BASARABIA

IN SECOLUL XIX

DE

ZAMFIR C. ARBURE

SCRIERF. PREMIATĂ DE ACADEMIA RO:IL\NĂ

cu

PRE:\IIUL STATULUI ELIADE-RĂDULESCU DIN 1898

EDIŢIUNEA ACADE IIEI ROMÂNE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE, CAROL GOBL
Furnisor d Cur\il Regolc
16 1 STRADA DOMIII;:t1 10.
1899

'BASARABIA

IN SECOLUL XIX

DE

ZAMFIR C. ARBURE

OPERĂ PRE)IIATĂ ŞI TIPĂRITĂ DE ACADE)IIA RO:IIAN,\.

BUCURESCI
tNSTITUTUL OE ARTE GRAFICE CAROL GOBL
Furnisor al Curţii Regale
16, STRADA DOAMNEi, 16
1898.

FRUNTAŞULUI BOERll.\III PAMINTENE

l\IARELUf PATRIOT BASARABEN

NE IURITORULUI

i\LEXANDRU HASDEU

Închină acestă lucrare

A IJTOR UL.

Mazil din codriĭ Bîculuĭ

INTRODUCERE.

Consideraţiunĭ istorice generale asupra Basarabieĭ dinainte de 1812.

I.

«Astădĭ, sub nume de *Basarabia* se înţelege tot teritorul românesc lungit între Prut şi Nistru, cu piciórele muiate în Marea Négră şi cu fruntea umbrită la pólele Carpaţilor.

«In vechime, numaĭ partea sudică a acesteĭ regiunĭ se numià Basarabia, nordul purtând un singur nume cu restul Moldoveĭ.

«Sub Petru-Rareş, Sultanul Suleiman, cucerind de la Moldovenĭ acest preţios petec de pămînt, stabilì acolo două sangiacurĭ otomane: unde fusese Cetatea-Albă a Românilor se audì numele turcesc de Ak-Kerman, iară Tighinea moldovenéscă devenì Bender.

«Un şanţ antic, cunoscut la popor sub numele de Troian-de-sus, începêndu-se de la Prut maĭ jos de Fălciŭ şi sfîrşindu-se la Nistru maĭ sus de Bender, despărţià Moldova proprie de acéstă nouă provincie musulmană.

«Natura Basarabieĭ diferesce şi diferià tot-deauna cu desăvîrşire de acea a celor-lalte ţĕrĭ române.

«In loc de maiestóse pădurĭ şi daurite holde, nu vedĭ acolo

decât monotóne deşerturĭ, aşternute cu luciul năsipuluĭ saŭ presărate cu debilĭ arbustĭ, pěduceĭ saŭ măceşĭ, şi cu sělbatice erburĭ şi buruene, iar între ele, cevà caracteristic, fantasticul scaiete, al căruĭ cap rotund ca o minge, spinos ca un ariciŭ şi uşure ca puful, se deslipesce tómna de putreḑitul sěŭ trunchiŭ şi apoĭ, gonit de cea maĭ slabă suflare a vîntuluĭ, rotesce mereŭ de-alungul pustiuluĭ, pân'ce se înnécă în Nistru saŭ în Dunăre.

«In loc de posomorîţiĭ Carpaţĭ, uriaşele sentinele ale Moldoveĭ, nu veḑĭ acolo decât pitulate şi împrăştiate grămăḑióre de pămînt, carĭ se par a fi înălţate cu mâna omuluĭ, căcĭ producerile natureĭ nu pot fi atât de meschine.

«In loc de nenumĕrate ape şi rîuleţe, veḑĭ câte o baltă «sărată, câte un pîrăŭ efemer ce nu-l veĭ maĭ găsì mâne, «sorbit de arşiţa sóreluĭ..... »

Ast-fel descrie Basarabia în trăsurĭ colorate, plastice, marele nostru istoric şi filolog Bogdan P. Hasdeŭ, fiul nemuritoruluĭ Basarabén Alexandru Hasdeŭ, în una din scrierile sale istorice. (1)

Cu aceste câte-va liniĭ, scrise de savantul nostru academician, ne place a împodobì întâia pagină a acestuĭ op, datorit uneĭ muncĭ de maĭ mulţĭ anĭ.

Istoria primordială a românesceĭ ţĕrişóre care se numesce «Basarabia» este şi rĕmâne acoperită de întuneric; acel întuneric se sparge de-abià pe timpul luĭ Herodot. După ḑisele clasiculuĭ istoric, Schiţiĭ (2), strîmtoraţĭ de Masageţĭ, trec din Asia în Europa pe la 630 înainte de Christos şi năvălesc asupra Chimerienilor, carĭ eraŭ aşezaţĭ de-alungul maluluĭ nordic al Măriĭ Negre. Regiĭ Chimerienilor se încércă să opréscă puhoiul noilor veniţĭ, dar sunt ucişĭ de supuşiĭ lor şi înmormîntaţĭ aprópe de Nistru. Schiţiĭ ocupă atuncĭ întregul teritoriŭ de la Don până la Dunăre, aşezându-se prin urmare şi în Basarabia de sud.

La rîndul lor, Schiţiĭ, în noua lor patrie, aŭ fost mereŭ ataca ţĭ de alte némurĭ. Dintre vrăjmaşĭ, maĭ cu sémă dureros i-a isbit Dariu Histaspe, Regele persan, care a trecut Dunărea lângă actuala Isaccea. Armatele persane năvăliseră în

---

(1) *Ioan Vodă cel Cumplit*, 1894, p. 117—118

(2) Herodot, cartea IV, Melpomena.

Basarabia după uniĭ din scriitoriĭ clasicĭ pe la 508, după alţiĭ pe la 515 înainte de Christos. Impreună cu Persaniĭ ajung în Basarabia şi Eleniĭ, dintre carĭ un numĕr se înrolase în armata luĭ Dariu; aceştĭ Grecĭ recunoscură importanţa comercială a ţĕriĭ udate de Marea Négră. Curînd după acéstă expediţiune aŭ apărut în Schiţia coloniştĭ grecĭ, carĭ s'aŭ şi aşezat pe alocurea, încercând să intre în relaţiune de comerciŭ cu popórele barbare aşezate între Nistru şi Don. Herodot (1) a găsit pe aceştĭ Grecĭ locuind în Basarabia; el pomenesce pe Tiriţiĭ, de origine elenă, carĭ locuiaŭ lângă gura Tirasuluĭ şi carĭ aveaŭ pe acolo aşezăminte bine întocmite. Lângă gura Nistruluĭ el menţionéză oraşul Tiras saŭ Ofiuza, care erà construit pe locul actualuluĭ oraş Ak-Kerman. După arătările luĭ Amnian Marcellin însă, Ofiuza a fost întemeiată de Feniciemĭ, iar Niebuhr crede cum că coloniile grece s'aŭ întemeiat pe la 370 înainte de Christos.

Schiţiĭ, în luptele lor cu Sarmaţiĭ, aŭ fost nenorocițĭ; domnia lor s'a surpat prin aceste răsbóie crâncene, iar în locul lor în actuala Basarabia apar Geţiĭ şi Daciĭ, veniţĭ din Tracia şi Mesia.

După Strabon, Geţiĭ aŭ fost împinşĭ din Tracia de către Bastarnĭ, popor necunoscut de Herodot. Pe la [illegible] Geţiĭ s'aŭ întîlnit apoĭ cu armata [illegible]ndru M[illegible] care s'a încercat să învingă pe T[illegible] de la Babadag. Alexandru-cel-[illegible] a distrus oraşul Geţilor.

Sub Berebista, Geţiĭ înving pe Sarmaţĭ şi-şĭ lărgesc dominaţiunea până la Dnipru; eĭ aŭ distrus oraşul Olvia de pe Bug şi aŭ ocupat Ofiuza.

Domnia Geţilor, după mórtea luĭ Berebista, a fost nimicită atât din cause lăuntrice, cât şi din causa răsbóielor cu Romaniĭ.

Sub August, Basarabia a devenit o parte integrantă a Imperiuluĭ Roman şi a fost alipită la Mesia inferióră împreună cu Tiras, întemeiat, după Pliniu, acolo unde altă dată a fost Ofiuza. In museul Societăţiĭ de istorie şi archeologie din Odesa se află o pétră de marmoră înaltă de un cot şi jumătate şi lată

(1) Herodot s'a născut în anul întâiŭ al Olimpiadeĭ LXXIV, adecă pe la 484 înainte de Christos.

de un cot şi un sfert, găsită pe malul stâng al Nistruluĭ lângă Ak-Kerman. Pe acea pétră se póte cetì următorul fragment de inscripţiune fórte preţios:

1\. . . . . GIIAVCT . . .
NITATISINSPECTAQVODVO . . . .
QVARATIONEVIDEBATVRCVMIVSTA . . .
ONESERVAVIMVSVTNEQVEIPSIGONS . . . .
5\. NE DIVTVRNAPELLERENTVRETINPOTTER . . .
DECRETA CIVIVMADSVMNDORVMGONSIL
PRAESIDISPROVINCIAE C. V. PERPENDERENT . .
EXEMPLVM EPISTVLAE ADHERACLITVM
QVAMQVAM TYRANORVMCIVITAS ORIGINEM
10\. DATI BENEFICII NONOSTENDAT NEG FACILEQVAE
PER ERROREMAVT LIGENTIAMVSVRPATA SVNT PRAE
SCRIPTIONE TEMPORIS CONFIRMENTVR TAMEN
QVONIAM DIVI AN TONINI PARENTIS NOSTRI LITTE
RASSEDET FRATRUM IMPERATORVM GOGOTAMVSITEM
15\. ANTONII HIBERI GRAVISSIMI PRAESIDIS QVOD ATTINET
AD IPSOS TYRA NOS QVIQVE ABIISSE CVNDVM LEGES
EORVM IN NVMERVM CIVIVM ADSVM PTISUNT EXPRI
STINO MORE NIHIL MVTARIVOLVMVS RETINE ANT
IGITVR QVAQVA RATIONE QVAE SITAMSIVE POSSESSAM
20 PRIVILEGII GAVSAMIN PROMERCALIBUS QVQVERE
BVS QVAS TAMEN PRISTINO MORE PROFESSIONIBVS
ADDISCERNENDAMVNIFICAMERCIMONIORVMEDEN
DAS ESSE MEMINERINT SED CVMILLYRICIFRVCTVM
PER AMBITIONEM DE MINVI NON OPORTEAT SCIANT
25\. EOS POSTHAC EVERINT ADSVMPTI FRVCTUM
IMMVNITATIS ITA DE MVM HABITVROS SI EOS LEGATVS
ET AMICUS NOSTER VCIVRE CIVITATIS DIG NOS ESSE DE
CRETO PRONVNTIAVE RIT QVOS CREDIMVS SATIS A
BVN DE QVAE SIBI CONSVLTUM SI GRATI FVERINT EXI
30\. STIMATVROS QVOD ORIGINE BENEFICII NON QVAESI
TA DIGNOS HONORE CIVES FIERI PRAEGEPERIMUS.
ΟΟΥΙΜΟΣΤΕΡΤΥΑΛΟΣ ΑΡΧΟΥΣΙΒΟΥΛΗΔΗ
ΜΩΤΥΡΑΝΩΝ ΧΑΙΡΕΙΝ
ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝΓΡΑΜΜΑΤΩΝΠΕΜ
35\. ΦΘΕΝΩΝ ΜΟΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝΗ ΗΜΩΝ ΑΝΕΙ
ΚΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΕΣΤΑΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ
ΤΟΥΤΟΙΣ ΜΟΥΤΟΙΣ ΓΡΑΜΜΑΣΙΝ ΠΡΟΕΤΑΞΑΟ
ΠΩΣ ΤΝΟΝΤΕΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΕΙΣ ΥΜΑΣ ΜΕΓΑΛΟ
ΔΟΡΙΑΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΥΤΩΝ ΤΥΧΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗ
40\. ΣΗΤΕ ΕΡΡΩΣΘΑΙ ΥΜΑΣ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΕΙΝ ΠΟΛ
ΛΟΙΣ ΕΤΣΙΝ ΕΥΧΟΜΑΙ ΑΠΕΔΟΘΗΠΡΟ
ΙΓ ΚΑΛΑΝΔΩΝ ΜΑΡΤΙΩΝ ΑΗΝΕΩΝΟΣ Η
ΑΝΕΣΤΑΘΗ ΕΠΙ ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΒΙΑΝΟΥ

ΥΠΑΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΕΜΡ ΕΤΕΙ
45. ΑΡΧΗΣ Π ΑΙΛΙΟΥ ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΟΥ.

Imperatoriam privi-
1. legii auctoritatem, epistola de jure immu-
nitatis inspecta quod vobis datum ex ae-
qua ratione videbatur, cum justa religi-
one servevimus, ut neque ipoi constitutio-
5. ne dinturna pellerentur, et in posterum
decreta civium assumendorum consilio
Praesidis Provinciae v. c. perpenderentur.
Exemplum epistulae ad Heraclitum.
Quamquam Tipanorum civitas originem
10. dati beneficii non ostendat, nec facile, quae
per errorem aut licentiam usurpata sunt,
prae-
scriptione temporis confirmentur, tamen,
quoniam Divi Antonini, parentis nostri,
litteras, sed et fratrum imperatorum cogitamus, item
15. Antonii Hiberi, gravissimi Praesidis, quod
attinet
ad ipsos Tyranos, queque ab sis secundum
leges
eorum in numerum civium adsumpti sunt,
ex pri-
stino moze nihil mutari volumes. Retinent
igitur quaqua ratione quaesitam sive pos-
sessam.
20. privilegii causam in promencalibus quoque re-
bus, quas tamen pristino more professionibus
ad discernando mugnifica, mercemoniarum eden-
dosesse meminerint. Sed cum Illyricifructum
per ambitionem domini nan oporteat, sciant
25. eos, qui posthac fuerint adsumpti, fructum
immunitatis ita demum habituros, si eoslegatus
et amicus noster v. c. jure civitatis dignos esse de-
creto pronuntiaverit; quos credimus satis a
bundequo sibi consultum, si grati fuerint exi-
30 stimaturos, quod, origine beneficii non quaesi-
ta, dignos honore cives fieri praeceperimus.

Οὐίνιος Τέρτυλλος ἄρχουσι βουλῇ δή
μῳ Τυράνων χαίρειν.

35\. Ἀντίγραφον τῶν θείων γραμμάτων πεμ-
φτέντων μοι ὑπο τῶν κυρίων ἡμῶν ἀνει-
κήτων καὶ ευτυχεστάτων αὐτοκρατόρων
τούτοις μου τοῖς γράμμασιν προέταξα, ὅ-
πως γνόντες τὴν θείαν εἰς ὑμᾶς μεγαλο-
δωρίαν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν τύχῃ εὐχαριστή-

40\. σητε. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς καὶ εὐτυχεῖν πολ-
λοῖς ἔτεσιν εὔχομαι. απεδόθη προ
ΙΓ καλανδῶν Μαρτιῶν Αγνεῶνος Η
ἀνεστάθη ἐπὶ Μουκιάνου καὶ Φαβιάνου
ὑπάτων ἐν τῷ ΕΜΡ ἔτει

45\. ἀρχῆς Π Αἰλίου Καλπουρνίου. (1)

---

(1) Iată traducerea *ad-litteram* a acesteĭ inscripţiunĭ:

«După cercetarea edictuluĭ privitor la dreptul de privilegiĭ comerciale, noĭ am păstrat, cu datorita sfinţenie, în tótă puterea, privilegiul împĕrătesc dat vouĕ, precum s'a constatat în puterea legilor, acésta, atât pentru ca să nu lipséscă disposiţiunile de demult puse în acţiune, cât şi pentru ca şi în viitor să fie respectate patentele acelora carĭ, după bunăvoinţa preşedinteluĭ nostru de provincie, se vor prenumĕrà între cetăţenĭ.

«Copia rescriptuluĭ dată luĭ Heraclite.

«Neluând în consideraţiune că *cetăţeniĭ tiritenĭ* nu arată originea privilegiuluĭ dat lor şi că aceea ce este aproprîat pe nedrept şi arbitrar nu se póte întărì pe consideraţiunea că e o stăpânire veche, totuşĭ, amintindu-ne de chrisóvele atât ale Divuluĭ Antonie, părintele nostru, cât şi ale fraţilor Impĕraţilor şi a luĭ Antonie Hiber, preşedintele nostru provincial, noĭ voim ca în obiceiurile antice atât ale *Tiritenilor* înşişĭ, cât şi ale acelora carĭ, după legile în fiinţă la eĭ, aŭ fost primiţĭ în numĕrul de cetăţenĭ—nimic să nu se clintéscă. De aceea, dreptul la privilegiĭ, în orĭ-ce mod căpĕtat şi găsit, eĭ de o potrivă să-l menţie şi în ceea ce privesce obiectele de cumpĕrat; cu condiţiunea însă că, ca şi în trecut, nu vor încetà a arătà mărfurile lor, pentru ca să se deosibéscă de acele carĭ nu sunt scutite de vamă. Dar, de óre-ce veniturile *Illirieĭ* nu trebue să se micşoreze din causa toleranţeĭ, să le fie cunoscut că aceĭ carĭ apoĭ se vor primì în numĕrul cetăţenilor numaĭ în acel cas vor fi scutiţĭ de plata vămiĭ, când legatarul şi amicul nostru o va întărì prin edictul sĕŭ, declarând că sunt demnĭ de a căpĕtà dreptul la cetăţenie. Aşà dar, admitem că, dacă eĭ vor fi recunoscĕtorĭ, apoĭ se vor convinge cum că fórte mult s'a făcut pentru dînşiĭ; de óre-ce noĭ, fără a maĭ cercetà sorgintea privilegiuluĭ lor, am ordonat să fie consideraţĭ drept cetăţenĭ privilegiaţĭ.

«Ovaniu Tertill salută pe archonţĭ, senat şi *poporul Tiritianilor*. Copia scrierilor păstrate cu evlavie şi trimisă mie, carĭ sunt de la aĭ noştri

O altă descoperire archeologică s'a făcut în judeţul Cahul. In luna Maiŭ 1843, lângă colonia Cartal, nisce ţĕranĭ coloniştĭ aŭ desgropat într'un câmp maĭ multe petre cu rĕmăşiţele pe ele ale unor inscripţiunĭ antice. După cercetarea făcută de către archeologul rus d-l Murzakewicĭ, aceste petre aparţineaŭ unor construcţiunĭ antice. Una din petre a conservat abià câte-va litere latine:

J . . . . . . VAÆF
. . . .
P. . . . .

Alte cincĭ petre aŭ conservat următórele litere: (1)

N. 2 EV . . . . .
VS . . . . .
TO . . . . .
FIL. . . . .

N. 3 RES . . . .
RES . . . .
B . . . .

N. 4 . O
. . OSALY
TE. . . . .

N. 5 . . . . . RE
CVM. . . .
IBV . . . .

N. 6 SACR . M .

Afară de aceste bucăţĭ nedescifrabile, d-l Murzakewicĭ a maĭ găsit o pétră de 1 ½ cot lungime şi ¾ cot lăţime,

---

neclintiţĭ şi în linişte domnitorĭ a-tot-ţiitorĭ, am explicat înaintea lor cuvintele nóstre proprii, pentru ca voĭ singurĭ să vĕ convingeţĭ despre bună-voinţa nóstră fără exemplu şi să ridicaţĭ rugăciunĭ pentru a lor înaltă sórtă. Vé doresc belşug şi noroc la mulţĭ anĭ.' Dat în ḑiua 13 înaintea calendelor luĭ Martie, în a 8-a Lineor; expus în timpul consulatuluĭ luĭ Mucian şi Fabian, în anul 145 de sub şefia luĭ P. Elia Calpurniu.»

(1) Запис Одесс., О б Ист., t. I, pag. 625.

care posedă un desemn bine conservat. Desemnul representă pe Apollon şi Diana.

Rĕmăşiţe archeologice romane se găsesc mereŭ în Basarabia. Ele sunt mărturie că valea întrégă, începênd de la gurile Dunăriĭ şi până la Nistru, pe timpul domnieĭ romane, a fost ocupată de cetăţenĭ romanĭ.

O legendă istorică pretinde chiar că Traian ar fi despărţit Dacia de restul lumiĭ barbare printr'un val uriaş, ale căruĭ urme s'aŭ păstrat în ḑilele nóstre.

Sub Antonin Filosoful printre autochtonĭ s'aŭ aşezat 16 némurĭ barbare. (1) In secolul III după Christos, în Basarabia apar Goţiĭ, carĭ se amestecă cu Daciĭ. Apoĭ în secolul IV, sub Ermanaric, domnia Goţilor se întinde dejà de la Taurida şi Marea Négră până la Marea Baltică. Cantemir scrie că Goţiĭ aŭ avut în Basarabia maĭ multe oraşe, pe alocurea unde acum se află satul Lăpuşna, oraşul Orcheiŭ, tîrguşorul Telenescĭ etc.; iar Bekker în *Istoria Universală* (part. III, p. 326) pretinde că sub numele de Goţĭ s'ar înţelege un fel de unire a maĭ multor popóre sub egida Goţilor.

La anul 332 Impĕratul bizantin Constantin-cel-Mare, după ce Goţiĭ călcaseră hotarele imperiuluĭ sĕŭ, a trecut Dunărea şi, după Sozomen, ar fi biruit ţéra lor, creştinându-ĭ cu acest prilegiŭ.

Dintre cetăţile construite de Romanĭ, una din cele maĭ importante a fost cetatea Sf. Ciril, care se află lângă actualul Ak-Kerman, acolo unde altă dată erà *Ulmiton*. După Procop, acì a fost cuibul «tâlhăresc al Slavilor»; iar maĭ departe erà cetatea *Egista* şi pe hotarul Schiţieĭ cetatea *Almirina*.

De la Chilia în sus pe Dunăre, după uniĭ Traian, după alţiĭ Justinian, a construit cetăţile *Literata* şi *Cantalozatio*; iar maĭ departe *Smornes*, care póte să fi fost construit pe locul unde aḑĭ se află oraşul Ismail. Ţĕraniĭ românĭ până acum numesc Ismailul *Smil*, cuvînt ce póte derivà de la anticul *Smornes*.

De la Ismail, mergênd pe şoséua cea mare spre Bolgrad,

---

(1) Carta Peutengeriană aşéză aci pe Veneţĭ. *Kogălniceanu* crede că aceste némurĭ aŭ fost slave. *Schafarik* în Славянскія Древности, t. I, p. 223-224-225, idem.

la gura Ialpugului, care se revarsă în lacul cu acelaşĭ nume, existaŭ acum 30—40 anĭ urmele uneĭ cetăţĭ marĭ, pe care ţĕraniĭ românĭ o numesc *Tinta* şi care póte să fi fost vechea *Tanata*, zidită de Romanĭ şi reconstruită apoĭ de Stefan-cel-Mare, iar maĭ târḑiŭ dărîmată de Turcĭ, carĭ din materialul cetăţiĭ mareluĭ Domn român aŭ zidit cetatea *Tabac*, de lângă actualul Bolgrad. Cantemir însă scrie că cetatea *Tabac* a fost pe malul Dunăriĭ.

Lângă satul istoric Cartal a existat de asemenea o mare cetate romană, póte *Epolium*, ale căreĭ temeliĭ solide s'aŭ păstrat până acum partea de méḑă-nópte a satuluĭ.

Maĭ jos, în dreptul Isacceĭ (vechea Oblucița), există până acum un vad peste Dunăre, peste care a trecut armata luĭ Dariu Histaspe, iar pe la 1828 armata ruséscă, cu ajutorul Lipovenilor din Tulcea, sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I. Fi-va acest vad tocmaĭ locul unde Dariu construise podul de pe Dunăre?

Puţin maĭ la o parte de la Dunăre, pe şes, a fost cetatea *Campis*, iar pe malul Dunăriĭ chiar cetatea *Serni*, pe locul unde acum se află oraşul Reni. Maĭ sus, la gura Prutuluĭ, a fost cetatea *Daciporata*, iar şi maĭ sus, tot pe linia Prutuluĭ, existaŭ altă dată cetăţile dace *Piroboridava* şi *Zarigadava*.

Pe la 375 năvălesc în Basarabia Huniĭ, sfarmă resistenţa Goţilor şi-ĭ silesc să-şĭ caute scăpare pe teritorul Imperiuluĭ Roman. Basarabia devine deci patrimoniul uneĭ nouĕ monarchiĭ create de Atila.

Pe la 454 domnia Hunilor începù a slăbì; moştenitoriĭ «biciuluĭ luĭ Dumneḑeŭ» desfac statul în maĭ multe bucăţĭ; Innac, unul din fiiĭ luĭ Atila, capĕtă Basarabia, care devine cunoscută sub numele de Hunivara, adecă hotarul Hunilor.

După acésta, Basarabia devine din noŭ bulevardul prin care trec barbariĭ, în mişcarea lor din Asia. Pe timpul luĭ Justinian I, pe la 545, a devenit patrimoniul Anţilor, un popor de gintă slavă, care locuià între Nistru şi Dnipru. Aşezându-se în Basarabia pentru un timp óre-care, Anţiĭ mereŭ sunt călcaţĭ de alte némurĭ barbare, carĭ năvălesc din Asia şi se înghesuesc spre stepele de la sudul Rusieĭ actuale. La acest timp se referă ḑisele luĭ Procopiu şi ale luĭ Jordanes privitóre la anticul Tiras, numit de Slavĭ *Belgorod*, cu care

nume a fost cunoscut oraşul şi Impĕratuluĭ Constantin Porfirogenetul.

Jordanes scrie: «In părţile de la méḑă-nópte ale munţilor Carpatinĭ, unde isvorĕsce Vistula, pe un litoral nemărginit, locuesce un popor numeros, Veneḑiĭ, sub diferite numirĭ, dar maĭ cu sémă sub douĕ nume: Slavĭ şi Anţĭ. Slaviĭ locuesc *a civitate nova, et slavino Romunense, et lacu qui appelatur Mussiarus, usque ad Danastrum et in Boream visla tenus* (1) (de la oraşul noŭ al ţĕriĭ românescĭ şi lacul Musian până la Nistru şi la Nord până la Vistula mlaştinele); şi pădurile le servesc drept cetăţĭ. Anţiĭ sunt ceĭ maĭ puternicĭ dintre locuitoriĭ de pe malul Măriĭ Negre şi ocupă tótă ţéra de la Nistru până la Dunăre.»

Pe la anul 566, Anţiĭ aŭ fost călcaţĭ de Longobarḑĭ, apoĭ de Avarĭ, Bulgarĭ şi Maghiarĭ, până ce aceştia din urmă s'aŭ strămutat în Pannonia, în fine de Pecenegĭ şi de Cumanĭ.

Slaviĭ carĭ locuiaŭ în Basarabia eraŭ cunoscuţĭ letopisetuluĭ slav Nestor sub numele de Teverienĭ şi Uglicĭ şi plătiaŭ tribut luĭ Igor, după ce Sveneld a luat capitala lor *Peresecina*. (2)

---

(1) B. P. Hasdeŭ, *Strat şi substrat.* O ingeniósă ipotesă istorică, care dărîmă modul de a înţelege acest pasagiŭ din Jordanes al altor istoricĭ.

(2) Satul Peresecina există în Basarabia şi acum şi se compune din 460 case, avênd o poporaţiune de peste 2000 suflete, parte Românĭ, parte Rutenĭ şi Evreĭ. Satul posedă o biserică cu hramul sf. Michail. Numele satuluĭ se pomenesce într'un chrisov al luĭ Ilie-Voevod, datat cu anul 6904 (1396). Iată textul chrisovuluĭ în cestiune după Записки Одес. Общ. Истор., v. V:

«Suret de la Ilie Voevod, leat ҂ѕцд Mai ӡ

«Facem însciinţare pentru adevĕrata sluga nóstră dumnéluĭ Dema Uzanie, că slujind maĭ înainte rĕposatuluĭ părinteluĭ nostru cu dreptate şi credinciósă slujbă, iar astăḑĭ slujesce şi nouĕ cu dreptate şi cu credinţă, pentru care şi noĭ, vĕḑênd a luĭ dréptă şi credinciósă slujbă, l'am miluit pre dînsul, osebit de altele, i-am dat luĭ întru al nostru pămînt loc *din pustiŭ,* luĭ şi frăţini-seŭ Petrica, de pe aceea parte de Ikel anume Cobilca, din vîrf şi până în gură *şi Peresecina*, din vîrf până la gură, şi câte sate vor puté să-şĭ facă, să facă, acele ca să le fie parte dréptă....»

Despre Peresecina letopiseţul luĭ Nestor face următórea menţiune: «И бѣ у него (adecă la Igor) воевода, именемъ Светолдъ и прелучи Углицы, и «возложи на нихъ Игорь дань и вдаеть Свентелду. И невдашется единъ град «именемъ *Пересѣчинъ* и сѣде около его три лѣта.»

Vorbind despre aceştĭ Slavĭ, letopiseţul luĭ Nestor spune: «Тиверцы приседяху ко Дунаеви и бѣ множество ихъ, сѣдяху по Бугу и по Днепру оли до моря и суть города ихъ и до сего дня, до то ся зовяху отъ грекъ великая Скуѳь.» Adecă: «Tiverieniĭ eraŭ aşezaţĭ *spre* Dunăre şi aŭ fost mulţĭ, şedeaŭ eĭ pe rîul Bug şi de-alungul Dnipruluĭ până la mare şi sunt oraşele lor p'acolo până acum, şi acestea de Grecĭ se numesce Schiţia-mare».

Este decĭ de observat că letopiseţul nu pomenesce de loc nicĭ despre Prut, nicĭ despre Nistru şi aşéză pe Slavĭ dincolo de Nistru, pe Bug şi Dnipru până la mare şi *spre* Dunăre, adecă probabil la gurile Dunăriĭ.

Pe la secolul XII Basarabia, după mórtea luĭ Iaroslav, a fost dejà călcată de avangarda migraţiuniĭ mongole, ce începù a curge spre Europa; acéstă avangardă erà formată din Polovţĭ saŭ Cumanĭ, carĭ s'aŭ aşezat în Basarabia, unde aŭ şi rĕmas până ce n'aŭ plecat în Ungaria.

In curînd întregul litoral de la Volga până la Don, de la Don până la Taurida, Ociacof, Bug şi Nistru, devenì o întinsă pustietate, acoperită de puhoiul popórelor mongole.

Mongoliĭ cuceriră pe toţĭ Slaviĭ de la Rĕsărit: Principiĭ Kievuluĭ şi aĭ Moscveĭ se supuseră lor şi Ţariĭ Moscveĭ deveniră curtenĭ plecaţĭ aĭ Hanilor.

Puţin înaintea acestor timpurĭ triste pentru Basarabia, pe malurile Pontuluĭ Euxin apărură coloniile genovese şi pisane. Aceştĭ pionerĭ latinĭ, în curgere de patru secole, aŭ domnit peste Marea Négră şi, pretutindenea unde împrejurările naturale permiteaŭ fundarea de factoriĭ de comerciŭ cu popórele barbare, eĭ aŭ întemeiat coloniĭ şi cetăţĭ întărite.

Pe malurile Dunăriĭ şi ale Nistruluĭ până adĭ există rĕmăşiţe măreţe de ale acelor cetăţĭ; pe-alocurea s'aŭ păstrat chiar şi turnurĭ şi bastióne. Despre aceste rĕmăşiţe vom vorbì pe larg maĭ la vale.

Cu puhoiul mongol s'a isprăvit grósnica migraţiune a popórelor din Asia şi, imediat ce valea Dunăriĭ s'a curăţit de nomadĭ, valorósa viţă a némuluĭ traco-roman descinse din plaiurile Carpaţilor şi ocupă pămîntul strămoşesc.

Intâiŭ s'a format Ţéra-Românéscă, apoĭ Moldova.

Din acest moment istoria Basarabieĭ e strîns legată de istoria Moldoveĭ şi a Valachieĭ.

Intr'o vreme, maĭ ales până la mórtea luĭ Mircea-cel-Mare, tot ţĕrmul Dunăriĭ, de la Severin până la Chilia, aparţineà Munteniei, a căreia ţéră, după porecla dinastieĭ princiare, se numià «Basarabia».

După ce însă Moldoveniĭ se lăţiră cu încetul, bucată cu bucată, şi în fine, sub Stefan-cel-Mare, tăiară tocmaĭ la Milcov hotarul Ţĕriĭ-Românescĭ, teritoriul **dintre gura Nistruluĭ şi Dunăre** conservă el singur, ca amintire, numele de Basarabia.

Dimitrie Cantemir, în opera sa *Descriptio Moldaviae* (ed. 1872, p. 10) scrisă pe la 1716, descriind teritoriul Moldoveĭ, ḑice: «*Tribus* olim absolvebatur partibus *inferiore, superiore et Bassarabia* în quibus universim provinciae minores numerabantur viginti tres. Postea quam vero sequentibus temporibus Turcarum tyrannide oppressa esset, Bassarabia, Aroni principis perfidia, tradita Tigine cum duobus partibus, novemdecim tantum regiones, neque haec integrae hodiernis principibus remanserunt.»

Apoĭ Cantemir, când enumĕră judeţele Moldoveĭ, spune că Moldova-de-sus se compuneà din judeţele: *Hotin,* Dorohoiŭ, Hârlăŭ, Cernăuţĭ, Sucéva, Némţu şi Bacăŭ; iar Moldova-de-jos se compuneà din judeţele: Iaşĭ, Cârligătura, Roman, Vasluiŭ, Tutova, Tecuciŭ, Putna, Covurluiŭ, Fălciŭ, *Lopuşna, Orheiŭ* şi *Soroca.* In fine (p. 19): *Bugéc, Akkerman, Chilia* şi *Ismail,* adecă Basarabia propriŭ ḑisă.

Partea de la méḑă-nópte a actualeĭ Basarabia intrà deci ca parte integrantă a Moldoveĭ, şi în acéstă parte a ţĕriĭ se aşeză temeinic némul nostru, care a şi rĕmas acolo până în ḑilele nóstre. (1)

---

(1) Poporaţiunea românéscă a acesteĭ părţĭ din Basarabia de la 1861 începù a emigrà, din causa strîmtorăriĭ, în Caucas, unde acum locuesc peste 7.000 de Românĭ orheienĭ şi hotinenĭ împrejurul Cutaisuluĭ şi al Taurisuluĭ. Dar aceştia sunt rĕmăşiţa altor miĭ şi miĭ de Moldovenĭ, carĭ aŭ perit în Caucas, din causa frigurilor şi mizerieĭ. In revista d-luĭ Stasiulevicĭ, «*Vestnik Europî*», 1896, luna Martie, găsim la pag. 208 următorul pasagiŭ privitor la nenorociţiĭ coloniştĭ românĭ din Basarabia: «Moldoveniĭ din Basarabia eraŭ ademeniţĭ de a se aşezà pe malul Măriĭ Negre la Caucas. Şi ce fel de privilegiĭ, ce fel de manopere (priëmî) nu s'aŭ născocit pentru a uşurà problema! Dar pentru a luptà cu forţele grósnice ale natureĭ erà necesar ca omul să se formeze de secole, să fie

Partea de jos a actualeĭ Basarabiĭ, deşì poporată la rîndul eĭ de Românĭ, totuşĭ a rĕmas expusă în curgere de aprópe cincĭ secolĭ migraţiuniĭ popórelor tătare; apoĭ se aşezară acì coloniĭ bulgare, sêrbe şi muscălescĭ.

Incepênd cu domnia luĭ Stefan-cel-Mare, Basarabia, atât cea de sus, cât şi cea de jos, în tóte peripeţiile culminante ale vieţeĭ istorice a némuluĭ nostru, împărtăşesce sórta patrieĭ-mame. Situată la marginea lumiĭ civilisate, sórta Basarabieĭ a fost de a primì cea dintâiŭ tóte loviturile tempesteĭ, deslănţuite în contra lumiĭ civilisate de lumea barbară, care se aşeză încetul cu încetul în văile Rusieĭ, dincolo de Nistru.

«Potopul Asieĭ a vrut să înghiţă lumea», ḑice Bălcescu în sublima *Cântarea Românieĭ*, «şi Româniĭ i-aŭ pus stavilă». Avangarda acelor Românĭ, carĭ aŭ stăvilit în curgere de secolĭ puhoiul popórelor barbare, aŭ fost Româniĭ din Basarabia, sentinela neadormită a lumiĭ civilisate. Cu ochiĭ ţintiţĭ spre pustietăţile stepelor de dincolo de Nistru, unde se învîrteaŭ hordele Slavilor şi Mongolilor, Româniĭ din ţinuturile Hotinuluĭ, Soroceĭ şi Orheiuluĭ păziaŭ hotarul Moldoveĭ.

Acì, între Prut şi Nistru, între cetatea Hotin şi Cetatea-Albă, la Tighinea, la Lipinţĭ, Chilia, lângă Cahul, Lăpuşna, Soroca, Varniţa şi aşà maĭ departe, s'aŭ petrecut luptele cele maĭ crâncene între Moldovenĭ şi Turcĭ, Tătarĭ, Cazacĭ, Polonĭ.

Solul Basarabieĭ e îmbibat de sânge românesc.

Pe acest petec de pămînt românesc a fâlfăit în secolul XV stégul grósnic pentru Musulmanĭ al nebiruituluĭ Stefan-cel-Mare. Numele mareluĭ Domn al Moldoveĭ e scris cu litere de aur pe paginele istorieĭ Basarabieĭ, şi tóte încercările istoricilor ruşĭ, ca Batiuşcoff şi Nakko, de a şterge de pe

---

bine oţelit, pentru a îndurà acéstă climă şi acéstă natură. Pentru a-şĭ organisà traiul în aceste strîmtorĭ, pentru a nu se cutremurà faţă cu neajunsurile şi a nu fugì îndĕrĕt, erà trebuincios să fiĭ, ca Prometeŭ, încatenat pe o stâncă de către necesitatea istorică, de neputinţa de a eşì din aceste locurĭ sĕlbatice. Coloniştiĭ moldovenĭ, crescuţĭ în alte condiţiunĭ, veniţĭ acì pentru a-şĭ găsì o patrie maĭ bună, aŭ găsit, în loc de raiŭ, precum li s'a promis, miseria, bólele şi mórtea. *Şir lung de morminte de-alungul malurilor Caucasuluĭ, iată tot ce a rĕmas din acéstă nereuşită colonisare.*» (A. Starostavski.)

zidurile Hotinuluĭ, Soroceĭ, Tighineĭ, Cetăţiĭ-Albe şi ale Chilieĭ gloriosul nume al luĭ Stefan-cel-Mare, vor rĕmâné zadarnice.

Stefan-cel-Mare a domnit 47 anĭ, 2 lunĭ şi 3 sĕptĕmânĭ, şi s'a săvîrşit la 2 Iulie 1504. Inaintea săvîrşiriĭ sale, el chemă pe Vlădicĭ şi toţĭ sfetniciĭ sĕĭ, boerĭ marĭ şi alţiĭ toţĭ câţĭ s'aŭ prilejit, «arătându-le cum nu vor puté ţiné ţéra precum o aŭ ţinut el, ci socotind decât toţĭ maĭ puternic pre Turc şi maĭ înţelept, a dat învĕţătură să se închine Turculuĭ». (1)

Dar pacea şi prieteşugul cu Turciĭ, ḑiceà marele Stefan, să se facă în aşà condiţiunĭ ca ţéra să-şĭ păstreze drepturile strămoşescĭ; iar neputêndu-se învoì cu acéstă îndatorire, atuncĭ maĭ bine să móră cu toţiĭ, apĕrând patria.

Se ḑice că sufletul omuluĭ, înainte de a se destrupà, adeseorĭ cu ochiĭ spiritualĭ prevede şi pătrunde şirul evenimentelor, carĭ logic se înlănţuesc de secolĭ.

Stefan-cel-Mare de sigur că a prevĕḑut viitorul ţĕriĭ românescĭ şi, prevĕḑêndu-l, a dat urmaşilor sĕĭ acel sfat înţelept, care până în ḑilele nóstre a rĕmas şi rĕmâne punctul culminant al politiceĭ marĭ.

De la Stefan-cel-Mare şi până la Dimitrie Cantemir, Moldova, împreună cu partea sea integrantă *Basarabia*, prin şirul logic al evenimentelor istorice a fost osândită de a ocupà locul între ciocan şi nicovală.

In faţa puteriĭ grósnice a Imperiuluĭ Otoman, se închegà şi cresceà puterea şi maĭ redutabilă a Rusieĭ.

Când Turciĭ luară de la Stefan-cel-Mare Cetatea-Albă şi Chilia, atuncĭ Regele Polonieĭ Casimir IV scrià Mareluĭ Duce al Moscveĭ ca să se unéscă cu dînsul pentru a se opune victorielor Musulmanilor. Ioan III, Ducele Mosculuĭ, a rĕspuns la acéstă îndemnare «că-ĭ este prea departe pentru a ajutà pe Stefan Voevod, dar că ceĭ-lalţĭ Regĭ aĭ creştinătăţiĭ, carĭ sunt maĭ aprópe, să-l ajute».

Ioan III erà înrudit cu Stefan-cel-Mare, căcĭ fiul mareluĭ Kneaz al Moscveĭ ţineà în căsătorie pe Elena, fiica mareluĭ Domn al Moldoveĭ.

Intemeiătorul Moscveĭ (sobiratel zemli ruskoi), precum îl

---

(1) Letopiseţul Urechi.

numesc pe Ioan III istoricii ruşi, erà dejà şi intemeiătorul politiceĭ viclene a Rusieĭ faţă cu popórele creştine, carĭ ţineaŭ pept la hotarele Imperiuluĭ musulman.

Causa refusuluĭ luĭ Ioan III de a ajutà pe Stefan erà dorinţa de a certà pe Domnul Moldoveĭ cu Ducele Litvanieĭ Alexandru şi nicĭ decum de a mijlocì pentru împăcarea Principilor creştinĭ.

In anul 1513, Bogdan, fiul luĭ Stefan-cel-Mare, îşĭ aduse aminte de poveţele tatăluĭ sĕŭ şi trimise la Constantinopole pe Logofĕtul Teut spre a închinà Moldova. Sultanul Selim iscălì tratatul de pace, prin care Sublima Pórtă recunosceà Moldova de ţéră neatârnată, care are dreptul de a fi cârmuită după legile eĭ, de către Domniĭ aleşĭ de naţiune.

Sub Petru Rareş, fiul natural al luĭ Stefan-cel-Mare, Sultanul Suleiman, cucerind partea de sud a Basarabieĭ, stabilì acolo douĕ sandjacurĭ otomane.

Acésta erà primul pas pe povîrnişul alunecos, ce-l făcù Turcia, călcând tractatul încheiat între Moldova şi dînsa.

Dejà Petru Rareş, pentru a împedicà pe Sublima Pórtă de a nimicì neatârnarea ţĕriĭ, s'a vĕḑut silit de a recurge la ajutorul Rusieĭ: în anul 1542 el trimite solĭ la Ţarul Ioan IV, sub pretext de a cumpĕrà samurĭ pentru sultan. Ţarul Moscveĭ primì pe solĭ şi propuse luĭ Petru ajutor în contra Turcieĭ. Solia Ţaruluĭ n'a putut însă străbate prin Polonia, fiind împedicată de a trece în Moldova.

La 1574 Ioan-cel-Cumplit, pentru acelaşĭ scop, se adreséză la Cazacĭ şi Polonĭ. Ceĭ dintâĭ, strîmtoraţĭ de Tătarĭ, primesc propunerea vitézuluĭ Domn al Moldoveĭ şi-ĭ trimit pe Hatmanul Swirgovski cu câte-va sutimĭ de Cazacĭ; ceĭ din urmă refusă de a rupe pacea cu Sublima Pórtă. După maĭ multe victoriĭ strălucite, Ioan-cel-Cumplit cade ucis mişelesce de Turcĭ.

Lupta luĭ Ioan-Vodă cel Cumplit de lângă Cahul este şi va rĕmâné o pagină gloriósă din istoria némuluĭ nostru.

La 1594 şi 1595 Basarabia devine prada Cazacilor. In luna Iulie 1594 Hatmanul Nalivaico arde Tighinea şi Chilia şi jefuesce întrégă ţéra de jos; pe la Septembre acelaşĭ an Lobodă şi Nalivaico ajung la Iaşĭ şi bat lângă Sucéva pe Aron-Vodă.

La 1616 Poloniĭ ocupă Hotinul, sprijinind pe fiiĭ luĭ Eremia Movilă în pretenţiunile lor la scaunul domnesc; la 1617

Moldovenii reocupă cetatea, dar Graţiani-Vodă o remite din nou Polonilor.

La 1620 Turcii sfărâmă resistenţa Hatmanului Zolkiewsky şi devin stăpâni peste Hotin. După învingerea Polonilor, Sultanul Osman trece Dunărea cu o armată de peste 300.000 şi se îndreptéză spre hotarele Podoliei. Sub zidurile Hotinului se încinge o luptă uriaşă.

La 1632 Cazacii, în frunte cu Sulima, jefuesc Ak-Kermanul, Chilia, Ismailul, ard şi pradă sate de la sudul Basarabiei.

La 1652 Vasile Lupu căsătoresce pe fiica sa cu Timuş, avênd de scop ca ajutorul Cazacilor să-l mântuiască de jugul turcesc, care apasă din ce în ce mai mult Moldova. Pe la 1654 Bogdan Chmelnitski scrià către Ţarul Alexi Mihailovici cum că Domnii Moldovei şi Munteniei şi Regele Ungariei consimt a se pune sub protecţiunea Moscvei. Drept rĕspuns la acéstă solicitudine gratuită, Ţarul însărcinéză pe Şeremetef de a comunicà Domnitorilor Moldovei şi a Munteniei că nu póte să ştirbéscă amicia ce légă Moscva cu Imperiul Otoman.

La 1696, pentru întâia dată, Rusia întră în fine în luptă directă cu Imperiul Otoman. Petru I ieà Azov, Kizi-Kermen şi Aslan-Kermen de pe Dnipru, asediază apoi Ociacof şi Tamani; la 1698 Ruşii ocupă Perecop. Impins în acea luptă cu Imperiul Otoman de Suedezi, Petru-cel-Mare se vede în curînd nevoit, după învingerea lui Carol XII la Pultava, de a strămutà teatrul răsboiului pe la Prut. Isbânḑile marelui Ţar la începutul acestui răsboiŭ se datoresc la doi viteji Români: Sava Dobrovenetic, care ocupă Mohilăul de pe Nistru, şi Ivanencu Ianoş, care luă Braţlavul. Cel dintâiŭ un Raguzean romanisat, cel din urmă un Rutean romanisat, din satul Peresecina.

Sosind armata ruséscă la Iaşi, Petru-cel-Mare dete o masă în onórea lui Dimitrie Cantemir, Domnul Moldovei. Despre acea masă, memorabilă şi plină de povaţă pentru némul nostru, letopiseţul lui Nicolae Costin scrie următórele:

«Erà Iunie în 28 de ḑile, Mercuri, aŭ făcut masă mare şi Petru Impĕratul de aŭ cinstit pe Dumitraşco-Vodă şi pre toţi boerii ţĕrii *şi acolo s'aŭ iscălit boerii de aŭ primit Domn vecinic* pe Dumitraşcu-Vodă şi pe seminţia lui. Şi mare benchet aŭ făcut tótă ḑiua aceea, *şi acolo aŭ mas, iară peste nóptea aceea n'aŭ scăpat fără pagubă mai nici un*

boer și nefurat de Muscalĭ: cuĭ pistóle, cuĭ rafturĭ, cuĭ epingele, nicĭ boer, nicĭ slugă.»

Tractatul de alianță semnat de Petru-cel-Mare și subscris apoĭ de boeriĭ Moldoveĭ, stipulà următórele clause:

«Téra Moldoveĭ cu Nistrul să-ĭ fie hotarul, și Bugécul și cu tóte cetățile tot a Moldoveĭ să fie, numaĭ de odată prin cetățĭ să așeze Muscaliĭ oștenĭ, până s'a întemeià téra; iară apoĭ să lipséscă óstea moschicéscă. Bir să nu dea țéra nicĭ un ban. Pre Domn să nu-l maziléscă Impĕratul până la mórte, și pre urmă din fiiĭ luĭ să fie, pre carele și-ar alege țéra. Némul luĭ să nu iasă din domnie. Domnul pre boerĭ să nu fie volnic a-ĭ perde. Titlă de domnie să se scrie maĭ de cinste și maĭ sus după cum se scriaŭ Domniĭ, adecă: Seninatul Domn al țĕriĭ Moldoviĭ, *Samoderțetu* (adecă a-tot-stăpânitor) și Volegator (adecă prieten) țĕriĭ moschicescĭ, iară nu rob supus....»

Acest tractat de alianță, făcut între Dimitrie Cantemir și Rusia, este antitesa în politica Moldoveĭ față cu testamentul lul Stefan-cel-Mare.

Moldova a fost impinsă să-l facă din causa nelegiuirilor Imperiuluĭ Otoman, care a călcat și a nesocotit angagiamentele sale față cu Românĭ, și pentru acésta a trebuit să péră.

De atuncĭ încóce în politica Românieĭ aŭ rĕmas neclintite atât tesa cât și antitesa marilor Domnĭ pămîntenĭ. Ómeniĭ noștri de stat, sfetniciĭ țĕriĭ, se împart în doue partide. Uniĭ, întemeiațĭ pe povețele istorieĭ nóstre și evoluțiunile politiceĭ marĭ, împărtășesc idea luĭ Stefan-cel-Mare și caută binele țĕreĭ și al némuluĭ în relațiunĭ de prietenie cu Imperiul Otoman, a căruia peire și treptată desagregare voesc a o zădărnicì, ajutându-l să se reformeze sub înrîurirea Europeĭ civilisate, convinșĭ fiind că Românieĭ i se cade a fi moștenitórea Imperiuluĭ care se descompune. Alțiĭ, nesocotind povețele istorieĭ nóstre, țin cu încăpăținare de idea politică a luĭ Dimitrie Cantemir, deșì de la Dimitrie Cantemir încóce evenimentele istorice aŭ demonstrat cu prisosință care din ceĭ doĭ marĭ Domnĭ pămîntenĭ aĭ Moldoveĭ a pătruns cu cugetul senin dincolo de timpul sĕŭ sórta și viitorul Românieĭ.

Răsboiul luĭ Petru-cel-Mare cu Turcia s'a isprăvit prin învingerea Rusieĭ. Marele Impĕrat a fost silit să restitue Imperiuluĭ Otoman Azovul, să distrugă până la temelie orașele

Taganrog, Cameni-Zaton şi Novo-Bogoroditsk, retrăgêndu-şĭ hotarele până la Kiev şi împrejurimile sale.

Impreună cu armata ruséscă a părăsit Moldova şi Dimitrie Cantemir, care s'a strămutat în Rusia împreună cu maĭ mulţĭ boerĭ şi slugĭ. Aprópe tóte acele familiĭ boerescĭ parte s'aŭ stins, parte s'aŭ rusificat.

După Petru-cel-Mare atitudinea şi politica Rusieĭ faţă cu Imperiul Otoman s'a schimbat. Urmaşiĭ luĭ Petru-cel-Mare aŭ înţeles că cuceririle marĭ nu sunt după puterea Imperiuluĭ rus de abià înjghebat; că înainte de a da pept cu Imperiul Otoman în Peninsula Balcanică, e necesar de a cucerì stepele nemărginite de la Sud, ocupate de Tătarĭ şi apĕrate cu cetăţile turcescĭ.

Achisiţiunĭ teritoriale la Sud Rusia începù a face chiar sub Petru II, când într'un mod secret Cazaciĭ deveniră supuşĭ ruşĭ: la 1734 *Zaporojia* se alipì la Rusia.

La 1738 Minich luă Ociacof şi se apropie de Nistru; la 1739 Capnist cu Cazaciĭ a ars Soroca şi Minich a învins pe Turcĭ la Stavucenĭ, lângă Hotin. Resultatul acestuĭ răsboiŭ a fost ocuparea cetăţiĭ Hotin de către Ruşĭ şi intrarea armateĭ rusescĭ în Iaşĭ, unde Impĕrătésa Ana a fost proclamată de Impĕrătésa Moldoveĭ. Norocul Moldovenilor a fost că tocmaĭ atuncĭ s'a încheiat pacea între Turcĭ şi Imperiul Austriac; Rusia a fost silită a face acelaşĭ lucru şi, după stipulaţiunile tractatuluĭ încheiat, a remite îndĕrĕt atât Ociacoful, cât şi Hotinul.

Cu tóte astea hotarele Rusieĭ s'aŭ apropiat de noĭ şi stepele dintre Bug şi Doneţu aŭ trecut de la Tătarĭ spre Rusia.

Sub Impĕrătésa Ecaterina II, Rusia maĭ făcù un pas mare spre hotarele Moldoveĭ.

Intâiul răsboiŭ s'a început la 1769, când Galiţin a trecut Nistrul şi a ocupat Hotinul şi Iaşiĭ; în curînd însă a fost silit să trécă Nistrul îndĕrĕt. Galiţin cedă comandamentul luĭ Rumentzef, care bătù pe Turcĭ lângă Cameneţ, iar generalul Cazarin, ajutat de volintirĭ muntenĭ, în frunte cu Spătarul Cantacuzino, a ocupat Bucurescĭĭ.

La 10 Iulie 1774 s'a încheiat pacea de la Cuciuc-Cainardjì. Stipulaţiunile tractatuluĭ, contrariŭ pretenţiunilor Rusieĭ, care cereà Ociacof, întrégă Moldova şi Muntenia, s'aŭ mărginit

în a cedà Rusieĭ Chercĭ şi Enicale, precum şi a proclamà pe Tătariĭ din Crimea independenţĭ de Turcia.

Cu tótă dorinţa Rusieĭ de a cucerì ambele Principate dunărene, scopul ţintit n'a putut să fie realisat, din causă că la 1772, în loc de aceste douĕ ţĕrĭ, dînsa căpĕtă o bucată din Polonia. Imperiul Austriac însă, folosindu-se de împrejurările favorabile pentru dînsul, a ocupat pe atuncĭ Bucovina, care la 1777 a şi fost recunoscută de Turcia ca provincie austriacă.

In aşà mod douĕ imperiĭ vecine micşorară o naţiune creştină, care în curgerea secolilor aprópe singură ţinuse pept lumiĭ musulmane în mersul eĭ crescĕnd spre inima Europeĭ.

La 1783 Crimea a fost alipită la Rusia, iar la 1787 s'a început al doilea răsboiŭ între Imperiul Rus şi Pórtă.

Impĕrătésa Ecaterina II dete comanda armateĭ favorituluĭ sĕŭ Potiomkin, care cu ajutorul Cazacilor Zaporojenĭ luă Ociacoful. După acéstă isbândă, Ruşiĭ ocupă Principatele dunărene. Suvarof luă Ismailul; de-Ribas Tulcea şi Isaccea.

Consecinţa acestuĭ răsboiŭ a fost întinderea Rusieĭ până la Nistru, adecă pĕnă la hotarele Moldoveĭ.

In anul 1806 un noŭ răsboiŭ s'a încins între Rusia şi Imperiul Otoman. Generalul Michelsohn ocupă Basarabia, prădând-o şi jefuind-o până la Iaşĭ; în acelaşĭ timp Generalul Essen ocupă Hotinul, Generalul Meyendorf luă Benderul, iar Principele Dolgorukiĭ trecù la Bârlad şi Galaţĭ.

Pórta, înspăimântată de succesele armatelor ruse, voià să încépă tractative de pace, dar Impĕratul Alexandru I cerù imperios cedarea intregeĭ Moldove şi a Munteniei până la Dunăre.

In curînd armata rusă în adevĕr ocupase atât Basarabia cât şi ambele Principate; în mânile Turcilor n'aŭ maĭ rĕmas decât cetăţile Ismail, Brăila şi Giurgiu.

La 7 Iulie 1807 s'a încheiat pacea de la Tilsit şi armatele rusă şi otomană aŭ fost datóre să părăsésca atât Moldova cât şi Valachia. Dar în locul Sultanuluĭ Selim se urcă pe tron Mahmud II şi Pórta refusă de a acceptà condiţiunile de pace.

In anul 1809 un noŭ congres s'a deschis la Iaşĭ. Pentru astă dată Impĕratul Alexandru I a arătat dorinţa Rusieĭ de a cucerì întrégă Moldovă şi Muntenia.

Răsboiul a reînceput și, la încheiarea păciĭ, la 1812, Turcia cedă Rusieĭ Basarabia.

De atuncĭ şi până pe la 1856 Prutul a devenit hotarul Moldoveĭ din spre Imperiul Rus.

După tractatul din Paris, Rusia, învinsă de coaliţiunea Puterilor marĭ europene la Sevastopole, a cedat Moldoveĭ îndĕrĕt partea de jos a Basarabieĭ, adecă un petec de pămînt ca de 10.288 km. pătr., cu o poporaţiune de peste 127.451 suflete.

La 1878, Rusia, călcând cuvîntul de onóre al Impĕratuluĭ Alexandru II, care s'a legat trecênd Prutul cu armatele sale de a garantà integritatea teritoruluĭ Românieĭ, a cerut de la Congresul din Berlin înapoiarea Basarabieĭ de la Sud. Areopagul european a cedat stăruinţelor Rusieĭ și, în schimbul pămîntuluĭ luat, a alipit la România partea din teritoriul Ţĕriĭ-Româneseĭ de sub Mircea-cel-Mare: Dobrogea.

Am povestit în trăsurĭ generale istoricul teritoriuluĭ român dintre Prut şi Nistru; am arătat ce sórtă crudă a fost de vécurĭ ursită pentru acéstă ţéră.

De la 1812, Româniĭ din Basarabia sunt sub stăpânire străină. Eĭ sunt opriţĭ a învĕţà limba lor maternă, opriţĭ a se rugà luĭ Dumneḑeŭ românesce: *şcóla* și *biserica* în Basarabia aŭ devenit pârghia cu ajutorul căreia guvernul rus nădĕjduesce să rusifice poporaţiunea românéscă.

Nicĭ o carte, nicĭ un ḑiar românesc n'are voie să trêcă Prutul, în nicĭ o şcólă nu este permis a se învĕţà românesce în nicĭ o bibliotecă nu se tolerézǎ de se a ţiné o carte românéscă; la sudul Basarabieĭ, chiar anul trecut, adecă la 1895, poliţia rusécă a secfestrat de la mocaniĭ transilvănenĭ «Visul Maicăĭ Domnuluĭ», pe «Arghir» etc, oprindu-ĭ de a cetì chiar şi aceste cărticele.

Cu ajutorul şcóleĭ, Rusia a isbutit să rusifice aprópe desăvîrşit pătura cultă din Basarabia; *cu ajutorul bisericeĭ*, dînsa nădĕjduesce să rusifice şi poporaţiunea rurală.

Aŭ trecut 86 anĭ de când Româniĭ din Basarabia staŭ sub jugul Rusieĭ ortodoxe, și până în ḑilele nóstre ţĕranul român de dincolo de Prut nu vorbesce altă limbă decât cea românéscă, nu se rógă luĭ Dumneḑeŭ decât în limba părinţilor sĕĭ........

Dumitrașcu-Vodă Cantemir (Intrarea sa în Iași).
(După o gravură mare a Academieĭ din Petersburg.)

CARTEA I.

GEOGRAFIA FISICĂ ȘI POLITICĂ.—GEOLOGIA.—OROGRAFIA.—HIDROGRAFIA.—CLIMA.—FLORA, FAUNA.

I.

GEOGRAFIA FISICĂ.

Ţéra care este cunoscută sub numele de Basarabia se află aşezată între 45° 9′ şi 48° 38′ latitudine de Nord şi 23° 4′—28° 8′ longitudine de Rĕsărit, după meridianul din Paris. (1) La începutul anuluĭ 1853 guvernul rusesc a trimis în Basarabia pe Colonelul Teodoroff împreună cu maĭ mulţĭ ofiţerĭ de Stat-major pentru fixarea posiţiuniĭ acesteĭ ţĕrĭ, precum şi a topografieĭ eĭ. Lucrarea acésta a durat maĭ mulţĭ anĭ şi s'a terminat abià pe la 1857, fiind condusă de Generalul Blaremberg.

Drept amintire a lucrărilor, carĭ aŭ durat propriŭ ḑis 40 anĭ, iar nu patru, de óre-ce aŭ fost începute nu la 1853, ci la 1816, guvernul rus a dispus să se ridice un monument lângă Ismail. Acest monument s'a aşezat la 1852 şi se compune dintr'o piramidă de tuciŭ în înălţime de patru metri, avênd patru păreţĭ. Pe păretele din spre méḑă-nópte următórea inscripţiune în limba rusă arată scopul monumentuluĭ:

---

(1) După lucrarea luĭ Struve, posiţiunea Basarabieĭ, calculată după meridianul Pulkow, este 4°19, lat. apus şi 0°8′ long. de Rĕsărit. Acelaşĭ plan trigonometric este adoptat de către Statul-major rusesc în lucrarea sa din anul 1891. După o altă lucrare ruséscă, Списки населенныхъ мѣстъ, t. III, Basarabia este arătată între 45°—49° lat. de Nord şi 43°—48°, long. de Rĕsărit de la Ferroe.

Hotarul de la Sud
al
meridianuluĭ 25° 20′
de la Dunăre
până la
Oceanul de
ghéţă
prin
Suedia şi Norvegia
Din ordinul
Auguştilor Monarchĭ
Impĕraţilor
Alexandru I,
Nicolae I
şi Regeluĭ Oscar I,
lucrând neîntrerupt de la
1816 până 1852,
aŭ mĕsurat
geometriĭ
a treĭ popóre.
Latitudinea 45° 20′ 28″.

Apoĭ, pe la 1848, directorul Observatoriuluĭ din Pulkow, d-l Sabler, a calculat posiţiunea a 74 locurĭ din Basarabia, luând ca punct central al triangulaţiuniĭ satul Vadul, care se află aşezat sub 26° 47′ 33″ 306 long. după meridianul Parísuluĭ.

Iacă posiţiunile unora din aceste locurĭ, calculate de către Observatoriul din Pulkow:

		Meridianul din Paris.
Numele punctuluĭ.	Latitudine.	Longitudine.
Akerman (oraş)	46°11′, 31,7″	28° 0′, 30,3″
Albineţu (sat)	47°32, 50,5″	25°17′, 46,3″
Atachi (tîrg)	48°26′, 40,8	25°27′, 13,1
Bender (oraş)	46°49′, 27,4″	27° 9′, 14″
Bălţĭ (oraş)	47°45′, 49,7″	25°36′, 1,1″
Vadul (sat)	47° 5′, 21,8″	26°47′, 33″
Lipcanĭ (sat)	48°16′, 4,3	24°28′, 21,8″
Noua-Suliţă (tîrg)	48°16′, 5,7″	23°56′, 29,1″
Orheiŭ (oraş)	47°22, 17,5″	26°29′, 25,7″
Putinescĭ (sat)	47°50′, 5,4″	25°48′, 15,1″
Romancauţiĭ (sat)	48°29′, 28″	24°52′, 28,2″
Rosoşenĭ (sat)	48°24′, 17,7″	24°40′, 15,1″
Recea (sat)	47°58′, 53,6″	25°20′, 51,3″

Basarabia modernă posedă ca hotare politice despre nord-rĕsărit Imperiul Austriac şi anume Galiţia şi vechiul pămînt românesc Bucovina, spre apus Regatul Românieĭ, iar spre rĕsărit Rusia.

După conturul sĕŭ general, Basarabia ni se înfăţişéză ca un fel de corn de abundenţă, cercuit de malurile rîurilor Nistru şi Prut; iar gura cornuluĭ stă deschisă spre Marea Négră, ale căreia valurĭ se sbat de malul cornuluĭ în lungime ca de 20 kilometri.

Nistrul şi Prutul, hotarele naturale ale Basarabieĭ, isvorĕsc din munţiĭ carpatinĭ, ale căror ultime înălţimĭ, transformate într'un lanţ de délurĭ, se isprăvesc în apropiere de oraşul Bălţĭ şi satul Cornescĭ; acéstă verigă de înălţimĭ forméză linia de despărţire a apelor ce se scurg în Basarabia. De acì spre mare nivelul terenuluĭ scade mereŭ; iar la depărtare ca de vre-o doue poşte de Chişinĕŭ spre méḑă-ḑi începe întinsa vale a Bugéculuĭ.

Albiile rîurilor, ale pîraelor şi bălţile încep din înălţimea Bălţilor şi se îndréptă ba către Nistru, ba către Prut, după direcţiunea văilor împresurate de délurĭ. Văile mereŭ se lărgesc spre méḑă-ḑi, iar spre Bugéc valea devine fórte largă şi cu desăvîrşire deschisă spre sud-rĕsărit, din care causă acéstă parte a Basarabieĭ e bântuită de marĭ curente de aer şi vînturile ce suflà acì usucă şi slăbesc vegetaţiunea soluluĭ. Valea Bugéculuĭ, deschisă spre rĕsărit, e acoperită cu vegetaţiunea stepelor de dincolo de Nistru; *stipa capelata* şi *stipa plumosa* daŭ acesteĭ văĭ aspectul monoton şi trist al stepelor, unde abià pe icĭ pe colea se înalţă în slava ceruluĭ nisce movile, rĕmăşiţe unor timpurĭ antice. Maĭ la vale câmpia este tăiată de valul luĭ Traian.

Prin posiţiunea sa geografică, Basarabia beneficiază de sórele strălucitor şi binefăcĕtor al suduluĭ Europeĭ, ea posedă un pămînt roditor, plin de vlagă, délurile sale verḑĭ sunt acoperite cu pădurĭ, codri tăcuţĭ şi dumbrăvĭ, cóstele munţilor cu viĭ şi liveḑĭ, iar rîurile şi isvórele sale şerpuesc spre câmpiĭ, unde pasc cireḑĭ, hergheliĭ şi turme de vite, caĭ şi oĭ.

Prin aspectul priveliştilor sale, precum şi prin conformaţiunea soluluĭ sĕŭ, Basarabia se desparte radical în doue părţĭ; partea de sus, spre méḑă-nópte, e muntósă, abundentă în vlaga

apelor, acoperită cu o vegetaţiune suculentă, plină de pădurĭ şi codri; partea de jos, spre méḑă-ḑi, 'e din contră plană, lipsită alocurea cu desăvîrşire de apă potabilă, cu clima uscată, săracă în vegetaţiune decorativă.

La Nord, spre Orheiŭ, Hotin, Soroca, călĕtorul adese-orĭ rĕmâne fermecat de priveliştea peisagiuluĭ, şi împrejurimile Rinuluĭ nu sunt de loc maĭ pitorescĭ decât împrejurimile de la Soroca de pe Nistru.

Nisce malurĭ înalte şi abrupte sunt alocurea acoperite peste tot cu pădurĭ, alocurea góle şi stâncóse. Dincolo de mal spre nord se întind pădurĭ vaste şi tăcute în posomorîta lor maiestate; din aceste pădurĭ, prin văĭ înguste şi stâncóse şerpuesc isvóre şi rîuleţe, carĭ se revarsă în Nistru. In fine bĕtrânul Nistru cu apele sale curgĕtóre, sfredelindu-şĭ albia printre stâncĭ şi délurĭ, pentru a-şĭ revĕrsà apele în Marea Négră..... Iar peste tóte acestea un cer albastru, un aer imbibat de parfumul florilor şi al fîneţelor, şi colo sus — sus, în slava ceruluĭ, plutesc vulturiĭ Basarabieĭ.

La Sud, dincolo de Chişinĕŭ, aspectul se schimbă, călĕtorul ese din desişul dumbrăvilor, liveḑilor şi al viilor pentru a intrà în Bugéc.

In general e rĕspândită o părere greşită despre acéstă parte a Basarabieĭ, pe care uniĭ şi-o închipuesc drept un fel de Sahara. Imaginaţiunea deşteptată prin acéstă comparaţiune zugrăvesce dejà caravane de cămile, mişcându-se în cadenţă prin stepele nemărginite de nisip ridicat în troenĭ de un vînt ferbinte.

Nimic din tóte acestea. Bugécul este o vale largă şi întinsă, cu un pămînt fórte fertil, care, dacă a rĕmas necultivat în curgerea secolilor, apoĭ acésta se datoresce puhoiuluĭ popórelor sĕlbatice carĭ călcaŭ acest sol, devastând în drumul lor orĭ-ce le-a stat în cale. Nu pămîntul Bugéculuĭ propriŭ ḑis e causa că agricultura suferă une-orĭ pe acolo, ci clima uscată, care adese-orĭ distruge rodul abundent al munceĭ omuluĭ.

Călĕtorul venit din spre nordul Basarabieĭ şi care-şĭ ţine calea spre méḑă-ḑi, intrând în Bugéc nu vede decât o câmpie întinsă dinaintea ochilor sĕĭ. Nicĭ un deluşor, nicĭ un isvor saŭ rîuleţ, nicĭ o dumbravă, cât de mică. Pe icĭ pe colea, din când în când, câte un cătun, compus din cincĭ şése căsuţe saŭ bordeie. Aspectul acesta trist şi monoton se schimbă

imediat ce călĕtorul o va luà spre rĕsărit saŭ apus. In curînd monotonia stepelor începe a dispăré şi, privind împrejurul sĕŭ, călĕtorul observă că nu se află dejà în fundul uneĭ văĭ, ci din contră pe vîrful unuĭ înalt platoŭ; stepele s'aŭ isprăvit printr'o rîpă colosală, iar în fundul acesteĭ rîpe curg rîurile Cogalnic saŭ Cogâlnic, Ialpuch, Şaga, Cunduc. Direcţiunea saŭ linia albieĭ rîuluĭ, orĭ-care ar fi el, se desemnéză nu prin suprafaţa lucie a apelor, ci printr'o panglică verde desemnată din trestie orĭ papură. Pe alocurea, aceste rîurĭ sunt stăvilite, formând iazurĭ şi chiar lacurĭ; iar împrejurul acestor lacurĭ sunt sate saŭ coloniĭ. Şi pe cât îmbrăţişéză ochiul călĕtoruluĭ orizontul întins al stepelor, el pretutindenea descopere vîrfurile ascuţite ale bisericilor protestante din coloniile germane saŭ cupolele argintiĭ ale bisericilor ortodoxe din satele bulgărescĭ.

Satele şi coloniile se ţin lanţ de-alungul malurilor rîurilor desemnate în depărtare prin linia verde a stufăriilor. La drépta şi la stânga drumuluĭ se întind nemărginite păşunĭ, pe carĭ pasc cireḑĭ de vite şi turme de oĭ. Iar acolo unde se isprăvesc păşunile se încep lanurĭ de bucate: grîul ca un zid se înalţă din ambele părţĭ ale drumuluĭ, spicul grîuluĭ e aplecat spre pămînt, de plin ce este; colo maĭ departe încep fîneţele. Pâlcurĭ de florĭ presară întréga câmpie, unele maĭ înalte, altele maĭ îndesate. Pare că fie-care flóre te privesce, mirată de a vedé pe un om în solitudinea câmpieĭ; pare că întréga câmpie ascultă şi şoptesce cu vîntuleţul, care adie printre miĭ şi miĭ de florĭ.

Aşà e Bugécul.

Dar a trecut luna Maiŭ, bucatele s'aŭ copt şi a sunat ora bine-cuvîntată a secerişuluĭ. Cu o sĕptĕmână înainte de seceriş, vîntul, care până atuncĭ adià prin câmpiĭ, de-odată a încetat de a suflà; nicĭ o urmă de nor pe cer, din a căruia înălţime nemărginită arde un sóre neîndurat. Termometrul arată 45°—46° la umbră... şi în două treĭ ḑile bucatele suculente sunt ferte, grîul e perdut. Intréga muncă a omuluĭ a perit fără nicĭ un resultat; speranţele de primăvară s'aŭ risipit în câte-va ḑile, iar câmpiile cu florĭ s'aŭ prefăcut în praf şi cenuşă.

Aşà e Bugécul.

II.

GEOGRAFIA POLITICĂ.

Basarabia posedă în momentul de faţă următórele hotare politice:

La méḑă-nópte 'ea se învecinesce cu Galiţia austriacă, şi anume de la satul Onuta, unde rîul Nistru intră în ţinuturile Imperiuluĭ Rus, şi până la gura rîuluĭ Sbrucia, lângă satul Isacovĕţu, unde acest rîuleţ să revarsă în Nistru. Linia acésta de hotar are o întindere de 46 kilometri.

Maĭ departe rîul Nistru desparte Basarabia de guvernămîntul Podolia, iar maĭ jos de guvernămîntul Herson.

La rĕsărit ea se învecinesce cu guvernămîntul Herson, avênd ca linie de demarcaţiune malul stâng al Nistruluĭ, care se revarsă în Marea Négră, formând limanul Cetăţiĭ-Albe.

La nord-apus Basarabia se învecinesce cu Bucovina, şi anume de la Onuta, aşezat pe malul Nistruluĭ, până la rîul Prut, de lângă orăşelul Noua-Suliţă. Lungimea acestuĭ hotar este de 55 kilometri.

De la satul Onuta graniţa merge în sus de-alungul maluluĭ rîuluĭ Onuta, care se varsă în Nistru, şi până la satul Balamut. Acest hotar este în lungime de 16 kilometri; de acì, pe distanţă de 15 kilometri şi cevà, graniţa este desemnată pe uscat şi trece prin desişul păduriĭ până la rîuleţul Aria, care se revarsă în rîuleţul Răchita, la gura satuluĭ Răchita; de acì graniţa şerpuesce de-alungul maluluĭ Răchiteĭ, trecênd satele Rĕvcautenĭ şi Stroescĭ până la Prut, lângă Noua-Suliţă. Graniţa acésta are o lungime de peste 24 kilometrì. Drept vorbind, întrégă acéstă graniţă merge pe uscat, de óre-ce rîuleţele Grina, Răchita şi Onuta prin Iunie sécă şi se usucă.

La Apus Basarabia se învecinesce cu România, a căreia parte integrantă a fost în curgerea secolilor. Graniţa acésta, în lungime de peste 170 kilometri, merge aprópe în linie dréptă de la comuna urbană Noua-Suliţă până la satul Nemţenĭ, tot pe malul rîuluĭ Prut. Acì rîul Prut curge într'o

vale înfundată și are pe alocurea o lărgime de 3—4 kilometri; apele sale șerpuesc ba la drépta, ba la stânga până la Sculenĭ. Când apele Prutuluĭ se revarsă, adese-orĭ se întîmplă că rîul îșĭ schimbă albia, și atuncĭ și granița între România și Basarabia se schimbă; acéstă schimbare însă nu vatĕmă întru nimic drepturile reciproce ale proprietarilor riveranĭ, de óre-ce drepturile acestea sunt ocrotite printr'o stipulațiune specială, care privesce pe proprietariĭ megiașĭ aĭ ambelor state. Maĭ spre Sud de satul Nemțenĭ, anume acolo unde din spre drépta se revarsă rîulețul Jijia în Prut, granița se depărtéză de la malul stâng al rîuluĭ și merge pe uscat în lungime de aprópe 45 kilometri până la partea de sus a rîulețuluĭ Sărățica; iar maĭ departe merge pe malul Sărățicăĭ, până la revĕrsarea sa în Prut. Acì granița iarășĭ e desemnată pe uscat de la satul Sărățica până la colonia Camrat și de acì până la satul Bărăgan. Acéstă linie are o lungime ca de 26 kilometri.

Până la retrocedarea Basarabieĭ de la Sud, după tratatul din Berlin, granița între Basarabia și România maĭ jos de satul Camrat mergea spre méḍă-ḍi pe linia bălțeĭ Chirsan până la satul Congazu, de unde se desemnà apoĭ prin chiar linia maluluĭ Ialpuguluĭ până la valul de jos al luĭ Traian, lângă satul bulgăresc Tabac. După răpirea de către Rusia a celor treĭ județe de dincolo de Prut, granița între ambele state a devenit rîul Prut.

La sud granița Basarabieĭ se desemnà până la 1879 printr'o linie pe uscat în lungime de peste 135 kilometri aproximativ; granița acésta mergeà de la satul Tabac prin comuna Tatar-Bunar până la satul Băzărénca-de-sus, trecĕnd de-acurmezișul apelor carĭ se revarsă în Lacurile sărate. Maĭ spre rĕsărit de Băzărénca, granița mergeà drept la Apus, unde, trecĕnd pe lângă lacul sărat Burnas (Burnóie), se isprăvià la malul Măriĭ Negre.

Spațiul saŭ suprafața.

După lucrările comisiuniĭ topografice a Statuluĭ-major rusesc, Basarabia ocupă un spațiŭ saŭ suprafață de 31.360,60

verste pătrate. (1) Suprafaţa acésta este cercuită de maĭ sus arătatele hotare politice dinaintea anuluĭ 1879. Spaţiul saŭ suprafaţa celor treĭ judeţe răpite la 1879 este arătată maĭ departe.

Linia cea maĭ lungă de sus în jos, care ar trece de la un capĕt al Basarabieĭ (între Prut şi Nistru) până la capĕtul cel-lalt, are o întindere de peste 400 kilometri şi se începe la gura rîuleţuluĭ Siclava, care se varsă în Nistru, şi se isprăvesce la gura rîuleţuluĭ Balaban, ce se varsă în Marea Négră.

Linia cea maĭ mare în lărgime între Prut şi Nistru are o întindere de 140 kilometri, iar cea maĭ scurtă o întindere de 40 kilometri.

III.

ÎMPĂRŢIREA ADMINISTRATIVĂ.

Ocârmuirea ruséscă a despărţit Basarabia în opt judeţe saŭ «uezdi» şi un ţinut urban numit *gradonacialstvo;* acéstă împărţire pur administrativă a fost în vigóre până la 1856. Judeţele eraŭ următórele: *Hotin, Soroca, Iaşĭ, Orheiŭ, Chişineŭ, Bender, Akerman, Cahul* şi ţinutul urban *Ismail.*

După Tractatul din Paris de la 1856 s'a reîntors la patria-mamă parte din judeţele Chişineŭ şi Akerman şi Cahulul cu Ismailul. După depositul topografic militar a Statuluĭ-major rusesc, acea parte reîntórsă Moldoveĭ aveà întindere de o 7.817 verste pătrate. (2)

---

(1) Versta = 500 stînjenĭ. După darea de sémă a Generaluluĭ guvernator al Basarabieĭ din anul 1864, Basarabia posedă un spaţiŭ de 3.275.637 deseatine saŭ verste pătrate 32.567. Iar după datele comitetuluĭ statistic central de pe lângă Ministeriul de Interne din Petersburg, astronomul Schwetzer a stabilit că Basarabia posedă un teritoriŭ cu o suprafaţă de 30.670 verste pătrate saŭ 633,87 mile pătrate. *Idem Strelbitski.*

(2) După calcularea nouă din anul 1881, partea luată de Rusia după stipulaţiunea Congresuluĭ din Berlin este de 10.754 verste pătrate, adecă de 222,7 mile pătrate. Acest litoral alipit acum la Imperiul rus face parte din următórele judeţe:

Chişineŭ	140	v. p.	adecă	2,90	mile	pătr.
Akerman	4.662,6	v. p.	»	96,37	»	»
Ismail	5.951,5	v. p.	»	123	»	»

După alcătuirea nouei granițe în anul 1857, despărțirea administrativă a Basarabieĭ a fost prefăcută: din partea județuluĭ Cahul rĕmasă Rusieĭ s'a alcătuit un noŭ județ Camrat, care însă la 1858 a fost desființat și s'a alipit la județele Bender și Akerman. De atuncĭ și până la 1880 Basarabia aveà numaĭ șépte județe și anume:

La nord, între Nistru și Prut, județul Hotin; la Sud-Rĕsărit de la dînsul în jos pe Nistru județele *Soroca, Orheiŭ, Bender, Akerman* și *Ismail.*

La sud de la Hotin, în jos pe Prut, județele *Iașĭ* și *Chișineŭ.*

La 1879—80 o nouă împărțire administrativă a împărțit pentru ultima óră Basarabia, și în momentul de față Basarabia posedă opt județe și anume: *Hotin, Soroca, Orheiŭ, Bălțĭ* numit și județul *Iașì, Bender, Akerman, Ismail,* iar la centru județul *Chișineŭ.*

Spațiul ce ocupă fie-care din aceste județe este următorul: (1)

Județe	Verste pătrate	Mile pătrate
Hotin	3.572_7	73_{15}
Soroca	4.023_4	83_{60}
Bălțĭ (Iașĭ) . .	4.722_2	97_{60}
Orheiŭ	3.549_9	73_{37}
Chișineŭ . . .	3.085_8	63_{77}
Bender	4.440_2	91_{76}
Akerman . . .	7.276	150_{38}
Ismail	?	?
Total	30.670_2	633_{87}

In acéstă tabelă nu intră suprafața celor treĭ județe alipite la Rusia după Tractatul din Paris, pe care suprafață am arătat-o dejà maĭ sus.

Fie-care județ la rîndul sĕŭ este împărțit, în privirea administrațiuniĭ polițienescĭ, în *stane* și *nacialstvo,* iar din punctul de vedere pur fiscal în *volosti.* Fie-care județ posedă câte patru *stane,* iar *volosti* se compun din maĭ multe comune, și anume:

(1) *Военно-Статистическій сборникъ,* С.-Петербургъ.

Volosti (plăşĭ) *din judeţul Hotin:*

Reşedinţa de volosti (plasă)	Numĕrul satelor
Noua-Suliţa	14
Grozina	14
Clişcova	15
Lipcanĭ	20
Stălinescĭ	22
Bricénĭ	18
Corjenţa	17
Securenĭ	17
Romăncauţă	12
Chelmenĭ	16

Volosti (plăşĭ) *din judeţul Soroca:*

Atachi	12
Climauţenĭ	12
Arionescĭ	18
Cobolta	16
Badicenĭ	17
Tîrnova	13
Ocolina	19
Pepenĭ	12
Căinarĭ	22
Raşcova	14
Cotingenĭ	15
Văscauţenĭ	18

Volosti (plăşĭ) *din judeţul Bălţĭ:*

Hilicenĭ	19
Cornescĭ	22
Vulpescĭ	18
Sculenĭ	24
Fălescĭ	16
Bolotina (Bălţĭ)	22
Brânzenĭ	27

Reşedința de volosti (plasă).	Numĕrul satelor.
Copăcenĭ (Capocenĭ)	25
Bălțĭ-Slobodia	24

Volosti din județul Orheiŭ:

Telenescĭ	18
Căzănescĭ	11
Samăşcanĭ	14
Rezina	18
Cinişeuță	16
Chipercenĭ	19
Işnovĕțu	17
Criulenĭ	13
Sărățenĭ	18
Pogârnicenĭ	19
Daşcova	17
Martinescĭ	18
Tuzora	15

Volosti din județul Chişinĕŭ:

Volcineța	12
Boldurescĭ	11
Zbiroĭ	13
Nisporenĭ	5
Vasienĭ	10
Lopuşna	6
Bujor	15
Hârlova	15
Găncescĭ	9
Ialovenĭ	14
Vornicenĭ	10
Sireța	10
Mirenĭ	21

Volosti din județul Bender:

Telita	14
Gura-Galbină	8

Reşedinţa de volosti (plasă)	Numĕrul satelor
Căinara	13
Cahul	7

Volosti din judeţul Akerman:

Purcarĭ	10

Cele treĭ judeţe de la méḑă-ḑi, fiind alipite la Rusia după Tractatul din Berlin, aŭ rĕmas până acum împărţite administrativ în comune urbane şi comune rurale, precum aŭ fost sub ocârmuirea pămînténă. Aşà dar judeţul *Ismail* nu posedă *volosti.*

Există un proiect de lege, prin care actualul judeţ Ismail va fi despărţit în douĕ judeţe şi anume: *Ismail* şi *Renĭ.* Abrogarea legilor comunale române se va face cu începerea anuluĭ 1899, când în acéstă parte a Basarabieĭ se vor introduce definitiv legile rusescĭ şi administraţiunea cu instituţiunea numită *Zemskie nacialniki.* (1)

In afară de acéstă despărţire administrativă a Basarabieĭ, domeniile Statuluĭ sunt administrate a parte şi anume:

In judeţul Hotin reşedinţa centrală a administraţiuniĭ domeniilor (circumscripţiunea) se află în satul Medvejenĭ şi administréză 11 sate.

In judeţul Bender circumscripţiunea se află în satele Căuşanĭ şi Cimişliu: cea dintâiŭ administréză 5 *volosti*, cea din urmă 4 *volosti*, şi anume:

Circumscripţiunea din Căuşanĭ:

Reşedinţa de volosti	Numĕrul satelor
Herbovĕţ	4
Căuzanĭ	3
Copana	3
Opancea	3
Hadjimus	4

Circumpscripţiunea din Cimişliu:

Obacladjaba	3
Taracliu	5

(1) A se vedé capitolul privitor la administraţiune.

Reşedinţa de volosti	Numĕrul satelor
Cimişliu	3
Cionaca.	3

In judeţul Akerman administraţiunea domeniilor Statuluĭ se află în douĕ sate şi anume:

Circumscripţiunea Ivanovac:

Reşedinţa de volosti	Numĕrul satelor
Alexandrovca.	6
Ivanovca	4
Olonescĭ	5
Talmazĭ.	4
Ţaricienĭ	4

Circumscripţiunea Tatar-Bunar:

Divisia	3
Plachtieva	6
Tatar-Bunar	4

Coloniile. Administraţiunea coloniilor din sudul Basarabieĭ, fiind până la 1872 alcătuită într'un mod deosebit, ele s'aŭ administrat până la acest an de un comitet special pe temeiul unor decrete (ucasurĭ) ad-hoc. Din acéstă causă şi despărţirea coloniilor până la 1872 erà deosebită de restul ţĕriĭ.

Coloniile bulgare şi cele germane se află în judeţele Bender şi Akerman. Coloniştiĭ bulgarĭ locuesc în 43 sate din aceste judeţe. (1) Aceste coloniĭ sunt împărţite acum în treĭ volosti şi anume:

	Numĕrul satelor
Ocolul Bugéculuĭ-de-sus . .	19
Bugécul-de-jos	19
Ismail	5

Administraţiunea coloniilor se află altă dată la Camrat.

Coloniile germane compun în momentul de faţă 24 sate şi sunt împărţite în treĭ *volosti* saŭ ocolurĭ şi anume:

(1) In acest numĕr nu intră coloniile bulgare din cele treĭ judeţe luate de Rusia după Tractatul din Berlin, despre carĭ a se vedé maĭ jos.

	Numĕrul satelor
Cléstiţa	10
Malo-Iaroslovĕţ	11
Sărata.	3

Administraţiunea coloniilor germane se află la Ancécrac, saŭ precum se numesce acest sat de către Ruşĭ, *Tarutino* (din jud. Akerman).

Tot în acest judeţ sunt aşezaţĭ şi Cazaciĭ din Noua-Rusie, a căror comenduire se află în satul (staniţa) Nicolaewca-Novorosiiskaia (Bairamcea, precum îl numesce poporul). Cazaciĭ locuesc în patru staniţe (1) şi cincĭ cătune.

IV.

GEOLOGIA.

Speciĭ neptunice.—Basarabia face parte din acea vale mare ce este împresurată de munţiĭ Carpaţĭ, Balcanĭ, délurile Taurideĭ şi platoul înalt al Altaiuluĭ. La mé̦dă-nópte şi nord-rĕsărit, acéstă vale forméză un teren déluros, care este propriŭ d̦is scoborîşul munţilor carpatinĭ; de acì apoĭ valea se scobóră mereŭ spre mé̦dă-d̦i şi sud-rĕsărit, isprăvindu-se cu nisce malurĭ nisipóse linse de valurile Măriĭ Negre.

După părerea luĭ Elisée Reclus, din punctul de vedere geologic Basarabia erà altă dată în întregimea sa acoperită cu apele măriĭ, făcênd parte din fundul acesteĭ mărĭ.

După Pallas şi Tournefort, în timpurile preistorice Marea Négră aveà orizontul apelor sale aşà de departe, în cât Marea Caspică şi golfurile sale eraŭ unite cu Marea Négră printr'o strîmtóre aşezată între rîurile Maniciu şi Cuma, iar maĭ departe cu Caucasia. După părerea învĕţaţilor, munţiĭ Traciéĭ de lângă Bosfor pe acele timpurĭ despărţiaŭ Marea Mediteraneă de Marea Négră, în care Dunărea, Nistrul, Donul şi Cubani îşĭ revĕrsaŭ apele; sub presiunea îndelungată a apelor acumulate, Marea Négră a rupt în fine stăvilarul natural şi şi-a revĕrsat prisosul în Mediteranea, inundând o

(1) Sate căzăcescĭ.

parte din Grecia, insulele Archipelagului şi producênd acele calamităţĭ despre carĭ ne povestesc legendele antice.

Apele Măriĭ Negre şi-aŭ sfredelit calea prin strîmtórea Bosforuluĭ, iar Marea Négră, Marea Caspică şi Marea Araluluĭ s'aŭ despărţit, formând între ele nisce continente nisipóse, pe alocurea presărate cu lacurĭ sărate şi văĭ adîncĭ. In aceste timpurĭ tocmaĭ aŭ apărut, de sigur de sub apele măriĭ, la început numaĭ partea muntósă a Basarabieĭ de la nord şi nord-rĕsărit, iar în urmă valea Bugéculuĭ şi valea imensă a Ukranieĭ şi Rusieĭ de la médă-ḑi.

Partea de la nord-rĕsărit a Basarabieĭ, care e împresurată între rîurile Nistru şi Prut, forméză o vale, al căreĭ sol a fost abundent hrănit prin aluviunĭ, aduse de curentul acestor rîurĭ cu multiplele lor braţe şi isvóre de pe cóstele Carpaţilor. Acest sol e de o fertilitate uimitóre. Pólele munţilor din acéstă parte a Basarabieĭ sunt acoperite cu codri şi liveḑĭ întinse, iar printre délurĭ şerpuesc isvóre ce ocolesc câmpiile, revĕrsându-şĭ apele în cele două artere principale: Prutul şi Nistrul. Tot în acéstă parte a Basarabieĭ sunt şi acele pădurĭ seculare, acum cam distruse, mulţumită uneĭ gospodăriĭ destrăbălate şi industrieĭ rapace a ovreimiĭ.

Partea sud-rĕsăriténă a Basarabieĭ n'are acea incadrare admirabilă a délurilor, ce forméză pragul Carpaţilor, dar totuşĭ presintă un farmec deosebit. Dînsa face dejà parte din regiunea vastă a platouluĭ, care începe dincolo de rîul Volga şi, trecênd rîurile Don, Dnipru şi Nistru, ocupă un spaţiŭ de peste 80 milióne de hectare, adecă e cât o Franţă şi jumătate. Valea acésta colosală servià în vremurile antice de cale puhoiuluĭ popórelor asiatice, în grósnica lor mişcare spre Europa. Pe acéstă cale a străbătut Atila cu Huniĭ şi Tătarul cu Cazaciĭ, carĭ apoĭ, respinşĭ de Românĭ, şi-aŭ reluat, în trépĕtul cel mare a cailor, calea pustieĭ.... Acì, la malul Nistruluĭ, a stat şi a veghiat neclintită sentinela română, apĕrând lumea civilisată de hordele sĕlbatice ale pustietăţilor Asieĭ.

Partea sudică a Basarabieĭ e partea cea maĭ sterilă; dînsa până acum pórtă încă pe suprafaţa sa urmele origineĭ sale: nisipurĭ întinse, lacurĭ sărate, lipsă de vegetaţiune plină de vlagă — sunt urmele carĭ arată că acì erà fundul măriĭ.

Formaţiunea dominantă a soluluĭ Basarabieĭ aparţine pe-

riodului *diluvian*; posițiunea orizontală a straturilor arată că acéstă parte a globului nostru n'a îndurat acele sbuciumări și cataclisme plutonice, cari aŭ lăsat urme neșterse aiurea; de aceea geologia solului Basarabieĭ e lipsită de varietatea metalurilor și mineralelor, carĭ fac parte integrantă din solol vulcanic.

Formațiunea principală, așezată sub stratul superior al pămînturilor diluviane, aparține formațiuniĭ terțiare: lut colorat cu ocru feruginos, var compus de scoicile maritime *univalvae*, pétră de nisip *(silex)* și lut plitos.

In partea de Nord a Basarabieĭ varul zace în straturĭ marĭ la o adîncime fórte mică. La Orheiŭ dobândirea varuluĭ și cócerea sa e ocupațiunea locuitorilor. In restul Basarabieĭ asemenea stratul calcar se găsesce pretutindenea. Pe malurile rîulețelor, în rîpe și bălțĭ adese-orĭ apa descopere straturĭ marĭ de var petrificat.

Pe alocurea calciul se găsesce de o recentă formațiune; aceste straturĭ însă spre nord dispar, fiind înlocuite prin calciu de o formațiune veche. Pe malurile Nistruluĭ straturile soluluĭ staŭ pe alocurea desvĕlite, așà că acì studiul geologic al soluluĭ e fórte favorabil. După *humus* imediat se vede perfect un strat gras de pétră nisipósă-lutósă; apoĭ după el vine stratul terțiar de *oolit*, care nu conține decât scoicĭ cimentate cu var; maĭ departe vin straturile de calciu, carĭ sunt treptat amestecate cu *schistă lutósă*, care maĭ jos e cu desăvîrșire compactă. Sub schistă, pe alocurea staŭ desvĕlite nisce straturĭ conglomerate. In unele locurĭ din județul Hotin și Soroca malurile angulare ale Nistruluĭ descopĕr pe ici pe colea stâncĭ de granit *(sienit)*, carĭ merg spre Podolia.

Malurile rîuluĭ Prut sunt aprópe pretutindenea lutóse. In general înălțimile carĭ împresóră albiile rîurilor aŭ desemnurĭ moĭ, datorate speciilor terțiare. Aspectul cu desăvîrșire orizontal al straturilor prin rîpe și bălțĭ, precum și existența unor straturĭ gróse de calciu, compus din scoicĭ maritime, lipsa desăvîrșită a urmelor vulcanice—demonstră originea sedimentară a acesteĭ părțĭ a continentuluĭ Europeĭ. Uscarea treptată acestuĭ litoral se demonstră din altă parte prin grosimea stratuluĭ fructifer saŭ *humus*, care în partea de la médă-nópte e fórte gros, iar spre médă-ḑi

mereŭ se subţiază. Acest strat, firesce, s'a format înainte în părţile délurόse, unde grosimea sa se acumulà, pe când apele măriĭ treptat treptat se retrăgeaŭ, formând în urma lor bălţĭ şi ravine.

Litoralul de sud, de la linia imaginară desemnată de la stâncile carpatine drept spre malul Nistruluĭ de lângă Soroca, a eşit de sub apele măriĭ, în retragerea înaintea litoraluluĭ de la nord a acesteĭ liniĭ. Demonstraţiunea acestuĭ fapt, după geologul finlandes d-l Cutorga, reese din chiar formaţiunea délurilor, carĭ acì sunt compuse numaĭ din *calciu oolit* şi conglomerate de *scoicĭ*, formate din scoicĭ de diferite mărimĭ împetrite în sedimentul calcar saŭ nisip-lutos petrificat. In lăuntrul acestor bolovanĭ adese-orĭ se găsesce *coraliĭ*. Pe alocurea însă *oolitul* nu e definitiv format, ceea ce arată recenta sa formaţiune.

Litoralul spre nord de linia imaginară trasă de noĭ, care cuprinde o parte din judeţul Soroca şi întregul judeţ Hotin, are un caracter deosebit. Acì găsim o formaţiune maĭ veche şi, afară de *calciu, fer* şi *gips*, munţiĭ posedă mare cantitate de *cremene* şi *cuarţ*.

Speciĭ plutonice. — Stratul pe care sunt aşezate tóte straturile cele suprapuse ale soluluĭ Basarabieĭ, după d-l Bleda, învĕţatul inginer de mine din Rusia, este *granitul*. Granitul se găsesce în mare cantitate desvĕlit în albia Nistruluĭ, unde se presintă sub forma de stâncĭ rotunde acoperite cu schista pseudo-cornόsă. (1) Aceste stâncĭ de granit forméză în curmezişul rîuluĭ Nistru cataracte, carĭ se află lângă satul Cosauţenĭ. Granitul acesta e feruginos şi de aceea are o colόre roşiatică saŭ întunecόsă.

Terenurile de transiţiune.—Terenurile acestea în Basarabia posedă *vaccea sură* şi formaţiunĭ calcare de transiţiune. Ele se vĕd fόrte bine pe malurile Nistruluĭ, maĭ jos de Soroca ; de acì apoĭ se întind, ascunse sub sedimente secundare şi terţiare spre nord-apus, trec graniţa austriacă şi forméză un şir neîntrerupt de délurĭ stâncόse. *Vaccea sură* în Basarabia este formată din pétră nisipόsă amestecată cu *cuarţ*, *schistă nisipόsă* şi *schistă lutόsă*, acéstă din urmă cu *jeasma* lutόsă

---

(1) *Геологическія изслѣдованія Бессарабіи „Горный Журналъ"*, Raportul Maioruluĭ Blede. Idem Strelbitsky.

verḑie. Schista lutósă zace de obiceiŭ pe stratul de cuarţ nisipos şi pe alocurea e amestecată cu schistă nisipósă. In orĭ-ce cas însă cuarţul predomină în aceste straturĭ. Stratul de jasma zace lângă comuna urbană Atachi de pe Nistru, culcat peste cuarţul nisipos, acoperit de un strat de schistă lutósă.

Formaţiunea acésta începe a se desemnà pe malul Nistruluĭ, la depărtare de 20 km. de Hotin, fiind ascunsă acì sub formaţiunea calcară de transiţiune, şi forméză nisce délurĭ înalte şi stâncóse. Aceste délurĭ se compun din *cuarţ, silice, schistă ordósă, arillad, schista de talc* şi pétră calcară de talc.

Lângă satul Cosauţenĭ, ce se află în faţa oraşuluĭ Iampoli, se fabrică din cuarţul nisipos nisce table pentru podele şi pavagiŭ, carĭ se întrebuinţéză la Odesa ca pétră de export.

Formaţiunea petreĭ calcare zace în Basarabia de-adreptul pe *vaccea sură* şi se póte vedé pe lângă Hotin, unde e descoperită, iar maĭ departe se întinde sub formaţiunea de gips, spre nord-rĕsărit, unde din noŭ apare pe suprafaţa malurilor Nistruluĭ, apoĭ trece graniţa austriacă, înclinând tot spre méḑă-nópte, şi trece în guvernămêntul Podolia. In alte direcţiunĭ, în Basarabia, ea nu se maĭ vede descoperită, iar pe Prut e ascunsă sub straturile terţiare.

Specia principală în acéstă formaţiune este decĭ pentru Basarabia pétră calcară compactă, de colóre sură-închisă; la frecare şi pe timp de plóie ea exhală un miros neplăcut şi zace în straturĭ gróse.

Terenurĭ secundare.— Terenurile secundare ale Basarabieĭ se mărginesc cu *marga* (la marne) saŭ un fel de pămînţ văros, amestecat cu humă, pe care în guvernămîntul Herson agricultoriĭ o întrebuinţéză pentru îngrăşarea pămîntuluĭ de arătură. Marga din Basarabia e în tot-deauna urmată de nisip verde şi pétră nisipósă lutósă. Aceste din urmă straturĭ sunt temelia pe care este aşezată marga; la rîndul lor ambele straturĭ de maĭ sus aŭ ca substrat vaccea sură. Marga e acoperită cu nisip galben saŭ alb.

Formaţiunea de *cretă* apare maĭ jos de Dubasari şi se întinde pe malurile Nistruluĭ imediat sub straturile terţiare. In malurile Prutuluĭ de la satul Pasarita până la Noua-Suliţa ea apare pe suprafaţă, aşà că cuarţul nisipos acì zace de-adreptul pe margă. Nisipul verde al acesteĭ formaţiunĭ e

fórte mărunt, amestecat cu lut şi grăunţe verḑuĭ, carĭ par a fi *clorit*. Marga are multe straturĭ, cu cuibarĭ de cremene de felurite colorĭ, precum şi *pirite*.

Terenurĭ terţiare. — Formaţiunea terţiară din Basarabia se compune din patru sedimente şi anume: *a)* din lutul lipos şi lignit; *b)* din gips; *c)* din nisip de scoicĭ, pétră nisipósă, lut-merghel; şi în fine *d)* din pétră calcară oolită. Aceste din urmă doué sedimente sunt pe alocurea cu desăvîrşire amestecate între ele. Terenurile terţiare se întind peste întréga Basarabie, trecênd în direcţiuneea nord-apusénă hotarele Românieĭ, iar la rĕsărit peste Nistru, Bug, Ing şi Dnipru, paralel cu Marea Négră.

Formaţiunea acésta e aşezată de-adreptul pe margă şi pétră calcară. Posiţiunea straturilor, atât în râpe cât şi în délurĭ, e orizontală; de aceea şi forma acestor délurĭ în Basarabia e rotundă şi plată la vîrf. Albiile rîurilor în aceste terenurĭ sunt încadrate de malurĭ rotunḑĭ, cu peşterĭ, râpe şi lunecuşurĭ.

Lut lipos şi lignit. Acest strat terţiar e compus din straturĭ de lut lipos, amestecat în direcţiunea orizontală cu straturĭ de nisip cu lignit, gips şi pétră nisipósă-lutósă. Sedimentul acesta apare pe Nistru maĭ jos de Bender, asemenea şi de-alungul Prutuluĭ.

Lutul lipos are structura schistósă; în pămînt e compact şi tinos, iar la aer se întăresce, se despică în sloiurĭ şi crapă; are colórea albastră sură, dar când zace în apropiere de lignit devine negru. In acest strat de lut se găsesc adese-orĭ buturugĭ de lemn putreḑit şi carbonisat, iar stratul propriŭ ḑis posedă sloiurĭ de lignit compact, carĭ se asémănă adese-orĭ cu antracitul. In acest strat se maĭ găsesc şi cuiburĭ de cristalurĭ de *selenit* şi maĭ rar *pirit sulfuros*.

Lignitul are înfăţişarea uneĭ masse de o colóre sură închisă şi e îmbibat de sulfat de fer; pe alocurea acéstă massă posedă nisce vine subţirĭ de un mineral care se asémănă cu antracitul. In pămînt lignitul e umed, tinos, iar la aer se usucă, şi atuncĭ presintă o structură de sloiurĭ subţirĭ, carĭ se despică lesne. De obiceiŭ el se compune din doué straturĭ despărţite unul de altul printr'un sloiŭ de lut lipos; stratul superior are o grosime de 20 cm., cel de jos de 13—15 m.

Vara, pe timpurile călduróse, lignitul exală la suprafaţă sulfat de fer, în formă de praf alburiŭ.

Gipsul zace la Nistru pe pétră calcară, iar la Prut pe margă de cretă (de pildă lângă satul Lipcanĭ). De acì el trece peste hotare în Austria şi România, precum şi peste Nistru în guvernămîntul Podolia. Dincolo de Hotin şi de satul Lipcanĭ el este înlocuit cu pétră calcară oolită. Sedimentul acesta este format de gips, pétră calcară, pétră nisipósă, conglomerat şi *brecia* (un fel de marmoră — *la bréche*). Straturile gróse de acéstă specie sunt aşezate orizontal; înainte se ivesce pétra calcară porósă, care conţine scoicĭ de apă dulce, apoĭ vine gipsul, acoperit cu un strat gros de pétră calcară, şi în fine apar pétra nisipósă, conglomeratele şi breccia calcară acoperită cu lut de diferite colorĭ, apoĭ nisip cu conglomerate. Pétra calcară care aparţine acestuĭ strat e fórte tare, conţine trunchiurĭ de arborĭ petrificaţĭ şi carbonisaţĭ, asemenea şi alte plante maĭ micĭ. Aceste corpurĭ organice sunt incrustate în pétră aşà de tare în cât este cu neputinţă a le extrage. Printre straturile calcare se găsesc asemenea într'un sloiŭ de nisip calcar oseminte de animale vertebrate. Puţin maĭ jos de Hotin, pe malul Nistruluĭ, tóte aceste straturĭ se pot vedé descoperite pe suprafaţa pămîntuluĭ. Gipsul din acest sediment e compact, mărunt şi are înfăţişare de marmoră. Sunt treĭ colorĭ de gips în Basarabia—unul alb ca zaharul, altul sur deschis şi al treilea ros.

In gips zac pe acì pe colea sloiurĭ de vine de *selenit*. Inginerul de mine maiorul Blede, în raportul sĕŭ (1) din anul 1839, arătase dejà că în maĭ multe locurĭ pe malurile Prutuluĭ se găsesc în lut buturugĭ şi copacĭ întregĭ, carĭ trebue să fie saŭ de origine recentă saŭ putreḑiţĭ şi carbonisaţĭ. Arborii aceştia ard ca antracitul, deşì daŭ puţină căldură. Unele din aceste trunchiurĭ aŭ în diametru aprópe un stîngen. Locuitoriĭ moldovenĭ ḑic că se găsesc şi maĭ groşĭ. Este posibil ca aceştĭ arborĭ să nu fi fost aduşĭ acì de curentul apelor, ci să fie rămăşiţe ale pădurilor, carĭ aŭ perit în epoca diluvianâ. De aceea tocmaĭ arboriĭ carbonisaţĭ sunt în tot-deauna culcaţĭ de-acurmezişul văilor şi se póte ca sub stratul lutos să se găséscă lignit, iar de-asupra

(1) *Горный журналъ*, 1839, partea I, p. 6.

luĭ turbă. In aniĭ 1881—85 alţĭ ingînerĭ de mine aŭ opinat în studiile lor geologice asupra Basarabieĭ pentru părerea de maĭ sus a luĭ Blede, arătând maĭ multe consideraţiunĭ temeinice în sprijinul acesteĭ părerĭ.

Pétra nisipósă, lut-merghel, zace pe vîrfurile délurilor în formă de merghel calcar, avênd pe alocurea o grosime de peste 4 stînjenĭ, iar aiurea umplând fundăturĭ marĭ, precum se póte observà lângă satul Senatovea, de unde acest strat merge prin comuna urbană Vadul-Raşcova şi se isprăvesce lângă satul Rezina. Dincolo de Bender sedimentul acesta dispare în stratul lutos şi lignit. In nisipul scoicos din acest sediment se găsesc specimene din următórele scoicĭ calcare: venuliti, cardita, surbinita, corbulita şi nuculiti.

Pétra calcară oolită şi cea *formată de scoicĭ.* In acest strat stăpânesce maĭ cu sémă pétra calcară oolită, iar pétra formată de scoicĭ ocupă locul secundar.

Sedimentul acesta forméză înălţimile délurilor Basarabieĭ şi are straturile aşezate orizontal. Spre sud-rĕsărit, dincolo de Bender, atât pe Nistru cât şi pe Prut, el e înlocuit cu sedimentul nisipos scoicos amestecat cu pétră nisipósă şi lut-merghel. Spre nord-apus, nu departe de Lipcanĭ de pe Prut, şi până la Hotin pe Nistru, el este înlocuit cu gips, iar spre rĕsărit trece Nistrul şi se întinde spre Dnipru.

Pétra calcară oolită din acest sediment se presintă sub diferite forme: une-orĭ e de merghel, amestecat cu cuarţ, cu tendinţă de a trece în cuarţ nisipos; alte-orĭ e compactă saŭ porósă. In forma sa curată, pétra calcară se găsesce pe rîul Reut şi Bâcu lângă Chişineŭ, unde este întrebuinţată pentru construcţiunea de case, monumente funerare şi plăcĭ pentru podele. Pétra calcară din Basarabia, analisată de geologiĭ ruşĭ, s'a constatat că este compusă de scoicĭ petrificate şi anume de următórele speciĭ: cardita, valanita, mitalita şi venulita, iar maĭ rar de specia carboliţilor, armuliţilor, vermiculiţilor şi altor scoicĭ maritime. Pétra acésta calcară e compactă şi granulósă, de colóre sură-galbenă; se află amestecată cu pétră calcară oolită.

Schista calcară din acest strat se presintă sub forma unor sloiurĭ subţirĭ şi posedă asemenea mare cantitate de scoicĭ petrificate.

Terenul diluvian. — Pétra calcară scoicósă de mare, care se

găsesce lângă Akerman, aparţine uneĭ formaţiunĭ vechĭ. Ea forméză acolo un strat de-alungul malurilor măriĭ. Intréga massă a acesteĭ petre este compusă din scoicĭ sfărămate, printre carĭ se observă bine specia carliţilor, mitiliţilor, zoleniţilor etc. Scoicile sunt legate în pétră printr'un ciment calcar, în care pe icĭ pe colea se află cavităţĭ umplute cu cristale de *spath calcar*.

Terenul post-diluvian. — Lutul şi nisipul din Basarabia este de maĭ multe speciĭ: se găsesce lut roşu, galben-roşcat, galben-albuiŭ, alb şi calcar; nisipul e amestecat cu conglomerat, bolovanĭ şi pétră de munte. Tóte astea compun stratul superior, din carĭ es în văĭ şi câmpiĭ coline şi délurĭ. Lutul se menţine pe locurĭ înalte, iar nisipul pe acele maĭ de jos. Nisipul acopere suprafaţa soluluĭ stepelor de lângă Marea Négră, precum şi văile de-alungul Nistruluĭ şi Prutuluĭ.

V.

OROGRAFIA.

Fisionomia orografică a Basarabieĭ posedă două tipurĭ caracteristice: partea din spre méḑă-nópte e muntósă, partea din spre méḑă-ḑi e câmpósă.

Munţiĭ Basarabieĭ sunt ultimele verige ale mareluĭ lanţ carpatin. Carpaţiĭ, trecênd dincolo de Prut, şi anume în acel spaţiŭ îngust dintre Nistru şi Prut care forméză hotarul nord-apusén a Basarabieĭ, se transformă de acì înainte în délurĭ destul de înalte.

Munţiĭ Basarabieĭ ocupă întréga parte nord-apusénă a judeţuluĭ Hotin şi maĭ cu sémă spaţiul dintre oraşul Hotin satul Bricenĭ şi Stănilescĭ. De acì délurile se despică în două verigĭ: una se îndréptă de la Stănilescĭ spre oraşul Bălţĭ, alta, cea maĭ importantă, apropiându-se mereŭ de Nistru, trece de-acurmezisul judeţelor Hotin şi Soroca. Acest lanţ de munţĭ are piscurĭ de peste 1000 picióre înălţime.

Din aceste înălţimĭ ale Hotinuluĭ îşĭ ieaŭ originea tóte rîurile maĭ principale a Basarabieĭ de sus, şi anum din par-

tea de la méḑă-nópte, unde pólele munţilor aŭ partea abruptă, îşĭ ieaŭ început maĭ multe rîuleţe, carĭ curg în nisce albiĭ stâncóse şi adîncĭ, revĕrsându-se în Nistru; din partea de la méḑă-ḑi, unde panta munţilor nu este aşà pronunţată văile sunt maĭ largĭ, iar rîuleţele ce şĭ aŭ începutul lor pe acì curg lin, revĕrsându-se în Prut.

Lanţul munţilor, ce se îndréptă spre Rĕsărit, ajungênd la Soroca şi Iampoli, forméză acì aşà numite *cataracte iampolitane*. Pe lângă satul Securenĭ o altă verigă de délurĭ se desparte de veriga principală şi se îndreptă brusc spre méḑă-ḑi, formând malul drept al rîuluĭ Ciugura şi apoĭ malul stâncos al Prutuluĭ; tot de la Securenĭ se maĭ desparte şi o altă verigă de délurĭ, care trece între cele douĕ verigĭ de délurĭ (între rîurile Reut şi Cigura), îndreptându-se spre méḑă-ḑi, până unde se unesce cu munţiĭ ce acoper partea de jos a judeţelor Bălţĭ şi Orheiŭ.

Rîul Reut îşĭ are începutul lângă satul Redea-Mare, de unde se îndréptă spre méḑă-ḑi şi rĕsărit, vĕrsându-se în Nistru şi primind din partea stângă apele isvórelor carĭ se scobóră din munţiĭ maĭ sus descrişĭ. Albia acestuĭ rîŭ forméză un basen descoperit cu desăvîrşire; păduriscea, care acopere înălţimile de lângă Hotin, Bricenĭ, Ocniţa şi Soroca, de-alungul Nistruluĭ, pe acì nu există; văile sunt aşà de plane în cât apele forméză pe alocurea mlaştine întinse.

Dincolo de aceste înălţimĭ se întind dejà stepele judeţuluĭ Bălţĭ; aceste stepe nu sunt încă decât nisce şesurĭ.

Spaţiul spre sud de la basenul Rĕutuluĭ şi până la Valul luĭ Traian posedă un corp de munţĭ a parte, pe carĭ poporul îĭ numesce după codriĭ ce cresc acì *Codriĭ de Bâcul* saŭ *rîul Bâculuĭ.*

Piscul cel maĭ mare din aceste înălţimĭ e muntele *Măgura*, care se află în ţinutul Iaşuluĭ (Bălţĭ), la vre-o 30 km. spre méḑă-nópte de oraşul Bălţĭ; la piciórele Măgureĭ sunt satele Şaltoiu şi Bachmata, iar maĭ departe (vre-o 4 km.) satul Chetrósa. Satele, carĭ se află în valea Reutuluĭ, prin bălţile după acest munte, se numesc *Măgurĭ* şi *Măgurenĭ*.

De pe piscul stâncos al munteluĭ Măgura, când cerul e senin şi orizontul limpede, se vĕd Iaşiĭ.

De la Măgura spre sud-rĕsărit se îndréptă spre nord-

apus, de-alungul malului Prutuluĭ, dând o altă mică verigă, care circumscrie valea Reutuluĭ.

De la Măgura, o verigă de délurĭ, se îndréptă treĭ ramure de délurĭ, carĭ cuprind isvórele rîurilor *Ichel* şi *Bâcu*. Doué din aceste ramure, tăind Basarabia de-acurmezişul, se isprăvesc cu nisce pante acoperite cu pădurĭ tocmaĭ la Nistru; iar a treia ramură, ocolind Bâcul şi dând început tuturor rîuleţelor ce-şĭ revarsă apele în Prut şi Nistru, maĭ spre méḑă-ḑi se preface în nisce coline, carĭ se perd în Bugéc.

Aşà dar Basarabia forméză un platoŭ mare, înclinat de la nord-apus spre sud-rĕsărit (1), care la méḑă-ḑi se isprăvesce tocmaĭ la Marea Négră. Nivelul platouluĭ se ridică puţin de-asupra niveluluĭ măriĭ.

Délurile Basarabieĭ, ca şi Carpaţiĭ, aŭ pante abrupte, acoperite cu stâncĭ râpóse, cu peşterĭ şi strîmtorĭ. La piciórele acestor înălţimĭ se forméză isvóre, carĭ, acumulându-se, se prefac în pîraie şi rîurĭ ce se revarsă saŭ în Prut saŭ în Nistru.

In judeţul Hotin munţiĭ sunt acoperiţĭ cu pădurĭ carĭ acoper spaţiul întreg dintre graniţa Austrieĭ şi oraşul Hotin. Pădurile acestea sunt de ştejar, mestécăn, fag şi carpen. In judeţul Iaşĭ (Bălţĭ). délurile, deşì sunt maĭ góle, totuşĭ aŭ încă pe alocurea codrĭ.

In părţile de la méḑă-nópte a Orheiuluĭ şi de la méḑă-ḑi a judeţuluĭ Chişeneŭ, înălţimile sunt acoperite cu pădurĭ şi codri. Acéstă parte a Basarabieĭ e fórte pitorescă: délurile sunt verḑĭ, pădurile şi dumbrăvile staŭ spânzurate pe cóste stâncóse, rîurile şi isvórele ocolesc câmpiile şi liveḑile întinse. In aceste anume locurĭ binecuvîntate de Dumneḑeŭ (2), printre délurĭ, în desişul codrilor, staŭ ascunse mănăstirile şi schiturile Basarabieĭ.

Calculele trigonometrice făcute de ofiţeriĭ ruşĭ aŭ stabilit 63 puncte culminante în Basarabia, de la Nistru şi până la Dunăre (3) Aceste punte culminante, începênd de la méḑă-nópte spre méḑă-ḑi, sunt arătate în următorul tabloŭ:

---

(1) Charta Basarabieĭ din Statul-major rusesc din anul 1892, dăruită de autorul acesteĭ lucrărĭ Bibliotecei Române.

(2) Istoricul rus Nadejdin numesce acéstă parte a Basarabieĭ *Thebaida Moldoveĭ*.

(3) Lucrarea a fost începută la 1850 de Generalul Tucicoff şi urmată de Generalul Blaremberg la 1857, etc.

PUNCTUL GEOGRAFIC SATELE ŞI CĂTUNELE	Inălţimea de-asupra nivelului mării în picióre englese
În judeţul Hotin:	
s. Comarovo	983,15
» Şubutinţa	970,34
» Selişcea	941,79
» Volcinĕţu	991,13
» Romancauţĭ	959,40
» Grubni.	956,41
» Grozdauţenĭ	995,33
In judeţul Soroca:	
» Paustova.	933,59
» Lipcanĭ	743,74
» Briceanĭ	943,18
» Gromazenĭ	917,98
» Ruda.	975,96
» Rotunda	921,20
» Tîrnova	878,57
» *Bocsana*	1,156,36
» Chetrosa	777,98
» *Vodenì.*	1,159,90
» Unghilescĭ	1,092,63
În judeţul Orheiu:	
» Zagorenĭ	1,053,78
» Ciutulescĭ	1,081,64
» Respopenĭ	1,056,30
» Bologanĭ	930,09
» Ţigănescĭ	1,004,01
» Peresecina	916,86
» Zagaicanĭ	867,79
În judeţul Bâlţĭ:	
oraş. Bâlţĭ	798,35
În judeţul Chişinĕŭ:	
s. Badăluiŭ	696,99

PUNCTUL GEOGRAFIC SATELE ŞI CĂTUNELE	Inălţimea de-asupra nivelului măriĭ în picióre englese
s. Suruceniĭ	987,00
oraşul Chişenĕŭ	979,37
s. Rezenĭ	846,86
În judeţul Bender:	
» Djamana	691,88
» Căuşanĭ-noĭ	704,48
» Nesselrohde (cătun)	705,18
» Başcalia	715,33
» Ploşca	633,01
» Bourcea	602,35
În judeţul Akerman:	
» Nicolaevca	560,63
» Culm (colonie)	682,74
» Maloiaroslav (colonie)	593,25
» Taraclia	585,48
» Zadunaevca (colonie)	395,47
» Pandaclia	385,14
În cele treĭ judeţe anexate la 1879:	
» Comboli	648,62
oraşul Bolgrad	495,39
» Caracurt	362,46
» Taş-Bunar	240,94
» Catlabug	221,20
» Vaysal	216,51
» Burbujenĭ	206,99
» Troian	203,07
» Caraclia	200,41
» Catlabur uscat	186,34
» Borisarca	181,37
» Chitaĭ	145,25
» Taş-Bunar	126,45
» Safianorca	119,28
» Borska	116,20
» Staro-Nercasovca	83,44
» Nicolaevca la mare	69,09
» Zolocarĭ	57,05
» Noua-Necrasovca	51,54
oraşul Ismail	51,24
» Volciĭ (cordon)	10,29

Acéstă lucrare de triangulaţiune demonstră vědit înclinarea platoului Basarabieĭ de la nord-apus spre sud-resărit, precuma am descris-o maĭ sus.

Câmpiile şi şesurile.

Suprafaţa cea maĭ întinsă, pe care o ocupă câmpia, se află în partea de méḑă-ḑi a judeţelor Akerman şi Bender; acéstă câmpie imensă se numesce *Bugéc* (1) şi este formată dintr'un spaţiŭ circumscris la nord prin valul superior al luĭ Traian, la sud-rĕsărit prin Marea Négră, la rĕsărit prin linia Nistruluĭ şi la apus prin Prut.

Câmpia acésta are întindere de peste 60 kilometri în lăţime şi 180 kilometri în lungime, fiind tăiată de-alungul prin maĭ multe rîuleţe, carĭ se revarsă parte în Dunăre, parte în lacurĭ sărate.

O câmpie de o întindere maĭ mică se află în judeţul Soroca între rîurile Reut, Cobalta şi Cainarĭ; apoĭ în judeţul Bălţĭ, între oraşul Bălţĭ şi rîuleţele Ciugura, Reut şi Prut.

VI.

HIDROGRAFIA.

Precum am arătat maĭ sus, Basarabia se mărginesce la nord şi nord-rĕsărit cu Nistrul, la sud-rĕsărit şi sud cu Dunărea şi Marea Négră, la apus Prutul o desparte de patria-mamă. Dînsa forméză la mijloc un platoŭ, de pe înălţimile căruia se revarsă o mulţime de isvóre şi rîuleţe, carĭ adapă întregul litoral dintre Nistru şi Prut.

In judeţul Hotinuluĭ, unde Nistrul şi Prutul curg paralel unul cu altul pe o distanţă ca de vre-o 40 kilometri, o mulţime mare de isvóre se scurge de pe înălţimea platouluĭ, împresurat între cele două artere principale de apă. Aprópe

(1) Budgéc tătăresce semnifică *unghiŭ*. A se vedé *Dicţionarul limbeĭ istorice şi poporane* de B. Petriceicu-Hasdeŭ, t. III, fascicula 3, pag. 2804; idem Cantemir, *Descr. Mold.*, p. 19.

la fie-care treĭ kilometri călĕtorul se vede oprit în cale printr'o albie de rîuleţ, ce-ĭ stă în drum.

Acolo unde Prutul îşĭ schimbă direcţiunea spre médă-dĭ, se începe dejà basenul rîuluĭ *Reut*, cu multiplele sale braţe, ce umplu teritorul dintre Nistru şi Prut.

Délurile carĭ se află în judeţele Bălţĭ şi Orheiŭ sunt despărţite în două basenurĭ: basinul *Icheluluĭ* şi basenul *Băculuĭ*. De pe partea despre médă-dĭ a acestor înălţimĭ se scurg maĭ multe rîuleţe, ce curg aprópe paralel cu rîul Ialpuch, şi se varsă în Dunăre şi lacurile sărate, adăpând Basarabia de la sud.

Aşà dar, după cantitatea apelor curgĕtóre, partea de la médă-nópte şi cea de mijloc a Basarabieĭ sunt cele maĭ abundente. Nu trebue însă perdut din vedere că rîuleţele şi pîraiele din acéstă parte a ţĕriĭ, şi maĭ cu sémă acele de la sud, împreună cu rîul Reut, posedă volume de apă fórte micĭ şi, din pricina destrăbălateĭ distrugerĭ a pădurilor, în timpul vereĭ scad cu desăvrşire. Cu tóte acestea, până acum Basarabia, afară de Budgéc, nu simte lipsă de apă, mulţumită mareĭ cantităţĭ de puţurĭ de apă potabile, făcute după vechiul obiceiŭ religios al poporuluĭ român pentru pomenirea sufletelor celor rĕposaţĭ. Acest obiceiŭ se menţine şi până acum în straturile sănătóse ale ţĕrănimiĭ române din Basarabia. In afară de puţurĭ, în Basarabia aprópe pretutindenea există şi iazurĭ artificiale, făcute prin stăvilirea cu zăgazurĭ a pâraielor.

Cu tótă abundenţa de apă însă, volumul lor e neîndestulător pentru a servì de forţă motrice pentru industrie; în partea de la sud şi în cea de la mijloc a ţĕriĭ nu există morĭ marĭ de apă, carĭ să pótă lucrà neîntrerupt. Din tóte rîurile Basarabieĭ numaĭ Nistrul şi Prutul sunt navigabile.

Pe Prut până acum nu plutesc decât luntri micĭ şi plute. In anul 1861 o companie română a pus în circulaţiune un vaporaş numit «Prinţul Vogoride», dar acest vaporaş a umblat numaĭ până la satul Ţiţora (lângă Iaşĭ). Acum iarăşĭ este vorba de a creà o navigaţiune pe Prut, dar lucrările în acéstă privinţă merg fórte încet.

Pe Nistru umblă galere marĭ, în lungime de 12 stînjenĭ şi în lărgime de 6 stînjenĭ, carĭ ridică greutăţĭ marĭ de peste

3—4.000 de pudurĭ (1); maĭ umblă pe Nistru şi vase cu pânză, iar în liman circulă între Akerman şi Olviopol nisce vaporaşe. Pe Nistru se transportă, ca şi pe Prut, din Bucovina şi Galiţia, marĭ cantităţĭ de cherestea, lemne de construcţiune şi lemne de foc.

Rîurile Basarabieĭ se pot clasificà în treĭ sisteme saŭ grupurĭ, şi anume:

1. Grupul rîurilor, carĭ se varsă în Nistru,
2. » » » » » » Prut,
3. » » » » » » Dunăre şi lacurile sărate.

Basenul Nistruluĭ.

Rîul Nistru, cunoscut popórelor antice sub nume de *Tiras*, îşĭ ieà începutul dintr'un lăcuşor, care se află la piciórele munteluĭ *Baschid*, din veriga munţilor carpatinĭ de lângă Lipsca. La început, pe o întindere de aprópe 180 kilometri, Nistrul curge în Austria şi la satul Onuta forméză linia de demarcaţiune între Imperiul Austriac şi Rusia. De acì rîul, pe o lungime de 40 km., curge tocmaĭ pe graniţa dintre ambele Imperiĭ; apoĭ, în punctul unde rîul Sbrucĭ se varsă în el, Nistrul intră cu ambele sale malurĭ pe teritorul Imperiuluĭ Rus, despărţind Basarabia de gubernia Podolia şi maĭ jos, acolo unde cade în el rîuleţul Iagorlic (lângă Dubassarĭ), de gubernia Herson. Inainte de a se vĕrsà în Marea Négră, Nistru forméză un liman larg, cunoscut sub nume de Limanul Nistruluĭ.

Rîul Nistru curge într'o vale adîncă, îngustă şi fórte încovoiată; lungimea sa de la Hotin şi până la liman, după uniĭ geografiĭ ruşĭ (2) se consideră de 869 verste (3), iar după alţiĭ de peste 900 verste. (4) Incovoierile Nistruluĭ sunt une-orĭ fórte marĭ, aşà că pe alocurea vasele, după navigaţiune de o ḑi, ajung aprópe la acelaşĭ punct de unde aŭ pornit. Cele maĭ marĭ încovoierĭ ale Nistruluĭ sunt:

1. Lângă satul Balamut, la graniţa Austrieĭ;

---

(1) Pudul=19 kilograme şi cevà.

(2) In *Allgemeine Erdkunde*, lungimea Nistruluĭ e de 90 mile.

(3) Zaşciuc, *Географія и статистика Россіи*, t. I, pag. 51.

(4) *Сборникъ Военно-Статистическій Россіи;* Elisée Reclus, *La Russie*, în *Géographie universelle.*

2. De la Hotin până la satul Gruşeva calea dréptă, când Nistrul înghéţă, e de 25 verste, iar pe Nistru, în timpul navigaţiunii, prin cincĭ zigzagurĭ, peste 75 verste;

3. De la satul Casauţenĭ, care se află în faţa oraşuluĭ Iampoli de pe malul rusesc, via Soroca, până la satul Senatovca, calea dréptă e de 40 verste, iar pe Nistru 90 verste.

Pe acéstă linie sunt locurĭ, ca de pildă cel dintre Soroca şi satul Trefauţenĭ, care e în lungime de 5 verste, iar pe Nistru calea e de 15 verste.

4. Intre Bender şi Tiraspol calea dréptă e de 12 verste, iar pe Nistru maĭ bine de 20 verste.

5. Intre Slobozia până la Dolmaza prin Turunciac 7 verste, iar pe Nistru 20—25 verste.

Incepênd de la Tiraspol, rîul ese într'o vale largă; de acì până la Turunciac pe malul drept, iar de la Turunciac pe malul stâng, albia rîuluĭ este împresurată cu mlaştine şi spaţiurĭ întinse acoperite cu trestiĭ. Incovoierile rîuluĭ nu maĭ sunt aşà de marĭ, însă maĭ dese. De aceea tocmaĭ partea acésta a Nistruluĭ e fórte defectuósă pentru navigaţiune. De la Turunciac şi până la tîrguşorul Maiach, principala staţiune pentru vase, calea dréptă e de 50 verste, iar pe Nistru 200 verste. La o distanţă ca de vre-o 4 kilometri maĭ jos de Maiach, rîul îşĭ varsă apele, carĭ se despart în maĭ multe gurĭ şi cad în liman. Gura principală se numesce *Tusla* şi are adîncime de 2 ½ picióre.

Aprópe paralel cu Tusla în liman se varsă şi două rîuleţe: *Tusla* şi *Turunciuc;* acesta din urmă are la gurile sale o adîncime de 7—8 picióre, iar în lărgime vre-o 4 stînjenĭ Tusla se unesce cu Turunciuc printr'un canal, numit *canalul Surovţef*, pe care însă poporul îl numesce *canalul Popoff.* Prin acest canal vasele se scobor în liman. Lungimea canaluluĭ e de 160 stînjenĭ; lungimea la Nistru e de 10, la Turunciuc 7 stînjenĭ; adîncimea e de 5 ½ — 6 picióre.

Limanul Nistruluĭ, împreună cu mlaştinele, are în lungime 40 verste, iar în lărgime 8—9 verste; adîncimea sa e de 5—7 picióre şi pe alocurea 12 picióre. Acolo unde limanul se unesce cu marea s'a format o insulă de nisip. Spre acéstă insulă se întind două limbĭ înguste de nisip, despărţind apele limanuluĭ în două curente, numite de locuitorĭ *bugase.* Curentul drept, care pórtă numele de *gârla Ţarigraduluĭ,* în

lărgime e de 150 stînjenĭ şi în adîncime de 17 picióre; curentul stâng, care se numesce *gârla Ociacoff*, are o lărgime de 70 stînjenĭ şi o adîncime de 3 picióre. De aceea tocmaĭ farvaterul pentru vase trece prin *gârla Ţarigraduluĭ*.

In limanul propriŭ ḑis maĭ există încă şése limbĭ de nisip şi anume:

1. Una se începe la gura Turunciuculuĭ şi se întinde de-alungul maluluĭ nord-apusén al limanuluĭ până la satul Marina; acéstă limbă are o lungime de 9 verste şi o lărgime de 1 $^1/_2$ kilometru;

2. Alta se începe la gurile Nistruluĭ, cuprinde malul de la resărit al limanuluĭ şi e în lungime de 7 verste, iar în lărgime de 2 $^1/_2$ kilometri;

3. A treia limbă, numită Şaba, se începe lângă colonia germană Şaba, formând acì un unghiŭ, care intră în liman ca un petec de nisip în lungime de 4 verste;

4. A patra limbă se începe în gârla Ociacoffuluĭ şi se întinde până la Ohiopol pe o distanţă de 10 kilometri;

5. A cincea limbă de nisip se află în partea despre méḑănópte a uneĭ insule, aşezate tocmaĭ acolo unde limanul se unesce cu marea; insula este formată de nisip adus de curentul apelor Nistruluĭ;

6. A şésea limbă e maĭ spre nord şi are o întindere de 1 $^1/_2$ km. şi o lărgime de 200 stînjenĭ. Acéstă limbă e acoperită cu apele măriĭ.

Isprăvind cu descrierea Nistruluĭ în curgerea sa până la mare, să ne întórcem iarăşĭ în sus, pentru a descrie malurile sale.

Malurile rîuluĭ în Basarabia sunt înalte, stâncóse şi abrupte; înălţimea mijlocie a lor e de 50 stînjenĭ de-asupra niveluluĭ apelor. Până la Bender malurile aŭ stâncĭ calcare şi de gips, fiind acoperite cu codri şi pădurisci. Pădurĭ maĭ întinse se află între satul Balamuta şi Hotin, apoĭ între satul Neporotovo şi satul Ojeva (jud. Hotin), în fine, lângă Atachi (jud. Soroca) şi lângă mănăstirile Calatura şi Gorodisce (Grădisce); apoĭ asemenea lângă Criulenĭ şi împrejurul Dubasarilor-vechĭ (jud. Orheiŭ).

O pădure mare se maĭ întinde de la comuna rurală Chiţcanĭ până la satul Nuscarĭ (jud. Bender şi Akerman).

Afară de aceste malurĭ maĭ sus descrise, malurile Nistru-

luĭ sunt pretutindenea descoperite, avênd solul calcar şi petros până la Dubasarĭ, unde încep a fi lutóse şi maĭ jos de Bender nisipóse. Valea Nistruluĭ e strîmtă; pe alocurea albia rîuluĭ abià încape printre stâncile ambelor malurĭ, dar totuşĭ, în general vorbind, malul opus celuĭ stâncos e înclinat şi forméză şesurĭ acoperite cu fîneţe. Şesurĭ maĭ marĭ sunt lângă Hotin, lângă satul Voronoviţa, comuna urbană Trefauţenĭ, lângă satul Cerlina, satul Jora, Dubasariĭ-vechĭ, Puchocenĭ, Bender şi altele. Maĭ jos de Bender valea se lărgesce, malurile rîuluĭ devin maĭ înclinate şi maĭ jóse, până ce maĭ departe forméză în fine nisce mlaştine acoperite cu stufărie.

Albia Nistruluĭ în partea superióră a rîuluĭ e petrósă şi până la Dubasarĭ fundul pare ca pavat cu table de pétră. Nisce stâncĭ sub-acuatice, precum şi nisce bas-fonds, apar mereŭ. Din aceste stâncĭ vom înregistrà stânca de granit care ese din apă şi se ridică la înălţimea de 2 stînjenĭ, avênd în circumferinţă vre-o 10 stînjenĭ, pe lângă satul Comarovo, pe care poporul o numesce *Bacat*. Acéstă stâncă, bine cunoscută navigatorilor, se consideră fórte primejdiósă şi de aceea pe acì vasele recurg la ajutorul piloţilor iscusiţĭ.

Lângă oraşul Iampoli se află dejà cataracte, formate de un şir de stâncĭ sub-acuatice, ce lasă liberă numaĭ o singură trecĕtóre, în lărgime de 4 stînjenĭ, numită *Porţile*. Curentul apelor acì e fórte mare. Maĭ jos de cataracte se află iarăşĭ o verigă de petre, ce es din apă; acéstă verigă poporul o numesce *Cerédă*, iar Ruşiĭ pronunţă *Cereda*, derivând cuvîntul din rusescul *Cereda*=rîndul. Pentru a ocolì aceste petre, vasele se ţin de malul Podolieĭ, apoĭ trec pe lângă malul Basarabieĭ până trec dincolo de a doua *cerédă* de petre. Dar cu acéstă din urmă trecere nu se isprăvesc încă inconvenientele naturale pentru navigaţiune. La kilometrul al doilea de la a doua cerédă de petre, se trece rîul de-a-curmezişul, albia are la fund un *val de granit* care nu ese din apă şi tocmaĭ pentru acésta este şi maĭ primejdios pentru nave; valul de granit se trece într'un singur loc, numit *pórta*.

In afară de aceste petre şi stâncĭ sub-acuatice, Nistrul maĭ posedă numeróse vadurĭ, din carĭ cele maĭ cunoscute sunt:

Vadurile pe Nistru.

In judeţul Hotin:

1. Chîşla Nedjimov—vad în sus de sat,
2. Conovca—în jos de sat douĕ vadurĭ,
3. Voronoviţa » » » treĭ vadurĭ,
4. Gruşerţa » » » » »
5. Nagorenĭ » » » » »
6. Atachi » » » Restevca un vad,
7. Comarovo—vad în faţa satuluĭ.

In judeţul Soroca:

8. Rudi-de-jos—1 vad în faţa satuluĭ,
9. Voloşiniţa—4 vadurĭ » » »
10. Casauţenĭ—vad » » »
11. Vasilcaŭ » în jos de sat,
12. Rocavĕţ » » » » »
13. Vertinjenĭ » » » » »

In judeţul Orheiŭ:

14. Poenĭ }
15. Rezenĭ } vadurĭ în faţa satuluĭ,
16. Zaharnî }
17. Dubasarĭ—în jos de sat vadul *Ustia.*

Din locurile unde fundul albieĭ este vîrtos şi apele sunt micĭ merită a nu fi trecute cu vederea următórele: Cazaţea lângă Voronoviţa, Flămânda lângă Voloşniţa, Iacovleva lângă Casauţenĭ, asemenea şi cele de lângă satele Vasilcaŭ, Vertinjenĭ, în faţa oraşuluĭ Cameneţĭ-Podolsk, Camenca, Poienĭ, Rezenĭ, Zaharnî. Tóte aceste locurĭ sunt esact desemnate pe charta Statuluĭ-major rusesc.

De la Criulenĭ albia Nistruluĭ nu maĭ are petre sub-acuatice, granitul dispare şi fundul rîuluĭ e nisipos, iar la Vadul-luĭ-Vodă se ivesc în albie trunchiurĭ cu rădăcinĭ de arborĭ, numite de locuitorĭ *cârcĭ*; dincolo de Bender acesta trunchiurĭ de copacĭ sunt fórte dese.

Albia Nistruluĭ de la originea sa şi până la gurĭ e fórte înclinată. După calculele făcute de către Generalul rus Tenner

orizontul rîuluĭ, jos de satul Ruda, este de 196,53 picióre; lângă Soroca însă e de 148,61 picióre înălţime de-asupra nivelului măriĭ, iar scoborîrea Nistruluĭ e de un picior şi cevà pe kilometru. De aceea tocmaĭ curentul apelor sale e iute. Iuţéla medie e calculată la 1.234 stînjenĭ pe oră.

Lărgimea şi adîncimea Nistruluĭ. Lărgimea medie se consideră de 80 stînjenĭ; aîdncimea variază după loc şi anotimp. La mijloc, când apele sunt normale, rîul are o adîncime medie de 9,12 picióre, spre Bender ajunge dejà la 17 picióre. Pe timpul vereĭ, când ploile cad rar, de la Onuta până la Soroca şi une-orĭ până la Criulenĭ pe Nistru se forméză o mulţime de vadurĭ.

După o lucrare scrisă de către Colonelul Daragan la 1848, există maĭ multe vadurĭ din spre graniţa austriacă; aşà de pildă lângă satul Orestovca, lângă satul Trubcina, lângă Raşcova şi altele. «Când apa e mică, scrie Colonelul Daragan, infanteria şi chiar artileria pot trece prin aceste vadurĭ, cu tóte că iuţéla curentuluĭ e puternică.»

Nistrul se revarsă de două orĭ pe an într'un mod periodic, odată primăvara, când pornesc sloiurile de ghéţă, altă dată la sfîrşitul luĭ Iunie, când se topesce zăpada în munţiĭ Carpaţĭ.

De pe malul Basarabieĭ, peste rîul Nistru, există 39 trecătorĭ, orînduite de Stat. Comunicaţiunea între Akerman şi Olviopol, precum am maĭ ḑis, se face cu vapórele. Desvareatol navigaţiuniĭ pe Nistru preocupă pe guvernul rusesc: în ultimiĭ anĭ s'aŭ alcătuit maĭ multe comisiunĭ, carĭ aŭ stabilit că înlăturarea pedicilor naturale pentru navigaţiunea sistematică a vapórelor va costà suma de 7.000.000 ruble.

Guvernul rusesc n'a emis în acéstă privinţă nicĭ o hotărîre până acum.

Rîurile ce se varsă în Nistru. De pe malul drept al Nistruluĭ, începênd de sus în jos, se varsă în acest rîŭ următórele rîurĭ, rîuleţe şi pîraie:

In județul Hotin:

1. *Pîrăul Negru*, pe care Rușiĭ îl numesc *Ciorni Potoc*, iar Româniĭ îĭ dic *Românețul*, și careprimesce pîrăul *Onuta;*
2. Pîrăul *Resteu*;
3. Rîul *Lunga*, Rușiĭ îl numesc *Dolgaia;*
4. Rîul *Petrósa*, Rușiĭ îl numesc *Camenca*, de la cuvîntul *camenĭ*, pétră. Petrósa are brațul *Dolina*.

In județul Soroca:

5. Pîrăul *Chetrósa*.

In județul Bălțĭ:

6. Pîrăul *Cugurescĭ*.

In județul Orheiŭ:

7. Rîulețul *Négra*, Rușiĭ îĭ dic *Ciornaia;*
8. Rîulețul *Rezina;*
9. Rîul *Reut*, care se forméză din împreunarea rîulețelor *Valea Pogurluluĭ*, *Valea luĭ Macri și Valea-Reutuluĭ*.

Rîul *Reut* are următórele brațe:

Din partea dréptă;

1. Rîulețul *Copăcénca*,
2. » *Răulețul*,
3. » *Solonețul* cu brațul *Valea Ruduluĭ-Mare*,
4. » *Ilegacea*,
5. » *Ciuluc-Mare*,
6. » *Ciuluc-Mic*,
7. » *Cula*, cu pîrăul *Cumișóra;*

Din partea stângă:

1. Rîulețul *Cobalta*,
2. » *Cainera*, cu următórele brațe: 1. *Carelari*, 2. *Fete*, 3. *Valea-Balata*.
3. » *Mărculescĭ*,
4. » *Racarĭ-Chetrósa*,
5. » *Camenca*,
6. » *Ciarîu*,
7. » *Valea-Dobrogeĭ*,

8. Rîuleţul *Sagăl*,
9. » *Cogâlnic-de-sus*,
10. » *Valea-Ivanos*.

După rîul *Reut* se revarsă în Nistru;

10. *Ichel* cu pîraiele sale;
    1. *Telescu*,
    2. *Hîrjeaca*.

Ichel primăvara şi tómna maĭ primesce apele maĭ multor alte pâraie carĭ se forméză din ploĭ.

11. Rîul *Bâcu*, în care se varsă:

Din partea dréptă:

1. Pîrăul *Bâcovăţul*,
2. » *Işnovăţul*,
3. » *Valea-Calinderu*.

Din partea stângă:

Pîrăul *Pojarna*

12. Rîuleţul *Botna* cu pîrăul *Volcinetul*.
14. Pîrăul *Iuştubĕŭ* cu lăculeţul *Iuştubĕŭ*.

Reut. Din tóte rîuleţele şi rîurile menţionate maĭ sus, ce forméză basenul Nistruluĭ, singur Reut e cel maĭ mare, de óre-ce basenul acestuĭ rîŭ îmbrăţişéză întréga parte de mijloc a Basarabieĭ de la nord. Reutul îşĭ ieà începutul în munţiĭ Hotinuluĭ, unde nu e decât un pîrăŭ neînsemnat; pe lângă satul Redea-Mare, Reutul forméză douĕ braţe; apoĭ, primind alte pîraie, curge pe o distanţă de 200 verste şi se varsă în Nistru, lângă satul Ustea, în faţa oraşuluĭ Dubasarĭ.

Braţele rîuluĭ din partea dréptă curg aprópe paralel cu dînsul, avênd albiile lor în nisce văĭ adîncĭ, despărţite prin înălţimĭ stâncóse; braţele din stânga întîlnesc Reutul aprópe perpendicular, văile lor sunt largĭ, avute în iazurĭ şi mlaştine. Acelaşĭ aspect îl are şi Valea Reutuluĭ.

Printre mlaştine, rovine şi bălţĭ vom menţionà următórele: pe rîul Cobalta, lângă Chetrósa, există o baltă mare; lângă Frumuşica pe rîuleţul Cainara, mlaştină; pe Reut, lângă Ţipleştĭ până la satul Lunca şi între gurile Cobalteĭ şi Cainarĭ, mlaştine întinse pe o suprafaţă de 7 kilometri; lângă Ţiţenĭ, unde se varsă rîuleţul Dobrodjea, bălţĭ întinse; lângă Sărăţenĭ, unde curge Ciuluc; lângă satul Ciocâltenĭ, între satul Bravicenĭ şi oraşul Orheiŭ, la gurile Malovăţuluĭ şi

Culeĭ. Acéstă din urmă mlaştină, în lărgime de doĭ kilometri, se întinde pe distanţă de o poştă.

Tóte aceste mlaştine şi rovine vara se usucă, în cât se trec cu căruţa, dar după ploile de tómnă devin nepracticabile.

Pe rîul Reut maĭ sunt multe iazurĭ, iar lângă satul Heceanoŭ iazul are treĭ verste de întindere.

Ichel îşĭ ieà începutul din înălţimile judeţuluĭ Bălţĭ şi curge într'o vale adîncă, formând granița naturală între judeţele Chişinĕŭ şi Bălţi. De la satul Loganescĭ până la Păşcanĭ rîul acesta se preface într'o mlaştină. El se varsă în Nistru lângă satul Coşerniţa.

Bâcul îşĭ iea începutul asemenea din înălţimile judeţuluĭ Bălţĭ, lângă satul Temeleuţa, şi curge într'o vale adîncă până la Chişineŭ, iar de acì în jos forméză pârlóge şi bălţĭ; ajungênd apoĭ la gura satuluĭ Bolboca, se preface într'un iaz, de unde ese şi curge maĭ departe, vĕrsându-se printr'o gură mlăştinósă în Nistru lângă satele Gura-Bâculuĭ şi Calfa.

Din tóte braţele Bâculuĭ, cel maĭ însemnat este Işnovăţul; dar atât el cât şi Bâcul vara în maĭ multe locurĭ se usucă cu desăvîrşire. Altă dată, povestesc bĕtrânii, Bâcul nu se uscà, dar pe atuncĭ malurile sale eraŭ acoperite cu pădurĭ, iar acum aceste pădurĭ aŭ dispărut. Pe malurile Bâculuĭ, de-alungul sĕŭ, adecă trecĕnd cam pe linia ce s'ar întinde de la Unghenĭ prin *Codriĭ Bâculuĭ* (mănăstirea Chipriani) şi până la gurile Bâculuĭ, există până acum rĕmăşiţele unuĭ fel de zid uriaş, din care aŭ rĕmas petre şi bolovanĭ marĭ, pe carĭ poporul le numesce *Cheile Bâculuĭ*. (1)

Botna se începe în judeţul Chişineŭ, lângă comuna urbană Rezina; ea se forméză din maĭ multe isvóre, din carĭ cel maĭ însemnat este Volcineţul. De la Rezina rîul Botna şerpuesce într'o vale pologă, intră în judeţul Bender, unde maĭ jos de tîrguşorul Causaniĭ-Noĭ (ruşiĭ numesc *Novie-Causani)* forméză o mare baltă şi apoĭ se varsă printr'o gură mlăştinósă în Nistru lângă satul Chiţcanĭ.

Din spre guvernămîntul Herson, adecă de pe malul rĕsăritén, Nistrul primesce următórele rîurĭ:

---

(1) A se vedé scrierea eminentuluĭ nostru om de sciinţă B. P. Hasdeŭ despre *Cheile Bâculuĭ*, in *Magnum Etymologicum Romaniae*, t. III, fasc. 3-a.

1. Jagarlîc,
2. Şebca,
3. Comarova,
4. Turunciuc,
5. Micul Caragaciŭ,
6. Marele Caragaciŭ,
7. Tomaşlîc.

Tóte aceste rîuleţe curg fórte încet şi vara sécă aprópe cu desăvîrşire; panta albiilor e fórte puţin înclinată.

Prutul.

Basenul Prutuluĭ. Rîul Prut îşĭ ieà începutul în munţiĭ carpatinĭ din Bucovina şi de la comuna urbană Noua-Suliţă până la gurile sale desparte Basarabia de patria-mamă. Până la 1879, când Rusia a răpit de la aliata sa în răsboiul cu Turcia partea de sud a Basarabieĭ, Prutul erà linia de demarcaţiune între ambele state numaĭ până la satul Nemţenĭ iar de acì graniţa mergeà pe uscat.

Malul drept al rîuluĭ Prut predomină asupra maluluĭ stâng; el e maĭ ridicat, are panta maĭ abruptă şi maĭ apropiată de albia rîuluĭ; pe când malul stâng, din contra, e mult maĭ jos şi maĭ depărtat cu înălţimile sale stâncóse de albie.

Valea Prutuluĭ e largă, avênd o lărgime de 2 până la 6 kilometri.

De la Noua-Suliţă spre rĕsărit, pe întregul parcurs al rîuluĭ, malul basarabén al Prutuluĭ e jos, parte mlăştinos şi acoperit cu păşunĭ întinse şi mănóse. De la tîrguşorul Lipcanĭ, unde rîul se îndréptă spre méḑă-ḑi, câmpul dispare şi înălţimile maluluĭ se apropie de albie. Aşà sunt malurile până lângă satul Costescĭ, unde stâncile, din ambele părţĭ, compun strîmtórea, iar o parte din stâncĭ, trecênd de-acurmezişul rîuluĭ, produc nisce cataracte. Acì Prutul trece prin porţĭ fórte înguste. Pe malul basarabén în aceste locurĭ sunt nisce movile, pe carĭ poporul român le numesce *suta de morminte*, iar Ruşiĭ le ḑic *Sto-Mogil*. De acì malul înalt se depărtéză de albie şi, isprăvindu-se prin nisce stâncĭ abrupte, forméză un spaţiŭ larg între înălţimĭ şi albie; acest şeş e ca de vre-o 3—5 km. în lărgime, fiind acoperit cu fîneţe, lăculeţe, bălţĭ şi pădurisce.

Apele ce se acumuléză în acest loc sunt produse de rîulețele Țiganca și Camenca, carĭ curg acì aprópe paralel cu Prutul.

Lângă Valea-Rusuluĭ înălțimile se apropie de mal și, deșì devin din ce în maĭ puțin înalte, însă nu se maĭ depărtéză de mal până lângă satul Barboenĭ. Acest aspect al văiei se menține de acum în colo, afară de partea de lângă Tacsobenĭ și Sculenĭ, unde încovoierile Prutuluĭ iarășĭ forméză câmpiĭ spațióse. Valea Prutuluĭ de lângă Valea-Rusuluĭ nu devine îngustă, pentru că acì din partea dréptă se varsă în Prut rîul Jijia, care curge paralel cu Prutul și-șĭ are gurile în fața satuluĭ Nemțenĭ din Basarabia. Partea stângă a văieĭ are acì o lărgime ca de 4 km. Paralel cu vechia albie a Prutuluĭ și aprópe de-alungul acesteĭ vechĭ albiĭ se maĭ vĕd și acum urmele așà numituluĭ *Val al luĭ Troian.*

Fundul albieĭ Prutuluĭ în partea sa de sus e petros și spre gurĭ devine din ce în ce maĭ lutos și tinos. Precum e fundul, așà sunt și malurile. Fundul e fórte aplecat spre sud, și de aceea curentul apelor e mare și puternic.

Apele Prutuluĭ n'aŭ nivelul stabil; ele ba se ridică, ba scad, dar totușĭ media adîncimiĭ se menține la 4—7 picióre. Când apa e mică, pe Prut se forméză maĭ multe vadurĭ; iar revĕrsările se produc de treĭ orĭ pe an: primăvara când vine desghețul, vara când se topesc zăpeḑile în Carpațĭ și tómna când rîul înghéță.

Prutul înghéță pe la Novembre saŭ Decembre, iar sloiurile pornesc pe la Februarie și Martie; de obiceiŭ însă rîul nu înghéță întreg și ghețóile se sfarămă alocurea din causa sinuosităților malurilor.

Trecĕtorĭ stabile peste Prut, din causa granițeĭ politice sunt numaĭ la Lipcanĭ, Sculenĭ, Unghenĭ, pe unde trece linia căieĭ ferate, și la Noua-Sulița; maĭ există și una la Galațĭ, pe calea ferată, care însă acum e închisă din causa releĭ stărĭ. Trecĕtórea de la Sculenĭ e făcută pe plute-luntre; iar unica bine întreținută, care există pe Prut, este podul mare suspendat din Bucovina de lângă Noua-Suliță, pe drumul spre Cernăuțĭ.

Pe partea stângă a Prutuluĭ se varsă apele maĭ multor rîulețe, ce-șĭ ieaŭ începutul din munțiĭ Hotinuluĭ, Orheiuluĭ

şi Chişinĕuluĭ. Rîuleţele acestea, în ordinea lor de sus în jos, sunt următórele:

1. *Rachitna*, pe granița Basarabieĭ spre Bucovina,
2. *Rîngaciŭ*, partea de sus se numesce *Salcauţa*,
3. *Badjuluĭ*,
4. *Perliţa*,
5. *Başcauţa*,
6. *Ruda*,
7. *Larga* cu braţul *Largiţa*,
8. *Ialovĕţul*
9. *Lopatnic*,
10. *Racovĕţul* cu braţele { 1. *Racovĕţul sec*, 2. *Drobiştea*,
11. **Ciugur** cu braţul *Orata*,
12. **Camenca**-de-sus,
13. *Camenca*-de-jos, se numesce şi *Gârla-Mare*,
14. *Şaltoiu*,
15. *Vladic*,
16. *Deli*, pe care Ruşiĭ o numesc *Beşenaia* (turbată),
17. *Bratulénca*,
18. *Balturescĭ*,
19. *Triestena*,
20. **Nirnova** cu braţul *Bujor*,
21. *Lopuşna* cu braţul *Mârza*,
22. *Sarata*.

Din tóte aceste rîuleţe, cele maĭ însemnate sunt: *Ciugur*, *Camenca* şi *Nirnova*, iar cele-lalte sunt nisce pîraie, ce se usucă vara cu desăvîrşire. Unele din aceste rîuleţe aŭ braţe, pe carĭ Româniĭ le numesc după numele văieĭ prin care curg. Aceste braţe aŭ apă numaĭ primăvară. Ele sunt următórele:

1. Valea-Neculaĭ, 2. *Valea-Gârleĭ* } braţele Camenceĭ-de-jos,
3. Rîuleţul *Ustie*, compus din { 1. *Valea Obrejeĭ*, 2. *Valea Pânzerenĭ*.

Acest rîuleţ se varsă direct în Prut. Asemenea se maĭ varsă în Prut *Valea Orlamina*, *Valea Camaţuiŭ*, *Valea Dan-Căldăruşa*, *Valea-Iaşuluĭ-Calmuchi*.

Tóte aceste pîraie sunt mlăştinóse, curg în văĭ fertile şi sunt pline de apă primăvara şi în tómnele ploióse.

Dunărea.

Malul Dunăriĭ spre Basarabia e fórte jos, pe alocurea acoperit cu pădurisce saŭ cu stufăriĭ, iar în alte părţĭ gol şi lutos. Fluviul Dunărea, cu malul sĕŭ stâng, pe o întindere de aprópe 105 verste, formézǎ hotarul de la méḑă-ḑi al Basarabieĭ.

Dunărea îşĭ varsă apele în Marea Négră prin patru gurĭ principale: braţul *Chilieĭ*, al *Sulineĭ*, al *Sf.-Gheorghe* şi braţul *Portiţa*. Cadrul lucrăriĭ ne obligă a descrie numaĭ unul pe din aceste braţe.

Gârlele Chilieĭ, acolo unde se află Chilia-veche, aŭ maĭ multe scurgĕtorĭ, carĭ se unesc întâiŭ pe lângă Chilia, apoĭ a doua óră lângă satul *Vîlcov*, de acì curg spre mare, unde se varsă prin maĭ multe gurĭ, din carĭ cele maĭ însemnate sunt: *gârla Bolgraduluĭ*, *gârla Ociacov* şi *gârla Stambul* saŭ propriŭ ḑis *gârla Chilieĭ*. Tóte aceste braţe sunt mereŭ stăvilite cu valurĭ de nisip, carĭ împedică orĭ-ce navigaţiune. La extremitatea din spre mare a braţuluĭ Chilia până la 1812 a existat un sat de pescarĭ numit Lipovenĭ. Satul a fost locuit de Cazacĭ *Nevrasovţĭ*, carĭ apoĭ aŭ fugit de acì în Turcia, când Rusia a pus mâna pe Basarabia. Satul acesta e arătat pe charta luĭ Bauer şi Herbetz din aniĭ 1775 şi 1811.

In general, gurile Dunăreĭ atrăgeaŭ mereŭ privirea Rusieĭ. Deja A. Scalcovsky, în lucrarea sa privitóre la Basarabia şi Rusia de méḑă-ḑi (1), scrià următórele, pe timpul când o parte din gurile Dunăriĭ aparţineaŭ Rusieĭ (2):

«Fluviul Dunărea, aşà de vestit în letopiseţele nóstre militare, aşà des amintit în cântecele şi legendele poporuluĭ rus, abià de la 1812, şi numaĭ cu unul din malurile sale, a intrat în posesiunea Rusieĭ. Deşì pe o întindere de 200 verste el face acum parte din Imperiul Rus, totuşĭ faptul că domi-

(1) Опытъ статистическаго описанія Новоросійскаго края., Одесса 1850, pp. 75—77. Скальковскій.

(2) Gârlele dunăren cu insulele Ceatal, Letea, Sf. Gheorghe şi 12 alte insule micĭ, aŭ fost cucerite, pe cale diplomatică, de Rusia la 1829 după pacea de la Adrianopole. La 1855 Rusia a perdut pe câmpul de răsboiŭ ceea ce câştigase pe câmpul de combinaţiunĭ diplomatice.

năm peste gârlele sale ne recompenséză deja întru cât-va. Importanța sa pentru navigațiune și comerciŭ este neînchipuit de mare. Şi dacă nu s'ar fi restabilit existența Principatelor dunărene, dacă nu s'ar fi reîntemeiat acolo o agricultură și gospodărie națională și prin urmare nu s'ar fi reînființat de la 1830 importanța comercială a Galaților şî Brăileĭ — atuncĭ porturile nóstre dunărene Ismail și Renĭ ar fi devenit piețe marĭ de debușeŭ. Opera luĭ Kisselef n'are altă scusă decât aceea că, neputênd alipì Principatele dunărene la Rusia, el a lucrat în așà mod în cât a pus în imposibilitate pe Austria de a-șĭ însușì ceea ce Rusia n'a putut să-șĭ aproprieze. Or cum însă, gârlele Dunăriĭ rĕmân de o mare importanță pentru Rusia, atât din punctul de vedere strategic cât și din punctul de vedere comercial.

«Din punctul de vedere militar, ele represintă un punct de hotare lesne de apĕrat şi care servă în cas de trebuință pentru aprovisionarea armatelor precum și pentru direcțiunea principală a forțelor nóstre armate în mișcarea lor spre Balcanĭ; din punctul de vedere comercial, Dunărea e calea principală navală, care începe în inima Germanieĭ, curge prin provinciile cele maĭ mănóse ale Austrieĭ și se isprăvesce cu douĕ gârle în Imperiul Rus. Maĭ cu sémă important pentru Rusia e brațul Sulineĭ.»

Un alt scriitor rus, d-l Batiușcoff, scriind despre gurile Dunăriĭ în scrierea sa publicată din ordinul rĕposatuluĭ Impĕrat Alexandru III, ḑice următórele: (1)

«Gurile Dunăriĭ, carĭ după pacea de la Adrianopole aŭ trecut la Rusia, la 1878 *nu ni s'aŭ întors* şi aŭ rĕmas pe séma Românieĭ.

«Nu trebue să se uite însă că poporațiunea ruséscă ce locuesce la Sulina şi în Dobrogea este acum supusă uneĭ românisărĭ sistematice, precum şi uneĭ propagande catolice, care şi-a făcut cuib la Sulina, unde s'a zidit şi o biserică bogată catolică.»

Ingrijirea istoriculuĭ oficios rus pentru poporațiunea ru-

(1) *Бессарабія*, историческое описаніе. съ высочайшаго соизволенія издано министерствомъ внутреннихъ дѣлъ, П. Батюшковъ, 1892, С.-Петербургъ, p. 170—171.

séscă de la gârlele Dunăreĭ e cu atât maĭ curiósă, cu cât se scie cum' că acéstă poporaţiune se compune din fugariĭ din Rusia, din elementul eratic, care a părăsit pravoslavnica Rusia din causa persecuţiunilor religióse şi a găsit cea maĭ perfectă toleranţă religiósă în Turcia, iar acum se bucură de cea maĭ largă libertate de consciinţă sub sceptrul Regeluĭ Carol I.

Braţul Chilieĭ nu e navigabil spre mare; curăţirea acestuĭ braţ preocupă din când în când guvernul rus, dar până acum tóte comisiunile alcătuite pentru acest scop s'aŭ pronunţat defavorabil pentru deschiderea braţuluĭ Chilia, opinênd că lucrarea va costà fórte scump şi nu va fi traĭnică.

Şi în adevĕr, lucrările făcute la Sulina sprijinesc acéstă părere a comisiuniĭ rusescĭ, cu atât maĭ mult *că braţul Chilieĭ este într'o situaţiune naturală mult maĭ inferióră braţuluĭ Sulineĭ.* Reuşita lucrărilor făcute la Sulina e şi dînsa timporară. D-l Charles Hartley, abilul constructor al dambelor (jetée), a reuşit să le împingă la depărtare de 1000 metri în mare, tocmaĭ spre locurile unde de obiceiŭ trece un curent de apă litoral, care merge de la nord spre sud: acest curent apucă tóte aluviunile, ce alunecă pe fundul albieĭ rîuluĭ şi, prin acésta *întârḑie formaţiunea unuĭ noŭ stăvilar.* Dar cotropirea gradată a delteĭ întregĭ va avé de resultat neapĕrat împingerea curentuluĭ maĭ departe şi maĭ târḑiŭ saŭ maĭ de vreme se va formà un al doilea stăvilar de nisip, care va închide braţul Sulineĭ. După un calcul aproximativ acésta se va întîmplà spre anul 1916.

In afară de Prut, următórele rîurĭ maĭ fac parte din basenul Dunăriĭ, deşĭ nu se varsă în acest rîŭ:

1. *Ialpug* cu braţul *Chirsan* se varsă lângă comuna urbană Bolgrad, în *lacul Bolgrad.*

In acest rîŭ se maĭ varsă rîuleţul *Lunga*, cu braţul sĕŭ *Lunguţa* şi *Taraclia.*

2. *Marele Cotlabug.*

3. *Micul Cotlabug.*

Ambele se varsă în *lacul Cotlabug.*

4. *Chirhijea*, cu braţul *Chirjiz-Chitaĭ*, în care se varsă pîrăul *Perja.*

5. *Aliada*, cu braţul *Taşlîc.*

Atât Chirhijea cât şi Aliada se varsă în lacul sărat *Chitaĭ.*

6. *Cogâlnic*, cu brațele *Cascin*, *Schinósa*, *Ciaga*, *Celighider*.

7. *Sarata*, cu brațurile *Bebeĭ*, *Djalagar-cel-sec*, *Culuder*. (1) Cogâlnicul și Sarata se varsă în lacul sărat *Sasic* saŭ, cum îl numesc locuitoriĭ mărginașĭ, *Cunduc*.

8. *Hadjidere*, cu brațele *Caplanĭ* și *Balaccenĭ*, se varsă în lacul *Ali-Bey*.

Alcale-dere saŭ *Alcalia* se varsă în lacul *Burnoic*.

In Marea Négră din spre Basarabia nu se varsă decât rîulețul *Balabanca*.

Tóte aceste rîulețe, ce forméză basenul lacurilor de la sudul Basarabieĭ, cu tótă aparenta lor lungime, sunt fórte neînsemnate prin volumul apelor lor: ele curg în văĭ largĭ și puțin adîncĭ. Pretutindenea se pot trece prin vadurĭ, dar pe timpul apelor marĭ produc adese-orĭ inundațiunĭ.

Cel maĭ mare rîŭ din acest basen este *Cogâlnicul*, care-șĭ ieà începutul în înălțimile județuluĭ Chișinĕŭ, lângă satul *Hincul*. El curge pe o distanță de 180 km. și nu sécă pe timpul vereĭ. Pe malurile sale și ale brațuluĭ sĕŭ Ciaga, sunt așezate cele maĭ marĭ coloniĭ germane. Ialpugul-Mare asemenea se începe în înălțimile județuluĭ Chișinĕŭ și percurge o distanță de peste 94 kilometri.

Lacurile din sudul Basarabieĭ.

Lacurile de la médă-ḑi ale Basarabieĭ sunt fórte abundente în sare. Iată-le în ordinea lor de la nord la sud:

1. Lacul *Cahul*, la gura rîulețuluĭ Cahul; un capĕt e lângă colonia *Etiuli*, iar altul în județul Ismail lângă Dunăre.

2. *Lacul Ialpug*, la gura rîuluĭ Ialpug. Tocmaĭ la începutul sĕŭ se află orașul *Bolgrad*, pe locul unde altă dată se află satul *Tabac*. Acest lac, isprăvindu-se pe lângă satul *Barsca*, se preface într'o gârlă strîmtă, care apoĭ se bifurcă și se varsă în douĕ direcțiunĭ; unul la rĕsărit, în apropiere de Ismail, numit lacul *Cugurluĭ*, altul la apus, în formă rotundă, unde se află colonia *Enichioi* și *Satul-noŭ* (pe acest din urmă sat Rușiĭ îl numesc acum *Satunof*, după obiceiul lor de a rusuficà chiar și numele satelor). Acì, în

(1) *Culudere*.

aceste anume locurĭ, sub Impĕratul Nicolae I, armatele ruse aŭ trecut Dunărea la 1828.

3. *Lacul Saftiani* saŭ *Safian*, lângă cetatea Ismail, acolo unde se află acum un sat de Lipovenĭ şi pe unde a existat până la 1830 o mănăstire lipovenéscă, distrusă din ordinul Impĕratuluĭ Nicolae.

4. *Lacul Cotlabug* saŭ *Catalbug*, la gura rîuleţuluĭ Cotlabug, care curge până la satul Chisliţa, adecă până la braţul Chilieĭ prin urmare.

5. *Lacul Chitaĭ*, la gurile rîuleţelor Chirghiz şi Chirghiz-Chitaĭ.

6. *Lacul Sasîc* saŭ *Cunduc*, un mare reservoriŭ de apă saŭ un fel de liman la gurile rîuleţelor Cunduc şi Sarata, despărţit de Marea Négră numaĭ printr'un val de nisip. Acest lac se desparte în două părţĭ şi forméză lacul *Marele-Sasîc* şi lacul *Micul-Sasîc*.

Din acest lac se dobândesce sare şi de acì se începe *Valul luĭ Traian de jos*, care trece peste părţile de la nord ale lacurilor Chitaĭ, Catlabug, *Ialpug* şi se isprăvesce la Prut.

7. *Lacul Şahan* saŭ *Murtazi*, este cel maĭ important lac sărat. Acì sarea se dobândesce în mare cantitate.

8. *Lacul Alibey-ulu* asemenea e important pentru dobândirea săriĭ.

9. Lacurĭ micĭ : *Sariarca, Câraciaus, Altighiol*, la gura rîuleţuluĭ *Sariar*.

10. *Lacul Hadji-dere*, la gura rîuleţuluĭ cu acelaşĭ nume.

11. *Burnoie*: o parte din acest lac pórtă numele de *Hadji-Ibrahim*, iar partea superióră, unde se varsă rîuleţul *Alcaledere* saŭ *Alcalia*, e cunoscută sub numele de *Baziréna*. Acì se află tîrguşorul *Tusla*.

12. *Lacul Ezeran*, la gura Botneĭ.

In afară de aceste lacurĭ, ce sunt tóte grămădite la sudul Basarabieĭ, maĭ există şi alte multe lacurĭ în Basarabia, carĭ însă vara se usucă aprópe cu desăvîrşire. Lacurile aceste din urmă sunt produsul revĕrsărilor rîurilor Nistru, Prut, Reut şi altele.

Aşà, pe linia Nistruluĭ, există lacurile :

1. *Calfa*, format din gurile Bâculuĭ;

2. *Zagornoe*, pe românesce numit *Chiţcanĭ*, care are o lungime peste 1½ kilometri ;

3. *Strâmbu*, Ruşiĭ îĭ ḑic *Crivoie*, lângă satul Chiţcanĭ;
4. *Ezeran*, lângă satul Chircaescĭ, format din mlaştina rîuluĭ Boïna;
5. *Larga*, lângă satul Tolmazî, lungime de 1 km.;
6. *Limanul Ciuburcea*, lângă satul Ciuburci;
7. *Cernite*, format din mlaştina de lângă satele Porcarĭ şi Chiliona;
8. *Albazia*, format din mlaştina de lângă satul Carcmazî.

In judeţul Akerman, lângă satul Şabalata, se află lăculeţul *Şabalata*, numit şi lacul *Bugéculuĭ* saŭ *Chimbet-liman*. Acest lăculeţ fórte puţin adînc are totuşĭ o suprafaţă de peste 10 kilometri şi se întinde de-alungul malurilor măriĭ, de care nu se desparte decât prin valurĭ de nisip. Apa sa e sărată.

Mlaştine.

Mlaştine şi bălţĭ în Basarabia sunt fórte numeróse pe alocurea.

In partea de jos a văieĭ Nistruluĭ, pe unde se varsă gurile Bâculuĭ, sunt mlaştine întinse; apoĭ maĭ jos de oraşul Bender, lângă Chiţcanĭ, între satele Tolmasî şi Ciubucea, marĭ mlaştine acoperite cu stufărie; asemenea lângă satele Purcarĭ, Carmazî şi satul Palanca, mlaştine întinse.

In valea Prutuluĭ, mlaştine marĭ lângă Noua-Suliţa, Lipcanĭ, Sculenĭ şi Pererita.

In valea Reutuluĭ, lângă satul Ţîplescĭ şi Lunca; între gurile Cobolteĭ şi Cainarĭ, mlaştine întinse; lângă satul Sărăţenĭ, unde se varsă Ciuluc; lângă satul Ciocaltenĭ, mlaştine cu stufărie; lângă Orheiŭ şi satul Bravicenĭ, mlaştine întinse, formate din revĕrsarea rîurilor Malavatsa şi Cula; una din aceste mlaştinĭ are o întindere de peste 2 km. în lărgime şi 9 km. în lungime; lângă satul Chetrósa, pe rîul Cobalta, altă mlaştină acoperită cu stufărie; în fine lângă Frumuşica, pe rîul Cainara, marĭ mlaştine cu stufărie.

In valea Icheluluĭ, mlaştine marĭ lângă mănăstirea Reciul, lângă satul Lăgănescĭ şi lângă satul Paşcanĭ; la gura Icheluluĭ, lângă Boşcanĭ şi Coşarniţa, asemenea.

In valea Bâculuĭ, în valea Botneĭ, în valea Cogâlniculuĭ, mlaştine marĭ şi pârlóge, carĭ vara se usucă tóte, afară de

marea mlaştină de lângă Căuşanĭ de pe Botna, care are o suprafaţă de 7 kilometri, şi cea de lângă Chişineŭ de pe rîul Bâcul.

Isvóre subterane.

Partea de sus a Basarabieĭ e fórte avută în isvóre de apă curată, uşóră şi rece. Puţurile în acéstă parte a ţĕriĭ nu sunt adîncĭ; iar cu cât vom înaintà spre méḑă-ḑi, cu atât vom observà că nivelul apelor în puţurĭ devine tot maĭ adînc şi maĭ adînc şi apa din ce în ce maĭ amară şi neplăcută la gust. Cu tóte acestea, nicĭ Bugécul nu e lipsit de isvóre abundente în apă potabilă, precum de pildă sunt isvórele de lângă coloniile bulgare Casurat, lângă Cubeŭ, şi Ciişa, lângă staniţa Cazacilor Acmanghît, şi maĭ cu sémă renumitele isvóre de apă cristalină de lângă Tatar-Bunar.

După o scriere privitóre la isvórele subterane din Basarabia a d-luĭ Strucoff (1), acéstă ţéră posedă două felurĭ deosebite de vîne de apă subterană : una temporară, adecă care există numaĭ în anotimpurile de plóie şi care se află la adîncime de 2—3 şi nu maĭ jos de 6 stînjenĭ sub pămînt. Aceste ape de sub-sol sunt tóte formate din plóie şi topirea zăpezilor, acumulate de-asupra stratuluĭ lutos al soluluĭ, care le conservă, oprindu-le de a se scoborî maĭ afund. Altă specie de vînă stabilă saŭ permanentă se află la adîncimea de 16—20 stînjenĭ şi nu sécă nicĭ odată. «Aceste vine (jilî)», scrie d-l Strucoff, «se găsesc sub stratul petros al silexuluĭ saŭ al petreĭ nisipóse *(le grès, la pierre de taille)*; fluxul neîncetat al apelor din aceste vine arată cum că alta e originea apeĭ din ele decât a vinelor superióre, căcĭ deşì apa din aceste vine adîncĭ umple iute puţurile, totuşĭ ea nu se ridică maĭ sus de doĭ stînjenĭ. Trebue să presupunem că basenurile sunt aprópe şi nu datoresc originea lor apelor de plóie, mlaştinelor saŭ pădurilor, căcĭ atuncĭ acestea s'ar fi aflat în apropiere.»

(1) Revista Ministeriuluĭ domeniilor statuluĭ, St.-Petersburg 1893, No. 8, p. 137, articolul d-luĭ Strucoff.

Apele minerale.

Lângă Chişineŭ, pe malul stâng al Bâculuĭ, pe proprietatea familieĭ Râşcan, se află o vînă de apă minerală care conţine acid hidrogeno-sulfuric. Acéstă apă poporul o numesce *Burcut*. Mediciĭ nu recomandă acéstă apă, însă poporul o întrebuinţéză cu óre-care succes în bólele scrofulóse. Lângă satul Oniţcanĭ, din judeţul Orheiŭ, se află alt isvor de apă minerală, care posedă sărurĭ fero-sulfuróse. Dar în general vorbind, în privinţa isvórelor minerale din Basarabia nu s'aŭ făcut cercetărĭ serióse.

Marea Négră.

Marea Négră scaldă partea sud-rĕsăriteană a Basarabieĭ pe o distanţă de 20 verste, şi anume de la limanul Nistruluĭ până la gurile pîrăuluĭ Balaban. Malul acesta pe tótă lungimea sa e aplecat spre nivelul apelor şi se compune din valurĭ de nisip, carĭ nicĭ odată nu-şĭ schimbă contururile, din causă că Marea Négră nu posedă, precum se scie, flux şi reflux.

Pe întréga întindere a acestuĭ mal nu se află nicĭ un port abordabil pentru navigaţiune: acésta din causă că fundul nisipos e prea înalt. Pe chartele marinare partea acésta a Măriĭ Negre e desemnată ca neabordabilă.

VII.

CLIMA.

Basarabia ocupă maĭ mult decât 5° de longitudine de la nord spre sud; după acéstă întindere, trebue prin urmare să posede maĭ multe clime.

Dar dacă vom luà în vedere geografia sa fisică, descrisă în capitolele precedente, apoĭ vom vedé imediat că condiţiunile locale variând mereŭ de sus în jos, este firesc lucru ca şi clima, sub directa înrîurire a condiţiunilor naturale, să varieze.

La nordul Basarabieĭ se află ultima verigă a munţilor carpatinĭ; aceştĭ munţĭ sunt acoperiţĭ cu pădurĭ, iar la pó-

lele înălţimilor se află nisce văĭ adâncĭ, carĭ, spre sud, încetul cu încetul, se prefac într'un platoŭ lipsit de pădurĭ; iar încă maĭ jos, platoul, scoborîndu-se treptat, se schimbă într'un şir de câmpiĭ, pe alocurea întretăiate prin văĭ şi luncĭ.

Localităţile chiar de la mééă-nópte ale Basarabieĭ posedă dejà marĭ variaţiunĭ de climă. Aşà, de pildă, partea lipsită în ḑilele nóstre de pădurĭ din judeţele Soroca şi Bălţĭ, adecă spaţiul dintre oraşul Bălţĭ şi tîrguşorul Atachi de pe Nistru, sufere de secetă vara; pe când, dimpotrivă, în direcţiunea dintre Orheiŭ şi Soroca, ploile sunt abundente şi dese.

Lipsa desăvîrşită a unor lucrărĭ sistematice cu privire la meteorologia Basarabieĭ ne obligă a mărginì studiul nostru în acéstă privinţă la resumarea conclusiunilor culese de noĭ din operele luĭ Denging şi a luĭ Weselovsky (1), membru al Academieĭ de Sciinţe din Petersburg. Din altă parte însă, cercetările nóstre personale, întemeiate pe studiul tabelelor meteorologice publicate accidental şi într'un mod neregulat de ḑiarele din Chişineŭ în aniĭ 1891—94, ne-aŭ permis a ne convinge că faptele şi cifrele adunate de academicianul rus d-l Weselowsky rĕmân conforme cu adevĕrul, ceea ce dovedesce că clima Basarabieĭ în ultimele treĭ deceniĭ n'a suferit schimbărĭ marĭ.

In general vorbind, înălţimile din judeţul Orheiŭ taie Basarabia în douĕ zone distincte de climă.

La nord de la aceste înălţimĭ clima e umedă, mulţumită pădurilor şi mareĭ cantităţĭ de apă ce conservă aceste pădurĭ. De aceea tocmaĭ partea acésta a ţĕriĭ e bogată în plante şi posedă un sol fórte fertil.

La sud de la aceste înălţimĭ clima e alta; la Chişineŭ dejà vîntul de la nord-apus suflă primăvara necontenit, iar puţin maĭ jos se încep câmpiile întinse, lipsite de pădurĭ şi din ce în ce maĭ expuse curentelor marĭ de aer de la rĕsărit.

In valea Bugéculuĭ suflă dejà un vînt uscat şi cald. Insuficienţa umidităţiĭ în aer face că semĕnăturile de tómnă acì nu promit în general recolte abundente, însă cele de

---

(1) In cartea luĭ *Zaşciuc* despre Basarabia nu se găsesce decât acelaşĭ material, pe care l'a spicuit în *Хозяйственные опыт и наблюденія* (1858) a luĭ *Dening* şi în *Климатъ Бессарабіи* de *Весселовскій* (1857), publicată în *Журналъ Министерства Государственныхъ Имуществъ*, 1857.

primăvară sunt bune. Asemenea și viile pe acì sunt fórte bune. Dar arborĭ în câmpiĭ cresc anevoe, din causa sub-soluluĭ lutos și petros.

Clima Basarabieĭ de la méḑă-ḑi nu priesce sănătățiĭ străinilor, carĭ sufĕr mult de frigurĭ până ce se aclimatiséză.

Munca câmpuluĭ în acéstă parte a țĕriĭ se face în curgere de aprópe 9 lunĭ pe an, iar la nord ea nu ocupă de cât 7—8 lunĭ.

Clima de la nord e sănătósă, afară însă de unele locurĭ de pe malurile rîurilor Nistru, Prut, Reut, Ciugur și Bâcu. Acì nu există schimbărĭ brusce de temperatură, seceta e fórte rară, vînturile uscate lipsesc. Cantitatea de plóie ce cade la nord este aprópe îndoită de cea care cade la sud; apoĭ și umeḑéla pămîntuluĭ la nord e maĭ resistentă de-cât la sud, unde solul se usucă iute, umeḑéla evaporându-se din causa vînturilor.

In general clima Basarabieĭ de la nord, adecă din județele Hotin și Soroca, precum și a părțiĭ muntóse din județele Bălțĭ și Orheiŭ, e fórte sănătósă.

Aerul și *temperatura.* După experiențele adnotate de Weselovsky, media temperatureĭ anuale pentru întréga Basarabie este de 7°,98 saŭ:

Primăvara	+ 7°,62
Vara	+17°,78
Tómna	+ 8°,12
Érna	— 1°,60

Media temperatureĭ lunare este:

Ianuarie	— 2°,93
Februarie	— 0°,99
Martie	+ 1°,75
Aprilie	+ 7°,77
Maiŭ	+13°,35
Iunie	+17°,00
Iulie	+18°,60
August	+17°,75
Septembre	+12°,36
Octobre	+ 9°,02
Novembre	+ 2°,99
Decembre	— 0°,87

Aceste medii sunt calculate pentru 13 anĭ (1844—1857) şi până acum se consideră ca arătând adevĕrata temperatură medie a Basarabieĭ, aşà că într'o lucrare de curînd tipărită ele sunt luate ca norme, asemenea şi în două lucrărĭ oficiale rusescĭ privitóre la clima Imperiuluĭ rusesc.

Ernele în Basarabia sunt fórte neconstante: ba friguróse, şi în aceste casurĭ frigul şi gerul ajung adese-orĭ până la —22° R; ba calde, aşà că în luna Ianuarie orăşeniĭ nu întrebuinţéză haine îmblănite; ba cu multă zăpadă; ba din contra, uscate şi fără un fulg de zăpadă. Gerurile adese-orĭ în toiul erneĭ se schimbă în desgheţ, în moină; zăpada în lapoviţă, plóie şi poleiŭ. Schimbările brusce de temperatură une-orĭ variază în curgerea aceleiaşĭ ḑile cu diferenţă de câte-va grade. Pămîntul ba înghéţă, ba se desghéţă; gerurile şi bruma, primăvara, venind brusc după câte-va ḑile calde, nimicesc adese-orĭ muguriĭ şi aŭ o înrîurire vătĕmătóre atât asupra plantelor cât şi asupra sănătăţiĭ ómenilor. Poporaţiunea, şi maĭ cu sémă copiiĭ, zac de bóle inflamatóre ale căilor respiratóre, precum şi de bóle inflamatóre ale stomaculuĭ şi intestinelor (pneumonie, gastrite, enterită, etc.)

Primăvara e scurtă şi trecĕtóre, adesea bântuită de vînturĭ; vara din contră lungă, caldă şi uscată; temperatura vara adese-orĭ se urcă la +30°—+32° R. Tómna, dimpotrivă, e fórte frumósă şi cu o temperatură stabilă.

Temperatura soluluĭ (1) în Basarabia pe $^{3}/_{4}$ m. adîncime de la suprafaţă variază de la +1° până la 16° $^{3}/_{4}$. Temperatura maĭ mică cade în lunile Februarie şi Martie, iar cea maĭ mare în lunile Iulie şi August.

Se scie cum că temperatura soluluĭ nu e supusă schimbărilor brusce, precum acésta se observă cu atmosfera.

Temperatura soluluĭ Basarabieĭ se urcă treptat de la Februarie şi Martie, iar la Iulie şi August ajunge la punctul sĕŭ culminant de 16° $^{3}/_{4}$; apoĭ începe a scădé.

In primăvară, temperatura soluluĭ e maĭ jósă decât cea amotsferică, iar tómna maĭ înaltă. Diferenţa cea maĭ mare între media temperatureĭ soluluĭ şi a atmosfereĭ cade în Decembre.

După experienţele făcute pentru 9 anĭ de ḑile, media temperatureĭ soluluĭ este de +8°,55; iar media atmosferică în

---

(1) *Опыты и наблюденія Денкинъ.*

aceştĭ anĭ a fost de 8°,22 R. Érna, temperatura soluluĭ la adîncime de $^3/_4$ m. este maĭ urcată decât *minimum* temperatureĭ atmosferice cu 20°, ceea ce arată că pămîntul nu rĕcesce aşà de tare ca aerul.

Tocmaĭ acéstă împrejurare firéscă împedică, precum se scie, desăvîrşita degerare a plantelor maĭ puţin aclimatisate.

Pe cât temperatura soluluĭ e maĭ ridicată primăvara, cu atât maĭ de vreme şi maĭ repede se desvoltă vegetaţiunea, fie chiar ca atmosfera să rĕmâe rĕcorósă; din contra, când temperatura soluluĭ este scăḑută, atuncĭ, chiar dacă temperatura atmosferică este ridicată, vegetaţiunea se desvoltă fórte lent. Umeḑéla soluluĭ urcă vara temperatura sa, iar uscăciunea dimpotrivă împedică pămîntul de a înmagasinà căldura. In Basarabia, primăvara, când vegetaţiunea e în toiul eĭ, temperatura soluluĭ cresce repede, iar vara, când crescerea vegetaţiuniĭ se opresce, schimbările temperatureĭ soluluĭ sunt fórte lente. La adîncime de $^3/_4$ m. schimbările temperatureĭ atmosferice nu se transmit soluluĭ şi temperatura sa cresce saŭ scade regulat în curgerea anuluĭ.

Mediile temperatureĭ atmosferice şi ale temperatureĭ soluluĭ pe lunĭ, după Denking, sunt următórele pentru Basarabia:

LUNILE	Solul	Aerul	Diferenţa
Ianuarie	2,40°	—3,31°	5,71°
Februarie	1,77°	—0,61°	2,38
Martie	2,17°	+1,65	0,52
Aprilie	4,51°	7,57	—3,06
Maiŭ	9,23°	13,54	—4,31
Iunie	13,60°	17,44	—3,84
Iulie	15,56°	18,35	—2,79
August	15,12°	17,90	—2,09
Septembre	14,12°	12,21	1,91
Octobre	11,33°	9,09	2,24
Novembre	7,76	3,14	4,62
Decembre	4,18	—0,93	5,11
Anul	*8,54*	*8,00*	*0,54*

Vînturĭ. In Basarabia sunt fórte puţine locurĭ adăpostite într'un aşà mod în cât să producă o stagnaţiune în curentele aeruluĭ. Din contra, aprópe fie-care localitate se bucură de anumite curente de aer. La nordul Basarabieĭ însă, nu există vînturĭ constante şi linia curentelor aeruluĭ merge pe direcţiunea pârlógelor, văilor şi ravinelor.

Din vînturile maĭ constante pentru Basarabia, în prima linie *vîntul de apus* suflă din spre munţiĭ Carpaţĭ; acest vînt adese-orĭ e fórte puternic şi se preface în furtunĭ carĭ aduc plóie; în a doua linie *vîntul de sud-rĕsărit*, care aduce cu sine norĭ de la mare şi ploĭ ce duréză ḑile întregĭ. Basarabia de méḑă-ḑi e deschisă vîntuluĭ de *sud-apus*. *Vîntul de rĕsărit* suflă rare-orĭ peste Basarabia, iar vîntul cel maĭ obicĭnuit ce trece peste întréga ţéră este acela care suflă de la *nord-apus*; el e rece şi uscat.

După Denking, direcţiunea vînturilor în Basarabia, calculată pentru 12 anĭ şi pe lunĭ, a fost următórea:

LUNILE	N.	N.O.	O.	S. O.	S.	S.W.	W.	N.W
Ianuarie	265	84	29	111	104	120	53	350
Februarie	183	35	20	118	90	140	60	371
Martie	163	66	27	109	166	122	58	415
Maiŭ	134	70	16	126	189	174	43	364
Iunie	139	40	7	51	52	73	64	690
Iulie	130	65	18	72	89	141	66	499
August	182	81	22	64	80	110	60	517
Septembre	167	40	21	63	101	133	61	494
Octobre	133	73	37	98	139	194	78	364
Novembre	186	83	25	162	124	157	56	287
Decembre	233	74	22	89	112	141	99	346
p. 12 lunĭ	*2093*	*806*	*263*	*1164*	*1404*	*1629*	*749*	*5039*

După tabelele metereologice a luĭ Weselowsky (formula luĭ Lambert) direcţiunea medie a vînturilor din Basarabia este stabilită în următorul mod :

Media pe anotimpurĭ.

Anotimpurĭ	Pentru 100 observaţiunĭ								Direcţiunea medie	
	N.	NO.	O.	SO.	S.	SW.	W.	NW.	S.	R.
Érna. . .	20,87	5,87	2,18	9,40	12,38	12,30	6,51	32,94	N 47 W	34,07
Primăvara.	14,42	6,99	1,88	15,48	12,67	15,48	4,59	33,82	N 64 W	25,97
Vara . . .	13,60	5,62	1,42	6,69	9,82	6,69	5,74	51,45	N 47 W	53,32
Tómna . .	14,87	5,97	2,52	11,09	14,74	11,09	5,95	34,97	N 61 W	31,10

Iată, tot după acelaşĭ meteorolog, media vînturilor în Basarabia pe fie-care lună. Tabela este făcută pentru 12 anĭ:

LUNA	Pentru 100 observaţiunĭ								Direcţiunea medie	
	N.	NO.	O.	SO.	S.	SW.	W.	NW.	S.	R.
Ianuarie. .	23,74	7,53	2.60	9,95	9,32	10,75	4,75	31,36	N. 36° W.	33,36
Februarie .	17,99	3,44	1,97	11,60	8,85	13,76	5,90	36.47	N. 56° W.	34,49
Martie . . .	14,60	5,91	1.52	9,77	14,87	10,93	5,20	37,18	N. 60° W.	30,55
Aprilie. . .	16,67	8,80	2,69	9,35	14,63	11,43	4,72	31,67	N. 51° W.	25,11
Maiŭ. . . .	12,00	6,27	1,43	11,29	16,93	15,59	3.85	32,61	N. 82° W.	24,12
Iunie. . . .	12,04	6,02	1,67	6,67	8.24	13,06	6,11	46,20	N. 54 W.	45,57
Iulie. . . .	12,45	3,58	0,63	4,57	4,66	6,54	5,73	61,82	N. 46 W.	65,74
August. . .	16,31	7,26	1,97	5,73	7,17	9,86	5,38	46,32	N. 43 W.	48.08
Septembre .	15,46	3,70	1,94	5,83	9,35	12,35	5,63	45,74	N. 53 W.	46,96
Octobre . .	11,92	6.68	3,32	8,78	12,45	17,38	6,99	32,61	N. 73 W.	29,22
Novembre .	17,22	7,68	2,31	15,00	11,48	14,54	5,19	26,67	N. 60 W.	18,19
Decembre .	20,88	6,63	1,97	7,97	10,04	12,63	8,87	31,00	N 50 W.	35,49
Anul . . .	15,94	6,41	2,00	8,88	10,67	12,40	5,70	38,30	N. 53 W.	35.84

Aceste din urmă două tabele ale academicianuluĭ rus arată că în tóte lunile anuluĭ vîntul predomnitor este acela de la *nord-apus*, care face $^1/_5 - ^1/_2$ din totalul vînturilor. Covîrşirea acestuĭ vînt deosibesce curentele atmosferice ale Basarabieĭ de curentele atmosferice ale Rusieĭ de la méḑă-ḑi, unde, după acelaşĭ meteorolog, domnesce media vîntuluĭ *sud-rĕsăritén*, adecă curentul tocmaĭ diametral opus.

Acest fapt, după părerea luĭ Elisée Reclus (1), depinde

(1) Elisée Reclus, *La Terre,* v. II: L'atmosphère, Paris, Hachette, 1881.

de lanțul munților carpatinĭ, așezat la nord-apus, și ale căruia scoborîșurĭ muntóse trec spre sudul guvernămintelor Volinia și Podolia și spre nordul Basarabieĭ. Aerul rece de de-asupra piscurilor curge mereŭ, scoborîndu-se pe pólele munților spre câmpiile deschise de la sud, unde aerul cald, ca cel maĭ ușor, se ridică în sus, formând curentul superior.

Dominațiunea vîntuluĭ de la nord-apus are o mare înrîurire asupra vegetațiuniĭ din Basarabia: arboriĭ, ce cresc deosebit, fără a fi adăpostițĭ din spre direcțiunea vîntuluĭ dominant, cresc întru cât-va aplecațĭ în partea inversă, crengele din spre partea opusă aŭ direcțiunea orizontală.

Furtunĭ sunt dese în Basarabia, maĭ cu sémă vara; ele pricinuesc une-orĭ pagube marĭ agricultureĭ. In valea Bugéculuĭ furtuna de obiceiŭ vine imediat după ḑile lipsite de vînt.

Ploile, după observațiunile luĭ Denking făcute în curgere de 12 anĭ, daŭ Basarabieĭ în termin mediŭ 74_5 ḑile de plóie saŭ zăpadă. Pe anotimpurĭ, aceste ḑile de plóie și de zăpadă se împart în următorul mod:

Érna . . . . 19_5 ḑile de plóie saŭ zăpadă.
Primăvara . . . . 18_8 » » »
Vara . . . . 21_4 » » »
Tómna . . . . . . 14_8 » » »

Numĕrul mijlociŭ de ḑile de plóie saŭ de zăpadă pentru fie-care lună, după observațiunile făcute în timp de 12 anĭ, precum și media apelor căḑute în curgere de 3 anĭ, sunt următórele după tabelele luĭ Weselovsky:

LUNILE	Numĕrul ḑilelor de plóie	Cantitatea apeĭ în pousses.
Ianuarie	7	0_{53}
Februarie	6_5	1_{04}
Martie	4_5	0_{67}
Aprilie	6_2	0_{92}
Maiŭ	8_1	2_{39}
Iunie	8_3	3_{18}
Iulie	7_1	2_{73}
August	5_5	1_{73}
Septembre	5_1	0_{99}
Octobre	4_6	0_{43}
Novembre	5_1	1_{22}
Decembre	6	1_{60}
Pe an	74_5	17_{45}

Iar media cantităţiĭ apelor de plóie, după anotimpurĭ, este:

Primăvara . . . . 3_{98} diumĭ (1)
Vara . . . . 7_{66} »
Tómna . . . . 2_{64} »
Érna . . . . 3_{17} »

De obiceiŭ, ploile cad în Basarabia în Februarie şi Martie, când pămîntul s'a desvelit de linţoliul sĕŭ alb de zăpadă. Atuncĭ tóte rîurile, pîraiele şi isvórele se umplu cu apă, iar Prutul şi Nistru se revarsă. Apoĭ ploĭ marĭ cad în Maiŭ, Iunie şi Iulie; iar ploile de tómnă nu duréză mult, ele sunt înlocuite cu brumă şi cu céţă.

In general, cantitatea ploilor şi cantitatea apeĭ de plóie în Basarabia sunt aceleaşĭ carĭ se observă în zona climeĭ din sudul Europeĭ. (2) Comparativ cu Rusia de la nord şi centru, Basarabia, deşì are pe jumătate maĭ puţine ḑile de plóie, totuşĭ cantitatea apeĭ este aceeaşĭ; cu alte cuvinte, ploile din Basarabia, deşì sunt maĭ rarĭ, dar sunt maĭ abundente.

Orĭ-cum însă, cantitatea ploilor din Basarabia nu este

(1) Diumu = 2 1/2 centimetri.
(2) Elisée Reclus, *La Terre*, v. I.

suficientă pentru împrejurările particulare ale acesteĭ țerĭ. Faptul acesta se constată maĭ cu sémă de când s'aŭ distrus pădurile marĭ din centrul țeriĭ. In ḑilele nóstre distribuirea ploilor împreună cu evaporațiunea mare a soluluĭ din sudul Basarabieĭ pricinuesc adese-orĭ *secete*, ceea ce este un inconvenient mare pentru agricultura din Bugéc. Acéstă parte a țeriĭ sufere maĭ cu sémă de *zapal* saŭ *fertură*, care constă în perirea bruscă a spiculuĭ grîuluĭ, *fert* de raḑele sóreluĭ, după evaporațiunea umeḑeleĭ pămîntuluĭ.

Zăpada cade la nordul Basarabieĭ de obiceiŭ pe la finele luniĭ Novembre; la sud pe la finele luniĭ Decembre. In acéstă vreme încep a merge și sloiurile de pe Nistru și Prut. Rîurile se acopĕr cu sloiurĭ (crêga) în curgere de treĭ sĕptĕmânĭ, iar Nistrul înghéță pe la 12 Decembre. Prutul nu înghéță în fie-ce an, asemenea nicĭ Reutul. La finele luĭ Februarie se începe desghețul.

După observațiunile bĕtrânilor, în curgerea ultimuluĭ pătrar de secol, în Basarabia ernele din cincĭ în cincĭ anĭ sunt fără zăpadă. Ernele acestea fără zăpadă sunt dăunătóre pentru semĕnăturile de tómnă. Stratul de zăpadă, în termin mediŭ, pentru Basarabia, a fost în aniĭ 1890—95 de 20 centimetri.

Desghețul și înghețul Nistruluĭ aŭ fost observate într'un mod maĭ sistematic de către chiar ingineriĭ militarĭ rușĭ. In acéstă privință există tabele numeróse de observațiunile făcute în curgere de ḑecimĭ de anĭ. Din aceste tabele reese că Nistrul înghéță pe la Decembre și se curăță de sloiurĭ pe la Martie. In sus, rîul rĕmâne înghețat cu treĭ sĕptĕmânĭ maĭ mult decât în jos spre gurile sale.

Desghețul și înghețul Prutuluĭ n'aŭ fost observate sistematic. Acest rîŭ fórte des nu înghéță de loc érna, iar când înghéță, apoĭ acésta se întîmplă pe la finitul luniĭ Decembre saŭ pe la Bobotéză; desghețul începe pe la finele luĭ Februarie saŭ începutul luĭ Martie.

Cețele sunt tómna, la finele lunilor Septembre și Octobre. Adesea aceste cețe țin până la améḑă.

Grindina cade rare-orĭ în Basarabia și, dacă produce stricăciunĭ, apoĭ numaĭ pe lângă Prut, și anume în valea Prutuluĭ, și fórte rar în Bugéc și în centrul Basarabieĭ.

Anotimpurile în Basarabia nu posedă un caracter bine stabilit.

Primăvara trece prin schimbări brusce de la frig spre cald, fiind une-orĭ uscată, iar alte-orĭ ploiósă şi vînturósă. Adesea se intîmplă că, după ḑilele calde ale luniĭ Martie, vin ḑile frigurόse cu lapoviță, brumă şi chiar ger în luna Aprilie. In casul acesta vegetaţiunea, redeşteptată din amorţéla erneĭ, pere lovită de brumă.

Vara de obiceiŭ e lungă, uscată şi căldurósă; căldura se ridică la 30°—32° R. Verele şi primăverele, în Basarabia, sunt maĭ puțin ploióse, *după cantitatea apeĭ căḑute* (1), decât tómnele şi ernele. Adese-orĭ se întîmplă că vara întrégă trece fără un pic de plóie şi, în aceste casurĭ, dacă primăvara a fost ploiósă, vegetaţiunea nu sufere din pricina umeḑeleĭ înmagasinate a pămîntuluĭ. Fîneţele se strîng dejà în luna Iunie, altă dată pe timpul secerişuluĭ, ceea ce e fórte dăunător, din causa lipseĭ de braţe. Strîngerea bucatelor în aceste casurĭ urméză până la Septembre, când se face împreună cu dijmuirea, care după legile locale nu póte trece dincolo de Octobre.

Tómna e anotimpul cel maĭ frumos, cel maĭ statornic şĭ cel maĭ sănătos, aşà că în acest anotimp se face cea maĭ mare parte de arătură; semĕnăturile de tómnă se desvoltă de minune, iar căratul bucatelor şi transportul lor spre staţiunile căilor ferate nu întîmpină greutăţĭ din causa drumurilor rele.

Érna e saŭ frigurósă saŭ umedă şi noroiósă. Adese-orĭ zăpada cade abià pe la sfîrşitul luĭ Decembrie, iar rare-orĭ maĭ de vreme. Trecerĭ brusce de la un frig de —15° şi —20° R. spre o temperatură de + 6° R sunt lucrurĭ obicĭnuite în Basarabia.

Aşà dar, în tesă generală, clima Basarabieĭ este caldă şĭ schimbătóre. Temperatura constantă, precum şi ḑilele fără vînt, sunt rarĭ şi, dacă se brodesc de-a rîndul treĭ patru ḑile liniştite, apoĭ acésta prevestesce apropiate furtunĭ cu tunete şi fulgere.

Bĕtrâniĭ răzeşĭ şi mazîlĭ din Basarabia de la méḑă-nópte, ómenĭ cu mintea ageră, bunĭ observatorĭ şi gospodarĭ, se plâng în ḑilele nóstre, ḑicênd că clima Basarabieĭ s'a schim-

(1) După observaţiunile făcute numaĭ la Chişineŭ şi Orheiŭ. In Bugéc observaţiunile s'aŭ făcut numaĭ la Bolgrad şi aŭ dat pentru aniĭ 1890—91 media de 14 centimetri la câmp.

bat de când cu «Muscaliĭ». Eĭ afirmă că pe la începutul secoluluĭ nostru ernele n'aŭ fost așà de grele și că «pe atuncĭ nu se îngropà vița; cu Muscaliĭ a venit la noĭ și érna grea», adaogă eĭ.

Causa schimbăriĭ climeĭ, precum am vĕḑut după observațiunile meteorologice, nu se póte considerà ca datorită scăderiĭ temperatureĭ soluluĭ, căcĭ nicĭ o observațiune nu sprijinesce acéstă presupunere. Maĭ curînd ar fi să căutăm pricina schimbăriĭ climeĭ în disparițiunea necumpĕtată a pădurilor, carĭ altă dată acoperiaŭ întinderĭ mult maĭ marĭ de pămînt. Chiar la méḑă-ḑi a Basarabieĭ, în maĭ multe locurĭ unde acum e câmpie, se vĕd încă urmele unor pădurí seculare, disparițiunea cărora de sigur a produs schimbărĭ în clima acesteĭ parțĭ a țĕriĭ.

VII.

FLORA.

Basarabia, după posițiunea sa geografică, după condițiunile sale topografice și hidrografice, este o țéră bogat înzestrată de natură. De aceea și flora și fauna sa sunt avute.

La méḑă-nópte Basarabia e abundentă în produsele climeĭ temperate; la méḑă-ḑi e avută în produse inherente regiuniĭ calde a Europeĭ.

Din nenorocire însă, acéstă țéră n'a fost până acum obiectul unuĭ studiŭ serios și sistematic al vre-unuĭ om de sciință din Imperiul Rus. In presa sciințifică rusă abià se găsesc pe icĭ pe colea crâmpeie de lucrărĭ sistematice privitóre la produsele naturale ale Basarabieĭ și, în afară de lucrările seriόse datorite membrilor erudițĭ aĭ actualeĭ Comisiunĭ filoxerice din Basarabia, nu există nicĭ o lucrare în acéstă privință. De aceea și noĭ, în privința floreĭ Basarabieĭ, vom fi silițĭ a ne mărginì cu un material neîndestulător, pentru a da, în descrierea nóstră, un tabloŭ maĭ mult saŭ maĭ puțin complet al bogateĭ flore din Basarabia.

Cereale.—La médă-nópte existența pădurilor și marea cantitate de apă mențin umedéla pămîntuluĭ, care produce în abundență *grîŭ*. Maĭ cu sémă semĕnăturile de tómnă în acéstă parte a Basarabieĭ sunt fórte reușite și de aceea tocmaĭ acest fel de semĕnăturĭ forméză acì basa agriculturei; iar la sud, din contră, semĕnăturile de primăvară ocupă rîndul principal.

In Basarabia actuală se cultivă următórele bucate: *grîŭ*, *porumb*, apoĭ în rîndul al doilea *orz* și în fine *ovĕs*, *secară*, *hrișcă*, *meiŭ*, *in* și *plante leguminóse*.

Grîul de tómnă (triticum sativum, blé tendre) are grăuntele roșcat, pelița delicată, cu o bărbie albă la extremitate ascuțită. Acéstă specie e fórte prețiósă, dar cere ca pămîntul să fie bine arat; ea îndură bine frigul de érnă, dar se teme de îngheţurĭ primăvara și sufere de vînturile uscate, de aceea tocmaĭ nu se cultivă în sudul Basarabieĭ, ci numaĭ în județele Hotin și Soroca. Semĕnatul se face la finele luĭ August, iar secerișul pe la mijlocul luniĭ Cuptor.

Arnăutul (triticum durum, blé noir) are grăuntele tare, compact, de o formă lungărétă, cu pelița subțire, de colóre galbenă ca céra. Specia acésta de grîŭ nu se teme de înghețul primăvereĭ și de aceea se séměnă pe la finele luĭ Februarie saŭ începutul luĭ Martie, iar peste 15—20 dile rĕsare și la 85 dile dă dejà spic. Secerișul se face pe la mijlocul luĭ August. Arnăutul e maĭ eftin la preț decât grîul de tómnă; dar, de óre-ce resistă maĭ mult, este preferat în sudul Basarabieĭ, unde de pildă coloniștiĭ bulgarĭ îl séměnă cu deosebire.

Ghirca saŭ hirca (triticum caucasianum, blé tendre du printemps), are grăuntele roșcat— și de aceea Rușiĭ îĭ dic *grîŭ roșu*—maĭ mic decât grăuntele grîuluĭ de tómnă. Specia acésta se cultivă la sud, de óre-ce nu cere pămînt de prima calitate; se séměnă în curgere de treĭ anĭ neîntrerupt

Porumbul (zea maïs L., blé de Turquie) saŭ cum îl numesc Româniĭ *popușoiul*, forméză hrana principală a poporațiuniĭ rurale și e după grîŭ obiectul principal de export spre portul Odesa. Se séměnă pe țelină și pămînt bun în Aprilie șl Maiŭ; țĕraniĭ, înainte de a-l semĕnà, îl udă în donițe. Culesul se face pe la Septembre.

Orzul se séměnă numaĭ pentru trebuințele propriĭ ale lo-

cuitorilor, fiind întrebuinţat în loc de ovĕs pentru caĭ şi la fabricele de spirt. Se sémĕnă pe la finele luĭ Martie, seccrişul se face la Iunie saŭ la începutul luĭ Iulie.

Secara (seculum, seigle) se sémĕnă numaĭ de poporaţiunea rusă şi ruténă, prin urmare în cantităţĭ micĭ; la nordul Basarabieĭ se exportéză în Austria. Se sémĕnă pe la finele luĭ August şi se seceră pe la sfîrşitul luĭ Iunie.

Meiul se sémĕnă pe la Aprilie; în judeţul Bender se întrebuinţéză ca nutreţ pentru vite. Se cultivă maĭ cu sémă specia *sotaria italica.*

Ovĕsul şi *hrişca* se cultivă în cantităţĭ neînsemnate.

Inul se sémĕnă pe la finele luĭ Martie şi se culege pe la finitul luĭ Iunie.

Cânepa, macul, leguminósele se cultivă în cantităţĭ micĭ în judeţele de sus şi centru, iar în judeţele de jos pe icĭ pe colea cevà *mac, flórea sóreluĭ, cunjut.*

Cartofiĭ se cultivă maĭ cu sémă de către Germanĭ.

Pomĭ roditorĭ.—In Basarabia, în apropiere de oraşele Chişineŭ, Soroca, Bender etc. grădinariĭ ruşĭ, bulgarĭ şi sêrbĭ cultivă în cantităţĭ marĭ fel de fel de zarzavat, care se consumă de poporaţiunea orăşenéscă; asemenea şi proprietariĭ, arendaşiĭ şi industriaşiĭ cultivă zarzavat pentru argaţĭ şi lucrătorĭ. Se cultivă maĭ cu sémă *castraveţĭ* (pepenĭ), *pepenĭ verdĭ* (harbujĭ), *pepènĭ galbenĭ* (zĕmoşĭ), *varză* (curechiŭ), *pătlăgele roşiĭ, ardeiŭ, cépă, usturoiŭ, praz* etc. Speciile cultivate sunt arătate în capitolele privitóre la agricultură. Poporaţiunea română de prin sate nu se ocupă cu grădinăria decât în proporţiunĭ fórte micĭ, pentru trebuinţele caseĭ, semĕnând maĭ cu sémă *dovlecĭ* pentru hrana porcilor şi a vitelor, cultivând *tutun* şi *pomĭ roditorĭ.* In livedĭ ţeraniĭ românĭ cultivă *merĭ, perĭ, cireşĭ, vişinĭ, prunĭ* (perje), *nucĭ, alunĭ, gutuĭ, caişĭ, zarzărĭ, persicĭ.* In pădurĭ cresc în abundenţă *fragĭ,* iar pe lângă oraşe se cultivă *zmeura, agrişele.* Despre pomărit a se vedé capitolul special.

In Basarabia se cultivă 70 felurĭ de viţă, despre carĭ să se vadă capitolul vinăritul. Din aceste felurĭ, numaĭ 30 s'aŭ aclimatisat.

Pomiĭ în Basarabia sufer mult de următórele insecte: *Pontia crataegi, Cossus liquiperda,* pe care Româniĭ o numesc *sfredeluşul lemnuluĭ, Acidalia brumata, Gastropacha*

neustria, Liparis chrysorrhaca, Liparis dispar, Iponomenta variabilis, Rhynochites conicus, Cossus Aesculi, Carpocapsa etc.

Pădurile.—Pădurile din Basarabia se compun maĭ cu sémă din următórele speciĭ de arborĭ: *stejar*, şi anume speciile *quercus robur* şi *quercus pedunculata, fag, mestécăn, carpen, ulm, teiŭ, arţar, arţar negru, frasin, anin;* pe alocurea în judeţul Hotin cresce *mestécănul* în mare cantitate, în Bugéc *salcămul*, prin bălţĭ *Cornus mascula, Rhus coriaria* şi *Rhus cotinus;* asemenea pe malurile rîurilor se ivesc des *Rhammus catarthiasa, arbutus unedo, arbutus ursi, sambacus ebulus, sambacus racemosa, viburnum lantuna, salix triandra, s. aurita, s. caprea* şi cea *purpurea.* In Basarabia cresce asemenea bine *sumachul, carateus, savur, grapu, rădĕcina maramdjiŭ, garancea.*

Erburĭ şi burueni.—Din erburĭ şi buruenĭ vom înregistra acì pe următórele maĭ respândite: *chermec, dancan, romariţa, manta, senecio vulgaris, Salsala cali, Verbascum, Fapsus, Convalvulus arvensis, Myosotis squarrossa, Amaranthus retroflexus, Echium vulgare* de tóte colorile, *Xeranthemum annuum, Coronilla varia, Lamium amplexicaule, Salvia pratensis, Cihorium intubus, Sonchus asper, Crepis foetida, Artemisia absinthium, Xanthium spinosum* şi altele. Aceste erburĭ şi buruenĭ adese-orĭ acoper câmpiĭ întregĭ, doborînd orĭ-ce altă vegetaţiune; stîrpirea lor cere une-orĭ multă muncă. (1)

Clima Basarabieĭ e fórte priinciósă pentru aclimatisarea maĭ multor plante, carĭ aparţin zoneĭ din spre méḑă-ḑi a Europeĭ. In cartea luĭ Denking (2), *Incercărĭ de gospodărie şi observaţiune*, sunt enumerate peste 105 plante aclimatisate de dînsul lângă Chişineŭ.

Inflorirea.—După observaţiunile făcute în curgere de 12 anĭ de către academicianul rus Weselowsky, înflorirea pentru următórele plante se face de obiceiŭ în lunile maĭ jos arătate:

---

(1) In scrierea luĭ Bugnion despre Basarabia, întitulată *La Basarabie ancienne et moderne,* autorul emite părerea eronată cum că în Basarabia tóte plantele cu flórea albă sunt *nefolositóre*, afară de două, treĭ speciĭ din crucifere, cele cu florile roşiĭ posedă calităţĭ *tonice*, cele cu flórea galbenă sunt amare şi *otrăvitóre.*

(2) *Хозяйственные опыты и наблюденія. Денкинга.*

Aprilie: plop alb, micşunele, ghioceĭ, viorele, plop piramidal, păpădia, anhuza, agriş, cais, vişin, cireş, prun, pădureţe. *Maiŭ:* pădureţe, spirea, *ornitogalus*, *lilia*, *veronica*, *prunus mahalep*, nuc, mac, dud, reseda, *calina*, *iris*, *salvia*, mazĕre, *lin*, lucerna, salcâm, soc, măciş, trandafir. *Iunie:* trandafir, *legustrum*, *saxifragiĭ*, *salanum dulcamara*, viţa *sumac*, *lavendula*, tutun, cartofĭ, porumb, *primula* etc.

VIII.

FAUNA.

Animale sĕlbatice: padrupedele carĭ trăesc în Basarabia în stare sălbatică sunt: lupul *(canis lupus)*, vulpea *(canis vulpes)*, epurele *(lepus timidus)*, mistreţul *(sus scropha)*, care fórte rar se maĭ ivesce acum în stufăriile de pe Nistru, capra sĕlbatică, căprióra *(cervus caprealus)* în pădurile Hotinuluĭ şi rar de tot în codriĭ judeţelor Chişineŭ şi Orheiŭ.

La sud, în câmpiĭ, trăesce dihorul *(mustella putarius)*, viezurele, nevăstuica, veveriţa în codriĭ şi pădurile de la centru, şobolanul, şórecele de câmp, ariciul, gusganul de câmp. (1)

In ceea ce privesce specia padrupedelor domestice, a se vedé capitolul despre crescerea vitelor.

Păsĕrile sĕlbatice din Basarabia se pot împărţì în douĕ categoriĭ, adecă cele carĭ nu părăsesc ţéra nicĭ odată şi cele carĭ trăesc acì din primăvară până în tómnă. Categoria din urmă se maĭ póte sub-împărţì în douĕ sub-categoriĭ: adecă păsĕrĭ carĭ trăesc în Basarabia vara, iar tómna plécă dincolo de Mediteranea, şi păsĕrĭ carĭ trăesc acì numaĭ primăvara, după care îşĭ îndreptéză sborul lor spre médă-nópte, apoĭ tómna revin iarăşĭ de la nordul depărtat, pentru a plecà în ţĕrile calde. Din pasĕrile carĭ nu părăsesc Basarabia, locul principal îl ocupă vrabia, ciόra şi ciocârlia, pe care ţĕraniĭ din judeţele Orheiŭ şi Chişineŭ o numesc şi *jurjea*; apoĭ vin *tetras tetrax*, care locuesce în pădurĭ, şi *prepeliţa*

---

(1) Tardant, *Essai sur l'histoire naturelle de la Bessarabie.*

(perdix cinerea) din câmpiĭ; din pasĕrile trecĕtóre vom înregistrà următórele speciĭ maĭ rĕspândite: Din *ordinul răpitórelor*: *uliul, eretele* și *șoimul de munte*, asemenea *aquila regală* a Carpaților, precum și *vulturul pleșuv* din Bugéc; din *răpitórele nocturne*: *bufnița* și *cucuvaia;* din *acăţătóre: ciocănitórea, cucul;* din *ordinul porumbeilor: turturica, porumbelul sĕlbatic;* din ordinul *galinaceelor: pitpalacul, potârnichea, rața sĕlbatică* și rar de tot *fasanul;* din ordinul *alergătórelor: dropia (Otis tarda) strepetul (Otis tetrax)*, pe care Românii îl numesc și *stricotul* și *spircotul, cocorul mic (grus cinerea)*, iar cel mare numaĭ primăvara, trecên apoĭ spre nord, *barza, lopătarul, stârcul, fluerarul, becaţina, sitarul, ciovlica*; din stârcĭ sunt două speciĭ: cel cenușiŭ și alb; din ordinul *palmipedelor* la sudul Basarabieĭ trăesc: *pescărușul, pelicanul, gâsca sĕlbatică, cufundătorul, rața* și *lebeda*, precum și o mulțime de speciĭ de *numenius phacapus;* în fine *cocostârcul (ciconia alba), scolapax galinago, scolapax riticula, vanclus cristatus, carbo, cormoranus* etc. Să maĭ adaogăm la aceste speciĭ și următórele fórte rĕspândite la nord și în centrul țĕriĭ: *privighetórea, sturzul, cocoșarul, mierloiul, pițigoiul, sfranciogul, graurele*—Românii îĭ ḑic și *coconașul—gaița, coțofana, rîndunica, lipitórea, pupăza. Din pasĕrile domestice: găinĭ* de tóte speciile, cele maĭ rĕspândite: cea ordinară, de Cochinchina, spaniola, dorking, de ţară; bibilică, gâscă, curcan, rață, păun, fasan, lebĕdă.

Din animale, din ordinul *cheladienilor* trăesce *brósca țestósă*, fórte rĕspândită în județele Orheiŭ, Hotin și Chișineŭ, precum în tóte pădurile erbóse; *brósca țestósă de lac*, care trăesce în mlaștine. Din ordinul *saurienilor*, Basarabia posedă maĭ multe speciĭ de șopârle; specia verde e numită de popor *gușter*. Din *ofidienĭ* (1) se întîlnesce des *vipera*, mu-

(1) Altă dată, precum scrie d-l B. P. Hasdeŭ în monumentala sa operă *(Etymologicum*, t. III, fasc. 3-a, p. 2.944): «Din timpiĭ ceĭ maĭ vechĭ, Basarabia a fost țéra balaurilor, adecă a șerpilor marĭ și primejdioșĭ». Prima urmă a acestuĭ interesant fapt din geografia zoologică noĭ am constatat-o de demult în *Istoria critică a Românilor*, când am vorbit despre migrațiunea Neurilor după Erodot, cu șése secolĭ înainte de Christ, carĭ fuseseră siliţĭ a fugì din Basarabia sudică de mulțimea șerpilor : ὄφιας γάρ σα, πολλοὺς μὲν ἡ χώρα ἀνέφαινε. Colonelul rusesc Meyer, care fusese în Basarabia pe la finea secoluluĭ trecut (Оп‹саніе Очаковскія земли, Peters

șcătura căreia produce frigurĭ, *șérpele de apă* numit de riveraniĭ de la Nistru *urechiatul*. Clasa *batracianilor* este în Basarabia representată prin *bróscă, brósca rîiósă* și *salamandra*, care trăesce în pădurile umede de la nordul Basarabieĭ.

Clasa *pescilor:* Cu trecerea gurilor Dunăriĭ la patria-mamă, Basarabia, despărțită de țéra românéscă, a perdut mult în ramura acestuĭ avut natural. Pescele se maĭ prinde acum în Nistru, în limanul de lângă Akerman și pe malul Măriĭ Negre. Partea de jos a limanuluĭ, precum și malul măriĭ, fiind proprietatea statuluĭ, pescuitul aci se arendéză. Speciile de pesce carĭ trăesc în apele Basarabieĭ sunt următórele: *Acipenser suris, Acipenser ciclostamus, Ciprimus Carpio, Salca, Salmo Salar, Finca-chrisitis, Cabitis tocnia, Scomber, Cottus gabio, Perca fluviatilis, Esox licius* etc. Tóte aceste specii de pescĭ aŭ numele lor propriŭ poporal, așà de pildă *anguila* se numesce țipar, apoĭ vin păstrăvul, știuca, crapul, mréna, linul, vârlanul, somnul, bibanul, șalăŭ, scumbria, lacherda, nisetrul, morunul, cega, etc. *Chefalul* se pescuesce în cantitățĭ marĭ în limanul Nistruluĭ precum și în

---

1794, p. 19) crede că Ofiusa 'Οφιοῦσσα, adecă «oraș de șerpĭ» menționat de Strabone (VII, 4, § 16), trebuià să fi fost cam pe locul Benderuluĭ actual, căcĭ, dice el, «între Bender și satul Osmănescĭ, unde la 1790 a «stat cu tabăra regimentul de infanterie Alexopolski, se află o mulțime «nenumĕrată de șerpĭ».

Maĭ departe eruditul nostru academician scrie: «Balada *Grue Grozovanul* se începe cu:

«Sus, pe câmpul Nistruluĭ,
«Sub pólele ceriuluĭ,
«La códa Ialpâuluĭ,
«Unde fat zmeóicile.....

«Intr'o notiță manuscript a tatăluĭ meŭ (Alexandru Hasdeŭ), pe care mi-o trimisese când scriam *Istoria critică*, eŭ găsesc următórele: «La «noĭ în Basarabia tot-deauna s'a credut în popor că balauriĭ există în «realitate în laturile cele păduróse ale Nistruluĭ și că eĭ sunt nisce șerpĭ «marĭ, cu cununĭ de foc pe cap și cu limbĭ de văpae în gură, de a că«rora atingere se aprinde și arde érba. Naturalistul Eichwald (Жур. «Мин. Народн. просв. t. XXI, secț. VII, p. 31.599) descrie pelea de balaur, «*găsită în codriĭ de lângă Bălțĭ* și pe care o adusese la Petersburg «Barenul de Mure. Lungimea aceluĭ balaur era de peste 8 picióre, iar «grosimea ca la un mare boa. Cóstele și pântecele de colórea galbenă-«albuie.»

lacul Şaba. Pescuitul în Basarabia este regulamentat şi supraveghiat de stat. Despre acésta a se vedé în capitolul privitor la pescuit. *Racĭ* în Basarabia trăesc aprópe în tóte rîurile şi iazurile.

Insecte. Clasa insectelor în Basarabia posedă mare varietate de speciĭ. Un studiŭ sistematic însă asupra insectelor din Basarabia până acum nu s'a făcut, deşì d-l Recalo a dat dejà la lumină maĭ multe scrierĭ în acéstă privinţă. In ultimiĭ anĭ atât d-l Recalo cât şi alţiĭ din eruditiĭ membri aĭ comisiuneĭ filoxerice din Basarabia aŭ publicat lucrărĭ de mare valóre cu privire la insectele vătĕmătóre ale acesteĭ ţĕrĭ.

Vom enumĕrà acì numaĭ speciile principale ale insectelor din Basarabia. Ordinul *himenopterelor* are în Basarabia următórele speciĭ: *viespea stejaruluĭ, viespea ordinară, albina, gărgăunele, furnica.* Ordinul *coleopterelor* are *cărăbuşul, licuriciul, găinuşa, nascornul, ragacea, gândăcelul, boul luì Dumnedeŭ.* Ordinul *lepidopterelor* are pe următoriĭ fluturĭ: *macaonul, fluturele alb, fluturele de varză* şi *fluturele roşu, fluturele dê mătase, păunul de nópte, molia, cap de mort.* Ordinul *dipterelor* are *ţânţarul, tăunul, musca domestică, musca de carne, puricele* şi *musca de cal.* Ordinul *hemipterelor* are *filoxera, cârmâzul, stelniţa, păduchele.* Ordinul *nevropterelor* are *calul draculuĭ, efemera, coropişniţa, labarca,* fórte rĕspândită în satele lipovenescĭ.

Din *insectele vătĕmătóre* ale Basarabieĭ trebue să maĭ pomenim pe *lethrus cephalotes,* care apare pe la Martie şi dispare în Iulie. El atacă pomiĭ, devastéză livedile şi vatĕmă viţa tînĕră. *Melolontha vulgaris* e fórte rĕspândită. *Cetania hirta* atacă flórea pomilor. *Cetania aurata* şi *Cetania viridis* vatĕmă trandafiriĭ. *Melolontha agricola* vatĕmă grîul. După omide, pomiĭ maĭ sufer de *papilio crataegi* şi *spontia crataegi.* In fine Basarabia sufere de lăcuste *(grillus migratorius),* iar viile eĭ de filoxeră şi *mildew.*

Monumentul comemorativ al trecerii Dunării de către armata rusă la 1828, lângă Satul-Nou.

CARTEA II.

LOCUITORIĬ.—DEMOGRAFIA DE LA 1810—1892.—ETNOGRAFIA.

I.

LOCUITORIĬ.

In nefastul pentru Moldova an 1812, pe temeiul unuĭ tractat de pace încheiat între Rusia şi Imperiul Otoman, sub denumirea de Basarabia s'a rupt din trupul Moldoveĭ şi s'a alipit la Imperiul Rus întrégа parte a ţěriĭ luĭ Stefan-cel-Mare care se află între rîurile Nistru şi Prut.

Imediat ce Rusia îşĭ anexă Basarabia, Impěratul Alexandru I a supus-o ocârmuiriĭ militare a comandantuluĭ armateĭ ruse amiralul Ciceagoff.

Intr'o dare de sémă «*Vedomosti*», cu data de 23 Iulie 1812 şi iscălită de către Amiralul Ciceagoff, găsim că poporaţiunea Basarabieĭ în acel timp erà de 41.160 familiĭ saŭ 240.000 suflete. (1)

După un alt document (2) tipărit de Skalkowsky în anul 1813, poporaţiunea Basarabieĭ erà de 55.560 familiĭ saŭ 340.000 suflete.

Aceste doue cifre diferă mult, dar dacă vom luà în consideraţiune că erà absolut cu neputinţă în aceste timpurĭ turburate de a face un recensămînt al poporaţiuniĭ, vom fi pe

---

(1) Archiva din Chişineŭ. *Delo* iscălit de Ciceagoff şi Generalul Harting.

(2) *Опытъ Статис. Описанія Новорос. Края* Скальковскій. t. I, p. 348.

deplin îndreptățiți a ne îndoì de veracitatea arătărilor celor douĕ isvóre oficiale rusescĭ. Este dovedit acum de către statisticianiĭ ruşĭ, că nicĭ în anul 1812, nicĭ în anul 1813, în Basarabia nu s'a făcut un recensămînt. Apoĭ, dacă vom maĭ luà în considerațiune că în nefastul an 1812 în Besarabia a bântuit ciuma, adusă de regimentul rus Arhanghelogorodsky, venit din spre Odesa, și că acéstă ciumă a durat până pe la 1813, atuncĭ și maĭ mult ne vom convinge că cifrele de maĭ sus nu sunt decât nisce presupunerĭ oficiale.

In anul 1814 guvernul rus a adus în Basarahia din ducatul Varșovieĭ 1.443 familiĭ germane de colonĭ, carĭ s'aŭ așeḑat în Bugéc, întemeiând șépte coloniĭ și anume: satele *Borodino*, *Tarutino*, *Culm*, *Maloiaroslavĕț*, *Crasnoie*, *Leipzig* și *Cleaznița*.

La 1815 guvernul rus a tipărit o dare de sémă privitóre la noua provincie anexată; în acest document, retipărit apoĭ pe la 1848 (1), poporațiunea Basarabieĭ este arătată de 55.350 familiĭ. In anul 1816 un al doilea puhoiŭ de coloniștĭ germanĭ aduşĭ din Rusia s'a așezat în Bugéc, formând patru sate noĭ: *Fère-Champenoise*, *Brienne*, *Paris* și *Arcis*.

In fine, la 1816 s'a făcut de guvernul rusesc prima *revisiune* (recensămînt) a poporațiuniĭ. Acest recensămînt a fost orînduit de către Generalul-guvernator al Basarabieĭ Bachmetieff. Recensămîntul a stabilit că în provincia anexată de la Moldova locuiaŭ 96.526 familiĭ saŭ 491.679. (2)

Acéstă din urmă cifră a poporațiuniĭ Basarabieĭ în aniĭ când dînsa a fost deslipită de la Moldova este cea maĭ verosimilă, ceea ce și se demonstréză prin analisarea lucrărilor demografice și etnografice făcute de atuncĭ încóce.

Vom resumà aceste lucrărĭ într'un mod sistematic, cu scop de a umplé lacunele făcute cu ideĭ preconcepute de către biuroul statistic al Basarabieĭ începĕnd de la 1872 încóce.

Să urmărim dar șirul cronologic al lucrărilor oficiale în ceea ce privesce mișcarea poporațiuniĭ din Basarabia.

La 1817 a fost întemeiată colonia *Teplița*, unde s'aŭ așe-

---

(1) *Жур. Минист. Внут. Дѣлъ* 1848, No. 13, p. 412, raportul Generaluluí Harting.

(2) *Хрон. Описанie исторiи Новороссiи.* 1818. p. 287,

zat 96 familiĭ germane. In acest an tocmaĭ s'a făcut și întâia chartă a Bugéculuĭ de către Colonelul rus Cornilovicĭ. Din textul alăturat la acea chartă reese că poporaţiunea Basarabieĭ în anul 1818 erà de 389.000 suflete. (1)

Comparând acéstă din urmă cifră cu cifra recensămîntuluĭ oficial făcut de Generalul Bachmetieff la 1816 găsim că la 1818 Basarabia a perdut 51.000 de locuitorĭ. A presupune cum că Colonelul Cornilovicĭ n'a sciut nimic despre recensămîntul din anul 1816 este imposibil; așà dar micșorarea acesteĭ cifre, notată de dînsul, trebue să fie căutată aiurea.

Statisticianiĭ rușĭ precum d-niĭ Skalkovsky și Zasciuc explică micșorarea bruscă a poporaţiuniĭ în următorul mod : «Causa, după tóte probabilităţile, a fost destrăbălarea și lipsa de cinste (sovesti) a administraţiuniĭ ispravnicilor, carĭ siliră pe ţĕranĭ de a fugì în Turcia.» (2)

Din manuscriptul luĭ Swinin reese în adevĕr cum că în aniĭ 1817-1818 numaĭ din ţinuturile Basarabieĭ de sus aŭ fugit peste 3.000 de familiĭ ţĕrănescĭ. Din ţinutul Grecenĭ aŭ fugit peste una mie de familiĭ, «așà că satele boeruluĭ Balș s'aŭ pustiit și în întregul ţinut n'aŭ rĕmas decât vre-o 2.226 bărbaţĭ». (3)

Causele despoporăriĭ nu sunt numaĭ acele arătate de d-niĭ Zasciuc și Skalkovsky, ci și terórea ce a cuprins ţĕrănimea română din Basarabia, care se temeà că Rusia o va face *róbă* la boeriĭ rușĭ, precum robĭ eraŭ pe atuncĭ ţĕraniĭ rușĭ. Dovadă cum că spaima de a devenì robĭ a fost una din causele emigraţiuniĭ se găsesce în dosarele rusescĭ, carĭ se păstrézā în archiva Iașuluĭ; (4) cea maĭ mare parte din aceste dosare privesce tocmaĭ pe fugariĭ ţĕranĭ din Basarabia, a căror extrădare o cereà Rusia mereŭ. Și apoĭ nu numaĭ ţĕraniĭ românĭ fugiaŭ pe acele timpurĭ nefaste din Ba-

---

(1) Manuscriptul și charta Col. Cornilovicĭ este proprietatea Societ. archeologice din Odesa.

(2) *Матеріалы для Стат. и Геог. Бессарабіи* de Căpit. Zasciuc, v. I, p. 148.

(3) *Manuscriptul Swinin* (Societ. de istorie și ach. din Odesa) se află resumat de noĭ în Anexe. A se vedé la finitul volumuluĭ.

(4) Aceste dosare sunt clasate de autorul scrieriĭ de faţă. Ele sunt în numĕr de peste 4.000 și compun un material preţios pentru monografia istorică a Basarabieĭ de la 1812—1853.

sarabia, dar și țĕranii rușĭ de dincolo de Nistru treceaŭ Prutul, pentru a scăpà de jugul robieĭ.

Unul din scriitorii rușĭ, vorbind despre emigrațiunea de pe acele timpurĭ, scrie următórele: «De la 1812 s'aŭ rĕspândit prin Basarabia o mulțime de trădătorĭ (!?) moldovlachĭ, carĭ rĕspândiră vorbă cum că întregul norod din țéră, care plătesce dărĭ pe cap către stat, va fi dat în robie proprietarilor, precum sunt țĕranii din Rusia.» Același lucru scrie și un alt scriitor rus în articolele privitóre la Basarabia de pe atuncĭ. (1)

Așà dar una din causele emigrațiunii erà gróza robieĭ. De alt-fel, acéstă gróză legitimă aveà de temeiŭ nu atât cele ḑise de «Moldo-Vlachĭ», precum pretinde scriitorul oficios rus, cât contactul poporuluĭ de jos, al țĕrănimiĭ, cu fugariĭ din Rusia, carĭ povestiaŭ despre viéța gróznică a robilor din imperiul Rusieĭ. Acum când în Rusia s'aŭ dat la lumină, tóte grozăveniile aceluĭ trecut de robie, nu încape nicĭ o îndoială că povestirea robilor despre traiul lor trebuià să producă gróză și terórе!

Precum am vĕḑut, după arătările statisticeĭ oficiale ruse, poporațiunea Basarabieĭ la 1816 erà de 491.679 suflete, iar după ḑisele Coloneluluĭ Cornilovicĭ de 389.000.

De ce neam erà acéstă poporațiune?

Pentru a rĕspunde la acéstă cestiune, pe care statisticianiĭ rușĭ se încércă a exploatà în favórea unor ideĭ preconcepute, este necesar a aruncà o privire retrospectivă asupra poporațiuniĭ Basarabieĭ.

Până la anexarea acesteĭ țĕrĭ de către Rusia, Basarabia actuală formà parte integrantă a Moldoveĭ: județul Hotin sub nume de *raia* plătià dare pentru întreținerea garnisóneĭ turcescĭ din cetatea Hotinuluĭ; iar raiaua acésta se compuneà numaĭ și numaĭ din locuitorĭ moldovenĭ; județele Iașĭ, Soroca și Orheiŭ și cea maĭ mare parte a județuluĭ Chișineŭ până la Valul-luĭ-Traian asemenea eraŭ locuite numaĭ de Moldovenĭ; în fine Bugécul, adecă județele Akerman, Bender și partea din spre méḑă-ḑi a județuluĭ Chișineŭ, aveà

---

(1) Batiușcoff, *Basarabia*, 1892, v. I, p. 148 și *Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости*, No. 3, 1867.

poporațiune așezată, stabilă, compusă exclusiv din Moldovenĭ, și poporațiune nomadă, compusă din Tătarĭ.

Poporațiunea tătăréscă se despărțià în patru tabere marĭ: tabăra *Edissan*, care locuià în județul Akerman, pe malurile rîulețelor *Alcale-dere*, *Adji-dere*, *Sarata-Celebi*, *Baiu*, *Ciaga*; tabăra *Oran-Oglu* locuià pe malurile rîuluĭ Cogâlnic, Ciaga și *Esky-onus*; tabăra *Orumbecc-Oglu* pe rîurile Salcea, Ialpug, Buic-Ialpu saŭ Buiuc-Ialpu și Ulipa, în fine, tabăra *Ismail-Canessi* pe Câtlabug.

Aceste patru tabere de Tătarĭ nomadĭ, învîrtindu-se mereŭ, ba în stepele de dincolo de Nistru, până la Ociacof, ba revenind dincóce de Nistru saŭ năvălind în Bugéc, pe la întâia jumătate a secoluluĭ trecut aŭ început a se așezà în stepele Rusieĭ de la sud, concentrându-se tot maĭ mult și maĭ mult în Crimea. Causa acesteĭ retragerĭ a hordelor tătărescĭ spre Crimea a fost Rusia, care înaintà mereŭ spre Dunăre. Dejà la 1759 Crim-Ghireĭ a scos din Bugéc ordaua Edissan și a dus-o în Crimea; la 1770 Comitele Pahlen, comandantul armateĭ ruse, pe timpul când asediase cetatea Benderuluĭ, a intrat în tractative cu murzalele Tătarilor și a reușit, după luarea cetățiĭ, să siléscă pe Tătarĭ a se retrage spre Crimea. Peste 12.000 de Tătarĭ s'aŭ și ridicat și aŭ pornit spre malurile Măriĭ de Azov. (1)

După tóte documentele privitóre la Tătariĭ din Bugéc, este cert că, dejà pe la 1806, adecă tocmaĭ la începutul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Turcia, *în Bugéc nu se maĭ aflaŭ decât vre-o 5.000 de Tătarĭ.* După stăruințele Duceluĭ de Richelieu, guvernatorul general al Rusieĭ de Sud, și aceștĭ Tătarĭ aŭ fost transportațĭ în Crimea.

Așà dar, pe la 1812, în Basarabia n'aŭ maĭ fost Tătarĭ.

Din altă parte însă, pe la 1769 și chiar pe la 1789—1791, aŭ trecut Dunărea maĭ multe sutimĭ de familiĭ bulgare, carĭ, fugind de urgia Turcilor, s'aŭ adăpostit pe pămîntul blagoslovit al Moldoveĭ, adecă atât în Țéra-de-sus, cât și maĭ cu sémă pe la Ismail, Chilia, Renĭ, Akerman. Asemenea și pe la 1807 aŭ trecut Dunărea *Cazaciĭ-Zaporoginenĭ*, carĭ, sub denumirea de Cazaciĭ de la Dunăre *(Ustĭ-dunaiskie Cazaki)*, aŭ fost stabilițĭ de Rusia la gura Prutuluĭ.

---

(1) *Журналъ Мин. Внутр. Дѣлъ*, 1846, t. XIII, p. 437.

In fine, pe la 1809 un noŭ cârd de raiale bulgarĭ, scăpaţĭ de sub iataganul turcesc, trecù Dunărea şi se adăpostì în Moldova, pe la Ismail şi Akerman. In acest timp tot pe pămîntul ospitalier al Moldoveĭ îşĭ găsiaŭ refugiŭ eraticiĭ Sêrbĭ, rascolniciĭ Ruşĭ, fugiţĭ de urgia persecuţiunilor religióse din Rusia, şi nenorociţiĭ robĭ din Ukraina.

La ce anume cifră se urcase acéstă poporaţiune flotantă de elemente străine, carĭ s'aŭ adăpostit în Basarabia până la anul 1812, când acéstă parte integrantă a Moldoveĭ a fost anexată de Rusia? După cercetările cele maĭ consciinţióse ale documentelor istorice (1) studiate de noĭ, cifra totală a elementuluĭ străin pe la 1812 nu covîrşià în Basarabia 20—25.000 suflete, din carĭ în partea de sus, adecă în judeţele Hotin, Soroca, Bălţĭ, Orheiŭ şi Chişineŭ, locuiaŭ abià 7.000 suflete.

Aşà dar la 1812, când Basarabia s'a alipit la Rusia, acéstă parte a ţêriĭ româneseĭ erà locuită de peste 320—350.000 de Românĭ de ambe sexe.

Cifra acésta e cu atât maĭ aprópe de adevĕr, cu cât în anul 1823, pe timpul ocârmuiriĭ Basarabieĭ de Comitele Voronzoff, documentele oficiale arată poporaţiunea provincieĭ de 550.000 locuitorĭ de ambe sexe, adecă cu un spor de 161.000 comparativ cu arătările, tot oficiale, din anul 1818. Iar la 1828 poporaţiunea Basarabieĭ este dejà arătată la 409.110 suflete. Acéstă scădere bruscă nu se explică alt-fel decât prin greşala recensămîntuluĭ făcut de administraţiune sub ocârmuirea luĭ Voronzoff. Greşala e cu atât maĭ vĕdită, cu cât la 1828 s'a numĕrat şi poporaţiunea din Bugéc adecă locuitoriĭ aşezaţĭ la méḑă-ḑi de Valul-luĭ-Troian cel de jos, pe un teritoriŭ rĕmas pustiŭ după plecarea Tătarilor, în întindere de 1.700.000 deseatine, din carĭ 800 deseatine aŭ fost date de guvernul rus coloniştilor bulgarĭ şi germanĭ. (2)

Din anul 1828 mişcarea poporaţiuniĭ Basarabieĭ este arătată în următorul mod de către biuroul oficial de statistică:

1828	409.110
1829	412.429
1830	469.783

(1) A se vedé *Bibliografia Basarabieĭ.*

(2) Pămîntul Tătarilor, guvernul rus l'a declarat proprietate a statuluĭ.

In anii 1828—29 a fost răsboiŭ. Acest răsboiŭ a avut, firesce, o înrîurire defavorabilă asupra cresceriĭ poporaţiuniĭ, maĭ cu sémă că, de obiceiŭ, armatele ruse aduceaŭ cu dînsele şi *ciuma*.

După răsbóie şi epidemiĭ poporaţiunea cresce. Acelaşĭ lucru s'a observat şi în Basarabia. Sporul cresceriĭ pentru anul 1830 a fost de 57.354. Firesce cum că acest spor nu s'a datorit propriŭ ḑis nascerilor, ci parte din el, precum arată actele, cade asupra immigraţiuniĭ Românilor din Moldova. Noiĭ veniţĭ eraŭ Basarabenĭ ce se întorceaŭ din Moldova la vetrele lor, părăsite de gróza Muscaluluĭ pe la 1812—1817. Incredinţaţĭ de agenţiĭ ruşĭ că guvernul rus n'are de gând să robéscă pe ţĕraniĭ românĭ din Basarabia, aceştĭ Românĭ se hotărîră a revenì pe la căminele lor, pe acolo unde lăsaseră osemintele părinţilor lor. Asemenea, după încheiarea păciĭ cu Imperiul Otoman, aŭ maĭ trecut Dunărea 1.042 suflete de Ruşĭ, numiţĭ *Necrasovtĭ*, pe carĭ guvernul rus îĭ aŭ aşezat în judeţul Ismail (1), şi după Ruşĭ aŭ maĭ trecut în Basarabia peste 3.000 de familiĭ de Bulgarĭ. (2)

După 14 anĭ de la acéstă dată, găsim că, mulţumită neorînduelilor interne şi rapacităţiĭ unor funcţionarĭ, crescerea poporaţiuniĭ se opresce şi mişcarea sa devine cât se póte de lentă. Aşà că la 1837 dînsa, cu tótă emigraţiunea poporaţiuniĭ, care a venit de s'a aşezat pe locurile góle, abià a ajuns la cifra de 553.460 suflete, ceea ce arată că de la 1830 şi până la 1837 poporaţiunea s'a mărit cu 83.677 suflete. Acest spor nu se datoresce numaĭ nascerilor, ci şi immigraţiuniĭ Bulgarilor.

De la 1837 şi până la 1843 lipsesce orĭ-ce material statistic privitor la mişcarea poporaţiuniĭ din Basarabia. Cu tóte aceste, nu trebue să perdem din vedere că tocmaĭ în acest interval de timp guvernul rus a decretat un şir întreg de «ukazurĭ imperiale», prin carĭ se dăruiaŭ multe avantagiĭ atât poporaţiuniĭ indigene, cât şi în deosebĭ străinilor doritorĭ de a se aşezà în Basarabia.

Unul din aceste «ukazurĭ», adresat către poporaţiunea

(1) M. Fonton-de-Werrayone, *Lexiconul enciclopedic: **Basarabia.***

(2) *Жур. Минис. Внут. Дѣлъ*, 1844, No. 10, p. 77. — *Болгарскія колонии. Скальковскій*, p. 38. — *Военно-Стат. Обозрѣніе Бессарабіи. Дараганъ*, 1835, când s'a făcut a opta revisuire a poporaţiunii.

română a țěriĭ, asigurà pe țěranĭ că «robia» nu va fi introdusă în Basarabia. In anul 1843, făcêndu-se recensămînt, s'a constatat că poporațiunea Basarabieĭ se compuneà din 719.120 locuitorĭ de ambe sexe. (1)

Acéstă crescere se datoresce atât sporuluĭ natural prin nascerĭ, cât și întórceriĭ din Moldova a Românilor carĭ părăsiseră Basarabia la 1812 — 1817. Dovadă că sporul acesta nu privesce de loc emigrațiunea Rușilor saŭ Rutenilor din Rusia, este faptul că tocmaĭ în aniĭ 1837 — 1843 administrațiunea ruséscă a expediat îndĕrĕt în Rusia peste 35.000 de robĭ și eraticĭ găsițĭ în Basarabia. Acest puhoiŭ de Slavĭ scăpațĭ din robie se așezase prin satele din sudul țěriĭ, de unde a și fost ridicat. (2)

Despre mișcarea poporațiuniĭ din anul 1844 există douĕ documente oficiale în archiva din Chișineŭ. Unul privesce anul 1844 și arată poporațiunea la 793.103 locuitorĭ de ambe sexe (3); altul, tot pentru acest an, o arată ca fiind de 774.492 suflete (4); deosebirea prin urmare e de 18.611.

Iată acum mișcarea poporațiuniĭ de la 1845 până la 1856 după arătările statisticeĭ oficiale (5):

1845	785.175 (6)	locuitorĭ
1846	811.734	»
1847	831.173 (7)	»
1848	853.484	»
1849	860.299	»
1850	872.868 (8)	»
1851	902.534	»
1852	935.809	»
1854	966.954	»
1855	993.045	»
1856	990.274 (9)	»

(1) A se vedé charta dresată de inginerul Eitner.
(2) Ordin-circular al Guvernatoruluĭ Fedoroff din anul 1852, luna Martie.
(3) *Опытъ Статист, описанія Нов. края. Скальковскій,* t. I.
(4) *Военно. Ст. Об. Бессарабіи, Дараганъ.*
(5) *Матеріалъ для Статис. Защукъ,* 1862.
(6) După Hibsch-von-Grosthal, Colonel de stat-major.
(7) După recensămîntul al un-spre-ḑecelea cifra este de 901.586 locuitorĭ.
(8) Statistica Ministeriuluĭ de Interne al Rusieĭ.
(9) *Матеріалъ для Ст. и. Географія Россіи. Защукъ,* 1862, p. 151.

Din acéstă tabelă a deceniuluĭ întâiŭ, când noua stare de lucrurĭ se stabilise dejà temeinic, se póte trage o conclusiune despre mişcarea poporaţiuniĭ.

Intâiŭ de tóte, din analisa tabeleĭ de maĭ sus vedem că poporaţiunea Basarabieĭ în curgerea acestuĭ deceniŭ a crescut pe fie-care an cu cifra medie de 10.787 suflete, adecă cu 70 la mia de locuitorĭ. Asemenea vedem că de la 1812 şi până la 1857 inclusiv, adecă în termin de 44 anĭ, poporaţiunea a crescut de $3^1/_2$ orĭ saŭ a sporit anual cu 16.279 suflete.

II.

ETNOGRAFIA.

Am vĕḑut că la 1812 Basarabia a fost locuită de o poporaţiune de 350.000 Românĭ şi de vre-o 25—30.000 străinĭ, veniţĭ ca coloniştĭ. Să vedem acum care erà fisionomia etnografică a Basarabieĭ în aniĭ 1856—57, adecă după o dominaţiune ruséscă de 44 anĭ?

Pentru a rĕspunde la acéstă cestiune, înainte de tóte ne vom adresà la isvórele oficiale ale guvernuluĭ rusesc.

Românĭ. «Basarabia e locuită de Moldovenĭ, carĭ compun $^3/_4$ din totalul poporaţiuniĭ sale», scrie I. Zasciuc (1), ofiţer de stat-major, însărcinat de Ministeriul de Răsboiŭ al Rusieĭ de a redactà materialele statistice ale Basarabieĭ. Maĭ departe autorul oficial adauge: «Judeţele Chişineŭ, Bălţĭ, Soroca sunt exclusiv poporate de Moldovenĭ; în judeţul Hotin eĭ sunt amestecaţĭ cu *Rusinĭ* saŭ *Rutenĭ*, carĭ par a fi autochtonĭ acì (?); în judeţele Bender şi Chişineŭ, eĭ sunt amestecaţĭ puţin cu elemente venite de pretutindenea şi carĭ s'aŭ aşezat prin oraşe cu permisiunea guvernuluĭ. Moldoveniĭ compun un ném de ómenĭ, carĭ locuesc de secolĭ în părţile de nord şi din centrul Basarabieĭ; eĭ prin urmare pot să fie consideraţĭ (sic!) pe acì ca adevĕraţiĭ autochtonĭ; în judeţele de la sud, din contra, eĭ s'aŭ aşezat nu de mult şi maĭ cu sémă aŭ ocupat locurile părăsite de Tătarĭ. Aprópe toţĭ răzeşiĭ şi cea maĭ mare parte din ţĕranĭ, precum şi majo-

(1) *Матеріалъ для Ст. и. Географія Россіи. Защукъ*, 1862, p. 151.

ritatea mahalagiilor de prin orașe aparțin asemenea acestuĭ ném.»

Așà dar, după părerea ofițerilor de stat-major rus, în frunte cu d-l Zasciuc, carĭ, sub direcțiunea Generaluluĭ Obruceff, aŭ redactat voluminósa lucrare privitóre la «*Statistica Rusieĭ*», Basarabia erà locuită la 1871 în $^3/_4$ din totalul poporațiuniĭ sale de Românĭ.

Rusiniĭ. Al doilea ném, după Românĭ, care locuesce Basarabia, sunt *Rusiniĭ* saŭ *Rusnaciĭ*, adecă un popor slav care vorbesce limba *ucrainiană*. Ruteniĭ saŭ Rusiniĭ aparțin aceluĭ ném slav, care locuesce adĭ în Rusia de la médă-dĭ și în Galiția. După Dragomanow (1), poporațiunea ruténă este compusă din 14.000.000 suflete, posedă limba sa proprie și se deosibesce mult prin caracter, obiceiurĭ și moravurĭ de Muscalĭ.

Basarabia de sus, adecă acea parte care-șĭ are hotarele spre guvernămîntul Podolia și parte spre Galiția, posedă *o părticică* de poporațiune ruténă.

Acéstă poporațiune slavă a trecat din Ukraina și Volhinia pe la finitul seculuĭ XVI și începutul seculuĭ XVIII, fugind din Polonia pentru a nu fi silită a îmbrățișà «*unia*», adecă o religiune întocmită anume de preoțiĭ catolicĭ pentru a se apropià de ortodoxia de la Rĕsărit. Ruteniĭ se așezară în Moldova de médă-dĭ. Aceștĭ Rutenĭ s'aŭ românisat de mult, portul lor e acela al Românilor: plete lungĭ, cămașa albă lungă, încinsă cu un brîŭ multicolor, și căciulă pe cap.

Poporațiunea rusină, după *ultimul recensămînt pe némurĭ* făcut în Basarabia la 1861 (2), se urcă la 120.000 locuitorĭ de ambe sexe, adecă dînsa formézá $^1/_{12}$ parte din totalul poporațiuniĭ.

Muscaliĭ saŭ Rușiĭ, carĭ locuesc în Basarabia, aŭ venit acì fugind de persecuțiunile religióse ale guvernuluĭ rusesc. Parte din eĭ sunt copiiĭ vestiților *Strelțĭ* (3), parte sunt schismaticĭ *(rascolnicĭ)*, carĭ aŭ părăsit Rusia pe timpul când acolo s'aŭ

(1) Dragomonow, Grămada vol. II, III, 1876.

(2) Pentru aniĭ încóce de 1861 a se vedé maĭ departe.

(3) Vînătorĭ, țintașĭ — un fel de armată ce a existat în Rusia înaintea luĭ Petru-cel-Mare, care a desființat-o din causa unor conspirațiunĭ făcute în acéstă sînul eĭ indemnul surorei sale Sofia.

rectificat cărțile bisericescĭ sub Patriarchul Nicon. Românii numesc pe aceștĭ schismaticĭ *Lipovenĭ*, cuvînt derivat de la *polipon* saŭ *poliponĭ*; în fine alțiĭ sunt Cazacĭ de Don, carĭ împreună cu Polcovnicul lor Ignat Necrasoff, aŭ părăsit patria lor și aŭ venit de s'aŭ așezat maĭ întâiŭ pe malul Dunăreĭ. Afară de aceștĭ Rușĭ *(Velicorosî)*, în Basarabia s'aŭ maĭ așezat în diferite timpurĭ o dróie de *brodnicĭ*, adecă vagabondĭ rușĭ, carĭ fugiaŭ din Rusia pentru a scăpà de robie și de armată. (1) Din dările de sémă ale autorităților civile din Basarabia *(mestnoe grajdanskoe Wedowstvo)*, reese că la 1861 locuiaŭ prin sate 6.359 Rușĭ, adecă 3.253 bărbațĭ și 3.106 femeĭ, iar în total prin sate și orașe peste 20.000 de Muscalĭ, ceea ce dă $^1/_{55}$ parte din totalul poporațiuniĭ Basarabieĭ.

In orașele Akerman, Bender, Chișineŭ numĕrul Muscalilor erà de 7.000 locuitorĭ; în satele Grubnea și Helișovca din județul Hotin, în satele Novopocrovca și Cunicĭ din județul Soroca, în satele Sircova, Cuizevca și Sloboda-Staroobreadcesca din județul Orheiŭ, precum și în satul Spascoie și cătunul Petro vca din județul Akerman, eraŭ peste 12.000 locuitorĭ Rușĭ.

La 1872, după un manifest al Impĕratuluĭ Alexandru I, aŭ trecut din Moldova de jos și s'aŭ așezat în Basarabia prin orașe și tîrgurĭ peste 2000 de vagabondĭ Muscalĭ. După anume notițe scrise de Generalul Fedoroff, fost guvernator al Basarabieĭ, se vede că pe timpul administrațiuniĭ sale, care a durat 20 anĭ (2), a fost ridicațĭ de poliție și expediațĭ din Basarabia îndĕrĕt în Rusia peste 48.000 vagabondĭ Rușĭ Aceste miĭ de Muscalĭ eraŭ parte robĭ fugițĭ de la stăpânĭ, parte schismaticĭ.

Asemenea, după scirile culese din registrele tribunalelor de către ofițeriĭ de stat-major rus, între aniĭ 1851—1861 s'aŭ ridicat din Basarabia 1.074 desertorĭ rușĭ. (3)

Rutenĭ. Statisticianiĭ rușĭ oficioșĭ, tăgăduind că Ruteniĭ din Rusia meridională sunt de același ném cu Ruteniĭ din

---

(1) In total, la 1861, după arătările oficiale, eraŭ în Basarabia 17.500 locuitorĭ Rușĭ.

(2) Guvernatorul Fedoroff a administrat Basarabia de la 28 August 1834 până la 1853. *(Manuscriptul d-luĭ Alexandru Hasdeŭ.)*

(3) Batiușcoff, *Basarabia*, 1892.

Galiția, în statistica pe némurĭ din Basarabia deosibesc pe Rusinĭ de Rutenĭ (1); de aceea în tabelele statisticeĭ oficiale Ruteniĭ sunt numĕrațĭ aparte. Ruteniĭ locuesc în Basarabia de méḑă-ḑi, prin satele județuluĭ Akerman și în Bugéc. După recensămîntul de la 1856, acéstă poporațiune numĕrà peste 6.000 locuitorĭ, carĭ toțĭ aŭ venit de dincolo de Nistru, fugind de robie.

Parte din acéstă poporațiune locuesce lângă Akerman, ocupându-se cu pescuitul; altă parte locuesce în comuna Lipcanĭ, precum și prin maĭ multe sate de-alungul Prutuluĭ, în județele Bălțĭ și Chișineŭ. Ruteniĭ aceștia s'aŭ românisat de mult, vorbesc moldovenesce și se ḑic așezațĭ pe acolo încă de pe timpul Cazacilor luĭ Bogdan Chmelnitski.

Poloniĭ aŭ început a emigrà din Podolia pe la 1855—1857; emigranțiĭ aceștia aparțin maĭ cu sémă claseĭ *șleahticeĭ* sărace. In Basarabia eĭ îmbrățișară profesiunea mănósă de arendașĭ. Eĭ locuesc maĭ cu sémă județele Hotin, Soroca și Chișineŭ. Poloniĭ agricultorĭ și meseriașĭ la 1861 compuneaŭ o poporațiune de 800 locuitorĭ de ambe sexe, stabilițĭ în județul Hotin, prin satele Nelipouțĭ, Marcăuțenĭ, Bălcăuțĭ, Tîrnova, Bulbócă, Volcineț, Romancauțenĭ etc.

Grecĭ. Deși în anticitate în Basarabia eraŭ maĭ multe coloniĭ grecĭ, cu tóte aceste din acéstă poporațiune nicĭ urmă n'a rĕmas. Pe la jumătatea seculuĭ XV aŭ venit în Basarabia alțĭ Grecĭ, apoĭ maĭ târiḑŭ, împreună cu Fanarioțiĭ, o droie de Grecĭ năvăliră în acéstă parte a Moldoveĭ, unde, protegiațĭ de ceĭ din Fanar, s'aŭ așezat, cumpĕrând moșiĭ și înrudindu-se cu familiile boerilor pămîntenĭ; prin căsătoriĭ, eĭ se boeriră. In fine, pe la 1821 aŭ apărut în Basarabia emigranțiĭ Grecĭ din Archipelag, fugind de urgia otomană.

In anul 1861 în Basarabia s'aŭ numĕrat peste 2.000 de locuitorĭ grecĭ: uniĭ din eĭ boerĭ, alțiĭ comercianțĭ și proprietarĭ funciarĭ. Comercianțĭ grecĭ sunt maĭ cu sémă la Renĭ, Ismail, Akerman și Chișineŭ. Mare parte din eĭ sunt arendașĭ de moșiĭ.

Coloniștiĭ Germanĭ aŭ venit în Bugéc parte din Regatul Würtemberg, partea cea maĭ mare din Ducatul Varsovieĭ, Aparițiunea acestor colonĭ în Basarabia datéză de la 1814,

(1) *Военно-Статистич. Сборникъ*, 1871.

când aŭ venit și s'aŭ așezat aci peste 1.174 familiĭ germane de religiune luterană și 121 familii de religiune catolică.

Coloniștiĭ Germanĭ sunt muncitorĭ harnicĭ, ómenĭ oneștĭ și corecțĭ în relațiunile lor cu alte némurĭ; de; un caracter sfios, neîncredĕtorĭ, eĭ se țin la o parte de poporațiunea indigenă și nu iubesc maĭ cu sémă pe Rușĭ, din causa bețieĭ acestora. Față cu autoritatea, Germaniĭ sunt supușĭ și lingușitorĭ, de aceea guvernul rus, și maĭ cu sémă guvernatoriĭ rușĭ de origine germană, aŭ protegiat tot-deauna acéstă poporațiune, care se bucură de marĭ privilegiĭ.

Coloniile germane sunt avute în vite și pămînt, satele lor sunt construite sistematic, eĭ posedă șcóle bune și bisericĭ de pétră. In șcólele germane se învață limba rusă, dar tóte obiectele de studiŭ se predaŭ în limba germană.

Poporațiunea germană din Basarabia pe la 1861 se compuneà din 24.159 locuitorĭ de ambe sexe, și anume 12.294 bărbațĭ și 11.865 femeĭ, carĭ locuesc în 24 sate saŭ coloniĭ, despărțite administrativ în treĭ ocolurĭ:

I ocol (ocrug)	. . . . .	cu 10 sate
II » »	. . . . .	» 11 »
III » »	. . . . .	» 3 »

Administrațiunea centrală a coloniilor germane se aflà în satul Tarutino. (1)

Iată chronologia colonisăriĭ acestor sate: în anul 1814, precum am ḑis dejà, în Basarabia s'aŭ așezat 1.143 familiĭ germane, carĭ aŭ creat următórele șépte coloniĭ: *Borodino, Tarutino, Culm, Maloiaroslavĕț, Crasnoie, Leipzig* și *Cleastița*. La 1816 s'aŭ înființat următórele coloniĭ: *Fère-Champenoïse, Brienne, Paris* și *Arcis*. La 1817 colonia *Teplitz*, unde s'aŭ așezat 96 familiĭ venite din Germania. Apoĭ, sub domnia luĭ Nicolae I, în anul 1833, aŭ sosit din Würtemberg coloniștĭ noĭ, carĭ aŭ creat colonia *Gradenthal*, iar la 1834 colonia *Lichtenthal*. Tot la 1834 aŭ venit coloniștiĭ Germanĭ din Ducatul Varsovieĭ și aŭ înființat colonia *Friedenthal*. Apoĭ treptat, la 1836 — colonia *Dennevitz*, la 1839 — colonia *Platz* și la 1842 — colonia *Hofnungsthal*.

Coloniile germane din Basarabia aŭ primit următórele privilegiĭ: scutirea de a plătì imposite și bir în curgere de 50

(1) *Skalkowski*, *Опытъ стат. опис.*, t. I, p. 268.

anĭ din anul așezăriĭ, scutire de recrutare, pentru menoniţiĭ, și afară de pămînt, pentru care statul nu a cerut nicĭ un ban, aŭ maĭ primit de la stat banĭ pentru întocmirea gospodărieĭ. Germaniĭ din Würtemberg n'aŭ primit ajutor bănesc de la guvernul rus, pentru că comisiunea alcătuită *ad-hoc* pentru organisarea acestor coloniștĭ a constatat că eĭ aveaŭ în termin mediŭ câte 2.800 francĭ pe cap de familie. Germaniĭ din Lichthenberg asemenea aveaŭ câte 60 ruble pe cap de familie.

Elveţieniĭ s'aŭ așezat în Basarabia într'un numĕr mic. Aceștĭ emigranţĭ sunt de origine francesă și aŭ venit pe la 1824—1828, pe când Basarabia erà administrată de către Comitele Woronzoff. Iniţiatorul aceșteĭ emigraţiunĭ fu Comitele Palavicini, iar organisatorul eĭ Carol Tardant, Frances din cantonul Lausana. La 1824 aŭ emigrat 5 familiĭ, apoĭ la 1830 aŭ maĭ venit 17 suflete, din carĭ însă aŭ murit 10 în carantină.

Coloniștilor elveţienĭ li s'aŭ dat cele maĭ mănóse pămînturĭ, alese chiar de delegaţiĭ lor. Eĭ s'aŭ așezat în Bugéc, pe malul limanuluĭ Nistru, la distanţă de vre-o 4 km. de orașul Akerman, în localitatea numită *Șaba*, unde aŭ și înfiinţat colonia cu acest nume. Colonia e acum fórte avută și renumită prin viile sale, atinse însă rĕŭ de filoxeră la 1889. Colonia Șaba și Șabalata, un cătun apropiat, posedă o poporaţiune de 538 inșĭ, din carĭ 288 bărbaţĭ și 250 femeĭ.

Bulgariĭ aŭ apărut în cete micĭ în Basarabia după răsbóiele Rusieĭ cu Imperiul Otoman, adecă pe la 1769—1774, 1787, 1791, 1806 —1812, 1828—1829, 1853 și în fine la 1877—78. Cete marĭ din aceștĭ emigranţĭ aŭ venit în Moldova pe la 1789—91 și cu voia Domnitorilor s'aŭ așezat în Basarabia. După acésta, cete noue aŭ venit iarășĭ pe la 1806 de s'aŭ așezat în Bugéc prin satele părăsite de Tătarĭ.

Până la Tractatul de pace din Bucurescĭ aceștĭ eraticĭ din Basarabia se consideraŭ drept *băjenarĭ*, adecă nisce elemente sociale nestabile, carĭ se bucuraŭ de dreptul dat lor de Domnitorĭ de a se folosì de ospitalitatea românéscă, de a ocupà locurile părăsite de Tătarĭ și a se hrănì în pace, neturburaţĭ de nimenĭ, cu ajutorul munciĭ agricole. Bulgariĭ se așezară prin câșlele de lângă orașele Ismail, Chilia, Reni, Akerman și chiar Chișineŭ.

In aniĭ 1806—1812, pe timpul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Turcia, alte cete de Bulgarĭ trecură Dunărea şi veniră în Basarabia. Eĭ s'aŭ aşezat pe pămîntul boerilor moldovenĭ şi maĭ în urmă aŭ fost ridicaţĭ de pe aceste pămînturĭ şi stabiliţĭ pe pămîntul statuluĭ. Acéstă immigraţiune a Bulgarilor a fost cea maĭ numerósă, formată din miliţienĭ-haiducĭ, conduşĭ de un căpitan, anume Vatichioti. Acest căpitan erà recunoscut de guvernul rus, căcĭ dînsul servià Ruşilor drept agent al lor pe timpul răsboiuluĭ şi, ca rĕsplată pentru serviciile sale, a fost numit *nacialnic* asupra tuturor coloniilor bulgare.

Locuitoriĭ Basarabieĭ, acum 50 de anĭ, deosibiaŭ pe aceştĭ Bulgarĭ de Bulgariĭ vechĭ, numindu-ĭ *Bulgarĭ noĭ,* iar pe ceĭ dejà aşezaţĭ *Bulgarĭ vechĭ.* Acéstă deosibire a dispărut acum, dar se află menţionată în tóte documentele de acum jumătate secol. Când, pe temeiul § 4 din Tractatul de pace de la Bucurescĭ, supuşiĭ otomanĭ aŭ căpĕtat amnistia şi dreptul de a se întórce pe la căminele lor, peste 3.000 de familiĭ venite din Bulgaria n'aŭ voit să beneficieze de amnistie şi aŭ rĕmas în Basarabia. Uniĭ din eĭ s'aŭ stabilit ca orăşenĭ prin fortăreţele aprópe distruse de Ruşĭ, adecă la Ismail, Chilia, Akerman şi Bender; alţiĭ s'aŭ aşezat ca tîrgoveţĭ la Chişineŭ şi Reni (comuna Tamarova). Prin aceste oraşe s'aŭ stabilit peste 1.200 de familiĭ, iar cea maĭ mare parte din immigranţĭ se aşezară în Bugéc, prin satele părăsite de Tătarĭ, ocupând un spaţiŭ ca de 900 verste pătrate din judeţele Akerman, Bender şi Cahul. Aceste pămînturĭ, împreună cu lacurile sărate, aŭ fost declarate domeniŭ al statuluĭ, deşì mulţĭ din boeriĭ moldovenì revendicaŭ drepturĭ de proprietate asupra lor. (1)

In Bugéc, pe la 1812, se numĕraŭ dejà peste 2.800 familiĭ bulgare.

Afară de aceştĭ immigranţĭ Bulgarĭ, pe timpul chiar cât dură răsboiul între Rusia şi Turcia, adecă între 1806—1812, peste 400—500 familiĭ bulgare, unele venite din Bulgaria prin Brăila, altele din chiar *raiaua* brăilénă, aŭ venit de s'aŭ aşezat şi ele în Basarabia, împrăştiându-se prin 32 sate dimprejurul Leoveĭ şi ocupând nisce pămînturĭ particulare. Acéstă immi-

(1) A se vedé în archiva de la Iaşĭ dosarele rusescĭ privitóre la procese pentru 11 sate tătărescĭ ale boerilor Balş şi Patarachi.

grațiune din Moldova de jos a Bulgarilor a dat nascere multor procese de revendicare a proprietăților călcate de emigranți.

In fine, trebue să maĭ menționăm acì și 32 familiĭ de raia bulgare, numite «*musait*», carĭ eraŭ proprietatea uneĭ gémiĭ din Constantinopole. Aceste raiale a fost așezate în următórele sate din Basarabia: Chadjichioi, Cazi-Iaslî, Bai-Maclî, Tomaĭ, Coșdamgalî, Malo-Carbaul, Tartaul-Otlarî, Ciobolaccî, Otlarî și Șamaĭlî. Aceștĭ Bulgarĭ trăiaŭ nesupĕrațĭ printre ordaua Tătarilor.

Alte 12 familiĭ de Bulgarĭ locuiaŭ pe pămîntul numit de Turcĭ «*ichsait*», unde se aflaŭ următórele sate tătărescĭ: Chisat, Chise i-mare și mic, Ciubalaccî-Tatar, Baĭ-Maclî, Cichermezî, Cașdamgalî-mare, Barciac, Simdâc, Aluat etc. Pămîntul *ichsait* aparțineà Tătarilor prin dreptul că ordaua lor îl ocupà, dar de fapt acest pămînt erà proprietatea boerilor românĭ carĭ îl revendicaŭ mereŭ. Procesele proprietarilor sub administrațiunea ruséscă parte s'aŭ isprăvit pe la 1820, parte s'aŭ stins din pricina încetăriĭ din viéță a revendicatorilor. Așà de pildă pe la 1819 peste 200 de familiĭ de Bulgarĭ, carĭ se așezaseră pe pămîntul particular dimprejurul comuneĭ urbane Leova, în 11 sate, aŭ fost declarațĭ de vecinĭ aĭ proprietarilor pămîntuluĭ, interḑicêndu-li-se de a-șĭ maĭ schimbà locuința. Firesce că acéstă hotărîre judecătoréscă a stîrnit marĭ nemulțumirĭ printre coloniștĭ, carĭ sciaŭ dejà despre sórta mult maĭ fericită a conaționalilor lor emigrațĭ în sudul Rusieĭ. In curînd, aflând eĭ că Bulgariĭ din guvernămîntul Herson, precum și ceĭ din Crimea, se află sub administrațiunea unuĭ General I. N. Inzoff, Bulgar de origine, aŭ petiționat către Impĕratul Rusieĭ, cerênd să fie pușĭ sub aceeașĭ administrațiune. (1) Generalul Inzoff, folosindu-se de trecerea Impĕratuluĭ Alexandru I din Varsovia spre Taganrog, în anul 1818, a intervenit în persónă pe lângă Autocrat și, sprijinit de Comitele Capodistria, a isbutit în misiunea sa. Impĕratul cerù un raport detaliat asupra emigranților bulgarĭ și acest raport i-a fost înmânat în ḑiua de 19 Martie 1819. Raportul în cestiune conține enumerarea causelor, carĭ aŭ silit pe Bulgariĭ din Basarabia de a emigrà, apoĭ povestesce starea lor

(1) Mincoff, *Bulgariĭ în Basarabia*, 1861, în biblioteca din Chișineŭ.

economică, precum și speranțele ce aveaŭ de a găsì în Rusia tóte bunurile lumescĭ; partea a doua a raportuluĭ privesce pe boeriĭ moldovenĭ din Basarabia, carĭ sunt zugrăvițĭ de autorul raportuluĭ în colorĭ fórte negre. Acest raport stabilesce următorul numĕr al coloniștilor Bulgarĭ aflătorĭ în Basarabia pe la 1819:

	Familiĭ vechĭ	nouĕ	Total
1. Pe domeniul statuluĭ (în Bugéc) . .	1.196	3.316	4.512
2 In urbea Ismail	143	261	404
» » Chilia	14	4	18
» » Renĭ	5	189	194
» » Akerman.	2	68	70
» » Bender.	16	7	23
» » Chișineŭ	507	14	521
3. Pe locurile ichisait și musait (din județul *Cahul)*.	205	305	510
4. Pe moșiile boerilor.	206	74	280
Totalul familiilor:	2.294	4.238	6.532

In termin mediŭ, aceste familiĭ de coloniștĭ compuneaŭ o poporațiune de peste 24.000 locuitorĭ Bulgarĭ de ambe sexe. După un manifest al Impĕratuluĭ Alexandru I, dat pe numele Generaluluĭ Inzof, acéstă poporațiune bulgară a primit o organisațiune administrativă specială; iar după un alt *ukaz* imperial Bulgariĭ aŭ căpĕtat o chartă, în care se specifică tóte drepturile și privilegiile ce li se daŭ lor și descendenților lor.

Pe temeiul manifestuluĭ imperial coloniștiĭ Bulgarĭ din Basarabia aŭ fost împărțițĭ, din punctul de vedere administrativ, în patru ocóle, și anume:

I ocol al Prutuluĭ	cu	14	sate avênd	1.108	familiĭ,
II » » Cahuluĭ	»	10	» »	947	»
III » » Ismailuluĭ	»	14	» »	1.556	»
IV » » Bugéculuĭ	»	19	» »	1.506	»
Total . . .		57	sate avênd	5.117	familiĭ.

Aceste sate bulgărescĭ se află în județele Akerman și Cahul. In ḑilele nóstre însă prin aceste sate maĭ locuesc și peste 100 de familiĭ de mocanĭ, carĭ se ocupă acì cu crescerea vitelor.

In anul 1821 coloniile bulgare aveaŭ dejà o poporațiune

de 8.891 familiĭ, adecă 46.598 locuitorĭ, din carĭ Bulgarĭ 32.000, iar restul (2.500 familiĭ) Românĭ, Grecĭ şi Arnăuţĭ.

Pentru a poporà cât maĭ mult Basarabia cu Slavĭ, guvernul rus a maĭ creat un domeniŭ pentru colonisare, compus din 57.000 deseatine pămînt în judeţul Cahul şi 454.000 deseatine pămînt în judeţul Akerman. Coloniştiĭ veniaŭ cârdurĭ-cârdurĭ. In anul 1822 s'aŭ ridicat din judeţul Chişineŭ şi s'aŭ aşezat pe pămîntul de colonisare peste 244 familiĭ de Bulgarĭ. Acéstă mişcare în lăuntrul ţēriĭ a elementuluĭ străin a durat necontenit până la 1830, când a fost zădărnicită prin năvala noilor emigranţĭ de peste Dunăre.

Răsboiul Rusieĭ cu Imperiul Otoman din aniĭ 1828—29 a fost causa uneĭ marĭ emigraţiunĭ a Bulgarilor; nenorocita *raia* fugeà de sub iataganul ienicerilor. Guvernul rus îndreptă pe emigranţĭ spre Bugéc. Bulgariĭ veniaŭ în Basarabia saŭ prin Odesa, debarcând acolo din porturile Turcieĭ, saŭ de-adreptul de peste Dunăre. In curînd baracele pentru carantină din portul Odesa s'aŭ umplut cu immigranţĭ; guvernatorul oraşuluĭ, Principele Voronzoff, îngrijit de marele numĕr al Bulgarilor sosiţĭ, raportă faptul Impĕratuluĭ Nicolae I, care dete imediat un *ukaz*, prin care ordonà ca immigranţiĭ industriaşĭ, adecă vierĭ, pescarĭ şi marinarĭ, să fie stabiliţĭ prin oraşe ca tîrgoveţĭ, ceĭ-lalţĭ prin satele din Bugéc. Ukazul imperial maĭ adauge: «Marinariĭ, carĭ se vor înscrie în acéstă bréslă, să fie scutiţĭ de orĭ-ce bir către stat pe termin de 25 anĭ, iar tîrgoveţiĭ (mescianĭ) pe termin de 10 anĭ.»

Ocrotirea şi privilegiile ce găsiră emigranţiĭ Bulgarĭ în Rusia fură causa că immigraţiunea lor sporì fórte mult.

Dar acéstă sporire în curînd covîrşì mijlócele de ajutor, ce guvernul rus erà hotărît să dea immigranţilor. De altă parte, şi fómetea cu ciuma, carĭ începură a bântuì în Basarabia, puseră capĕt năvăliriĭ necumpĕtate a Bulgarilor. Loviţĭ crud de grósnica bólă, emigranţiĭ Bulgarĭ se ridicară cu miile din Bugéc şi peste 3.000 de familiĭ trecură Dunărea şi se reîntórseră în patria lor.

Documentele oficiale din anul 1835, înmânate guvernuluĭ rusesc de către *nacialnicul* coloniilor bulgare, d-l Budkoff, arată că în cele 5 ocolurĭ administrative existaŭ pe atuncĭ 35 coloniĭ, locuite de:

Coloniĭ vechĭ	5.837	familiĭ bulgare
» nouĕ	3.804	» »
Total . . .	9.641	» »

Cu alte cuvinte, o poporaţiune de peste 56.630 locuitorĭ de ambe sexe.

De la 1835 încóce poporaţiunea bulgăréscă a maĭ crescut, dar la 1856, după Tractatul de Paris, o parte din teritoriul Basarabieĭ locuit de coloniştiĭ Bulgarĭ s'a reîntors către patria-mumă.

Coloniştiĭ Bulgarĭ carĭ locuesc în Basarabia aparţin atât némuluĭ pur bulgar, cât şi celuĭ rumeliot; asemenea printre aceştĭ colonĭ se află şi mulţĭ Românĭ din Macedonia, carĭ s'aŭ bulgărit.

La 1861, după statistica oficială ruséscă, în Basarabia de la méḑă-ḑi se aflaŭ 43 sate saŭ coloniĭ bulgare. Aceste coloniĭ se despărţiaŭ în treĭ ocolurĭ administrative: ocolul *Bugéculuĭ-de-sus* cu 16 sate, ocolul *Bugéculuĭ-de-jos* cu 19 sate şi ocolul *Ismailuluĭ* cu 5 sate. Tóte aceste sate aveaŭ o poporaţiune de 48.216 locuitorĭ, din carĭ 24.883 bărbaţĭ şi 23.333 femeĭ.

Armeniĭ. In secolul XI poporul persan, năvălind în Armenia, a devastat acéstă ţéră, silind miĭ de familiĭ armene de a-şĭ părăsì patria, pentru a scăpà de robie. Mulţĭ din aceştĭ fugarĭ aŭ venit în Moldova şi Polonia. După aceştĭ emigranţĭ, pe calea bătută de eĭ, aŭ venit alţiĭ pe la 1342, 1418 şi în fine pe la 1616.

In Basarabia, la 1858, după datele statisticeĭ oficiale rusescĭ, locuiaŭ 2.725 Armenĭ de ambe sexe, şi anume 1.348 bărbaţĭ şi 4.327 femeĭ. Armeniĭ din Basarabia se împart în *catolicĭ* şi în *gregorianĭ*.

Poporaţiunea acésta locuesce în următórele judeţe:

Judeţe.	Bărbaţĭ.	Femeĭ.	Total.
Chişineŭ . . .	559	523	1.082
Akerman	459	456	915
Bender	9	12	21
Hotin	130	122	255
Iaşĭ	118	91	209
Orheiŭ	123	123	246.

Armeniĭ gregorianĭ aŭ venit în Basarabia emigrând din Moldova, unde aŭ apărut şi s'aŭ aşezat sub domnia luĭ Alexandru-Vodă cel Bun, care a dat acestor immigranţĭ permisiunea de a se aşezà în ţinuturile Hotinuluĭ şi Orheiuluĭ. Când Basarabia a trecut spre Rusia, se aflaŭ stabilite acì peste 400 de familiĭ armene.

Guvernul rusesc, pentru a câştigà simpatia acestor ómenĭ, le-a dat maĭ multe privilegiĭ, între carĭ şi acela de a intrà în serviciul statuluĭ şi a dobândì gradul de nobilime individuală (licĭnoe dvoreanstvo). In curînd, mulţumită hărniciei lor naturale şi capacităţiĭ pentru comerciŭ, Armeniĭ aŭ devenit proprietarĭ de moşiĭ, industriaşĭ şi comercianţĭ. Armeniĭ aŭ acum în Basarabia bisericile lor la Chişineŭ, Orheiŭ şi Hotin, carĭ sunt pendente de ierarchia Patriarchatuluĭ din Armenia.

Armeniĭ catolicĭ locuesc în Hotin, atât în oraş, cât şi prin sate; asemenea şi în oraşul Bălţĭ există o comunitate de Armenĭ catolicĭ. Armeniĭ catolicĭ aŭ venit în Basarabia din spre Polonia pe la începutul acestuĭ secol. Despre aceştĭ Armenĭ, un scriitor polon (1) dice, cum că eĭ aŭ venit în Polonia pe la începutul seculuĭ XIII şi s'aŭ aşezat în Galiţia, «arătându-se fórte harnicĭ pentru agricultură, precum şi bunĭ comercianţĭ, pe când Ruteniĭ nu sunt decât bunĭ ostaşĭ».

Lew Daniil, când, pe la 1270, a reconstruit oraşul Lemberg din Galiţia, a transportat acolo şi pe Armenĭ carĭ, până atuncĭ duceaŭ în Galiţia viéţă de eraticĭ. Cazimir-cel-Mare, organisatorul statuluĭ polon, a protegiat mult pe aceştĭ Armenĭ, ca comercianţĭ cinstiţĭ şi cetăţenĭ de ordine. La 1365 Armeniĭ din Polonia aŭ fost înzestraţĭ cu drepturile magdeburghese, adecă aŭ căpĕtat privilegiile cetăţenilor germanĭ. Se crede cum că tocmaĭ pe acéstă vreme eĭ aŭ îmbrăţişat şi catolicismul, căcĭ pe la 1367 fură gratificaţĭ cu o chartă, care le dedeà dreptul de a oficià serviciul divin în limba arménă. Acéstă chartă a desemnat şi locul de scaun al episcopuluĭ lor Grigorie la Lemberg. Armeniĭ însă s'aŭ declarat nemulţumiţĭ cu legile teutonice şi pe la 1379 aŭ petiţionat către Regina Edviga (soţia celuĭ dintâiŭ Jagelon), rugând ca să fie «liberaţĭ de Magdeburgĭ, rĕmâind sub scutul vechilor legĭ». Acéstă

(1) *Sestrentzevitz* — «Boguş».

cerere a Armenilor a fost încuviinţată. Folosindu-se de mare avuţie, Armeniĭ din Polonia se înmulţiră; în curînd eĭ aveaŭ dejà 11 bisericĭ în Podolia, apoĭ trecură în Basarabia, zidind o biserică la Hotin. In anul 1535 Patriarchul armén Stefan, trecênd la catolicism, a părăsit scaunul patriarchal şi s'a făcut episcop al Armenilor catolicĭ din Lemberg.

Evreiĭ sunt împrăştiaţĭ prin tótă Basarabia şi formézá un element important în viéţa economică a acesteĭ ţěrĭ. Eĭ deţin în mânile lor aprópe întregul comerciŭ, parte însemnată de industrie şi posedă marĭ capitalurĭ. Printre aceştĭ Evreĭ orientalĭ, există câte-va familiĭ de Evreĭ spaniolĭ, carĭ aŭ emigrat din Moldova, unde aŭ venit încă sub domnia luĭ Ferdinand şi Isabela a Spanieĭ. Evreiĭ din Basarabia sunt emigraţĭ din Germania şi Polonia, unde s'aŭ aşezat în evul-mediŭ. Guvernul rusesc, anexând Basarabia, a găsit în acéstă ţéră peste 5.000 de familiĭ evreescĭ. (1)

Evreiĭ din Basarabia sunt lipsiţĭ de orĭ-ce cultură, fórte bigoţĭ, rapacĭ şi vrăjmaşĭ aĭ celor-lalte némurĭ în mijlocul cărora trăesc. Trăind deosebit de alte némurĭ, pe carĭ le consideră de impure, eĭ nu se asimiléză şi-şĭ păstréză limba lor particulară, un fel de dialect german.

Eĭ locuesc în mulţimĭ compacte prin oraşele Basarabieĭ, la Chişineŭ, Hotin, Bălţĭ, Orheiŭ, Bender, Noua-Suliţa, Lipcanĭ, Sculenĭ, Fălescĭ şi altele, unde se ocupă cu comerciul mic şi cu camăta, iar pe la graniţă cu contrabanda. Prin satele Basarabieĭ eĭ sunt cârciumarĭ, speculatorĭ aĭ ţěrănimiĭ, precupeţĭ şi micĭ meseriaşĭ fórte neîndemânaticĭ. Un numěr fórte restrîns de Evreĭ din Basarabia se ocupă cu agricultura; aceştĭ din urmă compuneaŭ altă dată 16 sate de Evreĭ agricultorĭ, cu o poporaţiune de 10.589 suflete carĭ formaŭ în total 1.082 gospodăriĭ agricole. Puţine însă din aceste gospodăriĭ trăiaŭ numaĭ şi numaĭ din produsul munciĭ lor agricole, ci alăturea cu munca agricolă, care în mare parte se făceà cu ajutorul lucrătorilor creştinĭ, fie-care Evreŭ agricultor maĭ făceà şi un mic comerciŭ cu vite, lână, peĭ saŭ tutun.

Sate evreescĭ în Basarabia (2) se aflaŭ în:

---

(1) Manuscript Swinin.

(2) *Zasciuc*, Матеріалы, p. 172—173; *Skalkowski*, *Опыты* p. 308.

Judeţul.	Numele satului.
Hotin	Lomacinţa
Soroca	Meremovca
»	Liublin
»	Vertiujenĭ
»	Căprescĭ
»	Zguriţa
»	Brîciovo
»	Dumbrovenĭ
»	Starovca
»	Nouă-Telenescĭ
Iaşĭ	Alexandrenĭ
»	Valea luĭ Vlad
Orheiŭ	Şibca
»	Nicolaevca-Blagodaţĭ
Chişineŭ	Gratescĭ saŭ Galboca
»	Constantinovca
Bender	Romanovca.

Aceste sate saŭ coloniĭ pentru Evreĭ-agricultorĭ aŭ fost create de guvernul rus, parte pe locurile pustiite şi părăsite de locuitorĭ, parte din noŭ, pentru a curăţì oraşele de prisosul elementuluĭ evreŭ sĕrac. Incercarea de a face din Evreĭ agricultorĭ n'a reuşit de loc, deşì pentru întemeiarea coloniilor evreescĭ s'aŭ ales pămînturile cele maĭ mănóse. Munca agricolă s'a dovedit ca prea grea pentru natura nervósă a Evreiuluĭ. Gospodăria agricolă în satele evreescĭ e fórte miserabilă, ogórele staŭ necultivate, vitele aŭ degenerat, iar stăpâniĭ caselor în dărîmătură cutreeră Basarabia ca nisce vagabondĭ. La începutul acesteĭ încercărĭ nechibzuite, poliţia arestà şi aşezà cu silà pe fugarĭ prin satele lor respective, apoĭ încetul cu încetul, mulţumită miteĭ, li s'a îngăduit Evreilor agricultorĭ de a se stabilì pe la bâlciurĭ şi la tîrguşóre. Dejà pe 1871 cea mare parte din satele evreescĭ aŭ fost pustiite, iar de atuncĭ încóce s'aŭ poporat cu Românĭ şi Rutenĭ, carĭ aŭ cumpĕrat saŭ arendéză pămînturile evreescĭ.

Influenţa Evreilor asupra vieţeĭ economice a Basarabieĭ e fórte însemnată; maĭ cu sémă acéstă înrîurire e mare la nordul şi centrul Basarabieĭ. Acì Evreiĭ deţin tóte capitalurile şi sunt stăpânĭ asupra agricultureĭ, industrieĭ şi comerciuluĭ;

speculanţĭ îndrăsneţĭ, eĭ aŭ de rivalĭ pe Grecĭ şi Bulgarĭ, cu carĭ împart ceea ce câştigă de pe munca poporaţiuniĭ agricole.

La 1858 totalul poporaţiuniĭ evreescĭ din Basarabia a fost de 78.751 suflete, şi anume 41.525 bărbaţĭ şi 37.226 femeĭ. Aşà dar la 100 locuitorĭ de alte némurĭ veniaŭ 11_3 Evreĭ. Din acest numĕr, comercianţĭ cu patentă se numĕraŭ 6.581 inşĭ. Poporaţiunea acésta se despărţià după locul seliştei în următorul mod:

Judeţ	Bărbaţĭ	Femeĭ	Total
Chişineŭ	11.272	8.087	19.329
Bender	2.896	2.244	5.140
Akerman	1.339	897	2.236
Hotin	10.005	10.302	20.307
Bălţĭ	4.988	4.828	9.816
Soroca	7.238	6.586	13.824
Orheiŭ	3.772	4.316	8.088
Coloniile bulgare	15	14	29

In ceea ce privesce poporaţiunea evreéscă a Basarabieĭ în momentul de faţă vom vorbì maĭ departe.

Ţiganiĭ. Apariţiunea Ţiganilor în Moldova se menţionéză de cărturariĭ noştri cam pe la finitul secoluluĭ XIV şi începutul secoluluĭ XV. In privinţa acésta opiniunea istoricilor noştri concordă cu desăvîrşire cu părerea cărturarilor străinĭ. După istoriciĭ germanĭ, Ţiganiĭ aŭ apărut în Germania pe la 1417, când pentru întâia óră aŭ fost observaţĭ pe malurile Elbeĭ. In acelaşĭ timp eĭ aŭ visitat împrejurimile oraşelor Lüneburg, Hamburg şi Lübek; apoĭ peste puţin Ţiganiĭ aŭ apărut în Elveţia, Italia, Bavaria şi împrejurul Parisuluĭ. Pe la 1438 cârdurĭ de şătrarĭ năvăliră în Germania, Italia, Franţa şi Spania, iar la începutul secoluluĭ XVI apar în Anglia şi Suedia. (1)

Aspectul miserabil a acestor vagabonḑĭ, sdrenţele cu carĭ îşĭ acoperiaŭ corpul, sărăcia în care trăiaŭ, la început deşteptară în consciinţa popórelor europene milă şi compătimire pentru aceştĭ nenorociţĭ. După un chrisov al luĭ Alexandru-cel-Bun, Domnitorul Moldoveĭ dăruì Ţiganilor drep-

(1) N. Stiber, *Die Zigeuner*;—Aleriny, *Gitanos*, Lisabona 1823;— Covatciuk, *Tatare*, Stockholm 1859.

tul de a se folosì slobod de aer și apă, precum și de a face foc pentru ferărie». Dar în curînd purtarea popórelor civilisate față cu Țiganiĭ s'a schimbat; causa schimbăriĭ fură Țiganiĭ, carĭ prin furtișagurile, hoțiile și înșelăciunile lor desperară poporațiunĭ întregĭ. In Germania, pe la 1497, apoĭ în Spania, Franța, Polonia și Ungaria, guvernele începură a luà mĕsurĭ severe în contra Țiganilor. In Germania eĭ fură arșĭ de viĭ pe rugurĭ; în Spania, acusațĭ de a fi în relațiunĭ cu «necuratul», Inchisițiunea îĭ supuneà la tortură și-ĭ ardeà *ad majorem Dei gloriam;* în Moldova, pe la începutul secoluluĭ XVI, Țiganiĭ aŭ fost robițĭ. Când și cum aŭ devenit eĭ robĭ, istoria țĕrilor românescĭ n'a păstrat amintirĭ sigure, ca de un lucru nedrept și rușinos. După letopisețul Ureche se vede că, pe timpul glorios al luĭ Stefan-cel-Mare, Țiganiĭ în Moldova n'aŭ fost robĭ și în aniĭ 1458—1504 formaŭ chiar garnisóne prin cetățile țĕriĭ. Dar de la Pĕtru Rareș, pe la 1529, se pomenesce dejà despre Țiganĭ robĭ. De atuncĭ încóce în maĭ multe chrisóve domnescĭ se găsesc Țiganĭ dăruițĭ ca robĭ împreună cu moșiĭ pe la boerĭ. Aceste chrisóve par a dovedì faptul că înainte de tóte statul, în persóna Domnitorilor, s'a făcut stăpân asupra Țiganilor, apoĭ Domnitoriĭ aŭ început a-ĭ vinde saŭ dăruì boerilor.

In legislațiunea Moldoveĭ Țiganiĭ aŭ fost despărțițĭ în treĭ categoriĭ: în Țiganĭ *domnescĭ*, Țiganĭ *mănăstirescĭ* și Țiganĭ *boerescĭ*. Acéstă deosebire se menționéză în legile luĭ Vasilie Arvanitu. Țiganiĭ domnescĭ aŭ petiționat în maĭ multe rîndurĭ către Divanurĭ în contra robieĭ și despre aceste «lacrimațiĭ» există maĭ multe acte. (1)

Cea dintâiŭ încercare de a codificà legile privitóre la Ț - ganĭ s'a făcut pe la 1785. Aceste legĭ aŭ apărut însă mult maĭ târḑiŭ, adecă pe la 1833, sub Kiseleff, ca Președint Divanurilor Moldoveĭ și Valachieĭ. Uniĭ din istoriciĭ noștri aŭ emis părerea că Țiganiĭ s'aŭ făcut robĭ în Moldova pe temeiul vechiuluĭ obiceiŭ al pămîntuluĭ, că un vagabond

---

(1) Așà de pildă sunt chrisóve de la 1775 Novembre, 1781 Ianuarie 2, 1782 Decembre, 1892 Octobre 8, 1793 Martie 25, 1802 Iunie 20, 1804 Febr. 20, în carĭ se ḑice că: «după vechiul privilegiŭ, dat Țiganilor de Domnĭ, Țiganiĭ domnescĭ nu pot fi vîndațĭ și nu se vor dăruì boerilor saŭ mănăstirilor». *(B. P. Hasdeŭ.)*

șătrar, care s'a oprit pe pămînt particular pentru un rĕstimp, maĭ îndelungat decât treĭ ḑile, *ipso facto* devenià rob al proprietaruluĭ. Părerea acésta, nefiind sprijinită pe nicĭ un document autentic, n'are prin urmare nicĭ un temeiŭ solid. Alțiĭ emit părerea că Țiganiĭ în Moldova aŭ fost făcuțĭ robĭ pe temeiul unor firmane otomane, dar nicĭ asemenea firmane nu s'aŭ descoperit până acum și nu ne sunt cunoscute. Din contra, după Cantemir şi Suleiman, legiuitorul n'a prevĕḑut asupra Țiganilor decât o dare către stat.

In Basarabia, guvernul rusesc, partisan al robieĭ, pe la 1812—1855, ferindu-se de a robì pe țĕraniĭ românĭ pentru a egalisà sórta nouluĭ popor cucerit cu popórele din Imperiul Rus, s'a mărginit a întărì robia Țiganilor printr'un «ukaz» special dat la 1818. In acest ukaz erà scris că dreptul de proprietate asupra Țiganilor trebuesce dovedit prin chiar chrisóvele domnescĭ. Dar de óre-ce în aceste chrisóve eraŭ pomenițĭ anume fie-care Țigan în parte, de aceea se maĭ cereà de la boerĭ și alte documente, prin carĭ să se constate cum că robiĭ lor în adevĕr sunt descendențĭ aĭ Țiganilor pomenițĭ în chrisóvele domnescĭ.

Acéstă din urmă cerere neputêndu-se satisface, maĭ multe familiĭ de Țiganĭ s'aŭ vĕḑut liberate din robie pentru un timp óre-care. Maĭ târḑiŭ aceștĭ Țiganĭ, alungaţĭ de pe proprietățile particularilor, aŭ fost declaraţĭ de Țiganĭ aĭ statuluĭ. După anexarea Basarabieĭ la Rusia, în anul 1812, următórele familiĭ boerescĭ aveaŭ robĭ Țiganĭ: Cantacuzinesciĭ, Ralli Ioan și Constantin, Balş, Cazimiresciĭ, Patarachi, Catargi, Cristi, Pruncu, Bontoşesciĭ, Arăpesciĭ, Bohuşesciĭ, Gănesciĭ, Dariesciĭ, Donicĭ, Dragoșesciĭ, Jóresciĭ, Carpesciĭ, Movilesciĭ, Naculesciĭ, Raziĭ, Racovițesciĭ, Rosetesciĭ, Moruzesciĭ, Cerchezesciĭ, Șeptilicesciĭ şi câte-va din familiile de arendașĭ carĭ s'aŭ boerit mulțumită neorînduelilor timpuluĭ, precum sunt Lascari, Semigradov, Purcel, Botezat, Tomuleț, etc.

Țiganiĭ din Basarabia se despart până acum în treĭ categoriĭ, după modul lor de vețuire: *vătrașiĭ* trăesc în orașe ca slugĭ, lăutarĭ și argaţĭ de curte; *lingurariĭ* trăesc vara în pădurĭ și se ocupă cu confecționarea lingurilor, albiilor și a altor lucrurĭ din lemn; érna eĭ se retrag în sate, unde locuesc în nisce bordeie; *ursariĭ* trăesc sub corturĭ și de

aceea li se ḑice şi *şătrarĭ*. Aceştia din urmă sunt ceĭ maĭ sĕlbaticĭ; Româniĭ din judeţele Orheiŭ şi Soroca îĭ numesc «*lăieşĭ*». Toţĭ aceştĭ Ţiganĭ aŭ fost emancipaţĭ din robie la 1861, împreună cu robiĭ din Imperiul Rus; parte din eĭ aŭ căpĕtat pămînt, iar cea maĭ mare parte s'a emancipat fără a fi împroprietăriţĭ.

După recensămîntul cel dintâiŭ făcut de Ruşĭ sub guvernorul Basarabieĭ Sturdza, s'a constatat că în acéstă ţéră locuesc 340 familiĭ de Ţiganĭ aĭ statuluĭ. Aceştĭ Ţiganĭ aŭ fost împarţiţĭ apoĭ în treĭ categoriĭ: categoria întâia trebuià să plătéscă fisculuĭ 40 leĭ vechĭ bir pe cap de familie; categoria a doua 20 leĭ vechĭ; iar categoria a treia, formată din bĕtrânĭ, vĕduve şi orfanĭ, a fost scutită de orĭ-ce bir, fiind incapabilă a plătì cevà. Birul ridicat de la Ţiganĭ se numià *dajdie*. Cele treĭ categoriĭ de Ţiganĭ aĭ statuluĭ se compuneaŭ:

I categorie din 4 familiĭ
II » » 269 »
III » » 66 persóne.

La 1858, când s'a făcut un noŭ recensămînt de Ţiganĭ, s'a constatat că în Basarabia locuesc 5.615 Ţiganĭ nenomaḑĭ şi 5.878 Ţiganĭ de curte (1), iar Ţiganĭ aĭ statuluĭ nu s'aŭ aflat decât 96 suflete

Din contra, la méḑă-ḑi, pe pămîntul Cazacilor, s'aŭ găsit o mulţime de Ţiganĭ stabilĭ, carĭ aŭ fost aşezaţĭ în următórele coloniĭ: Cair, 506 bărbaţĭ şi 488 femeĭ; Faraonovca, 729 bărbaţĭ şi 593 femeĭ. Aceştĭ Ţiganĭ aŭ fost înscrişĭ ca Cazacĭ şi aŭ arătat multă aptitudine pentru acest fel de serviciŭ militar.

Nu trebue însă să se pérdă din vedere că majoritatea Ţiganilor, arătată în statistica oficială ruséscă ca locuitorĭ stabilĭ, în realitate duc o viéţă semi-nomadă: parte se ocupă cu ferăria şi lăcătuşeria, parte lucréză la obiecte de lemnărie, iar grosul acesteĭ poporaţiunĭ vara lucréză la munca câmpuluĭ ca lucrătorĭ şi érna se retrage în sate, unde are bor-

(1) Peste doĭ anĭ după acest recensămînt s'a constatat dejà că Ţiganiĭ boerescĭ nu sunt decât în numĕr de 1.989. Causa micşorăriĭ brusce a numĕruluĭ lor a fost că proprietariĭ lor aŭ aflat despre proiectul de desrobire al guvernuluĭ şi, pentru a scăpà de datoria de a da pămînt acestor robĭ, i-aŭ liberat de bună voe, gonindu-ĭ de pe moşiile lor.

deicele sale. In judeţele Chişineŭ, Bălţĭ şi Orheiŭ, există sate întregĭ de Ţiganĭ, şi satul cel maĭ mare ţigănesc este *Micleuşanĭ* de lângă Chişineŭ. Satul acesta se compune din 83 familiĭ, fiind aşezat pe un drum mare, la pólele unuĭ dél acoperit cu pădure. Din depărtare, când călĕtorul se apropie de Micleuşanĭ, satul apare ca un morman mare de gunoiŭ şi noroiŭ; împrejurul satuluĭ umblă potaie de cânĭ flămânḑĭ, iar la gura satuluĭ pe călĕtor îl întîmpină o dróie de copiĭ goĭ. Casele satuluĭ sunt nisce bordeie miserabile, fără coşare saŭ alte acareturĭ; vite nu se vĕd de loc şi puţinul porumb semĕnat împrejurul satuluĭ e neprăşit şi rĕŭ cultivat.

Cu acest ném miserabil şi nenorocit isprăvim descrierea fisionomieĭ etnografice a Basarabieĭ pe aniĭ 1858—71. (1) De la acest an încóce materialul statistic a Basarabieĭ e lipsit cu desăvîrşire de date certe privitóre la demografia fie-căruĭ ném care locuesce Basarabia în parte şi prin urmare voiŭ fi nevoit a recurge la metóde admise în statistică pentru a umplé golul, care intenţionat este făcut în lucrările de statistică ale Imperiuluĭ Rus de la 1871 încóce.

III.

FISIONOMIA ETNICĂ.

După datele statistice oficiale rusescĭ Basarabia în aniĭ 1858—71 a fost locuită de următórele némurĭ:

Românĭ	692.000	locuitorĭ
Rusnacĭ	120.000	»
Evreĭ	78.750	»
Bulgarĭ	48.750	»
Germanĭ	24.160	»
Ruşĭ	20.000	»
Ţiganĭ	11.490	»
Rutenĭ	6.000	»
Armenĭ	2.725	»

---

(1) Дѣло областнаго правленія, 1813—1819: Пункты особенно для Раіи Хотинской, *Al. Hasdeu* manuscript; Опытны статистическаго описанія, Скальковскій, 1852; Матеріалъ для статистики, Защукъ, 62 etc.

Grecĭ	2.000	locuitorĭ
Polonĭ	800	»
Elvețienĭ . . .	538	»

Adecă, cu alte cuvinte, Basarabia de acum treĭ-ḑecĭ de anĭ din totalul poporațiuniĭ sale aveà:

Românĭ	0.664
Rutenĭ (Rusnacĭ)	0.131
Evreĭ	0.086
Bulgarĭ	0.052
Germanĭ.	0.026
Rușĭ	0.021
Țiganĭ	0.010
Rutenĭ	0.005
Armenĭ	0.002
Grecĭ	0.002
Polonĭ și Elvețienĭ	0.001

Prin urmare poporațiunea românéscă, care la 1812 numĕrà în Basarabia 350.000 locuitorĭ de acest ném, după 41 anĭ s'a mărit, urcându-se la cifra de 692.000 suflete.

In monumentala lucrare de statistică a Rusieĭ (1) dresată de către ofițeriĭ Statuluĭ-major rus și publicată la 1871, găsim următórea tabelă privitóre la poporațiunea Basarabieĭ pentru aniĭ 1861—1871:

Poporațiunea Basarabieĭ după némurĭ:

Rușĭ (Slavĭ)	162.252
Bulgarĭ	25.684
Germanĭ	33.501
Moldovenĭ	692.000
Evreĭ	93.590
Țiganĭ	18.983
Diverșĭ.	336

Din acéstă tabelă a lucrăriĭ făcute de ofițeriĭ Statuluĭ-major rus reese că Basarabia la 1861 erà locuită de:

(1) Военно-Статистическій Сборникъ, составленный офицерами генеральнаго штаба подъ редакціей генералъ-маіора Н. Н. Обручева, 1871, pp. 93—95.

Ruşĭ	15,8	la 100 din totalul poporaţiuniĭ sale
Bulgarĭ . . .	2,5	» » » » »
Germanĭ. . .	3,5	» » » » »
Românĭ . . .	67,4	» » » » »
Evreĭ	9,1	» » » » »
Ţiganĭ. . . .	1,5	» » » » »

Ceea ce confirmă aprópe întocmaĭ şi calculele nóstre în fracţiunĭ decimale, făcute după un studiŭ comparativ al tuturor isvórelor de statistică etnică tipărite în Rusia şi privitóre la Basarabia.

După ce am stabilit fisionomia etnică a Basarabieĭ pentru aniĭ 1858—1861, să trecem paralel la mişcarea poporaţiuniĭ din acéstă ţéră pentru aniĭ 1858—1861, pentru a puté să ne dăm séma despre crescerea sa normală până în ḑilele nóstre (crescerea vegetativă).

Datele statistice oficiale ale Imperiuluĭ Rus arată mişcarea poporaţiuniĭ Basarabieĭ pentru aniĭ 1843—1857, adecă până la anul când o parte din Basarabia de la sud a trecut înderĕt către patria-mamă, în următorul mod: (1)

ANII	Totalul poporaţiuniĭ	Din total		Nascerile		Mortalitatea		Numĕrul căsătoriilor
		BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	BĂRB.	FEMEĬ	BĂRB.	FEMEĬ	
1843	715.120	381.533	337.587	17.630	16.820	11.224	10.858	7.782
1844	775.472	409.739	364 733	21.237	20.005	10.376	9.181	8.868
1845	785.175	411.775	374.400	20.494	21.492	13.075	11.950	9.047
1846	832.184	426.819	405.365	19.894	19.148	14.383	13.302	9.268
1847	831.174	438.509	393.665	19.537	18.785	13.308	12.477	7.814
1848	853.484	448.119	405.365	19.677	17.407	21.679	19.086	8.378
1849	860.299	461.718	398 581	17.673	16.428	16.161	15.239	8.363
1850	872.868	458.053	414.815	17.354	16.050	17.893	15.266	8.143
1851	902.354	473 682	428.672	18.675	17.036	16.005	13.876	10.873
1852	935.809	486.255	449.554	20.468	19.352	12.461	12.153	11.212
1854	966.954	503.530	463.424	20.200	20.534	16.877	14.614	8.861
1855	993.045	505 981	487.064	23.699	21.269	15.357	13.439	11.462
1856	990.274	504.489	485.785	23.323	21.961	15.425	13.519	11.169

Acéstă tabelă, studiată maĭ cu de-amănuntul, ne arată că statistica oficială ruséscă întocmită de ofiţeriĭ Statuluĭ major

(1) Военно-Статис, Сборникъ 1871, p. 95.

posedă multe greşelĭ, carĭ singure ne pot explicà fluctuaţiunile prea brusce ale cifrelor de la un an la altul.

Luând de basă însă aceste cifre, ca date oficiale, vom avé că până la 1849 densitatea poporaţiuniĭ din Basarabia erà de 20 locuitorĭ pentru o verstă pătrată; iar dacă vom luà numaĭ poporaţiunea bărbătéscă, vom avé câte un locuitor pentru 10 deseatine de pămînt.

La 1851 densitatea erà dejà de 21,05 locuitorĭ (1) pe o verstă pătrată; şi la 1856, adecă în anul încheieriĭ Tractatuluĭ din Paris, de 29,23 locuitorĭ pe o verstă pătrată. (2)

Analisând maĭ departe tabelele statisticeĭ oficiale, vom descoperì că poporaţiunea bărbătéscă în Basarabia covîrşesce tot-deauna numĕrul poporaţiuniĭ femeescĭ; diferenţa medie este de 100: 91,29. Asemenea, tot pe temeiul acestor tabele studiate paralel cu mişcarea *emigraţiuniĭ* şi *immigraţiuniĭ*, precum şi a altor cause carĭ aŭ avut înrîurire asupra cresceriĭ poporaţiuniĭ de la 1812 până la 1856, vom constatà că crescerea normală a poporaţiuniĭ Basarabieĭ, adecă acea datorită numaĭ covîrşiriĭ numĕruluĭ nascerilor asupra numĕruluĭ morţilor, a fost în termin mediŭ de 10.450 pe an.

Din statistica oficială ruséscă privitóre la nascerile după sex, resultă că în Basarabia se nasce câte un băiat pentru 22,23 de locuitorĭ bărbaţĭ şi câte o fată pentru 21,95 de femeĭ. Raportul băeţilor născuţĭ către fete este de 100: 94,14. (3)

Aşà dar, dacă vom considerà că poporaţiunea Basarabieĭ în anul nefast pentru acest pămînt românesc (1812) a fost de 350.000 saŭ, precum consideră statisticianul rus d-l Zasciuk (4), de 354.460 locuitorĭ şi vom adaoge la acéstă cifră suma cresceriĭ normale anuale de 10.450, vom descoperì că poporaţiunea totală a Basarabieĭ trebuià să se îndoiască în termin de 34 de anĭ. Acésta, firesce, fără a luà în consideraţiune emigrarea saŭ immigrarea, adecă emigrarea Românilor din Basarabia dincolo de Nistru, saŭ immigrarea Bulgarilor şi altor némurĭ străine în Basarabia.

Pentru a stabilì într'un mod cert aceştĭ din urmă doĭ

---

(1) Recensămîntul IX al luĭ *Keppen*.

(2) Военно-Статист, Сборникъ.

(3) In statistica luĭ Bulgarin din anul 1834.

(4) Матер. для Ст. Бессарабіи, Защука, p. 184.

factorĭ privitorĭ la crescerea poporațiuniĭ Basarabieĭ, vom înregistrà acì următórele date:

Statistica oficială a Basarabieĭ, dintre aniĭ 1837—1857, ne arată că în curgerea acestor 20 de anĭ, iar nu în termin de 34 anĭ, precum am stabilit maĭ sus, poporațiunea țĕriĭ s'a îndoit.

Faptul acesta ne dovedesce că, în afară de crescerea normală, care a fost basa calculelor nóstre, poporațiunea a maĭ crescut și din alte cause, și anume din causa immigrațiuniĭ în țéră a elementuluĭ străin. Și în adevĕr, studiând tabelele statisticeĭ oficiale privitóre la mișcarea immigrațiuniĭ în Basarabia, găsim că, în termin mediŭ, în curgerea anilor 1837—1857, s'aŭ așezat în Basarabia anual peste 21.000 colonĭ străinĭ.

Din altă parte, pe când puhoiul străin se așezà pe acest pămînt udat de atâta sânge român, un numĕr mare de Românĭ din spre méḍă-nóptea Basarabieĭ, parte emigrà spre Bugéc, unde se așezà pe pămînturile golite de Tătarĭ, parte trecea Nistrul și se așezà în stepele guvernămîntuluĭ Herson.

Acéstă emigrare a elementuluĭ român din Basarabia a început dejà în secolul XVIII, când mulțĭ Românĭ din tóte straturile societățiĭ mergeaŭ din țéră de se înscriaŭ în regimentele de Cazacĭ din sudul Rusieĭ. Așà de pildă la 1753 vedem formându-se pe malurile rîuluĭ Bug un soiŭ de Cazacĭ, numițĭ *Bugskie Cazaki*, carĭ aŭ întemeiat pe acolo nisce sate ce se află așezate pe rîulețele Iagul, Tașlîc, Verbliușca, Komisarovca și chiar Domotcanĭ și Samotcanĭ, ce se revarsă în Dnipru, la hotarele guvernămîntuluĭ Ecaterinoslav. Aceștĭ Cazacĭ în majoritatea lor s'aŭ recrutat printre Româniĭ din Basarabia de către un Vasile Lupu numit și Zveroff. (1)

---

(1) In satul Cantacuzovca de pe Bug autorul a auḍit un cântec vechiŭ rutén, cântat de Rutenĭ și în care se pomenesce despre înscrierea acestor Românĭ printre Cazacĭ; iată o strofă din acest cântec istoric:

> Іак пришли до нас все волошины
> Все волошины, та всі хороши.
> В Казакі воні запісалыся
> З нами побраталыся.»

Adecă pe românesce:

> Aŭ venit la noĭ Valachĭ

«Acest polcovnic Lupu a adus de dincolo de Nistru și a stabilit pe Bug în anii 1753— 1765 peste 1.800 de ómeni, puindu-i sub comanda luĭ Adabaș», scrie marele monografist-istoric Costomaroff în istoria sa despre Cazacĭ. Românii aceștia aŭ format apoĭ 23 *rote* (companiĭ) de Cazacĭ, trăind în nisce sate-cetăți, carĭ la 1783 numĕraŭ 1.500 curți, 15 bisericĭ, cu o poporațiune de 2.000 familiĭ, din carĭ 500 capĭ de familie serviaŭ ca Cazacĭ.

Pe la 1791 și la 1803 alțĭ Românĭ trecură Nistrul și se așezară în stepele de la Ociacof. Din aceștĭ Românĭ s'aŭ format dincolo de Nistru următórele sate, situate de-alungul Nistruluĭ: *Ovidiopol, Maiaki, Dubasariĭ-noĭ, Tiraspol, Slobozia-Hanuluĭ, Ananiev, Bobrinețu, Balta;* în tóte aceste sate și tîrgușóre, Românii s'aŭ amestecat cu Rutenii.

La 1792, după încheiarea Tractatuluĭ de pace de la Iașĭ, Impĕrătésa Ecaterina a dat un ukaz (2) cu data de 27 Ianuarie, în care stă scris (capit. 5): «Boeriĭ moldovenĭ, carĭ de bună voe și cu mare osîrdie s'aŭ făcut supușĭ rușĭ, merită a primì ca dar pămînt și moșie.» După acest ukaz imperial 26 boerĭ moldovenĭ aŭ căpĕtat moșiĭ în județele Tiraspol și Ananiev din guvernămîntul Herson, dincolo de Nistru; întinderea acestor moșiĭ a fost de 260.000 deseatine și, în curgere de 9 anĭ de ḑile, boeriĭ aceștia aŭ adus de aŭ așezat pe pămîntul dăruit miĭ de Românĭ din Basarabia, formând din aceștĭ emigranțĭ 20 de sate.

Tot pe acéstă vreme alțĭ Românĭ de la nordul Basarabieĭ s'aŭ ridicat de aŭ trecut Nistrul și s'aŭ așezat prin stepele Ociacovuluĭ, golite de Tătarĭ; eĭ aŭ ales locurĭ de seliște între limanul Telegul și rîul Bug (2), unde trăesc și acum descendenții acestor emigranțĭ, formând satele românescĭ *Tașina, Berezina, Boldana, Cantacuzovca,* etc. Acest sat din urmă a fost înființat de către boeriĭ Ioan și Nicolae Cantacuzino, venițĭ acolo pe la 1790. (3)

Toțĭ frumoșĭ,
S'aŭ înscris în Cazacĭ,
S'aŭ înfrățit cu noĭ

(1) Vedĭ Ukazî Impĕrătesei Ecaterina. (*Biblioteca Academieĭ.*)

(2) Acéste sate aŭ fost visitate d-l d-l T. T. Burada, care le-a descris într'un articol publicat în *Convorbirile Literare.*

(3) Maĭ multe documente privitóre la aceștĭ boerĭ se află acum în

Poporațiunea română de dincolo de Nistru și-a păstrat până acum limba sa maternă, portul și obiceiurile părintescĭ; căsătoriĭ mixte între Românĭ și veciniĭ lor Rutenĭ se fac fórte rar. In momentul de față, după ultimele date statistice oficiale rusescĭ, în guvernămîntul Ecaterinoslav locuesce o poporațiune română de 26.574 locuitorĭ, iar în guvernămîntul vecin cu Basarabia, Podolia, locuesce o poporațiune română de 42.481 suflete și în fine în guvernămîntul limitrof Herson locuesc peste 210.146 Românĭ. Aceștĭ din urmă nu numaĭ că nu s'aŭ rusificat, dar din contră aŭ românisat pe Ruteniĭ carĭ s'aŭ amestecat printre eĭ.

Așà dar emigrațiunea elementuluĭ român din Basarabia s'a făcut înainte de 1812, iar de la acest an a încetat, transformându-se într'o mișcare lăuntrică a poporațiuniĭ; dejà pe la 1820 vedem peste 9.000 de familiĭ române, ridicându-se din partea de sus a Basarabieĭ și, în loc de-a apucà calea obicĭnuită dincolo de Nistru, scoborându-se în Bugéc și așezându-se pe la Bolgrad, Doluchioi, Erdec-Burnu, Babel, Hadji-Abdula, unde creară satele *Barta*, *Satul-noŭ*, *Impuțita*, *Văruita*, *Fricățeĭ* și altele.

Pe temeiul acestor fapte putem dar conchide cum că emigrațiunea elementuluĭ român din Basarabia n'a putut avé de la 1812 încóce o înrîurire vătĕmătóre asupra trăsuriĭ dominante a fisionomieĭ etnice a Basarabieĭ. Din contră, elementul acesta român așezat dincolo de Nistru înaintea anuluĭ nefast pentru Basarabia forméză astădĭ un zid de santinelă etnică, care apĕră Basarabia de năvala puhoiuluĭ străin.

Acestea stabilite, să reluăm firul întrerupt al studiuluĭ tabelelor statisticeĭ oficiale a Basarabieĭ.

Din tabela oficială pentru aniĭ 1817—1858 reese că mortalitatea în Basarabia, în termin mediŭ, ni se înfățișéză prin raportul 1: 30,63, adecă un deces pentru 30 locuitorĭ. Mortalitatea după sex este: la bărbațĭ 1 : 30,42 locuitorĭ, iar la femeĭ 1 : 30,90 locuitóre, ceea ce ne dă ca raport între mortalitatea ambelor sexe 100 de bărbațĭ la 90,03 de femeĭ.

In general, mortalitatea prin orașe e maĭ mare decât prin sate; în Basarabia acéstă regulă generală nu se manifestă,

---

mânile proprietarilor satuluĭ Iastrebinovca a d-lor Martînovschi. Satul Iastrebinovca e aprópe de Cantacuzovca.

şi mortalitatea prin sate este egală cu mortalitatea prin oraşe. Aşà cel puţin a fost pentru aniĭ 1816—1858. De la acest din urmă an lucrurile s'aŭ schimbat şi regula generală se póte aplicà şi Basarabieĭ. Părerea nóstră este, că causa nepotriviriĭ reguleĭ generale pentru aniĭ 1816—1858 reşéde în greşala statisticeĭ oficiale şi acéstă părere se sprijinesce chiar pe datele publicate de către Societatea Geografică Rusă pentru anul 1851, la care găsim următórea tabelă privitóre la mortalitatea în Basarabia:

Morţĭ la 1851.

Bĕtrânĭ	de la	50	până la	60	anĭ:	2.043
»	» »	60	» »	70	»	1.664
»	» »	70	» »	80	»	1.028
»	» »	80	» »	90	»	420
»	» »	90	» »	100	»	148
»	» »	100	» »	110	»	7
»	» »	101	» »	120	»	3

In anul 1849 aŭ murit bĕtrânĭ de 110—120 anĭ: 14 locuitorĭ, în anul 1850 aŭ murit ómenĭ de 100 anĭ 7, iar de 110 aŭ murit 4. Aceste cifre ne arată orĭ-cum, că împrejurările naturale, în carĭ trăesce omul în Basarabia, sunt în genere favorabile uneĭ vieţĭ lungĭ.

Invederat că Basarabia posedă localităţĭ nesănătóse, precum sunt de pildă unele din localităţile din fostul judeţ Cahul de lângă Dunăre, de pe malurile mlăştinóse ale Reutuluĭ, unde bântue frigurile palustre; dar, afară de aceste localităţĭ lesne de însănătoşit, restul ţĕriĭ se bucură de o climă sĕnătósă.

Altă dată Basarabia erà adese-orĭ bântuită de epidemiĭ ca cholera, ciuma; acéstă din urmă a fost adusă în ţéră de armata ruséscă la 1812, 1819, 1825 şi 1828; cholera a bântuit în Basarabia la 1832, 1848 şi 1855 şi ultima dată la 1893—94. Şi acéstă bólă gróznică a intrat în ţéră tot din Rusia. Asemenea şi *tifosul*, *scarlatina*, *variola* şi *pustula maligna*, când nu sunt sporadice, sunt aduse din Rusia; singură *disenteria*, dintre bólele infecţióse, este o bólă ce s'a încuibat în Basarabia şi nu este de provenienţă ruséscă.

Poporaţiunea Basarabieĭ până la 1858 erà aşezată în şépte

orașe, capitale de uiezzdi (județe), treĭ porturĭ, 4 posadi (sate marĭ), 24 tîrgușóre, 28 slobozii, 769 comune rurale, 254 cătune, 10 stanițe saŭ sate căzăcescĭ, 124 coloniĭ și 88 falvarcurĭ, adecă în total 1.273 localitățĭ. (1)

La 100 de locuitorĭ vine:

Pentru orașe 17,82
» județe 82,18

La 100 de bărbațĭ vin femeĭ:

Pentru orașe 92,1
» sate 97,24

După datele Comitetuluĭ central de statistică de pe lângă Ministeriul de Interne din Petersburg, în Basarabia densitatea poporațiuniĭ pe județe a fost următórea la 1856:

JUDEȚE	PE VERSTĂ PĂTRATĂ		PE MILĂ PĂTRATĂ	
	fără orașe	cu orașe	fără orașe	cu orașe
Hotin	41,07	44,41	1.969,51	2.149,01
Chișineŭ . . .	30,73	58,14	1.467,60	2.815,02
Orheiŭ	30,32	31,58	1.474,63	1.593,02
Soroca	27,42	28,84	1.329,24	1.395,80
Iașĭ	19,85	21,55	256,77	1.042,97
Bender	18,60	22,67	897,68	1.097,24
Akerman . . .	16,21	19,38	786,67	938,03
Total . .	24,55	29,66	1.187,70	1.435,50

Tabela acésta ne arată că, la 1856, județele Hotin, Chișineŭ, Orheiŭ și Soroca aŭ fost poporate aprópe îndoit comparativ cu județele Iașĭ, Bender și Akerman, iar în ceea ce privesce județul Ismail, densitatea poporațiuniĭ sale va fi arătată maĭ departe, de óre-ce la 1856—57 acest județ n'a aparținut Rusieĭ.

(1) După retrocedarea celor treĭ județe din sud, Basarabia posedă 1.400 localitățĭ ca orașe, sate și cătune (statistica pentru anul 1893).

IV.

LOCUITORIĬ DUPĂ CLASELE SOCIALE.

Din totalul poporaţiuniĭ Basarabieĭ până la 1861, peste 800.000 locuitorĭ de ambe sexe, adecă $^4/_5$, eraŭ locuitorĭ ruralĭ şi numaĭ 183.790 locuiaŭ în oraşe. Aşà că la 1858, în Basarabia, la 100 de locuitorĭ, în termin mediŭ, veniaŭ 15 orăşenĭ şi 85 locuitorĭ sătenĭ. Iată tabela oficială în acéstă privinţă, pe judeţe: (1)

JUDEŢE	ORĂŞENĬ	SĂTENĬ
Chişineŭ	46%	54%
Orheiŭ	4%	96%
Iaşĭ	5%	95%
Soroca	5%	95%
Hotin	10%	90%
Bender.	10%	90%
Akerman	27%	73%

Acéstă poporaţiune împărţită în locuitorĭ de sate saŭ poporaţiune rurală şi locuitorĭ de oraşe se desparte, după legile Imperiuluĭ Rus, în maĭ multe clase sociale saŭ *soslovia*. Fie-care din aceste clase are drepturĭ şi datoriĭ speciale către stat, fie-care se bucură saŭ nu de anumite privilegiĭ şi prerogative. Despărţirea numerică a poporaţiuniĭ Basarabieĭ în clase pentru aniĭ 1861—1871 erà următórea:

Nobilimea din Basarabia.

	Bărbaţĭ	Femeĭ	Total
Nobilĭ ereditarĭ	1.996	1.799	3.735
» individualĭ	2.453	2.411	4.864

Clasa duhovnicéscă.

Clerul mirén ortodox	7.230	6.558	13.788
Călugăriĭ »	2.453	2.411	4.864

(1) Матеріалы для Стат., Защукъ, 1871.

	Bărbaţĭ	Femeĭ	Total
Clerul armén-gregorian.	38	32	70
» armén-catolic	8	»	8
» luteran	16	12	28
» israelit	70	56	126

Clasa industriaşilor, comercianţilor şi meseriaşilor.

Cetăţenĭ onorificĭ (1) ereditarĭ .	57	52	109
Cetăţenĭ onorificĭ (1) individualĭ	20	22	42
Comercianţĭ	7.230	6.558	13.788
Tîrgoveţĭ (mescianĭ)	112.890	113.760	226.650
Meseriaşĭ (breslaşĭ)	3.444	3.145	6.589

Poporaţiunea rurală.

Ţĕranĭ împroprietăriţĭ pe domeniul statuluĭ	34.929	32.555	67.484
Coloniştĭ.	45.047	42.782	87.829
Foştĭ robĭ (2) agricultorĭ . .	2.666	2.424	5.090
Foştĭ robĭ (2) argaţĭ	2.494	2.432	4.926
Ţĕranĭ (foştĭ clăcaşĭ)	248.957	246.819	495.776
Răzeşĭ.	11.216	9.724	20.940
Armată la 1861.	21.369	1.171	22.540

Militarĭ.

Reserviştĭ bĕtrânĭ	443	173	616
Soldaţĭ infirmĭ cu familie . .	882	146	1 026
Copiĭ de soldaţĭ orfanĭ. . . .	348	23	371
Cazacĭ.	6.804	5.548	12.352

Totalul poporaţiuniĭ după acéstă tabelă oficială este de 512.311 bărbaţĭ şi 476.20 femeĭ saŭ 988.431 locuitorĭ de ambe sexe.

In procente, acéstă poporaţiune ni se va înfăţişà prin urmare în următorul mod:

---

(1) *Cetăţén onorific* în Rusia este un rang, care se dă comercianţilor şi industriaşilor pentru anumite serviciĭ aduse.

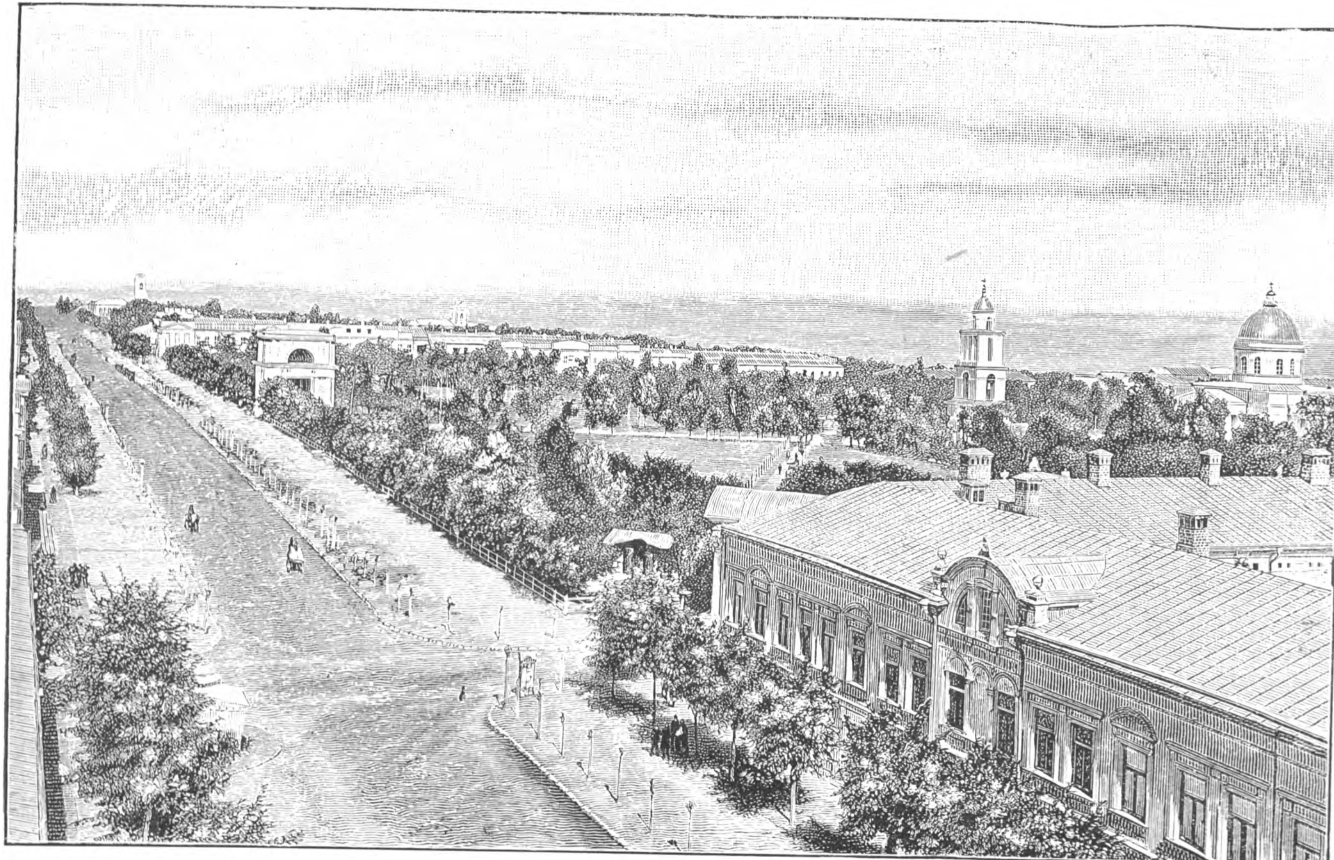
(2) Majoritatea Ţiganĭ, minoritatea Ruşĭ şi Rutenĭ.

Poporațiunea agricolă	68%
din care robĭ	0,5%
Poporațiunea orășenéscă	24%
Armata	2%
Clerul	1,5%
Sträinii	0,5%

Pentru a face să se pricépă maĭ temeinic despărțirea poporațiuniĭ pe clase (soslovia), credem necesar a deschide acì o parentesă și a da câte-va explicațiunĭ privitóre la istoricul claselor din Basarabia.

După anexarea Basarabieĭ de către Rusia, în acéstă țéră încetul cu încetul s'aŭ perdut multe din deosebirile de clase carĭ aŭ existat acolo în curgerea istorieĭ Moldoveĭ. Cu tótă transformarea socială care s'a făcut de la 1812 încóce, unele din vechile ranguri și deosibiri de clasă s'aŭ păstrat, contopindu-se cu rangurile rusescĭ saŭ prefăcêndu-se în anumite ranguri analóge din Imperiul Rus. Așà s'a întîmplat cu deosebirile cu clase vechĭ, precum sunt: *boerĭ, boernașĭ, mazîlĭ, răzeșĭ, ruptașĭ-de-cămară, ruptașĭ-de-visteric, breslașĭ.*

Boeriĭ moldovenĭ din Basarabia aŭ fost recunoscuțĭ de Rusia ca clasă de privilegiațĭ prin nascere și familiile acestor boerĭ aŭ fost înscrise în cartea eraldică a Imperiuluĭ Rus. Despre clasa boerilor a se vedé la anexe. După boerĭ, pe scara claselor sociale, vin *boernașiĭ.* Precum se scie, clasa acésta s'a format din amploiațiĭ inferiorĭ aĭ Moldoveĭ și într'însa se înscriaŭ de obiceiŭ foștiĭ (biv) polcovnicĭ, postelnicĭ, vel căpitanĭ, vel șătrarĭ etc. Guvernul rus, pe aceĭ din boernașiĭ moldovenĭ pe carĭ i-a găsit în serviciul statuluĭ, precum și pe copiiĭ lor, i-a recunoscut de *nobilì individualĭ* (licĭnoe dvoreanstvo), dându-le următórele privilegiĭ: scutire de knut saŭ altă pedépsă corporală, scutire de impositul pe cap, precum și de orĭ-ce bir personal către stat, înscriindu-ĭ printre «sufletele nebirnice» (nepodatnaia dușa). Boernașiĭ maĭ aveaŭ apoĭ drept de a intrà în serviciul statuluĭ, fie ca civilĭ, fie ca militarĭ, folosindu-se de tóte privilegiile nobilimiĭ individuale din Rusia. După recensămîntul din anul 1850, în Basarabia s'aŭ aflat 22 familiĭ de boernașĭ moldovenĭ, compuse din 116 indivizĭ de ambe sexe. In anul 1856 despre boernașiĭ moldovenĭ nu se maĭ pomenesce nimic în recensămîntul făcut, de óre-ce toțĭ aceștĭ boernașĭ s'aŭ con-

Strada Alexandrovskaia din Chişineŭ.

topit în elementul rus de funcţionarĭ de stat; dispărênd însă boernaşiĭ, Basarabia de astăḑĭ este hărăzită cu o clasă numerósă de cinovnicĭ ruşĭ, carĭ sunt în mare parte *nobilĭ-individualĭ*, dacă nu prin drept de nascere, apoĭ cel puţin prin rangul funcţiuniĭ ce ocupă.

După boernaşĭ veniaŭ *mazîliĭ*. Guvernul rus a recunoscut prerogativele acesteĭ clase vechĭ şi le-a îngăduit de a nu plătì bir pe cap de familie, de a fi scutiţĭ de knut şi alte pedepse corporale din ordinul administraţiuniĭ, ci numaĭ prin hotărîrea instanţelor judecătorescĭ, de a avé drept să alégă din sînul lor pe căpitaniĭ de mazîlĭ, însărcinaţĭ cu afacerile obşteĭ. Dar, recunoscênd aceste drepturĭ, guvernul rus a impus mazîlilor următórele sarcine: de a se presentà la chemarea ocârmuiriĭ pentru transporturĭ de óste, pentru călăuze, poştă etc. In Basarabia modernă, deşì există încă până acum mazîlĭ, guvernul rus i-a egalisat însă cu aşà numiţiĭ *odnodvorti*, adecă nobilĭ săracĭ nebirnicĭ.

Alăturea cu mazîliĭ, pe aceeaşĭ scară socială, aŭ fost *ruptaşiĭ*, adecă descendenţiĭ clericilor carĭ n'aŭ îmbrăţişat cariera duhovnicéscă. Guvernul rusesc, pe temeiul faptuluĭ că în Moldova nicĭ odată n'a existat o clasă duhovnicéscă a parte şi că clerul moldovén se compuneà numaĭ din preoţĭ, iar nu şi din gradele inferióre de diacon etc., a contopit pe ruptaşĭ cu mazîliĭ.

Acum vre-o 20—25 anĭ maĭ eraŭ în Basarabia ómenĭ carĭ se ḑiceaŭ *ruptaşĭ-de-visterie* şi *ruptaşĭ-de-cămară*. Ómeniĭ aceştia eraŭ descendenţiĭ colonilor străinĭ şi anume Bulgarĭ şi Sêrbĭ, carĭ s'aŭ aşezat în Basarabia încă de pe vremea Domnitorilor Moldoveĭ; printre aceştĭ ruptaşĭ eraŭ şi Moldovenĭ, carĭ aŭ venit în Basarabia din Moldova. Numirea acestor ómenĭ *ruptaşĭ-de-visterie* indicà că eĭ datoraŭ bir către visterie, iar *ruptaşĭ-de-cămară* că eĭ plătiaŭ bir către cămara domnéscă. Atât ceĭ dintâĭ, cât şi ceĭ din urmă, n'aŭ fost luaţĭ în consideraţiune de ocârmuirea ruséscă.

Restul poporaţiuniĭ din Basarabia se compune din ţărănime, care până la 1861 locuià saŭ pe pămîntul sêŭ propriŭ, saŭ pe pămîntul statuluĭ, orĭ în fine pe pămîntul proprietarilor moşierĭ, adecă al boerilor, mănăstirilor şi particularilor cu avere.

Ţăraniĭ de pe moşiile particularilor eraŭ obligaţĭ faţă cu

proprietarul moşieĭ: *a)* de a muncì 12 ḑile pe an în folosul proprietaruluĭ; *b)* de a-ĭ da dijmă asupra tuturor productelor cultivate de eĭ; *c)* de a păzì pădurea proprietaruluĭ, avênd pentru acésta drept la uscăturĭ; *e)* de a lucrà pentru întreţinerea drumurilor, pădurilor şi stăvilarelor (zăgazurĭ) etc. Ţĕraniĭ aceştia eraŭ slobodḑĭ de a părăsì satul şi a se ridicà de pe moşia proprietaruluĭ şi a se mutà aiurea, fie pe un pămînt cumpĕrat, fie arendat. Acest drept de a se mutà, precum şi dreptul de a posedà averea lor proprie, deosebià pe ţĕraniĭ românĭ de ţĕraniĭ ruşĭ, carĭ, fiind robĭ, n'aveaŭ aceste drepturĭ şi, ca robĭ, puteaŭ să fie vînduţĭ ca nisce vite de proprietarul lor.

După ce Rusia a luat Basarabia, dînsa n'a cutezat de a se atinge de starea socială a ţĕranilor românĭ; despotă înlăuntru Imperiuluĭ sĕŭ faţă cu poporul rus, ocârmuirea imperială credeà pururea necesar de a-şĭ atrage iubire şi simpatie printre popórele din Orientul Europeĭ. Şi pe când în Rusia domnià cea maĭ mare asprime în relaţiunile reciproce ale proprietarilor cu robiĭ lor ţĕranĭ, în Basarabia, la 1834, printr'un «ukaz» imperial cu data de 24 Ianuarie, toţĭ proprietariĭ de moşiĭ eraŭ obligaţĭ ca, cu începere de la 1836 Aprilie 23, să închee cu ţĕraniĭ lor contracte reciproce, scrise şi încheiate de bună voe şi fără nicĭ o siluire, prin carĭ să se stipuleze într'un mod detaliat datoriile şi drepturile ambelor părţĭ contractante. Firesce că aceste contracte saŭ tocmelĭ agricole n'aveaŭ de loc ca scop uşurarea stăriĭ ţĕranilor, ci numaĭ şi numaĭ reglementarea unor relaţiunĭ de clase. In loc de a fi óre-cum în favórea ţĕrănimiĭ, contractele în cestiune s'aŭ încheiat prin ajutorul cinovnicilor ruşĭ în aşà mod draconic, în cât ţĕraniĭ în curînd începură a se înscrie cu miile printre locuitoriĭ tîrgoveţĭ, bănuind cu drept cuvînt că «ukazul» imperial erà primul pas spre robirea lor definitivă. Ferberea prin sate erà mare şi guvernul rus, temêndu-se ca nu cum-va întrégă acéstă poporaţiune muncitóre să încépă a emigrà, a luat disposiţiunĭ, dintr'o parte ca între orăşenĭ să nu se înscrie decât breslaşĭ, iar din alta să se întocméscă un *contract normal* între proprietarĭ şi sătenĭ. Acest contract normal (1)

(1) Контрактъ нормальный, 1846, изданіа Леониде Дету.

s'a tipărit la 1846 şi s'a împărţit prin comunele rurale.

In Basarabia de méḑă-nópte există, atât ca sate compacte, cât şi prin sate ţărănescĭ, într'un mod individual, o clasă de răzeşĭ. Răzeşiĭ aceştia, la 1861, s'aŭ contopit cu desăvîrşire cu restul ţĕrănimiĭ împroprietărite. Acéstă poporaţiune vigurósă a sciut să ţie pept în curgere de jumătate secol inichităţilor stăriĭ economice create de Rusia, dar în definitiv s'a vĕḑut biruită şi a fost silită a-şĭ apĕrà răzeşia prin crearea dreptuluĭ de *minorat*, lăsând pe copiiĭ sĕĭ majorĭ să emigreze. Emigranţiĭ românĭ carĭ aŭ părăsit Basarabia şi s'aŭ aşezat dincolo de Nistru şi chiar prin Caucas sunt în majoritatea lor fiĭ de răzeşĭ.

In fine, maĭ eraŭ ţĕraniĭ argaţĭ pe la curţile boerescĭ, ciobaniĭ, pădurariĭ, prisăcariĭ etc., carĭ compuneaŭ clasa *breslaşilor*. Pe la 1816, guvernul rusesc aveà de gând a-ĭ egalà pe aceştia cu robiĭ din Rusia, dar constatând cum că breslaşiĭ se făceaŭ argaţĭ de bună voe după un fel de tocmélă cu proprietariĭ, s'a lepădat de odiosul sĕŭ proiect, deşì uniĭ din proprietarĭ înmânară petiţiunĭ în sensul dorinţeĭ ocârmuiriĭ.

Orĭ-cum, rĕmâne netăgăduit acum, după tóte actele ce se păstréză de pe aceste timpurĭ în archiva de la Chişineŭ, că guvernul rusesc, contrariŭ obiceiuluĭ sĕŭ de a robì pe ţĕranĭ, dăruind sate întregĭ cu pămînt şi locuitorĭ cinovnicilor şi generalilor sĕĭ, n'a voit a face acelaşĭ lucru tocmaĭ la hotarele Imperiuluĭ şi a lăsat slobodă ţĕrănimea română din Basarabia. Causa acesteĭ disposiţiunĭ a fost îngrijirea de a nu perde acéstă poporaţiune muncitóre, care ar fi fugit cu mic şi mare dacă în Basarabia s'ar fi introdus robia muscăléscă. Ţĕrănimea română din Basarabia erà indispusă în contra Ruşilor, erà fórte bănuitóre şi trebuì mare vigilenţă din partea administraţiuniĭ rusescĭ, pentru a o înduioşà să nu-şĭ părăséscă căminele şi să nu trécă în Moldova cu miile.

Improprietărirea ţĕranilor. Improprietărirea ţĕranilor din Basarabia s'a făcut *de jure* la 1861 în 8 Februarie, iar *de facto* pe la 1869. Intârḑiarea se datorì încăpăţînăriĭ proprietarilor moşierĭ şi maĭ cu sémă a proprietarilor nobilĭ (dvoreanstvo) din Basarabia, carĭ stăruiaŭ pe lângă puterniciĭ favoriţĭ aĭ timpuluĭ ca emanciparea sclavilor din Imperiul

Rus să n'aibă absolut nicĭ o înrîurire asupra sórteĭ țĕranilor clăcașĭ din Basarabia. Solicitarea nobilimiĭ basarabene se întemeià pe considerațiunea că clăcașiĭ din Basarabia n'aŭ fost nicĭ odată sclavĭ propriŭ ḑis și că împroprietărirea lor va ruinà nobilimea. Pentru a sprijinì pretențiunile sale, nobilimea a delegat din partea sa pe Principele Constantin Muruzi împreună cu Principele N. Cantacuzino, carĭ la 1869 aŭ solicitat audiență la Impĕratul Alexandru II. Acéstă audiență, din causa scopuluĭ sĕŭ, cu mare greutate a fost obținută de către delegațiĭ nobilimiĭ basarabene. Tóte stăruințele nobilimiĭ aŭ fost respinse de Impĕrat, care în cestiunea emancipăriĭ țăranilor s'a arătat mumă față cu nobilimea rusă și ciumă față de cea română (precum și cea polonă). Impămîntenirea țĕranilor din Basarabia și Polonia s'a făcut pe o basă incomparabil maĭ echitabilă pentru săteni, decât a fost făcută pentru restul Imperiuluĭ Rusesc. Așà, de pildă, pe când țĕraniĭ din centrul Rusieĭ liberațĭ din robie aŭ căpĕtat de cap de familie câte o deseatină și jumătate, țĕraniĭ din Polonia ruséscă și ceĭ din Basarabia aŭ primit câte *8—13—16 deseatine* pe fie-ce cap de familie.

Considerațiunea de căpetenie, care a călăuzit pe guvernul rusesc în acéstă privință, a fost crearea simpatiilor în mijlocul poporațiuniĭ rurale de pe marginele Imperiuluĭ și anume pe acolo pe unde hotarele politice despărțesc în două una și aceeașĭ unitate etnică. Cu acest mijloc, *legenda despre Impĕratul rusesc*, propagată de către agențiĭ rușĭ în Galiția austriacă și în Bucovina printre Rutenĭ și în România de dincóce de Prut, ajunse să rĕsune până chiar dincolo de Balcanĭ.

Impămîntenirea țĕranilor din Basarabia, după legea din anul 1869, s'a făcut în următorul mod: (1)

Toțĭ țĕraniĭ din Basarabia, carĭ locuiaŭ pe pămîntul proprietarilor particularĭ, precum și pe al mănăstirilor, aŭ fost împroprietărițĭ acolo unde s'aŭ găsit stabilițĭ. Acest pămînt țĕraniĭ l'aŭ rescumpĕrat în condițiunĭ anume stabilite de lege. Țĕraniĭ așezațĭ pe pămîntul rzăeșesc n'aŭ fost împroprietărițĭ.

Pentru pămîntul de arătură, precum și pentru imașurĭ, țĕraniĭ aveaŭ tótă latitudinea din parte legiĭ de a se învoì de bună voe cu proprietariĭ. Pentru aceste învoelĭ nesilite,

(1) Объ устройствю сельскаго населенія, p. 8.

legea stabilì un fel de *cinovnicĭ* specialĭ, numițĭ *intermediarĭ de pace* (mirovie posredniki). In cas când înțelegerea de bună voe între proprietarĭ și țĕranĭ nu se puteà obține, atuncĭ țĕraniĭ, pe temeiul legiĭ, căpĕtaŭ: pămîntul din siliștea satuluĭ întreg, apele: ca isvóre, iazurĭ, fântânĭ și altele pentru adăpat vitele, pămînturile acoperite cu viĭ, livedĭ, imaș, fînețe și pămîntul de arătură, pe care-l posedaŭ țĕraniĭ de la proprietarĭ pe vremea clăceĭ și a boerescului saŭ după alte obiceiurĭ vechĭ; legea prevedeà asemenea dreptul pentru țĕraní la uscăturĭ și lemne de construcțiune pentru case din pădurea proprietaruluĭ de moșie.

După legea de împroprietărire, toțĭ țĕraniĭ de pe moșiile particularilor trebuiaŭ să fie împroprietărițĭ, adecă atât ceĭ căsătorițĭ, cât și ceĭ necăsătorițĭ, vĕduviĭ și vĕdanele cu copiĭ, precum și aceĭ țĕranĭ carĭ s'aŭ găsit înscrișĭ ca orășenĭ, însă rĕmăseseră stabilițĭ pe la vetrele lor.

«Pămîntul, sună legea de împroprietărire, fie de arătură, fie pășune, islaz, etc., pe care țĕraniĭ îl arendaŭ de la proprietarĭ și a căruia întindere nu covîrșesce 13 deseatine (1) și 1768 stînjenĭ pătrațĭ pe cap de familie, devine de drept partea de împroprietărire a țĕranilor.» De altă parte, țĕraniĭ carĭ arendaŭ maĭ puțin pămînt decât acéstă normă arătată în lege aveaŭ drept să céră ocompensațiune până la limita prevĕdută.

După legea de împroprietărire, fie-care țĕran cap de familie a primit următorul lot de pămînt:

In județul Hotin, unde calitatea pămîntuluĭ s'a clasat în două categoriĭ, țĕraniĭ aŭ primit din calitatea întâia câte *8 deseatine* pe unitatea de împroprietărire, iar din calitatea a doua a câte *8 ½ deseatine ; în județul Iașĭ* (Bălțĭ), țĕraniĭ aŭ căpĕtat câte 9½ deseatine pămînt; *în județul Soroca*, unde pămîntul a fost clasat în două categoriĭ, după calitatea sa, eĭ aŭ primit câte 8 deseatine din categoria întâia și 9½ din categoria a doua; *în județul Orheiŭ*, câte 8 deseatine; *în județul Chișineŭ*, din categoria întâia 8 deseatine și din categoria a doua câte 9½ deseatine; *în județul Bender*, din categoria în-

(1) *Deseatina* după legea de împroprietărire a fost stabilită ca egală *cu o falce minus 725 stînjenĭ pătrațĭ*, saŭ falcea = o deseatină plus 725 stînjenĭ pătrațĭ. După textul legii, *deseatina* a fost considerată oficial ca egală cu 2.400 stînjenĭ pătrațĭ, iar falcea egală cu 3.125 stînjenĭ pătrațĭ.

tâia câte $10^1/_2$ deseatine, iar din categoria a doua câte $11^1/_2$ deseatine; în fine *în județul Akerman*, câte $13^1/_2$ deseatine.

Așà dar, cantitatea pămîntuluĭ pentru împroprietărire a variat între $8-13^1/_2$ deseatine și deosebirea se întemeià pe calitatea pămîntuluĭ, iar nu pe forța economică a țĕranuluĭ. In județele de la médă-nópte, unde pămîntul este fórte bun, țĕraniĭ aŭ căpĕtat de la 8 până la $9^1/_2$ deseatine; iar în județele de la médă-dì, unde pămîntul e cam nisipos, eĭ aŭ primit de la 10 până la $13^1/_2$ deseatine.

Afară de pămînt, legea de la 1861—1869 maĭ prevĕduse că pădurea nu intrà în categoria pămînturilor pentru împroprietărire, dar pămînturile acoperite cu tufiș, acele de sub imașurĭ și islaz, de carĭ țĕraniĭ se folosiaŭ după vechiul obiceiŭ, rĕmâneaŭ proprietatea țĕranilor. Asemenea, în județele de câmp, locurile acoperite cu stufărie, unde țĕraniĭ se aprovisionaŭ cu combustibil, rĕmâneaŭ proprietatea comunelor rurale. Pămîntul sterp, nisipos și petros, precum și spațiul ocupat de căile de comunicațiune, carĭ treceaŭ drept pămînt de împroprietărire, după legea de la 1869 nu se prenumĕraŭ drept pămînt cultivabil pentru împroprietărire.

Asemenea legea de împroprietărire stabilì că apele pentru adăpatul vitelor, precum sunt iazurile, pîraiele, pârlógele, fântânele de isvóre, vor rĕmâné proprietatea comună a proprietaruluĭ cu obștea țĕrănéscă a satuluĭ. In cas însă când proprietarul va voì să oție aceste ape pe séma sa, atuncĭ va trebuì să creeze pe socotéla sa alte locurĭ cu apă potabilă pentru vitele țĕranilor, «și aceste locurĭ vor fi tot așà de apropiate de sat, precum aŭ fost cele reținute pe séma sa. Dacă însă aceste locurĭ pentru adăpat vor fi maĭ departe, atuncĭ se vor despărțì și îngrădì de pășune și câmpul de bucate, lăsându-se drumurĭ bune peste proprietatea particulară, pentru vitele sătenilor», sună legea de împroprietărire.

Ca pămînt de siliștea satuluĭ, după legea de la 1869, se consideră pămîntul întreg ce se află sub casele și acaretele țĕranilor, împreună cu cel ocupat de viĭ, grădinĭ cu pomĭ, cânepă, bostănăriĭ, arie, prisăcĭ și stradele cu piețele satuluĭ, afară de piața unde se fac tîrgurĭ, care rĕmâneà proprietate particulară.

Inalienabilitatea pămîntuluĭ de împroprietărire este stabilită în următorul mod de legea din anul 1869: (1)

«Pămîntul de împroprietărirea ţĕranilor rĕmâne sub denumirea de pămînt obştesc (mirscaia zemlea), pentru care ţĕranií vor plătì despăgubire după disposiţiunile legiĭ de faţă. Acest pămînt va rĕmâné al obşteĭ (selskoe obşestvo). El nu va puté devenì în niciĭ un cas proprietate particulară, nicĭ în total, nicĭ în parte, formând un pămînt inalienabil al ţĕranilor, menit a servì pentru hrana claseĭ rurale.» (2)

In acest mod guvernul rusesc păreà că voesce să introducă în Basarabia tipul proprietăţiĭ agrare existente în Rusia. Părerea acésta, împărtăşită şi de opiniunea publică pe timpul emancipăriĭ, s'a dovedit de atuncĭ încóce că erà cu totul greşită. Guvernul rusesc a introdus în legea de împroprietărire articolul de maĭ sus numaĭ şi numaĭ pentru înlesnirea fisculuĭ, care în Rusia este întemeiat pe unitatea contribuabilă a comuneĭ rurale, fiscul percepênd dările nu direct, ci prin intermediul comuneĭ, care ridică la rîndul sĕŭ darea individuală asupra locuitorilor sĕĭ.

Loturile din pămîntul obştesc, explică apoĭ legea de la 1869 fie din siliştea satuluĭ, fie la câmp, saŭ altul al capilor de familie, rĕmâne moştenirea inalienabilă a membrilor familieĭ. Când lotul trece în proprietatea descendenţilor, el póte fi parcelat, însă cu condiţiunea *a nu fi maĭ mic* de $^1/_4$ din întregul lot primit la împroprietărire.

Acéstă disposiţiune a legiĭ a dat următorul resultat, al căruĭ efect se manifestă abià acum în Basarabia. De la 1869 s'a făcut dejà o rotaţiune deplină în moştenirea pămîntuluĭ de împroprietărire; în judeţul Hotin, de pildă, copiiĭ ţĕranilor, carĭ aŭ primit la împroprietărire lotul de opt deseatine, l'aŭ îmbucătăţit până la limita legală, aşà că astăḑĭ sunt dejà pe acolo sate, unde ţĕraniĭ nu posedă decât câte douĕ deseatine pe cap de familie.

Răzeşiĭ de la Nordul Basarabieĭ, pentru a-şĭ scăpà răzeşia de îmbucătăţire aŭ introdus pe calea *obiceiurilor pămîntene minoratul*, de aceea din satele răzeşescĭ ese mereŭ un element óre-care de emigranţĭ, carĭ părăsesc satul şi emigréză, aşezându-se saŭ în lăuntrul Basarabieĭ, saŭ trec Nistrul în

(1) *Объ устройствѣ сельскаго состоянія*, cap. I, art. 35— 42, p. 12, ediţiune oficială.
(2) Idem, cap. I, art. 35, p 12.

guvernămintele limitrofe a Rusieĭ. Aceştĭ emigranţĭ în ḑilele nóstre aŭ ajuns a se aşezà chiar dincolo de rîul Volga, în guvernămîntul Ecaterinodar şi la Caucas.

In judeţul Iaşĭ (Bălţĭ) asemenea lotul îmbucătăţit a ajuns de 2 $^{1}/_{4}$ deseatine; în judeţele Soroca, Orheiŭ, Chíşineŭ la aceeaşĭ cifră.

Loturile, aĭ căror proprietarĭ n'aŭ lăsat copiĭ, după lege trec direct la comuna rurală. Legea de la 1869 dă drept ţĕranuluĭ a cedà lotul sĕŭ de pămînt unuĭ alt ţĕran, însă acesta din urmă trebue neapĕrat să fie locuitor al aceleiaşĭ comune. Dreptul acest de a revinde lotul sĕŭ unuĭ consătén a avut de efect crearea prin sate a unor sătenĭ fruntaşĭ, precum şi a unuĭ element desproprietărit de sătenĭ argaţĭ. Numĕrul acestora din urmă cresce mereŭ.

In casul când un ţĕran ar trece din clasa agricolă într'o clasă orăşenéscă, legea de la 1869 prevĕḑuse că dînsul perdeà dreptul sĕŭ la pămîntul de împroprietărire, care treceà la comună.

In afară de locurile pentru adăpatul vitelor, legea de împroprietărire maĭ prevede că ţĕraniĭ aŭ drept de a se folosì asemenea şi de cele-lalte ape, ce se vor aflà pe pămîntul lor de împroprietărire, şi anume pentru construirea canalelor de irigaţiune, pentru morĭ de apă (afară de apele navigabile etc.).

In ceea ce privesce dreptul la vînat, legea de la 1869 prevede că acest drept este reservat exclusiv proprietaruluĭ, iar ţĕraniĭ aŭ drept numaĭ la distrugerea animalelor sĕlbatice, vătĕmătóre pentru agricultură şi gospodăria casnică. In cas însă când, vînând, proprietarul ar ocasionà daune ţĕranuluĭ, el va despăgubì pe păgubaş, sună legea.

Cap. II din legea de la 1869 (polojenie), tractând despre datoriile ţĕranilor faţă de proprietarĭ, stabilise că: «Pentru pămîntul de împroprietărire, ţĕraniĭ vor avé a da proprietarilor preţul pămîntuluĭ fie în muncă, fie în banĭ.»

Pentru *preţul în muncă*, art. 80—86 din lege ḑic următórele: «Ţĕraniĭ, carĭ, în anul proclamăriĭ manifestuluĭ imperial de împroprietărire, aŭ plătit proprietarilor, pentru pămînturile de carĭ se folosiaŭ, *cu munca*, după stipulaţiunile anterióre ale contractuluĭ normal din legea de la 27 Martie 1846, vor urmà a plătì cu aceeaşĭ muncă, până la rĕscumpĕrarea pămîntuluĭ *cu banĭ*, cu condiţiune însă că dijma rĕ-

mâne desfiinţată cu desăvîrşire în ceea ce privesce produsele agricole de pe pămîntul de împroprietărire, afară de dijma pomilor şi a viilor, dacă viile şi grădinile n'aŭ intrat în pămîntul împroprietăririĭ. Asemenea, dreptul privitor la căratul lemnelor, după un an de ḑile de la proclamarea manifestuluĭ, se desfiinţéză.»

Pentru *preţul în banĭ*, legea stabilià în prima linie înţelegerea reciprocă între ţĕranĭ şi proprietar, iar în a doua linie, în cas când asemenea înţelegere nu s'a putut stabilì, atuncĭ darea se fixà în următorul mod:

Judeţul	Lotul de împroprietărire	Plata de rĕscumpĕrare
Hotin	8 deseatine	2 ruble 50 k. deseat. pe an.
»	8 1/2 »	2 » 10 » » »
Bălţĭ	8 1/2 »	1 » 80 » » »
Soroca.	8 1/2 »	2 » 10 » » »
»	9 1/2 »	1 » 80 » » »
Orheiŭ.	9 1/2 »	2 » » »
Chişineŭ . . .	8 »	2 » 80 » » »
» . . .	9 1/2 »	2 » » »
Bender.	10 1/2 »	1 » 60 » » »
Akerman . . .	11 1/2 »	1 » 20 » » »

Terminul de rescumpĕrare s'a fixat la 20 anĭ, iar terminul dăriĭ la 1 Aprilie şi 1 Octobre, dându-se proprietaruluĭ drept de a percepe acéstă dare în banĭ cu jumătate an înainte. In loc de banĭ, legea admiteà că plata se puteà face şi în producte agricole, cu condiţiune însă că învoiala între proprietarĭ şi ţĕranĭ trebuià făcută în acest cas din treĭ în treĭ anĭ.

In cas când ţĕraniĭ călcaŭ angagiamentele şi nu plătiaŭ, proprietarul aveà drept să recurgă la autorităţile administrative, carĭ, pe basa art. 93—94 din legea de împroprietărire, angagiaŭ munca ţĕranilor, sechestrându-le simbria pentru plata proprietarilor. In aniĭ întâĭ după împroprietărire, aceste angagiărĭ silite ale ţĕranilor aŭ dat nascere la multe neorînduelĭ.

In general în aniĭ 1861—1869 satele din Basarabia gemeaŭ de lume ţĕrănéscă schingiuită în bătăĭ. Bieţiĭ ţĕranĭ, lipsiţĭ de banĭ, nu puteaŭ face faţă nouĕlor angagiamente, iar pentru a le stórce saŭ banĭ saŭ consimţĕmîntul de rĕscumpĕrare de bună voe, oneros ţĕranilor, se întrebuinţaŭ care cu vergĭ.

Rĕscumpĕrarea pămînturilor de împroprietărire putêndu-se face saŭ de *bună voe*, însă cu ajutorul vergilor, saŭ cu ajutorul guvernuluĭ, firesce că proprietariĭ alegeaŭ maĭ cu sémă modul dintâiŭ, ca maĭ avantagios. Cu bună voe proprietariĭ ajungeaŭ să stórcă de la ţĕranĭ preţurĭ de 60 — 80 ruble deseatina, pe când preţul uneĭ deseatine de pămînt erà de 20—24 ruble.

După ce am stabilit acum în ce anume mod sunt împărţite clasele sociale în Basarabia, să închidem parantesa şi să reluăm firul studiuluĭ nostru privitor la densitatea poporaţiuniĭ Basarabieĭ în crescerea sa treptată până în ḑilele nóstre.

Şi înainte de tóte dăm maĭ jos următórele douĕ tabele interesante, extrase dintr'o lucrare oficială ruséscă (1) şi carĭ aŭ servit de basă la împroprietărirea poporaţiuniĭ rurale din Basarabia:

Pentru anul 1858.

Oraşe şi Judeţe	Totalul locuitorilor		Numĕrul nascerilor		Numĕrul morţilor		Diferenţa între		Numĕrul căsătorilor
	Bărbaţĭ	Femeĭ	Băeţĭ	Fete	Băeţĭ	Fete	Nascerĭ	Morţĭ	
Oraş Chişineŭ	44.920	37.763	961	754	839	682	122	72	631
Judeţ » .	42.406	45.831	2.477	2.344	1.266	1.143	1.211	1.201	1.110
Oraş Bender .	9.039	6.149	306	286	146	132	160	154	91
Judeţ » .	11.340	10.597	1.129	1.127	526	486	604	641	664
Oraş Akerman	10.773	9.161	244	236	128	117	116	119	131
Judeţ » .	10.996	9.990	430	499	207	221	223	273	193
Oraş Hotin .	6.272	6.849	214	142	108	97	106	45	120
Judeţ » .	68.688	68.919	3.417	3.168	1.606	1.632	1.811	1.536	1.781
Oraş Bălţĭ . .	3.986	4.091	163	159	112	108	51	51	111
Judeţ » .	48.563	47.367	2.115	2.033	933	869	1.182	1.164	1.055
Oraş Soroca.	2.529	2.601	122	104	58	79	64	25	55
Judeţ » .	59.170	55.392	2.332	2.296	1.261	1.205	1.074	1.151	1.167
Oraş Orheiŭ .	2.084	2.221	119	102	46	38	73	64	74
Judeţ » .	55.890	52.987	2.435	2.420	1.361	1.263	1.074	1.151	1.167
Cahul judeţ .	3.075	2.730	194	185	98	76	96	109	67
Sate domeniĭ.	33.339	30.325	1 517	1.440	738	738	779	702	824
Colonĭ . . .	36.930	35 031	1.546	1 492	565	575	981	917	667
Cazacĭ . . .	6 392	5.433	374	441	103	128	271	313	105
TOTAL .	456.392	433.437	20.095	19.228	10.100	9.595	9.995	9.633	10.004

(1) *Военно-Стат. Сборникъ.*

Adecă, cu alte cuvinte, 889.829 locuitorĭ de ambe sexe; numĕrul total al nascerilor fiind de 39.323, iar al morților de 19.695, ceea ce dă o diferență între nascerĭ și morțĭ de 19.628.

In anul 1861, adecă după treĭ anĭ de ḑile, comitetul central statistic din Basarabia ne dă o altă tabelă, alcătuită tocmaĭ în ajunul emanicipăriĭ țĕranilor din Imperiul Rus. Iată și acéstă tabelă:

Anul 1861.

JUDEȚE	In orașe			In județe fără orașe			In județe cu orașe		
	Bărbațĭ	Femeĭ	TOTAL	Bărbați	Femeĭ	TOTAL	Bărbați	Femeĭ	TOTAL
Chișineŭ	45.642	41.249	86 861	52 941	48.695	101.636	98.533	89.944	183.497
Orheiŭ .	2.349	2.309	4 658	61.177	57.003	118.180	63.526	59.312	122.838
Bălțĭ .	2.955	2.945	5.900	56.260	51.573	107.833	59.215	54.518	113.733
Soroca .	2.620	2.681	5.301	53.789	52.030	105.819	56.400	54.711	111,120
Hotin .	8.496	9.200	17.696	74.683	78.200	152.883	83.179	87.400	170.579
Bender .	13.894	7.866	11.760	55.622	48 620	104.352	69.956	56.556	116.112
Akerman	21.683	19.833	41.516	59.790	53.936	113.726	81.473	73.769	155.242
TOTAL:	97.609	86 088	183.797	414.702	390.032	804.754	512.319	476.120	988.431

Am arătat dejà maĭ sus în ce anume mod se desparte pe némurĭ acéstă poporațiune a Basarabieĭ. Cifrele privitóre la fisionomia etnică a Basarabieĭ sunt culese de noĭ, precum am și arătat-o, din chiar sorgintea oficială. Dar în afară de aceste cifre, culese din tóte tabelele statisticeĭ oficiale, în lucrările maĭ încóce de anul 1862 biurourile de statistică ale Imperiuluĭ Rus nu maĭ arată absolut nimic în ceea ce privesce fisionomia etnică fie a Basarabieĭ, fie a Polonieĭ saŭ a alteĭ părțĭ din vastul Imperiŭ Rusesc, mărginindu-se a despărțì poporațiunea Imperiuluĭ în două marĭ clase, cea pravoslavnică și cea de altă religiune. Cu acest mijloc statisticianiĭ rușĭ aŭ isbutit a ascunde adevĕrul etnic al Imperiuluĭ Rusesc, calculând preponderența etnică a elementuluĭ pravoslavnic, presupus bine înțeles că este rusesc, nu numaĭ în Basarabia, dar chiar în Polonia și Caucas, unde uniațiĭ și poporul georgian, Lizginiĭ, Cabardiniĭ etc. sunt trecuțĭ drept poporațiune pur ruséscă.

Cu tótă acéstă metodă de a face statistica, statisticianiĭ ruşĭ, în alcătuirea tabelelor lor, n'aŭ ascuns adevĕrul în aşà mod în cât să nu se pótă descoperì acest adevĕr prin aplicarea legilor generale de statistică. Şi tocmaĭ acésta suntem siliţĭ de a face, pentru a restabili adevĕrul adevĕrat.

Vom urmà dar treptat studiul tabelelor statisticeĭ oficiale pentru treĭ deceniĭ din urmă, adecă de la 1862 până la 1892, în ceea ce privesce mişcarea poporaţiuniĭ din Basarabia. Vom resumà întocmaĭ conclusiunile firescĭ ale statisticianilor ruşĭ în tot ce privesce acéstă mişcare, arătând mediile calculate de eĭ, procentele privitóre la crescerea naturală şi cea datorată altor împrejurărĭ, şi vom arătà că eĭ n'aŭ sciut să ascundă ceea ce aŭ voit să ascundă cu atâta încăpăţînare.

V.

CONCLUSIUNE.

Imperiul Rus, înaintând mereŭ spre teritoriul locuit de némul românesc, a lărgit treptat hotarele sale, a prefăcut o parte însemnată din clasa boerimiĭ nóstre pămîntene, precum şi o parte din clasa de mijloc, în Ruşĭ, dar până acum n'a isbutit *să rusifice* poporul de jos, ţĕrănimea română din Basarabia, precum n'a rusificat nicĭ ţĕrănimea ukrainénă, nicĭ pe cea polonă saŭ caucasiană. Din contră, scriitoriĭ sĕĭ oficioşĭ nu încetéză nicĭ până acum de a se plânge că coloniĭ ruşĭ, aşezaţĭ în mijlocul poporaţiuniĭ străine cucerite, într'un timp fórte scurt perd fisionomia lor naţională şi în Polonia se poloniséză, în Finlanda se germaniséză, iar în Basarabia se româniséză (omoldovanivaiutsa) (1)

Inaintarea Rusieĭ spre teritoriul locuit de némul nostru s'a început sub domnia luĭ Petru-cel-Mare, care, la 1712, după Tractatul de pace de la Constantinopole, a cucerit o fâşie de pămînt de pe malul drept al Dnipruluĭ. De atuncĭ şi până în ḑilele nóstre înaintarea Rusieĭ spre hotarele ţĕrilor românescĭ, precum şi trecerea acestor hotare—adecă cucerirea pămîntuluĭ românesc—s'a făcut în următorul mod cronologic:

(1) Бессарабія, Батюшкова, 1892, p. 97.

DOMNIILE		Intinderea cucerilor în verste pătrate
Petru-cel-Mare	1712, după Tractatul de pace din Constantinopole a cucerit o parte din malul drept al Dniprului	8.174
Ecaterina II .	1774, după Tractatul de la Kuciuc-Kainardji a cucerit teritoriul dintre Dnipru şi rîurile Bug, Ingul până la Azov .	27.254
	1783, a cucerit Crimea şi Cubanĭ . .	81.302
	1791, după Tractatul de la Iaşí a cucerit teritoriul întreg dintre rîul Bug şi Nistru	22.507
Ecaterina II.	1793, guvernămintele Volhinia şi Podolia.	205.588
Alexandru I.	1812, după Tractatul de la Bucurescĭ a anexat întrégă Basarabia cu o parte din Moldova.	40.729
Nicolae I . .	1829, a cucerit gurile Dunăriĭ	695
Alexandru II.	1856, a înapoiat Românieĭ îndĕrĕt gurile Dunăriĭ cu o parte din Basarabia anexată	10.754
	1879, după Tractatul din Berlin a luat de la aliata sa România	10.059

Acéstă treptată, dar neîncetată înaintare a Rusieĭ spre pămîntul Românieĭ este arătată în tabela nóstră în *verste pătrate;* să transformăm dar tabela de maĭ sus într'o alta, calculată pe *mile pătrate,* arătând în acelaşĭ timp şi densitatea poporaţiuniĭ aşezate pe teritorul românesc cotropit:

JUDEŢE	TERITORIUL		POPORAŢIUNEA			Pe 1 milă pătrată locuitorĭ
	Mile pătrate fără ape	Cu apele	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	TOTAL	
Chişineŭ . .	63,28	?	110.733	93.828	204.561	3.232
Akerman. .	149,04	?	87.918	78.350	166.268	1.115
Bender . .	112,78	?	64.934	50.363	115.297	1.022
Orheiŭ . .	63,70	?	62.320	58.975	121.296	1.904
Soroca . .	68,90	?	64.608	59.304	123.912	1.793
Hotin. . .	101,02	?	91.845	83.095	174.940	1.731
Bălţĭ . . .	89,43	?	62.290	57.782	120.072	1.343

Ceea ce ne dă că, la 1862, Rusia erà stăpână peste un teritoriŭ român de 648,95 mile pătrate, locuite de o poporaţiune de 1.026.346 locuitorĭ de ambe sexe, adecă cu o poporaţiune medie de 1.583 locuitorĭ pe milă pătrată. Adăogênd la aceste cifre şi partea luată de Rusia la 1879, adecă teritoriul celor treĭ judeţe, de 172 mile pătrate, cu o poporaţiune de 127.451 locuitorĭ, vom avé totalul teritoriuluĭ român anexat de Rusia.

Tabela nóstră din urmă este alcătuită după datele statisticeĭ oficiale rusescĭ pentru anul 1862. Din acéstă tabelă reese cum că, în anul 1862, Basarabia erà locuită dejà de 1.026.346 locuitorĭ, din carĭ bărbaţĭ 544.648 şi femeĭ 481.698.

Poporaţiunea bărbătéscă în raport cu cea femeiască, după tabela de maĭ sus, ne arată proporţiunea între aceste două grupurĭ pentru Basarabia, pentru 100 de bărbaţĭ în oraşe: 77,1 femeĭ, în judeţe: 91,1, iar în ţéră: 88,4; ceea ce ne dă un *plus* fórte mare în favórea bărbaţilor.

Causa acesteĭ deosebirĭ atât de simţitóre între numĕrul individilor de ambe sexe, după părerea nóstră, trebue căutată în două evenimente, a căror înrîurire asupra mişcăriĭ poporaţiuniĭ în Basarabia este semnificativă. Aceste evenimente, semnalate dejà de noĭ în maĭ multe rîndurĭ, sunt: *emigraţiunea* şi *immigraţiunea.*

Emigraţiunea prin căsătoriĭ se face în Basarabia maĭ cu sémă pe comptul femeilor, pe când immigraţiunea din contră privesce elementul bărbătesc.

Raportul între numĕrul nascerilor şi numĕrul morţilor după datele statisticeĭ oficiale este următorul:

ANII	Născuţĭ		Total	In oraşe	Morţĭ		Total	In oraşe
	Băeţĭ	Fete			Bărb.	Femeĭ		
1869	22.668	26.624	49.292	4.285	11.623	11.415	23.038	2.841
1870	20.070	18.882	38.952	3.799	13.735	13.406	27.141	3.737
1871	20 469	19.480	39.950	3.924	13.563	12.668	26.223	3.502
1872	20.869	20 079	40 948	4.050	13.392	11 930	25.316	3.268
1873	21.455	20.425	41.880	4.367	14.482	13.719	28.201	4.208
Media . .	21.106	21.098	42.204	4.085	13.359	12.628	25.985	3 511

O altă tabelă, pe care o extragem din lucrările statisticeĭ oficiale a Basarabieĭ, ne dă următórele date privitóre la crescerea vegetală a poporaţiuniĭ din acéstă ţéră:

ANUL	Crescerea gen. a poporaţiuniĭ	Căsătoriĭ	LA 100 LOCUITORĪ Născuţĭ Oraşe	Judeţe	Ţéră	Morţĭ Oraşe	Judeţe	Ţéră	La 100 locuitori căsătoriţĭ	La 100 băeţĭ născ. fete născ	La 100 bărb. m aŭ murit femeĭ	La 100 locuitorĭ In oraşe	In judeţe	TOTAL
1869	26.254	10.206	2,36	5,79	5,14	1,57	2,59	2,40	1,06	117,45	98,21	0,79	3,19	2,74
1870	11.811	7.434	2,34	4,29	3,94	2,20	2,85	2,74	0,75	94,08	97,60	0,04	1,43	1,19
1871	13.721	8.650	2,10	4,55	4,08	1,69	2,72	2,52	0,98	96,21	89,12	0,41	1,83	1,56
1872	15.632	9.867	2,06	4,56	4,03	1,66	2,79	2,49	0,97	96,21	89,03	0,39	1,81	1,54
1873	13.679	9.397	2,36	4,46	4,08	2,26	2,85	2,94	0,91	95,19	94,73	0,08	1,60	1,35
Media	16.2 9	9.110	2,17	4,70	4,22	1,87	2,77	2,60	0,91	95,22	94,52	0,30	1,93	1,62

Aşà dar, media nascerilor în Basarabia, după acéstă tabelă, se urcă la cifra de 16.219, ceea ce dă 1,62 pentru 100 locuitorĭ.

Comparând nascerile în oraşe cu cele din sate, observăm că în cele din urmă ele sunt aprópe de 6 orĭ maĭ numeróse decât în cele dintâĭ. Causa acesteĭ mare diferenţe póte să fie aglomeraţiunea elementuluĭ bărbătesc şi a armateĭ prin oraşe, pe când familiile lor locuesc în sate.

Tabela de maĭ sus ne maĭ arată că numĕrul băeţilor născuţĭ covîrşesce aprópe tot-deauna numĕrul fetelor; deosebirea acésta e maĭ cu sémă manifestă în sate.

In ceea ce privesce nascerile *ilegitime*, apoĭ, după statistica oficială (1), Basarabia, în acéstă privinţă ni se înfăţişéză în următorul mod:

Din 100 de nascerĭ:

Neligitimĭ	în oraşe	4,84
»	în sate	1,25
»	în ţéră	1,60.

(1) Отчеты Стат. Земскаго комитета, 1873.

Ceea ce face că din totalul nascerilor 1,6% sunt copiĭ nelegitimĭ. Pravoslavnica Moscva (guvernămîntul) în tabelele statisticeĭ oficiale rusescĭ este în acéstă privinţă cu mult maĭ superióră Basarabieĭ, avênd 11% copiĭ nelegitimĭ.

Mortalitatea, după tabelele statistice oficiale ale Imperiuluĭ Rusesc pentru Basarabia, este arătată cu media de 2.60 pe an la suta de locuitorĭ. Acest procent al mortalităţiĭ osciléză între *maximum* de 2,74% şi *minimum* de 2,40%. (1)

Făcênd acum comparaţiunea între mortalitatea din oraşe şi cea din sate, vom observà că în sate mortalitatea e cu mult maĭ mare decât prin oraşe. In acéstă privinţă, sub ocârmuirea ruséscă, Basarabia se deosibesce de restul Imperiuluĭ Rusesc, unde se observă fenomenul contrariŭ. Causa deosibiriĭ se datoresce lipseĭ desăvîrşite a serviciuluĭ medical prin satele Basarabieĭ.

In ceea ce privesce mortalitatea comparativă dintre bărbaţĭ şi femeĭ, apoĭ din tabelele date de noĭ se vede lămurit că mortalitatea la bărbaţĭ e maĭ mare decât la femeĭ.

Trecênd acum la căsătoriĭ, vedem din chiar cele arătate dejà de noĭ că Basarabia are pentru oraşe căsătoriĭ 0,55, iar pentru sate 0,99.

In privinţa fructificăriĭ căsătoriilor din Basarabia, statistica oficială ruséscă (2) pentru Basarabia stabilesce următórele cifre:

In oraşe	3_7
In sate.	4_6
In ţéră.	4_5

Comparativ cu alte ţĕrĭ (1) şi cu Imperiul Rus, în acéstă privinţă Basarabia ocupă următorul loc:

Rusia	pe o căsătorie	4_{61}	născuţĭ
Germania	»	4_{60}	»
Austria	»	4_{59}	»
Suedia	»	4_{52}	»

(1) Военно-Стат. Сборникъ, v. IV, p. 68—69.

(2) Военно-Статистическій Сборникъ, p. 70.

Belgia	pe o căsătorie	4_{23}	născuţĭ
Anglia	»	4_{18}	»
Basarabia	»	4_{5}	»

Trecênd acum la penultima decenie, găsim, după lucrările statisticeĭ oficiale, că la 1881 Basarabia a fost locuită de 1.466.497 locuitorĭ, din carĭ 1.100.409 de religia creştină de Rĕsărit (pravoslavnoe veroispovedanie) şi 366.042 de alte religiĭ. Acéstă poporaţiune se repartisà în următorul mod pe judeţe:

Anul 1881.

Judeţul	Chişineŭ	239.400	locuitorĭ
»	Orheiŭ	172.830	»
»	Bălţĭ	163.783	»
»	Soroca	161.120	»
»	Hotin.	220.573	»
»	Bender.	166.100	»
»	Akerman	215.240	»
»	Ismail.	127.451	»

Iar pentru anul 1890—1891, statistica oficială a Basarabieĭ ne arată dejà poporaţiunea după judeţe în următorul mod:

Aniĭ 1890—1891.

JUDEŢE	Locuitorĭ
Chişineŭ.	261.462
Orheiŭ	193.731
Bălţĭ	184.782
Soroca	182.220
Hotin	242.573
Bender	187.200
Akermann	236.140
Ismail.	153.451

(1) *Allg. Bëvölkerungs Statistik von Wapphaus*, II Theil, p. 315.

Totalul poporaţiuniĭ pentru aceştĭ anĭ pentru Basarabia întrégă este decĭ, după datele statistice oficiale, de 1.641.559 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ 1.220.439 de religia creştină de Rĕsărit şi 421.120 de alte religiĭ.

Avènd acum înaintea nóstră resumatul complect al mişcăriĭ poporaţiuniĭ Basarabieĭ de la 1812 până la 1891, adecă până în ḑilele nóstre, să ne încercăm, pe temeiul datelor statisticeĭ oficiale rusescĭ, să restabilim fisionomia sa etnică în momentul de faţă.

Am vĕḑut dejà că, până la 1861, statistica oficială ne arătà într'un mod oficial, prin chiar lucrările ofiţerilor de Stat-major rusesc, numĕrul locuitorilor Basarabieĭ pe némurĭ, şi numaĭ de la 1861 s'a inaugurat în lucrările de statistică metoda nouă de a împărţì pe locuitoriĭ Basarabieĭ în doue grupurĭ, cea *pravoslavnică* şi cea *nepravoslavnică.*

Pentru a împărţì aceste doue marĭ grupurĭ în grupurile pe némurĭ, ne-ar fi aprópe cu neputinţă, dacă înşişĭ statisticianiĭ ruşĭ nu ne-ar fi dat cheia pentru deslegarea problemeĭ. In adevĕr, în lucrările statisticeĭ rusescĭ (1) găsim următórea tabelă privitóre la compunerea etnică a poporaţiuniĭ din Basarabia:

Din totalul poporaţiuniĭ Basarabieĭ.
1890—91:

Moldovenĭ	0,664
Rusinĭ	0,131
Evreĭ	0,086
Bulgarĭ	0,052
Germanĭ	0,026
Ruşĭ	0,021
Ţiganĭ	0,010
Rutenĭ	0,005
Armenĭ	0,002
Grecĭ	0,002
Polonĭ, Elveţienĭ	0,001

(1) Бессарабскій справочный келендарь на 1890 г, p. 33.

Tabela acésta fiind calculată pentru recensămîntul din anii 1890—91, să o aplicăm dar la cifra totală de 1.641.559 locuitorĭ, arătaţĭ ca poporaţiune totală a Basarabieĭ pentru acelaşĭ timp. Vom avé dar:

Aniĭ 1890—1891.

NÉMURI	‰ din totalul poporaţiuniĭ	Numĕrul locuitorilor de fie-care ném
Românĭ . . .	664	1.089.995
Rusinĭ . . .	131	215.044
Evreĭ (1) . .	86	141.175
Bulgarĭ . . .	52	85.361
Germanĭ . .	26	42.681
Ruşĭ	21	34.473
Ţiganĭ . . .	10	16.415
Rutenĭ . . .	5	8.207
Armenĭ . . .	2	3 283
Grecĭ	2	3.283
Polonĭ . . / *Elveţienĭ* .	1	1.642
Total	1000	1.641.559

Aşà dar, după chiar arătările statisticeĭ oficiale rusescĭ, Basarabia în ḑilele nóstre a rĕmas, precum a fost acum aprópe un secol, locuită de némul românesc; cele-l-alte némurĭ, carĭ compun abià ¼ parte, nu sunt Slavĭ, ci un amalgam de naţionalităţĭ, atrase în acéstă ţéră parte din causa unor împrejurărĭ economice defavorabile în carĭ trăiaŭ în ţéra lor, parte din causa persecuţiunilor politice saŭ religióse din Turcia şi Rusia, de unde aŭ fugit.

Orĭ-cum, rĕmâne cert că Basarabia, nu numaĭ a fost, din punctul de vedere istoric, parte integrantă a ţĕriĭ românescĭ, dar că până în ḑilele nóstre a rĕmas şi rĕmâne, din punctul de vedere etnic, un pămînt blagoslovit locuit de némul românesc.

(1) Numĕrul Evreilor e mult maĭ mare, de óre-ce Evreiĭ fug de orĭ-ce recensămînt.

CARTEA III.

MORAVURILE ŞI OBICEIURILE POPÓRELOR DIN BASARABIA. — CÂNTECE POPORALE DE ALE ROMÂNILOR, BULGARILOR, RUTENILOR, COLONIŞTILOR GERMANI, ŢIGANILOR ŞI ALTOR NĔMURI.

I.

ROMÂNIĬ.

Precum am vĕḑut, în Basarabia locuesce o poporaţiune varie şi fórte amestecată din punctul de vedere etnic. Afară de Românĭ, carĭ forméză imensa majoritate şi sunt adevĕraţiĭ autochtonĭ aĭ ţĕriĭ, locuesc acolo Rutenĭ, Ruşĭ, Polonĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, Grecĭ, Armenĭ, Germanĭ şi Elveţienĭ. Fiecare din aceste unitățĭ etnice, vorbesce limba sa proprie, posedă moravurile sale, obiceiurile şi modul sĕŭ de a trăì — tóte acestea, împreună luate, în complexul lor, compun trăsura caracteristică a némuluĭ.

Trăind încunjuraţĭ şi în parte amestecaţĭ cu aceste popóre, Româniĭ din Basarabia, carĭ până în ḑilele nóstre forméză $^3/_4$ din totalul poporaţiuniĭ întregĭ, aŭ sciut a impune străinilor, carĭ s'aŭ aşezat în mijlocul lor, multe trăsurĭ din moravurile şi modul lor de a trăì.

Sórta Românuluĭ din Basarabia, în trăsurile sale cele marĭ, a rĕmas de secolĭ aceeaşĭ. Pe când fraţiĭ sĕĭ de sânge de peste Prut, în România neatârnată, adăpostiţĭ sub scutul pepturilor, oţelite în lupta crâncenă cu puhoiul barbarilor, ale Orheienilor, Codrenilor şi mazîlilor, şi-aŭ croit o sórtă maĭ bună, el, Românul din Basarabia, a rĕmas sentinela latinităţiĭ printre alte némurĭ.

In curgerea secolilor, barbariĭ, carĭ năvăliaŭ în Basarabia, aveaŭ obiceiŭ de a ocrotì pe autochtoniĭ-agricultorĭ aĭ ţĕriĭ

invadate (1) şi, mulţumită acesteĭ ocrotirí, precum şi maĭ cu sémă mulţumită virtuţiĭ sale naţionale, Românul de dincolo de Prut a sciut se rĕmâe pururea credincios némuluĭ sĕŭ.

Deosebindu-se prin firea sa, fiind incomparabil maĭ bogat înzestrat de natură decât puhoiul némurilor străine, Românul pururea a avut şi are o înrîurire îmblânḑitóre asupra barbarilor. In contactul sĕŭ cu Rusul, Bulgarul, Sêrbul şi Ruténul, dînsul puţin a împrumutat de la eĭ, dar în schimb mult le-a dat din obiceiurile şi moravurile sale.

Ţĕranul român din Basarabia posedă caracterul Românuluĭ din valea Dunăriĭ, adecă e lipsit de avîntul neîmblânḑit al străbunilor sĕĭ Romaní, devenind din cuceritorul lumiĭ un liniştit pionier al vieţeĭ pacĭnice de agricultor. Tăcut din fire, puţin comunicativ, el se dedă munceĭ câmpuluĭ, legând sórta sa de solul patrieĭ, pentru apĕrarea căreia atâta sânge aŭ vĕrsat strămoşiĭ sĕĭ. Dar din când în când, în mijlocul ocupaţiunilor sale pacĭnice, temperamentul latin se ridică din fundul sufletuluĭ saŭ, şi atuncĭ, dacă cine-va a atins mîndria sa, pasiunea de rĕsbunare, ura în contra străinuluĭ crud şi fără de milă, sbuciumă consciinţa sa, şi ţĕranul din Basarabia îşĭ aduce aminte, inconscient póte, de adagiul strămoşilor sĕĭ: *adversus hostem aeterna auctoritas esto*; de alt-fel, după părerea chiar a scriitorilor ruşĭ (2), ţĕranul român e din fire compătimitor, ospitalier, blând şi prea supus.

Natura blagoslovită a ţĕriĭ sale, pămîntul fertil, climatul cald şi sănătos recompenséză cu belşug munca grea a Românuluĭ agricultor, şi de aceea dînsul, ca orĭ-ce popor meridional, e nepĕsător şi puţin econom. Causa acesteĭ nepĕsărĭ şi a lipseĭ de grijă pentru viitor reşéde întru cât-va şi în împrejurările istorice ale vieţeĭ sale. In sbuciumul continuŭ al lupteĭ cu hordele străine ce năvăliaŭ mereŭ în ţéra sa, în nesiguranţa seculară a bunurilor vieţeĭ, în avutul sĕŭ supus jafuluĭ şi prădăciuniĭ némurilor barbare, apoĭ în se-

---

(1) Kogalniceano, *Hist. de la Valachie*, p. II: «Les Valaques sont environnés de barbares, sans être mêlés avec eux»; B. P. Hasdeŭ, *Strat şi Substrat;* Gr. G. Tocilescu, *Archiv. p. Archeologia* etc.

(2) Zasciuk, *op. cit.*, p. 193; Dedloff, *Novaia Excursia;* Costamaroff, *Zaporajie;* Maximoff, *Za Dunaem;* Corolenco, în ultima sa scriere despre *Dobrogea*.

colul XVIII, al Fanarioţilor, şi în secolul nostru, al cinovnicilor ruşĭ — ţĕranul român din Basarabia s'a deprins de a trăì de aḑĭ până mâne, fără a agonisì cevà pentru ḑile negre.

La 1869 ţĕranul român a scăpat din starea de clăcaş şi a fost recunoscut proprietar peste ogorul sĕŭ. Bucata de pămînt, ce a primit dînsul la împroprietărire, a fost suficientă pentru întocmirea uneĭ gospodăriĭ bune; dar lipsa de orĭ-ce capital l'a găsit nepregătit pentru întemeiarea uneĭ stărĭ economice solide. Liberat de jure, clăcaşul, din causa miserieĭ, s'a vĕḑut nevoit a se angagià la munca câmpuluĭ boerilor şi arendaşilor, lăsând ogorul sĕŭ în voia întîmplărilor, cultivându-l rĕŭ şi chiar părăsindu-l cu desăvîrşire. Indatorat pururea, ţĕranul n'a fost nicĭ măcar liber de a-şĭ preţuì munca, iar miseria l'a menţinut în aceste condiţiunĭ până în ḑilele nóstre, aşà că *de facto* el totuşĭ a rĕmas aservit către proprietarul mare.

Ţĕraniĭ din Basarabia sunt cufundaţĭ în datoriĭ la arendaşĭ şi proprietarĭ. Incompatibilitatea stăriĭ economice actuale a ţĕranuluĭ faţă cu drepturile ce i-a dat actul de emancipare de la 1861 se reflectă perfect în nepĕsarea şi indiferentismul sĕŭ în ceea ce privesce resultatul munciĭ sale. Pentru ce să adune? Bucăţica de pămînt ce-ĭ aparţine stă părăsită saŭ cultivată rĕŭ, din causa lipseĭ de braţe, angagiate aiurea; vitele sale şi cel-lalt avut nu fac la olaltă nicĭ a o suta parte din ce datoresce el arendaşuluĭ şi Evreilor.

Ţĕranul român din Basarabia iubesce munca câmpuluĭ, între dînsul şi ogorul sĕŭ există o legătură puternică, care se reflectă asupra moraleĭ sale, a inteligenţeĭ sale, a moduluĭ sĕŭ de a-şĭ înfăţişà lumea ce-l încunjură, de a-şĭ explicà misiunea omuluĭ pe pămînt, de a-şĭ croì idealul sĕŭ. Acéstă iubire a pămîntuluĭ este o mare pârghie, care-l va scăpà de sigur din starea sa de miserie, dându-ĭ destulă tărie morală pentru a biruì împrejurările nefaste, carĭ astăḑĭ îl copleşesc din tóte părţile.

De alt-fel, acolo unde lipsesce garanţia legală pentru salvgardarea fructuluĭ munciĭ, omul cel maĭ harnic devine leneş, apatic, neprevĕḑĕtor şi nepĕsător. Lipsa de garanţiĭ sociale pentru resultatul munciĭ omuluĭ a avut pretutindenea acelaşĭ efect; şi maĭ cu sémă într'o ţéră ca Basarabia, cu clima eĭ

caldă, e necesar un stimulent puternic, pentru ca omul să nu adórmă sub radele ferbinţĭ ale sórelui.

Cu ţĕraniĭ din Basarabia, împroprietăriţĭ la 1869, s'a întîmplat acelaşĭ lucru, care a distrus altă dată aprópe întrégă clasa aşà de puternică a răzeşilor de la nordul Basarabieĭ. Răzeşiĭ de dincolo de Prut, din judeţele Chişineŭ, Orheiŭ şi Hotin, aŭ sărăcit şi încetul cu încetul s'aŭ transformat, pe alocurea, într'o clasă miserabilă de argaţĭ. Acésta s'a întîmplat tot din causa datoriilor contractate faţă cu arendaşiĭ şi Evreiĭ. Sunt sate răzeşescĭ acum, la partea de spre médănópte a Basarabieĭ, carĭ, pentru a plătì numaĭ dobândile capitaluluĭ împrumutat de pe la arendaşĭ şi Evreĭ, daŭ, în afară de jumătate din rodul câmpuluĭ, un tribut anual în limbĭ de porc, costiţe, ouĕ, găinĭ, lână, brânză, miere şi altele. Suntem dar acì în mijlocul evuluĭ mediŭ, cu tóte relaţiunile sale sociale.

Lipsesce ce e drept castelul medieval, dar în locul sĕŭ există curtea arendaşuluĭ şi hanul cârciumaruluĭ. Intre arendaş şi cârciumar există o solidaritate de interese, care-ĭ face pe amîndoĭ să încheie un contract reciproc; arendaşul n'are absolut nicĭ un interes de a păstrà proprietăţiĭ arendate fertilitatea soluluĭ, vigórea poporaţiuniĭ muncitóre aşezate şi bunele relaţiunĭ dintre proprietarul mare şi proprietariĭ micĭ vecinĭ; întreg interesul arendaşuluĭ e cuprins în a sleì tóte forţele, în a luà întréga vlagă de pe moşia arendată. Acelaşĭ interes îl are şi cârciumarul, ale căruia daraverĭ merg perfect de bine în mijlocul uneĭ poporaţiunĭ sărace, căcĭ poporaţiunea economă, avută şi harnică nu dă clienţĭ obicĭnuiţĭ la cârciumă.

Cârciumariĭ evreĭ din Basarabia aŭ obiceiŭ de a contractà cu arendaşiĭ un fel de înţelegere amicală, pe temeiul căreia pentru fie-care muncitor de câmp îndatorat la cârciumă garantéză proprietarul saŭ arendaşul cu simbria «argatuluĭ».

Cu ajutorul *rachiuluĭ*, cârciumarul evreŭ distruge şi cea de pe urmă scânteie de consciinţă ce maĭ sclipesce în sufletul ţĕranuluĭ, strîns ca în cleşte de miserie.

Marea şi gróznica plagă, care a sărăcit ţĕrănimea română din Basarabia, nu sunt numaĭ Evreiĭ şi arendaşiĭ; maĭ există afară de aceştĭ parasiţĭ socialĭ şi alte elemente, carĭ distrug avutul claseĭ rurale. Aşà de pildă sunt Ruşiĭ, Greciĭ, Sêrbiĭ

și Bulgarii, carĭ cumpĕră în Basarabia de la proprietarii pămînteni fășiĭ de pămînt încleștate între ogórele ţĕrănescĭ. Aceste fășiĭ de pămînt devin un fel de capcană pentru vitele satuluĭ; noiĭ proprietarĭ aŭ obiceiul de a cultivà câte o plantă suculentă, verzue, pentru ca de departe să pótă atrage privirea lacomă a viteĭ ţĕrănescĭ. Odată vita atrasă, pentru stricăciunile ocasionate trebue ca ţĕranul să plătéscă. Sunt multe, fórte multe manopere de acest fel, cu ajutorul cărora în jurul săténuluĭ din Basarabia trăesce o dróie de parasiţĭ, adunaţĭ din tóte părţile în voia întîmplărilor istorice prin carĭ a trecut Basarabia.

Nelegiuirile de tot felul aŭ învrăjbit poporaţiunea rurală din Basarabia și aŭ sădit în inima blândă din fire a ţĕranuluĭ ura în contra albăstrimiĭ, făcêndu-l să pérḑă orĭ-ce încredere în dreptate și în legĭ.

Romànul din Basarabia e totușĭ blajin, bun din fire, o repetăm încă odată, și cu frica luĭ Dumneḑeŭ; statistica criminală din Rusia demonstră cât se póte de bine acest adevĕr. Iată în ce mod ne înfăţișéză ea criminalitatea din Basarabia după némurĭ:

	Crime în contra proprietăţiĭ.		Contra persóneĭ.
Românĭ	0,05	la 100 de locuitorĭ	0,18
Rusinĭ	0,05	»	0,07
Evreĭ	0,15	»	0,03
Bulgarĭ	0,12	»	0,28
Germanĭ	0,01	»	0,10
Rușĭ	0,45	»	1,24
Ţiganĭ	0,62	»	1,12
Rutenĭ	0,15	»	1,23

Romànul din Basarabia e de statura mijlocie; numaĭ Orheieniĭ și Codreniĭ din judeţul Chișineuluĭ sunt înalţĭ. Musculatura Romànuluĭ e bine desvoltată, vînjósă. Pĕrul e negru; ochiĭ căpriĭ, marĭ, cu gene lungĭ; faţa deschisă, profilul bine desemnat, barba o rade și pórtă plete lungĭ.

Cu peptul deschis în toiul erneĭ, ţĕranul român din Basarabia se bucură de o sănătate fórte resistentă. In Basarabia nu există *pelagra*, din causă că dijmuirea porumbuluĭ după lege *nu póte* întârḑià maĭ mult de Sf. Dimitrie.

Ţĕranca română din Basarabia e de statură mijlocie, sveltă

cu umerii aplecaţĭ în jos, cu peptul bine desvoltat, deşĭ fără ca bustul să pară desvoltat proporţional cu cuşca peptuluĭ; pěrul eĭ e negru, stufos, împletit în cosiţe. Fisionomia nervósă a Româncei, cu ochiĭ negri şi marĭ, e de o frumuseţe netăgăduită şi recunoscută de tóte némurile carĭ locuesc Basarabia. Celebrul etnograf rus d-l Zasciuc, în scrierea sa asupra Basarabieĭ, vorbind despre ţěranca română, scrie următórele: «Ochiĭ negri, strălucitorĭ şi plinĭ de foc aĭ Moldovenceĭ, mişcările sale graţióse, ba galeşe, ba leneşe, ba pasionate, fac din acéstă femee o fiinţă fórte plăcută.» Iar în alt loc, acelaşĭ autor adaoge: «Moldovénca, îngrijită de nepěsarea bărbatuluĭ sěŭ, e fórte economă şi cumpětată. Modestă, ea e puţin sociabilă şi nu iubesce pe un străin.» (2)

Locuinţa ţěranuluĭ român din Basarabia constă dintr'o căsuţă construită din cărămidă şi lemnărie de construcţiune. Cărămida de pămînt, materialul principal din care se construesce acéstă locuinţă, se confecţionéză din pămînt lutos amestecat cu paie tăiate şi băligar. Acest material, din causa fermentaţiuniĭ băligaruluĭ, póte fi considerat ca fórte nesănătos.

Când locul pentru casă este ales, ţěranul începe construcţiunea locuinţeĭ sale batênd în pămînt nisce parĭ, numiţĭ *cuie;* apoĭ aceste cuie, a căror înălţime este aceea a viitorilor păreţĭ, se împletesc cu nuiele, trestie, stufărie, iar după ce împletitura s'a isprăvit, peste ambele părţĭ ale împletitureĭ se lipesce *ciamur*. După ce păreţiĭ sunt gata, se face tavanul şi în fine acoperişul.

Construirea uneĭ locuinţe noue se face cu óre-care solemnitate. Ţěranul invită pe consătenii sěĭ; invitaţiĭ se împart în doue grupurĭ; pe când uniĭ benchetuesc, bênd şi mâncând cele pregătite de stăpânul caseĭ în construcţiune, alţiĭ lucréză la zidirea caseĭ; apoĭ ceĭ dintâĭ se pun la lucru, iar ce din urmă la chef.

Casele cu ciamur se construesc în partea Basarabieĭ care posedă pădurĭ, iar prin judeţele lipsite de pădurĭ împletiturĭ nu se fac şi zidăria întrégă se face din cărămidă de

(1) Военно.-Стат.-Сборникъ, *Россія.*

(2) *Защукъ, Внутренній и внѣшній Бытъ жителей Бессарабіи*, v. II, pp. 456—457.

pămînt. In Bugéc țěranii construesc case din *oolit,* care e fórte resistent la umeḑélă.

Imprejurul caseĭ, din afară, se face de obiceiŭ tradiționala prispă. Casa apoĭ se spoesce și se văruesce pe din afară și pe dinăuntru, zugrăvindu-se împrejurul ferestrelor floricele. Acoperișul se face saŭ de trestie, saŭ de paie. Hornurĭ alocurea se fac, iar alocurea nu, și în acest din urmă cas fumul trece de-adreptul, printr'o gaură, în pod, unde rěspândindu-se, afumă acoperișul, făcêndu-l negru ca fundul céonuluĭ. Casa țěranuluĭ din Basarabia are o tindă, care desparte douě odăĭ saŭ o odae și o cămăruță. Părețiĭ din lăuntru sunt próspețĭ văruițĭ, iar podelele spoite cu lut.

Locuința țěranuluĭ român e fórte curată și acéstă curățenie, uimind pe Rușĭ, obicĭnuițĭ cu necurățenia țěranuluĭ rus, face pe etnograful rus d-l Zasciuc să exclame: «Este imposibil a găsì la un popor de jos o curățenie așà de perfectă, ca aceea care se observă în locuința Moldovénuluĭ din Basarabia». (1)

Intr'un colț al odăeĭ, spre rěsărit, sunt atârnate sf. icóne, împodobite cu florĭ artificiale saŭ adevěrate, incadrate într'o draperie, făcută dintr'un cearceaf cusut saŭ dintr'o bucată de borangic; în josul icónelor, pe o poliță, sunt lumînărĭ carĭ aŭ ars la biserică în ḑiua Sf. Vinerĭ, prosfiră, snopĭ micĭ de grîŭ legațĭ în cruce. Maĭ departe, pe părețĭ, câte o litografie rusécă, imaginea unuĭ general saŭ a vre-unuĭ episod de răsboiŭ.

De-alungul tavanuluĭ, pe o poliță, sunt înșirate mere domnescĭ, iar pe la colțurĭ câte o legătură de busuioc uscat, ce exhală o aromă care îmbibă aerul din odae. Sub icóne, drept mobilă, e o laviță lungă de lemn, la țěraniĭ fruntașĭ câte un pat-divan, acoperit cu o saltea de paie, peste care e aruncat un leișěr saŭ nisce *«scórțe țesute de mânĭ frumóse»*, precum ḑice țěranul. Lângă pat e o masă acoperită cu o bucată de pânză curată.

Intr'unul din colțurile caseĭ stă un scrin colorat, de-asupra căruia sunt puse cu orînduială perine, scórțe și altele. Acésta e zestrea feteĭ.

Casa țěrănéscă are de obiceiŭ treĭ ferestre și o mică fe-

(1) Внут. и Вныш., Бытъ жителей Бессарабіи, Защукъ, v. II, p. 458.

restruică în dosul sobeĭ. Asemenea și în cămăruța despre curte maĭ e o mică ferestruică, numită *ochiŭ*. Ferestrele aŭ geamurĭ; rare-orĭ în loc de geam se văd bucățĭ de burduf, bine întins.

Acum două-decĭ de anĭ țĕranul român, pentru a-șĭ lumină locuința séra, întrebuință o ploscă umplută cu seŭ, avênd la mijloc un fitil; acum însă s'aŭ întrodus și pe la sate lămpĭ de tinichea pentru petroleŭ.

Lângă casă, în județele pădurόse, se află construită o mică căsuță de lemn, fără ferestre, unde se păstrézǎ unelte de gospodărie; alăturea e pivniță, apoĭ un coșar pentru porumb, iar maĭ departe grajdul și poiata, construite din nuiele împletite și acoperite cu ciamur. Tóte aceste acarete sunt încunjurate cu gard.

In județele lipsite de pădurĭ, acaretele lipsesc și vitele vara sunt la pășune, iar érna saŭ în curte saŭ într'o îngrăditură obștéscă a satuluĭ.

Imbrăcămintea țĕranuluĭ român din Basarabia e aprópe aceeașĭ ca a țĕranuluĭ român de dincolo de Milcov. Imbrăcămintea se compune dintr'o pălărie de paie vara saŭ căciulă, din cămașă și ismene, făcute de pânză de casă, altă dată țesută pe d'intregul de in, iar acum făcută pe jumătate cu bumbac; piciórele sunt încălțate cu opincĭ. De-asupra cămășiĭ țĕranul aruncă pe umerĭ o *manta*. Femeile vara pórtă o cămașă lungă, pe de-asupra căreia se îmbracă saŭ fustă saŭ șorț, și o cațaveică; piciórele sunt desculțe saŭ în opincĭ. Imbrăcămintea de sĕrbătóre și dile marĭ constă obicĭnuit dintr'un *antereŭ* de demicaton, iar la ceĭ cu dare de mână de mătase; antereul se încinge cu brîŭ. Érna, pe de-asupra acestor haine se maĭ îmbracă *cojocul*. De-asupra brîuluĭ țĕraniĭ se maĭ încing și cu o încingĕtóre largă de pele, împobită cu nasturĭ (bunghĭ) și cruciulițe de aramă. Duminica se pórtă nisce șalvarĭ largĭ crețĭ în dos, de demicaton albastru saŭ din postav de casă (bernevișĭ), iar pe de-asupra antereuluĭ o scurteică; în loc de opincĭ, nisce *ciobote* potcovite cu potcóve de aramă. In județele Chișineŭ, Soroca, precum și în județele din sudul Basarabieĭ, pe la Bender. Akerman, Ismail, țĕraniĭ românĭ aŭ părăsit aprópe cu totul portul național și se îmbracă în «haine nemțescĭ», iar femeile se îmbracă ca la orașe. In județul Soroca țĕraniĭ carĭ

aŭ îmbrăţişat schisma protestantă a Stundiştilor se îmbracă în haine la fel cu coloniştiĭ germanĭ.

La flăcăiĭ din sat e acum mare modă pentru jiletce şi veste. Şi ciobótele cu brîul sunt două obiecte de mare cochetărie.

Imbrăcămintea ţĕrancelor de ḑile marĭ şi de sĕrbătorĭ se compune dintr'o rochie de bumbac saŭ de mătase; peste rochie se îmbracă o caţaveică îmblănită cu blană de vulpe, iar pe cap se pórtă o brobódă saŭ tulpan. Femeile bĕtrâne îşĭ acopĕr capul cu prosop alb de pânză, femeile tinere cu o bucată de borangic saŭ un testemel. Fetele nu-şĭ acoper capul şi pórtă pĕrul împletit în cosiţe, carĭ cad pe spate, saŭ sunt reţinute de un pieptene, ornat cu o garofiţă saŭ altă flóre. Ţĕranca română din Basarabia iubesce a se gătì, e chiar cochetă, pórtă inele, gâtul eĭ e plin de mărgele saŭ *harmaz*, precum pórtă şi cerceĭ. Firesce că tóte aceste giuvaeruri nu se pórtă decât în ḑile de sĕrbătóre, iar în ḑilele de muncă portul femeilor e simplu, dar tot-deauna curat. Statisticianul-etnograf rus d-l Zasciuc, vorbind despre acéstă calitate a femeeĭ romănce din Basarabia, se exprimă în următorul mod: «Trebue să dăm dreptate ţĕrancelor moldovence din Basarabia— ele se îmbracă simplu, dar cu mult gust şi fórte curat, deşì sunt cam cochete.» (1)

Hrana ţĕranuluĭ român se compune din mămăligă cu brânză, pesce sărat şi slănină. Din bucatele de frupt ţĕranul mănâncă borş cu carne, unghia cu cépă, borş cu tocmagĭ, ciorbă de puiŭ, curechiŭ cu slănină, plachie din orez saŭ porumb, rĕciturĭ, zamă, frecăţeĭ, sarmale, iar ca desert plăcintă, învîrtitură, călţunaşĭ şi prăjiturĭ. Firesce că, înşirând acì arta culinară a ţĕranuluì din Basarabia, n'avem de gând a face pe cine-va să crédă că aceste bucate forméză obicĭnuitul *menu* al luĭ; de obiceiŭ ţĕranul român se mulţumesce cu mămăliga sa şi cu cevà varză acră saŭ alte legume. Duminica flăcăiĭ şi fetele, cu buzunarele pline cu cucoşeĭ (floricele), încing o horă (joc); pe alocurea Ruşiĭ aŭ introdus ca desert seminţa de flórea sóreluĭ. Mâncările de post ale ţĕranuluĭ se compun din borş cu fasole, curechĭ, mazĕre,

(1) Zasciuc, p. 641.

tocmagĭ, cartofĭ, pesce sărat, curechĭ cu móre și pepenĭ murațĭ (castravețĭ), turtă de post, chiseliță de mere, pere, etc.

Repetăm însă că tóte aceste bucate nu sunt la îndemâna țĕranuluĭ în fie-care ḑi; bucate de acestea românescĭ, carĭ altă dată eraŭ obicĭnuite la masa țĕranuluĭ, acum apar numaĭ la ḑile marĭ, iar de obiceiŭ țĕranul se hrănesce rĕŭ și neîndestulător pentru munca câmpuluĭ și viéța în aer.

Contactul țĕranuluĭ român cu poporațiunea ruséscă a produs asupra luĭ o înrîurire vătĕmătóre: unde e Rus, e și rachiŭ. Acum patru-ḑecĭ de anĭ țĕraniĭ românĭ din Basarabia nu întrebuințaŭ absolut de loc bĕuturile spirtóse, mulțumindu-se cu vinul din crama părintéscă, iar acum accisele, dupĕ datele statistice, înregistréză peste 570.000 vedre de rachiŭ, ce se consumă în Basarabia împreună cu cele 2.500.000 vedre de vin pe an.

Alcoolismul cu cortegiul sĕŭ de bóle bântue prin sate și, cu tóte că țĕranul român nicĭ odată prin firea sa nu póte deveni bețiv ca alte popóre, totușĭ dînsul nu maĭ posedă acea cumpătare străbună pentru bĕutură.

Obiceiurile țĕrănescĭ. Familia țĕranuluĭ român de dincolo de Prut și-a păstrat până acum tipul curat al uneĭ familiĭ patriarchale. Capul familieĭ e adevĕratul patriarch și pe la răzeșiĭ din ținutul Orheiuluĭ până acum s'a păstrat vechiul obiceiŭ ca copiiĭ să sărute dupĕ masă mâna părinteluĭ. Cuvîntul *tu* la țĕranĭ se întrebuințéză numaĭ față cu nevîrstniciĭ, iar celor maĭ marĭ să ḑice: *mată* (dumnéta), *matale* (domnieĭ-tale).

Gospodăria casnică e pe mâna soțieĭ; țĕranca română din Basarabia e harnică, muncitóre și economică, și pe temeiul acestor calitățĭ ale femeieĭ-gospodine se rézimă avutul țĕrănesc.

In județele de méză-nópte ale Basarabieĭ, mulțămită faptuluĭ că pășunea și fînețele sunt stăpânite de-avalma de sătenĭ, țĕranul român posedă și acum câte o vacă, 20—30 oĭ, o pereche de caĭ și boĭ. Acest avut, firesce, aduce mare spor în economia sa casnică.

Țĕranul nu se amestecă în de-ale caseĭ; el vara muncesce afară la câmp, iar érna se îndeletnicesce cu cărăușia, saŭ, dacă n'are de muucă, șéde la cârciumă, unde face po-

litică, adecă vorbesce despre primărie, saŭ cel mult despre stanovoi (sub-prefect).

In adunările ţărănescĭ femeia nu ieà pàrte, chiar la biserică ţĕrancile staŭ în dosul bărbaţilor, şi numaĭ elita satuluĭ, preotésa şi fetele primaruluĭ, îşĭ permit une-orĭ de a stà lângă amvon. Când mireniĭ se apropie de sf. cruce saŭ se împărtăşesc cu sf. darurĭ, ţĕraniĭ tot-deauna sunt ceĭ dintâĭ, iar după eĭ vin ţĕrancele. Acum 40 de anĭ ţĕraniĭ aveaŭ obiceiul de a săruta mâna boeruluĭ saŭ a verĭ-ce funcţionar; acum acest obiceiŭ a dispărut, cu tóte că umilinţa şi linguşirea faţă cu ceĭ puternicĭ se manifestă şi acum.

Ţĕranul român din Basarabia e religios însă nu bigot; el se conformézǎ tuturor prescripţiunilor bisericescĭ, postesce şi respectă pe preotul satuluĭ, dacă acesta este adevĕrat sacerdot. Altă dată clerul rural erà strîns legat cu enoriaşiĭ, atât prin comunitatea credinţeĭ, cât şi prin interesele economice de fie-care ḑi. Preotul satuluĭ, afară din biserică, erà şi el un simplu plugar, care-şĭ muncià ogorul precum îl muncesce ţĕranul. Atât el, preotul de mir, cat şi ţĕranul aşezat pe pămîntul mănăstiriĭ, aveaŭ acelaş duşman comun — pe călugăr. De acì, dintr'o parte, erà lucru firesc ca să se nască o intimitate şi solidaritate de interese între ambele părţĭ, de altă parte, misiunea înaltă şi cunoscinţa Sf. Scripturĭ garantaŭ preotuluĭ stima enoriaşilor. De aceea preotul satuluĭ ocupà pretutindenea, în manifestările vieţeĭ de fie-care ḑi a satuluĭ, locul dintâiŭ. Un preot iubit de sat erà povăţuitorul ascultat de sătenĭ, autoritatea sa erà mare. Din nenorocire însă rusificarea cleruluĭ a rupt legătura ce existà până acum între prot şi sătenĭ; preotul rusificat şi-a croit o viéţă separată, cu totul alta de cât e viaţa de muncă a ţĕranuluĭ; din preotul-plugar s'a format preotul-amploiat al statuluĭ, preotésa din gospodină şi mamă s'a transformat şi ea în cocóna-preotésa, fetele popiĭ s'aŭ făcut *duduce*. Şi în loc de iubire, ţĕraniĭ n'aŭ astă-ḑĭ pentru acest tip noŭ de preot decât frică şi ură, carĭ se manifestă în miĭ şi miĭ de anecdote poporale despre popă, preotésă şi fetele popiĭ.

Obiceiurile şi moravurile ţĕranuluĭ român din Basarabia arată cât se póte de bine caracterul blajin, ospitalier şi umanitar al némuluĭ din care el se trage. Nascerea, botezul, căsătoria, şeḑătórea, înmormîntarea etc. sunt atâtea prilejurĭ

pentru a da pe faţă aceste însuşirĭ sufletescĭ, în cât în ele, ca într'o oglindă, se reflectă caracterul sĕŭ naţional.

Iată unele din obiceiurile maĭ caracteristice ale ţĕranuluĭ român din Basarabia.

Nascerea. A treia ḑi după nascerea copiluluĭ, ţĕranul prăznuesce *rodişul.* (1) In acéstă ḑi móşa umblă pe la vecinĭ şi prietenĭ, invitând lumea la masă. Óspeţiĭ vin cu darurĭ; femeile aduc o batistă cu mazĕre, fasole, castraveţĭ, perje (prune), mere, pómă (strugurĭ) şi altele, bărbaţiĭ daŭ banĭ.

Intrând în casă, óspeţiĭ ḑic:

— Să trăiască pruncul, să calce pe urmele părinţilor, să-l norocéscă Dumneḑeŭ!

Părinţiĭ rĕspund:

— Mulţumim dumné-vóstre!

Apoĭ, după primirea cadourilor, se pregătesce masa, care se compune din următórele bucate: sarmale, plăcinte, ferturĭ, învîrtiturĭ, prăjiturĭ, vin şi rachiŭ. Óspeţiĭ se aşéză — beaŭ şi mănâncă.

Peste o sĕptămână după *rodiş*, se face de obiceiŭ botezul. Cumetriĭ se aleg dintre ómeniĭ de frunte. Altă dată cumetriĭ eraŭ numaĭ bărbaţĭ, acum sunt şi femeĭ. Botezul se face la biserică, unde pruncul este adus de móşă, urmată de cumetri. După botez, părinţiĭ invită pe preot la masă şi plécă cu toţiĭ în casa părinţilor.

Séra naşul e dator a da un prânḑ la dînsul acasă. La acest prânḑ, pe masă se pun douĕ sticle de vin: dintr'una beaŭ óspeţiĭ, iar din alta naşul. După prânḑ unul din cumetri ieà în mână un colac pregătit dinainte şi acoperit cu un prosop şi se apropie de naş:

— Poftim, primesce colacul!

Iar naşul rĕspunde:

— Poftim aur şi argint... Să dea Dumneḑeŭ noroc!

Apoĭ naşul închină, ḑicênd:

— Pruncul s'a creştinit, să-ĭ fie în cés bun, să trăiască părinţiĭ şi nănaşiĭ!

A doua ḑi după botez copilul este scăldat, şi cu acéstă ocasiune iarăşĭ se face masă.

(1) Pe alocurea lehuza în ḑiua nascerii devine stăpână deplină peste voinţa bărbatuluĭ. Totul se face precum poruncesce ea.

Căsătoria. In Basarabia printre ţěranĭ există obiceiul ca tînĕrul singur să-şĭ caute ursita; părinţiĭ nu se amestecă de cât apoĭ, când este vorba de a consimţì la căsătoria proiectată.

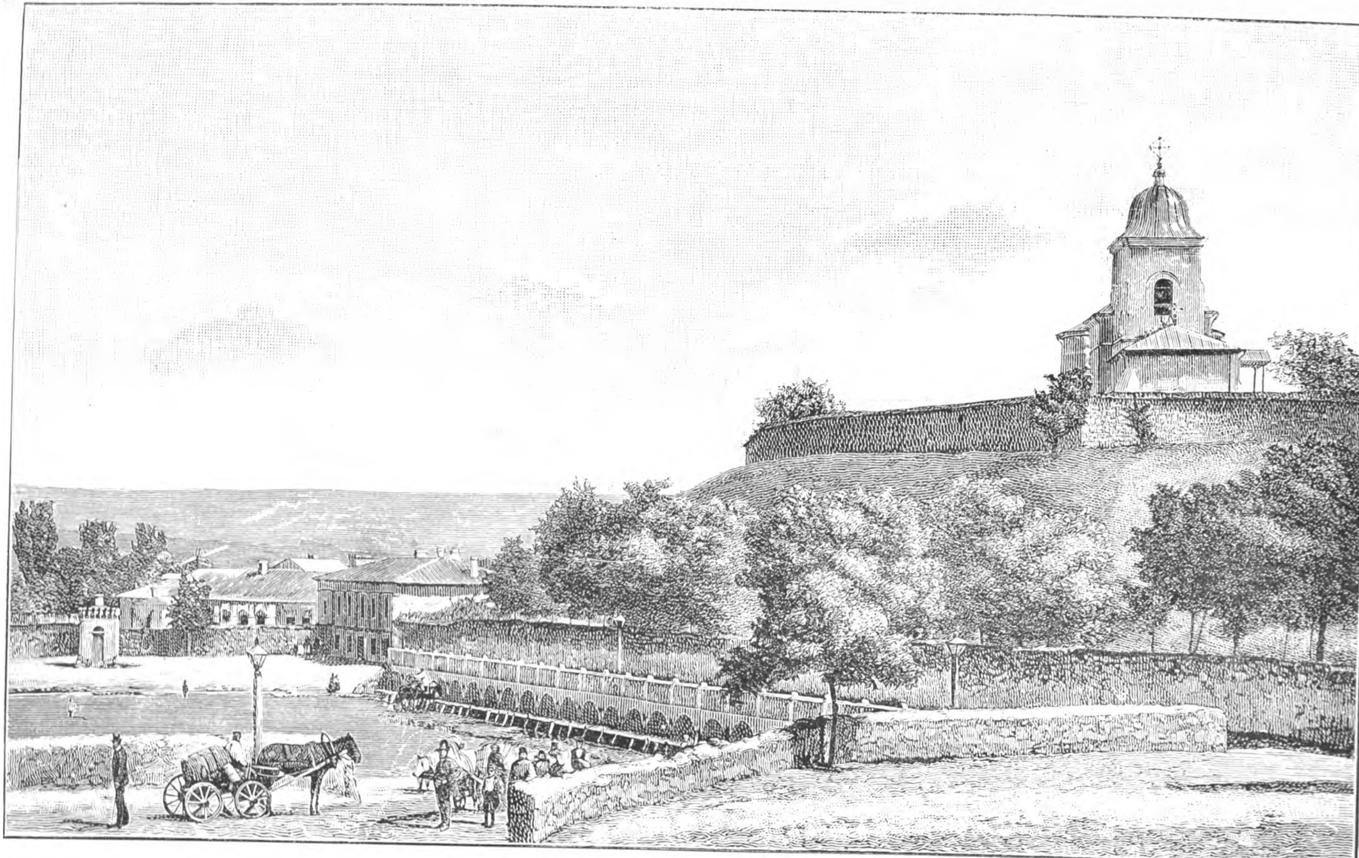
Rar se întîmplă însă ca părinţiĭ să se împotrivéscă, saŭ şi maĭ rar ca să siléscă pe tînĕr saŭ pe fată să ieà în căsătorie pe care nu-ĭ place. In cas când flăcăul nu-şĭ găsesce fată în sat, plécă într'un alt sat străin, împreună cu vre-un om aşezat şi căsătorit, şi, cu ajutorul acestuĭ om cunoscut în acel sat, face cunoscinţă cu fata care i-a plăcut. Tineriĭ se îndrăgostesc, dar dragostea se ţine în mare taină şi e tot-deauna platonică.

Dacă părinţiĭ feteĭ primesc pe tînĕr în casă, acésta dovedesce că eĭ sunt gata a-ĭ da fata, şi atuncĭ tînĕrul urméză cu curtenirea, care duréză une-orĭ maĭ multe lunĭ de ḑile. Când în fine părinţiĭ ambelor părţĭ s'aŭ înţeles, tînĕrul devine logodnic.

In unele judeţe, şi anume în ţinutul Soroca, s'a maĭ păstrat un simulacru de obiceiŭ vechiŭ de a răpì pe mirésă. In acest cas, lucrurile se petrec în următorul mod: flăcăul, făcênd cunoscinţă cu fata, se înţelege cu dînsa, iar prin dînsa cu părinţiĭ eĭ, şi o fură din casele părintescĭ, ajutat fiind de alţĭ flăcăĭ prietenĭ. In momentul când mirésa furată a trecut pragul caseĭ mireluĭ, unul din flăcăĭ slobóde două, treĭ focurĭ de pistol, dând scire satuluĭ despre faptul îndeplinit. Mirele e dator însă a păzì bine lucrul furat, căcĭ i se póte întîmplà ca fata, fiind o cochetă, să se fi lăsat a fi răpită numaĭ de ochiĭ lumiĭ, pentru ca, răpită de unul după care părinţiĭ sunt dispuşĭ a o da, să fugă apoĭ cu un altul care n'a plăcut părinţilor sĕĭ. In acest cas, cel dintâiŭ devine de rîsul satuluĭ.

Când căsătoria se face într'un mod obicĭnuit şi părinţiĭ aŭ aprobat alegerea făcută, mirele se adreséză la vre-o rudă, şi maĭ cu sémă la naşul sĕŭ, rugându-l de a fi *staroste.* Primind a fi staroste, naşul îşĭ alege un tovarăş, tot dintre ómeniĭ aşezaţĭ din sat, şi merge în casele părinţilor feteĭ. După obicĭnuitele urărĭ, starostele ḑice:

— Cumetre, eŭ am venit iacă pentru ce; ne-a călcat un flăcăŭ din cutare sat al cutăruĭ om şi am socotit că are să fie potrivit cu copila d-tale, şi venim ca să vorbim?

Biserica Mazarachi cu isvórele (Fantal) din Chișineŭ.

— Poftim cumetre, şi vino! rĕspunde tatăl copileĭ, dacă flăcăul îĭ place.

Voind a mărità fata, părinţiĭ aleg şi eĭ din partea lor un staroste, însărcinându-l să afle starea flăcăuluĭ, purtarea şi rudenia luĭ. Primind apoĭ sciri satisfăcĕtóre, părinţiĭ feteĭ daŭ mireluĭ făgăduiala şi-ĭ permit să visiteze casa lor, şi mirele vine, urmat de staroste. Tineriĭ fac atuncĭ cunoscinţă într'un mod solemn în faţa tuturor, deşì se cunosc de mult, şi sunt blagosloviţĭ la icóne. După binecuvîntare, mirésa sărută mâna celor presenţĭ. Apoĭ ambele părţĭ pun la cale cestiunea privitóre la zestre. Stăpâna caseĭ în acest interval pregătesce cina, iar stăpânul cinstesce pe óspeţĭ cu vin; în curte se trag focurĭ de puşcă şi de pistóle.

Petrecerea durézä până târḑiŭ nóptea. După cină se pun pe masă douĕ talere: într'unul părinţiĭ feteĭ pun o năframă şi un inel, pe altul mirele pune banĭ. După acésta tatăl feteĭ ḑice, adresându-se către acésta:

— Du-te şi ieà-ţĭ ce-ţĭ trebue!

Fata, dacă flăcăul îĭ place, ieà baniĭ, iar în cas contrariŭ năframa. Dacă fata a luat baniĭ, flăcăul ieà năframa şi inelul. Acesta este ritualul obicĭnuit al logodneĭ.

La plecare, ambele părţĭ hotărĕsc ḑiua în care vor fixà căsătoria.

Acéstă ḑi solemnă se numesce *ḑiua rĕspunsuluĭ*. După ce a trecut terminul până la acea ḑi, căsătoria nu se maĭ póte strică.

In intervalul aceluĭ timp, ambele părţĭ se pregătesc pentru nuntă.

In ajunul ḑileĭ de cununie, mirele petrece cu flăcăiĭ satuluĭ. După ce petrecerea s'a isprăvit, părinţiĭ daŭ binecuvîntarea fiuluĭ lor şi acesta încalecă pe cal şi, încunjurat de tovarăşĭ, plécă la mirésă; în urma escorteĭ mireluĭ merg carele cu rubedeniile. Intr'unul din care sunt lăutarĭ, carĭ cântă din viorĭ şi cobză tot cântece de-ale nóstre românescĭ; pe drum flăcăiĭ chiuesc şi se întrec. La popasurĭ se încinge câte un joc (hora) şi se bea vin din ploscă. Apropiându-se de satul mireseĭ, mirele trimite înainte pe *conacarĭ* saŭ *vorniceĭ*, pentru ca eĭ să vestéscă apropierea cortegiuluĭ. Şi atuncĭ părinţiĭ feteĭ se pregătesc de primire.

Mirésa esè spre întîmpinare în pragul uşeĭ. Vorniceiĭ se

apropie şi, după urările de ocasiune, se unesc cu vorniceiĭ mireseĭ şi merg spre întîmpinarea cortegiuluĭ. Apropiându-se de ceĭ sosiţĭ, vorniceiĭ mireseĭ pun în capul mireluĭ un colac, pe care imediat vorniceiĭ mireluĭ îl sfărâmă în bucăţĭ. Mergênd apoĭ toţĭ împreună spre casele mireseĭ, cortegiul se dă la o parte şi mirele înaintéză singur către mirésă, încunjurată de rudele eĭ. In acest moment cómele cailor se împodobesc cu prosópe cusute cu fir «de mână măiastră». Când mirele stă alăturea de mirésă, unul din vorniceĭ declamă sus şi tare următórele strofe: (1)

Bună ḑiua, bună ḑiua, soră frumósă,
Bună ḑiua, boerĭ dumné-vóstră!
Am venit să vĕ întrebăm de viéţă:
Bună vi-ĭ viéţa?
— Hie mila Domnuluĭ
Şi a Impĕratuluĭ!
— Mulţumim luĭ Dumnedzĕŭ
Că nicĭ nouĕ nu ni-ĭ rĕŭ.
Dar al nostru Impĕrat,
De când s'aŭ ridicat,
Multă óste aŭ adunat.
Şĭ-aŭ purces cu óste la vînat,
Să vîneze câmpiĭ cu florile,
Codriĭ cu isvórele,
In carĭ locuesc tóte hĭarele.
Dar sfetniciĭ Mării Sale
La un mijloc de cale
Aŭ găsit urme de hĭare,
Şi aŭ dzîs că nu-s urme de hĭare,
Şi-s urme de zînă
Ce-a vinit la fântână,
Cu a nostru Impĕrat de bună
Ca să-ĭ hie preună.
Iar al nostru Impĕrat
Fórte mult s'aŭ bucurat,
In scărĭ de aur s'aŭ ridicat (s'aŭ înălţat)
Preste oştire aŭ căutat,
Şi ne-aŭ ales pre noĭ,
Pre aceştĭ voinicĭ doĭ,
Pe caĭ bărbaţĭ

(1) Auḑit în satul Petricanĭ, jud. Chişineŭ, 1889.

Și din gură învěțațĭ,
Și ne-aŭ trimis prin crângu șeruluĭ,
Pre lumina stelelor.
Vědênd óste că nu se lasă,
Ne-am abătut noĭ la acéstă casă,
Sóră frumósă,
Boeriĭ dumné-vóstră.
Dar stolnicul de casă
Cu bun rěspuns să ne iasă.
Șe umblăm? Șe căutăm?
Noĭ séma bine să vě dăm.
Noĭ nu suntem ciocoĭ
Saŭ negustorĭ de boĭ,
Noĭ suntem solĭ de la solie
De la pre șinstita împěrăție,
Din pofta domnéscă
Din strășnicia împěrătéscă,
Ca niminĭ cuvîntul să nu ne clintéscă.
Iar al nostru Impěrat
Pe aicĭ că aŭ maĭ umblat
De astă flóre aŭ dat,
S'aŭ sfătuit cu sfetniciĭ bětrânĭ
Și cu hiciorĭ de óminĭ bunĭ
S'o ieà din grădina domnéscă,
S'o ducă în grădina împěrătéscă,
Acolo s'o rěsădéscă,
Maĭ frumos să înfloréscă,
Ca să hie șinste părinților,
Și laude nanașilor
Și nouě tutulor fraților.
Avem a vě dà colac zaharnit,
Cu miere îndulșit;
Nu ni-ĭ de dat,
Și ni-ĭ de schimbat,
Cu o mână să dăm,
Cu o mână să luăm,
Unul pre altul să nu înșelăm.
Avețĭ a ne da naframițe de in,
Să ne ștergem gurița de ghin;
Naframița înhierată
De frîile cailor legată.
Noĭ înapoĭ când ne-om înturnà,
Caiĭ din cap vor da,

Naframițele vor săltà;
Iar al nostru Impĕrat,
Când ne-a vidè, s'o ținè bun încredințat
Că i-am făcut slujba cu adevĕrat.
Și bine v'am găsit sănătoșĭ!
Iar al nostru Impĕrat când va vînà,
Pămîntul va huì;
Când va descălecà,
Pămîntul se va cutremurà.
El nu vine saŭ cu v'o tărie,
Saŭ cu v'o mărie,
Saŭ cu sabia franțuzéscă,
El vine cu închinăciune
Și cu plecășiune
Și ațĭ jurat ca să-ĭ dațĭ,
Și cu ochĭ bunĭ să-ĭ catațĭ.
Vĕ gătițĭ cu care de fîn,
Cu buțĭ de ghin,
Cu ialovețĭ grașĭ,
Cu pâne frumósă,
Să ne pohtițĭ la masă,
Și pe noĭ fruntașĭ,
Că v'am găsit sănătoșĭ
In casa dumnélor-vóstră
Amin.

După ce vornicelul a isprăvit de declamat, mirésa stropesce pe mire cu apă de busuioc, iar vorniceilor le dă câte o basma. Mirele drept rĕsplată îĭ dăruesce un galben. Apoĭ óspețiĭ merg de se culcă, pentru a se maĭ odihnì de drum, iar tineriĭ încing o horă (joc).

După o oră saŭ douĕ, se presintă la mire doĭ vornicеĭ, avênd fie-care câte o prăjină lungă în mână; la vîrful prăjinilor sunt legate batiste. Eĭ țin în mânĭ și câte o ploscă cu rachiŭ și nisce prăjiturĭ, cu carĭ cinstesc pe mire și pe óspețĭ; apoĭ îĭ invită pe toțĭ la masă.

Când óspețiĭ staŭ la masă, mirésa rĕmâne în curte, unde petrece în mijlocul fetelor și flăcăilor. In timpul meseĭ, vorniceiĭ călărĭ pe caĭ se apropie de ferestre și îndémnă pe mire să mérgă la întrecere ca să-șĭ arate voinicia. Mirele refusă și însărcinéză pe alțĭ doĭ vornicеĭ ca să-l înlocuiască. Apoĭ se face o alergare de caĭ, la care ieaŭ parte toțĭ vor-

niceiĭ; cel ce a întrecut pe toţĭ este aclamat şi mirésa îl cinstesce cu un pahar de vin,

După masă, mirele cu aĭ sĕĭ merg de se culcă puţin; apoĭ, după ce s'aŭ odihnit cu toţiĭ, mirele trimete prin conăcarĭ darurile de nuntă mireseĭ. Aceste darurĭ, de obiceiŭ, se compun din ghete cu tocurĭ, ciorapĭ şi alte lucrurĭ; răzeşiĭ dăruesc cămăşĭ de borangic, testemele de mătase, cerceĭ de argint şi chiar de aur, după starea fie-căruia; tatăl mireseĭ primesce şi el câte o bucată de postav saŭ o păreche de ghete (ciobote), mama o bucată de pânză saŭ de borangic.

Conăcariĭ, remiţênd darurile, ḑic *poclónele*:

La gazdă, boeriĭ, la gazdă! (1)
De ne sunteţĭ fraţĭ iubiţĭ,
Intr'a dumné-vóstră curte să ne poftiţĭ;
Iar de nu vĕ e voie de noĭ,
Spuneţĭ, ca să ne 'nturnăm înapoĭ.
Vĕ rugăm să ne faceţĭ cale şi cărare
Până la dumné-eĭ şinstită flóre.
Bucură-te, bucură-te, coconiţă mirésă,
Şi te veselesce,
Corabia că de la coconu mire-ţĭ sosesce.
Iar coconu mire din ném mare şi bogat
Pre bun cal aŭ încălecat,
Când în tîrg ca în Ţarigrad aŭ alergat,
Când în tîrg ca în Ţarigrad intrând,
Sórele rĕsărind, dughenele deschiḑênd,
Iar coconu mire cu ochĭ negrele privind
Şi cu galbenĭ tot cumpĕrând,
Feţişóreĭ dumi-tale le potrivind,
Şi în hârtie le învĕlind,
Şi în corabie le puneà,
Iar corabia pre mare porniă.
Şi aŭ dat Dumneḑeŭ
Şi aŭ bătut un vînt
Din jos de la apus
Despre marea din sus,
Şi aŭ cârligat corabia în bot
Şi s'aŭ sfărâmat de tot...

(1) Culésă de către un licean, care a scris-o nu după graiul din Basarabia.

Numaĭ un corăbier maĭ bĕtrân aŭ scăpat
Pe o scândură de brag,
Şi aŭ mers, din val în val,
Pân' el aŭ ajuns la mal.
Şi aŭ strigat:
— Fă Impĕrate ce veĭ puté,
Că de iştea nime o samă nu veĭ vedé.
Iar coconu mirele maĭ de ném mare şi bogat
Maĭ pre bun cal aŭ încălicat
Şi în tîrg ca în Chişineŭ intrând,
Sórele rĕsărind, dughenele deschiḑênd,
Negoţile întinḑênd,
Iar coconu mirele cu ochĭ negrele privind,
Feţişóreĭ matale, cuconiţă mirésă, le potrivind,
Şi în hârtie le învĕlind,
Şi în corabie le puneà,
Şi corabia pre mare o pornià,
Şi corabia la dumné-ta
Cuconiţă mirésă sosì.
Poftim, cuconiţă mirésă,
De le primesce.
Amin.

Mirésa, primind darurile de nuntă, cinstesce pe conăcarĭ şi le transmite darurile sale mireluĭ. Aceste darurĭ se compun din lucrurĭ bărbătescĭ: cămaşă cusută cu fir şi altele. Când mirésa remite cadourile, conăcariĭ ḑic:

La gazdă, boeriĭ, la gazdă!
Iar de ne sunteţĭ fraţĭ şinstiţĭ
Intr'a dumné-vóstră curti să ne poftiţĭ;
Iar de nu viĭ voie de noĭ,
Spuneţĭ, să ne 'ntornăm înapoĭ.
Vĕ rugăm să ne faşeţĭ cale şi cărare
Până la dumné-luĭ Craiul-şel mare.
Bucură-te, bucură-te, cuconu mire,
Şi te înveselesce,
Că corabia de la mirésă sosesce.
Iar cuconiţa mirésă,
Auḑind de venirea dumi-tale,
Fórte bine s'a bucurat
Şi s'aŭ gătit cu făcliĭ aprinse,
Cu pahare drese,

Câte sunt întrebuințate la mese;
Și încă s'aŭ maĭ gătit
Și s'aŭ maĭ silit,
Ți-aŭ gătit dumi-tale
Cucóne mire o cămașă de matasă,
Cu marginele alésă,
Și un bîrneț de in
Cu floricele de hir,
Și așà se rógă dumné-eĭ cuconița mirésă
De micĭ de marĭ să le primescĭ.
Pohtim mire, de vĕ cerețĭ preț,
Din tot năsturașul gălbenașul,
Din tóte boghițe leițe.
Amin.

Mirele ieà după acésta darurile și dă vorniceilor banĭ, după stare.

După acésta către mire vine alt rînd de solĭ — sunt femeile satuluĭ, carĭ se apropie cântând și dănțuind.

Femeile aduc perne, plapomă (odél), albiturĭ, strachine și altele. Apoĭ, încunjurat de lume, mirele cinstesce pe femeĭ, iar vorniceiĭ slobod focurĭ de pistóle. După acésta mirele plécă spre casele mireseĭ. In curte se încinge horă mare, la care se prinde și mirésa.

Când masa s'a gătit, nașa ieà pe mirésă de mânĭ și o desprinde din horă, ducêndu-o în casă. Acésta e semn de plecare pentru óspețĭ; plecarea se face cu óre-care solemnitate: în mijlocul odăieĭ sunt două scăunele, pe carĭ se așéză părințiĭ feteĭ, tineriĭ îngenuchiază înaintea părinților pe un covoraș așternut jos; toțĭ în acest moment se ridică în picióre, iar unul din vorniceĭ ḑice *ertăciunca*. Iată o versiune ce am auḑit noĭ la o nuntă din satul Nisporenĭ, județul Chișineuluĭ:

Ascultațĭ, ascultațĭ, șinstițĭ nuntașĭ
Și dumné-vóstră împrejurașĭ,
Cum noĭ așestor părințĭ ne vom rugà
Și dumné-lor hiiĭ le vor ĭertà.
Și noĭ ne vom smirì,
Și de rost vom grăì:
Și dumné-vóstră șinstițĭ părințĭ,
Carĭ de la milostivu Dumnedzĕŭ sûntețĭ rînduițĭ

Ca și pomiĭ șeĭ rodițĭ,
Șe fac ródă rodilor
Din rĕcórea rĕdăşinelor,
Așà și pre dumnè-vóstră Dumnedzĕŭ să vĕ învrednișéscă;
Căutaţĭ pre așeĭ doĭ hiĭ aĭ domniĭ-vóstre,
Șe îngenuchiază, și de la inimă vĕ umilițĭ
Și cu duh de la inimă să-ĭ ĭertaţĭ, să-ĭ blagoslovițĭ,
Că nu sunt hiĭ în lume să trăiască
Și părinților să nu greșască,
Că părinţiĭ mult se osîndesc
Până pe hiiĭ sĕĭ îĭ cresc
Și de tóte relele-ĭ feresc,
Că așà și Dumnedzĕŭ
Aŭ făcut șerul și pămîntul
Numaĭ cu cuvîntul,
Și mare și șele șe sûnt într'însa
Numaĭ cu dzîsa,
Iară șerul și pămîntul
Le-aŭ împodobit Dumnedzĕŭ
Cu sórele, cu stele, cu luna,
Carĭ le privim tot-deauna,
Și pămîntuluĭ aŭ porunșit Dumnedzĕŭ
Și îndată s'a înverḑit
Și încă l'aŭ împodobit:
Munţiĭ cu măgurele, codriĭ cu isvórele
In carĭ locuesc tóte hĭarele,
Și tot felul de póme roditóre
Care după sĕmînţa sa,
Că așà aŭ vrut Sfinţia Sa;
După așésta, după tóte,
Ca un Dumnedzĕŭ șel șe póte,
Aŭ făcut raiul la rĕsărit,
Deosebit de pămînt,
Și într'însul aŭ zidit
Pre strămoșul nostru, pre Adam,
Cu trupul din pămînt,
Cu osul din pétră,
Cu sângele din rouă, cu ochiĭ din mare
Și cu duhul sfînt
Din duhul Sfinţieĭ Sale;
Și aŭ vĕḑut Dumnedzĕŭ că nu este bine
Să trăiască omul singur pe pămînt,
Și aŭ adormit Dumnedzĕŭ

Pre strămoșul nostru Adam,
Și aŭ luat o cóstă din mâna stângă
Și aŭ zidit pe strămóșa nóstră Eva,
Și aŭ deșteptat Dumnedzĕŭ ca dintr'un somn,
Iar Adam sculându-se
Dzise: Mulțumesc ție Dómne,
Că vĕḍuiŭ os din osul meŭ
Și trup din trupul meŭ!
Iar Dumnedzĕŭ aŭ blagoslovit și aŭ dzis:
Cresceți și vĕ înmulțiți, ca năsipul mării,
Ca stelele șeruluĭ, ca chedrii Livanuluĭ,
Iar din atunghea trăgênd, ce vițe și seminţe
Până la acești doĭ hiĭ a dumné-vóstră
Din frumósă țara nóstră,
De Dumnedzĕŭ blagoslovită
Și de veșĭ nepărăsită,
Și se rógă hiiĭ la dumné-vóstră șinstițĭ părinţĭ,
De vĕ îndurațĭ și ĭertațĭ și blagoslovițĭ,
Precum aŭ blagoslovit Dumnedzĕŭ pre Avram,
Și Avram pre Isac, și Isac pre Iacov,
Și Iacov pre aceĭ 12 patriarchĭ
Carĭ din nunta Canagalilor eraŭ aleșĭ,
Că blagoslovenia părinților
Intăresce casa hiilor,
Iar blestemul părinților
Risipesce casele hiilor;
Și la al treilea rînd
Tot acest cuvînt,
Că Dumnedzĕŭ lor viéță le-aŭ dăruit
Și dzîua de căsătorit,
Ca unuĭ pom ce-a înflorit,
Ce vine vremea să înfloréscă,
Așà a vinit vreme și la acești
Doĭ hiĭ aĭ dumné-vóstră să se căsătoréscă.
Fiind la dumné-vóstră crescuțĭ, născuțĭ,
Vor fi luat multe greșeli
Cât sunt a câmpuluĭ burienele,
Când porunșesce Dumnedzĕŭ câmpuluĭ
De se usucă verdéța ierbeĭ,
Așà și dumné-vóstră șinstițĭ părinţĭ,
Tóte să le priĭmițĭ,
Și tóte în pămînt să le lăsațĭ,
Și pre hiiĭ să le ĭertațĭ.

Ca să hie de părinţĭ întăriţĭ
Şi de Dumnedzĕŭ blagosloviţĭ
In veşĭ şi amin;
Iar mie un pahar de ghin.

Pe tot timpul cât se ḑic *ertăciunile*, părinţiĭ şi mirésa aŭ lacrimĭ în ochĭ, iar după ertăciune părinţii blagoslovesc tînĕra păreche. După acésta nanaşa ieà pe mirésă din casele părintescĭ şi o duce în casa mireluĭ. Óspeţiĭ se împrăştie cu chiote şi mare veselie.

Părinţiĭ feteĭ nu merg la biserică şi nu asistă la cununie; eĭ nicĭ nu petrec pe fată.

Când mirésa se apropie de casa mireluĭ, îĭ ese spre a o întîmpinà mama mireluĭ saŭ cine-va din rudele sale, avênd în mânĭ un taler cu douĕ pahare cu vin; mirésa sórbe din amîndouĕ paharele, apoĭ sărută mâna mameĭ şi intră în casă după mire, unde se aşéză la masă.

Inaintea mireluĭ se pune atuncĭ o pâne neîncepută, solniţă şi pahare. Apoĭ intră veciniĭ şi se încep urările de bine. Fie-care din óspeţĭ capĕtă câte un pahar cu vin, ce-l tórnă vorniceiĭ, şi închină în sănătatea tinerilor. La urărĭ, mirésa sărută mânile celor bĕtrânĭ. Óspeţiĭ fruntaşĭ aduc darurĭ, banĭ saŭ lucrurĭ, găinĭ, raţe şi altele. In curte cântă lăutariĭ şi se încinge o horă. Când s'aŭ isprăvit cu urările, lăutariĭ păşesc spre casă şi es de acolo cu mirésa, care se prinde în horă.

A doua ḑi, de obiceiŭ Duminecă, se face cununia de diminéţă, vorniceiĭ cutreeră satul cu plosca plină şi, cinstind lumea, invită pe óspeţĭ la nuntă.

Când cortegiul pornesce la biserică, în fruntea tuturora merge naşul (nanaşul) cu mirele încunjurat de flăcăiĭ satuluĭ, apoĭ vine naşa (nanaşa) cu mirésa şi fetele satuluĭ, iar în urmă lăutariĭ, carĭ cântă, iar flăcăiĭ chiuesc.

La biserică un covoraş se întinde sub piciórele tinerilor nuntaşĭ; acest covor devine apoĭ proprietatea preotuluĭ. După săvîrşirea serviciuluĭ divin, rudele şi ceĭ de faţă presară tînĕra păreche cu grîŭ şi nucĭ, urând belşug şi fericire. La întórcerea de la biserică părechea căsătorită este iarăşi obiectul urărilor etc. In acest timp vorniceiĭ umblă prin sat, poftind la *masa cea mare*. La acéstă masă, rolul de frunte

îl are acum nașa, pe care flăcăiĭ o duc cu mare alaiŭ în casa noueĭ părechĭ.

In frunte merg lăutariĭ, după lăutarĭ nașa, încunjurată de femeĭ, apoĭ bărbațiĭ. Cortegiul chiuesce, dănțuesce și se trag focurĭ de pușcă. La masa mare nu se așéză decât ceĭ căsătorițĭ, afară de proprietarul moșieĭ, arendașul și alțĭ óspețĭ simandicoșĭ, carĭ, chiar dacă nu sunt ómenĭ căsătorițĭ, totușĭ sunt poftițĭ; pe timpul meseĭ flăcăiĭ și fetele petrec în curte, dănțuind. Nuntașiĭ cinstesc pe tinerĭ cu rachiŭ și colacĭ; óspețiĭ, bênd câte un rachiŭ, pun banĭ pe taler. Aceștĭ banĭ, legațĭ apoĭ într'o batistă, se remit mireseĭ.

După ce se isprăvesce în fine masa, nașa conduce pe mirésă și pe mire în odaia de culcare, iar óspețiĭ plécă unul câte unul pe la casele lor. A doua ḑi în casele nuntașilor se adună femeĭ, pentru a sĕrbătorì un fel de serbare mueréscă numită serbarea *vinuluĭ la ucrop*. Dacă mirésa a fost fată mare, femeile beaŭ vin roșu, iar conăcariĭ, încinșĭ cu brîŭ roșu, umblă călărĭ prin sat, și-șĭ manifestă bucuria; în cas contrariŭ, femeile beaŭ vin alb și nu se face nicĭ o manifestațiune.

Acest obiceiŭ din urmă nu s'a păstrat decât pe alocurea; în județul Chișineŭ, la nunțile țĕrănescĭ, nu se maĭ obicĭnuesce a se da pe față prin vre-o manifestațiune nevinovăția feteĭ.

In județul Orheiŭ și Soroca, țĕraniĭ românĭ adese-orĭ nu se cunună în biserică, ci s'a introdus în moravurĭ așà numita căsătorie fără cununie. O casă bună însă, răzeșiĭ și mazîliĭ, nu admit acest fel de cununie, și maĭ de vreme saŭ maĭ târḑiŭ totușĭ se cunună la biserică.

Inmormîntarea. Țĕranul român din Basarabia, precum și țĕranca română, consideră inelul de logodnă ca un obiect fórte scump și sacru, de care omul nu trebue să se despartă nicĭ mort.

De aceea unuĭ rĕposat, dacă dînsul a murit fără a avé în deget inelul sĕŭ de logodnă, imediat ce mórtea i-a închis ochiĭ, rudele îĭ pun acest inel. Numaĭ după acésta trupul rĕposatuluĭ se spală și se îmbracă în haine curate. Intins pe o masă, corpul se acopere cu o bucată de pânză. Acum vre-o 30—40 anĭ se puneà în capul rĕposatuluĭ căciula sa; iar acum căciula se pune alăturea saŭ sub cap. La ridicarea

sicriuluĭ şi scóterea corpuluĭ din casa mortuară, se întinde lângă uşă o bucată de pânză ca de treĭ coţĭ, peste care păşesc ceĭ ce duc sicriul; pânza aşternută jos represintă imaginea punţiĭ netede şi albe, ce trece din acéstă viéţă pămîntéscă spre viéţa vecĭnică. La cimitir, după ce cosciugul s'a scoborît în grópă, unul din amiciĭ rĕposatuluĭ aruncă peste mormîntul încă deschis un cocoşel, pe care îl prinde din altă parte a grópeĭ vre-un copil orfan. Acest obiceiŭ, se ḑice, că este un fel de alusiune la sufletul destrupat, care acum îşĭ înalţă sborul la cer.

După înmormîntare se face masă, şi fie-care din ceĭ presenţĭ capĕtă câte un colac, o lumînare cu două, treĭ crenguleţe împodobite cu nucĭ, smochine, stafide şi altele. Aceste crenguleţe represintă dulcéţa grădinilor din raiŭ. Preotul primesce un ulcior de vin, colacĭ, covrigĭ şi prosop.

In ḑiua a patru-ḑecea după mórte se face o nouă pomenire a rĕposatuluĭ; ḑiua acésta se numesce *moşiĭ*. Se invită amiciĭ şi rudele rĕposatuluĭ, se cumpĕră o masă nouă, cofe, pahare, talere, ulcioraşe etc.; altă dată se maĭ pregătià şi un rînd de haine femeescĭ saŭ bărbătescĭ, după cum erà rĕposatul saŭ rĕposata. Când se gătesce masa pentru ceĭ poftiţĭ, la o parte se maĭ aşterne şi o masă nouă, cu bucate alese. Odată ce óspeţiĭ s'aŭ aşezat, stăpânul caseĭ aşéză la *masa neîncepută* pe vre-un om sărac, care, în reamintirea rĕposatuluĭ saŭ rĕposateĭ, se îmbracă în haine nouĕ.

După panahidă, pe mormîntul stropit cu aiazmă se distribue coliva, iar apoĭ se pune o ulcică cu cărbunĭ, peste carĭ se aprinde tămâie.

Acum ḑece, cincĭ-spre-ḑece anĭ, existà în Basarabia obiceiul bun de a face podurĭ şi puţurĭ în amintirea şi pomenirea celor rĕposaţĭ; acest obiceiŭ acum aprópe a dispărut, dar totuşĭ şi până acum ţĕraniĭ, când se opresc la vre-un puţ, după ce-şĭ adapă vitele, îngână şi un *bogdaprosti*, făcĕnd cruce.

Credinţe şi semne. Ţĕranul român din Basarabia a păstrat multe din credinţele şi semnele carĭ îl deosibesc de veciniĭ sĕĭ Rutenĭ, Polonĭ, Ruşĭ şi alte némurĭ; multe însă din credinţele sale sunt împrumutate de dînsul şi, firesce, adaptate după modul sĕŭ de a privì lucrurile.

Aşà de pildă din credinţele superstiţióse, prin carĭ dînsul

se deosibesce de cele-lalte némurĭ, carĭ s'aŭ strecurat și s'aŭ așezat în mijlocul sĕŭ, vom semnalà pe următórele maĭ rĕspândite:

In județul Chișineŭ, țĕranca română refusă de a da Lunea foc (jăratic) din vatră, nu împrumută vecineĭ nimic din ale gospodărieĭ, — pentru ca să nu sărăcéscă casa și să nu rĕmâe pustiită. Lunea nu se pot numĕrà banĭ, vite, găinĭ și altele, și dacă vre-un străin, necunoscĕtor al acestuĭ obiceiŭ, va cutezà să numere cevà în acea ḑi, apoĭ i se ḑice: «numĕră-țĭ dințiĭ în gură». Marțea nu se începe zidirea uneĭ case, căcĭ, ḑice țĕranul, în acea ḑi «Dumneḑeŭ singur a urzit cerul și pămîntul». Sâmbăta nu se croesce o haină nouă saŭ cevà din albiturĭ, căcĭ o asemenea haină va servî omuluĭ pentru înmormîntare. Séra stăpâna caseĭ nu adună ață, de frică ca mórtea să nu-ĭ taie pe întuneric ața viețeĭ; séra nu se mătură odaia, iar dacă se mătură, gunoiul nu se scóte până diminéța afară. Apa adusă nóptea nu se póte bé înainte de a se aruncà în ea doĭ, treĭ cărbunĭ, căcĭ nóptea de apă se prinde necuratul, care fuge de cărbunĭ. E rĕŭ dacă o femeie a fost scuipată Lunea, căcĭ va lepădà.

In ḑiua de Anul noŭ țĕranul se pune de diminéță la lucru: taie lemne saŭ face cevà prin curte, acésta pentru ca să-ĭ sporéscă anul întreg. In ajunul Crăciunuluĭ nu se cade ca cine-va să dórmă pe fîn saŭ paie, în grajdul vitelor, căcĭ în acea nópte boiĭ vorbesc între eĭ despre acela care s'a născut în iesle și pe care l'aŭ încălḑit boiĭ cu suflarea lor.

Mercurea, în postul cel mare, țĕraniĭ numĕră ouĕle și pe unul îl aruncă peste streșina caselor, pentru ca să se clocéscă bine.

In nóptea de Sf. Gheorghe flăcăiĭ satuluĭ păzesc ciréda, pentru ca nu cum-va vrăjitórea să se apropie și să mulgă vacile, căcĭ în acest cas vacile perd laptele. La Sânta Măria cea mare trebuesc bine păzite vacile și caprele, ca să nu le sugă șerpiĭ, carĭ în acea ḑi aŭ voe de a umblà pe pămînt.

De la 30 Novembre până la Crăciun nu se lucréză pânză, nicĭ nu se tórce lână, de frică să nu se supere Maica Domnuluĭ. Ḑiua Sfîntuluĭ Foca trebue cinstită, de frica foculuĭ.

E rĕŭ de a se culcà lângă o mlaștină, căcĭ în somn sufletul omuluĭ e chinuit de necuratul, care trăesce prin băltóce și mlaștine.

Țĕranul e doritor de a cunósce viitorul, acest dor mare de

a ridicà pologul misterios, care ascunde viitorul îl frămân tă mereŭ. Ca fatalist, el crede că sórta fie-căruĭ om stă dinainte dejà scrisă în cartea destinuluĭ; dacă i se întîmplă cevà, el ḑice: «așà mi-a fost scris», «așà mi-erà sórta». Dorul de a-șĭ cunósce viitorul a creat prin satele românescĭ din Basarabia o specie de ómenĭ, femeĭ și bărbaţĭ, carĭ se ocupă cu vrăjitoria. Vrăjitoriĭ sunt în general ómenĭ bětrânĭ, foștĭ ciobanĭ, herghelegiĭ; vrăjitórele sunt femeĭ bětrâne, věduvele, și ţigăncile. Ţĕrăncele maĭ cu sémă recurg la ajutorul vrăjitóreĭ în casurĭ de bólă; fetele, pentru a-șĭ cunósce pe ursitul lor, pentru a fărmecà pe un flăcăŭ iubit. Pentru a rĕspunde la întrebările clienţilor, vrăjitórea recurge la fel de fel de manopere mistice: topesce céră de pe lumînarea care a ars la căpětâiul mortuluĭ, cositor saŭ plumb și, după figura materialuluĭ topit, proorocesce. Dacă o fată vrea să-șĭ cunóscă ursitul, vrăjitórea o sfătuesce să mérgă în nóptea de Sf. Vasile la rĕspântie de drumurĭ și să asculte: dacă va auḑì șoptindu-se cuvîntul «mergĭ», atuncĭ se va mărità cu flăcăŭ iubit, iar dacă va auḑì cuvîntul «șeḑĭ», atuncĭ vrea să ḑică că nu se va mărità după cel pe care-l iubesce. Pentru a aflà dacă veĭ avé noroc, să eșĭ în nóptea de Crăciun afară în curte și să ascultĭ: dacă va ţipà porcul, e rĕŭ; dacă va muge vita, e bine.

Pentru a-șĭ aflà sorta, fetele din sat es nóptea în curte, avênd în mână un bucheţel cu busuioc și o aţă roșie; cu ochiĭ închișĭ, ele se plécă spre pămînt și pe pipăite caută un beţișor, pe care îl înfig în pămînt, legându-ĭ la vîrf aţa cu bucheţelul. Dacă diminéţa pe busuioc s'a așezat roua, e semn că fata în curgerea anuluĭ se va mărità; iar dacă va rĕmâné uscat, e semn că va rĕmâné fată. In nóptea de Sf. Andreiŭ fetele, pentru a-șĭ aflà sórta, umblă cu piciórele góle: aceea care se va înţepà se va mărità în curînd, iar ceea care va călcà peste o surcea uscată va avé un bărbat bětrân. Modul cel maĭ eficace pentru a-șĭ cunósce ursitul este, ḑic fetele satuluĭ, următorul: nóptea spre Sf. Ilie trebue să mergĭ spre locul unde e cânepă, să scoţĭ cămașa, s'o tăvălescĭ peste cânepă, și apoĭ s'o îmbracĭ iute. Culcându-te, dacă după acésta veĭ visà în somn cânepă verde, e semn că bărbatul va fi un flăcăŭ; iar dacă veĭ visà cânepă uscată, este că bărbatul va fi un om bětrân.

Intre legendele audite de la ţĕranii români din Basarabia, credem interesant a înregistrà acì pe următórele, în carĭ se oglindesce părerea poporuluĭ despre lumea ce-l încunjură şi relaţiunile ce există între lucrurĭ.

Iată de pildă legenda despre zidirea lumiĭ: (1)

«Când s'a gândit Dumnedeŭ de a zidì lumea, a dis către îngerul cel maĭ mare peste toţĭ îngeriĭ: «Haide, Satanaile, «să zidim lumea!» «Să mergem, Prea Sfinte», rĕspunse îngerul. Şi aŭ mers eĭ cât aŭ mers, până aŭ dat de malul măriĭ. S'a oprit Dumnedeŭ la mal şi dice luĭ Satanail: «Vedĭ tu «marea asta, scobóră-te la fund şi adă-mĭ o mână de năsip. «Dar bagă de sémă, când veĭ luà năsipul, să dicĭ: Ieaŭ pentru «Dumnedeŭ!»

«Şi s'a scoborît de pe malul ceruluĭ Satanail şi s'a cufundat în mare; iar când să ieà un pumn de năsip, a dis: «Ieaŭ pentru mine şi pentru Dumnedeŭ.» Când să iasă din apă, deschide mâna îngerul şi vede că apa i-a smuls năsipul din mână. Vede Dumnedeŭ ce a făcut îngerul şi îĭ dice: «De ce eştĭ viclén! Du-te iarăşĭ şi adă năsip.» S'a scoborît Satanail pentru a doua óră şi iarăşĭ a păţit-o ca cea dintâia óră. Vede Satanail că nu-ĭ chip să înşele pe Dumnedeŭ; s'a gândit cum să facă şi, când s'a cufundat pentru a treia óră, a luat puţin năsip şi l'a pus în gură. Iată ese el din fundul măriĭ şi aduce luĭ Dumnedeŭ năsip în mână. A luat Dumnedeŭ năsip şi l'a împrăştiat în tóte părţile. Vede Satanail ce a făcut Dumnedeŭ şi rîde, cu gândul că a împrăştiat Dumnedeŭ de géba năsipul, iar el şi-a păstrat pe a luĭ în gură. Iată că dice Dumnedeŭ: «Acum să blagoslo«vesc pămîntul, ca să crésca» şi l'a blagoslovit cu mâna sa sfîntă. Şi a început năsipul să crésca, să tot crésca, şi năsipul din gura luĭ Satanail aşijderea. Vede Satanail că i se umple gura cu pămînt şi a început să scuipe, ca să rĕsufle, şi unde a scuipat Satanail s'a făcut munte, unde a scuipat s'a făcut munte. «Vedĭ tu ce-aĭ făcut», dice Dumnedeŭ? Şi s'a dus Dumnedeŭ de s'a culcat, ca să se odihnéscă o lécă. Iată c'a adormit Dumnedeŭ, iar Satanail îşĭ dice în gândul sĕŭ: «Să-l rădic aşà cum dórme acum şi să-l înnec în

(1) Audită în satul Dolna, judeţul Chişineŭ, de la ţĕranul Nichifor Uleiu.

«mare.» Şi a ridicat Satanail pe Dumneḑeŭ în braţe şi îl duse spre mare, iar când ajunse, vede că a crescut pămîntul aşà de mult, în cât s'a poprit tocmaĭ în cer; vede Satanail că nu e mare şi a apucat spre rĕsărit; când colo, acelaşĭ lucru; a mers el spre apus, iarăşĭ nu e mare.

«Ce se facă? S'a speriat Satanail şi l'a pus pe Dumneḑeŭ pe locul unde s'a culcat ca să se odihnéscă. Când s'a trezit Dumneḑeŭ, Satanail îĭ ḑice: «Haide, Dómne, ca să sfinţescĭ «pămîntul.» «Lasă că nu trebue», i-a rĕspuns Dumneḑeŭ, «că «l'am sfinţit aḑĭ-nópte, când m'aĭ purtat de la rĕsărit la apus.»

«Aşà s'a zidit lumea şi a păţit ruşine Necuratul.»

Iată legenda despre cocostîrc: (1)

«A adunat Dumneḑeŭ într'o ḑi şerpĭ, brósce, şopîrle şi alte vieţuitóre de acest fel şi le-a băgat într'un sac, că prea mult s'aŭ pripăşit. A chemat pe un om şi i-a dat sacul, ca să-l ducă şi să-l arunce în mare. «Când veĭ merge «la mare», a ḑis Dumneḑeŭ, «să nu deschiḑĭ cum-va sacul. A mers omul cu sacul cât a mers şi a vrut să vadă ce e în sac. A deschis sacul; când colea, şerpiĭ şi bróscele ţop şi aŭ eşit din sac şi s'aŭ împrăştiat peste tot pămîntul. Vede Dumneḑeŭ ce a făcut acel om şi ḑice: «Acum du-te şi cu-«lege-le de pe unde le veĭ găsì.» Şi l'a prefăcut în cocostîrc. De atuncĭ cocostîrcul tot culege şerpiĭ, dar unde să-ĭ culégă toţĭ!...»

Despre vrabie şi porumbel (2) se povestesce următórea legendă:

«Când s'a răstignit Dumneḑeŭ de Jidovĭ, aŭ venit eĭ lângă cruce şi vĕḑură că Christos nu maĭ vorbesce şi c'a închis ochiĭ. «A murit», ḑiceaŭ Jidoviĭ, iar vrabia care erà în apropiere ciripì: «Viŭ, viŭ!» Iar porumbelul, care şi el erà p'acolo ḑise din contră: «A murit, a murit.» De atuncĭ Ovreiĭ aŭ ciudă pe vrabie şi iubesc porumbeiĭ.»

Din cântecele poporale române din Basarabia, afară de colecţiunea Madan, înregistrăm pe următórele, unele culese de noĭ, iar altele luate din colecţiunea luĭ Gheorghe Madan:

---

(1) Auḑită la Dolna de la acelaşĭ.
(2) Idem.

Cazac şi Muscal.

Murgule, murguţu meŭ,
Şi nechezĭ tu aşà greŭ,
Şi, ţi-ĭ fóme orĭ ţi-ĭ rĕŭ,
Di baţĭ din chicior mereŭ?
Olio-lio stăpânu meŭ,
Nişĭ mi-ĭ fómi, nişĭ mi-í rĕŭ,
Dar pi culme şeluĭ dél
Vĕd un Cazac şi-un Muscal;
Ií la tine or vinì,
Di părinţĭ tĭ-or dispărţì
Şi tí-or legà cu cureli,
Di tĭ-or curmà păn la cheli,
Cu cureli di matasi,
Di ti-a curmà păn la ósi,
Cu mânili dinapoĭ,
Să nu maĭ viĭ înapoĭ.
Oĭ-oĭ sarmaniĭ di noĭ,
Cum ne svîntă în bătăĭ,
Cum ne mână cu convoĭ,
Şi ne mână ca pe boĭ,
Şi ne tunde ca pe oĭ.

Pânea străină.

Frunză verdi di doĭ schinĭ,
Am audit din bĕtrânì
Că-ĭ rĕ pânea pin străinĭ,
Am audit şi n'am credut,
M'am dus singur di-am vĕdut.
Frunzuléná triĭ grânati,
Trecuiŭ Nistru 'n şeia parti,
In négra străinatati.
N'am şi dîşi, pâne-ĭ bună,
Dar iĭ în ţéră străină,
Bună-ĭ pânea şi miezósă,
Dar la mijloc veninósă;
Mănânc pâne şi beŭ gin,
La inimă puiŭ venin.
Maĭ ghini pâsat di meĭ,
Dar să şiŭ întri aĭ meĭ.

Străinul.

Frunză verdi lemn uscat,
Di părinţĭ sûnt dipartat
Şi di némul lipadat,
Di străinĭ tari-s mâncat
Şi di dînşiĭ îs pradat.
Mê silesc din dî, din nópte,
Ca sâ-mĭ fac străinu frate
Şi străina sorióră,
Ca s'o strîng la inimióră;
Dar străina-ĭ ca alghina,
Când iĭ dragoste maĭ dulce,
Pune ghimpiĭ şî sê duce.

Cântecul recrutuluĭ.

Frunză verdi băţ di corn,
Dragu maicâĭ Sîmion,
Şi rîs aĭ nópte prin somn?
— Mè gisĕz maică-n *priiom.* (1)
In priiom împĕrătesc
Mulţĭ voinicĭ se prăpădesc
Şî ca céra se topesc!
Haideţĭ fraţĭ să trăim ghine
Cât sûntem nedispărţiţĭ;
Să bem şi să veselim
Cât sûntem pi la părinţĭ;
Că dacă ni-om dipartà,
Mulţĭ în cale ni-or catà
Şi de toţĭ ni-or întrebà
Şi di urmă nu ni-or da.
Frunzióră di aclaz,
Lungu-ĭ drumu la Capcaz!
Lungu-ĭ, lungu-ĭ şi bătut;
Nu-ĭ bătut di car cu boĭ,
Ci-ĭ bătut di recruţĭ noĭ,
Moldovení di pi la noĭ.
Sarmană frunză dĭ-aclaz
Mult mi-o spus e di Capcaz,

(1) Priiom=пріемъ, cuvînt rusesc care semnifică *primirea*, adecă primirea în serviciul militar, apt pentru armată.

Di munţĭ nanţĭ,
Di délurĭ nanţĭ,
Di popóre minunati,
Di négra străinatati,
Di cari am avut parte.
Sarmană frunză di fag,
Cum mi-o spus e şi-am să trag;
Sarmană frunză di teiŭ,
Cum mi-o spus e şi-am să cheiŭ;
Frunzuliţa vişineli
Suĭ măicuţă'n dél la şcheli
Şi-ĭ prigì ósili meli,
Cum li 'nşirâ pi *năsăli* (1),
Fiul bietuluĭ mâzăl.

Cântecul recrutuluĭ.

Frunzióră pelinіţă,
Und' ti duşĭ tu, măĭ Ghiorghiţă?
— La *priiom*, fă Anicuţă
— Şi să facĭ tu, măĭ bădiţă?
— Să eu *jérba* (2), Anicuţă.
Di-oiŭ luà jérba maĭ mari,
Mĕ suiŭ pi murgu calari,
Sbor la tine 'n fuga mari;
Di-oiŭ luà jérba maĭ mică,
La gre slujbă mĕ rădică.

Muscalul.

Frunză verde ninifar,
Rĕŭ di hire e Muscal,
El te 'ndémnă la frăţie,
Frate dzîce ca să hie;
Să nu-l credĭ nişĭ când îţĭ gĭură,
Că el crucea ţi-o fură.
Decât Muscalu creştin
Mult maĭ ghine Turc păgân.
Frunză verde ninifar,
Blăstemat a fost Tartar,
Dar Tartaru o cherit
Ţéra nu ne-o pustiit,
Iar acum e vaĭ de noĭ
Când Muscal e în pastoi. (3)

Bargan. (4)

Sub răchita se plecată
Preste apă atârnată,
Pi marginea Prutuluĭ
In drépta bechetuluĭ (5),
Şede Bargan adormit,
Peste téncurĭ lungit,
Unul de altul legate,
Să le trécă apa 'n spate.
Prutu-ĭ mare, vîntu-ĭ lin,
Dar Cazacu e hain;
Prutu-ĭ mare şi e lat,
Şi Cazacu-ĭ deşteptat.
Bargan icĭ, Bargan colè,
Bargan drept în faţa me,
Bargan Prutu l'o trecut
In drépta bechetuluĭ,
In ciuda Cazaculuĭ.

Codrénu.

Mult e mîndru sprintenel
Şel voinic, şel voinişel.
Şi tot caţĭ un roibuleţ
De-a luĭ Codrén drăguleţ!
Codrén be şi chiuè
De potiră nişĭ gândè,
Iar potira 'ncungĭură

---

(1) Năsăli=носилки, pat portativ pe care se transportă răniţiĭ de pe câmpul de răsboiŭ.
(2) *Jérba*=sorţ.
(3) *Pastoi*=постой, cuvînt rusesc, semnifică încuartirarea militară.
(4) Bargan, un tâlhar contrabandist, care a terorisat la 1863 judeţele de jos ale Basarabieĭ.
(5) Bechet=pichet.

Şi di Codrén s'apropià;
Iară el cum o vidè,
Ploşca la gură punè
Şi maĭ tare chiuè.
Arnăutul iĭ dzîşè:
«Dă-te Codrene legat
Sâ nu ti ducem stricat».
Iar Codrénu rĕspundè:
«Mielul gras, ploşcuţa grè.
De sûnteţĭ niscaĭ-va fraţĭ,
Iacă masa şi mâncaţĭ!»
Eĭ pistólele-şĭ scotè
Şi'n Codrén le slobodè.
Pieptul luĭ Codrean svîcnè,
Iar el vinile-şĭ strîngè,
Plumbiĭ din carne scotè,
Cu eĭ durda-şĭ încărcà
Şi din gură aşà strigà:
«Alele, talharĭ păgânĭ,
Cum să vĕ daŭ eŭ la cânĭ,
Că de-atâta sûnteţĭ bunĭ!»
Codrén durda-şi întindè
Şi'n plin durda luĭ pocnè,
Potiraşiĭ jos cădè,
In sânge se svîrcolè.
Iar Leonti Arnăutul,
Inghiţi-l'ar pămîntul,
Nasturĭ d'argint că scotè,
In puşcă iĭ ascundè,
Ş'în Codrén iĭ slobodè,
Pe Codrénu mi-l rănè,
Cu curele mi-l legà
Şi la curte mi-l pornià.
Iar când Domnul îl vidé
El aşà îl întrebà:
«Măĭ Codrene voinişele,
Spune tu Domnieĭ Mele,
Mulţĭ creştinĭ aĭ omorît
Cât în ţér'aĭ haiduşit?»
«Domnule, Măria Ta,
Jur pe Maica Preşista,
Eŭ creştinĭ n'am omorît
Cât în ţéră-am haiduşit;
Om bogat de întîlnem,
Averea-ĭ împărţem;
Iar di întîlnem saracul,
Imĭ ascundem bâltagul,
Şi 'n chimir mâna'mĭ băgam
Şi de cheltuială-ĭ dam.»

Cântecul luĭ Ghelea.

Şine-mĭ stă şi tăbăresce,
Şine-mĭ stă şi poposesce
La movila aşea mare,
Şi se nalţă la hotare?
Orĭ urgia tataréscă,
Orĭ e óstea căzăşéscă,
Orĭ Lechi viclenĭ,
Ori-s Moldovenĭ?
Ba-ĭ chiar Ghelea şe-a 'ngrozit
Crîmul şi ţéra turcéscă.
«Ghelea, dragul fetelor,
Ibovnic nevestelor,
Spune-mĭ unde aĭ umblat,
Orĭ hotare aĭ calcat,
Şi de *plean* (1) şe-aĭ adunat?»
«Multe hotare-am calcat,
Multe ţĕrĭ am trierat
De la Nistru pănă'n Crîm,
Din Bugéc şi pănă 'n mare,
Şi-s tocmaĭ patru hotare,
Peste eĭ în larg şi'n lat
Tot Tatarul şi Cozac.
Mulţĭ Tatarĭ am omorît,
Mulţĭ creştinĭ am slobodit
De-amară străinatati,
Din *pleanu* şi de mórti,
Iar pe fiica Pléşuluĭ,
Pléşuluĭ pârgaruluĭ,
Păuniţa satuluĭ,

---

(1) Plean=плѣнъ, semnifică în limba slavă pradă de răsboiŭ, prisonieriĭ de răsboiŭ. Cuvînt întrebuinţat şi de cronicariĭ noştri.

Drăgulița badĭuluĭ,
Am catat-o, tot catat,
Peste dînsa n'am maĭ dat.
Luaiŭ ţéra în lungiș,
In lungiș și'n curmeziș,
Și de-alungul și de-alatu
In sec îmĭ fuse umblatu.
Oliolio! cânĭ de Tatarĭ,
Ném păgân și de talharĭ,
Fac eŭ *sprafca* (1) pi la voĭ
Cu Cazacĭ din *Zaporoĭ.*» (2)

Cântărĭ de dragoste.

I.

Frunză verde și-o brândușă,
  Bădiță Ghiorghiță,
Cresce érba pân' la ușă,
  Bădiță Ghiorghiță.
Orĭ va cresce, or' nu cresce,
Eŭ n'am frațiĭ s'o coséscă,
N'am surorĭ de adunat,
N'am veșinĭ de sărutat.

II.

Frunză verde de orez,
Catincuța de la Bâlțĭ
Șe maĭ facĭ? cum maĭ trăescĭ?
Eŭ trăesc bădiță ghine,
Tot cu gândul la tine.
(G. Madan.)

III.

Frunză verde stînjeneĭ (3),
Mĕ trimite la jițeĭ
Ba-eŭ, ba-eŭ, mamagăĭ!
Că jițeiĭ pîn pîrlóge
Și flăcăiĭ nu-mĭ daŭ pașe,
M'amăjesc cu un zămos
Pân' mĕ pune jos.
(Din Petricanĭ, jud. Chișineŭ.)

IV.

Frunzulénă di matasă,
Inima mea sĕ jurasĕ
Di iubit ca să sĕ lasĕ,
Că iubirea are un dor,
Dintăiŭ dulce, apoĭ morĭ.
(Audit în Varzarescĭ de d-l Madan.)

V.

Frunzióră pelinița,
M'o lasat badea Ghiorghiță
Și-am ramas eŭ printre fete
Cu obrajiĭ ca părete,
Cu ochĭ negri înfundațĭ
Și de lacrime scaldațĭ.
Nóptea 'ntrégă eŭ tot plâng,
Nișĭ nu beŭ, nișĭ nu mănânc.
(Idem.)

VI.

Frunză verde liliac,
Vini anu di când zac,
Mi-o crescut érba la cap
Și mohoru la chișóre,
Și n'am frațĭ sâ mi-l cosască,
Nișĭ surorĭ sâ mi-l plivască,
Nișĭ părințĭ sâ mĕ jeléscă.
Jălui-m'aș șî n'am cuĭ,
Jălui-m'aș codruluĭ.
Codru are frunză verde,
El pi mini nu mĕ crede.
(Idem.)

VII.

Florișică lăzióră,
Mariucă Marióră,

(1) *Sprafca*, cuvînt slav, semnifică cercetare, căutare.
(2) *Zaporoĭ*, trebue să fie vorba de *Zaporojie.*
(3) Plopĭ.

Ochiĭ tĕĭ mĕ bagă'n boali,
Sprinșenile mĕ omóră,
Când li suĭ și li cuborĭ,
Tu mĕ 'nviĭ și mĕ omorĭ.
Aĭ doĭ ochișorĭ frumoșĭ,
Ca steluțe luminoșĭ.
Vaĭ, cât eştĭ tu di frumósă,
Când aĭ și și credinșiósă!
Cum pi șerul este luna
Pi pămînt aĭ hi tu una,
Că eştĭ una la părinţĭ,
Ca hișióra între sfințĭ.
Tu eraĭ cari gĭuraĭ
Câ pi altu nu maĭ aĭ,
Dar asară te-am prins faţă
Cum te ţinè altu 'n braţĕ
Și-ĭ vorghiaĭ luĭ cu dulșéţă:
Să viĭ puișor și mâni,
Câ sûnt gata pentru tini!

VIII.

Frunză verde triĭ aluni,
Șini n'ari dor pi lumi
Imprumute di la mini,
Că eŭ am și-mĭ maĭ rĕmâni.
Frunzulénă di alior,
Șini zîși că nu-ĭ dor
Să mĕ vaḑă cum eŭ mor.
(Din Todirescĭ, ţinutul Bălţilor.)

IX.

Frunză verde rug di lemn,
Sâ 'ngenunchĭ sâ ti blăstem,
Sâ n'aĭ parte di-altă fată
Pân' nu mi-ĭ vidè 'ngropată
Sâ viĭ și tu'n mănăstiri,
Sâ puĭ pămînt pisti mini
Și aminti să-țĭ adușĭ
Di-ali meli vorbi dulșĭ,
Când șidem pi pajiște
Și-țĭ vorghem di dragoste.

X.

Frunză verdi di doĭ fagĭ,
Măĭ puiule măĭ!
Und' ti dușĭ și cuí mĕ lașĭ
Cu cofili pi zaplajĭ,
Cu lacrimĭ șerbințĭ pi faţă,
Cu doĭ copilașĭ pi braţĕ?
Unu strîgă tată-tată,
Altu îngână mamă-mamă.
— Tat-to-í dus în bătălie
Și mi-o trimĕs o hârtie
Să-ĭ trimĕt di tatușîi
Și șiară pintru faclie.
Eŭ luĭ pânza i-am trimĕs,
El mii mi-o dat rĕspuns
Că vini pi văĭ din sus
Sănătos precum s'o dus.

XI.

Fă-mĕ Dómni și mi-ĭ fași,
Fă-mĕ un *hulub* (1) popesc,
Să sbor pi zidiu domnesc,
Să-mĭ eŭ zidiu di alungu,
Să-mĭ privesc iubovnicu
Cum să pórtă sarmanu,
Cu chica nirĕtizată,
Cu camașa nispalată,
Cu *manișca* (2) nicalcată,
Cu gura nisărutată,
Vaĭ, și sórtă blăstĕmată!

XII.

Eŭ mĕ duc, codru rĕmâni,
Plângi frunza după mini,
Altu nu maĭ plângi nimi,
Că n'am făcut nișĭ-un ghini

(1) Hulub=голубь, porumbel.
(2) Manișca=peptul de la cămașă, манишка.

Şî dac'am făcut un rěŭ,
Sîngur mi l'oiŭ tragi eŭ.

XIII.

Mi-a trimĕs badiţa dor
Pi frunză di viţa lor,
I-am trimĕs doru acasă
Pi frunză di via nóstră.
Tu maĭ lin, dorule lin,
Că sûnt în pămînt străin;
Când oiŭ şi la locu meŭ,
Să ghiĭ dorule mereŭ.
Vaĭ de omul şel străin,
El be apă 'n loc de ghin
Şi trăeşti cu suschin!

XIV.

Frunză verde di pelin,
Valeŭ de copil străin
Când ajunge la stăpăn
Şi ia hacu 'n jumatate
Şi ocară-a treia parte!
Jălui-m'aş şi n'am cuĭ,
Jălui-m'aş Prutuluĭ.
Prutul tace suparat,
Multă óste l'a calcat.
Jălui-m'aş şi n'am cuĭ,
Jălui-m'aş codruluĭ.
Codru are frunză verdi
Şi pi mine nu mě credi.
Jălui-m'aş şi n'am cuĭ
Jălui-m'aş câmpuluĭ.
Câmpu are pelinită,
Nişı la dînsul n'am credinţă.
(Din Iurceni, jud. Chişineŭ.)

XV.

Frunză verdi di negară,
Nourĭ negrĭ sê vĕd în zorĭ,
Fulgeru ceru mĭ-el tai,
Vini ploai, vini mari,
Huiesci pădure 'n vali
Di tunet, di trăsnet mari.
Plou chétră, viía-mĭ strîcâ
Vin Moscalĭ, flăcăĭ rîdicâ,
Şi mi-ĭ duşi pîn străinĭ,
Pîn străinĭ, pîntri păgânĭ.
Dicăt la Moscalĭ chicam,
Maĭ ghini mě spînzuram,
Câ ti bati, ti stâlşesci,
Di-ĭ grăescĭ moldovinesci.
Vai di nému şel străin,
Iĭ ca pomu lângă drum,
Şini treşi'l zburâtuesci
Şî di crengĭ-ĕl sărăşesci.
Vin doĭ nouraşĭ din sus,
Astă vesti mi-aŭ adus,
Câ Costica-ĭ în Tiflis
Şi şî-o duşe într'un plâns,
Di duşmanĭ tari uşis.
— Numaĭ plângĭ Costico hăĭ,
Câ distul cât plângem noĭ,
Plângi tat-to, plâng şi eŭ,
Plâng copchiiĭ după noĭ...
Dare-ar bunu Dumnedzĕŭ
Sâ-ţĭ maĭ videm chipu teŭ,
Câ cherim di doru tĕŭ.

XVI.

Florĭ şi frunzi la un loc,
Numaĭ poşĭ di dor şî foc.
Frunzâ verdi nu ştiu şi,
Tot aş plângi şi-aş boşi;
Frunză verdi săminoc,
Am sâ trec Prutu în not,
Ş'am sâ-l trec în şela mal,
Sâ mě rěcoresc di-amar.
(Audit de d-l G. Madan.)

XVII.

Florişică alb'albastră,
S'o stricat dragoste nóstră.
Florişică gălghióră,
Dĭ-am agĭungi 'n primavară,
Să tocmim dragoste iară!
Florişică naranjii,

Cum o fost n'o să maĭ hii.
Florișică șir di linti,
Nu-ți adușĭ puĭcuță-aminti
Di-ali nostri triĭ cuvinti,
C'aŭ rĕmas niisprăviti?
— Di-om trăi, li-om isprăvì.
— Di-om muri, li-om zugrăvì
Şi li-om punì în stâlp de pétră,
Sâ le vadă lumi tótă
Câ am fost flăcăŭ și fată.
(Idem.)

XVIII.

Florișică lozióră,
Mariucă Marióră,
Ochiĭ tĕĭ mĕ bagă'n bóli,
Sprînșenili mĕ omóră!
Când li suĭ, şî mĕ omorĭ.
Aĭ doĭ ochișorĭ frumoșĭ,
Dulșĭ, cu totu mângâioșĭ;
Rănescĭ cu privirea lor
Inimili tuturor.
Oh, cât eștĭ tu di frumósă,
Oh, cât eștĭ di drăgăstósă,
Când aĭ hi și credinciósă!
Cum pi șerurĭ esti luna,
Așà eștĭ pi pămînt una,
Oĭ fost una la părințĭ
Ca și luna între sfințĭ.
Tu eraĭ cari gĭuraĭ
Că pi altu nu maĭ aĭ;
Dar asară ti-am prins față
Că ti ţinè altu 'n brațĕ
Și-ĭ vorghiaĭ luĭ cu dulșéță:
Să viĭ puișor și mâni,
Că sûnt gata pentru tini
Amuraș din Derenĕŭ (1),
Drag mĭ-o fost sufletu tĕŭ,
Deșì n'o lasat Dumnedzĕŭ
Și-oiŭ iubì să șie-a meŭ!
(Din Varzarescĭ, audit de G. Madan.)

XIX.

Frunzuliță lozióră,
La Nistru la mărgióră,
Unde-ĭ apa limpigióră,
S'o strîns frații gramagióră,
Şî'ntri iĭ o surióră,
Şî plâng di sâ omóră.
La mijlocul apilor
Plângi maica fraților,
Că-avut ea triĭ ficiorĭ,
Triĭ ficiorĭ ca triĭ bujorĭ,
Și-aŭ trecut eĭ Nistru mare
Şi de dînșiĭ parte n'are.
Frunză verdi triĭ aluni,
Şini n'are dor pi lumi
Imprumuti di la mini,
Că eu am și-mĭ maĭ rĕmâni.
Frunzulénă di-alior,
Şini dzîşi că nu-ĭ dor
Nu-ĭ vrednic di chip di om.
(Audit de G. Madan)

XX.

Frunză verdi mâşîeş,
Dragu maĭșiĭ Ghiorghieş,
Mîndru numi ţĭ-aĭ ales
Şi în chirii aĭ purșes:
Pi valea Bugéculuĭ,
Pi valea Șiocraculuĭ (2),
Pi șliahu Adesuluĭ (3),
Pi cararea Nistruluĭ.
La Nistru aŭ poposit
Pi-un șĕs mîndru înverdit;

---

(1) Dereneŭ, un sat răzeşesc pe rîul Cula, judeţul Orheiŭ.
(2) Satul bulgăresc *Ancecrac* saŭ *Tarutino*.
(3) Odesa.

Boiĭ că i-aŭ desgĭugat
Şi'n apă s'o aruncat.
Toţĭ flăcăiĭ s'o scaldat
Numaĭ Ghiorghi s'o 'necat.
(Audit de G. Madan.)

Frunză verdi di-alămii,
Eŭ îl aştept ca să vii,
El îmĭ trimiti hârtii
Sâ-ĭ gâtesc di tâtuşii (1)
Şî di céră şî tămâi,
Şî o bâsmà di-un şitfertac (2),
Să-ĭ hii di pus la stég. (3)
Şi ţi-ĭ bun că-ĭ casă mari,
Dacă Gheorghi-ĭ mort pi cali,
Şi chiria boirĕscă,
Arde-on foc s'o prâpâdĕscă,
Că di-acea cărăuşie
Imĭ vini şi vĕduvie.
(Idem.)

XXI.

Pisti Prut la lunca mari
S'o făcut o adunari
Di boeri şî di cucóni.
Cucónili şeli marĭ
Sâ primblă cu ghinărarĭ,
Cucónili şeli mişĭ
Sâ primblă cu uşinişĭ,
Iar acilea pân deşiş
Staŭ cu durda pîn furiş.
(Idem.)

XXII.

Frunză verdi triĭ câstani,
Ardâ-l focu boieriŭ mari,
Frumósă cucónă ari,
Ş'o scóti'n tîrg di vînzari.
Şeri preţu şel maĭ mari,
Preţu mari triĭ parali,

XXIII.

Frunză verdi di matasă,
Mĕ porniam sara di-acasă
Şi sosiam a triĭa casă,
Undi-ĭ copchila frumósă
Şi părinţiĭ nu-s acasă.
Când părinţiĭ aŭ vinit
Cu fata că m'aŭ găsit.
Di frică şi di ruşîni
M'am făcut a şeri pâni,
După pâni apă reşi,
Vezĭ minşiuna cum sâ treşi!...
Mulţumesc lu Dumnedzĕŭ
C'am trecut pisti pîrăŭ,
Şi-am scăpat cu-obraz curat
Şi cu pĕru niscarmanat.
(G. Madan.)

XXIV.

Frunză verdi pelinìţă,
Am gisat o copchiliţă
Cu pĕru lasat pi ţîţă,
Da maĭ mult lasat pi spati,
Di m'o scos din sânătati.
Oh, copchiliţă şi puicuţă,
Când ar şi cu putinţă
Sâ eşĭ disară la portiţă
Şi sâ-mĭ daĭ miĭ guriţă!
— Eŭ guriţă îţĭ voiŭ da,
Da, dacă mi-ĭ aşteptà
Până mă-ta s'o culcà.
— Ti-aş aşteptà puică, da,
Dar dacă nu poşĭ rabdà!
Când gândesc puică la tini,
Oh, amar şi vaĭ de mini,
Că nişĭ nu-mĭ dă mâna
Să vin la voĭ tot-dauna,
C'am vinit numa odată

---

(1) Bucată de pânză ce se dă preotuluĭ pentru mort.
(2) Monetă rusĕscă.
(3) Stég la înmormîntare.

Şi m'o ştiut lume tótă.
— Ba vino, bădiţo, vin
Prin ogoru şel cu şépă,
Ca nimi să nu prişépă,
Şi pîn ogoru cŭ-usturoĭ,
Să ştim numa amîndoĭ.
(G. Madan.)

XXV.

Frunză verdi mărgărint,
Câti flori sunt pi pămînt
Tóti merg la gĭurămînt.
Numa jiţa jinuluĭ
Şi cu schicu grîuluĭ
Staŭ în pórta raiuluĭ,
Sus pe vîrful plaiuluĭ,
Şi gĭudecă florili
Undi li-s miroasili:
Lĭ-aŭ luat mâdamili,
Să propască apili,
Să strochĭască straili,
Să-şĭ îmbraşi fetili.

XXVI.

Frunzâ verdi di orez,
Aĭdeţĭ, aĭdeţĭ măĭ băcţi
Işĭ în vali la Sîreţĭ (1),
Să durăm on tîrguleţ
Di straşidi di orez.
(Din Truşenĭ, ţinutul Chişineŭ.)

Frunzâ verdi şî-o sulşină,
Doué florĭ într'o grădină
Ca douĕ surorí di mână:
Eŭ mê plec să li-amiros,
Eli sĕ plécă pănă gĭos;
Eŭ mê plec să li apuc,
Eli sĕ plécâ la pămînt.
(Idem.)

BALADE.

(Audite de la Dumitrache Chitorag Grozav din Truşenĭ.)

Cosma şi cu Dafta.

Pi supt dĭalurĭ, pi supt munţĭ,
Şĕdi Cosmuluşĭ ascuns,
Cosma şi cu Dafta
Carĭ-aŭ prâdat haznaŭa. (2)
Domnu că i-o prins
Şi'n temniţă i-o 'nchis
— Dragu maişiĭ Cozmulişĭ,
Şi maĭ beĭ şi maĭ mănânşĭ?
— Mănânc putregaiŭ di fag
Şi beŭ apâ din bîlhac (3)
Şi cânt temniţiĭ cu drag!
Maĭca mea, mâĭcuţa mea,
Mê rog du-ti la domnii
Şî ti-ĭ rugà pintru mini.
Eŭ mâcar c'am fost om rĕŭ,
Da sânt tot din trupu tĕŭ.
Du-ti maĭcă la domnii,
Bati'n pórtâ sâ-ţĭ discui,
Şî ti rógă pintru mini.
Maĭcâ-sa câ sê duşè,
Bâtè'n pórtâ, discuè,
Ingenuchè şî-mĭ plângè
Şî din gurâ aşà dzîşè:
— Of, Dómni, Mâriĭa Ta,
Mari esti mila ta,
Mè rog értâ-l pi Cosma,

(1) Sireţĭ este o comună pe rîul Bicu (ţinutul Chişineuluĭ).
(2) Hazna=casa satuluĭ, de acì cuvîtul *cazon*.
(3) Lac mic făcut de plóie.

Câ nu maĭ póti răbdà
Di șueru șĕrchilor,
Di râclâtu bróscilor,
Câ-ĭ brósca ca scafa,
Puĭ di șĕrpi ca puha,
Șî șĕrpóica cât grinda,
Șî fatâ'n tótâ luna
Șî jimesci temnița
Șî pătimesci Cosma.
—Ba, ba, ba nu l'oiŭ ertà,
Câ mĭ-o prâdat haznaua,
Și haznaua 'mpĕrătéscâ
Erà gatà s'o porniascâ;
Las' în temniță sâ putrizascâ.
— Da dacă nu l'iĭ ertà,
Cu amar tĭ-oiŭ blâstĕmà,
Șî sâ-țĭ mórâ Domnița,
Șî sâ-ti însorĭ di triĭ orĭ,
Șî sâ fașĭ nou fișĭorĭ
Șî la urmâ o domnițâ
Cu pêru lasat pi țîțâ,
Sâ cari apâ la temnițâ
Nou anĭ șî nou dzîli,
S'ajungâ șî e ca mini,
Sâ vadâ jăle pi lumi.
Domnu milâ îșĭ fâșè
Șî bâlauru tâè,
La Domnu în curti că ardè.
Șî ardi șî lumineazâ,
Când șĕd boeriĭ la masâ.
Bâlauru mari 'n cap,
L'ar înghițî nerugumat;
Bâlauru mari 'n gurâ,
L'ar înghițî ca pi-o alunâ.

Toma Lumoș.

Hanea-Manea cânchilor,
Stâpânu moșîilor,
El pe cal încâlicà,
Moșîili 'ncungĭurà,
Gâsă erbili pâscuti,
Gâsă apili bêuti.
Nișĭ nu prindi, nișĭ audi,
Dar șini-ĭ be apili?....
— Mâĭ Toma cu turmili,
Tu apili mi-aĭ bêut
Șî erbili mi-aĭ pâscut,
Nișĭ on ban nu mi-aĭ plâtit!
Toma din gurâ dzîșea:
— Tu șiĭ șeri eŭ ț'oiŭ da,
Di aișea nu m'alungâ,
Câ mi-o fost érna mari
Șî n'am banĭ de cheltuialâ;
Dar tu străin șî eŭ străin,
Aidi ghini sâ trâim.
Tu-ĭ cosî erbili,
Eŭ oiŭ tundi oili
Șî ni-om înple pungili.
Frațidicrușĭ—Doamni-agĭutâ!
Dar pi Manea sâ-l asculti;
Sâ-ĭ dea Maniĭ ascultari,
Câ el iĭ frati maĭ mari.
Șî covorumi-așternè,
Șî lumea sê grâmâdè,
Mari șinsti îmĭ fâșè.
Pi Manea mi-el tot chitià
Di disuptu brîuluĭ,
La mijlocu trupuluĭ;
Șî odatâ mi-el șinstè,
Cuțîtu'n chept câ-ĭ punè,
Incălicà șî-mĭ fugè.
Manea singur rĕmânè
Șî gĭos câ sê plecà,
Mațîli câ îmĭ luà
Șî în coș li așâzà,
Cu chinga sê înșingè,
Dupâ Toma sê luà,
Di diparte-l ajungè,
Prin negurâ mi-el zârè
Șî din gurâ iĭ dzîșè:
— Aleleĭ Toma Lumoș,
Di și aĭ fost minșinos,
Di mi-eĭ dat mațîli gĭos!
Ci ean nu fugi curvesci,
Stâĭ la luptâ voinișesci!
Șî la luptâ sê luà

Intr'o gioĭ diminéţâ,
Intr'o ḑî mari di varâ
Di diminéţâ până 'n sarâ;
Când sórili îndisară,
Pi Toma câ mi-el obóră.
Toma îĭ câni spurcat,
Manea-ĭ creştin botizat,
Di dînsu că s'o 'ndurat
Şî o grópă i-o sapat
Ş'acolo l'o astupat.
Toma avè flueraş,
Fluieraşu luĭ di soc,
Iar cu glas di foc
Şi pi mormînt că i-el punè
Şi vîntu ghini câ trăgè,
Singur flueru dzîşè:
— Scólă Tomâ din mormînt,
Că oili ţi-aŭ vinit
Şî patru-dzĕşĭ di meóri,
Tóti la lână gâlghióri.
Şî cum plângi o meórâ,
Par'câ-ĭ sorióră.
Scólâ Tomâ din mormînt,
Că oili ţi-aŭ vinit.
Şî patrudzĕşĭ di şĭobanĭ,
Toţĭ îţĭ eraŭ verĭ primarĭ,
Verĭ primarĭ şi verişorĭ,
Fâcuţĭ din patru surori.
Şî patru-dzĕşĭ di berbeşi
Cu coadili pi teleti;
Şî berbeşĭ ca a luĭ
Nu sê află-a nimĕruĭ,
Cu córnili belşiugati (1),
Cu aur, cu-argint suflati.
Scólâ Tomâ din mormînt
Şi porneşti oili
Sâ tîrască (2) erbili,
Sâ móră şĕrpóişili,
Sâ rĕsai şĭuperşili,
Sâ culégă fetili.

Vidra.

Vidruşcă din Ţarigrad,
Fată di Viziriŭ bogat,
Ci eŭ di când ti-am luat
Tu on cântic nu m'eĭ cântat,
Ean cântă-mĭ un cântişel
Cu cuvinti bârbâtescĭ
Şî cu glasurĭ muerescı,
E sama de-l potrijescĭ.
— Ba Stoeni n'oiŭ maĭ vra,
Eŭ ţîi când ţ'oiŭ cântà,
Vâili s'or rêsunà,
Hoţîĭ câ s'or diştepta,
După noĭ că s'or luà.
Stoian câ sê mâniè,
Vidriĭ o palmâ-ĭ ştergè,
Şi Vidra sê mâniè
Ş'a cântà câ înşepè.
Când e prindè a cântà,
Văili sê rêsunà,
Hoţiĭ câ sê diştepta;
Pâunaşu-mí auḑè
Şi din gur'aşà dzîşè:
— Ean auḑ'o Vidra me,
Carĭ-am logodit cu e,
A agĭuns-o jăle me.
Şi-armili îşĭ înşingè,
La şleah mari câ eşè
Cu dînşiĭ sê întîlnè
Şî din gur'aşà dzîşè:
— Oh, Stoeni Procovişĭ,
Câchitanu pi voinişĭ,
Şi ti prinbli tu pi-aişĭ?....
Pi-aişĭ-îs locurĭ cu vamâ,
Şi mai rarí voinişĭ sê aflâ.
Dâ pi Vidra din cuşîni (3),
Câşĭ dorescĭ sâ-ţĭ şi zîli;
Orĭ haĭdem şî ni-om luptà,
Şi cari a dovidì

(1) Belşiugate = întórse, ondulate.
(2) Să tîrască = să bată şi să netezéscă.
(3) Cuşîni = fundul căruţeĭ.

Aşelà bârbat i-a şi.
— Eŭ pi Vidrà nu ţ'oiŭ da,
C'am luat-o cu luna
Şî sâ i-o duc maicâ-sa.
Şî la luptâ sê luà
Intr'o gĭoi diminéţâ,
Intr'o ḑî mari di varâ,
Di diminéţâ pân'în sarâ.
Când sórili îndisară,
Pi Stoian câ mi-el obóră. (1)
Stoian din gurâ dzîşè:
— Vidruşcă soţîe me,
Puni mâna'n şel poclit (2),
Estĭ-on cuţît mistuit (3),
Dĭ la mâ-ta gĭuruit. (4)
Câ mê veḑĭ la şî hal sûnt.
Vidra din gurâ dzîşea:
— Ba, Stoeni, n'oĭ maĭ vra,
Câ şini a dovidì
Aşela bărbat mi-a şi.
Stoian când auḑè
Luĭ lacrâmili iĭ curgè
Şî la Dumnedzĕŭ gândè,
Cu inima la nâsîp,
Cu gându la Domnu sfînt.
Dumnedzêŭ iĭ agĭutà
Şi în unghiĭ mi-ĭ luà,
In pâmînt mi-ĭ turnà,
Cu colb mi-ĭ acopirè
Sîngili mi-ĭ povedè (5),
Şi pi toţĭ mi-ĭ uşidè,
Şî în brişìcâ (6) sê suè,
La câsâchii (7) mergè
Şî din gurâ aşà dzîşè:
— Vidruşcâ, soţîe me,
La pristol (8) tu ti-aĭ gĭurat,
Cu mini ti-aĭ cununat;
Ţ'a trebuit alt bârbat!
Ci ean scoborĭ din cuşîni
Şî poftim la câsâchii.
Şi ţîţîli iĭ tăè
Pi tâblà (9) mi li punè,
La maicâ-sa sê duşè
Şî din gurâ iĭ dzîşè:
—Sócrâ, sócrâ, pómâ acrâ,
M'eĭ dat şiica sâ ţîn casâ.
E o fost curvă alésă!
O, Stoeni Procovicĭ,
Cachitani pi voĭnişĭ,
Haĭ sâ bem şî sâ mâncâm
Nişĭ di pomanâ sâ nu-ĭ dâm.

Bratu.

Supt póli di codru verdi
O zari di foc sê vedi.
Şêd voinişiĭ codruluĭ.
Nu ştiu-s nóuĕ, or'îs dzĕşi,
Orĭ şî pisti sută treşi.
La mijlocu codruluĭ
Beŭ feşiorii Bratuluĭ
Cu Dobrea Ploscarĭuluĭ,
Şî-mĭ închină din ploscuţă,
Şî ploscuţa-ĭ di-o vedriţă,
Dĭ-o vedriţă şî-o ocà,
Cum iĭ ghini di a 'nchinà.
Iară sorâ-sa Soşiţa:
— Stanşiule, Stanşiule hăĭ,
Ean închină şi nu prea,
Câ nu sciŭ vîntu di huesci,
Orĭ potira tropâesci.
—Soră, soră, sorióră,
Nişĭ în samă nu bagà,
Că flinta d'oiŭ slobodzî,
Patru-dzĕşĭ c'oiŭ oborì. (10)
Nişĭ cuvîntu n'o sfîrşit

(1) Obóră = dobóră.
(2) Técă.
(3) Mistuit = ascuţit.
(4) Gĭuruit = vrăjit.
(5) Povedeà=iĭ umpleà.
(6) Brişcă=trăsură boeréscă.
(7) Câsâchii=macelărie, zahanà.
(8) Pristol=altar.
(9) Tablà=tavă.
(10) Oborî=doborî, a culcà la pămînt.

Și potira c'o sosît.
Câ flintâ o slobodzît,
Patru-dzeșĭ c'o oborît.
— Stanșiule, Stanșiule hăĭ,
Ean dâ-ti tu dzĕŭ legat,
Să nu mergĭ la Eșĭ strîcat.
Châchitani Calaóri,
Eŭ ti las di mârturii,
Ca sâ spuĭ tu la domnii,
Că mi-șĭ ari Bratu-mĭ ari,
Șî mi-șĭ ari doĭ fișiorĭ,
Și-amîndoĭ îs negustorĭ,
Di-ațîn calea la strîmtorĭ;
Șî mi-şĭ ari Bratu-mĭ ari,
Șî mi-șĭ ari-o fată mari,
Di înblă pi hâl (cal) calari
Cu șinșĭ tocurĭ di chistóli,
Di potirâ habar n'ari,
Câ'a ne-vóstră poronbreli (1)
Nu pre staŭ la noĭ în cheli,
Numaĭ plumbușor dĭ-argint
Strică rĕŭ că la voinic.

(Din Nisporenĭ, ţinutul Chișineŭ.)

Boghean și cu Bârgan.

Frunză verdi lehuștean,
Pisti Prut în șela mal
La crîșmuța lu Căsîean,
Be Boghean șî cu Bârgan
Șî cu fata luĭ Stoian.
— Be Bogheni, nu pre be,
Câ potira-ĭ pi-acolè.
— Las sâ șii, câ nu-mĭ pasâ,
Câ mi-ĭ pușculița drésâ (2)
Și șed cu Bârgan la masâ.

(Din Trușenĭ, ţinutul Chișineŭ.)

Stanșiu.

Florișică mătrăgună,
Dragu mi-ĭ la bêutură
Cu voĭnișĭ dĭ-adunătură,
Undi fulgeră și tună.
Fóâi verdi mâtostat,
Șêd în durdă râzêmat
Și gândesc la Calupat,
C'așela bun îĭ di prâdat.
La şel sĭorpac dărâmat
Șî di armi încărcat,
Tot di puști ghintuiti,
Di paloși ascuțiti,
Di bâltagi ferecati,
Mîndre-s, mîndre-s șî alâmiti,
Nóptea li vedĭ, ţi-ĭ frică.
La umbra șĭorpaculuĭ
Șĕd stăpâniĭ armilor,
Da anumi cum îĭ chémă?
Unu-l chémă Neculaĭ,
Harabagiŭ bun di caĭ,
Di dzîși Craĭova vaĭ.
Altu-l chémă Gheorghieșĭ,
Pradă nóptea în tîrg la Eșĭ
Șî diua în Bucureștĭ.
Pi părău faguluĭ,
La crâșma bogatuluĭ,
Beŭ voĭnișĭ de-a Stanșiuluĭ.
Stanșiu șĕdi în cap di masă
Cu vedrița plină rasă.
El din gură așâ li dzîși:
— Bețĭ bâețĭ și vĕ gândițĭ,
La jin nu vĕ lăcomițĭ,
Că voĭ nu scițĭ că jinu-ĭ mari [șâlvariŭ. (3)
Voĭ îțĭ be, vi-țĭ îmbĕtà,
Șî potira v'a încungĭură.

(1) Porombrele, adecă alice.
(2) Drésă = curăţită și încărcată.
(3) Șâlvariŭ = șiret.

Stanşiu nişĭ n'o sfirşit,
Şĕpti potirĭ i-aŭ pâlmit,
Şi strigà din ghinărarĭ:
Daţĭ în Stanşiu că-ĭ tâlhariŭ;
Ear strigà din oşiţerĭ:
Dâ-ti Stanşiule legat,
Să nu morĭ tu împuşcat.
Ear Stanşiu din gură aşà aŭ dzîs:
Nu-s mueri cu cârpă 'n cap,
Sâ me daŭ la voĭ legat,
Şî-s jian cu comănac,
Verdi ca frunza di fag,
Di ştiŭ potiri şi sâ-ĭ fac.
Puneţî-vĕ băeţĭ toţĭ spati la spati
Cu puştili trasî tóti.
El luà durda în mână,
Cănd o ridicat-o 'n sus,
Potiraşîĭ toţĭ s'aŭ dus.
Fói verdi toporaş,
Di la tîrg păn' la oraş
N'aŭ ramas nişĭ-on potiraş.
Şi eară staŭ şi mĕ gândesc
La nópti un' sâ pâlesc,
Să pâlesc la Câmpulung,
La grajdiu luĭ Osman-turc,
Să-mĭ aleg-on cal porumb,
Scurt în trup şî lung în gàt,
Cum îĭ bun di zurbalîc (2);
Cănd oĭ treşi Craiova,
Să nu să udi scara
Nişĭ colţu la ibagi,
Şî cari cum ma vidè
Să-mĭ zîcă căchitane,
Căchitanu codrilor,
Voĭnicu voĭnicilor;
Şî iară staŭ şi mĕ gândesc
La nopti un' să pâlesc,
Să pâlesc la Craiova,
Să rujim herghelia,
Să treşim în Moldova,
Mult puţîn şi-om câştigà,
Om câştigà on leŭ şî doĭ,
Sâ-l beŭ cŭ-on frati de-al meŭ,
Sâ m'arât că nu-s om rĕŭ.
Fói verdi albăstrică,
Haideţĭ băeţĭ la potică,
La potică 'n drumu mari,
Pi-acolo trec mocanĭ cu sari
Şi aŭ pârali gâlbĕnaşĭ,
Să-ĭ punim la desêgaşĭ.

(Din Nisporenĭ, ţinutul Chişineŭ, colecţiunea G. Madan.)

Incestul.

Inghéţă apa Nistruluĭ
In fundul pămîntuluĭ;
Da nu înghéţă de ger mare,
Şi de mare supĕrare.
Că în lume nu sê póte
Ca pi-o soră al eĭ frate
Să o ieie di nevastă.
— Oleŭ! frate de craiŭ mare,
Tari mi-ĭ durerea mare!
Du-te tu din ţéră 'n ţéră,
Ie-ţĭ muere şi ti'nsóră.
— Of, tu soră 'n ţĕrĭ am fost
Şi sciŭ fetele de-a rost;
Fă-ţĭ colac din nouĕ grîe,
Şi haidem la cununie.
— Oleŭ! frate de craiŭ mare,
Tari mi-ĭ durerea mare!
Ian sâ mergĭ în casă
Şi să cauţĭ şe-ĭ pe masă;
Cată cartea gĭumatate,
Să te lepeḑĭ di pacate,
Că din némul creştinesc,
Nu din némul tatarĕsc.
Dar şel frate de craiŭ mare
Nişĭ că milă nu o are:
El la nuntă a plecat.
Vreme gre s'o ridicat,

(2) Di zurbalîc=de voinicit, de haiducit.

Sê 'norà și fulgerà,
Beznă mare sè făceà.
Sórele s'o 'ntunecat,
Luna 'n sânge s'o 'necat.
In biserică-aŭ intrat,
Sfinții 'n genunchĭ aŭ chicat,
Icónele-aŭ lăcrimat;
Dar icóna Preșisteĭ
Din fundul bisericeĭ
Cu glas mare-a cuvîntat:
— Popă, popă, blăstemat,
Nu cununà, fașĭ pacat!
Unde 'n lume sê maĭ póte
Ca pe-o soră sâ ie frate?
Popa tare s'o speriat
Și din gură-o cuvîntat:
— Mulţĭ craĭ eŭ am cununat,
Dar icónă n'aŭ lăcrimat.
Haĭ! plecațĭ d'așì afară,
Că pacat cu voĭ e mare,
Dar șel frate de craiŭ mare!
S'a uitat la sfîntu sóre,
Că lumină nu maĭ are;
Sórele s'o 'ntunecat,
Luna 'n sânge s'o 'necat.

Bugean.

Frunză verde odolean,
La crișmuța de sub deal,
Bea Bugean și cu Bargan
Și Costică Roșcovan,
Și cu dînșiĭ ca boboc
Bea bădița Tobultoc.
— Bea Bugean și nu prea bea,
Că potira-ĭ ișĭ coleà!
— Las' sâ hie, nișĭ că-mĭ pasă,
Că maĭ am voĭnicĭ p'acasă,
Staŭ cu cótele pe masă
Și cu săbiile scósĕ.
Bețĭ copiĭ și veselițĭ
Pe la nópte vĕ găsițĭ
La rĕspântea de triĭ nușĭ,
La movila cu triĭ crușı,
Iar eŭ merg la curte mare
Să aleg un cal maĭ tare,
Scurt în gât și lung în trup,
Cum ĭe bun pentru voĭnic,
Să pun șaua căzăşesce
Să 'ncalec moldovenesce.

(Din Vărzăresci).

Frunză verde de cicóră,
Colo jos întri hotarĕ
Este-un nuc cu frunza désă,
Măruntică și alésă.
In vîrvuțul nuculuĭ,
Cântă puiul cuculuĭ;
Maĭ în jos la rădĕșină,
Cântă-o pasere străină,
Ș'așà cântă de duios
Tóte frunzele cad jos;
Ș'așà cântă de cu jele,
Tótă frunza pe loc chiere;
Ș'așà cântă de cu dor,
Tóte paserile mor.

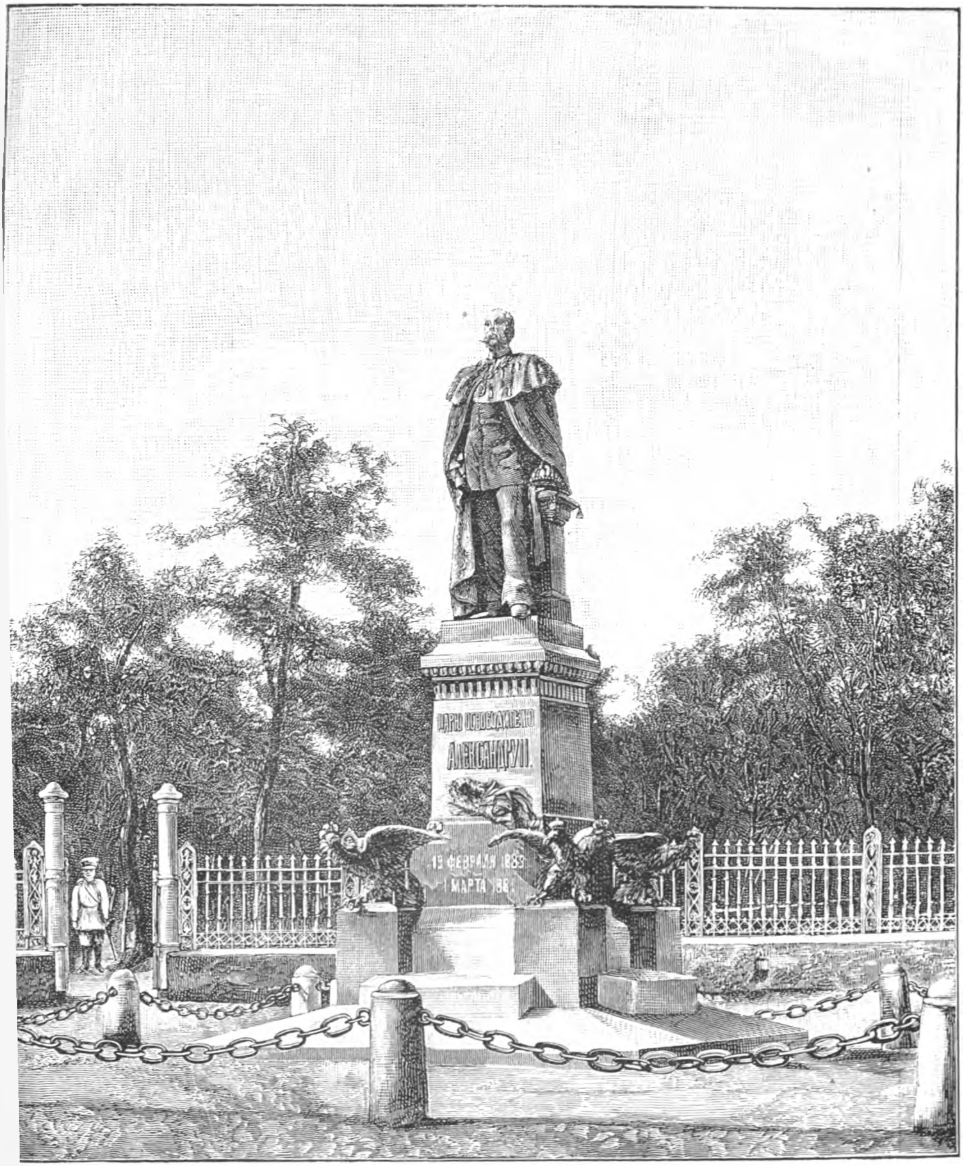
(Din Vărzăresci).

PROVERBE.

1. Leneșu mult alérgă și sgârcitu mult păgubesce.
2. Nu te face mort în popușoiŭ cu sacu legat la gură.
3. Silința mântue pânza.
4. Cine se silesce are.
5. Nu te face popă în biserică străină.
6. Dacă se mânecă, omu ajunge maĭ departe.
7. Pănă îĭ vine chefu bogatuluĭ, ese sufletu săracululuĭ.

8. Cel bogat mănâncă când vreà, dar cel sărac când are.
9. Paza bună trece primejdia rea.
10. Nu pune mâna unde nu-ţĭ ferbe óla.
11. Darea umple marea.
12. Mulţămita sécă nimĕnuĭ nu-ĭ e dragă.
13. Pe lup picióréle îl hrănesc.
14. Azima maĭ cóptă, maĭ bună, óspeţĭ aştéptă.
15. Lăcomia strică omenia.
16. Cumintele juruesce, dar cel nebun trage nădejde.
17. Dacă nu-ĭ cap, nicĭ noroc.
18. Surcica de la trunchiŭ nu sare departe.
19. Vrabia îĭ tot puiŭ, dar dracu ştie de cându-ĭ.
20. Mărunţel ca macu, dar iute ca dracu.
21. Osu gol nicĭ cânii nu-l rod.
22. Unde-ĭ frică, şi ruşine.
23. Cel ce muerii se potrivesce tot cu rĕŭ o sfîrşesce.
24. La cel fără de lege cel fără de suflet îĭ vine de hac.
25. Jupóie teiu când se ieà!
26. De departe trandafir, dar de-aprópe borş cu ştir.
27. Cât îĭ capra de rîiósă tot códa bârligă.
28. Inchină-te draculuĭ până ce-ĭ trece podu.
29. Omuluĭ cu sila poţĭ să-ĭ ieĭ, da a da nu.
30. Fă şaga cu cel nebun, că el sare cu toporu.
31. Intîmplarea vină n'are.
32. Fricosuluĭ urma, dar vitézuluĭ capu.
33. Este pofta, şi răbdare.
34. Capu tăiat se prăvale.
35. Dacă este, este! Nu maĭ da la toţĭ de veste.
36. Unde-ĭ rĕŭ acolo-s şi eŭ, unde-ĭ bine nu-ĭ de mine.
37. Mila de bărbat ca frunza de pĕr uscat, când daĭ să te umbrescĭ, maĭ tare te dogorescĭ.
38. Cine o învîrtit frigarea, şi cine mănâncă friptura!
39. Par'că frumuseţea s'ar mâncà pe farfurie!
40. Ţi-oiŭ ertà, dar nu ţi-oiŭ uità.
41. Săraculuĭ răbdarea îĭ lécu.
42. Cuiŭ cu cuiŭ se scóte.
43. Cum îĭ dracu aşà-ĭ şi tată-sĕŭ.
44. Popa botéză, dar ḑile nu dă.
45. De nevoe mănâncĭ şi plăcinte.

(Culese de Gh. Madan.)

Monumentul comemorativ al Impĕratului Alexandru II, la Chişineu.

DESPRE ANIMALE.

In judeţul Hotin ţăraniĭ românĭ aŭ multe poveştĭ despre animale; unele din aceste poveştĭ aŭ fost strînse de Filatoff şi tipărite în limba rusă. Dăm acì maĭ jos câte-va inedite, culese de un elev al liceuluĭ din Chişineŭ, d-l C. Scurea, fiul unuĭ popă de sat:

Porcul: Când Dumneḑeŭ a creat vieţuitórele, iată că a făcut şi pe porc. Dar porcul nu erà mulţumit de cum l'a făcut Domnul şi tot oftà: Of! şi of! A auḑit Domnul că oftéză porcul şi a trimis pe îngerul sĕŭ, ca să-l întrebe de ce tot oftéză. Porcul, pentru a înşelà pe Dumneḑeŭ, s'a ḑis bolnav, iar Domnul scià că minte şi atuncĭ l'a blăstemat, ḑicênd: Să nu maĭ ridicĭ ochiĭ către cer, şi să te tot uiţĭ la pămînt, şi să tot oftezĭ mereŭ. De atuncĭ porcul nu maĭ ḑice decât of şi of! şi nu se uită la cer.

Cocostîrcul: Cocostîrcul a fost om altă dată ca toţĭ ómeniĭ. Iată într'o ḑi l'a chemat Dumneḑeŭ şi i-a dat un sac plin cu brósce şi şerpĭ şi i-a poruncit să ducă sacul şi să-l deşerte într'o mare. A mers omul cu sacul în spinare spre mare şi simţià că se tot mişcă cevà în sac. A deslegat sacul, ca să vaḑă că ce se tot mişcă; când colo, bróscele şi şerpiĭ aŭ eşit din sac şi s'aŭ împrăştiat pe pămînt. A vĕḑut Domnul ce poznă i-a făcut omul neascultător şi l'a prefăcut în cocostîrc, ḑicênd: Să mi le adunĭ acum! De atuncĭ cocostîrcul tot umblă prin mlaştine şi tot adună-adună, brósce şi şerpĭ. Dar unde să le adune, că se prăsesc a naibeĭ!

Liliacul a fost altă dată şórece, dar s'a strecurat în biserică şi a ros la prescurĭ şi de atuncĭ i-aŭ crescut aripĭ şi a început a sburà.

Pupăza erà fată şi a mers odată cu alte fete la scăldat. S'aŭ desbrăcat fetele, şi s'a desbrăcat şi ea, şi s'aŭ dus să se scalde, iar un şérpe, tîrîndu-se pe mal, s'a ascuns în hainele feteĭ şi, încălḑindu-se, a adormit. Când a venit fata ca să-şĭ ieà hainele s'a speriat, iar şérpele îĭ ḑise:

— Te ieaŭ de nevastă; dacă primescĭ, îţĭ daŭ hainele; iar de nu, veĭ plecà gólă.

Ce să facă? A merge gólă în sat îĭ erà rușine de ómenĭ, a luà pe șérpe de bărbat iarășĭ nu-ĭ veniâ la socotélă. S'a gândit fata cât s'a gândit, dar la urmă s'a hotărit, numaĭ hainele să capete.

— Bine, ḑise ea șérpeluĭ, trimite conaciĭ.

Peste câte-va ḑile iată că sosesc conaciĭ, se face nunta și mirele a rĕmas în sat la părinţiĭ feteĭ. Peste un an de ḑile, iată că ḑice acel om mueriĭ că merge să-șĭ vaḑă némul, că i s'a urît fără ném, ci că să vie dînsa peste o lună la mal unde l'a găsit întâia óră și să arunce o pétră în apă ḑicênd: «Cucu, unde te-aĭ ascuns?» Atuncĭ el va eșì și vor merge acasă. Și după ce a ḑis acest om, a și plecat. A trecut luna, i s'a urît mueriĭ făr' de bărbat și a mers ea la mal și, aruncând pétra în apă, a strigat precum o învĕţase bărbatul: «Cucu, unde te-aĭ ascuns?» Și cum a strigat, iată că a eșit din baltă bărbatul eĭ și aŭ plecat eĭ acasă. A trecut iarășĭ un an și iarășĭ a plecat omul la némul sĕŭ, iar apoĭ când s'aŭ împlinit treĭ anĭ ḑice el femeieĭ sale: Ómeniĭ îșĭ ieaŭ nevastă pentru viéţa întrégă, și noĭ șerpiĭ tot așà facem, numaĭ la noĭ șerpóicele îșĭ schimbă pelea, iar voĭ muerile tot cu aceeașĭ pele rĕmâneţĭ. Haĭ cu mine la némul meŭ să trăim, îţĭ veĭ schimbà pelea, că a ta s'a cam sbîrcit. S'a împotrivit muerea, i-a fost frică să plece cu bărbatul eĭ, l'a lăsat să se ducă singur. Și a plecat și n'a maĭ venit, iar muerea de jale s'a prefăcut în pupăză și de atuncĭ tot strigă: Cu-cu, cu-cu! dóră se va întórce bărbatul eĭ la dînsa. Dar unde?... că a îmbĕtrânit muerea și s'a făcut urîtă foc!

Rindunica. Rîndunicile sunt copiĭ înjunghiaţĭ de tâlharĭ, de-aia aŭ roșu sub grumaz.

Tutunul e buruiana draculuĭ. Când a murit mama draculuĭ, draciĭ aŭ îngropat-o și i-aŭ pus la cap o cruce, iar crucea aceea a putreḑit și în locul eĭ a crescut tutun.

Martie, Aprilie și Maiŭ. Odată Martie poftì pe Aprilie la sindrofie. Aprilie puse boĭ la jug și gătì carul de drum, iar Martie dete cu omĕt și acoperì câmpiĭ peste tot. S'a întors Aprilie acasă, că greŭ erà să mérgă cu carul. «Lasă, ḑise, că

merg cu sania.» Desjugă boiĭ şi-ĭ puse la sanie, iar Martie făcu să fie cald şi topì omĕtul, aşà că curseră pîraiele şi se revărsară rîurile. S'a întors Aprilie acasă, că nicĭ chip să trécă. S'a gândit cât s'a gândit, a înhămat boiĭ la car, a pus în car sania şi a maĭ luat şi o luntre. «Acum, ḑise, ajung la Martie.» S'a făcut viscol mare, a desjugat Aprilie boiĭ şi i-a pus la sanie; a început să plouă, s'aŭ făcut apele marĭ, a pus Aprilie sania cu boiĭ în luntre şi a început a văslì. Aşà a ajuns în fine la Martie.

II.

BULGARIĬ.

Coloniile bulgare din Basarabia sunt aşezate tocmaĭ în partea din spre méḑă-ḑi şi forméză aḑĭ 43 comune, carĭ posedă proprietăţĭ funciare de peste 283.386 deseatine.

Aşà dar fie-care colonie este o comună, tóte aceste comune posedă drepturĭ speciale dăruite printr'un anume *ukaz* imperial; administraţiunea acestor comune a fost alcătuită într'un mod autonom faţă de restul administraţiuniĭ guvernămîntuluĭ şi coloniile se bucură de anume instituţiunĭ. In capul administraţiuniĭ se aflà până la 1872 un comitet de tutelă (popecitelstvo), compus dintr'un *popecitel*, ajutorul sĕŭ, un secretar şi doĭ copiştĭ; toţĭ aceştĭ funcţionarĭ depindeaŭ de Ministeriul domeniilor (gosudarstvenich imuscestv) statuluĭ. Pentru întreţinerea comitetuluĭ se percepeaŭ anual câte 24 kopeicĭ de contribuabil.

Tóte comunele, din punctul de vedere administrativ, aŭ fost împărţite în treĭ ocóle, şi anume: ocolul *Bugéculuĭ-de-sus*, compus din 19 comune; ocolul *Bugéculuĭ-de-jos*, cu 19 comune, şi ocolul *Ismailuluĭ*, cu 5 comune rurale.

Iată nomenclatura acestor comune (coloniĭ), după o tabelă a statisticeĭ oficiale din anul 1882 :

Numele coloniei	Numĕrul curţilor	Numĕrul poporaţiunii	
		bărbaţi	femei
Ocolul Bugéculuì-de-sus:			
Colonia Camrat	523	3.064	3.192
» Chîrsova	347	1.007	1 002
» Beşalma	219	700	653
» Baurcea	232	741	744
» Caziaclia.	234	884	716
» Chiriutnea	107	690	578
» Valea-Perjii . . .	201	792	693
» Tvîrdiţa	272	500	470
» Bejghioză	120	403	383
» Biadîr-Lunga . . .	178	812	743
» Haidar	124	420	402
» Tomaĭ	180	723	647
» Djaltoĭ	89	324	307
» Feropontievca . .	81	403	370
» Avdarma.	88	440	360
» Başcalia	88	440	360
» Chirieta-Lungă . .	60	262	228
» Ciac-Maidan . . .	103	442	380
» Desghingeà . . .	107	802	720
Ocolul Bugéculuĭ-de-jos:			
Colonia Ivanovca	80	422	380
» Dmitrievca	160	697	513
» Diilmen	90	551	420
» Devlet-Agaci . . .	120	629	593
» Pandaclia	151	?	?
» Hasan-Batîr . . .	102	?	?
» Zadunaevo	84	?	?
» Satalîc-Hadji . . .	106	?	?
» Glavan	170	?	?
» Cod-Chitai	92	?	?
» Goliţa	90	?	?
» Ciumlikioi	100	678	492
» Cuparan	92	?	?
» Deljeder	127	?	?
» Burghudji	?	?	?
» Camcik	134	?	?
» Ciliogla	133	600	592
» Inzerlia	404	948	848
» Culevci	123	527	503
Ocolul Ismailuluĭ.			
Colonia Taraclia	502	1.294	1.155
» Tatar-Copciac . .	297	928	734
» Noul-Traian . . .	172	769	623
Grădina Ciişa . .	170	922	744
» Cubeŭ	302	1.203	1.102

Fie-care ocol colonial aveà altă dată un comitet de ocol (pricaz), compus dintr'un staroste, ajutorul sĕŭ şi doĭ deysiţerĭ. Fie-care comună aveà un fel de consiliŭ comunal numit *pricazul* satuluĭ, compus din doĭ delegaţĭ aleşĭ de obşte şi doĭ delegaţĭ (dobrosovestni) aleşĭ de sub-prefect (stanovoĭ).

In coloniile bulgare fie-care cap de familie posedă câte 11 deseatine şi 906 ½ stînjenĭ de pămînt. Totalul pămîntuluĭ ce se aflà la 1882 în proprietatea coloniilor erà împărţit în următorul mod:

FELUL PĂMÎNTULUĬ	DESEATINE	STÎNJENĬ
Sub selişte . .	4.770	2.034
Islaz.	107.493	2.249
Fîneţe.	106.340	1.200
Arătură	64.050	—
Pădure	2.731	—

Pe ocolurĭ pămîntul colonial se împarte în următorul mod:

OCOLUL	Sub selişte		Arătură		Islaz		Fîneţe		Pădure	
	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.
Bugécul-de-sus . . .	2.829	—	23.876	—	48 612	755	54.443	1.200	1 549	1.200
Bugécul-de-jos . . .	1.438	324	30.739	—	43.025	1.494	37.997	—	813	1.200
Ismail. . .	503	1,710	9.435	—	15.856	—	13.430	—	368	—

După datele recensămîntuluĭ anterior celuĭ făcut la 1882, poporaţiunea coloniilor bulgare la 1852 erà de 48.720 locuitorĭ de ambe sexe. Dar acéstă poporaţiune arătată în lucrările oficiale de statistică nu este clasată ca pur bulgară, ci amestecată parte cu o minoritate de Moldovenĭ, parte cu Rutenĭ şi Arnăuţĭ, parte cu Românĭ din Macedonia, numiţĭ de etnografiĭ ruşĭ *Găgăuţĭ*.

Pe timpul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Turcia la 1854, s'aŭ așezat în Basarabia peste 900 familiĭ de Bulgarĭ; parte din eĭ, și anume 30 de familiĭ, aŭ rĕmas pe locurile de seliște alese de eĭ, iar restul, după ce a gustat cât de dulce e viéța noroduluĭ sub oblăduirea muscăléscă, s'a întors pe la 1860 îndĕrĕt în Turcia; la 1857 peste 2.000 de Bulgarĭ aŭ trecut de asemenea din Bugéc spre partea Basarabieĭ retrocedată către Moldova.

Pe temeiul Tractatuluĭ din Paris, 40 de coloniĭ bulgare aŭ trecut la Moldova. Partea Basarabieĭ care a format cele treĭ județe de dincolo de Prut, în anul retrocedăriĭ sale către patrie aveà o suprafață de 287.207 deseatine și 1.778 stînjenĭ pătrațĭ, cu o poporațiune de 47.120 locuitorĭ de ambe sexe. Guvernul Moldoveĭ, primind îndĕrĕt acéstă parte, comparativ neînsemnată față cu totalul pămîntuluĭ romanesc anexat de către Rusia la 1812, a confirmat tóte privilegiile dăruite de Țarĭ coloniștilor bulgarĭ. (1)

După retrocedarea Basarabieĭ de méḑă-ḑi, pe când guvernul din Moldova organisà administrațiunea în cele treĭ județe, agențĭ rușĭ aŭ și pus imediat la cale un șir întreg de uneltirĭ criminale, pentru a turburà spiritele. La 1860, visitând Bolgradul Ministrul Moldoveĭ ilustrul Michail Kogâlnicénu a declarat coloniștilor bulgarĭ că vor avé a da recruțĭ armateĭ, precum daseră recruțĭ Imperiuluĭ Rus. Declarațiunea acésta servì de pretext agenților rușĭ, pentru a ridicà o manifestațiune în contra ocârmuiriĭ pămîntene.

Colonia bulgară din Bolgrad trimise o delegațiune la Iașĭ, iar în acest timp agențiĭ rușĭ aŭ și isbutit a produce o rĕscólă. D-l Tanco, Bulgar de origine, fiind pe atuncĭ inspector peste coloniĭ și puindu-se în fruntea uneĭ companiĭ de milițienĭ, împresură pe rĕsculațiĭ adunațĭ în edificiul șcóleĭ din Bolgrad; ciocnirea milițienilor cu rĕsculațiĭ a avut de efect maĭ multe capete sparte, câțĭ-va rănițĭ, însă nicĭ un mort.

După acéstă desordine, sub îndemnul agenților rușĭ, peste 21.500 locuitorĭ bulgarĭ (4.300 familiĭ) aŭ emigrat din Basarabia în Rusia. Acesta și erà scopul Rusieĭ: dintr'o parte

(1) A se vede la anexe *Coloniile și Domeniile Statuluĭ* la finitul volumuluĭ; asemenea «*Către locuitoriĭ părțiĭ din Basarabia ce trece spre Moldova*» și *Chrisovul Căimăcămieĭ pentru școlele din Bolgrad* etc.

prin acéstă emigrare ea voià să arate Europeĭ că poporaţiunea din Basarabia ţine mult la Imperiul Rus, iar de altă parte dînsa căpětà un contingent de immigranţĭ, cu care populă stepele deşerte din Crimea.

Starea destrăbălată în care guvernul Moldoveĭ a găsit coloniile bulgare în ceea ce privesce proprietatea funciară a colonilor a fost apoĭ moştenită și de cârmuirea Principatelor-Unite. A lăsà acéstă stare așà precum ea fusese creată de Rusia erà absolut imposibil și guvernul naţional s'a gândit a pune capĕt destrăbălăriĭ. Fără de a anulà valórea unor *ukaze imperiale rusescĭ*, a căror legitimitate nu puteà să fie admisă şi nicĭ c'a fost admisă de către Tractatul de la Paris, guvernul român a consimţit să alcătuiască, pe temeiul acestor *ukaze*, admise dejà de guvernul Moldoveĭ înaintea uniriĭ Principatelor, o lege de împroprietărire a colonilor bulgarĭ.

Proiectul de lege alcătuit de guvernul român și votat în ḑiua de 23 Iunie 1874 a fost în partea sa esenţială opera onor. academician d-l Ioan Kalinderu, care în calitatea sa de membru al administraţiuniĭ Domeniilor statuluĭ, *a cercetat la faţa loculuĭ, comună cu comună, colonie cu colonie*, studiând nevoile coloniștilor, defectele și calităţile acesteĭ poporaţiunĭ pribege.

In sînul Parlamentuluĭ s'aŭ ridicat totușĭ două vocĭ ilustre în contra consfinţiriĭ privilegiilor date coloniștilor bulgarĭ de către Impĕraţiĭ rușĭ. Aceste vocĭ aŭ fost acea a luĭ I. C. Brătianu și a luĭ Michail Kogălnicénu.

Ilustrul Kogălnicénu, rostindu-se în contra legiĭ în ceea ce privesce pe Bulgarĭ, a ḑis între altele următórele cuvinte (1) pline de adevĕr :

«Să-mĭ permiteţĭ a vĕ spune că coloniştiĭ sunt de deosebite naţionalităţĭ, *iară nu numaĭ Bulgarĭ*: sunt şi Românĭ, şi când *se va calculà după numĕrul poporaţiuniĭ* se va găsì *că Româniĭ covîrşesc tóte cele-alte naţiunĭ*; sunt şi Ruşĭ, sunt și Găgăuţĭ, aceia carĭ nu vorbesc nicĭ un cuvînt românesc, *sunt Românĭ carì nu vorbesc românesce, căcĭ acolo se face un travaliŭ de desnaţionalisare*, contra căruia tot-deauna am protestat orĭ de câte-orĭ am fost la guvern.»

Ioan Brătianu, luând asemenea cuvîntul, a arătat că Trac-

---

(1) Desbaterile parlamentare, şedinţa Adunăriĭ Deputaţilor de la 26 Iunie 1874.

tatul de la Paris nu impune României datoria de a consfinţì nisce privilegiĭ excepţionale, hărăzite de Impĕraţiĭ ruşĭ coloniştilor bulgarĭ.

Orĭ-cum, în şedinţele de la 26 Maiŭ şi 30 Maiŭ 1874 Córpurile Legiuitóre române aŭ votat o lege, prin care s'aŭ regulat în fine *definitiv* proprietăţile statuluĭ din Basarabia de la sud ocupate de coloniştĭ.

Iată acea lege în părţile sale esenţiale:

«*Art. 1.* Coloniştiĭ şi ceĭ-alţĭ locuitorĭ ḑişĭ domenienĭ din Basarabia devin şi rĕmân deplinĭ proprietarĭ pe pămîntul supus posesiuniĭ lor, în întindere mărginită, *ceĭ dintâĭ până la 50 deseatine,* iar ceĭ de al doilea până la 30 deseatine pentru fie-care cap de familie în fiinţă în ḑiua promulgăriĭ presenteĭ legĭ şi în limitele terenuluĭ ocupat de dînşiĭ astăḑĭ în fie-care comună.

«Când întinderea terenuluĭ specificat maĭ sus nu va fi de ajuns pentru a se da la fie-care cap de familie câte 50 saŭ 30 deseatine, atuncĭ se va împărţì pămîntul în părţĭ egale între dînşiĭ.

«In cas când pămîntul ocupat de aceştĭ locuitorĭ în fie-care comună va fi de o întindere maĭ mare peste numĕrul de 50 saŭ 30 deseatine destinate fie-căruĭ cap de familie, atuncĭ prisosul terenuluĭ rĕmâne proprietate liberă a Statuluĭ.

«Art. 2. In întinderea terenuluĭ dat locuitorilor ḑişĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ intră şi vatra satuluĭ, precum şi grădinile, viile, liveḑile, pădurile şi plantaţiunile de orĭ-ce natură.

«*Art. 3.* Vĕduvele cu copiĭ necăsătoriţĭ se prenumeră între capiĭ de familie.

«*Art. 4.* Preoţiĭ bisericilor aŭ facultatea a cere să fie prenumĕraţĭ între capiĭ de familie în comunele unde se află aşezaţĭ.

«*Art. 5.* In fie-care comună se reservă, fără nicĭ o despăgubire, odată pentru tot-deauna, câte 60 deseatine teren pe sémа bisericeĭ, ca dota eĭ, pentru întreţinerea cleruluĭ şi a celor-alţĭ slujbaşĭ bisericescĭ în activitate.

«*Art. 6.* Nu se vor prenumĕrà între capiĭ de familie locuitoriĭ ḑişĭ contribuabilĭ carĭ se găsesc aşezaţĭ în comune, afară numaĭ dacă nu vor fi căsătoriţĭ cu coloniste.

«Locuitoriĭ din acéstă categorie, *Românĭ* saŭ împroprietă-

riţĭ, aŭ facultatea de *a primì câte 10 deseatine* de fie-care cap de familie din pămîntul de prisos aflat în diferite comune saŭ din terenele libere ale Statuluĭ.

«*Art. 7.* Locuitoriĭ contribuabilĭ arătaţĭ în precedentul articol, carĭ vor voì a usà de acéstă facultate, sunt ţinuţĭ de a face declaraţiune, sub pedépsă de a nu li se maĭ ţiné în sémă cererile ce vor face în urma încheiereĭ lucrăriĭ comisiuniĭ.

«Despăgubirile ce se cuvin de la aceştĭ locuitorĭ pentru fie-care deseatină de pămînt vor fi tot acele determinate prin art. 13 pentru locuitoriĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ. Aceştĭ contribuabilĭ, strămutându-se de pe pămîntul ce se cuvine numaĭ foştilor locuitorĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ, aŭ drept de a se desface de casele pe carĭ le părăsesc, avênd comuna dreptul de rĕscumpĕrare.

«*Art. 8.* In termin de 15 anĭ de la promulgarea presenteĭ legĭ, nicĭ foştiĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ, nicĭ ceĭ-lalţĭ locuitorĭ simpli contribuabilĭ saŭ moştenitoriĭ lor, nu vor puté înstrăinà nicĭ hipotecà proprietatea lor, nicĭ prin testament, nicĭ prin acte între viĭ, decât către comună saŭ către verĭ-un alt locuitor din acea comună.

«*Art. 9.* Când un locuitor colonist saŭ domenian va murì fără testament saŭ fără a avé moştenitorĭ, partea luĭ de pămînt o va luà comuna, cu îndatorire de a plătì datoria luĭ pentru pămînt.

«*Art. 10.* Se desfiinţéză odată pentru tot-deauna şi în tótă întinderea coloniilor şi a domeniilor drepturile, privilegiile monopolurilor de cârciumĭ etc.

«Pentru înlesnirea locuitorilor foştĭ coloniştĭ şi domenienĭ la plata despăgubiriĭ către Stat, eĭ vor fi *scutiţĭ de recrutaţiunea pentru armată* permanentă în timp de 10 anĭ de la aplicarea aceşteĭ legĭ.

«*Art. 11.* Nu intră în numĕrul deseatinelor acordate prin art. 1 drumurile naţionale, judeţene şi comunale etc.

«*Art. 12.* Liberĭ sunt locuitoriĭ a-şĭ adăpà vitele în tóte apele, a prinde racĭ în lacurĭ şi în gârle şi a pescuì cu undiţa orĭ-unde vor voì, fără a băgà năvod saŭ plasă.

«*Art. 13.* Preţul pămîntuluĭ, pe care locuitoriĭ devin deplin proprietarĭ după art. 1 al presenteĭ legĭ, va fi de câte 80 leĭ de fie-care deseatină.

«Ast-fel capul de familie colonist va plătì fie-care, după numĕrul deseatinelor ce i se cuvine în comuna unde se află pentru preţul pămîntuluĭ, în termin de 15 anĭ, câte leĭ 6 banĭ 70 de fie-care deseatină pe an, adecă procente 2 $^{40}/_{100}$ şi amortisment leĭ 4 $^{30}/_{100}$.

«Acéstă plată se va rĕspunde odată şi în acelaşĭ termin cu dările fiscale.

«*Art. 14.* Fe-care comună rĕmâne rĕspundĕtóre către stat pe tot intervalul de 15 aní pentru sumele cuvenite fisculuĭ în virtutea acesteĭ legĭ.»

Acéstă lege s'a pus în aplicare de la 1 Ianuarie 1875.

Imediat după ce legea a fost votată de Corpurile Legiuitóre, d-niĭ administratorĭ aĭ Domeniilor şi pădurilor statuluĭ aŭ expediat următórele ordine, privitóre la punerea în aplicare a legiĭ:

Adresa Domnilor administratorĭ aĭ Domeniilor şi pădurilor statuluĭ sub No. 13.831 din 2 Iulie 1874 către prefectul judeţuluĭ Bolgrad.

(*Monitorul Oficial, 6 Iulie 1874.*)

«Legea pentru regularea proprietăţiĭ Statuluĭ din Basarabia s'a votat de Corpurile Legiuitóre şi s'a promulgat prin decretul No. 1.247.

«Primul şi cel maĭ important pas pentru aplicarea acesteĭ legĭ este, domnule prefect, constatările ce urméză a fi făcute de comisiunile prevĕdute şi instituite de lege.

«Pentru întocmirea lor şi începerea lucrărilor *cât de curînd*, am delegat din partea nóstră pentru comunele domeniene pe d-l inspector financiar N. Petrescu şi pentru comunele coloniene pe d-l inspector financiar A. Duca, pe carĭ anunţându-ĭ d-vóstre, vĕ rugăm a luà şi din parte-vĕ dispositiunile necesare, ca şi consiliile comunale să-şĭ alégă delegaţiĭ lor cel mult până la 10 Iulie curent.

«Veţi bine-voì, domnule prefect, a da delegaţilor noştri, când se vor presintà la d-vóstre, tablourĭ de numĕrul locuitorilor şi al deseatinelor după rolurĭ, liste de numirea terenelor libere şi orĭ-ce alte informaţiunĭ.

«Administratorĭ: *I. Kalinderu, I. Văcărescu.*»

Ordinul administraţiuniĭ Domeniilor şi pădurilor statuluĭ către inspectorul financiar A. Duca:

«....Administraţiunea făcênd alegere în persóna d-vóstre pentru a o representà în comisiunea pentru comunele coloniene, vĕ invită să începeţĭ operaţiunile d-vóstre, avênd a face constatările următóre:

«I. Numĕrul capilor de familie în ființă în ḑiua de 18 Iunie, data promulgăriĭ legiĭ, al deseatinelor ocupate de dînșiĭ la acea epocă în fie-care comună, care nu va trece peste acela de 50 deseatine pentru fie-care cap de familie, etc....

«Vĕ invităm dar a plecà îndată și a vĕ duce la reședința județuluĭ, unde, luând sciință de la d-l prefect despre numirea delegaților, să începețĭ lucrările.

«Administratorĭ: *I. Kalinderu, I. Văcărescu.*»

Acelașĭ ordin a primit și d-l N. Petrescu.

Monitorul Oficial din 1874 Iulie 6 publică, alăturea de aceste adrese, și modele de *procesle-verbale*, pe carĭ eraŭ datorĭ a le dresà delegațiĭ administrațiuniĭ domeniene la fie-care comună separat și în carĭ se înscriaŭ cele constatate la fața loculuĭ. Aceste procese-verbale eraŭ iscălite atât de către delegatul administrațiuniĭ, cât și de delegatul comuneĭ.

In *Monitorul Oficial* No. 151, cu data de 12 Iulie 1874, cetim apoĭ următorul document fórte semnificativ:

Adresa administrațiuniĭ Domeniilor și pădurilor statuluĭ cu No. 14.423, din 9 Iulie 1874, către prefectul din Bolgrad:

Ḑiarul intitulat «Ecoul Basarabieĭ», în numĕrul sĕŭ de la 23 Iunie anul corent, se încércă a denaturà cu totul textul precis al legiĭ pentru regularea proprietățiĭ statuluĭ din Basarabia, facênd, între alte multe neadevĕrurĭ ce avanséză, a se rĕspândì sgomotul: 1. că după acéstă lege singură comuna devine proprietară pămîntuluĭ, iar nu individul; 2. că contribuabiliĭ stabilițĭ prin diferite comune nu aŭ dreptul de a cere să fie împroprietărițĭ cu câte ḑece deseatine decât în casul când aceștĭ contribuabilĭ vor fi căsătorițĭ cu coloniste, și 3. că locuitoriĭ din comunele Noul-Caragaciu și Tropoclu, aŭ rĕmas ca nisce proletarĭ, cu tóte promisiunile ce li s'aŭ dat de guvern.

«Administrațiunea Domeniilor și pădurilor Statuluĭ se crede datóre, atât în interesul adevĕruluĭ, cât și pentru a nu lăsà să fie indușĭ în eróre și *exploatațĭ după cum aŭ fost în trecut de către uniĭ rĕĭ voitorĭ* aceștĭ pacînicĭ și laborioșĭ locuitorĭ, a da următórele lămurirĭ:

«1. Că în ce privesce punctul întâiŭ, legea și instrucțiunile date pentru executarea eĭ ordonă împroprietărirea individuală pentru fie-care cap de familie, colonist, domenian și contribuabil, pe o întindere de pămînt determinată.

Dacă comuna este responsabilă după lege de plata despăgubiriĭ pămîntuluí, acésta nu póte face ca fie-care cap de familie saŭ contribuabil să nu fie singur proprietar pe pămîntul ce i se cuvine după lege; ceea ce dovedesce și maĭ mult că legea ordonă împroprietărirea individuală este că însășĭ ea, prin art. 8, arată modul cum póte fie-care cap de familie a dispune de proprietatea sa.

«2. Că al 2-lea şi al 3-lea punct sunt iarăşĭ nisce pure şi maliţióse invenţiunĭ etc.»

«Administratorĭ: *I. Kalinderu, I. Văcărescu.*»

Desminţirea s'a publicat în *Monitorul Oficial.*

Acéstă din urmă adresă a d-luĭ I. Kalinderu dovedesce că uneltirile nicĭ după regularea cestiuniĭ privitóre la proprietăţile coloniştilor Bulgarĭ nu s'aŭ astâmpĕrat şi-şĭ urmaŭ machinaţiunile lor culpabile.

La 1875, guvernul, în raportul sĕŭ privitor la expunerea budgetuluĭ din acel an, vorbind despre coloniile bulgare, ḑiceà:

«Pentru ceea ce privesce Basarabia, guvernul a urmărit aplicarea legiĭ cu cea maĭ vie solicitudine. Modificările introduse în legea primitivă de la 13 Iunie 1874 prin aceea de la Februarie anul curent aŭ dat satisfacere unor juste reclamaţiunĭ ale coloniştilor, le-aŭ asigurat nouĕ avantagiĭ şi aŭ regulat într'un mod definitiv unele cestiunĭ de detaliŭ, carĭ puteaŭ da loc la interpretărĭ.

«Rolurile, corectate şi îndreptate în conformitate cu disposiţiunile noueĭ legĭ, s'aŭ încheiat definitiv, perceperea preţuluĭ rĕscumpĕrăriĭ s'a aşezat; iar pe de altă parte tóte mĕsurile sunt luate ca de-odată cu primăvara se încépă mĕsurătórea definitivă a pămînturilor.

«Spre acésta, administraţiunea a pregătit regulamentul prevĕḑut de lege, fixând tóte amănuntele operaţiunilor, aşà în cât fie-care locuitor să-şi aibă porţiunea sa bine constatată şi despărţită.»

In aşà mod dar a fost în fine regulată definitiv cestiunea coloniilor.

La 1878, pe temeiul Tractatuluĭ din Berlin, cele treĭ judeţe de dincolo de Prut aŭ fost pentru a doua óră luate de Rusia, şi acésta în contra cuvîntuluĭ dat de Impĕratul Ruşilor Alexandru II, care, ca aliat al Românieĭ în răsboiul cu Turcia, se angagiase a apĕrà integritatea teritoriuluĭ Românieĭ. La 1878 a trecut spre Rusia o suprafaţă de pămînt românesc de peste 10.288 verste pătrate, cu o poporaţiune de 127.451 locuitorĭ, din carĭ Bulgariĭ coloniştĭ eraŭ peste 20.000 de suflete.

De atuncĭ încóce acéstă parte a Basarabieĭ s'a colonisat din noŭ. Poporaţiunea română, precum şi parte din poporaţiunea ruténă, aŭ părăsit cele treĭ judeţe şi s'aŭ strămutat în România (1), iar în locul acestor *emigranţĭ* aŭ năvălit Ruşiĭ

(1) Малороссы въ Добруджѣ, *Русская Старина*, *Candratowicĭ*, 1880 Kiev.

în calitate de arendașĭ, cârciumarĭ și speculanțĭ de tot felul. De altă parte dejà pe la 1879 aŭ început a se așezà pe aicĭ immigranțĭ Cehĭ (Boemĭ) venițĭ din Crimea și guvernămîntul Kiev. Boemiĭ maĭ cu sémă s'aŭ așezat pe la Bender, satul Novo-Grad, din județul Ismailuluĭ, satul Noul-Caragaciŭ din județul Akerman etc.

Coloniștiĭ bulgarĭ din Basarabia sunt agricultorĭ și crescĕtorĭ de vite. Coloniile posedă multe vite, al căror numĕr se urcă, după datele statisticeĭ oficiale pentru anul 1882, la 416.668 capete, din carĭ:

Caĭ 18.255
Boĭ 27.395
Vacĭ 18.836
Vite mărunte . . 13.672
Oĭ 338.510

Ceea ce face pe fie-care locuitor, în termin mediŭ, câte 8,5 capete de vite.

Grădinăria și pomicultura la coloniștĭ e într'o stare înflorĭtóre. Coloniile posedă în total peste 4.300 livedĭ cu pomĭ. Afară de acésta, plantațiunile publice, precum sunt grădinile școlelor, cele din orașe, parcurile etc., posedă peste 855.536 copacĭ, din carĭ 625.356 arborĭ de pădure, 141.080 dudĭ și 89.000 pomĭ roditorĭ. (1)

Coloniștiĭ cultivă via; numĕrul viilor e de 2.895, fiind compuse din 2.150.562 butucĭ. (2) Viile aceste se află:

In ocolul Bugéculuĭ-de-sus 1.237
» » » de-jos 1.137
» » Ismailuluĭ 521

Obiceiurile coloniștilor Bulgarĭ. Caracterul Bulgaruluĭ, deșì născut și crescut dejà în Basarabia, totușĭ, mulțumită tradițiunilor familiare, pórtă până acum încă stigmatul robieĭ seculare, sub care acest viguros popor a trăit în curgerea maĭ multor secole. Maĭ blajin, maĭ puțin egoist decât consângénul sĕŭ de dincolo de Dunăre, mulțumită contactuluĭ îndelungat cu poporul român, colonul bulgar din Basarabia și-a păstrat totușĭ trăsurile caracteristice ale nému-

(1) Записки Бессарабскаго Областнаго Комитета, t. I, p. 40—42.
(2) Darea de sémă a comisiunii filoxerice, 1883.

luĭ: vicleşugul, ipocrisia, cruḍimea, tenacitatea în a exploatà, mîndria faţă cu cel maĭ slab şi umilinţa, linguşirea faţă cu cel maĭ tare.

Starea economică a coloniştilor e fórte prosperă, mulţumită de o parte munceĭ şi spirituluĭ de economie al Bulgaruluĭ, iar de alta privilegiilor carĭ apĕră coloniile de rapacitatea amploiaţilor ruşĭ. Aspectul satelor, portul locuitorilor, starea sanitară a poporaţiuniĭ în general, totul pórtă sigiliul îndestulăriĭ şi chiar al belşuguluĭ. Casele coloniştilor bulgarĭ, după exteriorul lor, sémănă a case de chiaburĭ de prin satele nóstre; în coloniile maĭ marĭ, ca Taraclia saŭ Cubeŭ, există chiar case spaţióse ca la oraş.

Femeile colonilor trăesc separat, într'o parte anumită a locuinţeĭ, în care străinuluĭ îĭ este oprit de a intrà. Odaia de primire, după obiceiul oriental, are la ceĭ avuţĭ un divan de-alungul păreţilor; divanul e acoperit cu rogojinĭ şi velinţe; la săracĭ divanul se construesce dintr'un fel de prispă şi este acoperit numaĭ cu rogojină. Intr'unul din colţurile odăieĭ se află chivotul cu icónele, înaintea cărora se atârnă o candelă.

Familia bulgară e tipul curat al familieĭ patriarchale. Şeful familieĭ e tatăl; femeia-mamă n'are alte datoriĭ decât aceea de a îndeplinì voinţa şefuluĭ şi de a rĕmâné róbă, iar nu tovaraşa cea supusă. Femeia bulgară e credinciósă şi castă.

Portul colonuluĭ bulgar se compune dintr'o căciulă, o scurteică de postav albastru închis, cu mânicile rĕsfirate, o păreche de pantalonĭ de aceeaşĭ colóre, largĭ sus şi creţĭ în dos, iar jos fórte strîmţĭ şi lipiţĭ pe picior. Talia se încinge cu un brîŭ de colóre roşie saŭ verde, sub încingĕtóre se pórtă cuţitul şi luléua. De-asupra acestor haine se aruncă pe umerĭ o *giubeà* saŭ o *şamolaşcà*.

Femeia bulgară e înaltă, osósă, cu umeriĭ largĭ, lipsită de graţie, cu ochiĭ micĭ şi trăsurile feţeĭ aspre. Portul eĭ se compune dintr'o fustă saŭ două şorţurĭ şi o scurteică cusută cu firurĭ de multe colorĭ. Sub scurteică, o cămaşă de pânză sură, cusută pe umerĭ şi pe la mânecĭ, asemenea şi pe póle. Desemnul broderieĭ e făcut une-orĭ cu mult gust, iar când e copiat de la Rusóice, bizar şi ridicol. Fetele îşĭ împletesc pĕrul în numeróse cosiţe micĭ şi subţirele, atârnând la vîrful

lor câte o monetă de argint. Coafura e grotescă și lipsită de gust. La gât se pórtă mărgele și panglicuțe.

In mâncare colonistul bulgar e fórte sobru; arta culinară constă în două feluri de mâncare: *zelena*, carne cu legume, și *friptura*. Ambele felurĭ se fac cu mult ardeiŭ; din legume se preferă prazul și cépa.

Colonul bulgar e **religios** și formalist mare față cu ritualul bisericesc. Bětrânii aŭ, ca și Mahometanii, obiceiul ca cel puțin odată în viéță să visiteze Ierusalimul și muntele Athos. Acela care a făcut dejà acest pelerinagiŭ pios aduce neapěrat acasă un certificat iscălit de către Patriarchul Ierusalimuluĭ, care-ĭ dă dreptul de a purtà de atuncĭ înainte titlul de *Hagiŭ*. Titlul acesta apoĭ servă drept nume de familie: Hagi Petcu, Hagi Tóder, etc.

Din sěrbătorĭ coloniștiĭ bulgarĭ sěrbătoresc maĭ cu deosibire: Inălțarea Domnuluĭ, Adormirea, ḑiua Sf. Michail, ḑiua Sf. Ciril și Metodie, Sf. Gheorghe și Sf. Dimitrie. In aceste din urmă două ḑile se face pomană. După isprăvirea munceĭ agricole, când bucatele s'aŭ ridicat și viile s'aŭ cules, Bulgariĭ prăznuesc sěrbătórea numită: «*Za Boje ime*». In acéstă ḑi fie-care gospodină face colivă, taie puĭ, purcel, mel, și tóte bucatele se aduc la biserică pentru a fi binecuvîntate de preot; după leturghie, parte din bucate se împarte pe la sěracĭ, parte se dă cleruluĭ și restul se aduce acasă, unde se consumă de familie.

Nascerea. Când se nasce un prunc, móșa îl duce la preot, avênd într'o mână un pahar gol și un mănunchiŭ de florĭ uscate. Preotul cetesce molitva și umple paharul cu aiazmă; apoĭ móșa se întórce acasă și stropesce pe noul născut și pe lehuză cu aiazma adusă. Maĭ pe urmă vin veciniĭ și felicită pe mamă, aducênd darurĭ: ulcioraș de vin, nucĭ, fructe, mere. Móșa cóce apoĭ un fel de lipie (pită), pe care o pune frumos pe masă.

Când se strîng vecinele, se arde în odaie tămâie, tămâindu-se sf. icóne, lehuza și óspețiĭ. După acésta, fie-care femeie îșĭ spală mânile și rupe câte o bucată din pită.

Căsătoria la Bulgarĭ. Flăcăul îșĭ alege de obiceiŭ mirésa după consimțemîntul părinților. La orașe pețitoria se face direct, la sate prin intermediul unor persóne particulare. Odată consimțemîntul căpětat, mirele saŭ părințiĭ sěĭ trimit

peţitorĭ la părinţiĭ feteĭ. Aceştĭ peţitorĭ se înţeleg despre zestre şi cele-lalte privitóre la căsătorie. Din ḑiua când înţelegerea s'a făcut, obiceiul cere ca tineriĭ să nu se vadă până în ḑiua nunţeĭ. In curgerea acestuĭ timp mirele face darurĭ rudeniilor mireseĭ şi se ocupă de tóte cele necesare mireseĭ pentru nuntă. Joĭ, dacă cununia s'a fixat pentru Duminecă, atât în casele feteĭ, cât şi în casele flăcăuluĭ, se adună fetele satuluĭ şi trec făina prin sită. Făina de nuntă se trece prin treĭ site puse una peste alta. La mire, în sita de sus se pune inelul sĕŭ, la mirésă al eĭ; pentru acéstă operaţiune mistică mirele face darurĭ fetelor. Vinerea, fetele se adună din noŭ şi coc câte o pâne. Pe timpul cât duréză operaţiunea cântă lăutariĭ, iar după ce pânea s'a scos din cuptor, ea se unge cu miere şi de aceea se numesce *medeniţa*. Pânea de nuntă se pune pe o tavă, iar peste dînsa inelul şi un pahar cu vin. Apoĭ fetele încunjură masa, cântă şi petrec. In fine una din fete remite inelul mireseĭ mireluĭ şi vice-versa, vinul din pahar se varsă jos, iar medeniţa se împarte între ceĭ presenţĭ. După acéstă petrecere mirele urmat de lăutarĭ face visită mireseĭ.

In ajunul cununieĭ, se face în casele mireluĭ ceremonia rasuluĭ. Se rad mirele, naşul, vorniceiĭ şi ceĭ-lalţĭ óspeţĭ de frunte.

Când bărbaţiĭ şi-aŭ isprăvit toaleta, apare naşa, urmată de prietinele mireseĭ, pentru a transportà de la mire la mirésă darurile de nuntă şi rochia mireseĭ, făcută pe socotéla mireluĭ. Darurile se aşéză pe tave şi scândurĭ şi procesiunea se rînduesce în următorul mod: înainte merg lăutariĭ saŭ cimpoierul (haida), după eĭ vorniceiĭ carĭ duc îmbrăcămintea mireseĭ, apoĭ óspeţiĭ şi alţiĭ cu darurile pentru rudeniĭ. Când procesiunea se apropie de casele mireseĭ, spre întîmpinarea eĭ ese naşa, ţinênd de mână pe mirésă; în curte pe nisce laviţe sunt expuse lucrurile de mână ale feteĭ, precum şi darurile de nuntă destinate mireluĭ.

Voiniceiĭ transmit darurile; drept resplată primesc câte un pahar de vin, apoĭ în schimb ieaŭ în primire darurile mireseĭ pentru mire.

Diminéţa, în ḑiua când se face nunta, flăcăiĭ cu *haida* în frunte merg după naş şi naşă, pe carĭ îĭ aduc cu mare alaiŭ în curtea mireseĭ; tot acolo vine şi mirele. Datoria naşilor

este de acum înainte de a aşterne tulpane sub piciórele tinereĭ părechĭ, de a culege darurile de la óspeţĭ şi de a legà mânile noilor căsătoriţĭ la biserică. Când procesiunea se îndréptă la biserică, mirésa merge cu capul acoperit cu betélă. La biserică, pe când se cântă «Isaia dănţuesce», enoriaşiĭ presenţĭ la cununie presară tînĕra păreche cu florĭ, bonbóne, nucĭ, etc. Se face învălmăşélă mare, din causa copiilor, carĭ se aruncă peste zaharicale.

Din biserică toţĭ se întorc acum în casele mireluĭ; *haida* cântă în fruntea procesiuniĭ, iar flăcăiĭ slobod focurĭ de pistóle. Dacă mirele nu e din acelaşĭ sat, flăcăiĭ satuluĭ din care e mirésa opresc procesiunea şi cer de la mire să rĕscumpere fata. Rĕscumpĕrarea se face cu cevà mărunţiş.

In casele mireluĭ se primesc felicitările şi óspeţiĭ se cinstesc cu vin. In unele coloniĭ din judeţul Akerman e obiceiul ca mirele şi mirésa, pentru a primì felicitările, să se aşeze la o masă, mirele ţinênd pe genuchĭ un băeţel, iar mirésa o fetiţă.

După felicitărĭ se servesce masa, la care însă nu ieaŭ parte rudele mireseĭ.

După masă se fac alergărĭ de caĭ şi tineretul dănţuesce la sunetele asurḑitóre ale *haideĭ*.

De la mire invitaţiĭ merg la părinţiĭ mireseĭ, de unde apoĭ transportă zestrea feteĭ în casele noilor căsătoriţĭ. La mutarea lucrurilor, de obiceiŭ, se opune sora mireseĭ, cu care vorniceiĭ se céртă, propun banĭ în schimb, iar la urma urmelor făgăduesc feteĭ că s'o ieà şi pe dînsa.

Séra se dă prânḑul în casele mireluĭ; la acest prânḑ sunt invitate acum şi rudele mireseĭ, afară însă de părinţĭ; în timpul prânḑuluĭ rudele feteĭ fac cadourĭ naşuluĭ şi naşeĭ, apoĭ óspeţilor. Cadourile se compun din prosópe cusute, tulpan, cămăşĭ, etc.

Fie-care din óspeţĭ, după ce a căpĕtat darul, pune pe o tavă pregătită dinainte cevà parale. Suma depusă în numerariŭ trebue să fie echivalentă cu darul primit saŭ maĭ mare decât darul, iar nicĭ decum maĭ mică. Mirele şi mirésa nu asistă la acéstă operaţiune financiară.

După ce prânḑul s'a isprăvit, rudeniile mireseĭ plécă, iar naşul şi naşa duc pe tinerĭ în odaia nupţială. Acì mirele dă apă naşuluĭ, pentru ca să-şĭ spele mânile, iar naşul vîră

în sînul mireluĭ busuioc şi... batista cu banii, adunaţi de la óspeţĭ.

A doua ḑi după cununie, tînĕrul trimite socruluĭ cadoŭ un ţap saŭ un berbec, córnele căruia sunt împodobite cu panglicĭ, clopoţeĭ şi altele. (1) Animalul e condus de către

(1) Autorul a asistat la o nuntă din satul Izerlia, din judeţul Akerman, unde a fost martor unor obiceiurĭ, carĭ întru cât-va se deosibesc de cele descrise maĭ sus. Causa, de sigur, este faptul că Bulgariĭ din Izerlia sunt Rumelioţĭ.

Satul Izerlia este aşezat pe malul drept al rîuluĭ Chirghiz-Chitaĭ, ce se revarsă în limanul Chitaĭ. Posiţiunea sa geografică este sub 46° de latitudine şi 29° de longitudine de la Greenwich, posiţiunea topografică la o înălţime de 170 metri de-asupra nivelului măriĭ.

Izerlia, precum am spus, este locuită de Bulgarĭ rumelioţĭ, carĭ aŭ emigrat în Basarabia pe la 1828—29, fugind de iataganul Turcilor.

Numele satuluĭ s'a dat de emigranţĭ şi derivă de la cuvîntul turcesc izerlia=robia. Betrâniĭ satuluĭ povestesc în acéstă privinţă următórele:

In apropiere de satul natal al Bulgarilor rumelioţĭ erà un sat turcesc. Intr'o nópte nisce Turcĭ din acest sat aŭ năvălit asupra Bulgarilor şi le-aŭ răpit vre-o 10 fete, pe carĭ apoĭ le-aŭ vîndut în robie la Stambul. Acéstă tristă întîmplare a fost causa că alţĭ Bulgarĭ poreclirĕ pe locuitoriĭ satuluĭ călcat de Turcĭ de *izerliĭ*, adecă robĭ. Locul unde s'aŭ aşezat emigranţiĭ venind în Basarabia a fost pustiit. Altă dată însă, după ḑisele bĕtrânilor, acì a fost un sat tătăresc. In apropierea satuluĭ se află o movilă, care, se ḑice, că ar fi un mormînt a vre-unuĭ Han tătar; puţin maĭ departe trece valea *Marin*, apoĭ valea *Roman* şi în fine valea *Cernevo-Dere*.

De óre-ce Izerlia este construită pe un loc înalt, iar împrejur nu există de loc mlaştine şi locurĭ băltóse, de aceea clima e fórte sănătósă; aerul curat, lipsit de orĭ-ce exhalaţiunĭ miasmatice, circulă liber; bóle epidemice nu există şi chiar la 1848—56, precum şi la 1866, când în Basarabia întrégă bântuià cholera, la Izerlia n'a fost nicĭ un cas de acéstă bólă.

Cu tóte acestea satul Izerlia simte mare lipsă de apă; apa din puţurĭ e sărată, neplăcută la gust, şi locuitoriĭ, pentru a avé apă pentru adăpatul vitelor, sunt nevoiţĭ să facă stăvilare în vale, pentru înmagasinarea apeĭ de plóie. Firesce că acéstă apă stagnantă vara se descompune iute sub arşiţa sóreluĭ şi devine vătĕmătóre pentru vite.

De alt-fel satul e avut, posedă o biserică frumósă zidită de pétră *oolit* patru strade perfect aliniate şi o piaţă spaţiósă în mijlocul satuluĭ. După registrele bisericeĭ se constată, că la întemeiarea satuluĭ poporaţiunea erà de 380 bărbaţĭ şi 320 femeĭ, iar în anul 1891 acéstă poporaţiune erà dejà de 948 bărbaţĭ şi 848 femeĭ.

Căsătoria la locuitoriĭ din satul Izerlia se face de obiceiŭ după înţelegerea reciprocă a părinţilor din ambele părţĭ. Acum vre-o 20 anĭ există obiceiul de a simulà răpirea feteĭ; acest obiceiŭ a dispărut acum. Timpul pentru căsătoriĭ este tómna, pe la 26 Octobre, şi érna, când adecă

cioban, care se îmbracă cu cojoc întors cu blana afară şi încins cu *ceresu* (încingĕtóre, brîŭ), de care se atârnă *torba* (desag) cu mălaiŭ, un cazan mic, cevà paie pentru animal şi luléua, iar în mânĭ ciobanul ţine un cârlig. Pe drum, ciobanul se preface în mascariciŭ, face tot felul de glume, ca să rîdă mulţimea ce-l urmézĕ. Berbecul adus cu aşà alaiŭ se taie imediat şi apoĭ se mănâncă la masa gătită în onórea tinereĭ părechĭ.

Inmormintarea la Bulgarĭ. După ridicarea cosciugului din casa mortuară, uşa de intrare se închide imediat, pentru ca mórtea, explică bĕtrânii, să nu intre îndĕrĕt, ci să păşéscă după cosciug până la cimitir.

In cosciug, pe peptul rĕposatuluĭ, se pune neapĕrat certificatul Patriarchuluĭ din Ierusalim, dacă defunctul a fost *hagi*, iar capul i se acopere cu o căciuliţă de catifea adusă din Kiev de la Sf. Lavră. Inainte de a se închide cosciugul, preotul stropesce rĕmăşiţele pămîntescĭ cu aiazmă, vin şi unt-de-lemn.

La înmormîntarea celuĭ dintâiŭ născut, mama nu asistă şi părinţiĭ în ḑiua înmormîntăriĭ nu dorm acasă, de frică ca şi ceĭ-lalţĭ copiĭ să nu móră.

Coloniştiĭ bulgarĭ cred că în fie-care Sâmbătă, de la Duminecă din urmă până la Inălţarea Domnuluĭ, sufletul rĕposatuluĭ revine pe pămînt: ceĭ păcătoşĭ pentru a se pocăì, ceĭ dreptĭ pentru a călăuzì pe calea dreptăţiĭ pe semeniĭ lor. De aceea Sâmbătă ţĕranca aprinde candela pe mormîntul rĕposatuluĭ, iar pe cărbunĭ aprinşĭ se arde tămâie.

Cele-lalte obiceiurĭ ale coloniştilor bulgarĭ sunt aprópe

---

poporaţiunea rurală a isprăvit cu munca câmpuluĭ. Căsătoria se compune din peţitorie, care se numesce *hudeju*, şeḑĕtórea fetelor: *medenic*, cununia, prânḑul nupţial şi remiterea darurilor mireseĭ, numită *otcrîv bula*. Ceremonialul din urmă constă în următórele: de la cununie şi până Mercurĭ, dacă cununia s'a făcut Duminecă, mirésa pórtă pe cap un tulpan roşu, care se numesce *bula*.

Mercurĭ casa tinerilor este visitată de naşă şi vorniceĭ; naşa se apropie de stăpâna caseĭ şi-ĭ scóte de pe cap tulpanul roşu. Din acest moment, se consideră că noua căsătorită a devenit femeie. Dînsa e încunjurată de vecine, carĭ o felicită şi-ĭ fac cadourĭ. La solemnitatea scótereĭ *buleĭ*. bărbaţiĭ nu se admit, iar femeile cântă cântece erotice.

analóge cu obiceiurile Românilor și Slavilor de la médă-ḑi. Așà de pildă, în ḑiua de 24 Iunie, fetele bulgare se adună la un loc și, îmbrăcate peste haine cu rogojină și papură, iar pe cap purtând plante acuatice, își aleg dintre ele o regină (1) și es la câmp, unde prind fluturĭ. Observând un fluture sburând, fetele cântă în cor:

Paparuda zlata
Pred Peruna leta,
Leta și proleta,
Po polca sea meta
I Bogu sea moli:
— Daĭ, Boje dijdeț!
Da israstit niva,
Nivî, și nivadî
Barî, barî vodî:
Blata, blata vina!
Vseac slac i tîgar...

Paparuda de aur
Dinaintea luĭ Perun sbóră,
Sbóră și trece,
Pe câmp se svîrcolesce
Și la Dumneḑeŭ se rógă:
— Dă, Dómne, plóie!
Pentru ca să crésca ogorul,
Ogórele și câmpiile,
Multă, multă apă!
etc.

Motivul cânteculuĭ e fórte melancolic. După ce fetele intră în sat, același cântec se cântă la ușile caselor și fie-care stăpână, saŭ stăpânul ese repede și stropesce fetele cu apă; iar ele se scutură. După acésta ele capĕtă darurĭ.

Coloniștiĭ bulgarĭ în ajunul Crăciunuluĭ și al Anuluĭ noŭ umblă prin sat și colindă. Umblă cu colinda atât flăcăiĭ cât și copiiĭ. Iată una din colinde, culésă în satul Izerlia din județul Akerman:

Подкаралъ ми е—коледо, коледо-ле!
Светъ Димитыръ
Три шмийки
Съ желто жито
Та чи спусна
Изъ былъ Дунавъ коледо, коледо-ле!
Даде Господь
Юженъ вѣтерь
Ште потопи
Три шмийки (bis)

Съ желто жито
Светъ Димитыръ
По край ходи (bis)
Бога моли
Курбанъ коли
Выспри Боже
Юженъ вѣтерь
Ште изграда
Новъ мынастиръ
Ште испиша

(1) La Izerlia de obiceiŭ se alege o fetiță, pe care fetele o desbracă și-ĭ confecționéză nisce îmbrăcăminte din papură, trestie și alte plante acuatice. Fetița acésta represintă pe *paparuda*.

На врата-та
Ясна слынца
На пенджери
На кубе-то
Древне звѣзди, коледо, коледо-ле!
На здравіе-ти!

Iată și altă colindă, audită tot în satul Izerlia:

Замычася Боже Майка — коледо-ле!
Отъ Игнажденъ до коледо
Да си даби Млада Бога
Млада Бога не крыстина и не увѣрена
Че сы трыгна Боже Майка
И утиди въ Iорданъ вода
Да си крысти и увѣри
Че сы срещна Божа Майка
Съ светъ Димитырь.
Отговоря Божа Майка
Добря срещна светъ Димитыръ
Да ми крыстишь и да увѣришь млада Бога
Отговоря светъ Димитыръ
Азъ не можа да го крыстя и увѣря млада Бога
Той е тяжекъ, като мраморъ
Оните пари кате огынь
Пакъ си носи въ рыцѣ Божа Майка
Млада Бога не увѣрена и не крыстена
Че сы срещна Божа Майка
Съ светъ Георги
Отговоря Божа Майка
Добра срющна зветъ Георги
Да ми крыстишь и да увѣришь Млада Бога.
Отговаря светъ Георги
Азъ не можа да го крыстя и да увѣря Млада Бога
Той е тяжакъ, като мраморъ
Оните пери, като огынь
Пакъ трыгно Божа Майка
Пакъ си носи въ рыцѣ Божа Майка
Млада Бога не крыстена и не увѣрена
Срещномъ срещна съ светъ Иванъ
Отговоря Боже Майка
Можешь-ли ми крысти и увѣри млада Бога
Чи гу ютзе светъ Иванъ

Чи гу морна вь Іорданъ вода
И гу крьсти и увѣри млада Бога, коледо!

Colindarea, prin satele bulgare, precum și prin satele române, dispare încet cu încetul, din causa unor disposițiunĭ luate de consistoriul din Chișineŭ, care opresce acest obiceiŭ de a se practicà, considerându-l contrariŭ spirituluĭ religiunii ortodoxe. Din acéstă causă poliția rurală, ajutată de preot, amendéză și incarceréză pe colindătorĭ.

La Anul noŭ, atât în coloniile bulgare, cât și prin satele române, băețiĭ umblă prin case cu sorcova, făcută de obiceiŭ dintr'o crenguliță de salcie. Copiiĭ bulgarĭ ating cu crengulița pe stăpâniĭ caseĭ și recitéză: «Surova surova, godina zelen cuass na niva, po jivu, po zdravu nap do godina.»

Coloniștiĭ bulgarĭ cred în necuratul, care se amestecă în daraverile ómenilor. Ca creștinĭ, eĭ cred că fie-care om are pe îngerul sĕŭ păzitor, dar afară de înger maĭ are și câte un drac. Uniĭ din aceștĭ dracĭ se prefac în cânĭ, lupĭ, pisicĭ și chiar în femeĭ, pentru a se apropià de om. Cholera, ciuma și epidemiile sunt uneltirile necuratuluĭ. Cholera este o femeie îmbrăcată în linţoliŭ alb, care ține cósa în mână și pórtă pĕrul despletit, câniĭ satuluĭ o vĕd și de aceea urlă, iar omul nu o póte vedé.

Coloniștiĭ bulgarĭ posedă multe legende despre *vampirĭ*. Vampiriĭ aceștia sunt nisce monstri, carĭ sunt sufletele celor sinucișĭ; vampiriĭ sug sânge de om adormit și, pentru a scăpà de acest gróznic inimic, este necesară intervențiunea descânteculuĭ vrăjitóreĭ. Vrăjitórea saŭ vrăjitorul, pentru a isgonì pe vampir, întrebuințéză o icónă veche ca talisman. Cu ajutorul icóneĭ vampirul se póte prinde într'o butelie, care apoĭ se astupă și se atârnă de un copac.

Prin satele bulgărescĭ există babe bĕtrâne, carĭ se ocupă cu meșteșugul doctoricesc; ele vindecă bólele cu ajutorul unor erburĭ și unsorĭ, combinate cu anume formule cabalistice, numite *baianic*.

Iată o baianie audită de noĭ: «Dacă-ĭ de la mama, să dispară ca pĕrul roșu; dacă-ĭ de la o femeie, să cadă sub gard, să se risipéscă ca spuma măriĭ, ca plóia pe câmp, ca vîntul în munți, să péră în pustietatea de la Tilileĭ!»

In dina de 8 Ianuarie femeile bulgare de obiceiŭ sĕrbă-

toresc serbarea babelor (babin den). In acéstă ḑi, femeile carĭ aŭ născut dejà copiĭ se adună în casele móşeĭ şi aduc cu ele cadourĭ şi cevà merinde. Apoĭ se pun la sindrofie, la care bărbaţiĭ nu ieaŭ parte.

III.

COLONIŞTIĬ GERMANĬ.

Tocmaĭ în centrul judeţuluĭ Akerman, pe o întindere de 130.612 deseatine şi 1.988 stînjenĭ de pămînt, sunt aşezate 24 sate saŭ coloniĭ germane. Aceştĭ immigranţĭ germanĭ aŭ venit în Basarabia din Prusia, Würtemberg şi Polonia ruséscă.

Iată istoria acestor coloniştĭ, aşà precum am putut-o stabilì noĭ pe temeiul unor documente atât tipărite dejà în Rusia, cât şi după memoriul inedit al presbiteruluĭ Wolfgang, din satul Fère-Champenoise.

In secolul XVI o parte din Germania s'a liberat de sub tutela bisericeĭ romane; acéstă eliberare însă n'a putut satisface mulţimea ţĕrănéscă, frământată de un ideal religios-economic maĭ larg decât a fost acela a luĭ Luther, şi nemulţumirile, întemeiate pe o stare economică rea, aŭ dat nascere prooroociilor luĭ Zwikau, în fruntea cărora aŭ apărut Toma Müntzer, Storch, Martin Zellarius, etc.

Aceştĭ visionarĭ propagară întemeiarea «*Nouluì Ierusalim*». Marele Luther se ridică atuncĭ în contra lor şi Müntzer acusă pe înţeleptul reformator cum că el a uitat pe popor şi «se resfaţă, dormind pe puf». Müntzer s'a adresat către poporul de jos, condemnând pe ceĭ avuţĭ şi declarându-ĭ de «inimiciĭ ordiniĭ divine de pe pămînt». In cler, Müntzer nu vedeà decât «o progenitură a tiranieĭ antice, care torturéză consciinţa», în aristocraţie pe «duşmaniĭ împĕrăţieĭ luĭ Christ pe pămînt, nisce egoiştĭ carĭ jertvesc omenirea pentru

---

(1) Memoriul d-luĭ Wolfgang a servit şi d-luĭ Klauss în scrierea sa: Наши Колонии.

resfăţările lor trupescĭ». O atare propagandă adresată către un popor sărac şi incult firesce că trebuià să producă o mare mişcare, pentru care terenul fusese dejà pregătit. Ţĕraniĭ s'aŭ rĕsculat, şi rĕscólele acestea aŭ fost înăbuşite cu marĭ şi sângerose represaliĭ. Pentru a scăpà de persecuţiunĭ, sutimĭ de ţĕranĭ germanĭ părăsiră căminele lor şi şi-aŭ luat lumea în cap. Proseliţiĭ luĭ Iacob Hutter aŭ fugit în Moravia, la Austerlitz, dar acolo aŭ cădut în mânile Habsburgilor catolicĭ. Pentru a scăpà de acest jug şi maĭ gróznic, sectanţiĭ se mutară în Ungaria, de unde însă Maria Teresia i-a alungat în Transilvania. Puţin după acésta, tot Maria Teresia i-a silit să părăséscă Transilvania şi să fugă în Valachia. Acì nenorociţiĭ emigranţĭ găsiră o primire şi maĭ rea; împresuraţĭ din tóte părţile, jefuiţĭ, omorîţĭ, Hutterianiĭ se hotărîră a fugì în Rusia. Cea dintâiŭ colonie creată de aceştĭ eraticĭ a fost satul Radicev din guvernămîntul Ciernigov.

Aceeaşĭ sórtă, pe care aŭ avut-o Hutterianiĭ, aŭ moştenit-o şi cele-lalte secte. Taboriţiĭ aŭ emigrat cu miile în Polonia ruséscă, ceĭ din sudul Germanieĭ în Prusia de la rĕsărit.

In întâiul pătrar al seculuĭ trecut s'a rĕspândit în fine printre ţĕraniĭ germanĭ scirea îmbucurătóre cum că în Luzatia din Saxonia trăià un Comite N. Zinzendorf, care se făcuse proselit înfocat al noueĭ religiunĭ. Comitele Zinzendorf erà un visător religios, care dăruì moşia sa sectanţilor şi la 1772 întemeià acolo o comunitate religiósă numită *Hernhut.*

Sectanţiĭ din Hernhut eraŭ Taboriţĭ. Eĭ s'aŭ adunat acolo nu ca comuniştĭ, ci ca simpli şi modeştĭ agricultorĭ, setoşĭ de linişte şi pace. Imprejurul acestor emigranţĭ s'aŭ adunat încetul cu încetul alţĭ sectanţĭ şi în curînd Comitele de Zinzendorf a întemeiat «societatea evangelică a fraţilor» din aceste elemente ostenite de luptele religióse. Scopul societăţiĭ a fost realisarea pe pămînt a uneĭ vieţĭ sociale conforme cu litera Sf. Scripturĭ. Sub direcţiunea unuĭ *directorium* şi a uneĭ adunărĭ sinodale, sectanţiĭ s'aŭ organisat şi aŭ creat maĭ multe comune rurale întemeiate pe muncă şi ordine. Prigoniţĭ pentru ideĭ religióse adînc sădite în sufletul omuluĭ, emigranţiĭ aceştia se rugaŭ ferbinte către Cel de sus, ca să le dea pentru suferinţele lor, pentru pătimi-

rile celor căduţĭ în luptă, pânea dilnică: «*unser tägliches Brot gieb uns heute*». Şi ruga lor ferbinte a fost audită.

Scirea despre acésta s'a rĕspândit din Hernhut cu iuţéla fulgeruluĭ. Ţĕraniĭ de prin satele şi cătunele Germanieĭ, de pe malurile Măriĭ Baltice, din Würtemberg, din Moravia, se ridicară în glóte, la audul sciriĭ că Dumnedeŭ s'a îndurat de fraţiĭ lor adunaţĭ la Hernhut, şi cârdurĭ, cârdurĭ de nenorociţĭ s'aŭ îndreptat spre pămîntul făgăduinţeĭ.

Firesce că la Hernhut în curînd «*unser Brot*» a devenit neîndestulător pentru toţĭ flămândiĭ şi că emigranţiĭ s'aŭ vĕdut siliţĭ în curînd a căutà aiurea ceea ce le lipsià pentru traiŭ.

Tot către Comitele Zinzendorf, scrie prebisterul din colonia germană Fère-Champenoise, aŭ venit şi străbuniĭ coloniştilor germanĭ din Basarabia. La ce anume sectă aŭ aparţinut eĭ? Acésta este cu neputinţă de stabilit acum într'un mod cert, de óre-ce descendenţiĭ lor profesară dejà diferite religiunĭ protestante. Un lucru însă rĕmâne cert, şi anume că toţĭ aceştĭ ţĕranĭ germanĭ şi-aŭ părăsit patria din causă că «unser Brot» devenise neîndestulător pentru toţĭ, şi toţĭ ceĭ carĭ aŭ luat toiagul călĕtoruluĭ pribég, părăsind scumpa lor patrie, se rugaŭ ferbinte luĭ Dumnedeŭ: «unser tägliches Brot gieb uns heute».

Cu aceste cuvinte de rugăciune emigranţiĭ germanĭ aŭ străbătut ţĕrĭ întregĭ, până ce aŭ dat în fine de pămîntul făgăduit, trecênd hotarul de la rĕsărit al Ţĕriĭ-Românescĭ.

Firesce că acéstă emigraţiune a flămândilor eraticĭ s'ar fi isprăvit printr'un desastru mare, dacă aceştĭ eraticĭ n'ar fi fost ţĕranĭ germanĭ. Ţĕranul german e înzestrat de Dumnedeŭ cu minte sănătósă, care nu-l părăsesce nicĭ atuncĭ când dînsul se cufundă în cercetărĭ metafisice. Sectant fervent, înainte de a plecà în lume, ţĕranul german a procedat cu mare băgare de sémă, a cercetat, a trimis emisarĭ prin ţĕrĭ depărtate, ca să studieze aceste ţĕrĭ, şi numaĭ după ce s'aŭ întors emisariĭ luĭ, numaĭ atuncĭ s'a ridicat el şi a plecat spre pămîntul făgăduinţeĭ. Aşà dar el n'a avut trebuinţă de un Moise care să-l conducă prin pustietaţĭ, căcĭ scià înainte dejà că n'are să rătăcéscă decimĭ de anĭ până va intrà în pămîntul făgăduit.

Emisariĭ coloniştilor germanĭ aŭ visitat Moldova, Dobro-

gea şi Rusia de médă-ḍi; apoĭ, prin intermediul unor agenţĭ specialĭ, aŭ intrat în tractative cu guvernele acestor ţĕrĭ, aŭ cerut şi aŭ dobândit privilegiĭ şi drepturĭ excepţionale. Aceste tractative aŭ fost lungĭ, bine chibzuite, perfect cumpĕnite şi s'aŭ isprăvit, pentru Rusia de Sud şi Dobrogea, numaĭ pe la 1767.

Representanţiĭ emigranţilor germanĭ din Basarabia, precum şi aĭ acelor dimprejurul Odeseĭ şi de dincolo de Nistru în general, aŭ garantat noilor veniţĭ următorul *tägliches Brot* :

Fie-care colonist a primit de la stat câte 60 deseatine pămînt bun de cultură, ales de emigranţĭ înşişĭ, un mic capital în banĭ pentru întemeiarea gospodărieĭ, restituibil fără procente în termin de 10 anĭ. Coloniştiĭ rĕmâneaŭ liberĭ de orĭ-ce bir în curgere de 30 anĭ şi pentru tot-deauna slobodĭ de recrutaţiune, rechisiţiunĭ şi prestaţiunĭ, dacă aparţineaŭ secteĭ menoniţilor. Coloniştilor li se garantà deplină libertate religiósă, libertatea comerciuluĭ şi a industrieĭ. In fine coloniştiĭ aveaŭ la Petersburg pe lângă guvernul central un representant al lor, care erà să fie membru al comitetuluĭ colonial, întocmit *ad-hoc* de guvernul imperial pentru administraţiunea coloniilor.

Numaĭ după ce acest temeinic «unser Brot» a fost confirmat în ḍiua de 27 Martie 1767 de către guvernul imperial rus printr'un anumit «ukaz» iscălit de Impĕrat, emigranţiĭ germanĭ şi-aŭ îndreptat paşiĭ lor spre hotarele Rusieĭ. In mare parte emigranţiĭ eraŭ ómenĭ fórte săracĭ, uniĭ din eĭ n'aveaŭ căruţe cu caĭ, şi-şĭ duceaŭ calabalîcul în cărucióre micĭ la carĭ se înhămaŭ singurĭ, femeile cu copilaşiĭ în braţe urmaŭ pe jos pe aceştĭ pionierĭ aĭ munceĭ agricole. In aşà hal treceaŭ cârdurĭ, cârdurĭ de emigranţĭ graniţa Imperiuluĭ Rus. (1) Călĕtoria dură lunĭ întregĭ. Érna nenorociţiĭ se adăpostiaŭ prin satele ruseştĭ, unde suferiaŭ de frig şi fum. In colonia Fère-Champenoise II, din judeţul Akerman, până acum cântă femeile germane următorul cântec, privitor la acéstă tristă călĕtorie spre Basarabia:

> Was ist das für ein Schmerz,
> Dass ich muss Deutschland meiden

(1) Klauss, Наши Колонии.

Und nun, als Kolonist
Viel Plag'und Kummer leiden.
Des Morgens' kann'vorerst
Ich nicht in Zimmer bleiben
Vor Rauch und dicken Dampf,
Weil hier kein Schornstein war
Die Fenster sind von glas,
Doch nur zweĭ Scheibelein
Dass kaum die liebe Sonn!
Kann geben ihren schein.

In acest cântec melancolic și trist, bietul emigrant descrie orórea ce l'a coprins când a vĕḑut dînsul în ce miserie trăesce ţĕranul rus:

Was soll denn das bedeuten
Die geh'n ja bloss im Hemd
Und das vor alben Leuten....

Apoĭ se povestesce cum acest Hans Russmann mănâncă Kapusta und Quast, cum e leneş:

Vor Faulheit stinckt der Russ
Das ist ja hell und klar. (1)

Infăţişarea ţĕranuluĭ rus e sĕlbatică:

Sein Gestalt war böse auzuschauen
Sein haariges Gesicht, dem That ich gar nicht trauen

Bietul ţĕran rus e incult și.... prost:

Hier ist dem Verstand de Bauer sehr verlegen

Dar ce e de făcut? Sórta crudă a silit să te cufunḑĭ în négra sălbătecie:

Mag Kosten Haut und Haar, herein ins wilde Leben

---

(1) Cântec cules în satul Fère-Champenoise, ocolul Maloiaroslavĕţ, judeţul Akerman.

Așà cântà emigrantul german din Basarabia călĕtoria sa spre pămîntul făgăduit.

Cu chiŭ și vaĭ aŭ trecut emigranțiĭ în Imperiul Rus și aŭ ajuns la locul de destinațiune. Uniĭ s'aŭ așezat în stepele de la Ociacov, alțiĭ lângă Odesa, iar alțiĭ în Crimea și Basarabia

Satele colonilor germanĭ se asémănă ca douĕ picăturĭ de apă; de aceea, dând descrierea unuĭ singur sat, facem prin acésta și descrierea generală a tuturor coloniilor germane din sudul Basarabieĭ.

Satul *Deutschenthal* este așezat pe malul înalt al rîulețuluĭ Dumba. Rîulețul, de mic ce este, nu se află desemnat pe nicĭ o chartă geografică a județuluĭ Akerman. Satul se compune din douĕ strade paralele, bine aliniate, casele distanțate prin plantațiunĭ de salcâmĭ. In fața caselor, de-alungul stradeĭ, e bulevard; fie-care casă e de un cat, cu douĕ, treĭ ferestre în spre stradă. Tóte casele sunt de pétră saŭ cărămidă, tencuite și spoite cu o colóre cleiósă gălbuie, albastră saŭ roșcată. Stréșina caselor e înaltă, podul spațios. In fie-care curte este puț bine întreținut. Puțurĭ comunale nu există de loc, ceea ce este o trăsură caracteristică a coloniilor germane. Pe acoperișurile caselor se vĕd de obiceiŭ cuiburĭ voluminóse de cocostîrcĭ.

In mijlocul satuluĭ, în piață, se află biserica, de o architectură gotică, dar fórte simplă, cu ferestrele marĭ, luminóse. Alăturĭ cu biserica presbiteriul saŭ casa preotuluĭ, un edificiŭ frumos încunjurat cu grădină de pomĭ. Maĭ departe tot pe piață, douĕ edificiĭ solide— primăria și școla. Satul Deutschenthal posedă móră cu aburĭ și atelier pentru reparare de instrumente agricole.

Imprejurul satuluĭ sunt fînețe. Coloniștiĭ n'aŭ obiceiŭ de a ține oĭ saŭ porcĭ și de aceea apropierea fînețeler de sat nu e de loc incomodă. Eĭ țin vite puține și în general nu se ocupă cu crescerea vitelor; țin însă vacĭ pentru lapte. Rasa vacilor e cea numită *circasiană*. Coloniștiĭ aŭ încercat maĭ multe rase de vite, dar resultatul dobândit i-a convins că numaĭ acestă rasă se aclimatiséză bine în Basarabia. Gospodarĭ bunĭ, eĭ ḑic în acéstă privință : că rasa bună trebue să fie potrivită și cu piețele de debușeŭ, iar în Bugéc acum nu fac parale. Coloniștiĭ țin caĭ de rasă bună. Aprópe fie-care sat posedă o herghelie. Sultanul acestor herghelii e în tot-deauna

un armăsar superb, pe care coloniştiĭ îl numesc: *Deutschenthaler* (saŭ alt-fel, după numele comuneĭ) *Iran*. In timpul din urmă rasa cailor coloniştilor germanĭ s'a îmbunătăţit aşà, în cât eĭ furniséză caĭ chiar pentru cavaleria rusă. Caiĭ din Ancecrac sunt vestiţĭ acum.

Coloniştiĭ germanĭ nu îngraşă pămîntul; pe alocurea numaĭ se întrebuinţéză *fosfaturĭ*, dar ca simplă încercare. «Când pămîntul se va sleì, vom începe îngrăşarea cu băligar», ḑic eĭ.

In general vorbind, coloniştiĭ aplică la agricultură numaĭ ceea ce, ḑic eĭ, se potrivesce cu clima şi natura ţěriĭ, şi resultatul e minunat. Când preţurile pentru grâne aŭ fost bune, eĭ cultivaŭ grîŭ; când lâna se plătià bine, ţineaŭ oĭ; acum aŭ început a sădì viĭ, de óre-ce exportul vinuluĭ din Basarabia în Rusia s'a mărit. Viile acestea per însă de filoxeră.

In viéţa satelor germane impresionéză maĭ cu sémă marea disciplină ce domnesce în afacerile obştescĭ; colonistul german e fórte atent la interesele comunale, el e convins de neapěrata necesitate de a subordonà interesul privat intereselor obşteĭ. In cas când interesele private se ciocnesc cu interesul comuneĭ, cumpěna se plécă spre acesta din urmă, fie chiar că fruntaşiĭ colonieĭ protestéză. In colonia germană starostea (primarul) este o persónă mare, faţă cu care ceĭ-alţĭ staŭ cu capul descoperit. A nu acceptà vre-o însărcinare din partea comuneĭ, a nu venì la adunarea obştéscă, a nu se presintà la vre-un incendiŭ saŭ inundaţiune pentru a da ajutor, nicĭ nu trece prin mintea unuĭ colonist. De aceea coloniile germane în Basarabia sunt într'o stare înfloritóre; ordinea şi abundenţa sunt trăsurile caracteristice ale acestor sate.

Administraţiunea coloniilor posedă o autonomie destul de largă; istoricul acesteĭ administraţiunĭ merită a fi menţionat acì:

La 1814—1816, printr'un *ukaz* imperial s'a alcătuit în fiecare colonie câte o primărie rurală (selski pricaz), iar tóte coloniile s'aŭ împărţit în două ocóle: ocolul *Maloiaroslavĕţ* cu 11 sate şi ocolul *Cleastiţa* cu 10 sate. Fie-care ocol aveà câte un consiliŭ de ocol, iar ambele ocolurĭ se administraŭ de către *biuroul emigranţilor*, avênd sediul la Căuşanĭ.

La 1834 biuroul din Căuşanĭ s'a desfiinţat, iar în locul sěŭ s'a creat *inspectoratul* (smotritelstvo) coloniilor germane.

La 1836 s'a format al treilea ocol, *Sarata*.

Acum coloniile se administréză de către un inspector, treĭ consilierĭ şi primariĭ ruralĭ. Administraţiunea este pendinte de *Comitetul coloniştilor din sudul Rusieĭ*, avênd sediul la Odesa.

Coloniile germane posedă 130.612 deseatine, 1.982 stînjenĭ pămînt, din carĭ:

Sub selişte	3.041	deseatine	1.600	stînjenĭ.
Izlaz	48.147	»	1.200	»
Fîneţe	34.349	»	133	»
Plantaţiunĭ	2.402	»	367	»
Mlaştine	3.051	»	»	»
Arătură	30.621	»	938	»

Aşà că pe fie-care locuitor vin în momentul de faţă în termin mediŭ câte 8 deseatine de pămînt. După datele statistice pentru anul 1892, poporaţiunea coloniilor germane se urcă la 42.600 locuitorĭ de ambe sexe. După confesiunĭ ea se împarte în 94 % protestanţĭ şi 6 % catolicĭ. Avutul coloniilor ni se presintă în următorul mod: coloniştiĭ posedă 24.000 caĭ, 40.000 vite cornute şi 21.000 oĭ.

Iată acum şi denumirea satelor germane, afară de cătune:

Ocolul Cleastiţa.

Colonia Cleastiţa
» Hofnungsthal
» Borodino
» Leipzig
» Berezino

Colonia Paris
» Arcis vechiŭ
» Arcis noŭ
» Brienne
» Friedenthal

Ocolul Maloiaroslavĕţ.

Colonia Maloiaroslavĕţ I
» Maloiaroslavĕţ II
» Culm
» Tarutino (Anceerac)
» Crasna
» Katzbach

Colonia Fère-Champenoise I
» Fère-Champenoise II
» Deutschenthal
» Teplitz
» Denevitz
» Plotsk

Ocolul Sarata.

Colonia Sarata	Colonia Lichtenthal.
» Gnadenthal	

IV.

ŢIGANII.

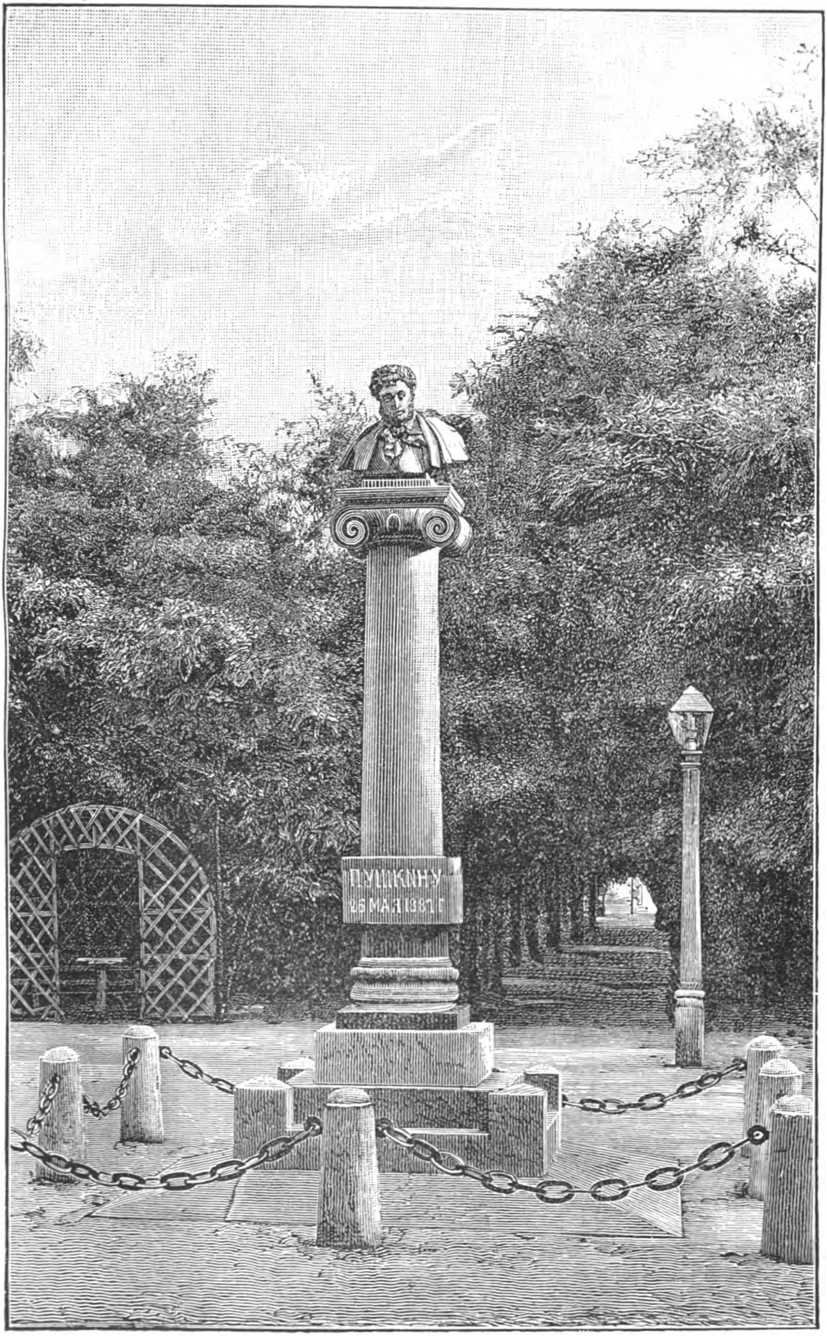
Acest ném de ómenĭ îşĭ are representanţiĭ sĕĭ în Basarabia, carĭ locuesc atât la médă-di, cât şi la nord. Mulţumită faptuluĭ că Nistrul nu maĭ e o graniţă politică, Ţiganiĭ din Basarabia cutreeră întregul Imperiŭ Rus, unde se dic a fi *Românĭ, romale, ciave*, aşà că în guvernămintele de dincolo de Volga poporaţiunea ruséscă îĭ consideră de Românĭ. Ţiganiĭ din Basarabia sunt spătoşĭ, svelţĭ, de o statură mijlocie, Ţigancele frumóse şi active. Frumuseţea lor a impresionat aşà de mult pe poetul rus Puşkin, în cât dînsul le-a dedicat o poemă întrégă. Ţiganiĭ nu posedă o musculatură puternică bine desvoltată, media vieţeĭ lor e de 40 anĭ; eĭ sunt deşteptĭ, inteligenţĭ, posedă bună memorie şi cu mare înlesnire învaţă limbĭ străine; printre Ţiganiĭ din sudul Basarabieĭ sunt mulţĭ poligloţĭ. Ca fire, Ţiganul e blajin, naiv şi în general bun; faţă cu ómeniĭ carĭ nu-l persecută şi nu-şĭ bat joc de el, dînsul e tot-deauna afabil şi recunoscĕtor; faţă cu ómenĭ necunoscuţĭ, viclén şi neîncredĕtor; iar faţă cu cel puternic, linguşitor şi umil. Ţiganul prin fire e sfios şi chiar fricos, se supune lesne şi e ascultător ; în viéţa sa privată e fórte sobru, se mulţumesce cu puţin, dar sobrietatea sa nu-l împinge de loc la economie; din contra, el este capabil a risipì într'o singură di tot ce a câştigat în cursul uneĭ lunĭ. In general este rĕspândită părerea cum că Ţiganiĭ sunt tâlharĭ şi hoţĭ; în Basarabia acéstă părere se constată prin chiar statistica criminală. Cu tóte aceste eĭ nu fură şi nu pradă nicĭ odată pe consângeniĭ lor. Vagabondĭ incorigibilĭ, Ţiganiĭ par a avé douĕ morale: una pentru némul lor şi alta pentru străin ; a înşelà pe al sĕŭ e crimă, dar a înşelà pe un străin e lucru laudabil. Acéstă morală duplă nu este însă particularitatea némuluĭ ţigănesc şi o observăm aidoma la

Evreiĭ noștri, carĭ de asemenea nu consideră de imoral a înșelà pe un creștin (a goi), pe când a înșelà pe un Evreŭ se consideră de păcat. Țiganiĭ, disprețuițĭ de alte némurĭ, sunt cu tóte aceste fórte mîndri de originea lor. Părerea lor despre acéstă origine e diversă. Iată cum povestesce un Țigan bĕtrân originea némuluĭ sĕŭ: «In țéra de unde rĕsare sórele se află un mare și minunat oraș, fórte avut în caĭ bunĭ. In acea țéră aŭ locuit altă dată Țiganiĭ. Impĕratul acestuĭ mare oraș ne iubià mult și ne ocrotià. Lung și bine aŭ trăit Țiganiĭ în acea țéră, aŭ făcut copiĭ mulțĭ, copiiĭ aŭ crescut și la rîndul lor aŭ făcut copiĭ. Dar s'a amestecat între eĭ necuratul și, de scârbă de a vedé pe Țiganĭ fericițĭ, a adus în acea țéră o sumedenie de dracĭ, carĭ, prefăcêndu-se în *huțiĭ* (?), aŭ început a măcelărì pe bărbațĭ și a furà pe femeĭ. Atuncĭ Țiganiĭ, carĭ aŭ scăpat cu viéță, s'aŭ împrăștiat pe fața pămîntuluĭ.»

Pasiunea Țiganilor pentru viéța nomadă uniĭ o explică prin iubirea lor pentru libertate nemărginită. In adevĕr, Țiganul, ca orĭ-ce om, prețuesce libertatea și nu-ĭ place a fi sluga altuia; dar acest dor de libertate n'are de a face cu viéța nomadă. Părerea nóstră este că impulsul pentru viéța nomadă a Țiganilor trebue căutat în istoria viețeĭ acestuĭ ném. Persecutațĭ, disprețuițĭ, robițĭ, Țiganiĭ abià e o jumătate de secol de când aŭ eșit din starea de cea maĭ gróznică sclavie; într'un timp așà de scurt nu se schimbă și nu se pot schimbà însușirile naționale ale unuĭ ném.

Guvernul rus în maĭ multe rîndurĭ a luat mĕsurì aspre pentru a face pe Țiganĭ să se așeze și prin urmare să părăséscă viéța nomadă. In județul Akerman li s'aŭ dat 12.000 deseatine pămînt, instrumente de agricultură, sĕmînță pentru semĕnătură și banĭ pentru cumpĕrare de vite. (1) Poliția, din altă parte, așeză cu sila câte o familie două din aceștĭ nomadĭ printre săteniĭ Românĭ. Dar tóte aceste aŭ fost în zadar. Speranța de a face din Țiganĭ locuitorĭ stabilĭ nu s'a realisat; mĕsurile coercitive n'aŭ ajuns la nicĭ un scop și baniĭ cheltuițĭ s'aŭ risipit fără nicĭ un folos. Țiganiĭ nu s'aŭ făcut agricultorĭ bunĭ și ultimul recensămînt orînduit

(1) *А. Егуновъ, О цыганахъ въ Бессарабіи. Записки Бессараб. Област. Комитета*, 1864, t. I.

Monumentul lui Puşkin în grădina publică de la Chişineŭ.

de guvern a dovedit că jumătate din familiĭ aŭ dispărut, iar ceĭ rĕmașĭ nu maĭ posedă nicĭ vite, nicĭ unelte de agricultură.

Cu tóte aceste un lucru merită atențiunea ómenilor de stat, amatorĭ de a reformà moravurile și obiceiurile popórelor în douĕ-ḑecĭ și patru de césurĭ: în Basarabia există dejà numeróse familiĭ de Țiganĭ carĭ aŭ părăsit viéța nomadă de bună voe și fără nicĭ o siluire. Aceștĭ Țiganĭ nenomaḑĭ sunt meseriașĭ prin orașe, lăutarĭ, servitorĭ etc. Impre jurările viețeĭ i-aŭ făcut pe aceștia de a se desbărà de trăsura caracteristică a némuluĭ lor și de a se conformà cu cerințele uneĭ viețĭ sociale noue. Același lucru se observă și cu Țiganiĭ de la méḑă-nóptea Basarabieĭ, unde există acum câte-va sate de Țiganĭ carĭ nu maĭ vagabondéză, ocupându-se cu industria lemnărieĭ (confecționarea lingurilor, albiilor etc.).

Viéța socială a Țiganilor din Basarabia acum douĕ deceniĭ aveà propria sa organisațiune, care acum încet cu încetul s'a descompus, mulțumită schimbăriĭ împrejurărilor în mijlocul cărora eĭ trăesc. Altă dată Țiganiĭ se despărțiaŭ în *tabere*; fie-care tabĕră se compuneà din ḑecimĭ de familiĭ și aveà în capul sĕŭ un bulibașà, ales de capiĭ de familie. Ca semn al autorităţiĭ, alesul purtà tot-deaunà un biciŭ în mână, cu care manevrà pe spinarea supușilor sĕĭ. Acum, precum am ḑis, acéstă organisațiune a dispărut.

Viéța de familie e adînc sădită în sufletul Țiganuluĭ, care e bun părinte și-șĭ iubesce copiiĭ. Țiganul din Basarabia se căsătoresce de cu vreme: la 13 anĭ fata și la 15—16 anĭ băiatul forméză dejà o păreche de tinerĭ soțĭ. Părințiĭ feteĭ se îngrijesc tot-deauna de zestre, care, firesce, nu constă în lucru mare. Căsătoria la Țiganĭ se mărginesce la douĕ, treĭ obiceiurĭ împrumutate de la alte némurĭ și se isprăvesce prin mese și danțurĭ, carĭ duréză maĭ multe ḑile. In județul Chișineŭ, după cununie, se obicĭnuesce ca înaintea tinerilor să se spargă un ulcior, peste fărămăturile căruia trebue să calce mirésa. Acest obiceiŭ există însă și la Rutenĭ.

Datoriile de familie pentru Țigan sunt lucrurĭ sfinte. Femeia căsătorită în genere e credinciósă bărbatuluĭ sĕŭ, deși ca fată se bucurà de cea maĭ mare libertate sexuală. In acéstă privință merită a se notà că moralitatea fetelor de pe timpul cât Țiganiĭ eraŭ nomaḑĭ a decăḑut mult acum când Țiganiĭ aŭ început a se așezà și a trăì prin orașe.

Portul Ţiganilor din Basarabia e acelaşĭ ca al Ţiganilor, noştri. In privinţa îmbrăcămintei, Ţiganul e în general maĭ curat decât Ţiganca, fetele sunt maĭ curăţele decât femeile. Cu tótă necurăţenia hainelor însă, Ţigancele sunt cochete, îşĭ încreţesc pĕrul pe frunte, pórtă cerceĭ, inele şi mărgele la gât. De obiceiŭ Ţigancele din Basarabia nu pórtă fuste, ci catrinţe, încinse la brîŭ cu o încingĕtóre lungă roşie.

Ţiganiĭ din Basarabia sunt ortodoxĭ, îşĭ botéză copiiĭ şi se căsătoresc la biserică, la înmormîntare invită pe preot, dar cu tóte aceste n'aŭ de loc ideĭ precise despre religiunea creştină. Ţiganiĭ nomadĭ nu recurg la biserică aprópe de loc. Iată de pildă ce scrie despre îndatoririle religióse ale Ţiganilor protopopul judeţuluĭ Akerman: «Starea moraleĭ religióse din satele ţigănescĭ Cair şi Faraonovca este fórte decădută. Obicĭnuiţĭ în viéţa nomadă de altă dată de a nu merge la biserică, Ţiganiĭ nicĭ acum nu vin la biserică, iar pe copiiĭ lor nu-ĭ trimit a se grijì şi a se spoveduì. In bordeiele lor însă aŭ icóne, lângă carĭ obicĭnuesc a aprinde candele la sĕrbătorĭ marĭ. Preoţiĭ adese-orĭ cu sila şi fără a fi plătiţĭ le botéză copiiĭ şi fac sfeştaniile obicĭnuite.» (1)

Printre îndeletnicirile cu carĭ se ocupă Ţiganiĭ din Basarabia, rolul mare îl jócă până acum vîndarea cailor. In privinţa acésta eĭ sunt fórte îndemănaticĭ. Ţiganul învaţă acéstă meserie lucrativă din copilărie. Băiat de 10—15 anĭ, dînsul dejà merge împreună cu tatăl sĕŭ la iarmaroc, unde învaţă tóte chiţibuşurile cu carĭ să înşale pe cumpĕrătorul nepriceput. In acéstă privinţă Ţiganul din Basarabia a creat o adevĕrată şcólă: un cal leneş, apatic, slăbănog se preface în mânile sale ca prin minune într'un cal neastâmpĕrat, vioiŭ, care mănâncă pămîntul; un cal bĕtrân pare tînĕr şi plin de vlaga vieţeĭ. Firesce că tóte acestea dispar imediat ce calul a fost vîndut şi dus acasă. Alăturĭ de comerciul de caĭ, Ţiganiĭ se ocupă cu furatul cailor, şi în acéstă privinţă eĭ sunt o adevĕrată plagă a Basarabieĭ.

Ţiganiĭ se ocupă de asemenea cu meşteşugul veterinar şi, după spusele unor ómenĭ competenţĭ, posedă lécurĭ destul de eficace pentru unele bóle. Aşà de pildă unul din vete-

(1) *Замѣтка о пастырской дѣятельности*, кишинев. епарх. вѣдомости, 1872, No. 4.

rinarií militarí ruşi scrie despre aceştĭ Ţiganĭ următórele: «In Basarabia am vĕḑut un Ţigan care vindecă astma cailor cu ajutorul paielor tăiate mărunt şi presărate cu puţină făină. In tot timpul (şése, şépte ḑile) caiĭ se adapă fórte rar şi câte puţin. Firesce că astma nu dispare cu desăvîrşire, dar se uşuréză, precum am putut observà.» (1)

Capacităţile musicale ale Ţiganilor sunt bine cunoscute la noĭ. Celebrul Liszt a ḑis despre musica ţigănéscă următórele: «Ţiganiĭ nu recunosc dogme, legĭ, regule şi disciplină în musică, precum nu recunosc aceste lucrurĭ în viéţă. După părerea lor, tot e frumos ce le place. Eĭ nu se daŭ inderĕt înaintea cutezanţeĭ celeĭ maĭ marĭ în musică, dacă dînsa se conforméză cu instinctul lor... Eĭ aŭ creat musica lor proprie, şi acéstă musică bizară farmecă auḑul omuluĭ cult prin bogăţia ritmuluĭ, libertatea avîntuluĭ, modulaţiunea varie şi tristeţa saŭ veselia sa nebună.»

Limba ţigănéscă, după părerea unor linguiştĭ, nu forméză propriŭ ḑis o limbă separată, prin sine stătătóre; rădecina acesteĭ limbĭ e limba sanscrită. Ţiganiĭ din Basarabia posedă o limbă amestecată din cea română şi cea sanscrită, ceĭ carĭ aŭ emigrat din Basarabia dincolo de Nistru aŭ adoptat multe cuvinte rutenescĭ, ceĭ carĭ aŭ ajuns a se stabilì în Rusia cuvinte rusescĭ, ceĭ din Polonia polonescĭ (2). Aşà de pildă:

Ţigănesce:	*Românesce:*
Rot	Róată
	Polonesce:
Dembîţo	Dab
Laznea	Lasnia
Schempo	Skampy
	Rusesce:
Zelano	Зеленый
Gorestîr	съ горя
	Rutenesce:
Dumiskirava	Duma

(1) *Архивъ ветеринарныхъ наукъ*, 1880, No. 3, p. 76.

(2) О матеріалахъ для изученія цыганъ, *М. Куманинъ. Известія Импер. Рус. Геогр. Общ.* 1881, XVII, выпускъ V.

Ţigănescĭ (la Cair din Basarabia):	*German*:
Bravino	Brantwein
Ştunda	Stunde
Fenştîr	Fenster

Iată acum câte-va cuvinte din limba ţigănéscă a Ţiganilor din Basarabia culese de noĭ:

Noroc	Bacht
Pétră	Bar
Băiat	Savo, săvoro
Fetiţă	Sej
Frate	Pral
Dumnedeŭ	Devel
Apă	Paj
Diuă	Des
Cal	Grast, grasno
Căruţă	Vordon, urdon
Avut	Barvalo
Bun	Lašo
Vĕd	Dikay
Trăesc	Źuvan
Sciŭ	Źanau
Merg	Źau
Ţigan	Romni, Rom.

Precum am maĭ dis noĭ dejà maĭ sus, Ţiganiĭ din Basarabia aŭ fost emancipaţĭ la 1861. Dar înainte, încă pe la 1836, printr'un *ukaz* imperial, sutimĭ de familiĭ de Ţiganĭ aŭ fost împroprietărite în judeţul Akerman. In satul Cair s'aŭ stabilit 150 familiĭ, iar în satul Faraonovca 165 familiĭ. Apoĭ, printr'un alt ukaz imperial datat din diua de 29 Maiŭ 1839, aceştĭ Ţiganĭ aŭ fost înscrişĭ printre Cazacĭ.

Ţiganiĭ din Basarabia posedă cântecele şi poveştile lor propriĭ, carĭ aŭ fost culese de către d-l Cunavin (1) şi alţiĭ.

(1) A se vedé: О матеріалахъ для изученія цыганъ; — М. *Кунавинъ*, Цыганская старина; — *Новое Время*, 1886, No. 3844; — К. П. Паткановъ, Цыгане Сиб. 1887; — К. *Голодниковъ*, Проклятое племя, Тобольскія Вѣдомости за 1879 г.

V.

RUTENII.

Obiceiurile Rutenilor din Basarabia se asémănă mult cu obiceiurile românescĭ şi, în general vorbind, din tóte popórele de ginte slavă, singurĭ Rutenii se asimiléză maĭ lesne cu Românii. Causa acestuĭ fapt caracteristic trebue căutată, după părerea nóstră, în caracterul acestuĭ popor slav, format sub împrejurărĭ istorice analóge cu cele în carĭ a trăit şi némul nostru.

Nascerea. După ce pruncul s'a născut şi totul s'a rînduit în casă, tatăl previne pe preotul satuluĭ, care vine şi cetesce rugăciunea cuvenită, apoĭ dă nume nouluĭ născut. Cu acéstă ocasiune preotul primesce în dar colacĭ şi cevà parale. După plecarea preotuluĭ, vin vecinele, carĭ felicită pe lehuză şi-ĭ aduc în dar cevà merinde.

A patra ḑi după nascere, femeia se scólă din pat, iar în locul eĭ se culcă bărbatul, care se preface bolnav; în acea ḑi femeia devine stăpâna caseĭ. Obiceiul acesta din urmă, menţinut până acum prin satele rutenescĭ din judeţul Hotin, se consideră de ţĕranĭ ca un fel de caraghioslîc, despre care se vorbesce glumind şi rîḑênd.

Botezul copiluluĭ se face érna în casele preotuluĭ, iar vara la biserică. După botez, naşul şi naşa sunt invitaţĭ la prânḑ. In ḑiua a patru-ḑecea după nascere, lehuza merge la biserică, ducênd pruncul în braţe. Acì copilul, după ce s'a împărtăşit cu sf. taine, se consideră că a devenit enoriaş al bisericeĭ, pentru care preotul este felicitat de mirenĭ.

Căsătoria. Obiceiurile Rutenilor la nuntă se asémĕnă mult cu ale Românilor. Iată modul cum se petrec lucrurile prin satele rutenescĭ din judeţul Hotin. (1) Avênd de gând a se căsătorì, tînĕrul trimite peţitorĭ. Peţitoria se face de obiceiŭ séra. Peţitorii, visitând casele feteĭ, încep tot-deauna de departe. Mirele nicĭ odată nu e de faţă, ci saŭ aştéptă resultatul acasă, saŭ chiar în curtea caselor feteĭ. In acest moment când se face peţitoria, amicii mireluĭ umblă pe stradă şi fac glume cu trecĕtorii.

(1) Autorul a fost martor la o căsătorie ţĕrănéscă la Rutenii din satul *Lescorţi* (din judeţul Hotin).

De obiceiŭ peţitoriĭ aduc cu eĭ rachiŭ şi pâne — carĭ se pun pe masă ; când convorbirile aŭ ajuns la scop, cine-va din rudele feteĭ propune ca să cheme în casă şi mirele. Inainte însă ca mirele să intre, ceĭ din casă béŭ în sănătatea reciprocă. După acésta, fiind faţă şi mirele, părinţiĭ feteĭ fixéză ḑiua pentru *a bé aldămaşul* (zapitî maharicea). In ḑiua fixată se adună rudele din ambele părţĭ, vine neapĕrat şi preotul satuluĭ; mirele aduce cele de bĕut, părinţiĭ feteĭ daŭ cele de gustat. Când óspeţiĭ s'aŭ adunat, înainte de a se pune la benchetuit, se procede la logodnă (zaricina). Se întrébă atât flăcăul, cât şi fata, dacă de bună voe şi nesiliţĭ de nimenĭ consimt a se luà ; după rĕspunsul dat din ambele părţĭ, se aduce o strachină plină de grîŭ saŭ de secară. Mirele şi mirésa pun fie-care în acea strachină inelul sĕŭ, vîrîndu-l fie-care în grîŭ, apoĭ mirele ieà pe al mireseĭ şi mirésa pe al mireluĭ. După ce inelele s'aŭ schimbat, se începe petrecerea, care duréză până târḑiŭ nóptea.

Cununia se face treĭ, patru sĕptĕmânĭ după logodnă. In acest interval de timp se fac obicĭnuitele pregătirĭ din ambele părţĭ, şi maĭ cu sémă se fixéză alegerea naşuluĭ (batĭco) şi a naşeĭ (matka), se aleg vorniceiĭ (drujca) şi se tocmesc lăutarĭ (scripnichi).

După acésta ambele părţĭ se pregătesc, fie-care din partea sa, şi fie-care din părţĭ îşĭ alege vorniceĭ şi câte un *panstarostea*.

De obiceiŭ nunta se începe de cu Vinerea séra. In acea ḑi se confecţionéză câte o cunună pentru mire şi mirésă ; cununele se împletesc din frunză de iederă cu busuioc, avênd la mijloc câte o pană de păun. Acéstă cunună apoĭ se cóse la căciula flăcăuluĭ. Odată căciula împodobită în aşà mod, mirele nu o maĭ scóte din cap singur, ci unul din vorniceĭ este însărcinat să i-o scótă de pe cap. Cununa mireseĭ se maĭ împodobesce cu fire de betélă împletite.

Sâmbătă, atât la mire cât şi la mirésă, se strîng prietenĭ şi prietene. Ḑiua întrégă se petrece în cântărĭ de ocasiune. Dumineca se face cununia, după care direct din biserică mirésa trece în casele soţuluĭ sĕŭ. A doua ḑi naşa şi naşul, dacă mirésa a fost fată mare, cinstesc pe părinţiĭ feteĭ; iar dacă nu, pe mama feteĭ se aruncă hamurĭ şi i se reproşéză

necinstea copileĭ. Acest obiceiŭ din urmă produce tot-deauna o impresiune fórte penibilă.

Inmormîntarea la Ruteniĭ din județul Hotin are aceа particularitate, că și până acum, după cosciug merg de obiceiŭ femeĭ sărace tocmite pentru a plânge. Bocetul acestor femeĭ constă în recitarea unor stihurĭ, al căror text s'a tipărit de către folkloriștiĭ rutenĭ.

Din alte obiceiurĭ de ale poporuluĭ rutén din Basarabià vom menționà înainte de tóte obiceiul de a colindà în ḑiua întâia și a doua de Crăciun. Umblă cu colinda prin sate numaĭ băețiĭ și flacăiĭ. Baniĭ strînșĭ colindătoriĭ îĭ dăruesc bisericeĭ pentru lumînărĭ. Iată textul uneĭ colinde auḑite de noĭ în satul Lescovțî din județul Hotin:

Честный велычный
Пане господаре
  ой дай Боже!
Пане господаре,
А вставай не спи
  ой дай Боже!
Замитай дворы
  ой дай Боже!
Замитай дворы
Застилай столы
Застилай столы
Клады колачи.
  ой дай Боже!
Клады колачи
Зъ ярой пшеницы,
Бо прійдуть тоби
Три части зъ року
Три таварищи
  ой дай Боже!
Першій таварищь
Чимъ ся похвалишь?
А сонце каже,
Якъ я тай взійду,
Якъ я тай взійду,
Вь недилю рано
  ой дай Боже!
Тай взрадуются
Церкви-костіолы
Цкви-кастіолы;
Въ церквахъ престолы
Другій товарищя
Чимъ ся похвалишь?
А мисяць каже,
Якъ я тай взійду
Зъ вечера пизно,
Тай взрадуется
Гость въ дорози
  ой дай Боже!
Гость у дорози
Волыки въ вози.
  Ой дай Боже!
А третій товарищь
Чимъ ся похвалишь?
А дощикъ каже;
Якъ я тай спаду
Три раза въ Маю,
Тай родится
Жито-жито
Жито-пшеница,
Всяка пашница;
А за симъ словомъ
Та бувай же здоровъ.

Pentru colindă se daŭ colacĭ şi banĭ; dacă în casă e o fată mare, atuncĭ colindătoriĭ se invită în casă şi unul din flăcăĭ trebue să dănţuiască înaintea feteĭ, care din când în când îĭ aruncă în *cucĭma* (căciulă) cevà parale. Pe când unul din flăcăĭ dănţuesce, ceĭ-lalţĭ cântă:

Ой тира, тира
Тутъ грошей купа
А грошей нема
Лишь дивка сама.

In ajunul Anuluĭ noŭ colindă băeţiĭ micĭ, carĭ de obiceiŭ cântă stihurĭ umoristice. Flăcăiĭ satuluĭ umblă în acea nópte prin sat cu *malanca.* Acéstă malancă constă într'o mascaradă; flăcăiĭ se îmbracă în tot felul de costume bizare, avênd pe obraz fie-care câte o mască. Unul din flăcăĭ, îmbracat în haine femeescĭ, represintă pe *malanca,* despre care corul cântă următórele:

Наша маланка господиня
Пидъ припечкомъ мыски мила
Вставай Маланко
Таланко вмыйся
На килку рушнікъ
Маланко втрыся
Наша Маланко ноги мыла
Тонкій фартукъ замочила
Новій витеръ буйнесенькій
Высуши фартукъ тонесенькій.

Printre Ruteniĭ din Basarabia există încă şi până acum bĕtrânĭ cobzarĭ, carĭ cântă multe cântece istorice-căzăcescĭ în carĭ se pomenesce despre Hatmanul Chmelnitsky şi luptele sale cu Moldoveniĭ.

Cazaciĭ. In partea de la sud-rĕsărit a Basarabieĭ, tocmaĭ în spre centrul judeţuluĭ Akerman, adecă în partea cea maĭ lipsită de apă şi vegetaţiune, se află aşezate coloniile Cazacilor numiţĭ *Novorosiĭskie Kazaki.*

Pămîntul acestor Cazacĭ este împărţit în şépte făşiĭ, despărţite una de alta prin moşiile particularilor.

Călĕtorind prin aceste locurĭ, călĕtorul în zadar va căutà împrejurul sĕŭ un obiect asupra căruia privirea sa s'ar fi putut oprì pentru o clipă — nicăierĭ absolut nicĭ un arbore, nicĭ o moviliţă şi, până la orizontul depărtat, stepe şi stepe, arse de radele unuĭ sóre neîndurător. De-alungul acestor pustietăţĭ întinse şerpuesce şoséua judeţénă, rĕŭ întreţinută; din ambele părţĭ ale şoseleĭ, pe icĭ, pe colea, este câte un petec de pămînt cultivat; pe drumul cel mare, în norĭ de

praf, se întîlnesc care cu boĭ, carĭ transportă bucate spre staţiunea căieĭ ferate.

Monotonia priveleşteĭ triste variază une-orĭ prin apariţiunea uneĭ herghelii de caĭ, a vre-uneĭ turme de oĭ, păzite de o potaie de cânĭ semi-sĕlbaticĭ. Câniĭ se reped la caĭ şi căruţa trece ca vîntul înainte... şi iarăşĭ pustietate, iarăşĭ orizontul larg, nemărginit.

Din distanţă în distanţă, cam la câte douĕ poşte, apar în fine nisce sate, aşezate pe malul rîuleţelor, ale căror albiĭ sunt cu desăvîrşire uscate vara. Satele acestea aŭ case construite după stilul rusesc; sunt bine aliniate şi fără vre-o vegetaţiune împrejurul lor: nicĭ un salcâm măcar nu cresce acì, pentru a da un pic de umbră.

In aceste sate locuesc Cazaciĭ.

Originea acestor coloniĭ e următórea:

In anul 1775, când Impĕrătésa Ecaterina II, călcând pactul încheiat de Rusia cu Hatmanul Cazacilor de la Dnipru, Bogdan Chmelnitsky, a desfiinţat *Secĭ*, peste 10.000 de Cazacĭ aŭ părăsit Ukraina şi s'aŭ retras în Turcia.

Guvernul otoman a primit bine pe emigranţiĭ rutenĭ şi le-a permis a se aşezà pe malul Dunăriĭ, lângă Hedrille-Bogoza, unde Cazaciĭ aŭ fundat o nouă *Secĭ* (1), dedându-se pescuituluĭ.

Rusia, deşì în aparenţă persecutà pe fugarĭ, însă de fapt iĭ protegià, privind pe aceştĭ emigranţĭ drept pioneriĭ sĕĭ în spre Peninsula Balcanică.

In curînd spre seliştea Cazacilor de pe Dunăre aŭ început a se adunà vagabonḑiĭ din Rusia, Polonia şi parte din Crimea. Din Rusia fugeaŭ robiĭ, din Turcia raialele, căcĭ în ambele Imperiĭ poporul trăià greŭ.

La 1807, când Rusia începù răsboiul cu Turcia, Generalul rus Michelsohn înduplecă pe o parte din Cazaciĭ fugarĭ de a trece în partea pravoslavniceĭ Rusiĭ. Cazaciĭ alcătuiră imediat douĕ polcurĭ, sub denumire de *polcul Bugéculuĭ* şi *polcul Ustĭ-Dunărén* (al gurilor Dunăriĭ). Un ukaz imperial, datat din 20 Februarie 1807 de Impĕratul Alexandru I, dăruì acestor regimente stégurĭ şi «pecete», numind pe noiĭ

(1) Acéstă Secĭ se compuneà de nisce bordee (curenì), unde locuiaŭ Cazaciĭ cu familiile lor.

Cazacĭ *Usti-Dunaiskie.* In acest ukaz se exprimă speranţa că cucerirea Rusieĭ va ajunge până la malurile Dunăriĭ şi de aceea, într'un mod anticipat, pe pecetea Cazacilor s'a gravat linia Dunăriĭ, avênd de-asupra sa o cruce, o semi-lună şi un sóre, iar sub linia Dunăriĭ sta scris: *Armia Cazacilor din Bugéc şi de la gurile Dunăriĭ 1807.* (1) Acéstă pecete se consideră până acum de stema Cazacilor din sudul Basarabieĭ, deşì împrejurările istorice n'aŭ realisat, din fericire pentru némul nostru, speranţele cotropitóre ale Rusieĭ.

După răsboiŭ, guvernul rus, pentru a-şĭ asigurà simpatiile Cazacilor, carĭ arătaŭ veleităţĭ de a fugì iarăşĭ în Turcia pentru a scăpà de pravoslavnica Rusie, i-a transportat dincolo de Marea de Azov, aşezându-ĭ de-alungul maluluĭ nord-răsăritén al Măriĭ Negre şi formând din eĭ armata neregulată a Cazacilor numiţĭ *Cernomorsky.* Cu acéstă transmutare Rusia îşĭ pregătià acum un contingent de poporaţiune răsboinică pentru a cucerì Caucasul. Parte din Cazaciĭ dunărenì însă aŭ fost lăsaţĭ în Bugéc; aceştia însă nu se compuneaŭ din Ruşĭ, ci din nisce voluntarĭ adunaţĭ înaintea răsboiuluĭ de către Principele Nicolae Cantacuzino, boer moldovén din Basarabia, precum şi de către Corbea, tot boer moldovén. Voluntariĭ aceştia eraŭ tot Moldovenĭ şi Sîrbĭ. Un numĕr de 330 din aceştĭ *Cazacĭ s'aŭ aşezat* în judeţul Akkerman pe nisce pămînturĭ ale statuluĭ. Guvernul rus apoĭ, maĭ târḑiŭ, a întărit acel pămînt acestor Cazacĭ printr'un ukaz special.

In aşà mod s'aŭ format *staniţele* (coloniĭ militare) *Acmangit* şi *Staro-Cazacie,* precum şi staniţa *Volontirovca,* locuită de voluntariĭ moldovenĭ aĭ luĭ Cantacuzino.

Supĕrat că aceştĭ Cazacĭ lăsaţĭ în Basarabia s'aŭ împotrivit de a fi şi eĭ transmutaţĭ în spre Caucaz, guvernul rus în curînd apoĭ i-a înscris în clasa ţĕrănéscă, abrogând tóte drepturile date altă dată şi considerându-ĭ pe viitor drept ţĕranĭ carĭ locuesc pe domeniul statuluĭ (gosudarstveni crestiani). Noua stare de lucrurĭ displăcù Cazacilor; parte din eĭ părăsiră satele lor şi s'aŭ risipit atât prin oraşele din Basarabia, precum şi dincolo de Nistru. Ofiţeriĭ şi ureadniciĭ

(1) Cronologia istorieĭ Rusieĭ Noue, *Хрон. Обозрѣнiе Новороссiи съ Крымомъ.*, II, p. 116.

(sergenţĭ) refusară însă de a lepădà uniforma căzăcéscă şi tindeaŭ a fi plătiţĭ de stat. Acéstă stare de lucrurĭ a durat până la 1828, când guvernul rus, fiind iarăşĭ în faţa unuĭ răsboiŭ cu Turcia, a credut nemerit să se împace cu acest element militar nedreptăţit. Generalul Tucĭcoff adună pe fruntaşiĭ satelor pustiite şi le dete sfatul să céră ertare de la Impĕratul Nicolae I, rugându-l ca să fie înrolaţĭ în armia căzăcéscă. Aleşiĭ Generaluluĭ Tucĭcoff aŭ şi fost apoĭ presintaţĭ la Satu-Noŭ (Ruşiĭ dic, după obiceiul lor de a rusificà, Satunof) Impĕratuluĭ, care a primit pe delegaţĭ cu braţele deschise, ordonând guvernatoruluĭ Basarabieĭ, Principeluĭ Voronzoff, să formeze din aceştĭ Cazacĭ noul regiment *de Cazacĭ dunărenĭ* (Dunaiskie Kazaki). Pe temeiul acestuĭ ordin împĕrătesc s'aŭ format douĕ regimente, şi anume unul de cavalerie şi altul de infanterie, din care apoĭ s'a alcătuit şi *marina dunărénă* (grebnaia flotilia dunaiscaia). Regimentul de cavalerie a fost pus sub comanda Generaluluĭ Celobitcicoff, care prin acéstă numire a devenit administratorul satelor militare *Acmangit*, *Staro-Kazacie* şi *Volontirovca*. Statul-major al Cazacilor s'a stabilit în satul *Olonescĭ*.

In diua de 16 Octobre 1828, scrie cronicarul Cazacilor, dejà peste 300 de Cazacĭ aŭ prestat jurămînt de supunere şi aŭ întocmit cadrul armateĭ căzăcescĭ. *Uniĭ din aceştĭ Cazacĭ nu sciaŭ rusesce nicĭ un cuvînt.* (1)

După încheiarea păciĭ cu Turcia, coloniile Cazacilor aŭ fost lăsate în starea lor de coloniĭ militare. In anul 1832, guvernul rus, colonisând cu militarĭ congediaţĭ satele *Mihailovca*, *Niculaevca*, *Norotroiţcoie* şi *Constantinovca* din sudul Basarabieĭ, a alipit aceste sate noue la administraţiunea Cazacilor, supuind acéstă poporaţiune oblăduiriĭ Ministeriuluĭ de Răsboiŭ. In anul 1836 s'a maĭ alipit la aceste coloniĭ şi satul *Petrovca*, locuit de Ţiganĭ aduşĭ acì din guvernămîntul Cursc, unde s'aŭ găsit vagabondând; iar în anul 1839 satele ţigănescĭ *Faraonovca* şi *Cair* aŭ avut aceeaşĭ sórtă. Tot în anul 1839 s'aŭ maĭ alipit către Cazacĭ şépte făşiĭ de pămînt domenial, pe care locuiaŭ nisce Ţiganĭ şătrarĭ în numĕr de 814 familiĭ, compuse din 1.882 bărbaţĭ şi 2.654 femeĭ. In anul 1854 satul *Paraparĭ* a fost declarat de

(1) Хрон. Обозрѣніе Новор. Края.

staniță căzăcéscă; iar în anul 1856, după Tractatul din Paris, o parte din pămîntul căzăcesc trecênd spre Moldova (1) îndĕrĕt, Cazaciĭ de prin satele Nicolaevca, Novotroițcoie și Paraparĭ aŭ fost transferațĭ în satul *Bairamcea*, numit *Nicolaevca-Novorosiiskaia*.

Așà dar posesiunea Cazacilor din Basarabia, treptat după întemeiarea lor, s'a mărit în următorul mod:

La	1828	Cazaciĭ	eraŭ	proprietarĭ	peste	19.362 deseatine.
»	1836	»	»	»	»	36.540 »
»	1839	»	»	»	»	44.121 »
»	1854	»	»	»	»	56.263 »

Iar la 1856, când posesiunea coloniilor militare căzăcescĭ s'a micșorat din causa retrocedăriĭ către Moldova a uneĭ părțĭ din drépta sa posesiune istorică și etnică, guvernul rus a dăruit Cazacilor, drept compensare, 6.000 deseatine din pămîntul domenial — așà că în momentul de față Cazaciĭ posedă 41.000 deseatine, din carĭ 2.080 sunt pășune, 3.637 izlaz și arătură 'și 891 mlaștine. Pe acest pămînt locuesc în ḑilele nóstre (recensămîntul anuluĭ 1892) 16.085 bărbațĭ și 15.980 femeĭ.

Casta (soslovie) căzăcéscă, față cu totalul poporațiunii Basarabieĭ, compune prin urmare $1/_{76}$ parte.

După datele statisticeĭ oficiale rusescĭ, crescerea normală a poporațiuniĭ căzăcescĭ este de 1: 29,78, adecă câte o nascere pe 30 locuitorĭ. Numĕrul băeților față cu numĕrul bărbaților este de 1 : 31,32, iar al fetelor față cu numĕrul femeilor de 1 : 28,69. Așà că pentru una sută băețĭ născuțĭ vin 94 fete născute.

Mortalitatea în satele căzăcescĭ este de 1: 41,22 locuitorĭ pe an. Mortalitatea bărbaților față cu acea a femeilor este de 100: 97. Iar nascerile față cu mortalitatea de 100: 72.

Din totalul poporațiuniĭ căzăcescĭ din Basarabia peste 0,23 nu sunt *apțĭ pentru serviciul militar*.

Pentru a încheià definitiv capitolul acesta privitor la instituțiunea Cazacilor din Basarabia, dăm maĭ la vale istoricul administrațiuniĭ coloniilor căzăcescĭ, deșì despre administra-

---

(1) Totalul pamîntuluĭ căzăcesc restituit Moldoveĭ a fost de 15.406 deseatine, 1.570 stînjenĭ.

ţiunea generală a Basarabieĭ de la 1812 încóce vom vorbì într'un capitol special.

De la întâia formare a acestor coloniĭ militare şi până la 1844, când Cazacilor din Basarabia li s'aŭ dat regulamente de administraţiune, coloniile aŭ fost pendinte de Guvernatorul militar general al Rusieĭ de médă-ḑi. Sediul acestuĭ guvernator erà şi este Odesa. La 1829, în capul administraţiuniĭ Cazacilor a fost Maiorul Gurco, care aveà reşedinţa la Akkerman. La 1833 Cazaciĭ din Basarabia aŭ fost trimişĭ într'ajutor Sultanuluĭ, pentru a fi întrebuinţaţĭ de Padişach în contra luĭ Ali-Paşa, Kedivul Egiptuluĭ. Cu acéstă ocasiune Cazaciĭ căpĕtară un polcovnic în persóna Coloneluluĭ Zveroff.

La 13 Decembre 1844 Cazaciĭ căpĕtară un regulament. Pe temeiul acestuĭ regulament, administraţiunea coloniilor a fost concentrată în mâna unuĭ Ataman numit de Impĕrat. Atamanul administréză comunele cu ajutorul ofiţerilor saŭ ureadnicilor (sub-ofiţerĭ). Ureadniciĭ şi judecătoriĭ de pace sunt eligibilĭ.

Am maĭ menţionat dejà maĭ sus, că la 1828 peste 300 de ómenĭ abià aŭ prestat jurămîntul şi s'aŭ înscris în rîndul Cazacilor. Peste puţin după acésta s'aŭ şi format douĕ regimente de Cazacĭ, unul de 300 de călăreţĭ şi altul de 500 pedeştri. Ambele aceste regimente (polcurĭ), imediat după formarea lor, aŭ şi fost întrebuinţate pentru menţinerea cordónelor împrejurul localităţilor infectate de ciumă. La 1829 Cazaciĭ aŭ fost întrebuinţaţĭ pentru păzirea graniţeĭ spre Marea Négră şi ca eclerorĭ în Dobrogea, unde aveaŭ relaţiunĭ de rudenie cu poporaţiunea slavă din acéstă provincie pe atuncĭ turcéscă.

De la 1830 şi pînă la 1835 Cazaciĭ din Basarabia, în numĕr dejà de 2.000 ómenĭ, aŭ fost întrebuinţaţĭ pentru serviciul poliţienesc, atât în lăuntrul ţĕriĭ, cât şi în guvernămîntul Herson. La 1847, pe temeiul unuĭ ukazî mpĕrătesc, douĕ companiĭ din Cazaciĭ basarabenĭ aŭ fost detaşate pentru completarea cadrelor Cazacilor din Caucas.

La 1851 Cazaciĭ din Basarabia aŭ servit pentru paza hotarelor din spre Moldova, începĕnd de la Leova şi până la Sculenĭ.

La 1853, când s'a început răsboiul Rusieĭ cu Turcia, Cazaciĭ din Basarabia aŭ ocupat insulele Letea şi Cetatea, pă-

zind în acelaşĭ timp şi linia malurilor de la gârlele Ociacov şi până la limanul Nistruluĭ. La începutul anuluĭ 1854 unul din regimentele Cazacilor din Basarabia a fost cel dintâiŭ care a trecut Dunărea la Satu-Noŭ spre Tulcea; cel-lalt regiment a ocupat în acelaşĭ timp Isaccea, unde a şi rĕmas până la isprăvitul răsboiuluĭ. In aniĭ 1855—56, din toţĭ aceştĭ Cazacĭ s'aŭ aflat sub arme 1.000 de ómenĭ în Basarabia şi peste 1.900 la Caucas.

La anul 1877 Cazaciĭ din Basarabia, sub comanda Atamanuluĭ Cazacilor de Don (Donskie Kazaki), aŭ luat parte la răsboiŭ. Aceştĭ Cazacĭ aŭ fost întrebuinţaţĭ ca eclerorĭ, dar după raporturile comandanţilor de corpurĭ s'aŭ constatat ca neapţĭ pentru acest serviciŭ, de óre-ce aduc în tot-deauna scirĭ exagerate. (1)

Cazaciĭ din Basarabia, deşì actualmente formézǎ o poporaţiune pur muscăléscă, însă nu se compun din elemente curat slave, de óre-ce în alcătuirea acesteĭ clase (soslovie) aŭ intrat Grecĭ, Bulgarĭ, Sîrbĭ, Românĭ şi chiar Ţiganĭ. Aceştĭ din urmă se bucură în cercurile militare rusescĭ de o reputaţiune bună. «Cazaciĭ din Ţiganĭ», scrie Căpitanul de Stat-major d-l Zasciuc (2), «fiind în serviciŭ, devin bunĭ şi fórte disciplinaţĭ cavalerĭ, dar imediat ce es din rîndurĭ şi se întorc acasă, devin iarăşĭ Ţiganĭ leneşĭ şi fără de grijă.»

In anul 1892 poporaţiunea Cazacilor din Basarabia numĕrà următorul contigent de Cazacĭ;

	Ofiţerĭ	Cazacĭ
In satul *Volontirovca*	6	890
» » *Faraonovca*	3	429
» » Acmangit	7	848
» » Staro-Cazacie	—	669
» » Petrovca	—	102
» » Mihailovca	7	476
» » Nicolaevca } » » Noul-Traian }	17	313
» » Cair	4	391
» » Constantinovca	7	73
In ocolul No. 66	—	2.650

(1) *Изъ-за Дуная.*, Максимова.
(2) *Новороссійское казачье войско*, А. Защукъ.

Așà că totalul Cazacilor este prin urmare de 4.194 după spusele rapórtelor oficiale, din carĭ însă *apțĭ* pentru a face serviciul militar și echipațĭ numaĭ 3.212 Cazacĭ.

VI.

RUȘIĬ.

In ingeniósa scriere a eruditulŭĭ nostru istoric și *filolog* B. P. Hasdeŭ privitóre la genealogia popórelor balcanice (1), găsim următórele ḑise despre aparițiunea Slavilor la gurile Dunăriĭ:

«In secoliĭ VI și VII se arată un noŭ strat: stratul slavic. *Intr'un mod sporadic și fără a rĕmâné pe loc, ci numaĭ năvălind, prădând, învîrtindu-se și apoĭ întorcêndu-se, Slaviĭ făcuseră cunoscință cu Peninsula Balcanică.*»

Acesta a fost rolul Slavilor în viéța popórelor carĭ locuiaŭ acum doue-spre-ḑece secole Basarabia. Credinciósă destinuluĭ, gintea slavă par'că a rĕmas aceeașĭ și nu s'a depărtat nicĭ decum de rolul providențial ce i s'a dat, de a fi pentru Basarabia un element de năvălire, prădăciune și nestatornicie.

Oficiosul istoriograf rus al Basarabieĭ d-l Batiușcoff, vorbind în noua sa scriere (2) oficiósă despre Rușiĭ din Basarabia modernă, caracteriséză în următorul mod poporațiunea slavă din Basarabia, urmașa credinciósă a «*brodnicilor*» (vagabonḑĭ) din anticitate:

«Poporațiunea rusă din Basarabia s'a format din Rușĭ fugărițĭ, carĭ aŭ fugit din robie, saŭ din armată, saŭ din cause religióse, saŭ de frica pedepselor legiĭ pentru crime făptuite. Năvala lor în Basarabia s'a început încă de pe la începutul seculuĭ nostru, înaintea alipiriĭ Basarabieĭ la Rusia. Fugariĭ se așezaŭ atât în Basarabia, cât și în Moldova și Turcia. După alipirea Basarabieĭ la Rusia, năvala vagabonḑilor *(brodiaghi)* și robilor-fugarĭ, nu numaĭ n'a încetat, ci din contra s'a mărit. Afluența acésta a fugarilor

---

(1) *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, pp. V—XXXVII

(2) *Бессарабія историческое обозрѣніе, съ Высочайшаго* соизволенія издано минис. внут. дѣлъ., 1892, p. 146.

Rușĭ s'a mărit și din causa permisiunii ce li s'aŭ dat de a rĕmâné acì în timpul până la încheiarea păciĭ de la 1812. De acéstă permisiune înainte de tóte s'aŭ folosit aceĭ fugarĭ rușĭ din Moldova, cărora li s'a permis apoĭ a se așezà prin orașele Basarabieĭ. Peste 2.000 de vagabonḑi s'aŭ înscris atuncĭ printre tîrgoveţĭ. In acelașĭ timp însă și din Rusia începură fugariĭ a se grămădì în Basarabia. Instrucţiunea imperială cu data de 21 Maiŭ 1816 și decretul imperial cu data de 11 Octobre 1817 aveaŭ de scop a stăvilì acéstă năvală a robilor fugarĭ din Rusia, permiţĕnd a rĕmâné în Basarabia numaĭ şi numaĭ acelora carĭ s'aŭ așezat acì până la 1812 și s'aŭ căsătorit cu o indigenă, avênd copiĭ. Restul de fugarĭ, sună decretul, trebue să fie întors îndĕrĕt, ne maĭ permiţêndu-se a se așezà în Basarabia și alţĭ fugarĭ. Dar tóte ordinele aŭ fost zadarnice.... Acésta se dovedesce prin faptul că la 1834, când s'a numit ca Guvernator al Basarabieĭ Generalul Teodoroff, care a luat mĕsurĭ aspre în contra vagobonḑilor din Basarabia, s'aŭ expediat îndĕrĕt în Rusia de la 35.000 până la 48.000 vagabonḑĭ *(brodiaghi)*.»

Iată dar din ce fel de element social s'a format poporaţiunea pur muscăléscă a Basarabieĭ.

Pentru a caracterisà firea, modul de traiŭ, moravurile și obiceiurile acesteĭ poporaţiunĭ ruse, credem nimerit, spre a nu fi bănuiţĭ de părtinire, să urmăm a da cuvînt unuĭ alt scriitor rus, (1) care a studiat și a scris despre Rușiĭ din Basarabia:

«Poporaţiunea ruséscă (velicorusî) din Basarabia n'a perdut nicĭ una din trăsurile sale naţionale și, împreună cu acéstă tenacitate de a-șĭ păstrà caracterul sĕŭ poporal, a păstrat și viţiile sale. Poporaţiunea satuluĭ Ivanovca din judeţul Akkerman se compune din Rușĭ coloniștĭ din guvernămîntul Cursc, carĭ aŭ venit acì pe la 1820—27. Satul Ivanovca este așezat pe ambele malurĭ ale rîuleţuluĭ Gura-Cilihider și este construit după tipul coloniilor germane, cu strade drepte, largĭ, cu curţĭ spaţióse, cu grădinĭ spre rîuleţ. Coloniștiĭ aŭ destul pămînt pentru arătură și pășune. In apropiere de sat există nisce cariere avute, așà că de acì și alte sate ieaŭ pétră de construcţiune. Cu tóte aceste bo-

(1) *Епархіальн. Вѣдом.*, 1891, p. 115.

gății, poporațiunea e fórte săracă și nu numaĭ belșugul câștigat cu munca, dar chiar necesarul pentru viéță îl duce la cârciumă. In satul Ivanovca sunt șépte cârciume; poporațiunea întrégă se dedă bețieĭ. In contra acestuĭ vițiŭ a început să lupte preotul satuluĭ, Bartolomeiŭ Platoff, care predică în tóte Duminecele în contra bețieĭ. De mare folos este și idea ingeniósă pusă în practică de acest preot sătesc. Dînsul a comandat maĭ multe sute de icóne micĭ de lemn cu Schimbarea la față a Domnuluĭ, apoĭ a înființat la biserica satuluĭ o carte mare. Acéstă carte e frumos legată în scórțe cu piele, pe carĭ stă tipărită cu aur crucea, împrejurul căreia în slove de aur e următórea inscripțiune: «Cartea celor «trejĭ». Pe pagina întâia a cărțiĭ e altă cruce de aur și împrejurul cruciĭ inscripțiunea: «*Nu te îmbĕtà, în rachiŭ e corupțiune!*» (не упивайся виномъ, убо въ немъ есть блудъ), iar sub cruce stă tipărit: «Noĭ subsemnațiĭ enoriașĭ aĭ bisericiĭ Pocrov din satul Ivanovca, chemând în ajutorul neputințeĭ «nóstre pe Dumnedeŭ și pe toțĭ sfințiĭ, făgăduim de a nu bé «vin în curgerea unuĭ an de dile și întărim făgăduiala nóstră prin sărutarea Sf. Crucĭ și a Evangheliei.»

«Cartea acésta a fost inaugurată în diua de 30 Decembre 1890, când s'aŭ înscris în «Cartea celor trejĭ» peste o sută de țĕranĭ. Inscrierea se face cu mare solemnitate după sfînta leturghie.»

Afară de vițiul bețieĭ, poporațiunea rusă din Basarabia maĭ are și un alt vițiŭ mare, care róde temelia familieĭ și e neîncetat causa unor drame sângeróse. Vițiul acesta este *incestul*. Țĕraniĭ rușĭ aŭ obiceiul străvechiŭ de a căsătorì pe fiiĭ lor de timpuriŭ; băețiĭ de 18—20 anĭ sunt căsătorițĭ de părințĭ, cu scop de a aduce în casă o gospodină maĭ mult. Părintele familieĭ, adevĕrat patriarch, e stăpân absolut asupra copiilor sĕĭ și, de obiceiŭ, din nurorile sale își creéză un harem. Poporul rus poreclesce acest fel de traiŭ *Snahacestvo*, iar bĕtrânilor carĭ trăesc cu nurorile lor le dice *Snohacĭ*. Firesce că acest gróznic vițiŭ adese-orĭ se isprăvesce prin crima de paricid.

Poporațiunea rusă sectantă, pentru a combate aceste vițiurĭ naționale, are chiar în dogmele credințeĭ sale o mulțime de argumente scóse din cărțile bisericescĭ, cu ajutorul cărora interdice neofiților întrebuințarea vinuluĭ, tutunuluĭ, etc., iar secta scopiților a pus capĕt într'un mod radical desfrîuluĭ sexual.

CARTEA IV.

ORAŞELE ŞI SATELE DIN BASARABIA. — ISTORIA LOR. — MĂNĂSTIRILE. — ISTORIA MĂNĂSTIRILOR. — AVEREA MĂNĂSTIRILOR. — RĔMĂŞIŢE ARCHEOLOGICE.

I.

ORAŞELE ŞI SATELE DIN BASARABIA.

In Basarabia în momentul de faţă există 1.429 oraşe şi sate (1), carĭ sunt clasificate în următorul mod de către ocârmuirea ruséscă:

Oraşe, capitale de judeţ	8
Posadî (un fel de slobodiĭ)	20
Tîrgurĭ	21
Sate	759
Sătuleţe	1
Slobodiĭ	62
Cătune.	326
Mănăstirĭ şi metóce.	19
Falvarcurĭ (seliştĭ micĭ)	123
Fortăreţe (cetăţĭ)	2
Coloniĭ.	84
Staniţe (coloniĭ militare).	4

Aşà că, în ceea ce privesce densitatea locurilor locuite (seliştĭ), în Basarabia vom avé câte:

Un oraş pentru o suprafaţă de 4.286 verste pătrate.
» posad » » » » 734 » »
» sat » » » » 46 » »
şi câte un cătun » » » » 46 » »

(1) A se vedé la finele scrieriĭ *Dicţionarul geografic al Basarabieĭ*.

Din aceste selişti, aparţin proprietarilor particulari 2 oraşe şi 993 sate şi cătune; mănăstirile străine posedă 142 sate şi cătune, iar mănăstirile neînchinate 22 sate, şi în fine statul are pe domeniile sale 78 sate.

După judeţe, oraşele şi satele se împart în următorul mod:

Judeţul Hotin . . . . 197 oraşe şi sate
» Chişineŭ . . . . . 179 » » »
» Orheiŭ . . . . . . 221 » » »
» Soroca. . . . . . . 214 » » »
» Iaşĭ . . . . 212 » » »
» Akkerman . . . . 172 » » »
» Bender . . . . . . 124 » » »
» Ismail. . . . . . . 110 » » »

Aceste selişti se împart pe judeţe în următorul mod :

TIPUL SELIŞTIĬ	JUDEŢE							
	Ismail	Chişineŭ	Orheiŭ	Iaşĭ	Soroca	Hotin	Bender	Akkerman
Oraşe	4	1	1	1	1	1	1	1
Posadî	—	8	—	—	1	3	4	4
Tîrgurĭ	6	1	4	2	3	4	5	2
Sate	101	106	171	30	108	136	64	35
Cătune	—	33	29	157	61	30	—	16
Slobodiĭ . . .	—	14	6	8	—	15	4	15
Sătuleţe	—	1	—	—	—	—	—	—
Falvacurĭ, vile etc	—	14	8	12	31	6	25	46
Cetăţi	—	—	—	—	—	—	1	1
Staniţe	—	—	—	—	—	—	—	4
Coloniĭ	—	1	2	2	9	1	20	49

După statistica oficială rusă pentru anul 1860, în oraşele şi satele din Basarabia eraŭ 143.000 curţĭ (dvorî), din carĭ în oraşe 14.865.

Aceste curţĭ (dvorî) se repartisaŭ în anul arătat maĭ sus în următorul mod :

La Chişineŭ 5.798
» Akkerman 2.973
» Hotin 1.633
» Bender 1.388
» Bălţĭ 1.944

La Soroca	570
» Orheiŭ	563

De atuncĭ recensămîntul curţilor nu s'a maĭ făcut în Basarabia decât la oraşe. Resultatul acestuĭ recensămînt se va arătâ maĭ la vale.

După recensămîntul din anul 1860, în judeţe numĕrul curţilor erà de 139.000. Impărţind acest numĕr pe numĕrul locuitorilor din acelaşĭ an vom avé:

In judeţul	Chişineŭ	1	curte	la	5	locuitorĭ
» »	Orheiŭ	1	»	»	$5^1/_2$	»
» »	Bender	1	»	»	$5^1/_9$	»
» »	Soroca	1	»	»	$5^1/_7$	»
» »	Bălţĭ	1	»	»	$5^1/_9$	»
» »	Hotin	1	»	»	$5^1/_9$	»
» »	Akkerman	1	»	»	6,7	»

Suprafaţa pămîntuluĭ care aparţine oraşelor, după arătările statisticeĭ rusescĭ din anul 1890, este de 24.389 deseatine, ceea ce face $^1/_{168}$ parte din suprafaţa întrégă a Basarabieĭ.

Acéstă suprafaţă se repartiséză între oraşe în următorul mod:

	Deseatine	Stînjenĭ
Chişineŭ	4.322	1.180
Bender	5.870	571
Akkerman	4.289	1.098
Bălţĭ	1.355	1.098
Hotin	2.224	880
Soroca	2.036	1.169
Orheiŭ	1.282	650
Ismail	1.003	12
Bolgrad	1.202	1.200
Renĭ	803	1.202

Oraşele din Basarabia, deşì sunt aşezate bine din punctul de vedere economic, adecă se află acolo tocmaĭ pe unde trec căile naturale de comunicaţiune, sufĕr totuşĭ mult de inconveniente marĭ pentru propăşirea lor şi zac în amorţélă în ceea ce privesce activitatea comercială şi industrială, acaparate de alte oraşe rusescĭ maĭ ocrotite de ocârmuire.

Orașele din Basarabia sunt locuite de Evreĭ, carĭ aŭ concentrat în mânile lor întrégа industrie și comerciul local. Rutinarĭ, lipsițĭ de orĭ-ce avînt către progres, Evreiĭ mențin comerciul și industria în stare înapoiată și, pe câtă vreme la Odesa comerciul și-a însușit dejà modul occidental de a lucrà, Evreiĭ din Basarabia urméză a practicà modul oriental de a conduce afacerile. Afară de Chișineŭ, în Basarabia nu există un centru propriŭ ḑis de activitate provincială; singur Chișineul cresce și se înavuțesce, deșì iĭ lipsesce apa potabilă. După acest oraș principal vine Akkermanul, care produce vinurĭ renumite în Rusia;—celelalte orașe zac într'o stare cât se póte de miserabilă. Tóte aceste orașe din urmă se compun din strade înguste, nepavate, fără trotuare, cu case micĭ, de o architectură veche. Casele sunt în mare parte construĭte saŭ de pétră (oolit) saŭ de cărămidă.

Cel maĭ important oraș, precum am ḑis, și care are aspectul unuĭ oraș modern, este *Chișineŭ*. El e așezat pe malul drept al rîuluĭ Bîcu. Partea orașuluĭ din spre rîŭ se compune din strade înguste, murdare, locuite de poporațiunea evreéscă. Acéstă parte a orașuluĭ e insalubră și locuitoriĭ sufer mult de paludism; partea de sus a orașuluĭ, din contră, se compune din strade largĭ, în parte pavate, piețe și grădinĭ publice spațióse. Acì sunt grămădite construcțiunile moderne și edificiile publice.

In general, Chișineul este adevĕratul centru al Basarabieĭ, atât din puntul de vedere administrativ, cât și din cel economic. Așezat în centrul provincieĭ, spre acest oraș duc căile principale de comunicațiune din Mohilĕŭ, Noua-Sulițā, Ungheni, Renĭ, Ismail și Odesa.

Al doilea oraș după importanță este, precum am ḑis, *Akkermanul*. Orașul e așezat pe malul nisipos al limanuluĭ Nistru, de unde navele trec în mare; posițiunea sa favorabilă, datorită căieĭ navale, pescuitul, viile numeróse ce-l încunjură, viéța rodnică a coloniilor germane ce-l impresóră și în fine apropierea sa de Odesa — tóte aceste fac din Akkerman un oraș cu viitor.

După aceste două orașe vine *Benderul*, care e așezat între Chișineŭ și Odesa, servindde port pentru vasele ce transportă bucate și lemne de la nord spre mare. Acì vasele se descarcă

şi se încarcă în vagónele căieĭ ferate. Cu tótă posiţiunea sa favorabilă, Benderul nu progreséză şi rĕmâne un orăşel murdar, lipsit de orĭ-ce mijloc cultural. Majoritatea locuitorilor sunt Evreĭ.

Oraşul *Hotin* e aşezat pe malul drept, înalt şi stâncos, al Nistruluĭ. Spre rîŭ acest mal e fórte abrupt, aşà că pentru scoborîş nu există decât douĕ locurĭ : unul din spre méḑă-ḑi a oraşuluĭ, altul din spre cetate. Aşezat pe malul unuĭ rîŭ navigabil, în apropiere de graniţele din spre Bucovina şi România dintr'o parte, iar din alta de hotarele guvernămîntuluĭ Podolia, Hotinul ar fi putut devenì un oraş important comercial, dacă n'ar fi făcut parte din Imperiul Rus, care distruge orĭ-ce activitate provincială în profitul centrelor marĭ rusescĭ ca Kiev, Moscva, Charcof etc. Hotinul e locuit de Evreĭ, carĭ se ocupă maĭ mult cu contrabanda decât cu comerciul. Oraşul e murdar, stradele sunt înguste, locuitoriĭ inculţĭ şi săracĭ. In partea din spre apus a oraşuluĭ se află mahalaua *Rumlea*, unde locuesc funcţionariĭ ruşĭ retraşĭ; acéstă mahala are aspectul unuĭ mic tîrguşor fórte curăţel şi pitoresc.

Soroca e aşezată într'o vale adîncă de lângă Nistru. A se scoborî în acéstă vale, venind din spre malul înalt şi stâncos al rìuluĭ, e lucru anevoe. Oraşul este locuit tot de Israeliţĭ, carĭ în genere se ocupă acì cu fabricarea şi comerciul tutunuluĭ, cumpĕrându-l prin sate de la ţĕraniĭ cultivatorĭ. Rapacitatea Evreilor a nimicit pe acì încet cu încetul mica cultură a tutunuluĭ. Ţĕranul exploatat de Evreĭ, demoralisat de miserie, a ajuns acum la sapă de lemn. Soroca nu posedă port spre rîŭ, oraşuluĭ îĭ lipsesce o cale bună de comunicaţiune, el a rĕmas acum la o parte de orĭ-ce activitate socială şi numaĭ dărâmăturile unuĭ castel genoves maĭ amintesc încă, că a o fost vreme când Soroca jucà un rol în comerciul Basarabieĭ. De atuncĭ însă multă apă a curs pe albia bĕtrânuluĭ Nistru şi valurile sale aŭ grămădit de-a curmezişul albieĭ stâncĭ de granit, formând nisce cataracte, carĭ astăḑĭ împedică navigaţiunea puţin maĭ sus de Soroca.

Oraşul *Bălţĭ* este aşezat tocmaĭ la rĕspântia căilor de comunicaţiune de la nordul Basarabieĭ; el e construit în valea rîuluĭ Reut, acolo unde pîrăul numit *Rîuleţ* îşĭ revarsă

apele sale în Reut. Terenul pe care se află așezat orașul e mlăștinos, aerul e nesănătos, ceea ce a făcut ca orașul Bălțĭ să câștige renumele urît de «cuibul frigurilor». Bălțĭ e punctul comerciuluĭ cu vite și caĭ, carĭ de acì se exportă în Austria. Locuitoriĭ sunt Evreĭ, stradele sunt murdare, înguste, noroióse. A locuì Bălțiĭ e o adevĕrată nenorocire pentru un om cult.

Orheiul este așezat pe malul înalt al rîuluĭ Reut, care în apropierea orașuluĭ forméză o întinsă mlaștină. Altă dată Orheiul erà reședința Serdaruluĭ Basarab. In anul 1835 Orheiul a fost declarat de capitală a județuluĭ. Locuitoriĭ sĕĭ se îndeletnicesc cu comerciul lemnelor și al varuluĭ, a căruia calitate e renumită în Basarabia; acest var se dobândesce din muntele *Ivanos*, care se află în apropierea orașuluĭ.

Despre cele-lalte treĭ orașe din Basarabia, *Renĭ*, *Ismail* și *Bolgrad*, credem de prisos a vorbì acì în general, descrierea lor fiind făcută de noĭ maĭ la vale.

In ceea ce privesce topografia satelor din Basarabia, apoĭ acestea sunt dincolo de Prut de douĕ tipurĭ distincte: la médă-nópte, unde poporațiunea rurală e compact românéscă, satele se compun din adunătura unor locuințe rustice risipite, carĭ locuințe saŭ case nu forméză propriŭ ḑis strade și aŭ aspectul unor cătune adunate la un loc; la médăḑi, din contra, casele sunt construite una lângă alta, formând un șir de strade maĭ mult saŭ maĭ puțin drepte.

Satele din Basarabia sunt așezate pe malurile rîurilor, lângă podurĭ, saŭ în fundul văilor, la marginea lacurilor saŭ iazurilor, pe pólele délurilor, saŭ la rĕspântia căilor nouĕ de comunicațiune.

In locurile păduróse ale județelor Hotin, Soroca, Orheiŭ și Chișineŭ curțile sunt îngrădite cu zaplazurĭ de nuiele împletite. Fie-care căsuță țĕrănéscă e umbrită de o grădiniță cu pomĭ, iar pe cóstele și délurile ce încunjură satul se resfață la arșița sóreluĭ viile sătenilor; în județele de la sud, unde lipsesc pădurile și lemnul e scump, casele n'aŭ zaplazurĭ și nu posedă alte acarete decât coșare pentru porumb, pe lângă carĭ se înalță schirde cu fîn și paie, iar pe icĭ și colea câte un puț cu cumpĕnă, numit *cocostîrc*.

In județul Bălțĭ (Iașĭ) satele sunt așezate în fundul băl-

ţilor, ale căror ape formate din plóie se stăvilesc cu zăgazurĭ. In satele boerescĭ, curţile proprietarilor sunt bine întreţinute şi aprópe tóte aŭ grădinĭ marĭ cu pomĭ. La nord, în judeţele Orheiŭ, Hotin şi Chişineŭ, casele boerescĭ sunt zidite din pétră şi unele aŭ câte douĕ caturĭ; la sud din contra, afară de puţine excepţiunĭ, precum de pildă palatul d-luĭ Rodocanachi de lângă Gura-Galbină, vila familieĭ Ziloti din satul Sahaidac etc., curţile boerescĭ aŭ rĕmas în stilul vechiŭ, sunt rĕŭ întreţinute şi părăsite.

Sate din judeţele de la méḑă-ḑi aŭ cu totul altă înfăţişare. In judeţele Bender şi Akkerman, de-alungul Nistruluĭ, malurile căruia pe acì nu sunt înalte, din care causă apele rîuluĭ revĕrsându-se forméză mlaştine, satele sunt marĭ şi încunjurate cu viĭ. Nistrul curge acì fórte lin, deşì pe alocurea sunt multe bolbóce, multe locurĭ fără fund şi loziĭ dese cresc pe malurĭ. Oglinda rîuluĭ e lucitóre; el rĕsună de strigătul lebedeĭ şi superbul gogol se lasă dus de valurile luĭ repeḑĭ, stolurĭ de becaţe cu penele roşietece şi de alte păsĕrĭ de tóte soiurile se mişcă prin stufişurile de pe malurile luĭ. Locuitoriĭ acesteĭ părţĭ a Basarabieĭ sunt Românĭ şi Rutenĭ. Infăţişarea acestor sate nu se depărtéză mult de tipul satelor de la nord; dar puţin maĭ jos, unde se începe dejà valea Bugéculuĭ, totul se schimbă: variaţiunea peisagiuluĭ dispare, în locul acesteĭ variaţiunĭ ochiul nu vede înaintea sa decât câmpia nemărginită care dispare la orizont; pe icĭ, pe colea, se înalţă câte o movilă, iar în slava ceruluĭ albastru plutesce lin marele vultur al Bugéculuĭ. Din distanţă în distanţă apare câte un sat locuit de *băjenarĭ.* (1) Casele sunt bine aliniate, stradele sunt drepte. Lângă fie-care casă, câte un coteţ, douĕ pentru porcĭ, maĭ departe alte acareturĭ şi, dacă satul e rusesc, câte *o banea* (baie cu abur). Maĭ departe încă spre sud, în judeţul Akkerman, se încep coloniile germane. Acì domnesce peste tot locul ordinea şi resultatul strălucit al uneĭ muncĭ înţelepte şi tenace. Lângă fie-care sat plantaţiune de pădure, câte un iaz bine întreţinut şi maĭ multe puţurĭ. Casele coloniştilor sunt perfect aliniate, fie-care casă are acarete de pétră, curţile sunt bine îngrădite, iar împrejurul satelor sunt liveḑĭ întinse şi viĭ.

---

(1) Aşà numesc Româniĭ pe coloniĭ Bulgarĭ saŭ Ruşĭ.

Chişineŭ.

Chişineŭ, capitala Basarabieĭ, este aşezat între 47° 2′ latitudine nordică şi 46° 30′ longitudine de Rĕsărit după meridianul din Paris. (1)

Chişineul se află aşezat pe malul drept al rîuluĭ Bîcu. Acest mal lângă oraşul propriŭ ḑis e mlăştinos, iar maĭ departe se înalţă, devine nisipos şi este acoperit cu livedĭ şi viĭ, carĭ împresóră oraşul din tóte părţile.

Oraşul Chişineŭ este clasat, după geografiĭ ruşĭ, în categoria a doua a oraşelor din Imperiul Rus. (2) Imprejurimile sale sunt pitorescĭ, deşì clima nu este tocmaĭ salubră.

Chişineul e un oraş noŭ, întemeiat abià la începutul secoluluĭ nostru, şi anume imediat după ce Basarabia dintre Prut şi Nistru a fost luată de la Moldova. Locul pe care-l ocupă acum oraşul a fost altă dată ocupat de un mic şi cu totul neînsemnat sat. Cercetând letopisiţele Moldoveĭ, găsim un nume de localitate, care întru cât-va se asémĕnă cu numele actual al oraşuluĭ. Acest nume se pomenesce în chrisovul luĭ Alexandru-cel-Bun dat boeruluĭ Vena în anul 1420 (3), «ca să-ĭ fie de moşie în ohab o sfóră de pămînt», ce aparţineà înainte mănăstiriĭ *Câşla*-Vărzărescĭ. (4) Mănăstirea despre care e vorba în acest document istoric nu maĭ există; ea erà zidită altă dată pe locul ruinelor *unuĭ templu* antic, distrus de Tătarĭ. (5)

Pe acest loc, pe care-l ocupă acum Chişineul, la începutul secoluluĭ nostru cresceà dejà o pădure seculară, care aparţineà mănăstiriĭ. Spre malul drept al Bîculuĭ, pădurea, rărindu-se, formà o poiană şi maĭ multe luncĭ, carĭ serviaŭ drept păşune pentru vitele mănăstiriĭ. Acì, pe una din luncĭ, se ḑice de bĕtrânĭ că existà o câşlă, ce se numià *Câşla-nouă*, în deo-

---

(1) De la Chişineŭ până la Petersburg sunt 1.662 ³/₄ verste, până la Mosсva 1.370 verste, până la Odesa 165 verste.

(2) Impositul funciar urban în Rusia se percepe după o anumită clasificaţiune a oraşelor. Tóte oraşele Imperiuluĭ sunt clasate de fisc în 5 clase: în întâia clasă sunt numaĭ douĕ oraşe, Petersburg şi Moscva; în a doua clasă sunt 13 oraşe, printre carĭ şi Chişineŭ.

(3) *Венелинъ* Собр. Дако-Словянскихъ грамотъ, p. 60, No. 10.

(4) Кишновързарева, chrisovul luĭ Alexandru-cel-Bun din 1420.

(5) Idem, *Венелинъ*.

sebire de o altă câşlă, *Câşla-veche*, care erà maĭ departe. Se crede că tocmaĭ pe locul celeĭ dintâiŭ câşle s'a format maĭ târḑiŭ un sat, numit *Câşlanou*. (1)

In secolul VII, după Cantemir, a existat dejà acì satul numit *Chişnĕŭ*, care aveà o biserică construită de către boerul Mazarachi; biserica se zidise pe locul unde a fost altă dată mănăstirea Câşla-Vărzărescĭ. Biserica luĭ Mazarachi (2) există şi acum, fiind zidită pe un dél de pe malul Bîculuĭ. (Fig. 1.)

Pe la finitul secoluluĭ trecut, satul Chişineŭ se prefăcù dejà într'un tîrguşor, format din maĭ multe sute de case ţĕrănescĭ, câte-va hanurĭ şi dughenĭ evreescĭ.

La 1812, când s'a luat Basarabia, Exarchul şi Mitropolit Gavril a ales anume acest tîrguşor pentru reşedinţa sa, iar după acésta şi administraţiunea ruséscă şi-a strămutat centrul din Bender la Chişineŭ. Ruşiĭ, după obiceiul lor, imediat aŭ şi adaos la numele românesc al tîrguşoruluĭ rusescul lor «*off*», prefăcênd *Chişineŭ* în *Chişinioff*.

La 1828, printr'un *ukaz* imperial, orăşelul a fost ridicat la rangul de capitală a noueĭ provinciĭ.

Instalarea administraţiuniĭ centrale a silit, firesce, pe funcţionariĭ ruşĭ să-şĭ stabiléscă reşedinţa la Chişineŭ. Asemenea tot la Chişineŭ aŭ început a trage de prin alte locurĭ şi boeriĭ moldovenĭ, carĭ trebuiaŭ să ieà parte la administrarea pro-

(1) Numele Chişineuluĭ este scris în chrisovul luĭ Iliaş-Vodă Кешенев, ceea ce dovedesce că erà o localitate curat tătăréscă, unde se aflà o capelă pe pămîntul vre-unuĭ mare Tătar, căcĭ tătăresce *Keşenè* însemnéză «capelă pe mormînt». *Etymologicum Magnum Romaniae*, B. P. Hasdeŭ, III, fasc. III, p. 2.800, col. 2.

(2) Documente de orĭ-ce natură privitóre la acéstă veche biserică nu există nicĭ într'o archivă din Chişineŭ. Iată însă ce am putut găsì noĭ într'un articol publicat în ziarul «Besarabskiĭ Westnik» din anul 1889: «Părintele Michail Ciacâr din Chişineŭ povestesce cum că biserica Mazarachi a fost zidită pe la 1752—1772 de către Sĕrdarul Mazarachi în următórele împrejurărĭ. Sĕrdarul aveà duşmanĭ, carĭ l'aŭ pîrît Sultanuluĭ; din acéstă causă el a fost dat în judecată şi trebuià să fie judecat la Bender de către Paşa turc. Cunoscênd judecata turcéscă, Sĕrdarul n'aveà nădejde de scăpare decât în Dumneḑeŭ. Inainte de a plecà la Bender, el s'a jurat pe sf. cruce că, dacă va scăpà cu viéţă, va zidì o biserică cu hramul Maicăĭ Preacurate. La Bender, Sĕrdarul a fost achitat şi, întorcêndu-se acasă, s'a ţinut de cuvînt şi a zidit biserica.»

Se ḑice, cum că altă dată a existat o inscripţiune săpată în pétră, care ar fi fost zidită la drépta uşiĭ bisericiĭ, dar acéstă pétră nu maĭ există.

Biserica Mazarachi a fost restaurată la 1818.

vinciei, formând *Consiliul superior al Basarabieĭ* (Верховный совѣтъ Бессарабіи). Alăturea cu curţile boerescĭ, mult timp încă aŭ rĕmas şi căsuţele ţĕrănescĭ, carĭ însă încet cu încetul aŭ dispărut, pentru a face loc uneĭ poporaţiunĭ evreescĭ, care a năvălit din Rusia de sud şi maĭ cu sémă din Podolia în Basarabia. După Evreĭ, cârdurĭ-cârdurĭ de eraticĭ Ruşĭ, Rutenĭ şi alte némurĭ s'aŭ aşezat de asemenea prin tîrguşórele şi oraşele din Basarabia.

Atât acéstă immigraţiune de eraticĭ, cât şi clima, lipsa de apă bună, precum şi alte împrejurări, despre carĭ se va vorbì maĭ la vale, aŭ fost de un augur rĕŭ pentru viitorul capitaleĭ Basarabieĭ şi, dacă în loc de Chişineŭ s'ar fi ales alt oraş ca reşedinţă a administraţiuniĭ centrale, de pildă Bender saŭ Akkerman, de sigur că s'ar fi înlăturat cel puţin unele din desavantagiile existente.

Malurile mlăştinóse ale rîuluĭ Bîcu făcură la început oraşul Chişineŭ fórte insalubru; pădurile carĭ împresuraŭ oraşul din tóte părţile, revĕrsările rîuluĭ carĭ inundaŭ stradele nealiniate din fundul văieĭ — tóte aceste aŭ silit în curînd pe locuitorĭ a eşì din vale şi a construì locuinţe noue pe locurile maĭ înalte; partea înaltă a oraşuluĭ, aliniată şi planificată, dete nascere unuĭ oraş modern.

Lipsa însă de apă potabilă abundentă se simte până acum. Chişineul modern nu posedă decât un singur isvor de apă, care curge de sub délul stâncos pe care se află zidită vechia biserică a luĭ Mazarachi.

Acésta erà starea oraşuluĭ Chişineŭ până la 1834. In ḑiua de 2 August 1834 s'a alcătuit *noul plan* al oraşuluĭ. Punerea în practică a acestuĭ plan bine chibzuit se datoresce Generaluluĭ rus Fedoroff. (1)

(1) Inaintea acestuĭ General rus aŭ fost ca guvernatorĭ aĭ Basarabieĭ următórele persóne din înalta biurocraţie ruséscă: *A. de Sturdza*, Harting, Catacazi, Timcovski (1825—1828), Turgheneff (1828—1828 Februarie), Prajevski (1829—1838), Sorocunski (1829—1833), Averin (1833—1834), Fedoroff (1834—1853). După Fedoroff aŭ maĭ fost guvernatorĭ aĭ Basarabieĭ Generaliĭ Harting, Fonton-de-Veraion şi Constantinovicĭ, care administréză şi aḑĭ Basarabia.

In acest timp nobilimea Basarabieĭ aveà în fruntea sa următoriĭ mareşalĭ aĭ nobilimiĭ: D. Başot (1825—1830), Leonard (1830—1831), Dumitriu (1832—1841), Sturdza (1841—1850), Balş (1850—1853), Const. Moruzi, P. Cantacuzino, Iv. Catargi, iar după mórtea acestuia s'a ales d-l Krupenski, care e şi acum mareşal.

Din anul când s'a pus în practică noul plan al orașuluĭ, înălțimile nisipóse ale Bîculuĭ începură a fi nivelate și, în curgere de câțĭ-va anĭ, aceste înălțimĭ se acoperiră cu un șir de strade drepte, carĭ forméză astădĭ orașul propriŭ dis. Acéstă parte centrală acum a orașuluĭ se numià pe acele vremurĭ mahalà, iar acum din contra vechiul oraș pórtă nume de mahalà.

Suprafața Chișineuluĭ, după arătările biurouluĭ technic, este de 4.322 deseatine, 1.170 stînjenĭ, carĭ se împart în următorul mod:

Grădinĭ și parcurĭ . . .	3.430	deseatine (1)	
Cimitire	29	»	
Maidanurĭ	32	»	
Mahalale	48	»	
Albia Bîculuĭ	122	»	1.170 stînjenĭ
Construcțiunĭ	660	»	

Configurațiunea orașuluĭ are o formă neregulată, în lungime de $5^1/_2$ verste, iar în lărgime de 4 verste. Circumferațiunea zoneĭ orașuluĭ, cu mahalale împreună, e de 32 verste împrejur.

Orașul Chișineŭ se împarte în doue părțĭ: orașul de sus saŭ centrul și orașul de jos saŭ cel vechiŭ. Ambele părțĭ sunt împărțite în suburbiĭ și anume: Baiucanĭ, Schinósa, Malaia (mică) Malina, Balșaia (mare) Malina, Valea Curva, Grădina franțuséscă și Tăbăcăria.

Afară de aceste suburbiĭ, pe malul stâng al Bîculuĭ maĭ sunt doue slobodiĭ, anume *Vesterniceni* și *Rișcanovca*. Slobodiile acestea s'aŭ format în secolul XVIII, când Tătariĭ aŭ silit pe locuitoriĭ Chișineuluĭ să se adăpostéscă pe malul stâng al Bîculuĭ, unde se aflà pe aceste vremurĭ moșia boeruluĭ moldovén Râșcan. Dimitrie Cantemir, în cronica Moldoveĭ, amintesce cum că în dilele Măriei Sale *Râșca* erà dejà un tîrgușor însemnat. Maĭ târdiŭ însă, adaoge cronicarul, nisce negustorĭ armenĭ, carĭ făceaŭ comerciŭ cu Turciĭ și Tătariĭ din Caușanĭ, s'aŭ stabilit din noŭ în pustiitul

(1) După arătările biurouluĭ technic din Chișineŭ, grădinile ocupă 4.315 deseatine, pe carĭ sunt 1.034 grădinĭ cu pomĭ și viĭ și 31 grădinĭ cu zarzavaturĭ. *(от. бес. Земства.)*

Chişineŭ şi Râşca s'a transformat într'o slobodie a nouluĭ oraş.

La 1860, după recensămîntul făcut în luna Ianuarie, poporaţiunea Chişineuluĭ numĕrà dejà 87.477 locuitorĭ, din carĭ bărbaţĭ 48.149 şi femeĭ 39.298.

După confesiunĭ, acéstă poporaţiune se împărţià în următorul mod: (1).

Anul 1860.

CONFESIUNĬ	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	TOTAL
Ortodoxĭ	38.292	27.843	66.135
Ruşĭ schismaticĭ	1.507	1.426	2 933
Armenĭ	511	538	1.049
Catolicĭ	376	356	732
Protestanţĭ	141	109	250
Evreĭ	7.303	9.021	16.324

Aşà dar, acum treĭ-decĭ şi şése de anĭ, Chişineul erà locuit de o poporaţiune formată în $^3/_4$ de ortodoxĭ şi $^1/_4$ alte confesiunĭ, carĭ se repartisaŭ în următorul mod:

Evreĭ . . . . $^1/_5$
Ruşĭ schismaticĭ . . . . $^1/_{30}$
Armenĭ . . . . $^1/_{83}$
Catolicĭ . . . . $^1/_{120}$
Protestanţĭ . . . . $^1/_{30}$)

După némurĭ, poporaţiunea Chişineuluĭ se împărţià în sus arătatul an în următorul mod:

Românĭ 50%
Evreĭ 20%
Ruşĭ 10%
Grecĭ 6%

(1) Защукъ, Мат. для Статист., 1862, p. 100.

Bulgarĭ	5%
Ţiganĭ	5%
Armenĭ	2%
Polonĭ	1%
Germanĭ etc.	1%

Elementul rus, afară de sectanţĭ (rascolnicĭ), forméză stratul cinovnicilor, Greciĭ se ocupă cu comerciul, Armeniĭ sunt bărbierĭ, comercianţĭ şi industriaşĭ, Bulgariĭ zarzavagiĭ, Ţiganiĭ salahorĭ, Evreiĭ cârciumarĭ, zarafĭ, samsarĭ, cămătarĭ, meseriaşĭ, bancherĭ.

După arătările statisticeĭ oficiale, Chişineul modern posedă o poporaţiune de 122.917 locuitorĭ, din carĭ:

Anul 1892.

CONFESIUNĬ	LOCUITORĬ
Ortodoxĭ	78.751
Sectanţĭ ruşĭ şi alţiĭ	3.001
Catolicĭ	612
Protestanţĭ . . .	282
Evreĭ	39.270

Impărţirea acesteĭ poporaţiunĭ după starea civilă, caste şi profesiunĭ, este următórea:

Nobiliĭ:	Total	Bărbaţĭ	Femeĭ
ereditarĭ (potomstvenie dvoreane)	722	381	341
personalĭ (licĭnie dvoreane) . .	1.239	611	628
Clerul:			
Ortodox — clerul mirén . . .	1.039	626	413(1)
Ortodox — monachĭ	18	13	5
Armén	5	5	—
Catolic	3	3	—
Protestant	5	3	2
Evreĭ	204	84	35
Cetăţeniĭ onorificĭ (2)	62	28	35
Comercianţiĭ	1.904	1.202	702

(1) In Rusia familiile duhovnicescĭ compun un fel de tagmă (soslovie) a parte; membriĭ de orĭ-ce sex aĭ acesteĭ caste posedă deosebite drepturĭ.

(2) «Cetăţenĭ onorificĭ», un fel de grad.

Restul poporaţiunii sunt meseriaşi, agricultori, ómeni de muncă şi «raznocinţi», adecă ómeni cari nu aparţin nici uneia din categoriile stabilite de stat.

Studiând tabelele statistice ale mişcării poporaţiunii oraşului Chişineŭ începênd din anul 1834 şi până la anul 1892, constatăm că media crescerii prin nasceri este de 1.370 pe an, iar perderile prin mortalitate de 1.273, ceea ce ne dă o proporţiune de 100 : 90, adecă un spor de 335 născuţi.

Cifra medie de căsătorii, cari se contractéză pe an, este de 577.

Clima Chişineului, precum am mai spus dejà mai sus, nu este conformă cu cerinţele igienei moderne. După situaţiunea sa geografică (47°2′ lat., 46°30′ long. de la 1-iul meridian), clima localităţii este cevà mai jos de zona temperată, dar în realitate acéstă climă e nestabilă şi variată.

In genere Basarabia sufere mult în spre centru de arşiţa sórelui, radele căruia, încăldind tare atmosfera, o rarifică iar aerul rece al atmosferei munţilor carpatini, în circulăţiunea sa, precipitându-se spre a ocupà locul deşertat de aerul cald, produce mereŭ perturbaţiuni, dând nascere unor vînturi continue.

Acésta trebue să fie causa vînturilor dese ce bântuesc la Chişineŭ. Firesce că aceste vînturi sunt causate şi de alte împrejurări, precum sunt: inclinaţiunea platoului dintre Prut şi Nistru spre mare, apropierea Mării Negre, stepele Bugéculuĭ deschise spre Rĕsărit, pădurile de la méḍă-nópte etc.

Anotimpurile la Chişineŭ nu sunt constante, ci fórte variabile. Primăvara e mai des uscată decât ploiósă; vara sunt ḍile când temperatura se urcă la +3° până la +40° R, iar nóptea scade la +12° până la +15° R; tómna e în general abundentă în ploi, iar une-ori uscată, une-ori caldă cu ḍile pline de sóre, alte-ori rece şi cerul acoperit; érna e anotimpul cel mai variabil: sunt ani când frigul ajunge până la —20° R, iar altă dată érna întrégă osciléză între 0° şi —3° R.; adese-ori zăpeḍile sunt abundente, iar une-ori zăpada lipsesce saŭ se topesce iute.

Aceste variaţiuni se datoresc schimbărilor dese ale curentelor de aer: vînturile de la méḍă-ḍi şi sud-rĕsărit aduc plóie, crivĕţul şi vîntul direct de la nord-rĕsărit aduc seceta.

In ceea ce privesce solul pe care e construit oraşul, apoi

el se deosebesce după diferitele părţĭ ale oraşuluĭ; spre sud, unde se află partea centrală a oraşuluĭ, solul e nisipos; spre nord petros, iar în fundul văieĭ, unde e vechiul oraş, lutos.

Starea igienică a Chişineuluĭ e fórte negligiată. Lipsa de canalisare, depositele de gunoiŭ etc. sunt causele principale ale bólelor ca gastro-enterita, inflamaţiunile căilor respiratoriĭ, ftisia, pneumonia etc. Maĭ cu sémă poporaţiunea tînĕră sufere de tuberculosă.

Cu tóte acestea Chişineul, în comparaţiune cu cele-lalte oraşe ale Rusieĭ, se bucură de o crescere a poporaţiuniĭ destul de însemnată.

Despre însemnătatea acesteĭ cresceri ne pot da sémă următórele cifre:

La 1812 Chişineul erà locuit de o poporaţiune de 7.000 locuitorĭ. La 1828 el numĕrà dejà 18.594 locuitorĭ, din carĭ 3.603 familiĭ creştine (6.825 bărbaţĭ şi 4.532 femeĭ) şi 1.763 familiĭ evreescĭ (3.989 bărbaţĭ şi 3.243 femeĭ), acestea din urmă venite din Pódolia. După recensămîntul din anul 1835, Chişineul aveà o poporaţiune de peste 34.989 locuitorĭ de ambe sexe. La 1851, după recensămîntul al nouĕlea, poporaţiunea s'a stabilit la cifra de 58.849 suflete. La 1860 poporaţiunea erà de 87.447 locuitorĭ şi în fine la 1892 s'a ridicat până la 122.917 suflete.

Aşà că în curgere de 25 anĭ (de la 1812—1838) oraşul şi-a întreit poporaţiunea, ceea ce probéză cum că crescerea anuală în curgerea acestor anĭ a fost de 2.135 suflete, din carĭ, dacă vom deduce crescerea normală datorată nascerilor vom avé totuşĭ peste 1.800 suflete, a căror adăogire anuală trebue pusă pe séma *immigraţiuniĭ*.

Causele, carĭ aŭ atras spre Chişineŭ pe locuitorii din alte provinciĭ vecine ale Imperiuluĭ Rus, aŭ fost privilegiile şi drepturile, pe carĭ guvernul rus le dăruì emigranţilor ce se aşezaŭ în noua provincie cucerită.

Dejà la 1830, sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I, Evreiĭ, persecutaţĭ aspru în interiorul Imperiuluĭ, isgoniţĭ de prin oraşele rusescĭ, căpĕtară printr'un *ukaz* imperial, datat din ḑiua de 26 Septembre 1830, privilegiul de a se aşezà în Basarabia, fiind scutiţĭ de birurĭ şi imposite în curgere de doĭ anĭ. Eveiĭ din Polonia ruséscă şi din guvernămîntul Herson căpĕtară alte prerogative şi anume de a fi scutiţĭ

Aspectul fortăreţeĭ din Akerman.
(După o acuarelă din anul 1790, păstrată la Museul din Odesa.)

de plata patentelor în curgere de cincĭ anĭ, îndată ce vor trece Nistrul și se vor așezà în Basarabia. După expirarea celor cincĭ anĭ, pentru a curăţì orașele din sudul Rusieĭ de puhoiul evreesc, Impĕratul Nicolae I dete al doilea ukaz, prin care emigranţiĭ evreĭ așezaţĭ în Basarabia s'aŭ sc[illegible] de orĭ-ce dare către stat pe termin de treĭ anĭ. Protegiarea Evreilor emigranţĭ a urmat apoĭ să fie întărită prin multe alte disposiţiunĭ, atât sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I, cât și sub acea a Impĕratuluĭ Alexandru II. Sub acest din urmă Ţar, comercianţiĭ evreĭ din Basarabia se bucuraŭ de previlegiul de a plătì pentru dreptul de patentă mult maĭ puţin decât chiar comercianţiĭ rușĭ.

Acéstă protecţiune a Evreilor din partea Ţarilor a avut de scop pe de o parte curăţirea provinciilor rusescĭ de elementul evreesc, iar de altă parte desnaţionalisarea Basarabieĭ. Scopul ţintit firesce c'a fost atins și tîrgușórele și orașele din Basarabia s'aŭ umplut curînd cu Evreĭ.

Pândind desnaţionalisarea pămîntuluĭ românesc dintre Prut și Nistru, guvernul rus nu s'a oprit la organisarea immigraţiuniĭ evreescĭ, ci a întins protecţiunea sa și asupra tutulor eraticilor străinĭ, deschiḑênd pentru eĭ hotarele noueĭ provinciĭ. De aceea privilegiile dăruite Evreilor aŭ fost în curînd întinse și asupra comercianţilor străinĭ, carĭ primiaŭ cetăţenia ruséscă și se așezaŭ în Basarabia.

La 1832, printr'un noŭ *ukaz* imperial, s'a dat permisiune ţĕranilor din Rusia liberaţĭ de stăpâniĭ lor, precum și ţĕranilor robĭ carĭ sunt pe *obroc* (1), de a se așezà și a trăì prin orașele din Basarabia

La 1839 orașul Chișineŭ a maĭ fost gratificat cu următórele privilegiĭ excepţionale: «Comercianţiĭ străinĭ, carĭ se stabilesc în Basarabia», sună *ukazul* imperial, «și în special la Chișineŭ, și în termin de doĭ anĭ de la așezarea lor vor construì acolo fabricĭ, dughenĭ saŭ alte edificiĭ de comerciŭ, vor beneficià de privilegiul de a fi scutiţĭ de plata dreptuluĭ de patentă în curgere de ḑece anĭ; asemenea toţĭ ceĭ din străinĭ, carĭ se vor așezà în Basarabia, se vor scutì

(1) Ţĕraniĭ rușĭ robĭ căpĕtaŭ de la stăpâniĭ lor dreptul de a părăsì satele lor și a se angagià la muncă aiurea. Pentru acest drept eĭ plătiaŭ stăpânuluĭ o sumă de banĭ anual, care se numià *obroc*.

de orĭ-ce contribuţiunĭ, găsduire, dare de caĭ, căruţe saŭ alte rechisiţiunĭ pentru armată.»

Aceste privilegiĭ dăruite străinilor şi numaĭ străinilor, firesce, aŭ trebuit să producă şi aŭ şi produs marĭ turburărĭ în viéţa economică a poporaţiuniĭ autochtone române. Comercianţiĭ românĭ, neputênd ţiné pept puhoiuluĭ străin, protegiat şi ocrotit de către cuceritor, aŭ fost siliţĭ a desface daraverile lor comerciale şi a părăsì ţéra, saŭ a se ocupà cu altă îndeletnicire.

Protegiând invasiunea străină în Basarabia, guvernul rus a oprit până acum treĭ-ḑecĭ de anĭ printr'un şir de mĕsurĭ aşezarea coloniştilor ruşĭ.

Causa acesteĭ oprirĭ faţă cu elementul pur rus trebue căutată de o parte în dorinţa de a nu vedé provinciile rusescĭ despoporându-se, iar de altă parte în convingerea guvernuluĭ central că ţĕraniĭ ruşĭ sunt absolut incapabilĭ de a rusificà un alt ném, ci din contră, venind în contact cu o altă naţiune, eĭ singurĭ perd trăsurile lor naţionale şi se desnaţionaliséză. Părerea acésta, de alt-fel, în ceea ce privesce pe coloniştiĭ ruşĭ din Basarabia, a fost oficios emisă de d-l Batiuşcoff în scrierea sa despre Basarabia. (1) Poporul chiar în lăuntrul imperiuluĭ n'a sciut să rusifice aprópe pe nicĭ una din naţiunile micĭ (2) pe carĭ le-a cucerit, şi rusi-

---

(1) Бессарабія, историческое Описаніе. Батюшкова, 1892, p. 172.

(2) Rusia modernă este compusă din următórele némurĭ, pe carĭ le dăm maĭ jos împreună cu arătarea numerică a fie-căruĭ ném, însemnând şi anul recensămîntuluĭ din care este luată cifra de faţă: *Abugacĭ* 100 (1859), mahometanĭ; *Abhasĭ* 60.000 (1886); *Avarĭ* 96.000 (1885), mahometanĭ; *Adjarĭ* 59.516 (1886), mahometanĭ; *Agrjanĭ* 107 (1857), mahometanĭ; *Ayzorĭ* 2.272 (1891), creştinĭ; *Aleuţĭ*, păgânĭ, 1.913 (1871); *Arabĭ*, în provincia Samarcand; *Armenĭ* 954.642 (1891); *Arnăuţĭ* 1000 (1861), creştinĭ; *Baicaţĭ* 200 (1859); *Balcarĭ* 3000 (1875), mahometanĭ; *Başchirĭ* 600.000 (1887); *Beltirĭ* 3.100 (1887); *Bessermanĭ* 10.820 (1891), creştinĭ; *Bizarĭ* (1883) 2.000, păgânĭ, *Bobilĭ* în guvern. Perm, sunt păgânĭ; *Bolgarĭ* 80.000 (1870), creştinĭ; *Buriaţĭ* 270.000 (1891), lamaiştĭ; *Buharĭ* 9.000 (1880); *Belo-Ruşĭ* (1886) 5.000.000, catolicĭ; *Ruşĭ* purĭ (1886), 57.000.000, creştinĭ; *Vogulĭ* 8 000 (1880); *Vodĭ* 4.500 (1862); *Voteacĭ* 380.009 (1888), păgânĭ şi parte creştinĭ; *Hileacĭ* 7.000 (1890), păgânĭ; *Olandezĭ* 2.000 (1850), catolicĭ; *Holizĭ* 5.000 (1885), pe rîul Amur; *Grecĭ*, 60.000 (1889); *Georgienĭ*, 408.000 (1885), la Caucas; *Hurienĭ* 76.000 (1885), în guvern. Cutais; *Darginĭ* 54.300 (1891), mahometanĭ; *Daurĭ* 14.000 (1892), la Amur, sunt Buddiştĭ; *Dunganĭ* 11.582 (1892); *Evreĭ* 5.007.000 (1884); *Zirenĭ* 120.000 (1865); *Ijorĭ*

ficarea în Imperiul Rusesc până acum s'a mărginit în cercul îngust al eliteĭ societățiĭ, adecă al pătureĭ culte, care este produsul firesc al școlelor publice, și ca atare a învĕțat să cugete, să simță, să scrie și să vorbéscă rusesce; în afară de acest cerc destul de restrîns, în păturile de jos ale popórelor ce compun vastul Imperiŭ rusesc, fie-care ném și-a păstrat fisionomia sa națională, fără a avé cea maĭ rudimentară simpatie pentru unitatea etnică dominantă. Nu vom exagerà nicĭ de cum, când vom afirmà că popórele carĭ locuesc în Rusia, inclusiv și poporul rus, cunosc tot așà de puțin existența celebrilor scriitorĭ rușĭ ca Tolstoi, Dostoiewski, Pușkin etc. cât de puțin îĭ cunósce și țĕranul nostru român din județul Dolj saŭ de aiurea. Acéstă afirmațiune o înregistrăm acì numaĭ și numaĭ pentru a dovedì cât de slabă este legătura între pătura cultă rusificată din Rusia și popórele din sînul cărora acéstă pătură s'a format.

(1850), guvernămîntul Petersburguluĭ, creștinĭ; *Imeritinĭ* 428.000 (1886), la Caucas, creștinĭ; *Inghiloinĭ* 9.000 (1886), dincolo de Caucas, mahometanĭ; *Ingușĭ* 28.000 (1891), mahometanĭ; *Indușĭ* 860 (1876), la Turkestan; *Iezidĭ* 15.500 (1891), păgânĭ; *Cadjarĭ* 5.000 (1873), mahometanĭ; *Cazachĭ* 1.100 (1893), mahometanĭ; *Cazi-Cumachĭ* 24.000 (1891) la Dagestan; *Caybalĭ* 8.500, (1892); *Calmucĭ* 2.200.000 (1891), buddiștĭ; *Camasinĭ* 400 (1893), creștinĭ; *Camciadalĭ* 3.849 (1892), creștinĭ; *Caragașĭ* 400 (1893); *Caraimĭ* 10.000 (1893), mosaicĭ; *Caracalpachĭ* 250 (1851), la Astrakan; *Carapapachĭ* 24.000 (1892), la Cars; *Caraciaenĭ* 25.000 (1891), mahometanĭ; *Corelĭ* 300.000 (1875), protestanțĭ și ortodoxĭ; *Cacienĭ* 12.000 (1890), creștinĭ; *Chizilĭ* 6.000 (1839), creștinĭ; *Chilĭ* 1.000 (1883), păgânĭ; *Chirhișĭ* 3.000.000 (1890); *Chirhizĭ-Cayzacĭ* 3.290.000 (1890), mahometanĭ; *Chinezĭ* 12.000 (1894), Buddiștĭ; *Coreĭ* 16.200 (1893); *Corechĭ* 3.811 (1892), păgânĭ; *Crevinghĭ* 300 (1851), *Cumîchĭ* 108.800 (1891), în Dagestan; *Curḑĭ* 84.000 (1891), mahometanĭ; *Curilĭ* 2.000 (1860), păgânĭ; *Ciurițĭ* 55.000 (1891), Dagestan; *Lamuțĭ* 2.502 (1892), guvern. Iacut; *Latișĭ* 1.050.000 (1878), guvern. Curlanda, Lituania și guvern. Covna; *Lezghinĭ* 597.005 (1886) Dagestan; *Lituanĭ* 2.500.000 (1873), catolicĭ; *Loparĭ* 3.380 (1859); *Rutenĭ* 17.110.000 (1886) în guvernămintele Kiev, Poltava, Ciernigov, Charcov, Podolia, Volhinia, Cursc, Voronej și sudul Rusieĭ până la rîul Volga și Cubanĭ; *Mangiurĭ* 14.000 (1891), Buddiștĭ; *Mescerenĭ* 160.000 (1886), pâgânĭ și mahometanĭ; *Mingrelĭ* 214.000 (1891), Cutais; *Moldovenĭ* (Românĭ) 1.492 000 (1892) în Basarabia și guvernămintele Podolia, Herson și Ecaterinoslav; *Mordvaĭ* 775.000 (1866), creștinĭ; *Nohaĭ-Tătarĭ* 61.560 (1891), mahometanĭ; *Germanĭ* 1.760.000 (1885), luteranĭ, catolicĭ, sectanțĭ; *Osetinĭ* 164.000 (1886); *Osteachĭ* 26 000 (1880), păgânĭ; *Permeachĭ* 90 000 (1886), creștinĭ; *Persienĭ* 32.300 (1889), mahometanĭ; *Polonĭ* 7.000.000 (1886), catolicĭ; *Sagaenĭ* 11.720

La médă-nóptea Basarabieĭ s'a demonstrat într'un mod patent cum că ţěraniĭ Rutenĭ şi Ruşĭ, carĭ s'aŭ aşezat pe acolo, s'aŭ romanisat într'un timp scurt; iar în general vorbind, în Basarabia întrégă, proverbul moldovenesc: «Tata Rus, mama Rusă, iar Ivan Moldovan» a devenit de mult dejà un adevěr etnic. Rusia n'a rusificat până în ḑilele nóstre în Basarabia decât acea pătură semi-cultă, care forméză stratul suprapus peste adevěratul popor.

Immigraţiunea Cazacilor, precum şi colonisarea oraşelor cu elementul muscălesc, s'aŭ făcut, precum am arătat maĭ sus, în contra voinţeĭ ocârmuiriĭ. Acéstă immigraţiune s'a format parte din robĭ fugăriţĭ din Rusia, parte din *rascolnicĭ*, carĭ, fugind de persecuţiunile religióse de sub domnia Impěratuluĭ Nicolae I, s'aŭ aşezat la gurile Dunăriĭ.

Oraşul Chişineŭ s'a folosit de aceste elemente vagabonde, formându-şĭ din eĭ o nouă poporaţiune. (1) La 1827 oraşul

(1864), păgânĭ; *Samoeḑĭ* 22.000 (1859), păgânĭ; *Sarḑĭ* 690.300 (1876); *Svaneţĭ* 14.035 (1891), creştinĭ; *Sîrbĭ* 200 (1879); *Tabasoranţĭ* 14.460 (1891), în Dagestan; *Tadjikĭ* 137.280 (1879), mahometanĭ; *Talişînĭ* 50.510 (1886), mahometanĭ; *Taranĭ* 51.097 (1892), mahometanĭ; *Tătarĭ* 2.500.000 (1866), mahometanĭ; *Talî* 124.683 (1886); *Telenguţĭ* 18.000 (1859), Buddiştĭ; *Teptcarĭ* 130.000 (1866), mahometanĭ; *Thunguḑĭ* 43.000 (1892), păgânĭ; *Turcĭ* 70.216 mahometanĭ; (1892) la Cars; *Turcomanĭ* 262.700 (1897), la Cars; *Ubachĭ* 25.000, (1876), *Uzbecĭ* 182.020 (1876), mahometanĭ; *Uranchaenĭ* 18.000 (1865), păgânĭ; *Finĭ* 2.000.000 (1890), Finlanda, guver. Petersburg, Archanghel şi Oloneţ, protestanţĭ; *Ţiganĭ* 18.970 (1875); *Ceremişĭ* 283.000 (1892); *Cerkezĭ* 161.960 (1891), mahometanĭ; *Cehĭ* 24.000 (1890), protestanţĭ husiţĭ; *Cecenĭ* 195.900 (1891) mahometanĭ; *Ciuvaşĭ* 540.000 (1866), creştinĭ; *Ciudĭ* 13.250 (1865), creştinĭ; *Ciuccĭ* 13.000 (1892), creştinĭ; *Suedezĭ* 260.000 (1866), luteranĭ; *Scoţienĭ* 250.000 (1871), în Caucas-Piatigosc; *Estĭ* 656.000 (1880); *Iacuţĭ* 330.000 (1893), păgânĭ.

Dând acest cam lung registru al némurilor, din carĭ se compune vastul Imperiŭ Rus, am avut în vedere acì să arătăm într'un mod *cert* că istoriciĭ oficioşĭ ruşĭ, precum sunt Batiuşcoff, Nakko *et tutti quanti* fac mare greşală, când declară în scrierile lor cum că Imperiul Rus *etniceşte* forméză un ce omogen şi compact rusesc. Rusia modernă nu posedă astăḑĭ decât 56 % din poporaţiunea sa totală *pur ruséscă*, iar restul de aprópe jumătate se compune din alte némurĭ, pe când Basarabia, din contra, din totalul poporaţiuniĭ sale de 1.655.000 locuitorĭ, numěră 1.009.000 de Românĭ. *(Statesman's Handbook for Russia,* 1896.)

(1) In archiva sucursală din Iaşĭ există peste 1.200 dosare rusescĭ privitóre la emigraţiunea robilor Ruşĭ în Basarabia. Unele din aceste dosare sunt adevěrate monografiĭ.

Chişineŭ numĕrà dejà peste 3.031 case, iar la 1833 numĕrul caselor crescuse până la 3.264 de paiantă şi 495 de zid. La 1834 s'a început zidirea părţiĭ moderne a oraşuluĭ, stradele s'aŭ nivelat de către inginerul Eytner, s'a organisat primul serviciŭ de pompierĭ şi s'aŭ aşezat pe stradele principale întâiele felinare.

In anul 1862 Chişineul numĕrà dejà 5.794 case, iar în anul 1892 numĕrul caselor erà de 7.823. In acest numĕr al edificielor intră şi:

Biserici ortodoxe de zid	13
» catolice	1
Biserica armenéscă	1
» luterană	1
» rascolnică	1
Templul israelit	1
Case evreescĭ de rugăciune	30
Usine	14
Şcóle publice	10
Spitalul: militar	1
» civil	1
Temniţa	1
Farmaciĭ	5

Imprejurul oraşuluĭ sunt grădinĭ şi viĭ; în slobodiile de lângă oraş se află:

La *Baiucanĭ* o biserică de zid	1
Usine şi fabricĭ	33
La *Schinóşica* morĭ de vînt	15
» *Mica Malina* o biserică	1
Ateliere	34
Morĭ de vînt	1

Chişineul modern posedă peste o sută de strade, douĕ grădinĭ publice, din carĭ una pórtă nume de Bulevard şi încunjură catedrala, spre care duce o frumósă alee de plopĭ, ce trece printr'o monumentală pórtă triumfală în stilul roman. (Fig. 3.)

In faţa porţiĭ triumfale, din partea stângă a stradeĭ Alexandrovskaia, se înalţă palatul Mitropolieĭ, reşedinţa Archiepiscopuluĭ Basarabieĭ.

Afară de piaţa Soborna (a catedraleĭ), oraşul maĭ posedă şi alte pieţe spaţióse, precum acea a Poliţieĭ, a Chiristegiilor

(Lesnaia), a Oboruluĭ de fîn şi de vite (senaia); dar cele maĭ caracteristice sunt piaţa numită «*Starî Bazar*» (o adunătură de dugheni evreescĭ) şi piaţa *Luminaria*, unde se vînd zarzavaturĭ. Tóte aceste pieţe sunt rĕŭ pavate, murdare şi noroióse.

Ca edificiĭ publice Chişineul se mîndresce cu catedrala sa cu hramul Nasceriĭ Domnuluĭ, construită la 1836 în stil italian. Acéstă biserică spaţiósă are treĭ mese sfinte, maĭ multe icóne scumpe şi este înzestrată cu vestminte sacerdotale bogate. I. P. S. Archiepiscopul Dimitrie Sulima îşĭ are sarcofagiul sĕŭ în interiorul acesteĭ biserice; asemenea tot în lăuntrul bisericeĭ se află şi mormintele Archiepiscopuluĭ Mitrofan din Ierinopolis şi Episcopuluĭ Antonie.

A doua biserică ce posedă oraşul, după catedrală, este acea a Inălţăriĭ Domnuluĭ, zidită la 1830. Cele-lalte bisericĭ din Chişineŭ sunt:

BISERICILE DIN CHIŞINEŬ	ANUL ZIDIRIĬ
Sf. Archanghel Michail	1803
Sf. Ilie	1806
Buna-Vestire	1810
Sf. Gheorghe	1819
Archanghelul Michail din Baiucăĭ	1825
Sf. Haralambie.	1836
Cimitiruluĭ ortodox	1830
Sf. Tóder	1858

Aşà dar cele maĭ vechĭ bisericĭ din Chişineŭ datéză de la 1803—1806; unele din aceste sfinte lăcaşurĭ posedă cevà avere în imobile, viĭ, grădini, darurĭ de la enoriaşiĭ Românĭ.

Ca edificiĭ de stat Chişineul posedă un frumos liceŭ (întâiul liceŭ), palatul guvernatoruluĭ, tribunalul şi o temniţă monumentală. Din casele particulare merită a fi menţionat frumosul, deşì vechiŭ, palat al familieĭ Catargi.

Oraşul maĭ posedă şi două monumente publice. Unul, în memoria mareluĭ poet rus Alex. Puşkin (Fig. 4), se află aşezat într'o alee de teĭ din grădina franţuséscă (cazioniĭ sad). Alt monument, construit în memoria rĕposatuluĭ Im-

pĕrat Alexandru II (Fig. 5), se află aşezat la intrarea aceleiaşĭ grădinĭ. Monumentul acesta din urmă represintă pe Autocratul Rusieĭ îmbrăcat în porfira Impĕraţilor bizantinĭ; pe soclul de marmoră sunt gravate următórele cuvinte: «Ţaruluĭ-liberator, Alexandru II, 17 Februarie 1855—1 Martie 1881.»

Aceste ambe monumente firesce că sunt cu desăvîrşire străine Basarabieĭ: poetul rus Puşkin a scris frumósele sale poesiĭ în limba rusă, necunoscută poporuluĭ român din Basarabia, şi bustul poetuluĭ rus nu amintesce locuitorilor Chişineuluĭ decât tristul fapt că în zidurile acestuĭ oraş a fost exilat Puşkin de către Impĕratul Nicolae şi că acì a scris dînsul maĭ multe din operele sale.

De la 1886 oraşul Chişineŭ începù a se transformà; de atuncĭ încóce s'aŭ pavat cu pétră peste 60.000 stînjenĭ pătraţĭ de strade şi pieţe, s'a construit o linie de tramway, care percurge câte-va strade, şi, în fine, actualul primar, d-l Smidt, a elaborat un proiect de alimentare a oraşuluĭ cu apă.

Până ce însă locuitoriĭ Chişineuluĭ vor puté să-şĭ potoléscă setea cu apă potabilă, eĭ aŭ acum la îndemână un isvor bogat pentru a-şĭ potolì setea sufletéscă: acest isvor este frumósa şi avută biblioteca publică a oraşuluĭ.

Sunt puţine oraşe în Rusia care posedă o analogă bibliotecă publică. Acéstă bibliotecă a fost inaugurată la 22 Octobre 1832 de către guvernatorul civil al Basarabieĭ d-l Sorokunsky. Pétra de temelie pentru înfiinţarea biblioteceĭ s'a pus de către Liprandi, Kelcher, Balen-de-Ballu şi Comitele Voronzoff, carĭ aŭ dăruit într'acest scop o mulţime de cărţĭ bune. La 1835, mulţumită donaţiunilor, biblioteca aveà dejà peste 329 volume, din carĭ 50 cărţĭ rusescĭ, 19 francese, 20 germane, 131 englese, 7 italiane, 42 danese, 13 latine, 2 grecescĭ, 3 evreescĭ, 4 arăbescĭ şi *o singură carte românéscă*—Psaltirea. La 1880, după o dare de sémă tipărită, biblioteca Chişineuluĭ posedà 14.396 volume şi 92 colecţiunĭ de ḑiare, din carĭ 1.047 francese, 764 englese, spaniole, grece, latine, arăbescĭ şi chiar sanscrite... şi nicĭ o carte în limba română, dispărênd chiar şi Psaltirea românéscă.

Acéstă absenţă a vre-uneĭ cărţĭ românescĭ, precum şi formala interḑicere de a avé în biblioteca publică vre-o carte saŭ vre-un ḑiar în limba românéscă, este trăsura caracteristică şi

manifestéză tendința care a călăuzit pe guvernul rusesc în hotărîrea sa de a înzestrà orașul Chișineŭ cu o bibliotecă excepţional de avută.

Biblioteca din Chişineŭ are de scop a rĕspândì în pătura cultă orăşenéscă cultura, limba și literatura muscăléscă.

Odată cu acest isvor de cultură ruséscă, guvernul rus s'a îngrijit de a creà și o presă ruséscă locală. Cel dintâiŭ diar creat pentru acest scop a fost *Oblasnie Wiedomosti*, care a apărut pe la 1854; apoĭ a apărut *Eparhialnie Wiedomosti* şi în fine *Besarabski Wiestnik* şi *Besarabeţ*. Tóte aceste diare. afară de partea oficiósă, se ocupă puţin şi de interesele locale ale Basarabieĭ. Din când în când în colónele acestor diare se strecóră şi câte un articol preţios privitor la etnografie, starea economică și socială a locuitorilor; însă atitudinea acesteĭ prese oficióse rusescĭ a fost şi este pururea dispreţuitóre și duşmană némuluĭ nostru. In deosebĭ organul eparchial, care se tipăresce la Chişineŭ, se întrece în limbagiul violent față cu România, cu biserica română de la Cuza încóce și cu Regele Carol. (1)

Oraşul Chişineŭ are ca marcă stema Basarabieĭ; acest semn eraldic i-a fost dat la 1826. Desemnul mărceĭ este următorul: un scut divisat în două: în partea de sus, pe câmp roşu, este desemnată acvila cu două capete a Rusieĭ; pe peptul acvileĭ, Sf. Gheorghe; în ghiarele acvileĭ, făclia şi cununa de laurĭ; în partea de jos, pe câmp aurit, e desemnat Capul de boŭ al Moldoveĭ. Marca oraşuluĭ Chişineŭ nu e și a judeţuluĭ cu acest nume; pe marca judeţuluĭ este desemnat un arbore pe câmp albastru.

Akkerman.

Oraşul Akkerman, saŭ maĭ bine dis *Ak-Kerman*, care semnifică în limba turcéscă «pétră albă», este aşezat pe malul drept al limanuluĭ Nistru; malul acesta e petros, înalt, și posițiunea sa geografică e sub 46° 11',31" latit. nordică și 48° 30' 1/3 long. de la Rĕsărit după meridianul Parisuluĭ.

Akkermanul se află la 40 kilometri departe de Odesa și

(1) A se vedé articole d-luĭ Studnitski cu privire la P. S. S. Melchisedec, la Academia Română, la d-l D. Sturdza și la propaganda catolică în România. *Епархіальныя Вѣдомости*, anul 1892

$561^1/_2$ kilometri de Chişineŭ. Şoséua care-l légă cu portul Odesa trece prin Olviopol, orăşel aşezat pe malul stâng al limanuluĭ, tocmaĭ în faţă de Akkerman; comunicaţiunea între ambele oraşe se face cu vaporaşe speciale; aceste vaporaşe sunt însă de construcţiune fórte veche şi incomodă.

Akkermanul propriŭ ḑis este construit de-alungul maluluĭ; tot pe mal se află vechia şi renumita cetate cu castelul seŭ. Maĭ departe spre apus se încep suburbile: ca o singură stradă lungă, nepavată se întinde suburbia *Papuşoĭ;* apoĭ, dincolo de délurile acoperite cu viĭ, ce încunjură oraşul, se află coloniile *Şaba*, *Chimbet*, *Mica Catarjea*, iar din partea opusă *Turla* (Turciĭ numiaŭ Nistrul: Turla, Turlachi), *Ciaiza* şi colonia *Bâcozî.*

Tóte aceste suburbiĭ şi mahalale comunică cu oraşul propriŭ ḑis printr'un singur pod de pétră, numit *Crivda.*

Istoricul acestuĭ oraş fórte vechiŭ merită deosebită atenţiune; de trecutul seŭ sunt legate paginele de aur ale istorieĭ némuluĭ nostru.

Cu patru, cincĭ secolĭ înaintea luĭ Christos (1) emigranţiĭ Grecĭ din Mileta, aceĭ carĭ aŭ fundat Olvia, aŭ fost ceĭ dintâĭ carĭ întemeiară pe malul limanuluĭ Nistru o colonie, numită *Niconia.* (2) De altă parte, după Ammian Marcellin, dejà cu şése secolĭ înaintea luĭ Christos a existat acolo colonia feniciană numită *Ofiuza.* Acéstă colonie, scrie Herodot, a fost locuită de *Nevriĭ*, poporul care înaintea campanie luĭ Dariu în ţéra Schiţilor a părăsit seliştea din causa mareĭ înmulţirĭ a şerpilor. (3) Pe timpul luĭ Herodot (4), în locul Ofiuzeĭ existà dejà oraşul *Tiras* (5), locuit de Tiritanĭ, supuşĭ de Dariu la a. 300 înainte de Christos.

După mórtea luĭ Alexandru Macedon, Basarabia a făcut parte din Thracia, apoĭ Regele Lisimach a fost biruit de către Decebal (6) şi Basarabia a devenit partea integrantă a Dacieĭ.

(1) A se vedé *Schiţia* luĭ *Herodot.*

(2) Bugnion, p. 172.

(3) Ofiuza, oraşul şerpilor.—Bugnion, p. 87—90.

(4) *Herodot* s'a născut la a. 484 înainte de Christos.

(5) Bugnion, p. 57.

(6) Lângă Akkerman s'a găsit o monetă de aur cu inscripţiunea: «Basilios Lizimachi». A se vedé *Archiva de istorie a Societăţiĭ imperiale din Odesa.*

Cam pe la a. 200 înaintea luĭ Christos, în locul anticuluĭ *Tiras* erà o colonie grécă, aĭ căreia locuitorĭ făceaŭ negoţ cu locuitoriĭ Basarabieĭ; apoĭ, când Romaniĭ aŭ ocupat Dacia şi legiunile lor aŭ trecut dincolo de Prut, vechiul Tiras a fost numit de dominatoriĭ lumeĭ antice *Alba-Julia.* (1)

Alba-Julia devenì în curînd un oraş important, unde a fost stabilită o garnisónă romană şi unde Romaniĭ aveaŭ factoriĭ şi deposite de mărfurĭ, pentru a face negoţ de schimb cu popórele sĕlbatice. Despre acéstă dominaţiune romană există maĭ multe medaliĭ şi alte monumente, ale cărora rĕmăşiţe se găsesc mereŭ împrejurul modernuluĭ Akkerman.

Domnia romană a fost spulberată de puhoiul Hunilor, carĭ pe la a. 376 după Christ aŭ năvălit în Basarabia. Attila cu Huniĭ a pustiit Basarabia-de-jos. După Hunĭ venirā rînd pe rînd alte popóre barbare şi actualul Akkerman, sub numele de *Thiras* şi *Turis,* pe la a. 545 după Christos, se aflà în mânile Anḑilor, apoĭ ale Cumanilor, carĭ îl numiaŭ *Acliba,* apoĭ ale Tiberilor şi în fine ale Slavilor, carĭ îl numiră *Beli-Gorod.* (2)

Pe timpul Cruciaţilor, şi anume pe la 1099 când Cruciaţiĭ aŭ luat Ierusalimul şi apoĭ maĭ târḑiŭ, pe la 1204, când Constantinopolea a căḑut sub domnia romană şi a Veneţianilor, comerciul de pe Marea Négră a fost ocupat de Romanĭ, carĭ s'aŭ stabilit şi la Akkerman, pe care-l numiră *Mon-Castro* şi *Mavro-Castron.*

Imprejurul gurilor Nistruluĭ se aflaŭ dejà pe atuncĭ maĭ multe lacurĭ fórte avute în sare, malurile rîuluĭ eraŭ acoperite cu viĭ, iar apele mişuiaŭ de pescĭ. Aceste avuţiĭ naturale ispitiră pe Genovesĭ de a se stabilì pe ruinele anticuluĭ Tiras. O colonie a fost fundată sub nume de Mon-Castro, care se numià, precum se pare, şi *Aspro-Castron.*

Veneţianul Iosif Barbaro, scriind despre Mon-Castro, ḑice că «Genovesiĭ, la 1436, pentru a apĕrà oraşul de revĕrsările Nistruluĭ, precum şi pentru apĕrarea lor de eventualitatea uneĭ năvălirĭ barbare, aŭ ridicat un val de pămînt împre-

(1) D-l Kraschensky, *Wspomnienie Odessy*, *Iedynan и Budzacu* ; — *Gr. G. Tocilescu, Al. Xenopol, M. Kogălnicênu.*

(2) Letopiseţul luĭ *Nistor*, ed. 1846, I, p. 3; — *Исторія Государства Россійскаго Карамзинъ*, I, pp. 24 — 40; — Записки Об. Ист. и Древ. статьи г. *Черткова*, — *Бѣляева*, пр. *Моск.* унив. *Надеждина.* Критич. Изслѣд. *Венелинъ*, pp. 133—220; *B. P. Hasdeu*, Князь Берладскій.

jurul castelului.» In aceste timpurĭ Genovesiĭ făceaŭ din factoria lor un întins negoţ de grâne cu Polonia. Bucatele se aduceaŭ pe Nistru, care erà pe atuncĭ navigabil, şi la gura limanuluĭ deschis spre mare. In acest liman se revĕrsaŭ rîurile Asiac, Ofiuza şi altele, carĭ de atuncĭ încóce aŭ secat şi aŭ dispărut. Maĭ târḑiŭ, apele înpuţinându-se, s'a format acea limbă de nisip, care astăḑĭ desparte limanul de Marea Négră, formând un lac cu apă dulce.

După dispariţiunea coloniilor genovese din Crimea, Mon-Castro a maĭ păstrat preponderenţa sa pe Marea Négră. Bugnion, în cartea sa *La Bessarabie ancienne*, scrie ca Tătariĭ priviaŭ rĕŭ pe Genovesĭ şi se tot încercaŭ cu ajutorul Slavilor să-ĭ isgonéscă de pe malurile Măriĭ Negre. Hanul Hadji, simţindu-se destul de puternic pentru a cucerì ţéra întrégă, începù ostilităţile cu Genovesiĭ.

După mórtea luĭ Hadji, fiiĭ sĕĭ, certându-se pentru domnie, unul din eĭ, anume Mengli-han, a fost sprijinit de Genovesĭ, dar în curînd a fost alungat de Tătarĭ de pe scaunul de domnie şi în locul sĕŭ s'a urcat pe tron Haider-Ghireĭ. Acest din urmă Han a închinat Crimea tătăréscă luĭ Mahomet II, iar acest Sultan, după ce a desarmat pe locuitoriĭ Crimeeĭ, a transportat peste 40.000 de Genovesĭ la Constantinopole. Unul din aceste transpórte, expediat spre Cafa, sub îndemnul curagiosuluĭ Genoves Simon Fornario a desarmat pe Turcĭ şi, devenind stăpânĭ peste corăbiĭ, Genovesiĭ s'aŭ refugiat la *Mon-Castro*.

Stefan-cel-Mare, gloriosul Domn al Moldoveĭ, a întîmpinat pe refugiaţiĭ Genovesĭ cu bunăvoinţă şi i-a adăpostit. Turciĭ, carĭ se puseră a urmărì pe fugarĭ, năvăliră în Moldova, asediând Mon-Castro. (1) După plecarea armateĭ turce, Stefan-

(1) *Лызловъ:* Итако Магометъ, обладая Тавридою, пойде съ воинствомъ по морю, въ галерахъ подъ *Бѣлградъ Волоскій иже и Монкаструмъ* называется, состоящій на устіяхъ Днестровскихъ, гдѣ той въ Черное море впадаетъ, и, обступивши жестоко приступили къ нему; его же Стефанъ, воевода Волоскій, охраняше отъ тѣхъ тѣсныхъ, турковъ губящій. Обаче взяши турки градъ той, такожде чрезъ подданіе, но вскорѣ по отшествіи турковъ, Стефанъ воевода воспріялъ его, аставленныхъ въ немъ турковъ избивши». *Blisa*, p. 858;—*Cremer*, Libr. XVIII, 412; —*Naruszewicz Taur*, 106.

In fine, *Brun* ḑice că Maghiariĭ numiaŭ actualul Akkerman *Ferievar* şi apoĭ adaoge: «Bizantiniĭ îĭ ḑiceaŭ *Aspro-Castron* şi *Levcopolichnion*, iar Impĕratul Constantin Porfirogenitul îl numesce *Aspron*.»

cel-Mare a măcelărit garnisóna şi a reocupat vechia sa cetate (1475), în care Genovesiĭ aŭ trăit până pe la sus arătatul an·
Inaintea năvălirii Turcilor, pe la 1450, Alexandru-Vodă, fiul luĭ Iliaş-Vodă (1), a fost ajutat de Regele Cazimir al Poloniei şi a învins pe Bogdan, iar apoĭ a fost silit să fugă împreună cu mama în Polonia, pentru că Bogdan l'a scos din domnie. Domnul biruit a trimis atuncĭ solie către Cazimir, închinându-ĭ ţéra. Despre acésta găsim următórele în cartea luĭ Albertrandi: «Moldovenii cereaŭ să fie alipiţĭ la Polonia, şi ţéra lor e bogată şi importantă *pentru portul Bielgorod.*» La 1451, după mórtea năprasnică a luĭ Bogdan-Vodă, Poloniĭ aŭ ajutat pe Alexandru-Vodă să-şĭ recapete scaunul perdut şi Burgolab a ocupat Bielgorod.
Genovesiĭ, fugind din Mon-Castro, s'aŭ adăpostit în castelul din Soroca, unde existaŭ altă dată maĭ multe inscripţiunĭ latine pe zidurile turnuluĭ.
La 1484, teribilul Baiazet, fiul luĭ Mahomet, a cucerit Chilia şi Akkerman, silind pe Stefan-cel-Mare să se retragă dinaintea hordelor tătare, carĭ năvăliră în Basarabia, pustiând ţéra întrégă. Cu tóte aceste, Turciĭ n'aŭ distrus cetatea luĭ Stefan şi zidurile cetăţiĭ, cu inscripţiunile măreţe ale mareluĭ Domnitor al Moldoveĭ, aŭ păstrat amintirea glorióseĭ domniĭ pămîntene. Acum opt anĭ, pe la 1890, s'a găsit lângă Akerman un monument istoric de pe aceste vremurĭ glorióse.
Rĕmăşiţa archeologică găsită se compune dintr'un soclu făcut dintr'un monolit calcar în lungime de 24 centimetri şi înalt de un metru, cântărind 20 pudurĭ. Pe acéstă pétră se află săpată următórea inscripţiune:

TEMPORI BON
OP (RO) SALYTE
DOMINORYM
NNL SEPTIMI
SEVERI PERTE
NACIS ETM
AYREL ANTON
INI AYQQ ET
L SEPTIME (GE
TAE CÆSARIS.

Fig. 5 represintă fotografia petreĭ cu inscripţiunea latină.

(2) *Albertrandi*, I, p. 71; asemenea şi în *Wspomnienie* a luĭ Kraskewsky, 3 v.

Archeologiĭ ruşĭ consideră acéstă pétră ca fărâmătura uneĭ colóne romane de pe anul 201 şi restabilesc inscripţiunea în următorul mod: (1)

«*Tempori bono, pro salute dominorum nostrorum Lucii Septimii Severi Pertinacis et Marci Aureliu Antonini Augustorum et Lucii Septimii (Getae Caesaris).*»

Cu patru anĭ înaintea acesteĭ preţióse descoperirĭ archeologice, adecă pe la 1886, s'a găsit tot la Akkerman un alt monument istoric fórte scump nouĕ Românilor. Săpându-se temelia caselor Evreuluĭ Trachtmann, care casă se află tocmaĭ în apropierea cetăţiĭ, la adîncime ca de un stînjen s'aŭ găsit maĭ multe petre cioplite, iar sub aceste petre o tablă de marmoră în lungime de 45 centimetri şi înaltă ca de ½ metru. Pe tabla de marmoră este gravată o inscripţiune slavă fórte lisibilă. Acéstă tablă se află acum în păstrarea Museuluĭ de archeologie din Odesa al Societăţiĭ de istorie. Fig. 6 represintă fotografia tableĭ.

Intréga tablă de marmoră, cu ornamentaţiunea şi inscripţiunea sa, e frumos lucrată. Ornamentaţiunea ocupă partea superiósă a tableĭ şi represintă, în mijlocul frunzişuluĭ, Capul de boŭ cu stéua de-asupra frunţeĭ, adecă stema Moldoveĭ. Urechile drepte ale animaluluĭ sunt săpate orizontal, maĭ sus de ele sunt córnele, în mijlocul cărora e stéua cu şése raḑe. Lângă cornul drept, sus, altă stea; lângă cornul stâng, sus, luna, saŭ maĭ bine ḑis semi-luna; iar de-asupra córnelor o corónă. Corpul animaluluĭ se rézimă pe un scut aplecat, despărţit în douĕ: într'una din despărţiturĭ sunt patru liniĭ adînc săpate, în despărţitura cea-laltă florĭ. Iată acum şi textul inscripţiuniĭ.

† под лети бѫ плѫщенні
агнꙙ ҂дꙋли сѫкершасѧ велика
врáта вѫдньи благочестивꙙгонс
тефана вѡевѡдѣ и бѫ дне
паноꙋ лоꙋцианѡꙋ Хермаоꙋ.

Adecă: «In anul de la nascerea Domnuluĭ 1438 aŭ fost zidite marele porţĭ; în ḑilele cuviosuluĭ Stefan Voevod şi în ḑilele boeruluĭ Luţian Herman.»

Archeologul rus, care a cercetat şi a studiat rĕmăşiţele

(1) Латышевъ, *Insc. ant. Ponti Eux.*, No. 3, p. 9, No. 2.

aceste archeologice chiar pe locul unde s'aŭ găsit ele, scrie următórele:

«Acum vr'o 25 anĭ maiestósa pórtă a cetăţiĭ, turnul cel mare patrunghiular, cu ambrasurile şi gurile sale de foc, aŭ fost unite cu malul printr'un pod de lemn, care treceà peste rîpa cetăţiĭ ce încunjură întréga ruină. Nimic din tóte acestea n'a rĕmas acum; în locul poduluĭ e un strat mare de băligar — gospodărie căzăcéscă! Nisce colóne (?) săpate adînc în pétra de la intrarea în turn, atât dintr'o parte, cât şi din alta, arată cum că porţile se scoboraŭ din sus în jos, alunecând pe nisce burlane. La depărtare de câţĭ-va stînjenĭ înlăuntrul turnuluĭ erà a doua pórtă, care duceà în curtea cetăţiĭ. Apropiându-mĕ de turn, am observat, imediat la drépta de la intrare, sus, o gaură pătrată în zid; acéstă gaură are întocmaĭ forma tableĭ găsite.» (1)

La 1497 cetatea Akkerman a căḑut în mâna Turcilor. Iar la 1503, sub domnia luĭ Bogdan Voevod, Turciĭ aŭ arborat semi-luna pe vechia cetate a luĭ Stefan-cel-Mare.

In anul 1516 Hetmanul Zaporogilor Eustatie Daşcovicĭ (2), împreună cu Poloniĭ, aŭ asediat cetatea. Cu tóte aceste Akkermanul, deşì aveà în cetate garnisónă turcéscă, se consideră chiar de Turcĭ ca făcênd parte din Moldova. (3) Dovadă este şi actul de pace de la 1510 încheiat între Sigismund I şi Bogdan-Vodă la Cameniţa în ḑiua de 22 Ianuarie, prin care Domnul ţĕriĭ dă drept Polonilor de a face negoţ în Basarabia şi a-şĭ trece grânele spre Cetatea Albă. (4) Aşà dar istoricul rus d-l Batiuşcoff greşesce, când, în cartea sa despre *Basarabia*, pretinde cum că dejà în secolul XIV Basarabia formà parte integrantă a Imperiuluĭ Otoman.

La 1569 Sultanul Soliman a permis Tătarilor Noghai de a se strămutà în Bugéc.

Pe la finele seculuĭ XVI, Bogdan-Vodă a asediat cetatea Bender, dar a fost respins de către beiul Mir-Ahmet; iar plecând de sub cetatea Bender, Vodă a isbit Cetatea-Albă.

---

(1) *Записки Импер. Одес. Общ. ист. и древностей*, XV, pp. 512—527.

(2) *Bantisch Kamensky*, I, p. 3.

(3) A se vedé documentele polone culese de către d-l Gr. G. Tocilescu la Moscva şi Petersburg privitóre la Basarabia.

(4) *Colect. Senkowsky*, pp. 1—92; — *Archiva Archeol.* a d-luĭ Gr. G. Tocilescu.

Turciĭ chemând atuncĭ pe Adil-Ghireĭ, Hanul Tătarilor, aŭ zădărnicit vitejia Moldovenilor de a pune mâna pe vechia lor cetate. (1)

La 1626 Polonia a încheiat un tractat cu Turciĭ, prin care Pórta se obligà de a scóte pe Tătarĭ din Bugéc şi de a da poruncă aspră beilor din Silistria, Bender, Nicopole şi Akkerman de a nu călcà hotarele Polonieĭ. (2) Aceste poruncĭ straşnice s'aŭ dat apoĭ şi de alţĭ Sultanĭ în aniĭ 1630—1631 beilor Cantemir, Teymir şi Urak, precum şi Turcilor din Cetatea-Albă.

Plângerea Regeluĭ Vladislav în aniĭ 1643—1644 în contra Tătarilor, carĭ aŭ apărut iarăşĭ în Bugéc, arată că Polonia se simţià strîmtorată din causă că Tătariĭ împedicaŭ negoţul eĭ cu Cetatea-Albă. La 1700 Turciĭ, după ce aŭ bătut cetatea Cameniţa, aŭ adus la Cetatea-Albă 142 tunurĭ uşóre, 122 de tuciŭ şi 23 mortiere. (3)

In aceste timpurĭ dejà negoţul de pe Nistru se micşorase mult, din causa scăderiĭ apelor, precum şi din pricina nesiguranţeĭ drumurilor, păzite de hordele Tărtarilor; cu tóte aceste, Akkermanul făceà încă şi în secolul XVIII óre-care negoţ cu fructe uscate, lână, miere, pieĭ şi vin unguresc şi moldovenesc. (4)

Pe timpul celor dintâĭ răsbóie ale Rusieĭ cu Imperiul Otoman, cetatea Akkerman a fost de treĭ orĭ bătută de Ruşĭ. Intâia dată la 1770 în ḑiua de 17 Septembre, Mareşalul Comite Rumeanţeff a asediat-o şi, după un asediŭ de 10 ḑile, a şi luat-o de la Turcĭ. După tractatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, Ruşiĭ părăsiră cetatea, întorcênd-o Turcilor. A doua óră, la 1787, în ḑiua de 28 Septembre, Principele Poteomkin, curtisanul Impĕrăteseĭ Ecaterina, a bătut cetatea şi a luat-o după mare vĕrsare de sânge.

Fig. 7 arată aspectul cetăţiĭ Akkerman de pe acele timpurĭ, după o gravură ruséscă din anul 1790.

Turciĭ aŭ părăsit cetatea, eşind cu arme şi muniţiunĭ, şi avênd în fruntea lor pe Paşa de la Salonic.

---

(1) *Senkowsky*, p. 123.
(2) *Ibidem*, I, p. 182.
(3) *Ibidem*, IV, p. 208.
(4) *Coxe*, 1786, trad. par *Mellect.*, III, p. 100.

A treia óră Rușiĭ aŭ bătut cetatea la 1806 și, fără nicĭ o vĕrsare de sânge, Turciĭ aŭ capitulat, remițênd cheile cetățiĭ comandantuluĭ armateĭ ruse, Generaluluĭ Loveico.

De atuncĭ și până în ḑilele nóstre vechea cetate a luĭ Stefan-cel-Mare se află în mânile Rușilor. Cetatea propriŭ ḑisă a fost desființată dejà pe la 1832 și de atuncĭ numaĭ zidurile negre cu turnurile sale și valul ce încunjură dărămăturile amintesc încă timpurile gloriόse ale acestuĭ vechiŭ port.

Visitând în persónă orașul Akkerman în anul 1864, am găsit cetatea luĭ Stefan-Vodă în următórea stare, studiată de noĭ cu deosebită venerațiune: partea principală a ruinelor erà încunjurată cu un zid de pétră, solid construit; circumferința acestuĭ zid, mĕsurată cu pasul, erà ca de 1000 de stînjenĭ. De-alungul ziduluĭ existaŭ 26 turnurĭ.

Zidul cetățiĭ a trebuit să aibă treĭ porțĭ, din carĭ una spre câmp, unde altă dată erà podul de lemn, și alte douĕ porțĭ spre liman.

In lăuntrul cetățiĭ se maĭ află ruina uneĭ construcțiunĭ genovese cu patru turnurĭ. Acolo însă intrarea visitatorilor erà oprită de santinelă, care păzià pe la 1864 douĕ pivnițe pline cu praf de pușcă. Printre ruinele din lăuntru există asemenea și rĕmășița uneĭ gémiĭ; apoĭ maĭ sunt douĕ corpurĭ solide, carĭ servesc de casarmă garnisóneĭ.

Cetatea propriŭ ḑisă se află încunjurată din douĕ părțĭ cu apele limanuluĭ. Aspectul eĭ e posomorît, tăcut și impunĕtor. (Fig. 8.)

Pe frontispiciul porțiĭ principale s'a conservat până la 1864, alăturea cu locul rĕmas gol și unde altă dată erà placa găsită maĭ târḑiŭ și pe care am descris-o dejà maĭ sus, cifra încurcată a Sultanilor; aceeașĭ cifră există și pe douĕ edificiĭ din lăuntrul cetățiĭ; valul și rîpa, carĭ încunjură zidul cetățiĭ, aveaŭ șépte stînjenĭ în lărgime și pe alocurea rîpa erà săpată în stâncă. Valul posedă în vîrful sĕŭ un platoŭ, acoperit acum peste tot cu buruenĭ și érbă. Nisce ciceronĭ localĭ, ómenĭ bĕtrânĭ, aŭ obiceiŭ de a arătà visitatorilor unul din turnurĭ, în care, povestesc eĭ, celebrul Conețpolsky a fost întemnițat, fiind legat de Turcĭ cu un lanț de zid.

Am visitat și acest turn și, scoborîndu-ne într'o subterană, care se află în turn, am inspectat pivnița întrégă, care nu re-

presintă astăḑĭ absolut nimic din gróznicul eĭ trecut. Iată însă ce scrie despre acéstă subterană autorul *Rodowodu*: «Temniţa de sub turn n'a fost nicĭ odată curăţită, la curmezişul subteranelor stă până acum atârnat un lanţ lung, de care sunt legate alte lanţurĭ cu catene.» (1)

Intrând în întâia curte a cetăţiĭ, tocmaĭ la mijloc, precum am ḑis, s'a maĭ conservat ruina uneĭ gémiĭ; pe vîrful svelt al minaretuluĭ s'a conservat bine cerdacul, de pe care muezinul saŭ hogea, sub sgomotul valurilor ce se sbat de zidurile cetăţiĭ, chemà la rugăciune pe credincioşiĭ luĭ Mahomet. In aceeaşĭ curte am maĭ vĕḑut o mulţime de petre cu inscripţiunĭ în limbele grécă şi arménă. Tóte aceste petre sunt aruncate, fără ca cine-va să fi descifrat inscripţiunile.

Unele din turnurĭ posedă nisce scărĭ de pétră bine conservate; aceste scărĭ duc sus spre ambrasurile unde altădată veghià sentinela cetăţiĭ.

In curtea a doua se află un zid cu douĕ turnurĭ; acest zid desparte cetatea de restul ruinelor.

Curtea a treia e fórte îngustă; pe unul din ziduri s'a păstrat încă o parte din stema Moldoveĭ: se vede bine semiluna, stéua, o bucată din ornamente şi dungile scutuluĭ. In acea curte se află şi o pivniţă pentru praf de puşcă; pe frontispiciul eĭ e cifra Sultanuluĭ cu o inscripţiune turcéscă. (2)

De pe platoul cetăţiĭ se desfăşură o privelişte pitorescă. Jos la piciórele platouluĭ valurile albastre ale Nistruluĭ, pe suprafaţa cărora înótă vesel pasĕrĭ sĕlbatice; spre méḑănópte şi spre nord-rĕsărit malul limanuluĭ e acoperit cu stufărie, care servă pe acì atât ca material de construcţiune (învelitorĭ, zăplazurĭ, haracĭ, etc.), cât şi ca combustibil. Cantitatea enormă a stufuluĭ nu se consumă nicĭ odată întrégă şi partea rĕmasă netăiată tómna se arde. Atuncĭ împrejurul oraşuluĭ nopţĭ întregĭ cerul reflectéză gróznicul incendiŭ aprins de locuitori, şi vechia cetate, în mijlocul flacărilor, par'că se deştéptă din somn, aducêndu-şĭ aminte despre gloriosul eĭ trecut, când de pe zidurile sale bubuiaŭ tunurile, iar pe vîrfurile turnurilor fâlfâià stégul luĭ Stefan-cel-Mare.

(1) *Pamiatniki o Koniecpolskich wyd. Przytenckiego*, Lwow 1842, p. 171.

(2) Inscripţiunea acésta sună cum că pivniţa a fost reparată la 1171 (chidjri), 1756.

Malul opus al limanuluĭ, care lângă cetate e în lărgime de aprópe 8 kilometri, e posomorît şi pustiŭ—acolo se încep dejà stepele Ociacovuluĭ; într'un singur loc, puţin cam spre rĕsărit, se vede orăşelul Olviopol, care face parte de guvernămîntul Herson.

Pe apele limanuluĭ plutesc mereŭ vase şi un vaporaş, două. Navigaţiunea însă e slabă, activitatea comerciuluĭ aprópe nulă.

Spre mé̦ḑă-ḑi, la piciórele cetăţiĭ, se află oraşul Akkerman, iar dincolo de oraş se întind viĭ şi grădinĭ cu pomĭ. Maĭ departe, dincolo de viĭ, tot pe linia maluluĭ, se vede frumósa şi avuta colonie elveţiană *Şaba*.

Spre apus, din altă parte a cetăţiĭ, sunt mahalalele oraşuluĭ; căsuţele locuitorilor sunt îmbrobodite cu verdéţa grădinilor, iar dincolo de grădinĭ se întinde dejà, perḑêndu-se la orizont, nemărginita câmpie a Bugéculuĭ.

Suprafaţa pămîntuluĭ ce aparţine acum oraşuluĭ Akkerman este de 4.289 deseatine, 258 stînjenĭ. Cea maĭ mare parte din acéstă suprafaţă este ocupată de viĭ.

Poporaţiunea oraşuluĭ, după datele oficiale pentru ultimiĭ anĭ, erà următórea :

ANIĬ	Bărbaţĭ	Femeĭ	Băeţĭ născuţĭ	Fete născute
1889	21.150	20.014	279	321
1890	22.300	21.040	319	350
1891	25.823	24.520	527	589
1892	28.619	27.002	612	538
1893	28.703	27.510	679	549

Aşà dar poporaţiunea oraşuluĭ este de peste 55.671 locuitorĭ de ambe sexe.

La Akkerman se nasce în termin mediŭ pe an câte un prunc pentru 40 locuitorĭ.

Mortalitatea este represintată cu proporţiunea de 1 : 44,3 din totalul poporaţiuniĭ. Aşà că nascerile covîrşesc morţile abià cu 10 pruncĭ pe an, o crescere cât se póte de slabă.

Oraşul posedă 2.048 case, din carĭ peste 900 de zid, iar

restul de paiantă. Printre edificiile de frunte a orașului sunt treĭ bisericĭ ortodoxe, una armenéscă, sinagoga și două *bezmedraș* (case de rugăciune evreescĭ).

Biserica armenéscă e un templu vechiŭ și merită o mică descriere. Ea se află zidită într'o stradă îngustă, în mijlocul unuĭ cimitir încunjurat cu un zid solid de pétră. Printr'o portiță făcută întrégă din petre de pe morminte, acoperite încă cu inscripțiunĭ în limba armenéscă, se intră în curtea bisericeĭ. Biserica e mică, înfundată în pămînt. Ușa bisericeĭ, podelele și strana sunt făcute din petre supulcrale, tóte purtând inscripțiunile lor. Biserica posedă o antică cădelniță de argint săpat, cu inscripțiune ebraică. Icónele sunt zugrăvite în vechiul stil bizantin. (Fig. 9.)

Maĭ departe, tocmaĭ pe unul din malurile stâncóse ale limanuluĭ, se află o altă biserică fórte veche, numită biserica grécă. Se ḑice că acéstă biserică a fost zidită în secolul XIV. Lângă dînsa e acum o capelă, construită pe locul unde Sf. Ioan din Sucéva a fost martirisat de Turcĭ. In capelă ard mereŭ maĭ multe candele, prinos al credincioșilor enoriașĭ. In lăuntrul capeleĭ, în podele, e zidită o pétră mare funerară, care se ḑice c'a fost ridicată de pe mormîntul sfîntuluĭ martir; pe pétră sunt săpate două ramure de palmierĭ cu următórea inscripțiune în limba slavă bisericéscă: «Sfîntul martir Ioan cel noŭ din Trapezunt; martirisat la Akkerman la 1492, în ḑiua de 2 Iunie. Sfintele sale móște se află acum la Sucéva.» (1) (Fig. 10.)

---

(1) Viéța Sfîntuluĭ Ioan cel noŭ e descrisă în mineul bisericesc, iar ḑiua onomastică a Sfîntuluĭ se serbéză la 2 Iunie.

După *Jitie* scrisă de Mitropolitul Volinieĭ *Grigorie Țamblac* (1415--1419) martirul Ioan erà de origine din Trapezunt și de profesiune negustor. El a venit din țéra sa pentru daraverĭ de comerciŭ, îmbarcându-se pe o corabie care aparținea unuĭ catolic. Pe drum proprietarul corăbieĭ s'a încercat a-l înduplecà să trécă la catolicism, dar Ioan combătea cu multă convingere superioritatea pretinsă a catolicismuluĭ față cu ortodoxia. Aceste discuțiunĭ teologice deșteptară ură în inima proprietaruluĭ corăbieĭ și, când corabia a sosit la Akkerman, proprietarul eĭ a mers la comandantul cetățiĭ, care erà un Persan fetișist, și i-a spus că pe corabia sa a venit un om avut, care doresce să îmbrățișeze religia persană. Comandantul a chemat imediat la el pe Ioan și, comunicându-ĭ cele auḑite, i-a propus să renege credința creștină și, în fața mulțimiĭ, să proslăvéscă sórele, luna și stelele. Ioan a refusat să devie renegat; a fost bă-

Iată legenda despre martirul Sfîntuluĭ, aşà precum ea se povestesce adĭ de către locuitorĭ:

«Pe timpul Turcilor a venit odată o corabie din Trapezunt. Corabia acésta aparţineà unuĭ negustor avut, anume Ioan; el adusese multă marfă scumpă şi voià s'o desfacă acì. Neguţătorul acesta erà bun creştin. Paşa din Akkerman, lacom, precum sunt Turciĭ, şi-a pus în gând să pună mâna pe averea negustoruluĭ şi a dat poruncă ca să-l aresteze. Negustorul a şi fost arestat şi aruncat într'o închisóre întunecósă de sub cetate. Turcul, după ce a pus mâna pe bietul creştin, nu s'a mulţumit acum cu averea, ci a vroit să-ĭ ieà şi sufletul, ḑicêndu-ĭ că, de voià să scape cu viéţă, să se turcéscă. Sf. Ioan a refusat să-şĭ mântue viéţa lepădându-se de credinţa nóstră. Atuncĭ Paşa a poruncit ca martirul să fie legat de códa unuĭ cal sĕlbatic. Aşà s'a şi făcut. Calul, după ce a alergat cât a alergat, tîrînd prin câmpiĭ trupul sfîntuluĭ, a venit îndĕrĕt şi s'a oprit pe acest loc, şi unde s'a oprit calul, a ţîşnit din pămînt isvor şi a spălat faţa sfîntuluĭ. Turciĭ aŭ lăsat trupul acolo şi numaĭ a doua ḑi l'aŭ îngropat... Móştele sfîntuluĭ aŭ rĕmas acì ca vre-o sută de anĭ, şi multă lume pe atuncĭ s'a vindecat de bóle, cerênd ajutorul sfîntuluĭ; dar apoĭ, când aŭ venit Muscaliĭ, Moldoveniĭ aŭ ridicat sf. móşte şi le-aŭ dus peste Prut, de frică ca nu cum-va Ruşiĭ să le ieà, ca să le ducă la Moscva.»

---

tut cu vergĭ de spinĭ; a doua ḑi martirul a fost chinuit şi maĭ gróznic, iar a treia ḑi trupul sĕŭ acoperit cu rănĭ a fost legat de códa unuĭ cal şi tîrît prin oraş. Nisce Evreĭ, alergând după cal, aruncaŭ cu petre în martir, iar unul i-a retezat capul. Cadavrul a fost aruncat apoĭ, dar nóptea locuitoriĭ aŭ vĕḑut lângă cadavru o mulţime de candele aprinse în aer şi treĭ bĕtrânĭ în haine albe cântând leturghia. Unul din Evreĭ, vĕḑênd acésta, a apucat o săgétă şi a vrut s'o slobóḑă în bĕtrânĭ, dar mâna sa a încremenit în aer şi aşà a rĕmas până diminéţa.

Aflând despre cele întîmplate nóptea, comandantul cetăţiĭ, speriat, a permis creştinilor să înmormînteze rĕmăşiţele pămîntescĭ ale martiruluĭ, ceea ce s'a şi făcut.

In acest timp, veneticul trădător, muncit de remuşcările consciinţeĭ, a conceput planul de a furà sfintele móşte şi a fugi. Dar când móştele aŭ fost desgropate, Sf. Ioan a apărut în somn preotuluĭ şi l'a îndemnat să se scóle şi să alunge pe prădătorĭ, ceea ce s'a şi făcut.

Martiriul Sfîntuluĭ Ioan, după Ţamblac, s'a întîmplat pe la 1330 saŭ pe la începutul secoluluĭ XIV. In 1402 Domnitorul Moldo-Vlachieĭ Alexandru-cel-Bun a transportat móştele sfîntuluĭ la Sucéva.

Așà povestesc locuitorii despre martiriul sfîntuluĭ.

La 1402 Domnul Moldoveĭ Alexandru-cel-Bun (1), aflând despre móște, a propus Turcilor să le rĕscumpere și Turciĭ aŭ consimțit, însă aŭ cerut atâta aur cât vor cântărì móștele. Legenda spune cum că, punêndu-se pe o cumpĕnă sf. móște, iar pe alta o liră, cântarul a stat drept. Turciĭ, mirațĭ, aŭ remis móștele, refusând orĭ-ce plată, și sf. móște aŭ fost transportate la Sucéva. (2)

Biserica bulgăréscă, care se află în strada Bulgăréscă, e de o frumósă construcțiune și se află încunjurată de arbori. Dar principala biserică a orașuluĭ este catedrala, de o construcțiune modernă, cu o mare cupolă aurită. Biserica acésta e zidită pe un teren năsipos, afară din oraș, ceea ce e fórte incomod. Catedrala s'a clădit la 1832.

In partea centrală a orașuluĭ se află o grădină publică, însă fórte rĕŭ întreținută. Imprejurul acesteĭ grădinĭ sunt cele maĭ frumóse case ale orașuluĭ. Intre case e și acea în care s'a subscris la 1826 Tractatul de pace între Rusia și Imperiul Otoman. Intrunirea diplomaților s'a făcut în ḑiua de 25 Septembre, când s'aŭ ratificat unele capitole din Tractatul de pace din Bucurescĭ, prin carĭ capitole s'aŭ și stabilit nouele hotare dintre ambele Imperiĭ. Convențiunea de la Akkerman a dat apoĭ prilegiŭ unuĭ noŭ răsboiŭ, care s'a sfîrșit la 1829 prin Tractatul de pace subscris la Adrianopole.

Dincolo de grădina publică, pe malul limanuluĭ, Rușiĭ aŭ construit la 1838 nisce vaste cazarme, carĭ însă acum represintă adevĕrate ruine. In apropiere de aceste ruine, chiar pe malul limanuluĭ, curge de sub stâncă, un alt renumit isvor de apă cristalină, numit *isvorul Sfinteĭ Paraschiva*. Locuitoriĭ sunt convinșĭ despre marile calitățĭ terapeutice ale acestuĭ isvor. Despre el ni s'a povestit următórea legendă:

«De mult, de fórte mult, pe când pe acì mișuiaŭ hordele tătărescĭ, o bandă de Tătarĭ a pus mâna pe o fată de o frumuseţe mare, care se numià Paraschiva. Prisoniera a fost vîndută în haremul unuĭ Pașă din Akkerman. Pașa, cum a

(1) La 1562—1564, după Kogălniceanu, a domnit Ioan Vodă.

(2) Colonelul Cornilovicĭ, în manuscriptul sĕŭ, scrie că móștele Sfîntuluĭ Ioan cel noŭ aŭ fost transportate în secolul XVIII, după porunca luĭ Iosif II.

vĕḑut acea fată, a căḑut fărmecat de atâta frumuseţe şi a voit s'o înduplece cu fel de fel de darurĭ scumpe ca să-ĭ fie de nevastă. Dar totul a fost în zadar, fata n'a voit să se facă cadână. Atuncĭ Paşa a turbat de mânie şi într'o nópte a voit s'o ieà cu sila, însă fata a isbutit să fugă din harem. Soldaţiĭ trimişĭ ca s'o prinḑă aŭ găsit-o pe malul limanuluĭ şi, când eraŭ să pue mâna pe dînsa, ea s'a prefăcut într'un isvor.»

Oraşul Akkerman progreséză din an în an; causa principală a propăşiriĭ sale sunt renumitele vinurĭ din podgoriile ce-l încunjură. Aceste viĭ sunt astăḑĭ atacate de filoxeră. De altă parte, coloniile germane, cu gospodăria lor model, daŭ un fórte bun exemplu, iar pescuitul în apele limanuluĭ este o bogată ramură de activitate pentru poporaţiune.

Comerciul de export al oraşuluĭ a perdut de mult dejà vechia sa importanţă; ca port, el a fost invins de Odesa, din causa împuţinăriĭ apelor Nistruluĭ, iar guvernul rus nu face absolut nimic pentru a redà acestuĭ vechiŭ oraş valórea sa naturală.

Comerciul din lăuntru al oraşuluĭ se mărginesce la ḑilele de tîrg, care se ţine de două orĭ pe săptĕmână, Lunea şi Vinerea. Iarmarocul cel mare se face odată pe an, pe la 6—22 Decembre.

Activitatea manufacturală a oraşuluĭ e circumscrisă în treĭ usine pentru topirea seuluĭ. Sunt în oraş şi două fabricĭ de tutun, o fabrică de cărămidă şi maĭ multe ateliere de olărie ordinară. Ramura principală a activităţiĭ economice este *viticultura*.

Viile de acì aŭ fost renumite, precum am maĭ ḑis, chiar în antichitate. Aceste viĭ sunt sădite pe un pămînt năsipos, despărţite prin alee de duḑĭ, nucĭ, caişĭ, vişinĭ şi încunjurate cu gardurĭ viĭ făcute din planta *arenaria*. Duḑiĭ se cultivaŭ acì altă dată pentru *borangic*, dar acum acéstă cultură casnică a decăḑut din causa rapacităţiĭ Evreilor.

Cele dintâiĭ viĭ ce s'aŭ sădit lângă Akkerman aŭ fost cultivate încă de Genovesĭ, carĭ, precum se scie, aŭ fost bunĭ viticultorĭ. (1)

Apoĭ Turciĭ şi Tătariĭ aveaŭ mare veneraţiune pentru tóte

(1) *Keppen, Strucoff* şi *Kraschewsky.*

plantele cultivate de om, ceea ce dovedesc *tapii*, cu carĭ Hanii protegiaŭ pe viticultorii creştinĭ. In secolul XVIII Clemans, călĕtorind prin Bugéc, amintesce în descrierea călĕtorieĭ sale despre frumósele şi întinsele viĭ ce cultivaŭ Tătarii la Akkerman. (1)

După luarea Basarabieĭ la 1812, Ruşiĭ aŭ constatat existenţa împrejurul Akermanuluĭ a 1.994 viĭ părăsite de Turcĭ. Pentru o parte din aceste viĭ s'aŭ presintat apoĭ *tapiĭ* de către particularĭ şi guvernul rus a cedat proprietatea lor acestor particularĭ, iar peste 540 de viĭ s'a declarat proprietar statul. Aceste din urmă viĭ aŭ fost încet cu încetul distruse.

Pe la 1825 guvernul rus a atras în fine atenţiunea *oberforschtmeistruluĭ* Basarabieĭ, Comiteluĭ Paravicini, asupra viilor din Akkerman, şi de atuncĭ administraţiunea locală a făcut câte cevà pentru viile statuluĭ rĕmase nedistruse.

In ḑilele nóstre, judeţul Akkerman produce anual peste 220—300.000 vedre vin negru şi alb. Vinurile negre se vînd la Odesa, Pultava, Charcoff sub denumirea de Bordeaux; de la 1889, aceste vinurĭ şi-aŭ găsit debuşeŭ şi în Europa. Preţul mediŭ pe loc şi fără vas variază de la $1^1/_2$—$2^1/_2$ ruble vadra.

Marca oraşuluĭ Akerman, întărită prin *ukazul* imperial cu data de 2 Aprilie 1826, este: *pe câmp roşu o ramură de viţă.*

Bender.

Oraşul Bender, capitala judeţuluĭ cu acelaşĭ nume, este aşezat pe malul rîuluĭ Nistru, la depărtare de 80 kilometri în sus de gurile şi limanul rîuluĭ. Posiţiunea sa geografică se află sub 46° 51′ latitud. nordică şi 47° 16′ longit. de la Rĕsărit.

Oraşul modern se compune din şése cartiere şi anume: cartierul propriŭ ḑis al oraşuluĭ, care este construit pe un platoŭ în apropiere de Nistru,— pe acest loc altă dată există *caravan-saraĭ*, — cartierele *Priteagailovca*, *Lipcanĭ*, *Borisovca*, *Hîsca* şi *Cetatea*.

Printre cetăţile întemeiate în Basarabia de către Genovesĭ, a existat altă dată şi renumita cetate *Tihin* saŭ *Tiglina*, numită de Slavĭ şi *Tihinia*.

(1) *Călĕtoria prin Bugéc la 1768*, traduc. în limba rusă, Клеманъ, St. Petersburg 1783, p. 142.

Istoricii ruşi ca Batiuşcoff, Nakko şi alţii, pentru a evità cestiunea privitóre la dreptul istoric al némuluĭ nostru asupra Basarabieĭ, tăgăduiesc faptul că, după desfiinţarea domnieĭ genovese, Tiglin a fost ocupat de Moldovenĭ şi numaĭ în secolul XVI, după mórtea luĭ Stefan-cel-Mare, a căḑut în mânile Turcilor. Istoricii oficioşĭ aĭ Rusieĭ trec cu tăcerea peste luptele crâncene al mareluĭ Domn al Moldoveĭ cu Baiazet, peste lupta de la Valea-Albă şi Vasluiŭ, şi se mărginesc a declarà cum că după ce Mahomet II a luat Cafa, Turciĭ aŭ ocupat şi Cetatea-Albă şi Tiglina.

Cetatea Tiglina ocupată de Turcĭ a fost numită de eĭ *Bender,* ceea ce semnifică în limba turcă «aşà voesc». (1) Turciĭ dejà pe la 1708 aŭ întărit vechia cetate genovesă, făcênd din ea, împreună cu Cetatea-Albă şi cetatea de la Hotin, o linie de apĕrare în contra Rusieĭ, a Cazacilor şi a Polonieĭ.

Pentru întreţinerea cetăţiĭ Bender, Turciĭ, după obiceiul lor, aŭ întemeiat acì o raḑă saŭ zonă, care cuprindeà maĭ multe sate menite a servì la întreţinerea garnisóneĭ; aceste sate fură numite *raiaua Benderuluĭ.* Zona întrégă a fost pusă sub administraţiunea unuĭ Paşă, care în acelaşĭ timp erà şi comandantul cetăţiĭ.

Pe timpul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Imperiul Otoman, cetatea Bender a fost bătută de treĭ orĭ de Ruşĭ: Intâia dată la 1770 în ḑiua de 17 Septembre. După diferite isvóre militare rusescĭ, cetatea aveà pe atuncĭ ḑece bastióne, din carĭ două spre Nistru, iar opt încunjurate cu o rîpă adîncă, avênd păreţiĭ zidiţĭ cu pétră (escarp şi contra-escarp). Intréga linie de apĕrare aveà lungime de 1.600 stînjenĭ. Cetatea aveà şése porţĭ de pétră şi patru podurĭ, carĭ se ridicaŭ. In lăuntrul fortăreţeĭ se aflà o altă cetate, zidită de pétră şi construită încă de Genovesĭ. Acéstă din urmă cetate aveà opt turnurĭ şi erà încunjurată de un val. Afară de acésta, în curtea cetăţiĭ maĭ eraŭ palatul comandantuluĭ, cazarmele şi alte edificiĭ. (2) După Tractatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, Turciĭ aŭ reocupat din noŭ Benderul. Pentru a doua óră cetatea a fost bătută de Ruşĭ la 1789, iar după Tractatul de pace de la Iaşĭ la 1791 a fost din noŭ ocupată de Turcĭ. In fine pentru a treia

---

(1) *Записки Общ. Ист. и древн.*, II, p 806.
(2) Manuscriptul Cornilovicĭ şi formularul cetăţiĭ Bender.

óră cetatea Bender, împreună cu partea Moldoveĭ dintre Prut și Nistru, a căḑut în puterea Rușilor după răsboiul de la 1812. (Fig. 11.)(1)

Trecutul istoric al Benderuluĭ are maĭ multe pagine de un interes excepţional pentru istoria némuluĭ nostru. Legenda poporuluĭ pretinde chiar că tocmaĭ pe acolo Impĕratul Traian a construit un pod peste Nistru.

După ce Turciĭ aŭ ocupat vechia cetate a Moldoveĭ, adecă pe la 1595, Domnul Moldoveĭ Bogdan s'a încercat a gonì pe păgânĭ, dar a fost respins de hordele numeróse ale luĭ Mir-Ahmet. Apoĭ pe la 1684 Hatmanul Cazacilor Cunitski saŭ Conașca, cum îl numià poporul, a trecut Nistrul și, unindu-se cu Moldoveniĭ în contra Turcilor, a isbutit să pue mâna pe o parte din întăririle cetăţiĭ.

Pe la 1770 Hanul Tătarilor Crîm-Ghireĭ a visitat cetatea Bender.

Primirea solemnă ce s'a făcut acestuĭ Han este descrisă de către Baronul Todt. (2)

---

(1) *Formularul* cetăţii Bender și *memoriile Generaluluĭ Bogdanovicĭ* despre campania luĭ Rumeanţeff și Suvaroff. Gravura nóstră represintă o parte din cetatea Bender în planul al doilea, iar în planul întâiŭ este desemnat episodul ḑileĭ de 4 Novembre 1789, când demnitariĭ turcĭ aŭ închinat cetatea comandantuluĭ suprem al armateĭ ruse.

In fruntea acestora, șéde pe un scaun favoritul Impĕrăteseĭ Ecaterina, Principele Poteomkin.

Gravura nóstră în miniatură este scósă după un desemn săpat pe o scăndură de aramă de către gravorul Schütz în anul 1790 și care aparţine acum d-luĭ P. Dașcoff.

(2) «La o depărtare óre-care de oraș Hanul tătăresc din Crimea a fost întîmpinat de către Vizir, care, apropiându-se de Han, s'a scoborît de pe cal și a voit să-l introducă în cetate, mergênd pe jos și ţiind de căpĕstru calul, pe care erà călare Hanul. Crîm-Ghireĭ a refusat acéstă onóre și a silit, după multă ceremonie, pe Vizirul să încalice.

«Plecând apoĭ maĭ departe și ajungênd la malul Nistruluĭ, Hanul a observat cum că pentru trecerea sa s'a făcut peste ghéţă un fel de pod. Invitat să trécă podul, Crîm-Ghireĭ, dând din cap, a ḑis: «Am un obiceiŭ mult maĭ bun de a trece rîuri!» și ḑicênd aceste cuvinte a și dat drum caluluĭ peste ghéţă în fuga mare, invitând pe Vizir să-l urmeze.

«Calul se scoborî pe ghéţă, care, fiind subţire, crăpă sub copitele sale, dar Hanul cu suita a isbutit totuși să trécă rîul fără vre-un accident. Vizirul, neavênd acum ce face, l'a urmat cu frică mare, mirându-se că nu s'aŭ înnecat cu toţiĭ in Nistru.» *(Craschewski*, VIII, p. 235.)

Din tóte amintirile istorice privitóre la orașul Bender, cea maĭ dramatică este incontestabil episodul privitor la Carol XII, care a locuit maĭ multe lunĭ vestita cetate. Până acum încă se póte vedé lângă Varnița, sătuleț ce se află la depărtare ca de vre-o treĭ kilometri de cetate, locul unde a fost lagărul Regeluĭ Suedieĭ. Carol XII, în retragerea sa din anul 1709, după învingerea ce a suferit sub Pultava, a mers spre Ociacoff și de acolo la Bender. Locul de lagăr ce și-aŭ ales Suedeziĭ se află într'o vale și legenda ruténă ḑice cum că acì tocmaĭ a murit valorosul Hatman al Cazacilor Mazepa; asemenea tot acì s'a întîlnit cu Carol XII și detronatul Rege al Polonieĭ Stanislas Lescinski.

Locuitoriĭ cred cum că în acea vale sunt ascunse comorĭ nestimate.

Primit de Turcĭ ca un aliat, Carol XII a petrecut la Bender maĭ multe lunĭ, voind a reîncepe răsboiŭ cu Rusia. La 1712 Sultanul Achmed III a propus Regeluĭ Suedieĭ să plece neturburat în țéra sa, dar propunerea Padișahuluĭ n'a fost primită, și atuncĭ Sultanul a dat un firman prin care învită pe Carol XII să iasă din cetatea Bender. Aflând că Turciĭ aŭ de gând să-l scóță din cetate cu sila, vitézul Rege, cu treĭ sute de ostașĭ ce maĭ aveà, a ținut pept la 20.000 Tătarĭ, carĭ asediară cetatea. Firesce ca la urma urmelor Suedeziĭ aŭ fost învinșĭ și Regele lor a fost luat în plean.

Turcii aŭ expediat pe prisonierul lor la cetatea Demirton; de acì Regele Carol XII a plecat în fine la Stralsund în Pomerania.

La 1801, în luna Martie, cetatea Bender a suferit mult din causa uneĭ grozave explosiunĭ a treĭ-ḑecĭ de care cu praf de pușcă, carĭ se transportaŭ din Ismail. O parte din cetate a căḑut în ruine, omorînd multă lume.

Orașul Bender este așezat tocmaĭ jos pe malul Nistruluĭ, într'o vale descoperită și plană. Imprejurimile orașuluĭ sunt acoperite cu viĭ și liveḑĭ.

Suprafața orașuluĭ este de 5.870 deseatine, 571 stînjenĭ, din carĭ peste 3.000 deseatine sunt sub esplanada cetățiĭ și peste 1000 deseatine sub viĭ.

La 1860 orașul Bender aveà o poporațiune de 21.538 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ bărbațĭ 13.865 și femeĭ 7.673.

După religiune, acéstă poporațiune se împărțiă:

CONFESIUNĬ	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ
Ortodoxĭ. . . .	10.811	4 998
Schismaticĭ rușĭ	565	491
Catolicĭ.	299	41
Protestanțĭ. . .	20	3
Evreĭ	2.170	2.140

După recensămîntul făcut la 1892, poporațiunea orașuluĭ Bender s'a constatat a fi de 45.908. Din acest total Evreiĭ sunt acum în numĕr de 22.000 suflete de ambe sexe.

După *clase* (soslovie), poporațiunea se împarte în următorul mod:

CLASE	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ
Nobilĭ ereditarĭ . . .	25	20
» individualĭ. .	74	61
Clerul ortodox . . .	122	120
» evreŭ	8	8
Comercianțĭ.	444	418
Meseriașĭ	185	65
Militarĭ	4.011	—

Restul poporațiuniĭ e înscris în rubrica tîrgovețĭ, agricultorĭ și diverse (raznocințĭ).

Crescerea naturală a poporațiuniĭ orașuluĭ în termin mediŭ pe an este următórea: Se nasce pe an 1 prunc la 31,4 locuitorĭ; móre pe an 1 om din 35 locuitorĭ; la o sută băețĭ se nasc 87,4 fete.

Orașul Bender se compune din 2.388 case, din carĭ 122 sunt în incinta cetățiĭ.

Din edificiile publice ce posedă orașul, maĭ întâiŭ următórele bisericĭ atrag privirea visitatoruluĭ: biserica ortodoxă a Sf. Alexandru Newski, construită pe la 1833 în incinta ce-

tăţiĭ; catedrala cu hramul Schimbarea Domnuluĭ la faţă. Biserica acésta are treĭ mese sfinte şi anume una cu hramul Schimbăriĭ la faţă, alta cu hramul Adormiriĭ şi a treia cu hramul Sf. Nicolae. Catedrala a fost zidită la 1825.

Edificiile statuluĭ sunt numaĭ două, un foişor de foc şi nisce cazarme cu temniţă.

Activitatea industrială şi comercială a oraşuluĭ în ḑilele nóstre e aprópe nulă, deşĭ posiţiunea Benderuluĭ e cât se póte de avantagiósă, oraşul fiind aşezat pe malul unuĭ rîŭ navigabil şi avênd două artere de cale ferată, din carĭ una îl légă cu Chişineul spre apus şi cu Odesa spre resărit, iar alta merge la Renĭ de pe Dunăre.

Stagnaţiunea şi amorţéla în care zace Benderul aŭ de causă pe Evreĭ, carĭ aŭ monopolisat totul în mânile lor. Rutinarĭ din fire, inculţĭ şi habotnicĭ, eĭ se mărginesc în specularea poporaţiuniĭ prin camătă, cârciumărit şi micul negoţ de bâlciurĭ.

Oraşul Bender n'are absolut nicĭ un debarcader pe Nistru. In ḑilele de tîrg comercianţiĭ străinĭ nu vin din causa *cahaluluĭ* evreesc, care deţine în mânile sale atât administraţiunea, cât şi primăria (duma).

Ca fabricĭ există la Bender o fabrică de lumînărĭ de seŭ, treĭ tăbăcăriĭ, o fabrică de cărămidă şi câte-va manufacturĭ de tutun.

Marca oraşuluĭ Bender, precum şi a judeţuluĭ, este: un scut despărţit în două; pe câmpul superior e desemnat cu aur un vultur cu două capete, ţinênd în ghiare fulgerul, ale căruĭ săgeţĭ sunt îndreptate în jos; pe peptul pasereĭ e zugrăvit Sf. Gheorghe; în câmpul inferior, de colóre négră, stă culcat un leŭ. Acest leŭ, explică heraldiştiĭ ruşĭ, amintesce pe Carol XII, biruit de Ruşĭ la Pultava. Scutul oraşuluĭ Bender, după afirmaţiunea unora, este opera personală a Impĕratuluĭ Nicolae I.

Bălţĭ.

Bălţĭ sunt capitala judeţuluĭ cu acelaşĭ nume, care însă se maĭ numesce şi judeţul Iaşĭ. Oraşul e situat sub 47°45′49″,7 latitudine nordică şi 47°55′ long. de la Rĕsărit. Construit tocmaĭ în fundul văieĭ Reutuluĭ, şi anume la gura Rîuleţuluĭ

seliştea oraşuluĭ este proprietatea familieĭ Catargi şi Calmuţchi.

Ruşiĭ în scrierile lor despre Basarabia scriŭ cuvîntul Bălţĭ cu ѣ, credênd cum că acest cuvînt se derivă din cuvîntul slav *бѣлый*, alb.

Invederat că acéstă părere a Ruşilor e cu totul greşită; cuvîntul Bălţĭ provine direct de la *baltă*, ceea ce se explică prin faptul că valea Reutuluĭ e fórte băltósă.

Pe timpul domnieĭ pămîntene, Bălţĭ nu erà comună urbană, nicĭ măcar tîrguşor, şi în locul actualuluĭ oraş erà, un mic sătuleţ înămolit în nisce bălţĭ. O simplă împrejurare a făcut ca acest sat fórte rĕŭ aşezat să fie transformat în oraş capitală de judeţ.

La 1818, în ḑiua de 19 Aprilie, Impĕratul Alexandru I, venind din spre Hotin şi mergênd la Chişineŭ, a fost nevoit să înopteze la Bălţĭ, unde s'a înămolit gréua trăsură imperială. Acì i-a sosit scire despre nascerea nepotuluĭ séŭ Alexandru II şi, în amintirea acestuĭ eveniment de familie, dînsul a dat satuluĭ Bălţĭ prerogativele uneĭ comune urbane.

Noul oraş, aşezat tocmaĭ la mijlocul platouluĭ dintre Nistru şi Prut, a devenit în curînd un centru de comerciŭ pentru nordul Basarabieĭ.

Imprejurimile oraşuluĭ Bălţĭ sunt puţin pitorescĭ şi fórte triste. Nicĭ un arbore, nicĭ o livede, afară de parcul familieĭ Catargi, nu înveselesce priveliştea. Oraşul are strade strîmte nepavate, noroiόse tómna, băltóse érna şi pline de praf vara; o jumătate din oraş, anume cea centrală, se compune din dughenĭ evreescĭ, câreiume, hanurĭ—tóte construite aprópe sub acelaşĭ acoperiş colosal. Tómna, pe la Novembre, şi apoĭ în primăvară, întregul oraş se cufundă, cu strade cu tot, într'o mlaştină pestilentă, care exală frigurĭ palustre din cele maĭ resistente. Aceste frigurĭ decimă poporaţiunea şi renumele trist de *cuibul frigurilor* se potrivesce minunat oraşuluĭ Bălţĭ.

Suprafaţa oraşuluĭ e de 1.355 deseatine şi 1.098 stînjenĭ, din carĭ 300 deseatine sunt păşune.

Poporaţiunea Bălţilor, după recensămîntul din anul 1892, s'a constatat a fi de 11.118 locuitorĭ, din carĭ 5.968 bărbaţĭ şi 5.130 femeĭ.

După confesiunĭ, acéstă poporaţiune se împarte în următorul mod:

	Bărbaţĭ	Femeĭ
Ortodoxĭ	1.641	1.089
Catolicĭ	74	55
Armenĭ	125	100
Ruşĭ (sectanţĭ) . . .	111	100
Evreĭ	3.600	3.543

După clase *(soslovie)*, poporaţiunea se compune din:

Nobilĭ de nascere .	116	126
» individualĭ. .	204	248
Clerul ortodox . . .	12	11
» catolic	1	--
» armén . . .	2	—
» evreŭ. . . .	3	2
Comercianţĭ	745	620

Restul poporaţiuniĭ sunt tîrgoveţĭ (mesciane).

După datele statisticeĭ oficiale, poporaţiunea oraşuluĭ nu cresce de loc pe cale naturală, de óre-ce mortalitatea e în termin mediŭ de 1: 29 de locuitorĭ şi nascerile asemenea de 1: 29 de locuitorĭ.

Oraşul Bălţĭ numĕră peste 2.016 case, din carĭ abià 80 sunt de zid, iar restul de paiantă şi lemn. Edificiĭ publice sunt treĭ: un spital militar pentru 160 paturĭ, temniţa şi casarma cu magasiile intendenţeĭ. Tóte aceste edificiĭ sunt într'o stare miserabilă.

Oraşul posedă o singură biserică ortodoxă, una catolică, una sectantă ruséscă, o sinagogă şi 7 case de rugăciune evreescĭ, 25 dughenĭ de pétră şi 265 prăvăliĭ de scândurĭ.

Construcţiunĭ solide şi moderne oraşul n'are decât casele familieĭ Catargi şi un mare pod de pétră peste rîul Reut.

Biserica ortodoxă din Bălţĭ a fost construită de către Gheorghe Panaioti pe la 1795. Planul bisericeĭ l'a făcut talentatul architect Weisman, după modelul bisericilor catolice din Galiţia. Iconostasul, compus din fórte frumóse icóne, este opera măiastră a pictoruluĭ nostru Eustafie, care a fost adus de la Iaşĭ la Bălţĭ încă de către Principele Potiomkin.

Cu tóte bălţile ce încunjură oraşul, cu tótă defectuositatea

drumurilor de comunicaţiune, cu grósnica şosea pururea înomolită în stratul lutos al soluluĭ, Bălţĭ până acum încă aŭ un rol în comerciul cu vite. Sunt nu maĭ puţin de 11 iarmaróce pe an, când se adună la Bălţĭ mare numĕr de neguştorĭ de vite. Iată datele acestor iarmaroce: 2 Februarie, 3 Martie, în septĕmâna întâia a Postuluĭ mare, 28 Maiŭ, 24 Iunie, 20 Iulie, 6 August, 8 Septembre, 15 Octobre, 26 Novembrie şi 20 Decembre. Daraverĭ destul de marĭ se fac cu caĭ şi cu vitele marĭ, carĭ se exportéză în Austria.

In ultimiĭ anĭ însă comerciul a început să scadă, atât din causa lipseĭ de export, cât şi din causă că crescerea vitelor în Basarabia a degenerat mult.

Marca oraşuluĭ Bălţĭ, precum şi a întreguluĭ judeţ Iaşĭ, a fost întemeiată printr'un ukaz imperial la 1826. Ea represintă: pe câmp roşu un cap de cal. Despre stabilirea desemnuluĭ, jurnalul ministerial se explică în următorul mod: «*Marca veche a ţinutuluĭ Iaşĭ represintă pe un cal întreg, dar de óre-ce* **până acum** *numaĭ o parte din acest judeţ s'a alipit la Imperiŭ, apoĭ, în amintirea acesteĭ* **despărţirĭ** *în două, s'a fixat noul desemn, care represintă numaĭ capul animaluluĭ trunchiat.*» (1)

Explicarea heraldică nu cere alte comentariĭ! Limpede şi lămurit.

Orheiŭ.

Capitala judeţuluĭ Orheiŭ este aşezată pe malul stâng al rîuluĭ Reut; posiţiunea sa geografică cade sub 47°22′ latitudine nordică şi 46°29′ longitudine de la Rĕsărit.

Actualul Orheiŭ e un oräşel trist, posomorît, murdar şi plin de Evreĭ saracĭ; seliştea oraşuluĭ aparţineà acum doĭ, treĭ anĭ d-neĭ Aristiţa Pangelos, care a murit nebună la Chişineŭ.

Oraşul este zidit în apropriere de antica cetate dacă *Petrovada*, ale căreia ruine Orheniĭ le numesc până acum «vechiul Orheiŭ». Rĕmăşiţele antice ale cetăţiĭ aŭ fost explorate de archeologiĭ Ruşĭ şi se compun din nisce ruine ce se aflā printre stâncĭ, precum şi din subterane, în carĭ s'aŭ găsit monete antice. (2)

---

(1) *Полное собраніе Законовъ*, I, No. 232.

(2) *Записки общества. Ист. и древн.*, II, p. 806, articole de d-l Stamati.

Pe la finele secoluluĭ XIII şi la începutul secoluluĭ XIV, Orheiul a fost reşedinţa serdarilor Basarabĭ. Pe atuncĭ Orheiul erà bine cunoscut Cazacilor Zaporogĭ sub nume de *Irgheef* (1), iar Ruşiĭ îl cunosceaŭ sub numele de *Orîga*. Istoria oraşuluĭ e de alt-fel bine cunoscută, după cronicariĭ noştri, carĭ mereŭ pomenesc în cronicele lor despre Orheiŭ şi Orheienĭ.

La începutul secoluluĭ nostru Orheiul erà un orăşel neînsemnat, încunjurat de pădurĭ seculare, viĭ şi livedĭ. La 1836 guvernul rus l'a înălţat la rangul de capitală a judeţuluĭ şi, imediat după acéstă favóre, orăşelul a fost inundat de puhoiul Evreilor, ce a curs spre el din Podolia. Evreiĭ aŭ transformat frumosul oraş român într'un tîrguşor murdar şi insalubru.

Un şir lung de incendiĭ, de carĭ a suferit apoĭ oraşul, nu i-aŭ folosit întru nimic; din mormanele de cenuşă el pururea se ridică maĭ sărac şi maĭ murdar. Stradele sale sunt înguste, nepavate, noroióse.

Orheiul posedă de alt-fel tot ce trebue pentru a devenì în viitor un oraş avut şi plin de activitate. Capitală a unuĭ judeţ, el se află în fruntea celuĭ maĭ avut şi bine înzestrat judeţ din Basarabia; pămînt fertil, pădurĭ întinse, deşì neîngrijite şi rĕŭ gospodărite, apă abundentă, o arteră mare de comunicaţiune între Chişineŭ şi Noua-Suliţă. Dar cu tóte acestea, mulţumită uneĭ administraţiunĭ străine şi unuĭ regim politic care ucide iniţiativa privată, Orheiul depere, părăsit.

Suprafaţa oraşuluĭ Orheiŭ e de 1.282 deseatine, 650 stînjenĭ, din carĭ sub selişte sunt abià 400 deseatine, iar restul sub islaz şi maidane.

Pe domeniul oraşuluĭ se află şi délul *Ivanos*, din care se extrage var minunat. Peste o mie de stînjenĭ cubicĭ de acest var se exportéză din Orheiŭ, fiind întrebuinţat pentru construcţiunĭ în Basarabia. Délul Ivanos se dă de primărie în arendă unor Evreĭ, carĭ plătesc comuneĭ 15.000 ruble anual.

Poporaţiunea oraşuluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 7.340 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ 3.500 bărbaţĭ şi 3.840 femeĭ.

---

(1) Costamaroff, *Запорожская Сѣчь*.

Piciorul uneĭ colóne cu inscripțiune latinéscă din anul 201, găsită lângă Akkerman în anul 1890. Se află acum la Museul din Odesa.

După confesiunĭ, acéstă poporaţiune se împarte în:

CONFESIUNĬ	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ
Ortodoxĭ	960	667
Ruşĭ sectanţĭ (1) .	71	75
Catolicĭ	19	11
Armenĭ	51	71
Evreĭ	3.208	2.997

După clase (soslovii), poporaţiunea se compune din:

C L A S E	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ
Nobilĭ ereditarĭ . .	19	11
» individualĭ .	17	5
Clerul ortodox . .	14	14
» armén . . .	1	2
» evreŭ . . .	16	9
Comercianţĭ . . .	450	286

Restul poporaţiuniĭ sunt *mesciane* (tîrgoveţĭ).

După datele statisticeĭ oficiale, reese că în Orheiŭ se nasc pe an în termin mediŭ 209 copiĭ, adecă vine câte un născut pentru 20 locuitorĭ pe an.

De altă parte mortalitatea anuală fiind în termin mediŭ de 136 inşĭ, ceea ce dă câte 1 mort pentru 32 locuitorĭ, prin urmare sporul în crescerea normală este de 76 pentru totalul poporaţiuniĭ oraşuluĭ pe an.

Numĕrul caselor este de 762. Tóte casele sunt construite de pétră calcară, care se extrage din nisce cariere din apropierea oraşuluĭ.

(1) In general vorbind, Ruşĭ sectanţĭ locuesc în Basarabia prin oraşe şi lângă oraşe şi tîrguşóre. Numĕrul lor se urcă aproximativ până la 20.000 suflete. In numĕr maĭ mare eĭ locuesc în judeţele: Ismail, 9.000 ómenĭ; Hotin, 3.000; Bender, 2.000; Soroca, 1.500; Orheiŭ, 500; Akkerman, 300; Bălţĭ (jud.), 200; lângă Chişineŭ şi în Chişineŭ 1.200. Кишинев. Еп. Вѣд. 1890, No. 14—15, p. 628.

Orașul posedă două biserici ortodoxe, o biserică armenéscă, o sinagogă și mai multe case de rugăciune evreesci.

Biserica catedrală a orașului cu hramul Sf. Dimitrie a fost zidită de către Vasile Lupu, Domnul Moldovei (1), pe la 1636—52. De-asupra ușei de intrare s'a păstrat până acum următórea inscripțiune în limba slavă:

«Изволением Отца и съ поспешеніем Сына и свръшеніем Свя-«таго Духа нача и създа съ храм въ имѣ святаго славнаго вели-«каго мученика мироточиваг Димитрие чудотворс Іо Басілие воевод «Божьѣ милостію господар земле Молдавскои и госпож ег Тодосіа и «чад ихъ Іоан воевода».

Adecă: «*Cu voia Tatăluĭ, ajutorul Fiuluĭ și săvîrșirea Sf. Duh, a început și a zidit acéstă biserică în numele sfîntuluĭ slăvit și mare martir Dimitrie făcĕtor de minunĭ, Io Vasile Voevod, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domn al Moldoveĭ, și Domnița Sa Tedosia și fiul lor Ioan Voevod.*» (Fig. 12.)

Anul de pe inscripțiune e șters cu desăvîrșire și ilisibil.

Biserica acésta nu posedă cevà deosebit în architectura sa, iar în lăuntru are multe icóne frumóse și, între cele sfinte, o cruce de lemn fórte veche. Acéstă cruce e obiectul uneĭ marĭ venerațiunĭ a enoriașilor. Se ḑice de către bĕtrânĭ, carĭ ar fi auḑit la rîndul lor de la părințĭ, cum că pe timpul Tătarilor, când locuitoriĭ s'aŭ închis în biserică, sf. cruce a fost străpunsă de maĭ multe sulițe tătarescĭ și a căḑut jos; ridicată, ea a fost ascunsă în podul bisericeĭ până pe la 1848, când în fine a fost din noŭ scósă din pulbere și pusă într'un scrin cu gémurĭ.

Orașul Orheiŭ numĕră peste 149 prăvăliĭ. Activitatea sa comercială e neînsemnată. Afară de var, nu există altă producțiune locală; tăbăcăria, confecțiunea lumînărilor de seŭ, cu carĭ altă dată se îndeletniciaŭ locuitoriĭ, astăḑĭ aŭ dispărut.

Orheiul are o singură școlă publică primară.

Marca orașuluĭ, precum și a județuluĭ, întărită la 1826, este următórea: pe câmp albastru un arbore. (2)

---

(1) D-l Nakko, istoricul muscălesc al Basarabieĭ, scrie în cartea sa că biserica acésta a fost zidită de Stefan-cel-Mare; aceeașĭ greșélă o face și d-l Zasciuc. Ambii de sigur că n'aŭ sciut despre existența inscripțiunii.

(2) *Полное Собр. Законовъ*, I, No. 232.

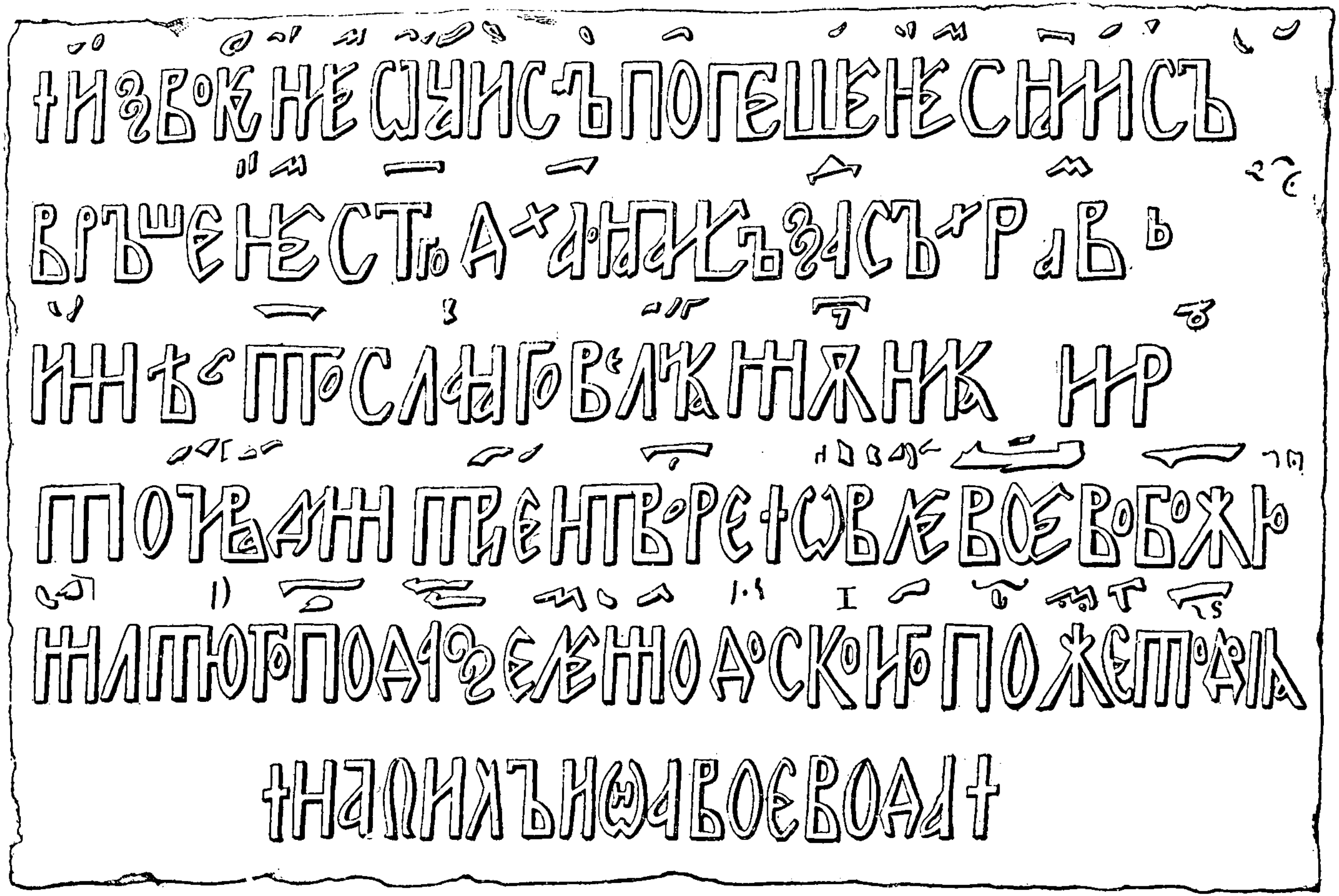

Fig. 12. — Inscripţiunea de la biserica Sf. Dimitrie din Orheiŭ.

Soroca.

Orașul Soroca este așezat lângă Nistru, într'o vale adîncă, care face parte propriŭ ḑis din malul drept al rîuluĭ. Posițiunea geografică a orașuluĭ cade sub 48°36′ latitud. nordică și 46° longit. de la Rĕsărit.

O călĕtorie maĭ pitorescă prin Basarabia nicĭ că se póte face, decât alegĕnd șoséua cea mare dintre Bălțĭ și Soroca. Drumul merge mereŭ de-alungul văieĭ Reutuluĭ. Intrégă acéstă vale e de o fertilitate uimitóre: la drépta și la stânga șoseleĭ, cât póte cuprinde ochiul, se întind lanurĭ cu bucate suculente; în apropiere de Soroca priveliștea se schimbă, peisagele ce se desfășură amintesc aidoma locurile cele maĭ pitorescĭ de pe Rin saŭ Elba. Malurile Nistruluĭ se ridică trufașe, acoperite acì cu pădurĭ, colo cu stâncĭ uriașe de granit; maĭ departe, spre vale, șoséua șerpuesce sub umbra pădurilor seculare, a căror maiestósă tăcere e întreruptă de sgomotul isvórelor ce curg spre Nistru. Urcând în fine cel de pe urmă dél, șoséua se îndréptă de-alungul Nistruluĭ, care în zigzagurĭ îșĭ sfredelesce printre stâncĭ albia sa maiestósă.

Orașul Soroca posedă o climă superbă; apele Nistruluĭ îĭ daŭ pescele cel maĭ delicat, ca cega și nisetrul, icre próspete etc., grădinile și viile sale sunt vestite, câmpiile ce-l încungióră sunt din cele maĭ blagoslovite din Basarabia

Partea veche a orașuluĭ este locuită numaĭ de Evreĭ. Acéstă parte îșĭ păstréză înfățișarea orientală. Din orașul vechiŭ, pentru a intrà în orașul noŭ, e necesar a urcà o stradă cu pantă mare. Tot din orașul vechiŭ, urcând o cărare, călĕtorul ajunge printre stâncĭ uriașe la nisce peșterĭ săpate în pétra calcară a munteluĭ. Aceste peșterĭ aŭ păstrat până acum înfățișarea mistică a unor temple antice. Se crede cum că în adevĕr suntem acì în fața unor rĕmășite prețióse ale vecheĭ domniĭ dace. In aceste locurĭ se adăpostiaŭ creștiniĭ Dacĭ, fugind de urgia persecuțiunilor lumiĭ păgâne. Bisericele din stâncile de lângă Soroca aŭ conservat până acum nisce subterane cu coridóre, în carĭ, ca și în catacombele Romeĭ, se ascundeaŭ creștiniĭ în ḑile de urgie. Lângă satul *Grădiște*, s'aŭ păstrat chiar și rĕmășițele uneĭ bisericĭ antice.

Sub domnia Genovesilor pe Marea Négră, orașul Soroca a fost o *emporie*, cunoscută sub numele de *Olchionia*. (1) Acì Genovesiĭ aveaŭ întrepositele lor de marfă, acì de asemenea se adunaŭ bucatele, lâna, etc., ce eĭ aduceaŭ din Podolia. Olchionia pe aceste vremurĭ erà deci o stațiune întărită pe drumul dintre Moncastro și Sucéva.

După cucerirea Constantinopoleĭ de către Mohamet II, când, sub invasiunea Musulmanilor, s'aŭ nimicit coloniile italiene de pe Marea Négră, a sunat ultima oră și pentru Olchionia.

In secolul XV Stefan-cel-Mare a reconstruit vechile întăririĭ genovese de la Soroca și póte din aceste timpurĭ tocmaĭ orașul îșĭ căpĕtă și numele de Soroca (2), de óre-ce Domnul Moldoveĭ a sorocit un termin pentru ridicarea nouĕlor întărirĭ. Orașul Soroca, ca punctul cel maĭ expus din spre rĕsărit, în trecutul sĕŭ istoric a fost pururea arena celor maĭ gróznice invasiunĭ. Acì, la piciórele zidurilor sale, se desfășuraŭ răsbóiele cele crude și sângeróse dintre Polonia și Turcia, dintre Tătarĭ, Moldovenĭ și Cazacĭ.

In aniĭ 1634—54 Hatmanul Zaporogilor Bogdan Chmelnitski, pentru că Lupu-Vodă i-a refusat mâna fiiceĭ sale Ruxandra, cerută de soție pentru Timuș, fiul Hatmanuluĭ, a prădat și devastat Soroca.

Maĭ târḑiŭ Soroca a fost pentru a doua óră prădată de Valachĭ, carĭ goniră pe Lupu-Vodă și-l siliră a fugì la Cihirin. La 1654 Timuș Chmelnitski, în fruntea a 8.000 Cazacĭ, a ocupat Soroca, a risipit pe inimicĭ și a redat luĭ Lupu socrul sĕŭ, tronul Moldoveĭ.

La 1692 Soroca a fost ocupată de Polonĭ, carĭ s'aŭ apĕrat acì în contra luĭ Mustafa-Pașa.

La 1711 Petru-cel-Mare, trecênd cu armata spre Prut, a ocupat Soroca, măcelărind pe locuitoriĭ sĕĭ. La Prut Țarul

---

(1) *Weltman*, p. 88; —*Stamatti*, *Записки Общ. истор. и древн.*, II;—Cantemir, *Cron. Mold.*

(2) C. Chanatski, *Одесскій Вѣстникъ* din 1859, No. 61, scrie următórele: In alte timpurĭ locuitoriĭ săracĭ prigoniți de Tătarĭ se ascundeaŭ prin codrii și stâncile de pe malul Nistruluĭ. Acì s'aŭ format apoĭ nisce schiturĭ, și vechile ruine genovese serviaŭ de adăpost. Locuitoriĭ învecinațĭ ḑiceaŭ acestor fugarĭ *saracĭ*, de acì și seliștea lor a fost numită *Saraca*.»

a fost bătut de Turcĭ şi a fost silit să accepte cele maĭ ruşinóse condiţiunĭ de pace pentru a nu fi luat în plean.

La 1738 Soroca a cădut prada luĭ Cannist din Mirgorod, care a ars-o.

Actualul oraş Soroca se află aşezat în mijlocul unuĭ judeţ poporat şi industrial.

Suprafaţa oraşuluĭ este de 2.036 deseatine, 1.168 stînjenĭ, din carĭ $^3/_4$ sunt sub păşune, stâncĭ şi maidanurĭ; poporaţiunea oraşuluĭ, după recensămîntul din anul 1892, erà de 12.118 locuitorĭ, din carĭ bărbaţĭ 6.095 şi femeĭ 6.023.

După confesiunĭ, poporaţiunea se împarte în:

CONFESIUNĬ	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ
Ortodoxĭ. . . .	3.500	3.076
Catolicĭ	15	21
Armenĭ	43	?
Evreĭ	2.700	2.763

După clase (soslovie), poporaţiunea acésta se compune din:

Nobilĭ ereditarĭ 36
» individualĭ 10
Clerul ortodox 19
» evreŭ 7
Comercianţĭ 913

Restul poporaţiuniĭ sunt tîrgoveţĭ (mesciane).

Din studiul tabelelor statisticeĭ oficiale, atât ale Statuluĭ, cât şi ale *Zemstvourilor* pentru mişcarea poporaţiuniĭ oraşuluĭ Soroca pe aniĭ 1889—1892, reese că în termin mediŭ se nasc pe an 215 copiĭ, ceea ce face un prunc pentru 23,4 locuitorĭ; mor pe an în termin mediŭ 160 inşĭ, adecă 1 pentru 313 locuitorĭ.

Aceste douĕ mediĭ demonstră că Soroca se bucură de o climă sănătósă şi că sănătatea publică este păzită acolo de împrejurărĭ naturale fericite.

Soroca posedă 1.780 case, o biserică ortodoxă, o sinagogă şi 16 case de rugăciune evreescĭ. Fiind aşezat pe malul Nistruluĭ, oraşul, cu tóte neajunsurile de carĭ sufere, cu tótă administraţiunea rea, totuşĭ încarcă până acum peste *100 de*

galere cu bucate, carĭ se transportă de acì în jos spre Maiaki. Grîul este de obiceiŭ obiectul principal al negoţuluĭ; cantitatea de grîŭ transportat anual din Soroca se urcă la respectabila cifră de 50.000 cetverti. (1)

In timpiĭ din urmă s'a concentrat în Soroca mare parte din industria tutunuluĭ din Basarabia. Acéstă industrie, care acum ḑece anĭ luase un mare avînt, tutunurile din Basarabia începênd a concurà pe pieţele Rusieĭ cu tutunurile din Caucas şi Crimea, astăḑĭ a decăḑut, din causa rapacităţiĭ nechibzuite a Evreilor, carĭ, printr'o exploatare necumpĕnită a cultivatoruluĭ ţĕran, l'aŭ silit să părăséscă cultura acesteĭ plante.

Locuitoriĭ mărginaşĭ din Soroca se maĭ ocupă totuşĭ încă cu cultura tutunuluĭ, dar numaĭ pentru consumaţiunea locală. De la satul *Ţipila* întregul judeţ altă dată se ocupà cu acéstă îndeletnicire, vînḑênd tutun Evreilor din Soroca, carĭ îl asortaŭ, apoĭ asortat în păpuşĭ îl vindeaŭ fabricanţilor din Odesa, Jitomir, Berdicef, Balta şi parte pentru export în Galiţia. Din fabricele rusescĭ, tutunul de calitate superióră trecea dejà în consumaţiune sub nume de tutun turcesc; calitatea inferióră se strecurà prin Bălţĭ, ca tutun de contrabandă, în România. Acum acest comerciŭ a decăḑut cu totul. Un pud (2) de tutun din Ţipila se vinde la Odesa cu preţ de 15—20 ruble în foĭ, iar pe loc ţĕranul nu capĕtă de la Evreĭ decât mult 2 $^1/_2$—3 ruble.

Afară de tutun locuitoriĭ din Soroca se ocupă şi cu viile, iar oraşul Soroca posedă împrejurul sĕŭ peste o sută de viĭ, carĭ produc anual vre-o 10.000 vedre vin. Maĭ cu sémă acum câţĭ-va anĭ a fost renumită via luĭ d-l Gafencu, cu viţa sa de Bordeaux.

In oraşul Soroca se maĭ fac pe o scară mică *cojóce*, renumite altă dată.

Hotin.

Oraşul Hotin, capitala judeţuluĭ cu acelaşĭ nume, se află la marginea extremă a Basarabieĭ de la méḑă-nópte. Posiţiunea sa geografică cade sub 48°23′ lat. de la Nord şi 44°10′

(1) Cetveric=57.747.668 galloni=2.623.771.935 litri.

(2) Pud=0,32702 centner.

long. de la Răsărit. Orașul este așezat la distanță de 5 verste (1) de la granița austriacă și la 22 verste de orașul Podolieĭ Camenița.

Hotinul e construit pe malul drept al Nistruluĭ; acest mal e abrupt, înalt și se află format din pólele a două délurĭ, carĭ se unesc. Din causa configurațiuniĭ soluluĭ, orașul se desparte în patru și anume: în orașul central, mahalalele *cațapéscă* și *rusésçă*, unde e cetatea, și mahalaua *Rumna*; a patra parte o forméză cătunul *Cameni-Iar*.

Hotinul e vestit în analele țĕrilor românescĭ și letopisețele nóstre pomenesc mereŭ falnicul sĕŭ nume.

Intemeiătorul Hotinuluĭ, după legenda istorică, fost Cotizon, care a domnit în secolul III după Christos și a fost ucis de Romanĭ sub conducerea luĭ Lentul. Orașul dac se numià pe atuncĭ *Chotim*, de unde se trage și actualul sĕŭ nume.

In ceea ce privesce cetatea, apoĭ ea e pur genovesă, ceea ce se dovedesce perfect prin architectura antică a turnuluĭ construit pe înălțimea de pe malul Nistruluĭ. Este însă probabil că acest turn făceà altă dată parte din întăririle carĭ încunjuraŭ stațiunea comercială, precum acésta se observà pretutindenea unde Genovesiĭ își aveaŭ factoriile lor pe Marea Négră.

După domnia genovesă, Hotinul a devenit un oraș însemnat al Moldoveĭ, ceea ce se dovedesce și prin faptul că dejà la 1459 Stefan IV, Domnul țĕriĭ, încheiase o convențiune cu Regele Casimir al Polonieĭ, prin care acesta din urmă se legà de a nu neliniștì pe locuitoriĭ Hotinuluĭ, de a nu poprì pescuitul și de a nu împedicà circulațiunea vaselor în jos pe Nistru. (2)

Stefan-cel-Mare a restaurat vechile întărirĭ a cetățiĭ și a ridicat importanța orașuluĭ. La 1476, după răsboiul cu Mahomet II, vitézul Domn s'a retras sub zidurile Hotinuluĭ, de unde apoĭ, după opt anĭ, iarășĭ Orheieniĭ, Codreniĭ și cu alțĭ Moldovenĭ aŭ dat pept cu gróznicul dușman. După mórtea luĭ Stefan Turciĭ aŭ năvălit asupra Moldoveĭ și aŭ

---

(1) Versta=700 stînjenĭ, stînjenul=7 picióre. O verstă=0,937398 kilometri.

(2) *Запис. общ. истор. и древн*, II, p. 805.

ocupat şi cetatea Hotinuluĭ. (1) In curînd însă aŭ fost siliţĭ a redà Moldoveĭ vechia sa cetate.

La 1563 Despot-Vodă se pregătià la Hotin pentru răsboiŭ cu Wischnevetski, Hatmanul Cazacilor.

La 1600 Michaiŭ-Vitézul, învingênd sub Hotin pe Moldovenĭ, în fruntea cărora erà Stefan Movilă, a ocupat cetatea, silind pe Ieremia Movilă să fugă în Polonia. Peste un an după acésta Moldoveniĭ aŭ reocupat cetatea.

In secolul XVII, peripeţiile luptelor s'aŭ desfăşurat mereŭ sub zidurile Hotinuluĭ, unde aŭ curs şiróie de sânge românesc, ce a stropit acest pămînt român. Cetatea Hotin ba. treceà în mânile Polonilor, Cazacilor, Turcilor, ba erà reocupată de stăpâniĭ sĕĭ. Aşà de pildă la 1617 Hotinul a fost ocupat de Hatmanul Cazacilor Jolchewski, iar la 1621 Poloniĭ aŭ luat cetatea, unde s'aŭ apĕrat în contra luĭ Osman, dar la 1650 Hotinul iarăşĭ a fost al Moldoveĭ şi în zidurile sale s'a închis Lupu-Vodă, împresurat de Cazaciĭ luĭ Chmelnitski

La 1653, după mórtea luĭ Timuş, ucis sub zidurile Suceveĭ, Bogdan Chmelnitski a distrus armata luĭ Cazimir, împresurând-o lângă Ivanţa (sat de lângă Hotin).

La 1673 Hotinul a cădut pradă Turcilor, iar Ioan Sobieski în fruntea a 50.000 de ómenĭ cât pe acì erà să smulgă cetatea din mânile Turcilor; chemat grabnic la Varsovia pentru a se urcà pe tron, el a părăsit câmpul de bătaie şi s'a retras.

La 1674 Turciĭ, sub comanda Sultanuluĭ Mahomet IV, aŭ asediat Cameniţa, iar cetatea Hotin a fost întórsă Moldoveĭ; armata turcéscă, părăsind-o, a trecut în Ukraina şi în unire cu Hatmanul Cazacilor Doroşenco a făcut răsboiŭ Rusieĭ.

La 1689 Ioan Sobeski, Regele Polonieĭ, voind să silésca pe

---

(1) Există o legendă poporală, cunoscută şi aḑi Hotinenilor, după care cetatea Hotin a fost apĕrată de Domniţa Maria, soţia luĭ Stefan-Vodă şi fiica luĭ Radu-Vodă. Paşa, care comandà armata turcă, s'a îndrăgostit de Domniţă şi i-a propus a devenì soţia sa, iar Domniţa, prefăcêndu-se că primesce, a pus condiţiunea ca Turciĭ să înceteze de a bate cetatea, să ajute la repararea cetăţiĭ şi s'o înarmeze cu gurĭ de foc. Turciĭ aŭ îndeplinit tóte, şi atuncĭ Moldoveniĭ, puind mâna pe cetatea reparată, aŭ început o nouă luptă. Orĭ-cum însă, vitejiĭ aŭ fost invinşĭ şi, înainte de a se retrage armata română, Domniţa Maria s'a aruncat de pe feréstra turnuluĭ în valurile Nistruluĭ.

Constantin Cantemir a declarà răsboiŭ Turcilor, a asediat Hotinul.

La 1711, după fuga luĭ Dimitrie Cantemir în Rusia, Turciĭ aŭ ocupat Hotinul, unde aŭ şi lăsat o garnisónă. Pentru întreţinerea acesteĭ garnisóne Pórta a dăruit aprópe întregul judeţ cetăţiĭ oraşuluĭ. Domeniul dăruit a fost numit *raiaua Hotinuluĭ.* Ocupând cetatea, Turciĭ aŭ reconstruit cu ajutorul inginerilor francesĭ întăririle sale.

Fig. 13 arată înfăţişarea acesteĭ veche cetăţĭ românescĭ în ḑilele nóstre.

Pe timpul răsbóielor Rusieĭ cu Turcia, cetatea Hotin a fost de maĭ multe orĭ bătută de Muscalĭ. Intâia óră Feldmareşalul rus Minich, asediând cetatea şi negăsind în ea decât 765 Turcĭ comandaţĭ de Colciac-Paşa, a luat-o fără mare vĕrsare de sânge. După tractatul de pace încheiat la Belgrad în anul 1739, Ruşiĭ aŭ părăsit cetatea.

La 1768 Sultanul Mustafa III, declarând răsboiŭ Rusieĭ, a concentrat armata turcă lângă Hotin. După un asediŭ lung, Turciĭ aŭ remis cetatea Ruşilor. Iar după încheiarea Tractatuluĭ de pace de la Kuciuk-Kainargi din anul 1774, Hotinul a fost din noŭ ocupat de Turcĭ.

In anul 1787 cetatea a fost iarăşĭ asediată de Ruşĭ, aliaţĭ astă dată cu Austriaciĭ, sub comanda Principeluĭ de Coburg. In ḑiua de 18 Septembre 1787 armata austriacă a silit în fine pe Turcĭ a capitulà şi cetatea Hotin cu 167 tunurĭ şi mare cantitate de muniţiunĭ de răsboiŭ a căḑut în mânile Austriacilor.

La 1788 garnisóna austriacă a remis cetatea garnisóneĭ rusescĭ, iar la 1791, după pacea de la Iaşĭ, Turcia a reocupat vechia cetate a Moldoveĭ.

La 1806 Ruşiĭ sub comanda luĭ Michelson aŭ asediat Hotinul, Turciĭ aŭ capitulat, puind ca condiţiune liberarea garnisóneĭ cu arme şi bagagiĭ. Condiţiunea a fost acceptată şi armata rusă, fără a fi făcut un singur act vitejesc, a ocupat cetatea. La 1812, după Tractatul din Bucurescĭ, Turciĭ aŭ cedat Rusieĭ întréga parte a Moldoveĭ dintre Prut şi Nistru şi guvernul rus a cucerit acest pămînt românesc fără vĕrsare de sânge, fără jertfe vitejescĭ. Cetatea Hotin a fost imediat decretată fortăréţă de gradul al doilea.

De atuncĭ şi până pe la 1850 Ruşiĭ restaurară mereŭ ve-

chile întăririĭ ale cetăţiĭ, iar la 1856, după ce o comisiune de ingineriĭ militariĭ a emis părerea că cetatea Hotin, construită într'o înfundătură dominată de maĭ multe înălţimĭ ce o încunjură, nu corespunde meniriĭ sale, guvernul rus a desfiinţat cetatea.

In trecutul sĕŭ sbuciumat, Hotinul a fost un oraş frumos şi avut; încunjurat cu grădinĭ, el aveà şi maĭ multe edificiĭ marĭ. Acum, firesce, din tótă acea splendóre de altă dată nimic n'a maĭ rĕmas. Edificiile marĭ de altă dată aŭ cădut în ruină, grădinile cu pomĭ şi fântânele aŭ dispărut, şi în locul unde poporaţiunea plină de vlagă ţineà pept atâtor duşmanĭ, astădĭ locuesc nisce Evreĭ săracĭ, carĭ, după obiceiul lor, aŭ pângărit Hotinul de altă dată, prefăcêndu-l într'un murdar tîrguşor. Şi dacă s'ar sculà acum din mormîntul sĕŭ vre-unul din Paşiĭ, carĭ se resfăţaŭ în zidurile vecheĭ cetăţĭ românescĭ şi ar vedé Hotinul modern, de sigur că ar plânge pe ruinele sale, precum ar plânge un Maur pe dărămăturile Alhambreĭ.

Actualul Hotin posedă o suprafaţă de 2.224 deseatine, 880 stînjenĭ, din carĭ $^1/_4$ pămînt se află sub livedĭ.

Poporaţiunea Hotinuluĭ după recensămîntul din anul 1892, s'a constatat a fi de 20.283 locuitorĭ, din carĭ peste 14.000 sunt Evreĭ.

După clase (soslovie), poporaţiunea se împarte în:

Nobilĭ	ereditarĭ	81
»	individualĭ	410
Clerul	ortodox	127
»	armén	2
»	evreŭ	33
Comercianţĭ		1795

Restul poporaţiuniĭ sunt mesciane (tîrgoveţĭ).

Din tabelele statisticeĭ rusescĭ privitóre la mişcarea poporaţiuniĭ oraşuluĭ reese că în termin mediŭ se nasc pe an peste 416 pruncĭ, ceea ce dă câte un născut pentru 33 locuitorĭ; mor pe an în termin mediŭ 329 inşĭ, adecă unul la 42 locuitorĭ. Diferenţa deci în plus între nascerĭ şi mortalitate este de 87 pe an.

Oraşul Hotin posedă 1.982 case, din carĭ 49 edificiĭ de stat, 3 bisericĭ ortodoxe, una armenéscă, una catolică şi 12 case evreescĭ de rugăciunĭ.

Posiţiunea oraşuluĭ în apropiere de graniţa austriacă şi

de orașul Camenița face ca viéța să fie acolo eftină și comodă; de aceea tocmaĭ funcționariĭ rușĭ din Basarabia și Podolia, după ce se retrag la pensiune, se stabilesc cu locuința la Hotin. Mahalaua *Rumle* e plină de aceștĭ funcționarĭ.

Comerciul și industria Hotinuluĭ sunt nule. Evreiĭ se ocupă mult cu contrabanda.

Marca Hotinuluĭ e: pe câmp de aur treĭ turnurĭ, din carĭ, cel din mijloc are la vîrf semi-luna, de-asupra căreia sunt atârnate douĕ săbiĭ încrucișate, iar de-asupra săbiilor o cruce de argint.

Ismail.

De la punctul extrem al Basarabieĭ de la méḑă-nópte să trecem acum la punctul tocmaĭ opus al Basarabieĭ de la méḑă-ḑi.

In descrierea orașelor din acéstă parte a Basarabieĭ vom fi maĭ scurțĭ, pentru că orașele Bolgrad, Ismail, Renĭ, Chilia aŭ fost nu de mult încă obiectul unor numeróse scrierĭ publicate, atât în mod oficial, cât și particular, de publiciștiĭ și istoriciĭ noștri pămînteni.

Pe malul brațuluĭ Chilia, la depărtare ca de 72 kilometri de gurile Dunăriĭ se află așezat orașul Ismail.

Altă dată o cetate formidabilă, Ismailul, prin întăririle sale, póte fi considerat de o cetate fórte veche; în ceea ce privesce însă orașul propriŭ ḑis, el a fost întemeiat abià pe la 1811 de către Generaluĭ Tucĭcoff, care-l creă dintr'un singur tîrgușor (posad) neînsemnat.

Cetatea Ismail a fost altă dată una din întăririle turcescĭ de primul rang. Sub zidurile acesteĭ cetățĭ s'aŭ desfășurat peripețiile unor răsbóie crâncene dintre Rusia și Imperiul Otoman.

La 1790 în ḑiua de 11 Decembre cetatea Ismail a fost luată de către vestitul Suvaroff. Turciĭ aŭ perdut în acea ḑi peste 23.000 de ostașĭ, iar Rușiĭ aprópe tot atât. După tractatul de pace, cetatea Ismail a trecut din noŭ la 1791 în mâna Turcilor, iar la 1809 Rușiĭ a reocupat-o din noŭ.

In anul 1830 Impĕratul Nicolae I a dăruit orașuluĭ Ismail un fel de autonomie administrativă în înțelesul rusesc,

adecă o autonomie militară, şi Ismailul formă un *gradonacialstvo*, administrat de un General.

După Tractatul din Paris din anul 1856, Ismailul a trecut la România; Moldova îşĭ recăpĕtă vechiul sĕŭ pămînt. Dar în ḑiua de 14 Aprilie anul 1877 armata rusă îl ocupă din noŭ şi Tractatul din Berlin alipì din noŭ Ismailul la Imperiul Rus. (Fig. 14).

Oraşul Ismail este în ḑilele nóstre centrul judeţuluĭ cu acelaşĭ nume. Poporaţiunea sa, după recensămîntul din anul 1892, s'a urcat la cifra respectabilă de 32.534 locuitorĭ, din carĭ 15.634 bărbaţĭ şi 17.892 femeĭ.

Chilia.

Chilia de astăḑĭ este un neînsemnat tîrguşor (zaştatni) din judeţul Ismail.

Poporaţiunea sa, după recensămîntul din anul 1892, este de 8.014 suflete, din carĭ 8.086 bărbaţĭ şi 3.928 femeĭ.

Posiţiunea geografică a Chilieĭ cade sub 45°26′ longit. Nord şi 40°56′ latid. de la Rĕsărit după 1-ul meridian. De la Chişineŭ până la Chilia pe şoséua cea mare sunt 365 verste.

După uniĭ din istoriografĭ, Chilia actuală se află aşezată tocmaĭ acolo unde în antichitate a fost *Achilea*; de acì, ḑic uniĭ, din cuvîntul grecesc Ἀχίλλεα, derivă cuvîntul *Chilia*. Aşà dar, în afară de anticul sĕŭ nume de *Licostoma*, cum numiaŭ acest oraş Veneţieniĭ şi Genovesiĭ în secolul XIV, după spusele luĭ Cantemir, oraşul maĭ aveà şi un alt nume maĭ clasic, în onórea ḑeuluĭ Achileos, a căruia insulă se află la gura braţuluĭ Chilia.

Pentru noĭ Româniĭ, Chilia ne-a conservat până acum unul din vechile monumente istorice fórte însemnate. Acest monument românesc este biserica Sf. Nicolae făcĕtorul de minunĭ. Biserica acésta a fost zidită la 1648 de către Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ.

Zidurile bisericiĭ sunt construite din pétră şi cărămidă şi formézā un pătrat prelung, care spre rĕsărit se isprăvesce printr'un semi-cerc. In acest semi-cerc se află sf. masă. Lungimea bisericiĭ e de 8 stînjenĭ, iar lărgimea de 3 stînjenĭ. Biserica e afundată în pămînt, avênd şépte trepte pentru scoborîş. Sus la uşa de intrare este o placă de pétră, acoperită cu o

inscripţiune slavă, frumos săpată. Iată textul inscripţiunii:
«Изволеніем Отца и поспѣшеніем Сына и съвръшеніемъ Святаго «Духа Изволи благочестивіи и христолюбивіи Іо Василіе Воевода, «Божіею милостію господарь земли Молдавское Създа церковь по «срѣдь градъ килійскій. И се храмъ святого іерарха и чюдотварца «Николае. И нача здати въ лѣто ЗРНЗ мѣсяца маіа А и свърши «въ лѣто ЗРНЗ мѣсяца Маіа А.»

Adică: «Cu voinţa Tatăluĭ, ajutorul Fiuluĭ şi săvîrşirea Sf. Duh. Cu voia prea cuviosuluĭ şi de Christos iubitoruluĭ Io Vasile Voevod, cu mila Luĭ Dumneḑeŭ Domnul ţěriĭ Moldoveĭ, a făcut biserică în mijlocul oraşuluĭ Chilia. Şi acesta este hramul Sf. Ierarch şi făcĕtor de minunĭ Nicolae. Şi a început a zidì în anul 1648 Maiŭ 1 şi a isprăvit în anul 1658 Maiŭ 1.»

Aşà dar inscripţiunea lămuresce pe deplin când şi către cine a fost zidită acéstă biserică.

Uşa de intrare în biserică e una singură şi aceea mică, şi, din spre drépta, ea duce în *pridvor*, din care apoĭ bărbaţiĭ se îndréptă spre drépta, iar femeile la stânga, unde pentru acestea din urmă este construit un fel de promontoriŭ, care în tóte bisericile vechĭ din Orient se numià «cămară». Biserica capĕtă lumină din afară prin ḑece ferestre micĭ. Există o intrare specială pentru preot, dar intrarea de aḑĭ cu galeria sa sunt de o construcţiune nouă.

Iconostasul bisericeĭ e de lemn sculptat şi datéză de la 1809, când a fost făcut pentru a înlocuì cel vechiŭ; sub iconostasul actual se găsesce însă o scândurică din cel vechiŭ şi pe dînsa stă scris: «Darul robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ Dumitru, fiul Io Privan.» Podelele bisericeĭ sunt făcute din petre funerare cu inscripţiunĭ grecescĭ, turcescĭ, armenescĭ; tóte aceste inscripţiunĭ datéză din secolul trecut.

Biserica din Chilia a fost altă dată a mănăstiriĭ şi în anul 1791 a primit ca dar 206 deseatine şi 60 stînjenĭ pămînt în judeţul Akkerman, lângă satul Gălilescĭ, locul numit *Mecet*, asemenea şi dreptul de a pescuì în rîuleţul Catlabug, parte din spre satul Chisliţa. Darul acest i-a fost făcut de către Generalul rus Golenisceff-Cutuzoff, care nicĭ odată n'a fost proprietar asupra pămîntuluĭ dăruit. Cu tóte acestea Ţarul a întărit darul printr'un ukaz imperial cu data de 26 Novembre 1826.

Biserica posedă altă dată o evanghelie fórte rară din secolul XVII, care acum se păstréză în Museul nostru din

Bucurescĭ. Evanghelia acésta are portretul luĭ Mateiŭ Basarab şi al soţieĭ sale Elena, îmbrăcaţĭ în costumele Domnilor din acea epocă. (1)

Bolgrad.

Acest oraş póte fi considerat drept capitala coloniilor bulgare din Basarabia. In ḑilele nóstre oraşul este lipsit de orĭ-ce importanţă administrativă, saŭ cum ḑic Ruşiĭ «*za-ştatom*». După recensămîntul din anul 1892 oraşul numĕră o poporaţiune de 10.179 locuitorĭ de ambe sexe şi face parte din judeţul Ismail.

Oraşul are un gimnasiŭ şi un liceŭ numit «Liceul Impĕratuluĭ Alexandru II». După trecerea celor treĭ judeţe din Basarabia spre Rusia, guvernul rus a interḑis imediat predarea obiectelor în limba bulgăréscă, atât în gimnasiŭ, cât şi în liceŭ, şi acum fostul liceŭ bulgar s'a prefăcut în şcólă ruséscă. Firesce că nicĭ prin gând n'a trecut patrioţilor bulgarĭ de a protestà, căcĭ în Rusia orĭ-ce protest de acest fel se isprăvesce în Siberia. Bulgariĭ aŭ înghiţit hapul, cum înghit mereŭ porecla *dispreţuitóre* cu care Ruşiĭ aŭ obiceiŭ să-ĭ gratifice, numindu-ĭ «*bratuşcă*».

Edificiul cel maĭ însemnat cu care are drept să se mîndréscă oraşul Bolgrad este frumósa sa catedrală. Istoria construiriĭ aceste biserică, cu hramul Schimbăriĭ la faţă, merită a fi povestită cel puţin pe scurt. In primăvara anuluĭ 1820 a visitat oraşul Bolgrad cel dintâiŭ tutor (popecitel) al coloniilor bulgare Maleavinski. Adunând pe fruntaşiĭ colonieĭ Bolgrad, Maleavinski a cetit în biserică cu mare ceremonie şi pompă manifestul împĕrătesc către coloniştiĭ bulgarĭ, prin care li se dăruià pămînt (60 deseatine pe cap de familie) şi alte privilegiĭ. După ce manifestul, scris pe pergament, a fost cetit, el s'a depus spre păstrare în biserică. Bulgariĭ presenţĭ în biserică, sub îndemnul luĭ Maleavinski, aŭ hotărît de a zidì, pentru păstrarea documentuluĭ, o altă

(1) La 1879 Archiepiscopul Chişineuluĭ Pavel s'a adresat către Ministeriul nostru de Externe, cerênd restituirea aceste evangheliĭ, pe temeiŭ cum că îmbrăcămintea Domnilor Ungro-Vlachieĭ desemnaţĭ în carte este aidoma acea a Ţarilor ruşĭ până la Petru-cel-Mare.

biserică de zid. Făgăduiala dată a rĕmas însă nerealisată până pe la 1833, când şi-a adus aminte despre ea *nadvorni sovetnic* (Consilierul de curte) Butcoff. Acest *popecitel* (îngrijitor) al coloniilor bulgare, setos de a fi decorat, a silit pe Bulgarĭ să se ţină de cuvîntul dat.

Sub îndemnul biciurilor căzăcescĭ, aŭ fost adunaţĭ peste 10.000 de coloniştĭ la Bolgrad şi, în curgere de 12 ḑile, câte 500 de ómenĭ săpară fundamentul noueĭ bisericĭ. Cazaciĭ îndemnaŭ pe lucrătorĭ la muncă aşà de energic, în cât peste 1000 de stînjenĭ cubicĭ de pétră aŭ fost puşĭ la temelie. Biserica devenì în modul acesta cevà grandios şi în ḑilele nóstre catedrala din Bolgrad póte trece drept cea maĭ vastă biserică din Basarabia. După ce biserica a fost gătită, ea s'a sfinţit la 1838 în presenţa Generaluluĭ Inzoff. Bulgariĭ presenţĭ la sfinţire se miraŭ c'aŭ putut construì cu propria lor cheltuială o biserică aşà de măréţă, secretul însă îl cunosceà bine Butcoff, care l'a şi păstrat pentru posteritate, povestindu-l în memoriile sale. (1)

In acelaşĭ mod a fost sădit şi splendidul parc, cu care se mîndresce aḑĭ oraşul Bolgrad. Parcul acesta grandios se află pe malul laculuĭ Ialpug; în interiorul grădineĭ sunt numeróse fântânĭ, grote, basenurĭ şi cascade, chioscurĭ etc. Maĭ cu sémă sunt superbe aleele de plopĭ şi priveliştea nemărginită spre lacul Jalpug şi stepe.

Posiţiunea geografică a Bolgraduluĭ se află între 45°46′ latit. de la Nord şi 46°29′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian.

Renĭ.

Despre Renĭ, orăşel aşezat pe malul Dunăriĭ în judeţul Ismail, cel maĭ pasionat admirator al acestuĭ orăşel n'ar avé să ḑică multe lucrurĭ. Posiţiunea geografică a oraşuluĭ se află sub 45°27′ latit. de la Nord şi 45°55′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian.

După recensămîntul din anul 1892, Reniĭ are o poporaţiune de 6.079 locuitorĭ de ambe sexe. El posedă două bisericĭ ortodoxe şi o temniţă. Avênd un mic debarcader pe Dunăre,

(1) *V. Dedloff. B. Дедловъ*, Въ странѣ коммунъ, p. 97.

locuitoriĭ seĭ altă dată petreceaŭ privind mişcarea pasagerilor din port; acéstă plăcere este însă oprită acum de poliţie, care nu permite locuitorilor să se apropie de linia malului Dunăriĭ.

Renĭ e legat cu o linie de cale ferată cu Benderul; linia acésta, construită fórte rĕŭ, e o adevĕrată suferinţă pentru călĕtorĭ.

Cahul.

Cahul nu maĭ e astăḑĭ centrul unuĭ judeţ, ci o simplă comună urbană, în care se află o autoritate administrativă de a treia mână. După recensămîntul din anul 1892, oraşul numĕră o poporaţiune de 5.980 locuitorĭ de ambe sexe.

Posiţiunea geografică a oraşuluĭ se află sub 45°50′ latit. nordică şi 45°56′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian.

Legat cu capitala provincieĭ printr'o şosea, fórte rĕŭ întreţinută, în lungime de 207 verste, Cahulul pare astăḑĭ un oraş cu desăvîrşire părăsit, uitat. Câte-va familiĭ de Grecĭ, câţĭ-va Armenĭ şi Bulgarĭ maĭ fac cevà negoţ, iar Evreiĭ se ocupă maĭ mult cu contrabanda şi cârciumăritul.

Tîrguşórele din Basarabia.

Dintre tîrguşórele Basarabieĭ, cele maĭ de frunte, carĭ jócă după oraşe un rol óre-care în viéţa provincieĭ, sunt următórele:

Atachi, tirguşor aşezat în judeţul Soroca, pe malul drept al Nistruluĭ, tocmaĭ în faţa oraşuluĭ Mohilĕŭ din Podolia. Tîrguşorul e construit într'o vale la pólele maluluĭ délulos a rîuluĭ şi seliştea sa este proprietatea familieĭ Cantacuzino.

Posiţiunea geografică a orăşeluluĭ e sub 48°27′ lat. nord şi 45°27′ long. de la Rĕsărit. Poporaţiunea sa numĕră, după recensămîntul din anul 1892, peste 5.930 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ jumătate Evreĭ.

Tîrguşorul are o biserică ortodoxă, o sinagogă şi maĭ multe case de rugăciune evreescĭ. Numĕrul curţilor e de 785. Există şi o şcólă primară.

Ocupaţiunea principală a locuitorilor e agricultura, pen-

tru care eĭ arendéză pămînt de la proprietar. Afară de agricultură locuitoriĭ se maĭ ocupă cu tăbăcăria. Există peste 50 de tăbăcăriĭ în orăşel.

Briceni, saŭ cum pronunţă Ruşiĭ *Briceanĭ*, tîrguşor din judeţul Hotin. Tîrguşorul e aşezat într'o vale, în fundul căreia curge rîuleţul mlăştinos *Lopata* saŭ *Lapotnic*. Orăşelul suferă mult de lipsă de apă bună; apa din puţurĭ are gust amar-sărat.

Posiţiunea geografică a tîrguşoruluĭ e sub 48°14′ lat. nordică şi 44°41′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian. De la Chişineŭ până la Bricenĭ e cale de 219 verste.

Tîrguşorul Bricenĭ, fiind la rĕspântia căilor de comunicaţiune spre Hotin, Mohilĕŭ, Noua-Suliţă şi Lipcanĭ, este centru pentru comerciul de transit de la nordul Basarabieĭ. Acum 10 anĭ, el erà renumit prin oborul sĕŭ de vite, unde se stabiliaŭ preţurile de tîrg. Acum, de când s'aŭ făcut căĭ ferate, carĭ légă Mohilĕul dintr'o parte cu linia mare a căilor ferate rusescĭ, iar din altă parte cu calea ferată din spre Ungheni-Chişineŭ, Bricenĭ a perdut mult din importanţa sa.

Poporaţiunea tîrguşoruluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 4.254 suflete. Numĕrul curţilor e de 1004; tîrguşorul are o biserică frumósă şi o sinagogă. Orăşelul posedă treĭ fabricĭ de săpun.

Vadu-Râşcovuluĭ se află în judeţul Soroca, aşezat pe malul drept al Nistruluĭ, şi posedă *o trecĕtóre comodă* peste rîŭ, care se face cu ajutorul unuĭ pod plutitor funicular.

Tîrguşorul acesta, prin situaţiunea sa între Bălţĭ şi Balta, orăşel din guvernămîntul Herson, ar fi putut să devie la rîndul sĕŭ un punct important de activitate, dacă n'ar fi fost supus administraţiuniĭ desastróse a departamentuluĭ Domeniilor. Tîrguşorul Vadu-Râşcovuluĭ aparţineà mănăstiriĭ Golia de la Iaşĭ.

Poporaţiunea tîrguşoruluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 2.917 suflete; locuitoriĭ se ocupă cu agricultura şi cărăuşia, iar Evreiĭ cu negoţul de grâne şi cherestegia. Numĕrul curţilor e de 312; tîrguşorul are o biserică şi o sinagogă.

Găncescĭ se află în judeţul Chişineŭ, la depărtare ca de două poşte de capitala Basarabieĭ. Tîrguşorul e aşezat în

valea rîuluĭ Cohalnic şi s'a întemeiat pe la 1816 pe proprietatea Principeluĭ Manuk-Beĭ. Tîrguşorul e locuit de Românĭ şi Evreĭ în numĕr de 3.570 suflete. In tîrguşor există şi o fabrică de spirt. Imprejurimile sunt păduróse şi muntóse.

Camrat, colonie bulgară, se află aşezat pe malul rîuluĭ Ialpug, la depărtare de 80 km. de Chişineŭ. Poporaţiunea tîrguşoruluĭ e de 6.070 locuitorĭ. Casele sunt încunjurate cu viĭ şi grădine. Tîrguşorul posedă o frumósă biserică, peste 40 prăvăliĭ şi nouĕ usine de boiangerie, cărămidărie, olărie, fabricaţiune de săpun şi lumînărĭ, o móră de apă. La Camrat se fac bâlciurĭ marĭ.

Cubeŭ se află aprópe de graniţa Prutuluĭ, în judeţul Akkerman. Poporaţiunea sa, după recensĕmîntul din anul 1892, se urcă la 2.400 suflete. Depărtarea sa de capitala Basarabieĭ e de 259 verste pe şoséua cea mare.

Crîuleniĭ se află în judeţul Orheiŭ. O parte din tîrguşor aparţine unor proprietarĭ marĭ, parte unor răzeşĭ. Tîrguşorul se află aşezat pe malul drept al Nistruluĭ, şi anume pe şoséua cea mare dintre Chişineŭ şi Dubăsarĭ din guvernămîntul Herson. Poporaţiunea e de 1.927 locuitorĭ, în cea maĭ mare parte Evreĭ. Numĕrul curţilor e de 473; tîrguşorul are şi o biserică ortodoxă. Locuitoriĭ se ocupă cu transportul şi comerciul de lemne şi alabastru; în tîrguşor există o fabrică de spirt şi pe Nistru o móră plutitóre, asemenea şi o plută mare pentru trecerea Nistruluĭ.

Lipcaniĭ este un tîrguşor limitrof cu România. Posiţiunea sa geografică cade sub 48°6′ latit. nordică şi 44°13′ long. de la Rĕsărit; depărtarea de la Chişineŭ e de 299 verste. Tîrguşorul se află aşezat pe malul înalt al Prutuluĭ şi face parte din judeţul Hotin, avênd o şosea bună spre Botoşanĭ şi Iaşĭ. Tîrguşorul Lipcanĭ e fórte vechiŭ, erà locuit altă dată de către immigranţĭ din Lituania, cunoscuţĭ sub nume de «Lipca» saŭ curierĭ. Acum tîrguşorul aparţine Principeseĭ Ghica şi este locuit de o poporaţiune de 3.118 suflete, din carĭ $^3/_4$ sunt Evreĭ, vre-o 60 familiĭ de Ţiganĭ şi restul Românĭ. Evreiĭ sunt vestiţĭ contrabandiştĭ, Româniĭ agricultorĭ şi comercianţĭ de vite. Altă dată prin Lipcanĭ trecea sarea din Moldova; acum se face cevà comerciŭ cu vite pentru Austria.

Mâzir se află în judeţul Bender şi aparţine Principeseĭ

Gagarin, care s'a încercat a sădì acì pădure. Aceste încercărĭ sunt acum părăsite. Tîrgul posedă spital. Poporațiunea sa e de 780 suflete.

Bairamcea e o staniță a Cazacilor din Noua-Rusia, care până pe la 1856 se numĕrà printre tîrguşórele judeţuluĭ Akkerman, iar la 1856 a fost rĕscumpĕrată de la proprietariĭ sĕĭ şi dăruită de Ţar Cazacilor drept rĕsplată pentru alte pămînturĭ ce aŭ trecut spre Moldova.

Bairamcea e aşezată în mijlocul stepelor Bugéculuĭ şi anume în valea rîuleţuluĭ Chadji-Dere. El posedă o poporaţiune de 1.830 suflete.

Noua-Suliţă se află în judeţul Hotin, pe malul Prutuluĭ şi al rîuleţuluĭ *Rachitna*, tocmaĭ pe graniţa Bucovineĭ şi a Românieĭ, la depărtare de 20 km. de Cernăuţĭ. Tîrguşorul aparţineà nu de mult familieĭ Sturdza. El posedă, după recensămîntul din anul 1892, o poporaţiune de 3.000 locuitorĭ, din carĭ $^1/_3$ sunt Evreĭ. Printre edificiĭ palatul familieĭ Sturdza e cel maĭ însemnat, fiind încunjurat de o frumósă grădină şi parc. Sunt şi alte case frumóse, unele avênd câte douĕ caturĭ. Tîrguşorul posedă douĕ bisericĭ ortodoxe, o piaţă de cherestegie şi un debarcader pe Prut. Noua-Suliţă e un punct însemnat pentru comerciul Basarabieĭ de médădi; acì se face negoţ cu lemnărie, care se transportă pe uscat până la Nistru.

Căuşaniĭ-noĭ se află în judeţul Bender şi aparţine domeniilor statuluĭ. El se află alăturĭ de **Căuşaniĭ-vechĭ**, un sat neînsemnat astădĭ.

Distanţa de la Căuşanĭ-tîrguşor până la Bender e de 20 km.; distanţa până la Chişineŭ, 76 km. Posiţiunea geografică e sub 46°38′ latit. nordică şi 47°9′ long. Rĕsărit. Poporaţiunea, după recensămîntul din anul 1892, e de 2.249 locuitorĭ de ambe sexe.

Tîrguşorul e construit într'o vale mlăştinósă a rîuluĭ Botna; locul unde e actuala selişte a tîrguşoruluĭ, altă dată a fost seliştea unuĭ sat care se numià Chişneŭ. Se crede cum că acì a fost şi vechia cetate *Huşa* saŭ *Hussein*, întemeiată de Tătarĭ şi apoĭ distrusă de Cazacĭ în secolul XVI. Hanul Tătarilor din Bugéc ceruse ca Domniĭ Moldoveĭ să reconstruiască cetatea Huşa, promiţĕnd drept rĕsplată pentru acésta de a nu maĭ călcà satele romănescĭ, dar Domniĭ Mol-

dovei aŭ refusat cererea Hanului, care apoi, în locul seliştii vechi, a întemeiat o altă selişte nouă, numind-o Căuşani. Aceşti Căuşani aŭ şi fost, până la plecarea Tătarilor din Bugéc, reşedinţa de vară a Hanilor. (1)

Căuşanii-noi aŭ o frumósă biserică şi peste 398 curţi. Ca industrie locală sunt vestite vasele de lemn, cari se fabrică acolo.

Perescecina se află în judeţul Orheiŭ, fiind aşezată în valea rîuleţului Işnovĕţul. Imprejurimile tîrguşorului sunt acoperite de păduri. Numĕrul locuitorilor e de 2.783, numĕrul caselor 417. Poporaţiunea se ocupă în special cu viile şi prunăria. Sătenii posedă vii întinse şi livedĭ mari; e o poporaţiune de răzeşi plină de vigóre. Parte din aceşti răzeşi aŭ emigrat la 1873 în Caucas.

Sculenĭ se află în judeţul Iaşi (Bălţi), fiind aşezat în valea Prutului, pe malul stâng al rîului, la depărtare de o poştă de Iaşi.

Posiţiunea sa geografică cade sub 47°20′ lat. nordică şi 45°17′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian ; depărtarea de la Chişineŭ pe şoséua cea mare este de 175 verste. Tîrguşorul, situat tocmai la graniţă, făceà comerciŭ de transit; acest comerciŭ însă e greŭ lovit acum prin traficul liniei căiei ferate de la Ungheni. Poporaţiunea tîrguşorului e de 3.038 locuitori după recensămîntul din anul 1892, 1/3 din poporaţiune sunt Evrei.

Poporaţiunea română se ocupă cu agricultura, Evreii cu negoţul şi mai cu sémă cu contrabanda. Sculenii aparţin familiei Rosnovanu, care se bucură de o protecţiune deosebită din partea guvernului rus, pentru simţemintele sale rusofile.

Tarutino saŭ **Anceerac** e o colonie germană; până dĕunădĭ a fost reşedinţa administraţiunii coloniilor. *Anceerac*, precum îl numesce poporul, saŭ *Tarutino*, precum îl numesce administraţiunea, este aşezat în valea braţului rîului Cunduc. Posiţiunea sa geografică e sub 46°15′ lat. nordică şi 47°43′ longit. de la Rĕsărit. Depărtarea de la Chişineŭ, 104 verste. Poporaţiunea, după recensămîntul din anul 1892, este stabilită la 3.642 locuitori.

---

(1) *Зап. Общ. ист.*, II, p. 108 — 814 ; — *Новороссійскій Календарь*, 1858, p. 122;— *Ист. Свъд. Скальковскій*, II, p. 57.

Colonia forméză o singură stradă bine aliniată, casele sunt de zid, avênd fie-care acarete solide. Numĕrul curţilor e de 312; colonia are o biserică luterană şi o bună şcólă germană. Lângă şcólă e o grădină spaţiósă şi o pepinieră renumită. La Ancecrac se fac acum marĭ bâlciurĭ de caĭ.

Tatar-Bunar se află în judeţul Akkerman; până la 1879 a fost tocmaĭ la hotarele nóstre. Acest tîrguşor e fórte vechiŭ. Cantemir şi Thunmann emit părerea că acì tocmaĭ a fost reşedinţa Hanilor tătăreştĭ, care erà cunoscută sub numele de *Carabuna* (1), iar apoĭ s'a numit *Tatar-Bunar*, adecă «Isvorul tătăresc», din pricina unor puţurĭ cu apă abundentă.

Pe timpul când Bugécul erà bulevardul hordelor turceştĭ, acest popor sĕlbatec făcuse din Tatar-Bunar un fel de întreposit pentru tot ce se adunà prin jaf şi prădăciune. In secolul XVIII, pe timpul răsbóielor Rusieĭ cu Turcia, satul acesta a fost mereŭ teatrul unor lupte sângeróse. La 1806—1811 Tătariĭ l'aŭ părăsit în fine, iar după încheiarea păciĭ de la Bucurescĭ, satul pustiit s'a poporat cu Românĭ, apoĭ maĭ târḑiŭ s'aŭ aşezat pe acolo şi vagabonḑĭ ruşĭ. (2)

Poporaţiunea satuluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 3.395 locuitorĭ. Posiţiunea sa geografică cade sub 45°50′ lat. nordică şi 47°17′ long. R. Depărtarea de Chişineŭ e de 186 verste. Satul aparţine acum domeniilor statuluĭ, iar până la 1879 a fost acolo un punct de vamă, care acum s'a desfiinţat. Numĕrul caselor e de 402; există o fabrică de postav, ale căreĭ afacerĭ însă merg rĕŭ.

Telenescĭ se află în judeţul Orheiŭ, pe şoséua mare dintre Bălţĭ şi Orheiŭ. Tîrguşorul e aşezat la pólele déluluĭ, tocmaĭ în fundul văieĭ rîuleţuluĭ Ciulac, care vara se usucă cu desăvîrşire. Tîrguşorul aparţine familieĭ Teodosiu şi este locuit de Evreĭ, Românĭ şi Ruşĭ din secta lipovenéscă. Poporaţiunea e de 3.093 locuitorĭ, carĭ se ocupă în genere cu agricultura. Numĕrul caselor e de 563; există o biserică ortodoxă, 50 de dughenĭ şi o curte frumósă boeréscă a proprietaruluĭ, d-l Teodosiu.

Lângă sat se maĭ pot vedé ruinele unuĭ edificiŭ turcesc. Telenesciĭ aŭ fost locuiţĭ pe timpul Dacilor. Cantemir scrie în

---

(1) *Topografia Basarabieĭ antice* de Brun; *Календарь Новор.*, 1858, p. 139.
(2) *Журналъ Минис. Внут. Дѣлъ*, 1854, Aprilie 17 şi 18.

Cronica Moldoveĭ, că pe aceste locurĭ a existat un oraş gotic; la 1796 tîrguşorul a căpĕtat de la Alexandru Calimach un chrisov, prin care i se dăruiaŭ prerogative speciale.

Fălescĭ se află în judeţul Iaşĭ şi s'a întemeiat pe la 1792. Târguşorul aparţineà altă dată familieĭ Balş, care s'a ruinat însă pe timpul când maĭ trăià încă mareşalul nobilimiĭ din Basarabia d-l Balş (1855). Tîrguşorul este aşezat la pólele unuĭ dél, pe marginea unuĭ iaz. Poporaţiunea sa, după recensămîntul din anul 1892, este de peste 5.317 locuitorĭ, din carĭ $^2/_3$ sunt Evreĭ. Fălesciĭ aŭ fost altă dată un punct însemnat de negoţ cu slănină, sĕurĭ şi lumînărĭ.

Şaba, colonie elveţiană, lângă Akkerman. Poporaţiunea coloniеĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 2.381 locuitorĭ. Posiţiunea geografică sub 46°14′ lat. nordică şi 48°22′ long. R. Sunt renumite vinurile din viile acesteĭ coloniĭ.

Tuzlì, tîrguşor acum neînsemnat; poporaţiunea e de 1.834 locuitorĭ. Despre acest tîrguşor s'a vorbit dejà maĭ sus.

Turlacki, tîrguşor cu o poporaţiune de peste 5.202 locuitorĭ, după recensămîntul din anul 1892. Posiţiunea geografică cade sub 46°12′ lat. nordică şi 48°28′ long. Rĕsărit. Depărtarea de la Chişineŭ, 186 verste. Poporaţiunea pe jumătate evreiască. Locuitoriĭ se ocupă cu agricultura. Se fac bâlciurĭ marĭ.

Unghenĭ, tîrguşor din judeţul Bălţĭ. Locuitorĭ 2.017, după recensămîntul din anul 1892. Altă dată acest tîrguşor aparţineà Principeluĭ C. Moruzi, fost mareşal al nobilimiĭ din Basarabia; după mórtea Principeluĭ, tîrguşorul s'a vîndut. Ungheniĭ acum jócă mare rol, ca punct de trecere în Rusia pe nia căieĭ ferate spre Odesa.

Stavucenĭ, tîrguşor cu o poporaţiune de 1.206 locuitorĭ. Posiţiunea geografică cade sub 48°28′ lat. nordică şi 44°10′ long. Rĕsărit. Distanţa de la Chişineŭ e de 283 verste. Locuitoriĭ sunt agricultorĭ şi cărăuşĭ.

Păpuşoĭ, colonie saŭ maĭ bine ḑis slobodie lângă Akkerman. Poporaţiunea, după recensămîntul din anul 1892, e de 1.916 locuitorĭ, carĭ se ocupă în genere cu viile şi agricultura.

Leova, acum în judeţul Ismail, iar până la 1879 în judeţul Akkerman. Poporaţiunea este de 2.422 locuitorĭ. Tîrguşorul face puţin negoţ cu grâne.

Vilcov, tîrguşor din judeţul Ismail, cu o poporaţiune de 2.784 de locuitorĭ. Posiţiunea geografică sub 45°24′ lat. nordică şi 47°17′ long. de la Rĕsărit. Locuitorĭ sunt Rusnacĭ pescarĭ.

Volcănescĭ, colonie din judeţul Akkerman, cu o poporaţiune de 3.763 locuitorĭ. Posiţiunea geografică sub 45°47′ lat. nordică şi 46°15′ long. Rĕsărit.

Despre cele-lalte orăşele saŭ tîrguşóre din Basarabia a se vedé la finitul volumuluĭ.

Oraşele şi tîrguşórele Basarabieĭ, din punctul de vedere fiscal, sunt divisate în categoriĭ, precum tóte orăşelele şi tîrguşórele Imperiuluĭ Rus sunt de asemenea divisate în cincĭ categoriĭ. Categoriile acestea aŭ de temeiŭ legea *impositluĭ pe locuinţe.*

In categoria I-a sunt clasate numaĭ doue oraşe din Imperiul Rus, adecă ambele capitale Petersburg şi Moscva. In acéstă categorie legea impositluĭ pe locuinţe prevede următórea dare:

Casele	cu	venit	de	300	ruble	5	ruble	pe	an.
»	»	»	»	480	»	7	»	»	»
»	»	»	»	1.000	»	33	»	»	»
»	»	»	»	2.000	»	83	»	»	»
»	»	»	»	3.000	»	173	»	»	»
	»	»	»	4.000	»	263	»	»	»

In categoria II a sunt clasate 13 oraşe, între carĭ figuréză şi oraşul *Chişineŭ.* Impositul pe locuinţe în aceste oraşe este următorul:

Categoria II de imposit pe locuinţă.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINŢĂ
1 de la	225 până 280 ruble	3 ruble
2 » »	270 » 380 »	6 »
3 » »	360 » 450 »	8 »
4 » »	450 » 540 »	11 »
5 » »	540 » 630 »	14 »
10 » »	1.000 » 1.100 »	33 »
11 » »	1.100 » 1.200 »	37 »
20 » »	2.000 » 2.100 »	95 »
25 » »	2.500 » 2.600 »	143 »
29 » »	3.100 » 3.300 »	201 »
34 » »	4.100 » 4.300 »	390 »
36 » »	4.500 » 4.600 »	10 % din venit

In categoria III sunt clasate în Rusia 68 orașe, între carĭ figuréză și orașul *Ismail.* Impositul pe locuințe în aceste orașe este următorul:

Categoria III de imposit pe locuință.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINȚĂ
1 de la	150 până 280 ruble	2,50 ruble
2 » »	180 » 240 »	4 »
4 » »	370 » 390 »	7 »
8 » »	420 » 480 »	11,50 »
13 » »	1.000 » 1.000 »	33 »
27 » »	3.000 în sus	10 % din venit

In categoria IV sunt clasate 158 orașe și tîrgurĭ, între carĭ figuréză și următórele orașe din Basarabia: *Akkerman, Bender, Soroca* și *Hotin.* Impositul pe locuințe în aceste orașe este următorul:

Categoria IV de imposit pe locuință.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINȚĂ
1 de la	120 până la 144 ruble	2 ruble
2 » »	144 » » 192 »	3 »
3 » »	192 » » 240 »	5,50 »
4 » »	240 » » 288 »	6 »
5 »	288 » » 335 »	8,50 »
6 » »	335 » » 384 »	9 »
7 » »	384 » » 432 »	11 »
8 » »	432 » » 480 »	13 »
9 » »	480 » » 500 »	15,50
10 »	500 » » 600 »	16,50 »
15 » »	1.000 » » 1.100 »	46,50 »
17 » »	1.200 » » 1.300 »	63,50 »
18 » »	1.300 » » 1.400 »	73,50 »
20 »	1.500 » » 1.600 »	96,50
23 » »	1.800 » » 1.900 »	136,50 »
24 » »	1.900 » » 2.000 »	152,50 »
25 » »	2.000 » » 2.100 »	168,50 »
27 » »	2.200 » » 2.300 »	202,50
28 » »	2.300 » » 2.400 »	221,50 »
29	2.500 în sus	10 % din chirie

In ultima categorie a V-a, sunt clasate în Imperiul Rus 453 orașe, între carĭ figuréză și următórele orașe din Basarabia: *Bălţĭ, Fălescĭ, Sculenĭ, Rîșcanovca, Atachi, Râșcova, Bolgrad, Chilia, Cahul, Renĭ, Bricenĭ, Noua-Suliţă, Lipcanĭ, Păpușoĭ, Turlachi, Șaba, Tatar-Bunar, Orheiŭ, Telenescĭ, Ţuzora, Rezina, Găncescĭ.* Impositul pe locuinţă în aceste orașe este următorul:

Categoria V de imposit de locuinţă.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINŢĂ
1 de la	60 până la 72 ruble	1 rublă
2 » »	72 » » 96 »	1,50 »
3 » »	96 » » 120 »	2 »
4 »	120 » » 144 »	3 »
5 »	144 » » 168 »	3,50 »
6 »	167 » » 192 »	4,50 »
7 »	192 » » 217 »	5,50 »
8 » »	217 » » 240 »	6,50 »
9 »	240 » » 300 »	8 »
12 » »	500 » » 600 »	23 »
13 » »	600 » » 700 »	32 »
14 » »	700 » » 800 »	42 »
17 »	1.000 » » 1.100 »	101 »
19 » »	1.200 în sus	10% din chirie

Acest imposit pe locuinţe nu dă statuluĭ rus sume marĭ, ceea ce se póte vedé după tabela următóre, în care se cuprinde suma totală percepută în Imperiul întreg:

Anul	Ruble
1888	227.338
1889	230.985
1890	226.496
1891	244.252
1892	258.222

II.

MĂNĂSTIRILE DIN BASARABIA.

Până la anul 1812 aŭ existat dincolo de Prut peste 40 de mănăstirĭ românescĭ. După ce însă acéstă parte a Moldoveĭ a trecut către Rusia, cea maĭ mare parte din mănăstirĭ aŭ dispărut, fiind prigonite economicesce; s'aŭ desființat însă maĭ cu sémă mănăstirile românescĭ așezate pe pămîntul statuluĭ saŭ al particularilor.

Guvernul rusesc, care a combătut cu înverșunare marea operă de secularisare a averilor mănăstirescĭ din Ţéra-Românéscă sub domnia luĭ Cuza-Vodă și care a declarat-o de faptă anti-religiósă, în Basarabia din contră, printr'un șir de «ukaze», a lichidat în folosul statuluĭ averea celor maĭ multe din mănăstirĭ, așà că în momentul de față nu maĭ există în tótă Basarabia decât *18 mănăstirĭ* saŭ *schiturĭ* din carĭ 13 de călugărĭ și 5 de călugărițe.

Iată nomenclatura acesteĭ mănăstirĭ:

Mănăstirea *Hârjauca*	Mănăstirea *Chiprianĭ*
» *Frumușica*	Schitul *Ţigănescĭ*
» *Călărașĭ*	» *Sorucenĭ*
Jaba	Mănăstirea *Condrița*
Hîncul	*Coșelева*
» *Herbovĕț*	*Chirova*
» *Dobrușa*	*Tabora*
Curcova	*Recinl*
Saharnenĭ	*Vărzărescĭ*

Din aceste mănăstirĭ, mănăstirea *Chiprianĭ* împreună cu shitul *Condrița* sunt închinate mănăstiriĭ Zogravul din muntele Athos; dintre cele-lalte *Jaba, Herbovĕțul* și *Călărașĭ*, precum și mănăstirile de călugărițe *Reciul* și *Vărzărescĭ*, din românescĭ ce aŭ fost, astădĭ aŭ devenit rusescĭ. Acéstă schimbare s'a făcut încet cu încetul, călugăriĭ și călugărițele rușĭ s'aŭ strecurat treptat treptat, pe furiș și pe pitiș, pâna ce aŭ gonit cu totul elementul român. Astădĭ în aceste mănăstirĭ serviciul divin se oficiază dejà în limba rusă și numaĭ

panahidele, pentru carĭ plătesc deosebit megiaşiĭ ţĕranĭ, se oficiază une-orĭ în limba ţĕriĭ.

Mănăstirile din Basarabia sunt aşezate în grupurĭ: unul din aceste grupurĭ se află în judeţul Chişineŭ şi este compus din mănăstirile *Chiprianĭ* saŭ Căprianĭ, *Condriţa, Hîncul, Sorucenĭ* şi *Vărzărescĭ.*

Grupul al doilea este aşezat în judeţul Orheiŭ şi se compune din mănăstirile *Chirova, Curcova, Tabora, Ţigănescĭ, Frumuşica, Reciul, Herbovĕţul şi Hârjauca.*

Grupul al treilea e aşezat de alungul Nistruluĭ, la depărtare mare unul de altul (în judeţele Chişineŭ şi Orheiŭ) şi se compune din mănăstirile *Saharnenĭ, Călăraşĭ* şi *Jaba.*

Tóte aceste mănăstirĭ sunt aşezate în locurĭ retrase, acoperite de pădurĭ, în fundul văilor adîncĭ, printre munţĭ şi codri. Causa că anume asemenea locurĭ se alegeaŭ pentru întemeiarea mănăstirilor, bine înţeles că, în afară de dorinţa celor carĭ se retrăgiaŭ din lume de a-şĭ petrece viéţa în singurătate, maĭ erà şi viéţa sbuciumată, plină de pericole, în care se află acéstă parte a Moldoveĭ, mereŭ călcată de puhoiul invasiunilor, mereŭ ameninţată de barbarĭ. Aceste mănăstirĭ eraŭ nu numaĭ locaşurĭ sfinte de rugăciunĭ şi de reculegere sufletéscă pentru creştinĭ, ci şi adăpost pentru locuitoriĭ megiaşĭ în timpurĭ de urgie, când Cazacul şi Tătarul năvăliaŭ prin sate şi cătune, prădând ţéra întrégă de la Nistru până la Prut.

Firesce că de atuncĭ s'aŭ schimbat lucrurile, pădurile seculare s'aŭ rărit, ba pe alocurea aŭ dispărut, distruse fără pricepere de industriaşiĭ lemnarĭ; împrejurul mănăstirilor s'aŭ întemeiat sate nouĕ, iar mănăstirile, rusificându-se, aŭ rupt orĭ-ce legătură între ele şi poporul indigen.

Din punctul de vedere istoric, mănăstirile din Basarabia aŭ puţină valóre; ele nu posedă móşte saŭ icóne rarĭ, afară de mănăstirea Herbovĕţ, unde se află icóna Maicăĭ Preacurateĭ făcĕtóre de minunĭ.

Cele maĭ vechĭ mănăstirĭ din Basarabia, după acte autentice, sunt schitul *Vărzărescĭ,* întemeiat pe la 1420, mănăstirea *Chiprianĭ* din secolul XVI şi *Hîncul* din secolul XVII. Mănăstirile *Jaba* şi *Saharnenĭ,* carĭ la întemeiarea lor aŭ fost aşezate în peşterĭ de stâncĭ, de sigur că sunt fórte

vechĭ, dar, din nenorocire, despre aceste mănăstirĭ nu există absolut nicĭ un act vechiŭ cunoscut.

Cele-lalte mănăstirĭ din Basarabia aŭ fost zidite în secolul trecut, iar unele în secolul nostru.

In general tóte mănăstirile din Basarabia şi-aŭ înstrăinat dejà actele şi archivele, aşà că, pentru a studià originea lor, aiurea trebue căutat, iar nu în aceste locaşurĭ. Mănăstirea Chiprianĭ posedă însă până acum unele chrisóve domnescĭ referitóre la mănăstire, dar şi acestea sunt acum în archiva mănăstiriĭ Zogravul din muntele Athos; asemenea şi mănăstirea Hîncul are treĭ chrisóve vechĭ.

In ceea ce privesce averea mănăstirilor, apoĭ cele maĭ avute sunt *Hârjauca*, *Curcova* şi *Dobruşa*, carĭ aŭ acarete bune şi edificiĭ solide şi spaţióse. Mănăstirea *Chiprianĭ* totuşĭ e cea maĭ bogată: dînsa posedă 15 sate cu pămînt de arătură în întindere de 12.850 deseatine şi 27.100 deseatine de pădure.

Aceste mănăstirĭ, carĭ se ocupaŭ cu agricultura pe o scară întinsă, maĭ cu sémă cu grădinăria, pomicultura, albinăritul, crescerea vitelor etc. aŭ înflorit altă dată, dar de când guvernul rus a întemeiat o administraţiune specială pentru gerarea avereĭ mănăstirescĭ, rapacitatea funcţionarilor ruşĭ a nimicit gospodăria mănăstiréscă. Altă dată mănăstirile Dobruşa, Curcova şi Herbovĕţ aveaŭ hergheliĭ de caĭ, turme de oĭ, făceaŭ negoţ cu lână şi brânză, iar în mănăstirile de călugăriţe se fabrică *muchaira* (un fel de postav). Tóte acestea sunt acum în deplină decadenţă.

Mănăstirea Chiprianĭ (1)

Se află în judeţul Chişinĕŭ, la depărtare de 35 km. de oraşul Chişineŭ. Ruşiĭ o numesc *Uspensky*, pentru că biserica mănăstiriĭ e închinată hramuluĭ Adormiriĭ Maicăĭ Domnuluĭ; dar poporul propriŭ ḑis nu cunósce alt nume de cât acela vechĭ de *Chiprianĭ* saŭ *Căprianĭ*. Cel dintâiŭ nume se trage de la întemeiătorul mănăstiriĭ, ḑic uniĭ, deşì despre acest întemeiător nu există absolut nicĭ un document istoric; cel din urmă se pretinde cum că se datoresce fap-

(1) *Мурзакевичъ, Описаніе бесс. монастырей.*

tuluĭ că altă dată în pădurile ce încunjură sfînta mănăstire eraŭ multe căprióre sălbatice.

Mănăstirea Chiprianĭ e aşezată în mijlocul unor codri, carĭ acopĕr un grup pitoresc de înălţimĭ. Intre délurĭ şerpuesce isvorul Işnovĕţul, care, find stăvilit printr'un zăgaz solid, formézā tocmaĭ la intrarea mănăstiriĭ un mare şi frumos lac.

Când s'a zidit acéstă mănăstire, nu se cunósce; dar tradiţiunea poporală sună, cum că Petru-Vodă ar fi fost ziditorul mănăstiriĭ, care s'a întemeiat pe la 1545. «Mănăstirea», scrie din altă parte Venelin, «s'a zidit lângă satul Chiprienĭ, care se numià şi *Lemnul luĭ Chiprienĭ.*

«Se crede că biserica cu hramul Adormiriĭ a fost zidită de către Stefan-cel Mare şi isprăvită de Alexandru-Vodă.» (1)

Pe temeiul unuĭ act istoric se stabilesce într'un mod cert că la 1559 în ḑiua de 11 Aprilie Alexandru Lăpuşnénu, a dăruit mănăstiriĭ Chiprienĭ 12 sate pentru pomenirea sufletuluĭ rĕposatuluĭ sĕŭ părinte. (2)

In anul 1698 Antioch Constantin-Vodă, printr'un alt chrisov, a închinat mănăstirea Munteluĭ Athos.

«De óre-ce mănăstirea Chiprianĭ», sună chrisovul Domnitoruluĭ fanariot, «mult a slăbit şi a devenit orfană de orĭ-ce acarete şi de tóte cele necesare pentru hrana monachilor, şi acésta din trândăvia şi neîngrijirea acelor carĭ locuesc în sf. mănăstire, fiind leneşĭ şi netrebnicĭ înaintea luĭ Dumneḑeŭ şi rĕĭ călugărĭ, închinăm pentru vecĭnicie în ohab mănăstiriĭ Zograv acea mănăstire Chiprianĭ, de óre-ce locuitoriĭ sfîntuluĭ locaş Zograv din muntele Athos sunt părinţĭ sfinţĭ şi cinstiţĭ, Sêrbĭ şi Bulgarĭ, virtuoşĭ şi bunĭ monachĭ.»

Chrisovul în cestiune se isprăvesce cu tradiţionala formulă: «Iar cine din urmaşiĭ noştri, fie din trupul nostru, saŭ de alt ném străin, va îndrăsnì să distrugă saŭ să desfacă darul nostru şi întocmirea nóstră, acela să nu fie ertat de Dumneḑeŭ, care a făcut cerul şi pămîntul, şi de Maica Preacurată şi de ceĭ 318 Sfinţĭ Părinţĭ din Nichea. Ana-

---

(1) *I. Венелинъ*, p. 326.
(2) *Ibidem*, pp. 171 şi 326, ed. 1848.

tema să fie şi maranafa şi să aibă partea luĭ Iuda şi a luĭ Arie în vecii vecilor etc.»

In anul 1813 mănăstirea Chipriani, împreună cu averea sa întrégă, a devenit, cu tot blestemul luĭ Antioch-Vodă, după un ukaz imperial iscălit de rĕposatul Impĕrat Alexandru I, proprietatea caseĭ episcopale din Chişineŭ. Acest act s'a făcut sub îndemnul Exarchuluĭ Gavril. Episcopia din Chişineŭ se obligà însă a plătì munteluĭ Athos o dare anuală de 1.500 leĭ vechĭ.

In anul 1857, după un alt *ukaz* al Impĕratuluĭ Alexandru II, averea mănăstiriĭ Chiprianĭ a trecut iarăşĭ la mănăstirea Zograv. Despre administrarea actuală a acesteĭ averĭ după nouĕle disposiţiunĭ ale guvernuluĭ rusesc, se va vedé în capitolul privitor la «Biserica în Basarabia».

Mănăstirea Chiprianĭ are douĕ bisericĭ: una de vară cu hramul Adormiriĭ, restaurată din temelie în 1820; alta de érnă, cu hramul Sf. Gheorghe, zidită la 1840 de către egumenul Ilarion.

Biserica cea veche a mănăstiriĭ, zidită de Domnul Moldoveĭ, a fost distrusă de un cutremur. Biserica construită în locul eĭ are o clopotniţă zidită de Mitropolitul Gavril; în dosul sf. mese din biserica de vară e mormîntul acestuĭ Mitropolit.

Mănăstirea are o casă cu douĕ caturĭ, construită la 1826, şi alte douĕ edificiĭ spaţióse; în tóte aceste case sunt chiliile monachilor.

Mănăstirea posedă o bibliotecă compusă din cărţĭ bisericescĭ, din carĭ multe sunt rarităţĭ marĭ bibliografice. Intre aceste din urmă merită maĭ cu sémă a fi notată *Evanghelia slavonă* dăruită mănăstiriĭ de Petru-Vodă în ḑiua de 11 Octobre 1545; evanghelia e scrisă pe pergament fórte frumos şi lisibil.

La început stă scris: «Сказаніе прѣемляще всего лѣта и чесло евангельское.» Apoĭ se ḑice ce trebue cetit la biserică după ḑile, începênd de la Sf. Pascĭ. Scórţa evangelieĭ e întocmită din douĕ scândurĭ legate cu argint săpat şi aurit şi peste tot împodobite cu petre scumpe. Scândura superióră, adecă cea de la faţă, are desemnul Invieriĭ Domnuluĭ şi representă pe Christos liberând din iad pe ceĭ drepţĭ, după vechiul testament. Pe scórţa din dos este desemnată Ador-

mirea Maicăĭ Domnuluĭ. Imprejurul acestuĭ din urmă desemn, fórte frumos lucrat, stă scris cu litere săpate: «Влагочестивіи и христолобивіи Іо Петръ воевода Божіею милостію Господинъ всиеой Молдовлахійскои земли и господина его Елена и сынове господства ми Иліаша воевода и Стефана и Константина и сотворих и оукрасих съи тетроевгль и дадох его въ молья господства ми въ *новосъзданиное* (1) нашеи монастыри оуспніе пречистяй Богородици *глаголеміи* къприяна въ лѣто ЗНГ мѣсяцъ Октомбріи 11 д.» Adecă pe românesce: «Drept credinciosul şi de Christos iubitorul Io Petru Voevod, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domn a întregeĭ Ţĕrĭ-Românescĭ şi a Moldoveĭ, şi Domniţa Sa Elena şi fiiĭ Domnieĭ Sale Iliaş Voevod şi Stefan şi Constantin aŭ făcut şi aŭ împodobit acesta Tetravangheliŭ şi l'aŭ dat pentru rugăciunĭ despre Domnia Lor la mănăstirea nóstră *din noŭ creată* a Adormiriĭ Maicăĭ Domnuluĭ, *numită* Chipriani, în anul 7053 (2) luna Octomvrie.»

Mănăstirea Chiprianĭ a fost în deosebĭ obiectul îngrijiriĭ Mitropolituluĭ Gavril Bănulescu şi a Archiepiscopuluĭ Dimitrie Sulima. Despre ctitoriĭ şi egumeniĭ de altă dată nu există în mănăstire nicĭ registru, nicĭ alte acte. De la 1813 şi până pe la 1837 mănăstirea a fost oblăduită de maĭ sus pomeniţiĭ ierarchĭ, iar la 1837 şi până pe la 1859 mănăstirea a fost ocârmuită de egumenĭ grecĭ şi anume de către stariţul Ilarian, archimandritul Metodie şi ieromonachul Teoctist.

Mănăstirea posedă în ḑilele nóstre următórea avere nemişcătóre: satele *Chiprianĭ*, *Lozova* (dăruit de boerul Zamfirachi Ralli) *Vornicenĭ*, *Scorenĭ*, *Malcociŭ*, *Condriţa*, parte din satul *Şendrenĭ*, *Todorescĭ*, *Popauţă*, *Parchina*. Tóte aceste moşiĭ aŭ peste 12.850 deseatine pămînt de arătură şi peste 27.100 deseatine pădure. După datele consistoriuluĭ din Chişineŭ, suprafaţa totală a proprietăţilor mănăstiriĭ e de 21.754 deseatine, iar după datele Ministeriuluĭ Domeniilor Statuluĭ (Departament), suprafaţa întrégă a proprietăţiĭ e de peste 39.950 deseatine.

---

(1) *Новосъзданіное* pare a arătà că mănăstirea a fost din noŭ creată, dar cuvîntul *глаголеміи* face de altă parte a se presupune că mănăstirea erà dejà zidită dinainte şi se numià Chiprianĭ.

(2) 7053 saŭ 1545 după Christos.

Pétra de pe frontispiciul porții de la fortăréța Cetății-Albe (din anul 1438).

Schitul Condrița

este așezat pe proprietatea închinată mănăstirii Zograv din muntele Athos, la depărtare de 25 kilometri de Chișineŭ, pe malul isvoruluĭ Catarga, și e încunjurat din tóte părțile de munțĭ și codri.

Când și de către cine s'a întemeiat acest schit, nu se cunósce. Schitul are o biserică de zid cu hramul Sf. Nicolae, restaurată pe la 1820 de către starițul ieromonachul Rafail. Chiliile sunt în numĕr de ḑece.

De la 1813 s'aŭ succedat următoriĭ egumenĭ: ieromonachiĭ Rafail, Iacob, Teoctist, Vitali, Teodosie, Silvestru și Varsonofie.

Călugăriĭ, carĭ locuesc acum în schit, nu primesc nicĭ un ajutor de la stat și-șĭ agonisesc viéța prin agricultură și cu industria călugăréscă.

Mănăstirea Hîncul

se află în județul Chișineŭ, la depărtare ca de două poște de capitala Basarabieĭ. Mănăstirea este așezată la pólele déluluĭ, fiind adăpostită din spre méḑă-nópte de o verigă de munțĭ; spre apus și rĕsărit se înalță alțĭ munțĭ. Tóte aceste înălțimĭ sunt acoperite cu pădurĭ, iar spre méḑă-ḑi, în fundul văieĭ, curge Cogălnicul.

Altă dată Hîncul erà mănăstire de călugărițe. Intemeiarea mănăstiriĭ datéză de pe la 1678, când a fost zidită de către Stolnicul Michalache Hîncul, mare proprietar al otcineĭ Scarenĭ. Stolnicul Michalache a zidit sf. mănăstire după voința fiiceĭ sale, în călugărie Paraschiva. Pentru întreținerea sf. locaș și hrana călugărițelor, Stolnicul Hîncul a dăruit mănăstiriĭ 797 fălcĭ (1.040 deseatine) de pămînt, acoperit cu pădure. In amintirea întemeiătoruluĭ sĕŭ, mănăstirea s'a numit cu numele sĕŭ, deșì întemeiătorul i-a dat un alt nume anume, *Vlădica*, după numele loculuĭ. Astăḑĭ mănăstirea e cunoscută sub numele duplu de *Hîncul-Paraschiva.*

Călugărițele, carĭ s'aŭ stabilit în mănăstire, aŭ părăsit în curînd lăcașul sfînt, de frica Tătarilor din Bugéc, și s'aŭ risipit. Mănăstirea părăsită s'a pustiit și ruinat. Peste câțĭ-va anĭ după acésta venì ieromonachul Varlaam din mănăstirea Vărzărescĭ, chemat de către familia Hîncul, și-șĭ luă grija

de a reînfiinţà mănăstirea, căḑută în dărâmăturĭ. Ieromonachul Varlaam a reparat bisericuţa, făcută din nuiele împletite şi lipite cu ciamur, a reparat chiliile şi apoĭ a poporat mănăstirea cu călugărĭ. Pe temeiul unuĭ zapis făcut de membriĭ familieĭ Hîncul, monachul Varlaam, împreună cu urmaşiĭ sĕĭ, a ocârmuit acea mănăstire până pe la 1808, când s'a ridicat Spătarul Panait Catargi, proprietarul satuluĭ Cristescĭ, şi a început să revendice pămînturile mănăstirescĭ. Călugăriĭ pîrîţĭ s'aŭ înfăţişat înaintea Divanuluĭ Moldoveĭ şi aŭ susţinut pîra. Resultatul procesuluĭ nu este cunoscut. Totuşĭ, se vede că el a fost favorabil mănăstiriĭ, de óre-ce mănăstirea a progresat, neturburată de Tătarĭ, în locul cărora se aşezaseră dejà emigranţĭ bulgarĭ. Aceştĭ Bulgarĭ, avĕnd mare şi deosebită evlavie pentru Sf. Paraschiva, aŭ depus multă sîrguinţă pentru mănăstire şi în curînd aŭ reuşit ca să se alégă de egumen un Bulgar din Tîrnova, părintele Teodosie.

Mănăstirea Hîncul are acum douĕ bisericĭ: una de zid cu clopotniţă, construită pe locul celeĭ vechĭ, la 1835, de către egumenul Dosofteiŭ, cu hramul Sf. Paraschiva; alta, tot de zid, a fost construită pe la 1841, cu hramul Adormiriĭ.

Edificiul în care locuesc călugăriĭ e fórte solid şi are nouĕ chiliĭ. Lângă acest edificiŭ se află şi o fântână. Afară de acest edificiŭ, maĭ e şi altul cu douĕ-spre-ḑece chiliĭ, şi maĭ multe căsuţe, unde locuesc pustniciĭ.

Biblioteca mănăstiriĭ posedă următórele rarităţĭ bibliografice:

Omilia saŭ cuvîntările duhovnicescĭ ale Sf. Macarie, traduse din limba grécă în limba română şi tipărite în ḑilele luĭ Alexandru Ipsilante la Bucurescĭ, în anul 1675.

Amfiloghion în limba slavonă, tipărit în ḑilele luĭ Io Racoviţă la Iaşĭ, în anul 1726.

Osmoglavnic, tipărit *pentru întâia óră în limba slavă* din porunca luĭ Io Constantin Basarab la Buzĕŭ, în anul 1742.

Slovo saŭ precuvîntare a sfîntuluĭ părintele nostru Teodor Studit, retâlmăcit din limba eleno-grécă de către Episcopul Rîmniculuĭ Kir Filaret, în ḑilele luĭ Mich. Suţu, la 1784.

Archiva mănăstiriĭ posedă următórele acte şi documente vechĭ:

1. Chrisovul luĭ Iliaş-Vodă, fiul luĭ Alexandru-Voevod, din anul (1667) 7175 Novembre 8.
2. Zapisul Stolniculuĭ Michaiŭ Hîncul din anul 7186 (1678) Decembre în 9.
3. Chrisovul luĭ Grigorie Ghica din anul 1766.
4. *Pavelenia* (porunca) Divanuluĭ Moldoveĭ din anul 1772.
5. Zapisul familieĭ Hîncul din anul 1781.

Numĕrul călugărilor din mănăstirea Hîncul erà la 1890 de 40, din carĭ 24 Românĭ, iar restul Bulgarĭ. Sf. leturghie se cântă *în limba rusă.*

După zapisul întemeiătoruluĭ, mănăstirea posedă 797 fălcĭ pămînt, dar acest pămînt, afară de 24 deseatine, astădĭ e stăpânit de familia Mincu, care a dovedit că e rudă cu familia Hîncu şi care a şi câştigat procesul cu călugăriĭ la Senatul rusesc încă de pe la 1858.

Mănăstirea are acum numaĭ o frumósă grădină cu pomĭ, douĕ viĭ, ce produc anual peste 2.000 vedre vin, şi nisce bostănăriĭ. La Chişineŭ mănăstirea are nisce case.

Mănăstirea Sorucean

se află în judeţul Chişineŭ, la depărtare de o poştă de capitala Basarabieĭ, fiind aşezată lângă satul Sorucenĭ. Mănăstirea se află între munţĭ acoperiţĭ cu pădurĭ, fiind construită pe un picior de plaiŭ.

Mănăstirea s'a întemeiat pe la 1785 de către Pitarul Sorucean, sub îndemnul, dic călugăriĭ, ieromonachuluĭ Iosif. Până la 1828 n'a posedat altă avere decât vre-o 12 fălcĭ pămînt, iar în anul arătat maĭ sus boerul Casian Sorucean a dăruit mănăstiriĭ 40 deseatine pămînt, iar Ioan Sorucean fiul i-a făcut apoĭ un dar de 200 deseatine.

Mănăstirea are douĕ bisericĭ: una cu hramul Sf. Gheorghe, zidită la 1828 de către Casian Sorucean; alta cu hramul Sf. Nicolae.

Biblioteca mănăstiriĭ nu posedă rarităţĭ bibliografice. Sunt însă maĭ multe cărţĭ bisericescĭ românescĭ tipărite în secolul nostru.

Numĕrul călugărilor e de un-spre-dece şi sunt toţĭ Românĭ. Serviciul divin acum se oficiază în limba română, din ordinul Archiepiscopuluĭ din Chişineŭ, care e de părere că eno-

riaşiĭ «nu cunosc limba ruséscă, iar în judeţul Chişineuluĭ se lăţesce secta ştundistă».

Averea mănăstiréscă se compune din 616 deseatine pămînt. Călugăriĭ se ocupă cu agricultura, aŭ 3 viĭ de 4 pogóne, carĭ produc 300 vedre vin. Arăturile se fac prin clacă. Venitul mănăstiriĭ e de 6.000 ruble pe an.

Mănăstirea Vărzărescĭ

se află în judeţul Chişineŭ, la depărtare de 60 km. de capitala Basarabieĭ. Ruşiĭ numesc acéstă mănăstire *Dmitrevski*. Mănăstirea este aşezată lângă satul Vărzărescĭ, în apropiere de satele Iurcenĭ, Dolna şi Grădiştea. Din spre nord şi rĕsărit mănăstirea e apĕrată de munţĭ.

Mănăstirea acésta e cea maĭ veche din tóte mănăstirile din Basarabia. Dejà pe la 1420 se pomenesce despre mănăstirea Vărzărescĭ într'un chrisov al luĭ Alexandru-Vodă (1), care o numesce schitul *Chîşno-Vărzărescĭ*. Restaurată apoĭ la 1770 de către protopopul Constantin Măcărescu, împreună cu preotul Vlas, tatăl protopopuluĭ, care apoĭ, în viéţa monachală, s'a numit Varlam, mănăstirea şi-a păstrat aspectul sĕŭ cel vechiŭ.

Pe la 1796 însă mănăstirea a devenit iarăşĭ prada Tătarilor, carĭ aŭ jefuit-o.

Mănăstirea Vărzărescĭ a fost în curgere de patru secolĭ schit de călugărĭ; de la 1815, când în mănăstire nu maĭ eraŭ decât patru călugărĭ, schitul s'a prefăcut în mănăstire de călugăriţe, permutându-se ceĭ patru călugărĭ aiurea, iar călugăriţele din mănăstirea *Căsauţenĭ* desfiinţată aŭ ocupat locul lor.

Mănăstirea n'are nicĭ bibliotecă, nicĭ archivă. Posedă o singură biserică cu hramul Sf. Dimitrie, zidită pe la 1796 de către protopopul Măcărescu, pe carĭ Ruşiĭ îl prefac ba în Macaroff, ba în Macarovicĭ. Mănăstirea e locuită (1890) de 25 călugăriţe, carĭ sunt tóte Rusóice; serviciul divin se oficiéză *numaĭ în limba rusă*. Schitul posedă 190 deseatine pămînt şi o vie în satul Iurcenĭ.

(1) Влахо-Болгарскія грамоты, Ю. *Венелинъ*, 1840, p. 61.

Mănăstirea Chirova

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de o poştă de oraşul Orheiŭ. Este aşezată în desişul uneĭ pădurĭ marĭ, în valea rîuleţuluĭ Chirova. Ruşiĭ numesc acéstă mănăstire *Nicolaevski* saŭ *Chirovski*. Imprejurimile mănăstiriĭ sunt muntóse şi sĕlbatice.

Când şi cine a întemeiat acéstă mănăstire nu se scie. După spusele poporuluĭ, mănăstirea a fost la început de călugărĭ, apoĭ pe la 1803 ar fi ars.

Archiva mănăstiriĭ posedă un act de danie făcut de către răzeşiĭ satuluĭ Isăcescĭ şi datat din 1 Maiŭ 1805, prin care se dovedesce că răzeşiĭ maĭ sus pomenituluĭ sat dăruesc mănăstiriĭ 149½ fălcĭ de pămînt şi că tot eĭ aŭ zidit cu cheltuiala lor o biserică de lemn cu hramul Sf. Nicolae. După un alt act al mitropolieĭ Moldoveĭ, mănăstirea a fost locuită de călugăriţe fără adăpost.

Acum, în ḑilele nóstre, mănăstirea are şi o altă biserică, cu hramul Sf. Nicolae, zidită de schimonacha Lisaveta în anul 1836.

Biblioteca mănăstiriĭ se compune din cărţĭ bisericescĭ române din secolele XVII şi XVIII.

Numĕrul călugăriţelor este (1890) de 48.

In biserică, la stânga de la intrare, se află mormîntul călugăriţeĭ Pelagia, sora Mitropolituluĭ Gavril Calimach.

Mănăstirea Curcova

se află în judeţul Orheiŭ, cale de 10 kilometri de oraşul Orheiŭ. Mănăstirea e aşezată pe malul rîuleţuluĭ Vatic şi este încunjurată de munţĭ, acoperiţĭ pe dintregul cu viĭ şi liveḑĭ, carĭ tóte aparţin mănăstiriĭ.

Mănăstirea s'a zidit pe la 1773 de către mazilul Iordachi Curca. Iată legenda privitóre la întemeiarea mănăstiriĭ:

In satul Buzescĭ, din judeţul Orheiŭ, locuiaŭ altă dată doĭ fraţĭ, anume Iordachi şi Michaiŭ Curca, carĭ, împreună cu preotul satuluĭ Teofan, cu preotésa şi cu doĭ copilaşĭ, aŭ fugit peste Prut de frica Tătarilor. Curînd după acésta preotul a murit în Moldova, iar peste un an de ḑile Iordachi Curca hotărî să se întórne acasă la Buzescĭ, pentru a da drumul

unor albine de-ale luĭ și ale preotuluĭ, pe carĭ eĭ le închisese într'un beciŭ, lăsându-le pentru hrană multă miere. După rugăciunea preotesei, Iordachi luă cu el și pe copiiĭ preotesei. Inaintea plecăriĭ sale, preotésa îĭ destăinuì în ce loc anume preotul îngropase nisce banĭ, însărcinându-l să ieà aceĭ banĭ pentru copiiĭ eĭ. Iordachi a primit însărcinarea și a plecat cu copiiĭ. Când însă a sosit acasă, dete peste nisce Tătarĭ, carĭ cât pe acì eraŭ să-l omóre, dar omul a scăpat, lăsând însă în plean la Tătarĭ pe copiiĭ preoteseĭ. Curînd după acésta a murit și preotésa, iar peste puțin ambiĭ frațĭ Curca s'aŭ întors în Basarabia. La vederea satuluĭ de baștină jefuit de Tătarĭ, Iordachi simțì remușcărĭ de consciință, pentru că a lăsat copilașiĭ în mânile Tătarilor și că acum devenià el stăpân asupra comoriĭ preotuluĭ. Pentru a-șĭ ispășì păcatul, Iordachi a plecat la Iașĭ și s'a spoveduit Mitropolituluĭ Iacob; după binecuvîntarea ierarchuluĭ, ambiĭ frațĭ Curca s'aŭ călugărit și aŭ zidit mănăstirea Curcova, tocmaĭ pe locul unde erà comóra preotuluĭ.

Incet cu încetul mănăstirea s'a poporat. La 1810 un Român din Ardél, anume Tóder Soba (Rușiĭ l'aŭ prefăcut în Soboff), fiind parucic în armata rusă, a cumpĕrat satul *Pripicenĭ* și, cu binecuvîntarea Mitropolituluĭ Gavril, a zidit în curtea mănăstiriĭ o biserică de zid. Acum mănăstirea are douĕ bisericĭ, una cu hramul Maicăĭ Domnuluĭ, alta cu hramul Sf. Dimitrie. Locuințele călugărilor se află în douĕ edificiĭ.

Biblioteca mănăstiriĭ e săracă. Numĕrul călugărilor e de 44.

Averea mănăstiriĭ se compune din 3.900 deseatine pămînt, afară de 200 deseatine pădure. Mănăstirea maĭ posedă și o casă la Chișineŭ, dăruită de Soba, care s'a prestavit la 1817.

Mănăstirea Tabora

se află în județul Orheiŭ, cale de 20 kilometri de Orheiŭ și 70 kilometri de Chișineŭ. Ea este așezată între délurĭ, pe un plaiŭ de lângă rîulețul Vatic. Imprejurul mănăstiriĭ sunt pădurĭ.

Istoria mănăstiriĭ e puțin cunoscută. Se ḑice cum că biserica cea veche a mănăstiriĭ a fost zidită de către boerul

Gheorghe Rusu la 1784; după alţiĭ iarăşĭ, mănăstirea s'ar fi zidit pe la 1775 de Vătavul Dariu Carp. Numele de *Taboră* s'a dat mănăstiriĭ, pretind uniĭ, pentru că acì altă dată aŭ tăbărît nisce creştinĭ prigoniţĭ de Tătarĭ.

In vechime mănăstirea a fost de călugărĭ, iar apoĭ pe la 1815 aŭ fost mutate acì călugăriţele din mănăstirea *Fântâna Dómneĭ*, desfiinţată de guvernul rus pe la 1814.

Mănăstirea are doue bisericĭ: una cu hramul Adormiriĭ, zidită la 1828; alta, maĭ veche, cu hramul Sf. Treime, zidită pe la 1810.

Mănăstirea n'are nicĭ bibliotecă, nicĭ archivă. Numĕrul călugăriţelor e de 57. Leturghia până pe la 1863 se oficià în limba românéscă, iar acum se oficiază *rusesce*.

Averea mănăstiriĭ se compune din 142 fălcĭ pămînt, pentru carĭ mănăstirea a avut un lung proces cu răzeşiĭ satelor Puţunteĭ, Gulboca şi Gâtila.

Mănăstirea Ţigănescĭ

se află în judeţul Orheiŭ, cale de 30 kilometri de oraşul Orheiŭ. Este aşezată într'o poiană pitorescă şi încunjurată din treĭ părţĭ cu munţĭ, de la rĕsărit, apus şi nord, iar spre méḑă-ḑi se află valea Icheluluĭ. Din spre rĕsărit curg doue isvóre de apă limpede, care forméză lângă mănăstire un lac.

Numele mănăstiriĭ se trage de la satul Ţigănescĭ, care se află în apropiere.

Când şi de cine a fost zidită mănăstirea nu se scie nimic cert.

Se ḑice cum că mănăstirea acésta existà dejà pe la 1741. După spusele unuĭ preot bătrân, ar fi existat nisce chrisóve privitóre la mănăstire în mânile unuĭ proprietar din Dubăsarĭ, anume Macri. Cercetând însă faptul, s'a dovedit că din familia Macri, despre care vorbià preotul, n'a rĕmas nimenĭ în viéţă. Altă tradiţiune poporală sună că în aceste locurĭ aŭ fost altă dată pădurĭ întinse, în carĭ se ascundeaŭ creştiniĭ de urgia Tătarilor. Aceştĭ creştinĭ aŭ construit o bisericuţă de lemn în mijlocul poeneĭ, iar peste puţin Sĕrdarul Lupu Deicu a întemeiat acì o mănăstire. Din pricina Tătarilor însă, călugăriĭ aŭ fugit, apoĭ peste maĭ mulţĭ anĭ iarăşĭ

s'aŭ întors și aŭ ocupat astă dată pămînturile Medelnicerului Ruset, proprietarul otcineĭ Olonescĭ. La 1803 s'a iscat pîră între Ruset și călugărĭ, carĭ aŭ câștigat pricina pe la 1833.

In ḑilele nóstre mănăstirea are o biserică de pétră, cu hramul Adormiriĭ, zidită pe la 1846.

Mănăstirea are și o bibliotecă de cărţĭ românescĭ.

Averea mănăstiriĭ se compune din 38 fălcĭ (50 deseatine) de pămînt, treĭ morĭ de apă și liveḑĭ cu viĭ.

Mănăstirea Frumușica

se află în judeţul Orheiŭ, cale de 28 kilometri de Orheiŭ, și este așezată pe o înălţime de lângă valea Icheluluĭ. Spre méḑă-nópte, rĕsărit și méḑă-ḑi sunt munţĭ, acoperiţĭ cu pădurĭ. Spre apus sunt viile mănăstirescĭ și liveḑĭ cu pomĭ. Imprejurimile sunt fórte pitorescĭ și acésta a fost causa că Mitropolitul Gavril a dat mănăstiriĭ numele de Frumușica.

Mănăstirea a fost întemeiată la 1807 de către nisce ţĕranĭ românĭ din satul *Bravicenĭ*, și anume de răzeșiĭ Efraim și Iordachi Jurcu și Grigorie și Antioch Sapoténu.

Mănăstirea are astăḑĭ o biserică de zid cu hramul Adormiriĭ, zidită la 1851, în locul vecheĭ bisericĭ de lemn construite pe la 1807.

Biserica posedă cărţĭ bisericescĭ românescĭ, dar carĭ sunt închise în pod și nu se arată visitatorilor. Leturghia se oficiază în limba românéscă, de óre-ce călăgăriĭ nu sciŭ rusesce.

Archiva mănăstiréscă posedă următórele acte vechĭ:

1. Un zapis de danie pentru 211 deseatine pămînt, dăruite de răzeșiĭ satuluĭ Bravicenĭ la 1807; acest act e întărit de Divanul Moldoveĭ;

2. Un alt act dat tot de răzeșĭ în anul 1819;

3. Al treilea act cu data de 1847 se referă la Constantin Pasat, răzeș din satul Bravicenĭ, prin care dînsul afirmă că a vîndut mănăstiriĭ 24½ fălcĭ pămînt, pe un galben falcea.

Afară de aceste treĭ documente, mănăstirea maĭ posedă și alte documente de la 1810, pe temeiul cărora revendică drepturĭ asupra a 800 deseatine pămînt, stăpânite acum de nisce răzeșĭ megiașĭ.

Din causa acestuĭ proces, există între călugărĭ și ţĕranĭ o mare vrajbă, care nu se potolesce.

Mănăstirea Reciul

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare ca de 36 kilometri de Orheiŭ, şi este aşezată într'o vale a rîuluĭ Ichel. In apropiere de mănăstire se află satul Reciul.

Mănăstirea s'a întemeiat la 1797 de către preoţiĭ satuluĭ Paşcanĭ din Basarabia, anume părinţiĭ Andreiŭ şi Ioan Roşca, cu ajutorul enoriaşilor lor răzeşĭ din acelaşĭ sat Simion şi Constantin Stratilat. (1)

Până pe la 1811 mănăstirea a fost de călugărĭ, iar apoĭ s'aŭ strămutat acolo călugăriţele din mănăstirea *Mana*, desfiinţată de guvernul rus şi care a existat ca schit pendinte de mănăstirea Curcova.

Mănăstirea are două biserici: cea principală, cu hramul Nasceriĭ Maicăĭ Domnuluĭ, e zidită la 1845 şi a doua, cu hramul Sf. Nicolae, e zidită la 1722.

Numĕrul călugăriţelor este de 65, iar averea mănăstiriĭ se compune dintr'o sfóră de moşie de peste 495 deseatine pămînt.

Mănăstirea Gârbovĕţul

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 40 kilometri de Orheiŭ, şi este aşezată pe malul chiar al Icheluluĭ. De la apus e încinsă cu viĭ şi livedĭ, spre méḑă-nópte se află satul Gârbovĕţul, construit pe un picior de plaiŭ, iar spre méḑăḑi şi rĕsărit curge Ichelul în valea sa adîncă.

Intemeiătorul mănăstiriĭ a fost boerul Armaş Constantin Carpuz, care a zidit-o pe la 1730.

Până la 1812 mănăstirea acésta a fost de treĭ orĭ arsă şi prădată de Turcĭ şi Tătarĭ, din care causă în mijlocul flăcărilor a perit şi întréga archivă a sf. lăcaş. Aŭ rĕmas însă scăpate de distrugere şépte chrisóve de ale Domnitorilor Moldoveĭ, din carĭ cel maĭ vechiŭ este al luĭ Duca-Vodă de la 1671.

(1) D-l Murzakevicĭ în vol. II din *Записки Общ. Истор. и древ.*, 1848, p. 324, scrie că mănăstirea s'a zidit la 1798 de către preoţiĭ satuluĭ Paşcanĭ Ioan Charea şi Leonte Baraiæ. Documentele mănăstiriĭ, din contră, confirmă cele arătate de noĭ.

Mănăstirea are şi o bibliotecă compusă din cărţĭ româneseĭ bisericescĭ, din carĭ unele sunt adevĕrate rarităţĭ bibliografice.

Biserica mănăstiriĭ, cu hramul Adormiriĭ Maicăĭ Preacurate, a fost zidită la 1816, cu cheltuiala poliţmaistruluĭ (poliţaiŭ) din Chişineŭ Stefan Lupu, care apoĭ s'a călugărit sub numele de schimonach, Serapion, schimbând uniforma de poliţaiŭ rusesc pe sutană şi potcapiŭ. Soţia sa, născută Elena Brăescu, de asemenea s'a călugărit, luând nume de Elpidia, şi s'a aşezat în mănăstirea Tabora.

Biserica mănăstiriĭ posedă o icónă făcĕtóre de minunĭ a Maicăĭ Domnuluĭ. Acéstă sf. icónă a fost dăruită de mama unuĭ Colonel rus, anume Aladuieff, ucis de cal în curtea mănăstiriĭ. Stefan Lupu a îmbrăcat-o în argint, ferecat şi aurit, iar enoriaşiĭ aŭ împodobit-o cu petre scumpe. In dosul icóneĭ stă scris: «1816 Martie 31». De la 1859 icóna se transportă în fie-care an cu mare ceremonie religiósă din Gârbovĕţ la Chişineŭ, unde rĕmâne în biserica mitropolieĭ şése sĕptĕmânĭ de ḑile, până pe la 17 Aprilie.

Numĕrul călugărilor este de 40, carĭ sunt parte Românĭ şi în majoritate Rutenĭ. Leturghia se oficiază în limba ruséscă.

Averea mănăstiriĭ se compune din 2.414 deseatine de pămînt, din carĭ o parte e a răzeşilor din satul Chirişenĭ, carĭ aŭ proces mare cu călugăriĭ.

Pe proprietatea mănăstiriĭ se află satele Gârbovĕţul şi Hoginescĭ. Locuitoriĭ acestor sate sunt fórte săracĭ şi se ocupă cu olăria.

In anul 1802 Novembre 14, un mare cutremur de pămînt a schimbat mult suprafaţa locurilor unde se află mănăstirea. Satul Gârbovĕţ, care altă dată erà aşezat tocmaĭ la pólele munteluĭ, acum e în vale; vechiul sat a fost distrus de cutremur şi a dispărut împreună cu un lac, ale căruĭ urme nicĭ nu se maĭ pot constatà.

Mănăstirea Hârjauca

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 50 kilometri de oraşul Orheiŭ, şi este aşezată la pólele unuĭ munte, într'un loc fórte pitoresc, încunjurat de délurĭ acoperite de codri. Muntele principal este cultivat până la vîrful sĕŭ şi acoperit peste tot cu viĭ şi liveḑĭ. Mănăstirea posedă şi o grădină

mare cu pomĭ de tótă frumuseţea, cu băncĭ pentru public, numeróse fântânĭ şi chioşcurĭ.

Mănăstirea pórtă numele isvoruluĭ *Hârjauca*, care curge tocmaĭ pe lângă zidurile sale. Ea a fost zidită pe la 1740; valea în care e aşezată servià altă dată de bun adăpost pentru creştiniĭ fugiţĭ de urgia Tătarilor. In secolul XVIII aceştĭ fugarĭ aŭ zidit acì o mică biserică; apoĭ, când puhoiul Tătarilor s'a retras, Româniĭ s'aŭ întors fie-care pe la căminul sĕŭ, lăsând biserica părăsită. Pentru a îngrijì sf. lăcaş a rĕmas numaĭ un bĕtrân pustnic, anume Teodosie, avênd de gând a întemeià pe lângă biserică o mănăstire.

La întemeiarea schituluĭ s'aŭ asociat doĭ călugărĭ din mănăstirea Némţuluĭ, anume ieromonachul Varsonofie şi monachul Efraim. Aceştĭ treĭ călugărĭ, ajutaţĭ de boerul Niculiţă, aŭ şi zidit maĭ multe chiliĭ şi aŭ reparat biserica. In curînd vestea despre noua mănăstire s'a rĕspândit prin Moldova şi maĭ mulţĭ călugărĭ aŭ venit din tóte unghiurile ţĕriĭ. Monachul Tedosie (în călugărie Teoctist) a fost ales de stariţ, iar după prestăvirea sa mănăstirea a moştenit moşia rĕposatuluĭ din satul Călăraşĭ şi Şipotenĭ din Basarabia.

Maĭ există însă şi altă versiune privitóre la întemeiarea acesteĭ mănăstirĭ. După acéstă versiune, mănăstirea a fost întemeiată pe la 1750 de către monachul Inocentiŭ Sava, călugărit la Iaşĭ, dar care de origine erà din satul Călăraşĭ, limitrof cu Hârjauca.

Acest călugăr ar fi dăruit mănăstiriĭ otcina sa Şipotenĭ; în curînd după acésta un unchiŭ al luĭ Sava, anume Marin Badiuc, a dăruit mănăstiriĭ o altă moşie. Maĭ târḑiŭ, pe la 1811, nepoţiĭ luĭ Marin, Vasile şi Ursu Badiuc, aŭ confirmat acest dar.

Incet cu încetul mănăstirea a prosperat, egumenul eĭ Taras a căpĕtat de la Divanul Moldoveĭ un chrisov noŭ, prin care s'aŭ întărit mănăstiriĭ drepturile sale asupra moşiilor dăruite; de asemenea tot acelaşĭ egumen Taras a zidit şi o nouă biserică. In locul acesteĭ bisericĭ, maĭ târḑiŭ, s'a zidit alta de cărămidă, cu hramul Inălţăriĭ Domnuluĭ.

Pe la 1818 mănăstirea se ocârmuià de către egumenul Spiridon Filipovicĭ, despre care d-l Nadejdin scrie următórele: (1)

---

(1) *Прогулка по Бессарабіи, Надеждинъ*, 1839 v.

«Filipovicĭ a fost Muntenegrén de ném. Incă de tînĕr el s'a călugărit, dar apoĭ a părăsit mănăstirea şi s'a intors în lume. In Europa domnià pe atuncĭ Napoleon I. Preotul muntenegrén erà admirator al Rusieĭ şi, împreună cu alţĭ Muntenegrenĭ, s'a angajat ca marinar în marina ruséscă. In acéstă calitate dînsul a cutreerat porturile europene, fiind martor la nisce marĭ evenimente, când Rusia mână în mână cu Germania a rĕpus pe Francesĭ. După tractatul de pace din Viena, părintele Spiridon, primind darurĭ de la Ţarul rusesc, s'a retras din marină şi s'a stabilit la Hârjauca. Curînd după acésta dînsul a ademenit pe câţĭ-va Moldovenĭ să se aşeze pe pămîntul mănăstiriĭ, devenind clăcaşiĭ călugărilor.»

La 1845 mănăstirea Hârjauca a devenit proprietatea episcopieĭ din Chişineŭ. Unul din episcopiĭ ruşĭ din Basarabia a construit la Hârjauca o biserică de érnă cu hramul Sf. Spiridon.

Mănăstirea are acum şépte corpurĭ de clădire pentru locuinţa călugărilor, douĕ bisericĭ şi numeróse acareturĭ.

Mănăstirea nu posedă acte vechĭ; biblioteca se compune de 400 volume, cărţĭ bisericescĭ românescĭ şi slavonescĭ. Călugăriĭ sunt parte Românĭ, parte Rutenĭ. Leturghia se oficiază în douĕ limbĭ: cea românéscă şi cea ruséscă, adecă în timpul serviciuluĭ pe unul din clirose se cântă rusesce, iar pe altul românesce.

Mănăstirea posedă 1.775 deseatine pămînt şi este fórte visitată de enoriaşĭ.

Mănăstirea Dobruşa

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 50 kilometri de oraşul Orheiŭ şi de 90 kilometri de Chişineŭ. Aşezată lângă satul Dobruşa, ea pórtă numele acestuĭ sat. Mănăstirea se află construită pe pólele unuĭ dél, fiind umbrită din spre sud-apus de munţĭ acoperiţĭ cu codri. De sub délul pe care se află mănăstirea curg douĕ isvóre, carĭ adapă grădinile mănăstiriĭ şi apoĭ, unindu-se, formézā treĭ lacurĭ cevà maĭ jos de mănăstire. Din aceste lacurĭ ese rîuleţul Dobrudşa saŭ cum îl numesc locuitoriĭ *Dobruşa*.

Intemeiătoriĭ mănăstiriĭ aŭ fost monachul Ioasaf din mă-

năstirea Probota și ieromonachul Efraim, călugăr al mănăstirii Curcova.

După spusele călugărilor mănăstirii, pe la 1772 mănăstirea Probota a trimis pe monachul Ioasaf în Basarabia ca să facă inspecțiune pe la moșiile ce aparțineaŭ mănăstirii. Inspectând otcina Dobrușa, călugărul a fost fermecat de locul unde acum se află mănăstirea. Cu binecuvîntarea archimandritului mănăstirii Probota, monachul Ioasaf, împreună cu monachul Efraim, aŭ construit în curînd o bisericuță de lemn. Apoi Iosaf s'a întors la Probota, iar Efraim a rĕmas. La 1785, când biserica a fost sfințită, în mănăstire s'aŭ așezat cinci călugări din mănăstirea Curcova, anume Teofan, Pamva, Ezechiil, Arsenie și Macarie, toți Românĭ. După dispozițiunea mănăstirii Probota, monachii noueĭ mănăstiri aŭ luat în arendă moșia Dobrușa, plătind anual renta de 40 lei vechĭ. Mai târḑiŭ, când mănăstirea din Moldova Probota a fost închinată Sf. Mormînt, mănăstirea Dobrușa s'a obligat a plătì Patriarchieĭ din Ierusalim câte 80 lei vechĭ pe an, iar de la 1807 câte 25 galbenĭ olandezĭ.

Incet cu încetul mănăstirea Dobrușa a prosperat; numĕrul călugărilor s'a înmulțit, așà că în curînd s'a simțit lipsă de apă pentru locuitorii mănăstirii. Acésta tocmaĭ a și fost causa, pentru care călugării aŭ hotărît a părăsì chiliile zidite pe vîrful délului și a construì o nouă mănăstire la pólele înălțimii. Construirea noueĭ mănăstiri a durat până pe la 1822, când s'a sfințit și noua biserică zidită cu ajutorul boeruluĭ Toma Cosma. Biserica acésta are hramul Sf. Nicolae.

La 1839 s'a zidit și altă biserică, pe vîrful înălțimii, în locul celeĭ vechĭ; împrejurul eĭ aḑĭ e cimitirul mănăstirii.

La 1847 s'aŭ zidit alte construcțiunĭ pentru locuința călugărilor și pentru pelerinĭ.

Archiva mănăstirii nu posedă acte vechĭ, biblioteca este compusă din cărțĭ românescĭ tipărite în secolele XVII și XVIII.

Numĕrul călugărilor (1890) este de 89. Actualul egumen e un călugăr rus, iar toțĭ ceĭ-lalțĭ sunt Românĭ. Leturghia se oficiază, *cu tóte aceste, în limba rusă*, deșì încă pe la 1863 se oficià în limba română.

Mănăstirea posedă 1.872 deseatine pămînt în diferite locurĭ, afară de moșia Dobrușa, în întindere de 1.690 desea-

tine, din al căror venit o a 5-a parte se trimite Patriarchieĭ din Ierusalim. Mănăstirea maĭ are şi 5 livedĭ, carĭ ocupă 97 deseatine, treĭ viĭ lângă mănăstire şi o vie lângă Chişineŭ în întindere de 15½ pogóne; are peste 420 capete de vite, 100 caĭ şi peste 2.000 oĭ.

Mănăstirea Coşeleva

se află în judeţul Soroca, la depărtare de 35 kilometri de oraşul Soroca şi de 7 kilometri de mănăstirea Dobruşa. Este aşezată pe malul rîuleţuluĭ Cerna; din spre rĕsărit are o câmpie, din cele-lalte părţĭ pădurĭ. Mănăstirea s'a zidit pe la 1790 de către vĕduva răzeşă Maria Tocanaş, din satul Cotiugenĭ.
Schitul are o biserică de zid cu clopotniţă, construită pe la 1841 în locul celeĭ vechĭ. Numĕrul călugăriţelor e de 46; sunt tóte Rusóice. Schitul Coşeleva posedă 60 deseatine pămînt, dăruit mănăstiriĭ de către răzeşiĭ satuluĭ Cotiugenĭ, şi 4 livedĭ cu pomĭ. De unde îĭ vine mănăstiriĭ actualul eĭ nume de Coşeleva, nu se scie.

Mănăstirea Saharnenĭ

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 40 kilometri de Orheiŭ şi 82 kilometri de Chişineŭ. Mănăstirea e aşezată pe treĭ proeminenţe, grămădite una peste alta; scoborîşurile de o înălţime la alta sunt pavate cu pétră. Maĭ jos curge Nistrul, pe malul căruia e aşezat satul Saharnenĭ. Imprejurul mănăstiriĭ sunt délurĭ, parte acoperite cu pădurĭ, parte stâncóse; către mănăstire nu există decât un singur drum din spre rîŭ.
Mănăstirea a fost fundată de către monachul Bartolomeiŭ Ciungul, pe care Ruşiĭ l'aŭ poreclit *Crivorucĭca*, din causă că aveà o mână străpunsă de un glonţ. Data fundăriĭ se rapórtă pe la 1776. Monachul Ciungul, împreună cu maĭ mulţĭ călugărĭ, s'aŭ aşezat în aceste locurĭ retrase cu permisiunea proprietaruluĭ satuluĭ Saharnenĭ, Ioan Christoverga, care a dăruit călugărilor 120 deseatine pămînt.

Mănăstirea Grădiştea saŭ Peştera.

Intre munţĭ, spre apus de la mănăstirea Saharnenĭ, înaintea venirii în aceste locurĭ a luĭ Ciungul, a existat un alt schit fórte vechiŭ, numit *Grădişte,* în care a fost o biserică cu hramul Buna-Vestire şi cu maĭ multe chiliĭ, tóte săpate chiar în stâncile munteluĭ. Cine a fundat acéstă mănăstire nu se scie, dar Ciungul a reparat vechia biserică şi, împreună cu alţĭ călugărĭ, s'aŭ stabilit în chiliile din stâncĭ.

Mănăstirea *Grădişte* se crede că a existat dejà în secolul XII, fiind întemeiată de creştinĭ fugarĭ, carĭ acì s'aŭ adăpostit de urgia Tătarilor. Modul de construcţiune a acestor chiliĭ, săpate în stâncĭ arată că creştinii carĭ le-aŭ făcut n'aŭ fost Slavĭ, căcĭ altele sunt înfăţişarea şi modul de lucrare a chiliilor de pe malul Nistruluĭ şi altele ale vechilor chiliĭ din Kiev.

Tot ce se scie într'un mod cert despre actualul schit Grădişte constă în faptul că el a fost reînfiinţat pe la 1756 [illegible]nd muntele în care sunt săpate chiliile făceà parte din [illegible]na Logofĕtuluĭ Radu Racoviţă, care a dăruit acest [illegible]nt mănăstiriĭ Dobrovĕţ din Moldova. Numele de Gră[illegible] s'a dat schituluĭ pentru că în apropierea existat acolo [illegible]ă *cetatea Grădişte.*

[illegible]put schitul a fost zidit la marginea abruptă a malul[illegible] [illegible]iliile săpate în stâncă, spre carĭ merge o singură pote[illegible] îngustă. Maĭ târḑiŭ călugăriĭ s'aŭ mutat din aceste [illegible]ncomode, alegĕnd loc de locuit maĭ spre vîrful mu[illegible] [illegible]de aŭ construit altă biserică şi alte chiliĭ. Biserica [illegible]că erà fórte mică şi neîncăpĕtóre, dar la 1765 mon[illegible]ĭ aŭ mărit-o.

La 1842 pămîntul întreg al mănăstiriĭ Grădişte, care se prenumĕrà printre proprietăţile *mănăstiriĭ Chiprianĭ,* a devenit de fapt proprietatea aceste din urmă mănăstirĭ. Mănăstirea Grădişte a rĕmas fără mijlóce de traiŭ şi *a fost desfiinţată,* alipindu-se definitiv la mănăstirea *Saharnenĭ.*

Imprejurimile fosteĭ mănăstirĭ Grădişte sunt fórte originale şi pitorescĭ. Stânca petrósă din spre mal formézä păreţiĭ de faţă, adecă faţada vechiuluĭ locaş sfînt, iar mănăsti-

rea cu biserica, cincĭ-spre-ḑece chiliĭ şi *trapeza* sunt în lăuntrul stânciĭ.

Tot acolo e săpată şi clopotniţa mănăstiriĭ. Muntele din partea de la apus e acoperit peste tot cu codru de stejarĭ, din partea de la rĕsărit şi méḑă-nópte e Nistrul, iar din spre méḑă-ḑi sunt câmpiile mănăstiriĭ, viĭ şi livede.

După întemeiarea mănăstiriĭ Saharneni, schitul Grădişte a rĕmas locuit de câţĭ-va călugărĭ, iar călugurii carĭ s'aŭ mutat în noua mănăstire şi-aŭ ales de stariţ pe monachul Bartolomeŭ Ciungul saŭ Crivorucĭca.

Mănăstirea are astăḑĭ douĕ bisericĭ: cea veche, săpată în stâncă, cu hramul Buneĭ-Vestirĭ: cea nouă, zidită împreună cu clopotniţa pe la 1821 de către Taras, egumenul mănăstiriĭ. De o architectură simplă, cu iconostasul modest, biserica acésta posedă totuşĭ unele obiecte fórte scumpe: o cruce mare de chiparos incrustată în aur şi argint şi o frumósă evanghelie îmbrăcată în aur şi petre scumpe. Aceste obiecte sunt dăruite bisericeĭ de către Cazaciĭ de la Don, cu ocasiunea răsboiuluĭ cu Napoleon I.

Biblioteca mănăstiriĭ se compune din cărţĭ românescĭ şi slavone tipărite în secolele XVII şi XVIII.

Numĕrul călugărilor (1890) este de 16, toţĭ Moldovenĭ.

Mănăstirea posedă o proprietate de 420 deseatine pămînt, care încunjură mănăstirea; parte însemnată din acéstă suprafaţă se află sub pădure, altă parte, fiind petrósă, nu e bună pentru agricultură, aşà că mănăstirea abià cultivă 20 deseatine. Mănăstirea posedă încă în diferite locurĭ grădinĭ cu pomĭ şi douĕ viĭ. In apropiere de mănăstire se maĭ află şi o prisacă, care-ĭ aparţine.

Mănăstirea Călăraşĭ

se află în judeţul Soroca, la depărtare de 60 verste de oraşul Soroca şi de 160 de la Chişineŭ. Este aşezată lângă malul Nistruluĭ, pe scoborîşul unuĭ dél. Din treĭ părţĭ mănăstirea e încunjurată cu munţĭ acoperiţĭ cu pădurĭ, iar din spre méḑă-nópte curge Nistrul. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul *Călăraşĭ*, care se află în apropiere.

Din actele aflate în archiva mănăstiriĭ, reese că acéstă mănăstire erà metoc al mănăstiriĭ Sf. Sava din Moldova. In acest

metoc locuiaŭ altă dată călugăriĭ mănăstiriĭ Sf. Sava, ocupându-se cu administrarea moșieĭ Călărașĭ, care aparţineà aceleĭ mănăstirĭ din Moldova. Pe la 1780, când biserica de lemn a metoculuĭ s'a ruinat, unul din locuitoriĭ orașuluĭ Mohilĕŭ, anume Hadji-Marco-Donicĭ, a zidit o altă biserică împreună cu clopotniţa.

Biserica nouă a fost sfinţită pe la 1782. Patriarchul Ierusalimuluĭ Avram, drept rĕsplată pentru acésta, a numit pe Hadji-Donicĭ epitrop al mănăstiriĭ. După mórtea epitropuluĭ, pe la 1809, a fost epitrop ieromonachul Lazăr, care a administrat averea mănăstiriĭ până pe la 1813. Până la 1813 însă mănăstirea Călărașĭ plătià mănăstiriĭ Sf. Sava o rentă anuală de 100 Leĭ vechĭ pe an. De la acéstă dată mănăstirea n'a maĭ plătit nimic mănăstiriĭ din Moldova, iar astăḑĭ nu maĭ depinde decât de eparchia din Chișineŭ.

Mănăstirea are acum douĕ bisericĭ: una cu hramul Adormiriĭ, construită de Donicĭ și fórte avută în icóne vechĭ, carĭ aŭ fost transportate acì dintr'o mănăstire ruséscă rascolnică (Sircovski staroobreadceski); altă biserică de érnă, cu hramul Sf. Mitrofanie, a fost zidită la 1853. In acéstă biserică se află o părticică din móștele Sfîntuluĭ Mitrofan, păstrată într'o raclă bogată de argint săpat.

Mănăstirea are multe edificiĭ bune și numeróse acarete.

Numĕrul călugărilor (1890) este de 11, carĭ sunt parte Românĭ, parte Rușĭ. Leturghia se oficiază *în limba rusă.*

In curtea mănăstiriĭ se află mormîntul unuĭ General Izbaș, dar când s'a înmormîntat acest general nu stă scris.

Mănăstirea posedă peste 300 deseatine pămînt, din carĭ o sută sunt sub pădure. Via mănăstiriĭ e de 5 pogóne, prisaca dă pe an peste 30 pudurĭ de miere.

Mănăstirea Șaba.

Se află în judeţul Soroca, la depărtare de 40 kilometri de orașul Soroca, lângă satul *Șaba* (Rușiĭ pronunţă *Jéba* și *Jaba)* și tîrgușorul *Camenca.*

Mănăstirea e așezată pe un platoŭ stâncos, în formă de semicerc, format de munţĭ înalţĭ. Imprejurul mănăstiriĭ sunt liveḑĭ și viĭ, jos la pólele munţilor câmpia se scobóră spre Nistru, care curge la o depărtare de jumătate kilometru.

Dincolo de Nistru e tîrguşorul Camenca cu parcul şi palatul Mareşalului von Witgenstein. Spre nord-apus de la mănăstire sunt două lacurĭ formate de două isvóre.

Mănăstirea Şaba s'a întemeiat în secolul XVII. Există următórea legendă cu privire la întemeiarea mănăstiriĭ: In secolul XVII a venit acì un ieromonach anume Ezechiil din mănăstirea Delenĭ şi, împreună cu dînsul, alţĭ călugărĭ, carĭ aŭ săpat în stâncĭ câte-va chiliĭ şi aŭ construit o biserică. Până pe la 1770 însă nimic nu se scie despre acéstă mănăstire, dar în anul maĭ sus arătat a venit din Delenĭ alt ieromonach Teodosie şi a găsit schitul pustiit de Tătarĭ. Peste puţin împrejurul luĭ Teodosie s'a adunat iarăşĭ un grup de călugărĭ, carĭ aŭ poporat schitul. Teodosie a primit apoĭ în dar pentru mănăstire o bucată de pămînt de la proprietarul satuluĭ Şaba şi a construit pe acest petec de pămînt biserica cu hramul Inălţăriĭ Cruciĭ şi câte-va chiliĭ de nuiele. Curînd după întemeiarea nouelor locuinţe, Teodosie a cumpĕrat de la răzeşiĭ satuluĭ Şaba peste 500 fălcĭ pămînt, a construit móra şi a plantat o grădină cu pomĭ. La 1818 Mitropolitul Gavril l'a făcut egumen al mănăstiriĭ.

Mănăstirea are acum treĭ bisericĭ: cea principală, cu hramul Inălţăriĭ Domnuluĭ, e construită la 1825 de către boerul din Moldova Costachi Andron. In biserică se păstréză o părticică de Sf. Cruce şi o pétră de la Sf. Mormînt. Racla în care sunt păstrate aceste sf. odóre e de aur şi argint, bogat împodobiţĭ cu petre scumpe. A doua biserică, cu hramul Sf. Archistrateg Michail, a fost zidită la 1849 de către un cinovnic rus din Chişineŭ, anume Loboff. A treia biserică, care se află în afară de curtea mănăstiriĭ, este cea veche, care a fost reparată pe la 1852.

Mănăstirea are o bibliotecă de cărţĭ vechĭ românescĭ tipărite în secolul XVII.

Numĕrul călugărilor la 1890 erà de 34, din carĭ jumătate sunt Românĭ. Sfînta leturghie se oficiază *în două limbĭ*: cea română şi rusă.

Mănăstirea posedă 910 deseatine pămînt. Pădure are fórte puţină. Din treĭ părţĭ mănăstirea e încunjurată cu grădinĭ cu pomĭ şi o vie cu 3.200 butucĭ, care dă anual peste 700 vedre de vin bun. Mănăstirea are şi o prisacă, fórte bine în-

treţinută. In genere vorbind, acéstă mănăstire e cea maĭ avută din Basarabia, pelerinii se adună acolo cu miĭ la sĕrbătórea hramuluĭ bisericiĭ principale.

Mănăstirea Noul-Némţ. (1)

Mănăstirea Noul-Némţul se află în judeţul Bender, este situată într'o vale fórte pitorescă dintre două oraşe capitale de judeţe: Bender şi Tiraspol; din treĭ părţĭ mănăstirea este încinsă de Nistru, care, curgênd acì în zig-zag, formézĕ o peninsulă. Tocmaĭ pe acéstă peninsulă, în direcţiunea din spre Bender către mănăstire se întinde o vale acoperită cu păşunĭ verḑĭ suculente, grădinĭ, pădure. Primăvara întrégă acea vale este acoperită cu apă. Mănăstirea este construită pe crésta munteluĭ şi de aceea biserica sf. locaş se vede dejà de departe atât din stepele guvernămîntuluĭ Herson, cât şi din spre valea Bugéculuĭ.

---

(1) Mănăstirea acésta posedă o bibliotecă preţiósă de cărţĭ şi manuscripte în *limba română.* Iată o parte din aceste cărţĭ şi manuscripte, al căror catalog îl găsim în scrierea actualuluĭ Procuror superior al Sinoduluĭ rusesc d-l *C. P. Pobedonosţeff*, *Русскій Вѣстникъ*, 1842, *Іюлій*, p. 32:

1. *Istoria creştinismuluĭ şi a ierarchiceĭ în Moldova*, 1867, manuscript de 369 cóle.
2. *Istoria creştinismuluĭ şi a ierarchieĭ în Valachia*, 1860, mss. de 67 cóle.
3. *Istoria despre începutul cinuluĭ monachal*, 1864, mss. de 109 cóle.
4. *Istoria lavreĭ Némţuluĭ* până la 1779—1855, mss. de 238 cóle, 1864.
5. *Idem a mănăstiriĭ Seculuĭ* de la 1855, mss. de 308 cóle, 1876.
6. *Despre averea mănăstirilor Némţul şi Secul*, cu registrul tuturor călugărilor până la 1859, mss. de 298 cóle, 1860.
7. *Istoria prescurtată a mănăstirilor Némţul şi Secul*, tipărită în tipografia Némţul, 1857.
8. *Istoria despre zidirea mănăstiriĭ Némţul*, mss. de 193 cóle, 1873.
9. *Cartea minunilor săvîrşite de icóna Maicăĭ Domnuluĭ din mănăstirea Némţuluĭ*, mss. de 42 cóle, 1855.
10. *Istoria mănăstiriĭ Seculuĭ* până la 1775, mss.
11. *Viéţa starițuluĭ Paisie Velicicovsky*, 1859, mss.
12. *Viéţa comună a monachilor, orînduită de starițul Paisie*, 1794, mss. de 241 cóle, scris la 1874.
13. *Despre schismaticiĭ Moldovenĭ*, mss. de 108 cóle, scris la 1859.

Numele mănăstirii se trage de la mănăstirea Némţuluĭ din judeţul Némţ. Noul-Némţ este un fel de metoc saŭ maĭ bine ḑis o colonie, a căreĭ metropolă este frumósa nóstră mănăstire, și ca atare se află legat de drept şi de fapt de dînsa. Poporul însă din Basarabia nu numesce acea mănăstire Noul-Némţ, ci iĭ ḑice mănăstirea *Chiţcanĭ*, după numele unuĭ sat, care exista în apropiere și care acum a dispărut. Satul Chiţcanĭ erà aşezat pe pămîntul mănăstiresc şi după hotărîrea instanţelor judecătorescĭ, fu silit să restitue pămîntul, fiind transportat de guvernul rus pe pămînturile statuluĭ,

---

14. *Călĕtorie la Ierusalim*, mss. fără an, de 118 cóle.
15. *Călĕtorie la Kiev*, idem.

Autorul acestor manuscripte se ḑice că este schimonachul *Andronic*.

16. *Amintirĭ din viéţa preoţéscă*, 1856, mss. de 85 cóle.
17. *Acatist* și *canóne*, 1851, mss. de 454 cóle.
18. *Sinacsar* pentru întregul an, 1860, mss.
19. *Despre iubirea creştinéscă a luĭ Maxim Ispovednicul*, mss. din sec. XVIII.
20. *Leţopiseţele Zemli Vlachiscoe*, 6798 — 7197, mss.

Cărţi in *limba slavă*:

1. *Требникъ* sec. XVII, tipărit în Moldova, fără prima pagină.
2. *Служебникъ*, tipărit la Buzeŭ, 1702.
3. *Евангеліонъ сирѣчъ Благовѣстіе*, tipărit în 1665, la Lipsca.
4. *Книга сладкоглаголиваго блаженнаго Аввы*, 1653, unde s'a tipărit nu se scie.
5. *Похвали Пресвятой Богородицѣ*, 1706, tip. la Cernigof.

Manuscripte în *limba slavă:*

1. *Пророчество Іереміи.* Pe pagina din urmă stă scris: «In anul 1475 (?) Гервасіе ieromonahul a scris acea carte».
2. *Psaltire* scrisă de monachul mănăstirii Bisericanĭ, 1618.
3. *Psaltire* scrisă de monachul mănăstirii Saul, 1730.
4. *Давида пророка и царя пѣсень.* Psaltirea, mss. de către ieromonachul mănăstirii Némţu la 7037 (1529).
5. *Evanghelia slavă* fórte veche, fără an, mss.
6. *Apostol*, 1542, mss., frumos scris.
7. *Требникъ архіерейскій*, sec. XVII, scris de către Grigorie Ţamblac, după cum stă scris pe ultima filă: «Сіе освященіе церкви писалъ азъ рукою моею «смиренный Григорій Цамблакъ митрополитъ Кіевскій, галицкій и всеароссіи, «учитель земли молдовлахійская и игуменъ святый великій монастырь Пантокра-«торовъ еже именуется Нямецъ и бывшаго на осмомъ соборѣ па флоренцыя».
8. *Минеи*. Pe ultima pagină stă scris: «Gavril a scris aceste lunĭ în anul 6957» (1449).
9. *Иже во святыхъ отца нашего Григорія Богослова*, mss. la finele căruia stă scris: «In anul 6932 (1424) Gavril monachul mănăstirii Némţu a scris acéstă carte.»
10. *Повѣсть объ Авенарѣ царя индійскомъ*, mss fără an..

la o distanţă ca de vre-o 8 kilometri departe de vechia seliştc a satului. Din acéstă causă parte din sătenii Moldoveni aŭ plecat dincolo de Nistru şi s'aŭ aşezat pe malul drept al rîuluĭ Bug, parte refusă şi până acum a părăsì osemintele părinţilor şi trăesce pe pămîntul mănăstiriĭ.

Mănăstirea are două biserici: una vechc, alta începută la 1867 sub oblăduirea bisericéscă a cruduluĭ rusofil Archiepiscopul Pavel şi isprăvită în luna Novembre 1878. Călugărimea mănăstiriĭ locuesce într'un frumos edificiŭ de pétră cioplită, iar stariţul are un compartiment spaţios a parte. Pentru mirenĭ, din carĭ un numĕr mare de pelerinĭ bate mereŭ la uşa mănăstiriĭ, există un alt edificiŭ, pe care Ruşiĭ îl numesc han, «*Gostiniţa*» saŭ ospĕtărie. Acest han, ce e drept, este întreţinut fórte curat şi dă adăpost ospitalier orĭ-căruia din enoriaşiĭ cu dare de mână. Mănăstirea are două grădinĭ, una mică nouă, alta veche mare, care se află dincolo de ograda mănăstiréscă; pe câmpiile întinse ale mănăstiriĭ cresc lanurĭ marĭ de bucate, pasc ciredĭ de vite, oĭ, iar pe cóstele délurilor se întind viile cu prisace, etc.

Viéţa duhovnicéscă a călugărilor este regulată după tipicul mănăstirilor din muntele Athos, întocmit acì de mănăstirea Némţuluĭ, considerată, precum am maĭ spus, de metropola mănăstiriĭ Noul-Némţ. Trăsura caracteristică a acestuĭ tipic constă în serviciile divine fórte lungĭ, carĭ se oficiază acì dilnic, fie în di de lucru, fie în di de sĕrbătóre. In dilele de lucru, leturghia (utrenia şi miedul-nopţiĭ) se începe tocmaĭ la miedul-nopţiĭ, precum cere *ustavul bisericesc*: «La miedul-nopţiĭ sculatu-m'am, pentru a mĕ împărtăşì cu numele tĕŭ.» După «polunoşniţa», precum dic călugăriĭ de acì, urmézá *utrine* (pe la orele 4 a. m.), apoĭ cetirea acatistuluĭ dinaintea icóneĭ Maicăĭ Preacurate, care cetire durézá cel puţin un ceas şi jumătate, şi în fine vine leturghia. La orele 5 d. a. *vecernia*. Acestea sunt serviciile divine dilnice. In dilele de sĕrbătóre ele sunt şi maĭ lungĭ. *Bdenie* de nópte se începe la 8 séra şi se isprăvesce la 3 nóptea; apoĭ, după un repaus de un ceas, începe leturghia de diminéţă, apoĭ cetirea acatistuluĭ şi leturghia a doua.

Pentru un mirean este prea obositóre acéstă muncă de veghere şi, tocmaĭ din acéstă causă, orĭ-cine din ortodoxiĭ

evlavioşĭ visitéză acéstă mănăstire rĕmâne surprins de puterea nervósă a călugărilor acesteĭ mănăstire, carĭ după atâta închinăciune şi rugăciunĭ maĭ pot muncì şi pe la chiliile lor.

Imĭ permit să pomenesc acì pe doĭ din călugăriĭ maĭ cu sémă: pe părintele Teofan Cristi, fostul stariţ al mănăstiriĭ, şi pe ieromonachul Adronic, care, la 1881, când am visitat mănăstirea, ţineà locul de stariţ, până la numirea unuĭ candidat la acest post. (1)

Teofan Cristi e Român din Bucovina, care se făcuse poslusnic la mănăstirea Némţuluĭ din Moldova pe la 1828; vorbesce perfect vechea limbă moldovenéscă, pe care n'a stâlcit-o de loc cu cuvinte rusescĭ, asemenea scie limba noua grécă, germană şi *puţin* rusesce. Părintele Cristi a muncit mult pentru întocmirea mănăstiriĭ, al căruĭ stariţ a fost. Pe la 1858 dînsul erà împuternicitul metropoleĭ, apoĭ la 1864 s'a făcut stariţul mănăstiriĭ, iar acum e depărtat, din causa tendinţelor rusofile ale Archiepiscopuluĭ Pavel, care nu putù să certe septuagenaruluĭ călugăr că nu s'a rusificat şi că ţine a fi în fruntea clirosuluĭ român la oficiile divine din mănăstirea Noul-Némţu. Pe părintele Teofan l'am găsit în chelia sa cetind o carte bisericéscă veche. (2)

— Sfinţia Sa mereŭ cetesce saŭ scrie! mi-a explicat posluşnicul.

Convorbind cu Sfinţia Sa despre trecutul mănăstiriĭ, am constatat că bĕtrânul călugăr erà fórte desilusionat, că fusese altă dată partisan înfocat al protectoratuluĭ rusesc, ba chiar dorise ca Moldova să fie alipită de Rusia, dar apoĭ.... s'a convins că a greşit şi că dorise lucrurĭ, pe carĭ «Dumnedeŭ nu le-a voit». Rusofilismul părinteluĭ Teofan s'a risipit îndată ce el a cunoscut Rusia.

Alt călugăr ilustru al acesteĭ mănăstirĭ a fost ieromonachul Andronic, elevul mănăstiriĭ Némţuluĭ, unde a trăit de la 1831 până la 1861. Urcând treptat tóte treptele ierarchieĭ duchovnicescĭ de la posluşnic până la mare schimnic, părintele Andronic în césurile sale de odihnă s'a ocupat mult cu cetirea şi scrierea unor opurĭ de teologie. Pe când erà încă

---

(1) Numirea se face de către Mitropolitul Moldoveĭ şi se întăresce de Sf. Sinod rusesc, după lege, dar de fapt se face tocmaĭ vice-versa.

(2) Părintele Teofan Cristi a murit la 21 Octobre 1883.

la mănăstirea Némțuluĭ, dînsul a început a scrie istoria acesteĭ mănăstirĭ. O parte din acea lucrare a intrat în scrierea sa *Istoria prescurtată a mănăstiriĭ Némț*, tipărită la tipografia Némțuluĭ la 1857. La 1881 părintele Andronic se ocupà în chilia sa din mănăstirea Noul-Némț cu adunarea și sistematisarea documentelor privitóre la mănăstirea Némțuluĭ din Basarabia. Acéstă operă e scrisă de asemenea în limba românéscă, cu chirilice; o mare parte din lucrare privesce viéța politică și socială a Românieĭ de sub Cuza-Vodă. Ca călugăr rusofil, părintele Andronic firesce că este un critic pasionat al domnieĭ luĭ Alexandru-Vodă.

Alțĭ călugărĭ din comunitatea mănăstiriĭ se ocupă în chiliile lor cu fel de fel de meserii: uniĭ sunt tâmplarĭ, alțiĭ strungarĭ, alți cismarĭ, alțiĭ fac potcapiurĭ, cos haine etc. Majoritatea sciŭ carte, dar fórte puținĭ cetesc rusesce; chiar uniĭ din ieromonachĭ nu vorbesce rusesce. Toți aŭ fost supușĭ românĭ și aŭ emigrat sub Cuza în Basarabia.

Pentru ca legăturile strînse ce existaŭ în trecut între metropolă, adecă mănăstirea Némțuluĭ din Moldova, și colonia sa mănăstirea Chițcanĭ saŭ Noul-Némțu, să fie bine înțelese, credem nemerit a împrospătà următórele fapte istorice privitóre la aceste așezăminte de pietate. Mănăstirea Némțuluĭ din Moldova este zidită la 1367. Treĭ călugărĭ, anume Sofronie, Pimen și Siluan, împreună cu câțĭ-va discipolĭ, aŭ trecut Dunărea, venind din spre Tîrnova, s'aŭ așezat în munțiĭ Carpați, acolo unde s'a zidit apoĭ mănăstirea Némțuluĭ. Cuviosul Stefan-Vodă cu propria sa cheltuială a dăruit acelor călugărĭ treĭ moșiĭ și a zidit o biserică de pétră. De la acea dată începură a curge la mănăstire darurile bine-credincioșilor. In diferite timpurĭ Domniĭ Moldoveĭ dăruiră mănăstirea cu sate, pădurĭ, Țiganĭ și altele.— Asemenea și Țariĭ Rusieĭ trimiteaŭ din când în când acesteĭ mănăstirĭ câte un dar óre-care. Darurile ce făceaŭ Domniĭ țěriĭ eraŭ tot-deauna confirmate prin anumite chrisóve domnescĭ. Așà, de pildă, la 1626, Miron Movilă Vodă printr'un chrisov întăresce mănăstiriĭ proprietatea unor munțĭ; la 1722, Michail Racoviță face din noŭ aceeașĭ întărire; la 1487, Stefan-cel-Mare, dăruind mănăstiriĭ nisce Țiganĭ, scrie următórele în chrisovul sěŭ: «Și, după mórtea nóstră, cine va fi Domn în téra nóstră, fie din fiiĭ trupuluĭ nostru, saŭ în de obște

pe cine Dumneḑeŭ va alege să fie Domn al Ţěriĭ Moldovenescĭ, acela să nu se încerce a strică porunca nóstră, ci dimpotrivă s'o întăréscă. Iar cine va cuteză să strice cele orînduite de noĭ blestemat să fie de către Dumneḑeŭ şi Mântuitorul nostru Isus Christos şi de Prea Sfînta Maïca Domnuluĭ şi de ceĭ patru Evangheliştĭ şi ceĭ 12 Apostolĭ şi ceĭ 318 Părinţĭ din Nichea şi de toţĭ sfinţiĭ, şi să aibă partea luĭ Iuda şi Arie şi să se prenumere printre ceĭ Jidovĭ, carĭ aŭ strigat către Dumneḑeŭ: sângele sĕŭ pe noĭ şi copiiĭ noştriĭ să caḑă.» *La 1527 Petru-Vodă a dăruit mănăstiriĭ Némţuluĭ tótă otcina Copanca, cu Chiţcanĭ, cu câmp, pădure şi peste apa Nistruluĭ.*

Aşà dar de la acest Domnitor a primit mănăstirea Némţuluĭ în dar moşiile sale de dincolo de Prut. Darul luĭ Petru-Vodă a fost apoĭ întărit de succesoriĭ sĕĭ.

Din mănăstirea Némţuluĭ a eşit în curgerea acestuĭ timp o pleiadă de ierarchĭ, carĭ aŭ luptat cu bărbăţie pentru respândirea creştinităţiĭ.

Maĭ cu sémă Rusia datoresce în acéstă privinţă mult acestuĭ locaş sfînt, adăpostit în munţiĭ Carpaţĭ. Fără un Petru Movilă din Sucéva, fără un Ţamblac, Rusia de astăḑĭ ar fi fost şi maĭ puţin pravoslavnică decât este; şi ḑicênd aşà înţelegem prin acésta că nicĭ o ginte de religiunea creştină rĕsăriténă n'a dat şi nu dă pe faţă maĭ multe eresiĭ şi secte ca gintea rusă.

Aşà dar dejà la 1439 egumenul mănăstiriĭ Némţuluĭ a fost ilustrul Grigorie Ţamblac, care a devenit Mitropolitul Kievuluĭ şi în acéstă calitate a luat parte la soborul din Constanţa.

Acestea amintite despre trecutul Mitropolieĭ, să trecem acum la timpurile maĭ apropiate de noĭ, când faţă de Moldova, care a dat Rusieĭ pe un Petru Movilă, pe un Ţamblac şi alţĭ bărbaţĭ iluştriĭ, acésta a căutat să zădărnicéscă marea operă a luĭ Cuza-Vodă privitóre la secularisarea averilor mănăstireştĭ şi la naţionalisarea bisericeĭ nóstre grecisate şi slavonisate.

Părerea guvernuluĭ rusesc, oficial exprimată în scrierea sinodală intitulată «Nova-Neameţchiĭ moanstirĭ» (1), în

(1) *Ново-Нямецкій Монастырь*, Chişineŭ, tipografia caseĭ arhiepiscopale, 1881.

ceea ce privesce marea reformă a luĭ Alexandru Ioan I, este următórea:

«Guvernul luĭ Alexandru Cuza (ministerul Kogălnicénu) a fost din cele maĭ liberale. (1) Membriĭ acestuĭ guvern consideraŭ biserica pravoslavnică drept o instituţiune mórtă şi, pentru învierea spirituluĭ religios în popor, voiaŭ a introduce în România unirea catolică. Biserica aveà o avere mare — atât mişcătóre cât şi nemişcătóre; puterea princiară a pus mâna pe acéstă avere, hotărînd a ocârmuì singură acea avere. Acéstă nelegiuire nu datéză însă de la Cuza-Vodă, ci-şĭ are inceputul sĕŭ mult maĭ înainte. Dejà Mitropolitul Veniamin la 1835, în contra canónelor Apostolilor, a întocmit un comitet mitropolitan pentru a administrà averea bisericéscă.

«Apoĭ în ḑiua de 1 Iunie 1859 Al. Sa Principele Principatelor-Unite a dispus să se pună averile mănăstiresci sub ocârmuirea Ministeriuluĭ de Culte, fără a pomenì măcar despre drepturile mănăstiriĭ Némţuluĭ. Pe temeiul dispositiuniĭ princiare, averea întrégă a mănăstiriĭ, precum şi tóte acaretele, s'aŭ dat în arendă prin licitaţiune şi administraţiunea arendaşilor s'a întins până la pórta mănăstiriĭ. Pentru hrana călugărilor şi întreţinerea mănăstirilor Némţ, Secul, Văratic, Agapia, Varona şi Adam s'aŭ făcut mezaturĭ, aşà că cele sfinte aŭ devenit lucru de speculă în mânile speculanţilor Evreĭ şi alţiĭ.»

Aşà descriŭ prelaţiĭ ruşĭ marea operă de secularisare a averilor mănăstiresci în România, tăcênd mâlc despre dispositiunile analóge luate maĭ pe urmă puţin de guvernul imperial rusesc cu privire la averile mănăstiresci din Imperiul Rus.

«Regula serviciuluĭ divin», stă maĭ departe tipărit în scrierea oficială, «în bisericile române a fost schimbată. *Leturghia în limba ruséscă* a fost oprită la mănăstirea Némţuluĭ; s'aŭ scos chiar din biserică cărţile bisericescĭ rusescĭ.»

Acésta tocmaĭ a durut tare pe Ruşĭ, carĭ în dispositiunea guvernuluĭ român privitóre la naţionalisarea bisericeĭ, aŭ vĕḑut distrusă cea maĭ puternică armă de rusificare a Principatelor-Unite.

(1) *Ibidem*, p. 12. Cuvîntul «liberal» Rusul îl întrebuinţéză ca insultă.

«Tipografia, proprietatea mănăstirilor Némţuluĭ şi Seculuĭ a fost înstrăinată pentru tipărirea cărţilor romănescĭ de istorie. Aşà că bisericile şi mănăstirile aŭ rĕmas fără tipografia necesară pentru tipărirea cărţilor în limba bisericéscă (adecă slavă bine înţeles). In acelaşĭ timp guvernul a scos seminariul Socola de sub directa oblăduire a Mitropolieĭ.»

După acéstă descriere a mareĭ reforme de naţionalisare, documentul oficial încheie în următorul mod:

«Pentru maĭ grabnica şi eficacea catolicire a bisericeĭ pravoslavnice din România, în curînd după acésta s'a înlocuit şi *pravoslavnica chiriliţă* cu literele latine în tipărirea cărţilor bisericescĭ. Lucru firesc că asemenea mĕsurĭ trebuiaŭ să ridice nemulţumirĭ marĭ în clasa duhovnicéscă. Uniĭ din călugărĭ aŭ părăsit mănăstirile şi aŭ pribegit în lume, alţiĭ fură persecutaţĭ. Cutezătorul apĕrător al religiuniĭ luĭ Christos Mitropolitul Moldoveĭ Sofronie s'a pus în fruntea celor nemulţumiţĭ, el a protestat în contra ordinelor guvernuluĭ şi pentru acésta a fost arestat şi exilat. Intr'o scrisóre a sa, acest martir scrie în privinţa exiluluĭ sĕŭ: «Providenţa a «scăpat ţéra de tirănia Ministeriuluĭ Kogălniceanu, care a fost «înlocuit cu Panu şi alţĭ Ministri cu mintea sănătósă. Şi eŭ «am fost liberat, permiţĕndu-mi-se a trăì la Iaşĭ, unde şi «locuesc acum. *Dorinţa mea cea maĭ înfocată este de a «trece în blagoslovita Rusia.*»

Sórta însă n'a voit ca acéstă dorinţă să i se îndeplinéscă, dar de altă parte mulţĭ alţĭ călugărĭ aŭ trecut graniţa şi s'aŭ aşezat în Basarabia. Imprejurarea care făceà pe aceştĭ călugărĭ să tréců graniţa erà că mănăstirea Némţuluĭ *posedà* şi *posedă acum în Basarabia maĭ multe moşiĭ*, pe carĭ pe atuncĭ le administrà împuternicitul mănăstiriĭ egumenul Teofan Cristi.

Despre aceste moşiĭ documentul oficial rus face următorul istoric: (1)

«La 1593 Turciĭ aŭ rupt de la Moldova o parte din ţéră, şi anume judeţele Bender, Akkerman, Ismail şi altele. Cu acéstă ocasiune, Turciĭ aŭ pus mâna şi pe moşiile mănăstiriĭ Némţ, pe carĭ le-aŭ stăpânit până la 1806. In acest an

(1) *Ibidem*, pp. 20—26.

Rusia ocupă acéstă parte a Moldovei și atunci (1) mănăstirea Némțului a cerut de la guvernul rus restituirea averii sale. Guvernul nu se grăbì însă a face dreptate și numai pe la 1845 a apărut ukazul imperial datat din ḑiua de 26 Octobre și iscălit de Impĕratul Nicolae I, prin care se poruncià ca moşiile acelea să fie luate pe séma statului, iar costul lor, adecă suma de 224.183 ruble și 62 copeici, să fie remisă mănăstirii Némțului, care cu aceşti bani să-și cumpere alte moșii în Moldova.»

Iată acum cum se exprimă documentul oficios despre acest *ukaz* împĕrătesc:

«Dumneḑeŭ așà a orînduit ca acea hotărîre să nu fie realisată. In ḑiua de 10 Ianuarie 1858, ieromonachul Teofan Cristi a fost numit împuternicit al mănăstirii Némțului asupra averii mănăstiresci din Basarabia. Și afacerea privitóre la acéstă avere iarăși s'a început.

«Remițĕnd visteriei statului rusesc venitul moșiilor, în sumă de 112.224 ruble $24^2/_4$ capeici (de la 1821—59 venit totalisat), ieromonachul Teofan Cristi cerù de la guvernul rus restituirea moșiilor mănăstiresci. Afacerea erà pendinte la Consiliul de stat din Petersburg, dar tocmai în acest timp Cuza-Vodă hotărîse dejà secularisarea averilor mănăstiresci.»

Acì documentul oficios rusesc intercaléză următórea întîmplare, pe care o explică drept o intervenire directă a Providenței în favórea clerului rusofil, nemulțumit cu ocârmuirea lui Alexandru Ioan-Vodă:

«La 1858, Mercuri spre Joi, în întâia sĕptĕmână a postului celui mare, în ḑiua de 8 Februarie, unul din părinții sf. mănăstiri a Némțului, s'a culcat în chilia sa pentru a se odihnì puțin și a căḑut la gânduri triste cu privire la nisce neregulí mănăstiresci. El se temeà că aceste neorînduelí vor atrage asupra mănăstirii urgia dumneḑeéscă. Cu aceste gânduri el a adormit și în somn a vĕḑut următórele: Intr'un loc al mănăstirii s'a adunat întregul sobor al lavrei; ecclesiarchul superior și ieromonachul Teodosie începură a distribuì odăjdii și făclii poporului și clerului. Toți eraŭ veseli. In fine eclesiarchul s'a apropiat de cel care visà și-l rugă a se învesmîntà cu odăjdiile sacerdotale, ḑicĕndu-i:

(1) Greșit; intervenirea s'a făcut mult mai târḑiŭ, și anume la 1818.

— Imbracă-te, vom oficià leturghia *şi vom da afară pe Ruşi* din cliros! Audind acésta, călugărul s'a speriat şi a rěspuns eclesiarchuluĭ: — Acesta este un obiceiŭ lăsat de Prea Sfîntul stariţ Paisie Weliciconsky, care încă la Athos a orînduit ca serviciul divin să fie oficiat în douĕ limbĭ, *rusă* şi *română*; e păcat chiar de a ne gândì la alt cevà! Neluând însă în sémă cele dise, eclesiarchul insistà, ca călugărul să îmbrace odăjdiile, dar călugărul se opuneà. De odată întregul sobor s'a transportat ca prin minune în biserica Inălţăriĭ Domnuluĭ şi acolo s'a despărţit în treĭ părţĭ: o parte, nu tocmaĭ numerósă, s'a aşezat înaintea icóneĭ Maicăĭ Domnuluĭ, în partea de *médănópte a hramuluĭ,* adecă acolo unde se dice a fi partea ruséscă a bisericiĭ. Acì s'a aşezat în picióre şi călugărul adormit. A doua parte, şi maĭ mică, s'a stabilit *la sud,* drept în faţa mormîntuluĭ Episcopuluĭ Pavel, şi în fruntea acestuĭ grupuşor stăteà stariţul mănăstiriĭ, archimandritul Gherasim, avênd lacrimile în ochĭ; a treia parte, fórte numerósă, s'a aşezat la mijloc, ocupând întréga biserică, curtea şi tot locul împrejur. Şi iată, în mijlocul tăceriĭ, apărù de odată într'o lumină mare un stariţ cu potcapiŭ pe cap; în mânile sale el ţineà sf. cruce. Ridicând crucea sus de treĭ orĭ, el a dis tânguindu-se: — Eŭ unul pentru sf. cruce am părăsit lumea, împrejurul cruciĭ adunat-am uceniciĭ; dar pe voĭ nu vě maĭ pot îndurà! După acésta stariţul începù a lovì cu sf. cruce peste capetele mulţimiĭ din mijloc. (1) S'a făcut mare sgomot, se audiaŭ ţipete: oĭ, oĭ! Uniĭ fugiaŭ afară şi călcaŭ peste ómenĭ, alţiĭ aveaŭ spume la gură. După acésta stariţul *s'a adresat către partea clirosuluĭ rusesc* şi a dis: — Bine i-am învĕţat! ? Nu-ĭ maĭ pot suferì. Iar voĭ să n'aveţĭ frică! După acestea, stariţul s'a scoborît în mormîntul prea fericituluĭ părinte archimandrit Paisie Weliciconsky.

«Acest vis arată», dice apoĭ povestitorul, «că numaĭ ceĭ aleşĭ în pace pot căută asil în Rusia. Şi iată că la 1859, când Principele Alexandru Cuza, ca un Iulian Renegatul, ca un Leon Isaurianul şi un Constantin Copronim, a început prigonirea în contra claseĭ monachale din România, mulţĭ din călugărĭ părăsiră mănăstirea Németuluĭ şi fugiră în Rusia.»

---

(1) Un vis al ieromonachuluĭ din mănăstirea Némţuluĭ, *Mănăstirea Noul-Némţ*, p. 23.

Acestea ḑise, să ne întórcem iarăşĭ la şirul intrerupt al faptelor istorice povestite de cronicarul rus în oficiósa sa sa dare de sémă maĭ sus menţionată.

Ieromonachul Teofan Cristi, fiind în Basarabia şi aflând acolo despre disposiţiunile de naţionalisare ale luĭ Cuza-Vodă, a dat în ḑiua de 29 Iunie 1859 o petiţiune Archiepiscopuluĭ Antonie din Chişineŭ, rugându-l să intervie pe lângă Impĕratul Rusieĭ în favórea mănăstiriĭ Némţuluĭ din Moldova, «persecutată» de guvernul românesc. In acéstă petiţiune (1), între altele, cetim şi următorul pasagiŭ fórte semnificativ prin tendinţa sa rusofilă: «Dacă guvernul va îndeplinì rugăciunea mea privitóre la remiterea moşiilor din Basarabia noueĭ mănăstirĭ Noul-Némţ, atuncĭ mănăstirea Némţul din Moldova, care întreţine pe socotéla sa un seminariŭ, *se va obligà prin mine împuternicitul eĭ a întreţiné pe lângă mănăstire încă o şcólă cu scopul special, ca eleviĭ acesteĭ şcóle, isprăvind studiile lor, sub înalta ocrotire a guvernuluĭ rusesc în spiritul adevĕrateĭ pravoslavniciei, să devie folositorĭ în Moldova faţă cu actuala stare politică de lucrurĭ, precum şi faţă cu propaganda Curieĭ Romane.*»

Că acest nepatriotic demers al părintelui Teofan Cristi n'a fost făptuit de dînsul din propria sa iniţiativă, se dovedesce prin faptul că tot în archiva consistoriuluĭ din Chişineŭ maĭ găsim douĕ scrisorĭ ale I. P. S. Sofronie, *Mitropolitul Moldoveĭ*, în care Inalt Prea Sfinţia Sa, dând de scire luĭ Teofan Cristi despre tóte cele privitóre la naţionalisarea bisericeĭ române şi secularisarea averilor mănăstirescĭ (cu data de 30 Decembre 1859), scrie despre acelaşĭ lucru şi Archiepiscopuluĭ Antonie din Chişineŭ o scrisóre, în care îl rógă a intervenì pe lângă Impĕratul Rusieĭ în favórea bisericeĭ şi mănăstirilor din România.

Aceste solicitarĭ ale prelaţilor din România, precum se scie, n'aŭ isbutit; secularisarea s'a făcut, cu tótă protestarea Rusieĭ; dar mănăstirea Némţuluĭ din judeţul Némţ totuşĭ a beneficiat. In ḑiua de 8 Decembre 1860, a apărut ukazul împĕrătesc, prin care se dedeà porunca *de a se remite mănăstiriĭ Némţuluĭ moşiile sale Copanca şi Chiţcanĭ din Basarabia.* Imediat ce a eşit acest ukaz, s'a întîmplat o încurcătură

(1) Archiva consistorială din Chişineŭ.

fórte nostimă. Guvernul rusesc voì să facă o favóre în folosul călugărilor din mănăstirea Némţuluĭ, al căreĭ împuternicit erà ieromonachul Teofan Cristi, iar guvernul român, vĕdênd cu drept cuvînt purtarea nepatriotică a călugăruluĭ Cristi, l'a descărcat de orĭ-ce împuternicire, numind în locul sĕŭ pe d-l Aronénu.

După o tărăgănire de doĭ anĭ, guvernul rusesc s'a vĕdut nevoit a remite în fine moşiile Copanca şi Chiţcanĭ mănăstiriĭ Némţuluĭ, care a şi intrat în stăpânirea averiĭ sale.

In anul 1861, în diua de 22 Octobre, s'aŭ adunat în satul Nemţenĭ din Basarabia peste 24 călugărĭ fugarĭ din mănăstirea Némţuluĭ, carĭ aŭ adresat guvernuluĭ rusesc următórea petiţiune : (1)

«Asuprirea legiĭ creştinescĭ, precum şi a cleruluĭ ortodox, făptuită de guvernul Moldoveĭ ne-a silit să părăsim zidurile pacĭnice până acum ale lavreĭ Némţuluĭ şi să căutăm refugiŭ în Imperiul Rusesc, unde mănăstirea Némţuluĭ posedă maĭ multe moşiĭ, ce se află în Basarabia. După prigonirea şi miseria, pe carĭ le-am suferit în patrie, causa principală a emigrăriĭ nóstre în Basarabia a fost speranţa în reuşita rugăciuniĭ nóstre înmânate guvernuluĭ imperial prin representantul lavreĭ părintele Teofan....»

Acéstă petiţiune se isprăvià cu cererea călugărilor fugarĭ de a li se permite să încépă cât maĭ iute zidirea uneĭ mănăstirĭ în satul Copanca. Ca rĕspuns însă la acéstă petiţiune guvernul rusesc, după doĭ anĭ de dile, a decis în fine că representantul mănăstiriĭ Némţuluĭ nu póte fi părintele Teofan, care nu este recunoscut ca atare de către guvernul Moldoveĭ, ci ieromonachul Andronic, trimisul guvernuluĭ şi al Mitropolituluĭ Moldoveĭ.

In fine, în diua de 13 Ianuarie 1864, Impĕratul Alexandru II, după avisul sinoduluĭ, a subscris un noŭ ukaz, pe temeiul căruia se permiteà călugărilor mănăstiriĭ Némţuluĭ de a construì pe moşiile Copanca şi Chiţcanĭ o nouă mănăstire Noul-Némţ, cu hramul Inălţăriĭ Domnuluĭ, şi de a adăpostì în acea mănăstire peste 50 de călugărĭ, cu condiţiune

(1) Archiva cons. din Chişineŭ, copie de pe petiţiunea ieromonachuluĭ Sevastian şi a monachilor David, Anfilochie etc. către Ministeriul Afacerilor străine din Rusia.

însă ca soborul călugărilor să alégă din sînul sĕŭ pe un egumen, care va fi întărit de către Mitropolitul Moldoveĭ, iar în cas când scaunul acesta va fi vacant, de către Sf. Sinod rusesc; ca acea mănăstire Noul-Némţ să fie considerată ca copila (tşerĭ) lavreĭ Némţuluĭ şi ca atare să fie pendinte de lavra (vzavisimosti ot Lawrî) şi prin urmare ierarchicesce de mitropolia Moldoveĭ, fără prejudiţiŭ însă pentru autoritatea eparchieĭ din Chişineŭ. De aceea, ḑiceà decisiunea Sinoduluĭ rusesc maĭ departe, stariţul mănăstiriĭ, precum şi ceĭ-lalţĭ, pentru a fi chirotonisiţĭ, se vor trimite, *spre încercare*, la episcopia din Chişineŭ; asemenea tot către episcopia din Chişineŭ mănăstirea are să se adreseze pentru sfinţirea bisericilor, pentru antimis şi altele.

In acelaşĭ timp Sinodul rusesc a dispus ca anual lavra Némţuluĭ să capitaliseze câte 5.000 ruble până la formarea unuĭ capital de 50.000. Acest capital va servì pentru darea de burse elevilor din seminariul din Chişineŭ. Aceştĭ elevĭ, învĕţând rusesce, eraŭ meniţĭ a compune falanga unuĭ cler rusificat şi a devenì propagatoriĭ rusificăriĭ bisericeĭ.

Acesta este istoricul *mănăstiriĭ Chiţcanĭ* saŭ Noul-Némţ din Basarabia. (1)

---

(1) Afară de aceste mănăstirĭ, carĭ există până acum în Basarabia, după *programul* întocmit de către Archiepiscopul Dimitrie Sulima (1821), aŭ existat în Basarabia următórele mănăstirĭ, a cărora descriere ne o dă P. S. Dimitrie Sulima în scrierea sa:

Mănăstirea Caratura, aşezată în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 90 verste de Orheiŭ, pe unul din malurile stâncóse ale Nistruluĭ. A fost întemeiată pe la 1771 de monachiĭ *Gudilion* şi *Rafail*.

Biserica a fost cu hramul Buneĭ-Vestirĭ. Mănăstirea a fost de călugăriţe. Schitul erà aşezat pe pămîntul boeruluĭ Petrache Catargi.

Mănăstirea e acum desfiinţată.

Mănăstirea Cosovĕţu, aşezată în judeţul Iaşĭ, la depărtare de 55 verste de la Bălţĭ. A fost zidită pe la 1729 de către schimniciĭ *Pavel* şi *Gavril*. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul Cosovéţ, proprietatea boeruluĭ Iordache Vartolomeiŭ. La 1812 schitul a fost clasificat de către Mitropolitul Gavril printre mănăstirĭ.

Acum e desfiinţată.

Mănăstirea Lomata se aflà în judeţul Bălţĭ, depărtare de 55 verste de oraşul capitală a judeţuluĭ. Erà aşezată sub munte, lângă Nistru. Schitul s'a întemeiat la 1728 de către călugăriţa Elisaveta, iar la 1802 s'a reconstruit de către stariţul Teodosie, care-l administrà pe când

Despre averea mănăstirilor.

Inainte de a încheià capitolul privitor la mănăstirile din Basarabia, este necesar să dăm sémă, cel puţin în resumat, despre actuala organisare economică a acestor mănăstirĭ.

Mănăstirile nóstre aŭ jucat un rol important în cursul istorieĭ némuluĭ nostru. Aruncând o privire retrospectivă asupra trecutuluĭ atât al nostru, cât şi al întregeĭ Europe, cu destinele căreia pururea a fost strîns legat şi destinul naţiuniĭ române, observăm că vécul de mijloc în genere a lăsat o amintire tristă în istoria cultureĭ europene.

Acéstă epocă este considerată ca o vreme de întuneric şi de ignoranţă. Nu numaĭ la Orientul Europeĭ, unde propăşirea culturală a fost zădărnicită de împrejurărĭ nefaste, precum aŭ fost invasiunea Hunilor, aceştĭ strămoşĭ aĭ Maghiarilor, a Tătarilor etc., dar şi la Occidentul Europeĭ cultura în evul mediŭ a fost înăbuşită.

In acele timpurĭ negre sciinţa îşĭ găsise adăpost în zi-

---

trăià Archiepiscopul Dimitrie Sulima. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul *Lomota* saŭ *Lomona*. Schitul a fost construit pe moşia mănăstirii *Răchitósa* din Moldova.

Acum mănăstirea Lomata e desfiinţată.

Mănăstirea Rezina se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 95 verste de Chişineŭ. Erà aşezată lângă Nistru. S'a zidit la 1770 de către preotul *Roman Pereteatcu*. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul Rezina.

Mănăstirea acum e desfiinţată.

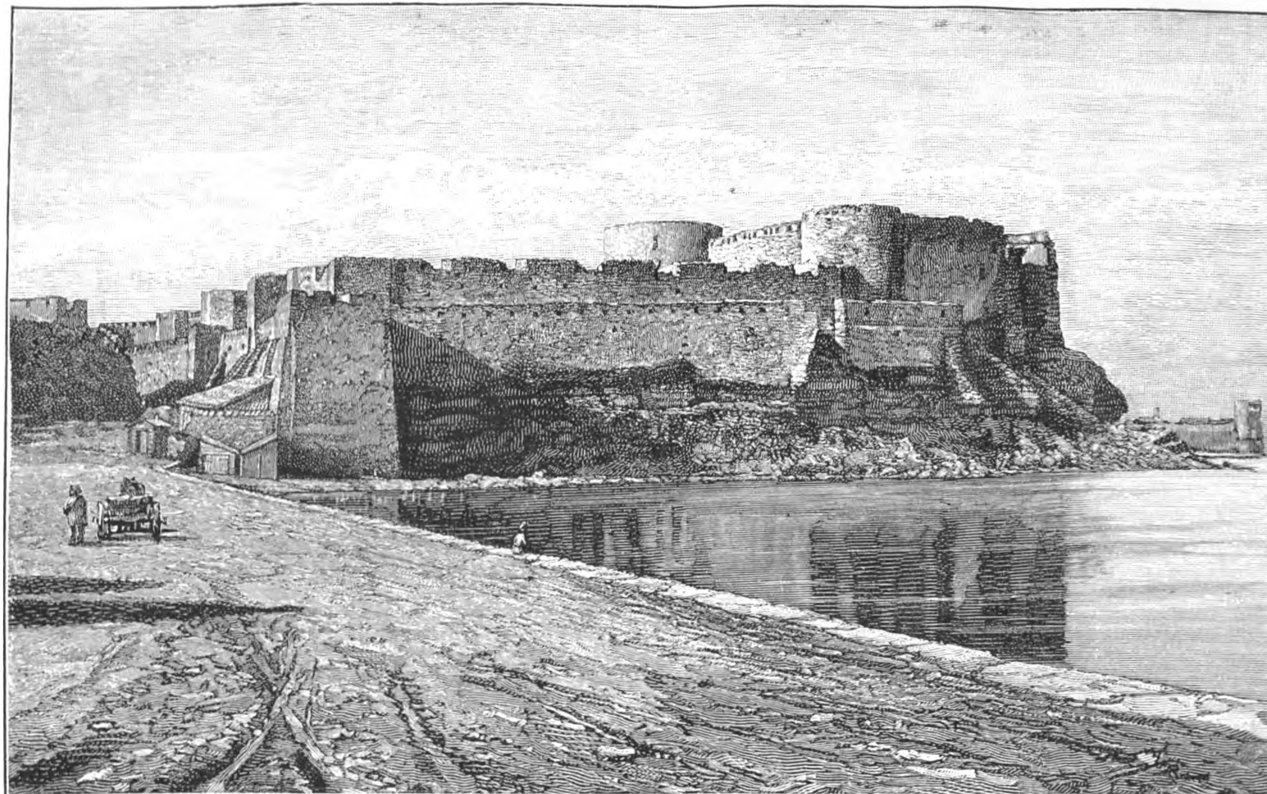
Mănăstirea Ruda se află în judeţul Hotin, la depărtare de 105 verste de Hotin; erà aşezată lângă Nistru, în apropiere de satul *Ruda*, de la care i se trage şi numele. S'a întemeiat pe la 1772 de către Simion Dociul, precupeţ din Mohilĕŭ.

Mănăstirea e desfiinţată.

Mănăstirea Soroca saŭ mănăstirea *Sf. Nicolae* se află în judeţul Bălţĭ, la depărtare de 50 verste de Bălţi. Erà aşezată pe malul Nistruluĭ şi s'a întemeiat de către boerul *Emandache Ruset* pe la 1752.

Mănăstirea e desfiinţată.

Mănăstirea Ciura, se află în judeţul Orheiŭ, lângă pîrăul *Ciura*, de la care i se trage şi numele. Mănăstirea acésta de călugăriţe a fost întemeiată de către protoiereul *Coretski*, în ce an anume nu se scie. Schitul aveà o făşie de moşie lângă satul *Neacvoea*, dăruit mănăstiriĭ de răzeşĭ. (*Murzachevicĭ* *Запис. Общ. Ист. и древн.* 1850; *Eparh. Vedom.* 1888, No. 16, preotul *M. Ganitsky*.)

Fortărétța din Akkerman
(După o fotografie făcută la 1898.)

durile mănăstirilor, carĭ singure rĕmăsese întru cât-va la adăpost de orĭ-ce nestatornicie. Este incontestabil că, în afară de importanţa lor religiósă, mănăstirile în evul mediŭ aŭ maĭ avut şi o mare importanţă pur culturală; ele eraŭ adevĕrate centre de lumină şi de studiŭ, avênd bibliotecĭ, ateliere de copiarea manuscriptelor, archive.

In fine, mănăstirile pe atuncĭ dedeaŭ între zidurile lor adăpost tuturor prigoniţilor şi obijduiţilor. Zidite pe locurĭ înalte, une-orĭ întărite ca nişte adevĕrate cetăţĭ, mănăstirile în momente de grea cumpĕnă deschideaŭ porţile lor femeilor şi copiilor, bĕtrânilor şi bolnavilor, pe când bărbaţiĭ apĕraŭ ţéra.

Tóte aceste împrejurărĭ firesce că dăduse mănăstirilor o mare importanţă socială şi de aceea tocmaĭ mănăstirile aveaŭ un rol însemnat şi se bucuraŭ de o înrîurire meritată. Mănăstirile de pe acele timpurĭ nu eraŭ încă locaş de trândăvie, de corupţiune, de intrigĭ şi alte viciurĭ lumescĭ, căcĭ corespundeaŭ uneĭ menirĭ altruiste, aveaŭ un ideal măreţ de abnegaţiune şi suferinţă. Pentru a-şĭ puté îndeplinì sarcinele, atât din punctul de vedere religios, cât şi din punctul de vedere filantropic, căcĭ credinţa fără fapte e mórtă, mănăstirile aveaŭ nevoe de mijlóce materiale, şi mijlócele aceste ele le căpĕtaŭ ca dar din partea credincioşilor. Toţĭ ómeniĭ de bine, precum şi ceĭ carĭ credeaŭ necesar a-şĭ ispăşì păcatele, dăruiaŭ printr'un act juridic mănăstirilor o parte din averea lor mişcătóre şi nemişcătóre. Şi nu numaĭ ómeniĭ de rînd, dar maĭ cu sémă Impĕraţiĭ, Regiĭ şi boeriĭ înzestraŭ mănăstirile cu averĭ, atât pentru pomenirea sufletelor lor, cât şi pentru zidire de ospiciĭ, şcóle şi spitale.

Ceea ce se făceà în evul mediŭ în Europa apusénă se făceà asemenea şi în Ţéra Românéscă, acest hotar de la rĕsărit al lumiĭ civilisate de pe atuncĭ.

Cronicariĭ noştri vorbesc mereŭ despre obiceiul Domnitorilor şi boerilor pămîntenĭ de a zidì mănăstirĭ, înzestrându-le cu averĭ însemnate. In chrisóvele Domnilor, precum şi în testamentele olografe ale boerilor, donatoriĭ pioşĭ impun mănăstirilor obligaţiunea de a întrebuinţà venitul moşiilor dăruite, atât pentru hrana călugărilor, cât şi pentru acte de binefacere anume arătate. Unele din aceste chrisóve, privitóre la mănăstirile din Basarabia, precum am vĕ-

ḑut, s'aŭ păstrat încă prin archivele acestor mănăstirĭ, altele sunt secfestrate de călugăriĭ grecĭ. In tóte aceste documente, de mare interes istoric, este scris că averea mănăstirilor li se dă cu obligaţiunea neînlăturabilă ca din venitul darurilor nu numaĭ să se satisfacă cele trebuinciόse mănăstirilor, dar şi să se zidéscă şcóle, spitale, asile, să se ajute săraciĭ, să se rĕscumpere ceĭ căḑuţĭ în plean saŭ robie, să se ospĕteze călĕtoriĭ, etc.

Şi mulţumită dărnicieĭ Domnitorilor şi a boerilor, încet cu încetul peste $^1/_3$ parte din pamîntul romănesc a devenit proprietatea mănăstirilor. Dăruind însă aceste averĭ, donatoriĭ s'aŭ îngrijit maĭ pre sus de tóte de a îngrădì darul făcut de orĭ-ce eventualitate, de orĭ-ce schimbare a scopuluĭ pentru care făcuse darul, maĭ cu sémă că şi starea lucrurilor de pe atuncĭ erà cât se póte de nestatornică. De aceea în chrisóvele lor dăruitoriĭ stabilesc cu amănuntul modul de a administrà darul; controlul cheltuelilor şi cele-lalte (1) sunt lăsate în sarcina unuĭ consiliŭ, compus din membriĭ familieĭ dăruitoruluĭ, din fruntaşiĭ ţĕriĭ saŭ chiar Domnul. Acesta din urmă adese-orĭ se bucură de dreptul larg de a veghià asupra administraţiuniĭ moşiilor dăruite.

Din tóte acestea reese vĕdit cum că înzestrarea mănăstirilor cu averĭ în Valachia şi Moldova n'aveà de scop numaĭ pietatea, ci şi o menire socialo-politică, ce se manifestà prin expresa dorinţă a donatorilor de a creà şi susţiné instituţiunĭ de cultură naţională şi de cele pur filantropice.

Pe la finitul seculuĭ XV donatoriĭ, în chrisóvele lor, afară de condiţiunile maĭ sus pomenite, aŭ început să adaogă o nouă clausă, anume aceea ca unele din mănăstirile romănescĭ să fie închinate Locurilor Sfinte. Inchinarea mănăstirilor nóstre, precum se scie, constă în faptul că, din averea lor, după satisfacerea trebuinţelor locale, prisosul ce va rămâné să se dea ca dar anual Locurilor Sfinte.

Care să fi fost causa *închinăriĭ?* Din tóte explicările date, cea maĭ verosimilă este aceea pe care ne-o dă Dimitrie Cantemir în Cronica sa. «Orĭ-ce Domn saŭ boer, scrie Cante-

(1) *Sbornic Besarabskago Zemstva*, 1875. No. 2 — 3, p. 447—449. Chrisóvele mănăstirilor Cotrocenĭ, Văcărescĭ, Verbiţa, etc.

mir, înzestrà mănăstirea zidită de dînsul saŭ de un altul cu o parte din averea sa egală cu partea fie-căruia din copiiĭ sĕĭ. Dar, avênd témă ca nu cum-va ḑisa sa să fie apoĭ stricată, mănăstirea o închinaŭ vre-uneĭ mănăstirĭ din Orient şi apoĭ dejà acest eĭ din urmă iĭ puneaŭ obligaţiune să menţină tóte în bună rînduială, pentru care sîrguinţă iĭ dedeaŭ şi eĭ o parte din veniturĭ, şi anume ce va prisosì din venit.»

Acéstă părere a luĭ Cantemir-Vodă este temeinic basată pe un şir de documente istorice privitóre la mănăstirile închinate. Chrisóvele şi testamentele, pe temeiul cărora mănăstirile nóstre fură închinate mănăstirilor grecescĭ, conţin expresa voinţă a dăruitorilor, ca mănăstirile închinate să fie ocârmuite de egumenĭ localĭ pe temeiul legilor ţĕriĭ, ca veniturile moşiilor să se întrebuinţeze pentru hrana călugărilor, întreţinerea şcólelor şi locaşurilor de binefacere, iar restul din veniturĭ să se trămită mănăstiriĭ la care mănăstirea din ţéră se aflà închinată. Firesce că Domnitoriĭ fanarioţĭ, închinând mănăstirile, aŭ stricat acéstă rînduială; dar stricarea rîndueliĭ făcută de aceştĭ Domnĭ se explică prea bine prin chiar scopul nelegiuit ce pândiaŭ eĭ în acest cas.

Aşà dar, documentele istorice privitóre la mănăstirile închinate demonstră neîndoelnic că dreptul de proprietate asupra averilor mănăstirescĭ aparţineà exclusiv mănăstirilor nóstre şi că mănăstirile grecescĭ nu aveaŭ alt drept decât acela de a se folosì de un ajutor óre-care, ce mănăstirile vor bine-voì a le da din prisosul veniturilor lor. Nu există un singur cas când vre-o vie, casă saŭ moşie să fi fost lăsată ca dar direct vre-uneĭ mănăstirĭ străine, ci din contră toţĭ dăruitoriĭ lăsaŭ darul lor mănăstiriĭ locale închinate uneĭ mănăstirĭ străine. Alt-fel nicĭ că puteà să fie, de óre-ce în Moldova şi Valachia din vechime *există legea fundamentală*, pe temeiul căreia străiniĭ, şi maĭ cu sémă supuşiĭ otomanĭ, n'aveaŭ voe de a devenì proprietarĭ funciarĭ; acéstă lege îmbrăţişà chiar averea funciară, lăsată drept zestre. Prin urmare, pentru a devenì proprietar funciar, trebuià neapĕrat ca cine-va să devie pămîntén. In Moldova şi Valachia mănăstirile nu se închinaŭ numaĭ mănăstirilor străine, dar şi unora din mănăstirile locale maĭ renumite; faţă cu aceste mănăstirĭ însă, mănăstirea închinată se con-

siderà de *metoc.* (1) Aceste metocurĭ eraŭ un fel de colonii ale mănăstiriĭ principale și averea metoculuĭ se administrà de către delegatul mănăstiriĭ-metropolă. *Tocmaĭ în acest cas din urmă eraŭ maĭ multe mănăstirĭ din Basarabia, închinate saŭ mănăstiriĭ Nêmțuluĭ saŭ Sfîntuluĭ Spiridon.*

Acestea stabilite, să trecem la cercetarea cestiuniĭ întru cât mănăstirile grecescĭ s'aŭ conformat cu voința testatorilor și dacă aceste mănăstirĭ străine și-aŭ îndeplinit datoriile lor față cu națiunea română, care printr'un șir de evenimente grele pe la finitul secolelor XV—XVI a cădut sub duhovnicésca ocrotire a cleruluĭ grecesc. Documentele seculuĭ XVII ne arată, în mod cert, că averile mănăstirilor nóstre închinate aŭ devenit prada uneĭ exploatărĭ rapace a călugărimiĭ grece. Mănăstirile grecescĭ, folosindu-se de neorînduelile lăuntrice ale Principatelor, înainte de tóte și-aŭ însușit dreptul de a trimite în țéră representanțĭ aĭ lor, învestindu-ĭ cu prerogative marĭ; aceștĭ egumenĭ grecĭ, prin intrigĭ, isbutiră încet cu încetul de a înlăturà de la administrațiunea averilor mănăstirescĭ atât pe egumeniĭ românĭ, cât și orĭ-ce control al puteriĭ civile, devenind stăpânĭ asupra avutuluĭ mănăstirilor închinate. Pentru a legitimà nelegiuirea lor, egumeniĭ grecĭ puseră mâna pe mare parte din documentele istorice privitóre la mănăstirĭ, parte distrugêndu-le, parte transportându-le afară din țéră. Pentru a sprijinì pe cevà legal aceste usurpațiunĭ, egumeniĭ grecĭ se înfățișară în curgerea anilor înaintea Divanurilor țĕriĭ ca adevĕrațiĭ proprietarĭ aĭ averilor mănăstirescĭ, încheiând tóte contractele de arendare, vîndărĭ de pădurĭ, etc. în numele lor propriŭ. Mulțumită stăriĭ anarchice de lucrurĭ, veniturile averilor mănăstirescĭ deveniră isvorul de înavuțire a uneĭ dróie de călugărĭ grecĭ și a rubedeniilor lor, venite din tóte unghiurile Greciеĭ. Imbogățindu-se cu ajutorul banilor țĕriĭ, Greciĭ deveniră apoĭ stăpânĭ peste țéră, stăpânĭ peste cultura și biserica română. Firesce că, într'o asemenea stare de lucrurĭ, nu se maĭ pomenià măcar despre voința testatorilor. Mănăstirile nóstre cădură în ruină, se pustiiră, bisericile se dărâmară, școlele se

---

(1) Wenelin în cartea sa *Vlaho-Bolgare* și *Daco-Slave hrizove* derivă cuvîntul metoch din gréca: μετοχή, participare; μέτοχος, participator. Pag. 144.

închiseră și instituțiunile de binefacere periră. Nemulțumindu-se cu atât, călugăriĭ grecĭ, ajutațĭ de Domniĭ fanarioțĭ, în curînd căpĕtară alte moșiĭ, acaparând și averile mănăstirilor neînchinate. Cinismul călugărilor grecĭ în acéstă privință a ajuns până acolo, în cât la 1710 Domnitorul Nicolae Mavrocordat, printr'un chrisov, a închinat mănăstirea Hîncu Patriarchieĭ din Alexandria, sub cuvînt că acéstă patriarchie grécă n'a primit încă nicĭ odată ajutor din Moldova.

Firesce că acéstă stare de lucrurĭ n'a putut durà decât atât cât pot durà inichitatea și nedreptatea ; fruntașiĭ națiuniĭ române eraŭ silițĭ a căutà mijlóce de a pune capĕt despoieriĭ țĕriĭ de către nisce străinĭ rapacĭ. Dejà în secolul XVII Domnitoriĭ Moldoveĭ și aĭ Valachieĭ ceĭ maĭ energicĭ dedeaŭ numeróse poruncĭ cu privire la averile mănăstiresci, călăuzindu-se în aceste poruncĭ de sfatul boerilor pămîntenĭ. Prin aceste poruncĭ domnescĭ téra recăpĕtà averea sa jefuită, călugăriĭ grecĭ se depărtaŭ de la administrațiunea moșiilor mănăstirescĭ și se interḑiceà pe viitor orĭ-ce închinare a mănăstirilor nouĕ unor mănăstirĭ străine; unele din aceste poruncĭ domnescĭ fixaŭ anume partea ce mănăstirile închinate trebuiaŭ să plătéscă mănăstirilor la carĭ aŭ fost închinate. (1)

Pentru a ilustrà activitatea patriotică a acestor Domnĭ pămîntenĭ, extragem acì următórea citațiune din chrisovul luĭ Mateiŭ Basarab : (2)

«De atuncĭ de când, de la un timp încóce, s'aŭ ivit pe scaunul domnieĭ și din Mitropolițĭ ómenĭ străinĭ nouĕ, nu prin sfînta credință, ci de ném, de limbă și alte obiceiurĭ, adecă Grecĭ, carĭ, călcând și nesocotind vechile nóstre obiceiurĭ și datine, aŭ adus téra la mare jale și cumplită pustiire, iar după acésta nu s'aŭ sfiit de a atinge și sfintele mănăstirĭ și aŭ îndrăsnit a clătinà pravila monachală și poruncile vechilor Domnĭ testatorĭ, nimicindu-le și spurcându-se cu mită, aŭ început a tîrguì cu sfintele locașurĭ, închinându-le drept dijmașiĭ a altor mănăstirĭ din téra grecéscă și din Sf. Munte, făcĕnd cărțĭ fără scirea Divanuluĭ și contra voințeĭ Soboruluĭ duhovnicesc.

(1) Chrisovul luĭ Leon Voevod (1631), Mateiŭ Basarab (1640—1641), Radu și Leon (1667), Constantin Basarab (1657), etc.
(2) Sbornik, Bassarab, Zemstva, p. 456—457.

«Şi de aceea, noĭ, Mateiŭ Basarab, cu scirea Divanuluĭ şi consimţemîntul Soboruluĭ duhovnicesc, am orînduit: de órece acele sf. mănăstirĭ domnescĭ aŭ fost închinate cu mituire de către Domniĭ străinĭ şi vlădiciĭ altor mănăstirĭ din Grecia şi de la muntele Athos, şi anume: Tismana, Arnota, Argeş, Gura-Murşuluĭ şi altele, apoĭ să nu fie aceste locaşurĭ sfinte turburate de către mănăstirile străine, către carĭ aŭ fost închinate cu mituire, şi să rĕmâe acele mănăstirĭ neatârnate, după pravila făcută de ziditoriĭ lor şi ctitoriĭ, sub paza ocârmuiriĭ, precum aŭ fost înainte, iar mănăstirile carĭ aŭ fost zidite de Domnĭ saŭ boerĭ şi carĭ aŭ fost închinate de ziditoriĭ lor altor mănăstirĭ pot să rĕmâe sub ocrotirea călugărilor străinĭ, însă cu condiţiune ca să se facă tóte precum aŭ stabilit testatoriĭ în cărţile lor. Iar care din Domnĭ chemaţĭ de Dumnedeŭ pentru stăpânire după mórtea nóstră, saŭ din vlădicĭ, saŭ din Episcopĭ, saŭ din boerĭ, saŭ din ceĭ puternicĭ vre-odată, va îndrăsnì, pentru mită, solicitaţĭ şi rugaţĭ de călugărĭ străinĭ, saŭ după sfatul altor ómenĭ, fie pămîntenĭ, fie străinĭ, să dea ascultare unor cărţĭ false privitor la închinare şi acéstă a nóstră poruncă o va ascunde şi o va strică, să fie proclet de către Soborul duhovnicesc, adunat înaintea nóstră şi a tuturor dregĕtorilor ţĕriĭ.» (1)

La 1706 Domnitorul Moldoveĭ Antioch Cantemir a stabilit în fine şi partea de ajutor, pe care anual mănăstirile închinate eraŭ să o dea mănăstirilor străine. Apoĭ Michail Racoviţă, Domnul Moldoveĭ, printr'un chrisov datat în 1716, a recunoscut porunca luĭ Nicolae Mavrocordat, prin care la 1710 mănăstirea Hîncul s'a închinat Patriarchieĭ din Alexandria, ca nedréptă şi prin urmare nulă. (2)

Uniĭ din prelaţiĭ grecĭ, cu consciinţa maĭ curată, aŭ opinat pentru aceste drepte disposiţiunĭ ale Domnitorilor pămîntenĭ. Aşà de pildă a făcut Patriarchul din Constantinopole Partenie, Patriarchul din Ierusalim Teofil, carĭ, printr'un chrisov de la 1641, aŭ recunoscut de dréptă şi bună porunca luĭ Mateiŭ Basarab. In acel chrisov, Patriarchul Partenie dice: «Nicĭ Domnitoriĭ ceĭ-lalţĭ, nicĭ Mitropolitul, nicĭ Episcopul, nicĭ boeriĭ, nicĭ Divanul, de acum înainte să n'aibă voe de a în-

(1) Сборникъ Бессараб. Земства, p. 456 – 457.

(2) *Ibidem*, p. 500.

chinà acele mănăstirĭ, carĭ să se ocârmuiască după pravila ziditorilor lor.»

După acésta iarăşĭ, mulţumită unor timpurĭ de restrişte, situaţiunea mănăstirilor închinate s'a schimbat în spre maĭ mare rĕŭ. La începutul secoluluĭ XVIII, imediat după răsboiul din 1711, Turcia, revoltată din causa simpatiilor firescĭ ale Moldoveĭ pentru Impĕratul Petru-cel-Mare, voind a se rĕsbunà în contra luĭ Dimitrie Cantemir, silì pe acest Domnitor să fugă în Rusia, iar pe Constantin Brâncovénu cu doĭ nepoţĭ aĭ sĕĭ îĭ decapită la Constantinopole. Folosindu-se de aceste evenimente, Grecii din Fanar isbutiră a devenì stăpânĭ asupra destinelor ţĕrilor. Domnitoriĭ fanarioţĭ considerau postul lor ca o moşie arendată şi o exploataŭ în consciinţă, fiind absolut indiferenţĭ dacă după dînşiĭ va venì potopul saŭ nu. Firesce că aceştĭ Domnitorĭ fanarioţĭ eraŭ cât se póte de favorabilĭ mănăstirilor grecescĭ şi, mulţumită sprijinuluĭ lor, mănăstirile închinate din noŭ căḑură pe mânile egumenilor grecĭ. Aceştĭ noĭ veniţĭ din Grecia aŭ inaugurat un jaf şi maĭ colosal în administraţiunea averilor mănăstirescĭ; pădurile seculare ale mănăstirilor începură a se topì ca céra sub securea arendaşilor, acaretele de pe moşiĭ se ruinară, iar şcólele şi instituţiunile de binefacere periră. Jaful şi nelegiuirea deveniră aşà de colosale, în cât siliră chiar pe uniĭ din Domnitoriĭ fanarioţĭ să maĭ astâmpere poftele rapace ale consângenilor lor. Aşà de pildă Alexandru Ipsilanti, la 1775, a ordonat ca mănăstirile grecescĭ să nu ieà de la mănăstirile închinate maĭ mult decât este stabilit prin actul testatorilor; Constantin Mavrocordat, la 1761, a stabilit ca normă 5% din veniturĭ, pe carĭ trebuià să-ĭ preleveze mănăstirile grecescĭ din averea mănăstirilor închinate. Poruncile Domnitorilor Constantin Hangerli (1798), Constantin Moruzi (1799), Ghica (1748), Caragea (1817), aŭ întărit acéstă disposiţiune.

La 1821, după Eterie, Pórta a dat firmanul prin care călugăriĭ grecĭ se isgoniaŭ din Moldova şi Valachia. Acest firman desfiinţà prerogativa nelegiuită a mănăstirilor grecescĭ privitóre la averea mănăstirilor închinate. Pe basa acestuĭ firman, călugăriĭ grecĭ se expulsară din mănăstirĭ, iar moşiile mănăstirescĭ trecură sub administraţiunea unor comisiunĭ, compuse din boeriĭ pămîntenĭ, avênd de preşe-

dinte pe Mitropolit. Firmanul în cestiune s'a aplicat până pe la 1828, când, după încheiarea păciĭ, representanţiĭ mănăstirilor grecescĭ, cu încuviinţarea Porţiĭ, sub protecţiunea Rusieĭ, aŭ pus mâna iarăşĭ pe averile mănăstirescĭ din ambele Principate. De la acest an cestiunea averiĭ mănăstirilor închinate pasionă mult stratul înalt al societăţiĭ ruse din Petersburg; călugăriĭ grecĭ mituiră pe uniĭ din demnitariĭ ruşĭ şi cu acest mijloc îşĭ asigurară deplină libertate în Moldova şi Valachia.

Iată ce scriŭ în acéstă privinţă chiar Ruşiĭ: (1)

«Guvernul rus la început a luat sub a sa ocrotire interesele obştiilor duhvonicescĭ din Orient, *firesce pentru că n'a fost în cunoscinţă de causă* şi nu cunosceà caracterul activităţiĭ ómenilor de încredere aĭ acestor comunităţĭ duhovnicescĭ. Dar apoĭ, ocârmuind în aniĭ 1830 afacerile Principatelor, guvernul rusesc a făcut de aprópe cunoscinţă cu modul cum se administraŭ averile mănăstirescĭ de către călugăriĭ grecĭ. Atuncĭ, dînsul a insistat într'un mod tenace ca călugăriĭ Grecĭ să împartă de bună voe, fie cu o parte măcar, cu instituţiunile de cultură din Principate, venitul anual al averilor mănăstirescĭ. Dar tocmaĭ pe când cestiunea acésta preocupà diplomaţia, ómeniĭ de încredere aĭ mănăstirilor grecescĭ se puseră pe un jaf cumplit şi, presimţînd că în curînd vor fi alungaţĭ, dedeaŭ în arendă moşiile mănăstirescĭ pe un preţ de nimic şi pentru un timp fórte lung. Aceste nelegiurĭ atraseră asupra lor atenţiunea Comiteluĭ Kiseleff, care, printr'o circulară cu data de 11 Novembre 1833, a anulat tóte contractele de arendare şi a destituit pe ceĭ culpabilĭ. După acésta, convingêndu-se că este imposibil a terminà în mod pacĭnic acéstă cestiune, guvernul rus, luând în vedere opiniunea Divanurilor, a introdus în *Regulamentul Organic* (1832) dispoşiţiunĭ speciale privitóre la averile mănăstirescĭ. In aceste paragrafe s'a emis părerea legiuitoruluĭ că revisuirea şi studiarea aprofundată a actelor mănăstirescĭ se impune, pentru a se puté fixà partea anume

(1) *Сборникъ Бессар. Земства.* p. 502 ; — *Журналъ Минист. Народ. Просвѣщ.* г. XXXI, VI, p. 223;—*Очеркъ исторіи прав. церквей Голубинскій* 336—338 p.; —*Венелинъ* «Издан.»

din veniturile averilor necesară și de drept pentru întreținerea instituțiunilor de binefacere, precum și a școlelor pendinte de aceste mănăstirĭ; asemenea se prevedeà cercetarea amănunțită a administrațiuniĭ culpabile de până atuncĭ a acestor averĭ, precum și alcătuirea unuĭ regulament de administrarea averilor în cestiune analog cu acela pe temeiul căruia se ocârmuesc averile mănăstirilor neînchinate.»

In adevĕr, iată cum sunà art. 363 din *Regulamentul Organic:*

«Pentru înlăturarea risipeĭ și fără-de-legilor făptuite de egumeniĭ grecĭ aĭ mănăstirilor închinate, este necesar să se alcătuiască o comisiune specială, menită a fixà partea din veniturĭ necesară pentru întreținerea instituțiunilor de binefacere și a școlelor din Principate.»

La 1833 Martie 15, după propunerea făcută de către Comitele Kiseleff, s'aŭ fixat următórele condițiunĭ, carĭ aŭ fost înmânate celor patru representanțĭ aĭ mănăstirilor grecescĭ, aflațĭ la Bucurescĭ: repararea radicală a edificiilor mănăstirescĭ, deschiderea instituțiunilor de binefacere pe lângă mănăstirĭ, fixarea părțiĭ de ajutor care anual trebue să se trimită Sf. Locurĭ, arendarea moșiilor mănăstirescĭ prin licitațiune.

Acest lucru s'a întărit apoĭ prin «*memorandum*» din Buiuk-Dere, publicat de guvernul rusesc cu data 1 August 1843.

Tóte aceste bune intențiunĭ ale guvernuluĭ rusesc aŭ rĕmas însă literă mórtă și în curînd clerul grec, cu cadourĭ pe la puterniciĭ din Petersburg, a reușit să zădărnicéscă pornirile bune și morale ale Comiteluĭ Kiseleff. De altă parte și guvernul rusesc, condus de o politică de interes și temêndu-se de a găsì în clerul grec un element ostil tendințelor sale în Peninsula Balcanică, n'a admis vederile împuterniciţuluĭ sĕŭ, Comitele Kiseleff. Aceste tóte făcură că aplicarea paragrafelor din *Regulamentul Organic* privitóre la averea mănăstirilor închinate s'a stabilit a se face numaĭ după expirarea unuĭ termin de 10 anĭ, apoĭ după alt termin de 9 anĭ. Și acéstă intârḑiare s'a admis, contrariŭ protestațiunilor Divanurilor și ale Domnitorilor, carĭ mereŭ solicitaŭ de la Rusia și Turcia aplicarea *Regulamentuluĭ.*

Intr'o altă scriere ruséscă (1) privitóre la acéstă cestiune, d-l Şcegloff, scrie următórele:

«La începutul deceniei a 50-a, guvernul nostru (rusesc) a aprofundat în fine cestiunea mănăstirilor închinate şi, după studiarea acesteĭ cestiunĭ, şi-a schimbat părerea. Guvernul devenì neîncreḑĕtor la cele ḑise de călugăriĭ grecĭ şi începù a respinge solicitările lor nedrepte, de óre-ce eĭ pretindeaŭ că averile mănăstirilor închinate din Moldova şi Valachia sunt proprietate absolută a Sfintelor Locurĭ. Neîncrederea guvernuluĭ rusesc se oglindesce perfect în următórea instrucţiune dată ambasadoruluĭ rusesc la Constantinopole cu data din 1852. In acéstă instrucţiune se notifică d-luĭ Buteneff motivele amesteculuĭ Rusieĭ în afacerea mănăstirilor închinate:

«Veţĭ da a înţelege comunităţilor duhovnicescĭ grece tótă «importanţa pentru ele de a se supune în interesele lor ma«teriale legilor şi disposiţiunilor Domnitorilor. Datoriile ce in«cumbă comunităţilor duhovnicescĭ decurg din chiar actele şi «documentele pe temeiul cărora averile aŭ fost testate, precum «şi din condiţiunile înscrise în aceste acte, carĭ tóte aŭ fost ne«socotite de către călugăriĭ grecĭ. Veţĭ arătà în fine Patriar«chilor că datoriile lor directe sunt de a pune capĕt fără-de«legilor egumenilor grecĭ, de óre-ce aceste fără-de-legĭ nu «fără temeiŭ apasă întréga ocârmuire duhovnicéscă grécă.»

Şi apoĭ maĭ departe: «Guvernul nostru (rusesc), recunoscênd dreptul legal al Principatelor asupra averilor mănăstirescĭ, a propus comunităţilor orientale să împartă de bună voe din veniturile averilor închinate o parte óre-care pentru întreţinerea mănăstirilor locale, pentru şcóle şi instituţiunĭ de binefacere, iar restul de veniturĭ să-l păstreze în folosul sf. locaşurĭ. Dar tótă solicitudinea şi sforţările guvernuluĭ rusesc de a aplanà lucrurile pe cale pacĭnică fură zadarnice. Imputerniciţiĭ mănăstirilor grecescĭ aŭ rĕspuns mereŭ la tóte propunerile guvernuluĭ că mănăstirile grecescĭ posedă drepturĭ de proprietate asupra tuturor moşiilor mănăstirescĭ din Moldova şi Valachia şi, ca proprietarĭ, nu se consideră datóre a da cevà din veniturĭ pentru întreţinerea mănăstirilor locale, a şcólelor şi a instituţiunilor din Principate. Pentru a sprijinì acéstă pretenţiune, împuterniciţiĭ mănă-

(1) Сборникъ Бессараб. Земства., p. 463.

stirilor grecescĭ n'aŭ adus nicĭ odată vre-un act saŭ document, şi acésta din pricină că arătarea acestor documente şi acte le-ar fi dăunătóre lor. De altă parte printre documentele publicate privitóre la averile mănăstirilor închinate până acum nu se găsesce nicĭ unul, din care ar resultà că mănăstirile grecescĭ sunt în drept de a ridicà veniturile întregĭ ale acestor moşiĭ. In aceste documente este ḑis, saŭ că Sfintele Locurĭ pot să beneficieze de restul din veniturĭ întrebuinţate pentru trebuinţele mănăstirescĭ conform cu voinţa testatorilor, saŭ că mănăstirile locale se declaraŭ de metocurĭ ale sf. mănăstirĭ, adecă se faceaŭ părtaşele lor în administraţiunea averilor dăruite. Timpul şi practica aŭ demonstrat că în contra intrigilor împuterniciţilor mănăstirilor grecescĭ sunt necesare mĕsurile cele maĭ hotărîte şi energice. Asemenea mĕsurĭ aŭ şi fost luate în Principatele Dunărene la 1863 de către puterea legiuitóre, care a secularisat averile nemişcătóre ale mănăstirilor, remiţĕndu-le Ministeriuluĭ de Domeniĭ (1) şi lăsând întreţinerea mănăstirilor pe séma statuluĭ; secularisarea a îmbrăţişat nu numaĭ averea mănăstirilor închinate, ci şi pe aceea a mănăstirilor neînchinate.»

Acestea rememorate, să trecem acum la mănăstirile din Basarabia. In Basarabia activitatea egumenilor grecescĭ erà, firesce, aceeaşĭ ca şi în întréga Moldova.

In Basarabia există următórele categoriĭ de averĭ mănăstirescĭ:

1. *Averile mănăstirilor şi schiturilor neînchinate.*
2. *Averile mănăstirilor din Moldova neînchinate.*
3. *Averile mănăstirilor închinate Sfintelor Locurĭ.*

In categoria celor douĕ din urmă averĭ sunt următórele mănăstirĭ în Basarabia:

Mănăstirea Vatopedon posedà 45 moşiĭ; *Sinai*, 13; *şcóla elino-scampela din Epir*, 3; *şcóla naţională din Constantinopole*, 2; *Episcopia de Huşĭ*, 10; *Mitropolia din Iaşĭ*, 1; *Sf. Mormint*, 35; *Lavra Némţuluĭ*, 14; *muntele Athos*, 2; *biserica Sf. Gheorghe din Iaşĭ*, 1; *comunitatea mănăstiréscă din Athos*, 3; *scaunul Patriarchieĭ din Antio-*

(1) Autorul rus greşesce acì, căcĭ Ministeriul de Domeniĭ nu există pe atuncĭ.

chia, 1; *Sf. Pavel din Teodorenĭ*, 7; *Pangariţa*, 1; *Ivirul*, 1; *Slatina*, 3; *Chiprianĭ*, 24.

Din tóte aceste mănăstirĭ închinate din Basarabia, o posiţiune excepţională are mănăstirea Chiprianĭ cu schitul Condriţa, care a fost închinată mănăstiriĭ Zograv din Athos la 1698 de Antioch Cantemir.

Considerantele pe temeiul cărora este aşezată excepţiunea privitóre la acéstă mănăstire le găsim într'un document al luĭ An. Cantemir, care ḑice că: «Stefan-Vodă a fost ctitor mănăstiriĭ Zograv, pentru darurile numeróse ce a dat direct acestuĭ sf. locaş din Athos.» Şi de aceea, stă scris în chrisov, «cu bună chibzuială să fie metoc vecĭnic sf. mănăstire Chiprianĭ a sf. mănăstirĭ Zogravu.» De atuncĭ şi până la 1813 averea mănăstiriĭ Chiprianĭ a fost administrată de împuterniciţiĭ mănăstiriĭ din Athos, carĭ ridicaŭ întreg venitul, fără a se îngrijì măcar de trebuinţele metoculuĭ. După luarea Basarabieĭ de către Rusia, printr'un ukaz imperial de la 21 August 1813, mănăstirea Chiprianĭ cu averea sa *a trecut drept proprietate a caseĭ episcopale din Chişineŭ*, cu condiţiune ca mănăstirea Zogravu să priméscă anual 1.500 leĭ v. ajutor. (1) Cele-lalte mănăstirĭ din Basarabia, ca şi acele din Principatele Dunărene, aŭ fost supuse aceluiaşĭ regim; şi acì, ca şi dincolo de Prut, «dreptul de proprietate asupra moşiilor manăstirescĭ aparţineà mănăstirilor locale şi nu celor străine, carĭ, după voia testatorilor, în schimb pentru solicitudinea morală, n'aveaŭ alt drept decât pe acela de a se folosì de restul din veniturĭ, care se numià ajutorul Sf. Locurĭ».

Averile mănăstirilor închinate din Basarabia fură până dĕunăḑĭ administrate de către representanţĭ trămişĭ de mănăstirile grecescĭ.

Cum aŭ administrat călugăriĭ grecĭ aceste averĭ colosale, a căror întindere în Basarabia ocupà un spaţiŭ de *peste 209.563 deseatine*, se póte vedé din dările de sémă tipărite în *Monitorul Oficial Rusesc*. (2)

Aceste dărĭ de sémă desvĕluiră tóte jafurile şi tâlhăriile

---

(1) *Монастыри въ Бессарабіи*. Кишп. Епар. Вѣд., 1883, No. 163, p. 39.

(2) *Правительственный Вѣстникъ*, No. 235 din anul 1873.

comise de către călugării greci, cu singurul scop de înavuţire personală. Pentru a caracterisà starea lucrurilor de pe acel timp vom menţionà acì în mod sumar următórele fapte, înregistrate de către comisiunea oficială ruséscă în raportul sĕŭ dresat la trecerea moşiilor mănăstiresci sub administraţiunea statuluĭ:

«Pe moşiile mănăstiresci, stă scris în acest raport, pădurile mănăstiresci s'aŭ găsit apròpe tóte tăiate. Imputerniciţiĭ grecĭ, în contractele lor încheiate cu exploatatoriĭ pădurilor, n'aŭ fixat spaţiul dat pentru tăiere, cu singurul scop de a nu se descoperì preţurile derisoriĭ de 14 ruble pentru deseatină, cu carĭ s'aŭ vîndut aceste pădurĭ. Moşiile arendate dedeaŭ arendĭ micĭ şi maĭ multe din aceste moşiĭ eraŭ date în arendă advocaţilor, împuterniciţilor mănăstiresci, precum şi la persóne fictive. Când aceste moşiĭ s'aŭ dat apoĭ în arendă prin licitaţiunĭ, s'a dovedit că arenḑile sunt îndoit şi întreit de marĭ decât aŭ fost acele dinainte.»

Şi de aceea tocmaĭ *Monitorul Oficial Rusesc* conchide în următorul mod părerea ancheteĭ: «Cunoscinţa maĭ de apròpe a stăriĭ lucrurilor a convins guvernul imperial că vechia stare de ocârmuire a acestor averĭ este periculósă pentru ţéră, a căreĭ $^1/_8$ parte din teritoriŭ se află în mânile unor împuterniciţĭ a mănăstirilor străine. Lucru firesc că acéstă stare chaotică nu se maĭ puteà tolerà şi că trebuià neapĕrat să se ieà mĕsurĭ energice pentru curmarea rĕuluĭ şi salvgardarea veniturilor acestor moşiĭ, conform cu destinaţiunea lor. *In ceea ce privesce moşiile mănăstiresci aparţinĕtóre mănăstirilor din Moldova, mĕsurĭ speciale s'aŭ luat dejà pe la 1864. Când cu alipirea (prisoedinenie) Basarabieĭ la 1812 aŭ trecut spre Rusia şi averile nemişcătóre carĭ aparţin mănăstirilor din Moldova*; *guvernul rus, luând în consideraţiune voinţa testatorilor şi scopul pentru care eĭ aŭ făcut darurĭ, pentru un timp óre-care* (na pervîch porach) *a recunoscut dreptul de proprietate a acestor mănăstirĭ.* Aceste mănăstirĭ administraŭ deci direct moşiile lor din Basarabia până la anul 1844. Dar în acest an în Moldova s'a înfiiinţat o instituţiune laică, sub denumire de Departamentul trebilor bisericesci, care a fost însărcinată cu administraţiunea tuturor moşiilor din Moldova şi Basarabia aparţinĕ-

tóre mănăstirilor. (1) Pe atuncĭ guvernul nostru nu puneà în discuţiune schimbarea făcută în Moldova cu privire la averile mănăstirescĭ; dar, maĭ pe urmă, când în Moldova s'aŭ secularisat aceste averĭ, a credut de cuviinţă să-şĭ schimbe atitudinea. Prin ukazul imperial de la 15 Maiŭ 1864 s'a ordonat ca averile mănăstirescĭ din Basarabia să fie date în arendă în presenţa împuterniciţilor mănăstirilor din Moldova prin licitaţiune. Iar în diua de 9 Martie 1873, după un alt ukaz imperial, s'a dispus ca averea nemişcătóre a mănăstirilor din Moldova, precum şi acea a mănăstirilor grecescĭ, să trécă sub administraţiunea Ministeriuluĭ de Externe. (2) Punctul al patrulea din sus-menţionatul ukaz ordonà aducerea la cunoscinţă a chrisóvelor şi altor acte de donaţiune privitóre la moşiile mănăstirescĭ, precum şi a stabilì într'un mod cert ca condiţiunile înscrise în aceste acte de către testatorĭ să fie puse în practică.

«Acéstă disposiţiune aveà în vedere a da la lumină partea anume din veniturí care trebuià să trécă în folosul mănăstirilor grecescĭ. Din tóte aceste ukazurĭ reese că guvernul rusesc în cestiunea averilor mănăstirescĭ se călăuzià de singura dorinţă de a face ca veniturile averilor mănăstirilor să fie întrebuinţate anume pentru scopurile pentru carĭ fusese lăsate de testatorĭ.»

Resultatul acestor disposiţiunĭ a fost următorul: venitul întreg al moşiilor mănăstirescĭ a fost împărţit în cincĭ părţĭ, din carĭ $^1/_5$ parte se destină pentru întreţinerea administraţiuniĭ averilor mănăstirescĭ, precum şi pentru formarea unuĭ capital de reservă necesar pentru acoperirea cheltuelilor extraordinare referitóre la aceste moşiĭ; $^2/_5$ părţĭ se distribuiaŭ mănăstirilor grecescĭ, cărora averile acestea fusese închinate; restul de $^2/_5$ se destinà *Zemstvo*-uluĭ din Basarabia, pentru întreţinerea şcólelor şi bisericilor. Acéstă din urmă disposiţiune a fost însă întru cât-va zădărnicită, mul-

---

(1) Afară de următórele şése mănăstirĭ : Iaşĭ, Huşĭ, Slatina, Pangaraţi, Bogdan, Némţu, carĭ, pe temeiul chrisóvelor de la Domnitorii Sturdza şi Ghica, aŭ fost lăsate să-şĭ administreze singure averile lor din Basarabia (vedĭ *Sbornik*, Zemstvo, p. 474).

(2) In diua de 8 Septembre 1873, un alt ukaz imperial ordonà că numaĭ Ministeriul Domeniilor Statuluĭ să aibă drept de a da permisiunĭ pentru exploatarea pădurilor mănăstirescĭ.

ţumită intervenţiunii Archiepiscopului din Chişineŭ Pavel (1), cu sprijinul rĕposatului Procuror superior al Sinodului rusesc, Comitele Dimitrie Tolstoi. Pe temeiul intervenţiunii acestor doi rusificatori fără scrupul, Impĕratul Alexandru II a dispus, printr'un noŭ ukaz de la 21 Maiŭ 1876, ca din cele $^2/_5$ din veniturile averilor mănăstiresci să se dea o parte eparchiei Chişineului, alta Ministeriului de Culte şi numai o parte la Zemstvo. Archiepiscopul Pavel, cu acéstă ocasiune, a căpĕtat privilegiul de a cheltuì o parte bunicică din bani pentru rusificarea clerului din Basarabia.

Călugărul Pavel imediat ce a căpĕtat acéstă prerogativă, s'a pus pe lucru. Din suma de 50.000 ruble, partea care i se cuvenià lui pe an, Archiepiscopul Pavel a înscris în budget 30.390 ruble pentru şcólele duhovnicesci din Basarabia, interdicênd în aceste şcóle cu desăvîrşire limba română. Afară de acésta, dînsul a mai cerut suma de 89.307 ruble pentru următorul scop: 27.000 pe an pentru şcóla duhovnicéscă din Edineţ, 45.889 ruble pentru şcóla duhovnicéscă din Chişineŭ, 16.418 ruble pentru şcóla eparchială de fete. Tóte aceste şcóle funcţionéză astădi în Basarabia, avênd de scop a rusificà clerul local în dauna poporaţiunii române, care până la venirea Archiepiscopului Pavel aveà cel puţin suprema mângâiere de a se închinà lui Dumnedeŭ în limba părinţilor sĕi. Archiepiscopul Pavel, în ardórea sa de a rusificà clerul din Basarabia, a mers până, acolo în cât a produs în unele sate de pe Nistru, un curent până acum ne mai pomenit în istoria némului nostru, anume acela de a împinge poporaţiunea română pe povârnişul alunecos al schismei; în mai multe sate românesci din judeţul Soroca, ţĕranii români aŭ îmbrăţişat «*Ştunda*», adecă un fel de protestantism *sui generis*.

Din veniturile moşiilor mănăstiresci pe 1885, Zemstvo din Basarabia a primit suma de 136.000 ruble, cari aŭ servit pentru zidirea unui spital de alienaţi; acest spital percepe acum anual suma de 12.000 ruble pentru întreţinerea sa. Acésta şi alte sume percepute de Zemstvo din Basarabia sunt singurele cheltueli folositóre poporaţiunii, cari se mai fac în

(1) Archiepiscopul Pavel a închis în Basarabia 336 biserici sătesci, pentru rusificarea poporaţiunii.

momentul de faţă din colosala avere a mănăstirilor din Basarabia.

In anul 1898 cestiunea privitóre la definitivă lichidare a averilor mănăstirescĭ din Basarabia s'a ridicat din noŭ. In cercurile înalte din Petersburg acéstă cestiune a fost ridicată mulţumită interveniriĭ M. S. Regineĭ Grecieĭ, care a emis părerea că ar fi tocmaĭ acum necesar pentru Grecia, îndatorată din causa răsboiuluĭ cu Turcia, să se resolve acéstă cestiune în favórea mănăstirilor grecescĭ. Firesce că înalta intervenţiune a deşteptat imediat atenţiunea *Zemstvo*-uluĭ din Basarabia, care din partea sa a intervenit, cerênd ca lichidarea averiĭ mănăstirilor închinate să se facă în folosul şcólelor şi bisericilor din Basarabia.

III.

ANTICITĂŢILE DIN BASARABIA.

Afară de anticităţile Moldoveĭ, despre carĭ am vorbit maĭ sus, dincolo de Prut maĭ există multe alte rĕmăşiţe antice, din carĭ unele aŭ fost întru cât-va obiectul cercetărilor archeologice, iar altele aŭ rĕmas nestudiate de către ómenĭ competenţĭ.

Cel maĭ vechiŭ monument istoric, cea maĭ antică rĕmăşiţă istorică, ale căreĭ nume s'a maĭ păstrat pe icĭ pe colea până în ḑilele nóstre dincolo de Prut, sunt incontestabil *Cheile Bîculuĭ.*

Despre aceste Cheĭ ale Bîculuĭ, numele pur poporan, o singură cercetare profundă şi magistrală cunóscem până acum, şi anume aceea care se datoresce eruditului nostru om de sciinţă în înţelesul europén al cuvîntuluĭ, d-luĭ B. P. Hasdeŭ.

Iată ce scrie d-sa despre *Cheile Bîculuĭ:* «Nu prin nume *Bîcul* are o importanţă istorică, ci printr'un monument dintr'o epocă imemorabilă, cu mulţĭ secolĭ maĭ veche decât prima apariţiune a Slavilor pe ţĕrmurile Dunăriĭ.

«Acel monument se chémă în popor *Cheile Bîculuĭ.*

«Iată ce scrie Cantemir:

«Chişinĕul, lângă rîul Bîcu, este un tîrguşor fără însem-«nătate. Nu departe de el se găsesce un şir de petróie fórte

«mari, aşezate în linie dréptă, ca şi când le-ar fi pus acolo «meşteşugul omenesc, deşì acésta nu se póte crede, atât din «causa mărimiî lor, precum şi din acea a mărimiî spaţiuluï «pe care ele se întind. In adevĕr, unele din acele petróie «sunt nisce pătrate de treï saŭ patru coţî şi şirul lor, trecênd «peste Nistru, merge până la Crîm. Locuitoriî le numesc «Cheile Bîculuï şi naivitatea ţĕrănéscă crede că ele sunt «opera dracilor, carî aŭ voit printr'însele să astupe rîul Bîcu.»

«In urma luï Cantemir, cestiunea Cheilor Bîculuï a fost atinsă nu odată.

«La 1781 Sulzer (Gesch. d. transalp. Daciens, 1.405), după ce reproduce cele din Cantemir, ḑice că acel mur a putut să fi fost construit saŭ de Avarî saŭ de Romanî saŭ de Goţî, adecă nu se rostesce de loc.

«Puţin după aceea, Colonelul rusesc Meier din timpul Impĕrăteseï Ecaterina vorbesce despre Cheile Bîculuï. El le numesce «cărare de pétră, care dintr'o parte atinge Bîcul, «iar din cea-laltă merge pe o întindere destul de mare şi se «perde lângă Orheiŭ». Meier crede că acéstă construcţiune a fost făcută de Ioan Huniade, spre a trage hotar între Moldova şi Basarabia, — o ipotesă cu totul absurdă. Meier vorbesce despre Cheile Bîculuï numaï de pe auḑite şi fără a se fi uitat măcar pe o chartă geografică, unde ar fi vĕḑut că Orheiul este despărţit de Bîcu prin alte douĕ rîurî, Ichel şi Reut.

«Poetul Constantin Stamati, care locuià chiar în Chişineŭ, într'o notiţă scrisă rusesce despre anticităţile Basarabieï ḑice: că la treï verste maï jos de Chişineŭ se vede un şir în linie dréptă de lespeḑî fórte marî, îngropate până la jumătate în pămînt, pe carî locuitoriî le numesc *Cheile rîuluï Bîcu.* Acest şir de petre se începe de la Prut, construit în chip de părete, trece prin codriî Căprianî şi taie în lat întréga Basarabie.

«Apoï Căpitanul Zăščiuk, în cea maï bună descriere statistico-geografică a Basarabieï, ḑice: «De la actualul Chişineŭ, «în direcţiunea către Prut, prin codriî Căprianeï, se întindeà «odată un şir de lespeḑî pe jumătate îngropate în pămînt. «Acele lespeḑî s'aŭ maï conservat încă în unele locurî, iar «despre altele maï povestesc ţĕraniî, carî le-aŭ luat rîndurî «rîndurî pentru trebuinţele lor.»

«In fine, după o notiță manuscriptă rĕmasă de la tatăl meŭ, se constată că el însușĭ a vĕḑut acele blocurĭ de pétră înfipte în pămînt, aprópe de Chișineŭ, pe moșiele Petricanĭ și Ghidighiș, — singura indicațiune topografică precisă pe care o avem până astăḑĭ.

«Din cele de maĭ sus rĕmân următórele date:

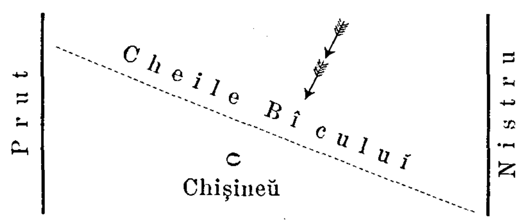
«*a)* Acest zid se începeà la Prut, înaintà de acolo spre rĕsărit prin vestițiĭ până astăḑĭ codri aĭ Căprianeĭ, treceà la nord de Chișineŭ prin satele Ghidighiș și Petricanĭ, carĭ se aflà lângă Bîc (1), și, mergênd înainte, se isbià de malul Nistruluĭ;

«*b)* Din zidul cel primitiv locuitoriĭ de primprejur răpiaŭ treptat petróiele ce le eraŭ de trebuință, așà că construcțiunea se desființă mereŭ pe nesimțite și, dacă n'a ajuns încĕ, dar este de sigur amenințată de a ajunge peste puțin la o nimicire totală;

«*c)* Expresiunea luĭ Cantemir «în linie dréptă» nu trebue să fie înțelésă literal, de óre-ce de la Prut până la Nistru, adecă de là apus spre rĕsărit saŭ vice-versa o linie dréptă nu póte să trécă prin satele Ghidighiș și Petricanĭ tot odată, căcĭ aceste două sate sunt așezate unul în privința celuĭ-lalt într'o direcțiune aprópe de la nord spre sud.

«Prin linie dréptă, «recta linea», Cantemir înțelege că petróiele nu sunt aruncate într'un mod neregulat, ci că înfățișéză cevà avênd un rost, o direcțiune. Dar ce fel de direcțiune?

«Cheile Bîculuĭ taie în două părțĭ Basarabia, nu printr'o linie de la vest spre est, nicĭ printr'o linie de la sud-est spre nord-est, ci printr'o linie de la nord-vest, plecându-se spre sud-est, ceea ce se póte represintà *grosso modo* prin următórea figură, în care săgéta indică aproximativ punctul unde zidul treceà de pe un mal al Bâculuĭ pe malul cel-lalt.»

După ce d-l Hasdeŭ limpeḑesce în acest mod tóte prelimi-

nariile privitóre la cestiune, d-sa cată a cercetà cine a zidit acéstă zidărie originală şi mărétă:

In chrisovul de la Alexandru-cel-Bun din 1420, despre care dejà am vorbit maĭ sus în capitolul privitor la oraşul Chişineŭ, cetim următórele:

«Iar hotarele acelor sate carĭ sunt pe Bîcovĕţ: de la Chişineul mănăstiriĭ Vărzar în sus la priséca luĭ Acibec, pe vîrful grădişteĭ în sus la Lozova, la podul luĭ Grălan, de la fântâna mică până la cea mare, iar de la fântâna mare în sus la poiana de la Târnova, de la poiana Căpriană mergênd pe malul luĭ Bîcovĕţ....»

Din acéstă parte a chrisovuluĭ, d-l Hasdeŭ deduce următórele patru puncte:

«*a)* Intre aniĭ 1420—1435, intervalul între chrisovul luĭ Alexandru-cel-Bun şi între acela al fiuluĭ sĕŭ Iliaş-Vodă, Chişineul erà împărţit între doĭ stăpânĭ: pe de o parte o colonie tătăréscă, din care erà prisecarul Aci-bek, tătăresce «Domn «sărac», şi în fruntea căreia se aflà Ak-baş, tătăresce «Cap «alb», pe de altă parte o mănăstire numită Vărzar saŭ a luĭ Vărzar;

«*b)* Posesiunea luĭ Ak-baş privià spre Nistru, de vreme ce moşiile enumĕrate în chrisovul luĭ Iliaş-Vodă ating nu numaĭ rîul Bîc, dar şi rîurile Ichel şi Reut, iar posesiunea cea mănăstiréscă privià spre Prut, de vreme ce, vorbindu-se despre ea, se pomeneşce Căpriană, care se află între Prut şi între Chişinĕŭ;

«*c)* Numele Chişinĕuluĭ este scris în chrisovul luĭ Iliaş-Vodă: *Кешенев*, ceea ce dovedesce că erà o localitate curat tătăréscă, unde se află o capelă pe mormîntul vre-unuĭ mare Tătar, căcĭ tătăresce *Keşené* însemnéză «capelă pe mormînt»;

«*d)* Spre apus de Chişinĕul (1) cel mănăstiresc, adecă în direcţiunea Căprianeĭ, hotarul mergeà «pe vîrful grădişteĭ, *по Верхъ городища*».

«Ce însemnéză óre *городище*, forma ruténă din paleo-slavicul *градище*, de unde al nostru *grădişte?*

«In România sunt o mulţime de localităţĭ numite Grădiştea (Frundescu, Dic. top., 222). Româniĭ din Ardél nu-

(1) Spre apus de Chişinĕŭ, cale de 40 verste, într'o vale se află şi acum satul Vărzărescĭ, moşia moştenitorilor luĭ Alexandru Ralli.

mesc așà în țéra Hațegului locul unde fusese Sarmisegethusa,—nume pe care Ungurii îl traduc prin «Varhely» de la «vár=cetate», iar Nemții prin «Lagerdorf» de la «lager= «tabără». Chiar în Basarabia sunt vre-o două trei localități (1) numite până astădi Grădiște, mai ales frumosul schit așezat în districtul Orheiu pe vîrful unui munte în fața Nistrului.

«La Miklosich *градище* se explică prin φρούριον, castrum, iar sensul cel fundamental al primitivului *градъ* se dă la dînsul τοῖχος, murus. De la acel *градъ* limba românéscă are familia de vorbe: «gard», «îngrădesc», «sgardă», «ogradă» etc. Astfel grădiște vrea să dică: locul unde a fost saŭ este o zidărie veche, o ruină, neapĕrat de o întindere însemnată, cel puțin cât o cetățue. Polonul Broniovius, scriind la 1579, explică fórte bine «Horodisce» prin «territorium ruinosum la- «pideum». Ei bine, în apropierea Chișinĕului neexistând nici o zidărie de felul acesta afară și numai de *Cheile Bîcului* este evident că tocmai despre o parte din ele se vorbesce la 1420 în chrisovul lui Alexandru cel Bun: «hotarul merge «pe vîrful *grădiștei* de la priséca lui Acibec în sus până la «Lozova.» Să se observe că în acest pasagiu, dacă ar fi vorba numai de vre-un castru așezat pe o înălțime, textul ar fi dis: «*на верхъ городища*» cu prepozițiunea *на*, ca în restul chrisovului: *на верхъ пасикѣ, на верхъ Лозово* wтъ великои кръницы верхомъ на, pe când prepozițiunea *по* întrebuințată numai despre городище, arată că acì grădiștea nu erà un punct, ci o linie, un mur, un lung zid, de-asupra căruia înaintà hotarul între două puncte.

«Orĭ-ce grădiște presupune o existență cel puțin de un secol a împrejurării care dete nascere acestui nume. Prin urmare, menționate ca «grădiște» dejà pe la 1420, *Cheile Bîcului* cată să-și urce originea mai sus de anul 1300, ba și de 1200. Să cercetăm dar, ca ce fel de popor înainte de 1200—1300 ar fi putut să clădéscă uriașul mur, care, de la Prut pînă la Nistru, tăià óre-când în lat Basarabia actuală aprópe în două jumătăți.

«Ar fi ridicol de a atribuì executarea unei asemenea construcțiuni unui popor care n'a locuit mult timp în porțiunea

(1) A se vedé la finele volumului repertoriul de toponimie al Basarabiei.

sudică a Basarabieĭ, ci numaĭ dóră a pustiit-o în trécăt, saŭ unuĭ popor care ocupase nu numaĭ acéstă regiune, dar îşĭ întindeà stăpânirea şi maĭ sus la nord, ast-fel că ar fi fost din parte-ĭ a înstrăinà el însuşĭ tot pămîntul dincolo de zid. De aci resultă ca cevà de bun simţ, chiar fără probe istorice, că constructoriĭ *Cheilor Bîculuĭ* aŭ fost :

«*a)* Un ném aşezat statornic, în curs de mulţĭ anĭ, în Basarabia de jos de Bîc până la gurile Dunăriĭ;

«*b)* Un ném pe care nu-l interesà Basarabia de sus decât numaĭ întru cât el trebuià să se apere de năvălitoriĭ străinĭ din acea parte.

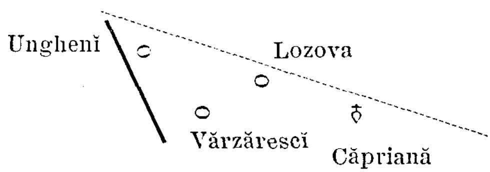
«Prin aceste două criteriĭ eliminative, cercetarea se uşuréză fórte mult, de óre-ce se exclud din ea Cumaniĭ, Pecenegiĭ, Unguriĭ etc., carĭ nu întrunesc condiţiunile de admisibilitate. Dar maĭ este un al treilea criteriŭ, nu maĭ puţin important.

«Tătariĭ, când cuprinseseră partea de jos a Basarabieĭ, aŭ numit-o *Bugĭac*, ceea ce în tóte dialectele turcescĭ însemnéză «unghiŭ». Dar de ce «unghiŭ»? Dacă e vorba de Basarabia actuală întrégă, nicĭ o asemĕnare cu un «unghiŭ». Dacă e vorba numaĭ de Basarabia de jos, apoĭ unde óre anume trebue să te puĭ pentru ca să poţĭ închipuì forma de «un«ghiŭ» ?...

«Pentru ca Tătariĭ să fi dat Basarabieĭ sudice numele de unghiŭ, trebuià să fi fost vre-o împrejurare teritorială susceptibilă de a fi lesne observată de către orĭ-cine, fără charte şi fără balóne. Trecênd Nistrul, la intrarea lor în Basarabia, ce fel de împrejurare teritorială anume întîmpină óre pe Tătarĭ? Şi noĭ vorbim acì nu de Tătariĭ ceĭ propriŭ-ḑişĭ «Bugecenĭ» de prin secoliĭ XVI şi XVII, ci avem în vedere pe Tătariĭ ceĭ aşezaţĭ pe acolo cu mult maĭ de înainte, pe aceĭ Ak-başĭ şi Aci-bekĭ cu «sĕliştile tătărescĭ» de lângă Keşenè, pe carĭ iĭ găsise dejà la Bîc Alexandru-cel-Bun pe la 1420. Aceştia, nu alt cine-va, fuseseră în partea loculuĭ primiĭ fabricanţĭ aĭ nomenclatureĭ tătărescĭ topice, pe care Tătariĭ ceĭ posteriorĭ aŭ găsit-o gata şi n'aŭ avut decât să şi-o apropieze.

«*Cheile Bîculuĭ* se începeaŭ la Nistru lângă gura Bîculuĭ, pe malul cel nordic al acestuĭ rîŭ, şi mergeaŭ de acolo pe lângă Bîcu până la Chişinĕŭ, în apropierea căruia

unde-va, nu departe de satul Ghidinescĭ, petróiele treceaŭ Bîcul, ca şi când ar fi vrut să-ĭ astupe cursul, şi apoĭ depărtându-se întru cât-va de malul sudic al Bîculuĭ, înaintaŭ prin codriĭ Căprianeĭ până la Prut, oprindu-se.... unde?... Privițĭ pe o chartă în acéstă direcțiune, şi nu va fi greŭ să dațĭ îndată peste satul *Unghenĭĭ.* «Unghenĭ» însemnéză locuitoriĭ de la *unghiŭ*, întocmaĭ după cum «Munteniĭ» se chémă locuitoriĭ de la munte, «Câmpenĭ» locuitoriĭ de la câmp, «Vălenĭ» locuitoriĭ din vale etc. Prutul, cotind pe lângă Unghenĭ ca şi pe aiurea, nu forméză acolo nicĭ o figură de unghiŭ; din dată însă ce vom restituì zidul cel numit *Cheile Bîculuĭ*, pămîntul închis între Prut şi între acel zid va luà aspectul:

adecă devine un unghiŭ în tótă puterea cuvîntuluĭ, un unghiŭ fórte ascuțit, pe care nu puteà să nu-l observe din capul loculuĭ orĭ-cine se apropià de el şi pentru care «Ak-«başiĭ» şi «Aci-bekiĭ» nu aveaŭ nevoe de charte saŭ de balóne. Iată de unde vine numele *Bugĭac.*

«In acest mod noĭ căpĕtăm un al treilea criteriŭ, şi anume:

«c) *Cheile Bîculuĭ* sunt anterióre epoceĭ când s'a dat numele de *unghiŭ* porțiuniĭ meridionale a Basarabieĭ.

«De acì putem să ne urcăm de-adreptul la năvălirea Bulgarilor către gurile Dunăriĭ în secolul VII. Despre ea în secolul VIII vorbesc Bizantiniĭ Nicefor şi Teofan, ambiĭ după fântâne contemporane evenimentuluĭ, pe carĭ însă Nicefor le-a utilisat în acéstă privință cu maĭ multă esactitate, după cum se unesc a recunósce toțĭ. Óre ce ne spun Nicefor şi Teofan? Cam pe la anul 650 Principele bulgar Asparuch, despărțindu-se de ceĭlalțĭ frațĭ aĭ sĕĭ din regiunea Volgeĭ şi a Donuluĭ, a venit să se aşeze la Dunăre între Nistru şi între Prut, în țéra numită de locuitorĭ *Onglu,* «Ογκλος» saŭ «Ογγλος», adecă din punct în punct cuvîntul paleo-slavic ѫгль, care însemnéză «unghiŭ», întocmaĭ ca şi numele posterior tătăresc «Bugĭac».

Nicĭ în privinţa posiţiunii geografice a acestei ţĕrĭ, nicĭ sub raportul numeluĭ «Ὄγγλος» nu există controversă. Se scie însă că Bulgariĭ luĭ Asparuch nu eraŭ Slavĭ, ci Turanĭ din ramura finesă, şi prin urmare nu dînşiĭ aŭ numit *onglu* Basarabia de jos, ci găsiră acest nume dat de maĭ înainte de către Slavĭ. Maĭ adaogem că şederea Bulgarilor între Prut şi între Nistru a fost de fórte scurtă durată, urmând fără zăbavă trecerea lor peste Dunăre.

«Aşà dar înainte de anul 650, pe când Basarabia meridională erà ocupată de Slavĭ, existaŭ dejà Cheile Bîculuĭ; ş'apoĭ pe atuncĭ, firesce, ele existaŭ nu prin *acele slabe rĕmăşiţe* despre carĭ vorbesce Stamati şi Zasciuk, ba nicĭ chiar aşà cum le vĕḑuse Cantemir, ci existaŭ în deplinătate, *ca un adevĕrat zid ciclopic* de blocurĭ de pétră pătrată, înalt de treĭ saŭ patru coţĭ, întins de la Prut până la Nistru şi tăind latul Basarabieĭ actuale în douĕ jumătăţĭ. Orĭ-ce popor treceà Nistrul în intervalul dintre Dubasarĭ şi Bender, trebuià să dea peste acest zid, care-l duceà drept la unghiŭ saŭ drept în unghiŭ.

«La Ammian Marcellin se află un preţios pasagiŭ despre pregătirile Regeluĭ Athanaric contra Hunilor, carĭ îl bătuseră dejà odată în Galiţia actuală, pe malul Nistruluĭ, nu departe de Carpaţĭ, trecuţĭ pe neaşteptate printr'un vad al acestuĭ fluviŭ, destul de mic pe acolo. Scăpat în munţĭ şi apoĭ pogorîndu-se spre Dunăre, Athanaric concepuse atuncĭ un plan măreţ: a ridicà un zid înalt, ca să unéscă Prutul (Gerasus= la Ptolomeŭ Hierasus) cu Dunărea şi din dosul căruia dînsul să se pótă apĕrà contra năvăliriĭ de la nord a Hunilor. In adevĕr Huniĭ, fiind grósnicĭ numaĭ călărĭ, se zăpăciaŭ dinaintea unuĭ zid; dar zidul luĭ Athanaric, chiar să fi fost destul timp pentru a-l realisà, totuşĭ rĕmâneà nefolositor, pe cât timp Huniĭ din Galiţia puteaŭ să străbată la Dunăre prin Basarabia şi să trécă de acolo în refugiul luĭ Athanaric prin vre-unul din vadurile Prutuluĭ. Resultă dar că din partea Basarabieĭ Athanaric se credeà asigurat şi nu puteà să fie asigurat dacă n'ar fi existat dejà de pe atuncĭ *Cheile Bîculuĭ*, cele de la Nistru până la Prut, ast-fel că el nu întreprinsese alt cevà decât anume a prelungì linia aceleĭ fortificaţiunĭ de la Prut până la Dunăre. Se póte chiar ḑice că opera luĭ Athanaric erà să fie o simplă imitaţiune a zi-

dăriei din Basarabia, căcĭ asemenea construcţiunĭ eraŭ cu totul străine Germanilor, ca şi Slavilor.

«Ast-fel dar pe la anul 370 aceste *Cheĭ* eraŭ dejà în fiinţă şi ne vine rîndul de a ne întrebà: înainte de acea dată atât de depărtată, cine óre aŭ putut să fie constructoriĭ lor?

«Dintre popórele, carĭ în anticitate aŭ ocupat maĭ mult saŭ maĭ puţin Basarabia sudică, cel maĭ remarcabil şi cel maĭ caracteristic aŭ fost *Bastarniĭ*. Cu doĭ secolĭ înainte de Christ eĭ apar în istorie ca aliaţĭ aĭ Regeluĭ macedonén Perseŭ contra Romanilor, pe când despre Germanĭ nu se scià încă nimic. Polybiŭ, Plutarc, Appian şi alţiĭ iĭ descriŭ ca teribilĭ prin mulţime, prin staturĭ uriaşe şi prin vitejie. Cuibul lor, din care eĭ se revĕrsaŭ din când în când şi unde se întorceaŭ iarăşĭ, erà la gurile Dunăreĭ, în ţéra dintre Prut şi Nistru. Strabone ḑice lămurit că eĭ se învecinaŭ cu Tyrigeţiĭ, carĭ ocupaŭ regiunea la rĕsărit de Nistru, şi că o parte dintr'înşiĭ stăpâniaŭ gurile Dunăriĭ cu insula Peuce, din causa căruia o ramură de Bastarnĭ purtà numele de Peucenĭ. Istoriciĭ germanĭ, cu Grimm în frunte, sunt plecaţĭ a crede că Bastarniĭ eraŭ Germanĭ. Niebuhr însă admite posibilitatea că eĭ să fi fost Celţĭ germanisaţĭ, şi acésta ni se pare a fi părerea cea maĭ apropiată de realitate. In adevĕr, scriitoriĭ maĭ vechĭ, Polybiŭ, Plutarc, Tit-Liviŭ şi alţiĭ ni-ĭ arată ca Celţĭ, ba Tit-Liviŭ ḑice anume că «eĭ aveaŭ «aceeaşĭ limbă şi aceleaşĭ moravurĭ cu Scordisciĭ», al cărora celtism este recunoscut de către toţĭ. Numaĭ scriitoriĭ posteriorĭ ni-ĭ presintă ca Germanĭ, căcĭ în epoca gotică, fără îndoială, eĭ s'aŭ şi fusionat pe deplin cu Germaniĭ, părăsind tot odată gurile Dunăriĭ. Pe noĭ însă ne preocupă acì într'un mod exclusiv primiĭ doĭ secolĭ înainte de Christ, atuncĭ când Bastarniĭ locuiaŭ în Basarabia de jos şi când o importantisimă inscripţiune pandică de la Olbia în apropiere de Crîm, o inscripţiune tocmaĭ de pe la anul 218 înainte de Christ, iĭ numesce fórte limpede Celţĭ: Γαλάται, după cum e silit a mărturisì însuşĭ Zeuss. Pe atuncĭ, repet încă odată, Bastarniĭ locuiaŭ dejà la gurile Dunăriĭ, de unde făceaŭ invasiunĭ spre rĕsărit până la Crîm. Inscripţiunea de maĭ sus ne spune că Sciţiĭ şi toţĭ locuitoriĭ de pe împrejur nu se temeaŭ de nimenĭ ca de aceştĭ Celţĭ. Intăriţĭ la sud prin stă-

pânirea insuleĭ Peuce, nu cum-va Bastarniĭ vor fi fost aceia carĭ aŭ căutat a se întărì la nord prin *Cheile Bîculuĭ* ?

«Din partea lor ar fi avut un sens chiar acea prelungire a Cheilor Bâculuĭ până la Crîm, despre care vorbesce Cantemir şi pe care noĭ am lăsat-o afară din desbatere în studiul de faţă. Să nu uităm apoĭ că tocmaĭ Celţiĭ, nu Slaviĭ, nicĭ Germaniĭ, aŭ fost în vechime clăditorĭ specialĭ aĭ monumentelor de pétră brută: «cormlechĭ», «peuvanĭ», «men-«hirĭ», barowĭ», «galgalĭ», etc.

«Decì singura conclusiune la care ne este permis până acum a ajunge printr'o cercetare sciinţifică metodică este că originea *Cheilor Bîculuĭ*, anterióră ereĭ creştine, se datoréză naţionalităţiĭ celeĭ celtice a Bastarnilor: dînşiĭ şi-aŭ fost format din Basarabia sudică o formidabilă cetate, încunjurată din treĭ părţĭ de Prut, Nistru, gurile Dunăriĭ şi Marea Négră, iar din partea a patra apĕrată de o zidărie gigantică, din care, după o durată de două miĭ de anĭ, secolul viitor nu va maĭ găsì nicĭ o urmă.»

Acésta scrie d-l B. P. Hasdeŭ despre *Cheile Bîculuĭ*. De la apariţiunea acesteĭ importante scrierĭ, suntem veselĭ a puté şi noĭ adaoge cevà la cele arătate de eruditul nostru istoric şi filolog. Unul din profesoriĭ ruşĭ de la liceul din Chişinĕŭ, d-l Cerneawsky, ocupându-se de geografia Basarabieĭ şi călĕtorind singur prin unele locurĭ, în descrierea văiĭ rîuluĭ Bîcul, scrie următórele în manuscriptul sĕŭ: (1)

«Pentru a străbate din valea Bugéculuĭ spre înfundătura (cotlovina) din Bălţĭ, dincolo de Orheiŭ, singura cale este aceea care duce spre Orheiŭ din Chişinĕŭ prin Paşcanĭ; dar şi acì călĕtorul e oprit prin veriga munţilor, carĭ la nord se încep cu înălţimea munteluĭ Măgura. Acéstă configuraţiune a soluluĭ Basarabieĭ centrale firesce c'a fost şi causa pentru care în anticitate popórele slave, carĭ locuiaŭ la sudul Basarabieĭ şi dincolo de Nistru, precum şi la gurile sale, aŭ numit acéstă parte a ţěriĭ «*ugol*». Linia Bîculuĭ, care se isprăvesce spre nord-vest tocmaĭ prin linia verigeĭ munteluĭ Măgura, iar de la sud-vest prin satul *Ungheni*, nume ce derivă din cuvîntul moldovenesc *unghiŭ*,

---

(1) Manuscriptul acesta se află acum în mânile nepotuluĭ autoruluĭ, d-l M. Condratsky.

forméză un unghiŭ ascuţit perfect, care desparte Basarabia de la nord de Basarabia de la sud. Configuraţiunea acestuĭ unghiŭ neapĕrat că a fost observată de tóte popórele slave imediat ce treceaŭ Nistrul şi se aşezaŭ în Bugéc. Ca popóre de câmpiĭ nemărginite, Slaviĭ în mersul treptat spre apus întîlniaŭ pentru întâia dată în calea lor înălţimĭ àşà de uriaşe ca Măgura, şi acéstă verigă trebuià să-ĭ impresioneze.»

Din altă parte, unul din amiciĭ noştri, Român din Basarabia, d-l Alex. Petica, după ce a cetit magistrala cercetare despre *Cheile Bîculuĭ* a d-luĭ B. Hasdeŭ, scrie în acéstă privinţă următórele din Chişineŭ: «*Cheile Bîculuĭ* nu s'aŭ distrus pînă acum şi chiar secolul viitor totuşĭ va maĭ moştenì cevà din rĕmăşiţele uriaşuluĭ zid, care altă dată a despărţit Basarabia în două jumătăţĭ. In codriĭ mănăstiriĭ Căprienĭ, prin desişul pădurilor, pe drumul spre Lozova, cale de vre-o opt verste, se află şi acum 23 petróie marĭ, aşezate în pămînt, carĭ forméză un adevĕrat zid, aşà că drumul le încunjură; aceste 23 petróie ocupă în lungime o distanţă de peste 9 stînjenĭ, fie-care pétră e de doĭ coţĭ cel puţin de-asupra pămîntuluĭ. Poporul d'acolo povestesce despre aceste petre următórea legendă: pe timpul Tătarilor, un călugăr din mănăstirea Hîncul sĕŭ Vărzăresci, mergĕnd prin pădure a fost întîmpinat pe acest loc de Tătarĭ, carĭ mergeaŭ pe o cărare unul după altul; călugărul, speriat, s'a întors către păgânĭ şi i-a afurisit cu o cruce ce aveà pe pept, şi într'o clipă toţĭ Tătariĭ s'aŭ prefăcut în lespeḑĭ, carĭ aŭ şi rĕmas loculuĭ.»

Valul luĭ Traian. Valurile, carĭ trec Basarabia meridională de-a curmezişul de la Prut spre Nistru, sunt în genere cunoscute sub denumirea de *valurile luĭ Traian.*

Despre direcţiunea principală a acest valurĭ vorbesce Cantemir în Cronica Moldoveĭ, arătând direcţiunea lor de la Dunăre şi Prut spre rĕsărit.

In partea Basarabieĭ, pe care am perdut-o după Tractatul de la Berlin, mergĕnd de la Prut spre rĕsărit, trece aşà numitul *valul luĭ Traian de jos.* Acest val se începe lângă satul Vadul-Isachi şi, încovoiându-se, trece până la punctul de la méḑă-nópte al laculuĭ Ialpug; acì, trecĕnd pe lângă colonia bulgară Tabac, se îndréptă spre méḑă-ḑi şi se is-

prăvesce lângă lacul Catlabug. Acì, în apropiere de vechia şosea dintre Akkerman şi Ismail, se desparte, aprópe sub un unghiŭ drept, de *valul de jos al luĭ Traian*, o altă ramură de val, care ieà direcţiunea spre nord-rĕsărit şi printr'o linie sfărâmată merge de de-asupra laculuĭ Catlabug şi laculuĭ Chitaĭ, ajungênd în apropiere de satul rusesc Spascoe, de unde apoĭ se îndréptă direct spre rĕsărit până la lacul Cunduc.

Spre nord-apus de Akkerman, pe scoborîşul maluluĭ înalt al Nistruluĭ, lângă satele Hanchişla, Tudorova şi Carcmasî, se vĕd pe alocurea rĕmăşiţele unuĭ val, pe care poporul îl numesce *valul zmeilor*, iar Ruşiĭ, confundând cuvîntul zmeŭ cu cuvîntul rusesc «şérpe», îl numesc *valul şerpilor*. Maĭ departe spre nord, acolo unde rîul Botna îşĭ revarsă apele în Nistru şi se formézǎ mlaştine marĭ, în apropiere de satul Chircaescĭ, se începe iarăşĭ un val, cunoscut sub nume de *valul de sus a luĭ Traian*, care merge la început pe malul înalt (cel stâng) al rîuluĭ Botna, de unde apoĭ fără a se întrerupe trece spre apus întréga Basarabie în curmeziş şi se isprăvesce lângă Leova de pe Prut.

De la tîrguşorul Leova până la Vadul-Isachi, în fostul judeţ Cahul, de-alungul maluluĭ Prutuluĭ, se vĕd asemenea rĕmăşiţe de urme ale unuĭ val.

Maĭ există în Basarabia şi prin alte locurĭ rĕmăşiţe vĕdite încă de aceste valurĭ, făcute de mâna omuluĭ. Aşà în judeţul Soroca există un val între satul Solonţa şi satul Senatovca; în judeţul Orheiŭ un val între satul Malovata şi satul Jose; de acì acest val trece în Podolia.

Afară de legenda istorică, care pretinde că aceste valurĭ aŭ fost făcute de Impĕratul Traian pentru a apĕrà ţéra de năvala barbarilor, sunt alţiĭ, ca Weltmann, carĭ emit părerea că aceste valurĭ aŭ fost ridicate de înşişĭ barbariĭ. Malte-Brun, vorbind de Bastarnĭ, ca şi d-l B. P. Hasdeŭ în privinţa Cheilor Bâculuĭ, emite părerea că aceste valurĭ aŭ fost ridicate de eĭ pentru a se apĕrà de Romanĭ; alţiĭ încă sunt de părere că valurile saŭ cel puţin *valul de jos al luĭ Traian* a fost făcut de Geţĭ, pentru a se apĕrà de năvala Hunilor. (1) Orĭ-cum, până acum nu ne este cunoscută absolut nicĭ o lu-

(1) Записки Одесск. общ. истор. и древн, II, p. 805.

crare metodică privitóre la aceste rĕmăşiţe antice, analogă cu cea datorată maestruluĭ descriitor al *Cheilor Bîculuĭ.*

Cetăţile întărite, opera Genovesilor, se află pe linia Nistruluĭ. Pe alocurea aŭ rĕmas din aceste antice cetăţĭ nisce turnurĭ dărîmate, aşà există ruine de cetăţĭ genovese pe la Hotin, Bender şi Akkerman. La Soroca există ruinele uneĭ cetăţĭ genovese; lângă satul Palanca, pe malul Nistruluĭ, în judeţul Akkerman, asemenea aŭ existat dărâmăturile unuĭ turn antic, care însă a dispărut pe la 1858, fiind distrus până în temelie de către locuitorĭ.

Lângă oraşul Orheiŭ, în pădure, acum douĕ-ḑecĭ de anĭ, existaŭ ruinele cetăţiĭ dacice *Petrovada.* Acum, dın aceste ruine n'a maĭ rĕmas absolut nimic. Lângă satul Brănescĭ de lângă Orheiŭ, există în pămînt maĭ multe subterane cu pivniţe spaţióse pardosite cu pétră cioplită, iar de-asupra acestor subterane sunt rĕmăşitele unor ziidurĭ şi împrejurul zidărieĭ rîpĭ. Acì anticariĭ ruşĭ aŭ găsit maĭ multe lucrurĭ antice şi monete.

Maĭ sus de Soroca, în stâncile maluluĭ Nistruluĭ, există urmele unor întărirĭ uriaşe, precum şi ruinele uneĭ bisericĭ creştine construite în pămînt.

Din timpurile domnieĭ gloriόse a luĭ Stefan-cel-Mare aŭ maĭ rĕmas urmele unor întărirĭ ale cetăţiĭ Hotinuluĭ şi ale cetăţiĭ Akkermanuluĭ, asemenea şi întăririle cetăţiĭ Soroca şi dărâmăturile cetăţiĭ Huşa de pe Nistru; maĭ jos de tîrguşorul Căuşanĭ, în apropiere de satul Ciobürcea, unde altă dată a existat o părcălabie, sunt ruinele unor întărirĭ.

In Bugéc, lângă Tatar-Bunar, există o mare întărire făcută de pămînt; asemenea întărirĭ de pămînt se vĕd şi lângă satul Căuşaniĭ-vechĭ.

Lângă Soroca, am omis a maĭ notà existenţa rĕmăşiţelor unor redute construite de Petru-cel-Mare pe la 1711.

Movile. In Basarabia meridională, există în maĭ multe locurĭ nisce movile, unele ridicându-se solitar în mijlocul câmpiilor, altele în grupurĭ de cincĭ, şése, ḑece. Aceste movile sunt făcute in timpurĭ fórte vechĭ de către popórele carĭ aŭ locuit Basarabia în anticitate. Unele din aceste movile sunt mormintele şefilor schiţĭ. Schiţiĭ aveaŭ obiceiul de a ridicà pe mormîntul Regilor lor mormane marĭ de pămînt. De asupra acestor morminte, pe vîrful movilelor, eĭ puneaŭ că-

pĕţine de caĭ, înfipte în prăjinĭ. (1) Dar afară de Schiţĭ, şi Daciĭ aveaŭ asemenea obiceiul, după ce ardeaŭ rĕmăşiţele pămîntescĭ ale şefilor lor, să ridice de-asupra urnelor cu cenuşe mormane de pămînt. Bugnion, în scrierea sa despre Basarabia (2), vorbind de aceste movile, ḑice că «într'una din aceste movile desgropate s'aŭ găsit osemintele unuĭ om de o statură înaltă, spătos, cu căpĕţina mare; lângă mâna drépta a scheletuluĭ erà un paloş, lângă mâna stângă desemnul uneĭ pasĕrĭ şi nisce nasturĭ de os». «Intr'o altă movilă destupată s'aŭ găsit mormane de oseminte omenescĭ, iar într'o altă movilă o cuirasă şi o scară de aur de la şea.»

D-l Manstein a făcut în anul 1730 maĭ multe săpăturĭ în Bugéc şi, desvelind unele din aceste movile, n'a găsit în ele decât urne cu cenuşă şi monete antice. (3)

Există însă movile a căror anticitate nu este tocmaĭ mare; despre asemenea movile locuitoriĭ posedă încă legende. Aşà de pildă lângă Bălţĭ, pe malul rîuluĭ Reut, există o movilă pe care poporul o numesce «Movila tătăréscă», povestind cum că acolo s'a îngropat fiul unuĭ Han Tătar, care s'a înecat în rîul Reut. Lângă satul Varniţa, din judeţul Bender, există douĕ movile una lângă alta. Poporul numesce pe una din aceste movile *Movila Sveḑilor*, iar pe alta *Movila Turcilor*, povestind că în cea dintâiŭ s'aŭ înmormîntat Sveḑiĭ luĭ Carol XII, iar în cea a-doua Turciĭ căḑuţĭ în lupta de sub Bender.

Un tip deosebit de movile se ivesce anume pe locurile cu orizont deschis, atât lângă Prut cât şi lângă Nistru, asemenea chiar şi în câmpiile Bugéculuĭ. Aceste movile aŭ un *ensemble*, fiind distanţate una de alta în mod întru câtva sistematic. Se crede cum că aceste din urmă movile serviaŭ de avant-posturĭ pentru sentinelele carĭ veghiaŭ pentru ca locuitoriĭ loculuĭ să nu fie surprinşĭ de năvala némurilor sĕlbatice. Aceste movile se asémĕnă mult în formă cu movilele din Podolia, Herson şi stepele Ociacov.

Movilele de acest tip, carĭ există în Basarabia, formézä maĭ cu sémă douĕ liniĭ deosebite. Una din aceste liniĭ începe

---

(1) Bugnion. *La Bessarabie ancienne et moderne*, p. 19–20.

(2) *Ibidem*.

(3) *Зап. Одесс. Общ. исторіи и древн*, III, p. 351, art. d-luĭ Spasky. Asemenea *Voyages du professeur Pallas dans plusieurs provinces de l'Empire de Russie*, IV, p. 242—246. Paris 1793.

cam la patru kilometri în jos de Bender şi merge în semi-cerc pe drumul spre Căuşanĭ, iar de acì se îndréptă brusc spre Nistru ; ultima movilă din acéstă linie se află lângă satul Copanca. Aceste movile în popor aŭ numele lor respectiv: movila de lângă Bender se numesce «Movila Potiomkin», altă movilă lungăréţă spre sud se numesce «Movila Sveḑilor», maĭ jos o altă movilă se numesce «Suvarov». Movila de lângă satul Chircaescĭ se numesce «Movila Îndragostiţilor saŭ Drăguţilor»; movila de lângă satul Copanca se numesce «Movila Hanuluĭ»; două movile de lângă satul Şorba se numesce «Movilele Gemenilor».

O altă linie de movile de acelaşĭ tip există în judeţul Iaşĭ (Bălţĭ) şi se începe lângă Prut, acolo unde sunt gurile rîuleţuluĭ Ciugur, anume între satele Costescĭ şi Brănescĭ. Pe aceste movile poporul le numesce *Suta de movile.*

---

(1) Kraschewsky, *Wspomnienie Odessy, Iedyssanu, Budzaku,* III, p. 116.

CARTEA V.

AGRICULTURA. — PROPRIETATEA FUNCIARĂ ȘI DISTRIBUIREA SA. — POMICULTURA.— GRĂDINĂRITUL.— VITICULTURA.— ALBINĂRITUL. — SERICICULTURA.— TUTUNUL. — CRESCEREA VITELOR. — SILVICULTURA. —PESCUITUL.

I.

AGRICULTURA.

Gospodăria agricolă depinde direct de calitatea soluluĭ, climatul și caracterul poporuluĭ țěriĭ; dependința acésta însă, fiind studiată maĭ profund, ne arată că, pe cât caracterul poporuluĭ uneĭ țěrĭ pune sigiliul sĕŭ special asupra gospodărieĭ agricole, tot așà și cultura unor anumite plante la urma urmelor întipăresce propriul sĕŭ caracter asupra moravurilor și caracteruluĭ poporuluĭ, care cultivă și se hrănesce cu acele plante cultivate.

In al doilea rînd, asupra gospodărieĭ agricole are înrîurire mare debușeul producțiuniĭ agricole, precum și capacitatea industrială a locuitorilor.

Basarabia, mărginită de albiile Nistruluĭ și Prutuluĭ, precum am vĕḑut, se întinde de la méḑă-nópte spre méḑă-ḑi peste 5°; de aceea, firesce, climatul eĭ, precum și solul, variază și se deosibesce.

Platoul fertil al Hotinuluĭ, cu malurile sale pitorescĭ de-a-lungul Prutuluĭ și Nistruluĭ, cu pădurile de la Orheiŭ, se deosibesce mult de stepele Bugéculuĭ.

Intr'o ţéră aşà de variată prin bogăţiile sale naturale, firesce că şi agricultura se deosibesce mult.

Cu tóte aceste însă, agricultura şi crescerea vitelor sunt şi rĕmân ocupaţiunea de căpetenie a omuluĭ în acéstă parte a vechiuluĭ pămînt românesc. Uşurinţa de a transportà produsele agricole, cererea mare a acestor produse în Galiţia, Rusia şi la Odesa, portul de export de pe mare, fac din Basarabia un adevĕrat grânar.

Pentru a da o apreciare dréptă a importanţeĭ acestuĭ grânar, cred bine a amintì acì în trăsurĭ marĭ topografia Basarabieĭ, despre care am vorbit dejà pe larg la începutul volumuluĭ nostru.

Prutul şi Nistrul, eşind din munţiĭ Carpaţĭ, compun cadrul natural al Basarabieĭ; veriga de la sud a înălţimilor, care intră în acest cadru, se isprăvesce printr'un platoŭ între Bălţĭ şi satul Cornescĭ. Acéstă verigă forméză linia de despărţire a ambelor basenurĭ de apă, carĭ adapă acéstă ţéră. De acì spre mare solul se înclină treptat şi la vre-o treĭ-ḑecĭ kilometri de la Chişinĕŭ în jos se încep dejà câmpiile Bugéculuĭ.

Albiile rîurilor, bălţile, pârlógele, ravinele formate de pîrae şi isvóre incadréză acì tóte văile (numite de geografĭ *vallées d'érosion*) carĭ, începênd de la platoul Bălţilor, cu cât rîurile se apropie de revĕrsarea lor în Nistru, Prut şi Dunăre, se tot lărgesc maĭ mult şi maĭ mult, malurile devin tot maĭ jóse, iar câmpiile între rîurĭ maĭ largĭ—şi fauna, supusă influenţeĭ vînturilor de la sud, slăbesce şi se micşoréză.

Climatul de la méḑă-nópte e continental, cel de la sud are tóte calităţile şi defectele unuĭ climat de mare, adecă e variabil, cu ernele schimbătóre şi puţin constante, cu vînturĭ carĭ usucă, cu lipsă de plóie în partea câmpósă, din causa absenţeĭ pădurilor.

Aşà dar împrejurările naturale climatice sunt propice în Basarabia—la nord pentru agricultură, la sud pentru crescerea vitelor.

Stratul superior al soluluĭ sĕŭ, *huma*, e în Basarabia de o calitate superióră, aşà în cât dînsul anume e temelia întregeĭ avuţiĭ naturale. Dar, precum se scie, *huma* (terre végétale) nu este singurul strat al soluluĭ care influenţéză direct asupra fertilităţiĭ şi bogăţieĭ uneĭ faune; huma com-

Gravura acésta este făcută după o gravură săpată pe o fóie de aramă, executată de gravorul Schutz la 1790. Originalul este acum proprietatea d-luĭ Daşkoff ; pe gravură jos se află următórea inscripţiune în limba rusă :

Remiterea fortăreţeĭ Bender Luminăţieĭ Sale d-luĭ Feldmareşal Principele Potemkin, 4 (16) Novembre 1789.

pune în general stratul care zace de-asupra unuĭ alt strat de sub-sol. Acest din urmă strat constitue un fel de intermediar între stratul stâncos şi huma. Sub-solul de-asupra căruia zace huma jócă şi el un mare rol în viéţa vegetalelor, şi anume în ceea ce privesce pătrunderea şi conservarea umidităţiĭ şi căldureĭ înmagasinate.

Huma în Basarabia posedă un mic adaos de nisip şi lut. Malurile rîurilor, în genere, pe înălţimĭ, aŭ humă argilósă amestecată cu petriş (gravier), iar în văĭ lutósă şi nisipósă. In general geologiĭ clasifică huma din Basarabia printre aşà numită *terre à fromont*. Pămînturile nisipóse de lângă rîurĭ sunt excelente pentru cultura grîuluĭ, porumbuluĭ, secareĭ şi inuluĭ, iar cóstele délurilor pentru viĭ. Locuitoriĭ tocmaĭ de aceste calităţĭ inherente pămîntuluĭ se şi călăuzesc în gospodăria lor agricolă.

Huma Basarabieĭ până acum n'are nevoe de îngrăşare ; singurul mijloc care se practică pentru a redà pămîntuluĭ fertilitatea sleită de cultură constă în a-l lăsà pentru un timp óre-care să se odihnéscă. Pămîntul lăsat ast-fel în voia natureĭ, se acopere cu buruienĭ tufóse şi înalte; apoĭ, recăpătând putere se transformă treptat în câmpiĭ acoperite cu măzërică, pireŭ şi alte erburĭ; în fine, pe icĭ şi pe colea începe a apăré *scipa pennata*, şi apariţiunea acesteĭ plante o consideră agricultoriĭ ca semn că pămîntul s'a odihnit şi a recăpëtat putere. Procesul de refacerea pămîntuluĭ se produce deci cu ajutorul propriilor forţe ale natureĭ, pe calea descompuneriĭ plantelor şi a reformăriĭ prin fermentaţiune a sărurilor şi alcaloiḑilor. Este saŭ nu raţională acéstă metodă de a lăsà pe séma natureĭ repararea forţelor pămîntuluĭ, lăsăm pe ómeniĭ competenţĭ a se pronunţà.

Sistema de irigaţiune în Basarabia în întinderĭ marĭ până acum nu se póte aplicà, din causă că rîurile şi tóte apele se află în ravine adîncĭ, pe când pămîntul de arătură şi câmpiile sunt pe locurile înalte, unde e anevoe de a urcà apa. In Basarabia irigaţiunea se practică numaĭ pe locurile jóse, unde sunt bostănariĭ şi grădinăriĭ.

Deosebirea dintre pămîntul Basarabieĭ de sus şi cel al ţëriĭ de jos constă în *treptata micşorare* a grosimiĭ stratuluĭ de humă, care în părţile păduróse de la méḑă-nópte ajunge la grosimea de un cot şi maĭ mult, precum de pildă în valea

Bîculuĭ, a Ciugureĭ, de-alungul Reutuluĭ și a Racovĕțuluĭ; iar în Bugéc abià posedă o grosime de 20—25 centimetri, așà în cât plugul, rostogolind-o, descopere dejà stratul nisipos saŭ argilos al sub-soluluĭ.

Precum am ḑis maĭ sus, sub-solul acesta se compune din argil, mergel, nisip și petriș (gravier); însă aceste ingrediente rare-orĭ se găsesc curate de orĭ-ce amestecătură, ba din contra sunt între ele amestecate. La nord și în centrul Basarabieĭ sub-solul se compune maĭ cu sémă din argil compact și lipos, amestecat cu mergel; la sud sub-solul e nisipos și amestecat cu petriș, din care causă nu reține umeḑéla, inmagasinată pentru huma suprapusă.

De la calitatea pămîntuluĭ depinde bogăția vegetațiuniĭ și varietatea pădurilor Basarabieĭ de sus, unde planta își are rădĕcinile înfipte într'un pămînt fertil, așezat pe un strat lutos, reservoriŭ natural al umidităţiĭ înmagasinate, care este datorită straturilor superióre ale soluluĭ. Din contră, sub-solul nisipos al Basarabieĭ din sud face ca apele să se scurgă prin el maĭ jos, așà că rădĕcina plantelor, neavênd umiditate îndestulătóre, sufere de secetă. De aceea în sudul Basarabieĭ e mare nevoe de pădurĭ, plantațiunea pe acolo își capĕtă vlaga numaĭ din *humă*, care vara în câte-va ḑile se usucă. Atuncĭ câmpiile din Bugéc se prefac în stepe arse de sóre. Numaĭ pe alocurea, unde cresce trestia, adecă prin locurile mlăștinóse și de-alungul apelor curgĕtóre, se maĭ păstréză cevà verdéță, încunjurată de pretutindenea de câmpiĭ ingălbenite, triste, monotone.

Agricultura și crescerea vitelor sunt totușĭ ocupațiunea principală a locuitorilor Basarabieĭ. Mulțumită influențeĭ omuluĭ asupra natureĭ, împrejurările defavorabile pentru aceste două ocupațiunĭ principale ale sale încet cu încetul dispar și, treptat cu ameliorările făcute, agricultura își lărgesce cercul sĕŭ de domnie, transformând pășunele și fînețele de altă dată în ogóre.

In județele de sus: la Hotin, parte din județul Bălțĭ, Soroca, Orheiŭ, agricultura e dejà întru cât-va rațională și modernisată. Acésta se datoresce de o parte faptuluĭ că pămîntul acì e scump, iar de alta că poporațiunea e destul de désă. Agricultorii din acéstă parte a Basarabieĭ sunt

descendenţiĭ unor generaţiunĭ întregĭ de agricultorĭ, iar moşiile sunt gospodărite de înşişĭ moşieriĭ.

La sud, în judeţele de jos, în mijlocul câmpiilor întinse, pasc milióne de animale domestice, iar pe alocurea, cu ajutorul maşinelor agricole, lanurĭ de bucate încep a ocupà locurile vestite altă dată ca păşune.

Dar în genere în Bugéc până acum modul de a gospodărì e cu desăvîrşire primitiv. Fără nicĭ o cumpĕnire, proprietarul pămîntuluĭ ridică ţelina sub in saŭ grîŭ şi, după ce a sleit pămîntul cu desăvîrşire, culegênd acelaşĭ product 5 — 7 anĭ de-a rîndul, îl lasă să se odihnéscà termin de 4—5 anĭ. In acéstă privinţă maĭ cu sémă sunt vestiţĭ arendaşiĭ Evreĭ şi Ruşĭ.

Din causa abundenţeĭ pămîntuluĭ, precum şi a depărtăriilor marĭ între sate şi câmp, din causa drumurilor rele de comunicaţiune şi maĭ presus de tóte din causa lipseĭ de braţe, ar fi de sigur avantagios pentru Basarabia sistemul schimbăriĭ semănăturilor. Acest sistem însă până acum nu se practică decât de agricultoriĭ fruntaşĭ. Mulţimea face gospodărie primitivă, sémĕnă aceeaşĭ plantă până la sleirea pămîntuluĭ şi apoĭ, fără a da ţarineĭ timpul necesar pentru a-şĭ reparà puterea, din noŭ începe a cultivà aceeaşĭ plantă.

Pămîntul Basarabieĭ, după datele statisticeĭ oficiale ruse, este despărţit, după calitatea sa şi modul de gospodărie agricolă, în următorul mod:

JUDEŢE	Sub acarete grădinĭ, livedĭ, viĭ.		De arătură, păşune, fineţe.		Lemne de construcţiunişi de foc.		Pămînt sterp.	
	Deseat.	Stînj.	Deseatine	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.
Hotin . . .	34.825	175	256.392	110	46.340	472	7.514	267
Soroca. . .	95 791	1.472	293.638	1.200	25.402	2.155	6.921	1.866
Bălţĭ. . . .	142.609	635	349 021	1.216	22.600	223	10.723	522
Chişineŭ. .	57.149	266	208.556	1.293	77.923	1.741	3.209	232
Bender . .	54.496	383	492.620	1.702	27.704	110	14.855	1.856
Akkerman .	190.304	1.370	502.811	1.789	2.100	2.070	32.083	512
Orheiŭ. . .	76.470	869	251.107	1.251	51.662	1.942	5.065	1.049
Ismail. . .	48.320	213	572.000	1.200	43	127	16.232	1.250
Total . .	699.965	570	2.880.868	2.570	253.827	1.647	96.804	3.354

Din acéstă tabelă reese că Basarabia posedă 70% din totalul pămîntuluĭ bun pentru arătură şi fîneţe, sub acarete, grădinĭ şi seliştĭ de tot felul sunt 20%, pădurile ocupă numaĭ 8% şi pămîntuĭ sterp 2%.

Din cele 2.880.000 deseatine pămînt, după arătările statisticeĭ *Zemstvo*-uluĭ, peste 1.600.000 deseatine, adecă 50%, sunt ocupate propriŭ ḑis cu bucate, iar numaĭ restul e sub fîneţe şi păşune.

In anul 1895 recolta întrégă a Basarabieĭ, adunată de pe acest spaţiŭ cultivat, a dat: bucate de tómnă: *secară* 7.478,5 miĭ de pud (1), *grîŭ* 14.125,7 miĭ de pud; bucate de primăvară: *grîŭ* 95.389.000 pud, *secară* 3.863.000 pud, *orz* 162.312 pud, *griş* 955.000 şi *rîn* 75.139.000 pud. In ceea ce privesce *porumbul* datele lipsesc.

Tot după statistica Zemstvo-uluĭ, pe fie-care cap de locuitor din Basarabia venià în acest an câte 1 deseatină fără cevà de arătură şi câte 1¾ deseatine de fie-care cap de locuitor rural.

Din punctul de vedere al proprietăţiĭ, pămînturile Basarabieĭ se împart în următorul mod:

Pămîntul oraşelor:

Hotin	2.224	deseatine
Bălţĭ.	1.355	»
Soroca	2.036	»
Orheiŭ	1.286	»
Chişineŭ	4.322	»
Bender.	5.870	»
Akkerman	4.289	»
Cahul	1.003	»
Ismail	3.270	»
Bolgrad	2.127	»
Renĭ	1.201	»

Acéstă suprafaţă nu este, firesce, ocupată propriŭ ḑis de seliştea oraşelor, ci figuréză numaĭ ca pămînt al oraşelor, fără chiar să fie cuprins în zona lor. Parte din el se află

(1) Pud=40 funturĭ rusescĭ. Funtul rusesc=0,40949 kilogram saŭ un kilogram este egal cu 1,22095 funt. Aşà că un pud=0,16381 chintal noŭ (100 kilogr.) saŭ un centner=3,05237 pud.

sub păşune şi viĭ. Coloniile stabilite pe pămîntul domeniilor statuluĭ ocupă un spaţiŭ de 284.126 3/4 deseatine; în cifra acésta însă nu intră de loc pămîntul domenial ce se află în cele treĭ judeţe de la sud a Basarabieĭ alipite la Rusia după Tractatul din Berlin. Din acéstă suprafaţă sunt:

Sub seliştea coloniilor . . . 3.419 deseatine
Arăturĭ şi fîneţe . . . . . . 262.280 »
Pămînt sterp . . . . 18.427 3/4 »

Administraţiunea domeniilor statuluĭ posedă în Basarabia:

JUDEŢE	Sub selişte	Sub arătură	Pămînt sterp
Hotin . . .	462	8.377	4.31 3/4
Bender . .	1.233 3/4	117.234 1/2	7.553
Akkerman .	1.723 1/4	136.669	10.443

Totalul pămîntuluĭ domenial este deci în judeţul Hotin 9.270 1/4 deseatine, în judeţul Bender 126.021 1/4 deseatine şi în judeţul Akkerman 148.835 1/4. Afară de acésta, *pădurile statuluĭ* în Basarabia ocupă un spaţiŭ de 13.352 1/2 deseatine.

Totalul pămîntuluĭ, care aparţine în Basarabia coloniilor germane, este de 130.612 deseatine, 1.968 stînjenĭ (1) şi se împarte în următorul mod:

PĂMÎNTUL SUB:	DESEATINE	STÎNJENĬ
Seliştea coloniilor	3.040	1.600
Păşunĭ	48.147	150
Fîneţe	34.349	1.200
Plantaţiunĭ	2.402	133
Drumurĭ, mlaştine	3.051	367
Arătură	39.621	936

(1) Cifra acésta e arătată în darea de sémă a Zemstvo-uluĭ din anul 1882.

Pămîntul coloniştilor Bulgarĭ. Coloniştiĭ Bulgarĭ posedă în Basarabia peste 285.386 deseatine pămînt şi anume:

OCOLURĬ	Sub selişte	Sub arătură	Păşune	Fîneţe	Pădure
Bugécul-de-jos	2.829 d	23.876 d.	48.612 d. 755 st.	54.413 d. 1.200 st.	1.549 d. 1.200 st.
Bugécul-de-sus	1.438 d. 324 s.	30.739 d.	43.025 d. 1.494 st.	37.997 d.	813 d. 1.300 st.
Judeţul Ismail	503 d. 1.700 s	9.435 d.	15.836 d.	13.930 d.	368 d
Total . .	4.771 d.	64.050 d.	107.492 d.	106.340½ d.	2.731 d.

Iar pămîntul Cazacilor din Noua-Rusie (Novorosiiski), care se află în judeţul Akkerman, se împarte în:

Pămînt sub selişte	4.524 deseatine,	1.901 stînjenĭ
» de arătură	51.557 »	» »
Total . . .	56.081 deseatine,	1.901 stînjenĭ

Pămîntul mănăstirilor. Pămînturile mănăstirilor din Basarabia sunt saŭ proprietatea închinată mănăstirilor de la Athos, Sinai şi Ierusalim, saŭ proprietatea statuluĭ român, precum am arătat dejà în capitolul privitor la averea mănăstirilor. Deşì în scrierile rusescĭ privitóre la acéstă cestiune nu există până acum nicĭ o lucrare completă, totuşĭ, din datele culese din dările de sémă eparchiale (1), reese că cantitatea pămîntuluĭ care aparţine mănăstirilor este următórea:

JUDEŢE	DESEATINE	JUDEŢE	DESEATINE
Hotin	15.385	*Bălţĭ*	58.954
Soroca	70.318	*Bender*	5.600
Orheiŭ	35.970	*Akkerman* . . .	10.450
Chişineŭ	45.293	Total . . .	242.000

Aşà dar, totalul pămîntuluĭ care aparţine mănăstirilor formézā în Basarabia un domeniŭ de peste 242.000 deseatine, adecă ocupă un spaţiŭ care face o şeptime din spaţiul în-

(1) *Епархіальныя Вѣдомости*. 1892.

treg al Basarabieĭ. Din acéstă cantitate de pămînt însă, mănăstirilor propriŭ ḑis le aparţin numaĭ 26.636 deseatine; restul este proprietatea mănăstirilor grecescĭ. Pămîntul direct pendinte de mănăstirile din Basarabia se împarte după mănăstirĭ în următorul mod:

Mănăstirile de călugărĭ.

MĂNĂSTIRĬ	DESEATINE
Herbovĕţul .	2 414
Hârjauca . .	1.755
Saharnenĭ . .	420
Ţigănescĭ . .	50
Curcova . . .	3.900
Dobruşa . . .	3.652(1)
Frumuşica . .	1.720
Şaba	910
Hîncul . . .	1.050
Vărzărescĭ .	190
Călăraşĭ . . .	300
Surucenĭ .	616
Episcopia din Chişineŭ	3.440(2)

Mănăstirile de călugăriţe.

MĂNĂSTIRĬ	DESEATINE
Tabora . . .	285
Chirova . . .	149
Coşeleva . .	60
Reciul	445
Grădiştea . .	?

După un dosar care se află în archiva consistoruluĭ din Chişineŭ, cu titlul: *Despre numĕrul mănăstirilor de peste graniţă* (za-granicĭnich) *şi cantitatea pămîntuluĭ ce posedă aceste mănăstirĭ în Basarabia*» reese că mănăstirile următóre posedă moşiĭ în Basarabia:

Mănăstirea	*Golia*	41.805	deseatine
»	*Văratic*	2.000	»
»	*Némţ*	12.050	»
»	*Dancu*	1.800	»
»	*Todorenĭ*	5.200	»
»	*Slatina*	3.254	»

(1) Din acest pămînt numaĭ 1.872 deseatine aparţin mănăstiriĭ, iar restul de 1.790 sunt închinate Sfîntuluĭ Mormînt.

(2) Tot Episcopia din Chişineŭ maĭ posedă lângă Akkerman 10.450 deseatine pămînt.

Mănăstirea *Frumósa*	10.875	deseatine
» *Dobrovĕţ*	400	»
» *Cetăţuia*	1.200	»
Mitropolia *Moldoveĭ*	3.350	»
Epitropia *Gusti*	8.879	»
Mănăstirea *Căprienĭ*	26.164	»
» *Sf. Mormînt* . .	51.800	»
» *Popăuţenĭ* . . .	1.440	»
» *Sf. Spiridon* din Iaşĭ.	23.970	»
» *Erinopol*	800	»
» *Aron-Vodă* . . .	885	»
» *Sf. Bogdan* . . .	2.400	»
» *Pângăraţĭ* . . .	800	»
» *Athos.*	903	»
» *Treĭ Ierarchĭ* . .	4.150	»
» *Borduşĭ*	3.000	»
Şcóla din *Scalpenĭ*	300	»
» » *Barabiu*	2.981	»

Despre modul cum se administréză aceste moşiĭ şi în ce anume chip se repartiséză venitul, am vorbit dejà în capitolul privitor la averea mănăstirilor.

Proprietatea funciară rurală în Basarabia. Proprietariĭ particularĭ posedă în Basarabia peste 2.270.000 deseatine pămînt, adecă peste $^{3}/_{4}$ din totalul pămîntuluĭ provincieĭ. După judeţe, acéstă proprietate se repartiséză în următorul mod:

JUDEŢE	DESEATINE
Hotin	318.242
Soroca	349.420
Orheiŭ	337.850
Iaşĭ	424.600
Chişinĕŭ	307.000
Bender	202.000
Akkerman	340.000

Cele treĭ judeţe din sudul Basarabieĭ n'aŭ intrat în acéstă tabelă, de óre-ce două din ele, Cahul şi Bolgrad, astăḑĭ sunt

contopite într'un singur județ, Ismail, ale căruĭ date statistice în acéstă privință lipsesc.

Din acéstă suprafață, care forméză proprietatea particulară în Basarabia, țĕraniĭ stăpânesc 61.528,5 deseatine pămînt (1) și arendéză 887.419 deseatine (2); acésta în afară de țĕraniĭ *domenialĭ*.

Recapitulând cele ḑise maĭ sus despre proprietatea funciară în Basarabia, putem dresà următorul tabloŭ privitor la

Distribuirea proprietățiĭ funciare :

JUDEȚE	No. deseatinelor sub județe și orașe	ȘI ANUME DESEATINE						
		sub orașe	Pămînt țĕrănesc domenial	Coloniĭ germane	Coloniĭ bulgare	Cazaciĭ.	Mănăstirile	Proprietatea particulară
Hotin . .	345.122	2,240	9.271	--	—	—	15.385	318.242
Soroca . .	421.775	2,037	—	—	—	--	70.318	349.420
Orheiŭ . .	375.100	1,280	—	—	—	—	35 970	337.850
Bălțĭ (3) .	484.954	1,400	—	—	—	—	58.954	424.600
Chișinĕŭ .	346 838	4,332	—	—	—	—	45.293	307.000
Bender . .	586.776	5,780	126.021	—	125.000	—	5.600	202.000
Akkerman	727.300	4,289	148 836	130.612	160.386	56.085	10 450	340.000
Total .	3.290.870	21.300	284 126	130.612	285.386	56 085	241.970	2.271.360

Aceeașĭ împărțire a proprietățiĭ în procente ni se înfățișéză în următorul mod:

Mănăstirile	posedă	7%	din totalul proprietățiĭ		
Coloniile germane	»	4%	»	»	»
Coloniile bulgare	»	8%	»	»	»
Țĕraniĭ domenialĭ	»	8%	»	»	
Cazaciĭ	»	2%	»	»	
Orașele	»	6%	»	»	
Proprietatea mică și cea mare	»	71%	»	»	»

După un vechiŭ *registru amănunțit al pămîntuluĭ din Basarabia, registru ce se află în archiva guvernamentală* din

(1) Сб. Бес, Ст. Ком.

(2) Опыты Стат. Изслѣдов. Ю Янжола. стр. 9. Приложеніе.

(3) Cadastrul deplin al moșiilor din acest județ pentru întâia oră se tipăresce maĭ jos, fiind alcătuit de autorul scrieriĭ de față.

Chişinĕŭ, reese că pe la 1857 eraŭ în Basarabia întrégă 900 de proprietarĭ marĭ funciarĭ, şi anume:

Nobilì creditarĭ (nemeşĭ) . . . . 500 moşiĭ
Nobilĭ individualĭ . . . . 100 »
Comercianţĭ . . . . 130 »
Mănăstirĭ . . . . 156 »

Numĕrul moşiilor răzescĭ nu este arătat în acest *registru*. De atuncĭ încóce firesce că lucrurile s'aŭ schimbat, maĭ cu sémă în ceea ce privesce numĕrul moşiilor nobilimiĭ ereditare, care a vîndut multe din moşiile sale de baştină.

Singur Rodocanachi din Odesa a cumpĕrat în Basarabia peste 40.000 deseatine.

Onor. d-l I. Kalinderu, în şedinţa Academieĭ de la 29 Martie 1898, făcênd maĭ multe observaţiunĭ şi constatând defectele şi lacunele carĭ există în serierea de faţă privitóre la Basarabia, între altele cu drept cuvînt a obiectat că în acest capitol privitor la împărţirea proprietăţiĭ nu se arată şi *proporţiunea de Românì printre proprietarĭ.* (1)

Mulţumind onor. d-n academician pentru sîrguinţa cu care mi-a atras atenţiunea asupra defectelor lucrăriĭ mele, am căutat să îndrept aceste defecte şi să umplu lacunele pe cât mi-a fost cu putinţă; n'am putut însă dresà întreg şi deplin cadastrul proprietăţilor rurale din Basarabia, care până acum nu există încă dresat şi tipărit oficial. Cu tóte acestea am isbutit a-mĭ alcătuì tabelele *depline* ale proprietăţilor rurale dintr'un singur judeţ, anume ale *judeţuluĭ Bălţĭ*, pe care le aştern acì maĭ la vale. Deosebire între judeţele *Hotin*, *Soroca*, *Chişineŭ* şi *Bender* neexistând de loc în acéstă privinţă, tabelele judeţuluĭ Bălţĭ ne daŭ o idee generală precisă în ceea ce privesce *proporţiunea proprietăţilor rurale ale Românilor* în Basarabia.

Aşà dar, putem ḑice cu siguranţă că proprietatea rurală în Basarabia nu s'a desnaţionalisat, ci până acum a rĕmas a Românilor.

(1) *Analele Academieĭ Române*, seria II, t. XX, p. 122.

Proprietățile rurale din județul Bălți.

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Alexandrenĭ (Zabricenĭ) a d-neĭ Marcobrun . . .	280
» » a țĕranilor	520
Alunişu » a țĕranilor	1.074
Asnaşenĭ (Micĭ) a familieĭ Catargi	1.083
» » a țĕranilor.	742
Alexandrenĭ (Zavedenĭ) a d-luĭ Pavel Leonard .	1.945
» » » coloniştilor Evreĭ . .	1.100
Alexandrenĭ (Catranîc) » familieĭ Ciuflea . . .	3.662
» » » țĕranilor.	1.004
Avramenĭ a mănăstiriĭ Treĭ-Ierarchĭ	495
» » țĕranilor	479
Alexandrenĭ (Iuganĭ) a familieĭ Bonaru	503
» » » țĕranilor.	181
Albinescĭ a d-luĭ Bucharin	3.634
» » țĕranilor	1.283
Bratuşanĭ » d-neĭ Aleinicoff	597
» » d-luĭ Petru Cuzminsky	1.072
» » d-neĭ Dobrograeva.	704
» » d-luĭ Niculae Gafencu	243
» » d-neĭ Ana Kuzminska	243
» » » Ecaterina Gafencu.	243
» » » Elena Gafencu.	243
» » țĕranilor	1.268
Bleşcenoуțĭ a d-luĭ Solomon	466
» » țĕranilor	523
Brânzenĭ (şi partea din jumătățĭ) a d-lor Ogonovicĭ şi Leondari	2.261
» (şi partea din jumătățĭ) a țĕranilor . .	1.112
Baraboĭ a țĕranilor	2.740
Boroseni-Noĭ a d-luĭ Râşcan	724
» » » » Ciolac.	2.088
» » » » I. Vasilewsky	650
» » » țĕranilor	1.017

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Boroseni-Vechĭ a d-neĭ Ecaterina Iamandi	700
» » » d-luĭ Vasile Iamandi	700
Balan a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	475
» » ţĕranilor	1.349
Biliceni » d-luĭ N. Osmalovsky	1.662
» » » Catargi.	1.662
» » ţĕranilor.	1.777
Beşenĭ » familieĭ Stîrcea.	1.086
» » ţĕranilor.	114
Brejenĭ » d-luĭ Andronovicĭ	590
Bălţĭ » copiilor luĭ Nicolae Catargi	3.348
» » » » Ioan Catargi	3.348
Slobozia-Bălţĭ a Sf. Spiridon din Iaşĭ	2.666
» » » ţĕranilor.	1.041
Buciumenĭ » d-neĭ Vartic	1.072
» » ţĕranilor.	466
Berescĭ a copilor d-neĭ Smaranda Bantîş . .	467
» » ţĕranilor	380
Blindescĭ » d-neĭ Adela Borisoff	599
» » ţĕranilor	428
Borsucenĭ a luĭ Roşca	957
Bachmut » familieĭ Ciolac	1.712
» » ţĕranilor.	484
Borsucenĭ » »	456
Burghelĭ (Socĭ) a familieĭ Ianuşevicĭ	1.921
» a ţĕranilor.	380
Bumbota » luĭ Carabet Anuş	2.796
» » ţĕranilor.	2.205
Bogdănescĭ a d-luĭ Tufescu	510
» » ţĕranilor	48
Bubleticiu » şcóleĭ grece din Scamensca	394
» » ţĕranilor.	634
Buzduganĭ » munteluĭ Athos	1.420
Boeşa » răzeşilor.	574

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ		Deseatine pămînt
Bocanĭ	a ţĕranilor.	1.355
Boghenĭ	» propr. Cvietcovsky	572
»	» răzeşilor	680
»	» luĭ Dimitrie Cuţilu.	176
Bisericanĭ	» răzeşilor	331
Butescĭ (Velicĭco) a răzeşilor		866
» (Stavro) » »		664
Bocşa, Miluşa şi *Cozacenĭ* a propr. D. Bantîş .		400
Bolotino şi *Tomescĭ* a propr. A. Bodescu . . .		4.255
» » » ţĕranilor		1.615
Volodenĭ a propr. Solomon Michaiŭ		794
» » » Risman şi Brohstein		200
» » ţĕranilor		699
Varatic	» propr. Dioghenidi	520
»	» generaluluĭ Pisargevsky	383
»	» ţĕranilor	765
Valea-luĭ-Vlad a Evreilor coloniştĭ		384
» » » propr. Maria Dunina		23
Vulpescĭ a propr. Tufescu		?
» » ţĕranilor		446
Valea-Mare a propr. Panait Gusti		1.919
» » » ţĕranilor.		156
Vranescĭ a propr. Frangopulo		730
» » răzeşilor		135
» » ţĕranilor		152
Valea-Rusuluĭ a *mănăstiriĭ Némţ* din Moldova .		332
» » pădurea mănăstireĭ		99
» » a ţĕranilor		574
Vasiliuţĭ a propr. E. Bantîş		892
» » ţĕranilor		152
» » *Mitropolieĭ din Moldova*		1.050
Viişóra	» ţĕranilor	418
Gancescĭ	» »	1.007
Grădişte	» propr. Râşcan	2.500

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Grădişte a ţĕranilor	200
Glodenĭ » propr. Chiriac şi Nicolae Leonard .	3.026
» » prop. Stîrcea	1.217
» » ţĕranilor	626
Hecea-Nouă a prop. Catargi	1.036
» » ţĕranilor	1.118
Hecea-Veche » prop. Catargi	911
» » ţĕranilor	665
Glingenĭ a ţĕranilor	2.985
Hilicenĭ » prop. Iaşcinsky	2.267
» » ţĕranilor	1.207
Grinoiţĭ » ţĕranilor.	322
» » coloniştilor Germanĭ	356
Grosenĭ » prop. N. Bucharin	453
» » ţĕranilor	466
Herma » prop. Grig. Soroceanu	77
» » » Herman Grig. Olşevsky	100
» » » Emma Cacerovsky.	150
» » *mănăstiriĭ Golia*	407
» » răzeşilor.	84
» » ţĕranilor	572
Hălăescĭ a prop. Ana Mayer	667
Hîrcescĭ » » Cupci	360
» » » Maria Lazo.	52
» » răzeşilor	1.150
Horescĭ » »	503
Golata (Coligariĭ) a mănăstiriĭ Sf. Mormînt . . .	2.398
» a ţĕranilor	253
Hijdienĭ a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.448
» » ţĕranilor	2.128
Holăşanĭ a prop. Marasli	1.896
» » » Dabija	198
» » ţĕranilor	580
Druţa » prop. V. Vârnav	1.449

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Druţa a ţĕranilor	390
Druitorĭ » mănăstiriĭ Păscăuţĭ (desfiinţată) . . .	1.038
» » ţĕranilor	675
Danul » mănăstiriĭ Sf. Mormînt.	2.554
» » ţĕranilor	I.321
Dumenĭ » răzeşilor	264
Dumbravenĭ a propr. Epimach Cuţicu	225
» » » Deleanu	200
» » şcóleĭ grece din Scamelsca	534
Dumbraviţa » răzeşilor	1.700
Drujinenĭ » propr. Matfeieff	619
» » » ţĕranilor	403
Duşmanĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.134
» » ţĕranilor	1.292
Domaşcanĭ » răzeşilor	317
» » propr. V. Preco	225
» » » I. Preco	112
Dănuţenĭ » Principeluĭ A. Moruzi	3.381
» » ţĕranilor	915
Dumenĭ » propr. V. Heţiŭ	500
Elisavetovca » » Catargi	789
» » ţĕranilor	1.120
Elenovca » prop. Elena Gafencu	1.416
» » ţĕranilor	729
Ezerenĭ » propr. Concioti	1.395
» » familieĭ Leonard	1.174
» » d-neĭ Filatoff	221
» » ţĕranilor	648
Julescĭ » răzeşilor	120
Zăbricenĭ, *Porculenĭ* şi *Onescĭ* a propr. Michail Ciugureanu	968
Zăbricenĭ, *Porculenĭ* a ţĕranilor	1.077
Zahaicanĭ a ţĕranilor	2.109

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Zăbriceni, Porculeni şi jumătate din *Tiurga* a d-neĭ Safonoff	1.808
Zahaicanĭ, Stolnicenĭ, Pociumbăuţĭ şi jumătate din *Tiurga* a familieĭ Stroescu (mort)	2.504
Zgordescĭ a răzeşilor	2.248
Zazulenĭ » propr. Carachet Anuşa	2.293
» » ţĕranilor.	437
Zagarancea a mănăstiriĭ Sinaia	375
» » ţĕranilor	467
Işcălăŭ » moştenitorilor Leondari	1.030
» » d-luĭ Ciolac	800
Isvórele şi *Rosîpenĭ* a propr. D. Bantişu.	1.465
» » » ţĕranilor	879
Cupcino a d-luĭ C. Buznea	765
» » » P. Gusti	428
» » d-neĭ Ana Tudorovicĭ	966
» » ţĕranilor	665
Carpaciŭ a d-luĭ Raisa.	835
» » ţĕranilor	1.549
Costescĭ » d-luĭ Scordeli	350
» » » Strâmbeanu	657
» » ţĕranilor	750
Coconescĭ » d-luĭ general Grabe (Krabbe)	792
» » ţĕranilor	884
Copăcénĭ (Copăcénca) *Racaria* şi *Nagorenĭ* . . .	6.860
» a ţĕranilor	770
Cucueţĭ » propr. Drăgan	300
» » » Ciugurean	300
» » Ciolac	300
» » Sajin	30
» » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.171
» » răzeşilor	330
» » ţĕranilor	228
Chetroşica-Nouă şi *Veche* a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	554

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Chetroşica-Nouă a ţĕranilor	900
» *Veche* » »	210
Chişcărenĭ » »	2.175
Chişcărenĭ, Gliujenĭ, Terebna şi *Pravila-de-jos* a propr. N. Casso	10.608
Cuchnescĭ a propr. A. Bodescu	1.297
» » ţĕranilor	1.607
Calinescĭ şi *Goncescĭ* a propr. Cheşco (vînd. la 1898)	4.845
» a ţĕranilor	2.128
Camenca » »	898
Cozescĭ » propr. Andronovicĭ	348
» » » Straton	334
» » moştenitorilor Timofeeff	400
» » propr. Bocianciŭ	400
» » ţĕranilor	256
Hârjauca » propr. Chanan Halperin	502
Cucióia » răzeşilor	919
» » propr. Deleavski şi Ipirot	149
» » » Petru şi Andreiŭ Cristi . . .	56
» » Caramascu	134
» » Marieĭ Banacoff	30
» » Marieĭ Dunin	158
» » ţĕranilor	10
Chîşla, Delniţa şi *Măcărésca* a răzeşilor	651
Coşcodenĭ-Delniţa a răzeşilor.	1.135
Cornescĭ a propr. Mihailoff	354
» » Albut	540
» » luĭ Gr. Buznea	540
» » răzeşilor	1.833
Coiucenĭ » mănăstiriĭ Frumuşica	581
Pădure mănăstirréscă.	200
» a ţĕranilor	539
Chirilenĭ » răzeşilor	1.406
Condrătescĭ » »	2.502

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Cubanĭ a propr. Vĕntura	1.247
» » ţĕranilor	1.833
Chetrişĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	388
» » ţĕranilor	722
Cujba » mănăstiriĭ Muntele Athos	1.047
» » ţĕranilor	1.149
Cuzmeniĭ-Noĭ a răzeşilor	475
Cuzmeniĭ-Vechĭ » »	320
Chetrósa şi *Bocanĭ* a moştenitorilor Leondari	308
» a ţĕranilor	876
Lucacenĭ » propr. D. Bantîş	800
Limbeniĭ-Vechĭ a propr. Filipescu	698
» » » ţĕranilor	1.307
Limbeniĭ-Noĭ » propr. C. şi N. Leonard	3.505
» » » ţĕranilor	778
Logofetenĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.480
Mihăilenĭ » ţĕranilor	3.457
Mălăescĭ » răzeşilor	650
Mărăndenĭ » propr. Agop şi Sergiŭ Popovicĭ.	2.172
» » ţĕranilor	1.231
Mîndrescĭ » răzeşilor	1.862
Mănuilescĭ » prop. Tufescu	355
» » ţĕranilor	314
Mînzătesciĭ-Vechĭ a propr. Olga Naccu (vîndută 1895 luĭ Adrianopulo	218
» » » ţĕranilor	432
Micleuşanĭ » propr. Grig. Olşevski	419
» » ţĕranilor	171
Medelenĭ » propr. Grig. Adrianopulo	253
» » ţĕranilor	361
Mircescĭ » propr. Frunzeti	1.758
» » ţĕranilor	219
Măgura (Slobozia) a moştenitorilor Şafiroff	1.192
» a ţĕranilor	684

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Morenĭ a mănăstiriĭ Munteluĭ Athos	1.093
pădurea mănăstiriĭ	260
» » ţĕranilor	171
Măgura » mitropolieĭ din Iaşĭ	200
» » răzeşilor cătun cu acelaşĭ nume . .	220
Măgurele » »	1.200
Mânzătescĭ » »	1.222
Mustéţa » ţĕranilor	913
Nicorenĭ şi *Popornița* a ţĕranilor	2.411
Nacorenĭ a colonilor Rutenĭ	621
» » ţĕranilor	960
Napadenĭ	2.739
Nigurenĭ prop. fam. Ianuşevicĭ	1.000
» a ţĕranilor	460
Navîrnĕţu » d-neĭ Ana Donicĭ	1.789
» » ţĕranilor	1.311
Ochiŭ-Alb » »	1870
Obreja » propr. C. Buznea	4.194
» » ţĕranilor	1.407
Pociumbenĭ a propr. Vârnav	997
» » ţĕranilor	703
Pociumbauţĭ » »	531
Proscurénĭ » propr. Ciugurénu	648
» » ţĕranilor	741
Porciuléncа » »	1.112
Pârjota » moştenitorilor d-luĭ Ciolac	2.247
» » ţĕranilor	618
Jumĕtate-Brînzenĭ a propr. Vîrgolicĭ	325
Parcova a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.079
» » ţĕranilor	1.710
Pelinea » propr. Hinshurg	4.039
» » ţĕranilor	3.900
Perliţa » propr. Leontieff	2.783
» » ţĕranilor	1.549

NUMELE MOŞIEÏ ŞI AL PROPRIETARULUÏ	Deseatine pămînt
Pravila-de-Sus a propr. Iléna Casso	2.300
» » » » Grinberg (Evreŭ). . . .	1.470
» » » » Pitchis (Evreŭ)	2.200
» » » » Siţinsky	700
Perliţa a propr. d-neĭ Bucharin	977
» » ţĕranilor	1.587
Petrescĭ » propr. d-luĭ Uscatu	1.292
» » » d-neĭ Iurkoff	367
» » ţĕranilor.	1.281
Petruşanĭ şi *Camenca* a mănăstiriĭ Sf. Bogdan .	1.036
» » » ţĕranilor.	876
Pânzărenĭ a d-luĭ Aristid Sinescu	1.185
» » ţĕranilor	960
Pascauţĭ » propr. d-luĭ Aga Stîrcea	195
» » » d-luĭ Ciugurénu	35
» » » ţĕranilor	390
Racaria » ţĕranilor	836
Recea » »	1.308
Radoïa » moştenitorilor d-neĭ Staroff	599
» » ţĕranilor	1.197
Rĕuţelĭ » d-luĭ Christofor Focşănénu	1.287
» » d-lor Agop şi Sergiu Popovicĭ . . .	2.030
Rezoia » propr. d-luĭ Uscatu	262
» » ţĕranilor	98
Redenĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt.	1.912
pădurea mănăstiriĭ.	1.705
» » ţĕranilor	2.005
Rosîpenĭ » »	695
Proprietăţile familieĭ boerescĭ *Sturdza*	18.650
Stolnicenĭ, Copăcenĭ a ţĕranilor.	967
Stâncauţenĭ a propr. Elionovsky	400
» L. Feon (vîndută la 1895 luĭ Adrionopol).	400
» » d-luĭ Nedelcovicĭ	1.020

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Stâncauţenĭ a ţĕranilor.	1.035
Sturzovca (Sturzeanĭ) a ţĕranilor	2.795
Strâmba a ţĕranilor.	2.297
Sturzenĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.775
» » ţĕranilor	1.131
Singurenĭ » aşezămîntuluĭ Sf. Spiridon din Iaşĭ.	1759(1)
« » ţĕranilor	788
Singirea » propr. V. Calmutsky	7.655
» » ţĕranilor.	2.309
Sculenĭ » propr. Ilie Mafo	117
Staţiunea Sculenĭ idem	2.050
» a ţĕranilor	547
Sinescĭ » propr. N. Coşciug	120
» » » M. Roşca.	120
» » răzeşilor.	1.782
» » propr. Târşki	256
» » » D. Cutîlă	815
Scumpia » mănăstiriĭ Sf. Mormînt.	1.963
» » ţĕranilor.	1.422
Stolnicenĭ	359
» » ţĕranilor	560
Semenĭ » mănăstiriĭ Sinaia	226
» » ţĕranilor.	352
Sarata-Veche a propr. Goilow	624
» » » ţĕranilor	1.015
Sarata-de-Mijloc a d-luĭ V. Goilow	1.579
Sarata-Nouă a d-luĭ F. Goilow.	999
» » » ţĕranilor	580
Slobozia-Butescĭ a propr. Ciugurénu	1.004
Spanciocanĭ a răzeşilor	1.016
» » propr. Ion Popa	112

(1) Autorul posedă un act oficial rusesc privitor la acéstă proprietate a aşezămîntuluĭ Sf. Spiridon. In acest act se confirmă dreptul de proprietate al aşezămîntuluĭ de către Impĕratul Alexandru II.

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Slobozia Chişcarenĭ a ţĕranilor	750
Slobozia Bisericanĭ a răzeşilor.	331
Stînjinenĭ şi *Şoltoia* a propr. d-neĭ Ermolinska .	3.837
» » » ţĕranilor	1.226
Turta a ţĕranilor	485
Terebna a d-luĭ Aristid Casso	1.817
» » ţĕraniior	1.180
Teura a ţĕranilor	200
Sacşobenĭ a d-neĭ Culicoff	172
» » » Ema Corerovska	181
Tacşobenĭ a răzeşilor	334
» » ţĕranilor.	240
Teşcurenĭ » propr. Muratoff	1.2 9
» » ţĕranilor.	1.045
Tomescĭ » răzeşilor	210
Tomesci-Vechĭ a ţĕranilor	542
Todercescĭ a propr. d-neĭ Bucharin.	1.691
» » ţĕranilor.	1.625
Ustia » propr. C. Filipescu	3.627
» » ţĕranilor.	1.359
Untenĭ » d-luĭ Ion Cujba	483
» » ţĕranilor	201
» » răzeşilor	37
Unţescĭ a d-neĭ Nadeja Bucharin	1.908
» » ţĕranilor	1.098
» răzeşilor	?
Unghenĭ » luĭ C. Buznea	912
» » ţĕranilor	409
Fântâna-Albă a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	758
» » ţĕranilor	722
Fântâna-Nouă » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	496
» » » ţĕranilor	941
Fundurile a fost a d-luĭ C. Leonard, acum e a d-luĭ Mavrocordat	2.514

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Fundurile a ţĕranilor	1.587
Flămânḑenĭ a răzeşilor	1.213
Floriţóia » d-luĭ D. Cuţilu	1.698
» » Bodescu	206
» » ţĕranilor.	376
Florescĭ şi *Cioporcanĭ* a d-luĭ N. Baznea	1.620
» » » » ţĕranilor	295
Flocenĭ a răzeşilor	974
Fălescĭ » propr. Nicopulo	3.284
» » ţĕranilor	580
Chancăuţĭ a d-luĭ Tuşiuski	687
» ţĕranilor	447
Chiliuţĭ » d-luĭ Ciolac	1.350
» » ţĕranilor	1.273
Ţipliţescĭ moştenitorilor Crîjanovski	513
» ţĕranilor	456
Ţiplescĭ luĭ Pitchis (Evreŭ)	2.168
» ţĕranilor	817
Ţîghira » moştenitorilor luĭ D. Ciolac	767
» » d-neĭ Ecaterina Ciolac	600
» ţĕranilor	710
Ciuciusna » d-neĭ Maria Dunin	1.532
» » mănăstiriĭ Hârjauca	1.032
» » răzeşilor din Dumbroviţa	70
» » ţĕranilor	712
Ciulucanĭ » răzeşilor	1.095
» » luĭ Ioan Pop.	112
» » » Costachi Macariu	134
Cioporcanĭ » moştenitorilor luĭ D. Ciolac	291
Ciolacovca » » »	1.207
» » ţĕranilor	1.083
Cetirenĭ » răzeşilor	1.740
Ciuciulea şi *Viişóra* (cătun) a familieĭ Buznea .	3.890
» a ţĕranilor	2.576

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Şafrancanĭ a luĭ Lambo. Stel. Stremiadi	633
» » » Spiridon Stremiadi	1.302
» » ţĕranilor	903
» » luĭ Bejanuţa	949
» » ţĕranilor	216
» » moşnenilor răzeşĭ	435
» » luĭ P. Calistro	285
» » » V. Heţiu	484
Ştubienĭ » mănăstiriĭ Curti	1.539
Serbachì » d-neĭ Topolska	842
» » ţĕranilor	219
Iablona-Noua a moştenitorilor Bantîşu	3.052
» » ţĕranilor	1.501
Ioblona-Veche » d-luĭ Camboli	426
» » » ţĕranilor	851
Iugani-Mircenĭ a luĭ Varzar	451
» » ţĕranilor	266

Intinderea pămîntuluĭ este arătată de noĭ în deseatine, precum se obicĭnuesce în Basarabia.

Analisând tabelele de maĭ sus, vedem că judeţul Bălţĭ aparţine în întregimea sa poporaţiuniĭ române; pe icĭ, pe colea sunt moşiĭ carĭ aŭ rĕmas moştenire unor vĕduve de amploiaţĭ Ruşĭ, unor Grecĭ veniţĭ din Odesa şi la doĭ Evreĭ, Grimberg şi Pitchis, carĭ şi-aŭ dobândit proprietăţĭ, cumpĕrându-le pe numele luĭ Teodor Semigradoff saŭ alt Rus, de óre-ce Evreilor le este interḑis prin legĭ de a dobândì proprietăţĭ rurale în Basarabia.

In general vorbind, aceste tabele privitóre la judeţul Bălţĭ sunt oglinda în care se reflectéză starea generală a lucrurilor pentru Basarabia de sus.

In Basarabia de jos lucrurile sunt alt-fel. Acolo împroprietărirea coloniştilor a schimbat situaţiunea într'un mod radical.

Proprietatea funciară la răzeşĭ. Răzeşiĭ din Basarabia

până la 10 Martie 1847 s'aŭ prenumĕrat între mazilĭ şi ruptaşĭ, iar de la 1847 s'aŭ egalisat cu «odnodvoşti», formând o clasă deosebită de micĭ proprietarĭ.

Proprietatea răzeşéscă în Basarabia se află aşezată în judeţele Chişineŭ, Orheiŭ, Bălţĭ şi Soroca. Răzeşiĭ posedă pămînt în devălmăşélă. Acéstă proprietate în devălmăşélă nu are de origine cumpĕrarea pămîntuluĭ de-avalma de către obştea ţĕrănéscă, ci s'a format din proprietatea individuală pe calea *obiceiuluĭ pămîntuluĭ*, admis şi recunoscut de către stat. La început răzeşiĭ posedaŭ moşiĭ întinse, saŭ cumpărate de eĭ, saŭ dăruite lor prin anumite chrisóve domnescĭ drept rĕsplată pentru serviciŭ în oştire. (1) Cu înmulţirea moştenitorilor, moşiile acestea s'aŭ micşorat, s'aŭ înbucăţit, maĭ cu sémă că dreptul de moştenire erà egal pentru toţĭ copiiĭ de ambele sexe. Incet cu încetul răzeşia s'a fracţionat în aşà mod, în cât răzeşimea din Basarabia, pentru a scăpà pămîntul părintesc de peire, a alergat la *minorat*, introducênd dreptul de moştenire al celuĭ maĭ mic din moştenitorĭ. Acest drept există şi până acum.

Astădĭ în general răzeşiĭ din Basarabia sunt *parmacĭ* (2) şi starea lor economică e fórte miserabilă.

Firesce că, devenind *parmacĭ*, răzeşiĭ nu maĭ puteaŭ rĕmâné agricultorĭ, dacă n'ar fi introdus din propria lor bună voe posesiunea în devălmăşélă a pămîntuluĭ de către obşte. Sate întregĭ, încet cu încetul, aŭ introdus din a lor proprie iniţiativă acéstă reformă, iar guvernul rusesc nu s'a opus şi a şi adoptat-o pentru unitatea fiscală. Dar deşì principiul proprietăţiĭ în devălmăşélă s'a stabilit în practică, totuşĭ fie-care familie răzeşéscă cunósce perfect limitele răzeşieĭ sale propriĭ, deosebind-o de restul proprietăţiĭ obştescĭ şi numind-o *otcina, bĕtrâna*. Asupra bĕtrâneĭ, fie-care răzeş păstréză chrisovul familieĭ şi cele-lalte documente.

Răzeşiile, firesce, nu sunt de o egală întindere, ci din contra, după cum s'a divisat pămîntul şi s'a îmbucăţit din generaţiune în generaţiune, unele din aceste răzeşiĭ sunt maĭ

---

(1) Aşà de pildă satul răzeşesc Iurcenĭ, jud. Chişineŭ, posedă chrisovul luĭ Petru-Vodă din anul 7033 (1525).

(2) *Parmac*—un fel de mĕsură. Opt *parmacĭ*=o palmă; opt palme=o palmă domnéscă saŭ un stînjen. Cu parmaciĭ se mĕsóră numaĭ lăţimea moşieĭ, iar lungimea nu.

marĭ, altele maĭ micĭ. Acéstă deosebire în posesiune s'a reflectat, bine înţeles, şi asupra dreptuluĭ răzeşilor la lotul fie-căruia de pămînt, declarat proprietatea obşteĭ. Aşà că *parmaciĭ*, adecă aceĭ din răzeşĭ carĭ posedă ca proprietate individuală unul saŭ doĭ *parmacĭ*, după dreptul cutumier pot să-şĭ zidéscă casele pe pămîntul obşteĭ, adecă aŭ drept la selişte, asemenea la păşune pentru două vite marĭ, la $^1/_2$ de pogon vie, şi pentru acest pămînt nu plătesc obşteĭ nimic. Aceştĭ parmacĭ primesc partea lor din venitul obşteĭ, din cârciuma, morile şi chiria pămîntuluĭ răzeşesc, ocupat de străiniĭ obşteĭ. Cu acésta însă se mărginesce dreptul parmacilor; la împărţirea pămîntuluĭ de arătură, la fîneţe, parmaciĭ nu ieaŭ parte, şi aceste pămînturĭ se împart obştesce numaĭ şi numaĭ între membriĭ obşteĭ ale căror *bĕtrâne* sunt destul de întinse, şi fie-care din aceştĭ membri din urmă capĕtă la împărţélă atât pămînt cât de mare i-a fost *otcina*, mărimea lotuluĭ cumpĕnindu-se într'un mod cât se póte de echitabil.

Clasa răzeşéscă a suferit mult sub domnia străină; guvernul rus, ocrotind clasa boeréscă, s'a arătat de la 1818 fórte rĕŭ dispus pentru răzeşĭ.

Trecerea pămîntuluĭ de la un răzeş la altul în vremea veche se făceà printr'o simplă adeverinţă saŭ *sinet* scris cu scirea megiaşilor de primprejurul răzeşieĭ. Acest mod de trecere a proprietăţiĭ dintr'o mână în alta a dat nascere unor procese numeróse; o dróie de vagabonḑĭ ruşĭ—cinovnicĭ şi tîrgoveţĭ (mesciane)—s'aŭ vîrît pe furiş printre răzeşĭ şi aŭ răpit răzeşiile de la adevĕraţiĭ lor proprietarĭ. Lipsa de cunoscinţa legilor rusescĭ, nesciinţa de carte şi de limba rusă, textul vag al chrisóvelor în ceea ce privesce hotarele răzeşiilor —tóte acestea aŭ servit de minune pentru a despoià pe răzeşĭ de avutul lor.

Proprietatea funciară la ţĕranĭ. Emanciparea clăcaşilor în Basarabia s'a făcut pe temeiul împroprietăririĭ, deşì în contra acestuĭ principiŭ s'a ridicat întréga nobilime a ţĕriĭ, cerênd ca guvernul rus să nu resolve cestiunea liberăriĭ ţĕranuluĭ pe acelaşĭ temeiŭ pe care s'a aşezat emanciparea robilor din Imperiul Rus.

Am arătat dejà maĭ sus atât modul cum s'a făcut împroprietărirea ţĕranilor din Basarabia, cât şi cantitatea pămîn-

tuluĭ, adecă mărimea lotuluĭ de pămînt care a trecut în proprietatea ţeranilor. Acum nu vom vorbì decĭ decât de starea ţĕranilor dinaintea emancipăriĭ în Basarabia, precum şi de starea gospodărieĭ ţĕrănescĭ actuale.

Ţĕranul român din Basarabia, de la 1812 şi până la 1869, a trăit, parte pe pămîntul sĕŭ propriŭ, parte pe pămîntul proprietarilor marĭ şi al mănăstirilor. Cea maĭ mare parte însă din ţĕranĭ aŭ fost aşezaţĭ pe moşiile particulare ale boerilor moldovenĭ. (1) Regulamentul privitor la *Raiaua Hotinuluĭ* ne póte servì drept model de drepturile şi datoriile ce aveaŭ aceştĭ ţĕranĭ faţă cu proprietariĭ pămîntuluĭ, de aceea tocmaĭ acest regulament a şi fost adoptat de guvernul rus drept tipic pentru alcătuirea *contractuluĭ normal.*

După vechiul obiceiŭ şi vechile regulamente, ţĕraniĭ aveaŭ de la proprietar de la 3—6 fălcĭ pămînt de fie-care cap de familie; acésta în judeţele de sus a Basarabieĭ, unde poporaţiunea a fost temeinic aşezată; în judeţele de jos ţĕraniĭ aveaŭ de la 3 — 10 fălcĭ şi maĭ mult de fie-care cap de familie. Deosebirea în «de la... până la» se întemeià pe puterea ţĕranuluĭ de a cultivà partea sa de pămînt, adecă după avuţia sa în boĭ, plugurĭ şi braţe de muncă. Pentru acest pămînt, ţĕranul plătià moşieruluĭ în banĭ de la *o rublă* hârtie până la 3 ruble pentru falce şi-ĭ maĭ dedeà şi dijmă $^1/_{10}$—$^4/_{10}$. Afară de acésta maĭ erà dator a lucrà pentru proprietar de la 8—20 ḑile pe an. Se maĭ adăogeaŭ la tóte acestea drepturile de *acareturĭ* şi *meremeturĭ*, precum şi darea de *rîndaşĭ* la curte.

Condiţiunile aceste, deşì fórte grele, n'aŭ causat însă turburărĭ în relaţiunile reciproce dintre boerĭ şi ţĕranĭ, până ce boeriĭ trăiaŭ prin satele lor şi se ocupaŭ de agricultură. Viéţa patriarchală legase strîns interesele ambelor părţĭ într'atât în cât proprietarul moşieĭ veghià în interesul sĕŭ propriŭ la propăşirea gospodărieĭ ţĕranilor sĕĭ. Evenimentele politice şi trecerea Basarabieĭ sub domnia Rusieĭ periclitară acéstă ordine de lucrurĭ. Boeriĭ pămîntenĭ părăsiră satele lor, strămutându-se în oraşe şi tîrguşóre, uniĭ arendând moşiile, alţiĭ înstrăinându-le pe la Grecĭ, Armenĭ şi

(1) A se vedé *Regulament întocmit de Divanul Moldoveĭ pentru Raiaua Hotinuluĭ*, 23 Ianuarie 1810.

Ruşĭ. Atitudinea noilor stăpânĭ faţă cu ţĕraniĭ nu maĭ aveà absolut nicĭ o asemĕnare cu aceea din trecut; între curtea boerĕscă şi sat se deschisese un abis fără fund. Ţĕranul, lipsit de orĭ-ce sprijin, neavênd drept nicĭ măcar pe seliştea sa, neavênd drept de *embatic* asupra viilor şi liveḑilor sale, căcĭ acest drept n'a fost recunoscut de guvernul rus, încet cu încetul îşĭ luă lumea în cap şi începù a emigrà dincóce de Prut saŭ dincolo de Nistru. Emigrarea acésta a ţĕranilor ar fi luat proporţiunĭ marĭ, dacă fantoma robieĭ în Rusia n'ar fi oprit pe ţĕranul român. Acéstă grósnică perspectivă îl oprià de a trece Nistrul şi de a se aşezà în stepele Rusieĭ meridionale, căcĭ acolo, spre rĕsărit, domnià robia cea maĭ cumplită cu tóte ororile sale.

Iată acum, după recensămîntul din anul 1859, numĕrul poporaţiuniĭ *rurale înainte de împroprietărirea ţĕranilor.*

Totalul poporaţiuniĭ pentru acest an, precum am vĕḑut, este arătat de 902.944 suflete. Din acest total aprópe 90% aparţineaŭ poporaţiuniĭ rurale, şi anume:

Agricultorĭ cu locuinţa pe pămîntul oraşelor:

	CELIBATARĬ	CU FAMILIE	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	TOTALUL POPORAŢIUNIĬ
Odnodvorti (1)	24	265	611	617	1.228
Ţĕranĭ	2.952	25.854	61.233	52.282	119.515
Total . .	2.976	26.099	61.844	52.899	120.743

Agricultorĭ de pe pămîntul statuluĭ:

	CELIBATARĬ	CU FAMILIE	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	TOTAL
Odnodvorti . . .	1	18	48	33	81
Ţĕranĭ	210	13.313	32.331	29.954	62.285
Colonĭ Bulgarĭ .	694	10.359	25.125	23.576	48.701
Colonĭ Germanĭ.	105	4.781	12.517	12 052	24.569
Total. . . .	1.010	28.471	70.021	65.615	135.636

(1) Odnovorti = răzeşĭ, mazilĭ.

Agricultorĭ de pe pămîntul particularilor:

	CELIBATARĬ	CU FAMILIE	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	TOTAL
Odnodvorti . . .	312	5.851	13.817	13.818	26.935
Ţĕranĭ Românĭ .	8.430	105.285	255.782	238.450	494.232
Evreĭ-colonĭ . .	»	989	6.060	5.633	11.693
Evreĭ-creştinĭ . .	»	1	1	1	2
Ţĕranĭ domenialĭ.	5	26	127	111	289
Ţiganĭ agricultorĭ	»	»	2.978	2.888	4.866
Ţiganĭ de curte .	»	»	2.481	2.441	4.922
Argaţĭ		26	22	23	89
Total. . . .					543.939 (1)

Agricultorii, atât aceĭ de pe pămîntul statuluĭ, cât şi aceĭ de pe pămîntul particular, aŭ fost împroprietăriţĭ la 1869, după cum s'a arătat maĭ sus într'un capitol special.

Vite de muncă. In Basarabia, precum şi în România, ţĕranul îşĭ cultivă ogorul, cară bucate, transportă greutăţĭ, etc. cu ajutorul boilor; numaĭ coloniştiĭ Germanĭ şi Muscalĭ aşezaţĭ în Basarabia cultivă pămîntul cu ajutorul cailor.

Statistica vitelor de muncă în Basarabia pentru anul 1862 constată următórea împărţire a acestor animale după judeţe:

Judeţul *Hotin*	24.300	părechĭ de boĭ
Soroca	19.400	» »
Iaşĭ	16.000	» »
Orheiŭ	20.400	» »
Chişineŭ	18.700	» »
Bender	8.000	» »
Colonĭ Bulgarĭ	5.781	» »
Judeţul *Akkerman*	12.500	» »
Colonĭ Germanĭ	563	» »
	125.644	părechĭ de boĭ.

Adecă 251.288 de capete vite de muncă, ceea ce făceà aprópe câte o păreche de boĭ de jug pe cap de familie agricolă.

(1) Дѣло *Отчетъ Казенной палаты*, 1859.

Afară de boĭ de jug, în judeţele de sus ale Basarabieĭ, ţĕranii Românĭ, răzeşĭ şi mazilĭ aŭ avut pe la 1859—62 aprópe în fie-care curte câte un cal, doĭ. In ceea ce privesce caiĭ, apoĭ numĕrul lor la 1862 erà în Basarabia:

In judeţul *Hotin*	12.135	caĭ
» » *Soroca*	9.682	»
» » *Bălţĭ*	7.988	»
» » *Orheiŭ*	10.182	»
» » *Chişineŭ*	9.324	»
» » *Bender*	10.000	»
» » *Akkerman*	13.500	»
Coloniĭ	4.000	»
Colonĭ Germanĭ	12.787	»
Total	89.798	caĭ

Adecă în total în anul 1862 Basarabia aveà 125.000 plugurĭ saŭ care cu o păreche de boĭ şi 50.000 de căruţe cu doĭ caĭ.

Aceste date statistice le dăm acì în capitolul privitor la agricultura cu singurul scop de a arătà puterea de muncă musculară, pe care a posedat o poporul agricol din Basarabia în ajunul emancipăriĭ ţĕranilor.

In ceea ce privesce propriŭ ḑis *crescerea vitelor*, apoĭ despre acéstă ramură a economieĭ publice se va vorbì într'un capitol special maĭ la vale.

Cultura bucatelor. Din plantele graminee se cultivă în Basarabia maĭ cu sémă patru speciĭ de *grîŭ* şi *porumb* (păpuşoiŭ): grîul ca product de export, iar porumbul ca aliment principal de hrană a poporaţiuniĭ:

Grîul (triticum), precum am ḑis, e de patru speciĭ, şi anume: *grîul de tómnă* (blé tendre), *arnăut* (blé dur), *grîul de primăvară*, *iarcă* şi în fine *ghirca* (Wechselwaizen), numit şi *îmblător* (apiacene).

Grîul de tómnă cere o érnă stabilă, cu solul acoperit de zapadă, sufere de secetă şi maĭ cu sémă de îngheţurile şi poleiurile luniĭ Martie, când pămîntul nu e acoperit cu zăpadă. Acéstă specie de grîŭ se cultivă cu belşug bun în părţile de la méḑă-nópte ale Basarabieĭ.

Arnăutul (blé dur) se sémĕnă pe ţelină saŭ cel puţin pe pămînt odihnit, plin de vlagă. Acéstă specie nu se teme de

secetă și de aceea se cultivă maĭ cu sémă în județele de la méḑă-ḑi ale Basarabieĭ, precum și în văile județuluĭ Bălțĭ. Coloniștiĭ venițĭ de dincolo de Dunăre cultivă *arnăutul*, iar *ghirca* și *iarca* sunt cultivate de coloniștiĭ Germanĭ.

Porumbul (maïs, blé de Turquie) se cultivă de țăraniĭ Românĭ și Bulgarĭ, iar Ruteniĭ și Rușiĭ cultivă porumbul pentru export.

Secara se cultivă în special de Rușĭ, carĭ se hrănesc cu pâne de secară; în județele unde există fabricĭ de spirt, secara se cultivă pentru aceste fabricĭ.

Din plantele oleióse se cultivă *cânepa* și *inul*: cea dintâiŭ pentru industria țărănéscă casnică, cea din urmă pentru export. La sudul Basarabieĭ cultura necumpĕnită a inuluĭ a sleit rĕŭ pămînturile marilor proprietățĭ.

Totalul bucatelor ce produce Basarabia anual, după statistica ruséscă, este arătat într'un mod deosebit după sorgintea datelor, așà că a se orientà în acéstă privință este fórte anevoios. De aceea tocmaĭ vom înregistrà acì tóte isvórele din carĭ am cules datele privitóre la acéstă importantă cestiune. După Zasciuc (1), totalul bucatelor culese anual în Basarabia se urcă la 2.800.848 cetverti (2), ceea ce făceà pentru aniĭ 1859—62 câte 2,6 cetverti pe cap de locuitor. (3) Academicianul Keppen (4) emite părerea că, pentru hrana unuĭ om care muncesce, este necesar cel puțin 3 cetverti bucate pe an. Luând acéstă cantitate în considerațiune și aducêndu-ne aminte că, pe timpul vereĭ, în Basarabia, afară de poporațiunea stabilă, maĭ vine și o poporațiune emigratóre de lucrătorĭ din alte părțĭ, vom ajunge la conclusiunea logică cum că cifra totală de 2.800.774 cetverti arătată în dările de sémă oficiale e fórte departe de adevĕr.

---

(1) *Zasciuc*, p. 232.

(2) *Cetverti*=2,099076 hectolitri; o baniță=0,4057 cetverti. *Cetvertí*=8 *cetvericĭ*, iar un cetveric=0.26238 hectolitre, saŭ un *hectolitru*=3,81131 *cetvericĭ*.

(3) *Otcetî Zemstwa* din anul 1890 arată totalul bucatelor culese în Basarabia de 8.800.205 cetverti, iar dările de sémă pentru anul 1895 arată totalul bucatelor în miĭ de pudurĭ.

(4) *Ueber den Kopfbedarf Russlands Keppen.*

Dările de sémă oficiale ne arată că cifra totală a suprafeţeĭ aflate sub bucate în anul 1860 a fost de 236.904½ deseatine sub grîŭ de tómnă şi 453.445 deseatine sub grîŭ de primăvară, în fine 22.781 deseatine sub cartofĭ.

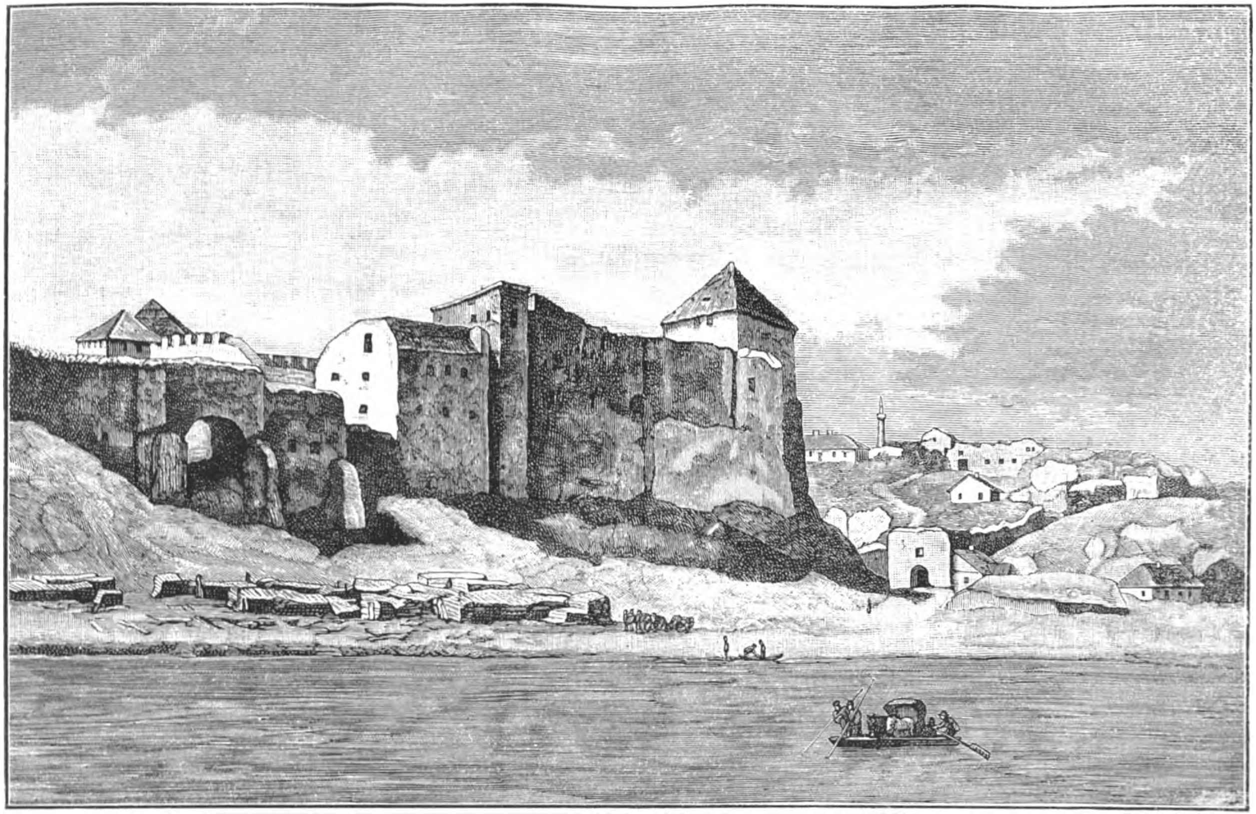
Tot pentru acest an găsim în dările de sémă oficiale: cum că fabricele de spirt aŭ consumat în curgerea anuluĭ peste 200.000 cetverti secară, că hrana oştiriĭ conservate în Basarabia a consumat 80.000 cetverti şi că în fine s'aŭ înmagasinat în magasiile obştescĭ, ca reservă pentru timpul de fómete saŭ lipsă de recoltă în viitor, 76.162 cetverti. De altă parte, în rubrica privitóre la export, găsim că în anul 1860 s'aŭ exportat 600.000 cetverti (1) prin Moldova via Turcia, la Odesa şi Austria. Adunând la olaltă tóte aceste cifre arătate maĭ sus, găsim că producţiunea totală pentru anul 1860 n'a putut să fie maĭ mică de 4½ milióne cetverti, adecă aprópe duplu de cum ne arată statistica oficială rusă.

Greşéla dărilor de sémă ale statisticeĭ rusescĭ în ceea ce privesce cătimea producţiuniĭ agricultureĭ din Basarabia provine şi din causă că proprietariĭ şi ţĕraniĭ arată cantitităţile bucatelor culese în *chile* (2), iar agenţiĭ ocârmuiriĭ dreséză tabelele lor în cetverti, numĕrând chila drept cetverti.

Preţul pămîntuluĭ. Valórea pămîntuluĭ în Basarabia a crescut şi cresce mereŭ într'un mod atât de brusc, în cât pentru a-şĭ explicà causa uneĭ asemenea cresterĭ este neapĕrat necesar de a studià într'un mod aprofundat mişcarea immigraţiuniĭ şi emigraţiuniĭ, carĭ s'aŭ făcut în curgerea seculuĭ nostru între Prut şi Nistru.

Acum treĭ ḑecimĭ de anĭ, după Volsky (3), preţul mediŭ al uneĭ fălcĭ de pămînt, în curgere de ḑece anĭ (1848—1858), a fost în Basarabia următorul:

(1) *Comerciul portuluĭ Odesa*, 1887. *Очеркъ Ист. хлѣб. тор., Вольскій.*
(2) Chila=2½ cetverti.
(3) Очеркъ исторіи Хлѣбной торговли Хавар. *Вольскій.*

Ruinele fortăreţeĭ din Hotin.

Prețul uneĭ fălcĭ (1) *de pămînt de la 1848—1858.*

JUDEȚE	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	media pe 10 anĭ
	PREȚUL ÎN RUBLE ȘI KOPEICĬ										
Hotin .	8.—	9,15	19.—	17,50	13,30	14.—	13,35	—	16,50	19,50	14,50
Soroca .	17.—	—	—	13.—	6.—	15.—	12,50	14,50	19.—	19,50	14,50
Iașĭ. . .	8,90	—	8.—	—	14,50	—	7,50	18.—	17.—	13.—	12,40
Orheiŭ .	8,50	13.—	12,50	18.—	-	18.—	14 —	22.—	14.—	—	14,75
Chișineŭ	12.—	8.—	13.—	11.—	12,50	10.—	11,75	18,30	28.—	—	14,85
Akkerman	5,60	—	—	7.—	6,20	7.—	8,50	8,50	19.—	12,20	10,50
Ismail . (Cahul).	6,75	—	—	7.—	6,20	7.—	8,50	8,50	8.—	10,20	7,76
Bender.	—	—	8.—	—	—	9.—	—	—	17.—	14,50	12,40

Din acest tabloŭ se observă că prețul pămîntuluĭ în Basarabia variază după zone și póte să fie împărțit în treĭ categoriĭ și anume:

Categoria I îmbrățișéză județele *Hotin*, *Soroca*, *Chișineŭ* și *Orheiŭ*, unde pămîntul e scump;

Categoria II îmbrățișéză județele *Bălțĭ* și *Bender*, unde falcea se vindeà acum 30 anĭ pe preț de 12 ruble 50 kop.;

Categoria III îmbrățișéză județele *Akkerman* și *Ismail*, unde pămîntul e comparativ eftin.

După răsboiul din 1853 — 54 speculanțiĭ de grâne din Odesa, Grecĭ de origine, în frunte cu Rodocanachi, Papadopulo și alțiĭ, aŭ cumpĕrat moșiĭ întinse în Basarabia; așà de pildă Rodocanachi singur a cumpĕrat peste 40.000 deseatine pămînt în județul Bender, cu satele Gura-Galbină, Grădiște, Ivanovca etc. Acéstă aparițiune a milionarilor Grecĭ din Odesa a ridicat valórea pămîntuluĭ, ast-fel că dejà pe la 1865 — 75 prețul pămîntuluĭ în Basarabia erà următorul:

(1) Falcea=2.880 stînjenĭ pătrațĭ; 10 fălcĭ=13 deseatine.

Preţul uneĭ fălcĭ de pămînt de la 1865--75.

JUDEŢE	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875
	PREŢUL ÎN RUBLE ŞI KOPEICĬ										
Hotin . .	25.—	25.—	28.—	28,50	26,50	27.—	28,50	30.—	30.—	31.—	34.—
Soroca .	26,50	—	—	—	26,50	25.—	25.—	26.—	27.—	27,50	27.—
Iaşi. . .	20.—	—	—	—	20.—	20.—	22.—	22.—	22,50	23.—	22,50
Orheiŭ .	19.—	—	—	—	25.—	25. -	22.—	22,50	24.—	24.—	25.—
Chişineŭ	20,50	—	—	—	25.—	25 —	30.—	30.—	31,50	35,50	30,50
Akkermam.	10.—	—	—	—	13,50	14.—	14.—	14.—	17.—	18.—	19,50
Bender .	12.—	—	—	—	12,50	12.—	13,50	16.—	16.—	15,50	17,50

Ridicarea preţuluĭ firesce că nu s'a oprit. Dovadă următórea tabelă dresată pentru aniĭ 1890—95:

Preţul uneĭ fălcĭ de pămînt de la 1880—94.

JUDEŢE	1890	1891	1892	1893	1894
	RUBLE ŞI KOPEICĬ				
Hotin.	35.—	40.—	50.—	56.—	60—70 r.
Soroca	40.—	42.—	50.—	52.—	70—75 »
Chişineŭ . . .	50.—	56.—	60.—	65.—	75—80 »
Iaşĭ.	35.—	38.—	40.—	39.—	48—50 »
Bender	25.—	28.—	30.—	40.—	35—40 »
Akkerman. . .	26.—	22.—	16,50	28.—	30—40 »
Ismail.	28.—	26,50	28.—	39.—	30—35 »

O falce de pădure se vinde cu 200—300 ruble, iar pămîntul de lângă Nistru, din judeţul Hotin şi cel de lângă Chişineŭ, Akkerman şi Orheiŭ sunt fórte scumpe.

Munca agricolă şi preţul munceĭ. In Basarabia se cultivă spaţiurĭ întinse de pămînt; pentru a culege însă bucatele de pe câmp se simte mare nevoe de braţe. Orĭ-ce proprietar de moşie, pentru seceriş şi cosit, are mare nevoe de mun-

citorĭ și nicĭ odată nu póte să se mulțuméscă cu angagiarea numaĭ a țĕranilor locuitorĭ.

Țĕranul român din Basarabia anevoe merge la arendaș saŭ la proprietar pentru a se angagià la munca câmpuluĭ, de óre-ce în multe județe posedă încă chiar până acum destul pămînt propriŭ pentru a-șĭ puté agonisì hrana. Din acéstă causă, firesce, *munca de vară* se plătesce în Basarabia o rublă și 1 rublă și 25 kopeicĭ (1) fără tain. Angagiamentul, de obiceiŭ, se face nu pe ḑile de muncă, ci pe bucată, adecă pe falcea de seceriș. In acest cas tocméla e calculată după prăjină (2), și anume o falce trece drept 80 de prăjinĭ (2.880 stînjenĭ pătrațĭ moldovenescĭ).

Pentru arătura uneĭ fălcĭ se plătesc 3—5 ruble; pentru seceriș, 6—12 ruble.

Pentru a-șĭ angagià de timpuriŭ muncitorĭ, arendașiĭ Evreĭ și Grecĭ aŭ obiceiŭ de a recurge la următórele mijlóce, carĭ scobóră prețul munciĭ: eĭ împrumută țĕranilor érna cevà parale saŭ bucate, în cas de lipsă saŭ în momentul ridicăriĭ biruluĭ. Imprumutul se face cu obligațiunea de a înapoià baniĭ împrumutațĭ în muncă. In acest mod arendașul saŭ proprietarul moșieĭ ajunge a obligà pe țĕranĭ să se angageze a cultivà o falce de pămînt (arătură, semĕnătură și seceriș) pentru 1½ rublă, mult 2 ruble, ceea ce face că împrumutătorul de obiceiŭ capĕtă îndĕrĕt 100 la 100, ba chiar une-orĭ 200 la 100 pentru timp de treĭ lunĭ cel mult.

Aceste angagiamente oneróse pentru poporațiunea rurală sunt causa multor perturbațiunĭ în relațiunile dintre proprietarĭ și țĕranĭ.

Incheiând un angagiament oneros, țĕraniĭ refusă vara să iasă la muncă și, în acest cas, arendașiĭ recurg la ajutorul autorităților, carĭ silesc pe țĕranĭ a se conformà cu stipulațiunile contractuluĭ încheiat.

Orĭ-cum, acéstă stare de lucrurĭ e cât se póte de dăunătóre pentru ambele părțĭ. Țĕraniĭ, vara, fiind silițĭ a muncì ogórele proprietaruluĭ, muncesc prost, perḑênd timpul cel maĭ scump, când ar fi putut să producă mult și bine. Pro-

(1) Prăjina e o mĕsură liniară, are 24 palme și e egală cu 3 stînjenĭ de Moldova.

(2) Rubla=2 leĭ 50 banĭ saŭ 2 leĭ 70 banĭ. Rubla=100 kopeicĭ.

prietarul, mulţumită uneĭ muncĭ rele, adese-orĭ îşĭ vede ogórele rěŭ arate, iar bucatele ridicate târḑiŭ şi deteriorate.

Afară de aceste pagube al ambelor părţĭ, maĭ perde şi statul, care la urma urmelor se alege cu *rĕmăşiţe mereŭ crescênde* şi cu *forţa contribuabilă* a ţĕranuluĭ din ce în ce maĭ *sleită.*

In chaosul acestor relaţiunĭ orientale dintre ţĕranĭ şi proprietarĭ, intervine elementul *muncitor străin.* Cârdurĭ de lucrătorĭ de dincolo de Nistru, din Bucovina şi Galiţia, năvălesc vara în Basarabia. Folosindu-se de lipsa de braţe, lucrătoriĭ străinĭ se angagiază pe un preţ destul de mic, dar şi acest preţ cât de mic trebue neapĕrat plătit cu banĭ gata. Proprietariĭ strîmtoraţĭ se împrumută în aceste casurĭ pe la Evreĭ, plătind procente marĭ.

In aniĭ din urmă presa rusă, precum şi *Zemstvo,* s'aŭ ocupat fórte mult cu cestiunea arḑĕtóre privitóre la mişcarea muncitorilor agricolĭ pe timp de vară. Mişcarea acésta se face de la nord spre sudul Rusieĭ. Ca resultat al preocupărilor adunărilor de Zemstvo, sunt maĭ multe proiecte de legĭ menite a regulà cestiunea lucrătorilor imigranţĭ pe timpul muncilor agricole.

Tóte aceste proiecte de legĭ, firesce, nu se preocupă decât de interesul mareĭ proprietăţĭ, în ajutorul căreia cer intervenţiunea directă a statuluĭ.

Pe temeiul datelor culese din dările de sémă ale Zemstvouluĭ din Basarabia se constată că, vara, în Basarabia, se adună peste 130.000 de muncitorĭ emigranţĭ. Toţĭ aceştĭ muncitorĭ se împart după clase (soslovie) în 47% ţĕranĭ foştĭ clăcaşĭ din guvernămintele Rusieĭ de mijloc, 28% ţĕranĭ domenialĭ din Rusia, 14% Cazacĭ, 5,4% tîrgoveţĭ. Restul de 1,8% sunt muncitorĭ din Austria.

Datele privitóre la vîrsta şi sexul muncitorilor emigranţĭ sunt următórele:

In vîrstă până la 15 anĭ	. . . 11,8% bărbaţĭ	. 8,7%	femeĭ
» » » 20 »	. . . 35,6% »	. . 68,8%	»
» » » 60 »	. . . 51,4% »	. . 21,5%	»

Aşà dar majoritatea muncitorilor străinĭ sunt în vîrsta cea maĭ aptă pentru munca fisică.

Simbria medie lunară a acestor muncitorĭ oscilézā *primăvara* (Martie, Aprilie, Maiŭ) între 4 ruble și 8 ruble pentru bărbațĭ, 3--3 $^1/_2$ ruble pentru femeĭ și 3--5 ruble pentru adolescențĭ până la 18 anĭ; *vara*, pe la Iunie, prețul dejà se urcă la 11 — 15 ruble și 25 ruble pe la August, când se începe treerișul.

Oscilațiunile cele maĭ brusce se observă în prețul ḑileĭ de muncă. Plata cea maĭ mică a unuĭ plugar pe ḑi, atât primăvara, cât și tómna, este de 15 kopeicĭ, iar pe timpul cosituluĭ plata ḑilnică se urcă până la 3 ruble. In termin mediŭ însă prețul munceĭ în Basarabia este următorul:

Arătura și semĕnătura . .	30 — 45 kop.	pe ḑi de muncitor
Secerișul	40 — 75	» » » »
Cositul.	70 kop. — 1 rub. 50 kop.	» »

Uniĭ din proprietariĭ din sudul Basarabieĭ, și maĭ cu sémă aceia carĭ aŭ servit în armata ruséscă, angagiază adese-orĭ vara pe soldațĭ. Aceste angagiamente se fac, firesce, numaĭ acolo unde sunt casarmărĭ de soldațĭ. Dar soldațiĭ rușĭ sunt muncitorĭ rĕĭ, din causă că angagiarea lor se face prin intermediul superiorilor, carĭ din prețul munceĭ stipulat opresc de obiceiŭ sieșĭ partea leuluĭ, iar jumătate din salariŭ, după lege, trece în cassa de economie a regimentuluĭ, așà că soldatul muncitor nu se alege aprópe cu nimic.

Acum doĭ anĭ, uniĭ din proprietariĭ din sudul Basarabieĭ aŭ inventat un mijloc noŭ de a-șĭ face arăturile de tómnă și primăvara. Eĭ isbutesc ca poliția (zemskaia poliția) să ridice cu sila douĕ treĭ sate de țĕranĭ pentru stîrpirea lăcustelor, desemnate de proprietarĭ ca îngropate pe anumite locurĭ de arătură. Aceste locurĭ se ară tómna, în scop de a rostogolì țĕrîna, supuind înghețuluĭ ouĕle insecteĭ. Odată arătura isprăvită, se dreséză raport cum că arătările aŭ fost false, și proprietarul se folosesce de munca făcută, pentru care n'a plătit scump.

Modul de cultură și *uneltele de agricultură în Basarabia.* In partea de la nord a Basarabieĭ, unde pămîntul e roditor, se cultivă tot felul de bucate, între carĭ *grîul* face $^2/_5$ părțĭ, porumbul $^1/_5$—$^2/_5$ și $^1/_5$ ovĕsul, secara, orzul, fasolea, bobul, cartofiĭ. Din tóte aceste plante din urmă, maĭ puțin se cultivă ovĕsul, care acì în economia casnică este înlocuit cu ulcior.

Secara se cultivă în genere pentru depositul obligatoriŭ în magasiile obştescĭ.

Bucate de negoţ sunt *grîul* şi *porumbul*, carĭ se exportă la Odesa. La nordul Basarabieĭ, din causa densităţiĭ poporaţiuniĭ, se simte lipsă de pămînt, ceea ce, firesce, are înrîurire asupra moduluĭ de a cultivà bucatele, precum şi asupra întinderiĭ treptate a arăturilor în detrimentul pădurilor. Acì, adese-orĭ, *grîul* se sémĕnă pe acelaşĭ loc 2—3 anĭ neîntrerupt, iar *porumbul* în curgere de 15 — 29 anĭ. Pe moşiile unde gospodăria agricolă e sistematisată şi cevà maĭ raţională, după ce pămîntul s'a odihnit, se cultivă pămîntul în curgere de doĭ anĭ, şi anume pentru a curăţì ogorul de buruienĭ, precum şi pentru a «topì ţĕrîna»; după acésta se cultivă dejà grîŭ odată saŭ mult doĭ anĭ de-arîndul, apoĭ vine rîndul altor bucate şi în fine pămîntul iarăşĭ se lasă sub păşune. Alţĭ proprietarĭ aŭ obiceiŭ de a cultivà odată porumb, de douĕ orĭ grîŭ, în intervalul cărora pămîntul se. lasă a se odihnì.

Pentru arătură, ţĕraniĭ întrebuinţéză vechiul plug greoiŭ tîrît de douĕ părechĭ de boĭ. De vre-o opt anĭ de-abià a început a se rĕspândì *plugul de fer;* dar proprietariĭ marĭ îl întrebuinţéză dejà aprópe de 30 anĭ. Maşinele agricole sunt destul de rĕspândite pe la ţéră. La început introducerea acestor maşine a ruinat pe mulţĭ, din maĭ multe cause; acum însă, causele acestea dispărênd, maşinele de treerat, de vînturat, semĕnătórele, locomobilele etc. s'aŭ introdus în Basarabia pe o scară întinsă. Maĭ cu sémă în Bugéc uneltele de agricultură moderne sunt rĕspândite.

— Arată-mĭ plugul tĕŭ şi-ţĭ voiŭ spune cum staĭ cu gospodăria! zice colonistul german, conscient de legătura strînsă ce există între uneltele de agricultură şi gospodăria agricolă.

Acest mod de a-şĭ înfăţişà lucrurile al colonistuluĭ german din sudul Basarabieĭ este cât se póte de drept, de óre-ce progresul agricultureĭ moderne e în adevĕr în legătură strînsă cu uneltele moderne de muncă şi cu maşinele.

In Basarabia dejà pe la 1872—1875 Zemstvo (consiliile judeţene) a început să rĕspândéscă unelte perfecţionate de agricultură, dar activitatea rodnică în acéstă privinţă nu datéză decât de pe la 1889. Iniţiativa în acest sens a fost

dată de către Zemstvo judeţuluĭ Orheiŭ, al căruĭ preşedinte propagă maĭ cu sémă printre ţĕranĭ introducerea uneltelor perfecţionate de agricultură.

La 1890 Zemstvo din Orheiŭ a deschis chiar la Orheiŭ un deposit de unelte şi maşine agricole, aducênd din Berlin (usina Ekkert) 333 plugurĭ de fer. Tóte aceste plugurĭ aŭ fost vîndute la ţĕranĭ, parte cu banĭ gata, parte pe credit; la 1890 acelaşĭ deposit din Orheiŭ a maĭ vîndut 500 cóse şi 240 secere. Calitatea acestor unelte, fabricate bine în Germania, câştigă deplina încredere a poporaţiuniĭ agricole din judeţ.

După impulsiunea Zemstvo-uluĭ din Orheiŭ, iniţiativa de a rĕspândì unelte perfecţionate de agricultură 'şi-a însuşit-o şi Zemstvo din Chişineŭ. Maĭ puţin activ, maĭ leneş, Zemstvo din acest judeţ recomandă plugurile fabriceĭ Hehn, carĭ însă s'aŭ dovedit a fi prea scumpe pentru poporaţiunea agricolă, pe când din contra cósele germane din usina Wileik aŭ fost bine primite de ţĕranĭ. In ceea ce privesce semĕnătórea americană de mână a luĭ Husier, precum şi celelalte maşine de acest fel, ele aŭ fost rĕŭ criticate de ţĕranĭ, carĭ aŭ dovedit cu mintea lor sănătósă neîndemânarea lor. Spaţiul nu ne permite a resumà acì dările de sémă, de altfel fórte instructive, privitóre la ancheta făcută în acéstă privinţă printre ţĕrănimea din Basarabia.

Basarabia de la sud nu posedă, precum am maĭ arătat dejà, solul fertil şi plin de vlagă al pămîntuluĭ de la méḑănópte a acesteĭ ţĕrĭ.

La sud se încep câmpiile întinse şi, potrivit cu aceste câmpiĭ, se schimbă şi modul de gospodărie agricolă. La sud *grîul de tómnă*, din causa schimbărilor atmosferice brusce, precum şi din causa seceteĭ de vară, nu cresce bine şi e înlocuit la rĕsărit cu *grîul de primăvară* saŭ cu *ghirca*, iar la sud-apus cu *arnăutul* saŭ *caluz*, un fel de variaţiune a arnăutuluĭ, dar cu bobul maĭ tare şi maĭ voluminos. Se sémĕnă asemenea *secară*, *in*, *orz*, *meiŭ*, maĭ mult decât *ovĕs* şi *porumb*.

In acéstă parte a Basarabieĭ poporaţiunea pur agricolă se compune din Românĭ, Bulgarĭ, Rutenĭ şi Germanĭ, iar Ruşiĭ se mărginesc la bostănărie şi meşteşugurĭ prin oraşe. Bulgariĭ

sémănă pentru nutreţul vitelor meiŭ păsăresc, iar Germaniĭ cultivă cartofĭ.

In Bugéc adese-orĭ bucatele se cosesc, iar nu se seceră, din causa vînturilor, carĭ culcă lanurĭ întregĭ de grîŭ şi secară. Grîul se treeră cu caĭ saŭ se îmblătesce. In general se treeră tómna, dar adese-orĭ parte din bucate rĕmâne în stogurĭ érna din causa lipseĭ de braţe; asemenea şi porumbul se păstréză în sîsiécĭ, conservat în coceni.

Magasiile obştescĭ. Pentru a subvenì la nevoe, în cas de recoltă rea, guvernul rus, prin ukazul imperial de la 1822, a înfiinţat în 41 guvernăminte din Rusia nisce magasiĭ obştescĭ. In anul 1834 acéstă dispoziţiune s'a întins şi asupra Basarabieĭ. După acéstă dispoziţiune, s'a orînduit ca magasia obştéscă din fie-care comună rurală să conţie $1^1/_2$ cetverti bucate pe cap de contribuabil, iar casa obşteĭ să incasseze câte 1 rublă 60 kopeicĭ de fie-care cap de familie. Adunarea bucatelor şi a banilor trebuià să se isprăvéscă în termin de 16 anĭ. Recolta insuficientă din aniĭ 1839—40 a demonstrat însă că magasiile obştescĭ nu sunt îndestulătóre în cas de fómete. Din acéstă causă s'aŭ luat mĕsurĭ aspre, pentru ca magasiile obştescĭ să fie umplute cât maĭ curînd.

De atuncĭ, după dările de sémă ale Comitetuluĭ statistic, sunt în Basarabia peste 159 magasiĭ obştescĭ. Aceste magasiĭ există:

In judeţul	Hotin	18
» »	Soroca	15
» »	Iaşĭ	15
» »	Orheiŭ	13
» »	Chişineŭ	13
» »	Bender	4
» »	Akkerman	1

In fine:

Prin satele de pe	domeniul statuluĭ	7	magasiĭ
» »	coloniilor bulgare	43	»
» » »	germane	21	»
» »	Cazacilor	9	»

Bucatele înmagasinate în aceste magasiĭ obştescĭ după fiecare recoltă nouă se înapoiază locuitorilor, carĭ în locul lor

aduc bucate din recolta nouă. Scopul magasiilor n'a fost atins; în aniĭ de recoltă rea s'a constatat tot-deauna că magasiile sunt pline cu bucate deteriorate, iar une-orĭ mâncate de şórecĭ saŭ vîndute de primarĭ şi alţĭ amploiaţĭ ruşĭ.

Iată satele anume, în carĭ sunt acum magasiile obştescĭ:

In judeţul *Hotin*: la Clişcovĕţ, Lipcanĭ (tîrg), Drebcauţa, Vascauţa, Larga, Corjeuţa, Gorjinescĭ, Lomasautenĭ, Ocniţa, Securenĭ, Noua-Suliţa (tîrg), Cerleno-Mare, Bărcăuţa, Percovţa, Gruşova, Bricenĭ, Raşcova, Grozînţa.

» » *Soroca*: la Cobalta, Ciutulescĭ, Pepenĭ, Climauţenĭ, Atachi (tîrg), Arionescĭ, Cainarĭ, Cotiugenĭ, Cobilca, Badicenĭ, Vascauţa, Ocolina, Voroncova, Tîrnova, Raşcova (tîrg).

» » *Bălţĭ*: la Brîncenĭ, Brătăşanĭ, Copăcenĭ, Glodenĭ, Hilea, Sîngereĭ, Cornescĭ, Vulpescĭ, Şoltóia, Strâmba, Heci-Noĭ, Sculenĭ (tîrg), Călinescĭ, Bolotino, Fălescĭ (tîrg).

» » *Orheiŭ*: la Chipercenĭ, Somaşcanĭ, Greblescĭ, Tuzora, Cinaşĕuţĭ, Ciorna, Dişcova, Telenescĭ, Paharnicenĭ, Işnovĕţ, Maşcauţenĭ, Cecolţenĭ, Căzănescĭ.

» » *Chişinĕŭ*: la Găncescĭ (tîrguşor), Vasienĭ, Sireţiĭ, Vornicenĭ, Mirenĭ, Ialovenĭ, Hirlă, Volcineţĭ, Nisporenĭ, Boldurescĭ, Zbiroia, Bujora, Lopuşna.

» » *Bender*: la Gura-Galbină, Teliţa, Djamana şi Cainarĭ.

» » *Akkerman*: la Parcariĭ.

Incheiăm capitolul privitor la cultura propriŭ ḑis a bucatelor în Basarabia prin următórea dare de sémă privitóre la recolta anuluĭ 1895, tipărită de către *Comitetul central statistic* din Petersburg: (1)

---

(1) *Сельское и лесное хозяйство Россіи* Спб 1895. I. Департамента Земледѣлія «Урожай 1895» Спб. изд. *Вѣстникъ финансовъ* 1895—1896.

Recolta bucatelor din anul 1895 în Rusia meridională.

Basarabia: bucate de tómnă: *secară* 7.478.500 pud, *grîŭ* 14.125.100 pud; bucate de primăvară: *grîŭ* 9.538.900 pud, *secară* 386.300 pud, *orz* 16.231.200, *hrişcă* 95.500 pud, *meiŭ* 169.800 pud, *mazĕre* 59.500 pud.

Totalul bucatelor culese în acest an în Imperiul Rus este arătat în acéstă dare de sémă de:

Secară de tómnă	1.213.493.000	pud.
Grîŭ » »	213.327.800	»
Secară de primăvară	21.008.900	»
Grîŭ » »	385.914.100	»
Ovĕs	682.725.700	»
Orz	333.532.200	»
Hrişcă	52.985.600	»
Meiŭ	85.115.300	»
Porumb	49.146.600	»
Mazĕre	44.737.400	»
Cartofĭ	1.320.225.700	»

Am extras aceste cifre din urmă, pentru a arătà locul ce ocupă Basarabia în producţiunea grânelor faţă cu restul Imperiuluĭ Rusesc.

Fîneţe. Sub fîneţe Basarabia posedă un spaţiŭ de peste 700.000 deseatine, adecă aproximativ 21% din suprafaţa sa. Fîneţele aceste sunt în cea maĭ mare parte compuse din câmpiĭ vaste, şi numaĭ fîneţele carĭ se află pe malurile rîurilor Prut, Reut şi partea de jos a Nistruluĭ sunt în primăvară acoperite cu apele eşite din albiile rîurilor.

Judeţele Bender şi Akkerman sunt cele maĭ avute în fîneţe. In Basarabia în genere fîneţele nu sunt cultivate şi puţinĭ din proprietariĭ marĭ sémĕnă trifoiŭ, lucernă; iar Bulgariĭ obicĭnuesc a-şĭ pregătì nutreţul pentru vite cultivând *setaria italica,* care în Bugéc cresce fórte bine.

De obiceiŭ fînul se strînge la sudul Basarabieĭ pe la Maiŭ, iar la nord pe la începutul luĭ Iunie. Dintr'o falce, când fîneţele sunt bune, se strîng peste 400 pudurĭ fîn, ceea ce în termin mediŭ ne va da 240.000.000 pudurĭ fîn strîns în Ba-

sarabia întrégă. Acéstă cantitate de nutreț e suficientă pentru hrana a 100 miĭ caĭ, 600 miĭ vite și 1½ milion de oĭ, având, firesce, în vedere că érna la nordul Basarabieĭ e numaĭ de 4 lunĭ, iar la sud de 3 lunĭ. Afară de fînețe, Basarabia posedă întinse pășune, și numaĭ în județele Hotin și Orheiŭ se simte dejà lipsă de islaz.

Fînul în Basarabia e eftin. În aniĭ 1890—91 la Orheiŭ prețul unuĭ stog de 250 pudurĭ erà de 12 ruble, la Chișineŭ însă erà de 40 ruble și chiar de 20 kopeicĭ pudul. In aniĭ de secete se întîmplă că pudul de fîn să se urce la prețul de 25—30 kopeicĭ.

In județele de la nord în aniĭ 1890—91, o falce de imaș se plătià proprietaruluĭ de la 2—4,50 ruble, iar la sud de la 1—2½ ruble.

Grădinărie. Clima Basarabieĭ e favorabilă pentru grădinărit; cu puțină îngrijire, cu puțină muncă, dincolo de Prut cresc și se desvoltă minunat tot felul de zarzavaturĭ. După Scalcowsky (1), dejà pe la 1861 existatŭ în Basarabia peste 60.000 de bostănăriĭ, carĭ produceaŭ 55 felurĭ de legume, între carĭ maĭ cu sémă: ridichea négră și albă de érnă, ridichea de primăvară, sfecla roșie și albă, morcovul, pătrunjelul, păstărnacul, napul, hrénul, cépa (*allium cepa*, *fistolosum*), usturoiul (*allium sativum*), prazul, pireul (*allium porum*), șarlota (*allium ascalonicum*), varza, gulia, anghenarea (*cinara scolymus*), salate etc., mazĕre, bob, fasole, linte, cartofĭ, topinamburĭ, pătlăgele roșiĭ (*solanum esculentum*), baclagénĭ, (*solanum melongena*), sparanghel (*asp. officinalis*), verop, *cardes*, cicóre, mantă, măcriș; din *cucumera*— pepenĭ verḑĭ și galbenĭ (*cucurbita citrullas, cucumes melo*), cantalup (*melon maraîcher*), dovléc (*cucurbita pepo*).

Cultura cartofilor în Basarabia e fórte recentă, ea datézá de la aparițiunea coloniilor germane, carĭ aŭ adus și prăsit acéstă folositóre plantă.

In ḑilele nóstre recolta cartofuluĭ în Basarabia se urcă la respectabila cifră de 2.200.000 pudurĭ pe an.

In partea nordică din Basarabia, în județele Hotin, Chișineŭ, Orheiŭ și Soroca, există sate întregĭ carĭ fac anume cultura uneĭ anumite plante leguminóse; uniĭ cultivă exclusiv cépă, alțiĭ usturoiŭ, anis, varză saŭ tutun.

---

(1) Скальковскій Оп. стат., v. II, p. 308.

La sudul Basarabieĭ, grădinăritul nu este aşà de rĕspândit, din causa climeĭ defavorabile pentru acéstă îndeletnicire; numaĭ Bulgariĭ şi Ruşiĭ se maĭ ocupă pe acolo cu ast-fel de cultură, şi cu ajutorul irigaţiuniĭ totuşĭ ajunge grădinăritul la resultate destul de satisfăcĕtóre. Preţul pentru productele de grădinărie variază în Basarabia după cum e recolta. In termin mediŭ aceste preţurĭ sunt următórele:

Un cetverti (baniţa mare) de morcovĭ. .	15—20 kopeicĭ
» de ridichĭ	15—20 »
100 castraveţĭ.	5—10 »
» verze	1 rubl.—1,50 kop.
Ocaua de cépă	3 — 4 kop.
100 harbujĭ (pepenĭ verḑĭ)	1 rubl. 50 kop.
Pudul de cartofĭ	40—20 kop.

Sfecla se cultivă fórte bine la nordul Basarabieĭ, producênd un fruct suculent compact; la sud, din contra, solul nu e priincios planteĭ, care cresce rĕŭ şi dă un product mediocru.

Tutunul se cultivă mult în Basarabia; Acum doue-ḑecĭ anĭ acéstă cultură luase un avînt fórte mare, promiţênd ţĕriĭ într'un viitor apropiat belşug şi avuţie. Tutunurile din Basarabia câştigase renume în Rusia şi începură a concurà cu tutunurile din Crimea şi Caucas. In aniĭ din urmă însă, comerciul tutunuluĭ căḑênd în mâna Evreilor, aceştia aŭ sleit forţele cultivatorilor şi cultura tutunuluĭ a decăḑut, ne maĭ putênd aduce ţĕranilor decât miseria.

Zasciuk, în cartea sa despre Basarabia (1), pretinde cum că tutunul a fost necunoscut locuitorilor acesteĭ ţĕrĭ până pe la 1612, când Hatmanul Cazacilor Petru Conaşevicĭ Sagaidacinĭ l'a adus din Constantinopole. Părerea luĭ Zasciuk e greşită; după dînsul ar eşì că Cazaciĭ, vecinĭ cu Moldoveniĭ, aŭ cunoscut întrebuinţarea tutunuluĭ înaintea Germanilor, pe când se scie că tutunul erà dejà întrodus în Europa pe la 1570, când cultura acesteĭ plante în Anglia erà destul de rĕspândită. In Anglia tutunul a fost introdus din Virginia. Turciĭ n'aŭ început a cultivà tutunul decât pe la 1610, iar Germaniĭ pe la 1697. (2)

---

(1) Бессарабская Обл., *Zasciuk*, v. I, p. 257.
(2) *Raphling*.

Obiceiul de a fumà s'a rĕspândit în Europa, pretind uniĭ, de către marinarĭ; apoĭ de la acéstă clasă de ómenĭ s'a introdus şi în alte clase. Firesce că acéstă părere e prea puţin întemeiată; obiceiul fumatuluĭ în Europa trebue să fie tot aşà de vechiŭ precum acest obiceiŭ e vechiŭ la popórele sĕlbatice şi semi-sĕlbatice din Asia şi Africa.

Cultura tutunuluĭ în Basarabia a progresat mult între aniĭ 1851—1856. Iată datele statistice privitóre la acéstă periódă în ceea ce privesce recolta anuală a tutunuluĭ basarabén:

In	anul	1851	s'aŭ cules	în	Basarabia	25.000	pud.	tutun.
»	»	1852	»	»	»	30.000	»	»
»	»	1854	»	»	»	24.000	»	»
»	»	1855	»	»	»	16.000	»	»
»	»	1856	»	»	»	56.000	»	»

In aniĭ 1882—1892, după dările de sémă publicate de către Comitetul central de statistică din Chişineŭ, cultura tutunuluĭ din Basarabia a decădut treptat. Din an în an se observă că suprafaţa cultivată cu tutun mereŭ se micşoréză şi, pe când altă dată suprafaţa pămîntuluĭ sub cultura tutunuluĭ nu erà decât de 543 deseatine (1), iar pe la 1856 ocupà un spaţiŭ de miĭ de deseatine, la 1882 acéstă suprafaţă ajunsese să îmbrăţişeze 13.000 deseatine, şi în anul 1890 s'a micşorat până la 2.000 deseatine, iar în anul 1892 erà dejà de 1.875. (2)

Causele carĭ aŭ făcut ca cultura tutunuluĭ să decadă în Basarabia, după părerea plantatorilor, sunt următórele: Proprietariĭ plantaţiunilor nicĭ odată nu s'aŭ hotărît a se dedà acesteĭ culturĭ într'un mod raţional, n'aŭ consimţit a întrebuinţà un óre-care capital, construind acaretele necesare, edificiĭ speciale pentru uscarea tutunuluĭ etc. Fără asemenea construcţiunĭ, este absolut cu neputinţă a se produce un tutun bun. Uscarea tutunuluĭ se face de obiceiŭ în clădirĭ destinate pentru alt cevà, precum de pildă în coşare, magasiĭ

(1) *Защукъ*, v. III, p. 258.

(2) Ultima dare de sémă pentru anul 1894 arată dejà suprafaţa cultivată de 1.778 deseatine.

etc. A doua causă a decăderiĭ cultureĭ este că cu acéstă îndeletnicire maĭ cu sémă s'aŭ ocupat ţĕraniĭ, a căror stare economică miserabilă nu le permite a produce decât lucru prost. Cultura tutunuluĭ cere multă îngrijire şi muncă continuă; ţĕraniĭ nu pot să dea însă plantaţiunilor lor decât un timp mărginit, fiind siliţĭ a lăsà apoĭ tutunul semĕnat la voia întîmplărilor. Avênd mereŭ nevoe de parale, eĭ sunt siliţĭ a vinde produsul Evreilor, carĭ, folosindu-se de împrejurărĭ, cumpĕră pudul de tutun cu preţ de 2—2 ruble 50 kop. Firesce că în acest cas nu se maĭ caută calitatea, ci cantitatea.

Ţĕranul din Basarabia, după ce culege tutunul, îl lasă puţin ca să fermenteze, iar apoĭ îl adună în *păpuşĭ*, înşirând frunza pe sfóră. Păpuşile se pun la umbră, ca să se usuce.

Iată şi întréga manipulaţiune ce se face cu acest produs fórte delicat.

Evreiĭ, primind tutunul în păpuşĭ, îl revînd în aceeaşĭ stare. Cumpĕrătoriĭ angrosiştĭ, adecă aceĭ carĭ cumpĕră tutun din a doua mână, îl asortéză dejà, lăsându-l să fermenteze puţin, apoĭ îl împachetéză şi îl pun sub presă. In pachete, presat, tutunul din Basarabia se exportéză la Cameniţa, Jitomir, Berdicev, Kiev şi Odesa, iar altă dată şi la Tulcea, Brăila şi Galaţĭ. In oraşele Rusieĭ meridionale tutunul intrà în fabricĭ, de unde eşià asortat, tăiat saŭ nu, în consumaţiune. Unele calităţĭ superióre se vindeaŭ în Rusia drept tutun turcesc.

Inaintea înfiinţăriĭ monopoluluĭ tutunurilor în România, tutunul din Basarabia, fabricat la Odesa, intrà la noĭ sub eticheta adevĕratuluĭ tutun turcesc.

Pe aceste vremurĭ fericite plantatoriĭ de tutun din Basarabia câştigaŭ multe parale şi se dedaŭ cu bucurie cultureĭ tutunuluĭ. Pe la 1861—67 Principele C. Cantacuzino, d-niĭ Inglezi, Pavel Leonard, Dicescu şi alţĭ proprietarĭ marĭ, semĕnaŭ tutun turcesc şi-l vindeaŭ cu preţ de 10—18 ruble pudul; tutunurile luĭ Inglezi se plătiaŭ şi cu 35 ruble pudul. (1)

Cultura intensivă a tutunuluĭ în Basarabia s'a făcut pe la 1856—57 şi a durat până pe la 1870—76, iar de atuncĭ a început să decadă.

Maĭ cu sémă se ocupă cu cultura tutunuluĭ poporaţiunea

---

(1) Журналъ Минист. Государ, Имущ. 1859—1860.

agricolă din judeţele Orheiŭ, Chişineŭ şi Hotin, precum şi din unele părţĭ ale judeţuluĭ Soroca.

In acest din urmă judeţ, tutunul din ocolul Ţipilă şi-a câştigat un renume deosebit. Ocolul acesta pe la 1860—67 producea peste 100 miĭ de pudurĭ tutun pe an, ocupând braţele a 5.728 lucrătorĭ, şi anume câte opt cultivatorĭ pe deseatina de plantaţiune.

In judeţul Soroca, unde şi până acum e centrul principal al daraverilor de tutun, oraşul Soroca se ocupă mult cu asortarea şi a doua împachetare a tutunuluĭ: acì se desface *păpuşa* confecţionată de cultivator şi se reface păpuşa nouă. La Soroca aprópe întréga poporaţiune evreéscă, cu mic şi mare, lucréză ḑiua şi nóptea la asortarea tutunuluĭ; cerdacurile şi hambarele sunt pline de tutun, cumpĕrat pe preţ de nimic de pe la ţĕraniĭ megiaşĭ. Iată ce scrie despre acésta un martor ocular: (1)

«Tóte daraverile privitóre la comerciul cu tutun s'aŭ transformat în Basarabia într'un gróznic flagel pentru ţĕranĭ. Ţĕranul moldovén, avênd nevoe de parale, se împrumută pe la Evreiĭ din oraş, sperând a achità datoria cu ajutorul recolteĭ tutunuluĭ. Imprumutul se contractéză la oraş în vizunia unuĭ avocat. Terminul achităriĭ poliţeĭ Evreul îl fixéză neapĕrat pe la August, când se face recolta tutunuluĭ. Odată terminul sosit, Evreul apare în sat cu titlurĭ executoriĭ şi ridică tutunul pe un preţ de nimic. Cu acest sistem Evreiĭ aŭ isbutit să-şĭ aproprieze munca ţĕranilor pe timp de 5—8 anĭ de ḑile.»

Un alt scriitor rus, vorbind despre decăderea cultureĭ tutunuluĭ în Basarabia, scrie în acéstă privinţă următórele : (2)

«Industria tutunuluĭ, după ce nu maĭ folosesce întru nimic ţĕranuluĭ, de óre-ce l'a robit la Evreĭ, maĭ are şi o înrîurire fórte vătĕmătóre asupra agricultureĭ în genere. Intinderea treptată a cultureĭ tutunuluĭ a răpit altă dată multe braţe de la munca câmpuluĭ; unele sate aŭ părăsit cu desăvîrşire agricultura, aşà că nu maĭ semĕnaŭ niciĭ chiar porumb pentru hrană, nădăjduind ca să cumpere cele necesare pentru existenţă cu paralele de pe tutun.

(1) Одесскій Вѣстникъ, No. 140—141.
(2) Бессараб. Вѣдомости, 1889, No. 28.

«Proprietariĭ şi arendaşiĭ, lipsiţĭ de braţe, fură nevoiţĭ a micşorà întinderea semĕnăturilor; prin oraşe chiar, amploiaţiĭ şi locuitoriĭ în genere cu greŭ îşĭ găsiaŭ slugĭ, şi chiar breslele indispensabile îşĭ vĕḑură atelierele golite de calfe şi ucenicĭ. Acéstă perturbaţiune în relaţiunile economice n'a putut durà mult, cu atât maĭ mult că din exploatațiunea tutunuluĭ nu se folosiră decât Evreiĭ. După un timp óre-care, ţĕrănimea, sleită şi sărăcită, încet cu încetul s'a lăsat de cultura tutunuluĭ şi în ḑilele nóstre cultura acesteĭ plante a decăḑut cu desăvîrşire.»

Faţă cu acéstă stare de lucrurĭ, guvernul rusesc a creḑut de cuviinţă să vie în ajutor cultureĭ tutunuluĭ, cu atât maĭ mult că tutunurile din Basarabia câştigaseră un renume în Rusia. Pentru acest scop şcóla de agricultură din Chişineŭ creă o pepinieră pentru aclimatisarea maĭ multor speciĭ de tutun. De altă parte Departamentul de Agricultură din Petersburg a înfiinţat importaţiunea permanentă a seminţelor de tutun din Havana, Virginia, Mariland, Turcia şi Persia; acest departament, printr'o circulară datată încă de la 1860, a anunţat pe cultivatorĭ că distribuesce gratuit sĕmînţă de tutun. In Basarabia, în curgere de 5 anĭ, s'a distribuit sĕmînţă pentru semĕnarea a 11.520 deseatine şi, împreună cu semînţa, Departamentul de Agricultură, cu ajutorul poliţieĭ, a rĕspânḑit şi o broşură ruséscă privitóre la cultura tutunuluĭ. S'aŭ maĭ luat apoĭ disposiţiunĭ privitóre la Evreiĭ carĭ cumpĕră tutun de la ţĕranĭ, interḑicêndu-le visitarea satelor fără un răvaş de drum liberat într'adins. S'a trimis la Cuba un agronom specialist pentru a studià cultura tutunuluĭ.

Tóte aceste disposiţiunĭ bune n'aŭ adus nicĭ un resultat folositor; ţĕraniĭ din Basarabia, necunoscênd bóbă rusesce, n'aŭ cetit broşura privitóre la tutun; iar Evreiĭ, cu ajutorul miteĭ, aŭ isbutit a face ca tóte disposiţiunile privitóre la camătă să zacă în cartónele cancelariilor.

După darea de sémă a Departamentuluĭ de Agricultură, recolta tutunuluĭ în Basarabia pentru ceĭ treĭ anĭ din urmă a fost următórea:

	1893	Specii	1894	Specii	1895	Specii
Basarabia.	120.000 pud.	18	104.000 pud.	23	83.000 pud.	18
Rusia . .	4.957.707 pud.	48	4.130.246 pud.	—	3.918.349 pud.	—

Tabela acésta arată perfect ce rol puţin însemnat jócă acum Basarabia în producţiunea generală a tutunurilor carĭ se consumă în Rusia.

Pomicultura e o îndeletnicire fórte veche a locuitorilor din Basarabia. La nord până la Chişineŭ se cultivă mult prunele (perje), din carĭ însă nu se fabrică ţuică, ci prunele, uscându-se, intră în comerţ sub forma de aliment sănătos; se maĭ cultivă apoĭ *mere domnescĭ* şi un alt soiŭ numit *ţigancă.*

In judeţul Hotin grădinile cu pomĭ încunjură nu numaĭ curţile boerilor, ci fie-care căsuţă saŭ colibă ţĕrănéscă.

La sud, coloniştiĭ Bulgarĭ aŭ imitat pe Românĭ în acéstă privinţă şi cultivă asemenea câte-va speciĭ de pomĭ. Dar în acéstă parte a Basarabieĭ, clima şi solul nu sunt tocmaĭ propice pentru pomicultură.

La nord grădinile cu pomĭ sunt bine întreţinute şi aduc un óre-care venit; aceste grădinĭ în general aŭ fost instalate pe pămîntul proprietarilor de moşiĭ, dar după o lege analogă cu legea nóstră privitóre la rĕscumpĕrarea embaticuluĭ, s'aŭ rĕscumpĕrat acum şi sunt proprietate ţĕrănéscă. Dispoziţiunea privitóre la rĕscumpĕrarea embaticuluĭ datéză în Basarabia de la 24 Novembre 1834, şi legea în acéstă privinţă a fost redactată în următorul mod laconic: «Grădinile cu pomĭ şi viile ţĕranilor stabilite pe pămîntul proprietarilor de moşiĭ sunt şi rĕmân proprietatea ţĕranilor, carĭ pot să le vîndă, avênd în casul acesta dreptul de rĕscumpĕrare în prima linie proprietarul moşieĭ. Preţul rĕscumpĕrăriĭ se stabilesce de comisiune.»

Grădinile cele maĭ bune şi vaste sunt aşezate pe malurile rîurilor Prut, Reut, Nistru şi Bîcu. Cele maĭ renumite altă dată aŭ fost ale luĭ Rosetti (cumpĕrate apoĭ de Inglezi),

Dim. Balş (acum distruse), Galli, Ghenu, ale Principeseĭ Sturdza, a bĕtrânuluĭ C. Casimir, a luĭ Românencu etc.

In tótă Basarabia se numĕră peste 27.000 grădinĭ cu pomĭ, ceea ce dă în termin mediŭ câte 12 grădinĭ pe sat. Bulgariĭ şi coloniştiĭ Germanĭ posedă peste 1.500 grădinĭ.

Din tóte aceste grădinĭ, fórte puţine sunt întreţinute bine, şi aceste din urmă se află în judeţele Hotin, Soroca şi lângă Akkerman, Chişineŭ şi Bender; restul sunt propriŭ ḑis nisce liveḑĭ de prunĭ, cireşĭ, vişinĭ şi merĭ.

Adese-orĭ viile aŭ în mijlocul lor nucĭ marĭ şi alţĭ arborĭ, a căror umbră vatĕmă viţa.

Orĭ-cât de rĕŭ întreţinute sunt aceste grădinĭ, totuşĭ rodul lor dă óre-care venit; merele şi prunele din Basarabia se exportéză în cantităţĭ marĭ în guvernămîntul Herson, unde prunele se usucă şi în acéstă stare intră în consumaţiune. In guvernămîntul Herson, dincolo de Nistru, se află satul rutenesc Maiachi, unde se concentréză exportul merelor şi al prunelor din Basarabia. La sud, anume în Bugéc, mână în mână cu pomicultura merge silvicultura. Acolo, aprópe în fiecare grădină cu pomĭ roditorĭ se cultivă şi diferite speciĭ de arborĭ. In acéstă privinţă merită a fi menţionată superba altă dată pepinieră din satul Manzăr, a Principeseĭ Gagarin, fosta Comitesă Edling, născută Sturdza. Există acum pepiniere maĭ mult saŭ maĭ puţin bine întreţinute şi la alţĭ marĭ proprietarĭ, iar coloniştiĭ Bulgarĭ şi Germanĭ îngrijesc mult în grădinile lor fel de fel de arborĭ, fără însă a isbutì să cultive într'un mod serios pepinierele lor.

După dările de sémă oficiale, proprietariĭ marĭ şi ţĕraniĭ din Basarabia posedă în ḑilele nóstre în Basarabia peste 25.000 grădinĭ cu pomĭ. Aceste grădinĭ sunt impărţite prin judeţe în următorul mod:

In judeţul	*Chişineŭ*	159	grădinĭ	la proprietarĭ	şi	4.290	la	ţĕranĭ
»	*Bender*	110	»	»	»	1.173	»	»
»	*Bălţĭ*	180	»	»	»	600	»	»
»	*Orheiŭ*	324	»	»	»	4.901	»	»
»	*Hotin*	228	»	»	»	4.881	»	»
»	*Soroca*	232	»	»	»	1.161	»	»
»	*Akkerman*	17	»	»	»	700	»	»
»	*Ismail*	23	»	»	»	495	»	»

In acest numĕr nu întră grădinile publice şi cele de pe domeniile statuluĭ, precum şi cele mănăstirescĭ.

In tóte aceste grădinĭ se află, după arătările statisticeĭ oficiale rusescĭ, 2.391.843 pomĭ roditorĭ, 4.144 duḑĭ şi peste 3.000.000 arborĭ de alte speciĭ. (1)

Iată acum şi preţul fructelor pe pieţele Basarabieĭ pentru speciile cele maĭ rĕspândite :

FELUL FRUCTELOR	1892	1893	1894	1895
Preţul pe pud în ruble şi kopeicĭ.				
Cireşe	—.60	1.—	1.—	1,75
Vişine	—.50	1,25	2.—	1,75
Zarzăre	—.40	—	—	—
Caise	2.—	2.—	1.—	1.—
Persicĭ	2,50	4.—	3.—	3.—
Prune negre. . .	—.30	—.75	—.75	—
Pere.	—.80	1.—	—.75	—.80
Mere.	—.60	1,40	1.—	1,20
Chizil	—.30—40	—.30—40	—	—
Gutuĭ	—	5.—	4.—	5,50
Nucĭ (câte 1.000) .	—	2.—	1,50	1,50
Strugurĭ	—.80	—.75	—.80	1.—
Fragĭ	2,75	3,40	4,75	5,20

Dintre grădinile publice din Basarabia, cele maĭ spaţióse şi bine întreţinute sunt: grădina publică din Chişineŭ (Cazeni sad.), grădina publică din Akkerman şi frumósa grădină din Bolgrad, precum şi grădina Calmutsky din Bălţĭ.

Viticultura. Românii de dincolo de Prut fórte de mult se ocupă cu cultura viţeĭ. Dintr'o scriere privitóre la viticultura în Basarabia, a d-luĭ Keppen, membru al Academieĭ din St.-Petersburg, precum şi din alte scrierĭ (1), resultă că viţa a fost adusă în Basarabia de Genovesĭ, carĭ aŭ sădit viţa acì în acelaşĭ timp când aŭ sădit-o şi în Crimea.

(1) Опытъ стат. опис. Нов. Края t., II. p. 223.

(1) Записки Им. Общ. сельскаго Хозяйства *Кепенъ.*, 1843. N. I. *Памятная Книжка Бессараб. Денккингъ.* 1862., *Kraschewsky* in *Wspómnenîe Budjaku.*

(2) *Путешествіе въ землю Буджакскихъ татаръ*, 1768, p. 195, de *Клементъ* (traducţiune tipărită la 1783, St.-Petersburg).

Se constată asemenea din nisce chrisóve ale Hanilor tătăresci din secolul XIV, că dejà în acest secol ţěranii aşezaţi pe malurile Nistruluĭ aveaŭ *tapiĭ* asupra viilor lor; în secolul XVIII viile din Bugéc aparţineaŭ Tătarilor şi Glemant, în descrierea călĕtorieĭ sale prin aceste locurĭ, ḑice în acéstă privinţă, că «strugurii sunt fórte dulcĭ şi sunt mulţĭ, dar nu sunt lăsaţĭ ca să se cócă bine, şi de aceea tocmaĭ vinul e acru».

Intr'un memoriŭ al Coloneluluĭ Cornilovicĭ se scrie că, pe la 1808—1810, la sudul ţěriĭ, pe lângă Akkerman, de-alungul Nistruluĭ şi Prutuluĭ, existaŭ peste 1.994 de viĭ, carĭ tóte aparţineaŭ Românilor, după *tapiile* făcute pe numele unor Turcĭ. Guvernul rus a resolvat cestiunea privitóre la aceste proprietăţĭ parte în folosul poporaţiuniĭ indigene, parte în folosul statuluĭ, declarând tóte viile asupra cărora nu existaŭ *tapiĭ* proprietatea statuluĭ. (1) Firesce că într'un timp fórte scurt tóte aceste viĭ, declarate de proprietatea statuluĭ, s'aŭ pustiit şi aŭ perit.

După datele statisticeĭ oficiale, la 1819 maĭ existaŭ în Basarabia peste 665 viĭ de ale statuluĭ şi 1.332 viĭ particulare, în carĭ se făceà vin alb şi negru:

In viile statuluĭ . . . . . . 6.588 vedre
» » particulare . . . . 40.606 »

Acéstă cantitate de vin, arătată de Colonelul Cornilovicĭ în memoriul sĕŭ, de sigur că este greşită. Dînsul scrie în acéstă privinţă următórele:

«Afară de vinul care se exportă în oraşele Ovidiopol, Tiraspol, Odesa, media vinuluĭ cules anual trebue să fie ca de 60.000 vedre. Parte din acest vin se consumă pe loc, parte trece numaĭ în Rusia. Vinul cel maĭ bun se face lângă Akkerman şi, dacă ar fi îngrijit maĭ bine, ar fi şi maĭ bun. Vadra de vin din Akkerman se vinde cu 3—6 ruble hârtie (acésta la 1820), iar preţul vinuluĭ din alte locurĭ este de 2—6 leĭ vadra.» (2)

---

(1) In archiva din Iaşĭ există un numĕr mare de dosare rusescĭ privitóre la viile dimprejurul Ismailuluĭ (Tucĭcov), pentru carĭ locuitorii se judecaŭ cu statul. Dosarele acestea datează de la 1816—22.

(2) Памят. книж. пол. *Корниловича*.

La 1829, după propunerea *Ober-forschtmeister*-uluĭ Comitele Paravicini, viile statuluĭ aŭ fost vîndute pentru suma de 120.000 ruble (asignaţĭ) şi aŭ trecut în mânile particularilor. Cea maĭ mare parte aŭ fost cumpĕrate de cinovniciĭ ruşĭ pe un preţ de nimic.

Viile particulare pe aceste timpurĭ eraŭ într'o stare înfloritóre, ceea ce arată că starea economică a Basarabieĭ în momentul anexăriĭ sale de către Rusia a fost fórte bună, decĭ în zadar istoriciĭ oficioşĭ ruşĭ se căznesc a dovedì contrariul. Memoriile şefilor armateĭ rusescĭ constată în unanimitate că armatele ruse, trecênd Nistrul, aŭ găsit pretutindenea belşug şi abundenţă în bucate şi furagiŭ, pe carĭ le aŭ rechisiţionat.

Afară de numerósele viĭ de lângă Bender, de-alungul Nistruluĭ şi Prutuluĭ, coloniştiĭ Bulgarĭ, Armenĭ, Tătarĭ şi moşieriĭ, precum şi mănăstirile, posedaŭ numeróse viĭ. In apropiere de Chişineŭ, precum şi în părţile Basarabieĭ de mijloc, viile produceaŭ în genere vin bun, din care maĭ cu sémă erà vestit vinul din viile de-alungul Icheluluĭ, precum şi vinurile mănăstirescĭ. (1)

Starea actuală a viticultureĭ. După un calcul aproximativ există acum în Basarabia cel puţin peste 25.000 de viĭ, carĭ produc anual în termin mediŭ de la 2.500.000 până la 3.000.000 vedre de vin. (2)

De-alungul rîuluĭ Prut, pe lângă Sculenĭ, de-alungul Nistruluĭ până la Akkerman, aprópe nu există sat fără viĭ, iar unele sate se bucură de un produs anual de peste 50.000 vedre; aşà de pildă la Fălescĭ, tîrguşor care a aparţinut familieĭ Balş, proprietarul ridicà altă dată ca dijmă peste 5.000 vedre.

Din datele statisticeĭ oficiale, acum treĭ-ḑecĭ de anĭ produsul vinuluĭ din Basarabia erà următorul:

	Vedre
1851	3.000.000
1852	2.700.000
1853	2.650.000

(1) Articolul *Viticultura în Basarabia*, Calendar din anul 1837. Se menţionéză că în acest an existaŭ în jud. Bender şi Akkerman 50 viĭ de ale statuluĭ, 462 viĭ mănăstirescĭ şi 12.500 viĭ particulare, carĭ produceaŭ anual peste 700—800.000 vedre vin.

(2) Журналъ Минист. Государ. Имущ. 1861—1871. Бессар. Календарь 1891.

	Vedre
1855	1.960.000
1856	1.030.000
1857	1.700.000

După acéstă treptată decădere a producţiunii, viticultura începù iarăşĭ să progreseze, precum ne arată următórea tabelă:

	Vedre
1875	5.800.000
1876	5.100.000
1877	6.300.000
1878	6.700.000
1879	5.800.000

De acì înainte începe iarăşĭ regresul, datorat de o parte şi filoxereĭ, care începù a bântuì în Basarabia. Iată produsul total al anilor din ultima decenie:

	Vedre
1890	2.700.000
1891	3.800.000
1892	3.700.000
1893	4.000.000

La sudul Basarabieĭ, în cele treĭ judeţe anexate de Rusia pe temeiul Tractatuluĭ din Berlin, viile se cultivă pe lângă Chilia şi Ismail, iar produsul total a acestor viĭ se urcă la 300.000 vedre. La Ismail acum e sediul Comitetuluĭ filoxeric din Basarabia. (1)

Producţiunea vinuluĭ în Basarabia se împarte după localităţĭ în următorul mod:

	Vedre de la—până la
Pe Prut	450 000 - 600.000
Pe Nistru	300.000 — 400.000
Jud. Chişineŭ	4.350.000—4.400.000
Nordul Basarabieĭ . . .	2.400.000—2.450.000

(1) Comitetul acesta are în fruntea sa oamenĭ erudiţĭ în acéstă ramură, ca d-niĭ Recalo, Crasilnicoff şi alţiĭ.

	Vedre de la	până la
Basarabia de mijloc . . .	2.70.000—	2.80.000
Coloniile germane	300.000—	500.000
» bulgare	200.000--	300.000
Jud. Akkerman	270.000—	450.000

Modul de a cultivà viţa desparte Basarabia în două regiuni (2): Unele din viĭ, cu tăietura scurtă, precum se taie şi la noĭ, posedă peste 5—7.500 buturugĭ pe deseatină de suprafaţă (aprópe 4 pogóne). Acest fel de cultură se practică pe lângă Akkerman şi Bender; asemenea şi în sudul Basarabieĭ, din causa lipseĭ de haracĭ, fie-care buturugă, pentru a fi menţinută vertical, se légă cu o viţă maĭ lungăréţă şi apoĭ trece la altă buturugă vecină, cu care se légă a doua óră. Viile ast-fel cultivate nu produc pe deseatină maĭ mult de 400 vedre vin şi preţul vinuluĭ nu se urcă peste 75 kop. orĭ 1 rublă vadra. Alt mod de a cultivà, numit modul moldovenesc, constă în a nu lăsà pe fie-care buturugă maĭ mult de 10—15 viţe lungăreţe, carĭ se légă pe maĭ mulţĭ haracĭ, înfipţĭ circular împrejurul centruluĭ planteĭ. Viile cultivate în acest mod aŭ câte 1.200 rădĕcinĭ pe deseatină şi produc anual 500--700 vedre vin cam mediocru, acru şi al căruĭ preţ nu se urcă maĭ sus de 25—75 kopeicĭ vadra pe loc. In viile cultivate moldovenesce adese-orĭ se pot vedé butucĭ vechĭ, carĭ daŭ câte 5—6 vedre vin fie-care. Posiţiunea vieĭ, cósta de dél saŭ vale, direcţiunea spre rĕsărit saŭ apus, méḑăḑi saŭ méḑă-nópte, calitatea soluluĭ, firesce că ridică saŭ scad valórea vieĭ. Cele maĭ bune vinurĭ din Basarabia se fac lângă Akkerman, şi anume în următórele locurĭ: lângă satele *Şaba, Carmaz, Purcara, Ciuburceea*; lângă Chişineŭ, pe lângă *Malina, Varzarescĭ*, mănăstirea Hârjauca, Herbovĕţ, *Lăpuşna, Hidighiş, Truşanĭ* etc. Asemenea sunt multe viĭ bine situate de-alungul Prutuluĭ.

Dar orĭ-cum, judeţul Akkerman produce cele maĭ bune vinurĭ din Basarabia.

Lipsa uneĭ zone vinicole în Rusia — care nu posedă localităţĭ vinicole decât în ţĕrile cucerite pe câmpul maĭ mult

---

(2) *Viticultura în Novo-Rusia* de C. Tardan.

diplomatic decât de răsboiŭ, precum sunt Caucasul, Crimea şi Basarabia,—face ca vinurile din Basarabia să aibă un debuşeŭ mare pe pieţele Imperiuluĭ Rus. Rusia bea vinurĭ falsificate; dar şi pentru aceste vinurĭ, în afară de esenţe, trebue totuşĭ o picătură măcar de vin natural. Vinul negru din judeţul Akkerman se vinde la Odesa drept adevĕrat *Bordeaux* şi se plătesce cu 4—8 ruble vadra. La Moscva, din aceste vinurĭ se fabrică Sauterne, şampanie şi vinurĭ de Rhin. După analisa vinurilor ce se culeg în Imperiul Rus, vinurile din Basarabia (după tărie) sunt clasate în următorul mod:

Vinurile din Crimea

Negre	$10_7\%$—$14_8\%$
Albe	$11_9\%$ $16_9\%$
Dulcĭ	$10_5\%$—$15_5\%$

Vinurĭ din Basarabia

Negre	$10_6\%$—$11_5\%$
Albe	$11_3\%$ - $12_4\%$

Vinurĭ de Don

Negre (Ţimleansc) . .	$8_0\%$
Alb de (Don)	$9_6\%$

Vinurĭ de Caucas

Negru(Cachetin)	$9_2\%$—$14_9\%$
Alb	$11_6\%$—$14_5\%$
Negru(Chizlear)	$10_1\%$—$14_6\%$

In Basarabia se cultivă următórele specii de viţă: *muşcat negru* şi alb; *Isabelle,* cu gust de zmeură, de colóre négră; *Tocai* cu bob mare; *la bonne rousette,* dă vin de o colóre rosă; *negru afundat,* cu bob mărunt, cója grósă; *les doigts des dames,* cu bob lungăreţ diafan; *pómă-córnă,* cu bob mare; *pómă-tivda* saŭ *póma feteĭ,* cu bob mărunt, alb, fórte dulce; *muşcat de Crimea; póma epureluĭ,* mărunt negru; *pómă păsăréscă,* mărunt alb; *pómă de Ţarigrad,* verde bob, cójă grósă; *ţîţa-capreĭ,* verde deschis, lungăreţ; *Risling; Alvarnî* (le traminer); *Serecsia* (malvoisie); *Bordeaux; Ochiul-Bouluĭ, Madjorcă, Tămâiósă, Flega, Ciauş, Parmac-Usum, Pómă-de-Akkerman.*

Aşà dar viticultura în Basarabia este, incontestabil, una din ramurele de căpetenie ale agricultureĭ. Comerciul vinuluĭ, precum vom vedé în capitolul privitor la acéstă producţiune, aduce folóse însemnate locuitorilor şi vinurile din Basarabia, carĭ până dĕunădĭ nu se vindeaŭ decât pe pieţele Rusieĭ, acum încep a se exportà şi în Europa. Aşà de pildă în aniĭ 1891—93 vinurile din Basarabia aŭ ajuns să se vîndă în

Francia, și la ultima exposițiune națională din Bucurescĭ, organisată de societățile nóstre cooperative, unele vinurĭ din Basarabia aŭ fost bine apreciate.

Acest isvor de avuție se află însă acum amenințat de filoxeră. Gróznicul parasit a apărut pentru întâia dată în județul Orheiŭ în viile din satul Teleșeva ale d-luĭ I. V. Cristi. Descoperirea lugubră a fost făcută de către entomologul A. Poghibcu, care a dovedit cum că filoxera a fost adusă acì din Erfurt, de unde proprietarul și-a importat pe la 1886 nisce vițe decorative. Curiósă coincidență! Familia Cristi este una din acele familiĭ vechĭ boerescĭ, carĭ, rusificându-se, aŭ devenit în Basarabia maĭ ruse decât Muscaliĭ, ura lor în contra elementuluĭ indigen al țēriĭ este cunoscută în Basarabia ; a trebuit decĭ ca tocmaĭ pe moșia uneĭ atare familiĭ boerescĭ să-șĭ facă cuibul un parasit gróznic, menit a aduce nenorocirea țēriĭ întregĭ!

Din Teleșeva filoxera în curînd s'a întins peste întrégă Basarabia, pentru că din via luĭ Cristi se cumpĕraŭ mereŭ vlăstare tinere de rĕsad. In curînd după acésta existența filoxereĭ s'a constatat într'un mod oficial.

Societatea basarabénă a agricultorilor (бессарабское общ. сельскихъ хозяевъ), vestită de aparițiunea grózniculuĭ parasit, a fost imediat convocată de președintele sĕŭ, d-l C. V. Leonard, care a recomandat societățiĭ patru persóne pentru a formà o comisiune filoxerică. Aceștĭ patru aŭ fost d-niĭ C. D. Kiriac, I. V. Cristi, P. E. Leonard și Neruceff. Comisiunea, alcătuindu-se, a ales de experțĭ pe A. Covalevsky, profesor de Universitate, și pe Generalul Raewsky, președintele comisiuniĭ filoxerice din Caucas. Aceștĭ domnĭ aŭ elaborat un regulament privitor la combaterea flageluluĭ. Ca metodă pentru a vindecà rĕul s'a admis mijlocul drastic: distrugerea viilor atacate de filoxeră, iar pentru despăgubirea proprietarilor s'a admis asigurarea mutuală a viilor. Pentru acest din urmă scop, societatea agricolă a votat un imposit de 20—40 kopeicĭ pe deseatina de vie, admițênd prețul de asigurare pentru deseatina de vie distrusă de la 200 până la 400 ruble hârtie.

Mulțumită mĕsurilor energice de o parte, iar de altă parte mulțumită activitățiĭ competente a ómenilor chemațĭ de a se luptà cu filoxera, precum aŭ fost d-niĭ Recalo, Braga

Crasilnicoff, etc. cercul atins de parasit s'a putut circumscrie, aşà că rĕspândirea grózniculuĭ flagel este orĭ-cum zădărnicită.

Afară însă de filoxeră maĭ există în Basarabia şi o altă bólă a vieĭ, anume *mildew*. Se scie că acéstă bólă a viţeĭ s'a adus pe la 1878 din America, iar pe la 1881 mildewul a fost dejà descoperit prin viile Peninsuleĭ Balcanice. In anul 1885 entomologul Crasilnicoff a constatat pentru întâia dată existenţa mildewuluĭ în viile de lângă Leova în Basarabia. In curînd după acéstă descoperire, existenţa mildewuluĭ s'a constatat aprópe în tóte viile Basarabieĭ. Mildewul, vătĕmând viţa, paraliséză planta într'atât în cât nu numaĭ că micşoréză cantitatea vinuluĭ cules, dar şi influenţéză asupra calităţiĭ sale; când bóla acésta atacă numaĭ frunzişul viţeĭ, şi atuncĭ dejà se simte înrîurirea sa vătĕmătóre asupra organismuluĭ întregeĭ plante; iar când mildewul a atacat viţa în timpul cóceriĭ strugurilor, atuncĭ bóbele strugurilor nu se desvoltă şi sucul lor lipsesce de zahăr. Acésta din causă că parasitul vegetal, atacând frunzele planteĭ, îngreuiază respiraţiunea sa şi prin urmare opresce înmagasinarea carbonatuluĭ. Sucul strugurilor e lipsit prin urmare de ingredientul care e basa zahăruluĭ. De aceea tocmaĭ viile atacate de mildew daŭ un vin acru şi de o calitate inferióră. Chiar vinurile superióre provenite din viile bolnave de mildew perd buchetul şi în general valórea lor.

Orĭ-cum însă, mildewul nu e aşà de periculos pentru viţă ca filoxera. In Basarabia combaterea mildewuluĭ se face în următorul mod: se întrebuinţéză un anume medicament, datorat d-luĭ E. D. Recalo şi care constă într'un lichid compus din $2\frac{1}{2}$ livre de *cuprum sulfuricum* disolvate în 4 livre de apă caldă. Acéstă *porţiune* se amestecă apoĭ cu 17 vedre de apă şi servesce pentru vindecarea a patru pogóne de vie. Cantitatea de 17 vedre costă 1 rublă 55 kopeicĭ, iar pentru aplicarea medicamentuluĭ se întrebuinţéză munca unuĭ singur om.

Vindecarea viţeĭ se face de patru orĭ pe an, începênd cu luna Maiŭ, şi aplicarea medicamentuluĭ prin stropitóre se practică pe timp uscat şi lin.

Stîrpirea mildewuluĭ se practică în Basarabia numaĭ de către proprietariĭ marĭ, ţĕraniĭ încă nu s'aŭ convins că bóla acésta se datorescĭ uneĭ ciupercĭ parasite, ci cred că viile

lor sufĕr de un fel de «céţă négră». Acéstă părere greşită nu s'a putut combate, din causă că cuvîntul tipărit nu rĕsbesce în Basarabia printre ţĕranĭ şi, chiar dacă ar fi rĕsbit, eĭ necunoscĕnd limba ruséscă, orĭ-ce broşură saŭ carte în acéstă limbă e pentru dînşiĭ ca şi limba păsăréscă. Comisiunea filoxerică s'a încercat a rĕspândì printre ţĕranĭ nisce broşurĭ privitóre la mildew, dar tóte aceste broşurĭ rusescĭ aŭ fost întrebuinţate pentru ţigărĭ, drept foiţă.

Sericicultura. Cultura vermilor de mătase este puţin rĕspândită printre ţĕraniĭ Românĭ, Rutenĭ şi Bulgarĭ din Basarabia. Cu acéstă îndeletnicire se ocupă în special poporaţiunea femeiască din judeţele Bălţi, Soroca, Orheiŭ, precum şi alocurea prin coloniile din sudul ţĕriĭ.

Sericicultura este o ocupaţiune destul de veche a ţĕrănimiĭ basarabene, şi borangicul intrà altă dată ca o stofă indispensabilă pentru îmbrăcămintea femeiască. De la Românĭ borangicul s'a rĕspândit şi printre Rutenĭ. Turciĭ de lângă Akkerman de mult dejà se îndeletniciaŭ cu crescerea duḑilor, carĭ s'aŭ conservat şi până acum în sudul Basarabieĭ. Fructul negru al duḑilor viticultoriĭ de pe acolo aŭ obiceiŭ de a-l culege şi de a-l presà apoĭ împreună cu struguriĭ negriĭ, pentru a da vinuluĭ o colóre maĭ închisă.

Sericicultura în Basarabia în ḑilele nóstre e în deplină decadenţă; asemenea şi plantaţiunile duḑilor, lăsate în voia întîmplărilor, deper şi dispar. Confecţionarea borangiculuĭ acum patru-ḑecĭ de anĭ, după statistica oficială, erà următórea: (1)

La 1850	s'a cules borangic		1.400	livre
1851	»		1.121	»
1852	»		500	»
1853	»		300	»
1855		»	250	»

In anul 1877 s'aŭ cules abia $10^1/_2$ pudurĭ de mătase, şi anume lângă Chişineŭ şi Akkerman, precum şi în coloniile bulgare. (2)

In ḑilele nóstre maĭ există lângă Ismail şi Chilia grădinĭ

(1) Articolul d-luĭ *Denging*, *Журн. Минист. Государ. Имущ.*, No. 7, 1855.
(2) *Новороссійскій Календарь* 1897.

frumóse cu duḑĭ şi, după spusele unora, în sudul Basarabieĭ sunt cel puţin 50.000 de copací de acéstă specie. Cu tóte acestea fabricarea borangiculuĭ este părăsită atât de coloniştĭ cât şi de Românĭ. O baniţă de gogoşĭ de mătase se vinde în Basarabia cu 3—4,50 ruble, iar dintr'o baniţă se torc 70—90 *solotnicĭ*, adecă 280—360 grame mătăse. (1) Pentru un kilogram de aţă de mătase se plătesc 20 ruble. Ţĕrancele însă nu fac comerciŭ cu borangic, ci îl confecţionéză pentru trebuinţele caseĭ.

Cultura plantelor manufacturale şi medicamentóse. Clima Basarabieĭ e favorabilă pentru cultura maĭ multor plante fofositóre manufactureĭ şi drogherieĭ, dar poporaţiunea agricolă, sărăcită de starea actuală a lucrurilor, nu se ocupă decât cu munca agricolă circumscrisă în cercul îngust al exploataţiuniĭ unuĭ numĕr fórte restrîns de plante.

Din plantele *uleióse*, la nordul Basarabieĭ se cultivă *inul*, maĭ cu sémă pentru aţa de pânză. In Bugéc *inul* se sémĕnă la câmp, dar adese-orĭ se înăbuşe cu buruienĭ şi, din causa lipseĭ de braţe, se cosesce, ceea ce dă un produs fórte mediocru. Cu tóte acestea recolta dă adese-orĭ 16 : 1 şi acum câţĭ-va anĭ proprietariĭ maĭ semĕnaŭ lanurĭ întinse de in pentru sĕmînţă, care se exportà prin Odesa.

Cànepa se cultivă asemenea în proporţiunĭ fórte micĭ.

Macul se sémĕnă în grădinĭ, pe lângă prisăcĭ, maĭ cu sémă de Rutenĭ. Recolta maculuĭ e fórte bună tot-deauna.

In general, atât *inul*, cât şi *cânepa*, în Basarabia, se cultivă acum numaĭ pentru trebuinţele casnice. După dările de sémă pentru aniĭ 1890—93, din Basarabia s'a exportat la Odesa următórea cantitate de sĕmînţă de *in*:

1890	15.000	pud.
1891	17.000	»
1892	23.000	»
1893	17.500	»

Iar firele de in şi cânepă nu se exportă de loc, fiind întrebuinţate pe loc pentru trebuinţele interne. In economia generală a Imperiuluĭ Rus, în acéstă privinţă Basarabia nu

(1) Zolotnic = 4,26552 grame.

jócă absolut nicĭ un rol, căcĭ Rusia în aniĭ arătaţĭ maĭ sus a produs:

			sĕminţă
In anul 1892	14.530.000	pud.	in
	9.064.247	»	cânepă
» » 1893	22.619.000	»	in
	15.864.000	»	cânepă
» 1894	25.111.000	»	in
	15.602.200	»	cânepă

Flora Basarabieĭ e avută în plante manufacturale, dar din causa lipseĭ de braţe şi de industrie locală, aceste plante cresc în stare sĕlbatecă. Vom înregistrà acì unele din aceste plante folositóre. Aşà de pildă e fórte rĕspândită *póma-câneluĭ* (carateus), care cresce în judeţul Bender, pe malurile Nistruluĭ, pe lângă Chiţcanĭ, Todora, etc., sĕmînţa acesteĭ plante dă colorile négră şi verde superbe; *sumach* (rus, cotinus), căruia i se ḑice de popor *scumpie* şi cu care se dă peleĭ colóre galbenă şi verde fórte frumósă. Din plantele colorante locuitoriĭ nu se folosesc decât de: *droghiţa*, din care se fabrică colorea galbenă; de *savur* (origani vulgaris) pentru fabricarea colorilor roşie şi négră; de rădecina planteĭ *naramdjie*, care dă colórea carmen, etc. Din *plantele medicamentóse* se cultivă manta, reţinul, érba Sf. Ion saŭ precum îĭ ḑice Românul din Basarabia *jaleşul de câmp* (salvia), *cicórea*, *romăniţa* etc. Culegerea buruienilor se face de către babe, carĭ se şi ocupă prin sate cu meşteşugul doctoricesc, vînḑênd şi la drogheriĭ *rădĕcina dulce* (radix Liquiritis) şi altele.

Albinăritul a fost o îndeletnicire fórte veche în Basarabia. «Cu mult înainte de colonisarea romană, ḑice ilustrul nostru istoric şi filolog d-l B. P. Hasdeŭ (1), Dacia erà dejà vestită prin albinetul sĕŭ, căcĭ pe timpul luĭ Erodot Traciĭ spuneaŭ cu emfasă Grecilor că pe aicĭ nu pot străbate de mulţimea albinelor.»

In ḑilele nóstre albinăritul nu maĭ este o îndeletnicire rĕspândită şi nicĭ că constitue o ramură seriósă de industrie. Cu albinăritul se ocupă ţĕraniĭ de prin judeţele păduróse de la nord, pe unde împrejurările vieţiĭ rurale maĭ permit agri-

(1) *Etymologicum Magnum*, t. I, p. 741—752.

cultorului îmbĕtrânit să se dedeà acesteĭ ocupaţiunĭ pacĭnice. Cu albinăritul se ocupaŭ prin sate bĕtrâniĭ retraşĭ din viéţă ca veteranĭ aĭ munceĭ, călugăriĭ, popiĭ.

La sud, în partea câmpósă, albinetul aprópe a dispărut. Cu tóte astea bĕtrâniĭ răzeşĭ de prin judeţul Orheiuluĭ povestesc că eĭ aŭ apucat încă pe când albinănritul erà fórte rĕspândit pe la sate. Din scrierea Coloneluluĭ Cornilovicĭ reese, că în adevĕr pe la 1818 în sudul Basarabieĭ, adecă tocmaĭ pe acolo unde în ḑilele nóstre aprópe de loc nu maĭ există albinăritul, şi anume prin judeţul Bender şi Akkerman, eraŭ peste 153 prisăcĭ carĭ posedaŭ 19.409 stupĭ şi produceaŭ pe an 6.273 pudurĭ de miere şi 1.275 pudurĭ de céră. In acelaşĭ memoriŭ al luĭ Cornilovicĭ găsim arătarea că produsul albinetuluĭ din Basarabia pe aceste vremurĭ se exportà din ţéră. Nimicirea pădurilor, seceta din acéstă causă, precum şi sbuciumările politice aŭ făcut încet cu încetul ca acéstă pacĭnică îndeletnicire să decaḑă; iar apoĭ, când s'aŭ inventat stearina, parafina şi cele-lalte, deşi preţul pe céră n'a căḑut, dar cererea eĭ s'a micşorat mult. După arătările statisticeĭ industriale a Rusieĭ, vedem că Basarabia exportà altă dată în Austria:

Miere	la 1845	1.770	pud.
»	» 1852	1.740	»
»	» 1853	765	»

Şi anume în curgere de ḑece anĭ s'aŭ exportat 4.275 pudurĭ de miere. Preţul miereĭ pe atuncĭ erà de 3–6 ruble pudul.

In ceea ce privesce céra, apoĭ o parte însemnată se întrebuinţà de ţĕranĭ pentru fabricarea lumînărilor ordinare de céră, iar o parte se vindeà pentru fabricarea lumînărilor bisericescĭ. Aceste lumînărĭ se fac şi acum de către o fabrică din Chişineŭ, care produce anual peste 1.400 pudurĭ de lumînărĭ de céră, al căror preţ se urcă la 20.000 ruble. Fabrica de lumînărĭ din Chişineŭ este supusă supraveghieriĭ directe eclesiastice.

Altă dată, adecă pe la 1860, lumînările de céră fabricate la Chişineŭ se exportaŭ şi în Moldova şi, din vechile dărĭ de sémă privitóre la export, se vede că Moldova importà din Basarabia anual peste 1.000 pudurĭ de lumînărĭ de céră. Preţul cereĭ la Chişineŭ pe la 1860 erà de 16—30 ruble pudul.

In ḑilele nóstre albinetul în Basarabia produce anual miere pentru suma de 4.000 ruble și céră pentru modica sumă de 3.000 ruble.

II.

SILVICULTURA.

După o lucrare specială (1), pădurile Basarabieĭ ocupă o suprafaţă de 252.000 deseatine; o altă lucrare ruséscă arată acest spaţiŭ de 288.091$^1/_4$ deseatine. Acéstă cantitate de pădure se împărţià acum douĕ decenii în următorul mod după judeţe:

Judeţul	Hotin	47.481$^1/_2$
»	Soroca	25.403—
»	Bălţĭ	22.600—
»	Orheiŭ	78.394—
»	Chişineŭ	78.123$^3/_4$
»	Bender	31.945$^1/_4$
»	Akkerman	4.144—

Acum, după douĕ-ḑecĭ de anĭ, din aceste pădurĭ n'aŭ rĕmas în picióre decât cel mult jumătate, și încă din cele rămase cea maĭ mare parte nu sunt decât pădurĭ tinere, neîngrijite şi compuse în genere de lemn de foc, iar nu de construcţiune.

Stîrpirea acestor pădurĭ seculare a adus mare nenorocire asupra Basarabieĭ; de atuncĭ de când s'aŭ nimicit aceste pădurĭ clima ţĕriĭ s'a schimbat spre defavórea omuluĭ și natura se rĕsbună în contra risipeĭ necumpĕnite ce s'a făcut cu tesaurul îngrijit şi crescut de ea cu atâta cumpĕtare.

Pădurea, codrul verde și des a fost tot-deauna «frate cu Românul» şi Românul iubià şi iubesce pădurea, care merită de a fi iubită şi îngrijită. căcĭ e plăcut și sănătos de a

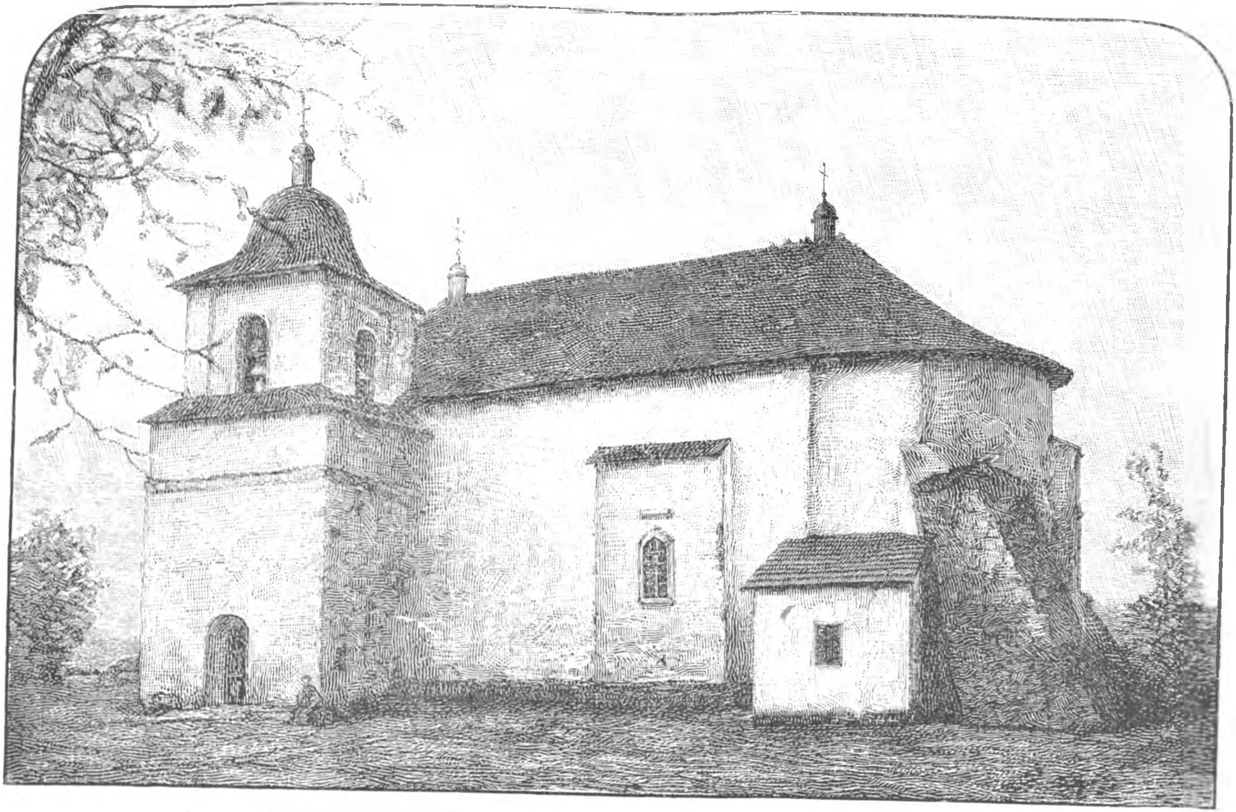
(1) D-l Tengoborsky în *Etudes sur les forces productives de la Russie*, p. 75, arată în Basarabia 255.000 deseatine pădure; d-l Strucoff în *Darea de sémă a inspecţiuniĭ agricole din sudul Rusieĭ* arată aceste pădurĭ de 270.000 deseatine. Orĭ-cum, părerea nóstră este că ambele cifre sunt exagerate; aḑĭ Basarabia nu posedă decât 13.602 deseatine pădurĭ carĭ aparţin statuluĭ și mult 120 000 deseatine pădurĭ aparţinĕnd particularilor. Iată dar în ce gróznic mod s'aú stîrpit pădurile în Basarabia în curgerea ultimuluĭ pătrar de secol.

trăì lângă pădure. Cele-lalte douĕ marĭ spaţiurĭ, pe carĭ le posedă natura, deşì sunt maĭ bătătóre la ochĭ—marea şi munţiĭ, — totuşĭ nu se pot comparà cu pădurea, cu codrul. Marea ne domină, ne uimesce, ne absórbe prin mărimea sa; sgomotul valurilor sale ne asurḑesce, ne face să simţim micimea nóstră; marea pare că se unesce la orizont cu cerul; acelaşĭ aspect îl are şi şesul. Munţiĭ ne uimesc asemenea ne lasă în extas la prima vedere, dar apoĭ ne subjugă, ne opresc a privì cerul la orizont, ne împresóră, ne mărginesc spaţiul. Singură pădurea pare proporţionată cu firea mărginită a omuluĭ pe pămînt. Pădurea posedă tóte farmecele, pentru a corespunde dorinţelor nóstre. Copaciĭ sĕĭ sunt destul de înalţĭ pentru a ne fărmecà prin maiestósa lor mărime. Pătrunḑênd cu privirea nóstră în desişul codrilor, ochiul descopere colonadele nemărginite ale trunchiurilor, carĭ se perd în perspectivă.

Frumuseţea ţĕriĭ romănescĭ de la Nistru şi până la Severin aŭ fost tot-deauna pădurile sale măreţe, codriĭ sĕĭ verḑĭ; şi frumuseţea uneĭ ţĕrĭ nu este lucru mic, căcĭ şi acéstă frumuseţe cumpĕnesce cevà în mîndria locuitorilor Ea este o verigă maĭ mult, care ne légă pe toţĭ de patria nóstră comună. Despre ce óre fie-care din noĭ îşĭ aduce aminte în exil? Despre acele locurĭ unde a copilărit, unde a fost casa părintéscă, de pe feréstra căreia se vedeà grădina cu pomĭ, iar dincolo de grădină pădurea, codrul verde!

Se ḑice, cu drept cuvînt, că locuitoriĭ muntenĭ şi codrenĭ sunt maĭ nebiruiţĭ, maĭ resistenţĭ în faţa uneĭ invasiunĭ străine, că eĭ cu greŭ îşĭ plécă grumazul sub jugul uneĭ tiraniĭ, eĭ rĕmân tot-deauna maĭ neatârnaţĭ, maĭ caracteristicĭ decât locuitoriĭ din văĭ. Şi acésta e şi firesc lucru; viéţa pentru muntenĭ şi codrenĭ e maĭ plăcută, are maĭ mult farmec, şi apoĭ în vinele lor curge o vlagă maĭ caldă, maĭ oxigenată.

Istoria némurilor ne arată pe globul nostru o mulţime de regiunĭ, altă dată înfloritóre, vestite prin civilisaţiunea lor şi carĭ apoĭ s'aŭ prefăcut în nisce pustietăţĭ sterpe, acoperite cu ruine. Popórele carĭ aŭ locuit aceste regiunĭ le-aŭ pustiit, le-aŭ prefăcut în câmpiĭ aride, unde ochiul omuluĭ n'are asupra ce să se opréscă, unde imaginaţiunea locuitorilor nu maĭ póte găsì nimic pentru a se desvoltà. De

Biserica Sf. Dumitru din Orheiu, zidită de Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ (1634—1654).

aceea tocmaĭ mare crimă comit aceia, carĭ, fără cumpĕtare, cu singurul scop de a se înavuţì, devastéză ţéra lor, despuiând-o de pădurĭ, prefăcênd tesaurele sale naturale în banĭ, fără a se gândì măcar că generaţiunile viitóre îĭ vor blăstemà, pentru că nu vor moştenì decât pustietăţĭ sterpe, câmpiĭ aride, climă uscată şi, prin urmare, miseria şi desolaţiunea.

Spaţiul cel maĭ avut în pădurĭ şi codri, care a maĭ rĕmas în Basarabia, se află aḑĭ spre mijlocul acesteĭ părţĭ din vechia Moldovă, şi anume în judeţele Iaşĭ, Orheiŭ şi Chişineŭ. Acì pădurile încep de pe platoul din înălţimea Măgureĭ, de lângă Tescurenĭ şi Bachmul, şi din acest punct se despart în două părţĭ, scoborînd înălţimile. Una din aceste părţĭ are o lărgime ca de 10 kilometri şi se întinde spre rĕsărit până pe la Orheiŭ şi Criulenĭ, unde se împreună cu pădurea ce cresce pe malurile Nistruluĭ, iar din altă parte până pe la Chişineŭ. Acéstă întindere de pădurĭ, altă dată seculare, are cel puţin 80 kilometri în lungime. Altă parte, care se îndréptă spre méḑă-ḑi, are o lungime de vre-o 20 kilometri şi este întretăiată cu văile şi rovinele maĭ multor rîurĭ, precum Cogâlnic, Botna, etc.

Afară de aceste două ramure principale de pădurĭ, în judeţul Hotin, tocmaĭ la graniţa austriacă, maĭ există o întindere de pădurĭ ca de vre-o 40 kilometri în lungime şi 10 kilometri în lărgime; dar aceste pădurĭ, altă dată seculare, astăḑĭ sunt devastate şi într'o stare cât să póte de miserabilă. In judeţul Soroca asemenea maĭ există o pădure mare între satele Soloneţu, Unchitescĭ, Dobruşa şi Cugurescĭ. Asemenea întregul spaţiŭ dintre Prut şi Nistru în direcţiunea tîrguşoruluĭ Lipcanĭ şi până la satul Babina de pe Nistru, precum şi de la tîrgul Fălescĭ până la Atachi, şi chiar până aprópe de satul Badicenĭĭ, este acoperit cu nisce pădurişti, despărţite unele de altele prin viĭ şi luncĭ. De-acì înainte până la Orheiŭ, unde altă dată cresceaŭ nisce codri vestiţĭ, aḑĭ orizontul e deschis larg şi descoperit. Pe Nistru pădurişteа apare din noŭ la Rezenĭ şi acopere câmpiile până pe la Criulenĭ, apoĭ se întinde până la vechiĭ Dubasarĭ, trecênd prin urmare în judeţele Soroca şi Orheiŭ, iar de acì în judeţele Bender şi Akkerman.

Partea câmpósă de la méḑă-ḑi (Bugécul) are abià pe alo-

curea rĕmășițe din vechile pădurĭ. Așà de pildă maĭ există nisce parchete pe lângă colonia germană Crasna (40 deseatine), păzite bine de țĕranul german cumpĕtat și cu minte, altele pe lângă satul german Kulm și pe lângă colonia Leipzig, o mică pădure de stejarĭ lângă satul Bolbóca, pe șoséua cea mare dintre Chișineŭ și Bender, apoĭ grupurĭ de arborĭ între Bender și satele Caușanĭ, Cașcalia, și nisce codri lângă satele Ciuburcea și Purcarĭ.

Pe malurile Nistruluĭ de lângă Bender până la Carmaza, maĭ există nisce pădurĭ ale statuluĭ, precum e pădurea numită Valea-Turculuĭ, în întindere de peste 470 deseatine, alta numită *Stenchi* saŭ Zidul-Verde, în întindere de peste 70 deseatine, pădurea Ciuburcea și treĭ parchete lângă satul Talmazîc, un parchet de vre-o 30 deseatine și altul de vre-o 44 deseatine, și în fine codriĭ Tusculî-murta, de vre-o 36 deseatine, lângă Ermoclia.

In Bugéc, atât coloniștiĭ Germanĭ, cât și guvernul pun marĭ silințe pentru a redà localitățiĭ o parte din vechile sale pădurĭ. In aceste câmpiĭ arse de sóre, omul, speriat de opera sa și simțind remușcarea consciințeĭ, se sforțéză prin urmare de a reparà greșala generațiuniĭ trecute. Dar câte sacrificiĭ, câtă muncă și cât timp vor trebuì, pentru a obțíné într'un mod imperfect ceea ce Dumnedeŭ dăduse acesteĭ țĕrĭ într'un mod gratuit prin legile imuabile ale natureĭ!

Se obiectéză de către uniĭ că solul Bugéculuĭ ar fi neapt pentru crescerea pădurilor; dar acéstă obiecțiune nu se póte considerà de seriósă, căcĭ se scie că solul n'are decât o influență secundară asupra existențeĭ pădurilor, pentru că nu există propriŭ dis pămînt, fie cât de sărac, care să nu convie uneĭ speciĭ óre-care de arborĭ.

Pădurile de la nordul Basarabieĭ se compun în general de stejar (Quercus robur și Q. pedunculata), pe alocurea amestecat cu fag, ulm, carpen, ulm *(pendulus)*, frasin, anin; în pădurile județuluĭ Hotin cresc mestécănul, pĕrul sĕlbatic; iar prin bălțĭ și pe malurile rîurilor chizilul (cornus mascula), *rhus coriaris, rhus cotinus, rhamnus catarthicus, arbutus unedo, arbutis uva ursi* saŭ *Autostophilos* (raisin d'ours), căruia Româniĭ îĭ zic póma ursuluĭ, *sambucus ebulus, sam. acemosa, vi-*

burnum lantana, salcea, salix triundra, s. aurita, s. caprea, s. purpurea.

In județul Iașĭ, pe drumul de la tîrgul Fălescilor spre Prut, câmpiile, cât póte cuprinde ochiul, sunt acoperite cu *prunus spinosa,* pe care țĕraniĭ se încércă a-l nimicì cu ajutorul focului.

După o scriere oficială ruséscă, cantitatea pădurilor existente în Basarabia este arătată în următorul mod :

	Deseatine
Pădurile proprietarilor și răzeșilor . .	221.696 3/4
» mănăstirilor străine	40.933 1/2
» mănăstirilor neînchinate . .	5.322 3/4
» statuluĭ	13.602 —
» orașelor (1)	450 1/4
» coloniilor	166 1/4

Aceste pădurĭ se împart după județe în următorul mod (după cadastrul oficial):

Județul Hotin.

Pădurile proprietarilor și ale răzeșilor .	40.444 deseatine
» mănăstirilor închinate	3.105 1/4 »
» statuluĭ (acum particulare). . .	1.929 1/2 »

Județul Soroca.

Pădurile proprietarilor și ale răzeșilor .	20.038 1/4 »
» mănăstirilor închinate	4.863 1/4 »
» neînchinate	269 1/4 »
» orașuluĭ	237 1/8 »

Județul Iașĭ.

Pădurile proprietarilor și ale răzeșilor .	19.740 1/2 »
» mănăstirilor Moldoveĭ.	2.859 1/2 »

Județul Orheiŭ.

Pădurile proprietarilor și ale răzeșilor .	67.643 »
» mănăstirilor închinate	6.098 »
» » neînchinate	3.653 »

(1) Aceste pădurĭ aparțin orașelor Soroca și Bender.

Judeţul Chişineŭ.

Pădurile proprietarilor şi răzeşilor	. .	55.609 ¼	deseatine
» mănăstirilor închinate	. . . .	22.514 ½	»

Judeţul Bender.

Pădurile proprietarilor	. . . .	17.225	»
» statuluĭ	. . . .	13.241 ¼	»
» mănăstirilor închinate	. . . .	1.265	»
» oraşuluĭ	. . . .	213	»

Judeţul Akkerman.

Pădurile mănăstirilor închinate	. . . .	228 ¼	»
» » neînchinate	. . .	400	»
» coloniilor	. . . .	166 ½	»

Din acéstă tabelă oficială reese că Basarabia posedă încă o suprafaţă de peste 288.091 deseatine acoperită de pădurĭ.

Cele maĭ bine conservate pădurĭ din Basarabia sunt ale statuluĭ, iar în al doilea rînd vin pădurile mănăstirilor.

Din pădurile statuluĭ, cea maĭ frumósă este pădurea de lângă satele Copanca şi Chiţcanĭ.

Restul pădurilor din Basarabia se află într'o stare deplorabilă, şi cele maĭ rĕŭ îngrijite sunt pădurile răzeşilor. Fie-care din aceştĭ micĭ proprietarĭ taie pădurea sa fără nicĭ o pricepere, fără a se gândì la viitor, şi nicĭ o disposiţiune legală nu există propriŭ ḑis pentru a pune capĕt acestor devastaţiunĭ. (1) Din lipsă de pămînt pentru arătură răzeşiĭ stîrpesc pădurea, iar în pădurişte lasă ciréda satuluĭ să pască; mulţumită vitelor, păduriştea se transformă în curînd într'un câmp sterp, acoperit cu buturugĭ şi buruienĭ.

In genere vorbind, pădurĭ seculare nu maĭ există de loc în Basarabia, şi cele maĭ bine îngrijite din judeţele Hotin, Orheiŭ, Chişineŭ, abià posedă *grupurĭ* de arborĭ de 100—150

---

(1) Şi când îţĭ aducĭ aminte că vechia lege romană, legea salică, pedepsià cu aceeaşĭ amendă atentatul în contra unuĭ arbore ca şi în contra unuĭ om. Legea *ripuara* erà şi maĭ riguróså. La Lombarḑĭ ea prevedeà tăierea pumnuluĭ aceluia care a tăiat un arbore.

anĭ. Proprietariĭ pădurilor împart pădurea în parcurĭ, carĭ se taie apoĭ din 25 în 25 anĭ, terminul cel maĭ lung. Firesce cum că acest termin nu este îndestulător pentru deplina desvoltare a unor lemne de construcţiune; dar nicĭ acest termin, abià suficient pentru crescerea unor arborĭ bunĭ pentru lemn de foc, nu se prea observă.

In genere, lucrurile în Basarabia se petrec ast-fel: de obiceiŭ ţĕranul, constrîns de nevoe, se presintă la proprietarul pădurii şi-ĭ plătesce 2—3 ruble pentru dreptul de a tăià şi a încărcà un car de lemne. Ţĕranul încarcă carul bine, apoĭ pe drum spre tîrg împarte lemnele tăiate în două care. Ajungênd la tîrg, el se opresce la vre-un han, unde pentru adăpost şi un pahar de rachiŭ, plătesce cu lemne din car, iar restul îl încarcă «coţcăresce» şi după acésta se opresce dejà în mijlocul pieţeĭ, expunênd marfa la vîndare. La tîrg fie-care car se vinde cu 3—4,50 ruble. Firesce că câştigul ţĕranuluĭ nu e mare; munca sa în pădure, drumul greŭ spre tîrg, cheltuelile la han—tóte, luate la olaltă şi socotite cinstit, dovedesc că numaĭ şi numaĭ cu «coţcăria» a maĭ ajuns dînsul să nu fie în pagubă. Dar dacă câştigul sĕŭ nu e mare, pagubele în economia ţĕriĭ sunt imense; din causa gospodărieĭ destrăbălate a omuluĭ, în ḑilele nóstre tóte pădurile particulare din Basarabia sunt rĕŭ vătĕmate şi dejà acum se simte lipsa de lemne pentru construcţiune, carĭ nu se maĭ află decât în pădurile statuluĭ.

Tristă şi desolătóre e priveliştea unuĭ spaţiŭ, altă dată ocupat de o pădure seculară şi care astăḑĭ ni se presintă pe icĭ pe colea acoperit cu buturugĭ găunóse, abià îmbrăcat cu o vegetaţiune miserabilă. Firesce că odată cu disparițiunea pădurilor s'a schimbat şi clima, aerul perḑênd umiditatea, iar isvórele secând şi nivelul rîurilor scăḑênd.

Maĭ cu sémă aŭ perit aprópe cu desăvîrşire codriĭ frumoşĭ de pe malurile Bîculuĭ, de lângă Chişineŭ şi în judeţul Soroca, pe lângă satele Văscauţenĭ, Temeleuţĭ, în judeţul Orheiŭ, pe lângă oraşul Orheiŭ. Lângă acest oraş s'a creat industria varuluĭ, care a şi fost causa distrugeriĭ vestiţilor codri de la Orheiŭ.

Buturugile colosale şi lemnul împetrit, ce se găsesc în părţile de la sud a Basarabieĭ şi despre carĭ scriŭ d-l Stru-

coff și inginerii Culzin și Bleda în cartea *Pădurile Basarabieĭ*, dovedesc că și în acéstă parte a Basarabieĭ existaŭ altă dată pădurĭ întinse.

Bĕtrânii din județul Akkerman povestesc asemenea că părinții lor își aduceaŭ aminte despre existența unor codri pe acolo pe unde astăḑĭ nu există decât câmpiĭ arse de sóre. In archiva familieĭ Balș din Chișineŭ există un dosar, din care reese că unul din Hanii tătărescĭ s'ar fi adresat către Sultan, cerêndu-ĭ voe de a se folosì de pădurile de pe moșiile Bălșescilor, de óre-ce, se plângeà Hanul, *pădurile din Bugéc tóte s'aŭ tăiat.*

Aceste pădurĭ din Bugéc n'aŭ perit tocmaĭ din causă că aŭ fost tăiate, ci din obiceiul popórelor nomade de a da foc câmpuluĭ. Turciĭ nu sunt devastatorĭ aĭ pădurilor, ci din contra acest popor se îngrijià de codri și grădinĭ, dovadă că Rușiĭ, când aŭ luat Akkermanul, aŭ găsit acolo numeróse grădinĭ cu pomĭ, carĭ tóte aŭ fost apoĭ distruse de eĭ. Până acum ca prin minune a maĭ rĕmas pe lângă satul Șabalata o grădină turcéscă, care a scăpat de stricăciunea Muscalilor. In acéstă grădină s'aŭ conservat nisce ulmĭ maiestoșĭ (ulmus tuberosa), atât de rarĭ acum.

Industria lemnuluĭ. In locurile păduróse ale județelor Chișineŭ și Orheiŭ locuitoriĭ se îndeletnicesc cu fel de fel de meșteșugurĭ legate de pădure: se fac róte pentru care și căruțe, se fac care și căruțe pe dintregul lor, plugurĭ, grape, butóie (polobóce), vase, albiĭ, talere, lingurĭ, cofe și cofițe, strachine și cele-lalte obiecte de gospodărie. Tóte aceste produse industriale se vînd maĭ cu sémă la Chișineŭ, Orheiŭ și Bălțĭ, în ḑilele de bâlciŭ; de acolo se importă apoĭ pe la tîrgurĭ și se exporteză chiar dincolo de Nistru; marfa pentru export se zugrăvesce și se acopere cu cevà lac. O căruță de lemn neferecată saŭ un car se vînd la Bender pe preț de 15—25 ruble; o rótă, cu 3 ruble; ferecată, cu 5 ruble; butoiul, după mărime, de la 5—20 ruble.

O altă îndeletnicire rĕspândită în aceste locurĭ păduróse este facerea cărbuneluĭ saŭ *mangaluluĭ*, care se exportă la Odesa în marĭ cantitățĭ.

Pe loc, în pădure, stînjenul de lemn de stejar se vinde cu 4,50—6 ruble, iar dintr'un stînjen se obțin până la cincĭ

cetverti (1) de cărbunĭ. Lucrătorul pentru munca sa primesce drept simbrie o rublă pentru stînjenul de lemne prefăcut în cărbunĭ, iar un car de mangal se vinde la Odesa cu 15--20 ruble. In car nu intră maĭ mult de $^3/_4$ din stînjen bine ars.

In judeţul Hotin locuitoriĭ nu se maĭ ocupă cu mangal şi lemnul tăiat se vinde ca lemn de foc şi ca material de cherestegie.

Cu exploatarea pădurilor se ocupă în Basarabia Evreiĭ, carĭ cumpĕră de la proprietarĭ pădurea pentru tăiat, pe care apoĭ o revînd speculatorilor de a doua mână; aceştia din urmă sunt Grecĭ, Armenĭ, Bulgarĭ; Ruşiĭ nu se ocupă decât cu cherestegia prin oraşe, cumpĕrând lemnul dejà confecţionat pentru comerciŭ.

Pădurea pentru tăiere se vinde cu falcea, care se plătesce 50—100 ruble pentru o pădure de 15—25 de anĭ; iar pădurea maĭ veche se vinde cu falcea pe câte 200—250 ruble pe vecĭ. Evreul, după ce a cumpĕrat pădurea pentru tăiat, se desface de ea în următorul mod : dacă pădurea cumpĕrată e tînĕră şi arboriĭ nu sunt bunĭ nicĭ pentru foc, atuncĭ dintr'însa se confecţionéză haracĭ, dóge, prăjinĭ, etc. Tóte acestea se vînd cu suta şi cu mia de bucăţĭ şi se întrebuinţéză pentru împletirea coşarelor, proptirea viţeĭ şi altele. Dógele se confecţionéză de dogarĭ, carĭ se stabilesc în pădure, unde aleg lemnul, pe care-l despică şi din care fac dógele, plătind proprietaruluĭ păduriĭ pe 1.000 de dóge confecţionate. Dogariĭ, în genere, strică mult pădurea. Dacă pădurea e bună pentru lemne de foc, atuncĭ Evreul o vinde cu carul la ţĕraniĭ de prin sate vecine, saŭ face stînjenĭ şi-ĭ vinde *en gros* coreligionarilor sĕĭ engrosiştĭ de prin oraşe. Preţul unuĭ stînjen de lemne de foc, după cum e calitatea şi lemnul, este în Basarabia de la 12 până la 14 ruble pe loc. La Chişineŭ stînjenul se vinde dejà cu preţul de 20—25 ruble cerul, la Bălţĭ 20—22 ruble, la Akkerman 22—30 ruble.

De-alungul Nistruluĭ Evreiĭ se ocupă nu numaĭ cu exploatarea pădurilor, dar şi cu transportul lemnuluĭ pe plute până la Maiachi, de unde apoĭ lemnele se încarcă pentru Odesa. Crengile şi fărămătura se consumă pe loc; ţĕraniĭ numesc

(1) *Cetverti* = 0,0216122 stînjenĭ cubĭ = 209,901754 litri. Saŭ un stînjen cub e egal cu 46,269941 cetverti.

acest lemn *dărămătură* și plătesc pentru un car încărcat în pădure 75 kopeicĭ—1 rublă.

Tăierea fără rost, absolut fără nicĭ un sistem rațional, a pădurilor din Basarabia, precum și puțina grijă pentru crescerea arborilor, aŭ făcut ca în sudul țăriĭ să disparā cu desăvîrșire pădurile, iar la nord, dincolo de Orheiŭ, să se întindă câmpiĭ marĭ lipsite de vegetațiune. Firesce că, față cu asemenea stare de lucrurĭ, simțindu-se tóte desavantagiile lipseĭ de pădurĭ, s'a redeșteptat în fine în societatea cultă consciința rěuluĭ care bântue țéra.

Încercările de a plantà pădurĭ s'aŭ și început pe alocurea, maĭ cu sémă la sud. In județele Akkerman și Bender există dejà câte-va pepiniere. Aceste pepiniere până acum n'aŭ dat resultatele dorite, de óre-ce sunt proprietatea statuluĭ și nu există decât pentru legitimarea existențeĭ uneĭ dróie de funcționarĭ lefegiĭ. Din când în când silvicultoriĭ statuluĭ fac pe icĭ pe colea câte o plantațiune, care apoĭ se usucă și pere.

Pe lângă coloniile bulgare din județul Akkerman se cultivă salcâmul, care cresce bine; apoĭ s'aŭ plantat nisce pădurĭ lângă satul Manzîr al Comiteseĭ Gagarin și vre-o 16 deseatine de pădure lângă Bâcoza.

Comerciul de lemne în Basarabia se mărginesce la daraverĭ interne, și afacerĭ cu Odesa se fac puține. Lemne de construcțiune, scândurĭ, grindĭ, etc. nu numaĭ că nu se exportă, dar din contră se importă pentru trebuințele locale.

Aceste lemne vin din Austria și Podolia, pe calea Nistruluĭ. Pe acéstă cale intră în Basarabia lemne de construcțiune pentru suma de 454.700 ruble pe an. Aceste lemne însă nu sunt destinate numaĭ pentru Basarabia, ci parte din ele trec în guvernămîntul Herson, lipsit cu desăvîrșire de orĭ-ce pădure.

In Basarabia nu există fabricĭ de cherestea și, afară de lemnul confecționat cu toporul și ferestreul pus în mișcare de doĭ ómenĭ, alt mod de fabricare nu există.

Lemnele introduse din Austria intră pe teritorul rusesc prin punctul vamal de la Isacovăț; de acì, plutind în jos pe Nistru se descarcă treptat pe la Perebiicov, Ruchotina, Darabanĭ, Neporotova, Soroca, Dubasarĭ, Tiraspol și Bender; în fine plutele se opresc definitiv la Maiachi. Tîrgul Atachi, satul

Vasileuţenĭ şi Dubasarĭ sunt puncte unde lemnul se încarcă şi se transportă pe uscat.

III.

CRESCEREA VITELOR.

In Basarabia, din timpurile cele maĭ vechĭ, crescerea vitelor erà dejà o ramură însemnată a ocupaţiuniĭ locuitorilor. Păşunile bogate produceaŭ hrană abundentă pentru turme nenumĕrate de oĭ şi cireḑĭ de vite marĭ. Apoĭ în Bugéc, când aŭ năvălit hordele tătărescĭ, împreună cu acest popor sĕlbatic aŭ venit herghelіĭ numerόse de caĭ.

După luarea Basarabieĭ de către Rusia şi plecarea Tătarilor în Crimea, turmele de oĭ şi cireḑile de vite de la nordul ţĕriĭ s'aŭ scoborît în Bugéc, unde animalele găsesc hrana şi în mijlocul erneĭ. Tot în aceleaşĭ câmpiĭ păsceaŭ pe-atuncĭ şi turme numerόse ale mocanilor din Transilvania.

In anul 1818, după spusele luĭ Cornilovicĭ, afară de vitele carĭ aparţineaŭ locuitorilor din Bugéc, se maĭ aflaŭ pe acolo peste 562 câşle de ernat pentru turmele locuitorilor de la nordul Basarabieĭ. Acéstă mărturisire a luĭ Cornilovicĭ nimicesce afirmaţiunea istoricilor ruso filĭ, ca Nakko şi Batuşcoff, carĭ pretind că Basarabia luată la 1812 s'a alipit de Rusia despoporată şi devastată cu desăvîrşire de Turcĭ.

In ceea ce privesce crescerea vitelor, apoĭ firesce că, treptat cu înmulţirea succesivă a poporaţiuniĭ şi mărirea suprafeţeĭ ocupate de agricultură, se micşorà încet cu încetul întinderea păşunilor şi a fîneţelor, micşorându-se paralel cu acésta şi numĕrul vitelor.

Cu crescerea vitelor se ocupà maĭ cu sémă poporaţiunea judeţelor Bender şi Akkerman, unde există câmpiĭ întinse de păşune. Oborul principal de vite se ţine tot la Bălţĭ, piaţă legată cu relaţiunĭ comerciale întinse cu Sadagura din Bucovina; dar acest punct comercial nu maĭ are acum importanţa de altă dată. Comercianţiĭ de vite cumpĕră vite de la Bălţĭ, fie ele nutrite cu borhot pe la fabricĭ de spirt, fie ele nutrite la câmp, şi le expediază prin Noua-Suliţa spre Sa-

dagura, de unde ele se îndréptă apoĭ către Lipsca, Olmütz, Viena.

Afară de Bălţĭ, aprópe fie-care tîrguşor din Basarabia are iarmaróce şi bâlciurí la carĭ se aduc vite.

In aniĭ 1844—48 şi 1852, apoĭ maĭ târḑiŭ pe la 1861—65, crescerea vitelor în Basarabia a suferit mult din causa epizootiilor.

După răsboiul de la 1878, imediat ce Basarabia de sud a trecut pentru a doua óră la Rusia, un numĕr însemnat de mocanĭ şi *Rutenĭ* aŭ trecut împreună cu turmele lor în Dobrogea. După statistica oficială ruséscă, sudul Basarabieĭ a perdut prin acéstă emigrare peste 200.000 oĭ şi 200.000 capete de vite marĭ.

In sudul Basarabieĭ există maĭ multe abatoriĭ de vite fórte primitiv organisate. Româniĭ numind acestea batoriĭ *zahanale*, Ruşiĭ le-aŭ prefăcut în *salhanĭ*. Aceste abatoriĭ furniséză grăsime pentru fabricile de seŭ, pastramă, pieĭ pentru tăbăcăriĭ, pĕr şi lână. Tóte aceste derivate animale se exportéză.

Extragem din statistica oficială rusécă următórele douĕ tabele, în carĭ se oglindesce starea cresceriĭ vitelor în trecut şi în present în Basarabia :

Aniĭ	Numĕrul cailor	Numĕrul vitelor cornute	Numĕrul oilor		Numĕrul porcilor	Numĕrul caprelor	Măgarĭ	Bivolĭ	TOTAL capete
			rasă simplă	rasă fină					
1848	88.746	570.238	722.048	717.324	142.870	15.498	1.198	995	2.258.914
1850	86.863	547.040	718 277	758.172	124.794	10.497	1.706	319	2 247.668
1851	86.265	531.928	817.199	836.306	129.582	9.797	2.743	219	2.403.836
1852	90.189	569.803	869.133	767.638	129.930	23.582	1.269	230	2.499.834
1856	100.634	463.010	935.904	590.635	178.660	30.980	1.248	371	2.301.442
După retrocedarea Basarabieĭ de sud.									
1857	83.396	412.671	696.335	392.554	515	397	1.759	397	1.759.562
1858	94.149	421.845	779.681	459.654	205.382	23.650	541	290	1.990.192

Anii 1881—1893.

Anii	Numĕrul cailor	Numĕrul vitelor cornute	Numĕrul oilor ordinare	Numĕrul oilor fine	Porcĭ	Capre	Măgarĭ	Bivolĭ
1881	129.705	795.096	609.306	200.830	207.047	35.783	570	190
1891	293.173	789.735	1.109.734	109.384	270.057	22.837	412	435
1893	345.411	792.006	1.628.454		380.516	17.735	385	396

Comparând ambele tabele vedem, că Basarabia sărăcesce din ce în ce în vite.

Numĕrul cailor, afară de caiĭ armateĭ, după datele statisticeĭ oficiale se urcă în Basarabia modernă la 345 miĭ de capete, din carĭ însă numaĭ 170 sunt caĭ de muncă, şi anume:

În judeţele	Numĕrul cailor de muncă
Hotin.	7.000
Soroca	7.700
Iaşĭ	8.000
Orheiŭ	6.000
Chişineŭ	12.000
Bender	14.000
Akkerman	25.000
Domeniul statuluĭ.	20.000
Coloniile bulgare	14.000
» germane.	12.787
Satele căzăcescĭ.	4.272

Deducênd numĕrul cailor de muncă din cifra totală a cailor, vom avé că hergheliile din Basarabia se compun din

peste 200.000 caĭ. Aceste herghelii, în numĕr de 77 principale, se află în următórele judeţe:

Judeţul	Chişineŭ	4
»	Hotin	6
»	Iaşĭ	28
»	Soroca	38
»	Orheiŭ	4
»	Bender	7
»	Akkerman	20

Afară de aceste herghelii, există pe la răzeşĭ şi coloniştĭ în judeţul Ismail herghelii micĭ de 20—60 capete. In centrul Basarabieĭ, eraŭ vestite acum două-ḑecĭ de anĭ hergheliile d-lor Vârnav, Calmutsky, Leonard, Ciolac, Mililiu şi Hasnaş. Tóte aceste herghelii acum aŭ dispărut.

Basarabia exportă cu tóte acestea anual în Austria peste 1000 de caĭ, iar în România peste 500—600. In ultimul răsboiŭ Basarabia a dat peste 4.000 caĭ de cavalerie.

Rasa cailor din Basarabia nu e frumósă, caiĭ nu sunt înalţĭ, aŭ capul mare, piciórele gróse, dar sunt de fire blânḑĭ şi resistenţĭ la drum, fără a cere multă îngrijire.

Preţul unuĭ cal bun variază între 30—75 ruble.

Pentru îmbunătăţirea raseĭ cailor, încă de la 1847 guvernul rusesc a înfiinţat grajdurĭ de încrucişare. Aceste grajdurĭ, fiind speculate de amploiaţiĭ statuluĭ, nu daŭ nicĭ de cum resultate.

Vitele cornute de specia bovină din Basarabia se împart în treĭ speciĭ marĭ, carĭ se numesc de locuitorĭ: rasa *balcanică*, rasa *ukrainénă*, rasa din *Moldova*.

Rasa balcanică este o specie veche şi indigenă, care, după spusele specialiştilor, s'a creat prin încrucişarea vitelor din Basarabia cu taurĭ din Bulgaria. Vita e mică de statură, roşcată, slăbănógă şi neaptă pentru munca câmpuluĭ, săracă în carne şi lapte. Acéstă specie compune cel puţin $^1/_4$ parte din totalul vitelor Basarabieĭ şi în timpurile de epizootie e cea maĭ puţin resistentă.

Rasa ukrainénă, numită şi *circasca* saŭ *circasiană*, s'a introdus de către coloniştiĭ Rutenĭ. Vita e înaltă, puternică, se îngraşă lesne şi e bună de muncă, dar dă lapte puţin. Acéstă

rasă e prețuită de agronomi; vita are înfățișare frumósă, cu córnele mari, urechile negre și pĕrul sur. Aceste vite se exportă în Anglia și Belgia, unde sunt bine prețuite.

Rasa de Moldova e de origine din Transilvania, de unde a fost adusă acum 50 de ani, când cu răsboiul de la 1848. Vita e de statură mijlocie, bine făcută, cu gâtul scurt, capul larg, ochii mari, peptósă, plină, córnele scurte la vaci, pĕrul érna cresce și e de colóre sură-cenușie saŭ deschisă, bătênd în galben. Rasa se consideră maĭ resistentă decât cea *circasca* pentru transporturi, dă carne gustósă și de aceea se vinde maĭ scump, lapte are gras și se mulge lung. Rasa acésta s'a aclimatisat perfect în Basarabia, dar degenerézá din causa lipseĭ de apă bună.

Vitele cornute de specie bovină se exportă din Basarabia în Bucovina. Prețul se urcă după greutatea viteĭ, iar greutatea maximă a uneĭ vite este de 5—6 cetnerĭ.

Anual se exportă din Basarabia peste 18.000 capete de vite, vre-o 13.000 pieĭ pentru suma de 400.000 ruble. Afară de exportul vitelor în Austria, se exportă și în Rusia, dincolo de Nistru, dar despre acest export, din causa lipseĭ de graniță, cifrele lipsesc.

O pĕreche de boĭ de jug (juncanĭ) se plătesce la Chișineŭ 40—50 ruble, o pĕreche de boĭ crescuțĭ bine 70—100 ruble.

Oĭ. Din timpurile vechĭ Basarabia erà dejà vestită prin turmele nenumĕrate de oĭ, carĭ păsceaŭ pe câmpiile sale smăltate. Apoĭ, când din Crimea s'a revĕrsat peste țéră ortaua tătăréscă, acest popor nomad a adus cu el alte turme nenumĕrate de oĭ.

La finitul secoluluĭ trecut și începutul secoluluĭ nostru, Rusia se furnisà din Basarabia și stepele Ociacovuluĭ cu lână. Din descrierea Basarabieĭ a luĭ Cornilovicĭ (în anul 1818) reese că pe acele timpurĭ între Prut și Nistru nu existaŭ oĭ de rasă fină, ci numaĭ de rasa ordinară, adecă specia cunoscută sub denumire de «óia țigănéscă» și «óia valachă», a căreĭ lână e aspră, dar lungă și compactă. Acéstă specie de oĭ aŭ carne gustósă, iar din laptele lor se fabrică brânză și cașcaval bun.

Pe la 1841 s'a întrodus în Bugéc rasa «merinosă», a căreia lână se cumpĕră pentru fabricele din centrul Rusieĭ. Ruteniĭ, Germaniĭ și Bulgariĭ se ocupă cu crescerea acesteĭ speciĭ;

dar de la 1877-78 turmele de oĭ s'aŭ împuţinat. Cu alipirea Dobrogeĭ la România, multe turme de «merinosă» aŭ trecut dincolo de Dunăre, în Dobrogea.

Maĭ există încă în Basarabia următórele specii de oĭ: *pina*, cu lână aspră, códa bifurcată, grósă, care cântăresce ea singură 5 livre; *metisa*, cu lână fină, fórte lăptósă, şi rasa *oltenepĭ*, cu lână fórte fină, încreţită, care se întrebuinţéză ca piele pentru căciulĭ.

După datele statisticeĭ oficiale, crescerea oilor în Basarabia se presintă ast-fel:

Anul 1893.

ÎN JUDEŢELE	Oĭ simple	Oĭ fine
Hotin	105.455	5.450
Soroca	107.944	13.382
Bălţĭ	128.877	5.400
Orheiŭ	89.700	8.900
Chişineŭ	232.628	6.025
Bender	317.052	68.423
Akkerman	222.802	23.474
Coloniştiĭ { Germanĭ / Bulgarĭ }	262.164	326.359
Cazaciĭ	112.440	1.500
Ţěraniĭ	200.619	1.500

Totalul după acéstă tabelă este de 1.699.680 oĭ ordinare şi 340.000 fine, ceea ce ne pare cam exagerat. (1)

Cele maĭ bune turme de oĭ se află în judeţele Bender şi Akkerman, precum şi în judeţul Ismail. Altă dată eraŭ vestite turmele de oĭ ale marilor proprietarĭ pămîntenĭ şi străinĭ, ca Hamalia, Principele Gagarin, Ponset, Caso, Leonard, Micha-

(1) După darea de sémă a comitetuluĭ veterinar al Ministeriuluĭ de Interne din Petersburg totalul oilor din Basarabia este de 1.929.453 capete.

lachi Ralli, Principele Willenstein, Calmutsky. Dar acum parte din aceste târle de oï aŭ dispărut.

Lâna de óie se exportă la Odesa și în Austria, iar lâna țigănéscă spělată se cumpěră de fabricanțiĭ rușĭ. Prețul lâneĭ e în termin mediŭ următorul:

Lână spaniolă nespělată	. . .	10—17 ruble	pud.
» » spělată	. . . .	30—40 »	»
» » rěŭ spălată	. .	22—25 »	»

In ultimiĭ anĭ s'aŭ exportat anual peste granițā peste 47.000 pudurĭ lână, la 1890 exportul a scădut până la 42.000 pudurĭ.

In termin mediŭ, lâna din Basarabia produce anual un venit de 1.224.000 ruble.

Afară însă de acéstă materie brută, proprietariĭ maĭ aŭ veniturĭ și din vîndarea pieilor de mieĭ, a cărniĭ de miel și în fine a lapteluĭ, din care se face brânză și cașcaval. Aceste douĕ producte se exportéză pe an în termin mediŭ ca la vre-o 8.000 pudurĭ.

După calculul făcut de către inspectoratul Departamentuluĭ de Agricultură, o óie de rasă ordinară dă un venit anual de 2 ruble, ceea ce ar face prin urmare pentru Basarabia întrégă anual suma de 3.200.000 ruble; o óie de rasă bună dă venit anual de 1 rublă 25 kopeicĭ. Așà că venitul Basarabieĭ din crescerea oilor s'ar urcà la 3.800.000 ruble.

Cu tóte aceste, este neîndoielnic că în genere în Basarabia crescerea vitelor n'a făcut absolut nicĭ un progres în curgere de un secol întreg. Acum, ca și cu o sută de anĭ îndĕrĕt, ramura acésta de gospodărie a rĕmas în starea sa primitivă, deșì clima și multe alte împrejurărĭ s'aŭ schimbat în defavórea acesteĭ stărĭ de lucrurĭ înapoiate. Cu distrugerea pădurilor, s'aŭ micșorat isvórele cu apă potabilă, a slăbit vegetațiunea câmpiilor și ernele aŭ devenit maĭ aspre, și cu tóte aceste cirędile și târlele de oĭ se îngrijesc în Basarabia ca și pe timpul Tătarilor.

Numaĭ uniĭ din proprietariĭ marĭ, carĭ aŭ moșiĭ în județele de la nordul țĕriĭ, se îngrijesc de îmbunătățirea raseĭ, introduc speciĭ bune de oĭ, construesc acaretele necesare pentru ernatul târlelor, precum și pentru ferirea nutrețuluĭ de umedélă și putrędire. Restul poporațiuniĭ lasă vitele în voia

întîmplăriĭ, érna hrănesc, neîndestulător vita, silind-o să-şĭ caute hrana sub zăpadă.

Érna cu viscolele şi frigul, primăvara cu bólele epizootice deciméză acest avut al ţěriĭ: oile sufěr maĭ cu sémă de věrsat, complicat cu inflamaţiunea splineĭ, vitele pier de ciumă şi altele. Ingrijite rěŭ, hrănite prost, ele nu pot resistà şi cad cu miile prada morţiĭ.

Capre se numěră în Basarabia peste 17.000, de o rasă fórte ordinară. Caprele se ţin în calitate de conducětorĭ aĭ turmelor de oĭ; afară de acésta, poporaţiunea evreéscă şi coloniştiĭ Bulgarĭ şi Germanĭ ţin capre pentru lapte. In judeţele pădurése acest animal vatěmă mult pădurile tinere.

Porciĭ în Basarabia se ţin de ţěranĭ, de coloniştiĭ Rulgarĭ şi maĭ cu sémă de Ruşĭ. Acest animal altă dată se îngrăşà în mare numěr de coloniştĭ Germanĭ, acum însă Germaniĭ aprópe nu maĭ posedă porcĭ, din causă că acest animal strică fînéţa, care la coloniştĭ se află în apropierea satelor.

In Basarabia există douě speciĭ de porcĭ: cea ordinară, care dă pěr de porc fórte bun, şi specia fără pěr, «cu cerceĭ». Preţul unuĭ porc de rasă, care cântăreşte 6—10 pudurĭ, este de 60—80—100 leĭ.

Vînatul. Din animalele sělbatice, carĭ trăesc prin pădurĭ, cât şi cele de câmp în Basarabia există *lupul, vulpea, iepurele* la nord, prin munţĭ *căpriórele*, pisicele sălbatice, iar prin bălţile Nistruluĭ rar de tot *mistreţiĭ.*

Vînătórea, ca o îndeletnicire ce dă mijloc de traiŭ uneĭ categoriĭ de ómenĭ, în Basarabia nu există; ţěraniĭ aŭ perdut cu desăvîrşire obiceiul de a vînà, şi prin satele Basarabieĭ arare-orĭ există acum o căsuţă ţěrănéscă în care să se afle vre-o armă de foc. Cu vînătórea se maĭ ocupă proprietariĭ, arendaşiĭ şi militariĭ; de asemenea moşieriĭ n'aŭ perdutîncă cu desăvîrşire vechiul obiceiŭ boeresc de a face din când în când câte o «gónă mare» pentru stîrpirea lupilor.

Lupul din Basarabia e de douě speciĭ, carĭ se deosibesc una de alta: «lupul de pădure» e maĭ mic, slab şi fricos; «lupul de câmp» e peptos, mare, îndrăsneţ şi fórte feroce.

Góna de lupĭ se face de obiceiŭ pe la Aprilie şi Maiŭ; coloniştiĭ Germanĭ gonesc lupiĭ în fie-care an între 1 şi 9 Maiŭ, Bulgariĭ pe la finitul luĭ Aprilie, când lupul atacă turmele de oĭ în câmp.

In ḑiua anume hotărîtă pentru góna lupilor, fie-care colonie trimite spre locul de întîlnire câte 10 călăreţĭ, înarmaţĭ cu puscĭ, pistóle şi baltage. (1) In revĕrsatul zorilor góna se începe, ómeniĭ încunjură locurile acoperite cu buruienĭ saŭ păduriştc şi ridică fiara pitulită; apoĭ se începe góna prin luncĭ şi rîpe.

Odată ce lupul s'a ridicat din vizuină, vînătoriĭ îl aştéptă, înşiraţĭ în anumită direcţiune; ceĭ carĭ gonesc fiara, adese-orĭ, înferbîntaţĭ, o şi omóră cu baltagele, în góna mare a cailor. Se întîmplă ca dintr'o singură gónă să se stîrpéscă 20—30 lupĭ. Răzeşiĭ aŭ obiceiŭ de a gonì lupiĭ érna şi tómna, când fiara începe a se adunà în potaie, asemenea şi coloniştiĭ Bulgarĭ vînéză iepuriĭ érna pe zăpadă.

Vînătórea căpriórelor şi a mistreţuluĭ a trecut astăḑĭ în domeniul povesteĭ; sunt mulţĭ carĭ nicĭ nu maĭ cred în existenţa acestor animale în Basarabia.

Câmpiile de la sudul ţĕriĭ, bălţile, iazurile şi rîurile mişuie în Basarabia de raţe sĕlbatice, lebede, pelicanĭ, gâsce sĕlbatice, cocorĭ, dropiĭ, etc.

VI.

PESCUITUL.

In Basarabia pescuitul se face pe rîurile Prut şi Nistru. In cele-l alte ape, prin rîuleţele micĭ, se pescuesce cevà pesce mărunţel şi racĭ, dar şi acestea în cantităţĭ micĭ. Din punctul de vedere comercial, numaĭ limanul Nistruluĭ şi malul Măriĭ Negre pe alocurea aŭ în acéstă privinţă óre-care însemnătate.

Pescuitul din Basarabia cuprinde propriŭ ḑis spaţiul malurilor de la satul Şaba de pe Nistru pînă la gârlele Stambululuĭ din limanul Akkermanuluĭ, apoĭ golful Şaba cu tóte iericile(2) artificial create pentru a unì golful cu limanul; în fine spaţiul întreg al Măriĭ Negre dintre gârlele Stambul şi Vîlcov, pe distanţă ca de peste 45 kilometri

(1) Baltagul pentru vînătórea lupilor are un cârlig ascuţit la vîrf.

(2) *Ieric*, cuvînt rusesc, semnifică: canal care se face pentru a captà pescele.

Tóte aceste ape, precum şi acele ale Dunăriĭ şi braţuluĭ Chilieĭ, aparţin domeniilor statuluĭ şi se exploatéză prin arendare.

Sistemul de arendare este cât se póte de dăunător, atât pentru poporaţiunea pescarilor, cât şi pentru acéstă avuţie importantă a ţĕriĭ. Iată cum se exprimă în acéstă privinţă inspectoriĭ domenialĭ a Rusieĭ: (1)

«Până la 1859, suma pentru arendarea apelor limanuluĭ Nistruluĭ a fost de 1.000 ruble, iar la 1861 s'a urcat la 3.090 ruble şi, în fine, la 1887 a ajuns la suma de 11.250 ruble pe an. Firesce că acest venit e dejà cevà pentru Departamentul Domeniilor Statuluĭ, dar trebue să mărturisim *că tocmaĭ el este* şi causa principală a stagnaţiuniĭ şi decadenţeĭ pescuituluĭ de pe Nistru. Uniĭ cred că decăderea pescuituluĭ se datoresce micşorăriĭ cantităţiĭ pesceluĭ în Marea Négră, şi maĭ cu sémă în liman, precum şi în golful Şaba, unde *chefalul* vine către primăvară. Acéstă părere este cu totul greşită, căcĭ există alte consideraţiunĭ vĕdite şi necontestabile. Pentru a dovedì acésta n'avem decât să studiăm starea lucrurilor din limanul Nistruluĭ şi din golful Şaba, unde altă dată se pescuià în abundenţă pescele cel maĭ scump, *Chefalul, cambola, anciousul* vin primăvara din mare şi trec prin ambele gârle ale Nistruluĭ în interiorul limanuluĭ, unde şi rĕmân până la îngheţat. Cantitatea acestuĭ pesce, care altă dată venià din mare în numĕr colosal, nicĭ că puteà să fie prinsă de pescarĭ, maĭ cu sémă pentru că limanul e fórte mare şi luntrile pescarilor prea şubrede pentru a puté să înfrunte puterea vîntuluĭ aspru, ce suflă peste liman. Guvernatorul Basarabieĭ Principele Voronzoff, pentru a încuragià pescăritul, a înlăturat acest inconvenient prin construirea unor canale (iericĭ), carĭ unesc limanul cu golful. Dreptul de a săpà canale s'a dat pe atuncĭ fie-căruĭ pescar, cu condiţiune de a se conformà unor regulamente speciale, carĭ aveaŭ de scop menţinerea căieĭ de comunicaţiune cu Buguzul, unde se aflà pe atuncĭ sentinela de carantină. Construirea canalelor carĭ unesc limanul cu golful Şaba se făceà pe o adîncime regulamentară de un stînjen, canalele trebuiaŭ să fie ţinute în perfectă curăţenie, avĕnd

(1) *Бессараб. Вѣдом.*, 1861—79—83.

pe alocurea podiştĭ, pe unde canalele tăiaŭ vre-o cale de comunicaţiune; tóte aceste lucrărĭ cereaŭ o cheltuială de peste 200—300 ruble pentru canal. Firesce că asemenea cheltuelĭ eraŭ fórte marĭ pentru un pescar mic; dar, de óre-ce pescariĭ nu se dedeaŭ îndĕrĕt, avênd în vedere că munca lor proprie micşorà cuantumul cheltuelilor, în curînd între liman şi golful Şaba, pe o distanţă de 4 kilometri, s'aŭ săpat şi construit de către pescarĭ peste 200 de *iericĭ*, în lungime fie-care de 50—300 stînjenĭ. Prin aceste canale pescele de mare intrà în golful Şaba, unde şi rĕmâneà vara, mulţumindu-se cu apa sărată din golf. Când începeà frigul, pescele se îndreptà iarăşĭ în liman, trecênd prin canale, unde, fiind acum oprit de nisce stavilare (gardurĭ), erà prins cu năvodul. După spusele pescarilor acest pesce erà fórte gras, dar nu se prăsià în golf. Acest pescuit aduceà veniturĭ colosale locuitorilor, carĭ însă păziaŭ regula de *a nu prinde pescele vara*, când el cresce şi se îngraşă. In aceste timpurĭ, se pescuiaŭ milióne de *chefalĭ*, *cambola*, *ancious* etc. La tîrgurĭ şi bâlciurĭ ţĕrănimea se aprovisionà cu pesce; piaţa erà în abundenţă servită cu acest aliment de hrană.

«Totul însă s'a schimbat imediat ce pescuitul a intrat sub administraţiunea Domeniilor Statuluĭ, care *a introdus nefastul sistem de arendare a pescuituluĭ în apele statuluĭ.* Monopolul antreprenoruluĭ a nimicit pe proprietariĭ iericilor; după contract, antreprenorul aveà drept la 25% din resultatul pescuituluĭ. Pescarul, înainte de a vinde produsul pescuituluĭ, trebuià să fie taxat; firesce că tărăgănéla cu taxarea lăsà la discreţiunea antreprenoruluĭ pe nenorocitul pescar, care în loc de 25% plătià şi 50% numaĭ şi numaĭ să fie taxat înainte de a vedé putreḑind produsul munceĭ sale. Printr'un şir de vexaţiunĭ antreprenorul devenì stăpân absolut asupra poporaţiuniĭ pescarilor, de altă parte cheltuelile pentru a menţiné în bună stare iericile fiind marĭ, încet cu încetul pescariĭ lăsară în părăsire canalele lor, carĭ, *întinându-se*, s'aŭ astupat şi aŭ dispărut; aḑĭ, cele rĕmase neastupate sunt focare de frigurĭ palustre şi de bóle pentru tóte vieţuitórele de apă. Şi, în realitate, ce folos să maĭ tragă pescarul, când după tóte cheltuelile pentru întreţinerea uneltelor sale, pentru munca sa obositóre, maĭ trebue să plătéscă încă 30—45% din produsul munceĭ sale.

Invederat că, sărăcind, pescarul se vedeà silit a părăsì îndeletnicirea sa, căutând alte mijlóce de existenţă. S'a observat că pescuitul chefalului în limanul Nistrului încet cu încetul s'a stins; chefalul nu maĭ intră în liman decât în cantităţĭ neînsemnate, iar pescuitul în general se micşoréză. Acésta se datoresce de o parte moduluĭ sălbatic cu care antreprenoriĭ aŭ pescuit până acum, iar de altă parte faptuluĭ că *iericile* s'aŭ nomolit.»

Acéstă părere a ómenilor competenţĭ cu privire la exploatarea pescuituluĭ prin sistemul de arendare a convins pe guvernul rusesc ca să intervină. Departamentul Domeniilor Statuluĭ a elaborat un regulament menit a pune capĕt stăriĭ anormale şi sĕlbatice de lucrurĭ. Resultatul obţinut până acum n'a dat însă róde bune, din causa corupţiuniĭ funcţionarilor statuluĭ, carĭ, în loc de a veghià la aplicarea regulamentuluĭ, îşĭ agonisiaŭ averĭ, exploatând în beneficiul lor pescăriile de pe Nistru.

Afară de pescuitul de pe Nistru, în Basarabia maĭ există de-alungul maluluĭ măriĭ, începênd de la liman şi până la vechia graniţă românéscă, opt *chirhanele*, din carĭ patru pentru prinderea pesceluĭ cu undiţa şi patru cu *volocĭ* şi alte unelte. Chirhanelele cu undiţe posedă câte 12.000 de undiţe fie-care, ocupând spre mare un spaţiŭ de 2 kilometri pentru stabilirea acestor prindătóre. Fie-care *zăvod* ocupă patru lucrătorĭ şi lucréză 8 lunĭ de dile pe an. Cu undiţele se prindeà pesce de mare de valóre; altă dată fie-care chirhanea pescuià 1.500 pudurĭ pesce pe an, iar acum abià 600 pudurĭ. Chirhanelele cu volocĭ prind *scrumbia (balamut)* cum îl numesc pescariĭ, şi aŭ câte 14 lucrătorĭ fie-care.

In limanul Nistruluĭ şi în mare se prind acum: chefal, cambola, nisetru, somn, scrumbiĭ, cegă, crap, şalâŭ, racĭ, etc, După statistica ruséscă, pescuitul din Basarabia pune în consumaţiune pe an:

FELUL PESCELUI	Pud saŭ bucăţĭ
Nisetru	300 pud.
Morun	500 »
Cambola	200 »
Barbulea	150 »
Somn	550 »
Crap	1.500 »
Scrumbie	3.500 »
Chefal	1.000.000 bucăţĭ

In ceea ce privesce *cega*, apoĭ acest soiŭ delicat de pesce a dispărut aprópe cu totul. Afară de acésta se maĭ pun în vîndare peste 10 pudurĭ de icre de crap.

Venitul total al antreprenorilor pescuituluĭ este de 30—35 miĭ ruble pe an.

De la Akkerman în sus pe Nistru, până la Hotin, se pescuesce aprópe pretutindenea, dar acest pescuit e de fórte mică importanţă. Acolo se pescuesce numaĭ primăvara, când apele sunt marĭ; se prinde *cegă* şi *crap*. Locurile maĭ renumite în acéstă privinţă sunt pe malul drept al rîuluĭ lângă Palanca, Tudora, Carcmazî, Olănescĭ, Purcarĭ, Răşcăuţĭ, Talmazî, Copanca, Marcauţenĭ, Vâşcauţĭ, Lopatna, Grădişte, Zaharna, Rezenĭ, Vadul-Raşcova, Senafovca, Zalucenĭ, Vasilcova, Soroca, maĭ sus de cataracte la Coşauţĭ, Cremenciuc, Atachi, Mereşova, Naslavcea.

Pescuitul de pe Prut e fórte neînsemnat. Pescele e de o calitate mediocră, mirósе a baltă, dar cu tóte acestea intră şi el în consumaţiune.

VII.

CONCLUSIUNE.

Din descrierea făcută de noĭ a stăriĭ actuale a gospodărieĭ agricole în Basarabia reese că, afară de puţine excepţiunĭ, carĭ privesc parte pe o mână de proprietarĭ marĭ, bunĭ

şi eruditî agricultorî, iar parte pe coloniştiî Germanî, restul poporaţiuniî agricole se ocupă de agricultură într'un mod cu totul barbar şi rutinar.

Solul fertil, câmpiile întinse, veniturile bune ce daŭ moşiile exploatate fără multă bătaie de cap, fac ca proprietariî să nu consimtă a cheltuì capital pentru îmbunătăţirea averiî lor. De aceea arare-orî se pot vedé pe la moşiile boerilor acarete bune, magasiî, grânare, etc. Tóte construcţiunile sunt şubrede, ruinate.

De altă parte lipsa de braţe şi preţul scump al munceî aŭ silit pe proprietarî să recurgă la maşinî, dar maşinele agricole cer îngrijire, mecanicî, remont — şi tóte acestea lipsesc. De aceea tocmaî în Basarabia adese-orî se póte vedé armane şi ariî, unde, alăturea cu locomobila şi maşina de treerat părăsite, se treeră grîul cu ajutorul cailor înhămaţî la care saŭ tîrînd bolovanî cilindricî de pétră. Acest mod de a treerà e maî cu sémă rĕspândit în Bugéc.

Rotaţiunea se face la nordul Basarabieî numaî de către proprietariî marî, carî însă o aplică până la desăvîrşita sleire a pămîntuluî.

La sud, din causa colonisaţiuniî, care nicî până acum nu s'a isprăvit, coloniî veniţî din alte ţĕrî, cu alte clime şi alt sol, adese-orî gospodăresc într'un mod contrariŭ condiţiunilor naturale ale Bugéculuî, încercând a aplicà acolo modul lor de a cultivà. Firesce că aceste încercărî sunt absolut zadarnice.

La moşieriî marî, alt viciŭ : din causă că mulţî boerî nu se ocupă singurî cu gospodăria şi daŭ moşiile lor în arendă. Arendaşiî Grecî, Evreî şi Armenî fac tot ce se póte face pentru a stórce din moşia arendată venitul cel maî mare, fără a se îngrijì de viitor.

Arendaşiî nu aduc absolut nicî o îmbunătăţire trainică şi temeinică în moşie, sleiesc pămîntul şi sărăcesc poporaţiunea, făcênd-o neaptă pentru a da muncitorî harnicî. De aceea tocmaî în Basarabia există şi ḑicătorî poporale, carî caracteriséză clasa arendăşéscă: «*arendăşia perde moşia*» saŭ «*Jidanul cu balabusta sunt ca lăcusta*».

Din poporaţiunea agricolă, numaî coloniştiî Germanî fac o gospodărie raţională, însă pilda lor n'are absolut nicî o înrîurire bună asupra restuluî poporaţiuniî, din causa vieţiî

cu totul separate ce duc agricultorii Germanĭ, carĭ nu se pun în contact cu cele-lalte némurĭ.

Altă dată proprietarii marĭ se ocupaŭ cu crescerea vitelor în proporţiunĭ marĭ, ţineaŭ târle numeróse de oĭ şi speculaŭ asupra lâneĭ; dar din causa deselor epizootiĭ, din causa lipseĭ de orĭ-ce serviciŭ veterinar serios, acéstă îndeletnicire a slăbit şi depere.

In timpul din urmă *pomicultura* a luat un avînt óre-care. Grădinile cu pomĭ se înmulţesc, şi proprietarii scot veniturĭ bune din grădinĭ şi livedĭ.

Viticultura face progrese nediscutabile. Am arătat dejà maĭ sus starea eĭ actuală; sunt podgoriĭ în Basarabia, ale căror vinurĭ şi-aŭ câştigat renume la Odesa. Via, pentru ţĕranul din Basarabia, are un mare preţ, căcĭ din venitul ce dînsa dă, el îşĭ plătesce dările către stat.

Altă dată, atât în lăuntrul ţĕriĭ, cât şi pe malurile Nistruluĭ se cultivà cu succes *tutun* de o bună calitate. Acéstă îndeletnicire aduceà frumóse resultate; dar acum cultura tutunuluĭ în Basarabia a decădut cu desăvîrşire.

Silvicultura, afară de domeniul statuluĭ, e într'o stare de plâns.

Distrugerea pădurilor urméză pe o scară întinsă. Din causa destrăbălăriĭ cu care se exploatéză pădurile, Basarabia întrégă sufere. Sunt bĕtrânĭ, carĭ îşĭ aduc aminte că acum 30—40 anĭ Basarabia erà avută în isvóre de apă bună, în dumbrăvĭ, poieni şi codri; tóte acestea dispar, şi acolo unde acum treĭ deceniĭ cresceà o vegetaţiune bogată, adĭ se întind câmpiĭ sterpe, lipsite de umedélă, desolătóre. Sunt rîurĭ, precum de pildă Botna, carĭ acum 40 de anĭ mişuiaŭ de pesce şi carĭ astădĭ s'aŭ prefăcut în nisce pîraie neînsemnate.

La depărtare ca de treĭ kilometri de Chişineŭ, pe la 1828, curgeà încă un rîŭ frumos, cu apă limpede, şi care adĭ deabià şerpuesce pe icĭ pe colea, secând cu desăvîrşire pe timpu veriĭ.

Şi ce va devenì Basarabia, când securea nemilósă va distruge şi ultimele pădurĭ ce i-aŭ maĭ rĕmas?

CARTEA VI.

INDUSTRIA.— COMERCIUL. — CĂILE DE COMUNICAȚIUNE.

I.

INDUSTRIA.

Industria în Basarabia e de-abià la începutul desvoltăriĭ sale. Causa principală a inerțieĭ în acéstă ramură a activitățiĭ sociale constă în faptul că, solul țĕriĭ fiind de o excepțională fertilitate, locuitoriĭ, firesce, aŭ rĕmas strîns legațĭ de cultivarea pămîntuluĭ, care le-a dat pururea cu belșug rod abundent în tóte ramurele gospodărieĭ agricole.

De altă parte, alipirea Basarabieĭ la Imperiul Rus în secolul nostru, când industria manufacturală s'a desvoltat și a luat un avînt mare în guvernămintele învecinate de dincolo de Nistru, trebuià să paraliseze în favórea acestor guvernăminte protegiate de guvernul rusesc orĭ-ce încercare analógă într'o țéră abià cucerită.

După alipirea Basarabieĭ la Imperiul Rusesc și până la 1819, dincolo de Prut existaŭ fórte puține stabilimente industriale. In manuscriptul Coloneluluĭ Cornilovicĭ găsim în acéstă privință următórele arătărĭ:

«In Basarabia se află fórte puține fabricĭ pentru *boirea* pânzeĭ și a postavuluĭ, fabricĭ de lumînărĭ de sĕŭ și de céră, treĭ usine pentru fabricarea cărămideĭ și o singură fabrică de var.»

După o altă scriere mult maĭ sistematică despre Basarabia, datorită d-luĭ Fonton (1), găsim că dejà la 1830 acolo se aflaŭ peste 144 fabricĭ şi anume: tăbăcăriĭ 64, lumînărăriĭ 31, fabricĭ de săpun 23, de spirt 23 şi de *bumbac* 3.

Apoĭ pe la 1848 numĕrul fabricelor a maĭ crescut până la cifra de 297, carĭ împreună abià produceaŭ marfă pentru suma de 99.184 ruble pe an.

In fine, după spusele luĭ Criucoff (2), Basarabia posedà următórele fabricĭ la:

1850 :	295 fabricĭ	carĭ	produceaŭ	anual	pentru	508.366	ruble
1851 :	293	»	»	»	»	493.298	»
1852 :	294	»	»	»	»	467.101	»
1856 :	519	»	»	»	»	1.128.521	»

După o altă dare de sémă, pentru aniĭ 1891—92 numĕrul fabricelor şi atelierelor (fără ateliere de industrie casnică) în Basarabia este de 175, carĭ în anul 1891 aŭ produs marfă pentru suma de 5.623.000 ruble; iar în anul 1892 numĕrul fabricelor erà deja de 222, carĭ produceaŭ marfă pentru suma de 6.105.000 ruble.

Aceste fabricĭ şi ateliere se află:

La *Chişineŭ* 28, din carĭ o usină pentru obiecte de tuciŭ. aramă şi fier a d-luĭ Crimarjevsky, 10 fabricĭ de tutun, un bun atelier de lăcătuşerie şi conducte de apă al d-luĭ Merjvinsky, 6 fabricĭ de cărămidă, 2 tăbăcăriĭ, o móră cu aburĭ, etc.

In *judeţul Chişineŭ* se află 2 fabricĭ de spirt: una în satul Boicenĭ, proprietatea luĭ G. Leonard, alta în satul Găncescĭ, proprietatea luĭ Manuc-Beĭ.

In *judeţul Hotinuluĭ* sunt 11 fabricĭ de spirt, şi anume în satul Tarasovţa, proprietatea Principeluĭ Cantacuzino, în satul Ceponosa, proprietatea d-luĭ Dimitriu, în satele Vasileuţĭ şi Sicurenĭ, la Ianaşauţĭ, proprietatea luĭ Cazimir, la Colencauţĭ, proprietatea mănăstiriĭ Slatina, la Cepeleuţenĭ, Corasauţenĭ, Blacenescĭ, proprietatea d-luĭ Marasli; 2 fabricĭ de bere: una la Tarasauţĭ, a Principeluĭ Sturdza, şi alta la Ceponosa, a d-luĭ Dimitriu.

(1) Енциклопедическій Лексиконъ, V, ar. M. *Fonton*,

(2) Очеркъ мануфак. и промышл. силъ Россіи. *Крюковъ*, 1858.

La *Hotin* sunt: o fabrică de bere şi o fabrică de cărămidă.

In judeţul Soroca sunt 8 fabricĭ de spirt, şi anume în satul Cobiléncа al d-luĭ G. Catargi, în satul Vertiujenĭ al d-luĭ Demi, la Vascauţenĭ al d-luĭ Macarescu, la Coguresci-de-sus al d-luĭ Maghela, la Şostacĭ al răzeşilor, la Drochiĭ al d-luĭ Casu, la Mândîc al d-luĭ Petrino, la Atachi al d-luĭ Cantacuzino.

La Orheiŭ sunt 9 fabricĭ de pielărie, o fabrică de tutun, 2 fabricĭ de cărămidă şi o fabrică de var.

In judeţul Orheiŭ se află 6 fabricĭ de spirt, şi anume în satele Morosenĭ şi Paharnicenĭ, la Criulenĭ, Tuzora, Slobozia, Dişcova; iar în satul Cineşeuţĭ peste 230 de ateliere de olărie; la Telenescĭ 5 tăbăcăriĭ.

La Bălţĭ: o fabrică de pălăriĭ evreescĭ, o fabrică de tutun şi una de cărămidă.

In judeţul Iaşĭ: o fabrică de spirt în satul Zabricenĭ al d-luĭ Ciugureanu şi 2 fabricĭ de tutun.

În judeţul Bender: 2 fabricĭ pentru topirea grăsimiĭ, 3 de tutun.

La Akkerman: 3 fabricĭ pentru topirea seuluĭ şi deposite marĭ de vin.

In fine, în *judeţul Ismail:* 9 boiangeriĭ, 2 fabricĭ de săpun, 2 de cărămidă şi o mică fabrică de postav.

Aşà dar, din acéstă dare de sémă sumară privitóre la industria din Basarabia reese vĕdit că dînsa se află într'o stare rudimentară, că nu transformă decât o parte fórte neînsemnată de materie brută în producte de manufactură şi, prin urmare, poporaţiunea Basarabieĭ consumă producte de manufactură importate. Se importéză aceste producte în mare parte din Rusia, şi anume din Moscva, Kiew şi provincia Polonieĭ.

Pentru ca cine-va să-şĭ pótă da o idee precisă asupra loculuĭ pe care-l ocupă Basarabia în activitatea sa industrială comparativ cu provinciile învecinate ale Imperiuluĭ Rusesc dăm maĭ jos următorul tabloŭ (1), în care se reflectéză starea actuală a lucrurilor:

(1) Сводъ данныхъ о фабр. промыш. въ Россіи за 1891 изд. Департ. Торговли и Мануф. Минист. Финансовъ. Указатель фабрикъ и заводовъ Евр. Россіи сост. П. Д. Орловъ 1894.

Provincia	Numĕrul fabricelor la 1891	Suma producţiunii în ruble	Numĕrul fabricelor la 1892	Suma producţiunii în ruble
Basarabia .	175	5.623.000	222	6.105.000
Guvern. *Herson*.	436	31.613.000	492	36.474.000
Podolia. . .	300	16.004.000	436	32.764.000
Polonia rus.	4.172	228.307.000		
Rusia europ.	19.507	1.348.524.000		

In numĕrul fabricelor şi usinelor nu intră atelierele de industrie casnică, al căror numĕr firesce că e fórte mare.

II.

COMERCIUL.

Isvórele istorice ne arată că începutul unor relaţiunĭ comerciale între diferitele popóre carĭ locuiaŭ Basarabia şi ţĕrile învecinate cu ea s'aŭ stabilit dejà pe la secolul IV înaintea ereĭ creştine. După campania luĭ Dariu în ţéra Schiţilor, Grecii carĭ eraŭ în armata acestuĭ Rege, apreciând valórea ţĕriĭ prin care trecuseră în curînd s'aŭ aşezat pe alocurea, pentru a face comerciŭ cu popórele ce locuiaŭ pe malurile Pontuluĭ Euxin. La început, barbariĭ se feriaŭ de coloniĭ Grecĭ şi se depărtaŭ de eĭ, retrăgêndu-se în lăuntrul stepelor; dar apoĭ mulţumită dibăcieĭ Grecilor, neîncrederea a dispărut şi barbariĭ consimţiră a începe relaţiunĭ comerciale cu noiĭ veniţĭ. (1)

(1) Записки Одес. Общ. ист. и древ. Исторія Черно-Морской торговли *Шестова*; Bugnion, *La Bes. ancienne et moderne*; Объ Торговли *Скальковскаго*; о хлѣбной Торговли *Вольскаго*; ***Allgemeine Encyklopedie von Wissenschaften.***

Niebur scrie că cele dîntâĭ coloniĭ grece s'aŭ aşezat pe la anul 370, înaintea luĭ Crist. Herodot scrie că, înaintea luĭ Dariu, la gurile Tirasuluĭ trăià un popor de gintă elenă şi aveà acolo oraşul Tiras saŭ Ofiusa. Ammian Marcellin consideră că Ofiusa a fost fundată de Fenicienĭ (Weltman, p. 6—7).

Schiţiĭ în curînd aŭ împrumutat de la Grecĭ modul de-a purtà haine, gătelĭ pentru femeĭ şi s'aŭ deprins la bĕuturĭ spirtóse. Comerciul, firesce, se făceà cu ajutorul schimbuluĭ: Schiţiĭ aduceaŭ pieĭ, blănĭ şi robĭ de răsboiŭ.

Romaniĭ goniră pe Grecĭ şi concentrară comerciul în mânile lor. Akkerman devenì pe timpul domnieĭ romane centru de întreposite. Invasiunile aŭ desfiinţat acéstă colonie romană, nimicind pentru un timp îndelungat orĭ-ce comerciŭ între Prut şi Nistru.

Mult maĭ târḑiŭ după acésta găsim acì coloniĭ genovese apoĭ pe Pisanì şi Veneţienĭ. De-alungul Nistruluĭ coloniĭ ridicară întărirĭ temeinice, ale căror urme aŭ rĕmas şi până acum. Aşà la Hotin, la Soroca (Olchion), la Bender (Tighin), la Akkerman (Moncastro) există până aḑĭ rĕmăşiţe de turnurĭ şi cetăţĭ construite de Genovesĭ. (1)

In curgere de patru secolĭ aceştĭ colonĭ aŭ stăpânit Marea Négră, prefăcênd în aur produsele ţĕrilor de pe malurile Pontuluĭ Euxin.

Pe acele timpurĭ gurile Nistruluĭ eraŭ deschise pentru navigaţiune, iar popórele ce locuiaŭ pe malurile rîuluĭ începuseră dejà a se dedà agricultureĭ. Pieile, blănile, deşì eraŭ obiectele principale de schimb, dar dejà în locul robilor ca obiect de comerciŭ figuraŭ şi bucate. Veneţieniĭ transportaŭ de acì grâne la Constantinopole şi Cairo. (2) In curînd apoĭ comerciul cu grâne luà mare desvoltare; Moncastro devenì port însemnat, spre care se îndreptaŭ luntrile Lituanilor, încărcate cu bucate din Lituania, din Podolia, Galiţia şi Volinia. (3)

(1) B. P. Hasdeŭ, ḑiarul *Traian*, 1869, *Marrigli: Richerche sul comercio Veneto* libr. XIII;—Alex. Papadopol-Calimach, *Sofia Paleologu şi Domniţa Olena*, p. 115;— *Bilske* scrie: «Popórele Pecenegĭ şi Polovţĭ, când aŭ eşit din Lituania, s'aŭ aşezat întâiŭ la Bosforul Cimeric, unde sunt cetăţile Turcilor Ghereĭ şi Taman; de acì aŭ legat prieteşug cu Genovesiĭ, carĭ stăpâniaŭ Crimea, şi aceĭ Genovesĭ, împreună cu *Moldoveniĭ* şi *Bastarniĭ*, adecă *locuitoriĭ Bugéculuĭ*, aŭ zidit cetăţile Mangupul, Kerkel, Cafa, Oceacovul, Muncastrul, Chilia», p. 239;—Cantemir, *Hronicul Moldo-Românilor*. III, p. 188; idem, *Descrierea Moldoveĭ*, p. 31;—*Uricar*, III, p. 282.

(2) *Сuровецкiй* Сбор. Исторuч. и стат. свѣдѣнiй Валуевъ, I, p. 128.

(3) Записки Одес. Общ. ист., I, p. 29—40.

La 1413 Împĕratul Bisanţuluĭ Manuil s'a adresat către Ladislau II Jagello, rugându-l să-ĭ trimită bucate, carĭ, din causa Turcilor, nu maĭ veniaŭ din Tracia, devastată. Aceste bucate aŭ venit la Constantinopole pe Nistru.

In secolul XV Turciĭ aŭ devenit stăpânĭ peste Moncastro.

De altă parte comerciul de pe Marea Négră a maĭ primit şi o altă lovitură, cu ocasiunea descopeririĭ Americeĭ. Popórele comerciale părăsesc Marea Négră, peste care începe a domnì nesiguranţa, şi se avîntă spre alte ţĕrĭ. Genovesiĭ şi Veneţienii se maĭ încércă a redà viéţă comerciuluĭ de pe Marea Négră, încheie cu Mahomet un tractat, consimţind a-ĭ plătì 2% (1) şi din noŭ comerciul ieà avînt, din noŭ portul Kici-bey (turcesce Hadji-Bey — actuala Odesa) şi Moncastro, cunoscut acum sub numele de Cetatea-Albă, devin centre de activitate comercială.

Regiĭ Polonieĭ, pentru a avé calea Nistruluĭ deschisă pentru comerciul cu grâne, încheiaŭ mereŭ tractate de comerciŭ cu Turcia şi Domniĭ Moldoveĭ. Maĭ multe documente polone culese de d-l Gr. G. Tocilescu în archivele din Petersburg vorbesc despre aceste tractate.

In acelaşĭ timp comerciul cu grâne din Ucraina spre Ociacof şi Constantinopole ieà un avînt din ce în ce maĭ mare. Tot spre Ociacof mergeaŭ pe uscat şi bucatele culese dincolo de Nistru. (2)

Afară însă de nesiguranţa ce Turciĭ şi Tătariĭ creară comerciuluĭ, în aceste timpurĭ comerciul de pe Nistru începù a simţì formidabile pedice din causa formăriĭ cataractelor de pe acest mare rîŭ. Că aceste cataracte n'aŭ existat altă dată într'un mod aşà de pronunţat ne dovedesce chiar formaţiunea lor. Aceste cataracte sunt opera ridicăriĭ vulcanice a uneĭ părţĭ din albia rîuluĭ; când, în ce anume timp s'a produs acest eveniment, este absolut imposibil de determinat, deşì maĭ jos de Nistru există locurĭ, unde un cutremur de pămînt întîmplat acum 80 de anĭ abià a schimbat vĕdit suprafaţa soluluĭ, făcĕnd se disparǎ un mare lac.

Solicitudinea Polonieĭ pentru a-şĭ asigurà calea Nistruluĭ pentru comerciul cu grâne ne dovedesce într'un mod cert

(1) Darus, *Hist. de la République de Venise,* II, p. 512.
(2) Очеркъ Хлѣбной торговли Новор. Края. *Волкий,* p. 47.

că rîul Nistru a fost înaintea formăriĭ cataractelor navigabil pe întréga sa întindere. Sub Sigismund August, nunciul Comendoni, de origine veneţian, stăruià la Varsovia ca Polonia se încheie cu Veneţia un tractat de comerciŭ, obligându-se a garantà calea navală de pe Nistru. Nunciul asigurà pe Regele Polonieĭ că Veneţia are să ridice singură tóte bucatele din Polonia şi Ukraina. După stăruinţele luĭ Camendoni, Regele Polonieĭ aveà să solicite de la Sultan libera trecere a vaselor prin Dardanele, precum şi dreptul de a construì un port la gurile Nistruluĭ. La 1623 un ambasador a fost trimis la Constantinopole pentru a tractà cu Sublima Pórtă şi resultatul acestuĭ demers a fost satisfăcĕtor. «Acest ambasador, întorcêndu-se acasă, a inspectat rîul Nistru şi a găsit *că la depărtare de treĭ ḑile de la Cameniţa existaŭ nisce cataracte, carĭ fac imposibilă trecerea vaselor.*» (1)

Aşà dar, la începutul seculuĭ XVII, pentru întâia dată se stabilì într'un mod oficial existenţa cataractelor de pe Nistru. Noutatea adusă la Varsovia despre cele descoperite pe Nistru a fost causa că s'a părăsit calea de apă pe acest rîŭ şi s'a ales o nouă cale spre mare—Dniprul. (2)

Pe la jumătatea seculuĭ XVII mişcarea comercială de pe Nistru a încetat cu desăvîrşire. Apoĭ în secolul XVIII Regele Polonieĭ Stanislas August iarăşĭ s'a încercat a redà acesteĭ artere marĭ de comunicaţiune valórea sa, ocrotind-o de prada Cazacilor. Cel dintâiŭ comerciant de grâne, care plecă în jos cu vase încărcate cu bucate, a fost un órecare Dzeduschinski. Nenorocitul a căḑut în plean la Bender, unde Paşa l'a arestat sub cuvînt că comerciantul n'aveà firman în regulă de la Sultan. După o corespondenţă diplomatică dintre Regele Polonieĭ şi Pórtă, Dzeduschinski a fost liberat şi şi-a urmat drumul până Akkerman, unde a vîndut bucatele. (3) Firesce că acest comerciant a trecut

(1) *Mysli o sposobach dania bezpiecznego splavu szekom Polskim Litevskim* 1767 roku.

(2) *Allg. Encyklop. von Wissenschaften*, XXVII, p. 216.

(3) Walski.

cataractele așà precum se trec și acum, cu ajutorul transbordăriĭ. (1)

La începutul secoluluĭ nostru guvernul austriac s'a încercat a face Nistrul navigabil pe tótă a sa întindere; pentru acest anume scop s'aŭ trimis la 1803 în jos maĭ multe vase sub comanda luĭ Kretz-Hauptmann von Dikke. Aceste vase aŭ parcurs în 27 ḑile o distanţă de 870 kilometri, adecă aŭ ajuns până la tîrgușorul Maiachi.

Moldova, de altă parte, precum și Rusia, se interesară mult la cestiunea de a face Nistrul navigabil. Ducele de Richelieu, guvernatorul Odeseĭ, observând la rîndul sĕŭ marea importanţa ce ar avé acéstă cale de apă pentru portul Odesa, trimise pe inginerul Principe Nassau-Zighen pentru a face nouĕ cercetărĭ. Acest Principe a și făcut douĕ călĕtoriĭ pe Nistru, una la 1802 și alta la 1804, pentru a face sondagiul albieĭ pe tot parcursul eĭ. Cu ocasiunea acestor călĕtoriĭ s'a construit un vas anume, în lungime de 120 și în lăţime de 40 picióre. Călĕtoria s'a început pe la Aprilie, de la Rasvod din Galiţia, de unde Nistrul devine dejà navigabil, și a durat șése sĕptĕmânĭ, până ce vasul a ajuns în fine la tîrgușorul Maiachi.

In anul când s'a făcut acéstă călĕtorie, la Maiachi aŭ ancorat peste 95 vase încărcate cu bucate și rachiŭ din Podolia.

In luna Iulie Principele Nassau a pornit apoĭ iarășĭ îndĕrĕt spre locul de unde începuse călĕtoria, întrebuinţând pentru acésta numaĭ 59 ḑile. Resultatul dobândit, după sondagiŭ minuţios, a fost considerat ca satisfăcĕtor. Guvernul rusesc, prin ukazul imperial datat din 17 Martie 1805, întemeiase la Maiachi un punct vamal, destinat pentru comerciul Moldoveĭ și Bucovineĭ cu Odesa.

---

(1) Din Basarabia se maĭ exportaŭ bucate și în Asia mică. Bugécul, pe timpul Turcilor, erà dator a expedià anual la Constantinopole o cantitate anumită de bucate și acéstă obligaţiune aduceà venit mare Tătarilor. In aniĭ de lipsă însă, folosul devenià ponos; așà de pildă la 1757 obligaţiunea de a trimite bucate făcù ca în Bugéc să bântue fómea. In zadar Hanul poruncì ca *orguzuri*-le să fie deșertate, căcĭ nicĭ acésta n'a îndestulat trebuinţele locale. Atuncĭ Hanul s'a adresat la Polonia. Din causa fómeteĭ. Tătarii Nogaĭ s'aŭ resculat și la 1758 aŭ ridicat la Hanat pe Kerim-Ghireĭ. (*Clemans*, p. 195;—Baron de Thot, *Mémoires sur les Turcs et Tatars*, Amsterdam 1785, *Скальковскій*.)

La 1812, după încheiarea tractatuluĭ între Imperiul Otoman şi Rusia, Basarabia a fost alipită la Imperiul Rus. Rîul Nistru n'a beneficiat nimic din acéstă schimbare, din contra, orĭ-ce mişcare comercială pe acéstă cale de apă a încetat. Abià pe la 1820 un noŭ impuls a venit să deştepte Nistrul din amorţélă; pe la 1830 dejà peste o mie de vase şi plute aŭ străbătut apele rîuluĭ, aducênd bucate la Maiachi; la 1848 o nouă stagnaţiune se observă, numĕrul vaselor a scăḑut la 693.

In aniĭ 1889—1890 mişcarea din noŭ se redeşteptă şi în decenia nóstră rîul Nistru şi-a redobândit aprópe vechiul sĕŭ renume, deşì guvernul rus n'a făcut nicĭ până acum nimic pentru a înlăturà pedicele naturale ce se opun navigaţiuniĭ.

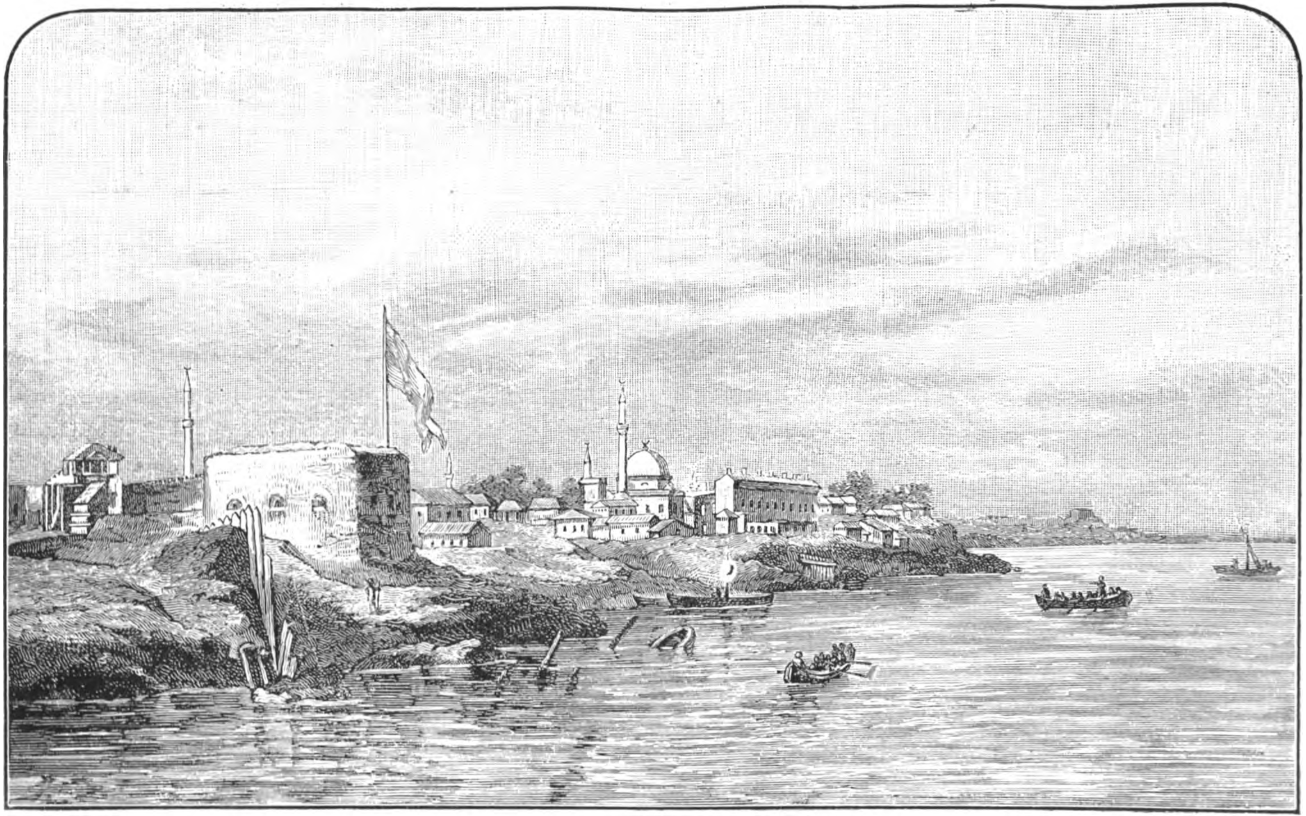
Sesonul de navigaţiune pe Nistru e acum de 247 — 261 ḑile pe an; pe apele sale plutesc 11 vapóre, carĭ ridică peste tot 25.000 pudurĭ greutate şi 1.660 vase carĭ încarcă 3.929.000 pudurĭ. După darea de sémă oficială pentru ultimiĭ cincĭ anĭ mişcarea comercială de pe Nistru se presintă în următorul mod :

Mişcarea comercială de pe Nistru.

ANĬ	S'aŭ încărcat		Greutatea încărcată			Preţul mărfiĭ încărcate		
	pe vase	pe plute	pe vase	pe plute	Total pud.	pe vase	pe plute	Total ruble
1890	2.352	1.139	12.402 000	3.169.000	15.571.000	7.153.000	90.2000	8.055.000
1891	2.739	1.031	13.779.000	2 900.000	16.753.000	7.911.000	723.000	8.634.000
1892	1.787	622	8.952.000	3.928.000	12.881.000	4.242.000	844.000	5.136.000
1893	1.044	797	4.332.000	2 508 000	6.840.000	1 859.000	621.000	2.480.000
1894	2.144	945	10.000.000	4.194.000	14.280.000	3.793 000	608 000	4.401.000

Acéstă mişcare comercială de pe Nistru nu îmbrăţiséză propriŭ ḑis Basarabia, ci guvernămintele învecinate cu ea, iar în întâiul rînd Podolia şi Bucovina cu Galiţia.

Comerciul Basarabieĭ n'are pe Nistru, afară de Bender, nicĭ un debarcader bun şi, în general vorbind, avuţiile naturale ale ţĕriĭ nu-şĭ găsesc destul debuşeŭ pe pieţele Impe-

Fortăreța din Ismail.

riuluĭ Rus. Sórta a legat Basarabia cu marele Imperiŭ Rus şi a transformat basenul rîurilor Prut-Nistru, dintr'o ţéră anume făcută pentru o existenţă legată firesce de Moldova, într'o provincie fără nicĭ o însemnătate a vastuluĭ Imperiŭ Rusesc. Capitalurile de carĭ dispune Basarabia speculéză asupra materiilor brute ce se dobândesc în ţéră; în locul acestor materiĭ brute se importă obiecte de manufactură ruséscă.

Comerciul Basarabieĭ se póte împărţì în treĭ ramure: cel din lăuntrul ţěriĭ, care se concentréză în cele opt oraşe şi câte-va tîrguşóre; cel din afară, care se subdiviséză în comerciul cu Rusia şi comerciul cu Europa, care se face prin porturile de pe Dunăre, la Ungheni, Noua-Suliţa şi Odesa; în fine comerciul de transit, care cuprinde mişcarea mărfurilor pe Nistru şi calea ferată dintre Odesa şi Iaşĭ.

Mărfurile carĭ sunt obiectul comerciuluĭ Basarabieĭ se pot şi ele împărţì în patru grupurĭ marĭ: primul grup se compune din mărfurile produse în Basarabia saŭ aduse din Rusia pentru a fi exportate în Austria; al doilea grup se compune din mărfurĭ carĭ compun traficul Basarabieĭ cu România; al treilea grup îl forméză obiectele importate pentru trebuinţele Basarabieĭ, atât din Rusia, cât şi din Austria; şi, în fine, al patrulea grup îmbrăţişéză marfa de transit care merge din Europa în Rusia via Basarabia.

Obiectele de trafic cu Austria se compun parte din marfă rusésca, ca fer, tuciŭ, miere, pielărie, şi parte din produse ale Basarabieĭ, ca grâne, grăsime, lână, pesce, pieĭ, şi ca obiect principal caĭ, vite, oĭ şi capre.

In România se exportéză caĭ, vite, pesce sărat, frânghiĭ, lână, iar ca marfă de transit: olărie fină, lucrurĭ de aramă, ferărie, tuciŭ, marfă de cauciuc, pielărie, bumbăcărie, pânză, lemn lucrat, ceaiŭ, blănărie. Acéstă marfă de transit compune peste $^3/_4$ din totalul exportuluĭ ce se face spre România. In ultimiĭ anĭ produsul pescăriilor rusescĭ şi-a găsit un mare debuşeŭ în România.

In ceea ce privesce importul mărfurilor, apoĭ locul întâiŭ aparţine manufactureĭ austriace; din România în ultimiĭ anĭ se observă o urcare simţitóre a importuluĭ lemnelor de construcţiune, carĭ până acum nu veniaŭ în Basarabia decât din Austria, şi anume din Bucovina. Totuşĭ şi acum preponderenţa în acéstă privinţă rĕmâne pe séma Austrieĭ. Aseme-

nea se importă din România sare, nucĭ, petre de móră, pieĭ de mieĭ, lână văpsită, obiecte de îmbrăcăminte. Acéstă marfă nu se consumă în Basarabia, ci trece în Rusia.

Punctele principale de export pe calea de uscat sunt următórele:

Din Austria:

1. Prin *Podvolocisc* şi calea ferată din Podolia, de acì prin Mohileŭ şi Atachi;
2. Prin *Noua-Sulița*, care însă acum a perdut mult din importanța sa de altă dată;
3. Prin *Unghenĭ*.

Din România:

1. Prin *Unghenĭ*;
2. Prin *Lipcanĭ*, carĭ aparţineaŭ altă dată Principeseĭ Ghica şi se află în judeţul Orheiŭ, la o distanţă de la Chişineŭ de 226 verste;
3. Prin *Sculenĭ*, la o distanţă de la Chişineŭ de 176 verste.

Punctele principale de comerciŭ în Basarabia sunt la Hotin. Soroca, Bălţĭ, Atachi, Raşcova, Chişineŭ, Orheiŭ, Bender, Akkerman, Criulenĭ, Cauşanĭ, Leova, Cubeŭ, Ismail, Bolgrad.

Portul Odesa este de o mare importanţă pentru comerciul Basarabieĭ; prin acest port se exportă aprópe totalitatea bucatelor ce produce Basarabia, tutunul, pielăria, lâna etc.

Inainte de a fi construită linia căieĭ ferate care légă adĭ centrul provincieĭ Chişineŭ cu Odesa, transporturile de marfă treceaŭ pe calea cea mare care merge din Chişineŭ via Bender şi Tiraspol şi a căreĭ lungime este de 166 $^{1}/_{4}$ verste.

In ceea ce privesce comerciul Basarabieĭ cu guvernămintele vecine ale Rusieĭ, apoĭ acest comerciŭ e concentrat pe la bâlciurile şi iarmarócele anuale din Chişineŭ, Bălţĭ, Akkerman. Marfa ruséscă, care intră în Basarabia, vine din Podolia, Volinia, Polonia industrială, Moscva şi anume din Iarmolineţ, Berdicev, Balta, Umanĭ, Pultava, etc., unde merg în fiecare an comercianţiĭ basarabenĭ, pentru a se aprovisionà. Bâlciurile din aceste oraşe rusescĭ, şi maĭ cu sémă din Iarmolineţ, care se deschide la 29 Iunie, aŭ o mare importanţă pentru Basarabia, căcĭ acolo se stabilesc preţurile pentru spirt, pieĭ, lână, etc. Recolta în guvernămintele Podolia, Volinia şi Kiew, fiind dejà cunoscută, preţul bucatelor din Basarabia asemenea se póte stabilì. Comercianţiĭ de grâ-

ne numaĭ după ce află cuantumul aproximativ al recolteĭ din Rusia, precum şi cererile din Odesa şi Bordeaux, şi stabilesc preţurile, încep a încheià contracte de cumpĕrare cu agricultoriĭ din Basarabia.

La bâlciurile oraşelor rusescĭ, Basarabia aduce pielărie crudă, tutun în papuşĭ, vin, pesce sărat, caĭ vite, prune uscate, şi importă în schimb marfă de manufactură ruséscă fer, tuciŭ, lucrurĭ de aramă şi olărie fină, cosmetice, ceaiŭ, zahăr şi blănărie.

Importul mărfurilor rusescĭ, după arătările statisticeĭ oficiale, nu covîrşesce pentru Basarabia suma de 800.000 ruble pe an. Punctele principale ale acesteĭ mişcărĭ comerciale sunt: la nord—Hotin, Atachi, Raşcova, Soroca, Bălţĭ; în centru--Orheiŭ, Chişineŭ(1), Criulenĭ, Bender; la sud—Akkerman Bolgrad, Ismail. Maĭ cu sémă Chişineul jócă rolul de întreposit pentru mărfurile rusescĭ, acì sunt toptangiiĭ ceĭ marĭ, iar Bălţĭ este piaţă de vite, Soroca centrul comerciuluĭ de tutun şi Akkerman al celuĭ de vinurĭ.

Din bâlciurĭ şi iarmaróce, 32 sunt de căpetenie şi anume: bâlciurile de la Ataki, carĭ se fac pe la 5 Ianuarie, Hotin în ḑiua de 6 Ianuarie, la Bălţĭ 2 Februarie şi 3 Martie, Raşcova la a patra sĕptĕmână din postul cel mare, Hotin în ḑiua de Sf. Gheorghe, Rezenĭ şi Criulenĭ tómna, la Bairamcea şi Cemişlia tómna, Cauşanĭ la 9 Maiŭ, Hotin la 18 Maiŭ, Bălţĭ obor de vite în Maiŭ şi Iunie, apoĭ în August, la Chişineŭ în Octobre, Criulenĭ şi Akkerman tómna, etc.

---

(1) După ḑiarul «Basarabeţu», comerciul la Chişineŭ ni se presintă pentru anul 1896 în următorul mod:

«Chişineul posedà la 1896 restaurante, birturĭ, otelurĭ, hanurĭ, câreiumĭ şi pivniţe cu debit de vin 341, cu un personal comercial de 501 inşĭ, făcênd daraverĭ pe an în sumă de 950.700 ruble; prăvăliĭ cu pesce şi măcelăriĭ 225, cu personal de 260 inşĭ, făcênd daraverĭ pe an de 220.000 ruble; magasiĭ de făină 23, brutăriĭ 142, cu personal 152, daraverĭ pe an 426.120 ruble; prăvăliĭ de zarzavaturĭ şi fructe 170, făcênd daraverĭ pe an 176.000 ruble; băcăniĭ 307, cu personal de 365, daraverĭ pe an 981.850 ruble; magasiĭ de ceaiŭ 4, daraverĭ pe an 39.280 ruble; magasiĭ de mobile 13; prăvăliĭ de stofe 163, personal 188, daraverĭ pe an 412.000 ruble; pânzăriĭ 3, daraverĭ pe an 240.000 ruble; magasiĭ de haine 92 personal comercial şi lucrătorĭ 119, daravarerĭ pe an 261.000 ruble; debite de tutun 129, daraverĭ pe an 210.000 ruble; tăbăcăriĭ 31, pălărieriĭ 3, mănuşerie 1, magasin de florĭ 1.

Punctele vamale, prin carĭ intră în Basarabia produsele de importaţiune sunt, precum am arătat dejà maĭ sus, Noua-Suliţa, Lipcanĭ, Sculenĭ, Unghenĭ, Renĭ, Ismail, iar altă dată a fost şi Leova.

Obiectele de import precum şi de export prin aceste puncte se pot împărţì în două grupurí: obiecte de comerciŭ cu Austria şi obiecte de comerciŭ cu România.

Exportul produselor rusescĭ de transit spre Austria se îndreptà altă dată prin Noua-Suliţa; pe acolo treceà o parte însemnată din exportul ce veniă din Mohilĕŭ şi anume: grâne, grăsime, fer, pesce sărat, vite, caĭ. Acum, de când sudul Rusieĭ se află legat cu cele două reţele marĭ de căĭ ferate Lemberg-Podvolocisc şi Lemberg-Cernăuţĭ-Iaşĭ-Unghenĭ-Odesa, Noua-Suliţa şi-a perdut importanţa sa de odinióră.

Pe graniţa din spre România se exportéză vite, lână, fer, obiecte de aramă, olărie fină, ceaiŭ.

Până la 1857 Basarabia aprovisionà Bucovina şi Galiţia cu pesce sărat, dar de atuncĭ acest export a scădut treptat şi astădĭ e de o mică importanţă.

De la 1844—1854 se exportă în termin mediŭ anual prin nordul Basarabieĭ următórea cantitate de marfă:

Caĭ	700	capete
Vite	24.000	»
Pieĭ	8.000	bucăţĭ
Lână	41.300	pudurĭ.
Grâne	28.700	cetverti
Seŭ, grăsimĭ	5.200	pudurĭ.
Pesce	2.000	»
Miere	1.700	»

Acest export priviă numaĭ pe Austria; iar în ceea ce privesce Moldova, apoĭ media anuală a exportuluĭ spre acéstă ţéră este arătată în tabelele statistice ast-fel:

Frânghiĭ, cablurĭ	9.100	pudurĭ.
Céră şi lumînărĭ	1.100	»
Fer, alte metale	16.800	»
Pesce	15.700	»
Lână	2.000	»

Caĭ . . . . 450 capete
Vite . . . . 2.500 »
Pieĭ rusescĭ . . . . 1.400 bucățĭ
Marfă de manufactură pentru suma de 12.000 ruble.

In ceea ce privesce importul din Austria în Basarabia în ḑilele nóstre, apoĭ, din causă că acest import și-a schimbat punctele vamale și acum trece saŭ prin Podvolocisc saŭ transit prin Ungheni, de unde apoĭ se împarte pe la Chișineŭ, Bender, Odesa, este imposibil de a despărțì din totalul importuluĭ destinat pentru sudul Rusieĭ partea proprie a Basarabieĭ. Orĭ-cum, după datele statistice rusescĭ, în termin mediŭ se importă anual în Basarabia din Austria:

Lemne de construcțiune . .	407.000 ruble.
Cóse istriane	20.800 »
Sacĭ de pânză	15.000 »
Art. de lână, stofe de mătase	216.000 »
Articole de bâlciŭ	130.000 »
Articole de ferărie.	10.500 »

Iar din România se importă în Basarabia, fie ca marfă de transit, fie ca marfă de consumațiune în lăuntrul țĕriĭ:

Lemne	1.500.000 leĭ
Pesce sărat	170.000 »
Sare gemă.	1.700.000 »
Petre de móră	75.000 »
Obiecte de lemn	50.000 »
Țesăturĭ, jută ordinară . .	40.000 »
Pĕr de porc	10.000 »
Alte obiecte	225.000 »

Din dările de sémă oficiale privitóre la exportul din aniĭ 1884 — 1892 reese cum că s'a exportat prin Ismail, Reni, Ungheni, Sculeni, Leova, etc., următórea marfă:

Grâne	670.829 cetverti
Lână	30.000 pudurĭ
Caĭ și vite	25.703 capete

Pieĭ	26.800	pudurĭ
Pesce	15.693	»
Frânghiĭ	32.783	»
Manufacturĭ	495.000	»
Caşcaval, brânză	14.000	»
Fer, aramă, etc.	70.000	»

Acest export privesce Austria, România, Serbia şi Bulgaria.

III.

CĂĬ DE COMUNICAŢIUNE.

Căile de comunicaţiune sunt într'o legătură strînsă cu comerciul, de aceea este firesce a trece imediat după studiul comerciuluĭ uneĭ ţĕrĭ către acela al căilor sale de comunicaţiune. In ḑilele nóstre, când importanţa căilor de comunicaţiune jócă un rol imens în propăşirsa economică a uneĭ ţĕrĭ, a cunósce cât maĭ în amănunt căile de comunicaţiune ale uneĭ ţĕrĭ vecine este absolut necesar. Marele strateg al Imperiuluĭ German Moltke, când a fost întrebat despre victoria repurtată de armatele germane în răsboiul din 1870—71, a ḑis că acéstă victorie se datorà în mare parte şi cunoscinţelor Statuluĭ-major german de căile de comunicaţiune ale Franciеĭ.

Tóte căile de comunicaţiune ale Basarabieĭ, afară de reţelele căilor ferate, formézăr douĕ sisteme, despărţite unul de altul prin înălţimĭ, a căror linie trece între Sculenĭ şi Orheiŭ: *căile Basarabieĭ de nord* şi *căile Basarabieĭ de sud*. Oraşele *Bălţĭ* şi *Chişineŭ* sunt douĕ centrurĭ, în carĭ se concentrézăr: la Bălţĭ drumurile şi căile cele de la nord, la Chişineŭ cele de la sud. Ambele centrurĭ sunt la rîndul lor legate printr'o soşea mare (pocĭtovaia).

Căile Basarabieĭ se împart în:

şosele principale (pocĭtovaia).

drumurĭ comerciale (torgovaia),

drumurĭ vicinale (proselocĭnaia),

Drumurile saŭ *şoselile principale* sunt în lungime de 1.060 verste (1) şi anume :

(1) Versta = 500 stînjenĭ ; un kilometru = 0.937.398 verstă.

a)	De la Chişineŭ la Hotin	$268\frac{1}{2}$	verste
	» » » prin Gura-Galbină la Cubeŭ şi Ismail .	$167\frac{1}{4}$	»
b)	» » » la Bender	$58\frac{3}{4}$	»
c)	» » » la Dubasarĭ	38	»
d)	» » Bălţĭ prin Soroca la Atachi . .	$104\frac{3}{4}$	»
e)	» » » » » la Sculenĭ .	55	»
f)	» » Bender la Akkerman	$108\frac{1}{2}$	»
g)	» » Stanilescĭ până la Noua-Suliţa .	$27\frac{1}{2}$	»
i)	» » Akkerman până la Cubeŭ . .	116	»
k)	» » Atachi până la Glinaia	$51\frac{3}{4}$	»
l)	» » Gura-Galbină până la Carpinenĭ	$26\frac{1}{2}$	»
m)	» » Pavlovca până la Tatar-Bunar	17	»
n)	» » Cecoltenĭ » » Telenescĭ .	$24\frac{1}{2}$	»

Acestea sunt şoselele principale.

Incepênd acum de la nord, şi anume de la tîrguşorul Atachi, de-alungul întregeĭ Basarabieĭ spre sud trece marea şosea de postă; acéstă şosea légă între ele oraşele Hotin, Bălţĭ, Orheiŭ şi Chişineŭ. Acì la Chişineŭ şoséua se bifurcă: o ramură merge spre Gura-Galbină, colonia Camrat, colonia Cubeŭ şi până la Ismail; altă ramură trece de la Chişineŭ spre Bender, făcênd parte din şoséua mare care duce la Odesa.

Acéstă şosea formézã calea principală a Basarabieĭ atât pentru comerciŭ, cât şi pentru comunicaţiunea postelor şi a mesageriei. Şoséua e bine întreţinută şi légă centrurile cele maĭ depărtate ale ţĕriĭ între ele. De la dînsa merg în tóte direcţiunile şosele de postă transversale, carĭ unesc între ele tîrguşórele de pe Prut şi Nistru. Aşà de pildă de la Stanilescĭ merge calea şoseluită spre Noua-Suliţa, de la satul Glinaia la Atachi. Aceste două ramure de şosele légă prin urmare cu ele Hotinul cu Noua-Suliţa şi Atachi şi Mohilĕŭ cu Lipcanĭ, Noua-Suliţa şi Hotin.

Oraşul Bălţĭ e centrul altor şosele transversale: o şosea merge de la Bălţĭ până la Sculenĭ de pe Prut, alta prin Soroca până la Atachi, şi prin urmare légă Sculeniĭ cu Mohilĕŭ şi cu marea şosea din Rusia care merge spre Kiew.

De la Chişineŭ merge o şosea la Criulenĭ, dincolo de care

se află Dubasarĭ de pe Nistru, iar de-acolo se întinde marea şosea spre Balta din guvernămîntul Herson.

Şoselele principale (de postă) ale Basarabieĭ se întreţin de Zemstvo şi se repară cu un sistem de prestaţiunĭ care apasă mult poporaţiunea. Aceste şosele trec, în genere, pe sol tare, lipsit de lut, şi încunjură înălţimile. Urcuşurĭ marĭ totuşĭ pe alocurea există, neputênd se fie încunjurate; asemenea urcuşurĭ sunt pe şoséua de la Chişineŭ la Criulenĭ şi la Orheiŭ, lângă Soroca şi Atachi. Din contră, părţile de şosea de lângă Bălţĭ spre Atachi, precum şi între Cubeŭ şi Akkerman, pe timpul revĕrsăriĭ apelor sunt inundate.

Şoselele principale posedă peste 200 de podurĭ, din carĭ cele maĭ lungĭ sunt: podul de pe rîul Reut de lângă satul Sărăţenĭ şi lângă Orheiŭ şi podul de la Bălţĭ. Tóte aceste şosele parte posedă plantaţiunĭ de-alungul lor, parte sunt hotărnicite din ambele părţĭ cu râpĭ şi valurĭ de pămînt.

Căile comerciale. Calea comercială principală a Basarabieĭ trece de la Hotin prin Bălţĭ şi Orheiŭ la Chişineŭ, de acì la Bender şi Odesa. Acéstă cale e plină în tóte anotimpurile de mişcare, care se îndréptă la nord spre Bălţĭ, iar la centru spre Chişineŭ. Calea şoseluită dintre Bălţĭ şi Chişineŭ e cea maĭ bună; pe acì trec aprópe tóte transporturile grele, deşì şoséua dintre tîrguşorul Falescĭ şi Chişineŭ e maĭ scurtă, acésta pentru a nu urcà înălţimile orheiene.

Afară de punctele comerciale maĭ sus arătate, comerciul Basarabieĭ se concentréză şi prin alte tîrguşóre, din carĭ merită maĭ cu sémă a fi menţionate Bricenĭ şi Cauşanĭ, legate cu căĭ de comunicaţiune şoseluite.

Căile comerciale de la nord trec prin locurĭ bine poporate, dar muntóse, cu solul noroios şi parte lutos. Trecĕtorile prin isvóre, podiştile şi podurile de pe aceste şosele sunt rĕŭ construite şi rĕŭ întreţinute.

Căile comerciale de la sud n'aŭ urcuşurĭ, trec prin locurĭ plane, dar slab poporate, adese n'aŭ nicĭ decum podurĭ, iar tómna şi primăvara devin nepracticabile.

Iată itinerariul căilor comerciale din Basarabia, aşà precum ele există acum şi precum sunt arătate pe charta nóstră:

1. *De la Noua-Suliţa până la Bălţĭ* calea merge de-alungul rîuluĭ Prut până la tîrguşorul Lipcanĭ, de acì spre Bălţĭ se

bifurcă în douě căĭ: una merge prin satul *Glinoe*, tîrguşorul *Edinţi* şi satul Cupcin, avênd lungime de 169 verste; alta la *Alunişu*, avênd lungime de 130 verste; acéstă cale e fórte muntósă şi grea de străbătut.

2. *De la Hotin până la Noua-Suliţa*, cale dréptă, dar muntósă, prin satul *Dinauţĭ*, în lungime de 35 verste.

3. *De la Hotin până la tîrguşorul Atachi*, vechia cale de postă, prin tîrguşorul *Briceni* şi satul *Ocniţa* (1), în lungime de 99½ verste.

4. *De la Hotin până la Bălţĭ*, cale pentru transporturĭ de marfă, prin *Briceni* pe cea sus citată, iar apoĭ prin *Tabanĭ* şi *Glinoe*, unde ese pe şoséua mare, în lungime de 147 verste.

5. *De la Atachi la Noua-Suliţa*, cale pentru transporturĭ grele, prin Briceni, prin vechia cale, iar de acì prin satul *Gromadzenĭ* la *Lipcanĭ*, unde ese pe şoséua principală, în lungime de 110 verste.

6. *De la Atachi la Bălţĭ*, vechia şosea merge între valea rîuluĭ Cobolta şi rîuluĭ Cainarĭ, prin satul *Chetrósa* şi *Dementievca*, în lungime de 100 verste.

7. *De la Soroca* până la tîrguşorul *Vadul-Raşcova*, prin locurĭ muntóse şi păduróse, prin satele *Soloneţ* şi *Cuhurescĭ*, în lungime de 55 verste.

8. *De la Soroca la Orheiŭ*, cale bătută, bună, prin satul *Soloneţu* şi valea Dobruşa şi valea Ivanos, în lungime de 92 verste.

9. *De la Valea-Raşcova la Orheiŭ*, cale bună, comodă, dréptă, prin satul *Sîrcova* şi valea Ivanos, în lungime de 60 verste.

10. *De la Valea-Raşcova la Bălţĭ*, cale de transporturĭ, merge înainte prin nisce délurĭ până la satul *Unchitescĭ* şi de acì se scobóră în valea Reutuluĭ.

11. Idem la *Sculenĭ* prin satele *Dragonescĭ*, *Burghelea-Sociu* şi *Şoltoiu*, pe délurĭ, în lungime de 140 verste.

12. *De la Bălţĭ la Orheiŭ*, prin satele *Telenescĭ* şi *Dişcova*, cale practicabilă numaĭ vara, când e uscat.

13. Idem la *Chişineŭ*, pe valea Bîculuĭ, în lungime de 119 verste.

---

(1) La Ocniţa acum e cale ferată. A se vedé la rubrica *Căilor ferate din Basarabia* maĭ la vale.

14. Idem la tîrguşorul Gancescĭ, în lungime de 125 verste.

15. *De la Sculenĭ la Orheiŭ*, cale dréptă pe délurĭ, prin satul *Cornescĭ* şi de acì prin valea rîuluĭ Cula.

16. Idem la *Chişineŭ*, vechia cale de postă, prin valea Bîculuĭ, în lungime de 100 verste.

17. *De la Orheiŭ la Chişineŭ*, prin satul *Işnovĕţ* şi *Loganescĭ*, în lungime de 40 verste.

18. Idem la *Criulenĭ*, cale muntósă, grea, prin valea Reutuluĭ, în lungime de 37 verste.

19. *De la Chişineŭ la Bender*, cale pe délurĭ, prin satul *Djamana*, în lungime de 45 verste.

20. *De la Bender la Palanca* şi *Akkerman*, prin *Cauşanĭ* şi de acì pe malul Nistruluĭ, în lungime de 97 verste.

21. Idem la *Tatar-Bunar*, cale netedă pe valea rîuleţuluĭ Sărată în lungime de 113 verste.

22. *De la Bender la Cubeŭ*, cale bună prin tîrguşorul *Manzîr* şi colonia *Tarutino*, în lungime de 113½ verste.

23. *De la Bender* la *Camrat*, prin Cauşanĭ şi satul rusesc *Troiţa*; la *Cioc-Maidan* ese pe şoséua principală.

24. *De la Akkerman la Tatar-Bunar* pe şoséua de la *Ismail.*

25. *De la Akkerman la Camrat*, calea merge până la *Pavlovca* pe şoséua cea mare, iar de acolo prin *Tarutino*, *Chiriutna* şi *Tamaĭ.*

Afară de arătatele şosele principale şi căĭ comerciale, tóte satele din Basarabia sunt legate prin căĭ vicinale (proselocinĭ); tóte aceste căĭ sunt rĕŭ întreţinute, noroióse tómna şi primăvara, lipsite de podurĭ şi podiştĭ.

Afară de aceste căĭ, pe Prut, de-alungul maluluĭ, există calea aşà ḑisă a *patrulelor*, expres făcută pentru córdonele de paza graniţelor. Acéstă cale se întreţine de locuitorĭ.

Următórea tabelă arată distanţele reciproce dintre oraşele şi tîrguşórele principale ale Basarabieĭ, calculate după căile de postă saŭ aşà numitele căĭ principale:

Distanţa între oraşele principale ale Basarabieĭ.

Chişineŭ												
268 $^{1}/_{2}$	Hotin											
175	176	Soroca										
120	147	54	Bălţĭ									
41	228	134	79	Orheiŭ								
58	327	233	179	99	Bender							
167	435	342	258	208	108	Akkerman						
272	51	206	152	231	331	440	Noua-Suliţa					
226	43	159	105	185	284	393	47	Lipcanĭ				
175	203	109	54	134	234	342	206	159	Sculenĭ			
38	306	213	159	79	96	205	310	264	213	Criulenĭ		
233	501	408	353	274	174	65	505	458	408	271	Tatar-Bunar	
79	348	255	200	120	21	88	352	305	255	117	153	Causanĭ

In tabela acésta n'aŭ intrat oraşele: *Ismail*, a căruia distanţă de la Chişineŭ este de 597 verste; *Cahul*, 207 verste; *Chilia*, 365 verste; *Cubeŭ*, 259 verste; *Leova*, 98 verste de la Chişineŭ.

Dacă vom voì acum a face un *itinerariŭ amănunţit* al uneĭ călĕtoriĭ prin oraşele şi tîrguşórele principale ale Basarabieĭ, ţinênd, firesce, sémă de şoselele principale ale ţĕriĭ, apoĭ acest itinerariŭ, plecând din centrul Basarabieĭ, Chişineŭ, va fi următorul:

De la Chişineŭ la Bender, pe şoséua mare: 15 $^{1}/_{4}$ verste până la *Merenĭ*, apoĭ la *Ţînterenĭ* 14 verste, la *Bolboca* 14 verste, *Bender* 15 $^{1}/_{2}$ = 58 $^{1}/_{2}$ verste.

De la Chişineŭ la Odesa: până la Bender, 58 $^{1}/_{2}$; Tiraspol, 12; s. Malievska, 13; Ciugurgan, 14 $^{1}/_{2}$; Elsas, 18; Podgorina, 15 verste; Dalniţa, 18; Odesa, 15 $^{1}/_{2}$ = 164 $^{1}/_{2}$ verste.

De la Chişineŭ la Akkerman.

Bender	58 1/2	verste
Cauşanĭ	21	»
Popova	15	»
Lotosa	16 1/2	»
Gura-Roşă	27	»
Mologa	12 3/4	»
Akkerman	16 1/2	»
Total	=167 1/2	verste.

Cubeŭ	7 1/2	verste
Pandaclia	13	»
Zadunaisk	17	»
Dennevitu	16	»
Pavlovca	16	»
Sărata	14	»
Bairamcea	23	»
Tricanĭ	16	»
Akkerman	18	»
Total	301 1/2	verste

De la Chişineŭ la Soroca:

oraş. Bălţĭ	121	verste
staţiunea Cubolta	17 1/2	»
s. Cainarĭ	17	»
Soroca	23	»
Total	175 1/2	verste

De la Chişineŭ la Sculenĭ:

oraş. Bălţĭ	121	verste
s. Obreja	19 3/4	»
s. Bocşanĭ	17 1/2	»
Sculenĭ	17	»
Total	176	verste.

De la Chişineŭ la Akkerman prin Camrat.

Staţiunea Bacioi	14	verste
s. Cigârlenĭ	17 1/2	»
s. Gura-Galbină	15 1/2	»
Cimişlia	18	»
Cioc-Maidan	20	»
Camrat	15	»
Tomaĭ	17	»
Chiriutna	18	»
Tatar-Copciac	21 1/2	»
Total	156 1/2	verste

De la Chişineŭ la Orheiŭ:

Tîrg. Peresecina	24 1/4	verste
Orheiŭ	16 1/2	»
Total	40 3/4	verste

De la Chişineŭ la Bălţĭ:

Orheiŭ	40 3/4	verste
Ciocoltenĭ	18	»
Bănescĭ	21	»
Sinjera	22	»
Bălţĭ	19 1/4	»
Total	121	verste.

De la Chişineŭ la Hotin:

Bălţĭ	121	verste
Alunescĭ	18 1/2	»
Borusenĭ	18 1/2	»
Cupcina	18 3/4	»
Glina	17 1/2	»
Corjeuţĭ	14	»
Lipcanĭ	17 3/4	»
Stanilescĭ	19 1/4	»
Hotin	23 1/2	»
Total	268 3/4	verste

De la Chişineŭ la Noua-Suliţa:

Bălţĭ	121	verste
Stanilescĭ	124½	»
Noua-Suliţa	27½	»
Total	273	verste.

De la Chişineŭ prin Atachi la Hotin:

Soroca	175½	verste
Golovcinţi	17	»
Arionescĭ	16¾	»
Tîrg. Atachi	16½	»
Bârnova	17¾	verste
Magalaşanĭ	17	»
Glina	17	»
Corjeuţĭ	14	»
Lipcanĭ	17¾	»
Stanilescĭ	19¼	»
Hotin	23½	»
Total	345	verste.

(Total 225¾ verste.)

De la Chişineŭ la Dubasarĭ:

Aniţcanĭ	27	verste
Criulenĭ	11	(trecăt. pe Nistru)
Total	38	verste.

De la Cubeŭ până la Galaţĭ

Bolgrad	18	verste
Hadji-Abdula	17	»
Reni	17	»
Galaţĭ	17¼	»
Total	69¼	verste.

De la Cubeŭ la Ismail:

Bolgrad	18	verste
Cişmea-Varuită	18	»
Ismail	20	»
Total	56	verste

Aceste sunt căile principale, şoseluite, ale Basarabieĭ; ele forméză artere marĭ de comunicaţiune.

Afară de aceste şosele, Basarabia posedă următórele reţele de căĭ ferate:

Calea ferată Chişineŭ-Odesa.

Iată itinerariul acesteĭ liniĭ, cu arătarea tuturor staţiunilor, precum şi a lungimiĭ lor în verste:

Chişineŭ

Staţiunea Mirenĭ	19	verste
» Bulboca	39	»
» Bender	55	»
» Tiraspol	67	»
» Novo-Savitska	89	»
» Ciucurgan	99	»
» Razdelnă (1)	112	»

(1) De acì calea ferată se bifurcă, o linie îndreptându-se prin Balta, Elisavetgrad la Kiew-Petersburg.

Staţiunea	Colontaievca	132 verste
»	Carpova	138 »
»	Vîgoda	147 »
»	Gnileacova	158 »
»	Odesa	179 »

Calea ferată Chişineŭ-Unghenĭ:

	Chişineŭ	
»	Straşenĭ	24 »
»	Bîcovĕţu	12 »
»	Călăraşĭ	11 »
»	Cornescĭ	21 »
»	Pereval	5 »
»	Pârlita	13 »
»	Unghenĭ	14 »

Calea ferată Ocniţa-Bălţĭ:

	Ocniţa	
»	Dondiuşenĭ	27 »
»	Drochi	56 »
»	Bălţĭ	86 »

Calea ferată Bender-Renĭ:

	Bender	
»	Cauşanĭ	23 »
»	Zaim	45 »
»	Cainarĭ	54 »
»	Zlotiĭ	77 »
»	Schinósa	97 »
»	colonia Leipzig	116 »
»	c. Kulm	137 »
»	Ciadîr-Lunga	158 »
»	Cazaiaclia	182 »
»	Valul-Troian	204 »
»	Vîlconescĭ	227 »
»	Etulia	243 »
»	Renĭ	268 »

Afară de aceste liniĭ propriŭ ḑis ale Basarabieĭ, la nord Noua-Suliţa e legată prin cale ferată cu Jmerinca din Podolia. Iată percursul acesteĭ liniĭ:

Calea ferată Jmerinca-Noua-Suliţa:

Jmerinca		
Severinovca	12	verste
Bar	29	»
Copaĭgorod	52	»
Cotiujenĭ	64	»
Nemerci	76	»
Israilovca	93	»
Suleatiţa	100	»
Mohilĕŭ	108	»
Volcineţu	112	»
Bârnova	134	»
Ocniţa	145	»
Romancauţĭ	168	»
Ianouţenĭ	190	»
Larga	210	»
Lipcanĭ	233	»
Mamaliga	252	»
Noua-Suliţa	273	»

Lungimea tuturor liniilor de căĭ ferate carĭ străbat Basarabia este de 797 verste 398 stînjenĭ.

Aceste liniĭ de cale ferată nu satisfac trebuinţelor Basarabieĭ, maĭ cu sémă de óre-ce căile vicinale sunt într'o stare fórte rea, aşà că transporturile până la staţiunile de cale ferată se fac cu mare greutate.

Cu transporturile se ocupă ţĕraniĭ; ele se fac de obiceiŭ tómna, iar vara, din causa munceĭ câmpuluĭ, şi érna, din causa drumurilor rele, mişcarea aprópe încetéză. Preţul transporturilor, după datele statisticeĭ Zemtvo-uluĭ, sunt următórele:

De la Hotin pentru pud. greutate până la staţiunea vecină	30	kopeicĭ
De la Soroca	20	»
De la Orheiŭ	25	»

Cărăuşiĭ pentru transportul greutăţilor ieaŭ:

De la Akkerman	p. 100 kgr. . . .	60 kopeicĭ
» » Bender	» » »	60 »
» » Soroca	» » »	30 »
» » Bălţĭ	» » »	30 »
» » Orheiŭ	» » »	25 »
» » Ismail	» » »	20 »
» » Leova	» » »	30 »
» » Cahul	» » »	40 »

Afară de căile de comunicaţiune pe uscat, Basarabia posedă o cale de apă importantă, Nistrul. Pe malul stâng al acestuĭ rîŭ se află judeţele Camenița și Uşiţa din guvernămîntul Podolia; ambele aceste judeţe sunt avute în pădurĭ; apoĭ vin judeţele Mohilĕŭ, Iampoli, Balta, renumite prin grâne, obiectul principal de comerciŭ cu portul Odesa. La Hotin, Mohilĕŭ, Raşcova locuesce o poporaţiune evreiască, care face comerciŭ cu Austria. Tot acolo, de-alungul Nistruluĭ, se află şi moşiĭ marĭ, carĭ produc grâne ce se transportă la Maiachi. De la gurile rîuleţuluĭ Egorlîc, malul stâng al Nistruluĭ face parte din guvernămîntul Herson; acì sunt domeniile statuluĭ din judeţul Tiraspol, plantaţiunĭ de tutun şi viĭ. Supraveghiarea navigaţiuniĭ de pe Nistru este împărţită, din punctul de vedere administrativ, în două *distanţe*, pendinte de Departamentul Lucrărilor publice.

Intâia distanţă îşĭ are buirourile la tîrguşorul Ivanca, din guvernămîntul Podolia; distanţa acésta îmbrăţişéză navigaţiunea pe Nistru de la hotarele Austrieĭ până la satul Egorlîc, care se află aşezat pe graniţa guvernămîntuluĭ Podolia spre guvernămîntul Herson. Lungimea acesteĭ distanţe este de 280 verste.

A doua distanţă îşĭ are birourile sale de administraţiune în satul Egorlîc şi cuprinde întréga linie de navigaţiune pe Nistru în jos până la liman; lungimea acesteĭ distanţe e de 589 verste.

Pe Nistru, nu există absolut nicăierĭ un singur debarcader construit; tóte debarcaderele sunt în starea lor naturală, adecă primitivă. Vasele, plutele şi vapórele ancoréză şi abordéză în următórele puncte:

DISTANŢA I.

Malul drept—Basarabia.			*Malul stâng—Rusia.*		
Judeţul Hotin	La satul	Perebiicovţi	La tîrgul	Jwanţa	Guvernăm. Podolia
	»	Ruchotina	satul	Malinovca	
	tirgul	Atachi	»	Stara Uşiţa	
	oraşul	Hotin	»	Pîjevca	
	satul	Darabanĭ	»	Laevţa	
	»	Câşla	»	Caliusa	
	»	Lencovţi	»	Leadova	
	»	Comarova	tîrgul	Iampoli	
	»	Molodova	»	Raşcova	
	»	Chermanĭ			
	»	Neporotova			
	»	Ojevo			
Jud. Soroca	»	Nislavţĭ			
	oraşul	Soroca			
	satul	Vasilcova			
	colonia	Liublin			
	satul	Cerna			

DISTANŢA II.

Malul drept — Basarabia.			*Malul stâng — Rusia.*		
Jud. Orheiŭ	La satul	Resenĭ	La satul	Malovat	Guv. Herson
	»	Saharna	oraşul	Dubasarĭ	
	»	Lalova	»	Grigoriopol	
	»	Ustea	colonia	Parcaniĭ	
	»	Malovat	oraşul	Tiraspol	
	tîrgul	Criulenĭ			

Jud. Chişineŭ la satul Vadul-Vaduluĭ
» *Bender* » oraşul Dubasarĭ vechĭ.
» Bender

La Dubasarĭ şi Tiraspol se descarcă în general lemnăria de pe plute, marfa şi alte greutăţĭ merg până la Maiachi. Malurile Nistruluí sunt bine poporate; cu tóte aceste însă, vechiul rîŭ comercial, care printre stâncile sale până acum încă

păstréză urmele anticuluĭ comerciŭ, astădĭ nu maĭ are decât o importanţă pur locală. Incepênd de la Atachi în jos, pe rîul Nistru se află următórele sate:

Judeţul Hotin.

Onuta, Perebiicovţ, Pol-Ruchotina, Ruchotina (domenial) Raşcova, Gordeuţi, Orastovca, Prigorodoc, Atachi, *Hotin*, Anadolî, Daraban, Chişla-Nedjimova, Percovţi, Bîrnava, Moşaneţu, Conovca, Voronoviţa (dom. statuluĭ), Macarevca, Nagarenĭ, Gruşevţi, Babin, Restev, Atachi-Restev, Comareva, Molodova, Chermanĭ, Culişevca, Vetrana, Mihalcova, Neporotova, Lomanciţĭ, Ojevo, Vasiliuţĭ, Rĕspopĭ, Voloşcova, Naslavţa.

Judeţul Soroca.

Verejenĭ, (mănăstiresc), Mereşovca, Codreni, Volcineţĭ, Atachi (moşia Cantacuzinescilor), Călăraşĭ, (mănăstiresc), Ungri (mănăst.), Rudi-de-jos, Rudi-de-sus (răzeşĭ), Samoilescĭ (răzeşĭ), Tătariĭ Noĭ (răzeşĭ), Balinţĭ, Iaruga, Cremenciuc, Cucueţĭ, Golovcinţĭ, Cureşniţa (răzeşĭ), Iorjineţu (mănăst.)., Cosouţi, Egorovca, Bujerovĕţ, *Sorochi*, Zastânca, Trifauţi, Vasîlcova, Racovĕţu, Slobozia-Voroncova (mănăst.), Voroncova (măn.), Liublin, Nemerovca, Cerlina (mănăst.), Zalucenĭ (mănăst.), Vertiujenĭ (colonie evreiască), Napadoba, Senatovca, Jabca, Namalov, Raşcova, Vadu-Raşcova, Socolu (mănăst.).

Judeţul Orheiŭ.

Poiana, Colatur, Torasova, Soloncenĭ, Coşerniţa, Ciornea, Rezina, Stachnoia, Saharna, Buciuşca, Gradişte, Lalova, Stodola, Cobâlna, Lopatna, Jora-de-sus, Jora-de-mijloc, Jora-de-jos, Vişcauţenĭ, Oxenţĭ, Malovat, Marcaiţĭ, Holercanĭ, Urtea (mănăst., la gurile Reutuluĭ), Criulenĭ, Slobozia-Duşca (răzeşĭ), Aniţcanĭ (răzeşĭ), Coşerniţa (la gura Icheluluĭ), Vadul-Vodă, Malotogalin.

Judeţul Bender.

Cateleorjeva, Dubasariĭ-Vechĭ, Delacheŭ, Pugocenĭ, Şerpenĭ, Spea, Teliţa, Gura-Bîculuĭ, Varniţa (dom. statuluĭ, locul unde a fost lagărul luĭ Carol XII), *Bender* (pod plutitor), Hadjimus,

Chiţcanĭ, Copanca, *Talmazĭ*, *Ciuburci* (malurile acoperite cu tufiş şi trestie). Aceste douĕ sate din urmă sunt dejà în judeţul Akkermann.

Judeţul Akkermann.

Rascaeţĭ, Purcarĭ, Olănescĭ (mlaştine marĭ lângă sat), Caremazi, Tudora, Palanca, Gura-Rosia, Mologa, Mîza-Liuba, Akkermann, Şaba.

Tóte aceste sate se ocupă maĭ puţin saŭ maĭ mult cu pescăritul şi cu cărăuşia, iar peste 3% din poporaţiunea bărbătéscă se angagiază ca plutaşĭ şi marinarĭ pe vase şi luntri.

A'doua cale de comunicaţiune pe apă este Prutul. Navigaţiunea pe acest rîŭ e cât se póte de neînsemnată şi se mărginesce la plute de cherestegie, carĭ plutesc de la Noua-Suliţa în jos. Depositele principale sunt la Caiucenĭ şi Sculenĭ, de unde parte se încarcă pentru Fălescĭ şi Bălţĭ, iar parte plutesce în jos spre Dunăre, la Galaţĭ.

CARTEA VII.

BISERICA ŞI ŞCÓLA — CONFESIUNILE—MORALITATEA.

I.

CULTURA ÎN BASARABIA. BISERICA ŞI ŞCÓLA BISERICÉSCĂ.

Basarabia actuală, adecă acea parte firéscă a mareluĭ basen format din rîurile Nistru şi Dunăre care erà şi a rĕmas patria ginteĭ române, a fost altă dată hotarul lumiĭ antice. Când discipoliĭ Mântuitoruluĭ s'aŭ risipit prin lume pentru a propoveduì religiunea creştină, atuncĭ, ḑice Origen, Sf. Andreiŭ s'a dus în Tracia şi Sciţia. Acì locuiaŭ, pe acele vremurĭ, Geţiĭ şi Daciĭ, ale căror moravurĭ eraŭ blajine şi simple. Daciĭ eraŭ un popor muncitor şi răsboinic, dispreţuiaŭ luxul avuţieĭ, înduraŭ cu resemnaţiune greutăţile răsboiuluĭ şi credeaŭ în nemurirea sufletuluĭ. (1) Sf. Apostol Andreiŭ găsì decĭ acì un pămînt rodnic pentru credinţa creştină, şi propoveduirea religiuniĭ Mântuitoruluĭ, precum scrie cronicaul Nestor (2), se întinse în mare parte din Dacia.

După acésta Traian cucerì Dacia; dar atât printre coloniĭ Romanĭ, cât şi printre Dacĭ eraŭ dejà mulţĭ creştinĭ, căcĭ, precum scrie Irinea, în acest timp religiunea creştină se lăţise în Germania, Spania, Galia, Egipt, Libia, fără a maĭ

(1) Herod, l. IV, p. 94.

(2) «И вставъ за утра и рече къ сущимъ съ нимъ ученикамъ: видѣте-ли горы сія». Nestor.

pomenì Italia și Grecia antică. In secolul III apărură Goții, carĭ cuceriră Dacia, iar în secolul IV Visigoțiĭ încep a primì religiunea creștină. Lucru firesc că primiĭ propagatorĭ aĭ credințeĭ creștine trebuiaŭ să fie Daciĭ învinșĭ și parte robițĭ. Sozomen (1) scrie cum că Goțiĭ, carĭ locuiaŭ pe malurile Istruluĭ înaintea luĭ Constantin-cel-Mare, eraŭ creștinĭ.

Pe de altă parte, întemeiarea eparchieĭ gotice la nordul Basarabieĭ a fost făcută de nisce preoțĭ luațĭ în «plean» și apoĭ întărită de către St. Efrem, Episcopul Hersonesuluĭ, trimis de către Patriarchul Ermon din Ierusalim. Sf. Dimitrie din Rostow povestesce acestea în următorul mod: «Sf. Efraim, părăsind Hersonisa, lăsând-o pe séma luĭ Sf. Vasile› a mers la Scițĭ, carĭ locuiaŭ în împrejurimile Dunăriĭ, și, propoveduind acolo, pe mulțĭ i-a făcut creștinĭ, și după multe bóle și multă trudă suferită în numele luĭ Christos, a fost decapitat». (Vedĭ *Viéța sfinților*, luna Martie, seria 7.)

Mórtea năprasnică a Sf. Efraim dovedesce că guvernul bizantin persecutà atuncĭ pe creștinĭ, carĭ eraŭ numeroșĭ printre Goțĭ; ceea ce reese chiar din compunerea soboruluĭ din Nicea, la care luă parte și Mitropolitul gotic Theofil, pe care editoriĭ actelor soboruluĭ îl numesc tot-deauna *Gothixe sive Getarum.* (2) Acéstă adăogire arată că acì erà vorba de Goția apusénă saŭ Visi-Goția, adecă țéra ce se află între Nistru și Prut, actuala Basarabia.

Firesce că pe timpul când s'a adunat cel dintâiŭ sobor din Nicea, majoritatea eparchieĭ gotice erà alcătuită din Dacĭ, ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ țěriĭ, amestecațĭ cu noiĭ venițĭ. Eparchia gotică erà pe atuncĭ pendinte de catedra din Tesalonia, ceea ce dovedesce faptul că soborul a însărcinat cu comunicarea hotărîrilor sale eparchieĭ gotice pe Episcopul tesalonichian Alexandru.

Creștinismul a fost rěspândit printre Goțĭ de către Dacĭ› de aceea tocmaĭ nu găsim vorbindu-se despre creștinarea Goților până pe timpul luĭ Constantin, la 332, când acest Imperat, voind a pedepsì pe Goțĭ pentru călcările lor, trecù Dunărea și-ĭ respinse peste Nistru. (3)

---

(1) Sozomen, cartea VI, cap. 21.

(2) Kogălniceanu, *Istoria Valahilor*, p. 12.

(3) *Istoria bisericéscă a luĭ Sozomen*, cartea I. § VII, p. 34—35.

După împărăţia luĭ Constantin, la soborul din Sardichia, luară parte Episcopiĭ ambelor Daciĭ. (1)

La 376 apărură Huniĭ; Atalaric, învins de hórdele sĕlbatice, carĭ ca un puhoiŭ s'aŭ revĕrsat asupra Europeĭ, trimise la Constantinopole pe Episcopul Ulfilla, ca să céră de la Împĕrat voia de a trece în Tracia; când însă Ulfilla ajunse la scaunul împĕrăţieĭ, Arieniĭ, drept rĕsplata sprijinuluĭ lor pe lângă Împĕrat, pretinseră Episcopuluĭ să îmbrăţişeze schisma. Ulfilla consimţi, trecênd la Arienĭ, apoĭ propagă acéstă schismă printre Goţiĭ, carĭ se aşezară în Tracia.

Din scrisórea Sf. Ioan-Gură-de-Aur către Episcopul Leontie reese că creştinismul printre Hunĭ a fost rĕspândit de Dacĭ, elementul atuncĭ aborigen prin locurile ocupate de Hunĭ. Asupra Hunilor maĭ cu sémă avură înrîurire civilisătóre Episcopul Theotim, de origine tracă, pe care Huniĭ îl numiră «Ḑeul Romeĭ», şi Sf. Nichita, entusiastul propagator al creştinismuluĭ printre popórele sĕlbatice. (3)

Acest propovăduitor, scrie M. Kogălniceanu, a întocmit episcopatul din Milcov. Despre rĕspândirea creştinismuluĭ la aceştĭ barbarĭ, scrie şi Sf. Ieronim: «Huniĭ învaţă psaltirea; Sciţiĭ încep a se încălḑì la raḑele creştinătăţiĭ adevĕrate, armata roşilor şi bălanilor Goţĭ şi Dacĭ pretutindenea transportă cu eĭ bisericile de câmp.» (4) Nu se scie de ce fel de Goţĭ vorbesce acì Sf. Ieronim, probabil de aceĭ ce s'aŭ amestecat cu Huniĭ luĭ Atila. (5)

După mórtea teribiluluĭ Atila, Basarabia căḑù în partea fiuluĭ seŭ Inachi; puterea Hunilor însă se micşoră, aşà că aceştĭ barbarĭ fură supuşĭ de Grecĭ, carĭ, pentru a-ĭ îmblânḑĭ, îĭ creştinară. După Teotim în eparchia scită aŭ fost Episcopĭ: Timoteiŭ, care a luat parte la soborul al treilea, Ioan şi Alexandru, care a asistat la soborul din Calcidon. După eĭ, istoria bisericéscă maĭ pomenesce pe Theotim II (454—457), pe Pateru şi Valentinian (542).

---

(1) *Scrierile Sf. Vasile-cel-Mare,* § VI, p. 159—316.

(2) Исторія Русской церкви, cartea V, p. 5.

(3) *Românii Bănăţenĭ* de B. P. Hasdeŭ, 1896, *Anal. Acad. Rom.*

(4) *Istoria Valachieĭ* de Kogălniceanu, p. 12; — Fleury, *Histoire de la Moldavie,* p. 1, cap. IV.— Despre călĕtoria Sf. Nichita în Italia şi corespondenţa sa cu Papa Bonifaciŭ, idem, p. 578.

(5) Kogălniceanu, *op. cit.*

Inainte încă, pe la 529, pe timpul Împĕratuluĭ Justinian, Basarabia devenì bulevardul prin care treceaŭ mereŭ hórdele barbarilor, carĭ năvăliaŭ asupra Imperiuluĭ Bizantin. Vechia Dacia suferì pe rînd invasiunile Hunilor, Longobarḑilor, Avarilor.

In acele negre timpurĭ, relaţiunile de comerciŭ ale Grecilor cu locuitoriĭ Basarabieĭ încetaseră cu desăvîrşire; sub Atila dejà oraşele şi porturile construite de Grecĭ eraŭ pustiite, locuitoriĭ lor fugind în munţiĭ Carpaţĭ; nu rĕmaseră în Basarabia decât agricultoriĭ, carĭ fură menagiaţĭ de barbarĭ pentru că se folosiaŭ de rodul munceĭ lor. Firesce că aceştĭ agricultorĭ şi-aŭ păstrat în mare parte naţionalitatea şi religiunea lor. Acésta se demonstră prin faptul că Bulgariĭ, când se aşezară pe la 678 între Nistru şi Dunăre (1), iar la 679, când aŭ ocupat întréga Mesia, aŭ găsit, nu numaĭ în Mesia, ci şi în antica Dacia, preoţĭ dacĭ.

Firesce că religiunea profesată de poporul învins n'a fost decât tolerată şi că barbariĭ persecutaŭ pe proseliţiĭ eĭ. Dovadă despre persecuţiunile de pe aceste timpurĭ nestatornice sunt ruinele bisericilor, ce se găsesc până în ḑilele nóstre săpate în stâncile de pe malul Nistruluĭ. (2) Bulgariĭ, ocupând Basarabia, persecutară pe creştinĭ, iar eĭ, îndurând martiriul, propoveduiaŭ creştinismul printre cotropitorĭ. (3) Intre propoveduitoriĭ creştinătăţiĭ erà renumit un Dac Chinaman, robul luĭ Obritag, fiul Principeluĭ bulgar Cuvrata. Acest Dac a botezat pe Boian, fiul luĭ Obritag. Principele bulgar Malomir, fratele luĭ Obritag, pentru a pedepsì pe nepotul sĕŭ, i-a tăiat capul; înainte de a murì, Boian preḑise că Bulgaria se va creştinà. (4)

Aşà dar iată fapte istorice, carĭ ne dovedesc cum că creştinismul a fost propagat pintre Bulgarĭ de către Dacĭ saŭ Tracĭ, aborigeniĭ Basarabieĭ şi a Mesieĭ. Sub domnia luĭ Boris apărură Chiril şi Metodiŭ, carĭ aŭ tradus în limba bulgară Biblia şi cărţile bisericescĭ. In anul 863 Boris se

(1) Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 15; — Caramzin, I. p. 29; — Wenelin.

(2) Stamati, *Записки* Общ. Од. Истор. и древ, III, p. 807, ст. фонъ Бруна, III, p. 453.

(3) *Житие Тиверіопольскихъ мучениковъ*. cap. 21.

(4) Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 15; — *Карамзинъ*, I, p. 29; — Критич. Изслѣдованія, 1849, p. 6.

botéză, luând numele de Michail, şi după dînsul, la 867—870, întregul popor bulgar se creştină.

Din acest timp datéză întocmirea episcopatelor bulgare. Sub domnia luĭ Simeon, scrie istoricul rus Nadejdin, «s'a format şi o eparchie slavă, pendinte nu de Patriarchia din Constantinopole, ci de Arhiepiscopia bulgară». Unde a găsit d-l Nadejdin acest fapt istoric nu ne spune; lipsind prin urmare dovedile, aserţiunea sa cade de la sine.

La începutul secoluluĭ X Basarabia devenì prada Maghiarilor şi a Cumanilor, şi istoricul rus Nadejdin, pe singurul motiv că Cnézul Vladimir al Kiewuluĭ a luat în căsătorie o Principesă bulgară, pretinde cum că pe acele timpurĭ Rusia aveà mare influenţă religiósă asupra locuitorilor Basarabieĭ şi că chiar în secolul XV Moldova pe cale ierarhică duhovnicéscă erà pendinte de Mitropolia din Kiew. (1) Acest mod de a face istoria e în obiceiul istoricilor ruşĭ, carĭ nu ţin mult la adevĕrurile istorice.

Un alt istoric însă Beliaeff (2) îşĭ întemeiază pe acelaşĭ fapt asertiunea sa, cum că Basarabia de la Nistru până la Dunăre făceà parte din pămîntul Principilor ruşĭ până la invasiunea Tătarilor, adecă până la 1228. Neadevĕrul istoric al acesteĭ asertiunĭ nu maĭ merită aḑĭ nicĭ o critică. Istoriciĭ ruşĭ, din faptul că Ţarul Moscveĭ Ioan IV a ţinut în căsătorie pe o Principesă din familia Paleologu, ar puté pretinde că şi Imperiul Bizantin aparţineà pe acele timpurĭ Ţarilor Moscveĭ.

Distrugênd domnia bulgară, Cumaniĭ şi apoĭ Tătariĭ nu s'aŭ putut aşezà în Basarabia într'un mod statornic, ci ca nisce valurĭ trecĕtóre s'aŭ rostogolit peste acéstă ţéră, fără a isbutì să nimicéscă religiunea creştină, adînc înrădĕcinată dejà în sufletele poporaţiuniĭ indigene. Ierarchia bisericéscă a rĕmas în picióre, fiind apoĭ transmisă Principatelor române Moldova şi Valachia, carĭ avură misiunea providenţială de a duce maĭ departe lupta lumiĭ creştine în contra popórelor barbare ce năvăliaŭ din Asia.

Biserica română de la 1812. — Până la 1808 biserica orto-

---

(1) A se vedé «*Славянская надпись въ Килийской церкви Св. Николая.*» зап. Одес. Общ. Ист. и древ, I. p. 296. Biblioteca Acad. Române.

(2) *О сѣверномъ берегѣ Черного Моря*. Бѣляева, p. 8 -46.

doxă din Basarabia făceà parte integrantă din biserica nóstră națională, fiind ierarchicesce pendinte de Mitropolia Moldoveĭ; de la 1808 și până la 1812 în capul bisericeĭ nóstre naționale se aflà Mitropolitul și Ierarchul Moldoveĭ I. P. S. S. Gavril (1), care cârmuià și biserica din Basarabia. După încheiarea păciĭ cu Imperiul Otoman, Rusia, prin Tractatul de la Bucurescĭ, în ḑiua nefastă de 16 Maiŭ 1812, și-a alipit Basarabia. Imediat după acésta, Mitropolitul Gavril împreună cu vicarul sĕŭ părăsì Iașiĭ, stabilindu-se la Chișineŭ. (2)

Ierarchul înainte de tóte făcù o inspecțiune noueĭ provinciĭ cucerite de Rusia și apoĭ îșĭ alese de reședință orașul Chișineŭ. In aceste timpurĭ Basarabia posedà 749 bisericĭ(3), numĕrându-se între acestea 37 bisericĭ din eparchia Hușilor, carĭ însă aŭ rĕmas în partea Moldoveĭ, de óre-ce se aflaŭ pe malul stâng al Prutuluĭ. Bisericile acestea eraŭ cârmuite de protopopĭ, pendințĭ ierarhicesce de Mitropolia Moldo-Valachieĭ. După așezarea la Chișineŭ a Mitropolituluĭ Gavril, ele aŭ trecut sub oblăduirea sa. Protopopiile, ca și ținuturile, eraŭ în Basarabia nouĕ și anume: *ținutul Orheiuluĭ, Lotricĭ, Hotarnic, Codrulu ĭ, Grecenĭ, Soroca, Hotin, Fălescĭ* și *Basabia.*

Pentru trebuințele bisericeĭ și ale cleruluĭ, Mitropolitul Gavril a înființat în curînd la Chișineŭ o dicasterie duhovnicéscă, care a fost inaugurată în 2 Octobre 1812 în presența sa și a vicaruluĭ sĕŭ Dimitrie (4); apoĭ în 31 Ianuarie 1813 s'a inaugurat și seminariul din Chișineŭ. (5) Puțin după acésta Mitropolitul Gavril a cerut de la sinodul rusesc înființarea uneĭ eparchiĭ speciale pentru Basarabia, întemeiându-se pe faptul că la Hotin existase altă dată un episcopat. Cererea sa a fost admisă și sinodul dădù noueĭ eparchiĭ numele de *Eparchia Chișineuluĭ și a Hotinuluĭ.* In ḑiua de 21 August 1813, Impĕratul Alexandru I întărì printr'un ucaz special acéstă disposițiune sinodală.

(1) A se vedé la anexe.

(2) *Delo*, archiva consistorială din Chișineŭ, 1812, fóia 34.

(3) *Ibidem.*

(4) *Delo*, arch. consistorială din Chișineŭ, p. 34.

(5) *Ibidem.*

(6) *Delo* 1813, ucazul sinoduluĭ rusesc de la 25 Sept. 1813, *Arch. consis. Chișineŭ.*

Noua eparchie, din consideraţiunĭ politice, n'a îmbrăţişat numaĭ Basarabia, guvernul rusesc refusând a da acesteĭ ţĕrĭ orĭ-ce autonomie, fie ea chiar pură eparchială, şi pentru acéstă consideraţiune la *eparchia Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ* s'aŭ maĭ adaos tóte bisericile de prin oraşele şi satele de dincolo de Nistru, anume din Tiraspol, Ananief, Odesa, cu judeţele ţĕriĭ Ociacov.

Aşà dar, noua eparchie pe acele timpurĭ cârmuià peste 826 bisericĭ, carĭ eraŭ sub ascultarea Mitropolituluĭ Gavril.

Maĭ târḑiŭ s'aŭ desfiinţat vechile protopopiĭ şi ţinuturĭ şi în locul lor s'aŭ creat judeţe (uiezdi) şi anume: jud. *Hotinuluĭ, Iaşilor, Orheiuluĭ, Benderuluĭ, Akkermanuluĭ* şi *Leoveĭ*; iar la 1835 (1) din părţile celor treĭ judeţe de la început s'aŭ maĭ format douĕ judeţe, anume al *Soroceĭ* şi al *Chişineuluĭ*, iar judeţul Leova s'a numit *jud. Cahuluĭ*; maĭ târḑiŭ, dintr'o parte a jud. Akkermann s'a alcătuit *Domeniul colonial* (colonialnoe upravlenie) şi comuna *Ismail* (Gradonacialstvo), pusă sub o administraţiune specială.

La 1837, după o lungă şi laboriósă corespondenţă, bisericile de dincolo de Nistru fură scóse de sub oblăduirea eparchieĭ basarabene, pentru a fi alipite la eparchia Ecaterinoslavuluĭ.

Maĭ târḑiŭ, după Tractatul din Paris de la 18 (30) Martie 1856, o parte din sudul Basarabieĭ s'a întors îndĕrĕt către Moldova, împreună cu 94 bisericĭ ortodoxe (2) deslipite din eparchia Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ, şi anume 2 bisericĭ din judeţul Chişinĕŭ, 29 din judeţul Cahul, 8 din judeţul Akkerman, 37 ale coloniilor şi 18 din judeţul Ismail (gradonacialstvo).

La 1864 guvernul român a creat eparchia Dunăriĭ-de-jos cu scaunul episcopal la Ismail. Acest scaun l'a ocupat rĕposatul P. S. Melchisedec Stefănescu. Noul Episcop înfiinţă în curînd un seminariŭ în Ismail şi se dedă uneĭ muncĭ tenace de poprire a rĕspândiriĭ schismeĭ lipovenescĭ printre poporaţiunea rusă din eparchia sa. Mulţumită administraţiu-

(1) Legile imperiuluĭ rusesc, II, tom. 10, din 1835, p. 8.683.

(2) Cifra de 94 este arătată în lucrările oficiale rusescĭ, dar în realitate s'aŭ întors Moldoveĭ 104 bisericĭ, cu o poporaţiune de 127.030 locuitori de ambe sexe şi 862 stabilişi pe insulele Dunăriĭ. A se vedé *Кишиневскія Епар. Вѣдомости*, 1883, No. 15, extras din memoriul Generaluluĭ Şebeco.

niĭ românescĭ, partea Basarabieĭ întórsă către patria mumă începù a se românisà. Incet cu încetul se deschiseră în acea parte şcóle române, aşà că la 1878, când pentru a doua óră Rusia a anexat acéstă parte a Basarabieĭ, acolo funcţionà un liceŭ clasic la Bolgrad, un gimnasiŭ la Ismail, patru şcóle primare urbane de câte 4 clase şi 121 şcóle primare rurale; în total 145 şcolĭ publice, cu o poporaţiune şcolară de 7.000 băeţĭ şi 944 fete.

Când la 1878 acea parte a Basarabieĭ se deslipì de România, eparchia din Chişineŭ primì sub oblăduirea sa 118 bisericĭ, cu o poporaţiune ortodoxă de 157.451 locuitorĭ, ceea ce arată că în scurtul interval de la 1856 până la 1878 s'aŭ construit sub pravoslavnica ocârmuire română peste 24 bisericĭ nouĕ. In tóte aceste bisericĭ se oficià serviciul divin în limba ţĕriĭ; astăḑĭ acele bisericĭ sunt sărăcite şi ruinate, serviciul divin făcêndu-se în limba rusă, iar din causă că poporaţiunea rusă, ale căreĭ coloniĭ se aşéză exclusiv în acea parte a ţĕriĭ, aparţine numeróselor secte religióse carĭ de secolĭ decimă poporul rus, biserica ortodoxă e lipsită de credincioşĭ.

După acéstă schiţare a istorieĭ bisericeĭ din Basarabia, să trecem direct la starea actuală a ocârmuiriĭ bisericescĭ, precum şi la educaţiunea duhovnicéscă.

In capul eparchieĭ Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ, pe temeiul unuĭ ucaz al Sf. Sinod rusesc (de la 16 Iunie 1821), se află pus un Archiepiscop. Eparchia Chişineuluĭ, după o anumită clasificaţiune ruséscă, e de clasa a doua. La 1858 scaunul episcopal fu ocupat de către Archiepiscopul Antonie, sub ocârmuirea căruia, la 1859, bisericile din Basarabia fură împărţite în ocolurĭ, numite *blagocinich ocrujnic.* Fie-care ocol are 25—35 bisericĭ, dintre carĭ unele sunt simple, altele *blagocini*, unde se află câte un protopop.

Bisericĭ cu protopopĭ saŭ blagocini sunt: în judeţul Chişineŭ 4, în Akkerman 3, în Ismail 3; afară de acestea maĭ sunt şi bisericĭ *blagocini* urbane: una la Orheiŭ, una la Bălţĭ, una la Hotin, una la Sculenĭ; în total deci 34 bisericĭ.

Pentru ocârmuirea călugărimiĭ, pe care o numesce guvernul rus *clerul negru*, spre a o deosebì de clerul mirén, numit *clerul alb*, există protopopĭ aĭ mănăstirilor şi schiturilor (blagocini), precum şi stareţĭ şi stariţe (*nastoiatcli, nastoiatelniţi*). *Blagocinĭ* aĭ mănăstirilor sunt treĭ: în jud. Chi-

şinĕŭ, Orheiŭ şi Soroca. În Basarabia sunt 17 mănăstirĭ, despre carĭ s'a vorbit pe larg într'un capitol special; aceste mănăstirĭ aŭ fie-care stariţul saŭ stariţa sa, şi anume *stariţĭ:* în judeţul Chişineŭ 3, în Orheiŭ 7, în Soroca 2; *stariţe*: în judeţul Chişinĕŭ 1, în Soroca 1, în Orheiŭ 3.

La 1859, când s'a dat definitiv o organisaţiune administrativă bisericilor din Basarabia, eparchia din Chişinĕŭ numĕrà în sînul eĭ 843 bisericĭ, din carĭ 318 de pétră şi 525 de lemn. Din acestea, în oraşe: 23 de pétră şi 1 de lemn, şi în judeţe: 295 de pétră şi 524 de lemn.

Aceste bisericĭ sunt:

	Bisericĭ în oraşe şi sate		*Mănăstirĭ*		*Capele*		Total
	de pétră	de lemn.	de pétră	de lemn.	de pétră	de lemn.	
La Chişineŭ	11	—	2	—	—	—	13
In judeţ	36	73	6	1	—	—	116
La Orheiŭ	2	1	—	—	—	—	3
In judeţ	77	91	10	—	—	—	178
La Hotin	2	1	—	—	—	—	3
In judeţ	14	119	—	—	—	—	133
La Bălţĭ	1	—	—	—	—	—	1
In judeţ. Iaşĭ	24	90	—	—	—	—	114
La Soroca	1		—	—	—	—	1
In judeţ	44	87	6	—	—	—	137
La Bender	2	—	—	—	—	—	2
In judeţ	45	37	—	—	1	13	96
La Akkerman	3	—	—	—	—	—	3
In judeţ	32	13	—	—	—	—	45
La Ismail	3	—	—	—	—	—	3
La Reniĭ	2	—	—	—	—	—	2
La Bolgrad	3	—	—	—	—	—	3
In jud. Ismail	23	11	—	—	—	—	34

In termin mediŭ vine decĭ câte o biserică ortodoxă pentru 1.500 locuitorĭ, saŭ pe un spaţiŭ de 48 kilometri patraţĭ câte o biserică.

Bisericile din Basarabia maĭ sunt împărţite în treĭ categoriĭ, după personalul duhovnicesc lipit la ele: *a)* biseri-

cile cu un *cliros* pentru 57 familiĭ de enoriaşĭ aŭ câte un *preot;* asemenea bisericĭ sunt în numĕr de 680 în Basarabia; *b)* bisericile cu *doĭ cliroşĭ* pentru 150 familiĭ aŭ câte un preot şi un diacon; bisericĭ de acest grad sunt în numĕr de 117; *c)* bisericĭ cu *treĭ cliroşĭ,* adecă cele din oraşe şi tîrguşóre, aŭ maĭ mulţĭ preoţĭ şi statul complet de servitorĭ bisericescĭ; bisericĭ de acest fel sunt 46.

Starea economică a bisericilor din Basarabia, precum şi modul lor de construcţiune, sunt cât se póte de sărăcăciόse.

Rusia pravoslavnică, care prin excelenţă îşĭ însuşesce rolul de protectóre a bisericeĭ de la Rĕsărit în afară de Imperiŭ, nu s'a ocupat nicĭ odată serios de îmbunătăţirea stăriĭ economice a bisericilor din Basarabia. Biserica, pentru guvernul rus, a fost şi este o armă de rusificare a popórelor subjugate, aşà că, punênd mâna pe Basarabia, prima grijă a Imperiuluĭ Rus a fost desnaţionalisarea cleruluĭ şi rusificarea poporuluĭ român prin ajutorul bisericeĭ. Aşà încet cu încetul se scóseră din bibliotecele bisericescĭ şi şcolare cărţile bisericescĭ române, înlocuindu-se cu altele rusescĭ; limba română, la început tolerată, fu în urmă interdisă în şcóle, iar sub ocârmuirea duhovnicéscă a Archiepiscopuluĭ Pavel, călugăriĭ septuagenarĭ de prin mănăstirĭ fură obligaţĭ, ca nisce copiĭ, să înveţe limba rusésca.

După datele statistice maĭ recente, se constată că la 1870 eparchia Chişineuluĭ posedà 833 bisericĭ, din carĭ 404 de pétră şi 429 de lemn; iar la 1890—91 eparchia numĕrà 929 circumscripţiunĭ bisericescĭ (prihodi).(1) Aceste circumscripţiunĭ aveaŭ o poporaţiune pravoslavnică de 1.220.439 locuitorĭ.

In scop de a rusificà Basarabia, guvernul rus a supus-o unuĭ regim special în ceea ce privesce învĕţămîntul public. In Basarabia învĕţămîntul e supus direct la două autorităţĭ: Ministeriuluĭ Instrucţiuniĭ, şi Departamentuluĭ de Culte al Sf. Sinod.

La 1870 eparchia Chişineuluĭ posedà în Basarabia sub propria sa ocârmuire 175 şcóle ce funcţionaŭ pe lângă diferite mănăstirĭ şi bisericĭ. (2) Aceste şcóle aŭ menirea specială de a învĕţà rusesce pe copiiĭ enoriaşilor românĭ. In anul 1887,

---

(1) Кишинев. Епарх. Вѣдомости, 1891, No. 22, p. 712.
(2) *Ibidem,* 1871, No. 6.

după stăruinţele Archiepiscopuluĭ Sergiŭ, Sf. Sinod rusesc orînduì ca, din venitul moşiilor închinate mănăstirilor, să se dea suma de 58.000 ruble pentru înmulţirea şcólelor duhovnicescĭ. Mulţumită acesteĭ disposiţiunĭ, dejà la 1888 se adaoseră încă 20 şcóle bisericescĭ şi 10 mănăstirescĭ.(1) In anul şcolar 1887—88 eparchia Chişineuluĭ posedà 80 de şcóle, din carĭ 2 model (obrasţiovi) pendinte de seminariŭ şi una de fete; 63 şcóle bisericescĭ cu o singură clasă şi 15 şcóle pentru învĕţat chirilica.(2) In anul şcolar 1889—1890 eparchia posedà 151 şcóle bisericescĭ, în carĭ învĕţaŭ 3.015 băeţĭ şi 529 fete, în total 3.544 copiĭ. (3) In anul şcolar 1890—1891 eparchia numĕrà 87 şcóle bisericescĭ şi 131 şcóle de învĕţat chirilica, în total 218 şcóle eparchiale, cu o poporaţiune de 6.673 băeţĭ şi 794 fete.(4)

Aşà dar, se vede chiar din crescerea repede a numĕruluĭ şcólelor în ultimiĭ anĭ, că guvernul rus grăbesce rusificarea poporaţiuniĭ basarabene prin mijlocul şcólelor. In acéstă privinţă merită a fi menţionată părerea vestituluĭ rusificator al Polonieĭ d-l P. N. Batiuşcoff, însărcinat de Impĕratul Alexandru III să tipărescă un studiŭ istoric privitor la Basarabia, studiŭ care a şi apărut la 1892, tipărit de Ministeriul de Interne.(5)

«Chiar după anexarea Basarabieĭ la 1812, scrie d-l Batiuşcoff în cartea sa (6), cu tótă ocârmuirea guvernamentală, s'aŭ menţinut acì maĭ multe obiceiurĭ favorabile românisăriĭ ţĕriĭ, şi poporaţiunea rusă nu se folosesce până acum de prerogativele uneĭ naţiunĭ dominatóre. Aceste obiceiurĭ trebuesc stîrpite, Basarabia odată devenită o simplă gubernie. Până la 1871, când pe scaunul episcopal venì P. S. Pavel, în unele mănăstirĭ şi bisericĭ serviciul divin se oficià în limba română. P. S. Pavel, imediat ce se suì pe scaunul eparchial al Chişineuluĭ, orînduì ca în acele mănăstirĭ

(1) Кишинев, Епарх. Вѣдом. 1887, No. 23 şi 1890, No. 7.

(2) *Ibidem*, 1888, No. 23.

(3) » 1890, No. 22.

(4) » 1891, No. 22, p. 712—714.

(5) Бессарабія, историческое описаніе, *съ Высочайшаго соизволенія издано при Минист. внутреннихъ дѣлъ,* П. Н. Батюшковъ, St.-Petersburg, 1892.

(6) Бессарабія, Батюшковъ, 1892, p. 172—173. Biblioteca Academieĭ Române.

în carĭ până atuncĭ se oficià în limba română să se oficieze eventual în două limbĭ: cea slavă şi cea moldovenéscă; asemenea hotărî să se deschidă şcóle mănăstiresci în carĭ să învețe limba rusă şi călugăriĭ românĭ din ceĭ neîmbĕtrâniţĭ încă.

«Cu tóte aceste disposiţiunĭ, avem scirĭ personale că în multe mănăstirĭ serviciul divin urméză a se oficià în limba moldovenéscă şi că rusesce nu se cântă decât: Gospodi pomilui (Dómne miluesce).

«Drept scusă pentru acéstă nesupunere, uniĭ Moldovenĭ ne-aŭ obiectat cum că poporul rural nu cunósce de loc limba rusă şi prin urmare nu înţelege serviciul divin oficiat în acéstă limbă. Noĭ afirmăm că nu numaĭ în fundul depărtat al Basarabieĭ, unde poporaţiunea a rĕmas compact românéscă, dar chiar la Chişineŭ am întîlnit ţĕranĭ Moldovenĭ carĭ nu sciaŭ un cuvînt rusesc. Acest fapt nu se póte explicà printr'o tendinţă separatistă, ci numaĭ şi numaĭ prin incapacitatea ţĕranuluĭ Moldovén de a învĕţà şi de a se desvoltà, precum şi prin caracterul seŭ neapropiabil. Orĭ-cum ar fi, acéstă necunoscinţă a limbeĭ slave nu trebue considerată ca o pedică la introducerea limbeĭ rusescĭ în bisericĭ. Dacă voim ca poporaţiunea rusă să nu se româniseze, dacă voim ca Basarabia să nu devie obiectul dorinţelor şi agitaţiunilor româno-file, ci din contră să se unéscă organicesce cu Rusia, atuncĭ trebue, prin mijlocul şcólelor, să ne grăbim a face ca măcar jumătate din ţĕraniĭ Moldovenĭ să devie Ruşĭ.

«Spre acéstă ţintă tocmaĭ tinde sistemul de învĕţămînt public, adoptat acum de ocârmuire.»

Aceste cuvinte ale unuĭ biurocrat cu vadă, ca d-l Batiuşcoff, dovedesc lămurit tendinţele guvernuluĭ rusesc faţă de poporul român din Basarabia. Cu tótă dorinţa ce are guvernul rus de a-l rusificà, cu tótă activitatea ce desfăşură în ultimiĭ anĭ, înmulţind şcólele bisericescĭ, un fapt de o mare gravitate pare menit a-ĭ zădărnicì lucrarea şi chiar a-l face să se opréscă pe povîrnişul pe care a apucat. Mulţumită introduceriĭ limbeĭ rusescĭ în biserică, s'a observat în Basarabia un indiferentism manifest pentru religiune. Biserica unde oficiază preotul rus rĕmâne deşartă şi mulţimea sectanţilor

cresce mereŭ. Românul din fire nu e aplicat spre schismă, cu tóte aceste, în judeţul Soroca se constată că şi ţĕranii Românĭ aŭ început a profesà religiunea *ştundistă*, un fel de protestantism.

Pentru a combate rĕspândirea printre poporaţiunea rurală a secteĭ ştundiste, eparchia întrebuinţéză douĕ mijlóce: acela al misionarilor, carĭ umblă prin sate şi fac predicĭ, şi acela al distribuiriĭ unor broşurĭ scrise în contra ştundeĭ. Nicĭ unul însă din aceste mijlóce n'aduce resultatele dorite; misionariĭ, vorbind limba rusă, nu sunt înţeleşĭ nicĭ de Românĭ, nicĭ de Rutenĭ, elementul dominant în ştundă, iar cărţile: «*Convorbitorul pravoslavnic*» (православный Собесѣдникъ) şi «*Lectura de duminecă*» (Воскресное чтеніе) nu se pot cetì de către poporaţiunea fără de carte

Diferite religiunĭ din Basarabia. — Cel puţin 7/8 din locuitoriĭ ţĕriĭ sunt de religiunea ortodoxă de Rĕsărit. Din acéstă poporaţiune însă Româniĭ posedă tradiţiunĭ şi credinţe locale — restul poporaţiuniĭ ortodoxe: Ruşĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, fiind elemente străine ţĕriĭ, carĭ n'aŭ nicĭ o legătură istorică cu Basarabia, n'aŭ asemenea tradiţiunĭ şi credinţe. După Ortodoxĭ, în întâiul rînd vin Evreiĭ, apoĭ Luteraniĭ saŭ Protestanţiĭ şi la urmă Rascolniciĭ, Catoliciĭ şi Armeniĭ.

După statistica ruséscă oficială, la 1858 (1) poporaţiunea Basarabieĭ se împărţià din punctul de vedere al religiuniĭ în următorul mod:

Ortodoxĭ	776.430	397.065	379.365	87%
Evreĭ	78.751	41.525	37.226	9%
Protestanţĭ	22 519	11.514	11.025	2 1/2%
Rascolnicĭ	6.483	3.401	3.082	1%
Catolicĭ	3.020	1.553	1.467	1/4 %
Armenĭ	2.606	1.334	1.274	1/4 %
Total	889.829	456.392	433.437	

Ceea ce arată că, la 1858, la o sută de locuitorĭ Ortodoxĭ, în Basarabia eraŭ 15 locuitorĭ de alte religiunĭ. Din procentul total al Ortodoxilor, 69 % erà Românĭ, restul se împărţià în Ruşĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ şi Sêrbĭ.

---

(1) Защукъ «Мат.» Бес. обл., p. 384.

Mănăstiera Șaba și linia Nistrului.

După o altă lucrare statistică ruséscă, la 1861—1862 totalul poporaţiunii Basarabiei erà de 1.003.035 locuitori de ambe sexe, din cari 615.926 Români, 183.793 Ruşi şi Ruteni, 95.923 Evrei, 56.116 Bulgari, 30.020 Germani, 12.995 Ţigani, 3.914 Poloni, 2.298 Armeni şi 1.956 Francesi. După religiune, acéstă poporaţiune se împărţià în modul următor: (1)

Ortodoxi	862.124
Evrei	87.837
Protestanţi	26.706
Rascolnici	7.196
Catolici	4.964
Armeni gregoriani	2.282
Mahometani	32
Total	1.003.035

Pentru anii 1890—1891 avem următórele date: Totalul poporaţiunii fiind 1.641.559 locuitori de ambe sexe, acest numĕr se imparte în statistica oficială în douĕ grupuri: grupul ortodox de 1.220.439 locuitori şi grupul neortodox de 421.120 locuitori, între cari intră şi rascolnicii. (2)

Grupul ortodox în 1891—1892, după némuri: Români 1.009.000 şi Ruşi, Ruteni, Bulgari şi Sêrbi 211.439.

Sectanţii. — După datele statistice oficiale rusesci, totalul sectanţilor (rascolnicilor), cari locuesc actualmente în Basarabia, e de 7.196. Acest numĕr e departe de a fi adevĕrat şi poporaţiunea rascolnicilor din Basarabia covîrşesce de sigur cel puţin de douĕ ori acest numĕr. Sectele principale cari compun poporaţiunea acésta sunt următórele:

Popovţi, sectă care tăgăduesce chirotonisirea bisericei ortodoxe oficiale, considerând-o falsificată de la Petru-cel-Mare; ei aŭ preoţi şi Episcopii lor admit cele şépte taine bisericesci, tăgăduesc însă resoluţiunile soborului al VI-lea, precum declară de falsificate tóte cărţile bisericesci corectate sub Mitropolitul Nicon.

Bez popovţii admit numai douĕ taine: botezul şi spovedania, pe cari nu le primesc din mâna archiereilor şi preoţilor

(1) Кишнев. Епарх. Вѣдомости. 1801, No. 22, p. 172—715.

(2) Земское бюро Бес. статистики.

chirotonisiţĭ, ci de la enoriaşĭ aleşĭ de sectanţĭ. Eĭ n'aŭ cler de loc.

Duhoborţiĭ saŭ creştinĭ de suflet, cum îşĭ ḑic eĭ, cred în Dumneḑeŭ-cuvîntul, care există în sufletul fie-căruĭ om: revelaţiunea externă, tainele bisericescĭ, ritualul bisericesc, dogmele şi rugăciunile le tăgăduesc, considerându-le pe tóte ca fetişism.

Molocaniĭ şi-aŭ luat acest nume din cuvîntul rusesc moloco (lapte), pe care-l întrebuinţéză în ḑile de post. Aceştĭ sectanţĭ tăgăduesc resoluţiunile sobórelor şi nu admit decât Biblia. Tainele bisericescĭ le admit numaĭ spiritual. Serviciul divin, ritul, semnul crucii, îngenuchiarea, rugăciunea şi chiar biserica ca edificiŭ pentru rugăciunĭ nu sunt primite de eĭ. Eĭ nu cred în sfinţĭ, icóne, sfinte móşte, declarându-le *idolĭ*. Molocaniĭ s'aŭ stabilit în Basarabia pe la 1811.

Ştundiştiĭ sunt o sectă care întru cât-va se apropie de *protestantism* cu tendinţe fórte pronunţate către un socialism utopic. Eĭ tăgăduiesc ierarchia bisericéscă şi nu admit din cărţile bisericescĭ decât Noul şi Vechiul Testament, pe carĭ le cetesc în adunările lor intime. Ştunda în Basarabia s'a rĕspândit de către argaţiĭ coloniştilor Germanĭ, de la carĭ aŭ şi împrumutat eĭ multe obiceiurĭ germane. Ceĭ dîntâĭ ştundiştĭ în Basarabia aŭ fost nisce Rutenĭ, apoĭ secta a reuşit să-şĭ facă prozeliţĭ şi printre Românĭ. Ştundiştiĭ interḑic proseliţilor lor de a prestà jurămînt în numele luĭ Dumneḑeŭ, de a intrà în armată, ca şi menoniţiĭ. Isus Christos, propagă ştundiştiĭ, a suferit pentru întréga omenire, decĭ iubirea sa pentru diferitele némurĭ a fost de o potrivă, de aceea şi bucuriile lumescĭ trebue să fie de o potrivă ale tuturora. «Cu sudórea feţeĭ să mănâncĭ pânea ta», decĭ numaĭ cel care muncesce ogorul sĕŭ are drept să fie stăpân pe el. Pămîntul, petrele, apa, animalele, sunt operele luĭ Dumneḑeŭ şi prin urmare ómeniĭ pe nedrept fac din aceste bunurĭ proprietatea exclusivă a unora. Secta ştundiştilor interḑice credincioşilor sĕĭ întrebuinţarea bĕuturilor spirtóse; eĭ duc o viéţă sobră, sunt în general gospodarĭ bunĭ, plătesc impositele, şi birurile fórte regulat şi se ajută reciproc în cas de nevoe.

Prigunii (vedenţi) e o sectă quakeriană, care s'a rĕspândit în Basarabia pe la 1836, de un óre-care Lukian Petroff, ve-

nit din Moldova. Acest Rus, trecênd Prutul, a declarat că el este Christos scoborît din cer și a ales pe doĭ Rușĭ, din carĭ pe unul l'a numit Sf. Ilie și pe cel-lalt Enoch. Pe urmă întocmì o sectă rustică, care crede în pogorîrea Sfîntuluĭ Duh în sufletul celor adunațĭ pentru a-l primì. Serviciul divin, oficiat de proorocii secteĭ, constă în cântece religióse și danțurĭ; de acì și numele secteĭ: prigunĭ (săltătorĭ).

Chlîstî saŭ ómeniĭ luĭ Dumnedeŭ sunt panteiștĭ creștinĭ. Dumnedeŭ, pentru a se individualisà, dic proseliții acestĕ secte, se incorporéză din când în când în Fiul saŭ Sfîntul Duh și se scobóră pe pămînt pentru a mântuì lumea cădută în păcate. Asemenea incorporărĭ s'aŭ făcut de multe orĭ. Evanghelia ne păstréză una din aceste incorporărĭ. In dilele nóstre Christos se incorporéză într'un om, pe care-l face să devie martir. Chlîstî sunt contra căsnicieĭ și propagă proseliților lor «a nu se căsătorì, iar aceĭ ce se căsătoresc să trăiască cu femeia sa ca și cum ar fi soră; ceĭ necăsătorițĭ rĕmânețĭ becherĭ, ceĭ căsătorițĭ desfacețĭ căsătoria». Adunațĭ pentru rugăciune, Chlîstî se învîrtesc până ce amețesc; atuncĭ, într'un fel de extas, încep a proorocì.

Scapeții (castrațĭ) sunt o ramură a secteĭ Chlîstî, carĭ s'aŭ despărțit de tulpină pentru că nu admit reîntruparea perpetuă luĭ Dumnedeŭ. Eĭ dic că Mântuitorul numaĭ de două orĭ a făgăduit să vie pe pămînt, odată sub înfățișarea unuĭ modest și umilit osîndit, care a și fost răstignit de Evreĭ, și a doua óră încunjurat de aureola glorieĭ; ultima dată s'a întrupat Christos în persóna unuĭ Muscal, anume Selivanoff, care a întocmit pe pămînt religiunea scapeților.— Selivanoff, dic eĭ, erà născut fără păcat, avênd de mamă pe Impĕrătésa Elisabeta, fiica Impĕratuluĭ Petru-cel-Mare. El s'a urcat apoĭ pe tron sub numele de Petru III, dar a fost detronat de dușmaniĭ sĕĭ și acum trăesce ascuns. Va venì însă diua când Selivanoff va apăré din noŭ și, chemând la sine pe toțĭ scapeții, va mântuì lumea. Proseliții acesteĭ secte se castréză în două modurĭ: întâiul mod, care constă în stîrpirea testiculelor, se numesce «pecetea mică a Sfîntuluĭ Duh»; al doilea mod, care constă în stîrpirea testiculelor și a penisuluĭ, se numesce «pecetea mare».

Strannichiĭ saŭ beguniĭ sunt o sectă fórte mistică, care crede că, pentru mântuire, omul e dator pe pămînt a se le-

pĕdà de tóte cele lumescĭ şi a devenì un călĕtor pribég. Eĭ consideră de mare păcat a se înscrie în rolurile de percepţiune, a plătì bir, a avé paşaport etc. Părăsind comuna natală, begunul îşĭ ieà un nume fals, sub care-şĭ ascunde individualitatea legală, trăind în pădurĭ, pe la prisăcĭ stâne, saŭ chiar prin sate, la alţĭ ţĕranĭ cu carĭ simpatiséză. Begunul odată prins ca vagabond declară autorităţilor că nu scie unde s'a născut şi carĭ sunt părinţiĭ sĕĭ, că nu recunósce autoritatea ca legală, ci ca unéltă a luĭ Antichrist. Beguniĭ négă căsătoria şi cer de la proseliţiĭ lor abstinenţa.

Tóte aceste secte nu îmbrăţişéză în Basarabia decât poporaţiunea rusă, Româniĭ numaĭ pe icĭ pe colea aŭ îmbrăţişat protestantismul ştundist; causa nereuşiteĭ acestor secte printre Românĭ e invederat tenacitatea, cu care Românul de secole ţine la limba şi religiunea părinţilor sĕĭ, rugându-se luĭ Dumneḑeŭ în limba sa, iar nu în cea ruséscă.

Ştundismul printre Româniĭ din Basarabia s'a rĕspândit prin Societatea evangelică Britanică, care a introdus în Basarabia un numĕr óre-care de evangheliĭ românescĭ. La Soroca aceste evangheliĭ se păstréză ascunse cu mare pază de către proseliţiĭ ştundiştĭ, carĭ ḑic că aceste evangheliĭ sunt singurele adevĕrate, cele-lalte fiind tipărite greşit.

Catoliciĭ în Basarabia posedă patru bisericĭ şi anume: la Chişineŭ, Hotin, Bălţĭ şi Bender.

Fie-care din aceste bisericĭ are câte un preot. Posiţiunea socială a acestor preoţĭ e fórte dificilă, din causa intoleranţeĭ religióse, care este trăsura caracteristică a guvernuluĭ rusesc.

Protestanţiĭ aŭ în Basarabia şése bisericĭ, din carĭ una la Chişinĕŭ şi 5 prin satele germane; afară de acestea maĭ există şi 18 capele saŭ case de rugăciune.

Preoţiĭ protestanţĭ, în numĕr de 17, sunt retribuiţĭ de comunităţile enoriaşilor şi ceĭ din coloniile germane primesc léfă anuală de 400 ruble, avênd fie-care casă (presbiteriŭ) cu grădină şi cevà pămînt de arătură.

Armeniĭ-Gregorianĭ aŭ în Basarabia un archiereŭ al lor, dar bisericile sunt ierarchicesce pendinte de eparchia de Theodosia, din Crimea.

Numĕrul cleruluĭ armén din Basarabia în momentul de faţă se urcă la 83 persóne. Bisericile armene sunt 4 la numĕr, şi anume: la Chişineŭ, Akkerman, Hotin şi Orheiŭ.

Evreiĭ din Basarabia sunt toţĭ de religiunea mosaică orientală şi evreimea spaniolă n'are acolo nicĭ o biserică.

După ultimele date statistice, fórte necomplete, din causa încăpĕţinăriĭ Evreilor de a nu rĕspunde adevĕrul la întrebările funţionarilor însărcinaţĭ cu recensemîntul, în Basarabia există 531 rabinĭ titraţĭ, carĭ sunt distribuiţĭ pe la 17 sinagoge şi 103 capele saŭ case de rugăciunĭ.

După ultimul recensemînt din aniĭ 1891—1892, Evreiĭ locuesc:

		Bărbaţĭ	Femeĭ
In judeţul	Hotin	10.005—	10.302
»	Soroca	7.238—	6.586
»	Orheiŭ	3.772—	4.316
»	Chişineŭ	11.272—	8.057
»	Bălţĭ	4.986—	4.328
»	Bender	2.896—	2.244
»	Akkerman	2.911 -	2.258
»	Ismail	1.600—	905
	Total	43.126—	38.126

Cifra totală decĭ a poporaţiuniĭ Evreilor din Basarabia, după datele culese cu ajutorul rabinilor, este de 81.252 locuitorĭ.

Firesce că acéstă cifră nu corespunde de loc adevĕrateĭ stărĭ de lucrurĭ şi, după părerea ómenilor competenţĭ, adevĕratul numĕr al Evreilor din Basarabia întrece cel puţin 200.000 de suflete.

Clerul ortodox. — Clerul mirén al bisericeĭ ortodoxe de Rĕsărit, împreună cu familiile membrilor sĕĭ, cu călugăriĭ şi călugăriţele, după statistica eparchială a consistoriuluĭ din Chişineŭ, se urcă la cifra de 8.112 inşĭ. In acest numĕr intră:

Preoţĭ	1.590
Paracliserĭ	2.388
Copiĭ de sex masculin	4.131
Călugărĭ	405
Călugăriţe	213

Toţĭ aceştia, după legile rusescĭ, compun o clasă de ómenĭ, numită *clasa duhovnicéscă*, care posedă drepturile sale

speciale în ceea ce privesce impositele și serviciul militar. Clerul ortodox în Basarabia nu este retribuit de stat și trăesce din ofrandele credincioșilor; numaĭ clerul pendinte de 18 bisericĭ din eparchia Chișineuluĭ primesce léfă din un fond special, numit «Fondul de ajutóre». Acest fond retribuesce 12 bisericĭ cu un ajutor anual de 25 ruble 70 kop. de fie-care biserică, și 6 bisericĭ cu un ajutor anual de câte 114 ruble 20 kop. Sumă maĭ mult decât modică! (1) In general însă, preoțimea în Basarabia trăesce din ofrandele enoriașilor și-șĭ agonisesce viéța prin munca agricolă.

După obiceiul consacrat și admis de legea specială ruséscă pentru Basarabia, fie-care biserică posedă 33 fălcĭ de pămînt saŭ din partea proprietaruluĭ de moșie saŭ din partea comuneĭ.

Acest pămînt îl lucréză prin clacă țĕraniĭ enoriașĭ. Până în aniĭ din urmă, preoțiĭ din Basarabia se recrutaŭ din sînul claseĭ duhovnicescĭ indigene și, ca Românĭ de sânge, aveaŭ legăturĭ strînse cu poporațiunea.

Aceștĭ preoțĭ de mir, deși lipsițĭ de cultură, se bucuraŭ de iubirea enoriașilor, carĭ adese-orĭ alergaŭ la eĭ pentru sfat la vre-o nevoe saŭ nenorocire. Portul obicĭnuit al unuĭ ast-fel de preot se deosebià puțin de portul țĕranuluĭ, viéța sa se petreceà între munca câmpuluĭ și leturghie.

Guvernul rus începù de la 1859 să se îngrijéscă de starea bisericeĭ din Basarabia; privind biserica ortodoxă de Rĕsărit ca o armă puternică de rusificare, guvernul rus, înainte de tóte, a hotărît să-șĭ formeze din clerul mirén o armată de agențĭ panrusescĭ, rĕspândițĭ prin sate. Pentru acest scop în primul rînd erà să serve drept pepinieră seminariul din Chișineŭ, precum și școla duhovnicéscă primară din același oraș.

Seminariul din Chișinĕŭ se află stabilit chiar în palatul Mitropolieĭ. In acest seminariŭ nu se primesc decât copiiĭ clericilor. Iată mișcarea elevilor din acest seminariŭ pentru ḑece anĭ din trecut:

---

(1) Епар. Вѣд. Киш., 1891, No. 7.

	Profesorĭ	Elevĭ	Absolvenţĭ.	Trecuţĭ la Acad. din Kiew.
1850	13	121	47	1
1851	13	128		
1852	13	127	28	1
1853	14	175		
1854	13	169	39	1
1855	13	184		
1856	13	177	41	1
1857	12	170		
1858	12	158	38	1
1859	12	187		

Următórea tabelă arată mişcarea elevilor din seminariŭ pentru ḑece anĭ din urmă:

	Profesorĭ	Elevĭ	Absolvenţĭ	Trecuţĭ la Acad. din Kiew
1885	14	175	53	2
1886	15	182		
1887	15	190	67	1
1888	15	201		
1889	16	183	85	3
1890	16	197		
1891	16	175	93	1
1892	16	193		
1893	15	192	63	1
1894	15	172		
1895	15	187	63	1

Invĕţămîntul în seminariul din Chişineŭ se predă în limba rusă, iar în limba română este oprit a se predà. Cursul întreg se desparte în treĭ categoriĭ:

Inferior . . . . Litere.
Secundar . . . . Filosofie
Superior . . . . Teologie

Fie-care categorie îmbrăţişéză studiĭ de doĭ anĭ. Eleviĭ din seminariŭ se despart în internĭ, în numĕr de 60, şi externĭ. Pentru întreţinerea internilor statul cheltuesce derisoria sumă de 48 ruble 60 kop. pe an pentru fie-care băiat. Din

acéstă causă hrana şi întreţinerea seminariştilor este fórte miserabilă. Personalul corpuluĭ didactic se recrutéză din absolvenţiĭ Academieĭ duhovnicescĭ şi printre profesoriĭ seminariuluĭ din Chişineŭ sunt ómenĭ cu erudiţiune teologică solidă.

Şcóla duhovnicéscă din Chişineŭ este condusă de rectorul seminariuluĭ.

Acéstă şcólă are treĭ divisiunĭ: *inferióră, secundară* şi *superióră*. Afară de aceste treĭ divisiunĭ, maĭ există şi douĕ sub-divisiunĭ: cea *preparatóre* şi *paraclisieră*.

Invĕţămîutul în fie-care divisiune duréză doĭ anĭ. In anul 1895—96 în şcóla duhovnicéscă eraŭ 160 elevĭ internĭ şi 149 semi-internĭ. Pentru întreţinerea unuĭ intern guvernul rus cheltuesce anual 28 ruble 56 kopeicĭ; pentru un semi-intern 14 ruble 28 kopeicĭ.

In budgetul instrucţiuniĭ publice seminariul din Chişineŭ costă statuluĭ anual suma de 14.965 ruble 85 kop.; în acéstă sumă intră şi întreţinerea şcóleĭ duhovnicescĭ. Salariul profesorilor de la seminariŭ şi de la şcóla duhovnicéscă în budgetul pentru anul 1895—96 este arătat de 7.325 ruble 35 kop., ceea ce vine în termin mediŭ 350—400 ruble salariŭ anual fie-căruĭ profesor de teologie.

Cu aceste 400 ruble de salariŭ pe an un absolvent al Academieĭ duhovnicescĭ este silit să-şĭ susţie familia şi să trăiască ca un om cult, lucru aprópe imposibil, dacă n'ar există pentru aceştĭ profesorĭ lecţiunile particulare.

II.

ÎNVĔŢĂMÎNTUL PUBLIC.

Când, după iniţiativa P. S. Mitropolituluĭ Gavril s'a înfiinţat la 1813 seminariul din Chişineŭ, atuncĭ, într'un mod provisoriŭ, s'a admis ca în acest seminariŭ să se priméscă elevĭ nu numaí copiiĭ clericilor, ci şi copiiĭ laicilor. Cu tótă permisiunea dată, în aniĭ dintâĭ seminariul din Chişineŭ cu mare greutate a adunat în zidirile sale vre-o sută copiĭ. «Şi aceĭ copiĭ, se scrie într'un manuscript de pe acele timpurĭ, aŭ fost luaţĭ cu sila de la Moldovenĭ.»

Seminariul deschis de Mitropolitul Gavril aveà pe atuncĭ şi propria sa tipografie, în care se tipăriaŭ câte-va cărţĭ şcolare şi religióse atât în limba rusă, cât şi în limba română, precum şi predarea unor obiecte în acea limbă a fost permisă de guvernul rusesc numaĭ şi numaĭ mulţumită insistenţeĭ Mitropolituluĭ Gavril, care, pe cât erà în puterea sa, îşĭ apĕrà naţiunea cotropită de străinĭ. Acéstă solicitudine pentru limba română, istoricul oficios rus al Basarabieĭ d-l Batiuşcoff nu o iartă Mitropolituluĭ Gavril şi-l dojenesce în fantastica sa scriere despre Basarabia.

După grija ce aveà guvernul rus chiar de la 1812 de a-şĭ formà prin educaţiune un cler special menit a rusificà Basarabia, o altă grijă a luĭ şi tot aşà de mare a fost rusificarea boerimiĭ pămîntene din acéstă ţéră. La început guvernul rus a deschis la Chişineŭ o şcólă primară cu 1 clasă, inaugurată la 1822; o altă şcólă primară s'a deschis la Bălţĭ în 1824; apoĭ la 1827 una la Hotin şi alta la Bender; la 1822 câte o şcólă primară cu 3 clase la Hotin, Bălţĭ, Bender şi Akkerman şi una cu 3 clase la Chişineŭ. La 1831, mulţumită iniţiativeĭ particulare, s'a deschis la Chişineŭ o bibliotecă publică. In acelaşĭ an societatea armenéscă a fondat cu propria sa specie o şcólă armenéscă la Akkerman. La 1833, în ḑiua de 12 Septembre, s'a deschis primul liceŭ cu 7 clase la Chişineŭ. In programul acestuĭ liceŭ se prevedeà şi studiul limbeĭ române, care obiect a şi fost predat de către d-l Donicĭ, un profesor erudit şi iubit de eleviĭ sĕĭ. Studiul limbeĭ române a fost însă în curînd declarat de facultativ, iar la 1873 acest obiect s'a desfiinţat definitiv. La 1835, pendinte de acest liceŭ s'a deschis şi un internat pentru copiiĭ boerimiĭ locale, sub numele de *pensionul nobilimiĭ;* tot în acelaşĭ an s'a maĭ înfiinţat şi o şcólă pentru copiiĭ funcţionarilor inferiorĭ. S'a maĭ deschis încă în acel an un asil pentru copiiĭ orfanĭ, fondat de mareşalul nobilimiĭ d-l Gheorghe Balş.

La 1839 s'a deschis o şcólă primară la Akkerman, iar la Chişineŭ o şcólă a comunităţiĭ evreescĭ. Apoĭ la 1843 guvernul înfiinţă şcóle lancastriene rusescĭ la Orheiŭ, Soroca şi Cahul, şi Generalul Feodoroff, guvernatorul Basarabieĭ de pe atuncĭ, dădù autorisaţiune directórelor Rizeau să deschidă la Chişineŭ un pensionat de fete, subvenţionat de stat până la 1870.

Pentru poporaţiunea de jos şi maĭ cu sémă pentru ţĕrănime în aceştĭ anĭ guvernul rusesc n'a făcut nimic în ceea ce privesce învĕţămîntul, mărginindu-şĭ activitatea numaĭ şi numaĭ în cercul şcólelor duhovnicescĭ, despre carĭ s'a vorbit maĭ sus. Pe la 1836, uniĭ preoţĭ sătescĭ, zeloşí de a se recomendà autorităţilor rusescĭ, deschiseră câte-va şcóle bisericescĭ: aşà se deschise o şcólă ruséscă în satul Bacioĭ din judeţul Chişineŭ, la 1842 alte 8 şcóle rurale s'aŭ înfiinţat de preoţĭ în satele Rezenĭ, Merenĭ, Volcineţu şi Nisporenĭ din jud. Chişineuluĭ, în satul Folescĭ din jud. Iaşĭ, la Maşcauţĭ, Hârtopul-Mare şi Peresecina din jud. Orheiŭ; iar la 1843 o şcólă rurală la Milescĭ, în satul Mamaliga din jud. Hotin, la 1844 o şcólă pe lângă catedrala din Chişineŭ şi la 1847 alta în satul Vărzărescĭ din jud. Chişineŭ.

Bulgariĭ şi Germaniĭ, în coloniile lor, îndată ce se aşezaŭ în Basarabia, aveaŭ laudabila grijă de a deschide câte o şcólă naţională. După datele statistice şcolare din aceştĭ anĭ, reese că în Basarabia aŭ urmat pe la 1847 la şcólele statuluĭ şi la cele particulare peste 3.102 copiĭ; din aceeaşĭ sorginte aflăm că la 1857 poporaţiunea şcolară erà dejà de 11.037 copiĭ.

La 1858—59 starea învĕţămîntuluĭ public în Basarabia după dările de sémă oficiale ni se înfăţişéză în următorul mod:

Şcólele publice în aniĭ 1858—59.

	No. şcólelor	Profesorĭ Bărbaţĭ	Profesorĭ Femeĭ	Elev Băeţĭ	Elev Fete
I. Licee clasice cu internat	2	31	--	342	--
II. Şcóle primare urbane de 3 clase .	7	54	—	573	—
III. Şcóle primare de 2 clase :					
a) lancastriene	9	13	—	421	—
b) rurale	2	4	--	58	—
IV. Şcóle evreescĭ de stat de gradul I	4	14	—	129	—
» » » » II	1	5	--	43	—
Şcóle particulare	7	3	10	66	184

Acéstă tabelă ne arată în tótă goliciunea sa starea fórte rea a învĕţămîntuluĭ public în aniĭ 1858—59.

Trecênd la starea învĕţămîntuluĭ public din ḑilele nóstre, găsim că în anul şcolar 1889 Basarabia posedà următorul numĕr de şcóle:

Şcólele publice în anul 1889.

Şcóle secundare	13
» rurale	398
» urbane şi altele	258

In aceste şcóle aŭ urmat studiile 29.855 băeţĭ şi 9.320 fete. Budgetul Instrucţiuniĭ publice pe anul 1889 a fost pentru oraşe de 109.284 ruble, pentru sate de 286.568 ruble. Din acéstă sumă, statul cheltuesce 72.446 ruble, comunele urbane 60.643 ruble, comunele rurale 227.459 ruble şi Zemstvo 6.041. Aşà dar rusificarea Basarabieĭ prin ajutorul şcólelor se face propriŭ ḑis cu cheltuiala poporuluĭ Român.

Şcólele secundare din Basarabia, în numĕr de 13, sunt următórele: la Chişineŭ 2 licee clasice de băeţĭ, 1 gimnasiŭ real, 1 gimnasiŭ cu şése clase pentru fete; la Bolgrad: 1 liceŭ de băeţĭ(1) şi 1 gimnasiŭ de fete; la Akkerman: 1 pro-gimnasiŭ de fete şi 1 pro-gimnasiŭ de băeţĭ; la Ismail: 1 pro-gimnasiŭ de băeţĭ şi 1 de fete; la Bender: 1 pro-gimnasiŭ (2) de fete şi 1 seminariŭ normal la Bairamcea.

In aniĭ 1889—90 poporaţiunea şcolară, după dările de sémă oficiale, a fost de 38.301 copiĭ, carĭ urmaŭ studiile la 596 şcóle, din carĭ 101 chederĭ evreescĭ.

O maĭ mare înmulţire a şcólelor într'un viitor apropiat e absolut imposibilă, din causa lipseĭ mijlócelor; aşà dar, luând de normă cifra şcólelor din anul 1889—90, vom ḑice că în Basarabia există în momentul de faţă câte o şcólă pentru $3^1/_2$ comune.(3) Numĕrul copiilor ce aŭ urmat la şcólă, comparativ cu poporaţiunea ţĕriĭ, care la 1891 erà de 1.548.470 locuitorĭ, este deci următorul:

(1) Acest liceŭ, bulgăresc sub dominaţiunea română, a fost transformat în 1879 în liceŭ rusesc şi predarea obiectelor se face aḑĭ acolo în rusesce.

(2) Basarabia, Calendar 1891.

(3) Basarabia are 1413 comune urbane şi rurale.

In judeţul	Chişineuluĭ	1 elev	la 47	locuitorĭ.
»	Bender	»	» 45	»
»	Orheiŭ	»	» 63	»
»	Bălţĭ	»	» 102	»
»	Soroca	»	» 100	»
»	Hotin	»	» 78	»
»	Ismail	»	» 25	»
»	Akkerman	»	» 12	»

Aceste cifre ne arată că în judeţele unde poporaţiunea este aprópe numaĭ românéscă, precum judeţele de la nordul Basarabieĭ: Hotin, Soroca, Bălţĭ, procentul copiilor ce urméză la şcólele statuluĭ e fórte mic, în timp ce în judeţele cu o poporaţiune parte rusécă, parte germană (Akkerman), procentul copiilor carĭ frecuentéză şcólele publice este maĭ mare.

In ceea ce privesce judeţul Akkerman apoĭ, acolo copiiĭ coloniştilor Germanĭ maĭ cu sémă merg cu plăcere la şcólele publice, de óre-ce, după o disposiţiune specială, în acele şcóle se predă şi limba germană. Firesce că, dacă guvernul rus ar fi tot atât de bine-voitor pentru limba nóstră, poporaţiunea română a Basarabieĭ n'ar fi duşmană atât de mult a şcólelor publice rusescĭ.

Comparativ cu poporaţiunea Basarabieĭ, vine câte un elev de şcólă la 40 locuitorĭ, dacă vom luà de basă numĕrul elevilor din anul şcolar 1891.

Cheltuiala anuală pentru un elev în oraşe, după spusele statisticeĭ oficiale, este de 26 ruble 73 kopeicĭ; iar pentru un elev de sat, de 9 ruble 39 kop. In general, costul anual al învĕţămîntuluĭ unuĭ elev în şcólele publice din Basarabia e de 11 ruble 71 kop.

Numĕrul copiilor, carĭ frecuentéză şcólele statuluĭ, comparativ cu numĕrul total al copiilor în vîrstă de a merge la şcólă, după datele statisticeĭ oficiale dovedesce că nicĭ jumătate din aceştĭ copiĭ nu urméză la şcólele statuluĭ.

In anul şcolar 1890—91 şcólele publice aŭ fost în numĕr de 398, iar şcóle pendinte de eparchie şi particulare 108, decĭ în total 501 şcóle, în carĭ aŭ urmat 30.610 băeţĭ şi 7766 fete. (1)

(1) Бессарабія, Батюшковъ, p. 176.

Ambele licee clasice din Chişineŭ, precum şi cel din Bolgrad, aŭ fie-care câte şépte clase liceale. Programul acestor licee este cu desăvîrşire analog programuluĭ liceelor nóstre. Fie-care liceŭ posedă un personal didactic compus din 23 profesorĭ şi 8 pedagogĭ.

Din dările de sémă ale acestor licee vedem că, în cursul ultimuluĭ deceniŭ (1885—1895), în două licee din Chişineŭ aŭ intrat 1.827 elevĭ, carĭ, după clasele sociale din carĭ fac parte, se împart ast-fel:

Copiĭ de nobilĭ şi de funcţionarĭ . . .	982
» » comercianţĭ	405
» » alte clase	40
» » orăşenĭ (mesciane)	400

Din acest numĕr, 10% sunt copiĭ de Evreĭ, carĭ, după o lege specială ruséscă, nu pot fi primiţĭ în liceŭ decât 10% din totalul poporaţiuniĭ şcóleĭ. O altă lege specială privitóre la admiterea elevilor în licee cere elevuluĭ, pentru a fi admis, un certificat prin care se dovedesce că părinţiĭ sĕĭ posedă mijlóce suficiente pentru a-l lăsà să urmeze şcólele secundare, asemenea şi un certificat de bună purtare politică a părinţilor.

In ceĭ ḑece anĭ din urmă aŭ eşit din şcólele statuluĭ:

Elevĭ carĭ aŭ isprăvit studiile . . .	307
» » n'aŭ » »	806
» » aŭ părăsit şcóla	704

Eleviĭ carĭ aŭ isprăvit vre-una din şcólele secundare în acest timp sunt:

Copiĭ de nobilĭ şi funcţionarĭ . .	204
» » comercianţĭ	20
» » orăşenĭ	60
» din alte clase.	23

Liceaniĭ, aprópe toţĭ, după examenul de maturitate îşĭ urméză studiile în şcólele superióre din Rusia, însă cea maĭ mare parte dintr'înşiĭ se înscriŭ la diferitele facultăţĭ ale Universităţiĭ din Odesa.

Invĕţămîntul secundar nu e gratuit în Basarabia, ci fie-care elev plătesce statuluĭ anual 25 ruble. Taxele de înscriere la Universitate sunt de 100 ruble anual.

Şcólele secundare sunt în Basarabia o armă puternică, cu ajutorul căreia guvernul rusifică într'un mod constant pătura cultă a poporaţiuniĭ indigene: Românĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, chiar Evreĭ; singurul element recalcitrant în acéstă privinţă sunt copiiĭ Polonĭ, carĭ, mulţumită educaţiuniĭ patriotice cas-nice, trecênd prin şcólele rusescĭ, îşĭ păstréză intactă iubirea pentru nenorocita lor patrie; de aceea chiar eleviĭ licealĭ Poloní din Basarabia sunt maĭ toţĭ rĕŭ notaţĭ de direcţiu-nea şcolară şi procentul lor e fórte mic.

Treĭ felurĭ de şcóle inferióre există în Basarabia: şcóle de judeţ (uiesdnie) cu treĭ clase. Programul acestor şcóle e analog programuluĭ şcólelor urbane cu patru clase de la noĭ. In aceste şcóle învaţă copiiĭ orăşenilor, aĭ funcţionarilor in-feriorĭ de stat şi un mic numĕr de copiĭ de nobilĭ.

In şcólele numite *prihodskie* sunt douĕ clase, iar în cele poporale (norodni) o singură clasă.

In aceste şcóle se caută a se desvoltà simţul religios şi patriotic la copiĭ. In vederea acestuĭ scop sunt aşezate tóte regulamentele şcolare. Studiul religiuniĭ e fórte desvoltat, cân-tul bisericesc e obligatoriŭ. In ḑilele de sĕrbătorĭ şi Dumi-neca atâta şcolariĭ cât şi profesoriĭ sunt obligaţĭ a asistà la serviciul divin, corul şcolar e dator a cântà la biserică, iar eleviĭ a cetì Sf. Scriptură în cărţĭ bisericescĭ scrise cu chi-rilice vechĭ. Spovedania şi împărtăşania anuală sunt obligatoriĭ pentru elevĭ şi profesorĭ. După isprăvirea lecţiunilor fie-căreĭ ḑile, eleviĭ cântă imnul naţional rusesc: «Boje Ţarea hrani». Afară de partea religiósă a învĕţămîntuluĭ primar, profeso-riĭ maĭ predaŭ istoria Imperiuluĭ Rus, alegênd în special acele legende în carĭ se povestesce despre nemărginita cre-dinţă a poporuluĭ rus către Ţar.

Pentru a desvoltà şi întărì în inimile copiilor acéstă cre-dinţă, Ministeriul Instrucţiuniĭ distribue elevilor cărţĭ de ce-tire, anume scrise în acest scop, pe carĭ eleviĭ sunt datorĭ să le cetéscă acasă. Afară de acestea, în programul şcolar al Basarabieĭ s'a introdus în anul 1876 şi gimnastica mi-litară, care e obligatorie.

Cu tótă străşnicia regulamentuluĭ şcólelor primare, fie cele

judeţene, fie cele poporale, scopul lor rusificator nu e ajuns de guvern, căcĭ influenţa acestor şcóle primare rusescĭ asupra poporaţiuniĭ neruse, Românĭ şi alte naţionalităţĭ, e fórte mică. Acest lucru îşĭ găsesce explicaţiunea, nu în faptul că activitatea pedagogică ar fi slabă, ci în acela că copiiĭ în vîrstă fragedă sunt direct supuşĭ mediuluĭ de familie în care trăesc, aşà că şcóla, unde tóte se învaţă într'o limbă străină lor, rĕmâne cu desăvîrşire străină de dînşiĭ. Copilul, vorbind acasă limba părintéscă: Română, Bulgară, Ruténă, Evreiască etc., limba rusă oficială rĕmâne pentru el o limbă de şcólă, în care sunt scrise cărţile sale didactice, nu tocmaĭ plăcute luĭ.

In timpul din urmă, anume la 1892, Ministeriul Rus al Instrucţiuniĭ se preocupă cu mare insistenţă a lărgì instrucţiunea publică în Basarabia. În acest scop s'a alcătuit dejà un vast proiect privitor la deschiderea unuĭ numĕr de şcóle nouĕ în Basarabia, pentru care statul va ridicà edificiĭ şi pe carĭ le va înzestrà cu material didactic şi mijlóce de întreţinere.

«*Proiectul acesta,* scrie d-l Batiuşcoff în cartea sa «Descrierea Basarabieĭ» (1), *este ast-fel alcătuit în cât se póte sperà că generaţiunea tînĕră moldovenéscă din Basarabia se va educà în spiritul pur rusesc şi organicesce se va contopì cu patria nóstră comună, Rusia.*»

Afară de şcólele duhovnicescĭ, bisericescĭ şi publice, despre carĭ am vorbit maĭ sus, maĭ există în Basarabia şi alte şcóle particulare. Despre aceste şcóle, supuse direct supravegheriĭ Ministeriuluĭ Instrucţiuniĭ, putem spune că ele jócă un rol cu totul secundar în instrucţiunea publică a Basarabieĭ. Diplomele acestor şcóle n'aŭ absolut nicĭ un drept recunoscut de stat, aşà că, pentru intrarea în şcólele statuluĭ saŭ pentru obţinerea diplomeĭ de bacalaureat, certificatul şcólelor particulare este considerat ca nul. Eleviĭ acestor şcóle, avênd dreptul a se presentà la examen la şcólele statuluĭ, n'aŭ nevoe, după lege, de a aduce vre-un certificat prin care să se constate că aŭ urmat într'un mod treptat studiile lor.

Şcólele particulare din Basarabia sunt:

Şcóla de orfanì din Chişineŭ, deschisă la 1858 prin ofrande particulare. Acì învaţă copiiĭ orfanĭ de la 9—12 anĭ.

Asilul de copiĭ Gheorghe Balş înfiinţat la 1845 la Chi-

(1) Batiuşcoff, *Basarabia*, 1892, p. 116.

şineŭ de mareşalul nobilimiĭ din Basarabia Gheorghe Balş. Directóră a asiluluĭ, prin decret împĕrătesc, a fost numită Caterina Rosetti Rosnovanu (născută Principesă Ghica). După mórtea luĭ Balş, averea sa fiind mult sdruncinată de datoriĭ, moştenitoriĭ n'avură de unde să plătéscă darul făcut asiluluĭ de rĕposatul lor părinte ; de aceea şcóla a fost închisă, şi numaĭ la 1858 redeschisă, mulţumită stăruinţeĭ vice-guvernatoruluĭ Basarabieĭ Ciricoviciĭ. De la înfiinţarea *Asiluluĭ Gheorghe Balş* şi până acum (1845-1890) s'aŭ succedat 618 copiĭ, din carĭ 500 băeţĭ şi 118 fete.

Afară de aceste două şcóle, maĭ există în Basarabia 23 şcóle particulare, din carĭ la Chişineŭ 7, la Atachi 1, la Hotin 1, la Akkerman 2, la Ismail 2, la Renĭ 1, la Bălţĭ 2, la Bender 3, la Soroca 2, la Dubasarĭ 2.

Şcóle evreescĭ în Basarabia sunt de două felurĭ: Unele în numĕr de 5, ḑise *şcóle de stat*, sunt întreţinute din impositul ce se percepe din vînḑarea lumînărilor pe la sinagoge. Asemenea şcóle sunt la Chişineŭ 2, la Hotin, Bălţĭ şi Bricenĭ câte una. Al doilea tip de şcólă evreiască sunt *Chedarî* saŭ *Chedarimi*, întreţinute de particularĭ. Acestea sunt în numĕr de 122, din carĭ 96 de băeţĭ şi 26 de fete. Numĕrul acestor şcóle e fórte problematic, de óre-ce deschiderea lor nu e supusă nicĭ unuĭ regulament. Există o mulţime de *chedarî* necunoscute de stat, carĭ prin urmare n'aŭ intrat în numĕrul stabilit de statistica oficială a instrucţiuniĭ publice. In aceste şcóle nu se învaţă decât Biblia şi Talmudul în vechia limbă evreiască.

Afară de acestea maĭ există în Basarabia peste 27 şcóle germane întreţinute de comunele germane, 13 şcóle lipovenescĭ întreţinute de comunităţile lipovenescĭ şi 18 şcóle bulgărescĭ particulare. In tóte aceste şcóle limba rusă e obligatóre. Guvernul rusesc privesce însă cu ochiĭ rĕĭ şcólele particulare bulgărescĭ, aşà că s'a interḑis deschiderea de nouĕ şcóle de acest fel, ba chiar şi din cele vechĭ s'aŭ închis. Acelaşĭ lucru s'a întîmplat cu gimnasiul bulgăresc din Bolgrad, care s'a pomenit de-odată transformat din şcólă secundară bulgăréscă în gimnasiŭ rusesc.

Printre instituţiunile de cultură, afară de şcólă şi biserică, guvernul rusesc a creat în centrul ţĕriĭ o mare bibliotecă menită a devenì isvorul la care să se adape pătura lumi-

nată a naţiunii subjugate. In ajutorul şcólei vine deci o instituţiune specială pentru a propagà în cercurile culte indigene sciinţa, artele şi literatura în limba rusă.

Mulţumită solicitudinii unui şir de guvernatori, oraşul Chişineŭ posedă aḑi o bibliotecă publică însemnată. Acéstă bibliotecă, creată la 1832, nu corespundeà până la 1860 meniri sale; în acest an însă guvernatorul Basarabiei Fonton-de-Werrayon, punênd în capul bibliotecei pe un German inteligent, d-l Beller, a reuşit să dea acestei instituţiuni o menire culturală ruséscă de mare importanţă. In momentul de faţă acéstă bibliotecă posedă 14.396 volume şi primesce 65 ḑiare rusesci.

Din aceste volume, 764 sunt în limbi străine Imperiului Rus: francesă, spaniolă, latină, grécă etc. *In limba română însă nu se găsesce absolut nici o carte.*

Acéstă bibliotecă e fórte mult visitată de tinerimea studiósă, care nu póte cetì o carte românéscă decât la biblioteca seminariului, ce posedă în special cărţi de teologie şi unde nu poţi fi admis decât ca seminarist.

Biblioteca seminariului a fost creată de P. S. Exarchul Gavril Badonì şi apoi reorganisată de P. S. Archiepiscopul Dimitrie Sulima.

In bibliotecele ce posedă diferitele licee nu se găsesce nici un crâmpeiŭ de carte românéscă.

In patru librării particulare ce există la Chişineŭ, cărţi românesci de vînḑare nu sunt. Pentru a avé o carte românéscă trebue căpětată prealabil de la comitetul de censură din Odesa o autorisaţiune, care se dobândesce fórte greŭ, numai mulţumită posiţiunii biurocraticea persónei solicitante, saŭ unei favori speciale. In Basarabia e riguros oprită intrarea vre-unui ḑiar român, de ori-ce colóre politică, şi puţinele ḑiare ce trec Prutul venind din România sunt adresate pe numele unor persóne ale căror principii rusofile sunt perfect cunoscute ocârmuirii ruse. In anul 1895 un judecător de instrucţiune, d-l Varzar, primì autorisaţiune de a face o comandă de cărţi românesci la Iaşi, autorisaţiune care produse aşà impresiune adîncă la noi în România, încât Preşedintele Ligei Culturale, d-l V. A. Urechiă, a adus-o la cunoscinţa publică într'un discurs de ocasiune. In momentul de faţă, mulţumită solicitudinii unor ómeni eruditi din Ba-

sarabia, solicitudine sprijinită de Archiepiscopul din Chişineŭ, se nădăjduesce că guvernul rusesc va permite póte introducerea în Basarabia a cărţilor bisericescĭ şi maĭ cu sémă a Evangheliei, Bibliei şi Vieţilor Sfinţilor.—Se va realisà saŭ nu acéstă speranţă? Va avé Românul din Basarabia parte saŭ nu să cetéscă Sf. Scriptură în limba părinţilor sĕĭ, acésta ne va arătà viitorul!

Pătura cultă în Basarabia. — Sub regimul uneĭ ocârmuirĭ autocrate, sub jugul domnieĭ unuĭ ném fără cultură, Basarabia n'a putut nicĭ să se desvolte pe calea culturală, nicĭ să urmeze calea firéscă de propăşire pe care a păşit şi neîntrerupt păşesce poporul român de dincóce de Prut. Dacă în România, mulţumită înrîuririĭ civilisaţiuniĭ europene, s'a format o pătură cultă, care a şi creat o literatură naţională, a sădit sciinţa şi arta în patria sa, apoĭ în Basarabia, despărţită de restul lumiĭ civilisate printr'un zid chinezesc, curentul civilisaţiuniĭ apusene n'a putut străbate.

Mare şi bătătóre la ochĭ e deosebirea între sórta Românuluĭ din Bucovina şi Transilvania de o parte şi Basarabìa de alta. Româniĭ din partea ţĕriĭ românescĭ supuşĭ la Imperiul Austro-Ungarieĭ, robiţĭ politiceşte, aŭ putut să se adape la isvórele nesecate ale cultureĭ germane şi pe temeiul acesteĭ marĭ culturĭ aŭ plămădit o pătură cultă în sînul lor. Acéstă pătură cultă, germanisată prin cultură, încet cu încetul, venind în contact cu naţiunea română, a mistuit şi prelucrat tesaurul cultureĭ germane într'un început neperitor al uneĭ culturĭ naţionale. Româniĭ din Basarabia, subjugaţĭ de Imperiul moscovit, robiţĭ şi eĭ politiceşte, n'aŭ avut la îndemână nicĭ un isvor de cultură la care să se pótă adăpà. Cultură rusécă nu există şi, dacă există, e aşà de tînĕră, aşà de crudă, în cât existenţa eĭ chiar în ḑilele nóstre cu drept cuvînt se póte tăgăduì. Şi tăgada acésta este cu atât maĭ legitimă, cu cât chiar marele literat rus Ivan Turgheneff până la mórtea sa a tăgăduit-o într'un mod hotărîtor. Româniĭ din Basarabia ar fi putut să se adape la isvórele cultureĭ europene; dar nicĭ acésta n'a stat în mânile lor, de óre-ce acéstă cultură nu trece în Rusia decât prin sita uneĭ censurĭ riguróse. Despărţită de Europa printr'un şir de pichete căzăcescĭ, carĭ păzesc graniţele Imperiuluĭ, Basarabia a fost silită a da ca racul îndĕrĕt şi, pentru a nu

se sĕlbătici cu desăvîrşire, a se mărgini în cercul îngust al uneĭ şciinţe şi literaturĭ scrise cu litere chirilice.

Şi nu dóră c'aŭ lipsit ómeniĭ de muncă intelectuală, nu dóră că din sînul poporuluĭ român din Basarabia n'aŭ eşit pururea ómenĭ de valóre netăgăduită, înzestraţĭ cu un suflet mare, cu dor de muncă. Ómenĭ de valóre n'aŭ lipsit şi dovadă ne este pleiada mărétă a bărbaţilor ca *Alexandru Hasdeu, Bogdan Hasdeu, Iangiulo, Gamalia* şi alţiĭ; dar maĭ presus de puterea omenéscă aŭ fost şi sunt împrejurările politice nefaste sub carĭ geme poporul român subjugat de némul rusesc.

In Basarabia, de la 1812 şi până în ḑilele nóstre, guvernul rus a oprit într'un mod riguros tipărirea cărţilor românescĭ; *maĭ mult decât atât, orĭ-ce carte românéscă a fost şi rĕmâne oprită de a trece Prutul. Nicĭ un ḑiar românesc, nicĭ o broşură românéscă nu sunt libere a trece în Basarabia* fără a avé expresă permisiune, căpĕtată de anumită persónă, şi încă o atare permisiune nu se dă decât ómenilor consideraţĭ de ocârmuire ca *blagonadejni*, adecă carĭ sunt cunoscuţĭ ca rusofilĭ turbaţĭ. Interḑicerea de a tipări şi de a învĕţà limba română echivaléză cu interḑicerea de a scrie în limba română; de aceea şi Româniĭ din Basarabia nu scriŭ şi n'aŭ scris absolut nimic în limba lor părintéscă, ci dacă s'aŭ manifestat pe arena sciinţeĭ, arteĭ saŭ literatureĭ, apoĭ operele lor sunt scrise în limba ruséscă. Aşà de pildă tóte manuscriptele rĕmase după mórtea eruditúluĭ *Alexandru Hasdeu* sunt scrise în limba rusă. *Tadeu Hasdeu*, părintele luĭ Alexandru Hasdeu, a scris în limba polonă. *Iangiulo* scrie în limba rusă operele sale de «Statistică comparativă». *Gamalia* scrie operele sale bacteriologice în limba rusă. *C. Stamati* a scris românesce şi articole privitóre la Basarabia în limba rusă. *P. Leonard* asemenea etc. etc.

Afară de Românĭ, mulţĭ din Ruşĭ aŭ scris şi scriŭ despre Basarabia; tóte scrierile lor sunt însă scrise în limba ruséscă. Numele acestor autorĭ precum şi operele lor cetitorul le va găsi în *tabela bibliografică a Basarabieĭ*, la finitul acestuĭ volum.

Operele maĭ însemnate despre Basarabia, carĭ merită a fi maĭ cu sémă citate, sunt: *Desprecomercinl pe Marea Négră*, de Şostac; *Flora Basarabieĭ*, de Deneking; *Rassa cailor*

din Basarabia, de Grinevetski; cartea luĭ Bugnion, *La Bessarabie ancienne et moderne; Essai sur l'histoire naturelle de Bessarabie*, a luĭ Tardant; poema luĭ Cherbanovski, *Valea albă, Hajdi-Bey, capul luĭ Baiazet*, scrise rusesce după niște legende poporale din Basarabia; Filatoff, *Cântecele Moldovenilor*, rusesce; Weltan, *Начертаніе древней Исторіи Бессарабіи*, 1828; Gerbanovsky, *Capul de Boŭ*, episod istoric, 1872; Ax. Nacu, *Istoria Basarabieĭ;* Batiușcoff, *Istoria Basarabieĭ*. Despre aceste douĕ din urmă scrierĭ, ilustrul nostru om de sciință d-l B. P. Hasdeŭ emite următórea părere: «Despre Basarabia cele maĭ noue scrierĭ sunt douĕ: o istorie a Basarabieĭ rusesce de d-l Axentie Nacu în 2 tomurĭ și un mare studiŭ oficial asupra Basarabieĭ, negreșit tot rusesce, de *vestitul spion* Batiușkoff.

«Batiușkoff ca Batiușkoff, căcĭ luĭ cel puțin i se aplică vorba luĭ Montesquieu: il faut écorcher un Moscovite pour lui donner du sentiment; dar d-l Nacu, ca Român, maĭ bine ar fi făcut să studieze decât să ne spună că: «prin unire «cu Rusia, Basarabia a intrat în cercul cultureĭ europene» și apoĭ maĭ departe că: «sub umbra autocraților protectorĭ, per«fecționându-se în regiunea cugetăriĭ și a spirituluĭ, Basa«rabia înaintéză cu pașĭ repeḑĭ pe calea civilisațiuniĭ.» Apoĭ de! *Italiano tedescato è un diavolo incarnato.*»

Intréga istorie a luĭ Nacu de alt-fel e o mediocră compilațiune istorică, făcută pe temeiul isvórelor rusescĭ, fără nicĭ o originalitate și nicĭ o critică. In ceea ce privesce scrierea luĭ Batiușcoff, apoĭ acéstă scriere este făcută în biurourile Ministeriuluĭ de Interne rusesc cu singurul scop de a pune în public o carte de istorie plină de neadevĕrurĭ. Scopul unor atarĭ publicațiunĭ oficiale, deșĭ nicĭ odată nu ajunge la țintă, în Rusia e până acum patronat de guvern. Cartea a luĭ Batiușcoff a fost tipărită din ordinul expres al Impĕratuluĭ Alexandru III. (1)

D-l Gheorghe Samureanu a scris maĭ multe lucrărĭ însemnate cu privire la *Istoria Bisericeĭ Române*, carĭ s'aŭ publlcat în ḑiare și reviste teologice rusescĭ, asemenea și în revista Ministeriuluĭ de Instrucțiune din Petersburg.

(1) A se vedé *O carte tipărită din ordinul M. S. Impĕratuluĭ Rusieĭ*, Bucurescĭ 1893.

Afară de aceste puţine la numĕr scrierĭ, în Basarabia nu se tipăresc nicĭ cărţĭ, nicĭ publicaţiunĭ periodice de óre-care însemnătate. Guvernul rus se opune la orĭ-ce publicaţiune în limba ţĕriĭ, iar în limba ruséscă se tipăresce o fóie a eparchieĭ numită «*Eparchialnie Wiedomosti*», redactată de un cler rus în sensul rusificator, şi un ḑiar rusesc «*Besarabeţ*», redactat de un om de bine.

III,

CRIMINALITATEA.

Starea actuală a uneĭ ţĕrĭ, rĕspândirea maĭ mult saŭ maĭ puţin întinsă a învĕţămîntuluĭ public, sunt pururea în legătură cu starea economică şi starea morală a locuitorilor.

După datele statisticeĭ criminale ale Rusieĭ, în curgere de 12 anĭ (1847—1858), tribunalele criminale (ugolovni sud) din Basarabia aŭ judecat 10.569 procese criminale. Numĕrul inculpaţilor în aceste procese a fost de 5.501 inşĭ, din carĭ 4.117 aŭ fost condemnaţĭ la *ocnă, knut şi exil.* Iată în ce mod se repartizéză aceste procese pe anĭ:

Aniĭ	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Procese criminale .	770	892	1.154	984	1.181	1.030	764	621	707	673	700	769
Numĕrul criminalilor	357	412	448	402	397	445	436	285	268	268	300	317

Aceste cifre ne permit a deduce că media anuală pentru Basarabia este de un proces criminal pe 977 locuitorĭ. Media inculpaţilor e de 375 pe an, adecă un inculpat pentru 2.350 locuitorĭ.

Criminalitatea după vîrstă şi sex se împarte în Basarabia pentru aniĭ 1847 - 1858 în următorul mod:

Numĕrul criminalilor după vîrstă şi sex (1847—1858).

Aniĭ	TOTAL		Până la 21 anĭ		De la 21—31 a.		De la 35—45 a.		De la 45—70 a.		Peste 70 anĭ	
	Bărbaţĭ	Femeĭ	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
1847	332	25	—	—	135	11	129	10	65	4	3	—
1848	394	18	—	—	204	9	119	5	67	4	4	—
1849	325	23	—	—	213	16	129	6	77	1	6	—
1850	370	32	—	—	202	28	171	11	63	5	5	—
1851	363	33	—	—	133	26	181	11	63	4	—	—
1852	424	21	24	10	168	15	132	5	70	—	2	—
1853	409	27	24	11	166	13	109	5	40	2	2	—
1854	273	12	16	3	94	8	85	4	45	2	—	—
1855	255	13	4	1	78	4	46	1	32	—	—	—
1856	283	17	15	—	101	8	62	2	19	1	—	—
1857	301	16	13	1	81	12	59	2	13	1	—	—
1858	414	20	28	1	93	7	58	1	21	—	—	—

Din acéstă tabelă reese că media pentru criminalĭ pe an fiind pentru Basarabia de 353—370 bărbaţĭ, pe 1.288 locuitorĭ vine câte un criminal pe an.

După vîrstă, numĕrul cel maĭ mare de criminalĭ cade asupra poporaţiuniĭ în vîrstă de 21—35 anĭ.

După confesiune, criminaliĭ din Basarabia se împart pentru decenia sus citată ast-fel:

Ortodoxĭ	3.391
Sectanţĭ	60
Alte riturĭ	79
Evreĭ	419

După starea civilă, în curgere de 12 anĭ aŭ fost osîndiţĭ pentru crime:

Nobilĭ ereditarĭ	3
» individualĭ	330
Clericĭ	26

Comercianţĭ	56
Tîrgoveţĭ	2.229
Răzeşĭ	32
Ţĕranĭ domenialĭ	328
Ţĕranĭ foştĭ clăcaşĭ	135
Coloniştĭ	124
Cazacĭ	41
Evreĭ	238
Ţiganĭ	127
Armenĭ	10
Soldaţĭ de poliţie	25

Aşà dar nobilimea a dat pentru acest rĕstimp câte 29 criminalĭ pe an, adecă un criminal pentru 120 nobilĭ, iar ţĕraniĭ câte un criminal pentru 2.570 inşĭ.

Delictele şi crimele în statistica oficială ruséscă sunt clasificaţĭ în următórele şése rubrice: *a)* crime în contra religiuniĭ statuluĭ; *b)* crime în contra statuluĭ; *c)* crime şi delicte în contra ordiniĭ; *d)* în contra bunelor moravurĭ; *e)* în contra persóneĭ şi în contra proprietăţiĭ.

Din delictele şi crimele în contra religiuniĭ cele maĭ obicĭnuite sunt sacrilegiul şi jurămîntul fals.

Din crimele în contra statuluĭ: participarea la vre-o societate secretă, rĕspândirea de ideĭ contrare stăriĭ politice, de scrierĭ oprite, resistenţa la ordinele autorităţiĭ, insulta în contra persóneĭ Ţaruluĭ, fuga peste graniţă.

Delictele în contra moraleĭ sunt fórte rarĭ din Basarabia, Acele în contra persóneĭ şi anume omuciderile 12 –15 pe an, rănirile 70; în contra proprietăţiĭ 280—300 casurĭ pe an.

Statistica criminală ruséscă demonstră că din Basarabia, în curgere de 10 anĭ (1822--1833), s'aŭ expediat în Siberia 848 (1) ómenĭ; în curgerea deceniеĭ de la 1842—1853, 335 bărbaţĭ şi 48 femeĭ (2); în fine în curgerea deceniеĭ 1880—1891, 723 persóne, din carĭ 120 pentru crime de stat.

Aşà dar, dacă vom presupune că statistica criminală póte servi drept cumpĕnă moralităţiĭ uneĭ poporaţiunĭ, atuncĭ, din

(1) *Delo.* Arch. cancel. guvern. din Chişineŭ, 1858, No. 818.

(2) Zasciuc.

cifrele maĭ sus arătate, reese că gradul de moralitate al locuitorilor Basarabieĭ este destul de satisfăcĕtor.

Pentru a completà acest capitol privitor la *moralitate*, invederat c'ar fi fost necesar ca să aşternem acì şi datele privitóre la instituţiunile de binefacere, ajutorarea săracilor› asilurile pentru bĕtrânĭ, pentru copiiĭ orfanĭ, pentru femeile lipsite de mijlóce de traiŭ etc. Acésta însă ne-a fost cu neputinţă din causă că instituţiunile de acest fel, *fórte puţine la numĕr*, nu tipăresc dărĭ de sémă privitóre la administrarea lor şi puţinul lucru, ce s'ar fi putut vorbì despre ele› e necesar să fie cules personal la faţa loculuĭ. Acésta însă n'am putut-o face.

CARTEA VIII.

ADMINISTRAŢIUNEA ŞI JUSTIŢIA, — BIRURILE, IMPOSITELE, BUDGETUL. — ARMATA.

I.

ADMINISTRAŢIUNEA ŞI JUSTIŢIA.

Istoricii muscalo-filĭ ca Nacu şi Batiuşcoff pretind că pe la 1812 Rusia ar fi găsit în Basarabia instituţiunĭ turcescĭ, *administraţiunea turcéscă*, şi cu un cuvînt că de la Stefan-cel-Mare încóce Basarabia întrégă erà o provincie a Imperiuluĭ Otoman. Acest neadevĕr istoric patent este demonstrat printr'un şir de documente istorice netăgăduite şi Cantemir-Vodă, resumând trecutul istoric al Basarabieĭ scrie: (1)

«Teut Logofĕtul a venit la Soliman ca delegat al luĭ Bogdan, Principeluĭ Moldoveĭ, şi declară că are misiunea de la Principele şi de la poporul Moldoveĭ de a oferì Sultanuluĭ *amîndouĕ Moldaviile sub condiţiunĭ* onorabile, în special ca religiunea se rĕmână neatinsă şi ţéra se plătéscă tributul anual Porţeĭ.»

Intr'o notă maĭ jos Cantemir scrie: «Moldavia este îm-

(1) *Istoria Imperiuluĭ Otoman* de D. Cantemir, part. I, p. 273—74.

părţită în superióră şi inferióră. *Moldavia inferióră*, începênd de la Iaşĭ, reşedinţa actuală a Voevoduluĭ, se întinde spre rĕsărit până la Bender (2), pe care Moldoveniĭ îl numesc Tighina; spre méḑă-ḑi se mărginesce cu Galaţĭ la Dunăre, la apus cu Valachia şi cu munţiĭ Transilvanieĭ, carĭ se întind de-alungul drumuluĭ numit *Pétra* şi aparţin Moldovenilor şi nu Transilvanilor. *Moldavia superióră* încă începe de la Iaşĭ şi spre apus se mărginesce cu munţiĭ Carpaţilor saŭ Alpiĭ Transilvanieĭ şi *se întinde până la Sniatin*, cetate din Podolia. *De Moldova inferióră se ţineà odată tótă Basarabia, numită la Turcĭ Bugéc;* aicĭ sunt cele două cetăţĭ renumite Akkerman şi Chilia....»

Acéstă parte din Moldova ruptă de la sînul patrieĭ-mume la 1812 se compuneà din treĭ părţĭ:

a) din ţinuturile Moldoveĭ numite: *Greceni, Codreni, Hotărnicesc, Orheiŭ, Soroca* şi jumătate din ţinutul Iaşĭ;

b) fortăreţele saŭ cetăţile *Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail* şi *Tomara* (Renĭ), unde Turciĭ ţineaŭ garnisóne;

c) în fine din Bugéc.

Intreg acest litoral aveà o întindere de 39.911 verste pătrate.

La 1812 acest litoral a fost locuit de 41.160 familiĭ, aşezate prin 17 tîrguşóre şi 685 sate, despărţite din punctul de vedere administrativ în 12 judeţe.

Imediat însă ce Rusia a luat acéstă ţéră, guvernul rusesc i-a dat o administraţiune conformă cu sistemul rusesc de a cârmuì.

După propunerea Admiraluluĭ Ciceagoff, în ḑiua de 23 Iunie 1812 Impĕratul Rusieĭ a semnat *un regulament* special pentru Basarabia, apoĭ în ḑiua de 21 August a apărut manifestul Ţaruluĭ, prin care locuitoriĭ Basarabieĭ căpĕtară *scutire de orĭ-ce bir* pe termin *de treĭ anĭ*, precum şi scutire de recruţĭ *pe un termin nelimitat* în manifest, dar care n'a durat, cu tóte acestea, decât cincĭ anĭ.

Regulamentul luĭ Ciceagoff, precum şi personalul administrativ alcătuit de către acest Admiral rusesc, fură aşà de viciόse, în cât poporaţiunea, desperată de ocârmuirea nouă, a început se părăséscă satele şi oraşe, fugind cu miile în Mol-

---

(2) *Bender* însémnă turcesce *pas*, trecere.

dova și Turcia. In aceste timpurĭ grele pentru Românii din Basarabia, împreună cu réua administrațiune a maĭ căḑut peste țéră și *ciuma*; ambele aŭ pustiit Basarabia.

Guvernul rus privià cu nepĕsare cum se topesce némul român, începênd a colonisà țéra cu colonĭ Germanĭ și Bulgarĭ și dăruind moșiĭ întinse biurocraților rușĭ, pentru a forma un strat suprapus în noua provincie cucerită. (1)

La 1816, printr'un noŭ *ukaz* imperial datat din 26 Maiŭ, Basarabia a fost înzestrată cu un noŭ *regulament administrativ*. Pe temeiul acestuĭ din urmă regulament, maĭ bine alcătuit, Basarabia a fost decretată de *Oblasti*. (2) S'aŭ creat *douĕ departamente*, compuse dintr'un numĕr óre-care de consilierĭ, carĭ, întrunițĭ într'un *singur consiliŭ general*, formaŭ, sub președința guvernatoruluĭ, instanța superióră administrativă.

Comandamentul cetăților Hotin, Bender, Ismail, Chilia și Akkerman a fost concentrat în mânile comandantuluĭ superior al armateĭ, iar șef suprem al provincieĭ s'a numit guvernatorul Podolieĭ, Generalul Bachmetieff, cu titlul de «*palnomocĭniĭ namestnik*».

La 1818 regulamentul de administrațiune iarășĭ s'a modificat prin *ukazul* imperial de la 29 Aprilie și, în locul celor douĕ departamente și al consiliuluĭ general, s'a format un *consiliŭ superior*, alcătuit de boeriĭ țēriĭ saŭ *nobilĭ* (dvoreane), sub președința guvernatoruluĭ. In acest consiliŭ se regulaŭ definitiv tóte afacerile privitóre la viéța, averea și onórea locuitorilor. Consiliul acesta judecà, condemnà și administrà. In afară însă de acest consiliŭ, numit *verchovni sovet*, regulamentul prevedeà formarea a treĭ departamente, numite *instanțe*, și anume: instanța saŭ expedițiunea *statuluĭ* (cazona), instanța saŭ expedițiunea *executivă* și expedițiunea *civilă*. Cea dintâiŭ se ocupà de afacerile statuluĭ, cea a doua de afacerile private privitóre la administrațiune, iar cea din urmă de justiție.

La 1816 s'a făcut cel dîntâiŭ recensemînt al poporațiu-

---

(1) Manuscriptul luĭ *Șomoff*, din arch. Chișineuluĭ, manus. luĭ *Swiniin* a se vedé resumat la anexe.

(2) Cele-lalte provinciĭ rusescĭ sunt simple *guvernăminte*.

niĭ şi, cu acéstă ocasiune, Basarabia a fost împărţită în opt judeţe:

1. Judeţul *Hotin.*
2. » *Orheiŭ.*
3. » *Soroca.*
4. » *Iaşĭ.*
5. » *Bender.*
6. » *Codrenĭ* saŭ *Condrenĭ.*
7. » *Ismail.*
8. » *Grecenĭ.*

Fie-care judeţ, la rîndul sĕŭ, s'a împărţit în *isprăvnicii*, carĭ, după întinderea lor, aveaŭ în capul administraţiuniĭ câte unul saŭ doĭ ispravnicĭ. Ispravniciĭ la început s'aŭ ales dintre proprietarĭ nobilĭ, iar apoĭ printre cinovniciĭ ruşĭ pe termin limitat de un an. Fie-care ispravnic aveà câte un *sameş* saŭ secretar, care erà şi cassierul isprăvniciei. Ispravnicul prin urmare erà capul administraţiuniĭ judeţene, iar judeţul se maĭ împărţià în *ocóle*, administrate de *ocolaşĭ.*

Afară de acésta, poporaţiunea mazililor se administrà de către *căpitanĭ de mazilĭ*, iar poporaţiunea tîrgovéţă se administrà de către *căpitaniĭ de tîrgurĭ.* Ocolaşiĭ şi căpitaniĭ se numiaŭ însă de ispravnicĭ direct şi eraŭ subalterniĭ lor, aşà că, cu alte cuvinte, în mânile ispravnicilor se concentrà absolut întréga administraţiune judeţénă, precum şi puterea judecătoréscă de prima instanţă. Acéstă justiţie instrumentà verbal.

Aşà dar, precum se vede din chiar acéstă sumară explicare a organisaţiuniĭ introduse de Ruşĭ la începutul dom nieĭ lor în Basarabia, mecanismul administrativ erà fórte simplu şi întréga ţéră devenise moşia ispravnicilor, carĭ o stăpâniaŭ, împărţind venitul acesteĭ stăpânirĭ cu membriĭ *consiliuluĭ suprem.*

In anul 1823 în postul de General-guvernator şi *namesnic* plenipotenţiar al Basarabieĭ a fost numit Principele Voronzoff. Acest biurocrat, imediat ce a sosit şi s'a instalat, a vĕḑut că este cu neputinţă a merge înainte cu starea de lucrurĭ chaotică, în care se sbuciumà nenorocita Basarabia. După iniţiativa sa dar, s'a elaborat un noŭ regulament pentru administraţiune, care a şi fost confirmat prin decretul imperial cu data de 29 Februarie 1828.

Pe temeiul acestuĭ regulament, consiliul superior (verhovni sovet) a fost desfiinţat şi în locul sĕŭ s'a creat *consiliul de guvernămînt* (oblastnoi sovet), care aveà menirea simplă de a servì drept instanţă consultativă pentru şeful provinciei—guvernatorul. Acest consiliŭ se împărţià în douĕ departamente : cel *economic* şi cel *administrativ*. Ocupaţiunea consiliuluĭ erà : *a)* de a face budgetul guvernămîntuluĭ saŭ al *Oblastieĭ*, alcătuindu-l din $^1/_{10}$ din suma totală prevĕḑută *ad-hoc* pentru cheltuelile generale ale Basarabieĭ; *b)* întocmirea imposituluĭ pentru *Zemstvo* (consiliile judeţene) ; *c)* elaborarea reformelor pentru îmbunătăţirea şi propăşirea agricultureĭ, industrieĭ şi comerciuluĭ, *d)* construirea şcólelor; *e)* construirea edificiilor publice; *f)* intocmirea budgetelor comunale urbane etc.

La 1846, printr'un *ukaz* special, consiliul *ablastnoĭ* (guvernamental) a maĭ primit prerogativa de a stabilì *drepturile* claselor de mazilĭ, ruptaşĭ, boeraşĭ, rupte-de-visterie, rupte-de-cămară, etc.

Preşedintele consiliuluĭ erà de drept guvernatorul provincieĭ, iar în absenţa sa vice-guvernatorul. Principele Voronzoff, voind a scăpà Basarabia de abusurile cinovnicilor, n'a găsit alt mijloc pentru acésta decât aplicarea aceluiaşĭ regim autocrat care domnesce în Rusia. Dînsul a concentrat dar în mânile sale întréga putere administrativă şi chiar judecătorescă, făcênd ca însăşĭ puterea legiuitóre, care emană de la Ţar şi Consiliul de stat al autocratuluĭ, să legifereze călăuzindu-se de sfaturile sale.

De atuncĭ şi până în ḑilele nóstre acest sistem de administraţiune a domnit şi domnesce în Basarabia şi cu ajutorul guvernatorilor a isbutit să rusifice aprópe cu desăvîrşire pătura cultă a Basarabieĭ, a reuşit să transforme pe boeriĭ moldovenĭ într'o clasă de biurocraţĭ devotaţĭ Rusieĭ şi duşmanĭ aĭ némuluĭ românesc. In casele acestor boerĭ rare-orĭ se vorbesce românesce şi mulţĭ, fórte mulţĭ din boeriĭ din Basarabia nicĭ nu sciŭ a vorbì limba românéscă. Firesce însă că sunt excepţiunĭ şi că unele din aceste familiĭ vechĭ aŭ rĕmas credinciόse némuluĭ din carĭ se trag; dar cu durere trebue să mărturisim că sunt puţine. Acum 25 de anĭ, autorul acesteĭ scrierĭ, fiind şi el nobil (dvoreanin) din Basarabia, n'a cunoscut la Chişineŭ decât vre-o patru case boerescĭ, unde se maĭ

vorbià românesce. Aceste case eraŭ acea a Principeluĭ C. Moruzi acum rĕposat şi al căruĭ fiŭ Alexandru nu sémĕnă de loc cu părintele seŭ şi de aceea e dispreţuit chiar de Ruşĭ, a d-luĭ Paul Cantacuzino, a d-neĭ Cheşco, a Cazimirescilor şi a rĕposatuluĭ Scarlat Pruncu, care a fost şi tutorul autoruluĭ acesteĭ scrierĭ.

Maĭ târḑiŭ, sub administraţiunea Generaluluĭ Fedoroff, în aniĭ 1834—36, Basarabia a căpĕtat în fine şi o organisaţiune judecătoréscă, formată la început din treĭ instanţe: *camera de stat* (cazóna palata), *tribunalul civil* şi *tribunalul criminal.* Apel în contra decisiunilor acestor instanţe se făceà direct la departamentul Senatuluĭ.

Impărţirea administrativă a Basarabieĭ în opt judeţe şi *gradonacialstvo* din Ismail a durat până la 1857. In acest an însă, după ce, pe temeiul Tractatuluĭ din Paris, partea de jos a Basarabieĭ s'a întors către patria-mumă, s'a făcut o nouă împărţire administrativă şi Basarabia s'a împărţit în şépte judeţe, anume Akkerman, Bender, Chişineŭ, Orheiŭ, Soroca, Hotin şi Iaşĭ saŭ Bălţĭ.

Acéstă împărţire a durat până la 1879, când Rusia a reluat cele treĭ judeţe de la sudul Basarabieĭ.

La 1879, pe temeiul Tractatuluĭ din Berlin, s'aŭ alipit la Rusia judeţele Cahul, Ismail şi Bolgrad, din carĭ Rusia a format un singur judeţ *Ismail,* iar parte din judeţul Cahul şi Bolgrad s'a alipit la judeţele Bender şi Chişineŭ, parte la judeţul Akkerman. Organisaţiunea acestor judeţe nu s'à isprăvit încă nicĭ în anul 1897 şi definitiva reorganisare se va aplicà abià la 1899.

Fie-care judeţ, dupa regulamentul introdus sub Principele Voronzoff şi care forméză până aḑĭ basa organisaţiuniĭ administrative, se administréză în oraşe de către *poliţaĭ* (gorodniciĭ), iar prin sate de către *ispravnicĭ.* Aceştia din urmă, până la 1859, se numiaŭ în funcţiune de către guvernator, iar apoĭ se alegeaŭ de adunarea nobilimiĭ. La 1890, după o reformă făcută de rĕposatul Impĕrat Alexandru III, în capul administraţiuniĭ judeţelor s'aŭ pus aleşiĭ nobilimiĭ, numiţĭ *zemski nacialniki.* (1)

---

(1) In momentul de faţă judeţul Chişineŭ, fiind despărţit în 5 părţĭ (uciastki), are 5 zemski nacialnicĭ, judeţul Orheiŭ are 6 uciaski saŭ părţĭ şĭ

Atribuţiunile acestor funcţionarĭ-nobilĭ sunt economico-poliţienescĭ, adecă pe de o parte eĭ posedă prerogativele consiliilor nóstre judeţene, iar de alta sunt datorĭ a veghià asupra cetăţenilor în ceea ce privesce convingerile lor politice.

Fie-care judeţ este împărţit în *uciastchi*. Impărţirea acésta este totuşĭ locală şi hotarele fie-căruĭ uciastoc (ocol) nu sunt bine determinate. Până la 1871 ocolurile se administraŭ de *zasedateli*, iar acum se administréză de *stanovoi pristav*. Fie-care judeţ, e împărţit oficial în *volosti*, ale căror denumirĭ le-am dat dejà maĭ sus. Fie-care *volosti* se compune dintr'un óre-care numĕr de comune şi cătune; în fruntea volosteĭ se află un staroste, numit *volostnoĭ starosta* saŭ starostea statuluĭ. Siguranţa publică în sate este supraveghiată de *uriadnic* (1), adecă un gendarm rural, care-şĭ are reşedinţa în *volosti*.

Coloniile din Bugéc aŭ fost împărţite, precum s'a spus dejà, în circumscriptiunĭ saŭ *ocrughi* şi anume: cele Germane în treĭ: *Cleastiţa, Maloiaroslavĕţu* şi *Sarata*, administraţiunea coloniilor fiind la satul Tarutino.

Coloniile bulgare, împărţite în treĭ circumscripţiunĭ, precum s'a arătat maĭ sus, aveaŭ până la 1871 administraţiune specială, iar în acest an acéstă specială administraţiune s'a desfiinţat şi poporaţiunea bulgară a coloniilor a intrat sub administraţiunea generală a guvernămîntuluĭ. Cu tóte acestea, până acum încă coloniile bulgare situate în cele treĭ judeţe luate de Rusia după Tractatul din Berlin se bucură de legea comunală românéscă. Şi acésta va durà până la 1899, precum se svonesce.

Cazaciĭ în fine, precum s'a arătat dejà maĭ sus, aŭ administraţiunea lor semi-militară. In capul acesteĭ administraţiunĭ se află Atamanul Cazacilor, care-şĭ are reşedinţa la Baĭramcea.

---

6 nacialnicĭ, Soroca 5 nacialnicĭ, Bălţĭ 5, Hotin 6, Bender 5, Akkerman 8, iar Ismailul n'are acéstă administraţiune specială şi o va căpĕtà numaĭ la 1899.

(1) Uriadniciĭ sunt atât subalterniĭ poliţieĭ *civile*, cât şi aĭ poliţieĭ *politice*. In Rusia există doue departamente de siguranţă publică: *poliţia civilă* şi cea *politică* saŭ gendarmeria.

Instituţiunile administrative ale Basarabieĭ sunt pendinte de următórele Departamente saŭ Ministeriĭ, al căror sediŭ se află la Petersburg:

1. Instituţiunĭ pendinte de *Ministeriul de Răsboiŭ*
2. » » » » *Interne*
3. » » » » *Justiţie*
4. » » » » *Finanţe*
5. » » » » *Instrucţiune*
6. » » » » *Domeniĭ*
7. » » » » *Culte*
8. » » » » *Lucrărĭ publice*
9. » » » » *Postă şi Telegraf*

I. Instituţiuuile pendinte de Ministeriul de *Interne* sunt următórele:

1. *Consiliul regional* (oblastnoï) (1), pe basa cap. 2 din vol. II al legilor Imperiuluĭ (svod zaconov), se compuneà din preşedinte, care estę tot-deauna însuşĭ guvernatorul Basarabieĭ, din mareşalul regional (oblastnoï) al nobilimiĭ (2), din preşedinţiĭ tuturor tribunalelor, afară de preşedintele tribunaluluĭ de comerciŭ, şi din doĭ membri numiţĭ de Ministeriul de Interne. Acest consiliŭ giréză afacerile privitóre la interesele provincieĭ. Rolul sĕŭ e absolut nul, de óre-ce dînsul confirmă numaĭ disposiţiunile luate de guvernator în persónă.

2. *Consiliul regional administrativ* (oblastnoe provlenie), compus precum am ḑis maĭ sus, maĭ are pendinte de dînsul *departamentul de construcţiunĭ*, *consiliul sanitar*, *departamentul de silvicultură*, *comitetul de statistică*, *comitetul de recrutaţiune şi direcţiunea penitenciarelor*. Tot de dînsul ierarchicesce este legată şi direcţiunea *postelor şi telegrafelor*.

---

(1) Până la 1871 Basarabia formà o «oblasti», iar de atuncĭ încóce a fost decretată de simplă provincie saŭ *gubernie*. Conform cu acéstă disposiţiune şi consiliul regional s'a transformat în *consiliŭ de gubernie* (gubernschĭ sovet).

(2) Nobilimea uneĭ guberniĭ are în fruntea sa pe un *mareşal al nobilimiĭ*, iar fie-care judeţ posedă câte un *mareşal al nobilimiĭ judeţuluĭ*. Aceste posturĭ sunt eligibile. Alegerea se face din treĭ în treĭ anĭ.

Mănăstirea Dobruşa.

În tóte aceste instituţiunĭ de stat, în tóte comitetele şi consiliile, preşedinte e guvernatorul provincieĭ, în mânile căruia e concentrată o putere aprópe absolută, precum şi cele maĭ variĭ îndatorirĭ.

De óre-care autonomie se bucură între aceste variĭ instituţiunĭ singură *adunarea deputaţilor nobilimiĭ*. Acéstă adunare se compuneà până deunădĭ din mareşalul nobilimiĭ, Excelenţa Sa Ivan Egorovicĭ Catargi (1), şi din deputaţiĭ D. R. Ratcu, V. G. Crupensky, P. M. Strolensky, D. I. Biberi, M. G. Crupensky şi Baron Al. Stuart.

Guvernatorul provincieĭ, pentru a corespunde variilor sale îndatorirĭ, are o *cancelarie specială*, compusă dintr'un numeros personal de funcţionarĭ. Pendinte de acéstă cancelarie există şi un *consiliŭ regional de statistică*, fórte bine organisat. Acest consiliŭ se compune din guvernatorul provincieĭ, ca preşedinte, mareşalul nobilimiĭ, vice-guvernatorul provincieĭ, preşedintele camereĭ de stat, protectorul (popecitel) onorific al gimnasiilor, procurorul general al provincieĭ, directorul şcólelor, administratorul domeniilor statuluĭ şi membriĭ comisiuniĭ lucrărilor publice.

Firesce că toţĭ aceştĭ domnĭ n'aŭ absolut nicĭ o idee despre statistică, care se face de către un personal special; eĭ se mărginesc numaĭ a iscălì hârtiile curente. Lucrările privitóre la statistica Basarabieĭ se datoresc sîrguinţeĭ şi erudiţiuniĭ d-lor A. M. Cotruţa, D. R. Ratcu şi M. V. Neruceff.

Comitetul guvernamental pentru alimentaţiunea (prodovolstvie) *poporaţiuniĭ* se compune din inevitabilul guvernator al provincieĭ, în calitate de preşedinte, din mareşalul nobilimiĭ, din preşedinţiĭ curţilor, procurorul şi mareşaliĭ judeţenĭ aĭ nobilimiĭ. Comitetul supraveghéză magasiile obştescĭ de reserva granelor, în cas de recoltă rea.

Comitetul sănătăţiĭ publice, în sarcina căruia cade igiena publică, se compune din guvernatorul provincieĭ, mareşalul nobilimiĭ şi membriĭ consiliuluĭ sanitar.

Asistenţa publică, ataşată pe lângă cancelaria guverna-

---

(1) Mareşalul nobilimiĭ d-l I. Catargi a murit în 1897 şi adunarea generală a nobilimiĭ basarabene a fost convocată pentru diua de 29 Aprilie 1897 pentru a alege un noŭ mareşal. S'a ales ca mareşal al nobilimiĭ d-l Crupensky.

toruluĭ, se compune din guvernator, mareşalul nobilimiĭ, doĭ membrĭ delegaţĭ de adunarea nobilimiĭ şi un membru ales din sînul comercianţilor. Instituţiunile asistenţeĭ publice sunt: spitalul din Chişineŭ, o şcólă pentru copiiĭ funcţionarilor statuluĭ, orfelinatul din Chişineŭ şi spitalul din Akkerman. Afară de aceste instituţiunĭ maĭ sunt pendinte de asistenţa publică şi tóte spitalele de prin judeţe. Asemenea spitale există: la Chişineŭ cu 25 paturĭ, la Orheiŭ cu 10 paturĭ, la Bălţĭ cu 15 paturĭ, la Hotin cu 15 paturĭ, la Bender cu 15 paturĭ şi la Akkerman cu 10 paturĭ.

Consiliul sanitar al Basarabieĭ, pendinte de comitetul sănătăţiĭ publice, a fost creat în Basarabia încă pe la 1813 şi se compune dintr'un inspector doctor în medicină, un chirurg, un doctor-mamoş şi 4 sub-chirurgĭ. Inspectorul are léfă de 2.000 ruble (rubla= leĭ 2,70), chirurgul 1.000 ruble, mamoşul 1.000 ruble şi sub-chirurgul 400 ruble pe an. Fie-care judeţ din Basarabia posedă câte un medic de judeţ şi câte o móşe; dar afară de acest personal medical judeţén, *Zemstvo* maĭ are şi câte doĭ, treĭ medicĭ aĭ sěĭ, retribuiţĭ fie-care cu un salariŭ anual de 1.000—600 ruble. Pe lângă consiliul sanitar există un *comitet de vaccinare* (ospeni comitet), care se ocupă în special cu vaccinarea şi revaccinarea. După raporturile acestuĭ comitet, se altoiesc în Basarabia, în termin mediŭ, anual peste 25.000 copiĭ. Cifra acésta firesce că e exagerată.

Afară de aceste instituţiunĭ, enumerate maĭ sus, maĭ depinde de Ministeriul de Interne şi poliţia *secretă* saŭ aşă numită politică. Acéstă poliţie însă nu e pusă sub directa autoritate a guvernatoruluĭ provincieĭ, ci e pendinte direct de Ministeriul de Interne, prin intermediul şefuluĭ local de gendarmerie. *Poliţia secretă* nu se ocupă de siguranţa publică, salvgardarea căreia cade în sarcina poliţieĭ civile, ci numaĭ şi numaĭ de starea spiritelor, de mişcarea culturală şi viéţa intelectuală a societăţiĭ, supraveghiând atât pătura cultă cât şi poporul propriŭ ḑis în ceea ce privesce rĕspândirea ideilor contrare stăriĭ actuale de lucrurĭ în Imperiŭ. Puterea, cu care e învestită acéstă poliţie, este atât de mare, în cât chiar guvernatoriĭ provincieĭ se inclină înaintea hotărîrilor luate de către comandantul gendarmerieĭ locale.

II. Până la 1870, când în Rusia s'a făcut reforma judecăto-

réscă, de *Ministerìul de Justiție* depindeaŭ în Basarabia următórelor instituțiunĭ :

La 1813 a fost înființat *tribunalul civil* sub denumirea de Intâiul Departament judecătoresc (Первый департаментъ). La 1818 acéstă instituțiune a căpĕtat altă numire, maĭ conformă cu menirea sa, şi anume *tribunalul civil regional.* El se compuneà din preşedinte ales din sînul nobilimiĭ dintre licențiațiĭ în drept, un *tovarăş* al preşedinteluĭ, un consilier, doĭ membri de şedință aleşĭ de nobilime şi doĭ membri aleşĭ de alte clase sociale.

La 1871 acest tribunal a fost reformat, iar până la acest an activitatea sa se oglindesce în următórele cifre, extrase din statistica juridică :

1854 . . .	7.113	hârtiĭ	intrate . . .	9.464	resolvate
1855 . . .	5.963	»	» . . .	9.594	»
1856 . . .	6.210	»	» . . .	10.501	»
1857 . . .	7.162	»	» . . .	12.852	»
1858 . . .	7.032	»	» . . .	12.481	»
1869 . . .	5.423	»	» . . .	10.816	»

In curgerea ultimilor ḑece anĭ, cât a funcționat acéstă instituțiune judecătorescă, s'aŭ resolvat în termin mediŭ peste 325 procese civile pe an.

La 1871, precum am ḑis, tribunalul civil a fost reformat reorganisându-se după tipul tribunalelor de acest fel din Europa. Apel în contra hotărîrilor acestuĭ tribunal se face acum la Curte şi apoĭ la Departamentul de Casațiune, pe lângă Senatul din Petersburg şi Moscva.

Tribunalul criminal regional (oblasnoĭ), cu sediul la Chişineŭ, s'a înființat în 1813, făcênd parte din Departamentul întâiŭ civil. El se compuneà dintr'un preşedinte, un vice-preşedinte, un consilier, doĭ membri de şedință aleşĭ de clasa nobililor şi doĭ aleşĭ din alte clase.

La 1871 acest tribunal a fost desființat, atribuțiunile sale trecênd parte la Curtea cu jurațĭ, parte la parchet *(procurorski nadzor)*, parte la judecătoria de pace.

Parchetul se compune din procurorul regional (gubernski) şi doĭ tovarăşĭ, unul pentru afacerile civile şi altul pentru afacerile criminale.

Tribunalul de comerciŭ s'a înfiinţat în Basarabia în ḑiua de 2 Septembre 1824 şi, până la 1856, a funcţionat la Ismail, iar de atuncĭ s'a transferat la Chişineŭ, unde se află şi până acum. Tribunalul de comerciŭ se compune din preşedinte şi treĭ membri de şedinţă, un secretar şi un *translator de limbă română*. Acest din urmă post s'a desfiinţat la 1878. Membriĭ tribunaluluĭ se aleg de către comercianţiĭ categoriilor întâia (I ghildia) şi a doua pe termin de doĭ anĭ. Competinţa tribunaluluĭ comercial este stabilită printr'o lege specială (cap. 1300—1311, vol. XI, partea II, din *Svod saconov*).

O reformă definitivă a contopit cele două tribunale (civil şi criminal) într'o singură instanţă judecătorescă, *ocrajnoĭ sud.*

Ocrujnoi (tribunalul guvernămîntuluĭ) se compune dintr'un preşedinte, un vice-preşedinte şi 13 membri din membriĭ tribunalelor judeţene, şi anume: unul din partea judeţuluĭ Chişineŭ şi câte unul din partea celor-lalte judeţe, apoĭ fie-care departament, adecă acel *civil* şi cel criminal, aŭ câte un pomojnic de secretar şi în fine restul funcţionarilor se compune din archivişti, pristavĭ, judecătorĭ de instrucţiune şi copiştĭ.

Institutul judecătorilor de pace se compune pentru oraşe din judecătorĭ de pace, iar pentru sate din *Zemski nacialnicĭ.* Atât ceĭ dintâĭ cât şi ceĭ din urmă se aleg din nobilĭ; pentru a fi *eligibil*, candidatul la postul de judecător de pace trebue se aibă titlu universitar juridic, iar pentru candidaţiĭ la posturile de *nacialnicĭ* nu se cere nicĭ o diplomă, ci numaĭ şi numaĭ rangul de nobil (dvoreanin).

III. *Ministeriul de Finanţe* posedă în Basarabia următórele instituţiunĭ direct pendinte de dînsul:

Comitetul ocârmuitor al guberniceĭ (Gubern. Rasporeaditelni komitet) compus din guvernator, în calitate de inevitabil preşedinte, din mareşalul nobilimiĭ, directorul *camereĭ de stat*, şeful postelor şi telegrafuluĭ, primarul oraşuluĭ Chişineŭ şi comandantul armateĭ. Acest comitet supraveghiază gestiunea financiară a guvernămîntuluĭ, elaboréză dispoziţiunile pentru incassarea dărilor către stat, etc.

Camera de stat (cazena palata) se compune din cincĭ secţiunĭ, şi anume secţiunea *revisuirilor*, secţiunea *controluluĭ*

accisclor (1), a industrieĭ *tutunurilor*, supusă legiĭ banderolelor, şi secţiunea *visterieĭ statuluĭ*.

Camera de stat se compune dintr'un director şi nacialnicii secţiunilor, din inspectorĭ financiarĭ şi funcţionarĭ de cancelarie.

Pendinte de acéstă cameră e şi visteria guvernămîntuluĭ, precum şi direcţiunea circumscripţiunilor vamale ale Basarabieĭ. Aceste vămĭ sunt supraveghiate de autorităţile militare. In fruntea direcţiuniĭ se află un General-Maior, care este ajutat în funcţiunea sa de un revisor general şi maĭ mulţĭ ofiţerĭ de ordonanţă (ofiţerĭ dlea porucenniĭ). Vămile Basarabieĭ carĭ există la *Ismail, Renĭ, Unghenĭ, Noua-Suliţa, Isacovĕţ* sunt de *clasa întăia*, iar vămile din *Lcova, Lipcanĭ* sunt de *clasa a treia*, şi în fine cele de la *Fălciŭ, Cahul, Usti-Prut, Chilia, Vîlcov* sunt nisce simple sucursale, numite *Zastava*.

Pendinte de direcţiunea vămilor e şi instituţiunea de pază a hotarelor ţĕriĭ. Acéstă pază se face de către *brigada străjerilor de la fruntariĭ*. Sunt treĭ brigade de străjerĭ: una cu sediul central la Hotin, alta cu sediul la Sculenĭ şi a treia cu sediul la Ismail. Brigadele de străjerí sunt ajutate în funcţiunea lor de către Cazacĭ şi gendarmĭ.

Banca statuluĭ are la Chişineŭ o sucursală. Afară de acéstă instituţiune financiară de frunte, maĭ există următórele băncĭ, pendinte direct de Ministerul de Finanţe:

Banca agrară a nobilimiĭ din Basarabia. In fruntea acesteĭ băncĭ se află un director numit de ocârmuire (2), un preţuitor-jurat şi doĭ membrĭ aleşĭ de nobilime. Banca acésta are de scop creditarea proprietarilor nobilĭ posesorĭ de pămînt.

A doua bancă pendinte de Ministeriul de Finanţe este *Creditul agrar al ţĕranilor* (Besarabski crestianski banc), a căreĭ menire este a credită pe ţĕranĭ, înlesnindu-le cumpĕrarea de pămînt.

---

(1) Acum doĭ anĭ s'a introdus în Basarabia *monopolul spirtóselor*. Acestuĭ monopol nu sunt supuse numaĭ debitele de vin, dar orí-ce bĕutură spirtósă e supusă monopoluluĭ statuluĭ. Bĕuturile spirtóse se vînd în anumite debite, ţinute de vĕduvele funcţionarilor, etc.

(2) Acum este Baronul de Wranghel.

Ca instituţiune de control Basarabia posedă o *cameră de control*, care funcţionéză separat de *camera de stat.*

IV. *Ministeriul domeniilor statuluĭ*, în Basarabia, afară de direcţiunea administraţiuniĭ domeniilor, maĭ posedă şi o direcţiune specială pentru *administrarea averiĭ mănăstirilor închinate* din Basarabia. Directorul acesteĭ administraţiunĭ din urmă este în momentul de faţă Principele N. Meşcersky.

V. *Ministerul de instrucţiune* posedă în Basarabia următórele instituţiunĭ:

Consiliŭ guvernamental de Instrucţiune compus dintr'un preşedinte, care de data acésta nu e guvernatorul provincieĭ, ci mareşalul nobilimiĭ, şi membriĭ consiliuluĭ: directorul şcólelor primare, directorul I-uluĭ liceŭ din Chişineŭ, primarul oraşuluĭ Chişineŭ şi doĭ delegaţĭ, unul din partea nobilimiĭ şi altul din partea cleruluĭ mirén. Acest consiliŭ supraveghiază întregul învĕţămînt, atât cel primar, cât şi cel secundar.

Pendinte de *consiliul guvernămîntuluĭ* este *direcţiunea şcólelor primare*, care se compune dintr'un director şi şése inspectorĭ de învĕţămînt: unul pentru judeţul Chişineŭ, unul pentru judeţul Akkerman şi câte unul pentru Orheiŭ, Hotin, Soroca, Ismail.

Direcţiunea şcólelor secundare se compune din mareşalul nobilimiĭ şi profesoriĭ liceali.

VI. Rusia nu posedă un Ministeriŭ de Culte şi administraţiunea cultelor se face de către Sinod, care este representat în Basarabia prin Episcopul eparchieĭ respective.

Eparchia Chişineuluĭ, precum s'a arătat maĭ sus, a fost creată la 1813. Dejà de la 1808 şi până la 1812 pe scaunul Mitropolieĭ Ungro-Vlachieĭ şi al Moldoveĭ a fost P. S. Gavril Bodoni. După încheierea păciĭ între Rusia şi Imperiul Otoman, în ḑiua de 16 Maiŭ 1812 Mitropolitul şi Exarchul Gavril, împreună cu vicarul seŭ(1), şi-aŭ strămutat reşedinţa din Iaşĭ la Chişineŭ. Plecând din Iaşĭ, Exarchul Gavril şi-a ales de reşedinţă tîrguşorul Chişineŭ, preferând acest tîrguşor, pe atuncĭ cu totul neînsemnat, pentru posiţiunea sa centrală. Făcĕnd apoĭ o călĕtorie prin Basarabia, rĕposatul Archiepiscop a găsit în noua provincie cucerită de Rusia 749 bisericĭ, carĭ tóte eraŭ administrate de protopopĭ. Fie-care

(1) A se vedé la *Anexe.*

protopop administrà o protopopie, care corespundeà unităţiĭ administrative — ţinutul. Aşà că Basarabia aveà în total nouĕ protopopiĭ, adecă protopopia ţinutuluĭ Orheiŭ, protopopia Lopuşneĭ, Hotărnicéscă, a Condruluĭ, Greceniĭ, Soroca, Hotin, Folescĭ şi a Basarabieĭ de sud.

Pentru trebuinţele preoţimiĭ, Exarchul Gavriil a înfiinţat, imediat ce s'a aşezat în scaun, o *dicasterie* duhovnicéscă, care s'a şi inaugurat în ḑiua de 2 Octobre 1813. La inaugurarea acestuĭ tribunal duhovnicesc a asistat atât Mitropolitul Gavril, cât şi vicarul sĕŭ Dimitrie, Episcopul Benderuluĭ şi al Akkermanuluĭ. Maĭ târḑiŭ acéstă dicasterie s'a transformat într'un consistoriŭ, iar în locul protopopiilor s'a înfiinţat în fie-care judeţ câte o *blagocinie*. Transformarea acésta datéză însă dejà de la 1835. De atuncĭ şi până aḑì *blagociniĭ* (protopopĭ) concentréză în mânile lor întréga administraţiune bisericéscă.

Pentru a rusificà cât maĭ iute clerul mirén din Basarabia, dejà la 1813 s'a deschis la Chişineŭ un seminariŭ şi o şcólă duhovnicéscă. In aceste şcóle se primiaŭ exclusiv copiiĭ clericilor. La început obiectele tóte la seminariŭ se predară în limba română, apoĭ încet cu încetul s'a introdus limba rusă, înlăturându-se în fine cu desăvîrşire limba română.

Cu tóte acestea, de óre-ce copiiĭ internaţĭ în seminariŭ urmaŭ a vorbì şi a gândì în limba română, la urma urmelor s'a creḑut necesar a se obligà eleviĭ de a nu vorbì limba părinţilor lor în şcólă — şi cu acéstă mĕsură, precum şi cu desăvîrşita şi rigurósa oprire a cărţilor românescĭ, s'a obţinut în fine resultatul dorit. Până pe la 1875 seminariul din Chişineŭ maĭ dedeà Basarabieĭ un numĕr óre-care de preoţĭ românĭ, iar acum din acest seminariŭ nu es decât nisce clericĭ carĭ nicĭ limba părinţilor lor, nicĭ limba rusécă nu o cunosc bine.

In fruntea eparchieĭ Chişineuluĭ, inaugurată prin ukaz imperial la 1821, se află acum Archiepiscopul Neofit. (1) Epar-

---

(1) Archiepiscopul Neofit a trimis acum câte-va lunĭ un ordin, către preoţiĭ ruralĭ, poruncindu-le ca Dumineca, după sf. leturghie, să facă predicĭ. Unul din preoţiĭ din judeţul Bender, primind acest ordin, la întrebat pe P. S. dacă este permis preotuluĭ din sat se facă predica în limba română, de óre-ce ţeraniĭ din satul sĕŭ nu înţeleg rusesce. Archiepiscopul Neofit a rĕspuns preotuluĭ în următorul mod:

chia Basarabieĭ în Imperiul Rus este clasată printre eparchiile de clasa a doua.

Sub oblăduirea Archiepiscopuluĭ Hotinuluĭ şi Chişineuluĭ se află în momentul de faţă treĭ instituţiunĭ principale: consistoriul din Chişineŭ, asistenţa claseĭ duhovnicescĭ şi seminariul din Chişineŭ.

Consistoriul se compune din membriĭ consistoriuluĭ, protoereiĭ, secretarul numit de Sinod, ajutorul sĕŭ, cassier, archivar şi copiştĭ.

Asistenţa clericilor săracĭ şi a familiilor de clericĭ se compune din tutoriĭ orfanilor.

Direcţiunea şcólelor duhovnicescĭ se compune din protopopĭ sub preşedinţa Archiepiscopuluĭ.

La 1850, după cererea rĕposatuluĭ Archiepiscop Antonie, Sinodul rus a desfiinţat posturile de protopopĭ de judeţe (starşĭ blagocini) şi în locul lor s'aŭ înfiinţat protoieriile de ocol (ocrujnie). Cu acéstă ocasiune Basarabia a fost împărţită în 35 ocóle saŭ «o crughi.» Administraţiunea mănăstirilor şi a tagmeĭ călugărescĭ este orînduită de către protoiereĭ-călugărĭ, stariţĭ şi stariţe.

Afară de administraţiunea bisericeĭ ortodoxe de Rĕsărit, în Basarabia maĭ există şi următórele alte administraţiunĭ duhovnicescĭ:

Dejà pe la 1812 şi până pe la 1856 la Chişineŭ a avut sediul sĕŭ Archiepiscopul armén P. S. Narses; tot de atuncĭ a fost la Chişineŭ şi un consistoriŭ armén. La 1856, în locul archiepiscopal s'a numit un Episcop, cu sediul însă în Crimea, la Theodosia, păstrându-se acesteĭ Episcopiĭ noué denumirea de eparchia *arméno-gregoriană a Chişineuluĭ şi a Nachacivanuluĭ.*(1) De atuncĭ consistoriul armén se află tot la Theodosia.

Eparchia catolică din Basarabia pórtă denumirea de *eparchia Tiraspoluluĭ* şi este pendinte de Episcopul catolic cu sediul tocmaĭ la Saratof, unde se află capitolul, seminariul şi consistoriul. Acéstă stabilire a unuĭ scaun episcopal tocmaĭ

«Noĭ de o potrivă trebue să ne adresăm la tóte némurile, propovĕduind evanghelia în limba poporuluĭ!»

Intemeiat pe acest rĕspuns preotul a şi făcut de patru saŭ cincĭ orĭ predicĭ în limba română, dar apoĭ a fost oprit printr'un ordin emanat de la guvernatorul provincieĭ, Generalul Constantinovicĭ.

(1) Nachacivan, un oraş armenesc, care se află aşezat pe rîul Don. Poporaţiunea oraşuluĭ e de 25.000 suflete.

într'un oraş, unde nu există de loc poporaţiune catolică este o glumă.

Protestanţiĭ din Basarabia aŭ autoritatea lor duhovnicéscă la Odesa, unde îşĭ are sediul un *probst*, iar la Chişineŭ locuesce numaĭ un *predicator*, plătit de guvern cu salariŭ anual de 1.000 ruble pe an.

Evreiĭ din Basarabia aŭ pe rabiniĭ lor, aleşĭ şi confirmaţĭ de guvern. Fie-care sinagogă posedă câte o direcţiune compusă din persóne, alese de comunitatea israelită. Rabiniĭ sunt aleşĭ pe termin de treĭ anĭ, avênd un salariŭ anual de 500 ruble în oraşele marĭ şi 300 ruble în tîrguşóre.

Evreiĭ în Basarabia *n'aŭ drept de a locuì prin sate*, ci numaĭ în tîrguşóre şi oraşe. Acéstă dispoziţiune a liberat Basarabia de maĭ multe miĭ de familiĭ evreescĭ, carĭ încă de la 1884 aŭ început a părăsì ţéra şi de atuncĭ încóce necontenit emigréză în România. După spusele ḑiarelor locale, în ultimiĭ anĭ aŭ emigrat în acéstă direcţiune din Basarabia peste 20.000 de Evreĭ, carĭ s'aŭ stabilit în România. Mare parte din aceştĭ Evreĭ locuesc aḑĭ în Dobrogea. Emigrarea Evreilor de prin sate a avut bun efect asupra economieĭ poporaţiuniĭ indigene.

In locul cârciumelor evreescĭ, prin sate s'aŭ înfiinţat dughenĭ şi prăvăliĭ, ţinute de ţĕranĭ chiaburĭ, a căror exploatare a munceĭ ţĕrănescĭ e mult maĭ uşóră pentru poporaţiunea indigenă decât erà aceea a Evreilor. Numaĭ prin satele unde s'aŭ stabilit Ruşĭ (Velicoroşĭ) şi Bulgarĭ în locul Evreilor, poporaţiunea n'a câştigat absolut nimic, de óre-ce noiĭ veniţĭ s'aŭ constatat şi maĭ rapacĭ decât Evreiĭ.

VII. *Ministeriul de Răsboiŭ* posedă în Basarabia o *instituţiune militară locală* : coloniile Cazacilor, şi o *instituţiune militară permanentă* : batalióanele (brigade) de străjerĭ, comanda de invaliḑĭ şi gendarmeria locală. Apoĭ vin la rînd spitatele militare, fortăréţa Bender şi *intendenţa* armatelor casarmate în Basarabia. (1)

---

(1) In Basarabia în momentul de faţă sunt casarmate următórele regimente de armată permanentă : In judeţul Chişineŭ, divisiunea XIV de infanterie sub comanda Gener.-Leiten. Daniil Conarjevski ; în judeţul Bender, brigadaXIVde artilerie sub comanda Gener.-Maioruluĭ Anoprienco ; în judeţul Akkerman şi Ismail, bateria de artilerie sub comanda Colo-

In ceea ce privesce instituţiunea militară locală, adecă regimentele de Cazacĭ, apoĭ acestea, precum s'a arătat în capitolul special privitor la coloniştiĭ Cazacĭ din sudul Basarabieĭ, locuesc în judeţul Akkerman, posedând pămînturĭ întinse, dăruite lor de cârmuirea ruséscă.

Armia Cazacilor din Basarabia este supusă aḑĭ autorìtăţeĭ guvernatoruluĭ Basarabieĭ şi se administréză de către un *nacaznoĭ ataman*, avênd gradul de Colonel. Acest Colonel cu cancelaria sa aŭ de reşedinţă tîrguşorul *Bairamcea* din judeţul Akkerman. Folosindu-se de maĭ multe privilegiĭ, Cazaciĭ aceştia sunt datorĭ în timp de pace a da statuluĭ *două regimente* pentru ţinerea cordónelor şi serviciul de siguranţă publică prin oraşe; asemenea tot din eĭ este formată garda de ordonanţe a guvernatoruluĭ-general din Odesa. Afară de aceste serviciĭ, Cazaciĭ maĭ aŭ obligaţiunea de a menţiné în bună stare căile de comunicaţiune între coloniile locuite de eĭ, de a da adăpost prin satele lor armateĭ permanente în cas de casarmare, de a da convoiurĭ pentru transportarea arestanţilor şi căruţe şi caĭ funcţionarilor statuluĭ la trecerea lor prin coloniĭ. De alt-fel, poporaţiunea căzăcéscă este scutită de orĭ-ce bir saŭ dare către stat.

Spitalurĭ militare în Basarabia sunt două la numĕr: unul la Bender, în edificiul vecheĭ cetăţĭ, altul la Bălţĭ. Spitalul militar din Bender posedă 200 paturĭ, aşezate în opt corpurĭ de zidire. Spitalul militar din Bălţĭ are 170 paturĭ, aşezate în ḑece clădirĭ. Acest spital acum se desfiinţéză.

Fortăréţa Bender a fost altă dată o cetate de primul rang; acum însă e părăsită, construcţiunile vechĭ cad în ruine, iar cele restaurate slujesc de casarmă uneĭ bateriĭ de artilerie, uneĭ companiĭ de sapătorĭ şi unuĭ *ordonans-haus*.

VIII. *Ministeriul Lucrărilor publice* posedă în Basarabia următórele instituţiunĭ pendinte de el:

1. *Comisiunea architecturală*, înfiinţată pe la 1849 şi care se compune din guvernatorul provincieĭ şi patru membri. Ocupaţiunile comisiuniĭ aŭ de obiect edificiile publice şi căile

---

nelului Macovsky. In aceleaşĭ judeţe se maĭ află divisiunea VIII de cavalerie şi batalionul 51 de infanterie.

Statul-major al acesteĭ armate este stabilit la Chişineŭ, unde asemenea are sediul sĕŭ şi comandamentul gendarmerieĭ din Basarabia.

de comunicaţiune. Aceste din urmă sunt întreţinute de Zemstvo.

IX. *Direcţiunea postelor* există în Basarabia de la 1831. In ḑilele nóstre următórele oraşe posedă biurourĭ centrale: Chişineŭ, Bender, Bălţĭ, Noua-Suliţa, Cubeŭ, Tatar-Bunar, Akkerman, Soroca, Orheiŭ, Hotin, Camrat, Cărpenenĭ, Căuşanĭ, Bairamcea, Folescĭ, Atachi, Lipcanĭ, Renĭ, Ismail, Bolgrad, Cănarĭ. Posta expediază tótă corespondenţa ce vine din afară, adecă din străinătate, la biuroul central din Chişineŭ, unde apoĭ se clasifică. Partea destinată pentru Basarabia se transmite biurouluĭ de control al poliţieĭ secrete, care imediat o remite înderĕt posteĭ, după ce scrisorile aŭ fost supuse unuĭ control poliţienesc; imprimatele din străinătate sunt expediate la Odesa comitetuluĭ de censură, care le secfestréză saŭ le admite în interiorul Imperiuluĭ; absolut nicĭ o carte, broşură saŭ orĭ-ce fóie tipărită nu pot trece în Basarabia fără permisiunea expresă a comitetuluĭ de censură. In ceea ce privesce ḑiarele române saŭ alte tipăriturĭ în limba românéscă, apoĭ, după ordinul general al Ministeruluĭ de Interne, la tóte aceste cărţĭ şi foĭ se pune chiar la graniţă stampila «refusé».

Siguranţa publică în Basarabia a fost organisată abià la 1828. Dînsa se compune la Chişineŭ dintr'un *poliţmaistru*, patru pristavĭ şi 12 comisarĭ de poliţie (cvartalni nadziratel). Poliţia din Chişineŭ are 93 sergenţĭ de oraş (gorodovoi). Poliţia din oraşele Soroca şi Orheiŭ se compune dintr'un *gorodnici* (poliţaiŭ) şi patru comisarĭ. La Bălţĭ şi Hotin sunt câte un gorodnici şi doĭ comisarĭ. In oraşele Bender, Akkerman şi Ismail sunt câte un gorodnici şi 4—6 comisarĭ.

Forţele siguranţeĭ publice în aceste oraşe sunt următórele:

La	Bender . .	2	sub-ofiţerĭ şi	18	sergenţĭ de stradă
»	Akkerman	2	»	22	»
»	Orheiŭ . .	1	»	8	»
»	Bălţĭ . . .	1	» »	8	»
»	Hotin. . .	2	» »	14	»
»	Soroca . .	1	» »	7	»
»	Ismail . .	6	» »	48	
»	Bolgrad .	2	» »	24	
»	Chişineŭ .	8	» »	93	»

In sate poliţia se face de către *uriadnicĭ*, angagiaţĭ dintre sergenţiĭ în reservă. Fie-care *volosti* are câte un *uriadnic*. Aceştĭ uriadnicĭ se bucură de un renume fórte rĕŭ; adesc-orĭ atât Curtea cu juraţĭ, cât şi procuratura aŭ de furcă cu aceştĭ ómenĭ, carĭ, în loc de a veghià la siguranţa publică, organiséză prin sate prădăciunĭ şi tâlhăriĭ.

Afară de instituţiunile sus arătate, pendinte de diferite Ministeriĭ, Basarabia maĭ posedă şi *Zemstvo*, adecă o instituţiune specială fie-căreĭ provinciĭ rusescĭ, însărcinată cu salvgardarea intereselor economice locale. *Zemstvo* este o instituţiune pur ruséscă, a căreia origine se află în istoria Principatuluĭ Moscveĭ; membriĭ din Zemstvo sunt eligibilĭ şi se aleg din tóte clasele sociale proporţional cu privilegiile fie-căreĭ clase de ómenĭ. Firesce că nobilimea este representată în Zemstvo în majoritate; iar alegerea membrilor se face după un anumit program elaborat de către guvernatorul provincieĭ şi mareşalul nobilimiĭ. Zemstvo îngrijesce de serviciul sanitar al guvernămîntuluĭ, de şcólele primare, de asistenţa publică, de căile de comunicaţiune, de relaţiunile între ţĕranĭ şi proprietarĭ, de justiţia de prima instanţă (judecătoriĭ de pace), de interesele comerciuluĭ şi industrieĭ locale şi de multe alte. Alăturea cu Zemstvo, fie-care oraş posedă un fel de consiliŭ comunal, numit *duma*. Aceste instituţiunĭ municipale există numaĭ în oraşele maĭ marĭ, precum la Chişineŭ, Hotin, Bender, Akkerman, Bolgrad, Ismail şi Renĭ. In aceste din urmă treĭ oraşe până acum există primăriĭ şi e în vigóre legea comunală română. Ruşiĭ, obicĭnuiţĭ de a vedé în orĭ-ce legiuire străină tot felul de defecte, critică însă aspru legile nóstre comunale, carĭ vor încetà de a domnì în sudul Basarabieĭ cu anul 1899, când în judeţul Ismail se va inaugurà regimul *gradskaia duma*, cu organe ca *volostnoe pravelnic*, *stonovoĭ* şi *zemski nacialnic*.

II.

BIRURILE ŞI IMPOSITELE.

Inainte de 1812 poporaţiunea aceste părţĭ din Moldova plătià către stat următórele dărĭ şi birurĭ:

Birul direct pe capul de locuitor către *visterie*— dare către

visteria statuluĭ; *răsura*, dare pentru léfa funcţionarilor; *dajdia* care se plătià de Evreĭ, Ţiganĭ şi alţiĭ; *dijmă, vădrărit, corparit, goştina, casa milelor, ajutorinţa, cântărit, jugărit, vatajia, boerescul* şi multe alte.

In anul 1812, printr'un manifest imperial, poporaţiunea ţĕriĭ a căpĕtat scutire de orĭ-ce dare către stat pe termin de treĭ anĭ. (1)

După expirarea acestuĭ termin, statul rus a pus următórele dărĭ:

Birul şi *dajdia*, carĭ se percepeaŭ de fie-care cap de locuitor, şi anume *birul* 15 leĭ vechĭ, *dajdia* pe cap de mazil 14 leĭ vechĭ.

Birul pe cap de ruptaş şi ţigan 15 l. v.; *goştina* câte 4$^1/_2$ parale pe cap de óie şi capră; *albinăritul* 8 parale de stup; *pe cap de porc* 8 parale; *vădrăritul* 4 parale de vadra de vin. Apoĭ venià bir de judeţ şi vatră câte 8 l. v. 35 parale de om; *pogonărit* pe tutun câte 1$^1/_2$ l. de pogon. In oraşe se maĭ plătià darea de *cantarji* saŭ *runştuc*, care varià după oraş de la 10—15 leĭ.

Tóte aceste dărĭ, precum şi venitul vămilor şi patentelor, aŭ dat în anul 1818 statuluĭ rus suma de 106.244 ruble 83$^3/_4$ kopeicĭ.

Afară însă de birurile şi dările impuse de Rusia după expirarea terminuluĭ de scutire, poporaţiunea Basarabieĭ a maĭ fost supusă greleĭ obligaţiunĭ de a da *călăraşĭ*.

Călăraşiĭ eraŭ angagiaţĭ de comunele rurale; fie-care călăraş erà dator de a avé un cal bun, şi întreţinerea unuĭ atare călăraş costà satuluĭ pe an 200—270 l. v. Fie-care judeţ dedeà statuluĭ următorul numĕr de călăraşĭ:

Judeţul	Orheiŭ	1.094	călăraşĭ
»	Hotărnicesc	180	»
»	Codrenĭ	114	»

---

(1) Dintr'un *delo*, care se află în archivele Basarabieĭ din Chişineŭ (cu data anuluĭ 1819), întitulat «о недостаткахъ прежняго порядка управленія», d-l Soncoff scrie următórele despre acéstă scutire: «Cu tóte privilegiile acordate poporaţiuniĭ Basarabieĭ, cu mare uşurare de a nu plătì bir treĭ anĭ de ḑile, ispravniciĭ *ridică birul în folosul lor propriŭ* şi, prin rapacitatea lor şi prin asuprirĭ, *aŭ făcut ca ţĕraniĭ să fugă cu miile în Turcia.*»

Județul	Tamara	160	călărașĭ
»	Greceni	120	»
»	Leova	258	»
»	Bender	226	»
»	Soroca	598	»
»	Hotin	150	»
	Total	2.902	călărașĭ

Guvernul rusesc a arătat tot-deauna mare bunăvoință pentru boerimea din Basarabia; acest guvern, nu numaĭ că nicĭ odată n'a atins nicĭ unul din privilegiile și prerogativele vechĭ ale claseĭ privilegiate, dar dimpotrivă le-a întărit, dând grad de *nobleță creditară* (stolbovie dvoreane) tuturor acelora carĭ aŭ putut aduce vre-un document óre-care în sprijinul pretențiunilor lor. Multe din aceste documente s'aŭ dovedit apoĭ c'aŭ fost false; multe chrisóve iscălite de cutare saŭ cutare Domnitor nicĭ că se potriviaŭ cu data domnieĭ, în numele căreia eraŭ date. Aceste falsificărĭ până adĭ încă sunt în Basarabia obiectul unor procese, carĭ costă fórte scump pe ceĭ ce-șĭ caută originea lor nobiliară. Aceste procese maĭ cu sémă s'aŭ înmulțit de când privilegiul nobilimiĭ a fost lărgit de către rĕposatul Impĕrat Alexandru III.

Printre vechile privilegiĭ boerescĭ în Basarabia a existat și așà numită *scutelnicie*, introdusă de Mavrocordat. Fiecare boer, după gradul boerieĭ, aveà drept de a căpĕtà de la stat un numĕr anume de scutelnicĭ, breslașĭ și slugĭ, pe carĭ îĭ alegeà printre birniciĭ volnicĭ. Scutelniciĭ eraŭ slobodĭ de orĭ-ce chozalevĭ, sarcine de stat, și nu plătiaŭ decât $^3/_4$ din bir. Boeriĭ căpĕtaŭ pentru fie-care scutelnic câte 2 leĭ pe lună, breslașiĭ și slugile de curte eraŭ slobodĭ de orĭ-ce dare de bir către stat.

Liberațĭ de orĭ-ce dare către stat, scutelniciĭ eraŭ datorĭ a lucrà pentru boer. Firesce că boerul, bucurându-se de dreptul sĕŭ de a avé scutelnicĭ, alegeà în tot-deauna de scutelnic pe țĕraniĭ avuțĭ, iar aceștia, la rîndul lor, pentru a scăpà de darea către stat, se învoiaŭ voios cu boerul, plătindu-ĭ câte 3 — 5 galbenĭ pe an, fie în banĭ, fie în bucate, fie cu munca. In Basarabia, pe la 1818—22, existaŭ peste 4.000 de scutelnicĭ carĭ aparțineaŭ boerilor moldovenĭ și peste 6.000

de scutelnicĭ carĭ, printr'o minune de cancelarie, s'aŭ constatat că aparţin cinovnicilor ruşĭ, trecuţĭ drept *nobilĭ* din Basarabia. (1)

Afară de scutelnicĭ, breslaşĭ de curte etc., boeriĭ maĭ aveaŭ pe la moşiile lor şi alţĭ ómenĭ în serviciul lor, precum aŭ fost *usmani* etc., scutiţĭ de orĭ-ce dare.

Tóte aceste privilegiĭ aŭ fost însă desfiinţate pe la 1823. Sistemul impositelor s'a schimbat şi astăḑi aŭ dispărut până și terminiĭ vechĭ aĭ dărilor, despre carĭ abià îșĭ maĭ aduc aminte bĕtrâniĭ. Dar dacă s'a schimbat sistemul, totuşĭ a rĕmas în picióre abusul care existà acum 60 de anĭ — de a luà de la ţĕran maĭ mult decât dînsul este impus de cârmuire.

Ţĕraniĭ din Basarabia nu pricep rusesce (invederat că vorbesc acì despre principala unitate etnică — despre Românĭ) şi perceptoriĭ se folosesc de acésta. Faptul cum că ţĕraniĭ plătesc adesea de maĭ multe orĭ birul şi impositele se constată chiar de autoritatea superióră. Aşà de pildă ofiţerul de stat-major d-l A. Zaşciuk, în scrierea sa «*Podati i povinosti*», scrie următórele: «Birurile după rînduelile recente s'aŭ schimbat în Basarabia, dar perceperea lor arbitrară şi maĭ cu sémă împărţirea impositelor judeţene și *Zemski* apasă fórte greŭ asupra mulţimiĭ fără carte, care nu înţelege limba ruséscă. *Ţĕranul român plătesce aprópe tot-deauna de cincĭ orĭ maĭ mult decât este impus.*» (2)

Locuitoriĭ Basarabieĭ plătesc în ḑilele nóstre următórele dărĭ (podati) către stat:

Ţĕraniĭ agricultorĭ	capĭ de familie	9	ruble	58	kop.	pe an.
» »	celibatarĭ	3	»	46	»	»
Breslaşiĭ »	»	3	»	86	»	»

Afară de acéstă dare personală şi pe cap maĭ există următórele dărĭ: impositul către stat (государственная повинность), impositul pentru guvernămînt (губернская повинность), care variază după judeţele, și impositul funciar. Apoĭ vin imposite de *volosti*, de *Zemstvo, prestaţiunile*, pentru magasiile publice

(1) Manuscriptul Swiniin, Odesa.

(2) Подати и повинности въ Бессарабіи, *Защукъ*, p. 58.

etc. Impositul de stat la Chişineŭ şi Akkerman se plătesce de comercianţiĭ de întâia categorie (I ghildii) 72 ruble pe an de cap; Evreiĭ plătesc 59 ruble 40 kop., la Soroca şi Hotin, 59 ruble; comercianţiĭ de a doua categorie (II ghildii) plătesc jumătate.

Impositul pentru guvernamînt se plătesce de către comercianţiĭ de întâia categorie (I ghildii) 72 rub., 60 kop.; de a doua categorie (II ghildii) 29 rub. şi de a treia categorie (III ghildii) 7 ruble 26 kop.

Totalul veniturilor statuluĭ, ca bir şi dărĭ, în anul 1860, a fost pentru întréga Basarabia de 2.574.155 ruble 71½ kop. Şi anume *bir* 722.767 ruble, 100.000 ruble *vamă*, patenta pentru *cârciumărit* 72.200 ruble, *timbrul* 71.000 ruble, banderola pentru vîndarea *tutunuluĭ* 13.300 etc.

Totalul veniturilor pentru anul 1894 a fost de 9.489.136 ruble, iar al cheltuelilor pentru Basarabia a fost de 5.040.324 ruble; decĭ în acest an Basarabia, locuită în majoritate de Românĭ, a dat Imperiuluĭ Rus un venit *net* de 4.448.812 ruble.

ANEXE

I. LEGILE SPECIALE ALE BASARABIEĬ

TRADUSE DUPĂ TEXTUL OFICIAL RUSESC

Culegerea legilor locale ale Basarabieĭ. *Editura luĭ A. Egunoff, Chişineŭ 1869.* Senatorul A. Şachmatoff, avênd în vedere reforma judiciară introdusă în Basarabia sub rĕposatul Impĕrat Alexandru II, s'a adresat în anul 1869 către guvernatorul Basarabieĭ d-l E. Gangardt, cerêndu-ĭ să alcătuiască o comisiune, compusă din juriştĭ localĭ, pentru codificarea legilor locale a Basarabieĭ, carĭ, după ucazul impĕrătesc, trebuiaŭ să intre în legislaţiunea specială pentru acéstă ţéră, alipită la Imperiul Rus. Comisiunea, alcătuită după recomandaţiunea guvernatoruluĭ, a fost compusă din proprietariĭ marĭ, Românĭ de origine, d-niĭ I. Cristi, A. M. Ralli C. Dunca, şi advocaţiĭ ruşĭ F. Crupensky, Principele N. Ţereteleff, C. Artemowsky-Gulak, A. Ch. Cervenvodali, A. Treasţovsky, procurorul general al Basarabieĭ V. Boteanoff (Boteanu), M. Zozulin, N. Goreainoff, R. Cochmansky, D. Ratco, I. Tansky, V. Tomoff, C. Şumansky, I. Jurcevsky şi A. Egunoff. Uniĭ din membriĭ comisiuniĭ, cunoscênd limba română şi pe cea grécă, aŭ adus luminile lor în lucrarea aridă cerută, dar juriştiĭ ruşĭ, intervenind mereŭ cu criticele lor,

neintemeiate pe sciinţă, aŭ zadărnicit mult resultatul lucrărilor.

Orĭ-cum — fidelĭ scopuluĭ nostru de a da în acéstă carte despre Basarabia, un studiŭ cu desăvîrşire obiectiv,—înregistrăm acì *ad litteram* întréga codificare a legilor locale din Basarabia, aşà precum dînsa a fost alcătuită de comisiunea numită *ad-hoc* la 1869 în 27 Martie.

Comisiunea acésta a hotărît că din cartea luĭ Armenopulo (1) următórele legĭ rĕmân în vigóre în momentul de faţă.

Drepturile şi datoriile familiare.

(I partea, X v. art. 114—179.)

4. De óre-ce fructul zestreĭ aparţine soţuluĭ, prin urmare şĭ tóte greutăţile caseĭ cad asupra sa. Soţul n'are drept a pretinde de la socru restituirea cheltuelilor în cas de bólă a soţieĭ, iar cheltuelile de înmormîntare le póte cere de la socrul care a luat îndĕrĕt zestrea. Cheltuelile de înmormîntare, ca o datorie, se scad din averea rĕposatuluĭ. Mama nu póte cere restituirea banilor cheltuiţĭ pentru hrana copiilor, dar are drept să céră înapoiarea banilor cheltuiţĭ cu folos pentru administrarea averiĭ orfanilor. Casa şi întréga avere, carĭ aŭ rĕmas de la soţ, vor rĕmâné în îngrijirea soţieĭ, iar copiiĭ sub tutela sa (în cas când soţul prin testamentul sĕŭ n'a ales un alt tutor, saŭ în cas când tutorul ales a refusat tutela — în acest cas femeia va cere numirea unuĭ alt tutor). Dacă femeia nu se va recăsătorì, va fi datóre de a îngrijì de casă, precum este datoria părinţilor, adecă a educà bine pe copiĭ, a-ĭ căsătorì, a-ĭ înzestrà cu dotă şi a împărţì moştenirea echitabil, luând şi ea o parte din averea soţuluĭ egală cu una din părţile copiilor; dacă însă femeia se va recăsătorì, atuncĭ slobodĭ sunt copiiĭ, după orĭ-care împrejurare, a o părăsì şi a reluà întréga avere părintéscă de sub administraţiunea sa, lăsându-ĭ numaĭ zestrea sa, precum şi darurile de nuntă. Mama, care va voì să ţie la dînsa pe copiĭ după mórtea soţuluĭ, póte să-ĭ ieà, însă până nu s'a recăsătorit.

(1) Comisiunea, pentru a pricepe textul grecesc al cărţii, în lucrarea sa se călăuzià mereŭ de traducerea luĭ Donicĭ.

5. Soţia e slobodă de a se bucurà, precum voesce, de tóte lucrurile rĕmase eĭ după testament în afară de zestre; ea póte chiar să le înstrăineze. Lucrurile, afară de dotă, aduse de dînsa în casa bărbatuluĭ şi carĭ sunt ale eĭ, precum alte darurĭ primite de ea pe timpul căsătorieĭ, e slobodă a le vinde saŭ a le dăruì; iar soţul nu are acest drept decât cu consimţemîntul soţieĭ. Dacă soţul va înstrăinà cevà din lucrurile aduse de soţie în casa sa şi carĭ îĭ aparţin, afară de dotă, apoĭ, în casul chiar când înstrăinarea acésta s'a făcut cu consimţemîntul eĭ şi cu semnătura, eĭ — ea nu va avé nicĭ o valóre. Tóte lucrurile, pe carĭ soţia nu le-a înscris în fóia de zestre, precum şi lucrurile primite de dînsa ca dar în timpul căsătorieĭ, carĭ aŭ fost înstrăinate apoĭ de soţul eĭ cu al eĭ consimţemînt, după desfacerea căsătorieĭ nu se pot cere de soţie îndĕrĕt.

6. După desfacerea căsătorieĭ, copiiĭ, dacă vor fi, rĕmân în partea celuĭ nevinovat, iar partea vinovată va fi datóre a se îngrijì de hrana şi cele necesare ale copiilor. In cas de divorţ, copiiĭ rĕmân la acela din părinţĭ care nu e causa desfaceriĭ căsătorieĭ.

7. Acela care a înfiat o fată e dator a o înzestrà. Infietorul uneĭ fete e dator de a-ĭ da o zestre din averea sa. Infietorul unuĭ copil e dator să-ĭ lase a patra parte din averea sa. Dacă cine-va va înfià p'un străin şi nu va lăsà testament, atuncĭ înfiatul va moştenì egal cu copilul legitim; iar dacă înfietorul va lăsà un testament în care nu va pomenì despre înfiat, atuncĭ el nu se va opune. Dacă înfiatul este o rudă descendentă, atuncĭ înfietorul este dator de a testà pentru acest înfiat a patra parte din averea sa şi, dacă testament nu există, înfiatul are drepturĭ legale întregĭ, egale cu ale copiilor legitimĭ.

Vîrsta.

(I parte, X v. cap. 213—224.)

8. Sub minorĭ se înţeleg bărbaţiĭ până la 14 anĭ şi femeile până la 12 anĭ; până la acea vîrstă eĭ vor rĕmâné sub tutelă. Orĭ-ce va poruncì minorul fără permisiunea tutoruluĭ este poprit. Bărbatul până la 14 anĭ se numesce minor, iar femeia până la 12 anĭ; în acea vîrstă minorul, fiind or-

fan şi sub tutelă, nimic nu póte întreprinde fără tutor şi orĭ-ce va dispune este nul. Dacă femeia va perì din causa naufragiuluĭ în acelaşĭ an cu un copil de un an, se va considerà că copilul a murit înaintea mameĭ, iar dacă copilul a fost major, atuncĭ se va considerà că mama a murit înaintea copiluluĭ. Bărbatul póte testà după vîrsta de 14 anĭ, iar femeia după vîrsta de 12 anĭ. Minorul de sex masculin, ajungênd la vîrsta de 14 anĭ, póte să facă testament, care se va considerà de valabil. Cel care a ajuns la vîrsta de 14 anĭ, precum şi cea care a ajuns la vîrsta de 12 anĭ, pot testà şi testamentul lor va fi valabil, chiar dacă s'a făcut cu o ḑi înaintea susmenţionateĭ vîrste.

9. De la 14 şi până la 25 anĭ (femeia şi bărbatul) se numesc nevîrstnicĭ şi ca atare se conduc de tutorĭ, fără scirea cărora nimic nu pot face. Minorul de la 14 şi până la 25 aní se numesce nevîrstnic şi pe acest timp se află sub ocrotirea tutoruluĭ, şi tot ce va face fără voia şi dorinţa tutoruluĭ rĕmâne nul. Dacă nevîrstnicul va vinde saŭ va dăruì cevà din averea sa fără consimţemîntul tutoruluĭ, acéstă înstrăinare va rĕmâné nulă. Dacă, până la vîrsta de 25 anĭ, nevîrstnicul va vinde, dăruì saŭ într'un alt fel va înstrăinà cevà, apoĭ el va avé drept a reface ceea ce a făcut în folosul sĕŭ propriŭ. Fiul, care se află sub oblăduirea părinţilor, nu póte dăruì nicĭ din ce a agonisit singur fără consimţemîntul părinţilor sĕĭ. Cine, avènd maĭ puţin de 25 anĭ, va dăruì logodniceĭ sale darurĭ, acela nu va puté să le céră îndĕrĕt. Vînḑarea pe preţ de nimic saŭ maĭ mic decât jumătatea preţuluĭ adevĕrat este nulă, dacă lucrul saŭ averea a fost a unuĭ nevîrstnic. Vîrstnicul are vîrstă maí mare de 25 anĭ.

10. Minorul nu va fi satisfăcut în orĭ-ce cas, fără nicĭ o excepţiune, ci numaĭ în casurile când a dispus în dauna sa saŭ dacă a contractat vre-o obligaţiune greşită, fiind înşelat, saŭ alt cevà. Nu tot ce a făptuit nevîrstnicul rĕmâne anulat, ci numaĭ aceea ce vĕdit a fost făptuit prin înşelăciune saŭ din nepricepere. In ceea ce privesce vînḑarea, cumpĕrarea, schimbul, făcute de nevîrstnic în dauna sa, dacă apoĭ va constatà cevà daună, póte, după ce va devenì vîrstnic, să protesteze în curgere de 4 anĭ de la vîrstnicie, legea fiind pentru dînsul. Când minorul va vinde un câmp şi va primì plata vînḑăriĭ, va declarà că a fost înşelat şi va voì să-l reià îndĕrĕt şi-l va

luà îndĕrĕt, el n'are să dea dobânda banilor luaţĭ îndĕrĕt, dacă nu s'a folosit de aceştĭ banĭ, iar în cas dacă s'a folosit de dobânda banilor, va fi dator să o restitue.

Tutela.

(I p. X, v. cap. 262—297.)

11. Când tatăl prin testament a numit pe un tutor, atuncĭ rudele de aprópe nu se vor puté opune acesteĭ numirĭ. Tutorul este dator a îngrijì de averea minoruluĭ, precum ar îngrijì de a sa proprie. Dacă, după mórtea tatăluĭ, vor rĕmâné copiĭ, atuncĭ eĭ vor fi supuşĭ tuteleĭ mameĭ, dacă dînsa nu se va recăsătorì. Mama, fără împedicare, are tutela asupra copiilor, dar în cas când se va recăsătorì, se va înlăturà imediat de la tutelă. Mama devine tutórea minorilor, dacă n'a contractat o altă căsătorie, iar după mórtea sa devine tutor bunicul saŭ bunica. Dacă mama, fiind tutórea copiilor minorĭ, va voì să contracteze o nouă căsătorie şi nu va cere numirea unuĭ alt tutor, căruia să-ĭ remită compt şi să plătéscă tot ce este datóre, va avé să amaneteze averea sa şi averea celuĭ după care s'a căsătorit copiilor seĭ, şi dacă unul din aceştĭ copiĭ va murì minor, ea nu-l va moştenì, chiar dacă testamentul tatăluĭ ar fi încuviinţat acésta. Dacă mama, care va avé tutela copiilor, va contractà, contrariŭ făgăduelii sale, o nouă căsătorie, şi nu va cere prealabil numirea unuĭ noŭ tutor şi nu-ĭ va remite acestuia socotelĭ, atuncĭ averea celuĭ de al doilea soţ aĭ eĭ va rĕspunde de pagubă. In cas când mama a primit asupra sa tutela copiilor, luând hotărîrea de a nu se maĭ căsătorì şi apoĭ va îndrăsnì să se căsătoréscă, fără ca prealabil să céră numirea unuĭ noŭ tutor şi fără a-ĭ remite tot ce-a lăsat tatăl copiilor, în acest cas nu numaĭ întréga sa avere, dar şi averea întrégă a fostuluĭ eĭ soţ va rĕmâné zălog pentru garantarea avereĭ tatăluĭ copiilor, iar legea o oppresce de a moştenì pe fiul eĭ mort minor.

12. Dacă tutorul va da baniĭ minorilor la dobândă, dobànda de douĕ lunĭ dintr'un an va fi a luĭ; în cas dacă va perde acéstă dobândă, paguba luĭ va fi. Pentru pagube de forţă majoră întîmplate în averea minorilor, nu vor fi

rĕspundĕtorĭ tutoriĭ, aşà de pildă pentru epizootie, incendiŭ, inundaţiune, etc. Când tutorul va micşorà cu cumpĕtare cheltuelile pentru întreţinerea minorilor, va puté cere restituirea cheltuelilor făcute din partea sa pentru îmbunătăţirea averiĭ minorilor.

13. Tutorul n'are voie să cumpere vre-un lucru care aparţine orfanuluĭ, asemenea n'are voie s'o facă nicĭ îngrijitorul, nicĭ încredinţătorul orfanuluĭ. Tutorul nu póte cumpĕrà averea minoruluĭ, asemenea nicĭ îngrijitorul. Tutorul nu póte cumpĕrà lucrurile minoruluĭ. Nicĭ tutorul nu póte cumpĕrà averile minorilor, nicĭ îngrijitorul; dar dacă lucrurile se vor pune în vînḑare la mezat, atuncĭ el póte la licitaţiune să urce preţul vînḑăriĭ; dacă un alt doritor va da acelaşĭ preţ ca tutorul, cel din urmă va avé precădere; iar dacă nimenĭ nu va urcà preţul, atuncĭ slobod va fi tutorul să-l urce şi să facă cumpĕrarea, plătind baniĭ gata imediat; daca alt-fel va face, va plătì îndoit.

Dreptul de proprietate.

(I. p.. X v. cap. 420—431, 3; 543—556.)

14. Femeia are drept de a vinde, cumpĕrà, dăruì şi, cu un cuvînt, a dispune după voia sa de tot ce face parte din zestrea sa şi din darurile sale.

15. Când cine-va devine stăpânul unuĭ teren eşit din apă, atuncĭ dînsul devine proprietarul acestuĭ teren. Când vre-un rîŭ, ce curge pe marginea proprietăţiĭ cui-va, va începe să-şĭ schimbe albia şi va depune pămînt, alipindu-l de moşie, atuncĭ acest pămînt va devenì de drept al proprietaruluĭ moşieĭ. Dar dacă rîul va părăsì brusc albia sa şi, eşind dintr'însa, va copleşì o parte din pămîntul ce aparţine alteĭ moşiĭ, atuncĭ partea copleşită va rĕmâné totuşĭ proprietatea moşieĭ din care a fost ruptă. Dacă rîul, care desparte două câmpurĭ, încet cu încetul şi pe nesimţite va depune pămînt, mărind moşia mea, aşà că nu se va puté spune de când şi cum s'a făcut acea mărire, atuncĭ pămîntul acesta al meŭ va fi. Dar dacă cu sila şi cu mare apă de-odată se va rupe o parte din moşia ta şi apoĭ acea parte se va alipì de moşia mea, aşà că se va puté vedé când şi cum s'a făcut acésta, atuncĭ tu veĭ rĕmâné stăpân asupra acestuĭ pămînt.

16. Dacă pe câmp, saŭ într'o casă lăsată mie în amanet, voiŭ găsì o comóră, atuncĭ o parte (jumătate) din comóră sunt dator a o da datornicululuĭ, iar restul, chiar dacă voiŭ fi primit datoria, nu-l remit şi rĕmâne proprietatea mea bună.

Dreptul la avere străină.

(I p. X v. 433—466.)

17. Vecinii n'aŭ drept a face lucrărĭ carĭ aŭ de scop mărirea saŭ micşorarea iazurilor. Dacă apa care curge de la móră aduce stricăciunĭ câmpuluĭ, viilor, saŭ livedilor, atuncĭ proprietarul va avé să plătéscă pentru daune; în cas contrariŭ, móra să nu maĭ lucreze. Dacă proprietariĭ câmpurilor nu vor voì ca apa să se scurgă prin moşiile lor, slobodĭ sunt a o poprì. Dacă apa, curgênd, strică cuĭ-va şi el va face un stăvilar, îndreptând curentul apeĭ spre proprietatea altuia, făcêndu-ĭ prin acésta daune, atuncĭ se va lăsà apa în starea sa dinainte, iar cel ce a stăvilit-o va avé să desfacă stăvilarul.

18. Când scurgătórele uneĭ case se scurg în curtea vecinuluĭ saŭ am vre-o feréstră în curtea vecinuluĭ, atuncĭ curtea vecinuluĭ va fi supusă mie.

Dreptul de a stăpânì şi de a se folosì.

19. O posedare dréptă este aceea când cine-va stăpânesce un lucru, avêndu-l prin dreptate, cu suflet curat şi cunoscinţă. A stăpânì cevà de drept semnifică că proprietarul îl stăpânesce cu consciinţă curată, fără nicĭ o bănuială şi cu credinţă că lucrul al luĭ este şi că aceĭ, carĭ l'aŭ posedat şi carĭ i l'aŭ transmis, de bună voie şi fără siluire aŭ făcut-o şi n'a fost pîră şi cértă pentru acest lucru. A stăpânì un lucru pe nedrept semnifică că stăpânul se îndoesce cum că lucrul este a luĭ, saŭ că nu i-a fost transmis cu dreptate, saŭ că scie c'a fost pîră şi judecată pentru el. Cine a plătit preţul lucruluĭ nu se va considerà că pe nedrept stăpânesce. Cine a cumpĕrat de la cine-va un lucru stăpânit pe nedrept de acest din urmă, fără a cunósce despre acea nedreptate, se va folosì şi va stăpânì lucrul cumpĕrat. Cine cinstit a cumpĕrat şi apoĭ va fi însciinţat că lucrul cumpĕrat străin a fost şi, aflând, va construì pe acest loc, acela nu

va primì îndĕrĕt cheltuelile făcute, dar va puté să ridice construcţiunea, fără însă a vătĕmà interesul proprietaruluĭ loculuĭ. Cine va cumpĕrà un lucru, cunoscênd că străin este, acela nicĭ odată nu-l póte stăpânì; iar dacă n'a sciut, atuncĭ va stăpânì lucrul, iar vînḑătorul să se judece cu proprietarul. Când cine-va îşĭ revendică averea, care se află în stăpânirea altuia, atuncĭ el va pîrî nu pe vînḑător, ci pe cumpĕrătorul în posesiunea căruia a găsit averea sa. Cel care are drept asupra vre-unuĭ lucru lăsat luĭ prin moştenire póte să pîrască pe cumpĕrător. Venitul dintr'o moşie, stăpânită de cine-va printr'o hotărîre judecătoréscă, nu se póte cere în restituire. Dacă cine-va stăpânesce legal un lucru străin, are drept la usufructul lucruluĭ, fără însă să dauneze luĭ, căcĭ nu este deplinul stăpân al lucruluĭ.

Dreptul de a contractà.

(I p. X v. art. 513—540.)

20. Dacă majorul, după ce a încheiat un contract, va ḑice că a fost indus în eróre, ḑisele luĭ nule vor rĕmâné. Numaĭ în casul când cel ce a contractat va dovedì că partea contrarie a tăinuit drepturile sale, va puté să desfacă contractul. Dacă se va constatà că în contract s'a făcut o greşélă, din care causă persóna înşelată a perdut jumătate din preţ, atuncĭ acea persónă va avé drept la restituirea preţuluĭ deplin. Iar dacă se va dovedì că greşéla înadins pentru a înşelà s'a făcut, atuncĭ contractul se va sfărămà; însă dacă partea înşelată nu va voì acésta, atuncĭ va fi în dreptul eĭ să céră plata întrégă a daunelor. Cine se încércă a nesocotì învoiala de bună voie încheiată, face prin acésta nulă plângerea sa şi va plătì daunele prevĕḑute prin chiar acea învoială; afară de acésta va perde dreptul de a stăpânì lucrul pentru care s'a învoit şi acel lucru va rĕmâné în folosul celuĭ pîrît. Dacă însă la împlinirea învoeliĭ voiŭ fi oprit de chiar persóna cu care m'am învoit, atuncĭ se va considerà că clausa învoeliĭ a fost executată.

Dreptul de despăgubire pentru daune.

(I p. X v. art. 568—573.)

21. Stăpânul pe nedrept este dator a remite nu numaĭ lucrul, ci şi usufructul adunat de el, ba chiar şi fructul pe care puteà să-l culégă şi nu l'a cules pe tot timpul cât a durat pîra. La revendicarea moştenirii se va cere şi usufructul sĕŭ, de la data începerii procesuluĭ. Cel care pe nedrept a stăpânit are să înapoieze şi usufructul pe tot timpul cât a durat stăpânirea. Cine a cumpĕrat vre-un lucru pe nedrept va remite îndĕrĕt acest lucru cu întregul sĕŭ usufruct. Cine a cumpĕrat moşie de la unul care nu erâ stăpânul moşieĭ, şi despre acésta va fi încunosciinţat de stăpânul adevĕrat, pentru ca să nu facă acea cumpĕrare, acela va remite atât lucrul cât şi usufructul. Dacă cine-va se folosesce de avere străină, stăpănind-o prin siluire saŭ altă împrejurare nedréptă, acela va remite moşia îndĕrĕt cu tot venitul cules. Cel care stăpânesce o casă pe nedrept va înapoià casa cu tóte acaretele şi îmbunătăţirile făcute de dînsul, fără a avé drept la vre-o despăgubire. Cine va stăpânì o casă pe nedrept, fără a o închirià, acela va remite casa împreună cu banii căpĕtaţĭ din chirie, precum şi va plătì pentru tóte stricăciunile făcute. Stăpânul pe nedrept al vre-uneĭ moştenirĭ care aparţine altuia este dator, nu numaĭ a înapoià moştenirea în starea în care a fost acea moştenire în momentul când dînsul s'a făcut stăpân pe ea, dar şi usufructul ce a adunat saŭ a putut să adune, şi pentru orĭ-ce greşélă va avé a rĕspunde, iar dacă moştenirea a fost în banĭ, va plătì şi dobânda lor. Stăpânitorul pe nedrept al moştenirii străine rĕspunde de tóte şi chiar de cea maĭ mică greşélă; el va plătì usufructul şi fructul fructuluĭ; nimic nu se va luà în vedere, fie că, apĕrându-se, va ḑice că lucrul a eşit din stăpânirea sa saŭ că cu siluire s'a luat de la dînsul, el în tóte garant rĕmâne şi trebue să deà chezăşie, adecă dacă e avut, să deà zălog averea, iar dacă nu, chezăşie.

22. Stăpânul de drept ridică fructul lucruluĭ, ca fiind proprietatea luĭ, chiar dacă nu a semĕnat dînsul; asemenea laptele, lâna şi pĕrul, saŭ progenitura vitelor. Cine stăpânesce drept, acela ridică usufructul lucruluĭ înaintea pîreĭ şi nu fructul

care se va ridicà după judecată. Cine stăpânesce câmpul cu drept şi, după ce a semĕnat, va aflà că acel câmp e străin, atuncĭ usufructul se va lăsà luĭ, ca unuia care a cumpĕrat cu dreptate. Stăpânitorul cu drept, când va înapoià câmpul, n'are voie a cere cheltuelile ce a făcut, şi numaĭ în cas dacă a adaos cevà care va mărì cantitatea usufructuluĭ cules înaintea judecăţiĭ. Cine a stăpânit o casă străină cu dreptate, acela o va remite cu chiria şi cu tóte, iar cheltuelĭ nu va primì; stăpânitorul uneĭ moşteniri străine e dator a remite moştenirea în aceeaşĭ stare în care judecata a găsit moştenirea, el nu va remite usufructul şi nicĭ va rĕspunde pentru greşelĭ făcute. Când se cere restituirea uneĭ moşteniri, stăpânită fie de unul care a reţinut-o cu dreptate (consciinţios), fie de altul care cu nedreptate a avut-o, se va luà şi usufructul, însă cu următórea deosebire: a) acela care a reţinut moştenirea consciinţios va primì îndĕrĕt cheltuelile făcute pentru îmbunătăţirea moşteniriĭ; b) el nu va fi rĕspunḑĕtor, dacă lucrul se va perde din întîmplare înainte de judecată; c) usufructul şi dobânda, ce a ridicat înaintea începeriĭ judecăţeĭ şi a cheltuit pentru trebuinţele sale, vor rĕmâné ale luĭ, iar nicĭ decum usufructul de faţă, precum : recoltă, bucate culese în hambare, dobânda banilor neprimiţĭ încă, ceea ce în pântecele viteĭ va fi; el nu se va acusà de rea păstrare a lucruluĭ; d) dacă se va întîmplà că lucrul s'a vîndut înainte ca judecata să fi început, el va rĕspunde numaĭ pentru preţul cât costà lucrul, iar nicĭ decum şi pentru dobândă. Aşijderea şi datoriile datorate altuia pentru moştenire, dacă stăpânitorul consciinţios al moşteniriĭ le-a primit, se vor înapoià celuĭ în drept.

23. Dacă cine-va va construì de-asupra caseĭ mele o locuinţă, eŭ voiŭ fi proprietarul acesteĭ locuinţe; şi cine va construì casă din materialul altuia pe pămîntul sĕŭ, acela va devenì stăpânul caseĭ, dar va plătì pentru materialul străin. Dacă cine-va va construì casă pe loc străin saŭ sub pămînt străin (bordeiŭ) fără a avé pentru acésta învoială cu stăpânul loculuĭ, acesta din urmă va fi stăpânul caseĭ şi va rĕspunde celuĭ dintâiŭ pentru cheltuelile făcute, saŭ casa se va dărîmà şi materialul va fi ridicat de păgubaş. Cel care va construì casă pe pămîntul altuia, saŭ va sădì vie, va semănà saŭ alt cevà va face, va perde lucrul şi nicĭ că va

puté pretinde cheltuelĭ. Cine sădesce cevà pe locul altuia perde, împreună cu loc, şi ceea ce a sădit. Dacă cine-va a construit pe loc străin casă din lemnul stăpânuluĭ, atuncĭ proprietarul loculuĭ va fi stăpân şi asupra caseĭ, cu material cu tot, şi cel ce a construit nu va puté cere plată pentru lemne. Cel ce a semănat pe câmpul altuia n'are voie să céră restituirea seminţeĭ, dacă câmpul i s'a luat. Plugarul care ară câmpul sĕŭ nu va face brazda peste hotarul vecinuluĭ sĕŭ; şi care va arà peste hotar şi va răpì o bucată din câmpul vecinuluĭ, acela, dacă a făcut-o când a arat, va perde munca sa, dacă a semĕnat, va perde recolta şi munca şi bucatele. Dacă plugarul fără scirea stăpânuluĭ va arà câmpul, saŭ va semănà, nu va primì nimic pentru munca sa, nicĭ sĕmînţa ce a semănat nu i se va înapoià. Dacă cine-va va semănà saŭ va sădì pe moşia altuia fără voia stăpânuluĭ, atuncĭ recolta şi ce a sădit ale stăpânuluĭ moşieĭ vor rĕmâné, căcĭ din pămîntul sĕŭ s'aŭ hrănit. Dacă cine-va a sădit pe pămîntul altuia vie saŭ pomĭ şi va voì să vîndă ceea ce a sădit, atuncĭ va da de scire stăpânuluĭ loculuĭ prin martorĭ bunĭ cât l'a costat sădirea, iar dacă stăpânul nu va voì să cumpere, atuncĭ, după ce vor trece douĕ lunĭ, săditorul va fi slobod să vîndă altuia şi stăpânul loculuĭ silit va fi să priméscă pe cumpĕrător (emfitheosis).

24. Dacă cine-va va luà material străin cu rea voinţă şi stăpânul materialuluĭ îl va prinde, va puté să-l pîrască ca fur; dar dacă nu l'a prins şi s'a făcut că nu vede, va primì numaĭ costul materialuluĭ.

Dăruială.

(I. p. X v. cap. 967—993.)

25. Darul unuĭ nevîrstnic saŭ al unuĭ lipsit de minte nu e valabil. Asemenea, dacă cine-va n'are copiĭ şi va face dar, iar apoĭ va avé copiĭ, darul se va înapoià. Dacă cine-va va dăruì fără condiţiunĭ, acela nu se va maĭ puté judecà şi darul dăruit va rĕmâné. Dacă cine-va va dăruì şi va trimite darul, iar până la primirea sa va murì, atuncĭ cel dăruit nu va avé drept asupra daruluĭ. Dacă cine-va va dăruì un dar mişcător şi-l va înmânà în mâna dăruitoruluĭ, acel dar bun dăruit va rĕmâné. Darul între soţĭ n'are putere legală

şi nul va fi. Darul făcut de către soţ soţieĭ, saŭ de soţie soţuluĭ, în cas de mórte, după sfîrşitul din viéţă al dăruitoruluĭ are putere şi se desparte din averea rĕposatuluĭ, ca datorie. Darurile, în cas de mórte, între soţĭ, aŭ putere, chiar dacă sunt făcute fără înscris, dar în cas de divorţ se anuléză. Darurile date cu limbă de mórte, după mórtea dăruitoruluĭ, rĕmân valabile. Dacă cine-va a dăruit cevà logodniceĭ, pentru ca dînsa să se foloséscă ca dar după căsătorie, apoĭ acest dar nul va fi, căcĭ stăpânirea daruluĭ va venì după căsătorie, iar darurile între soţĭ n'aŭ putere legală. Dacă darul se va face chiar în ḑiua nunţeĭ, atuncĭ se va vedé unde a fost femeia şi în ce anume loc s'a făcut darul; dacă în casa eĭ, atuncĭ al eĭ este, căcĭ s'a dat logodniceĭ; dacă în casele luĭ atuncĭ s'a dăruit soţieĭ. Tot ce logodnicul a dăruit logodniceĭ, în cas când căsătoria nu s'a făcut, el va primì îndĕrĕt. Darurile înainte de căsătorie sunt proprietatea dăruitoruluĭ, însă cu condiţiune ca căsătoria să se facă. Darurile dinaintea căsătorieĭ sunt valabile, precum şi cele făgăduite înainte de căsătorie şi date după căsătorie. Darul făcut de către socru şi sócră logodniceĭ saŭ gineruluĭ nu se întorc sub nicĭ un cuvînt îndĕrĕt după desfacerea căsătorieĭ. Darurile din partea socrilor sunt bine dăruite. Cine a făcut darurĭ mireseĭ şi va arătà că le-a primit ca zestre, acela nu va avé a le restituì. Dacă mirele, care n'a primit zestre, va voì să constitue mireseĭ o zestre din partea sa şi va dăruì aceleia care are să devie soţia sa nisce lucrurĭ, pe carĭ apoĭ le va primì drept zestre, atuncĭ darul mireluĭ bun se va considerà, căcĭ darul a fost făcut înaintea căsătorieĭ. Dacă mirele logodit va dăruì lucrurĭ mireseĭ, pe carĭ ea apoĭ le va aduce în casa soţuluĭ, acesta le va puté înstrăinà, căcĭ sunt proprietatea femeieĭ. Dacă darul făcut înaintea căsătorieĭ se va compune din avere nemişcătóre, atuncĭ soţul nu-l póte înstrăinà; dacă din banĭ saŭ alte bunurĭ mişcătóre, pe carĭ soţul le-a întrebuinţat pentru ale sale trebuinţe, atuncĭ femeia nicĭ odată nu le va puté perde, şi numaĭ în casul când se va adeverì că aceste lucrurĭ aŭ fost amanetate înainte de către creditor.

26. Dacă cel care a primit darul se va arătà ingrat faţă cu dăruitorul şi-l va calomnià, saŭ îl va batjocorì, saŭ va ridicà mâna asupra sa, saŭ îĭ va face o daună, saŭ se va

gândì măcar a atentà asupra vieţeĭ sale, saŭ va refusà de a-ĭ plătì cele convenite prin scris saŭ fără înscris pe când s'a făcut darul, — dacă unul din aceste fapte va face şi acésta în faţa judecăţeĭ se va dovedì, atuncĭ darul se va remite înderĕt. Când cine-va se va arătà ingrat, saŭ va face pîră, saŭ va batjocorì tare saŭ va necinstì pe bine-voitorul sĕŭ, saŭ va ridicà asupra sa mâna, îĭ va face un rĕŭ mare, saŭ se va dovedì că a atentat la viéţa sa, — atuncĭ i se va luà darul înderĕt.

27. Când mama va contractà o a doua căsătorie, atuncĭ tóte darurile eĭ dinaintea căsătorieĭ celeĭ dintâĭ în folosul copiilor vor rĕmâné, şi dînsa n'are voie de a face vre-o deosebire între copil şi copil, dând unuia şi nesocotind pe altul, căcĭ, recăsătorindu-se, pe toţĭ de o potrivă i-a nesocotit, şi de aceea darurile dinaintea căsătorieĭ ale feteĭ vor fi; mama va avé dreptul de a se folosì de dar până la mórte. Contractând a doua căsătorie, ea nu va primì nicĭ atât din darul dinaintea căsătorieĭ întâia cât ar trebuì să priméscă ca moştenire de la fiul sĕŭ, şi legea va da totul copiilor, carĭ nu vor considerà acésta drept moştenire, ci ca partea lor din darurile primite de mama lor. Dar darurile pentru virginitate (feoritron) vor rĕmâné ale eĭ; dacă femeia după mórtea soţuluĭ nu va împlinì anul tângueleĭ şi va contractà a doua căsătorie, atuncĭ le va perde. Dacă bărbatul se va căsătorì a doua óră, atuncĭ va fi dator a păstrà nevătĕmate lucrurile rĕmase de la femeia rĕposată, pentru copiiĭ ce a avut cu ea; el n'are drept să le vîndă, să le înstrăineze; el va maĭ păstrà şi din averea sa partea legală a copiilor.

28. Dacă cine-va va face un dar deosebit unuia din copiiĭ seĭ saŭ numaĭ unora din copiiĭ seĭ, atuncĭ va fi dator la impărţirea averiĭ a păstrà pentru ceĭ-lalţĭ copiĭ partea legală, întocmaĭ precum li s'ar fi cuvenit lor inainte de a se fi făcut acest dar deosebit; şi dacă va face acésta, atuncĭ ceĭ-lalţĭ copiĭ n'aŭ a se plânge de darul deosebit, căcĭ aŭ primit din averea părinteluĭ partea dréptă a lor. Iar copiiĭ carĭ aŭ primit darul deosebit nu pot ḑice că, mulţumiţĭ de acest dar deosebit, refusă moştenirea. Pentru a nu primì moştenire cu siluire, eĭ neapĕrat sunt datorĭ a restituì fra-

ţilor partea din darurile deosebite, şi anume atât cât trebue pentru ca să se egaleze averea lor cu a fraţilor.

Despărţire — sinasfora.

29. Dacă cine-va voiesce a face vre-o schimbare în averea sa, el este dator înainte de tóte a lăsà fiuluĭ sĕŭ(1) partea sa egală (nu a patra, căcĭ acésta iĭ va face săracĭ, ci a treia saŭ jumătate (2), după numĕrul copiilor) şi numaĭ după acésta a rînduì cu restul averiĭ precum voiesce. Cine va voì a împărţì averea sa, acela va avé a păstrà partea legală copiilor sĕĭ, şi anume nu a patra parte (căcĭ este puţin), ci neapĕrat a treia saŭ jumătate, după numĕrul copiilor, apoĭ va deduce zestrea şi darurile dinaintea căsătorieĭ din restul averiĭ, şi dacă partea legală este insuficientă pentru a compune zestrea şi darurile să o facă şi numaĭ atuncĭ póte dispune de averea sa şi a o dăruì. Părintele, după deducerea zestreĭ femeieĭ sale şi a darurilor dinaintea căsătorieĭ, precum şi a datoriilor, e slobod a lăsà copiilor sĕĭ, când are maĭ mulţĭ decât patru, jumătate din averea sa; dacă numaĭ patru, a treia parte; şi acésta este partea lor legală; cu restul averiĭ slobod este a usà după voinţa sa.

30. Dacă unul din copiĭ a primit de la părinţĭ zestre saŭ partea moştenirii care i se cuvenià, atuncĭ el nu va maĭ puté fi părtaş în moştenire cu ceĭ-lalţĭ copiĭ carĭ n'aŭ primit nimic, dacă nu va face înainte depunere. Depunerea (sinasfora) se face în acest mod: cine-va a dat zestre unora din copiiĭ sĕĭ saŭ partea lor de moştenire şi i-a slobodit de sub puterea părintéscă; apoĭ părintele a murit, saŭ fără testament, saŭ făcênd un testament în care nu i-a pomenit, iar copiiĭ se opun la acésta şi voiesc a luà parte la moştenire împreună cu ceĭ-lalţĭ, carĭ n'aŭ primit de la tată nimic înaintea morţiĭ sale. Pîra se va face înaintea jude-

(1) A se vedé art. 11.

(2) Partea acésta în Basarabia veche se numià *falchidia*. Când eraŭ patru copiĭ, falchidia erà a treia parte din avere; când însă eraŭ maĭ mulţĭ copiĭ decât patru, *falchidia* erà = jumătate. A se vedé art. 50.

căţiĭ şi legea va stabilì ca copiiĭ aceştia să depună tot ce aŭ primit de la părinţiĭ şi să amestece totul acesta cu averea rĕmasă, şi atuncĭ să se facă parte egală tuturor moştenitorilor. Acéstă depunere se numesce *sinasforă*. Dacă fiul pe când trăià tatăl a primit un dar în comptul părţiĭ sale legale de moştenire, atuncĭ nu va puté să se ridice în contra testamentuluĭ, ci depunênd darul, ca să se adune cu averea întrégă, va cere să aibă parte dréptă la moştenire. Nepoţiĭ, carĭ vor voì să intre în sinasfora, vor intrà în locul părinteluĭ lor, considerându-se din acest trup, dacă vor depune tot ce aŭ primit de la părintele lor. Dacă tatăl, dând zestre feteĭ, va ḑice că o dă cu condiţiunea să se mulţuméscă numaĭ cu zestrea şi să n'aibă parte la moştenire, acésta nu va avé putere legală şi nu va împedicà pe fată de a moştenì pe tatăl sĕŭ după mórtea luĭ. Ea va trebuì însă să depue zestrea sa, amestecând-o cu întréga moştenire, din care apoĭ va primì parte egală cu fraţiĭ sĕĭ. Darul dinaintea căsătorieĭ, precum zestrea, trebue asemenea să fie depus în averea moştenită, dacă cel care a dat darul a murit fără a lăsà testament, orĭ-cine ar fi el — tată, mamă, bunic, bunică saŭ străbunul după tată saŭ mamă. Fiica, care a moştenit pe mamă după un testament, nu va depune zestrea sa în suma moşteniriĭ. Tot ce s'a dăruit copiilor după mórtea tatăluĭ nu se depune în suma moşteniriĭ; iar ceea ce tatăl le-a dăruit pe când erà în viéţă, aceea se va depune, exceptând casul când tatăl singur a dispus ca acésta să nu depue. Tatăl, care a dat zestrea fiiceĭ sale, chiar dacă n'a scris în fóia de zestre că fiica e satisfăcută cu ceea ce a priimit ca zestre, nu se póte ca ea să nu céră nimic din averea părintéscă; căcĭ fiica are drept la moştenirea părinteluĭ. Dacă copiiĭ vor pretinde că averea moştenită de la tată să fie adunată tótă, atuncĭ vor fi obligaţĭ să depue tot ce aŭ primit de la tatăl lor; asemenea şi din partea mameĭ vor depune tóte la un loc. Dacă însă fiul saŭ fiica vor fi mulţumiţĭ cu partea lor saŭ zestrea primită de la părinţĭ pe când aceştia eraŭ în viéţă, atuncĭ nu pot să fie siliţĭ a depune ceea ce aŭ primit, chiar dacă partea primită de eĭ va fi fost maĭ mare, şi numaĭ în cas de nu va ajunge fraţilor lor partea lor legală, atuncĭ vor depune. Majoriĭ moştenesc împreună cu minoriĭ fără testament, dar trebue

să depue tot ce aŭ primit înainte şi usufructul asemenea; dar nu sunt obligaţĭ a depune şi ceea ce aŭ agonisit de la sine. Majoriĭ depun în suma moşteniriĭ numaĭ ceea ce aŭ avut pe când trăià tatăl, iar ceea ce aŭ agonisit apoĭ nu depun. Afară de acésta eĭ deduc ceea ce datoraŭ tătăluĭ şi depun ce rĕmâne. Averea nedespărţită a fraţilor, dar agonisită de eĭ, nu se va depune.

Zestrea.

31. Soţia are prioritate asupra tuturor creditorilor, pentru a-şĭ reluà zestrea. Zestrea, chiar când e amanetată, are prioritate faţă cu ceĭ-lalţĭ creditorĭ, chiar dacă lucrurile s'aŭ risipit și soţia n'a avut copiĭ. Zestrea are prioritate faţă de datoria către stat, dacă însă acea datorie nu este maĭ vechiă decât zestrea. Femeia se va preferì celor-lalţĭ creditorĭ aĭ soţuluĭ dinaintea căsătorieĭ, aşijderea şi celor după căsătorie, şi va reluà zestrea sa; iar în ceea ce privesce darurile dinaintea căsătorieĭ şi *ipovolul* (cf. art. 40) nu se va preferà creditorilor. Dacă soţia va băgà de sémă că soţul eĭ risipesce zestrea sa, apoĭ va puté să încépă judecată şi ceea ce s'a risipit se va restituì din averea bărbatuluĭ, chiar când acea avere se va aflà amanetată pentru datoriile sale, căcĭ femeia are prioritate faţă cu creditoriĭ soţuluĭ. Dacă se va întîmplà că trebue remisă zestrea și plăţile datorieĭ, se va dà prioritate zestreĭ, iar darurile dinnaintea căsătorieĭ nu vor avé precădere faţă cu datoriĭ. De aceleaşĭ drepturĭ se bucură şi moştenitoriĭ mameĭ.

In faţa unor atarĭ prerogative ale legiĭ locale faţă de zestre, prin înaltul ukaz a Consiliuluĭ de stat de la 15 Decembre 1847 (legea imp. rus. No. 21.795) se legiferéză: 1. tóte persónele de sex femeiesc din Basarabia, a căror zestre e garantată în averea bărbaţilor lor, sunt datóre s'o declare, aducênd dovedile legale pe la tribunalele de ocol şi de judeţ în cursul unuĭ an de la publicarea sus-citatuluĭ ukaz; 2. după aceste declaraţiunĭ, tribunalele de ocol şi de judeţ vor face imediat poprire asupra averilor carĭ garantéză acele zestre; 3. femeia, care n'a făcut la termin declaraţiunea sa, deşì nu perde dreptul sĕŭ şi după expirarea terminuluĭ, dar în cas când averea soţuluĭ se va înstrăinà, nu va maĭ puté

Mănăstirea Grădiștea din județul Orheiu, cu chiliile săpate în stâncă, restaurată la 1756 de către Radul Racoviță, Vel Logofet.

să facă poprire; 4. tóte foile de zestre de adĭ înainte se vor legalisà la tribunale, carĭ vor dispune poprirea averiĭ soţilor drept garanţie a zestreĭ.

32. Dacă cine-va numaĭ prin graiŭ, saŭ alt-fel, a promis zestre, este dator a o da. Tatăl, chiar dacă numaĭ prin graiŭ a promis zestre fiiceĭ sale, este dator a i-o da. Dacă tatăl singur a promis zestre, el singur trebue să o dea; iar dacă a promis împreună cu fiul, atuncĭ o vor da ambiĭ împreună, saŭ fie-care în parte egală, saŭ pre cât a promis fie-care. Dacă a promis să dea zestre fără a desemnà cât, va trebuì, pe când trăesce, să dea atât cât fac *falchidiile*. Pentru ca zestrea să fie dată, trebue neapĕrat să fie remisă soţuluĭ, iar nicĭ decum numaĭ înscrisă în fóia de zestre. Tot ce se cumpĕră din baniĭ zestreĭ se adună ca zestre. Cine va promite zestrea, acela e dator să o remiţă, fie frate, fie mamă, fie-care din averea sa, şi orĭ-ce bărbat saŭ femeie, dacă aŭ făgăduit zestre, sunt datorĭ a o remite, chiar dacă aŭ fost siliţĭ să promită. Dacă bărbatul a cumpĕrat cevà cu baniĭ din zestre, lucrul cumpĕrat nu se va considerà ca proprietatea femeieĭ, ci numaĭ aceea ce e dator soţul soţieĭ sale se va cere de la dînsul. Zestrea se dă după căsătorie; prin urmare, dacă căsătoria nu s'a făcut, zestrea trebue să fie restituită; asemenea şi în casul când căsătoria se desface, se va înapoià împreună cu usufructul din ḑiua desfaceriĭ. Dacă desfacerea căsătorieĭ se va face din vina bărbatuluĭ, atuncĭ el va fi dator a remite, nu numaĭ zestrea şi darurile dinaintea căsătorieĭ, ci încă, după preţul acestor darurĭ, va remite a treia parte din ceea ce singur a agonisit; şi tóte acestea, dacă nu vor fi copiĭ, vor devenì proprietatea soţieĭ, iar în cas când vor fi copiĭ, ceea ce a primit dînsa va păstrà pentru copiĭ şi ea singură se va folosì de usufruct. Dacă însă desfacerea se va face din causa soţieĭ, atuncĭ soţul va devenì stăpân peste zestrea sa şi peste darurile dinaintea căsătorieĭ, carĭ, în cas de nu vor fi copiĭ, rĕmân ale luĭ, însă numaĭ atuncĭ când zestrea n'a fost dată din partea vre-uneĭ persóne străine, pe temeiul a vre-uneĭ condiţiunĭ anume stipulate înaintea căsătorieĭ, saŭ de la tată, când fiica luĭ despărţită n'a ajuns la majorat, saŭ s'a încheiat o condiţiune a parte înaintea căsătorieĭ; iar dacă vor fi copiĭ, atuncĭ soţul, păstrând zestrea pentru eĭ, se va bucurà numaĭ de usufruct.

33. Inţelegerile în ceea ce privesce zestrea se pot schimbà şi pe *timpul căsătorieĭ*, dacă tatăl va *pomenì* despre acésta în testamentul sĕŭ, şi zestrea se póte mărì saŭ micşorà pe timpul căsnicieĭ. Zestrea dată nu din averea părintéscă, ci de o persónă străină din amiciţie către părintele feteĭ, chiar prin depunere (a se vedé art. 30) nu se póte schimbà. Dar tatăl póte face schimbare în zestre, numaĭ dacă acéstă schimbare va fi în folosul *fiiceĭ*, adecă póte ca baniĭ să-ĭ *prefacă în lucrurĭ* şi lucrurile în banĭ pentru a mărì avutul feteĭ. Dacă folosul soţieĭ va cere ca baniĭ să se preschimbe în lucrurĭ, acésta se póte face. Tatăl, şi după căsătoria fiiceĭ sale, póte să adaogă la zestrea eĭ, fără însă ca să dauneze pe creditoriĭ sĕĭ şi fără să micşoreze partea legală a moştenitorilor sĕĭ. Dacă voiŭ fixà *fiiceĭ mele* zestrea, făcênd acésta în dauna *creditorilor*, atuncĭ fata se va ferì de a merge la judecată. Dacă cine-va va da ca zestre feteĭ un lucru óre-care în dauna creditorilor, atuncĭ creditoriĭ vor avé drept să cheme în judecată pe aceĭ ce aŭ primit lucrul. Dacă tatăl, din mărinimie, dă unuia din copiiĭ sĕĭ pentru întrebuinţare orĭ-ce din averea soţieĭ sale, atuncĭ ceĭ-lalţĭ copiĭ aŭ dreptul să céră restituirea şi să micşoreze zestrea, căcĭ trebue să împartă egal averea mameĭ. Copiiĭ vor împărţì zestrea şi tot ce a rĕmas de la mamă; aşà dar, dacă tatăl, pe temeiul uneĭ preferinţe pentru unul din copiiĭ seĭ, îĭ va da vre-un lucru ce aparţine femeieĭ sale, atuncĭ ceĭlalţĭ copiĭ sunt în drept de a cere depunerea acestuĭ lucru în totalul averiĭ, pentru a o împărţì frăţesce.

34. După ce s'a făcut căsătoria, nu femeia, ci bărbatul va cere restituirea zestriĭ de la cel care a promis-o. Soţul are drept, şi după mórtea soţieĭ, în curgere de ḑece anĭ, ca să céră zestrea promisă luĭ. Dacă în contractul de căsătorie s'a stabilit cantitatea zestreĭ şi nu s'a dat, atuncĭ bărbatul şi moştenitoriĭ seĭ, tatăl bărbatuluĭ (dacă el a primit împreună zestrea) şi moştenitoriĭ sĕĭ, aŭ drept să céră zestrea, să facă plângere în contra femeieĭ şi moştenitorilor eĭ, cerênd restul, numĕrând un an după desfacerea căsătorieĭ. Dacă zestrea nu s'a restituit pe când s'a făcut căsătoria şi bărbatul a murit până aŭ expirat treĭ anĭ şi în acest interval nu s'a cerut restituirea zestriĭ, atuncĭ nu se va maĭ puté cere zestrea; iar dacă el, soţul, a trăit ḑece anĭ după contractarea căsătorieĭ, avênd vîrsta legală la căsătorie, atuncĭ

va fi silit să remiţă femeieĭ zestre din averea sa, saŭ de unde va puté; dar dacă la contractarea căsătorieĭ a fost nevîrstnic, atuncĭ sorocul de ḑece anĭ se va numĕrà de la majoritatea sa, şi dacă nicĭ atuncĭ nu va cere zestre, atuncĭ va trebuì să dea zestre femeieĭ sale. Dacă însă, după ce a devenit major şi aŭ trecut ḑece anĭ, a murit fără a cere zestre, atuncĭ moştenitoriĭ seĭ vor rĕspunde şi vor plătì pe femeie. Dacă a murit înainte de a se scurge aceĭ ḑece anĭ, atuncĭ se va numĕrà de la începutul căsătorieĭ, în casul vîrstnicieĭ soţuluĭ, şi de la majorat, în cas de nevîrstnicie. După ḑece anĭ, moştenitoriĭ sĕĭ, dacă vor fi vîrstnicĭ, vor luà un termin de treĭ lunĭ şi vor plătì zestrea femeieĭ; iar dacă vor fi nevîrstnicĭ, atuncĭ după majoratul lor li se va maĭ da un termin de doĭ anĭ, pentru ca să se maĭ gândéscă. Alt-fel sunt datorĭ să plătéscă zestrea femeieĭ. Iar dacă nu vor voì să reclame zestrea de la ceĭ carĭ aŭ promis-o pentru a o remite, acésta rĕmâne în puterea lor. Bărbatul, care despre zestrea în banĭ nu s'a îngrijit s'o priméscă, va avé drept s'o céră în curgere de ḑece anĭ, iar după acest termin va perde dreptul de a o reclamà.

35. Dacă soţul a primit o zestre preţuită, atuncĭ se va considerà că el a primit ca zestre nu lucrurĭ, ci preţul lor, şi prin urmare, în cas de desfacerea căsătorieĭ, el va da în locul lucrurilor preţul lor. Dacă el a primit o avere (de pildă pentru treĭ litri) şi apoĭ va trebuì să o restitue, atuncĭ va avé să dea o altă avere de acelaşĭ preţ, iar nu preţul averiĭ. Dacă averea se va ştirbì, dauna o va plătì soţul; iar dacă va îmbunătăţì acea avere, atuncĭ îmbunătăţirea o va lăsà pe séma sa. Dacă a păstrat averea în starea sa dinainte şi n'a mişcat-o, atuncĭ o va remite aşà, iar dacă a ştirbit-o, va rĕspunde pentru daună. Zestrea preţuită rĕmâne pe rĕspunderea soţuluĭ, adecă dacă în zestrea compusă din vite, haine şi alte lucrurĭ, tóte preţuite în banĭ, se va face vre-o ştirbire (hainele se vor usà de femeie, vitele vor perì), atuncĭ atare daună cade pe séma soţuluĭ, care va plătì daunele. Dacă în zestre se vor preţuì şi vitele drept banĭ, atuncĭ, în cas de vor peri de bólă, dauna o va plătì soţul, care este obligat saŭ să cumpere altele în loc, saŭ să dea preţul lor. Dar dacă vre-un animal va perì înaintea contractăriĭ, dauna va fi a femeieĭ. Iar dacă nu s'aŭ dat

după preţul lor, atuncĭ soţul va fi obligat numaĭ ca să nu fie nepăsător, să nu facă vre-o rĕutate şi să le îngrijéscă; iar dacă totuşĭ se va întîmplà cevà, el nu va fi rĕspundĕtor. Când zestrea n'a fost preţuită, dauna va fi a femeieĭ, iar venitul şi ceea ce vor fătà vitele va primì soţul; dar dînsul, înainte de tóte, va fi dator a completà numĕrul vitelor, căte aŭ fost, adecă în locul celor ce aŭ perit a pune pe altele din noŭ născute. Prin mărirea şi micşorarea zestriĭ se înţeleg acì acelea carĭ aŭ venit pe calea obicĭnuită, precum mărirea pămîntuluĭ din causa curentuluĭ apelor rîuluĭ, apariţiunea uneĭ insule, înmulţirea arborilor şi cele-lalte. Adăogirea şi îmbunătăţirea făcute de bărbat într'o zestre nepreţuită el le capĕtă, şi dacă soţul va primì ca zestre o casă saŭ un loc preţuit de lângă oraş, atuncĭ va fi dator a da preţul sĕŭ; dacă a făcut îmbunătăţire şi adăogire, atuncĭ folosul va fi al luĭ; asemenea şi dauna a luĭ este. Dacă zestrea va fi preţuită şi în fóia de zestre va sta scris: «atătea parale, ast-fel de lucru», atuncĭ soţul va devenì stăpân deplin al lucruluĭ şi slobod este de a-l înstrăinà saŭ vinde; iar în cas de perdere pe séma sa va cădé dauna, fiind obligat a rĕspunde şi a remite paralele arătate în fóia de zestre; şi când va sta scris: «următorul lucru, care preţuesce atât», atuncĭ vrea să dică că acel lucru a fost dat ca zestre şi preţul luĭ a fost arătat pentru ca bărbatul să nu-l pótă schimbà saŭ preface. Bărbatul nu perde cheltuelile făcute pentru mărirea şi îndreptarea averiĭ date ca zestre, precum şi pentru curăţirea otcineĭ. Venitul zestriĭ îl percepe bărbatul pentru întîmpinarea greutăţilor căsnicieĭ; iar venitul perceput înaintea căsătorieĭ aparţine zestriĭ, dacă n'a existat vre-o altă condiţiune. Pe tot timpul cât trăesce soţul cu soţia, el primesce venitul zestriĭ. Bărbatul, fie cât de sărac, datoresce întréga zestre.

36. Zestrea o administréză pe tot timpul căsătorieĭ soţul, iar nu soţia, şi acésta din urmă nu póte să o dăruiască cuĭva. Lucrurile ce aparţin zestriĭ saŭ darurilor de nuntă, nicĭ chiar cu consimţemîntul soţieĭ nu se pot înstrăinà şi nu se vor amanetà, numaĭ dacă femeia după treĭ anĭ, pentru a doua óră, va da consimţemîntul sĕŭ, primind garanţie în valórea unor altor obiecte. Atuncĭ se va puté; iar dacă cine-va va cumpĕrà aceste lucrurĭ, din acéstă daraveră nu

póte isvorî nicĭ o daună femeieĭ, căcĭ el e obligat să rĕspundă pentru ele. Lucrurile aparţinĕtóre zestriĭ saŭ darurilor de nuntă nu se pot înstrăinà nicĭ amanetà, chiar chiar cu consimţemîntul femeieĭ; numaĭ în cas dacă soţia pentru a doua óră va voì acésta şi va da consimţemîntul sĕŭ după doĭ anĭ, se va puté, dar cu condiţiune ca să fie garantată cu alte lucrurĭ de aceeaşĭ valóre. De aceea acel care a cumpĕrat lucrurile singur va perde, iar femeia nu. Zestrea şi darurile de nuntă soţul n'are voe să le înstrăineze, chiar dacă soţia în repeţite rîndurĭ va da pentru acésta consimţemîntul sĕŭ, de óre-ce încuviinţarea eĭ se póte considerà ca dată de frica soţuluĭ; asemenea şi dacă femeia, pe timpul căsătorieĭ, va înstrăinà cevà din zestre, înstrăinarea se va considerà ca făcută din înşelăciunea saŭ insistenţa bărbatuluĭ şi decĭ nu va fi valabilă, afară însă de casul când, după doì anĭ de ḑile, femeia va declarà că n'are grijă în ceea ce privesce lucrurile înstrăinate din zestrea sa şi va da un alt zapis, întărind voinţa sa şi primind alt lucru de acelaşĭ preţ din averea bărbatuluĭ.

37. Zestrea, chiar când se află în administraţiunea bărbatuluĭ, aparţine însă femeieĭ, şi prin urmare, dacă se va iscà pîră despre câmpul dat ca zestre, femeia îl va revendicà, căcĭ al eĭ este, şi dacă nu-l va revendicà, va perde dreptul de a-l avé ca zestre. Dreptul femeieĭ de a cere zestrea nu trece la moştenitoriĭ eĭ, ci numaĭ la copiiĭ eĭ. Femeia are drept de a cere zestrea, chiar când s'a făcut dejà cununia, dacă va vedé că averea bărbatuluĭ se micşoréză şi nu va puté ajunge pentru plata zestreĭ. Dacă femeia, fiind majoră, a sciut că soţul cheltuise averea sa şi, sciind, a tăcut şi nu l'a rugat, atuncĭ se va învinovăţì singură şi va fi păgubaşă de moştenirea părintéscă ; iar dacă a fost sub ocrotirea părinteluĭ sĕŭ, când a fost despărţită, şi tatăl eĭ a putut cere de la soţul eĭ restituirea zestriĭ şi dînsa l'a rugat despre acésta de multe orĭ, iar tatăl n'a ajutat-o, atuncĭ dînsa va luà parte la moştenire, ca şi când ar fi avut zestre şi ar fi depus-o în averea totală, căcĭ tatăl a fost vinovat că n'a voit s'o ajute în pîra eĭ cu soţul. Dacă femeia va află că soţul eĭ a amanetat lucrurile sale altuia şi despre acésta n'a pîrit, atuncĭ nu va avé nicĭ o dreptate. Dacă femeia va înebunì şi bărbatul o va lăsà fără îngrijire, iar zestrea o va cheltuì rĕŭ, atuncĭ zestrea se va pune prin silă sub sechestru.

38. Soţul pe timpul căsniciei cu femeia nu póte să-ĭ restitue zestrea fără o causă dréptă — şi dacă o va face, se consideră că i-a făcut un dar, şi femeia va avé drept să i-o céră din noŭ cu tóte veniturile. Pe tot timpul durateĭ căsătorieĭ, femeia nedivorţată póte să ieà îndĕrĕt zestrea pentru următórele trebuinţe: pentru a plătì datoriĭ, pentru întreţinerea sa şi alor sĕĭ, saŭ a tătăluĭ dacă eĭ se află în exil, saŭ a fraţilor soţuluĭ sĕŭ dacă sunt săracĭ, saŭ pentru cumpĕrarea unuĭ câmp bun. Pentru cheltuelile făcute pentru plăcerĭ, femeia nu este obligată a plătì, chiar dacă aceste cheltuelĭ s'aŭ făcut cu al eĭ consimţemînt.

39. Femeia, în curgere de treĭ lunĭ după mórtea soţuluĭ, este datóre de a face opisul zestriĭ sale şi al darurilor de nuntă, precum şi al restuluĭ averiĭ soţuluĭ şi, prin arătarea acesteĭ catagrafiĭ, să arate ce anume schimbărĭ a făcut bărbatul în averea sa; iar fără opis, saŭ fără vre-o dovadă sigură, nimic nu póte cere, şi dacă va cere, nu va primì. Femeia, care n'a făcut opisul odată ce soţul eĭ a murit, va perde lucrurile carĭ aŭ aparţinut zestriĭ. Femeia, după mórtea soţuluĭ, dacă vor rĕmâné copiĭ, este datóre a dresà o catagrafie despre tot ce a rĕmas după soţul eĭ şi a păstrà tóte în bună rînduială, nefiind slobodă a înstrăinà nimic. La remiterea zestriĭ, dînsa trebue să numere usufructul ultim, şi după acéstă numĕrare să calculeze usufructul anilor de când a administrat zestrea sa soţul, şi apoĭ va primì întregul usufruct.

41. Ipovolul (1) se întăresce nu imediat după căsătorie şi numaĭ atuncĭ, când soţul a murit înaintea femeieĭ. Dacă femeia va murì înaintea bărbatuluĭ, cererea ipovoluluĭ nu póte avé loc. Dacă la contractarea căsătorieĭ se va stabilì că la înapoiarea zestriĭ bărbatul va fi dator a da ipovol atâta, în acest cas cantitatea ipovoluluĭ se va remite precum s'a stabilit; iar dacă n'a fost stabilit despre ipovol nimic, atuncĭ cel care remite zestrea va avé a maĭ da şi pentru ipovol a treia parte din zestre. Dacă soţul va murì neavênd copiĭ şi n'aŭ fost condiţiunĭ, atuncĭ femeia va primì zestrea cu ipovol, şi nimic maĭ mult; dacă va murì femeia, atuncĭ

---

(1) *Ipovol* este acea parte din averea soţuluĭ, pe care o primesce soţia-vĕduvă dimpreună cu restituirea zestriĭ sale.

moştenitoriĭ eĭ vor primì numaĭ zestrea eĭ, iar soţul nu va perde nimic din averea sa, căcĭ ar fi nedrept să maĭ dea ipovol după ce a perdut pe soţie. Femeia care se căsătoresce a doua óră, avênd copiĭ de la întâiul bărbat, perde dreptul la ipovol, adecă nu-l stăpânesce ca proprietatea sa. Femeia, care va devenì grea în anul de doliŭ, perde ipovolul.

Testament. (1)

41. Testamentul făcut la vîrstă maĭ mică de 14 anĭ n'are valóre. Testatorul trebue să exprime voinţa sa vĕdit şi liber de orĭ-ce convingerĭ silite şi de linguşire saŭ alte mijlóce. Când bolnavul vorbesce şi va voì să maĭ urmeze a vorbì, dar limba îĭ va amuţì şi vorbirea va încetà, atuncĭ şi ceea ce a ḑis înainte nu se va luà în consideraţiune. O condiţiune nelegală impusă fiuluĭ face testamentul nevalabil, căcĭ nu se póte executà. Condiţiunile nelegale şi ridicole, prin carĭ cine-va întăresce un moştenitor, saŭ testéză cuĭ-va cevà, nu împedecă moştenirea saŭ desmoştenirea, care se aplică fără acéstă condiţiune. Tatăl, care împarte averea sa după testament copiilor sĕĭ, e dator a arătà partea fie-căruia, saŭ a face pentru fie-care în parte hârtia de împărţire, saŭ a silì pe copiĭ ca eĭ să semneze acea hârtie; ast-fel el nu va nedreptăţì pe nicĭ unul. Dacă fiul nu e amintit în testament, un atare testament nu se va întărì, chiar când fiul va murì înaintea tatăluĭ. Dacă fiul se va nasce după ce testamentul a fost scris, atuncĭ, chiar în casul când s'a născut într'un mod anormal, când nu respiră saŭ a fost scos din pântecele mameĭ prin spintecare, testamentul va fi nul. Dacă în testament nu se pomenesce despre fiul care se află în pântecele mameĭ şi care s'a născut apoĭ fără a fi ţipat, saŭ, născêndu-se viŭ, a murit imediat după nascere în mânile móşeĭ, atuncĭ testamentul este desfiinţat: pe copiiĭ născuţĭ după mórtea tatăluĭ nimenĭ nu-ĭ póte desmoştenì nicĭ de întréga moşte-

(1) In momentul de faţă rînduiala pentru a face un testament în Basarabia este aceeaşĭ ca şi în Rusia, dar până pe la 1850 existà un fel de testare numit *codiţilă*. Despre acésta Armenopulo scrie că, dacă testatorul va omite cevà în testament şi apoĭ îşĭ va aduce aminte despre acéstă omisiune, atuncĭ va scrie o altă hârtie, în care va aşterne voinţa sa, şi acésta se va numì *codiţilă*.

nire, nicĭ de vre-o parte a eĭ, în orĭ-ce loc s'ar aflà. Dacă după mórtea tatăluĭ s'a născut un fiŭ, atuncĭ el desfiinţéză testamentul, iar codiţila nu. Dacă testatorul, avênd o fiică sub ocrotirea sa, saŭ o nepótă, saŭ o strănepótă, nu va fixà moştenirea lor, în acest cas testamentul nu se va stricà în tot, ci şi ele vor fi moştenitóre; iar dacă moştenitoriĭ stabiliţĭ vor fi nisce străinĭ, atuncĭ rudele vor primì jumătate din moştenire, şi dacă sunt rude, vor împărţì de o potrivă. Intocmirea unuĭ moştenitor ca act de gratitudine nu se va întărì, dacă gratitudinea are de obiect un dar în viitor, iar dacă gratitudinea e pentru un dar în trecut, se va întărì. Cel care e prisonier saŭ în plean póte să fie numit moştenitor, în speranţa că se va întórce din plean, şi când se va întórce din plean va moştenì. Dacă mama unuĭ ostaş, după o scire falsă despre mórtea fiuluĭ sĕŭ, va întocmì un alt moştenitor, iar apoĭ fiul se va întórce, atuncĭ acesta din urmă ieà moştenirea şi desfiinţéză testamentul. Testamentul se va considerà nelegal în următórele casurĭ: când în el nu se va arătà numele moştenitoruluĭ şi nu se va puté înţelege cine e moştenitor, saŭ când va fi numit moştenitor o persónă pe care legea nu o admite, saŭ când testatorul a omis pe aceĭ din moştenitorĭ carĭ după lege sunt chemaţĭ a moştenì, saŭ i-a depărtat de la moştenire fără pricină, saŭ când se va dovedì că testamentul a fost făcut cu siluire saŭ vicleşug, saŭ că, după ce s'a făcut testament, se va nasce un moştenitor viŭ, întreg şi la termin, fie că el în momentul nasceriĭ n'a dat nicĭ un ţipĕt, dar a avut suflare, saŭ că, fiind în braţele mă-seĭ viŭ, a căḑut jos şi a murit, şi chiar dacă din pântecele mameĭ a fost scos viŭ, asemenea şi când testamentul n'a fost iscălit şi de către martorĭ şi pecetluit, saŭ că martoriĭ de faţă nu vor primì a pune peceţile lor, saŭ că testamentul se va constatà neisprăvit, rupt, cu ştersăturĭ, răsăturĭ, aşà că nu se póte pricepe; căcĭ ceea ce e dubios şi neînţeles într'un testament se consideră ca nefiind scris; saŭ dacă moştenitorul stabilit refusă moştenirea, saŭ se va constatà că moştenitorul stabilit n'are voie de a moştenì, ca de pildă dacă se va dovedì cum că el a atentat la viéţa testatoruluĭ, saŭ că n'a apĕrat viéţa sa, şi după ce testamentul a fost dejà scris a clevetit pe testator, saŭ l'a acu-

sat de crime și n'a avut grijă de dînsul în cas de bólă grea saŭ miserie.

42. Dacă rĕposatul va scrie în testamentul sĕŭ că cine-va îĭ este dator, saŭ că dînsul este dator cuĭ-va, atuncĭ acésta nu se va luà în vedere în cas când lipsesc martorĭ. Cuvintele rĕposatuluĭ, care ḑice că cine-va i-a rĕmas dator, nu sunt creḑute, fie chiar ḑise cu jurămînt, iar dacă rĕposatul va ḑice cu jurămînt că el e dator, să se créḑă.

43. Poruncim ca tatăl, mama, bunicul și bunica să nu depărteze de la moștenirea lor pe fiĭ, fiice, nepoţĭ și strănepoţĭ, fără a spune anume pricina pentru care îĭ desmoștenesc. Iar pricinele vor fi următóre: a) când cine-va a ridicat mâna asupra părinţilor, saŭ le-a ḑis cuvinte necuviincióse și batjocoritóre, saŭ îĭ va acusà de o crimă, saŭ *de crimă în contra Ţaruluĭ* (1) *saŭ a ocârmuiriĭ*, saŭ va atentà asupra vieţeĭ părinţilor; b) când fiul se va impreunà cu mama sa vitregă saŭ cu concubina tătăluĭ; c) când va calomnià pe părinţĭ și eĭ din causa clevetiriĭ vor avé daune; d) când părinţiĭ aŭ zăcut un timp lung, saŭ aŭ sărăcit, saŭ aŭ devenit slăbănogĭ, saŭ aŭ înebunit (2), iar copiiĭ n'aŭ îngrijit de eĭ și părinţiĭ imploră ajutorul lor, dar eĭ nu rĕspund; e) când unul din părinţĭ e în temniţă, iar copiiĭ de sex masculin, carĭ aŭ drept la moștenire, nu vor voì, fiind chemaţĭ de părintele lor, ca să dea chezășie pentru dînsul, care chezășie le este în putere a o da; f) când unul din copiĭ se va dovedì că a împedicat pe părintele sĕŭ de a face testament, și dacă apoĭ părintele va isbutì să facă testament, atuncĭ va puté să-l desmoștenéscă; g) când cine-va va voì să mărite pe fiică-sa saŭ pe nepótă-sa și după putinţă a-ĭ da zestre, iar dînsa va refusà și va duce o viéţă desfrînată. Așà dar, dacă părinţiĭ vor scrie limpede în testamentul lor tóte cele maĭ sus scrise nemulţumirĭ, saŭ unele din ele, saŭ chiar una singură, atuncĭ, orĭ-care ar fi ea, ordonăm ca testamentul să fie întărit, iar dacă nicĭ una nu se va constatà adevĕrată, atuncĭ aceĭ copiĭ vor luà parte la moștenire; eĭ se vor chemà din noŭ la moștenire și testamentul

(1) Adaos de comisiunea întocmită de guvernatorul Gangardt.

(2) După legea locală a Basarabieĭ, acela care a îngrijit până la mórte pe un nebun îĭ moștenesce averea, chiar dacă nu e rudă cu dînsul.

se va strică. Dar dacă în atarĭ testamente se vor înscrie fideicomise saŭ se vor stabilì tutorĭ saŭ alte disposițiunĭ, atuncĭ tóte aceste se vor face întocmaĭ precum sună testamentul. Copiiĭ născuțĭ dintr'o căsătorie legitimă sunt moștenitoriĭ direcțĭ, tatăl este obligat a pomenì numele fie-căruia din eĭ în testament, împărțind între eĭ averea sa, asemenea tatăl e dator a pomenì și numele fiuluĭ care a eșit de sub puterea sa, chiar dacă acest fiŭ e înfiat de un străin, așijderea și pe fiul, ce are să se nască. Când nu sunt copiĭ, atuncĭ rudele ascendente sunt datóre a testà moștenirea celor descendențĭ, adecă bunicul-bunica, strămoșul-străbunica nepoților fiilor saŭ aĭ fiicelor; iar dacă rudele ascendente vor uità pe fiiĭ lor, saŭ pe uniĭ din eĭ, atuncĭ testamentul lor nu va avé valóre legală. Părințiĭ pot să depărteze pe copiiĭ lor de la moștenire, însă numaĭ pentru cause legale, și anume: când aceștia vor ridicà mâna asupra lor saŭ vor ațîțà pe alțiĭ s'o facă, saŭ vor ridicà bastonul saŭ altă armă în contra lor, saŭ vor calomnià, vor necinstì, vor face un denunț, vor necinstì patul părintesc (1), saŭ nu vor ajutà pe părințĭ la nevoe, saŭ când părințiĭ vor fi întemnițațĭ, iar copiiĭ, aflând despre acésta, nu vor ajutà ca să-ĭ scape, dând chezășie.

44. Dacă copiiĭ, fie ceĭ de sex bărbătesc, fie ceĭ de sex femeesc, în cas de mórte, vor scre un testament, atuncĭ moștenitoriĭ stabilițĭ prin acest testament vor moștenì; în acest cas e și mama, care are drept să contesteze testamentul în care copilul eĭ a uitat-o. Poruncim ca copiiĭ să n'aibă voe a depărtà pe părințiĭ lor de la moștenire, dacă nu vor înscrie în testament următórele cause: a) când părințiĭ aŭ atentat la viéța copiilor lor; b) când tatăl a avut relațiunĭ sexuale cu femeia saŭ concubina fiuluĭ sĕŭ *major* (2); c) când părințiĭ împedică pe copiĭ de a testà lucrurile lor pro-

(1) In poporul rus din Basarabia există viciul numit *snochacestvo* și care constă în faptul că tatăl, căsătorind pe băețiĭ sĕĭ în vîrstă de 16—18 anĭ, trăesce cu nurorile sale. Din acéstă causă adese-orĭ în familiile țerănescĭ se întîmplă multe drame. In Basarabia viciul acesta pur rusesc nu s'a transmis altor némurĭ, și cu tóte acestea comisiunea de codificare a legilor locale din Basarabia, a credut de cuviință să adaoge în paragr. 43 cuvintele: «*fiul, iar nu părinte*».

(2) Adaos de comisiune.

priĭ; d) când unul din părinţĭ a atentat la viéţa altuia, copiiĭ pot desmoştenì pe cel vinovat; e) când copiiĭ vor înnebunì, saŭ vor devenì slabĭ de minte, iar părinţiĭ nu vor pomenì tóte aceste cause, saŭ unele, saŭ chiar una singură, şi moştenitoriĭ stabiliţĭ vor puté dovedì adevĕrul celor pomenite în testament, atuncĭ testamentul va fi valabil şi cele prescrise în el se vor executà; iar dacă nicĭ una din aceste cause nu se va puté dovedì, poruncim, ca testamentul să n'aibă nicĭ o valóre în ceea ce privesce desmoştenirea moştenitorilor.

45. Acel din fraţĭ, care s'a dovedit ingrat, se exclude de la moştenire, adecă dacă a atentat la viéţa frateluĭ sĕŭ, l'a acusat de crimă, saŭ va stăruì să-l obijduiască, saŭ i-a răpit averea. Partea sa vor lua-o ceĭ-lalţĭ fraţĭ saŭ fiiĭ fraţilor şi mama rĕposatuluĭ.

46. Părinţiĭ, copiiĭ şi fraţiĭ aŭ drept să se plângă în contra nedreptăţiĭ unuĭ testament, iar nu cele-late din rudeniĭ; dar şi acestea din urmă pot să se plângă, dacă testamentul e fals. Rudele ascendente şi descendente, adecă părinţiĭ şi copiiĭ, aŭ drept să se plângă în contra nedreptăţiĭ unuĭ testament, dacă aŭ fost excluşĭ de la moştenire, iar rudele laterale pot să se plângă, când în testament s'aŭ stabilit ca moştenitorĭ ómenĭ fără cinste (vizitiĭ, bătăuşĭ de meserie, caraghioşĭ). Fiul póte să se plângă în contra testamentuluĭ tatăluĭ, dacă partea lăsată luĭ e maĭ mică de $^1/_3$ parte a averiĭ părinteluĭ. Asemenea şi fiica are drept să se plângă în ceea ce privesce averea mameĭ, dacă zestrea e maĭ mică decât $^1/_3$ parte. Părinţiĭ, copiiĭ şi fraţiĭ pot contestà un testament, iar nu ceĭ-lalţĭ moştenitorĭ, şi vor cere partea lor legală din moştenire, după ce s'aŭ plătit datoriile şi cheltuelile pentru pomenire, partea care trebue să fie scósă din testament dovedind că pe nedrept aŭ fost excluşĭ de testator, iar cele-lalte puncte din testament rĕmân în puterea lor. Rudele descendente sunt datóre a face parte în moştenire rudelor ascendente; fraţiĭ şi ceĭ-lalţĭ lăturalnicĭ nu sunt prenumĕraţĭ între ele; dar şi fraţiĭ pot să se plângă, în cas când moştenirea este dată unuĭ netrebnic saŭ unuĭ desfrînat.

47. Cel care are copiĭ legitimĭ nu póte lăsà moştenire nelegitimilor, nicĭ celor lăturalnicĭ, născuţilor de la concubină, împreună cu mama lor, maĭ mult de $^1/_{12}$ din averea

sa; iar dacă există numaĭ concubină, póte să-ĭ lase $^1/_{24}$ parte din avere. Cel care n'are moştenitorĭ directĭ, nicĭ rude ascendente cărora este dator a lăsà parte din averea sa, are drept a-şĭ întocmì moştenitorĭ străinĭ pentru tóte cele 12 părţĭ ale averiĭ sale; iar dacă are rude ascendente, le va lăsà lor partea legală şi restul moştenitorilor întocmiţĭ.

48. Cel care revendică averea în contra testamentuluĭ perde dreptul la partea testată luĭ. Moştenitorul neîntocmit în testament, dacă va stăpânì singur averea rĕposatuluĭ, va fi silit a remite legatele. Cine va contestà un testament perde dreptul sĕŭ la dar.

49. Darurile testate în testament, dacă vor covîrşì falchidia moştenitorilor, nu sunt valabile, dacă se va constatà după opisul moşteniriĭ că nu rĕmâne deplină falchidia. Orĭ-cine e în drept a lăsà în dar după mórtea sa două părţĭ din averea sa; dar $^1/_3$ parte e dator s'o păstreze pentru moştenitorĭ. Dacă moştenitorul nu va remite darul lăsat cuĭ-va şi va fi chemat la judecată, atuncĭ va plătì darul şi usufructul. Legatariĭ nu rĕspund pentru datoriile rĕposatuluĭ, ci moştenitoriĭ. Legatele lăsate cu condiţiune se remit numaĭ atuncĭ când condiţiunile aŭ fost îndeplinite, iar dacă nu s'aŭ îndeplinit, moştenitoriĭ nu le vor remite. Dacă cuĭ-va i s'a testat averea, atuncĭ moştenitorul are drept saŭ de a remite lucrurile saŭ de a le da preţul lor; iar dacă nu se póte da preţul, e obligat a da lucrul. Dacă s'a lăsat o turmă, atuncĭ legatarul are drept şi la puĭ, iar dacă se va face micşorare şi chiar nu va rĕmâné decât un singur animal, care nu se va puté numì dejà turmă, atuncĭ va luà numaĭ pe acest animal. Dacă va fi casă şi va cădé, legatarul va primì numaĭ locul.

50. Falchidia, când există numaĭ patru copiĭ, este a treia parte a averiĭ, iar dacă vor fi maĭ mulţĭ copiĭ decât patru, este jumătate. În acésta a treia parte saŭ jumătate a moşteniriĭ ieaŭ parte toţĭ ceĭ carĭ se prenumĕră la falchidie, după ce a fost satisfăcut moştenitorul care, după voinţa ultimă a rĕposatuluĭ, moştenesce restul averiĭ. Nu numaĭ tatăl trebue să lase falchidia fiilor şi fiicelor, dar şi mama, bunicul, străbunicul, bunica şi străbunica după tată şi după mamă; şi nu numaĭ nepoţilor de sex masculin, ci şi nepoţilor de sex femeiesc. Copiiĭ făcuţĭ cu o mamă care n'a avut zestre aŭ drep-

tul la falchidia, dacă sunt legitimĭ. Copiiĭ carĭ aŭ murit fără a avé copiĭ sunt datorĭ a lăsà falchidia părinţilor, adecă $^1/_3$ parte. Dacă zestrea făcută fiiceĭ după testament saŭ darurile întocmite vor fi nepotrivite, aşà că nu va maĭ rĕmâné partea legală moştenitorilor, atuncĭ testamentul va fi nevalabil. Când e falchidia, trebuesc înainte de tóte defalcate datoriile rĕposatuluĭ şi cheltuelile de înmormîntare, restul e averea curată şi din acea avere moştenitorul reţine a treia parte, care se numesce falchidia. Când un particular este stabilit ca moştenitor, atuncĭ fiul primesce falchidia din averea curată a părinteluĭ; iar dacă sunt doĭ fiĭ, din carĭ unul este întocmit ca moştenitor, iar altul are să priméscă numaĭ din falchidia, atuncĭ fiul moştenitor va primì averea întrégă a părinteluĭ, iar ca fiŭ va împărţì falchidia cu ceĭ-alţĭ fiĭ, adecă cu fraţiĭ. Dacă cine-va a scris la mórtea sa că értă datorniculuĭ datoria, atuncĭ falchidia, adecă defalcarea a $^1/_3$ parte din avere, are să se facă faţă cu datoria. Dacă bărbatul va dăruì femeieĭ, saŭ femeia va face dar bărbatuluĭ, atuncĭ prin mórtea dăruitoruluĭ darul se întăresce; dar de óre-ce în acest cas darul are forma fideicomisuluĭ, prin urmare şi falchidia se va face. (1) A treia parte trebuinciósă pentru falchidia se deduce după trebuinţă egal din darurile tuturor legatarilor. Dacă moştenitorul, din nesciinţă (nu a faptuluĭ, ci a legiĭ), s'a înşelat şi, fără a reţiné falchidia, a remis legatarilor maĭ mult decât erà dator să le deà, atuncĭ va primì prisosul îndĕrĕt. Când cine-va, lăsând moştenire, ḑice: «voesc ca casa mea şi altă cutare moşie să fie vîndute, şi din întréga mea avere să se plătéscă datoriile, iar fiuluĭ meŭ să i se deà partea legală», atuncĭ partea legală (a treia) se va da fiuluĭ, nu după deducerea datoriilor, ci înainte de tóte fiul îşĭ va luà falchidia şi numaĭ din rest vor luà creditoriĭ. Când se dă falchidia, atuncĭ şi usufructul din a treia parte a averiĭ, cules după mórtea testatoruluĭ, tot al moştenitoruluĭ va fi. Falchidia nu se póte da în viéţa părinteluĭ, căcĭ, orĭ-cât să fi primit fiul, el totuşĭ după mórtea părinteluĭ póte să céră moştenire, chiar dacă a

(1) Juriştiĭ ruşĭ explică cuvintele *se va face* prin faptul, că în acest cas darul şi ertarea datorieĭ trebue să se prenumere în averea curată, din care $^1/_3$ parte saŭ jumătate va compune falchidia.

existat condiţiunea că nu o va cere. Dacă moştenitorul nu va face opisul averiĭ întregĭ a părinteluĭ, atuncĭ nu va puté reţiné falchidia şi va trebuì să satisfacă deplin pe legatarĭ, chiar dacă suma legatelor va covîrşì averea curată a părinteluĭ. Dacă cine-va va face testament şi va testà familieĭ sale saŭ alt cuĭ-va averea nemişcătóre şi va ḑice anume ca ceea ce lasă să nu se vînḑă şi să rĕmâe moştenitorilor moştenitoruluĭ, atuncĭ dăm poruncă ca din acea avere falchidia să nu se ieà, căcĭ testatorul a poprit înstrăinarea averiĭ.

Dreptul de moştenire.

(I p., X v., art. 1104—1345.)

51. Moştenirea este căpĕtarea tuturor drepturilor pe carĭ le aveà testatorul asupra lucruluĭ. Nimenĭ nu póte testà maĭ mult decât are, iar moştenitorul are acelaşĭ drept ca şi testatorul. Moştenitoriĭ moştenesc drepturĭ şi, dacă testatorul n'a împărţit între eĭ averea sa, atuncĭ fie-care din eĭ moştenesce de o potrivă. Cine are vîrsta maĭ mare de 25 anĭ şi va primì moştenirea tatăluĭ nu va puté să se eschiveze de la judecată cu creditoriĭ părinteluĭ sĕŭ. Numaĭ moştenitoriĭ plătesc datoriile, iar nu legatariĭ carĭ aŭ primit legatele. Moştenitorul e moştenitor saŭ fideicomisar. De pildă a ḑis cine-va: «Gheorghe va fi moştenitorul meŭ, cu condiţiune ca să nu moştenéscă averea mea, ci numaĭ să o ocârmuiască şi să o păstreze pentru moştenitorul meŭ legal Teodor». In acest cas Teodor se numesce fideicomisar şi primesce $^{2}/_{3}$ din moştenire, iar Gheorghe se numesce moştenitor şi primesce $^{1}/_{3}$ din moştenire. In cas de remiterea moşteniriĭ (fideicomisaria) veniturile nu se adaogă; numaĭ în cas când aŭ trecut mulţĭ anĭ de la data hotărîriĭ şi s'a ḑis anume de către testator ca să fie remis împreună cu veniturile, şi acésta chiar în locul falchidieĭ, căcĭ, dacă cine-va cere înapoiarea moşteniriĭ, prin acésta cere şi tot ce e legat de acea moştenire, iar veniturile nu aparţin moşteniriĭ, ci lucruluĭ însuşĭ. Când se remite o moştenire, chiriile şi procentele se consideră ca veniturĭ. De la moştenitor nu se pretinde (fideicomisar) venitul, pe care l'a primit, fără a perde terminul restituiriĭ moşteniriĭ; dar dacă acela, care trebue să

priméscă moştenirea (fideicomis) cere ca moştenirea să-ĭ fie transmisă aşà precum se află, atuncĭ se va satisface cererea sa. Cel ce a primit fideicomisul nicĭ sub un cuvînt n'are voie de a înstrăinà vre-un lucru óre-care din moştenirea încredinţată luĭ pentru a fi păstrată pentru o terţie persónă; căcĭ, dacă va înstrăinà vre-un lucru, prin acésta perde dreptul la partea sa din moştenirea luĭ testată, excepţiune făcêndu-se de casul când s'ar aflà lucrurĭ supuse stricăciuniĭ, saŭ vor fi rĕmas datoriĭ după rĕposatul, carĭ nu s'ar puté plătì fără a nu se vinde cevà din moştenire, saŭ vor fi alte cause, pentru carĭ neapĕrat a fost nevoie de a vinde cevà din moştenire. In aceste casurĭ, despre tóte acestea trebue să existe hotărîrea ocârmuiriĭ. (1)

52. Moştenitoriĭ descendenţĭ de sex bărbătesc saŭ femeiesc se preferă moştenitorilor ascendenţĭ. Dacă va murì bunicul, lăsând fiŭ şi nepoţĭ de la un alt fiŭ rĕposat, atuncĭ aceştĭ din urmă, represintând persóna părinteluĭ lor, se vor chemà la moştenire împreună cu fiul, adecă cu unchiul lor, şi vor primì din moştenirea buniculuĭ atât cât ar trebuì să capete părintele lor; şi acésta de o potrivă, fie bărbaţĭ, fie femeĭ. Copiiĭ, făcuţĭ cu soţia care n'a avut zestre, în cas de mórtea părinţilor fără testament, vor moştenì egal cu copiiĭ făcuţĭ cu altă soţie care a avut zestre, şi între eĭ nu este nicĭ o deosebire. Dacă mama va murì înaintea fiiceĭ, atuncĭ darul de nuntă va fi al fiiceĭ, iar dacă fiica va murì înaintea mameĭ, atuncĭ mama va moştenì partea sa legală, adecă restul moşteniriĭ fiiceĭ. Se preferă la moştenire descendenţiĭ; prin urmare, când cine-va móre fără testament şi va avé părinţĭ şi copiĭ, atuncĭ se vor preferà fiiĭ şi fiicele legitimĭ, în numĕrul cărora intră şi pruncul conceput în pântecele mameĭ sale şi născut după mórtea tătăluĭ viŭ, bine făcut şi la termin, chiar dacă n'a ţipat la nascere, dar a avut respiraţiune şi viéţă, va intrà egal în numĕrul copiilor înfiaţĭ, eşit de sub puterea celuĭ care l'a născut şi intrat sub puterea celuĭ care l'a înfiat. In numĕrul copiilor intră şi nepoţiĭ aĭ căror părinţĭ aŭ murit—eĭ intră în moştenirea unchiuluĭ în locul tătăluĭ, fiind dintr'acelaşĭ trup. Dacă cine-va va murì avênd copiĭ

(1) Intreg acest paragraf e alcătuit de comisiune după cartea luĭ Donicĭ, care carte, precum se scie, nu este decât o carte de şcólă.

de la două soţiĭ, atuncĭ, de óre-ce aceştĭ copiĭ tot din acelaşĭ tată sunt, vor moştenì împreună şi egal, iar de óre-ce s'aŭ născut de la două mame, vor moştenì fie-care pe mama sa; aşijderea şi copiiĭ de la doĭ taţĭ moştenesc pe mamă împreună şi egal, iar faţă cu tatăl lor, fie-care pe părintele sĕŭ. Ce rĕmâne de la părinţĭ se împarte egal între moştenitorĭ, dacă nu există testament; iar dacă tatăl a făcut testament, atuncĭ fie-care ieà atât cât este stabilit în testament. Aceĭ carĭ aŭ zestre saŭ darurĭ de nuntă le vor depune; iar dacă alţĭ fraţĭ n'aŭ căpĕtat partea lor, atuncĭ aceĭ carĭ aŭ căpĕtat le vor da partea care li se cuvine.

53. Dacă cine-va va murì fără testament şi va lăsà după el copiĭ lăturalnicĭ saŭ înfiaţĭ, atuncĭ aceştia vor moştenì de o potrivă. Dacă cel ce a murit va avé copiĭ lăturalnicĭ şi n'a făcut testament, atuncĭ aceştĭ copiĭ vor luà $^{2}/_{12}$ din averea rĕposatuluĭ, pe care o vor împărţì cu mama lor, ast-fel ca mama să capete o parte egală cu partea fie-căruia din copiĭ; acésta se va face când nu există copiĭ legitimĭ. Iar dacă vor fi copiĭ legitimĭ, atuncĭ copiiĭ lateralnicĭ, în cas de mórtea părinteluĭ, nu vor moştenì nimic, dacă nu există testament, iar ceĭ legitimĭ vor fi siliţĭ să-ĭ întreţie, conform cu cantitatea averiĭ ce aŭ moştenit eĭ de la părintele lor. Dacă tatăl va înfià pe fiul sĕŭ lateralnic, atuncĭ acest copil devine legitim numaĭ faţă cu tatăl sĕŭ, iar nu faţă cu rudele descendente, nicĭ faţă cu cele ascendente. Lateralnicul nu lasă moştenirea rudelor după tată, de óre-ce după tatăl sĕŭ nu este cunoscut; numaĭ mama sa şi fraţiĭ mameĭ îl moştenesc. Cel care se nasce de la o curvă moştenesce pe bunică-sa şi pe mamă, dacă ea a murit fără testament. Infiatul, în cas dacă infietorul sĕŭ va murì fără testament, póte să moştenéscă pe infietor; dar dacă tatăl va face testament, atuncĭ el nu va puté să capete cevà din moştenire, nicĭ să se plângă de nedreptatea testamentuluĭ, nicĭ să céră cevà în contra testamentuluĭ, căcĭ infietorul nu este silit a-l face moştenitorul sĕŭ; însă el nu se va exclude de la $^{1}/_{4}$ parte (vedĭ legea 7) care i se cuvine. Infiatul, care a trecut sub puterea înfietoruluĭ, participă la moştenire împreună cu ceĭ legitimĭ; în numĕrul copiilor direcţĭ intră şi copiiĭ făcuţĭ cu o femeie liberă, cu care a trăit bărbatul înainte de a se fi căsătorit cu dînsa legal. Asemenea,

dacă cine-va va da nascere unuĭ fiŭ saŭ uneĭ fiice cu o femeie liberă şi apoĭ va da un înscris, întărit cu martorĭ demnĭ de a fi creḑuţĭ, prin care recunósce acest copil ca fiind din trupul sĕŭ, fără a adaoge «fiŭ natural» saŭ «fiică naturală» atuncĭ şi aceştia se vor adunà în numĕrul copiilor direcţĭ şi vor avé drept la moştenirea părinteluĭ care i-a recunoscut, primind partea lor legală; cel nelegitim va moştenì pe mamă-sa şi pe bunicul după mamă, dar nu va moştenì pe tatăl care n'a lăsat testament.

54. In cas de nu există descendenţĭ, se vor chemà la moştenire ascendenţiĭ, cu preferinţă printre toţĭ lateralniciĭ, exceptând pe fraţiĭ de la aceiaşĭ părinţĭ. Printre ascendenţĭ se preferă ceĭ maĭ de aprópe, fie că va fi o femeie; iar dacă toţĭ sunt de acelaşĭ grad de rudenie, atuncĭ împreună se vor chemà la moştenire şi vor moştenì egal, adecă o jumătate din moştenire vor priimì toţĭ ascendenţiĭ după tată, iar alta ascendenţiĭ după mamă pre câţĭ se vor aflà. Dacă fiul va murì fără testament, atuncĭ, dacă el a avut copiĭ, aceştia vor moştenì partea sa; iar dacă el n'a avut copiĭ, vor moştenì fraţiĭ împreună cu mama, fie că mama se va căsătorì pentru a doua óră, fie că nu. Dacă fiul mameĭ care s'a căsătorit pentru a doua óră va murì fără testament şi fără copiĭ, atuncĭ mama póte moştenì tot ce el a avut din darurile primite de dînsa la întâia nuntă saŭ din averea părinteluĭ sĕŭ, dar va moştenì numaĭ ca us, căcĭ acea avere este proprietatea fraţilor şi surorilor rĕposatuluĭ; iar restul agonisit de dînsul cu alte împrejurărĭ dînsa îl moştenesce ca proprietate; dacă însă fiul eĭ va scrie la mórtea sa un testament, atuncĭ mama va primì ca proprietate aceea ce-ĭ va lăsà rĕposatul. Dacă femeia, care n'a avut zestre, va da, împreună cu soţul, fiuluĭ saŭ fiiceĭ lor zestre, iar apoĭ soţul va murì în sărăcie, şi ea cu nimic nu se va alege de la el, va cere de la fiŭ saŭ fiică ca să-ĭ dea parte din avere egală cu copiiĭ, căcĭ femeia care n'a avut zestre, în cas de mórte a bărbatuluĭ care a lăsat copiĭ, primesce din averea soţuluĭ atât cât şi copiiĭ. Dacă nu vor fi moştenitorĭ descendenţĭ, atuncĭ vor moştenì rudele ascendente ale rĕposatuluĭ fără testament, primo tatăl şi mama, carĭ împart

averea în douĕ părţĭ egale. Dacă bărbatul saŭ femeia vor murì fără testament şi fără de copiĭ şi vor rĕmâné în viéţă tatăl saŭ mama şi vor maĭ fi fraţĭ de la acelaşĭ părinte saŭ mamă, atuncĭ moştenirea se va împărţì aşà în cât împreună cu tatăl saŭ mama să ieà parte la moştenire şi fratele rĕposatuluĭ; iar dacă înainte a murit cine-va din fraţiĭ saŭ din surorile rĕposatuluĭ şi de la eĭ aŭ rĕmas copiĭ, atuncĭ moştenesc şi aceştia, luând partea părinţilor lor, pe care egal o impart între eĭ. Afară de acésta, novella Patriarchuluĭ Atanasie (1) maĭ prescrie, pe séma părinţilor carĭ aŭ dat zestre şi aŭ căsătorit pe copiiĭ lor, dacă aceştia vor murì şi vor lăsà un copil, care în scurtă vreme asemenea va murì, ca atuncĭ să nu se remiţă averea întrégă părţiĭ rĕmase în viéţă, fiind-că nu cum-và părinţiĭ, ce jălesc perderea copiluluĭ, să pérdă şi zestrea dată de eĭ, ci asemenea moştenire să se imparţă în treĭ părţĭ, din carĭ una pentru pomenire, alta persóneĭ rĕmase în viéţă, iar a treia părinţilor rĕposatuluĭ copil. Dacă nu vor fi părinţiĭ în viéţă, atuncĭ bunul saŭ bunica din partea tătăluĭ saŭ a mameĭ moştenesce, iar împreună cu eĭ vor luà parte la moştenire şi fraţiĭ rĕposatuluĭ şi împart averea în părţĭ egale, dar fraţiĭ bunĭ, adecă de la un tată saŭ mamă, asemenea şi copiiĭ frateluĭ saŭ aĭ soreĭ. Dacă nu vor fi fraţĭ, atuncĭ pot să ieà parte la moştenire fraţiĭ de la douĕ mame saŭ doĭ taţĭ.

55. Fraţiĭ şi surorile de la aceiaşĭ tată şi mamă moştenesc toţĭ pe rĕposatul frate, împreună cu ascendenţiĭ. Dacă vor rĕmâné în viéţă părinţiĭ rĕposatuluĭ, fraţĭ bunĭ şi copiiĭ frateluĭ rĕposat înainte de tată şi mamă, atuncĭ toţĭ împreună se vor chemà la moştenire, şi copiiĭ frateluĭ mort înainte, luând locul tătăluĭ lor, vor primì toţĭ atât cât ar fi trebuit să capete tatăl lor, dacă ar fi fost în viéţă. Fraţiĭ de la acelaşĭ tată şi mamă ocupă întâiul loc la moştenirea fra-

(1) Despre acéstă novellă Armenopulo scrie: Novella abrogă legea după care, dacă móre bărbatul saŭ femeia şi rĕmâne copilul, care apoĭ în scurtă vreme va murì, atuncĭ persóna rĕmasă trebue să moştenéscă întréga avere lăsată de către copil, avere ce a moştenit-o de la tată saŭ mamă, iar nenorocitul părinte al rĕposatuluĭ, perḑênd copilul, perde pe nedrept şi averea sa. Novella stabilesce, în acest cas, ca zestrea să se împarţă în treĭ părţĭ, din carĭ una merge pentru pomenirea rĕposasatuluĭ, alta se dă părinţilor, iar a treia persóneĭ rĕmase.

teluĭ bun, cu preferinţă faţă de ceĭ-lalţĭ fraţĭ carĭ nu sunt de la acelaşĭ părinte; iar când nu există fraţĭ bunĭ saŭ copiiĭ lor, atuncĭ fraţĭ de la deosebiţĭ părinţĭ moştenesc pe rĕposatul frate. Dacă cine-va móre şi vor rĕmâné după el fraţĭ de la deosebiţĭ părinţĭ şi copiĭ de la frate bun, atuncĭ nepoţiĭ se preferă fraţilor. Când nu e nicĭ frate, nicĭ copiĭ de la frate, se vor chemà rudele lateralnice, gradele maĭ deaprópe, şi dacă vor fi câţĭ-va în acelaşĭ grad de rudenie, atuncĭ toţĭ de o potrivă moştenesc. Dacă rĕposatul n'are fraţĭ, ci numaĭ nepoţĭ de la doĭ saŭ treĭ fraţĭ morţĭ înainte, atuncĭ averea se împarte după numĕrul sufletelor şi fie-care primesce parte egală. Dacă cine-va a murit fără a lăsà testament, lăsând douĕ verişóre din partea tateĭ şi douĕ din partea mameĭ, atuncĭ, de óre-ce de la treĭ unchĭ (?) aĭ rĕposatuluĭ rĕmân patru femeĭ, numite verişóre, ele nu se chémă la moştenire ca descendentele acelor unchĭ, ci ca vere (?). Când vor lipsì rude de aprópe, se vor chemà la moştenire şi rudele de gradul al optulea. Când nu sunt rude ascendente, se vor chemà şi lateralniciĭ. Când nu vor fi nicĭ rude ascendente, nicĭ descendente, atuncĭ vor moştenì lateralniciĭ: Intâiŭ fraţiĭ şi surorile, cu carĭ participă şi copiiĭ de fraţĭ şi surorĭ morţĭ înainte; toţĭ aceia vor primì partea lor, adecă aceea datorată părinţilor lor, pe care apoĭ o vor împărţì egal între eĭ. Dacă nu vor fi nicĭ ascendenţĭ, nicĭ descendenţĭ, nicĭ lateralnicĭ, atuncĭ vor moştenì veriĭ; iar dacă nu vor fi în viéţă nicĭ aceştia, atuncĭ va moştenì cele-lalte rudeniĭ, dându-se prioritate celeĭ maĭ de aprópe.

56. In cas de mórte a bărbatuluĭ saŭ a femeieĭ fără testament, dacă vor lipsì rude saŭ alţĭ moştenitorĭ ascendenţĭ, descendenţĭ saŭ lateralnicĭ, atuncĭ se va chemà la moştenirea femeieĭ soţul, iar la moştenirea soţuluĭ soţia, şi vor luà întréga moştenire. Soţul moştenesce pe soţie, chiar dacă a trăit cu ea numaĭ douĕ lunĭ. Vĕduva, care nu s'a căsătorit pentru a doua óră, are drept a se folosì de darurile de nuntă şi va maĭ luà drept proprietate o parte din moştenirea soţuluĭ egală cu a copiluluĭ. Acelaşĭ lucru va face şi soţul, precum şi ceĭ ascendenţĭ, dacă nu se va recăsătorì, avênd drept de a vinde şi înstrăinà partea sa după voie; iar dacă nu o va înstrăinà şi nu o va lăsà cuĭ-va ca moştenire, atuncĭ toţĭ copiiĭ o vor împărţì egal între eĭ, fie că eĭ nu moşte-

nesc pe tată saŭ pe mamă. Mama, care n'a contractat o a doua căsătorie, precum şi fie-care din ascendenţiĭ carĭ nu s'aŭ recăsătorit, afară de folosinţa venituluĭ banilor, va primì şi o parte din avere egală cu a copiluluĭ. Acésta însă privesce căsătoriile desfăcute prin mórte, iar nicĭ decum prin divorţ; copiiĭ sunt proprietariĭ venituluĭ darurilor în orĭ-ce cas, şi nicĭ părinţiĭ nu primesc acest venit decât pentru întreţinerea copiilor. Tatăl, chiar dacă s'a căsătorit din noŭ, se va folosì fără nicĭ o îndoială de averea mameĭ copiilor sĕĭ, şi nicĭ un cuvînt necuviincios saŭ o pîră din partea lor nu se va primì. Acésta însă în casul când copiiĭ sunt sub ocrotirea tatăluĭ, iar dacă aŭ eşit de sub puterea sa, atuncĭ, în cas de mórtea mameĭ, tatăl va primì o parte din averea rĕposateĭ, cu drept de a se folosì de ea cât va trăì, iar după mórte acea parte va trece la copiĭ. Dacă cine-va va fi căsătorit legitim cu o femeie săracă, fără zestre, şi apoĭ va murì, atuncĭ, dacă va fi făcut copiĭ, cu ea saŭ cu altă femeie legitimă, în numĕr de treĭ, dînsa va trebuì să priméscă a patra parte din averea soţuluĭ, dar înainte se vor plătì din acea avere datoriile şi din rest se va luà partea a patra. Dacă însă tatăl a lăsat maĭ mulţĭ copiĭ decât treĭ, atuncĭ se va face despărţirea averiĭ după numĕrul copiilor între eĭ şi mamă, care va avé numaĭ dreptul de a se folosì de partea sa, dar nu de a o înstrăinà. Dacă femeia nu va avé copiĭ, atuncĭ poruncim ca dînsa să aibă drept de proprietate asupra averiĭ rĕmase după soţ, şi dacă soţul îĭ va lăsà maĭ puţin decât i se cuvine, să se adaogă la partea sa maĭ sus arătată. Acelaşĭ lucru se va face şi faţă cu bărbatul, când dînsul n'a dat darurile de nuntă; dacă e sărac, va primì partea a patra din averea soţieĭ. Novella Împĕratuluĭ Leon (52) poruncesce ca femeia să aibă dreptul neclintit de proprietate desăvîrşită asupra părţiĭ de avere care i s'a dat, şi ca dînsa să n'aibă datoria de a o remite copiilor, afară de falchidia, adecă partea lor legală, cu condiţiune însă ca dînsa, pentru cinstea soţuluĭ, să nu se căsătoréscă a doua óră, iar dacă se va căsătorì a doua óră, atuncĭ va perde dreptul dat eĭ asupra proprietăţiĭ şi averea rĕmasă eĭ după soţ va fi moştenirea copiilor după mórtea sa. Nicĭ tatăl mameĭ vitrege, nicĭ mama tatăluĭ vitreg nu pot lăsà fiind în viéţă, nicĭ după mórte, parte

maĭ mare decât li se cuvine, adecă egală cu partea unuia din copiĭ, iar dacă sunt copiĭ mulţĭ, atuncĭ fie-care va primì parte egală, dar nicĭ tatăl nicĭ mama vitregĭ nu pot primì maĭ mult; dacă copiiĭ vor primì părţĭ neegale, atuncĭ tatăl şi mama vitregă vor primì parte egală cu a copiluluĭ care a căpĕtat maĭ puţin. Dacă omul, care a murit fără de testament, va lăsà după dînsul în viéţă copiĭ şi femeie care va păstrà vĕduvia, atuncĭ şi dînsa va luà parte la moştenire şi va primì o parte egală cu unuia din fiĭ. Dacă mama care a moştenit pe fiul saŭ pe fiica sa morţĭ în copilărie fără testament, saŭ care a căpĕtat partea sa legală din averea repausatuluĭ soţ, nu se va recăsătorì, atuncĭ moştenirea sus ḑisă va fi proprietatea eĭ; iar dacă se va recăsătorì, atuncĭ va fi datóre a păstrà averea pentru fraţiĭ şi surorile rĕposatuluĭ, folosindu-se numaĭ de usufruct. Acelaşĭ lucru se va întîmplà şi cu bărbatul, dacă se va recăsătorì. Dacă se va întîmplà ca după rĕposat să rĕmână soţie care n'a adus zestre în casa soţuluĭ, atuncĭ dînsa va primì parte egală cu acea a fraţilor, dacă sunt în numĕr maĭ mare de treĭ; iar dacă vor fi treĭ saŭ maĭ puţin, atuncĭ va căpĕtà a patra parte. Dacă nu vor fi moştenitorĭ şi va rĕmâné numaĭ vĕduva, atuncĭ dînsa va primì jumătate, iar restul va trece la stat.

Rescumpĕrare.

(I p., X tom, parag. 1346—1373.)

Chrisovul sobornicesc de la 28 Decembre 1785, avĕnd în vedere că aprópe în fie-ce ḑi se comit abusurĭ în ceea ce privesce cedarea otcinelor, a stabilit: în cas de cedare prin vînḑare a uneĭ moşiĭ, saŭ a uneĭ părţĭ din otcina uneĭ persóne particulare, care nu este cu vînḑătorul în răzeşie saŭ înrudită, trebue neapĕrat ca vînḑătorul şi cumpĕrătorul să se presinte la Divan şi să aducă zapisul de cumpĕrare, în care să fie arătat adevĕratul preţ al cumpĕrăriĭ. Divanul, după ce va vedé condiţiunile vînḑăriĭ, va poruncì ispravnicilor ţinutuluĭ, în care se află moşia de vînḑare, să facă publicare în curgere de 6 lunĭ, în ḑilele de tîrg, dând de scire acelora carĭ, ca rude saŭ ca răzeşĭ, aŭ drept la rescumpĕrare. Dar dacă în curgerea celor 6 lunĭ nicĭ una din rudele

aflate în ţéră, saŭ nicĭ unul din răzeşĭ nu va declarà dorinţa de a rĕscumpĕrà pămîntul pus în vîndare, atuncĭ ispravniciĭ vor trimite despre acésta scire la Divan, care apoĭ va întărì vîndarea. In cas însă când rudele saŭ răzeşiĭ cu vîndătorul aflaţĭ de faţă vor cere rescumpĕrarea după ce a trecut terminul de şése lunĭ, precum şi răzeşiĭ saŭ rudele, aflaţĭ în alte ţĕrĭ străine, nu s'ar fi presentat în curgere de cincĭ anĭ, şi după acest timp ar cere să rĕscumpĕre pămîntul, atuncĭ nicĭ de la uniĭ, nicĭ de la alţiĭ să nu se ieà în vedere cererea.

Tribunalul civil rusesc din Basarabia, găsind că acéstă lege sobornicéscă este dăunătóre pentru Ruşiĭ carĭ vor să cumpere pămînt în Basarabia, în anul 1840, diua 7 Februarie, solicită de la guvernul rusesc ca legea în cestiune să fie abrogată, iar în locul eĭ să fie admisă în Basarabia legea rusécă (art. 1363, I p, X tom), iar despre intrare în stăpânire legea rusécă (I p., X tom, art. 925—29, 1523 şi 1524—25.) Prin ukazul imperial de la 3 Iulie 1842 Consiliul de Stat a elaborat următórele pravile:

57. Se preferă (avênd în vedere dreptul de rescumpĕrare) primo rudele, al doilea co-proprietariĭ (răzeşiĭ), al treilea veciniĭ şi ceĭ maĭ apropiaţĭ şi al patrulea *creditoriĭ.*(1) Fiul are dreptul a rĕscumpĕrà lucrul care a aparţinut mameĭ sale şi care a fost vîndut de tată, saŭ lucrul tatăluĭ vîndut de mamă, pe când erà încă minor şi se aflà în casele părintescĭ. Răzeşiĭ, carĭ aparţin aceleiaşĭ răzeşiĭ, aŭ drept primordial la rĕscumpĕrarea părţilor din răzeşie, iar dacă nu vor voì să rĕscumpere, atuncĭ dreptul trece la aceĭ carĭ sunt de pe aceeaşĭ moşie alăturĭ cu răzeşia de rĕscumpĕrat, iar dacă şi aceştia nu vor voì, atuncĭ se vor preferì răzeşiĭ din acelaşĭ ocol. In ceea ce privesce averile vîndute la mezat, prioritatea nu va avé loc.

Vîndarea — Cumpĕrarea.

(*I p., X tom,* art. 1381—1416.)

58. In ceea ce privesce pe majorĭ (vedĭ art. 9), vîndarea va fi bună dacă s'a făcut cu cel puţin jumătate din preţul loculuĭ. Vîndarea şi cumpĕrarea sunt făcute, când s'a

(1) Aceştia din urmă aŭ şi beneficiul larg.

căḑut în acord pentru preţ, cu condiţiune ca vînḑătorul să remiţă lucrul, iar cumpěrătorul să plătéscă preţul, chiar dacă vînḑătorul a primit preţul stabilit şi n'a remis lucrul sěŭ; dacă cumpěrătorul a primit lucrul şi n'a plătit întrégа sumă de banĭ, vînḑarea se întăresce, de óre-ce arvuna primită este dovadă că s'a făcut cumpěrarea şi vînḑarea. Acésta în ceea ce privesce vînḑarea fără înscris; dar vînḑarea întocmită prin înscris, numaĭ atuncĭ se consideră bună când înscrisul este făcut cu propria mână a vînḑătoruluĭ saŭ semnat de dînsul; asemenea, dacă vînḑarea s'a făcut prin notariat. legea permite fie-căreia din părţĭ, până ce vînḑătorul n'a transmis lucrul cumpěrat în mânile cumpěrătoruluĭ şi n'a primit preţul vînḑăriĭ, chiar dacă preţul vînḑăriĭ s'a stabilit, a se depărtà de condiţiunile făcute, par'că nicĭ că s'ar fi făcut daravera. In ceea ce privesce condiţiunile carĭ nu s'aŭ făcut în scris, dar lucrul a fost transmis şi partea din preţ a fost remisă, cumpěrarea va fi bună, exceptând casul când s'a făcut înşelăciune, care se va dovedì, căcĭ atuncĭ vînḑarea e nulă. Cumpěrarea făcută prin înţelegere şi consimţire bună sub nicĭ un cuvînt nu se póte anulà; chiar dacă vînḑătorul ar fi consimţit a da preţul îndoit înděrět, volnic e cumpěrătorul să-şĭ păstreze lucrul. Vînḑătorul, transmiţênd lucrul în mânile cumpěrătoruluĭ, nu maĭ póte să-l céră înděrět, asemenea nicĭ cumpěrătorul nu maĭ póte cere baniĭ înděrět. Vînḑarea simulată (1) e nulă şi lucrul vîndut nu se va înstrăinà. Vînḑarea făcută de géba nu se întăresce; iar dacă cevà se va vinde cu preţ maĭ mic, din prietenie, atuncĭ se va întărì; dar asemenea vînḑărĭ între soţĭ nu sunt valabile.

59. In ceea ce privesce arvuna dată, în casul când una din părţile contractante nu va îndeplinì condiţiunea saŭ dacă cumpěrătorul va refusà să cumpere, atuncĭ va perde arvuna; iar dacă vînḑătorul va refusà, atuncĭ va fi obligat a restituì arvuna îndoită. Relativ la condiţiunile privitóre la vînḑare, fie scrise, fie nescrise, odată ce s'a dat arvuna, care este garanţia pentru ambele părţĭ, cumpěrătorul va perde arvuna,

(1) Vînḑarea simulată, ḑice Armenopulo, este aceea care, făcêndu-se pe faţă, servesce drept pretext pentru nisce condiţiunĭ anume (3—3—254)

dacă nu va îndeplinì condiţiunile; asemenea şi vînḑătorul va plătì arvuna îndoită în cas de refus.

60. Cumpĕrătorul nu capĕtă dreptul de proprietate asupra lucruluĭ cumpĕrat până n'a plătit preţul întreg, saŭ n'a dat garanţie, saŭ n'are încrederea vînḑătoruluĭ. Dacă cumpĕrătorul nu va plătì preţul la termin, atuncĭ va avé să dea dobândă, dar nu tot ceea ce vînḑătorul ar fi putut dobândì făcênd daraverĭ cu preţul întreg. Dacă vînḑătorul nu va remite lucrul, atuncĭ cumpĕrătorul se va judecà cu dînsul pentru dobândă, şi chiar dacă acea dobândă va covîrşì preţul întreg, o va căpĕtà. Dacă în actul de vînḑare stă scris că în cas de nedarea preţuluĭ la termin vînḑarea va fi stricată, acésta este în favórea vînḑătoruluĭ şi de la dînsul depinde de a o anulà saŭ nu; cumpĕrătorul în acest cas va perde dreptul sĕŭ pe lucru. Cumpĕrătorul, care, primind lucrul în stăpânire, nu va plătì preţul sĕŭ la termin, va fi dator a plătì dobânda asupra preţuluĭ stipulat pentru tot timpul întârḑieriĭ, iar nicĭ decum pentru a satisface pretenţiunea vînḑătoruluĭ, care ar ḑice că ar fi făcut daraverĭ în comerciŭ cu baniĭ din preţul vînḑăriĭ. Dacă cumpĕrătorul s'ar obligà, chiar prin scris, de a plătì, în cas de călcarea condiţiunilor vînḑăriĭ, dobânda îndoită, — acéstă obligaţiune va fi nulă. Dacă vînḑătorul tărăgănesce şi nu transmite lucrul vîndut, atuncĭ el va rĕspunde pentru venitul şi dobânda, pe carĭ lucrul póte să le aducă.

61. După efectuarea vînḑăriĭ unuĭ lucru, orĭ-ce dobândă saŭ orĭ-ce daună va cădé în partea cumpĕrătoruluĭ, dacă vînḑătorul a transmis lucrul la termin. După efectuarea vînḑăriĭ saŭ a cumpĕrăriĭ pe cale legală, fie că s'a făcut prin scris, fie fără înscris, orĭ-ce daună ocasionată lucruluĭ privesce pe cumpĕrător; prin urmare, dacă casa vîndută ar fi ars în parte saŭ în tot, arboriĭ ar fi scoşĭ din rădĕcină de furtună, câmpul saŭ grădina s'ar inundà cu apele rîuluĭ eşit din albie, — tóte aceste daune privesc pe cumpĕrător. In de obşte tot ce s'ar întîmplà cu lucrul vîndut fără rea voinţă saŭ neîngrijire a vînḑătoruluĭ — nu privesce pe vînḑător. Precum o daună întîmplată lucruluĭ e dăunătóre cumpĕrătoruluĭ, asemenea şi câştigul ce ar aduce lucrul în folosul cumpĕrătoruluĭ este; prin urmare, dacă câmpul se măresce din causa retrageriĭ apelor, acésta va fi în favórea

cumpěrătoruluĭ. In cas când lucrul vîndut s'ar perde saŭ s'ar strică înainte de a fi fost transmis cumpěrătoruluĭ, atuncĭ vîndătorul este dator a înapoià prețul; dar când lucrul a fost transmis, atuncĭ nu, chiar dacă cumpěrătorul nicĭ nu s'a atins de acest lucru. Când îțĭ voiŭ vinde câmpul, îțĭ voiŭ arătà hotarele sale în de obşte şi îțĭ voiŭ dice că pămîntul e pentru o sută de plugarĭ, dacă apoĭ parte din acest câmp se va rupe şi tu te veĭ plânge contra mea, atuncĭ nu ți se va da maĭ mult pămînt, căcĭ aĭ sciut hotarele sale. Dacă se vor vinde două părechĭ de vite, din carĭ una bolnavă, atuncĭ se vor înapoià ambele părechĭ în termin de 60 de dile; acelaşĭ lucru să se facă în cas când s'a vîndut de cine-va o vită saŭ un animal bolnav, încredințând că e sănătos. Vîndătoriĭ sunt datorĭ a prevenì pe cumpěrătorĭ despre defectele vitelor ce vînd; dacă cine-va are să vîndă o vită bolnavă şi se va dovedì că a sciut despre bólă, atuncĭ va plătì pentru tóte daunele ocasionate de rěspândirea bóleĭ.

62. Dacă cine-va îşĭ va tocmì o calfă la prăvălie, atuncĭ toțĭ carĭ cumpěră de la acea calfă saŭ îĭ vînd cevà vor avé drept să se judece cu stăpânul prăvălieĭ.

Facerea şi executarea contractelor.

(I p., X tom, art. 1528—1544.)

63. Legea desființéză tocmelile ruşinóse şi nepermise şi pe tóte cele contrariĭ natureĭ lucrurilor. Tóte tocmelile făcute în contra legiĭ şi a bunelor moravurĭ n'aŭ putere, fiind nelegale. Când contractul e ilegal, atuncĭ orĭ-ce promisiune devine nulă. Tot ce se face cu siluire saŭ de frică nu e valabil. Acelaşĭ drept ca minoriĭ îl aŭ şi toțĭ aceĭ carĭ s'aŭ învoit de frică saŭ cu siluire, precum şi aceĭ carĭ aŭ suferit cevà, saŭ aŭ greşit, saŭ aŭ fost absențĭ. Condițiunile contrariĭ legiĭ sunt nevalabile; de pildă, când cine-va le-a făcut cu rea credință, prin înşelăciune, saŭ a consimțit de frică saŭ prin siluire. Când se va dovedì că tocméla s'a făcut de frică saŭ prin viclenie (cu hârtiĭ şi martorĭ falsĭ), atuncĭ se va strică prin judecată; asemenea, când cine-va, fără a fi dator, va plătì o datorie, baniĭ i se vor înapoià, căcĭ nu e drept ca cine-va să pérdă din greşélă şi înşelăciune.

64. Când maĭ multe persóne vor încheià o tocmélă între

ele, ca în cas de mórtea vre-uneia din ele, cele-lalte să o moştenéscă, apoĭ asemenea tocmélă este zadarnică, căcĭ e contrarie bunelor moravurĭ, şi nicĭ tocméla, nicĭ făgăduinţa nu vor fi valabile. Dacă ómenĭ particularĭ vor stabilì între eĭ ca să se moştenéscă reciproc în cas de mórte, asemenea tocmélă e nulă. Dar dacă o asemenea tocmélă o vor încheià mazilií saŭ ostaşiĭ carĭ plécă la răsboiŭ, atuncĭ atare tocmélă sė va întărì şi va fi dréptă.

65. Dacă în tocméla despre zestrea fiiceĭ, mele voiŭ ḑice ca dînsa să nu maĭ nădăjduiască a primì cevà din moştenirea mea, apoĭ acéstă ḑisă nu are putere legală. Dacă cine-va se va tocmì cu socrul sĕŭ, ḑicênd că, în cas de mórtea sa înaintea soţieĭ cu care va avé copiĭ, va remite numaĭ jumătate din zestre, apoĭ ast-fel de tocmélă e nulă. Dacă în fóia de zestre se va ḑice că, în cas de vor murì soţia şi copiiĭ, zestrea să rĕmâe a soţuluĭ, apoĭ acéstă făgăduială e ilegală.

66. In cestiunile dubióse se va admite ceea ce e uman şi drept şi ceea ce dă circumstanţe atenuante. In afacerile nelimpeḑĭ trebue să să se ieà ceea ce este probabil, saŭ ce se întîmplă maĭ des. In contracte şi daraverĭ de tocmelĭ, dacă voinţa ambelor părţĭ este vag expusă, se va procede după obiceiul local. Când una şi aceeaşĭ expresiune are douĕ sensurĭ, atuncĭ se va preferì acela care e maĭ compatibil cu dreptatea şi cu lucrul în cestiune. Obiceiul se va luà în vedere dacă este întărit de tribunal. (1) Expresiunea vagă se va tălmăcì în favórea făgăduitoruluĭ.

67. Actul de cumpĕrare dubios se va tâlcuì în contra ce-

---

(1) In tribunalul de comerciŭ din judeţul Ismail s'a iscat controversa cum să se înţelégă *«până la o sută»*, vorbe adese-orĭ întrebuinţate în tocmelĭ. Comercianţiĭ loculuĭ aŭ dat următórea explicare acestor cuvinte convenţionale: Tocméla se consideră executată, dacă după ea s'aŭ remis 90 unităţĭ, adecă cu 10 maĭ puţin. Tribunalul a întărit acéstă explicaţiune. In acelaşĭ tribunal, în cestiunea privitóre la transmiterea *vinuluĭ vîndut*, s'a consfinţit obiceiul pe temeiul căruia, dacă cumpĕrătorul nu va da vînḑătoruluĭ vinului butóie la timp, adecă cel puţin cu o sĕptĕmână înaintea culesuluĭ strugurilor, atuncĭ vînḑătorul nu numaĭ că-şĭ păstréză arvuna primită, dar şi vinul are drept de a-l vinde altuia, fără vre-o rĕspundere faţă cu întâiul cumpĕrător. (A se vedé *Analele comitetuluĭ de statistică din Chişineŭ*, tom. 3, pag. 51—54.)

luĭ care a făcut vîndarea şi în favórea cumpĕrătoruluĭ, căcĭ vîndătorul este dator să nu înşele cu condiţiunĭ exprimate în douĕ sensurĭ pe cel ce cumpĕră.

Chezășia.

(I p., X tom, cap. 1552—1572.)

68. Femeia nu rĕspunde pentru obligaţiunile bărbatuluĭ chiar în casul când s'a făcut garantă. Legea apĕră pe soţie, chiar dacă dînsa a garantat în maĭ multe rîndurĭ pentru soţul eĭ. Dacă femeia se va subscrie ca garantă pentru vre-o datorie a bărbatuluĭ sĕŭ şi va pune chezăşie pentru acésta zestrea sa saŭ persóna sa, apoĭ acésta nu se va luà în vedere şi nu va avé nicĭ o putere, fie că a garantat şi a subscris de maĭ multe orĭ pentru datoriĭ către stat, saŭ alt-fel de datoriĭ, dar exceptând însă casul când se va dovedì că baniĭ s'aŭ cheltuit pentru trebuinţele eĭ. Femeia nu se primesce ca garantă; asemenea şi fiul ce se află sub ocrotirea tatăluĭ; omul viţios, sărac, din clasa duhovnicéscă, şi minoriĭ asemenea se exclud. Dacă femeia a consimţit să rĕspundă pentru datoria soţuluĭ din propria sa avere, atuncĭ nu este obligată a plătì pentru datoria pe care n'a făcut-o ea, ci altul. Femeia nu se va puté bucurà de legea veleiană (art. 68), dacă s'a făcut garantă pentru propria sa datorie.

69. Cine a garantat plata vre-uneĭ datoriĭ străine, acela este obligat s'o plătéscă, şi obligaţiunea sa trece asupra moştenitorilor sĕĭ. Creditorul însă se va adresà la garant numaĭ când nu va puté să silécă pe datornic a-ĭ plătì.

Zălog — amanet.

(I p., X tom, 1627—1641 şi 1663—1678.)

70. Cel dintâiŭ creditor care a dat banĭ cu zălog se preferă celor-lalţĭ creditorĭ faţă cu lucrul zălogit. Cine a primit zălog pentru baniĭ daţĭ n'are a se îngrijì despre ceĭ-lalţĭ creditorĭ. Dacă cine-va în aceeaşĭ ḑi a dat zălog la doĭ inşĭ, atuncĭ ambiĭ de o potrivă se preferă şi se consideră că amîndoĭ posedă zălogul. Creditorul care are zălog se preferă celor-lalţĭ, carĭ vor venì după dînsul. Cel de al doilea creditor nu se bucură de nicĭ o preferinţă faţă cu cel

dintâiŭ, numaĭ în cas dacă îl va plătì şi prin acésta îĭ va luà locul. Dacă creditoriĭ de a doua mână vor hotărî a luà pe séma lor zălogul şi vor plătì tótă datoria creditoruluĭ întâiŭ — liberĭ sunt a o face. Cine a primit în zălog un lucru amanetat dejà altuia, acela se va considerà ca al doilea creditor.

71. Dacă creditorul va declarà verbal saŭ prin scris că, în cas de nu i se vor plătì la termin baniĭ daţĭ cu amanet, acest amanet va devenì proprietatea sa, asemenea condiţiune nu este valabilă. Creditorul, care a primit un zălog maĭ mic decât baniĭ împrumutaţĭ, nu va perde dreptul sĕŭ la restituirea împrumutuluĭ. Dacă zălogul nu e îndestulător pentru acoperirea împrumutuluĭ, atuncĭ atât datornicul cât şi garantul vor fi obligaţĭ a plătì restul. Creditorul póte să transmită zălogul altuia, dar numaĭ pentru baniĭ împrumutaţĭ, şi nu maĭ mult.

72. Datornicul póte pretinde ca zălogul să fie remis în starea, în care a fost dat creditoruluĭ, creditorul fiind obligat a păstrà zălogul în bună stare. In cas de perderea amanetuluĭ, creditorul va avé să dovedéscă că perderea s'a făcut fără vina sa; atuncĭ datoria nu se va perde, dacă însă n'a existat o altă condiţiune. Cel care primesce zălog nu este rĕspunḑĕtor de ce se va puté întîmplà zălogulù, dacă n'a fost vina sa şi n'a existat condiţiune anume stipulată pentru un asemenea cas. Creditorul care posedă o avere (móră, vie, moşie) ca zălog este rĕspunḑĕtor pentru orĭ-ce daună, dacă dauna s'a ocasionat din negligenţa sa; dar creditorul va avé drept să céră despăgubirĭ pentru reparaţiunea făcută. Creditorul, care a dat banĭ sub zălog saŭ ipotecă, are drept de judecată în contra orĭ-cuĭ care deţine zălogul saŭ l'a căpĕtat ca moştenire saŭ ca zestre. (1)

(1) In acéstă privinţă există până acum două păreri printre jurisconsulţii din Basarabia. Majoritatea Ruşilor emite părerea că, în acéstă privinţă, încă de la 1828, asupra Basarabieĭ s'a trecut întréga lege ruséscă privitóre la actele de vînḑare, asemenea şi la procedura plăţiĭ datoriilor; minoritatea cu d-l Kiriac (jurisconsult de frunte din Basarabia) în întâiul rînd opinéză că legea de la 1828 nu abrógă tóte drepturile creditorilor localĭ cu ipotecă fără excepţiune, că unele din aceste drepturĭ sunt prea esenţiale pentru ca aceştĭ creditorĭ să pótă fi despoiaţĭ de ele. Tribunalul în acéstă privinţă se pronunţă când într'un sens, când într'altul.

Despre acéstă materie Armenopulo tractéză în titlul 5 al cărţiĭ a 3-a·

Inchiriarea averiĭ.

(I p., X tom, art. 1691—1713.)

73. Chiriaşul este dator a îngrijì de lucrurile închiriate, a le păstrà întregĭ, nevătĕmate şi, în cas de perderea lor, a le înlocuì (de pildă a remite acelaşĭ numĕr de vite), a se îngrijì de casele închiriate, de acarete, şi a face reparaţiunile necesare, pentru a puté remite imobilul în starea în care i-a fost încredinţată. El primesce usufructul, dar numaĭ acela care póte să fie despărţit de lucru fără a produce vătĕmare. Dacă închirietorul va convenì cu chiriaşul ca până la terminul stabilit să nu reià lucrul închiriat, iar dacă îl va reluà, atuncĭ să plătéscă amendă, şi apoĭ chiriaşul nu va plătì chiria, saŭ nu va usà de lucru precum se cuvine, atuncĭ închirietorul va fi în drept de a reluà îndĕrĕt lucrul închiriat, fără a plătì amenda cuvenită. Dacă cine-va va da cuĭ-va un lucru cu chirie pentru un timp determinat, atuncĭ nu va fi în drept înaintea expirăriĭ acestuĭ termin să depărteze pe chiriaş de la lucru şi de asemenea nu va puté să céră adaos de plată sub cuvînt că alţiĭ daŭ maĭ mult; căcĭ dacă va voì să depărteze cu sila pe chiriaş, apoĭ va perde dreptul la toţĭ banii ce a căpĕtat din chirie şi încă va maĭ rĕspunde şi pentru daunele ocasionate chiriaşuluĭ. Cine va părăsì câmpul închiriat înaintea expirăriĭ terminuluĭ de arendă, acela va plătì totuşĭ întréga arendă. Cine va arendà vre-o moşie şi apoĭ fără pricină o va părăsì înaintea expirăriĭ arendeĭ, acela va plătì întréga arendă; iar dacă se va găsì un altul care să plătéscă pentru timpul arendat o sumă maĭ mică, atuncĭ i se va da acestuia, rĕmâind ca arendaşul dintâiŭ să plătéscă restul banilor datorițĭ.

74. Acela care va luà în arendă o moşie, fie pe viéţă, fie pe un timp îndelungat (emfitheosis), n'are drept s'o remiţă altuia fără scirea şi voinţa proprietaruluĭ moşieĭ, dar va fi dator să previe pe proprietar, apoĭ să adaste două lunĭ, şi dacă, după acest timp, proprietarul totuşĭ va refusà să admiţă propunerea, atuncĭ, după ce va plătì ceea ce alţiĭ aŭ promis, va căpĕtà moşia îndĕrĕt; dar dacă arendaşul nu va prevenì pe proprietar, atuncĭ va perde dreptul *emfitheosis*. Dacă acela, care a primit emfitheosis, avĕnd a face cu bise-

ricile şi instituţiunile de pietate, nu va plătì dijma saŭ arenda în curs de doĭ anĭ, va perde în acest cas dreptul asupra *emfitheoseĭ*, iar faţă cu particulariĭ îl va perde după treĭ anĭ de aceeaşĭ neregulă. Când vre-o moşie saŭ vre-o construcţiune se vor da cu chirie pe vecĭ şi nu se va plătì chiria saŭ arenda după condiţiunile stipulate în curgere de treĭ anĭ, atuncĭ moşia saŭ casa se vor luà îndĕrĕt şi închirierea pe vecĭ va fi desfăcută; iar dacă lucrul închiriat va fi proprietate bisericéscă, atuncĭ terminul va fi numaĭ de doĭ anĭ, dacă însă chiriaşul lucruluĭ pe vecie n'a fost trimis în locurĭ depărtate pentru afacerĭ de serviciŭ şi dacă nu i s'a ordonat de a nu remite baniĭ pentru chirie, ca fiind sub poprire. Orĭ-care să fi fost causa pentru care s'aŭ desfiinţat clausele uneĭ închirierĭ pe vecie, chiriaşul are drept de a cere cheltuelile ce a făcut pentru îmbunătăţirea lucruluĭ închiriat.

75. Dacă cine-va, cerênd de la altul un lucru pentru trebuinţa sa, va ḑice stăpânuluĭ lucruluĭ că ieà acel lucru pentru o trebuinţă anumită, iar apoĭ va usà de acest lucru în alt-fel, producêndu-ĭ o daună saŭ stricăciune, atuncĭ va avé să plătéscă înmulţit maĭ mult. Aceeaşĭ responsabilitate cade şi asupra aceluia care va luà vita altuia pentru a se transportà unde-va şi apoĭ va plecà aiurea. Cine va luà un cal de la altul pentru a plecà până la cutare loc, iar apoĭ va depăşì maĭ departe, iar calul va perì, acela va plătì stăpânuluĭ pentru cal. Dar dacă dauna saŭ mórtea se va ocasionà caluluĭ pe drumul până la locul indicat, atuncĭ nu va fi rĕspunḑĕtor, dacă s'a îngrijit de cal. Dacă cine-va a luat un boŭ pentru arătură şi boul a perit la munca pentru care a fost luat, atuncĭ nu va despăgubì pe stăpân; iar dacă mórtea s'a întîmplat la altă muncă, atuncĭ va plătì preţul viteĭ. Dacă cine-va fără voia stăpânuluĭ a luat vita şi a plecat, atuncĭ va plătì plata îndoită pentru acea muncă a viteĭ; iar dacă vita va murì, atuncĭ va plătì preţul a douĕ vite. Cine a închiriat o vită şi o va încărcà peste mĕsură şi va plecà cu ea maĭ departe decât a ḑis, iar vita va perì, acela este dator s'o plătéscă.

Intreprindere.
(I p., art. 1737—1745.)

76. Meşterii, dacă s'aŭ apucat de lucru şi aŭ primit arvună n'aŭ voie să lepede acea muncă şi să se apuce de alta până nu o vor isprăvì. Dacă va fi lipsă de material, saŭ stăpânul din rea voinţă nu aduce cele necesare pentru ca lucrul să fie isprăvit, atuncĭ meşterul e dator să céră de două orĭ de la stăpân materialul necesar, pentru ca să nu fie zăbavă; iar dacă nicĭ atuncĭ stăpânul nu va voì, atuncĭ să vestéscă pe judecător şi să-ĭ céră voie de a părăsì lucrarea. Dacă însă întreprindătoriĭ, de lăcomie, iubire de câştig mare, saŭ alte rele, vor părăsì lucrarea de care s'aŭ apucat şi se vor apucà de alt cevà, atuncĭ stăpânul e dator a-ĭ somà înaintea martorilor despre condiţiunile făcute, fie în scris, fie alt-fel, şi dacă eĭ totuşĭ nu vor voì, să se înfăţişeze înaintea dregătorieĭ şi şi apoĭ să cheme pe alţĭ meşterĭ, iar ceĭ carĭ cu samovolnicie aŭ părăsit lucrul vor fi condemnaţĭ de a restituì plata primită.

Imprumut—Dobândă.
(I p., X tom., art. 2012—2068.)

77. Dacă minorul va împrumutà pe un major aflat sub puterea părintéscă, atuncĭ va fi în drept de a primì îndĕrĕt împrumutul. Cel care a împrumutat pe minor, va fi dator să dovedéscă că minorul a avut căştig cu împrumutul şi atuncĭ va primì datoria. Femeia care s'a împrumutat pentru a scóte pe soţul eĭ din temniţă va fi datóre de a restituì datoria.

78. Dacă cine-va admite obligaţiunea şi a început să plătéscă datoria, atuncĭ se consideră că cunósce suma datorieĭ şi n'are voie a ḑice că n'a primit întrégă suma. Datornicul, căruia i se értă o parte din datorie, cu condiţiune să plătéscă restul la un termin hotărît, şi nu va fi făcut acésta, va plătì întréga datorie. Dobânda legală este 12 la sută pe an, şi dacă acea dobândă a fost percepută, atuncĭ nu se póte contestà; iar pentru procente neprevĕḑute şi cerute prin tribunal se va percepe numaĭ 10 la sută. Dacă cine-va e creditor fără dobândă şi n'a putut primì datoria îndĕrĕt, atuncĭ

adresându se la tribunal, va primì dobânda legală. Dacă creditorul va stabilì că, în loc de dobândă, are să priméscă usufructul unuĭ lucru óre-care, atuncĭ acest usufruct, orĭ-cât de mare să fie, al luĭ va fi.

80. Nimenĭ nu va puté cere dobândă pentru dobândă, nicĭ pe trecut, nicĭ pe viitor; şi dacă dobânda se plătesce încet cu încetul, apoĭ, dacă se va face egală cu capitalul, nu va maĭ puté să crescă maĭ mult. Când dobânda a covîrşit capitalul, ea încetéză. Dacă se va stabilì un procent mare saŭ procent pe procent, atuncĭ, după ce s'a redus partea nelegală, se va plătì numaĭ restul.

Asociaţiune.

(I p., art. 2126—2138.)

Asociaţiunea se póte stabilì într'o lucrare verbal şi prin o terţie persónă. Dacă tovărăşia s'a făcut prin contract, atuncĭ se va puté face pîră la dregătorie; iar dacă n'a fost contract, atuncĭ lucrul s'a făcut în obşte. Dacă tovărăşia s'a făcut între maĭ mulţĭ, atuncĭ unul din tovarăşĭ nu e volnic a schimbà cevà în afacere fără consimţemîntul tuturor. Tovarăşul tovarăşuluĭ nu este considerat de tovarăşul tovărăşieĭ. In tovărăşie cheltuelile şi profitul sunt comune.

Acestea sunt legile locale ale Basarabieĭ, carĭ aŭ intrat în codificarea generală a Imperiuluĭ Rusesc, fiind întercalate specialmente pentru Basarabia în partea întâia a volumuluĭ X din «*Svod zaconov*», ediţiunea oficială a legilor Imperiuluĭ Rusesc. Traducerea nóstră e conformă în tocmaĭ cu textul oficial rusesc admis.

Mănăstirea Noul-Némţu.

II. AŞEZĂMÎNTUL COLONIILOR BULGARE.

INSTRUCŢIUNĬ PENTRU DATORIILE AUTORITĂŢILOR SĂTESCĬ.

PRIVILEGIILE HĂRĂZITE COLONIILOR BULGARE ŞI CHRISOVUL PENTRU ŞCÓLA DIN BOLGRAD.

Adresa Secretariatuluĭ de Stat No. 4.319 din 17 Septembre 1858 către Ministeriul de Finanțe.

Consiliul administrativ, în privirea resónelor arătate prin referatul aceluĭ onorat Departament sub No. 8.490, încuviinţând mĕsura propusă: ca domeniile şi coloniile să nu se maĭ adreseze către alt Departament, decât numaĭ către onoratul Departament sub a căruia jurisdicţie sunt date, a făcut încheiere de a le încunosciinţà despre acésta pe Departamentele respective, carĭ să aibă a comunicà în viitor ordinele privitóre pe Coloniĭ şi Domeniĭ prin canalul aceluĭ onorat Departament.

Prin urmare Secretariatul de Stat, spre îndeplinirea citateĭ încheierĭ, făcênd pe de o parte cuvenitele comunicaţiĭ Departamentelor respective, pe de alta cu onóre încuviinţéză pe acel onor. Departament spre regulă.

Pentru Secretarul de Stat, *A. Fotino.*

Către locuitorii părții din Basarabia ce trece către Moldova.

Iubiților compatrioți,

Noul hotar al Basarabieĭ, orînduit în puterea disposiţiilor Tractatuluĭ de la 30 Martie 1856, aŭ întocmit pămîntul ce locuiţĭ cu Moldova, care celor maĭ mulţĭ dintre voĭ este patria mumă. Noilor saŭ vechĭ locuitorĭ aĭ acesteĭ părţĭ, poporul moldovén vě primesce pe toţĭ ca pre uniĭ ce-ĭ sunteţĭ fraţĭ şi de o lege şi carĭ în viitor veţĭ fi părtaşĭ de a luĭ sórtă. Ocârmuirea Moldoveĭ nu numaĭ că nu vě aduce nicĭ o smintire la driturile de carĭ v'aţĭ bucurat până acum sub guvernul Impěrăţieĭ Rusieĭ, ci maĭ vîrtos ea îşĭ va face o datorie de a păstrà privilegiile şi drepturile ce le aveţĭ câştigate şi a vě face părtaşĭ binefacerilor ce aşezămintele Principatuluĭ vě pot asigurà. — Primiţĭ dar cu încredere starea vóstră cea nouă, supuindu-vě legilor ce sunt menite a vě cârmuì şi a vě ocrotì sub suzeranitatea Inalteĭ Porţĭ şi închezeşluirea Marilor Puterĭ ale Europeĭ. Ocârmuirea se va îndeletnicì a se lămurì despre legiuitele vóstre dorinţe şi a vě înzestrà cu îmbunătăţirile ce se vor socotì trebuitóre. Urmaţĭ dar cu sigurătate îndeletnicirilor vóstre şi nu perdeţĭ din vedere că voĭ sunteţĭ chemaţĭ a lucrà împreună pentru fericirea patrieĭ vóstre obştescĭ, de la care veţĭ căpětà la tótă întîmplarea dreptate şi ocrotire, precum şi tot binele ce-ĭ va fi cu putinţă a vě da.

O comisie înjghebată de d-niĭ boerĭ: Logofětul Grigorie Crupenschi, Vornicul Iancu N. Cantacuzin şi Postelnicul Lascarachi Michalachi(1), vine la voĭ, însărcinată a vě cârmuì vremelnic. Acéstă comisie va primì cu sîrguinţă înfăţişările şi dreptele vóstre cererĭ şi se va pune în stare de a lămurì ocârmuiriĭ nevoile vóstre, ca acésta să se îndeletnicéscă, în urmare, cu měsurile hotărîtóre, ce se va găsì de cuviinţă a se luà, spre a siguripsì pacĭnica vóstră vieţuire şi a vóstră fericire.

Să unim dar recunoscinţele şi mulţămitele nóstre către

(1) După osebită disposiţiune, d-niĭ Crupenschi şi Post. L. Michalachi s'aŭ înlocuit prin d-niĭ Logof. P. Roset Bălănescu, şi Aga M Cerchez.

Augustul nostru Suzeran și Marile Puterĭ ce aŭ iscălit Tractatul de la Paris, carĭ în a lor îngrijire s'aŭ îndeletnicit despre sórta nóstră, siguripsindu-ne un viitor fericit, și să ne silim a rĕspunde cu vrednicie la bine-voitórele lor scopurĭ.

S'aŭ dat în capitala Iașĭ, în 4 Februarie 1857.

Caimacamul Moldoveĭ, *T. N. Balș.*

Coloniile și domeniile Statuluĭ

prin jurnalul încheiat la 30 Aprilie 1857, în ședința Consiliuluĭ administrativ extraordinar, sunt date sub jurisdicțiunea Departamentuluĭ de Finanțe.

Despre cârmuire.

§ 1. Sub jurisdicția Departamentuluĭ de Finanțe este dată cârmuirea tuturor coloniilor din Basarabia.

§ 2. La acest Departament sunt alăturate lucrările către secția II-a, numindu-se Secția colonială.

§ 3. Peste coloniĭ este numită o cârmuire, sub numirea: Dregătorie colonială, care atârnă de Ministeriul de Finanțe.

§ 4. Dregătoria colonială se va alcătuì de dregătorĭ și amploiațiĭ trebuitorĭ.

§ 5 Sub jurisdicția Departamentuluĭ de Finanțe sunt privighetoriĭ coloniilor.

§ 6. Numĕrul privighetorilor se cuprinde în doĭ.

§ 7. La coloniĭ se vor rînduì ocolășiĭ și județe coloniale.

§ 8. Ocolășia se va rînduì la fie-care ocol și se va alcătuì de un ocolaș și doĭ asesorĭ.

§ 9. Județul colonial se va rînduì la fie-care colonie și se va compune de un vornicel (viborniĭ) și doĭ asesorĭ; iar de la fie-care a 10-a casă, se va rînduì câte un ușier (storoș).

§ 10. La fie-care ocolaș și județ colonial, trebue să se afle câte-un scriitor, sub a căruia povățuire să se întrebuințeze pentru corespondențe junime din coloniștĭ.

§ 11. Coloniștiĭ a fie-căreĭ coloniĭ alcătuesc o obște.

§ 12. In fie-care comunitate colonială se va rîndui obştéscă adunare sătéscă.

§ 13. Numĕrul coloniştilor pentru obştésca adunare se va hotărî tot de către ocolaş saŭ vornicel, pentru care sfîrşit va trimite cu chemare pe uşier.

§ 14. Coloniştiĭ ce se vor strînge la adunare sunt datorĭ a păzì liniştea şi a se ocupà cu luare aminte cu aceea ce li se propune.

Despre rînduirea funcţionarilor.

§ 15. Rînduirea şi demisionarea amploiaţilor atârnă de la Ministeriul de Finanţe.

§ 16. Ocolaşiĭ, vorniceiĭ şi asesoriĭ colonialĭ se rînduesc de către obşte după cuvenita alegere.

§ 17. Ocolaşiĭ se vor alege pe treĭ, iar asesoriĭ pe doĭ anĭ, de către coloniile ce se află în ocol; după împlinirea anuluĭ şi după alegerea cea dintâiŭ, unul din asesorĭ are drept a demisionà; iar acela care va intrà în locul luĭ este îndatorit a împlinì doĭ anĭ. Pentru vorniceiĭ sătescĭ şi asesorĭ se va face alegere pe doĭ anĭ, sub privigherea a însuşĭ ocolaşuluĭ şi cu unirea fie-căruia sat, încă cu asemenea drept şi îndatorire a unuĭ asesor, precum şi asesoruluĭ ocolial.

§ 18. In coloniile, carĭ din pricina depărtăriĭ de la ocolăşie nu se pot prenumĕrà către ea, se vor alege vorniceĭ pe treĭ şi doĭ anĭ, iar asesorĭ pe doĭ anĭ, carĭ vor împlinì tóte datoriile ocolăşieĭ, fără a fi atârnate de ea.

§ 19. La alegerea celor treĭ funcţionarĭ aĭ ocolăşieĭ, trebue să se alégă încă doĭ candidaţĭ, spre a ţiné locul la întîmplărĭ de bólă saŭ lipsă a unuia dintre membri.

§ 20. Alegerea se va face după mulţimea glasurilor de către aceĭ în vîrstă coloniştĭ carĭ vor avé capacitate, cuget, bune purtări, şi carĭ cu sîrguinţa lor servesc de pildă în gospodărie, agricultură, grădinărie şi în sciinţa ţineriĭ tamazlîcurilor.

§ 21. După săvîrşirea alegeriĭ, vornicelul care a câştigat maĭ multe glasurĭ se va întărì cu iscăliturile alegĕtorilor şi se va presentà spre întărirea Departamentuluĭ de Finanţe.

§ 22. Uşieriĭ se vor schimbà în fie-care lună.

§ 23. Scriitoriĭ slujesc şi primesc osebită léfă după învoială.

Despre lefĭ şi gratificaţiunĭ.

§ 24. Toţĭ funcţionariĭ întrebuinţaţĭ la lucrările coloniilor primesc léfă hotărită după ştat. Suma ştatuluĭ se alcătuesce din baniĭ ce se strîng de la coloniştĭ, după rînduiala arătată în art.

§ 25. Rĕmăşiţa din léfă şi din suma pentru cheltuiala cancelarieĭ (afară de rĕmăşiţa sumeĭ pentru îndestularea slujbaşilor) se va puté împărţì, cu încuviinţarea Ministeriuluĭ de Finanţe, între amploiaţĭ şi slujbaşiĭ cancelariilor, pentru silinţa şi sîrguinţa lor în slujbă.

§ 26. Ocolaşul primesce léfă câte 68 leĭ 30 par. (5 rub. 72 kop. arg.), iar asesoriĭ ocolăşieĭ câte 50 leĭ 30 par. (4 rub. 22 kop. arg.) de la fie-care colonie ce se află sub jurisdicţia ocolăşieĭ. Vorniceluluĭ se va hotărî câte 35 leĭ (2 rub., 88 kop.) din veniturile colonieĭ în care funcţionéză.

§ 27. Asesoriĭ sătescĭ şi uşieriĭ slujesc fără léfă.

Despre îndatorirĭ.

§ 28. Ocupaţiile Departamentuluĭ de Finanţe sunt următórele:

1. Primirea emigraţilor ce se statornicesc în clasa coloniştilor;

2. Aşezarea lor potrivit aşezămîntuluĭ ce există pentru acésta;

3. Privigherea asupra pămîntuluĭ dat saŭ care urméză a se da pentru aşezarea lor;

4. Apĕrarea drepturilor, privilegiilor şi a avantagiurilor atât asupra celor căpĕtate, cât şi acelor ce se vor maĭ aşezà;

5. Privigherea pentru îndeplinirea îndatoririlor pe carĭ le-aŭ luat asupră-le;

6. Privigherea asupra coloniilor şi cercetarea suplicelor tânguitóre ale coloniştilor.

§ 29. Tóte cele maĭ sus citate sunt sub jurisdicţia Departamentuluĭ de Finanţe.

1. Tóte ocupaţiile poliţieĭ, ce se ating de coloniile încredinţate luĭ; întocmaĭ adunarea dărilor ce se cuvine fisculuĭ şi la vremea cuvenită; ştrăfuirĭ, împlinirĭ şi alte;

2. Ingrijirea pentru gospodăria şi architectura ce trebue să existe în coloniĭ;

3. Imbulzirea în perfecţionarea agricultureĭ, a liveḑilor, a tamazlîcurilor şi înfiinţarea fabricelor, considerându-se cu climatul şi posiţiunea loculuĭ;

4. Slobodirea paşporturilor pentru coloniştĭ şi invoirile lor de a trece în alte clase;

5. Intărirea cârmuitorilor ocoliali şi săteseĭ, după cuvenita orînduială;

6. Pricinile între coloniştĭ.

§ 30. Insărcinările ocolaşilor şi ale judeţelor sătescĭ sunt tot de felul acelora carĭ aŭ cârmuirile sătescĭ din domeniile statuluĭ.

§ 31. Fiind-că ocolaşiĭ, vorniceiĭ şi asesoriĭ trebuesc a fi din ceĭ maĭ însemnaţĭ şi cinstiţĭ dintre locuitorĭ, de aceea eĭ sunt datorĭ a lucrà spre binele lor şi a-ĭ apĕrà de orĭ-ce rĕŭ; iar ce se atinge de împlinirea datoriilor lor, acésta se va cere de la eĭ aspru, însă cu rînduială, purtându-se cu eĭ blând, şi tóte tânguirile lor să le priméscă cu răbdare. ascultându-le cu luare aminte, datorĭ fiind a fi mijlocitorĭ cu dreptate, fără a cere de la eĭ vre-o rĕsplătire. Invinovăţindu-se atât pentru neîndeplinirea datoriilor lor, cât şi pentru asupririle, ce vor face supuşilor lor, urméză că pe aceĭ ce se vor dovedì că aŭ lucrat în contra, să se dea sub judecată, supuindu-se la rĕspunderile după legĭ.

§ 32. Ocupaţiile sătesceĭ obştescĭ adunărĭ sunt următórele:

1. Alegerĭ sătescĭ;

2. Invoirea coloniştilor a trece în altă clasă;

3. Intărirea condiţiilor pentru chemarea preoţilor;

4. Observarea petiţiilor şi a tânguirilor ce va primì pentru nevoile obştescĭ, precum şi cu hotărîrea rîndueleĭ obşteĭ, ce trebue să urmeze după citatele tânguirĭ;

5. Analoghia dărilor şi a havalelelor;

6. Depărtarea locuitorilor din colonie, dovediţĭ cu purtărĭ rele.

Rînduiala desbaterilor pricinilor.

§ 33. Pentru căutarea pricinilor şi pentru ţinerea condicelor, Departamentul de Finanţe se va conformà cu legile statornicite, cu osebire numaĭ ca tóte poruncile atingĕtóre de coloniştĭ să fie scrise în dialectul coloniei.

§ 34. Judeţele sătescĭ sunt datóre a avé:

1. Osebite condicĭ, în carĭ se vor înscrie poruncile verbale, punerile la cale şi cercetările între locuitorĭ şi în de obşte tóte disposiţiile ocârmuiriĭ lor;

2. Protocolul pentru însemnarea poruncilor primite şi a raporturilor trimise cu No. lor.

§ 35. Asesoriĭ sătescĭ se vor adunà odată saŭ de două orĭ pe sĕptĕmână, după trebuinţă şi chemarea ocolaşuluĭ saŭ a vorniculuĭ.

§ 36. Nicĭ o hotărîre a judeţuluĭ ocolial saŭ colonial nu va avé tărie, dacă casul de care se atinge n'a fost ascultat, judecat şi hotărît de către toţĭ membriĭ în complet.

§ 37. Fie-care colonist este dator neapĕrat să se înfăţişeze la cancelarie după chemarea ocolaşuluĭ saŭ a vorniculuĭ; la intrarea sa înăuntru va fi cu capul descoperit şi cu cuvenitul respect, avênd drept să-şĭ céră voie să lămuréscă pricina luĭ, saŭ să-şĭ arate nevoia luĭ. Iar dacă după ascultare i se va poruncì să se depărteze din odae, este dator să asculte şi să aştepte până va fi din noŭ chemat.

§ 38. Dacă vre-un colonist nu se înfăţişéză când este chemat la judeţul ocolial saŭ colonial, şi casul nu este grabnic, la o aşà urmare să se supue ştrafuluĭ bănesc, pentru întâia óră la 75, pentru a doua óră la 150 şi pentru a treia la 300 parale, iar la cas de trebuinţă ce nu suferă prelungire, să se aducă la cancelarie sub caraulă şi pentru neascultare să se înştiinţeze pe Departamentul de Finanţe.

Intinderea şi mărginirea puteriĭ.

§ 39. Jurisdicţia Departamentuluĭ de Finanţe se întinde peste tóte coloniile.

§ 40. Jurisdicţia ocolăşieĭ se întinde peste tóte coloniile

ce se cuprind în ea. Iar judeţele coloniale ocârmuesc fiecare pe acea colonie în care este el înfiinţat.

Atârnarea şi rînduiala corespondenţeĭ.

§ 41. In tóte pricinile pentru carĭ nu există statute saŭ oficiile Ministeriuluĭ, dregătoria va cere de la el deslegare.

§ 42. In pricinile ce nu suferă prelungire, dregătoria, avênd în consideraţiune folosul fisculuĭ, saŭ nevoia coloniştilor, va face cuvenita punere la cale, însciinţând despre tóte pe Ministeriŭ cu grăbire.

§ 43. Dregătoria nu va maĭ avé cu altă maĭ înaltă instanţă corespondenţe de-a dreptul, decât numaĭ cu Departamentul de Finanţe, unde va şi raportà, când s'ar întîmplà a primì de la alte locurĭ maĭ înalte oficiĭ; asemenea şi în casurĭ în carĭ s'ar cere mijlocirĭ de la alte instanţe, dregătoria se va adresà tot către Ministeriul de Finanţe.

§ 44. In casurĭ carĭ cer mijlocirile eĭ prin autorităţĭ locale, dregătoria se va adresà către ele de-a dreptul, fiind ele datóre a îndestulà tóte cererile ce vor primì în interesele coloniale şi a însciinţà la vremea cuvenită despre dispoşiţiile luate de ele.

§ 45. Asemenea dregătoria se va adresà către ocârmuirea militară, dacă casul se va atinge de jurisdicţia eĭ.

§ 46. In casurĭ când nu ar vedé şi nu ar primì la vreme resultatul cuvenit, va însciinţà pe Departamentul de Finanţe.

§ 47. Şeful secţieĭ coloniale, după ordinul Ministeriuluĭ, făcênd în vreme revisie în coloniĭ, va primì tóte tânguirile coloniştilor, şi acele cererĭ ce vor fi îngăduite de Aşezămînt le va recomandà locurilor competente spre punere la cale, fiind el dator ca asemenea cererĭ şi oficiĭ ce ar slobodì să le facă cunoscut Ministeriuluĭ la întórcerea sa, de la a căruia întărire atârnă maĭ departe lucrarea citatelor oficiĭ.

§ 48. Dregătoria va trimete Ministeriuluĭ în fie-care sĕptĕmână un scurt memoar despre procedurĭ şi în fie-care lună sciinţă despre pricinile hotărîte, precum şi despre sumele ce se vor aflà în disposiţia sa.

§ 49. Aşà precum tóte judeţele coloniale se află sub jurisdicţia ocolaşuluĭ, ce s'aŭ încredinţat luĭ, de aceea el este dator a întrebuinţà tótă silinţa, ca fie-care dintre eĭ să se

ocupe cu sîrguinţă la îndeplinirea însărcinăriĭ lor după tótă cuviinţa.

§ 50. Aspru se poruncesce, ca tóte oficiile şi poruncile, ce se vor slobodì de către ocărmuire, să se aducă intru îndeplinire pe la tóte coloniile, întocmaĭ, fără cea maĭ mică întârdiere.

§ 51. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a da tóte pricinile obştescĭ pe séma celuĭ care în urma noueĭ alegerĭ va intrà în funcţiunea lor.

Despre intrarea în clasa coloniştilor.

§ 52. Numaĭ aceĭ emigranţĭ se vor puté socotì de coloniştĭ, carĭ s'aŭ statornicit saŭ pe pămîntul fisculuĭ, saŭ particular, saŭ câştigat de eĭ prin cumpĕrătură, însă numaĭ în privire ca lucrătorĭ de pămînt, saŭ meşterĭ de aceĭ ce se cer pentru ţinerea economieĭ sătescĭ; iar nicĭ cum pe aceĭ carĭ ar venì câte unul slobod, saŭ cu familie, spre a se ocupà cu negoţul saŭ speculă, saŭ şi spre a se înscrie în vre-o bréslă pe la tîrgurĭ.

§ 53. Ministeriuluĭ de Finanţe s'a dat dreptul a primì în numĕrul coloniştilor numaĭ pe aceĭ pe carĭ înalta ocârmuire i-ar găsì de cuviinţă.

§ 54. Meşteriĭ sătescĭ, carĭ aŭ drept a avé egalitate cu coloniştiĭ sunt următoriĭ: Croitoriĭ, ciobotariĭ, teslariĭ, ferariĭ, olariĭ, arămariĭ, ţesătoriĭ şi petrariĭ. Iar toţĭ ceĭ-alţĭ meşterĭ şi artiştĭ, carĭ pentru traiul sătenilor sunt nefolositorĭ, nu pot fi coloniştĭ.

§ 55. La intrarea în clasa coloniştilor, străinul este dator a da un înscris despre îndeplinirea legilor interne.

§ 56. Jurămîntul pentru împămîntenire îl va face fie-care colonist potrivit religieĭ sale.

§ 57. Dacă un colonist n'ar voì să depună jurămîntul pentru împămîntenire, atuncĭ unul ca acela, după ce i se vor luà tóte lucrurile ce a primit pentru aşezarea sa, se va trimite numaĭ decât peste hotar.

Despre dreptul posiţieĭ coloniştilor.

§ 58. Toţĭ coloniştiĭ se folosesc cu slobodenie în ţinerea religieĭ lor, după învĕţătura şi obiceiul ce aŭ.

§ 59. Atât coloniştiĭ cât şi urmaşiĭ lor aŭ dreptul de tîrgoveţĭ, nu numaĭ în coloniile lor, ci şi în tótă ţéra.

§ 60. Coloniştiĭ şi urmaşiĭ lor se folosesc cu deplină slobodenie şi putere a disposà cu avutul lor în lăuntrul ţĕreĭ, după voinţă.

§ 61. La întîmplare de a scóte colonistul peste hotar averea căştigată de dînsul cu bună credinţă, este îndatorit a plătì darea pe treĭ anĭ din capitalul sĕŭ, cât după al luĭ cuget şi a cârmuitorilor satuluĭ, unde el se află, se va arătà.

Despre actul posiţieĭ civile a coloniştilor.

§ 62. Actele de posiţie civilă a coloniştilor sunt următórele:
1. Catagraficésca prescriere;
2. Condicĭ mitricescĭ.

Catagraficésca prescriere.

§ 63. Catagrafia coloniştilor trebue să se facă tot atuncĭ şi după aceeaşĭ instrucţie şi formă, care există în de obşte pentru tótă ţéra.

Condicĭ de mitricĭ.

§ 64. Cu ţinerea condicilor pentru născuţĭ, cununaţĭ şi morţĭ, se vor însărcinà preoţiĭ, carĭ sunt datorĭ a presentà în fie-care şése lunĭ copiile de pe ele.

§ 65. Atât judeţele ocoliale cât şi coloniale sunt datóre a trimite spre 1 Ianuarie lista şi tabloul despre născuţĭ, cununaţĭ şi morţĭ.

Despre contenirea posiţieĭ civile a coloniştilor.

§ 66. Drepturile civile ale coloniştilor continesc: 1. Prin intrarea în altă clasă; 2. Prin ducerea peste graniţă; 3. Prin faptă nelegiuită care produce după sine ridicarea tuturor drepturilor civile.

§ 67. Este oprit a da voe coloniştilor întregeĭ coloniĭ spre a intrà în altă clasă, saŭ unuĭ aşà număr de care s'ar puté pricinuì *stricăciunea* eĭ.

§ 68. Dacă un colonist va arătà dorinţa ca să trécă în altă clasă, atuncĭ trebue a-şĭ avé următórele formalităţĭ: 1. Incuviinţarea autorităţiĭ locale; şi al 2-lea învoiala înscris a obşteĭ întregĭ.

§ 69. Invoirea se va puté da colonistuluĭ numaĭ atuncĭ când el va alege un singur chip al vieţuiriĭ sale şi va depune chitanţa ocolaşuluĭ despre tótă plata dărilor ce s'aŭ cuvenit fisculuĭ.

§ 70. Dacă după ducerea colonistuluĭ eliberat s'ar ivì o datorie către fisc, atuncĭ tótă rĕspunderea va picà pe ocolaşĭ.

§ 71. Obştea nu are drept a oprì pe un colonist, dacă el va lăsà în locul sĕŭ pe un altul pentru susţinerea gospodărieĭ sale.

§ 72. Colonistul slobod, ce intră în altă clasă, se folosesce de tóte drepturile ce există pentru asemenea clasă.

§ 73. Pe temeiul maĭ sus citatelor articole, dregătoria locală va eliberà de la sine pe coloniştĭ, însciinţând maĭ întâiŭ despre acésta pe Ministeriul de Finanţe.

§ 74. Colonistul ce intră în altă clasă are voie să rĕmâe şi în clasa coloniştilor, cu acésta însă să ca împlinéscă datoriile de amîndouĕ clasele.

§ 75. Pe asemenea temeiŭ, adecă cu împlinirea datoriilor către amîndouĕ clasele, se va încuviinţà intrarea în altă clasă şi a coloniştilor întregeĭ coloniĭ, saŭ în orĭ-ce numĕr, fără mărginire.

Despre epitropie şi vîrsta legiuită.

§ 76. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a rînduì epitropĭ peste orfanĭ şi vĕduve, precum şi peste netrebnicĭ şi nesîrguitorĭ, cu încuviinţarea némurilor lor şi a altor gospodarĭ.

§ 77. Judeţele ocoliale şi coloniale aŭ datorie a priveghià ca epitropiĭ să-şĭ împlinéscă datoriile lor cu stricteţă şi credinţă şi vor cere de la eĭ de douĕ orĭ pe an o curată socotélă atât pentru adăogirea, cât şi scăderea gospodărieĭ lor, precum şi pentru purtarea şi sîrguinţa lor, încredin-

ţându-se însuşĭ în persónă saŭ prin membriĭ lor maĭ adeseorĭ despre adevĕrul arătăriĭ lor, după care apoĭ va însciinţà despre tóte şi pe dregătorie.

§ 78. Asemenea sunt judeţele ocoliale şi coloniale datóre a rînduì epitropĭ peste avutul, ce a rĕmas după familia desfiinţată prin mórtea unuĭ colonist, şi încredinţându-le, după catagrafie, tótă averea rĕmasă, referind şi dregătorieĭ despre dispoziţiunile luate.

§ 79. Epitropia peste un nevîrstnic contenesce după ce va ajunge vîrsta de 20 anĭ.

§ 80. La aşà cas, nevîrstnicul va intrà în tóte drepturile unuĭ vîrstnic legiuit şi epitropiĭ sunt datorĭ a da luĭ sémă despre tóte, iar spre rĕsplătirea epitropilor, li se va da a patra parte din averea mişcătóre, ce eĭ aŭ căştigat-o.

Despre pămîntul ce s'a dat coloniştilor de către fisc.

§ 81. Coloniştilor s'a dat de către fisc părţĭ de pămînt în cătime după alcătuirea încheiată în timpul aşezăriĭ lor.

Insemnare.

Câtimea părţilor de pămînt împărţit la coloniştĭ este: Bulgarilor, Rumelioţilor şi altor bejenarĭ de peste Dunăre, aşezaţĭ în Basarabia, s'aŭ fost dăruit câte 50 desetine, însă la hotărîrea pămîntuluĭ li s'aŭ împărţit câte 60 desetine.

§ 82. In câtimea părţilor de pămînt ce s'aŭ împărţit pe la coloniştĭ, se socotesce numaĭ pămîntul trebnic; iar tóte celelalte unghiurĭ, precum: rîurile, limanurile, glodăriile, mlăştinĭ, var, pămîntul sărat, cleios, nisipos şi altele, nicĭ decum nu sunt puse în socotélă, ci se daŭ în obştésca stăpânire a coloniilor saŭ satelor.

§ 83. Pămînturile unde s'ar găsì metalurĭ scumpe nu sunt date coloniştilor.

Despre dreptul ce aŭ coloniştiĭ pentru stăpînirea pămînturilor ce li se dă de către fisc.

§ 84. Tot pămîntul împărţit pentru aşezarea coloniştilor este însuşit lor negâlcevit şi în a lor şi a urmaşilor lor

vecînică stăpânire, însă nu personal pentru orĭ-cine, ci în comună proprietate a fie-căreĭ coloniĭ.

§ 85. De aceea dar coloniştiĭ n'aŭ nicĭ decum voie a vinde saŭ a trădà cea maĭ mică parte din pămîntul lor fără învoirea ocârmuiriĭ, ca nu cum-va să intre aceste pămînturĭ în mânĭ străine.

§ 86. Tóte morile de apă, ce se află pe pămînturile împărţite coloniştilor, fie construite prin orĭ a cuĭ cheltuială, sunt proprietatea obşteĭ a aceĭ coloniĭ pe al căreia pămînt sunt ele construite.

§ 87. Fie care colonist are voie a-şĭ înfiinţà pe pămîntul sĕŭ morĭ de vînt fără nicĭ o împedecare.

§ 88. Dacă un colonist ar dorì să-şĭ facă o móră de vînt pe pămîntul obştesc, apoĭ va fi dator ca neapĕrat să-şĭ scótă pentru acésta învoirea întregeĭ obştiĭ şi va plătì câştiul anual pe locul acesta câte 7 leĭ 10 parale (şése-ḑecĭ kopeicĭ argint), iar nu maĭ mult.

§ 89. Feţe străine, carĭ nu sunt din clasa coloniştilor, nu pot să aibă nicĭ sub un cuvînt asemenea drept.

§ 90. Dacă cine-va cu vre-un scop s'ar atinge în colonie de pacĭnica stăpânire, atuncĭ judeţul colonial este dator a însciinţà numaĭ decât pe ocolaşĭ cu de amăruntă arătare unde, de la cine şi ce anume cas aŭ provenit, iar ocolăşia va raportà despre acésta dregătorieĭ, care va fi datóre a păşì către cercetare după formă.

Despre dreptul dobândiriĭ pămîntuluĭ în proprietate.

§ 91. Coloniştilor se dă voie, pentru întinderea şi îmbunătăţirea gospodărieĭ lor, a cumpĕrà şi în de obşte a dobândì pămînturĭ de la feţele particulare în a lor proprietate.

§ 92. Coloniştiĭ carĭ aŭ asemenea pămînturí se folosesc de tóte drepturile proprietarilor sătescĭ pentru privata lor proprietate.

Despre clironomie şi împărţéla averiĭ.

§ 93. Drepturile pentru clironomia pămînturilor, ce s'aŭ împărţit între coloniştĭ de către fisc, sunt următórele:

§ 94. Partea pămîntuluĭ ce s'a dat de către fisc se cliro-

nomisesce în de obşte de fiul cel maĭ mic, şi numaĭ la întîmplarea nevredniciеĭ sale, părintele va avé dreptate a-şĭ alege un alt clironom din ceĭ-lalţĭ fiĭ aĭ sĕĭ, saŭ din némurile luĭ.

§ 95. Iar dacă un părinte, fiind în viéţă, n'a putut să facă asemenea dispoziţiune, şi clironomul legiuit va fi cu totul nevrednic, atuncĭ va da ocârmuirea locală pămîntul acesta uneĭ rude ce va fi maĭ de-aprópe şi care nu posedă asemenea pămînt, saŭ cum vor picà sorţiĭ (întîmplându-se maĭ mulţĭ cu drepturĭ egale).

§ 96. Fraţiĭ şi némurile aŭ voie a trăì într'o casă, însă cu *condiţiune ca numaĭ unul dintre eĭ să fie stăpân, iar nu toţĭ.*

§ 97. Dacă coloniştiĭ ar voì să se împărţéscă, apoĭ acésta nu se va puté face decât numaĭ prin încuviinţarea ocârmuiriĭ, după care încuviinţare judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a avé privighere ca asemenea împărţélă să fie spre folosul locuitorilor, iar nu pentru stricăciunea gospodărieĭ lor, pentru care sfîrşit doritoriĭ uneĭ asemenea împărţirĭ sunt datorĭ a presentà pentru acésta lămuritóre învoială a părinţilor şi a némurilor lor, precum şi lămurirĭ de a ajunge părtaşuluĭ uneltele şi dobitócele pentru gospodărie şi agricultură, cu un cuvînt: ca la asemenea întîmplare să se ieà bine sémă ca capul familieĭ să rĕmâe cu gospodariĭ trebuitorĭ, iar părtaşul să fie în stare a o înfiinţà după cuviinţă.

§ 98. Dacă unuĭ colonist îĭ va rĕmâné soţie cu maĭ multe fete, atuncĭ ele vor stăpânì pămîntul lor până la măritarea mameĭ saŭ a uneia dintre fiice. Bărbatul cel întâiŭ, intrând în o aşà casă prin însoţire, capĕtă pămîntul de clironomie în vecĭnică stăpânire a sa, însă înaintea săvîrşiriĭ cununieĭ va fi dator a da înscris, cu adeverirea preotuluĭ şi a bĕtrânilor satuluĭ, că el va ţiné şi va hrănì în casa sa pe sócră până la săvîrşirea vieţeĭ, iar pe fiicele vitregĭ şi pe surorile soţieĭ sale până la însoţirea lor; numaĭ atuncĭ va fi scutit de asemenea îndatorire, dacă ele de bună voia lor s'ar depărtà maĭ înainte de a se face însoţirea.

§ 99. Pămîntul ce se dă servitorilor bisericeĭ satuluĭ nu se póte clironimisì de copiiĭ lor, ci se dă iarăşĭ urmaşilor lor, ce intră în serviciŭ.

§ 100. Fie-care colonist póte dăruì propria sa avere după voinţa luĭ, fără vre-o mărginire.

§ 101. Dacă o avere mişcătóre, pe care a câştigat-o colonistul, va fi dăruită némurilor luĭ de peste hotar, atuncĭ judeţul local va fi dator a pecetluì acéstă avere şi va plătì maĭ înainte tóte datoriile, atât către fisc, cât şi către particularĭ, trăgêndu-se din capitalul câştigat tot odată şi darea pe treĭ anĭ.

§ 102. Dacă un colonist va murì fără testament, atuncĭ se va împărţì averea sa mişcătóre în chipul următor: a patra parte să se deà soţieĭ mortuluĭ, o parte tuturor fetelor şi două părţĭ să se împartă drept între fiĭ.

Despre înscrisurĭ.

§ 103. Coloniştiĭ n'aŭ voie ca să facă de sine vre-un înscris cu îndatorire, fără scirea şi încuviinţarea dregătorieĭ; pentru aceea dar, atât judeţele coloniale cât şi ocoliale sunt datóre a avé privighere pentru acésta.

§ 104. Coloniştiĭ carĭ vor fi bolnavĭ, saŭ că familia lor va fi mică şi neajunsă pentru muncă, aŭ voie a-şĭ tocmì slugĭ; iar dacă unul nu este în stare a plătì léfa slugiĭ, apoĭ nicĭ nu póte ca să-şĭ tocméscă.

§ 105. Coloniştiĭ fac înscrisurĭ cu ocârmuirea după forma hotărîtă în legile civile.

§ 106. Inscrisurile coloniştilor se vor încheià în instanţele publice şi cu învoirea dregătorieĭ coloniale.

§ 107. Dacă s'ar descoperì vre-o alcătuire a vre-unuĭ colonist, că s'a făcut fără învoirea dregătorieĭ luĭ, atuncĭ tótă rĕspunderea va sta la persóna saŭ locul care a întărit-o, iar actul se va cunósce nevalabil.

§ 108. Contracturĭ pentru împosesuirea morilor pe apă nu pot fi altminterea încheiate decât cu obştésca învoire a coloniştilor aceluĭ sat a căruia este móra şi pe termin de la unul până la ḑece anĭ, însă nu maĭ mult.

§ 109. Tóte înscrisurile, legăturĭ saŭ contracturĭ, alcătuirĭ, vexele, împuternicirĭ, testamenturĭ, socotelĭ şi alte acte ce s'aŭ încheiat între coloniştĭ şi feţe particulare, trebue să fie scrise pe hârtie timbrată, fără care nicĭ o instanţă saŭ ocârmuire nu le póte primì saŭ a face vre-o lucrare după ele

Despre aniĭ de scutințe.

§ 110. Comunitățiĭ coloniştilor s'a dat la începutul aşezăriĭ lor anĭ de scutințe, cu nesupĕrarea lor de orĭ-ce dare saŭ havalele.

§ 111. Despre terminul anilor de alcătuirĭ se citéză în alcătuirea ce s'a încheiat cu coloniştiĭ la aşezarea lor şi în momentul ce s'a slobodit lor.

Despre recrutație.

§ 112. Toțĭ coloniştiĭ, precum şi urmaşiĭ lor, sunt scutițĭ pentru tot-deauna de îndatorirea recrutațieĭ, atât naturală, cât şi bănéscă.

§ 113. Vrênd un colonist să intre în serviciul militar, nu numaĭ i se îngăduesce, dar încă la a luĭ intrare, peste obicĭnuita léfă, i se va da odată pentru tot-deauna nouĕ carbóve ca rĕsplată.

§ 114. Ocârmuirea militară n'are voie de a primì de la sine în serviciŭ militar pe coloniştĭ; iar dacă eĭ vor intrà cu cerere la citata ocârmuire, atuncĭ ea este datóre a se adresà maĭ înainte către Ministeriul de Finanțe cu întrebare, dacă colonistul ce doresce a intrà în serviciul militar a plătit tótă datoria cuvenită fisculuĭ, saŭ de aŭ primit némurile luĭ asupră-le plata lor, şi de nu sunt şi alte împedicărĭ pentru eliberarea luĭ din comunitatea coloniştilor, şi după primirea rĕspunsuluĭ, va fi datóre a supune tóte hârtiile atingĕtóre de acest cas Consiliuluĭ administrativ, de la care va primì cuvenita deslegare.

Despre havalele.

§ 115. Havalele coloniştilor sunt următórele:

1. Facerea şi îndreptarea drumurilor, podurilor, iezăturilor şi ținerea trecĕtorilor; 2. Indatoririle de cuartire; 3. Podvodĭ; 4. Convoiul arestanților; 5. Ținerea rînduelilor pojarnicescĭ pe la coloniile lor; 6. Rînduiala din lăuntru, curățeniile şi neîngăduirile de mârşăviĭ.

Despre facerea şi îndreptarea drumurilor, podurilor, iezăturilor şi ţinerea trecĕtorilor.

§ 116. Podurile şi trecĕtorile, ce se află pe tractul mare, precum şi drumurile, trebue să fie ţinute de către colonişti în distanţa ce va fi dată în partea lor.

§ 117. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre, sub rĕspunderea lor, a avé cea maĭ aprópe priveghere ca partea coloniştilor să fie ţinută de către eĭ în bună stare, iar care colonie este datóre a ţiné partea acésta şi în ce întindere, acésta atârnă de la obştésca punere la cale.

§ 118. Ocolaşiĭ sunt datorĭ a avé priveghere ca, la rînduirea coloniştilor, pe carĭ înşişĭ ocolaşiĭ îĭ vor însemnà, să nu se facă abusurĭ şi asuprirĭ, căcĭ dacă nu urmà după dreptate şi cuviinţă, vor picà sub rĕspunderĭ grele.

§ 119. Din drumurĭ lăturalnice, ce trec prin sate şi pe carĭ se află podurĭ şi trecĕtorĭ, coloniştiĭ sunt datorĭ a ţiné în bună stare numaĭ pe acele carĭ sunt cuprinse în a lor moşie.

§ 120. Ocolaşiĭ, asesoriĭ ocolialĭ şi vorniceiĭ sunt scutiţĭ de rîndurĭ şi lucru în persónă, însă asesoriĭ colonialĭ şi uşieriĭ de la împlinirea unor asemenea îndatorirĭ nu sunt scutiţĭ.

Despre îndatoririle de cvartire.

§ 121. Toţĭ coloniştiĭ vor împlinì acéstă îndatorire numaĭ atuncĭ când va trece o comandă militară, căreia îĭ va da cvartire pentru cel maĭ scurt timp de o nópte, saŭ de odihnit.

Despre darea de podvoḑĭ.

§ 122. Coloniştiĭ sunt datorĭ a da podvoḑĭ:

1. Pe rînd în ajutorul posteĭ; 2. La transportarea arestanţilor; 3. Amploiaţilor trecĕtorĭ în tréba slujbeĭ; 4. Drumeţelor feţe particulare, carĭ aŭ spre acésta legiuitele certificate.

§ 123. Rînduirea podvoḑilor în ajutorul posteĭ nu va urmà altmintrelea decât numaĭ după cea maĭ înaltă poruncă.

§ 124. Coloniştiĭ vor da podvoḑĭ fără plată pentru arestanţiĭ bolnavĭ numaĭ atuncĭ când cu convoiul lor vor fi însărcinaţĭ locuitoriĭ, iar nu etape.

§ 125. Judeţele coloniale privighéză ca coloniştiĭ să nu dea nicĭ cum nicĭ unuia din voiajorĭ, orĭ-cine ar fi, caĭ şi podvoḑĭ fără plata banilor de progon şi fără blanchete.

§ 126. Voiajorilor le este oprit a cere maĭ mulţĭ caĭ decât aŭ însemnaţĭ în blanchete.

§ 127. Spre a se înlăturà tot felul de neorînduelĭ, se va înfiinţà pe la coloniĭ osebite condicĭ, în carĭ se va însemnà numele drumeţelor şi de către cine s'aŭ dat blanchete, pentru câţĭ anume caĭ, şi de s'a dat un aşà numĕr, asemenea cine i-a adus, şi de aŭ plătit voiajoriĭ baniĭ cuveniţĭ ca progon.

§ 128. Rînduirea podvoḑilor în tóte casurile legiuite se va face de ocolaşiĭ şi vorniceiĭ colonieĭ, carĭ vor fi datorĭ, sub rĕspunderea lor, a avé cea maĭ de aprópe privighere ca rîndul să urmeze după cuviinţă.

Despre obştescĭ îndatorirĭ naturale.

§ 129. Sub numire de obştescĭ îndatorirĭ naturale ale coloniştilor se înţeleg acestea, carĭ se împlinesc numaĭ de către eĭ şi carĭ nicĭ decum nu se ating de locuitoriĭ ţinutalĭ din alte jurisdicţiunĭ.

§ 130. Către asemenea îndatorirĭ se cuvine:

1. Incăperile pentru cancelaria colonială; 2. Darea cuartireĭ pentru ocolaşĭ; 3. Darea podvoḑilor şi cuartire pentru amploiaţiĭ ce se trimet de către ocârmuire pentru revisiile, ce numaĭ decât trebue să se facă pe la coloniĭ, saŭ în de obşte pentru împlinirea datoriilor slujbeĭ; 4. Aducerea plicurilor ocârmuiriĭ de la o colonie până la alta.

§ 131. Cancelaria ocolăşieĭ va fi în colonia în care va şedé ocolaşul şi se va da în fie-care an o odae în casa aceluĭ colonist la care a venit rîndul, saŭ că se va construì pe comptul coloniştilor, după învoirea obşteĭ a întreguluĭ ocol, o osebită casă pentru citata cancelarie.

§ 132. Cu rînduirea podvoḑilor şi darea cuartirelor pentru amploiaţiĭ ce se trimet de către dregătoria colonială, oco-

lașiĭ vor urmà întocmaĭ după pravilele date pentru havalele.

§ 133. Scrisorile și plicurile, ce se expediesc de către ocârmuire, trebuesc să fie transportate la locurile cuvenite cu cea maĭ mare grăbire de la o colonie la alta, cu rîndul cuvenit şi fără cea maĭ mică împotrivire, pentru care la neurmare vor fi supuşĭ cuveniteĭ pedepse.

§ 134. Judeţele ocoliale şi coloniale vor păstrà o deosebită condică, în care se vor însemnà pachetele, când și de unde s'aŭ primit, asemenea în ce loc și cu cine s'aŭ trimis.

Despre darea bănéscă.

§ 135. Dările bănescĭ pe carĭ coloniştiĭ sunt datorĭ a le plătì după săvîrşirea anilor de scutirĭ, sunt următórele:

1. In de obşte pămîntene; 2. Parţiale, pămîntescĭ saŭ comunale.

Despre în de obşte pămîntescĭ dărĭ.

§ 136. Sub numire de în de oşte pămîntescĭ dărĭ ale coloniştilor se înţeleg acestea, la carĭ eĭ ieaŭ parte de o potrivă cu toţĭ ceĭ-lalţĭ locuitorĭ birnicĭ, între carĭ eĭ sunt aşezaţĭ.

§ 137. Casurile pentru dările în de obște pămîntene, rînduéla alcătuiriĭ, cercetărĭ, întărirĭ, împlinirĭ, socotelĭ şi analoghia, sunt expuse în așezămîntul despre dările pămîntene.

Despre dările de banĭ ale comunităţilor coloniștilor.

§ 138. In asemenea dărĭ se cuprind:

1. Ţinerea dregătorieĭ coloniale; 2. Ţinerea preoţilor și plata banilor de progone pentru a lor mergere pe la coloniĭ; 3. Ţinerea profesorilor; 4. Plata lefilor ocolaşilor, a asesorilor ocolialĭ şi a vorniceluluĭ; 5. Adunarea de banĭ în folosul aşezămintelor plăcute luĭ Dumnedeŭ de la coloniștiĭ carĭ se depărtéză pentru agoniselĭ.

§ 139. In dările de banĭ ale comunităţilor coloniştilor, se cuprind încă: ţinerea deputaţilor pentru presustvie în casurĭ de judecăţĭ și procesurĭ, precum și ţinerea păzitorilor de vite pe socotéla comunităţiĭ.

Despre ţinerea preoţilor şi a profesorilor.

§ 140. După contenirea anilor de scutirĭ şi după plata banilor ce coloniştiĭ datoresc fiscuvuĭ, eĭ vor da preoţilor tot acea léfă şi altele, carĭ aŭ primit-o până acuma de la fisc.

Insemnare.

In curgerea anilor de scutinţe, aŭ primit preoţiĭ léfă de la fisc câte 142 ruble 60 kopeicĭ argint.

§ 141. Câtimea banilor pentru lefĭ se va împlinì de la coloniştiĭ ce vor alcătuì poporul bisericeĭ din numĕrul ómenilor muncitorĭ, socotind vîrsta lor de la 16 până la 60 anĭ.

§ 142. Adunarea banilor va urmà de treĭ orĭ pe an, şi anume: în luna luĭ Ianuarie, Maiŭ şi Septembre, cu care adunare se va însărcinà un osebit staroste al bisericeĭ, pe care îl va alege în fie-care an obştea colonială, iar baniĭ destinaţĭ după învoiala comună se vor încredinţà ocolaşuluĭ în fie-care patru lunĭ, după primirea chitanţeĭ de la el. Vorniceiĭ colonieĭ vor fi datorĭ a da tot ajutorul lor spre a nu se causà vre-un neajuns.

Despre plata lefilor pentru ocolaşĭ, asesorĭ colonialĭ şi vorniceĭ.

§ 143. Cu plata lefilor ce se cuvine ocolaşilor, asesorilor ocolialĭ şi vorniceilor, coloniştiĭ vor urmà întocmaĭ după hotărîrea ce este.

Despre adunarea banilor de la coloniştiĭ ce se depărtéză pentru agoniselele şi aşezămintele plăcute luĭ Dumnedeŭ pe la coloniĭ.

§ 144. De la coloniştiĭ ce se depărtéză pentru agonisélă trebue să se adune baniĭ pentru zidirea caseĭ pe la aceste coloniĭ pentru săraciĭ şi neputincioşiĭ coloniştĭ, precum şi pentru ţinerea lor.

§ 145. Măsura şi analogia acesteĭ adunărĭ atârnă de la însăşĭ obştea colonieĭ.

§ 146. Dacă la îndeplinirea acesteĭ disposiţiunĭ s'ar causà

óreşĭ-care împedecare, atuncĭ dregătoria colonială va fi datóre, conform împrejurărilor locale, a presentà încheierea sa Ministeriuluĭ de Finanţe spre cuvenita observare.

Despre ţinerea deputaţilor pentru asistarea în casurĭ judecătorescĭ.

§ 147. Regularisirea pentru ţinerea deputaţilor atârnă de la Departamentul de Finanţe, care va face întru acésta cuvenita disposiţie.

Despre ţinerea pe la coloniĭ a osebiţĭ păzitorĭ pentru dobitóce.

§ 148. In fie-care colonie trebue să existe osebiţĭ păzitorĭ de vite pentru păscutul viţeilor, porcilor şi păsĕrilor casnice, pentru fie-care soiŭ în deosebĭ, pe carĭ judeţul colonial trebue să-ĭ tocméscă pe comptul obşteĭ, poruncindu-se ca copaciĭ ceĭ tinerĭ roditorĭ, agudĭ, butuciĭ de vie şi altele să nu fie de vite stricate saŭ de tot stîrpite.

Despre darea ce se cuvine fisculuĭ de la coloniştĭ.

§ 149. In dările cuvenite fisculuĭ se cuprind:

1. Adunarea pentru ţinerea instanţelor; 2. Adunarea pentru ţinerea comunicaţiunilor pe uscat şi pe apă; 3. Darea pentru pămînt.

§ 150. Dările cuvenite fisculuĭ, coloniştiĭ sunt datorĭ a le plătì în deplinătate, cu tóte că în numĕrul locuitorilor ar urmà vre-o schimbare.

Despre adunarea banilor pentru ţinerea instanţelor.

§ 151. Toţĭ coloniştiĭ sunt îndatoriţĭ, după trecerea anilor de scutinţe, a fi părtaşĭ la ţinerea instanţiilor guvernuluĭ şi a amploiaţilor cu aducere de la tóte coloniile în de obşte, în câtimea ce s'ar cuvenì pe numĕrul sufletelor catagrafisite şi aflate în fie-care colonie, socotind de la fie-care pe un an câte cincĭ kopeicĭ argint. (1)

---

(1) La predarea Basarabieĭ, acéstă dare s'a găsit de 24 kopeicĭ.

§ 152. Cisla pentru acéstă dare se face în fie-care colonie de către însăşĭ obştea, fără a se mărginì cu strîngerea câte 5 kopeicĭ argint de fie-care suflet, ci să se considereze numaĭ cu starea fie-căruia dintre eĭ

Despre hotărîrea dăriĭ pentru pămînt.

§ 153. După trecerea anilor de scutirĭ, coloniştiĭ sunt datorĭ a plătì darea pentru pămînt.

§ 154. Darea pentru pămînt coloniştiĭ vor plătì-o după câtimea pămîntuluĭ, cât se află în stăpânirea lor.

§ 155. Numaĭ pentru pămîntul trebnic va urmà plata, iar tot pămintul netrebnic şi sărat va rĕmâné în a lor stăpânire fără plată.

§ 156. Toţĭ coloniştiĭ vor fi asemănaţĭ, după contenirea anilor scutiriĭ, la plata dărilor cu locuitoriĭ domeniilor statuluĭ, iar aceĭ carĭ nu vor stăpânì pămînt şi nu se vor ocupà cu agricultura trebue să fie însărcinaţĭ cu dare, care ar semănà dăriĭ ce pe cap plătesc locuitoriĭ domeniilor statuluĭ, fără a se exceptà şi havalelele.

§ 157. De la Bulgarĭ, Rumelioţĭ şi alţĭ bejenarĭ de peste Dunăre s'aŭ hotărît darea câte 22 kopeicĭ argint pe fie-care desetină, şi după acéstă socotélă să împlinéscă de la fie-care familie pentru câtimea de pămînt cât s'a dat la împărţélă.

§ 158. De la darea cuvenită fiscululuĭ nu sunt scutiţĭ ocolaşiĭ, asesoriĭ ocolialĭ, vorniceiĭ coloniilor şi uşieriĭ.

Despre analoghie, adunare şi plată.

§ 159. Analoghia dărilor pentru pămînt rĕmâne în dispoziţiunea coloniştilor.

§ 160. O asemenea analoghie se va face de coloniştĭ între dînşiĭ, considerându-se cu câtimea pămîntuluĭ şi cu numĕrul sufletelor, precum şi după îndemânările lor parţiale şi după însăşĭ a lor găsire de cuviinţă.

§ 161. Coloniştiĭ aŭ drept a-şĭ face o asemenea cislă, nu numaĭ după câtimea pămîntuluĭ pe care-l lucréză, ci şi după alte îndemânărĭ, fără a exceptà pe aceĭ dintre eĭ carĭ, ocupându-se cu meseriile, daŭ pămîntul lor în chirie.

§ 162. Acurată şi fără rĕmăşiţurĭ adunarea dărilor orînduite se dă la osebita îngrijire a dregătorieĭ coloniale, precum a ocolaşilor şi a vorniceilor.

§ 163. Afară de adunarea hotărîtă prin aşezămînt, niciĭ unul din ocolaşĭ saŭ vorniceĭ colonieĭ nu are voie a urmà cu vre-o adunare de la coloniştĭ, fără încuviinţarea Departamentuluĭ de Finanţe. Iar dacă din contra s'ar descoperì orĭ-unde cea maĭ mică adunare neîncuviinţată, atuncĭ se vor supune ocolaşiĭ şi vorniceiĭ celeĭ maĭ grele rĕspunderĭ.

§ 164. Fie-care colonie este îndatorită a aduce partea cuvenită de la dînsa la ocolaşie, şi acésta este îndatorită de la tot ocolul a înfăţişà localniceĭ sale dregătoriĭ baniĭ cuveniţĭ după orînduiala făcută.

§ 165. Dregătoriile locale ale coloniilor sunt îndatorite ca baniĭ adunaţĭ să-ĭ trimită de-a dreptul de la sine la sămişia ţinutuluĭ, ca prin acésta să se înlătureze orĭ-ce nemijlocit amestec al coloniştilor cu aceste locurĭ de dregătorie.

Despre ţinerea socotelilor atingĕtóre de îndatorirĭ şi dărĭ ale coloniştilor.

§ 166. Ocolaşiĭ şi judeţele coloniale vor primì în fie-care an de la dregătoria colonială condicĭ şfăruite sub pecete, în carĭ vor înscrie intrarea banilor, cu anume arătare: pentru ce şi de la cine anume şi cât s'aŭ primit, şi pentru ce şi când s'aŭ întrebuinţat în cheltuelĭ.

§ 167. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt oprite a cheltuì baniĭ adunaţĭ, fără încuviinţarea dregătorieĭ coloniale. Iar dacă s'ar descoperì de la sine întrebuinţarea banilor, atuncĭ se vor supune ocolaşiĭ şi vorniceiĭ judecăţiĭ şi celeĭ maĭ aspre pedepse după legĭ.

§ 168. La sfîrşitul fie-căruia an coloniştiĭ sunt datorĭ a alege din sînul lor treĭ înţelepţĭ şi gospodarĭ cu avere, ca la încheierea socotelilor să se încredinţeze despre baniĭ ce s'aŭ adunat la ocolăşie şi judeţele coloniale şi despre acurateţa socotelilor.

§ 169. Dacă eĭ ar descoperì vre-un manc saŭ neajuns în banĭ, sunt datorĭ a însciinţà despre acésta pe dregătoria colonială şi, după deslegarea eĭ, se vor împlinì baniĭ ce lipsesc de la ocolaş saŭ vornicel. Iar condicile se vor pre-

sentă sub iscălitura judeţelor şi a aleşilor din partea obşteĭ, în fie-care an, ocârmuiriĭ locale spre observare.

§ 170. Toţĭ baniĭ, ce se împlinesc de la coloniştĭ şi ce se păstréză în dregătoriile lor locale, se vor controlà în fie-care lună.

§ 171. Dregătoria colonială va trimite pe fie-care lună sciinţă despre tóte sumele ce se află în disposiţia sa Ministeriuluĭ de Finanţe.

§ 172. Pe temeiul legilor obştescĭ dregătoria colonială va trimite socotélă anuală despre sume la Departamentul de Finanţe, cu dovedile cuvenite, spre a se da în cercetarea controluluĭ.

Despre pânea de reservă.

§ 173. Pentru depărtarea lipseĭ de hrană în timpul nerodiriĭ saŭ extraordinareĭ întîmplărĭ, şi chiar pentru avantajul tuturor coloniştilor, trebue să fie înfiinţate pe la coloniĭ magasiĭ de reservă.

§ 174. Pentru umplerea lor să se adune pe fie-care an, după strînsul recolteĭ, de la fie-care colonist, de fie-care suflet după revisie: săcară câte ½ cetveric, iar semănătura de vară, unde asemenea se rodesc, câte ½ garţă şi pâne cât intră în fie-care magasie. Ocolaşul, după strîngerea eĭ, este îndatorit a trimete localniceĭ ocârmuirĭ în fie-care an în luna luĭ Novembre un lămurit tabloŭ.

§ 175. Pentru ca acéstă reservă să pótă slujì la înadins folosul coloniştilor şi, la întîmplare de lipsă şi neurnite nevoĭ, să se slobódă lor atât pentru hrană cât şi pentru semănătură, de aceea pânea de reservă trebue să fie adunată în grăunţe.

§ 176. Când cine-va va avé nevoie ca să iee din magasie óreşĭ-care parte de pâne, atuncĭ, după hotărîrea obştéscă a comunităţiĭ şi după învoirea administraţiuniĭ aşezate asupra coloniilor, să se slobódă aceluia, însemnând în condică, pentru care întîmplare urméză a se ţiné de asemenea la fie-care magasie, atât pentru intrare, cât şi pentru eşire.

§ 177. Spre a se păstrà pânea de reservă pentru întrebuinţare în calitate bună şi ca să fie apĕrată de stricăciune, trebue ca coloniştiĭ să o schimbe la fie-care an cu cea prós-

pĕtă, care schimbare nu se va puté urmà almintrelea, decât numaĭ după disposiţiunea şi încuviinţarea dregătorieĭ coloniale, fiind oprit ca coloniştiĭ să facă o asemenea schimbare.

§ 178. Cu ţinerea socotelilor pentru intrarea şi eşirea pâneĭ de reservă, precum şi pentru păstrarea eĭ, se va însărcinà unul din asesoriĭ coloniali, cu acésta însă ca cheia de la magasie să se afle la el, iar pecetea la vorniceiĭ colonieĭ, fiind amîndoĭ rĕspundĕtorĭ pentru întreţinerea eĭ.

Hotărîre în de obşte.

§ 179. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a se îngrijì despre tóte gospodăriile sătescĭ şi vor da povăţuirĭ sătenilor despre folosul ce va puté urmà şi, considerându-se cu calitatea pămîntuluĭ şi a climatuluĭ, vor însemnà ce anume spre folosul comunităţiĭ ar trebuì, pentru care vor însciinţà şi pe dregătoria colonială.

§ 180. Nicĭ un colonist nu are voie ca să trădeà saŭ să vîndă gospodăria sa; când însă vre-unul va avé copiĭ şi clironomĭ şi el nu va maĭ fi în stare, din pricina bĕtrâneţelor, neputinţeĭ şi a bóleĭ, a se ocupà cu ea, la asemenea cas va puté face trădarea, însă numaĭ după încuviinţarea ocârmuiriĭ. Iar acela ce va primì gospodăria va fi dator a plătì datoriile ce s'ar aflà asupra unuĭ asemenea hărăzitoriŭ, precum şi a se îngrijì pentru ţinerea şi hrana luĭ.

Despre agricultură.

§ 181. Ocolaşiĭ, vorniceiĭ uneĭ coloniĭ şi asesoriĭ sunt datorĭ a îndemnà pe coloniştĭ ca să se ocupe cu agricultura şi lucrarea pămîntuluĭ ce urméză după cuviinţă.

§ 182. Eĭ sunt datorĭ a avé neadormită privighere, ca gospodariĭ ce vor avé virtute pentru muncă numaĭ decât să se ocupe cu lucrarea pămîntului şi cu gospodăria.

§ 183. Coloniştiĭ sunt datorĭ a avé plugurĭ, boróne, grăpĭ, căruţe şi alte multe, ce pentru agricultură sunt de trebuinţă, şi a le ţiné în bună stare, ca în timpul lucruluĭ să nu se întîmple împedecare; iar dacă unul, din întîmplarea uneĭ bóle, nenorocirĭ saŭ alteĭ binecuvîntate pricinĭ, n'ar puté să

urmeze cu lucrarea pămîntuluĭ, atuncĭ obştea va da luĭ tóte înlesnirile, cât va fi prin putinţă.

§ 184. Asemenea vorniciĭ coloniei sunt datorĭ a priveghià şi a se silì ca tóte pămînturile de pe la coloniĭ să fie împărţite în treĭ părţĭ, făcênd cercare despre împărţirea lor în şése saŭ şépte câmpiĭ.

§ 185. Când va sosì timpul hotărît pentru plugărie, atuncĭ vorniceiĭ sunt datorĭ a însciinţà numaĭ decât pe toţĭ locuitoriĭ ca să iasă despre ḑiuă cu plugurile; iar ca să urmeze arătura cu sîrguinţă, se vor rînduì cu privigherea uşieriĭ.

§ 186. Ocolaşiĭ şi vorniciĭ aŭ datorie ca să povăţuiască pe coloniştĭ pentru îngrijirea lor despre gospodăria trebuitóre şi să aibă tot-deauna în păstrare o îndoită câtime de sĕmînţurĭ pe carĭ eĭ obicinuesc a le sĕmănà pe câmp şi în grădinele lor, ca la cea nouă semănătură să nu se întîmple neajunsurĭ.

§ 187. In timpul semănătureĭ de primăvară şi de tómnă vorniceiĭ şi asesoriĭ sunt datorĭ a revisuì pe rînd arăturile fie-căruia şi vor face luărĭ aminte de sunt arate după cum ar cere calitatea pămîntuluĭ, iar dacă eĭ vor găsì că pămîntul nu va fi lucrat după cuviinţă, atuncĭ eĭ vor îndatorì pe gospodarĭ ca să prefacă iarăşĭ arăturile lor.

§ 188. Asemenea eĭ vor fi datorĭ a silì pe gospodarĭ ca să săvîrşéscă semănăturile în timpul cuvenit şi să fie pregătiţĭ cu seminţele trebuitóre.

§ 189. Fie-care colonist este dator a semănà în fie-care an numaĭ decât treĭ cetverte pâne de tómnă şi douĕ cetverte de vară. Iar care va avé maĭ mulţĭ fiĭ saŭ slugĭ, va fi dator a semănà încă pe atâta.

§ 190. Spre a nu se înăduşì semănăturile de buruiene, trebue ca arăturile să fie bine boronite, curăţindu-le şi de petre.

§ 191. Dacă la rĕsăritul pâneĭ semănate ar eşì buruiene, atuncĭ trebue să se întrebuinţeze pentru plivitul lor copiĭ micĭ de la 10 anĭ.

§ 192. Cu strîngerea pâneĭ de pe câmp să se urmeze în timpul cuvenit, după obiceiŭ.

§ 193. Pânea o vor treerà-o coloniştiĭ în vreme bună şi, spre ferirea eĭ, vor face şurile trebuitóre.

§ 194. Dacă o familie, la sosirea timpuluĭ de lucru, n'ar

avé chipurĭ a adunà pânea cóptă, atuncĭ obştea este datóre a-ĭ da ajutor, saŭ că se vor întrebuinţà arestanţiĭ osînditĭ la muncĭ publice.

§ 195. Vornicul coloniei trebue să aibă sigure sciinţe despre câtimea pămîntuluĭ ce s'a arat de fie-care colonist, precum şi în ce timp şi câtime, şi ce fel de pâne aŭ semănat, şi câtă aŭ strîns, pe care sciinţă va trimete-o prin ocolaşĭ şi pe fie-care an în luna luĭ Novembre Ministeriuluĭ de Finanţe.

Despre ţinerea vitelor şi a oilor şi despre fînaţurĭ.

§ 196. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a îndemnà pe coloniştĭ ca să se ocupe cu ţinerea vitelor şi a oilor de maĭ bune soiurĭ, spre înmulţirea lor.

§ 197. In timpul din érnă vor avé privighere ca coloniştiĭ să aibă cea maĭ bună purtare de grijă pentru caiĭ şi vitele lor, iar femeile să se ocupe cu strîngerea untuluĭ şi cu înmulţirea păsĕrilor de felurite soiurĭ.

§ 198. Ca să se încuviinţeze dregătoria colonială despre crescerea saŭ scăderea gospodărieĭ a fie-căruia colonist ocolaşiĭ şi vorniceiĭ uneĭ coloniĭ vor presentà de două orĭ pe an, şi anume în luna luĭ Maiŭ şi Novembre, sciinţele despre vite de tot soiul ce se află la fie-care gospodar.

§ 199. In timpul cosiriĭ erbeĭ trebue să fie privighere ca fie-care să se aprovisioneze cu trebuitórea câtime de fîn pentru nutreţul de érnă, şi sosirea erbeĭ să urmeze odată, iar nu prin întrerupere, precum şi fînul să nu se care pe la casele lor până ce nu va fi adunat şi clădit în căpiţe şi stogurĭ; iar neascultătorilor, carĭ nu vor urmà întocmaĭ, să nu li se dea drumul de pe câmp.

§ 200. Dacă va urmà lipsa în fîneţurĭ, atuncĭ coloniştiĭ vor fi datorĭ a le înfiinţà prin chibzuinţele meşteşuguluĭ.

Despre grădinĭ, livedĭ, înmulţirea şi ţinerea plantelor, despre manufactură şi despre negoţ.

§ 201. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a îndemnà pe coloniştĭ pentru înmulţirea grădinilor şi a livedilor cu felurite fructe şi pomĭ, iar maĭ cu deosebire a-ĭ povăţuì şi a-ĭ deşteptà pentru folosul ce produce înmulţirea cartofelor. Pe

la locurile unde ele nu există încă saŭ unde vor fi încă puţine, ar trebuì să se sîrguiască spre a se semănà câmpiĭ cu ele.

§ 202. Pentru înfiinţarea grădinilor cu copacĭ roditorĭ, trebue să se pregătéscă fie-care gospodar maĭ întâiŭ cu copăceĭ sĕlbaticĭ, a cărora calitate se va îmbunătăţì prin oculaţiunea saŭ hultuirea (altoirea) copacilor roditorĭ de soiŭ bun; iar după aceea să se siléscă cu întinderea livedilor, prin semănatul seminţelor de copacĭ roditorĭ, în urmarea căreì chibzuinţe, gospodarul va fi tot-deauna în stare de a îndreptà şi a împlinì lipsa copacilor ce s'ar uscà saŭ ar degerà.

§ 203. Coloniştiĭ, considerându-se cu climatul şi posiţiunea pămîntuluĭ, vor semănà seminţe de plante, carĭ vor puté produce folosul însemnat în privirea negoţuluĭ, maĭ ales conjuta (conjunia) din care se fabricéză uleiul.

Despre înfiinţarea viilor, facerea vinuluĭ şi fabricarea rachiuluĭ.

§ 204. Coloniştiĭ sunt datorĭ a întrebuinţà sîrguinţă, atât pentru înfiinţarea viilor, cât şi pentru deprindere şi învĕţătură cum trebue să se pórte cu butuciĭ de vie, ca cu vreme să fie în stare a se perfecţionà în lucrarea viilor, după cuviinţă.

§ 205. Dacă s'ar descoperì că un gospodar, în a căruia îngrijire s'aŭ dat viţele, nu numaĭ că nu le păstréză, ci încă înadins le strică saŭ le scóte şi aruncă, atuncĭ unul de asemenea este dator a-şĭ aduce pe comptul sĕŭ o câtime de cârlige de vie şi a le păstrà îngropate, atâtea câte din causa leneviriĭ sale s'aŭ perdut la el.

§ 206. Coloniştiĭ carĭ fac vinul în însişĭ a lor viĭ, ce sunt în cuprinsul coloniei lor, aŭ voie a-l vinde fără mărginire, cu ridicata şi cu măsurĭ micĭ, atât pentru consumaţiune pe la case, cât şi pentru bĕutură pe loc.

§ 207. Spre a se puté înmulţì lucrarea vinuluĭ, de aceea coloniştiĭ aŭ voie a speculà cu vinul atât de a lor producere, cât şi cu cel cumpĕrat de la alţiĭ, fără mărginire, atât cu ricata, cât şi cu măsurĭ micĭ, pe la tóte satele domeniuluĭ statuluĭ, fără a avé învoire de la antreprenorul local al bĕuturilor. Iar pe la alte locurí ale ţĕriĭ, proprietariĭ de viĭ, precum

şi speculanţiĭ, aŭ voie a transportà vinul lor pe la tóte satele proprietarilor şi ale domeniuluĭ statuluí, atât pe la acele unde vor fi viĭ, cât şi pe la acele unde vor lipsì, şi a-l vinde cu ridicata, asemenea fără mărginire; însă vîndarea cu măsurĭ maĭ micĭ decât o vadră nu va puté urmà decât numaĭ după învoire: în sate particulare cu proprietariĭ, iar în domeniile statuluĭ cu antreprenoriĭ.

§ 208. Asemenea aŭ coloniştiĭ voie a-şĭ face rachiŭ de tot felul de fructe din livedĭ şi din pădurĭ şi a-l vinde cu păzirea condiţiunilor după carĭ s'a încheiat contractul pentru înterprinderea dărilor pentru bĕuturĭ.

Despre înmulţirea copacilor de agudĭ şi producerea mătăsiĭ.

§ 209. Dregătoriĭ să ordoneze ca numaĭ decât să se înfiinţeze pe la coloniĭ producte de mătase, pentru care vor împărţì pe la gospodarĭ sĕmînţă de agudĭ.

§ 210. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a avé privighere ca fie-care gospodar ce a primit sĕmînţă de agudĭ să o semene tómna şi primăvara după cuviinţă şi copaciĭ tinerĭ şi ceĭ rĕsădiţĭ să-ĭ cureţe de buruiene şi să-ĭ ude cu apă la cas de trebuinţă.

§ 211. Fie-care gospodar este dator a pune împrejurul ogradeĭ şi grădineĭ sale în fie-care an câte 20 copacĭ de agudĭ, urmând cu acéstă regulă până atuncĭ până când s'ar umplé locul, sîrguindu-se a-ĭ păstrà şi a-ĭ apĕrà de stricăciune.

§ 212. Despre câtimea copacilor de agudĭ, ce fie-care gospodar va produce în judeţele fie-căreĭ coloniĭ, sunt datorĭ a trimite în fie-care an în luna luĭ Octobre listă dregătorieĭ coloniale, cu arătarea cătimeĭ produse în fie-care an, însciinţându-o tot odată dacă unul din gospodarĭ de lenevia sa n'a îngrijit despre acest folositor product, saŭ că îl dispreţuesce, urmând ca un asemenea să se supue pedepseĭ.

§ 213. Dacă pe la coloniĭ copaciĭ de agudĭ vor ajunge în mărime în cât s'ar puté păşì către producerea mătăsiĭ atuncĭ va slobodì dregătoria locală seminţele de insecte de mătase trebuitóre pentru acésta, împreună cu instrucţiunile cum are să urmeze cu ele.

§ 214. Dacă după perfecţionarea productuluĭ de mătase

s'ar aflà óreşĭ-care câtime de mătase gata, fără a avé prilej a o vinde, atuncĭ se va luà citata mătase de către fisc, după preţul politicit.

Despre înmulţirea şi îmbunătăţirea pădurilor.

§ 215. Ocolaşiĭ vor avé cea maĭ de aprópe îngrijire pentru înfiinţarea pădurilor prin semănarea seminţelor de copacĭ, conformându-se cu calitatea pămîntuluĭ fie-căreĭ coloniĭ, însemnându-se şi un deosebit loc, după numĕrul locuitorilor; acel loc, după ce se va arà bine, se va semănà tómna saŭ primăvara cu seminţe de copacĭ, îngrijindu-se pentru copaciĭ tinerĭ ce vor rĕsărì, de a se păstrà după cuviinţă.

§ 216. Fie-care gospodar îndeosebĭ este dator a răsădì copacĭ de aceĭ ce cresc maĭ cu repeḑiciune: precum sălciĭ iova, plop de grădină, pădurĭ şi altele şi maĭ ales salcâm, în aşà câtime de a îndeplinì trebuinţa pentru ţinerea gardurilor.

§ 217. In coloniile pe a cărora moşiĭ se află pădurĭ îmbelşugate, tăierea lor să fie ast-fel precurmată şi mărginită, în cât coloniştiĭ, afară de neapĕrată trebuinţă, să nu se foloséscă cu veniturĭ prin vînḑarea lemnuluĭ pe la alte locurĭ; tot odată, ca să fie maĭ bine păstrată, se va împărţì în maĭ multe parchete, şi după tăierea unuĭ parchet numaĭ se va puté începe altul. Despre chipul şi locul unde are să urmeze împărţéla, ocolaşiĭ vor presentà lămurirĭ cărmuiriĭ, spre observare.

Despre vînat şi pescuit.

§ 218. Coloniştilor li se dă voie a se ocupà cu vînatul şi cu pescuitul fără împedecare pe la moşiile lor, conformându-se cu legile ce există în statute pentru orăşenésca şi sătésca economie.

§ 219. Coloniştiĭ aŭ îndeplină slobodenie a-şĭ prinde pescele în apele curgĕtóre saŭ limanurĭ ce se află pe pămînturile date în stăpânirea lor; iar în apele ce slujesc de hotar aŭ împreună cu proprietariĭ megieşiţĭ acest drept.

§ 220. Fără acésta, aŭ voie a se folosì cu pescuitul în apele curgĕtóre şi limanurĭ ce se află pe la locurĭ încă nelocuite.

Despre industria coloniştilor.

§ 221. In industriile coloniştilor se cuprind: 1-iŭ meseriile, atelierele şi fabricele; al 2-lea fabricarea rachiuluĭ şi a bereĭ; al 3-lea negoţul.

Despre meseriĭ, ateliere şi fabricĭ.

§ 222. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt îndatorite, sub jurisdicţiunea locală a dregătorieĭ, a întrebuinţà tótă silinţa despre înmulţirea pe la tóte coloniile de tot felul de industriĭ, manufacturĭ, meseriĭ şi fabricĭ, către care nu numaĭ să invite pe fie-care, ci să-l siléscă, dacă ar avé unul plecare şi sciinţă pentru acésta şi numaĭ din pricina leneviriĭ n'ar voì să se ocupe.

§ 223. Fiind-că cea maĭ însemnată gospodărie a colonistuluĭ se cuprinde în ţinerea vitelor, maĭ ales în a oilor, de aceea ar fi maĭ potrivit ca gospodariĭ să se ocupe cu lucrarea lâneĭ şi cu fabricarea săpunuluĭ şi a lumînărilor.

§ 224. Maĭ cu osebire trebue să fie sîrguinţă pentru întinderea pe la coloniĭ a tórceriĭ de in în ţesutul pânzeĭ, feţe de mese şi şervete. Şi spre a se puté vedé un resultat dorit, judeţele ocoliale şi coloniale vor îndemnà pe gospodarĭ spre a-şĭ da fiiĭ lor pentru învĕţătură la ţesătorĭ bunĭ. Dacă vre-unul ar căpĕtà cunoscinţă şi învĕţătură şi nu ar fi în stare a-şĭ înfiinţà singur uneltele trebuitóre pentru meseria sa, atuncĭ să i se dea ajutor de banĭ cu împrumut din capitalul obştesc, pe care va fi dator a-l înapoià la terminul hotărît.

§ 225. Pe lângă acestea, judeţele sunt îndatorite, în fie-care an, la începutul tómneĭ, a se îngrijì despre cumpĕrarea inuluĭ de calitatea cea maĭ bună şi în câtimea ce ar puté îndestulà trebuinţa gospodărieĭ, şi fie-care gospodar va plătì baniĭ cuveniţĭ: în cas de nevoie însă vor împrumutà din capitalul comun, însă pe terminele cele maĭ scurte.

§ 226. Veniturile obştescĭ de la antrepresuirea cârciumelor, fîneţelor, pescăriilor, velniţelor, precum şi baniĭ pentru ştraf şi altele, trebue să fie întrebuinţate după încuviinţarea

dregătorieĭ locale pentru înfiinţarea meseriilor şi fabricelor îndemănatice.

§ 227. In fie-care colonie trebue să existe pentru nevoile obştescĭ un ferar, care va fi dator a avé tot-deauna, pentru meşteşugul sĕŭ, materialul trebuitor în reservă, spre a puté da cuvenitul ajutor cu meseria sa.

§ 228. Atât asupra ferarilor, cât şi a altor meşterĭ ce vor fi în colonie, trebue să fie cea maĭ de aprópe priveghere, ca eĭ să nu céră pentru truda lor plată mare şi nemăsurată de la conlocuitoriĭ sĕĭ, ci să fie mulţumiţĭ cu preţul hotărît de obşte.

Despre fabricarea rachiuluĭ şi a bereĭ, precum şi despre vîndarea lor.

§ 229. Coloniştilor li se dă voie de a fabrică fără împedecare rachiul şi berea pe moşiile lor.

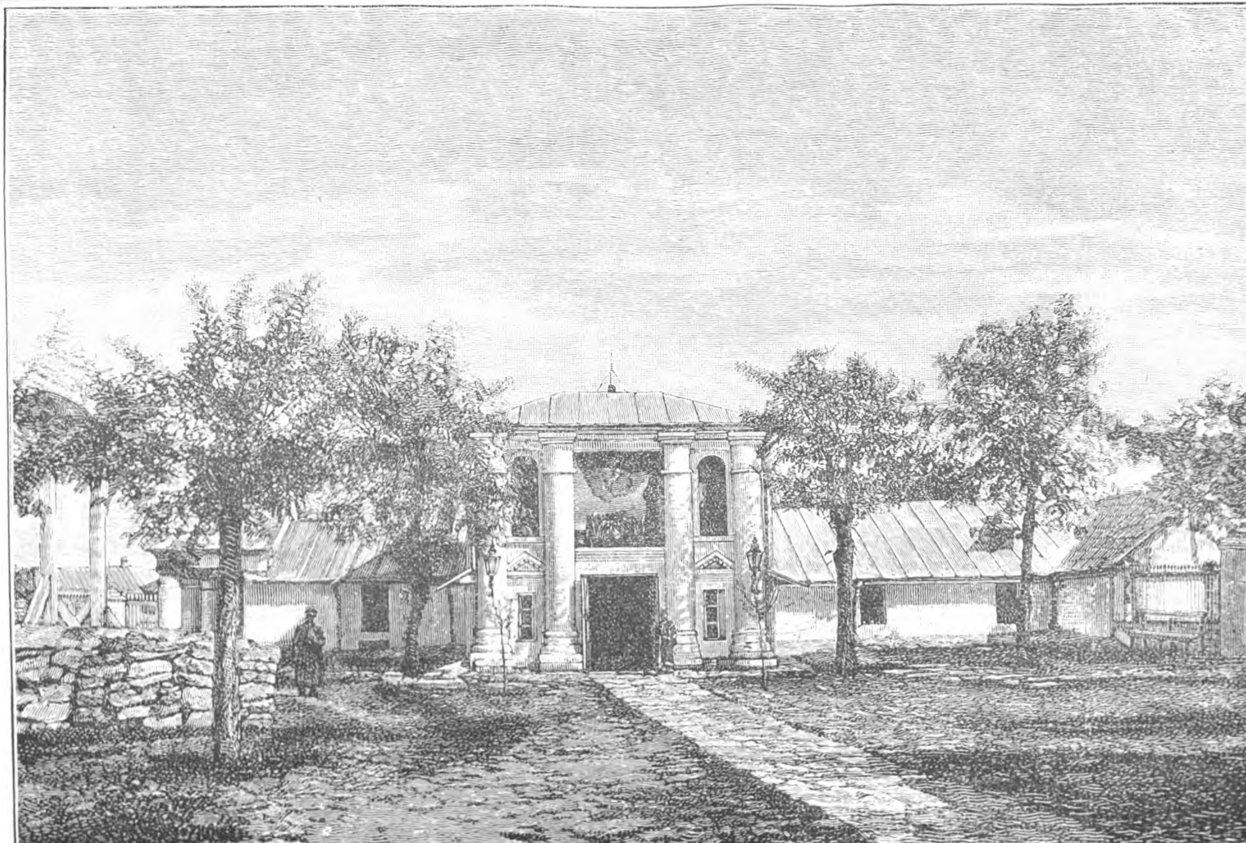
§ 230. Coloniştiĭ pot întrebuinţà rachiul făcut de eĭ, atât pentru eĭ înşişĭ, cât şi pentru vîndarea îndeosebĭ, pe pămînturile ce le sunt împărţite obşteĭ lor de la haznà; orĭ-căruia însă dintre eĭ, fiind cu aşezarea osebit de ceĭ-lalţĭ pe pămînt cumpĕrat, saŭ pe pămîntul haznaleĭ, vîndarea rachiuluĭ, fie orĭ-cum, nu póte fi îngăduită la nicĭ o întîmplare.

§ 231. Unuĭ asemenea colonist este transportarea vinuluĭ peste hotarul proprietăţiĭ sale cu totul oprită.

§ 232. Nimenea dintre feţele străine şi din antreprenorĭ n'are voie să speculeze cu vinul saŭ a înfiinţa crâşmă pe pămîntul unuĭ asemenea colonist fără învoirea luĭ.

§ 233. Coloniştiĭ sunt scutiţĭ de plata aşezată asupra poşlineĭ rachiuluĭ, dacă vor cumpĕrà bĕuturĭ făcute de pâne şi lucrate înăuntru pentru sloboda vîndare în a lor ocóle; însă dacă eĭ vor cumpĕrà bĕuturĭ a căror poşlină va fi plătită, nu se maĭ întórce plata poşlineĭ de la antreprenor. Iar dacă ar cumpĕrà vin, rachiŭ, licherurĭ şi spirt în locurĭ ertate pentru sloboda vîndare în a lor ocóle şi dacă ar trece peste hotarul otcupuluĭ, atuncĭ eĭ sunt datorĭ a plătì hotărîta poşlină otcupciculuĭ eĭ.

§ 234. Pe la tóte coloniile vîndarea vinuluĭ se dă în parţiale antreprise prin mezaturĭ, iar venitul de la antrepre-

Biserica armenéscă din Akkerman (1447—1475).

suirea vinuluĭ de pe la coloniĭ se întrebuințéză în curgerea anilor scutiriĭ pentru folosul acestor coloniĭ.

§ 235. Din acéstă sumă ce s'a destinat pentru folosul coloniilor urméză, în curgerea anilor scutiriĭ, plata lefilor pentru preoțiĭ ce se află în coloniĭ, precum și pentru zidirea și reparațiunile bisericelor și a caselor pentru preoțĭ, șcóle și alte zidirĭ obștescĭ; iar tóte cele-lalte cheltuelĭ din baniĭ citațĭ vor urmà după observarea dregătorieĭ locale și tot sub aceeașĭ rĕspundere din partea eĭ ca și pentru alte sume ale fisculuĭ.

§ 236. Vîndarea vinuluĭ pe la coloniile ce se daŭ în antreprisă urméză după condițiunile ce există pentru asemenea antreprisă; iar pentru stăvilarea vîndăriĭ oprite, se vor însărcinà ocolașiĭ și vorniceiĭ, spre a avé privighere ca nicĭ decum să nu urmeze asemenea abus; însă rĕspunderea pentru acésta va urmà după condițiunile cuprinse tot-deauna în contracturĭ pentru ținerea antrepriseĭ.

§ 237. Despre darea în antreprisă, la care coloniile aŭ contenit aniĭ scutiriĭ, se citéză cu de-amănuntul pravila în alcătuire pentru antreprisuirea bĕuturilor.

§ 238. De plata așezată asupra poșlineĭ rachiuluĭ sunt scutite acele coloniĭ, la carĭ există aniĭ scutiriĭ, dacă ele vor cumpĕrà bĕuturĭ de pâne fabricate în năuntrul provincieĭ, pentru libera vîndare în a lor ocóle; dacă ele însă vor cumpĕrà bĕuturĭ pe carĭ s'a plătit poșlina, atuncĭ poșlina nu se va maĭ întórce de la antreprenor. Iar dacă coloniștiĭ, carĭ se folosesc încă cu aniĭ scutiriĭ, ar cumpĕrà vin, rachiŭ, licherurĭ și spirt de la locurĭ libere pentru sloboda vîndare în a lor ocóle și îl vor transportà peste hotarul otcupuluĭ, atuncĭ eĭ sunt datorĭ a plătì antreprenoruluĭ hotărîta poșlină. Coloniile însă, la carĭ există aniĭ scutiriĭ, nu se exceptéză de plata poșlineĭ hotărîte pentru bĕuturĭ nicĭ la un așà cas, când eĭ vor cumpĕrà vinul de la proprietarĭ în lăuntrul țĕriĭ.

§ 239. Coloniștilor li se dă voie a închirià casele lor antreprenoruluĭ pentru vîndarea bĕuturilor și a se tocmì cârciumar. Insă, ca să se zidéscă anume o cârciumă, cârmuirea locală este datóre a da antreprenoruluĭ pămînt la un loc bun și îndemănatec.

Despre comerț.

§ 240. Toțĭ coloniștiĭ aŭ voie fără împedecare a speculà, a intrà în orĭ-ce clasă de neguțătorie, a vinde a lor manufactură și a le scóte peste graniță, în mărginirea obștescilor pravile atingĕtóre despre acésta.

§ 241. Coloniștiĭ aŭ voie a-șĭ înființà în satele lor tîrgurĭ și iarmaróce, după ce vor însciințà despre acésta pe cârmuire.

§ 242. La aducerea mărfeĭ în țéră și la trimeterea eĭ peste hotar, coloniștiĭ vor plătì poșlina cuvenită.

Despre rînduiala și datoriile duhovnicescĭ.

§ 243. Dacă pentru coloniștĭ ar trebuì să se rînduiască un preot, atuncĭ se va face pentru acest sfîrșit în consistoriŭ o invitațiune pentru chemarea luĭ și se va trimite la dregătoria colonială, spre a însciințà pe poporenĭ la obștésca lor adunare; și dacă toțĭ saŭ cea maĭ mare parte dintre eĭ s'ar unì cu cuprinderea invitațiuniĭ, atuncĭ cârmuirea locală va trimete citata invitațiune iarășĭ consistorieĭ îndĕrĕt, spre a o aduce în îndeplinire. Iară dacă poporeniĭ n'ar declarà mulțumirea lor pentru condițiunile ce s'aŭ pus lor înainte, atuncĭ va rĕmâné cittata invitațiune neîmplinită.

§ 244. Duhovniciĭ, precum și ocolașiĭ și vorniceiĭ, sunt datorĭ a da povățuirĭ coloniștilor despre datoriile religieĭ, ce fie-care este dator a le împlinì și a-ĭ îndemnà a se duce la biserică duminicele, la sĕrbătorĭ și la ḑilele de preoțĭ hotărîte, unde vor face rugăciunile cu tótă evlavia și vor ascultà cu luare aminte cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ și vor primì sfintele taine după merite.

Despre moral.

§ 245. Ocolașiĭ și vorniceiĭ sunt îndatorițĭ ca să lumineze pe coloniștĭ la comuna lor adunare, să-ĭ invețe și să-ĭ povățuiască ce anume slujesce pentru morala bună și ce purtare trebue să aibă pentru buna convierțuire a sătenilor, precum: ca junimea să cinstéscă pe părințiĭ lor și pe bĕ-

trânĭ şi cu supunere să-ĭ asculte; iară aceştia, prin pilda lor, să-ĭ înveţe iubirea de muncă, credinţa, frica de Dumnedeŭ şi pacînica convieţuire cu sătenii şi cu familia lor.

§ 246. Fie-care este oprit a da de la sine saŭ cu conglăsuirea unor feţe suplicĭ orĭ-unde pentru nevoile obştescĭ, orĭ în ce s'ar cuprinde ele; că, pentru tóte asemenea nevoĭ, să se adune obştea cu ocolaşul şi membriĭ judeţuluĭ colonial, după care apoĭ să se facă obştésca hotărire cu de-amănuntul prescriere şi lămurire despre nevoile lor, rînduind tot odată şi vechil din parte-ĭ, spre a alcătuì şi a da suplică după a lor hotărîre, care, sub iscălitura tuturor sătenilor şi a membrilor judeţuluĭ colonial, precum şi cu adeverirea ocolaşuluĭ, se va presentà dregătorieĭ locale. Cine ar îndrăsnì a călcà acéstă rînduială va picà sub pedépsă potrivit legilor.

§ 247. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé cea maĭ de aprópe privighere ca coloniştiĭ să nu fie leneşĭ, beţivĭ, risipitorĭ şi harţăgaşĭ, ci să fie tot-deauna trezĭ şi, petrecênd viéţa lor în unire şi pace, să se ocupe cu lucru ce îmbunătăţesce starea lor, cu plugăria, vitele şi altele atingĕtóre de gospodăria sătéscă.

§ 248. Ca să vadă săteniĭ că munca şi purtările bune slujesc în de obşte pentru folosul lor, judeţele coloniale vor avé sub osebita privighere a ocolaşuluĭ o condică, în care vor însemnà conduita fie-căruia, pe care condică o vor trimete în fie-care an, sub iscălitura mădularilor judeţuluĭ, dregătorieĭ coloniale, spre a se puté deosebì aceĭ cu conduite bune de aceĭ cu conduite rele şi ca aceĭ cinstiţĭ şi iubitorĭ de muncă să aibă protie în orĭ-ce cas.

§ 249. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé privighere ca coloniştiĭ săracĭ şi neputincioşĭ să nu umble ca caliciĭ după milostenie, ci să îndatorésca pe ceĭ sănătoşĭ ca să-şĭ câştige prin muncă hrana lor, iar pe ceĭ bĕtrânĭ şi neputincioşĭ să-ĭ ţie némurile lor. Neavênd însă nicĭ némurĭ, nicĭ putere pentru muncă, se vor ţiné pe socotéla obşteĭ, care va zidì aprópe de biserică douĕ institute, unul pentru femeĭ şi altul pentru bărbaţĭ, pe carĭ iĭ vor îndestulà cu hrană, încăldire şi îmbrăcăminte. Pentru asemenea cheltuelĭ trebue să se afle lângă institut o lădiţă, sub pecetea şi lacătul starosteluĭ bisericesc, şi pe la bisericĭ cutiĭ. Baniĭ ce se vor adunà pe la duminicĭ

şi sĕrbătorĭ trebue să se stringă la sfîrşitul fie-căreĭ lunĭ spre întrebuinţarea lor pentru cheltuelile institutuluĭ. Pentru acest scop se vor întrebuinţà şi baniĭ ce se ieaŭ pentru ştrăfuire; iară dacă din întîmplare nu va fi de ajuns, atuncĭ să se ieà şi de la coloniĭ. Spre a se puté ţiné rînduială bună în asemenea institute, preoţiĭ vor fi datorĭ a avé cea maĭ mare priveghere pentru tóte punerile la cale.

§ 250. Vorniceiĭ vor avé cu asprime priveghere, ca nimenea să n'aibă îndrăsnélă a primì şi a ţiné în casa sa pe femeile mârşave saŭ bărbaţĭ netrebnicĭ, şi dacă vor descoperì pe uniĭ asemenea, atuncĭ ocolaşiĭ sunt datorĭ a însciinţà numaĭ decât despre gazdă şi despre oploşiţĭ pe dregătoria colonială.

§ 251. Luxul, şi maĭ cu sémă risipirea averiĭ, trebue să fie desfiinţat cu tótă silinţa vorniceluluĭ în colonie, aducênd pe asemenea rĕŭ întrebuinţătorĭ la cunoscinţă, însărcinându-ĭ cu cele maĭ grele ocupaţiunĭ, pe lângă felurite trebĭ obştescĭ, aşà ca eĭ să nu capete nicĭ odată vreme pentru o aşà vătĕmătóre urmare, ţiindu-ĭ în scurt până la vremea pocăinţeĭ. Iară dacă eĭ nu se vor îndreptà, atuncĭ să se trimétă asemenea feţe la dregătorie.

§ 252. Sub cuvîntul de lux se înţelege, dacă unul va face nemĕsurate cheltuelĭ în casa sa, adese adunărĭ de musafirĭ şi altele asemenea, ce causéză dărîmarea avutuluĭ; iar risipirea se încheie în jocul de cărţĭ şi altele pentru banĭ saŭ lucrurĭ, în vîndarea vitelor saŭ a alteĭ averĭ, neavênd nicĭ o nevoie, ci numaĭ pentru îndestularea beţieĭ saŭ a alteĭ patimĭ.

§ 253. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé priveghere ca toţĭ să trăiască cu megieşiĭ lor în unire, iară pe străinĭ să priméscă cu blândeţă şi mulţumire şi să depărteze sfeḑile ce urméză între locuitorĭ pentru megieşie, precum şi să apere pe străinĭ de cel maĭ mic atac.

Despre apĕrarea feţelor şi a averiĭ de rele şi pagubă.

§ 254. Pe la coloniĭ să nu se sufere nicĭ decum ómenĭ fără bilete şi, dacă va venì vre-unul în sat pentru óreşicarĭ trebuinţe pentru un scurt timp, saŭ pentru muncă, saŭ

ca să se tocméscă, fără a avé un certificat, apoĭ acest fel de ómenĭ să nu fie primițĭ.

§ 235. Dacă s'ar aflà unde-va necunoscuțĭ prepușĭ saŭ vagabondĭ, apoĭ pe ast-fel de ómenĭ să-ĭ prindă și, cercetându-ĭ, să-ĭ trimită la județul ocolial saŭ colonial, care, după luarea doprróselor și cu prescrierea împrejurărilor, va însciințà îndată pe dregătoria colonială, pe lângă care însciințare va trimite pe aceștĭ ómenĭ, cu tóte cele ce vor fi având eĭ, precum și pe aceĭ carĭ i-aŭ ținut. Iară coloniile depărtate vor trimite pe asemenea ómenĭ de-adreptul la isprăvnicie.

§ 256. Unde nu s'aŭ înființat încă etapurĭ de tract și unde se vor transportà arestanțiĭ de la isprăvnicie, coloniștiĭ sunt îndatorițĭ, așà precum și alțĭ locuitorĭ ținutalĭ, a petrece cu convoiŭ pe arestanțĭ.

§ 257. Ocolașiĭ vor avé maĭ deosebită privighere, ca nicĭ unul din arestanțiĭ, ce sunt de felurite clase și ce se transportéză prin coloniĭ, să se scape de sub convoiŭ, pentru care județele coloniale vor păstrà osebite condicĭ, în carĭ vor însemnà numele păzitorilor, arestanților, de la cine, la ce colonie s'aŭ adus, cu cine, când s'aŭ trimis și în ce colonie și cuĭ s'aŭ trădat, pe lângă care condică vor păstrà chitanțele despre trădarea lor.

§ 258. Dacă din întîmplare un colonist ar găsì vre-un lucru perdut, atuncĭ, ținându-l în păstrarea sa, este dator a însciințà despre acéstă găsire pe județul colonial, care va raportà despre acésta județuluĭ ocolial. Iar dacă s'ar înfățișà păgubașul, atuncĭ să se înapoiască luĭ lucrul cel găsit, înaintea martorilor; la asemenea întîmplare, găsitorul are drept a cere pentru truda sa a treia parte din lucrul găsit, pentru care va urmà prețuire după cuviință; voind însă a-l înapoià fără nicĭ un interes, cu atâta maĭ de laudă va fi o așà urmare.

§ 259. Județul colonial este dator a însciințà numaĭ decât prin ocolașĭ pe dregătoria colonială despre vitele de pripas, cu de-amănuntul arătarea semnelor, spre a se întinde publicațiunĭ după cuviință; vita însă, fără a o amestecà cu vitele satuluĭ, să se ție în colonia în care s'a găsit, sub rĕspundere pentru ea. Dacă s'ar găsì păgubașul, atuncĭ să i se înapoiască vita în presența vorniculuĭ, cu primirea plățiĭ

pentru ţinerea eĭ. Iar pieţele coloniilor depărtate vor însciinţà despre vita pripăşită pe isprăvnicia locală.

§ 260. In timpul cumpĕrăriĭ unuĭ cal colonistul este dator a se înfăţişà îndată după cumpĕrare la judeţ, care va însemnà: când şi de la cine, cu ce preţ şi cu ce anume semne s'a cumpĕrat. Iar din contra şi în cas de prepus, colonistul care nu s'a înfăţişat în timpul cumpĕrăriĭ saŭ schimbăriĭ caluluĭ la judeţ, nu numaĭ că va rĕmâné fără el, ci încă va fi dat sub judecată.

§ 261. Judeţele ocoliale şi coloniale vor avé cea maĭ strictă priveghere şi grijă pentru bóla vitelor.

§ 262. Dacă s'ar arătà la vre-o colonie o epidemie între locuitorĭ, atuncea vorniceiĭ sunt datorĭ a însciinţà îndată despre acésta pe ocolaşul, care iarăşĭ va da fără cea maĭ mică întârḑiere de scire dregătorieĭ coloniale.

§ 263. Judeţele ocoliale şi coloniale vor lua mĕsurĭ apĕrătóre pentru bóla de vite după instrucţiunile ce s'aŭ împărţit pe la coloniĭ, şi dacă s'ar întîmplà mórte vitelor, atuncea să se raporteze îndată dregătorieĭ locale, însciinţându-o în fie-care sĕptĕmână atât despre întinderea saŭ scăderea eĭ, cât şi despre resultatul ce a urmat după luarea mĕsurilor, conform instrucţiunilor ce s'a dat. Iară vitele molipsite se vor da de o parte la un loc depărtat, făcĕnd pentru trebuinţa acésta lângă fie-care colonie osebite ocóle, depărtate de imaşurĭ şi staniştea vitelor, precurmând tótă comunicaţiunea cu vitele cele molipsite.

§ 264. Spre apĕrarea vitelor de bólă, trebue ca vitele molipsite să nu se adape în pîrăul ce curge în jos spre alte coloniĭ, carĭ n'ar fi în maĭ mare depărtare de la locul unde există epizotia decât numaĭ în distanţă de ḑece verste; ci trebue ca apa să se aducă în ocolul vitelor molipsite, iară, pentru înlesnire, trebue ca asemenea ocóle să fie făcute aprópe de o apă. Asemenea mĕsurĭ se vor luà, dacă ar existà epizootiĭ în locurĭ maĭ depărtate de la o colonie decât ḑece verste. Pentru neîndeplinirea întocmaĭ a acestora, ocolaşiĭ şi vorniceiĭ se vor supune ştrafuluĭ.

§ 265. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé cea maĭ de aprópe priveghere ca cumpenele, mĕsurile, să fie pe la tóte locurile drepte, şi coloniştiĭ să nu mĕsóre câtimea productelor cu mĕsurĭ şi cumpene străine, din care s'ar puté causà

numaĭ necuviinţe şi nedumerirĭ. De aceea dar, fie-care judeţ este dator a ţiné în cancelaria sa mĕsurĭ cu marca ţĕriĭ, şi fie-care gospodar a înfiinţà mĕsurĭ potrivite cu cele ale judeţuluĭ.

§ 266. Judeţul ocolial şi colonial va avé privighere ca să nu urmeze nicăirea mârşeviĭ, bătăliĭ şi alte necuviinţe.

§ 267. Judeţul colonial va avé îngrijire ca la fie-care gospodar să fie tot-deauna bine îngrijite şi curăţite: casa, ograda, grajdul, porţile şi alte pojijiĭ, iar în timpul erneĭ să se ocupe gospodarul cu meremetisirea lor.

§ 268. Ocolaşiĭ sunt îndatoriţĭ a îndemnà pe coloniştĭ ca, după modelul ce există la locurile de unde aŭ venit eĭ, să-şĭ facă casele lor, şi să fie aranjate în rînd după plan, ca la întîmplare de foc să pótă fi maĭ lesne apĕrate. Insă fără învoirea dregătorieĭ locale nimenĭ n'are voie să-şĭ zidéscă de la sine o casă nouă.

§ 269. Fie-care colonie este datóre a avé, pentru apĕrarea întîmplăriĭ de foc şi de prădăciune, înadinşĭ uşierĭ, împărţiţĭ pe la maĭ multe locurĭ, după mărimea satuluĭ, în mijlocul căruia se va înfiinţà, în lipsă de biserică, un clopot saŭ o scândură de fier, spre a se da cuvenitul semn pentru asemenea catastrofă, la care semn toţĭ locuitoriĭ vîrstnicĭ sunt datorĭ a alergà spre a da cuvenitul ajutor, pentru care întîmplare se va însemnà fie-care locuitor cu ce anume unelte are să se înfăţişeze pentru stingerea foculuĭ.

§ 270. Pe lângă aceste, trebue ca în ograda fie-căruia locuitor să se afle tot-deauna apă de reservă, iar colonia să aibă la un loc deosebit vre-o câte-va bângĭ, furcĭ, bolobóce, şi, pentru adusul apeĭ, după rînd, câte doĭ caĭ, carĭ vor sta tot-deauna gata.

§ 271. Fiind-că focul nu se causéză numaĭ de nebăgare de sémă, ci şi de o întîmplare negândită, de care se produce sătenilor covîrşită dărîmare, de aceea trebue ca, după conglăsuirea tuturor locuitorilor, să se înfiinţeze o cassă ajutătóre pentru nenorociţiĭ ce aŭ pătimit de foc, cărora vor ajutà, dacă nu cu banĭ, măcar cu munca saŭ alte închipuirĭ; iar ajutarea ce va urmà prin a lor mijlocire va rĕmâné în dispoziţiunea lor.

§ 272. Judeţul colonial trebue să privigheze ca sobele în case să fie făcute cu ogécurĭ şi cuhnia să nu fie în tindă,

ci osebit, care, pentru siguranţa de foc, va fi zidită şi lipită bine, precum şi ogécurile să fie în fie-care sĕptĕmână bine curăţite, pentru care vor avé uşierii cea maĭ de aprópe priveghere. Iar membriĭ judeţuluĭ vor avé priveghere spre îndeplinirea acesteĭ mĕsurĭ, poruncind uşierilor în fie-care lună ca să se încredinţeze despre curăţenia ogécurilor.

§ 273. Pentru siguranţa de foc, trebue, ca cămăruţa cu cuptor să se facă, cât se póte, la maĭ depărtat loc de casă.

§ 274. Nimenĭ n'are voie să umble nóptea pe lângă casă saŭ pe uliţă cu foc saŭ cu lumînare aprinsă fără fanar, precum şi cu lulelele aprinse.

§ 275. Judeţul este îndatorit a avé priveghere ca în colonie să nu se afle necurăţeniĭ pe uliţă, iar pentru apĕrarea de furtunĭ, vînt şi foc, să se poruncéscă ca pe uliţă să se pue pe împrejurul ogrăḑilor şi ariilor feluriţĭ copacĭ.

§ 276. Judeţele coloniale sunt datóre a avé priveghere ca semnele de hotar să nu fie stricate, iar stîlpiĭ ce aŭ putreḑit, saŭ movilele ce s'ar risipì, să însciinţeze numaĭ decât pe ocolaş, după a căruia poruncă este dator a le îndreptà.

Despre umblarea şi strămutarea coloniştilor înăuntrul ţĕriĭ.

§ 277. Coloniştiĭ, avênd trebuinţă a merge la vre-un sat, oraş ţinutal saŭ politie, pentru vînḑarea productelor saŭ în de obşte pentru trebuinţele lor, vor căpĕtà bilete de la ocolaş.

§ 278. Aceĭ carĭ vor avé trebuinţă a călĕtorì la locurĭ depărtate pentru maĭ îndelungat timp, saŭ măcar la cele maĭ apropiate sate, însă pentru óre-care trébă şi pe termin scurt, primind de la judeţul colonial mărturie, cu întărirea ocolăşieĭ, că pentru călĕtoria lor nu există nicĭ o împedicare, şi că nicĭ agricultura, nicĭ tamazlîcurile lor, nu vor fi supuse vre-uneĭ stricăciunĭ, vor căpĕtà blanchete de la dregătoria colonială, avênd drept a cere asemenea blanchete şi de la isprăvnicie.

§. 279. Coloniştiĭ după întórcerea lor la forul locuinţeĭ sunt datorĭ a înapoià dregătorieĭ lor blanchetele ce căpĕtase.

Despre trecerea coloniştilor peste hotar.

§ 280. Coloniştiĭ, la întîmplarea duceriĭ lor din ţéră, sunt datorĭ, după mijlocirea dregătorieĭ lor, să-şĭ scóte paspórte pe la instanţă, care, pe slobodĭ, pe temeiul legilor despre paspórte, sunt datorĭ a-ĭ înzestrà cu asemenea paspórte.

§ 281. Pasporturile pentru trecere peste hotar nu se vor slobodì colonistuluĭ maĭ înainte până ce nu va plătì tot odată la haznà darea pe treĭ anĭ de dile şi tóte datoriile ce va fi avênd, cuprindêndu-se neapĕrat în acésta şi baniĭ pentru hrană ce s'aŭ slobodit luĭ din diua veniriĭ luĭ la graniţă până la aşezarea luĭ.

§ 282. La întîmplare când un colonist, care stăpânesce pămînturile pe carĭ le-a câştigat prin însăşĭ a luĭ cumpĕrătură, ar dorì ca să se strămute cu totul din ţéră, atuncĭ este el dator, înaintea porniriĭ sale, să se considereze cu pravilele ce s'aŭ hotărît pentru acésta.

Despre strămutarea coloniştilor.

§ 283. Strămutarea coloniştilor de la un loc la altul nu va puté urmà amintrelea, decât numaĭ după încuviinţarea Departamentuluĭ de Finanţe.

Despre rĕspunderĭ şi ştrafurĭ.

§. 284. Baniĭ de pe ştraf se vor adunà în venitul obştesc şi se vor însemnà împreună cu alte adunăturĭ bănescĭ în condica şfăruită, cu anume arătare pentru ce şi cine s'aŭ ştrăfuit, cât şi de la cine s'a primit, şi pe ce s'a întrebuinţat.

§ 285. Fiind-că nu-ĭ cu putinţă spre a se socotì tóte pricinile şi crimele, de aceea se poruncesce ca, dacă unul va causà o faptă despre care nu se citéză în articolele maĭ jos arătate, apoĭ să se dea de scire despre o asemenea faptă înalteĭ ocârmuirĭ, de la care va urmà cuvenita deslegare, iar de la sine să nu se ştrăfuiască nimenĭ, saŭ să se ieà vre-o globire bănéscă; însă ca să se ştrăfuiască unul cu munca, apoĭ acésta va puté urmà numaĭ după numĕrul maĭ

mare al voturilor, iar nu pe maĭ îndelungat timp decât pe şépte ḑile, despre care se va raportà dregătorieĭ locale.

Despre rĕspunderea pentru neascultarea poruncilor.

§ 286. Pentru neurmarea ordinuluĭ spre a venì la adunare, se va împlinì ştraf câte 15 kopeicĭ; iar pentru împotrivire saŭ strigare în contra acesteĭ hotărîrĭ, de patru orĭ maĭ mult.

§ 287. Dacă un colonist n'ar ascultà şi nu s'ar supune ocârmuiriĭ statornicite şi, după tóte povăţuirile şi pedepsele poliţienescĭ, nu s'ar îndréptà, apoĭ pe unul ca acela să se trimită peste hotar, luând de la el datoria ce se cuvine fisculuĭ.

Despre rĕspundere pentru călcarea legilor civile şi despre rĕspundere pentru atacurĭ.

§ 288. Dacă coloniştiĭ n'ar ascultà şi ar insultà pe judeţele ocoliale şi coloniale, pe membriĭ şi scriitoriĭ lor, atuncĭ vor plătì ştraf ocolaşuluĭ 30 kopeicĭ, iar celor-alţĭ câte 15 kopeicĭ argint.

§ 289. Iar dacă unul va cutezà a pune mâna, apoĭ de la unul ca acela să se ieà întreit plata ştrafuluĭ, punêndu-l şi în gros, saŭ că se va întrebuinţà la munca publică.

§ 290. Pentru un ponos fals asupra unuĭ ocolaş saŭ vornicel, fie-care va suferì de la cârmuire pedépsa unuĭ ponegritor.

Despre rĕspundere pentru călcarea dreptuluĭ pe avere.

§ 291. Dacă unul va semănà pămîntul străin, atuncĭ se va da pânea semănată aceluia al căruia este pămîntul, luându-se de la el ḑeciuiala în venitul obştesc, iar dacă pămîntul a fost sterp şi proprieterul luĭ n'a avut închipuirĭ a-l arà, prin urmare nicĭ nu s'a causat luĭ vre-o păgubire, atuncĭ trebue să se împlinéscă numaĭ pentru cutezare în venitul obştesc pentru fie-care desetină câte $3^{3}/_{5}$ copeicĭ argint şi tot atâta să se ieà pentru proprietarul aceluĭ pămînt. Iar dacă unul la asemenea împrejurărĭ a arat ţelina, atuncĭ să

nu se dea proprietaruluĭ nimica, fiind-că prelucrarea pămîntuluĭ are să slujéscă spre folosul proprietaruluĭ pentru maĭ îndelungat timp.

§ 292. Dacă unul, la orĭ a cuĭ moșie, cu tóte îmbunătățirile eĭ, fie lângă însușĭ a luĭ locuință, saŭ a altuia, ar pune her, meiŭ saŭ alte fructe, și ar strică mrejile pentru sĕlbătăciunĭ și pasĕrĭ, atuncĭ să plătéscă stricăciunea și paguba cât s'ar cuvenì jăluitoruluĭ după prețuire; și fără acésta să plătéscă ștraf în venitul obștesc câte $4^1/_2$ kopeicĭ argint.

§ 293. Dacă vre-unul va oprì un cal străin și l'ar ține maĭ mult decât doue ḑile, fără a da de scire județuluĭ colonial, măcar de nu l'ar fi intrebuințat la vre-o muncă, va fi dator a plătì proprietaruluĭ câte $7^1/_2$ kopeicĭ argint pe fie-care ḑi, iar dacă în timpul opririĭ calul s'ar strică, despre care s'ar dovedì, atuncĭ să se plătéscă proprietaruluĭ prețul, conform articoluluĭ de maĭ sus.

§ 294. Dacă ar omorî cine-va o vacă, saŭ un alt dobitoc, saŭ o pasĕre, atuncĭ să se ieà de la un așà, spre îndestularea păgubașuluĭ, plata după prețuire, pedepsindu-l tot odată și cu punerea în gros pe pâne și apă, pentru omorîrea unuĭ cal și vacă câte patru ḑile, iar pentru un dobitoc mic pe jumătate, adecă doue ḑile; pentru pasĕre și câne însă, nu va urmà asemenea pedépsă.

§ 295. Iar dacă vre-unul ar ucide saŭ ar vătĕmà pe un dobitoc din întîmplare, fără voință, despre care s'ar dovedì, atuncĭ să se ieà plata pentru vita ucisă numaĭ doue treimĭ după prețuire, fără a-l supune ștrafuluĭ, îndatorîndu-l însă ca să tămăduiască pe dobitoc, iar dacă nu l'ar tămăduì, atuncĭ să fie silit a urmà precum s'a ḑis despre cele omorîte.

§ 296. Dacă vre-unul ar luà cu de-asila de la un om pe un dobitoc, pasĕre, saŭ alt lucru, măcar să urmeze acésta sub cuvînt pentru datorie, atuncĭ unul ca acela să fie îndatorit a înapoià lucrul luat, iar despre acela care a luat ca un desbrăcător se va raportà dregătorieĭ.

§ 297. Dacă vre-unul, cu nepĕsare pentru cele maĭ sus prescrise ștrăfuirĭ și rĕspunderĭ, de la cutezare nu s'ar moderà, atuncĭ trebue unul ca acela să fie trimis sub pază și cu raport despre vinovăția luĭ la dregătorie, spre a se urmà cu el după lege.

Despre rěspundere pentru neurmarea plăţiĭ de dărĭ şi a beilicurilor.

§ 298. Rĕmăşiţurĭ de dărĭ precum şi de ştrăfuirĭ în banĭ se vor împlinì pe temeiul aşezămîntuluĭ ce există pentru locuitoriĭ birnicĭ a proprietarilor.

§ 299. Dacă vre-unul nu va aduce la terminul hotărît darea cuvenită pentru ţinerea preoţilor, atuncĭ să se ieà de la unul aşà, pentru întâiaşĭ dată câte 10 kopeicĭ argint, pentru a doua óră 15 kopeicĭ argint, iar pentru neurmare în a treilea rînd să fie întrebuinţat la munca publică până atuncĭ până ce nu va plătì, însciinţând şi pe dregătorie cu lămurire despre starea luĭ şi despre casul neurmăriĭ sale.

§ 300. Dacă un colonist s'ar împotrivì spre a merge cu plicurile ce se trimit de către cârmuire în timp când a venit rîndul luĭ, atuncĭ se va întrebuinţà el la munca publică treĭ ḑile, dator fiind a împlinì şi rîndul de douĕ orĭ.

Despre rĕspundere pentru călcarea legilor ce există pentru ţinerea buneĭ orînduelĭ.

§ 301. Dacă un colonist n'ar urmà lucrarea pămîntuluĭ cu sîrguinţă şi s'ar dovedì că fără pricină binecuvîntată el n'a semănat atâta cât se cuvine, atuncĭ să se ieà de la el pentru întâiaşĭ dată, în folosul venituluĭ obştesc, pentru fiecare nesemănată cetvertă, câte 30 kopeicĭ argint, iar pentru a doua óră dregătoria locală îl va trimite la arest de pocăinţă pe un îndelungat timp, pe cât s'ar găsì de cuviinţă; şi dacă nicĭ după aceea nu s'ar îndreptà şi n'ar lucrà pămîntul sĕŭ aşà precum se cuvine, saŭ în de obşte n'ar îndeplinì datoriile unuĭ sătén, atuncĭ, luând îndĕrĕt de la dînsul pămîntul, ograda, uneltele plugărieĭ şi vitele, se va împlinì din pojijie ce va fi avînd, după preţuire, o aşà sumă, care ar puté acoperì datoria ce se cuvine fisculuĭ de la el.

§ 302. Dacă un colonist ar tăià lemne în pădure afară de acea bucată ce i s'a dat pentru un hotărît termin, atuncĭ să se ieà de la el, în folosul venituluĭ obştesc, ştraf în banĭ îndoit maĭ mult decât a tăiat; iar dacă din întîmplare n'ar avé atâta ca să rĕspundă aceştĭ banĭ, atuncĭ să fie între-

buințat la munca publică până atuncĭ până ce va căștigà prin muncă prețul acela.

§ 303. Dacă un colonist înadins saŭ din lenevie ar strică, ar scóte, saŭ prin alt chip ar desființà butucĭ de vie în grădina sa, saŭ ar lăsà vite spre a o strică, atuncĭ, dovedit fiind, să fie supus, după judecata și hotărîrea adunăriĭ obștescĭ, trupesceĭ pedepse.

Despre rĕspunderea pentru călcarea legiĭ bisericescĭ.

§ 304. Dacă fără cas binecuvîntat s'ar retrage numaĭ de lenevie saŭ de nevoință de urmarea datorieĭ creștinescĭ, precum: a nu se duce sĕrbătorile și duminicele la biserică și a nu primì sfintele taine din pricina nevredniciciĭ sale, atuncĭ trebue să fie înfricoșat pentru întâia și a doua neurmare; iar după aceea să se ieà globire câte treĭ kopeicĭ argint, care globire, dacă ar urmà de treĭ orĭ într'un an și vinovatul nu va venì la cunoscință, nu numaĭ că se va luà globire de douĕ orĭ maĭ mult pe fie-care dată, dar încă va urmà spre pedépsa vinovatuluĭ și munca publică pe o ḑi întrégă.

Despre rĕspundere pentru călcarea legilor morale.

§ 305. Fie-care intrigă între locuitorĭ, gâlcevĭ parțiale și clevetirĭ trebue să fie precurmate de către județul colonial, cercând întâiŭ prin remustrărĭ și dojenĭ, după aceea prin întrebuințarea la muncĭ publice și, dacă va urmà asemenea necuviință adese-orĭ, atuncĭ de la pricinuitorul intrigiĭ să se ieà pe fie-care dată câte 7 $^1/_2$ kopeicĭ argint.

§ 306. Dacă un breslaș n'ar ascultà pe județul sĕŭ, atuncĭ trebue ca, pedepsindu-l cu munca ce i se va da, să fie silit a îndeplinì porunca ce i s'a dat, iar dacă și după aceea nu va fi următor, atuncĭ să se ieà de la el, în folosul venituluĭ obștesc, câte 50 kopeicĭ argint pe fie-care dată.

§ 307. Județele ocoliale și coloniale sunt datóre a silì pe îndĕrĕtnicĭ, leneșĭ și pe bețivĭ, prin globire și închidere pe pâne și apă, spre a se ocupà neprecurmat cu lucrarea pămîntuluĭ și ținerea gospodărieĭ în bună rînduială; iar spre înaintarea munciĭ ce s'a dat lor să fie rînduit câte un zapciŭ.

§ 308. Dacă vre-unul, după maĭ multe globirĭ şi îndemnurĭ, va rĕmâné nedesrădăcinat de purtărĭ rele, apoĭ pe unul aşà se va trimite de judeţ la dregătorie cu prescrierea împrejurărilor neascultăriĭ sale.

§ 309. Pentru coloniştiĭ cu purtărĭ rele se hotărĕsc următórele mĕsurĭ: 1. Dacă un colonist, după tóte mĕsurile ce s'aŭ luat pentru oprirea sa de necuviinţe, ar rĕmâné neîndreptat, atuncĭ obştea are drept a încheià hotărîrea comunităţiĭ pentru depărtarea luĭ cu totul de la colonie. Acéstă hotărîre se va socotì numaĭ atuncĭ legiuită, dacă vor luà parte cel puţin două saŭ treĭ familiĭ din cele maĭ vechĭ carĭ vieţuesc în colonie; acéstă hotărîre, după ce se va luà în cuvenita observare de dregătoria colonială, se va întărì definitiv de către ea; 2. Feţele depărtate pe temeiul citatuluĭ act se vor trădà dispoziţiuniĭ ocărmuirilor civile, carĭ vor urmà cu ele după legile ce sunt hotărîte pentru stăvilarea şi precurmarea faptelor rele; 3. Familieĭ isgonituluĭ se dă voie a se duce cu el, dacă va arătà dorinţă; obştea însă nicĭ odată n'are drept a încheià hotărîre pentru depărtarea a unuia din mădulările eĭ pentru personală rea purtare cu familia.

Despre rĕspundere pentru stricăciunea şi împuţinarea avutuluĭ.

§ 310. Să se ieà globire întâia dată pentru neţinerea heiurilor în bună orînduială 6 kopeicĭ argint, şi dacă s'ar poruncì de către judeţul colonial uneĭ feţe de a doua óră şi ea nu va îndeplinì porunca, atuncĭ să se ieà 30 kopeicĭ argint; iar dacă nicĭ după aceea nu va urmà ascultare, atuncĭ să fie supus pedepseĭ trupescĭ, care va fi hotărîtă şi pusă în lucrare de către ocolăşie, după încuviinţarea dregătorieĭ.

§ 311. Dacă unul din gospodarĭ nu s'ar înfăţişà la întîmplare de foc cu uneltele hotărîte pentru el, atuncĭ să se ieà la un asemenea globire în banĭ 30 kopeicĭ argint.

§ 312. Dacă va umblà cine-va nóptea pe uliţă saŭ prin ogradă cu foc, saŭ cu lumînare aprinsă fără fanar, saŭ cu lulele aprinse, atuncĭ să se ieà de la aşà unul pe fie-care dată câte 7 ½ kopeicĭ argint.

§ 313. Dacă vre-unul din locuitorĭ ar stricà înadins sem-

nele de hotar, atuncĭ să se deà de scire ocărmuiriĭ, spre a-ĭ face înfrînare potrivit legilor ce există pentru o așà urmare.

Despre rĕspundere pentru neîncunosciințarea călĕtoriceĭ coloniștilor la drum depărtat și pentru neîntórcerea lor la termin.

§ 314. Cu coloniștiĭ, ce se depărtéză fără veste și fără bilete legiuite și carĭ nu se întorc la terminul pus în paspórte, să se urmeze cu eĭ după legea ce există pentru vagabondĭ.

Despre întrebuințarea coloniștilor la muncile publice.

§ 315. Dacă, după hotărîrea ocolășieĭ, un colonist va fi osîndit la ștraf în banĭ și nu e în stare a plătì, atuncĭ să fie întrebuințat la muncă publică un timp atât de îndelungat, în cât ar puté câștigà un salahor aceștĭ banĭ.

§ 316. Muncĭ publice se pot cuprinde în dregerea podurilor și a drumurilor, în săparea șanțurilor, în punerea, curățirea, păstrarea pădurilor și a copacilor de agudĭ, dregerea fînețelor și altele trebuitóre întrebuințăriĭ coloniilor.

§ 317. Așà, precum se póte întîmplà că osînditul va fi absent în timpul în care ar trebuì ca să fie întrebuințat la munca publică, de aceea ocolășia va însemnà, cu conglăsuirea a maĭ multor gospodarĭ înțelepțĭ, la începutul fiecăruĭ an, asemenea muncă, a căreia întrebuințare ar puté slujì tot odată atât spre pedépsa vinovatuluĭ, cât și spre folosul obștesc.

§ 318. Dacă vinovatul s'a pedepsit odată saŭ de multe orĭ cu întrebuințarea la muncă publică și, după tóte aceste, nu s'a îndreptat și a picat iarășĭ în categorie, atuncĭ să fie întrebuințat, după mărimea fapteĭ sale, tótă vreme hotărîtă, la muncă publică în obedĭ saŭ butuc, și, după ce va mântuì lucrul, să fie pus peste nópte în gros, care trebue să fie construit împreună cu înființarea obedilor și a butucilor și altele din baniĭ ștrafuluĭ; nefiind însă de ajuns, se va luà și din venitul obștesc.

§ 319 Dacă vre-unul din gospodarĭ ar picà pentru fapte rele sub pedépsă parțială la munca publică, de la care s'ar puté causà împedicarea înaintăriĭ lucrăriĭ de pămînt, saŭ

iarăşĭ, dacă atuncĭ nu se va întîmplà la colonie ni [illegible] muncă spre folosul eĭ, atuncĭ trebue ca ocolăşia, cu în de obşte încuviinţarea maĭ multor gospodarĭ înţelepţĭ, să hotărâscă, după mărimea vinovăţieĭ, pedépsa trupéscă, luând însă bine aminte ca ea să nu se prefacă în osîndă de mórte, ci să slujéscă numaĭ spre înfricoşare, ruşine şi hulă; însă asemenea hotărîre să nu fie pusă în lucrare, până ce nu va urmà de la cârmuire cuvenita deslegare.

Jurisdicţiunea şi procese între coloniştĭ.

§ 320. Judecata şi împăcările în pricinile micĭ între coloniştĭ, gâlcevile şi pretenţiunile între eĭ atârnă de la judeţul colonial.

§ 321. Dacă judeţul ocolial saŭ colonial ar hotărî o pricină nu cu drept, şi urmarea acésta s'ar descoperì după jalba înfăţişată, atuncĭ va fi ştrăfuit unul ca acela îndoit decât acela care s'a învinovăţit; iar dacă s'ar causà de la hotărîrea nelegiuită o pagubă învinovăţituluĭ, atuncĭ va fi dator ca pe lângă ştraf să îndestuleze şi pe păgubaşul.

§ 322 Gâlcevile şi pretenţiunile, carĭ nu s'aŭ precurmat prin împăcărĭ la judeţul colonial, trebue să fie trădate ocolăşieĭ.

§ 323. A treia instanţă judecătoréscă alcătuesce dregătoria colonială şi după aceea Departamentul de Finanţe.

§ 324. La aceeaşĭ instanţă se vor cercetà pricinile despre obijduirĭ făcute feţelor duhovnicescĭ de către poporenĭ, precum şi poporeniĭ vor avé drept a se jăluì la acéstă instanţă asupra preoţilor, dacă nu vor fi mulţumiţĭ cu eĭ.

§ 325. Coloniştiĭ vor alege pentru presiduire la căutarea pricinilor de judecată şi de procesurĭ între coloniştĭ, ce vor urmà în dregătoria colonială, doĭ deputaţĭ din partea coloniilor, carĭ pot să aibă votul lor numaĭ în pricinile maĭ sus citate, neamestecându-se în trebile ocărmuiriĭ. Modul alegeriĭ şi timpul aflăriĭ acestor deputaţĭ se vor hotărî de către Departamentul de Finanţe şi se vor întărì de el.

§ 326. Procesurile ce vor urmà între coloniştĭ aŭ să fie hotărîte de către Departamentul de Finanţe.

Jurisdicţiunea şi procesele coloniştilor cu ceĭ-lalţĭ locuitorĭ.

§ 327. Procesele ce vor urmà între coloniştĭ cu ceĭ-lalţĭ locuitorĭ aŭ să fie căutate în obicĭnuitele instanţe judecătorescĭ, la carĭ, pentru unita căutare a acestor procese, se va rînduì din partea dregătorieĭ coloniale un deputat.

§ 328. Dacă în coloniĭ n'ar puté să păşéscă dregătorul în vre-un cas de serviciŭ neapĕrat, apoĭ se va rînduì un alt amploiat, care va fi cinstit şi cu capacitate, pentru care sfîrşit va căpĕtà instrucţiunile trebuitóre în acésta.

§ 329. Dacă un proces ar intrà după rînd saŭ după apelaţiune în maĭ înalte instanţe judecătorescĭ, atuncĭ din partea Ministeriuluĭ de Finanţe se va comandà pe directorul saŭ pe şeful secţieĭ coloniale, iar dacă o asemenea instanţă nu va existà la locul unde se aflà Ministeriul de Finanţe, atuncĭ se va comandà de către el pe cine va găsì de cuviinţă la acea instanţă.

Jurisdicţiunea şi procesele pentru fapte poliţienescĭ.

§ 330. Judecata pentru faptele maĭ jos arătate nu atârnă de la judeţele ocoliale şi coloniale, precum pentru nevrednicie, luarea lucruluĭ străin cu de-a sila, furtişagurĭ, bătaie cruntă şi atacurĭ ce aŭ suferit judeţele ocoliale şi coloniale, maĭ cu sémă bătaie şi alte obijduirĭ. Feţele carĭ aŭ picat în categorie pentru asemenea fapte se vor trimete, pe lângă raport cu de-amănuntul prescrierea faptelor, la dregătoria colonială ; acésta, la casurĭ neprevĕḑute, va înscĭinţà prin raport pe Ministeriul de Finanţe, cuprinḑĕtor tuturor împrejurărilor, aşteptând deslegarea sa.

§ 331. Judecata pentru crime va urmà cu cea maĭ mare luare aminte şi cu cea maĭ strictă băgare de sémă. Dacă va causà o faţă fapta criminală înadins, de la care s'ar causà óreşĭ-care rĕŭ şi pagubă satuluĭ, saŭ şi aprópeluĭ sĕŭ, atuncĭ se va pedepsì o aşà faţă maĭ aspru decât aceea care ar causà o crimă fără voinţă, nepricinuind nimĕruĭ nicĭ un rĕŭ şi pe lângă acésta nu s'a aflat nicĭ odată în vre-o categorie; de aceea dar trebue ca cel al doilea să fie împotriva celuĭ întâiŭ cu treĭ părţĭ saŭ pe jumătate maĭ puţin pedepsit;

pentru care se vor şi trădà asemenea pricinĭ instanţelor judecătorescĭ.

Jurisdicţiunea şi cercetarea pricinilor criminalicescĭ.

§ 332. Cu pricinile criminalicescĭ ale coloniştilor se vor ocupà în de obşte instanţele judecătorescĭ.

§ 333. Dacă s'ar întîmplà o faptă criminalicéscă, atuncĭ trebue ca numaĭ decât şi fără cea maĭ mică întârḑiere să se dea de scire ocârmuiriĭ saŭ privighetoruluĭ, pe lângă care însciinţare să se trimită sub pază şi pe însuşĭ acusatul, care, prin dregătorie, se va transportà la tribunalul districtuluĭ.

§ 334. Pentru judecata şi hotărîrea faptelor criminalicescĭ, ce vor urmà pentru coloniştĭ, dregătoria colonială va rînduì din partea eĭ pe un deputat la judecătorie şi la tribunalul criminal.

§ 335. La întîmplare când unul dintre aceştĭ emigraţĭ, ce stăpânesce pămînt de proprietate, ar dorì să se strămute cu totul din ţéră, atuncĭ este dator, la ducerea sa, ca pămîntul ce l'a cumpĕrat să-l vînḑă altuĭ vieţuitor din Moldova; la din contra se va luà de haznè fără banĭ.

§ 336. Acest drept nu se întinde numaĭ peste ceĭ întâĭ câştigătorĭ de pămînturĭ, ci şi peste toţĭ urmaşiĭ lor, dacă la întîmplare eĭ ar dorì ca să se strămute din Moldova.

Instrucţiune

pentru datoriile pricazurilor de sate, cu arătarea orînduelíĭ după care trebue să ocârmuiască şi, priveghind asupra locuitorilor din ale lor sate, ce trebue de la dînşiĭ să céră, împreună cu acésta să orînduiască pentru locuitorĭ pravile: în ce chip să se pórte şi ce să se facă spre a ajunge la buna aşezare şi liniştită viéţă.

Prea milostivul Domn *Impĕratul nostru Alexandru Pavlovicĭ*, dându-vĕ voue îmbelşugate şi roditóre pămînturĭ şi dăruindu-vĕ privilegiile coloniştilor, maĭ deosebite de ale altora şi cu maĭ marĭ pronomiĭ, după ce va voì întru mulţumire să vĕ bine aşezaţĭ atât în satele şi în gospodă-

riile vóstre, cât şi maĭ vîrtos întru orînduéla vieţiĭ şi întru faptele vóstre. Voĭ aţĭ primit tóte ce aţĭ dorit; drept aceea datoria vóstră acum întru aceea maĭ ales razemă, ca mulţămind de-apururea prea înduratuluĭ Dumnedeŭ şi mareluĭ Impěrat, să vě nevoiţĭ, cât se va puté, a desrădĕcinà dintre voĭ tot rěul şi să vě plecaţĭ fără de împotrivire a primì acea orînduială, care acum se cere de la voĭ, ca luându-o aminte, să puteţĭ spre tot-deauna a întemeià între voĭ unire şi pace, atât între obştime, cât şi intre familiile vóstre; şi abătêndu-vě la tóte cele bune, nu numaĭ prin cuvinte şi prin fapte, ci să vě arătaţĭ pre sine-vě vrednicĭ de milele împěrătescĭ.

Dar fiind-că mulţĭ dintre voĭ nu sciŭ încă cea adevěrată cale spre a ajunge la buna aşezare şi acea orînduélă care trebuesce să se afle între voĭ, apoĭ spre povăţuirea pricazuluĭ de sat, şi deosebit a fie-căruia din coloniştĭ ce aŭ trecut de peste Dunăre, prin acésta se lămuresc tóte pravilele.

Datoriile sătenilor, ca a unor creştinĭ, către biserica dumnedeéscă.

§ 1.

Pentru a se supune aşezărilor bisericiĭ.

Cea maĭ întâiŭ datorie a creştinuluĭ din fie-care tagmă şi stare, întru care pronia luĭ Dumnedeŭ îl aşéză, este a se plecà şi a se supune legiĭ, dogmelor şi orînduelilor bisericiĭ şi invěţăturiĭ eĭ ca unelteĭ sfîntuluĭ duh.

Drept aceea creştinul şi tot omul bun şi cinstit este dator, maĭ întâiŭ, a merge în dilele sěrbătorilor la biserică, unde, fie-care lăsându-şĭ tóte cugetările şi lucrările, trebue cu osîrdie să se róge luĭ Dumnedeŭ şi întru rugăciunĭ să ieà aminte la slujba luĭ Dumnedeŭ, la învěţătura evanghelieĭ şi la povăţuirile preotuluĭ, nelăsându-şĭ voia alt cevà a cugetà, sciind că se află înaintea feţeĭ Impěratuluĭ Impěraţilor A-tot-puterniculuĭ Dumnedeŭ, care la toţĭ grăesce: «Privigheţĭ şi vě rugaţĭ», aşà dar toţĭ trebue să se róge, pentru că rugăciunea este ceea către prea înalta fericire şi adevěratul chip spre a câştigà tóte bunătăţile; printr'însa cel

prea înalt va binecuvîntà familiile vóstre cu norocire, pace şi iubire, cu măngâierea copiilor şi cu prisosirea câmpiilor vóstre.

§ 2.

Pentru a împlinì trebile creştinescĭ.

Mântuitorul nostru Isus Christos a aşezat în biserica sa tainele pocăinţeĭ şi ale împărtăşiriĭ, ca doue isvóre întru săvîrşirea împliniriĭ daruluĭ luĭ Dumneḑeŭ; drept aceea fiecare, măcar odată în an, negreşit, trebue să-şĭ cureţe cugetul sěŭ prin mărturisire şi, după învrednicirea preotuluĭ, să se împărtăşéscă cu sfintele taine.

§ 3.

Pentru purtarea de grijă a bisericiĭ.

Voĭ, ca nisce creştinĭ osîrduiţĭ credinţeĭ, trebue să vě îngrijiţĭ pentru biserica poporuluĭ vostru, ca să o aveţĭ întru podóbă vrednică de locaşul Domnuluĭ, şi zidirea acésta să o păziţĭ în ispravă, tocmindu-o. Maĭ cu cuviinţă este ca fiecare dintre voĭ din prisoséla sa să jertféscă la acésta, decât să îndestuleze poftele trupescĭ, carĭ omóră sufletul.

Vibornii satuluĭ, împreună cu starostiĭ, sunt datorĭ a privegbià asupra sătenilor sěĭ, ca de la aceste datoriĭ neapěrat trebuinciόse pentru binele fie-căruia, ce s'a arătat întru aceste treĭ puncte de la început, nimenĭ să nu se abată; iar de se vor aflà nesîrguitorĭ spre acésta, atuncĭ prin mijlocirea preotuluĭ se cade a-ĭ învěţà pe uniĭ ca aceia; iar de nu vor ajutà nicĭ învěţăturile, atuncĭ să însciinţeze pentru dînşiĭ stăpânirea, şi uniĭ ca aceştia vor fi globiţĭ, spre pildă.

Pentru pravilele atârnătóre de buna orînduială a sătenilor.

§ 4.

Pentru de a cinstì preoţiĭ.

Pe preoţĭ, ca pe slujitoriĭ pristoluluĭ luĭ Dumneḑeŭ, se cade a-ĭ cinstì şi nicĭ decum nimenĭ să nu-ĭ asupréscă, cu

cât maĭ vîrtos să nu-ĭ obijduiască; ceĭ ce vor greşì întru acésta nu vor rĕmâné nepedepsiţĭ.

§ 5.

Pentru a se supune părinţilor şi a nu se despărţì familiile.

Fiiĭ către părinţĭ se cade să fie întru deplină supunere şi să vieţuiască într'o familie, precum şi înşişĭ fraţiĭ bunĭ, şi nicĭ sub un fel să nu se despărţéscă, neavênd spre aceea osebită îndemnătóre pricină; încă şi la o aşà întîmplare, maĭ întâiŭ să se céră hotărîre de la maĭ înalta stăpânire ce s'a rînduit asupra ocârmuiriĭ tuturor satelor celor ce aŭ venit de peste Dunăre, adecă de la purtătorul de grijă saŭ de la cantor.

§ 6.

Pentru a avé la cinste pe ceĭ bĕtrânĭ ómenĭ.

Pe bĕtrâniĭ şi pe ceĭ ce petrec viéţa fără de prihană şi cinstită, se cade a-ĭ avé la cinste, neîndrăsnind pe uniĭ ca aceştia a-ĭ obijduì atât prin cuvinte, cu cât maĭ vîrtos prin vre-o faptă, însă a ascultà şi a urmà sfătuirilor acelor maĭ înţelepţĭ dintre dînşiĭ.

§ 7.

Pentru a se păzì unirea întru obştimea satuluĭ.

Tótă obştimea satuluĭ să fie întru unire şi prieteşug, silindu-se ca tot-deauna şi la tótă întîmplarea fie-care să aibă în tótă obştimea o uniune de suflet, nicĭ cu un fel nedespărţindu-se întru deosebite împărecherĭ; pentru că fie-care aşà sat, unde se aflǎ împărecherĭ, nicĭ odată nu póte să ajungă la vre-o bună aşezare, linişte şi pace, decĭ se va despărţì în părţĭ, va perde glasul şi credinţa întru adunarea de obşte cu alte sate. La acésta deosebit are să ieà aminte pricazul de sat; iar pe ceĭ ce se vor despărţì, sub orĭ-ce chip ar fi, să-ĭ înfăţişeze la stăpânire, ca pe nisce turburătorĭ liniştiriĭ ceĭ din lăuntru, orîndueleĭ şi buneĭ aşezărĭ.

Pentru alegerea starşinilor de sat şi pentru datoriile sătenilor către dînşiĭ.

§ 8.

Pentru starşiniĭ de sat şi pentru datoriile sătenilor către dînşiĭ.

Vouĕ vi se lasă după legiuirĭ voia a vĕ alege nacealnicĭ de sate, un viborn şi doĭ starostĭ, însciinţându-vĕ ca alegerea acésta să o facețĭ din ceĭ maĭ cinstiţĭ şi înţelepţĭ ómenĭ, carĭ vor fi maĭ aleşĭ întru gospodărie şi maĭ vîrtos carĭ vor sci tóte trebile şi aşezările gospodărieĭ, precum a arà, a grijì vitele şi a răsădì grădinĭ şi alte orînduelĭ, ca să pótă eĭ pe cel neînţelegĕtor să-l povăţuiască prin bun sfat şi să-l înveţe aceea ce uniĭ ca aceiaşĭ nu vor sci, fiind-că, la acea vreme când vor prinde eĭ aceste locurĭ, se vor socotì vouĕ stăpânitorĭ de sat. Iar fiind-că eĭ de voĭ acum s'aŭ ales, drept aceea voĭ sunteţĭ datorĭ dimpreună cu acésta, socotindu-ĭ pe eĭ stăpâniĭ locuĭuĭ sĕŭ, a avé către dînşiĭ şi căḑuta cinstire, neîndrăsnind nicĭ cum a-ĭ defăimà şi a-ĭ obijduì cu vre-un chin. Poruncile stăpâniriĭ, carĭ eĭ vor arătà vouĕ, îndatoriţĭ sunteţĭ a le împlinì întocmaĭ, fără întârḑiere şi împotrivire. Sfaturile şi poruncile ale lor, ce vor da spre folosul vostru şi buna aşezarea vóstră, aşijderea şi în pricina orînduelilor gospodărieĭ, să le primiţĭ ca ale maĭ marilor şi să le urmaţĭ fără zăticnire.

Iar ceĭ ce nu vor ascultà şi nu se vor supune deosebit pentru aceea vor fi cu asprime pedepsiţĭ.

Pentru pricazul de sat şi pentru datoriile luĭ.

§ 9.

Pentru alcătuirea pricazuluĭ de sat şi datoriile luĭ.

Aceştĭ aleşĭ (vibornĭ) şi starostĭ, împreună cu logofĕtul, pe care fie-care sat trebue să-l aibă prin pâimélă, alcătuind pricazul de sat, adecă Nacialstva satuluĭ, cuprind în sine şi judecătoria satuluĭ.

Vibornul este cel maĭ mare, după dînsul starosti, iar logofĕtul satuluĭ este numaĭ împlinitorul trebilor ce se vor

lucrà după punerea la cale a celor aleşĭ, iar pentru păzirea rînduelii aşezate şi pentru înlesnirea întocmaĭ a poruncilor stăpânirii, el rĕspunde ca un cărturar; eĭ sunt îndatorițĭ a ascultà tóte delele şi pricinile, sfeḑile ce vor urmà între locuitorĭ a le cercetà şi după mĕsura dreptățiĭ a le hotărî, şi a-ĭ împăcà prin învoirĭ de bună voie, orînduind celor obijduițĭ rĕsplătire despre ceĭ vinovațĭ, saŭ hotărînd pedepse şi globirĭ, carĭ vor urmà de către pricaz prin unirea obşteĭ. Iar pentru pricinile şi urmările cele maĭ marĭ, aŭ să însciințeze pe starşinul, iar el, de va hotărî singur după instrucția ce i s'a dat, nu va puté să arate la popecitelstvo.

§ 10.

Pentru vremile adunăriĭ pricazuluĭ de sat spre cercetarea pricinilor.

Pricazul de sat, adecă viborniĭ cu starostiĭ şi cu logofĕtul satuluĭ, sunt datorĭ a se adunà în tótă sĕptĕmâna câte de două orĭ, anume Mercurea şi Sâmbătă de diminéță, până la vremea de masă, într'o deosebită casă, care prin obştésca cheltuială a satuluĭ se cade să fie zidită în mijlocul satuluĭ, şi aicĭ să cerceteze tóte pricinile ce se întîmplă între locuitorĭ.

Pentru cercetarea pricinilor dintre sătenĭ şi pentru oprélu de a nu face voia lor.

§ 11.

Pentru cercetarea pricinilor de către pricazul satuluĭ.

Drept aceea fie-cine din locuitorĭ ce va avé o pricină să vie la însemnatele ḑile la casa judecățiĭ, şi aicĭ să-şĭ arate pricina, să se jăluiască, saŭ să-şĭ céră pasport, mărturie şi alte asemenea trebĭ. Trebue maĭ întâiŭ să înfățişeze la pricazul de sat şi pricinile vrednice de luare aminte, pe carĭ pricazul de sat, măcar de nu ar şi puté a le hotărî. Pricazul de sat, la acéstă de pe urmă întîmplare, ascultând pricina, este dator ca întru acel cés să cerceteze pe loc tóte împrejurările pricineĭ şi, de se va găsì cu adevĕrat mare, atuncĭ, scriind tótă pricina cu de-amănuntul şi lămurit pe lângă a sa înființare, are să o înfățişeze către starşinul.

§ 12.

Pentru ca sătenii cu pricinile și jalbele lor să mérgă prin mijlocirea pricazuluĭ, iar de nu, se vor băgà în sémă de către Nacialstvo.

Drept aceea fie-care prin acésta se însciinţéză că orĭ-cine din săteni, nefiind maĭ întâiŭ pentru vre-o pricină la judecata pricazuluĭ de dat, nu póte să vie spre a se judecà la maĭ mare Nacalstvo; pentru aceea, tóte de acest fel pricinĭ saŭ jalbe unul asupra altuia, saŭ asupra locuitorilor megieşĭ, saŭ și din alte care-va sate, nu vor fi primite în lucrare, de nu vor merge după a sa orînduială prin Nacialstvo satelor şi prin ale lor însciinţărĭ. Unele ca aceste se vor întórce înapoĭ ca nisce netrebnice.

§ 13.

Pentru adunarea pricazuluĭ măcar și fără de vreme la niscaĭ-va marĭ întîmplărĭ.

Insă de se vor întîmplà óreşĭ-carĭ neobicĭnuite marĭ pricinĭ în sat, atuncĭ pricazul trebue să se adune şi afară de rînd şi în alte ḑile, adecă tot-deauna când se va întîmplà cevà maĭ deosebit, şi să cerceteze împrejurările întîmplăriĭ pe loc, neschimbând după aceea ḑilele cele orînduite (Mercurea şi Sâmbăta) pentru adunările obicĭnuite.

§ 14.

Pentru a se aflà câte un starșin în tótă ḑiua în pricaz.

Iar spre împlinirea cea de tot-deauna şi maĭ în grabă a poruncilor ce se vor trimite în sat şi spre pornirea cea maĭ fără de zăbavă arestanţilor ce vor trece şi a celor-lalte trebĭ ale satuluĭ, unul din ceĭ treĭ, adecă din doĭ starostĭ şi un viborn, să se afle pe rînd tótă ḑiua nelipsit în casa judecătorieĭ, unde aşijderea şi logofĕtul satuluĭ nelipsit trebue să se afle de faţă.

§ 15.

Pentru oprirea ca să nu facă cine-va după voia sa.

Se porunceşce deosebit sătenilor a nu face fără de judecată hotărîrea voilor sale saŭ bătăĭ; iar de se va întîmplà acésta, atuncĭ pricazul de sat este dator întru acelaşĭ cas a închide sub arest şi pe cel drept şi pe cel vinovat, şi îndată, şi cercetând şi pricina pe loc, şi scriind tóte împrejurările, să însciinţeze pentru uniĭ ca aceia prin starşin pe Ponecitelìŭ, şi pe cel ce se va găsì vinovat, după cercetarea pricazuluĭ, până la primirea hotărîriĭ cum adecă să se urmeze cu dînsul, să-l întrebuinţeze în tótă vremea la obştésca salahorie, fără de nicĭ o plată pentru aceea; iar pe cel drept până la hotărîre să-l dea sub chezăşie.

§ 16.

Pentru cercetarea pretenţiilor de obijduire.

Iar dacă óreşĭ-care pe cine-va îl va asuprì prin cuvinte saŭ prin faptă, dator este, nefăcêndu-şĭ voia sa fără judecată, a se suplicà la pricazul de sat; iar acesta, cercetându-ĭ, să-ĭ împace, după cum s'a ḑis, prin îndestularea celuĭ obijduit de către cel vinovat; saŭ de nu va puté singur săvîrşì acésta, atuncĭ să trimită cu arătarea împrejurărilor, precum s'a pomenit, la Nacialstvo.

§ 17.

Pentru chipurile de a curmà sfeḑile între familiĭ.

Pentru neînvoirile între rudeniĭ, pricazul de sat însciinţéză pe preotul satuluĭ, a căruĭ datorie este, împreună cu ceĭ maĭ de frunte bětrânĭ, a-ĭ sfătuì şi a curmà tóte pricinile de acest fel.

Pentru privigherea starşinilor de sat asupra sătenilor şi asupra îndeletnicirilor celor de gospodărie.

§ 18.

Pentru chipurile privigherii asupra celor tineri.

Starşinii satului să privigheze asupra purtării celor tineri, ca să nu se alunece la urmările cele îndârjitóre şi prihănite; pe unii ca aceştia să-i înfrîneze cu pedepse după obştésca hotărîre şi după socotinţa pricazului de sat; iar de nu se vor îndreptà după óreşi-cari globiri, să se însciinţeze pentru unii ca acestea Nacialstvo. Să ieà aminte şi de aceia ca să nu trécă peste hotarul bunei orînduelĭ în pricina umbletelor celor oprite cu femeile şi cu fetele; şi de se vor arătà unii ca aceştia, să-i înfăţişeze la Nacialstvo, scriind de-amănuntul şi fără de părtinire tótă urmarea pricinei, şi ei, după cercetarea împrejurărilor, vor primì pedépsa după hotărîrea starşinilor din sat, spre care pedépsă se vor da acei la tótă asemenea întîmplare.

§ 19.

Pentru desrădĕcinarea beţiei.

Starşinii satului să privegheze ca sătenii să nu se abată la beţii şi pe cel ce, de trei ori pe rînd, în scurtă vreme, se va însemnà beat, pricazul satului, dimpreună cu sătenii, îl dă în respunderea rudelor lui, îndatorându-i pe dînşii ca să-l înfrîneze de la aceea şi însciinţându-i că, de nu se va pocăì şi se va da la beţie, va fi pedepsit. Iar de nu va ajutà nici acésta, atunci să se globéscă şi să se pedepséscă după obştescele hotărîri de către obştea satului şi pricaz; însă dacă şi după acésta acesta nu se va îndreptà, atunci să-l trimită pe el la Nacialstvo şi va fi pedepsit, iar mai pe urmă se va scóte şi din tagma coloniştilor.

§ 20.

Pentru datoriile starşinilor de sat, a luà aminte la purtările şi îndeletnicirile sătenilor.

Starşinii statului datori sunt a luà aminte la starea şi îndeletnicirile fie-căreia familii, asemenea şi la aşezarea du-

hului lor, şi prin tóte chipurile a se însciinţà pentru scopurile fie-căruia; iar de se va aflà la cine-va cevà rĕŭ îndatoriţĭ sunt a-ĭ sfătuì cum e maĭ bine şi maĭ de folos, întrebuinţând prin ajutorinţa obştimiĭ satuluĭ tóte chipurile spre a-l plecà la acésta, adecă sfătuirile şi globirile; iar de se vor cunósce óreşĭ-carĭ rele scopurĭ, atuncĭ trebue prin taină a-ĭ priveghià şi la vreme a-ĭ mustrà întru asemenea vicleşugurĭ, şi după aceea a-ĭ înfăţişà la Nacialstvo, ca pe nisce ómenĭ rĕĭ şi smintitorĭ întru adunarea ómenilor cinstiţĭ.

§ 21.

Pentru datoriile starşinilor de sat, a luà aminte la tóte îndeletnicirile sătenilor şi înmulţirea livedilor şi a pădurilor.

Starşinilor satuluĭ li se lasă voie a căutà ca toţĭ de obşte locuitoriĭ să se îndeletnicéscă fără de zăticnire întru lucrările cele de folos, precum a arà, a înmulţì vitele, a răsădì livedĭ şi viĭ, copacĭ de agudĭ şi pădure, grădinĭ şi alte aşezărĭ de gospodărie.

Locuitorilor, după puterea acestuĭ punct, li se orînduesce ca negreşit în tot anul primăvara şi tómna să răsădéscă de isnóvă câte vre-o câţĭ-va copacĭ în livedĭ şi împrejurul caseĭ, aşà ca fie-care gospodar negreşit să răsădéscă de isnóvă în tot anul măcar câte treĭ-decĭ de copacĭ în fel de fel. Şi deosebit de aceea, pe locurile cele apóse, să înfigă cu cât se va puté maĭ mult iarăşĭ în tot anul sălciĭ şi plopĭ, carĭ, crescênd în prea curîndă vreme, pot să fie de mult folos, precum pentru zidirĭ, aşà şi pentru gardurĭ.

Iar spre păzirea acestuĭ răsadnic, satul dator este ca tot locul acesta, întru care se vor răsădì óre-care copacĭ, bine a-l îngăduì, saŭ a-l hindicuì, asemenea şi ceĭ de pe lângă case trebue să fie apĕraţĭ: ca precum ceĭ dintâĭ, aşà şi ceĭ de pe urmă, să nu se strice, nicĭ să nu se frângă şi nicĭ de vite să nu se scótă. Dar fiind-că acéstă pravilă este de obşte a coloniştilor, pentru aceea trebue să se priveghieze ca întocmaĭ să se împlinéscă, iar orĭ-carĭ nu se vor sîrguì şi nu o vor împlinì să se pedepséscă şi să se globéscă.

Pentru a luà aminte la curăţirea satelor şi a caselor.

§ 22.

Pentru a păzì curăţenia în sate şi în case.

Se poruncesce sătenilor ca satele şi casele să se păzéscă curate, că numaĭ prin acest fel póte să se păzéscă curăţenia în vĕzduh, pe uliţă şi în odăĭ, şi se păzesce cu acésta sănătatea, ce se dovedesce prin multe cercărĭ. La acésta îndeosebit are să ieà aminte cu dinadinsul pricaz de sat, şi pe cel ce îl vor găsì maĭ nesîrguitor spre curăţenie decât ceĭ-lalţĭ, să se globéscă prin obştésca salahorie, după hotărîrea pricazuluĭ împreună cu obştimea satuluĭ; iar dacă acésta nimica nu va ajutà, să se însciinţeze pentru uniĭ ca aceştia stăpânirea cea maĭ mare.

Pentru a nu se suferì în sate rĕŭ tâlcuitoriĭ şi îndemnătoriĭ.

§ 23.

Pentru a nu suferì rĕŭ tâlcuitoriĭ şi îndemnătoriĭ.

Pricazul de sat cu dinadinsul are să privigheze ca nicĭ decum să nu se afle pe la sate tâlcuitorĭ dimpotrivă aĭ aşezămînturilor, pravilelor, saŭ aĭ legiuirilor; asemenea să nu se sufere nicĭ ceĭ ce povăţuesc pe alţiĭ spre a lucrà óreşĭ-carĭ nelegiuite urmărĭ saŭ pricinuitóre de rĕŭ scopurĭ şi de se vor arătà uniĭ ca aceştia saŭ din ceĭ veniţĭ pe o vreme, saŭ din înşişĭ locuitoriĭ satuluĭ, să însciinţeze Nacialstvo, care cu asemenea ómenĭ tot-deauna va urmà după tótă asprimea zacónelor, ca cu nisce turburătorĭ de norod şi stricătorĭ de pace şi de binele omenesc. Insă dacă starşiniĭ satuluĭ nu vor luà aminte la acésta şi se vor aflà sub vre-un chip în sat uniĭ ca aceştia, atuncĭ eĭ pentru tăgăduire se vor pedepsì şi se vor globì spre pilda altora.

Pentru a curmà umbletele şi depărtările fără de adeverință în scris.

§ 24.

Pentru a nu se da voie de a trăì pe la sate fără de adeverință înscrisă.

Pricazul este dator a luà sémă ca, afară de ceĭ ce se numĕră după isvódele fie-căruĭ sat, nicĭ decum nimenĭ să nu trăiască pe la sate neavênd deosebita poruncă, saŭ bilet de la Popeciteleŭ.

§ 25.

Pentru a nu se depărtà sătenii fără de sciința pricazuluĭ de sat.

Săteniĭ sunt datorĭ a însciințà pe pricazul de sat pentru tóte depărtările lor afară din sat, spre carĭ ducerĭ aŭ să céră eĭ de la dînsul adeverință. Acésta se înțelege pentru depărtările în scurtă vreme.

§ 26.

Pentru luarea aminte a pricazuluĭ de sat ca săteniĭ fără trebuință să nu se depărteze de la gospodăriile lor.

Pe lângă aceea pricazul de sat este dator cu dinadisul a priveghià ca nicĭ cum şi sub nicĭ un chip nimenĭ să nu se depărteze din sat, spre a se strămutà în alt loc, asemenea şi de ceĭ de isnóvă venițĭ a nu-ĭ primì, măcar orĭ-şicine ar fi eĭ, măcar să fie şi bejenarĭ, măcar de ar voì să se aşeze pe lângă rudele sale, fără deosebită voie dată în scris de către Popeciteleŭ, că de se va întîmplà o asemenea smintélă, vor fi globițĭ şi pedepsițĭ, precum şi ceĭ ce vor primì pe uniĭ ca aceştia, aşà şi însuşĭ pricazul, pentru nepriveghierea şi slobodirea sătenilor de a urmà împotriva pravilelor.

De la cine a luà adeverinţele cele înscrise.

§ 27.

De la cine şi în ce orînduială a luà adeverinţe pentru depărtare.

Iar spre curmarea tuturor umbletelor celor vătĕmătóre se poruncesce, ca nimenĭ din locuitorĭ nicĭ decum nicăirea să nu se depărteze fără mărturie în scris, care să li se dea lor prin acest chip. Celor ce se depărtéză la puţină vreme din satul lor, la orĭ-care sat din patru ţinuturĭ bulgărescĭ, spre a vinde pâne şi spre a cumpĕrà în tîrgurile cele de aprópe, precum Ismail şi Renĭ, pricazul de sat are să dea pasport cu iscălitura cea de obşte a starşinilor satuluĭ, adecă: a vibornuluĭ, a celor doĭ starostĭ şi a pisăruluĭ satuluĭ, aşijderea şi cu împĕrătésca pecete din sat. Cu asemenea bilete fie-care colonist are voie de a umblà pe la tóte locurile şi satele coloniştilor şi, cum s'a ḑis, în scurtă vreme, spre a neguţătorì în tîrgurile Ismail şi Renĭ, dar maĭ departe de dînsele nu póte să trécă, fiind-că după legiuirile la ocârmuirile străine asemenea bilete nu se vor ţiné în sémă, şi fiecare din aceştia se va socotì ca cum nu ar avé căḑuta mărturie. Starşiniĭ sunt datorĭ pentru pomenitele depărtărĭ a da de la sine bilete, însă cu luare aminte, cercetând tot-deauna: óre cu adevĕrat cel ce voesce a purcede are vre-o trebuinţă saŭ óreşĭ-care alt lucru? Decĭ de se va descoperì că cel ce cere nu are trebuinţă saŭ pricină şi vrea să mérgă numaĭ pentru lene, ca să scape de ostenelele gospodărieĭ, atuncĭ unora ca acestora să nu li se dea. Asemenea să nu se dea bilete nicĭ celor neastâmpĕraţĭ, spre a cărora liniştire nu este nădejde, aşijderea şi acelora carĭ vre-odată aŭ fost însemnaţĭ întru vre-un scop rĕŭ. Pricazul de sat are să dea bilete numaĭ locuitorilor din satul sĕŭ, iar celor din sate străine nicĭ decum nu póte să dea; iar dacă va da, saŭ va face vre-un vicleşug, saŭ vre-o nelegiuită întrebuinţare a puteriĭ sale, pricazul de sat va fi cu asprime globit.

Iar pentru depărtările ce vor fi maĭ departe de locurile maĭ sus pomenite, peste ţinuturile bulgărescĭ, pe la tóte locurile din oblastia Basarabieĭ, biletele aŭ să se dea de către starşiniĭ ţinutuluĭ, saŭ de către pricazurĭ; iar spre a le primì

cine-va, este dator fie-care locuitor maĭ întâiŭ a avé de la satul sĕŭ mărturie cu arătarea trebuinţeĭ saŭ a pricineĭ pentru care se pornesce şi cu chezăşluirea ómenilor de bună credinţă că se va întórce la vale şi că, întîmplându-se în lipsa luĭ vre-o însărcinare, eĭ vor împlini-o.

Insă pentru mergerile cele maĭ pe departe decât acestea, adecă pe la guvernele Rusieĭ, biletur̆ are să dea Popecitelеŭ, căruia iarăşĭ fie-care este dator a înfăţişà mărturie cu chezăşluirea sătenilor de bună nădejde şi cu încredinţarea starşinilor a pricazuluĭ ţinutuluĭ. Iar spre a se depărtà cine-va pentru óreşĭ-carĭ trebĭ neguţătorescĭ la o vreme peste graniţă, paşporturĭ să céră prin Popeciteleŭ, înfăţişând la dînsul iscăliturĭ de chezăşie.

Pentru tóte aceste chezăşiĭ se vor da forme, cu arătarea ce trebue într'însele a ḑice şi a scrie, însă să se ieà aminte ca mărturiile şi chezăşiile să fie date fără nicĭ o părtinire şi fără vicleşugurĭ, sciind că pentru tótă rea urmare a celuia ce s'a dus vor rĕspunde după cum va cere pricina chezăşieĭ luĭ.

In ce fel a năimì şi a slobodì pe argaţĭ.

§ 28.

Pentru argaţĭ.

Năimiţiĭ, orĭ în ce chip ar fi, saŭ văcarĭ, herghelegiĭ şi ciobanĭ, nicĭ decum să nu se priméscă din ómenĭ fără de legiuite mărturiĭ prin scris, încă şi cu bilete să nu se priméscă întru alt chip, fără numaĭ făcênd cu dînşiĭ contract, care are să fie adeverit în pricazul ţinutuluĭ. Acésta se cere pentru aceea că tot cel ce contrăctuesce este dator a-şĭ slujì terminul sĕŭ după cum s'a învoit şi a se lăsà de slujbă după óreşĭ-care nouă pricină nu va avé dreptate. Decĭ năimind odată cu hotărîte vadè, fie-care va fi în pace; afară de aceea, se va înscrie în contract tóte cele ce atârnă de datoria şi rĕspunderea năimituluĭ şi cele ce se cuvin la ce îl năimesce; şi aşà nu va urmà nicĭ un fel de sfadă saŭ greutate la desfacere, de se va aflà întru cevà năimitul vinovat saŭ fără ispravă.

Afară de cele ḑise la acest punct, se poruncesce pricazu-

luĭ de sat ca, pentru toţĭ ceĭ duşĭ şi ceĭ ce se pornesc din sat, să raporteze la pricazul ţinutuluĭ, cu arătare la ce loc s'aŭ pornit şi în ce fel aŭ slujit: bine saŭ rĕŭ, şi de se va aflà semnat întru cevà rĕŭ, apoĭ în ce anume, pentru ca pricazul ţinutuluĭ, însciinţându-se despre acel rĕŭ, să pótă ferì şi pe alte sate unde el ar voì să se năiméscă şi nu-l sciŭ pe el.

Pentru împrumuturĭ, contracte şi alte tocmelĭ prin înscris, în ce fel să se încheie.

§ 29.

Pravile pentru împrumuturĭ, contracte şi alte tocmelĭ în scris.

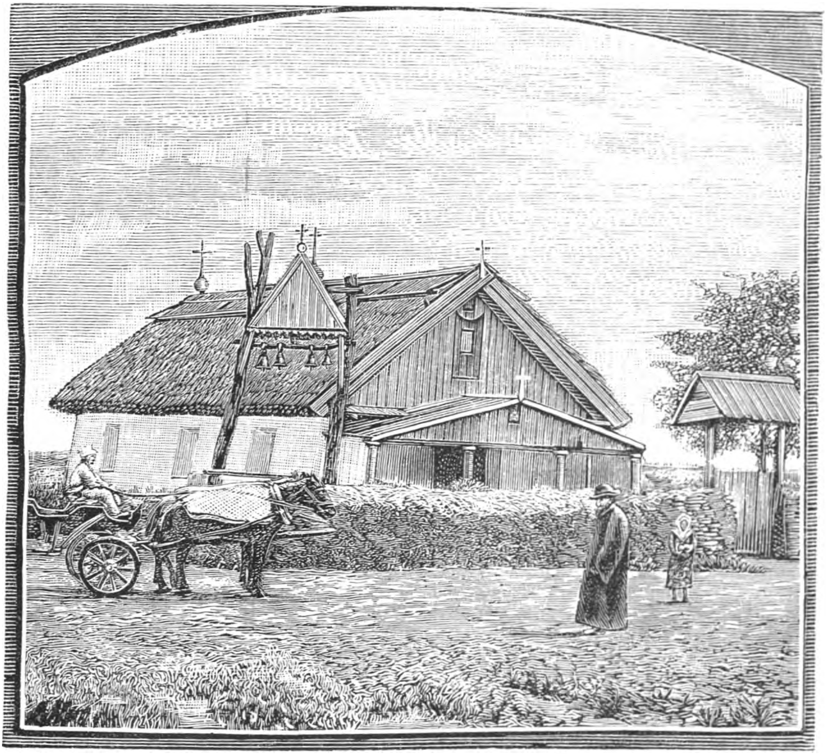
Se poruncesce tuturor şi fie-căruia din sătenĭ, ca nicĭ decum nimenĭ nicĭ o legătură în scris saŭ contract, orĭ în ce fel ar fi, să nu facă între sine fără de voia Nacialstveĭ, spre care întîmplare se orînduesc următórele pravile.

Tocmelile de bună voie, aşijderea învoirile şi zapisele de împrumutare, de nu vor face maĭ mult suma decât o sută de leĭ, şi se vor încheià numaĭ între coloniştiĭ de un sat, trebue să fie încredinţate de către pricazurile satelor; iar de vor fi din felurĭ de sate, atuncĭ de către cele ale ţinutuluĭ.

Tocmelile de bună voie, învoelile şi zapisele de împrumutare, asemenea şi contracturile, orĭ pentru ce ar fi, numaĭ între înşişĭ coloniştiĭ de un ţinut, pe suma de o mie de leĭ, aŭ să se adevereze de către pricazul ţinutuluĭ; iar dacă vor fi între coloniştĭ din felurĭ de ţinuturĭ, atuncĭ de către cancelaria Popecitelulūĭ.

In tóte tocmelile coloniştilor, precum ale celor din felurĭ de ţinuturĭ, aşà şi ale celor dintr'un ţinut, carĭ vor trece suma de o mie de leĭ, asemenea şi cu alţĭ locuitorĭ din Basarabia şi din alte locurĭ, ce se cuprind în ţinuturĭ, asupra fel de fel şi marĭ sume, să se adevereze la Popeciteleŭ.

Pe lângă acésta să se ieà aminte ca cel ce se légă prin scrisorĭ să aibă de către sine, spre tótă întîmplarea, credincioşĭ chezaşĭ, căutând după sumă: de va fi mică, câte doĭ; iar la cea maĭ mare, către treĭ şi patru; însă cu stare, carĭ la tótă întîmplarea aŭ să împlinéscă legiuita rĕspundere, de se va aflà cel contrăctuit fără de ispravă şi neavênd cu

Biserica din satul Noul-Caraghaciu (Mahala)
din județul Ismail.

ce rĕspunde. După acéstă orînduélă aŭ să se încheie tóte învoirile cele scrise; însă învoirile întru carĭ se va găsì óreşĭ-care nepotrivire cu pomenitele pravile nu aŭ să se priméscă de adevĕrate, după carĭ Nacialstvo să dea îndestulătóre ajutorinţă.

Cu cât maĭ vîrtos de neadevĕrate se vor socotì tocmelile cele prin graiŭ şi dimpreună la sume marĭ: fiind-că maĭ tot-deauna se întîmplă într'însele nelămurirĭ şi nepotrivirĭ. Insă tocmelile cele prin graiŭ, de se vor rezemà pe cinste, pot să fie slobodite, ci numaĭ între sume micĭ, cu însciinţare maĭ înainte pentru dînsele pe pricazul de sat şi pe uniĭ din bĕtrâniĭ ceĭ de rang aĭ satuluĭ.

Pentru datoriile şi socotelile lor.

§ 30.

Pentru datoriile şi socotelile lor.

Nimica nu pot săteniĭ unul de la altul a luà înapoĭ şi prin silă, nicĭ pentru datoriĭ, nicĭ după învoirĭ; ci la tótă pricina trebue să facă jalbă către Nacialstvo cea de sat, saŭ cea de ţinut, saŭ către Popeciteliŭ, căutând după pricină, şi să aştepte de către dînsa deslegare după legiuita orînduială; păzind la acéstă întîmplare următórea orînduială, adecă jalbele să se facă prin mijlocirea pricazuluĭ de sat.

Insă la asemenea întimplărí ale ţinutuluĭ şi cele ale Nacialstveĭ pricazurile sunt datorĭ să se siléscă a-ĭ împăcà, şi maĭ cu dinadinsul să se îngrijéscă pentru aceea ca ceĭ bogaţĭ şi în stare să aibă milă către ceĭ săracĭ, împuţinênd cererile de către aceştĭ de pe urmă prin dreptele sfătuirĭ şi îndemnărĭ, aducêndu-le aminte că ceĭ săracĭ la sărăcie aŭ ajuns prin nenorocire, decĭ nenorocirea asemenea, ajungênd şi pe cel bogat acum, póte să-l potrivéscă cu cel sărac, atuncĭ şi eĭ vor cere aceeaşĭ milă, şi că mila şi facerea de bine este cu adevĕrat creştinéscă bunătate, după mĕsura căreia se értă şi păcatele făcĕtoruluĭ de bine.

Pe lângă acésta, starşiniĭ satuluĭ să ieà aminte ca cel ce împrumutéză să se socotéscă maĭ cu dinadinsul la ce vreme să-şĭ împlinéscă datoria, şi odată hotărînd vadéua, să se siléscă în tot chipul a-şĭ dobândì prin cinstit alişverişĭ şi

prin ostenelĭ tóte cele ce vor trebuì spre a se rĕsplătì. Insă de se va aflà către acésta nesîrguitor, atuncĭ să-l nevoiască prin mustrare în ființa noroduluĭ; după aceea, spre pedepsire, după hotărîrea obşteĭ, să-l întrebuinţeze la obştésca slujbă; iar dacă şi după acésta nu se va stîrpì, apoĭ să-l pristavliséscă pe acesta ca pe un necinstit om la Nacialstvo.

Pravilele pentru împărţirea câmpuluĭ de sat.

§ 31.

Pentru despărţirea pămîntuluĭ de pe la sate.

Cu ogóre, câmpiĭ, unul pe altul să nu se obijduiască, ci să li se împărţéscă munca drept altuia fără de strămbătăţire şi nicĭ decum să nu are în rupturĭ, lăsând în mijloc nelucrate părticele, ci să li se împartă pentru semănătură pe un an întreg despărţiturĭ de câmp, căutând la trebuinţă şi puterea, şi să le semene de la olaltă; şi aşà în tot pămîntul acela să fie vre-o câte-va câmpiĭ, şi de va cere trebuinţa a se schimbà un loc cu altul, atuncĭ să se lase la odihnă o întrégă câmpie, adecă tótă părticica semănăturiĭ de un an; atuncĭ şi câmpiile cele lăsate vor fi de trebuinţă pentru a se pasce vitele, şi aşà ele se vor maĭ drege prin umblarea lor.

La acésta datorĭ sunt să ieà aminte atât pricazurile cele de sat, cât şi cele de ţinut: dar fiind-că acéstă orînduială până acum nu s'a întrebuinţat, drept aceea, dimpreună cu mărginirea satelor, să se pue în lucrare, prin despărţirea câmpiilor, după cum s'a pomenit maĭ sus, potrivindu-se cu locul şi trebuinţele.

Lămurindu-vĕ vouĕ aicĭ destule pravile, prin care veţĭ aflà liniştire în mijlocul vostru şi veţĭ ajunge la buna aşezare, dacă veţĭ nevoì întocmaĭ şi fără smintélă a le urmà lor, eŭ am poruncit dimpreună acésta Popecitelelŭĭ vostru, d-l Maior Malevinschi, să împărţéscă aceste instrucţiĭ pe la fie-care sat câte-un exemplar, însă cu acésta ca să se cetéscă cu cât se va puté maĭ adese-orĭ întru obştime, ca fiecare din sătenĭ, precum cel rĕŭ, aşà şi cel bun, de faţă însciinţându-se de pravile şi ce se cere de la fie-care, să nu

pótă a se desvinovăţì cu nesciinţa; iar ceĭ maĭ înţelepţĭ, cunoscênd dintre aceea folosul cel adevĕrat, la tot pasul să pótă învĕţà pe cel maĭ slab întru pricepere. Rĕmâiŭ întru nădăjduirea că voĭ, ca un norod bun şi cinstit şi iubitor de binele sĕŭ şi care, dimpreună cu aceea, vrea ca să se arate vrednic de bunătăţile Impĕratuluĭ, ce s'aŭ dăruit vouĕ, veţĭ fi supuşĭ pravilelor şi veţĭ împlinì tóte în cât se va puté maĭ întocmaĭ.

Pentru ştrefuirile, cărora se vor supune ceĭ învinovăţiţĭ.

§ 32.

Pentru ceĭ învinovăţiţĭ şi pentru ştrafurĭ ce vor suferì.

Dar fiind-că între voĭ, după cum se întîmplă la o mare închegare de norod, se vor aflà ómenĭ neastâmpĕraţĭ şi îndĕrĕtnicĭ spre a împlinì pravilele, şi aşà dar vor cădé sub pedépsă şi ştrafurĭ, drept aceea de trebuinţă aflu a maĭ ḑice cevà pentru ştrafurĭ şi pedepsirĭ, ce se vor orînduì spre a se înfrînà ceĭ vinovaţĭ şi ceĭ prihăniţĭ; anume cele ce vor urmà de către pricazul satuluĭ prin scirea obşteĭ şi hotărîrea starşinilor ţinutuluĭ. Ceĭ ce se vor găsì vinovaţĭ dintâiaşĭ dată, întru pricinĭ carĭ nu trag după sine rĕutăţĭ şi nu cad sub judecăţĭ, se pedepsesc cu globire de banĭ spre folosul plăcutelor de Dumneḑeŭ aşezărĭ, potrivindu-se cu vina şi cu starea, începênd de la doĭ şi până la douĕ-ḑecĭ de leĭ; ceĭ ce vor greşì de al doilea se vor pedepsì iarăşĭ cu globire de banĭ, după cum maĭ sus s'aŭ arătat, ci afară de aceea, întrebuinţându-ĭ la obştescĭ slujbe pe o câtă-va vreme, dându-le după vină o parte de lucrare cu vaḑă, pe care dator este a o lucrà, socotind ce va puté face într'o ḑi, şi aşà a le orînduì de la douĕ până la ḑece ḑile, însă să se ieà aminte ca lucrul să facă cu ispravă şi săvîrşit, după cum se va puté maĭ bine.

Slujbele obştescĭ la sate se cuprind în următórele puncturĭ:

a) A curăţì satul de gunoiŭ şi de baligă şi iarăşĭ a întocmì uliţele din sat;

b) A ocolì cu adînc hindichiŭ deosebite locurĭ în câmp,

pentru a se rĕsădì pe la sate obştéscă pădure, orĭ de ce fel ar fi, măcar şi sălciĭ, numaĭ vitele ca să nu le strice;

g) Intocmirea iezăturilor şi a podurilor;

d) Săparea fântânelor;

e) Curăţirea apelor curgĕtóre, de se vor astupà cu buruiene, saŭ se vor înecà cu tină;

z) Intocmirea şi facerea drumurilor la locurile trebuincióse.

Pomenitele slujbe, dacă se vor sfîrşì odată, aŭ să se întocmeze şi să se grijăluéscă în tot anul; şi aşà dară totdeauna se vor cuprinde între datoriile satelor. Insă şi fără de acestea se vor găsì multe slujbe, la carĭ ceĭ învinovăţiţĭ după socotinţă pot să fie întrebuinţaţĭ.

Ceĭ ce se vor învinovăţì de a treia óră se vor pedepsì trupesce, după cum va hotărî pricazul de sat dimpreună cu obştimea, şi prin întărirea starşinilor ţinutuluĭ. Uniĭ ca aceştia se vor pedepsì în faţa adunatuluĭ norod.

Tóte ştrafurile şi pedepsirile maĭ sus pomenite, pricazurile de sate datóre sunt a le scrie în fie-care dată în condică, pentru care trebuinţă se va da fie-căruĭ sat câte una, prin arătarea pentru ce cine-va şi cu ce s'a ştrefuit, orĭ s'a pedepsit; şi în fie-care dată pricazul de sat dator este, pentru orĭ-şi-care de asemenea întîmplare, a însciinţà prin starşiniĭ ţinutuluĭ pe Popeciteliŭ, aşijderea cu amănuntul trimiţĕnd baniĭ ştrafuluĭ, spre a se alăturà la obştésca sumă de ştrafurĭ, ce se strînge în folosul plăcutelor luĭ Dumnedeŭ aşezărĭ.

Spre împlinirea acesteĭ instrucţiunĭ, eŭ poruncesc ca la tóte întîmplările şi pricinele, ce vor puté urmà de năprasnă şi pentru carĭ aicĭ nu s'a pomenit, să cereţĭ povăţuire şi deslegare de la Popeciteliŭ Nacialstveĭ loculuĭ, care cu dinadinsul se va îngrijì cu tóte chipurile a vĕ bine aşezà stările vóstre.

Cu acésta dimpreună vĕ fac cunoscut, spre sciinţa vóstră, pentru óreşĭ-carĭ maĭ marĭ pravile şi puncturĭ, după carĭ voĭ de acum datorĭ sunteţĭ fără de lunecare a urmà, atât spre aşezarea orîndueleĭ între ocârmuirĭ şi sate, cât şi spre a vĕ păzì însuşĭ folosul vostru, de împlinirea căror am poruncit eŭ Popeciteliŭ vostru Maior Malevinschi.

Pentru așezările cele din năuntru ale satelor, carĭ aŭ să se facă.

§ 33.

Pentru ca să se aibă pe la sate cărțĭ spre a se scrie trebile satuluĭ.

Maĭ intâiŭ, pentru întemeierea orînduelеĭ întru pricazurile de sat, trebue să fie la ele condice anume pentru raspisce de primirea şi de slobodirea arestanţilor și a pachetурilor ce se vor trimite după acele condice, pentru a se scrie întîmplările cele neaşteptate din sate, cu arătarea de amănuntul pricinilor întîmplăriĭ şi pentru cea desăvîrșită hotărîre, care aŭ urmat; aşijderea să se scrie într'însele şi ceĭ vinovaţĭ, împreună cu ştrafurile carĭ le-aŭ suferit.

Condice pentru a se scrie hârtiile și jalbele ce se vor da de la sat.

Condice pentru a se scrie poruncile ce vor urmà prin graiŭ de către Popeciteliŭ saŭ starşin, aşijderea publicaţiunile, cât și pentru perderile ce se vor întîmplà în sat.

§ 34.

Pentru pecete.

Al doilea, să se împărţéscă pe la pricazurile din sat peceţĭ împĕrătescĭ.

§ 35.

Pentru mĕsurĭ.

Al treilea, să se dea felurĭ de mĕsurĭ, precum demerliĭ, orĭ coturĭ şi cumpene, de vor trebuì, pentru ca neguţătoriĭ să nu pótă maĭ mult pricinuì pagubă prin înșelăciunĭ și prin strâmbălăţite mĕsurĭ.

Tóte acestea Popeciteliŭ are să le facă și să le maĭ deà la pricazurĭ cu deosebite povăţuirĭ.

Pentru aşezarea satelor se poruncesce.

§ 36.

Pentru a nu se da voie ca să se facă casă fără de orînduială.

a) De isnóvă a se face casă fără orînduială se opresce, ci tóte satele să se întocméscă după planurĭ şi să se facă casă după orînduială cum se va puté maĭ bine.

§ 37.

Pentru a se orîndui loc de ariĭ.

b) In sate, ariĭ şi descărcarea pâneĭ în snopĭ şi scarte, aşijderea şi fînul întru mult numĕr să nu se afle, ci să se aşeze tóte acestea maĭ depărtate cevà de sat, ca, întîmplându-se vre-o nenorocire, aşijderea şi la foc, săteniĭ să nu pérdă împreună cu casa şi cu averea şi pânea cea păstrată şi fînul.

§ 38.

Pentru a nu vinde pânea pe ogóre şi maĭ înainte de strîngerea eĭ.

In sfîrşit, spre maĭ mare folosinţă şi îndemânarea a înşişĭ locuitorilor şi iarăşĭ spre scăparea fie-căruia de multe neplăcute judecăţĭ, se poruncesce: în tot chipul a se silì ca, maĭ înainte de seceriş şi de treer, să nu se vîndă pânea, nicĭ să se ieà înainte banĭ, ci maĭ bine să se nevoiască cum vor puté; iar de se va întîmplà vre-o neapĕrată nevoie, tot să se împrumute saŭ să-şĭ vîndă vre-o vită; pentru că sătének maĭ tot-deauna îşĭ pricinuesce mare pagubă prin vîndarea cea fără de vreme şi de multe orĭ încincit maĭ mult drept acea sumă care el ar fi fost luat îngăduind până la grâunţe, precum acésta s'a întîmplat şi în anul trecut. Mulţĭ şi-aŭ vîndut grîul cu câte ḑece leĭ chila şi îndatoriţĭ aŭ fost aşà a-l da, atuncĭ când el se vindeà cu mare preţ, adecă câte cincĭ-ḑecĭ şi şése-ḑecĭ de leĭ chila.

Chrisovul Căimăcămieĭ pentru şcólele din Bolgrad.

Prinţul Nicolae Conache-Vogoridi, Căimăcamul Principatuluĭ Moldoveĭ.

Invĕţătura publică fiind una din temeiurile societăţiĭ şi cea maĭ întâia şi solidă garanţie de viéţă intelectuală pentru fie-care stat, pe acest principiŭ de un adevĕr netăgăduit eŭ am primit cu osebită mulţumire suplica ce mi-aŭ supus, în Ianuarie anul curent, comunităţile locuitorilor de prin coloniile din partea Basarabieĭ de curînd anexată către Moldova în puterea Tractatuluĭ de Paris din 30 Marte 1856, prin care numitele coloniĭ, în temeiul privilegiilor şi immunităţilor hărăzite lor din vechime şi consfinţite prin osebite legiuirĭ, aŭ cerut a li se încuviinţă înfiinţarea uneĭ şcóle publice centrale cu un curs de şépte anĭ în politia Bolgrad osebit de şcólele primare ce sunt în parte şi carĭ se vor maĭ înfiinţă prin cele-lalte coloniĭ.

O asemenea cerere, ţintitóre către rĕspândirea şi desvoltarea învĕţăturiĭ publice între poporaţiunea uneĭ părţĭ noue de ţéră, recomandată fiind de către mine Ministeriuluĭ de Culte şi Instrucţiune publică, spre a i se da cuvenita urmare, în conformitate cu concesiunile cerute de împrejurările majóre ale anexăriĭ şi ale privilegiilor coloniale, citatul Ministeriŭ, luând în desbatere acéstă chestie prin cuvenita formă şi prin împreună înţelegere şi primirea deputaţilor coloniilor, d-luĭ Banul Panaiti Greculo şi d-luĭ Neculaĭ Paruşov, îndreptuiţĭ de către obşte cu anume plenipotenţă, aŭ chibzuit statutele maĭ jos expuse, pe carĭ apoĭ, supuindu-le Sfatuluĭ cârmuitor extraordinar spre cercetare, acesta le-a găsit potrivite cu trebuinţa şi împrejurările de astădĭ ale coloniilor şi prin raportul No. 2.267 mi le-a supus spre încuviinţare.

Aşà dar, în privirea acestor antecedente, prin carĭ dreptul limbeĭ române nu se jignesce, eŭ întăresc şi încuviinţez înfiinţarea şcóleĭ centrale coloniale în Bolgrad, precum şi a celor primare de prin coloniĭ, pe următórele base şi statute, a cărora cuprindere este precum urméză:

§ 1.

1. Şcóla publică din Bolgrad se va ţiné din obştescile veniturĭ ale comunităţiĭ din Bolgrad şi a celor-lalte 39 comunităţĭ ale Basarabieĭ reincorporate cu Moldova, recunoscute până acum sub nume de sate de coloniĭ. Aceste veniturĭ se vor luà din vînḑarea în posesiune a crâşmelor de câmp, a podurilor plutitóre şi a pescăriilor din bălţile aflătóre pe pămîntul acelor 40 comunităţĭ.

2. Crâşmele de câmp, podurile plutitóre şi pescăriile se vor vinde în posesie prin mezat în cârmuirea coloniilor bulgare.

3. Baniĭ garanţieĭ pentru posesie se vor păstrà în cârmuire, iar veniturile împosesieriĭ articolilor de maĭ sus se vor primì prin mijlocirea aceleiaşĭ cârmuirĭ de către comitetul de inspecţiune a şcóleĭ publice din Bolgrad, care comitet se va compune după cum maĭ jos se va arătà.

4. Şcóla centrală va fi deschisă pentru fie-care colonist, sărac şi bogat, nu maĭ puţin şi pentru orĭ-care altă tréptă de religie ortodoxă.

5. Fiind-că deschiderea acesteĭ şcóle are de scop întărirea moralităţiĭ întregeĭ colonisaţiĭ bulgare şi române din Moldova şi a pregătì pe tinerĭ, nu numaĭ pentru a fi profesorĭ, scriitorĭ de coloniĭ, şi a le da ideĭ despre agricultură, zoologie şi comerţie, dar să deschidă un drum şi acelor tinerĭ, carĭ, avênd talentul şi dorinţa de o educaţiune maĭ supremă, se vor hotărî spre desăvîrşirea studiilor a merge în ţĕrĭ străine; de aceea şi învĕţăturile ce aŭ a se predà în acéstă şcólă, după mijlóce, trebue să corespundă la acéstă necesitate.

6. Tóte învĕţăturile din acéstă şcólă se vor predà în limba română şi bulgară, în carĭ se vor explicà şi limbile străine. Iar în şcólele primare ce aŭ a se înfiinţà prin tóte coloniile, învĕţătura se va urmà în românesce prin satele unde majoritatea poporaţiuniĭ va fi română şi în bulgăresce acolo unde majoritatea va fi bulgară, cu aceea însă ca şi pentru acestea învĕţarea limbeĭ române să fie obligătóre.

7. In privirea principiuluĭ statornicit prin punctul 6 de maĭ sus, profesoriĭ de la acéstă şcólă vor trebuì să cunóscă

amîndouĕ limbile română şi bulgară, saŭ să fie profesorĭ în deosebĭ pentru amîndouĕ acestea.

§ 2.

1. Fiind-că în coloniĭ are a fi acum de-odată numaĭ o singură şcólă centrală, ce trebue să îndestuleze, precum s'a dis, trebuinţele locuitorilor întregeĭ colonisaţiunĭ, pentru acésta cursul învĕţăturilor ce aŭ a se predà în acéstă şcólă se va deosebì în douĕ secţiunĭ: cursul secţiuniĭ I-a se va săvîrşì în termin de treĭ anĭ, şi al doilea de patru, iar peste tot în şépte anĭ.

2. Secţia I-a va fi destinată pentru aceia din elevĭ, carĭ, după săvîrşirea cursuluĭ de treĭ anĭ, ar dorì să se facă profesorĭ saŭ scriitorĭ pe la satele coloniilor, saŭ să intre în clasa meseriaşilor, a comercianţilor, etc.

3. Aceĭ ce vor urmà secţiunea II-a vor căpĕtà certificate doveditóre de săvîrşirea învĕţăturiĭ colegiale, adeverite de Ministeriŭ, şi vor avé drepturile conferate de aşezămîntul şcolastic în îngrădirea dreptuluĭ public al ţĕriĭ.

4. Invĕţăturile cursuluĭ dintâiŭ se vor aşezà aşà ca să se pótă săvîrşì în treĭ anĭ, iar cele din al doilea în termin de patru anĭ.

Invĕţăturile ce aŭ a se predà în şcóla centrală sunt:

In secţia întâia (I):

1. Explicaţiunea catechismuluĭ şi Istoria Sfîntă.
2. Limba română şi bulgară.
3. Aritmetica şi începuturĭ de geometrie.
4. Geografia.
5. Istoria naturală în scurt.
6. Istoria patrieĭ.
7. Cunoscinţe despre comerţ.
8. Desemnul şi caligrafia.
9. Limba rusă
10. Limba grécă } Acestea însă nu vor fi obligătóre.

In secția a doua (II):

1. Religia pe larg și un tractat de morală potrivit la datorințele omuluĭ creștin și cetățén.
2. Literatura română și bulgară.
3. Limba latină.
4. Limba slavonă.
5. Matematica și mecanica.
6. Istoria patrieĭ pe larg.
7. Istoria universală.
8. Istoria naturală pe larg.
9. Fisica.
10. Agronomia.
11. Legile civile.
12. Cunoscințe despre comerț.
13. Limba francesă } neobligătóre.
14. Limba grécă }

§ 3.

Despre administrațiunea șcóleĭ.

1. Cârmuirea acesteĭ șcóle se va încredință la treĭ epitropĭ, aleșĭ după mulțimea glasurilor dintre ceĭ maĭ notabilĭ coloniștĭ aĭ comunităților, carĭ, dimpreună cu directorul șcóleĭ și sub presidenția directoruluĭ coloniilor, vor formà comitetul de inspecțiune.

2. Alegerea acelor treĭ membriĭ și a unuĭ candidat se va face de comunitățĭ, ce se vor convocà de guvern, în camera dregătorieĭ, în fie-care treĭ anĭ, la 1 Novembre. Chipul alegeriĭ va fi următorul: cele 21 comunitățĭ ale ocoluluĭ Ismail vor trimite 42 deputațĭ la Bolgrad, câte doĭ adecă de fie-care comunitate, și acele 19 comunitățĭ ale ocoluluĭ Cahulo-Prut vor trimite tot acolo 38 deputațĭ, carĭ toțĭ aceștia vor alege pe aceĭ treĭ membri aĭ comitetuluĭ de inspecțiune și pe un candidat.

3. Arătațiĭ membri și candidatul vor fi aleșĭ, după cum s'a ḑis, pe termin de treĭ anĭ și nu se vor puté demisionà de la asemenea îndatorire până la împlinirea acestuĭ ter-

min, decât după o pricină legiuită și vrednică de considerațiune.

4. Aleșiĭ nu se vor puté cunósce de membri comitetuluĭ de inspecțiune, niciĭ vor puté exersà funcțiunile lor, decât după întăritura căpĕtată de la Ministeriŭ. La cas de vacanță a unuĭ membru ales, prin mórte saŭ alte împrejurărĭ, se va îndeplinì lipsa prin candidatul ales.

5. Comitetul de inspecțiune va incassà tóte veniturile afectate acestuĭ institut și se vor păstrà în osebită ladă sub pecetea școleĭ, care pecete va fi compusă din patru bucățĭ, din carĭ una se va păstrà de directorul școleĭ și cele-lalte de aceĭ treĭ membri aleșĭ.

6. Din sumele adunate se vor plătì de comitetul de inspecțiune onorariul profesorilor și salariul personaluluĭ școleĭ, se vor cumpĕrà cărțĭ pentru bibliotecă și se vor purtà tóte cheltuelile necesare întrețineriĭ școleĭ, tóte acestea după budgetul cheltuelilor alcătuit de comitetul de inspecțiune și încuviințat de Ministeriul de Culte și Instrucțiune publică.

7. Dacă veniturile vor întrece cheltuelile, atuncĭ prisosul se va puté întrebuințà în ajutorul elevilor sîrguitorĭ, dar săracĭ. Chipul ajutorințeĭ, dacă va fi acel al subvenționăriĭ saŭ al ținerii unuĭ internat, se va hotărî la timpul sĕŭ.

8. Budgetul cheltuelilor se va face în fie-care an cu treĭ lunĭ înaintea expirăriĭ budgetuluĭ vechiŭ, și după a luĭ încuviințare se va publicà.

9. La expirarea anuluĭ, comitetul de inspecțiune va da sémă de lucrările sale Ministeriuluĭ Învĕțăturilor, și osebit sémă de chipul întrebuințăriĭ sumelor însemnate prin budget, care apoĭ va publicà resultatul spre sciință obștéscă.

10. Comitetul de inspecțiune este dator ca odată, iar cerĕnd trebuința și de două orĭ pe sĕptĕmână, să se adune în ḑi și oră hotărîtă, împreună și cu profesoriĭ, spre consultare despre interesele școleĭ.

11. Orĭ-ce mĕsură se va chibzuì de un așà comitet nu se va pune în lucrare decât după aprobarea eĭ de Ministeriul Învĕțăturilor.

12. Comitetul de inspecțiune va avé dreptul recomandațiuniĭ către Ministeriŭ a tuturor profesorilor, care, găsindu-ĭ

a posedà calităţile cerute, va procedà la numirea lor definitivă.

§ 4.

Despre îndatoririle directoruluĭ.

1. Indatoririle directoruluĭ sunt acele de la secţia IV-a a aşezămîntuluĭ şcolar, cu modificaţiunea cerută de posiţiunea luĭ deosebită.

2. Directorul va avé un grefier, cu onorariŭ determinat, pentru ţinerea corespondenţiĭ şcóleĭ şi a comitetuluĭ de inspecţiune cu Ministeriul Invĕţăturilor şi pentru ţinerea condicelor şcóleĭ.

§ 5.

Despre încăperĭ.

1. In corpul zidiriĭ şcolastice, pe lângă odăile hotărîte, cu tótă comoditatea, pentru încăperea a 7 clase, se va maĭ însemnà o deosebită odaie, în care se vor adunà osebiţiĭ amploiaţĭ şi profesorĭ după săvîrşirea lecţiunilor. Acéstă odaie va slujì asemenea pentru adunarea sfatuluĭ şcolastic şi păstrarea uneltelor eĭ, precum atlase, globurĭ geografice, jurnale, cărţĭ şi altele.

2. Se va însemnà încă o odaie, atât pentru biblioteca proprie a şcóleĭ, cât şi pentru cea a cărţilor de vîndare.

§ 6.

1. Cârmuirea şcolastică se îndatoresce: a) a avé aşezămîntul tipărit ca temelie a acesteĭ şcóle; b) programa tipărită, arătătóre de împărţirea învĕţăturilor pe clase, obiecte şi secţiĭ; c) o condică pentru înscrierea elevilor intraţĭ şi a celora ce din noŭ vor intrà; d) o condică despre înscrierea documentelor, despre nascerea şi trépta elevilor; e) jurnale pentru însemnarea progreselor şi a conduiteĭ elevilor, de ḑi, lună şi an; f) o condică pentru trecerea socotinţeĭ profesorilor în privirea prelecţiilor.

§ 7.

Despre bibliotecă.

1. Se va înfiinţà o bibliotecă cu banĭ obştescĭ, cumpĕrându-se maĭ întâiŭ cărţile acele maĭ trebuitóre şcolarilor. Lista

cărţilor cu carĭ va urmà să se înzestreze biblioteca şcóleĭ se va compune de colegiul profesorilor şi prin comitetul de inspecţie se va trimite Ministeriuluĭ, care va puté încuviinţà saŭ desaproba-o asemenea.

NB. In bibliotecă se vor ţiné şi cărţile şcolastice, ce se vor trimite de Ministeriŭ spre vinḑere la şcolarĭ cu preţul obştit în tótă ţéra.

2. Acéstă bibliotecă se va administrà de un privighetor fără léfă, ales dintre profesorĭ, câte unul pe un an.

3. Biblioteca va avé câte treĭ condicĭ: una pentru cărţile ce compun biblioteca, o alta pentru cărţile primite spre vînḑare şi o a treia spre trecere în ea a cărţilor vîndute.

4. După expirarea anuluĭ, bibliotecarul va da sémă de administraţiunea bibliotecei comitetuluĭ de inspecţiune, care va supune acésta la cunoscinţa Ministeriuluĭ, spre observare şi aprobare.

5. Trădarea bibliotecei de la un bibliotecar la altul trebue să se facă după forma cuvenită, rĕmâind fie-care bibliotecar rĕspunḑĕtor de pagubele ce ar căşunà prin réua sa administraţiune.

§ 8.

Despre învĕţătură.

1. Programul învĕţăturilor împărţite pe clase se va face de colegiul profesorilor în unire cu directorul. In urmă, comitetul de inspecţiune va supune un asemenea la observarea şi aprobarea Ministeriuluĭ Invĕţăturiĭ, şi numaĭ după încuviinţarea acestuia se va puté pune în aplicaţiune.

2. In privirea anuluĭ şcolastic, a ḑilelor de sĕrbătorĭ, în ţinerea examenelor şi pentru vacanţe, se va urmà conform reguleĭ statornicite prin aşezămîntul şcolar, la cap. V, secţia I şi la cap. VI.

§ 9.

Despre profesorĭ.

1. Drepturile şi îndatoririle profesorilor va fi acele prevĕḑute în partea a II-a, cap. al II-lea din aşezămîntul şcolastic, cu modificaţiunile cerute de aceste statute, şi anume în privirea chipuluĭ numiriĭ lor şi a capacităţiĭ lor limbistice.

2. Comitetul de inspecţiune, împreună cu profesorii, vor avé dreptul de a propune nouĕ mĕsurĭ privitóre la învĕţătură şi disciplină, însă spre punerea lor în lucrare va trebuì aprobarea Departamentuluĭ.

3. Profesoriĭ vor ţiné catalóge lunare şi semestriale despre notele elevilor; acele catalóge se vor trimite Ministeriuluĭ, spre a se urmà cu dînsele după aşezămîntul şcolastic.

4. Profesoriĭ de-apururea vor purtà cu sine în clase jurnalele pentru înscrierea notiţelor ḑilnice şi apelul nominal

5. Profesoriĭ, împreună cu directorul, vor primì în şcólă copiĭ de trépta colonială şi necolonială şi iĭ vor aşezà la clasele potrivite cu sciinţa lor.

6. Profesoriĭ vor avé voie a ţiné la casele lor elevĭ, după alcătuirile ce vor face cu părinţiĭ lor, obligându-se la aşà cas a privighià pentru moralicésca lor purtare şi regulata frecuentare a şcóleĭ.

Numĕrul de elevĭ ce va puté ţiné un profesor se va mărginì acum de odată la cincĭ. Pentru maĭ mulţĭ va trebuì a cere prealabila învoire a Ministeriuluĭ, care la aşà cas va avé privire la principiile igienice.

§ 10.

Despre primirea elevilor în şcólă.

1. Numĕrul elevilor în şcóla centrală nu se póte mărginì.

2. De la elevul ce va intrà în clasa I-a a şcóleĭ centrale se cere a scì cetirea, caligrafia, cele patru speţiĭ din aritmetică, rugăciunile şi Istoria Sfîntă în scurt.

3. Dacă vre-un elev, săvîrşind învĕţătura în vre-una din şcólele coloniale, va dorì să intre în şcóla centrală, apoĭ va fi dator a înfăţişà atestatul aceleĭ şcóle cu notiţe bune; iar la din împotrivă se va supune examenuluĭ şi nu se va puté primì decât dacă se va găsì îndestul de pregătit.

4. Atât copiiĭ coloniştilor, cât şi alţiĭ, ce aŭ învĕţat acasă, se pot primì cu examen în una din clase, potrivit cu pregătirile lor.

5. Copiiĭ de coloniştĭ şi alţiĭ, carĭ aŭ învĕţat afară de coloniĭ, se vor primì în acéstă şcólă după art. 3 din acest §.

§ 11.

Despre îndatoririle părinţilor în privinţa aşezăriĭ copiilor lor în şcólă.

1. Fie-care colonist, ca părtaş la obştescile veniturĭ, va avé dreptate a aşezà copiiĭ sĕĭ în şcóla centrală (§ 1, art. 1).

2. Fie-care părinte ce ar dorì să-şĭ aşeze copiĭ sĕĭ în şcólă, fie colonist saŭ nu, se va conformà cu timpul primiriĭ după aşezămînt.

3. Fie-care, la aşezarea copiilor sĕĭ în şcóla centrală, este dator a se înfăţişà la directorul cu jalbă formală şi dovada trepteĭ, nasceriĭ şi a altoiriĭ de vĕrsat.

4. Părinţiĭ, după aşezarea copiilor lor în şcóla centrală, vor fi datorĭ a le purtà de grijă de cărţile trebuitóre şi altele.

5. Atât coloniştiĭ din alte coloniĭ, cât şi străiniĭ, după aşezarea copiilor lor în şcólă, vor fi datorĭ a le găsì gasdă la gospodarĭ cunoscuţĭ de bună moralitate, saŭ a-ĭ încredinţà privegheriĭ profesorilor.

§ 12.

Despre dreptul elevilor carĭ vor săvîrşì cursul în şcóla centrală.

1. Atestatele de săvîrşirea învĕţăturilor cuprinse în secţiunea I şi II-a se vor slobodì cu neapĕratele notiţe ale tuturor obiectelor ce aŭ învĕţat. Nisce asemenea se vor slobodì de director în unire cu profesoriĭ, se vor adeverì de comitetul de inspecţiune şi în urmă se vor întărì de Ministeriul Invĕţăturilor.

2. Fie-care tînĕr, ce se va dovedì vrednic şi va căpĕtà atestat în forma sus arătată, va puté să ocupe un loc de profesor.

3. In şcóla centrală se vor pregătì douĕ categoriĭ de profesorĭ: a) profesoriĭ pentru şcólele lancasteriale de prin coloniĭ şi b) profesoriĭ pentru şcóla centrală. Aceĭ din categoria I vor trebuì să săvîrşéscă cursul în 3 clase primare, iar ceĭ din urmă întreg cursul şcóleĭ centrale.

4. După cum s'a arătat la § 2, No. 3, din aceste statute, eleviĭ ce vor dobândì atestate bune pentru săvîrşirea învĕ-

țăturilor secției a II-a vor avé dreptul, dacă ar dorì, să intre în serviciul statuluĭ, civil saŭ militar.

§ 13.

1. Instrucțiunile speciale, cuprinḑĕtóre îndatoririĭ elevilor în raport către profesorĭ și șefĭ, precum și orînduiala penitanselor pentru *greșelĭ și* altele, se vor alcătuì de comitetul de inspecțiune, prin ințelegere cu profesoriĭ, după condițiunile localeĭ viețuirĭ; însă nu vor avé aplicațiunea lor maĭ înainte de a fi observate și încuviințate de Ministeriul Invĕțăturilor.

§ 14.

1. Orĭ-ce schimbare s'ar găsì de trebuință a se face în aceste statute, se va urmà numaĭ cu prealabila învoire a Ministeriuluĭ de Culte și Instrucțiune publică din Principat.

2. Iar pentru ca școlele coloniale să se pótă povățuì după statutele sus arătate, sub atârnarea Ministeriuluĭ Învĕțăturilor din Principat, care este îndatorit a priveghià de aprópe aplicarea tuturor punturilor prin ele cuprinse, am slobodit chrisovul de față prin Ministrul Secretar de Stat al Departamentuluĭ Culturilor și al Instrucțiuniĭ publice.

S'a dat în residența Iașĭ, anul una mie opt sute cincĭ-ḑecĭ și opt, luna Iunie în ḑece ḑile.

(subscris) *Nicolae Conache-Vogoridi.*

Contrasignat:

Ministru și Secret. de Stat, Prințul *Dimitrie Cantacuzin.*
Directorul Ministeriuluĭ, *Georgie Dulcescu, Aga.*
(L. P.) Șeful secțiuniĭ, *G. Melidon.*

Chrisovul Căimăcămieĭ

pentru reîntărirea privilegiilor acordate coloniilor Bulgare din Basarabia reincorporată cu Moldova.

Prinţul Nicolae Conache-Vogoridi, Caimacamul Principatuluĭ Moldoveĭ.

Comunitatea coloniilor bulgare, prin deputaţĭ din parte-ĭ, anume Alexandru Uzunov, Ioan Nicolaev, Gheorghe Nenciov şi Teodor Grozdiev, aŭ dat suplică Consiliuluĭ administrativ, la 20 ale trecuteĭ lunĭ Maiŭ, cu arătare că, în vremea colonisăriĭ în Basarabia a bejenarilor de peste Dunăre, la anul 1819, de către Impĕratul Ruşilor, li s'aŭ hărăzit drepturĭ şi privilegiurĭ, pentru carĭ le-a slobodit şi înaltul chrisov ce de-apururea se păstrà în biserica din Bolgrad; iar la anul 1857, când, după Tractatul de Paris încheiat între înaltele Puterĭ europene, parte de coloniĭ, în numĕr de 40 sate, aŭ trecut sub stăpânirea Principatuluĭ Moldoveĭ, atuncĭ guvernul rusesc, luându-le originalnicul chrisov, le-a lăsat lor o copie legalisată, pe care aŭ înfăţişat-o acum pe lângă citata suplică, rugându-se din partea confraţilor lor coloniştĭ să li se întăréscă de către noul pentru eĭ guvern al Moldoveĭ drepturile şi privilegiile, carĭ sunt consfinţite şi prin proclamaţiunea din 4 Februarie 1857, dată de cârmuire la prilejul primiriĭ sub dominaţiunea sa a părţiĭ de Basarabia, pentru care să li se slobódă un chrisov, cu adăogirea ca drepturile lor să se păzéscă întocmaĭ după aşezămîntul cuprins în tomul XII din colecţiunea legilor rosiene.

Pe temeiul dar al raportuluĭ Consiliuluĭ sub 2.207, prin care mi s'a propus de a se încuviinţà slobodirea chrisovuluĭ cerut, şi în privirea că, după proclamaţiunea citată făcută de guvern la anexarea acestuĭ noŭ teritoriŭ către Moldova, urmézǎ ca coloniile bulgare să se folosésca de tóte drepturile şi privilegiurile concedate lor sub guvernul imperial al Rusieĭ, eŭ am găsit de cuviinţă o asemenea propunere şi prin urmare ordonez tuturor cărora se cuvine a sci, că tóte drepturile şi immunităţile consfinţite coloniilor bulgare de pe teritoriul noŭ al Moldoveĭ prin chrisovul din

12 Martie 1820 al guvernuluĭ imperial al Rusieĭ, de pe care coloniile păstréză copia legalisată ce mi s'a înfăţişat pe lângă sus-citatul raport al Consiliuluĭ, să fie menţinute şi lucrătóre în tótă puterea lor, spre care sfîrşit Secretariatul de Stat va regulà tipărirea în dialectul român, atât a precitatuluĭ act, întocmaĭ după copia legalisată ce se păstréză de coloniĭ, cât şi a aşezămîntuluĭ cuprins în volumul XII din colecţiunea legilor rosiene, spre a servì comunităţiĭ bulgare ca şi până acum, fără nicĭ o abatere.

Datu-s'a chrisovul de faţă, contrasignat de Secretarul de Stat, în anul mântuiriĭ una mie opt sut cincĭ ḑecĭ şi opt, luna Iunie în şése ḑile.

(subscris) *Nicolae Conache-Vogoridi.*

(L. P.)

Contrasignat :
Secretarul Statuluĭ, *Iancu N. Cantacuzin.*
Pentru directorul Secretariatuluĭ, *Iancu Antoniadi, Spatar.*
Pentru şeful secţiuniĭ, *Davidel.*

Traducere oficială a actuluĭ Împĕrătesc al Rusieĭ pentru drepturile şi privilegiurile coloniilor Bulgare.

Tipărit spre a servì numaĭ în cât privesce coloniile de pe teritoriul anexat către Moldova în puterea Tractatuluĭ de Paris conform hotărîriĭ chrisovuluĭ Căimăcămieĭ din şése Iunie anul 1859, sub No. 48.

După ucazul Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ *Alexandru Pavlovicĭ*, singur stăpânitor a tótă Rusia, etc. etc. şeful Ministerieĭ trebilor din lăuntru declară Bulgarilor şi altor bejenarĭ de peste Dunăre aşezaţĭ în provincia Basarabieĭ că în ucazul dat la 29 Decembrie al anuluĭ 1819 Senatuluĭ ocârmuitoriŭ, sub însăşĭ iscălitura Maiestăţiĭ Sale Imperiale, se cuprinde :

Dorind a regulà sórta Bulgarilor şi a altor bejenarĭ de

peste Dunăre, veniţĭ în provincia Basarabieĭ, potrivit legilor adoptate în Impĕrăţia nóstră pentru toţĭ străiniĭ aşezaţĭ în clasa lucrătorilor de pămînt, Noĭ, la ocasiunea revisieĭ ce în persónă am făcut provinciilor apusene, am poruncit curatoruluĭ general al coloniştilor aceleĭ părţĭ a Imperiuluĭ, Generaluluĭ-Leitenant Inzov, de a adunà deplina lămurire despre aceştĭ bejenarĭ de peste Dunăre şi a ne supune opiniunea sa despre chipul statorniciriĭ lor.

Generalul-Leitenant Inzov ne-a presentat amărunt expunerea tuturor împrejurărilor atingĕtóre de aceştĭ bejenarĭ, împreună cu proectaţia privitóre la maĭ bună a lor organisare, pe carĭ observându-le în comparaţiune cu aşezămintele ce există despre coloniştiĭ vieţuitorĭ în Rusia şi cu drepturile de carĭ se bucură locuitoriĭ Basarabieĭ, noĭ poruncim :

1. Să se hărăzéscă bejenarilor transdunărenĭ, sub care numire se înţelege Bulgariĭ şi alţĭ coreligionarĭ aĭ noştri veniţĭ de peste Dunăre, carĭ sunt aşezaţĭ saŭ se vor aşezà în viitor în Basarabia, tóte drepturile şi privilegiurile hărăzite străinilor statorniciţĭ în guvernele noueĭ Rusiĭ şi în Basarabia sub numire de coloniştĭ.

2. Pentru ca aceştĭ bejenarĭ să cunóscă în ce se cuprind drepturile şi privilegiurile hărăzite lor, să li se slobódă de la Ministeriul trebilor din năuntru un act întru acésta.

3. Bejenariĭ veniţĭ de peste Dunăre în timpul ocârmuiriĭ otomane şi carĭ vieţuiaŭ prin osebite locurĭ a Basarabieĭ, iar acuma întrulucaţĭ pe pămînturile statuluĭ, să se scutéscă în curs de treĭ anĭ de dările şi îndatoririle către haznà.

4. Bejenariĭ veniţĭ de peste Dunăre în vremea răsboiuluĭ din urmă, şi după acela, se vor folosì tot de asemenea scutire pe timp de 7 anĭ.

5. Bejenarilor de maĭ înainte aşezaţĭ pe pămînturile statuluĭ şi carĭ aŭ trăit pe dînsele în linişte, nu maĭ puţin şi locuitoriĭ indigenĭ vieţuitorĭ între dînşiĭ, nu li se va acordà acea scutire.

6. Slobodĭ vor fi a se mutà pe pămînturile statuluĭ, ce sunt destinate bejenarilor, aceia dintre eĭ, carĭ, vieţuind prin tîrgurĭ şi moşiĭ proprietărescĭ, vor arătà dorinţă spre acésta; asemenea strămutare însă să nu se urmeze decât numaĭ prin scirea autorităţiĭ oblastieĭ şi colonială.

7. Bejenarilor aşezaţĭ pe pămînturile numite Icasaat şi Musait, maĭ înainte de a fi aceste pămînturĭ date în proprietatea particularilor şi strămutaţilor de acolo pe pămînturile hazneleĭ, să li se învoiască a-şĭ vinde saŭ a-şĭ strămută binalele şi alte aşezărĭ gospodărescĭ, ca o avere cuvenită lor după tot resonul.

8. Bejenariĭ carĭ, în vremea ocârmuiriĭ otomane, s'aŭ aşezat pe pămînturile proprietarilor supuşĭ cârmuiriĭ şi legilor Moldoveĭ, în timpul strămutăriĭ lor pe pămînturile statuluĭ, sunt datorĭ a lăsà gospodărescile lor aşezărĭ în stăpânirea proprietarilor, dacă se va dovedì că ele sunt construite pe comptul aceluĭ proprietar.

9. După săvîrşirea anilor de scutire, hotărîţĭ după art. al 3-lea şi al 4-lea, aceĭ strămutaţĭ, precum şi ceĭ-lalţĭ, între carĭ şi locuitoriĭ indigenĭ convieţuitorĭ cu eĭ de la începutul anuluĭ 1820, vor datorì să plătéscă statuluĭ, de fie-care familie, pe an, câte şépte-ḑecĭ leĭ; nu maĭ puţin vor plătì, ca şi coloniştiĭ nemţĭ, în urma expirăriĭ anilor de scutire, dările şi îndatoririle pămîntescĭ, cu acésta însă că din asemenea banĭ se vor plătì îndatoririle (havalele) carĭ în de obşte le fac locuitoriĭ provincieĭ Basarabieĭ.

10. Pentru pămînturile cuprinse în comptuarul satelor lor peste câtimea hotărîtă de fie-care familie, se va luà câte 20 parale de tótă desetina, fără a exceptà aniĭ scutiriĭ.

11. Se dă voie bejenarilor în cercul aşezărilor lor a vinde slobod vin şi rachiŭ fără a fi supuşĭ la nicĭ un otcup.

12. Pămîntul statuluĭ ocupat de eĭ să se împărţéscă acum după putinţă în 4 ocóle, potrivit cu presentaţiunea General-Leitenantuluĭ Inzov şi a listeĭ pe lângă ea alăturată, iar cel maĭ de căpetenie sat Tavac, potrivit dorinţeĭ bejenarilor, să se numéscă Bolgrad.

13. Vieţuitoriĭ vechĭ saŭ indigenĭ de prin aceste ocóle se vor înscrie în comunul lor corp, în consideraţiunea atât a învechiteĭ lor aşezărĭ pe acele locurĭ, cu înfiinţare de viĭ şi liveḑĭ, precum şi a vieţuiriĭ lor printre Bulgarĭ, dându-li-se şi lor drepturile de coloniştĭ.

14. Ocârmuirea acestor bejenarĭ să se înfiinţeze pe basa obştescilor aşezăminte coloniale, subordinându-ĭ cantoreĭ locuitorilor străinĭ din Basarabia.

15. Se va rînduì la cantor un amploiat cu titlu de to-

varăş a maĭ mareluĭ membru, a căruia îndatorire va fi ca, sub povăţuirile cantoreĭ, să privigheze asupra locuitorilor şi să aibă cuvenita îngrijire pentru dînşiĭ.

16. Pentru împlinirea tuturor maĭ sus prescrise aşezăminte se va însărcinà pe şeful Ministerieĭ trebilor din lăuntru, ca să facă cuvenita punere la cale.

Drepturile şi privilegiurile pomenite în art. 1-iŭ şi al 2-lea al acestuĭ Înalt ordin, hărăzite coloniştilor şi de amăruntul lămurite în Înaltul manifest din 22 Iulie anul 1763 precum şi în Înaltul confirmat raport al Ministeriuluĭ trebilor din lăuntru din 20 Februarie 1804, sunt următórele:

1. Libertatea cultuluĭ după aşezămintele şi regula lor fără împedecare.

2. Scutirea de plata biruluĭ şi de tóte îndatoririle în timpul anilor de scutire hărăziţĭ pentru acésta.

3. După împlinirea acestor anĭ de scutire, eĭ aŭ să plătéscă statuluĭ darea pămîntéscă: în ceĭ dintâĭ ḑece anĭ, pe fie-care desetină, de la cincĭ-spre-ḑece până la două-ḑecĭ kopeicĭ pe an; iar după trecerea acestuĭ termin, darea acésta se va comparà cu aceea ce în de obşte plătesc acolo alţĭ locuitorĭ aşezaţĭ pe pămîntul statuluĭ; cele-lalte îndatorirĭ pămîntescĭ însă vor fi datorĭ a le purtà îndată după trecerea anilor de scutire de o potrivă cu aceĭ supuşĭ rosienescĭ între carĭ vor fi statorniciţĭ, scutindu-se de cvartire militărescĭ, afară de casurĭ când niscaĭ-va comenḑĭ de asemenea ar trece prin satele lor.

4. Scutirea de la serviciul militar şi civil; iar după propria dorinţă se învoesce fie-căruia a se înregistrà în asemenea serviciŭ; intrarea pe acest temeiŭ în slujbă nu scutesce pe aceia carĭ ar fi putut căpětà de la haznà ajutor bănesc spre exoflisirea datoriilor sale.

5. Plata banilor de ajutorinţă din partea hazneleĭ, dacă nisce asemenea s'ar fi întrebuinţat la timpul aşezăriĭ, să se distribueze în curs de 10 anĭ următorĭ după expirarea anilor de scutire.

6. Tuturor coloniştilor să li se deà pămînt gratis càte 60 desetine de fie-care familie, afară de acele locurĭ unde pentru lipsa pămînturilor urméză osebite legĭ spre împărţirea lor.

7. Când vre-un străin ar venì în Rusia spre a se statornicì, va face îndată cunoscut dorinţa sa şi apoĭ va săvîrşì jurămînt în religia sa, după regula obicĭnuită, pentru cea cu credinţă supunere către Rusia.

8. In timpul aşezăriĭ se învoesce coloniştilor a-şĭ aduce cu sine, fără poşlină, averea sa, de orĭ-ce fel ar fi, şi pe lângă aceea fie-care familie, înţelegêndu-se bărbatul şi femeia cu copiiĭ nevrîstnicĭ saŭ doĭ vrîstnicĭ, argaţĭ saŭ patru femeĭ, a aduce numaĭ a lor proprie marfă, în preţ de 300 ruble.

9. Dacă cine-va, orĭ în ce timp, ar dorì să se strămute din Impěrăţie, va fi liber, cu acésta însă ca, pe lângă exoflisirea tuturor datoriilor sale, să plătéscă fisculuĭ odată pe treĭ anĭ birul cuvenit după posiţiunea luĭ.

10. Li se învoesce a înfiinţà fabricĭ, a profesà tóte meseriile, a negoţà, a intrà în ghildie (clasă) şi corporaţiunĭ şi a-şĭ vinde manufacturile lor orĭ-unde în cuprinsul imperial.

11. Se învoesce străinilor a cumpěrà în guvernul Noueĭ Rusieĭ pămînturĭ de pe la proprietarĭ, pe temeiul legilor lămurite în Înalt confirmatul referat al Ministeriuluĭ trebilor din lăuntru din 1 Martie a anuluĭ 1804, şi a le stăpânì cu deplină proprietate, fără altă dare, afară de aceea ce plătià pe acel pămînt fostul proprietar, după aşezămîntul aceleĭ provinciĭ; însă tot străinul care, cumpěrând pămînt în proprietate, ar dorì să se strămute iarăşĭ din Rusia, va fi dator maĭ înaintea purcederiĭ a-l vinde, saŭ a-l trece către altul ce va rěmâné în Rusia.

12. Pe lângă acestea, dacă uniĭ din coloniştiĭ străinĭ, după declaraţiunile făcute maĭ dinainte, saŭ cu învoire, ar dorì a se aşezà pe pămînturile proprietarilor privaţĭ din orĭcare gubernie, se învoesce proprietarilor a-ĭ primì după alcătuire de bună voie, pentru care s'aŭ aşezat osebite legĭ lămurite în Înalta poruncă dată Senatuluĭ ocârmuitor în 25 August a anuluĭ 1817; aceştĭ bejenarĭ vor avé asemenea libertatea cultuluĭ şi vor fi scutiţĭ de serviciul militar şi civil, precum şi de tótă darea către haznà, afară numaĭ de aceea ce proprietariĭ sunt datorĭ a rěspunde pentru dînşiĭ, în conformitate cu aceea ce intră în haznea de la indigeniĭ lor locuitorĭ.

13. Pentru maĭ multă înlesnire şi ocrotirea străinilor carĭ se aşéză pe pămînturile statuluĭ, se vor încuviinţà aceştia

uneĭ deosebite autorităţĭ sub numire de cantora străinilor, şi care va avé îngrijire despre statornicirea lor.

14. Dacă cine-va din ceĭ veniţĭ spre colonisare se va aflà neascultător saŭ nesupus autorităţiĭ rînduite, orĭ ar cădé în desfrînărĭ, unul ca acela negreşit se va exilà peste hotar, împlinind de la el tóte datoriile ce l'ar privì către fisc.

15. Din pămînturile hotărîte pentru aşezarea coloniştilor nimenĭ nu va puté vinde orĭ cedà altuia pe cea maĭ mică parte măcar fără voia însemnateĭ autorităţĭ, şi nicĭ a săvîrşì pentru el vre-un act, potrivit acésta cu actul Înalt hărăzit la 6 Septembre a anuluĭ 1800 menoniştilor colonisaţĭ în partea Noueĭ Rusieĭ.

16. Coloniştiĭ aŭ drept de a trece şi în alte clase pe temeiul aşezămintelor cuprinse în socotinţa Consiliuluĭ Imperial din 27 Novembre 1812, Înalt întărit.

Acest act s'a subscris cu mâna şefuluĭ Ministeriuluĭ din lăuntru şi s'a pus pe el sigiliul Maiestăţiĭ Sale Imperiale din Ministeriul trebilor din lăuntru în Sant-Petersburg, Martie în 12, anul 1820.

(Pe original e iscălit) Ocârmuitorul Ministerieĭ trebilor din lăuntru, *Comitele B. Cociubeĭ.*

A scripisit directorul Departamentuluĭ averilor împĕrătescĭ, *Ştefan Dgiuncovicĭ.*

(L. P.)

Ministeria trebilor din lăuntru.—In condica eşiriĭ s'a scris sub No. 134. Pentru că copia este întocmaĭ cu originalul act, adeverez cu iscălitura mea şi punerea peceţiĭ cârmuiriĭ strămutaţilor de peste Dunăre, 1857 Iunie 2.

(L. P.)

(Subscris) Ocârmuitorul strămutaţilor de peste Dunăre, Sub-Colonel de cavalerie *Arendarenco.*

Pe originalul listeĭ s'a scris de către Generalul de artilerie Comitele *Alexie Andrievicĭ Aracceico.*

Lista înalt întărită la 29 Decembre 1819, a ocólelor ce sunt înfiinţate în oblastia Basarabieĭ pentru aşezarea Bulgarilor şi a altor strămutaţĭ de peste Dunăre.

I. Ocolul Prutuluĭ.

Satele: 1. Colibaş; 2. Brănză; 3. Văleniĭ; 4. Slobodia; 5. Boboesciĭ saŭ Suraeniĭ; 6. Chisliţa; 7. Vadu Bouluĭ; 8. Jurgiulescĭ; 9. Măndresciĭ; 10. Anadolca; 11. Frecăţeiĭ; 12. Bujorca; 13. Cismechioĭ; 14. Volcănescĭ.

Ocolul acesta se află între rîul Prutuluĭ, valul luĭ Traian cel din jos, rîul şi lacul Cahululuĭ şi Dunărea.

II. Ocolul Cahululuĭ.

Satele: 1. Cartal; 2. Satul-noŭ; 3. Barta; 4. Carahaţĭ; 5. Bugéc, Necrasovţĭ; 6. Itiulia; 7. Hagi-Abdul; 8. Curcĭ; 9. Împupita; 10. Balboca.

Ocolul acesta se află între lacurile Ialpuhuluĭ şi al Cahululuĭ, rîul Cahul, valul luĭ Traian cel din jos şi Dunăre.

III. Ocolul Ismailuluĭ.

Satele: 1. Taraclia; 2. Tatar-Copceak; 3. Cubeĭ; 4. Satalic-Hagi; 5. Cairaclia; 6. Bolgrad (Tabac); 7. Caracurt; 8. Cişmea-văruită; 9. Babele; 10. Duluchioĭ; 11. Taş-Bunar; 12. Ciişea; 13. Irdek-Burno cu câşlile; 14. Sichirli-Chitaĭ.

Hotarele acestuĭ ocol se megieşesc cu lacul şi pîrăul Ialpuhuluĭ în sus până la revĕrsarea rîuluĭ Lunga, în sus de satul Taraclia, cât va trebuì de la punctul acesta în linie dréptă până la rîul Catlabuh, şi cu acest rîŭ în jos până la revĕrsarea luĭ în ghiolul de aceeaşĭ numire.

IV. Ocolul Bugéculuĭ.

Satele: 1. Traian; 2. Valea Perjeĭ; 3. Cot-Chitaĭ; 4. Lunga; 5. Haidar; 6. Tomai; 7. Baurcĭ; 8. Cazaiaclia; 9. Bes-Alma; 10. Congaz; 11. Cioc-Maidan; 12. Chirsov; 13. Bezghioş;

14. Comrat; 15. Dgoltaĭ; 16. Avdorma; 17. Chiriet; 18. Disginge; 19. Enichioĭ.

Hotarele acestuĭ ocol se încep de la revĕrsarea rîuluĭ Lunga în Ialpuh, în sus pe el pe dincolo de satul Desginge, cât va trebuì de la acest punct spre obîrşia rîuluĭ Lunga până la hotarele coloniilor nemţescĭ, şi pe lângă ele până la obîrşia rîuluĭ Taşlic, ocolind satul Ienichioĭ, prin ghiolul Chitaĭ până la Catlabuh în paralel cu valul luĭ Traian.

Ocolul acesta, cuprindênd în sine un loc deşert, se va puté împărţì în două ocóle, când se vor strămutà pe el bejenariĭ de peste Dunăre, de pe pămînturile proprietărescĭ din oraşe şi parte din ocólele Prutuluĭ şi Cahululuĭ, în carĭ nu ajunge pămînt după numĕrul locuitorilor.

Originalul l'a iscălit Comitele *Cociubeĭ.*

Pentru întocmaĭ cu originalul aŭ încredinţat directorul Departamentuluĭ averilor împĕrătescĭ şi zidirilor publice, Deistvitelneĭ Statcki Sovetnic şi Cavaler *Stefan Dgegiuncovschi.*

Traducerea de faţă fiind întocmaĭ cu textul înfăţişat de deputaţiĭ din partea coloniştilor pe lângă suplica lor adresată Sfatuluĭ, cu data din 20 Maiŭ anul curent, se adeveresce de către iscălitul, şnuruindu-se cu pecetea Secretariatuluĭ de Stat al Moldoveĭ.

Iaşĭ, 1858 Iunie în 7 ḑile.

Şeful secţiuniĭ limbilor străine din Secretariatul de Stat, *F. Hadig,* Agă şi Cavaler.

III. MANUSCRIPTUL LUĬ SWINIIN DE LA 1816 IUNIE 1.

(Зап. Одес. Общ. Истор. и Древн. tom. IV.)

Ţinutul Orheiŭ în lungime de la Orundul-Bîculuĭ până la podul Chalilescĭ, la 1816 aveà 100 verste şi tot atâtea în lat de la Nistru până la Prut.

Granițe: la rĕsărit ţinuturile Bender şi Hotărnicesc, la apus ţinuturile Iaşĭ şi Soroca, la mé̦ḑă-ḑi Prutul, la mé̦ḑă-nópte Nistrul.

Ţinutul Orheiŭ se impărţià în 12 ocóle, avênd un oraş: *Chişineŭ,* şi douĕ tîrguşóre: *Orheiŭ* şi *Telescĭ,* precum şi 280 sate. Afară de oraşul Chişineŭ, poporaţiunea ţinutuluĭ la 1816 erà de 19.592 *familiĭ.* Acéstă poporaţiune se compuneà din Moldovenĭ, Rutenĭ, Evreĭ, Armenĭ, Bulgarĭ şi Ţiganĭ. Moldoveniĭ, faţă cu cele-lalte némurĭ, eraŭ în proporţiune de 10 la 4.

Ocupaţiunea poporaţiuniĭ judeţuluĭ erà: agricultura, viile, viticultura, albinăritul şi următórele îndeletnicirĭ: confecţionarea lemnuluĭ de construcţiune, căruţăria, butăria, petrăria fabricarea varuluĭ şi cărămidăria. In anul 1816, în ţinutul Orheiŭ existaŭ 6 rachieriĭ.

Numĕrul vitelor la 1816 erà de 10.752 vite cornute; maĭ eraŭ apoĭ 356.000 porcĭ şi 56.649 stupĭ. In tot ţinutul eraŭ 72.591 viĭ, şi 3.560 grădinĭ cu pomĭ roditorĭ. In anul 1815 s'aŭ făcut 145.000 vedre vin.

Starea civilă a locuitorilor. După privilegiĭ şi legile Moldoveĭ, la 1815 ţinutul acesta erà locuit de:

Toţĭ aceştia eraŭ scutiţĭ de birul judeţén.

87	—	Postelnicese
864	—	Mazîlĭ
347	—	Ruptaşĭ
229	—	Rupte
168	—	Staroste de bisericĭ
23	—	Groparĭ
245	—	Semiraşĭ
32	-	Lipcanĭ
849	—	Călăraşĭ
1,072	—	Păzitorĭ la graniţa Prutuluĭ
2,590	—	Scutelnicĭ
1,023	—	Breslaşĭ
881	—	Slugĭ
9,841	—	Birnicĭ.

Preţurile alimentelor şi altor obiecte. Preţurile următórelor alimente şi obiecte aŭ fost la 1816 în ţinutul Orheiuluĭ: *Certvert* grîŭ = 20 leĭ v.; secară = 17 leĭ; orz = 8 leĭ; ovĕz=7 leĭ; meiŭ=8 leĭ; o păreche boĭ bunĭ = 200 leĭ; vaca =50 leĭ; porcul=12 leĭ; óia=6—8 leĭ; stupul = 8 leĭ; oca de carne = 10 parale; sare = 70 parale; vin, vadra = 3 leĭ; pudul de fîn = 20 parale.

Birurĭ. In anul 1815 locuitoriĭ plătiaŭ surugiilor de postă 27.000 leĭ vechĭ şi léfa căpitanuluĭ de mazilĭ 3.052 leĭ. (1) Sub guvernul Moldoveĭ (domnia luĭ Moruzi) acest ţinut a plătit statuluĭ 348.964 leĭ 21 aspri pe an.

Administraţiunea de la 1812 până la 1816 se compuneà din *doĭ Serdarĭ*, carĭ locuiaŭ la Chişineŭ. Pe lângă eĭ personalul cancelarieĭ a fost compus din sameş, dragoman şi grămăticĭ; afară de acésta, în fie-care ocol, din cele 12 ocóle din câte se compuneà ţinutul Orheiŭ, eraŭ câte *doĭ ocolaşĭ*, iar la Telenescĭ, Orheiŭ şi Criulenĭ câte un căpitan de tîrg.

Serdariĭ primiaŭ léfă câte 200 leĭ v. pe lună, sameşul câte 100 leĭ; ceĭ-lalţĭ funcţionarĭ primiaŭ léfa de la isprăvniciĭ şi ridicaŭ «*împlinélă*».

Altă dată, sub domnia pămînténă, ţinutul Orheiŭ erà

(1) Afară de birurile către ţinut etc.

ocărmuit de un Serdar, care ocărmuià şi ţinuturile Lăpuşna şi Soroca. Acest Serdar erà şi cap peste 3.000 de călăraşĭ grănicerĭ.

La 1815, după spusele luĭ Swiniin, Chişineul aveà dejà o poporaţiune de peste 5.000 locuitorĭ ; în orăşel existaŭ 5 fabricĭ de pelărie fină, 22 tăbăcariĭ, 18 fabricĭ de lumînărĭ de seŭ, 4 de săpun, 3 boiangeriĭ, 4 fabricĭ de obiecte de aramă şi o fabrică de lulele de lut.

Raiaua Hotinuluĭ. După spusele Părcălabuluĭ Pisani din Chişineŭ, la 1815 ţinutul Hotin se hotărnicià la nord cu Nistrul, la sud cu Prutul, la rĕsărit cu rîul Ciugur, care despărţià *raiaua* de ţinuturile Iaşuluĭ şi Soroceĭ, iar la apus aveà de hotar Nistrul şi Bucovina. Lungimea ţinutuluĭ, de la satul Onută până la rîul Ciugur, 130 verste; iar lărgimea, de la tîrguşorul Lipcanĭ de pe Prut până la satul Resteŭ de pe Nistru, 35 verste.

Ţinutul Hotin se împărţià la 1815 în *opt ocóle:* Ocolul întâiŭ, *Raşcova*, aveà 21 sate; al doilea, *Halavĕţu*, aveà 26 sate; al 3-lea, *Nistru-de-sus*, 20 sate; al 4-lea, *Nistru-de-jos*, 22 sate; al 5-lea, ocolul *Ciugur*, 26 sate; al 6-lea, ocolul de *Mijloc* 21 sate; al 7-lea, *Prutul-de-jos*, 18 sate, şi al 8-lea, *Prutul-de-sus*, 18 sate.

Poporaţiunea ţinutuluĭ Hotin la 1815 erà compusă, după Sviniin, din 17.052 familiĭ, în total 82.516 suflete, din carĭ 14.754 birnicĭ şi nebirnicĭ:

Protopopĭ	3
Blagocenĭ	12
Preoţĭ	228
Diaconĭ	2
Palamarĭ	292
Cinovnicĭ ruşĭ	9
Boerĭ Moldovenĭ	46
Comercianţĭ:	
Grecĭ şi moldovenĭ	16
Armenĭ	24
Călăraşĭ	150
Ruptaşĭ	16
Evreĭ	7.965 suflete.

Afară de acéstă poporațiune, în ținutul Hotin maĭ locuiaŭ mulțĭ supușĭ austriacĭ.

Din proprietarĭ marĭ, la 1813—15 rĕmăsese în ținutul Hotinuluĭ peste 12 familiĭ, carĭ posedaŭ moșiĭ, ce aduceaŭ un venit anual fie-căreĭ familie de 20—50.000 leĭ. Eraŭ și vre-o 20 case comerciale, carĭ aveaŭ averĭ de la 1.000—4.000 galbenĭ.

Locuitoriĭ ținutuluĭ se ocupă cu agricultura, scrie Swiniin; birniciĭ se ocupă încă cu cositul fînuluĭ, primind plată câte 3—4—5 leĭ pentru o falce de fînețe; alțiĭ se ocupă cu cărăușia, transportând sare și vin. Pentru acésta cărăușiĭ plătiaŭ ocârmuiriĭ «arabadjimis», adecă din 10 leĭ unul.

Birurĭ. In anul 1815 locuitoriĭ acestuĭ ținut plătiaŭ, după Swiniin, următórele dărĭ: prestațiune cu carul și un om pentru trebuințele statuluĭ, lemne de foc pentru armata casarmată în ținut, pentru străjeriĭ de la țéră și amploiațiĭ statuluĭ, cosirea fînuluĭ și transportul a 60 stogurĭ de fîn pe la o stațiune de postă, de la 17 care câte un străjer pentru hotare, în total 632 ómenĭ cu schimbul pentru o sĕptĕmână; bir 25.900 leĭ pentru întreținerea surugiilor de postă și bir de rusumat saŭ otcină (de deseatină). Afară de acésta se maĭ percepeaŭ și 22.600 leĭ pentru plata salariuluĭ celor 150 călărașĭ, ceea ce făceà câte 2 leĭ pe birnic. Asemenea, locuitoriĭ ținutuluĭ maĭ dedeaŭ pe an 1.312 care pentru transportul bolnavilor militarĭ, 2.015 care pentru transportul materialuluĭ de construcțiune militară, 3.815 care pentru transportul lemnelor de foc, 1.735 care pentru transportul materialuluĭ pentru construirea caselor coloniștilor.

Așà dar, din aceste mărturisite de către d-l Swiniin, care pe la 1816 erà funcționar al statuluĭ, se dovedesce că *scutirea de bir*, proclamată de Împĕratul Rusesc pe termin de treĭ anĭ în tótă Basarabia, erà cu desăvîrșire fantastică și că poporațiunea dejà de la început a fost impusă la numeróse dărĭ fórte grele și marĭ, în banĭ și în natură.

Aceste birurĭ sub ocârmuirea pămînténă eraŭ în ținutul Hotinuluĭ următórele. Când Hotinul erà ocârmuit de către Divanul domnesc, adecă de la Noyembre 1806 și până la Octobre anul 1811, afară de prestațiunĭ, locuitoriĭ maĭ plătiaŭ:

31.800 leĭ baniĭ de răsură în patru termine, pentru lefile amploiaţilor.
28.776 » pentru carnea armateĭ.
12.686 » pentru intreţinerea posteĭ.
4.030 » plătiaŭ locuitoriĭ Hotinuluĭ în două termine, la Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru.
9.760 » plătiaŭ Evreiĭ arendaşĭ şi Evreiĭ din Bricenĭ şi Lipscanĭ la Visterie.
1.066 » pentru săracĭ.

Total decĭ 109.911 leĭ.

Baniĭ pentru săracĭ nu intraŭ în Visterie, ci într'o cassă specială, unde se vĕrsaŭ şi baniĭ adunaţĭ de pe la boerĭ şi călăraşiĭ Moldoveĭ, câte doĭ leĭ pe an de cap. Domnitorul maĭ dedeà o parte şi din baniĭ rusumaţilor, precum asemenea se percepeaŭ câte 3 leĭ la sută din lefile amploiaţilor Cu aceştĭ banĭ se ajutaŭ vĕduvele şi orfaniĭ. Sub ocârmuirea usurpătóre otomană *raiaua* Hotinuluĭ plătià următórele dărĭ: fie-care cap de familie plătià bir 2 leĭ 34 parale şi pentru copiĭ şi aĭ sĕĭ câte 2 leĭ 4 parale; birul dintâiŭ se numià turcesce *chasacĭ-parasâ,* birul al doilea erà cunoscut sub denumirea de *teskere-parasâ.* Afară de acésta se maĭ plătià anual *menzîl-parasâ,* adecă banĭ pentru postă: ceĭ săracĭ plătiaŭ câte 1 leŭ 20 parale, ceĭ avuţĭ câte 6—8 leĭ. Din aceştĭ banĭ se adunaŭ peste 3.000 leĭ. Locuitoriĭ maĭ eraŭ datorĭ a aprovisionà cetatea Hotinuluĭ cu lemne şi fîn.

După mórtea locuitoruluĭ din circumscripţiunea *raieleĭ* o ḑecime din averea sa trecea la Paşă; iar când murià şi femeia locuitoruluĭ, Paşa luà două treimĭ din moştenire, lăsând o treime moştenitorilor rĕposaţilor ; iar în casul când rĕposatul nu lăsà moştenitorĭ, întrégа sa moştenire trecea la stat. Raiaua n'aveà voie de a construì saŭ reparà bisericĭ fără a plătì o sumă óre-care de banĭ pentru permisiune. Proprietariĭ Paşaleĭ marĭ, adecă boeriĭ, precum şi locuitoriĭ de rînd ruralĭ maĭ plătiaŭ 22 parale de cămin drept *epindjea.* Boeriĭ ridicaŭ la rîndul lor următórele dărĭ de la ţĕraniĭ de pe moşiile lor:

30 parale de casă ţĕrănéscă.
30 » de fie-care păreche de boĭ.
30 » de fie-care plug.

40 parale de cap de familie pentru plata *lubaşlîcului*, adecă simbria vatafilor de pe moşie.
4 » de óie.
4 » de stup.
4 » de porc.
40 » de car de lemne.
200 » de fie-care falce saŭ lucru de o falce pentru proprietar.

Apoĭ maĭ dedeaŭ o *demerlie* de grîŭ, una de orz, o ocà de unt de vacă şi $^1/_2$ ocà de caş saŭ brânză de fie-care vacă.

Dacă ţĕranul luà o fată în căsătorie, erà dator a plătì boeruluĭ de la 40 la 100 leĭ pentru noua vatră.

Boerul de pe moşie aveà drept să judece daraverile şi pîrile dintre locuitoriĭ satuluĭ, iar în cas când una din părţĭ rĕmâneà nemulţumită de judecată, atuncĭ se dedeà jalbă Muftiuluĭ turcesc, care locuià la Hotin, şi acesta se considerà ca ultima instanţă.

In ţinutul Hotinuluĭ, pe la 1815, eraŭ peste 1000 de prisăcĭ cu 40.000 stupĭ. Fabricĭ: douĕĭ de cărămidă, una la Hotin şi alta la Romancauţĭ; patru de spirt, douĕ la Hotin, una la Prigorod, una la Şavăuţĭ şi una la Rjavîuţĭ. Morĭ de apă peste 525.

La 1812, când guvernul rusesc şi-a alipit acest ţinut, în ţinutul întreg s'aŭ constatat ca aparţinênd statuluĭ următórele bunurĭ publice:

$^1/_2$ din otcina *Halişevca,* otcina Fetelit, otcina *Hidjeva* saŭ *Hijdevo, Macarovca, Mamaliga, Teucanĭ, Cunevca,* $^1/_2$ otcină *Cholochorenĭ,* $^1/_3$ din otcina *Venţenini,* $^1/_5$ din otcina *Vanţicouţĭ* şi $^1/_5$ din moşia *Medveniţĭ.*

In anul 1815 locuitoriĭ ţinutuluĭ aŭ plătit suma de 28.900 leĭ pentru întreţinerea surugiilor.

Doĭ părcălabĭ aĭ ţinutuluĭ aŭ primit în acest an léfă 4.800 leĭ, sameşul 1.000 leĭ, grămăticul 400 leĭ.

Unul din părcălabĭ la 1815 a fost cinovnic rus, altul boer moldovén. Cel dintâiŭ aveà o cancelarie compusă dintr'un translator, doĭ copiştĭ şi un secretar; cel din urmă aveà pe lângă dînsul un sameş saŭ secretar, care erà în acelaşĭ timp şi cassier, şi doĭ amploiaţĭ din boeriĭ moldovenĭ. Fie-care din cele 8 ocóle a ţinutuluĭ aveà căte 2 ocolaşĭ, ambiĭ din boerĭ

moldovenĭ, şi doĭ căpitanĭ de tîrg — unul la Bricenĭ şi altul la Lipcanĭ.

Pe lângă ispravniciĭ ţinutuluĭ, maĭ funcţionaŭ şi doĭ revisorĭ, carĭ făceaŭ anchete, şi patru inspectorĭ pentru straja cordónelor. Aceştia se alegeaŭ tot din boeriĭ moldovenĭ.

Ţinutul Soroca. Lungimea ţinutuluĭ, la 1815, după Swiniin, adecă de la Ciugur şi până la hotarul ţinutuluĭ Orheiŭ, erà de 110 verste.

După o statistică bisericéscă, ţinutul aveà la 1815 o poporaţiune de peste 43.075 suflete de ambe sexe. După datele culese de ispravnicĭ pentru ocârmuirea rusécă, s'aŭ aflat în tot ţinutul:

Birnicĭ.	4.831
Scutelnicĭ	1.657
Călăraşĭ.	589
Preoţĭ şi diaconĭ . .	403
Paracliserĭ.	24
Staroste bisericescĭ .	107
Ciocli	17
Boerĭ.	45
Postelnicĭ (?), mazilĭ, ruptaşĭ . . .	322
Muncitorĭ (?). . . .	406
Evreĭ	404
Alte némurĭ	112
Ţiganĭ.	cifră necunoscută.

Locuitoriĭ ţinutuluĭ se ocupă cu creşterea vitelor, cu cărăuşia şi cu puţină agricultură. In tot ţinutul la 1815 aŭ fost 60.096 oĭ, boĭ şi vacĭ 42.954, stupĭ 25.640, caĭ 8.594.

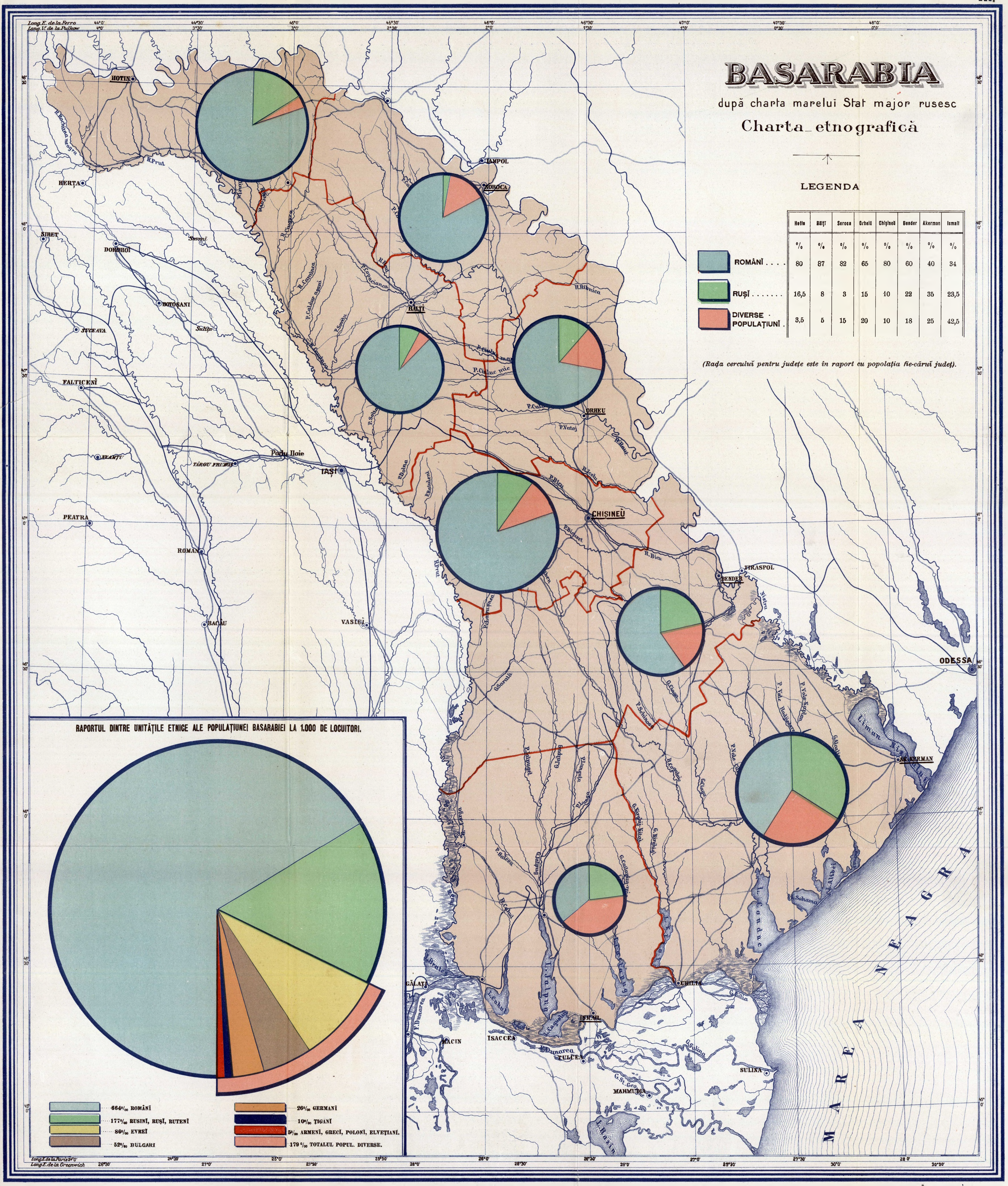
Sub domnia luĭ Moruzi acest ţinut plătià Visterieĭ câte 26.000 leĭ în fie-care trimestru.

La 1812 în fie-care pătrar de an ţinutul a plătit banĭ de răsură 9.698 leĭ, maziliĭ plătiaŭ 343 leĭ şi banĭ de răsură la fie-care leŭ 15 parale, ruptaşiĭ 141 leĭ şi 52 leĭ 35 parale banĭ de răsură. Evreiĭ, ce locuiaŭ în cele patru tîrguşóre ale ţinutuluĭ, plătiaŭ în treĭ lunĭ câte 2.230 leĭ şi banĭ de răsură 836 leĭ 10 parale, iar Evreiĭ de prin sate plătiaŭ 537 leĭ şi banĭ de răsură 201 leĭ 11 parale. Locuitoriĭ străinĭ, în numĕr de 131 suflete, plătiaŭ anual 3.482 leĭ şi banĭ de răsură 435 leĭ 10 parale. Breslaşiĭ plătiaŭ birul numit *ajutorinţa de érnă*

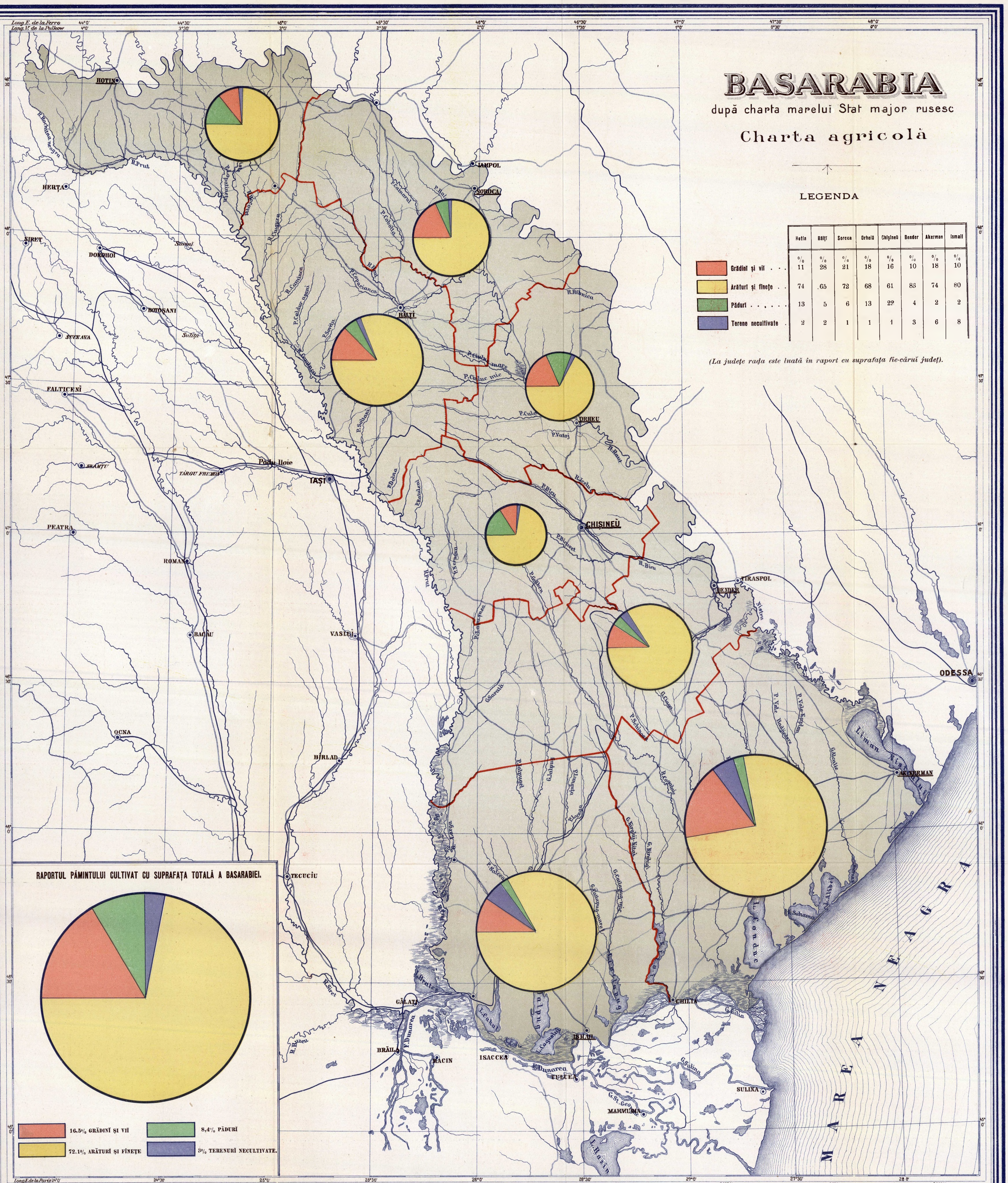

ARBURE — BASSARABIA 1899

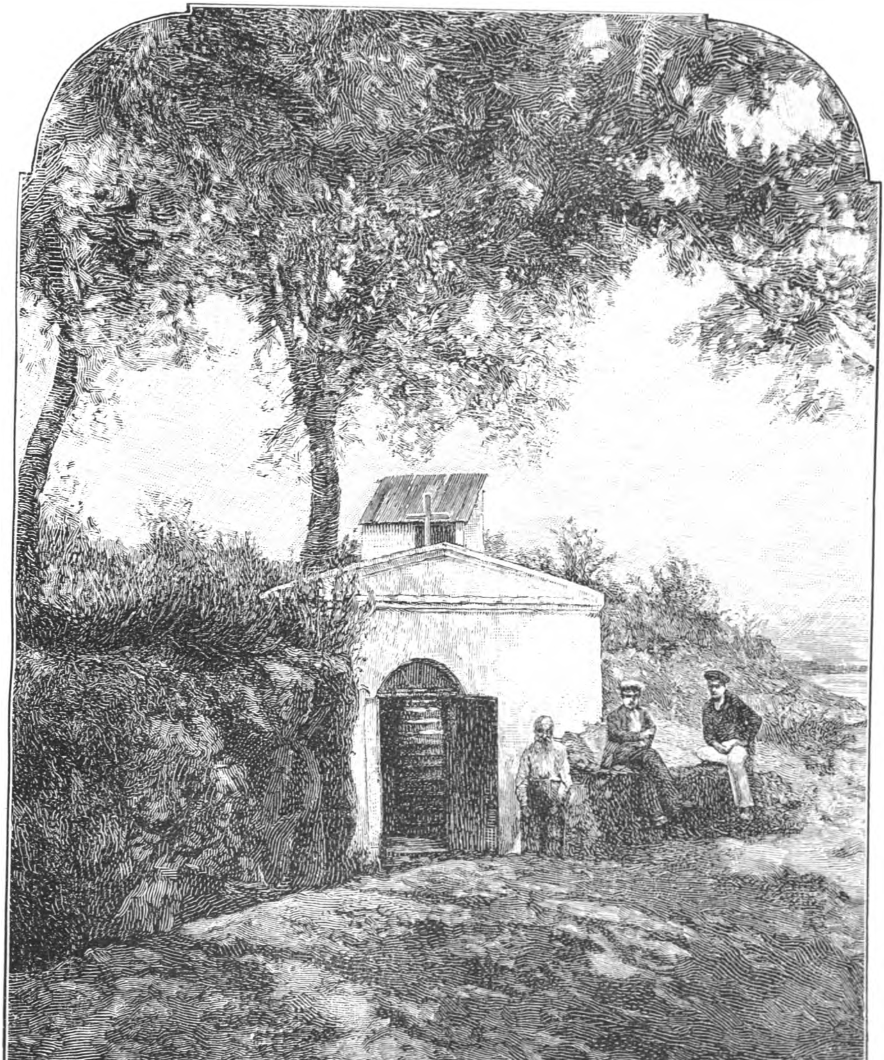
INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCĬ

Isvorul Sf. Ioan din Sucéva de lângă Akkerman.

729 leĭ și 288 banĭ de răsură. Intregul venit al Divanuluĭ Moldoveĭ în anul 1812 de pe acest ținut se urcà la 61.645 leĭ 5 parale.

In anul 1815, ocârmuirea ruséscă, după ukazul împĕrătesc, considerând că poporațiunea este scutită de plata biruluĭ pe termin de treĭ anĭ, a ridicat de la locuitorĭ, după Swiniin, 245 chile orz și 50 stogurĭ fîn pentru caĭ de postă; s'aŭ construit cu prestațiunĭ 7 magasiĭ pentru proviant, 7 grajdurĭ și 7 stațiunĭ de postă; s'aŭ dat de locuitorĭ 415 stînjenĭ de lemne și locuință ca hrană la 2 escadróne de cavalerie și o rótă (companie) de artilerie, și în curgerea anuluĭ 10.687 care cu boĭ pentru transpórte.

La 1815, în acest ținut, tot după Swiniin, eraŭ tîrgurĭ: *Atachi* care aparține familieĭ Cantacuzino, *Bălțĭ* a boeruluĭ Alex. Panaioti, fie-care din tîrgurĭ fiind administrat de către un căpitan de tîrg; *Soroca* pe atuncĭ a vistieruluĭ Iordachi Roseti-Rosnovano, *Rașcova* care erà proprietatea mănăstiriĭ Golia. Satele în ținut eraŭ în numĕr de 144. Cel maĭ mare proprietar pe atuncĭ în ținut erà Stolnicul Cheșco.

Ținutul Iașĭ este propriŭ ḑis $^1/_2$ din ținutul întreg, despărțit de Prut în două părțĭ, din care numaĭ o parte a trecut la Rusia. Acest ținut de dincolo de Prut, la 1815, se hotărnicià la nord cu ținuturile Soroca și Hotin, de carĭ se despărțià prin rîulețul Ciugur, la sud se hotărnicià cu ținutul Orheiŭ și la rĕsărit tot cu Orheiŭ, iar spre apus cu rîul Prut.

Lungimea ținutuluĭ, după spusele luĭ Swiniin, de-alungul Prutuluĭ, începênd de la gurile Ciuguruluĭ până la satul Cotu-mare, care se află dejà în ținutul Orheuluĭ, este 135 verste (cale de 27 césurĭ). In lărgime, de la gura Ciuguruluĭ și până la granița ținutuluĭ Soroca, este de $32^1/_2$ verste, iar de la Sculenĭ de 27 verste.

La 1812—16 în acest ținut nu eraŭ dejà pădurĭ marĭ decât pe lângă granița ținutuluĭ Orheiŭ și puțin pe-alocurea pe Prut.

Locuitoriĭ ținutuluĭ, după statistica isprăvniciеĭ din anul 1814, eraŭ:

Birnicĭ	4.934
Scutelnicĭ.	1.015
Tagma duhovnicéscă . .	481
Mazîlĭ	499
Călăraşĭ	528
Slugĭ boerescĭ	211
Evreĭ	364
Total . .	8.032 bărbaţĭ.

Despre acest numĕr de locuitorĭ d-l Swiniin se îndoesce, emiţênd părerea că datele isprăvniciei trebue să fie rĕŭ alcătuite.

Cea maĭ mare parte din locuitorĭ eraŭ Moldovenĭ, puţinĭ Rutenĭ veniţĭ din Polonia şi Bulgarĭ, «carĭ însă nu formaŭ *nicĭ un singur sat* şi trăiaŭ prin sate locuite de Moldovenĭ».

Ocupaţiunea principală a locuitorilor la 1812—1816 a fost crescerea vitelor şi turmele de oĭ. Numaĭ la nordul ţinutuluĭ se făceà agricultură, iar locuitoriĭ de la sud şi de-alungul Prutuluĭ se ocupaŭ cu albinăritul, grădinăria şi viile. La 1814, grîul se vindeà la Iaşĭ 10 leĭ *cetvertul*, ovĕzul şi orzul 5 leĭ, porumbul 10 leĭ; la finitul anuluĭ 1815 grîul s'a vîndut cu 22 *cetvertul*, orzul 8 leĭ, porumbul 20 leĭ.

Numĕrul vitelor în ţinut la 1814 a fost de 85.000 capete; anual se vindeaŭ peste 18.000 capete de vite cornute.

In ţinut pe la 1814 n'a existat un centru maĭ important, afară de tîrguşorul Fălescĭ, care aparţineà boeruluĭ Iancu Balş. Moşiĭ şi sate boerescĭ în ţinut eraŭ 96, sate răzeşescĭ 32 şi peste 32 de câşle.

Despre impositele şi dările, ce plătiaŭ locuitoriĭ în aniĭ 1812—1816, Swiniin nu scie nimic, ḑicênd că le arată în anexa cu No. 58; dar acéstă anexă nu există pe lângă manuscript. Maĭ jos însă, Swiniin adaoge: «Baniĭ statuluĭ (cázona) se adună anual la cassieria ţinutuluĭ, carĭ apoĭ se trimit departamentuluĭ II; câte 135 leĭ s'a perceput *pe lună* de la Evreĭ, acésta pe temeiul ukazuluĭ din anul 1814, de óre-ce Evreiĭ nu plătesc birurĭ judeţene.»

Afară de acésta, după ordinul guvernatoruluĭ Sturdza, de la 8 Martie 1813, s'aŭ perceput de la toţĭ locuitoriĭ ţinutuluĭ, fără excepţiunea chiar a scutelnicilor, 300 leĭ *lunar* pentru

léfa cinovnicilor și ispravnicilor. In anul 1815 s'aŭ ridicat 12.960 leĭ pentru simbria a 36 surugiĭ.

Ţinutul Iașĭ pe la 1812—1816 s'a împărţit în 6 ocóle saŭ rusesce *volosti*, și anume: 1. *Codrul;* 2. *Câmpul;* 3. *Ciugurul;* 4. *Prutul;* 5. *Turul* și 6. *Brănescĭ.* In aceste ocóle administraŭ 10 ocolașĭ. Ţinutul aveà doĭ ispravnicĭ cu un sameș, pe lângă carĭ maĭ eraŭ 5 logofeţĭ, un copist rus, un translator și șése copiștĭ moldovenĭ, doĭ revisorĭ pentru anchete și doĭ asupra străjerilor judeţenĭ.

Ţinutul Bender, după spusele ispravniculuĭ Satovsky, este în lungime de 150 verste, iar în lărgime de 100 verste, scrie Swiniin. La rĕsărit el este limitat prin guvernămîntul Herson și Nistru, la sud cu marea și Dunărea, iar la apus cu ţinuturile Tomarova, Grecenĭ și Hotărnicesc, la nord cu ţinutul Orheiŭ.

La 1814, de la Bender în jos pe Nistru, după Swiniin, până la satul Palanca, pe o distanţă de 80 verste (72 kilom.), erà o pădure tînĕră de stejar amestecat cu salcie; asemenea păduricĭ existaŭ și în Bugéc. In aceste pădurĭ cresceaŭ în profusiune *sumach* și *póma câneluĭ*, care se întrebuinţà pentru baie.

Numĕrul locuitorilor ţinutuluĭ la 1814 erà de 3.293 familiĭ, Moldovenĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ, Grecĭ, Evreĭ. După emigrarea Turcilor și Tătarilor, satele lor aŭ rĕmas pustiite; în aceste sate s'aŭ așezat apoĭ, — cu permisiunea guvernuluĭ rus — boerĭ moldovenĭ, polonĭ, cinovnicĭ rușĭ și fel de fel de eraticĭ din Imperiul Rus.

Locuitoriĭ ţinutuluĭ se ocupaŭ cu crescerea vitelor, agricultură, albinărit, pescuit și grădinărit.

Numĕrul vitelor, după Swiniin, erà în tot ţinutul: 31.000 capete vite cornute, 12.500 caĭ, 210.000 oĭ.

Cea maĭ mare parte a ţinutuluĭ aparţineà la 1816 statuluĭ, care o arendà (otcup) la particularĭ. Aceștia percepeaŭ de la fie-care agricultor câte 12 leĭ de cap de familie, $^1/_{10}$ din produsul întreg a recolteĭ și dijma din tóte productele de gospodărie agricolă. Proprietariĭ de vite plătiaŭ arendașilor 25 parale de vită mare și 3 parale de óie.

Afară de stat, în ţinutul Bender eraŭ la 1814—16 următoriĭ proprietarĭ marĭ: satele Rascaeţĭ și Purcarĭ aparţineaŭ Mitropolieĭ din Chișineŭ, satele Gura-Bîcului și Leonti

Maiorului Catargi, Burnas aparţineà dómnei Tucicoff, soţia Generalului rusesc cu acest nume, femeia Colonelului rus Arsenieff aveà moşia Şabalat şi Saria cu Cara-Ibraim fusese dăruite de Ţar bisericei armenescĭ; asemenea mănăstirea din Chilia posedà satul Mecetlia.

Despre dările şi impositele ce plătiaŭ locuitoriĭ în aniĭ 1812—1816, Swiniin nu scrie nimic.

Acéstă parte a Basarabieĭ se ocârmuià până la 1808 de către un amploiat turc, căruia i se ḑiceà Cauşan-Voevod. El aveà reşedinţa la Cauşanĭ, unde existà încă la 1808 o cetate şi un palat, dar în acel an palatul a fost distrus de flacărĭ. Acest amploiat turc erà şi arendaş al statuluĭ peste tóte pămînturile pendinte de cetăţile de la sud.

La 1812—1814, Cauşaniĭ aŭ devenit reşedinţa isprăvniciei rusescĭ şi în aceştĭ anĭ presintà dejà aspectul unuĭ sat sărac; în timpurile însă ale domnieĭ Tătarilor pe acì Cauşaniĭ erà un orăşel bogat şi poporat. Se ḑice că acolo eraŭ altă dată peste 700 de prăvăliĭ, ceea ce se dovedesce şi prin faptul că Swiniin în manuscriptul sĕŭ ḑice că pe la 1816 casele locuitorilor aveaŭ temeliĭ de pétră; maĭ eraŭ acolo şi ruinele unor băĭ turcescĭ şi ale unor întinse cimitire.

Tot pe la 1816, scrie Swiniin, maĭ existaŭ pe malul Nistruluĭ, în chiar satul Palanca, precum şi între Akkerman şi Chilia, în satul Tatar-Bunar, rĕmăşiţele unor castele de pétră, construite, precum se crede, încă de Genovesĭ.

Lângă satul Varniţa, la depărtare de 3 kilometri de Bender, se vedeaŭ la 1816, pe malul Nistruluĭ, rĕmăşiţele lagăruluĭ luĭ Carol XII Aceste rĕmăşiţe sunt un val cu gropĭ paralele, valul aveà ambrasure, eraŭ şi dărîmăturile unuĭ castel şi ale uneĭ magasiĭ pentru érbă de puşcă.

Ţinutul Bender se ocârmuià la 1813—16 de către doĭ ispravnicĭ, din carĭ unul erà Rus şi altul Moldovén, un sameş, un secretar rus şi un inspector silvic.

In judeţul Bender existaŭ la 1816 treĭ fortăreţe: Bender, Akkerman şi Chilia, un tîrguşor: Cauşanĭ, şi 81 sate. Când Ruşiĭ aŭ ocupat Benderul, în incinta fortăreţeĭ, scrie Swiniin, existaŭ maĭ multe edificiĭ turcescĭ, dugheni şi un palat al Paşaleĭ. Pe la 1816 existaŭ încă 4 magasiĭ, un beciŭ cu praf de puşcă, două magasiĭ de artilerie, 3 geamiĭ, din carĭ una a fost prefăcută în biserică creştină de către

Muscalĭ. Sub cetate există, scrie Swiniin, și până acum nisce subterane neexplorate.

Lângă cetate, pe la 1816, existà un tîrgușor compus de 500 case, 26 dugheni, treĭ bisericĭ și o sinagogă. Numĕrul locuitorilor erà de 1.599 Creştinĭ, 110 Evreĭ și 29 Ţiganĭ.

Pe pămîntul care aparţineà orașuluĭ existaŭ, pe la 1816, peste 59 grădinĭ cu pomĭ roditorĭ.

Sub administraţiunea turcéscă locuitoriĭ orașuluĭ se împărţiaŭ în două clase; clasa întâia plătià 12 leĭ bir anual pe cap, clasa a doua maĭ puţin.

Cetatea Akkerman, scrie Swiniin, este așezată pe un mal stâncos şi înalt al limanuluĭ; din spre apele limanuluĭ este îndreptată partea cea maĭ puternică a cetăţiĭ. Zidurile din acéstă parte aŭ până acum (la 1816) urmele epocelor în carĭ aŭ fost zidite şi reparate. Citadela, ḑice Swiniin, a fost construită de Romanĭ şi se deosibesce prin marea tărie a cimentuluĭ cu care este legată cărămida de granit, așà că maĭ lesne se póte sfărâmà granitul decât despicà o cărămidă de alta. Părţile zidite de Genovesĭ se deosibesc prin mare cantitate de pétră şi cutezanţa architectureĭ, iar lucrările făcute de Moldovenĭ sunt maĭ slabe și maĭ puţin resistente, dar modul de intărire făcut de eĭ arată dejà un grad óre-care de cunoscinţă a arteĭ de fortificaţiune. Ambrasurile în ziduri sunt acoperite.

Fortăreţa are 26 bastióne, din carĭ 12 posedă magasiĭ. Sunt două porţĭ, din carĭ una, cea care duce spre liman, n'are pod, cea-laltă are un pod, ce se ridică peste rîpă.

Edificiĭ maĭ însemnate în lăuntrul fortăreţeĭ n'am găsit, afară de o geamie, unde acum sunt muniţiunĭ; cele-lalte edificiĭ sunt nisce bordeie şi căsuţe în paiantă, acoperite cu trestie. Forstadtul posedă treĭ bisericĭ: două greco-ruse (?) și una arménă. Cea ruséscă se află așezată într'o geamie turcéscă, iar cea grécă e cu hramul Sf. Ioan din Sucéva. Numĕrul caselor e de 592, prăvăliĭ 46.

Numĕrul locuitorilor e de 4.112 suflete, din carĭ fórte puţinĭ Evreĭ. Comercianţiĭ şi industriaşiĭ aŭ părăsit orașul și aŭ plecat de acì de când s'a desfiinţat portul.

Familiĭ boerescĭ în acest judeţ nu locuesc, deșì uniĭ boerĭ aŭ moşiĭ acì, scrie Swiniin. Locuitoriĭ se ocupă cu transportul șivînḑarea săriĭ, ce se scóte din lacurile să.ate, cultivă

viile, fac vin, care se vinde şi dincolo de Nistru, se ocupă şi de agricultură şi de oierit, vînḑênd arnăut (grîŭ) şi oĭ la Odesa. Pescuitul, care altă dată erà o ocupaţiune de căpetenie, acum (la 1816) e în decadenţă, din causă că locuitorilor li s'a înterḑis de a eşì în mare. Altă dată locuitoriĭ din Akkermann se ocupaŭ mult cu navigaţiunea, dar acum, din causa desfiinţăriĭ portuluĭ, aŭ vîndut vasele lor, şi n'aŭ rĕmas decât puţine, carĭ fac transbordagiŭ spre Ovidiopol. Din pescĭ se pescuesc acì: cegă, şalăŭ, ştiucă, nisetru, morun, cambola, chefal şi scumbria.

Imprejurul Akkermanuluĭ sunt peste 300 de grădinĭ şi viĭ, afară de cele turcescĭ.

Sub ocârmuirea otomană fie-care familie plătià acì bir 3 leĭ pe an. Afară de acésta se maĭ plătià: vădrărit 1 $^1/_2$ leŭ de butoiul de 200—250 vedre, de chila de sare 4 parale.

Din fabricĭ, la 1816 a existat la Akkerman o singură fabrică de pelărie fină (safian), a unuĭ Grec Calfa. Locuitoriĭ se ocupă şi cu fabricarea borangiculuĭ.

Oraşul Akkermann, ḑice Swiniin, e fórte bine aşezat pentru industrie. Ca dovadă, el, sub ocârmuirea otomană, aveà adesea-orĭ în portul sĕŭ peste 2.000 de vase, carĭ transportaŭ produsele Basarabieĭ. Valiul, adecă amploiatul turc, care ţineà în arendă veniturile portuluĭ, plătià Visterieĭ câte 60.000—70.000 leĭ pe an, socotindu-se 3 % din ce ridică dînsul.

Chilia. Cetatea cu forstadt este aşezată într'o vale nisipósă de lângă Dunăre. Cetatea are forma patrunghiulară, cu patru bastióne, cincĭ turnurĭ, din carĭ două oenangulare şi treĭ patrunghiulare, fiind încunjurată de un val şi rîpă. Are două porţĭ, din carĭ una spre mare, şi maĭ multe eşirĭ în partea opusă. Regularitatea construcţiuniĭ cetăţiĭ arată că ea este zidită nu de mult de către inginerĭ europenĭ. In lăuntrul cetăţiĭ şi pe malul Dunăriĭ există vestigiile uneĭ cetăţĭ vechĭ, care aveà turnurĭ rotunde pe la colţurĭ. La 1807, când cetatea a fost luată de Muscalĭ, în cetate maĭ există o geamie, care s'a prefăcut în biserică ruséscă, şi maĭ multe edificiĭ militare.

In forstadt, saŭ oraşul Chilia, la 1816, eraŭ treĭ biserici creştine şi 480 case, maĭ multe morĭ, 55 prăvăliĭ. Poporaţiunea oraşuluĭ la 1808 se compuneà din 774 Moldovenĭ de sex bărbătesc şi 592 de sex femeesc; Rutenĭ: 900 bărbaţĭ

şi 344 femeĭ; Ruşĭ: 293 bărbaţĭ şi 178 femeĭ (Lipovenĭ); Grecĭ: 28; Bulgarĭ: 38; Ţiganĭ: 40; Evreĭ: 33 bărbaţĭ şi 29 femeĭ.

Locuitoriĭ se îndeletnicesc maĭ cu sémă cu pescuitul, care până acum nu este oprit de guvern; pescele prins atât în Dunăre cât şi în mare se vinde la Iaşĭ şi prin oraşele de pe Prut; în locul pesceluĭ exportat se aduce vin din Moldova şi băcănie. Pe insulele părăsite de Turcĭ există grădinĭ cu pomĭ, dar oraşul nu se folosesce de aceste grădinĭ, de óre-ce este interḑis de a comunicà cu insulele, de témă ca orăşeniĭ să nu fugă peste graniţă.

D-l Swiniin în manuscriptul sĕŭ înregistréză următórele preţurĭ pe alimente la Chilia:

1814

Un cetvert făină de grîŭ	25 leĭ	
» » » » secară	13 »	
Jimbla de o ocà	— »	6 parale
Carne, ocaua	— »	12 »
» de óie (ocaua)	— »	14 »
Pesce	— »	24 »
Unt de vacă (ocaua)	2 »	20 »
Icre próspete »	3 »	
Miere »	2 »	
Spirt (vadra)	20 »	
Vin »	6 »	
Zahăr (20 kilo)	132 »	
Sare »	2 »	
Stînjen de trestie	5 »	

Sub administraţiunea turcă tóte acestea eraŭ mult maĭ eftine.

Vîlcov. In faţa cetăţiĭ Chilia-Nouă se află insula turcéscă Leti, unde Turciĭ aŭ început a zidì o cetate numită Eski-Chilia. Acéstă insulă se întinde până la braţul Sulineĭ. Satul *Vîlcov* se află aşezat la gurile Dunăriĭ în braţul Chilieĭ şi există aprópe de un secol. El este poporat de Lipovenĭ, printre carĭ sunt şi puţinĭ Rutenĭ; ceĭ dintâĭ aŭ o biserică a lor şi ceĭ din urmă o biserică pravoslavnică.

Sub Turcĭ Vîlcov se bucurà de o libertate deplină în ceea ce privesce pescăritul, aveà şi alte privilegiĭ importante,

din care causă locuitorii eraŭ avuţi (blagodenstvovali) şi fericiţi. (1) Satul era ocârmuit de starostĭ, aleşĭ de obşte, şi numaĭ în casurĭ grave poporaţiunea se adresà către comandantul fortăreţeĭ din Chilia. Birul ce plătiaŭ vîlcoveniĭ sub Turcĭ era *decimala*, adecă $^1/_{10}$ parte din venitul pescărieĭ. Imediat ce Rusia devenì stăpână asupra Vîlcovuluĭ, guvernul rusesc, pentru a rĕsplătì devotamentul orb al acesteĭ poporaţiunĭ, a desfiinţat tóte prerogativele şi privilegiile, supunênd pe Vîlcovenĭ regimuluĭ comun. Mi s'a spus cu siguranţă, scrie Swiniin, că locuitoriĭ Vîlcovenĭ, sunt supuşĭ a plătì câte 500 leĭ de fie-care casă. S'aŭ nesocotit chiar atestatele şi privilegiile dăruite Vîlcovenilor de comandanţiĭ supremĭ, pentru marile lor serviciĭ aduse armatelor ruse; dintre aceste serviciĭ, Swiniin amintesce următórele: *arătarea vadurilor* şi *trecĕtorilor*, ajutorul dat flotileĭ şi armateĭ pentru a pune mâna pe Sulina la 1812. Atât aceste serviciĭ, adaoge Swiniin, precum şi siguranţa că acéstă poporaţiune este de cea maĭ mare importanţă în cas de răsboiŭ, merită ca guvernul să ocrotéscă poporaţiunea Vîlcovuluĭ şi să o pue sub ocârmuirea directă a autorităţiĭ maritime. Acesta e singurul mijloc de a face ca să înceteze emigraţiunea, căcĭ Vîlcoveniĭ fug mereŭ la Turcĭ (sic!), aşà că dejà la 1814 n'a rĕmas decât jumătate din ce aŭ fost, şi din 200 luntri, ce altă dată luaŭ parte la pescuitul în mare, acum nu es în mare decât vre-o 50 luntri.

Ţinutul Tomarova are de hotare rîul Prut şi Dunărea, precum şi hotarele ţinuturilor Bender şi Grecenĭ. In lungime e de 85 verste, iar în lărgime de vre-o 60 verste.

Pămîntul e bogat în humă şi bun pentru bucate, iar stepele pentru îngrijirea vitelor. Pădurile aprópe lipsesc pe acì, dar în locul lor natura a dat cu belşug trestie şi fîneţe.

Ţinutul e locuit de 6.220 suflete de sex masculin, Moldovenĭ, Grecĭ, Bulgarĭ şi Ţiganĭ, carĭ se îndeletnicesc cu agri-

(1) Dar cu tóte acestea eraŭ duşmanĭ aĭ guvernuluĭ turc şi serviaŭ de spionĭ Rusieĭ. Aceeaşĭ atitudine o vedem şi acum la poporaţiunea rusă din Dobrogea, care se bucură de o libertate despre care nicĭ că aŭ idee Ruşiĭ din Basarabia. Cu tóte acestea, acéstă poporaţiune păstréză simpatiĭ pentru Rusia şi rĕmâne duşmană poporuluĭ şi ocârmuiriĭ românescĭ.

cultura, îngrijirea vitelor, albinăritul și pescuitul; Se sémănă : porumb, arnăut, ovĕz, meiŭ, linte, fasole și bob. Ca fructe există struguri și nucĭ. Grîul și porumbul din întregul ținut, se transportă spre vîndare la Ismail.

La 1816 grîul arnăut s'a vîndut 30 leĭ chila, porumbul 10 leĭ, ovezul și meiul 8 leĭ. Din întregul ținut s'aŭ vîndut 5.000 chile de porumb, 7.000 chile de ovĕz și 18.000 de grîŭ. Ținutul posedà, dice Swiniin, la 1816, peste 25.000 capete de vite și peste 7.000 de caĭ și 15.000 de oĭ.

Birurĭ. Arendașiĭ birurilor (guvernul a dat la 1816 ridicarea biruluĭ în arendă) ridicaŭ câte 12 leĭ de cap de familie și acest bir erà cunoscut sub denumirea de *badjacparasâ.* Ceĭ necăsătorițĭ plătiaŭ 6 leĭ de cap. Se maĭ ridicà vădrărit, oficinală și altele; apoĭ veniaŭ prestațiunile pentru drumurĭ, podurĭ, fînețe, strajă și întreținerea surugiilor.

Sub administrațiunea turcéscă se plătià *characil* pe an 12 leĭ, iar copiiĭ de sex bărbătesc plătiaŭ 6 leĭ. Acest bir se luà numaĭ de la locuitoriĭ orașelor, adecă tîrgovețiĭ clasațĭ în întâiul rînd printre locuitorĭ; ceĭ din clasa a doua plătiaŭ jumătate. Vieriĭ plătiaŭ 60 parale pentru anumită întindere a vieĭ, apoĭ decimele de la vin, plus de fie-care vadră 4 aspri. Afară de acésta, se maĭ dedeà dijmă și două dile lucru pentru Pașalele ținutuluĭ.

Acest ținut aparțineà aprópe întreg statuluĭ, iar la Ismail și Renĭ sutimĭ de case, părăsite de Turcĭ, aŭ fost declarate proprietatea statuluĭ. (1) Ținutul posedà la 1815 două căĭ de postă: una spre Ismail și alta spre Renĭ. Aceste căĭ aveaŭ cincĭ podurĭ. Peste apele Ialpuhuluĭ există *parom* (trecĕtóre)

Ținutul Tomarova se ocârmuià de către un *ispravnic,* care aveà un sameș, un vechil și doĭ ocolașĭ. In întreg ținutul se numĕraŭ la 1815 un oraș: Ismail, cu cetate, tîrgușorul Renĭ 32 sate și câte-va cătune.

Din evenimentele istorice, despre carĭ amintesce Swiniin în manuscriptul sĕŭ cu privire la ținutul *Tomarova,* dînsul

---

(1) La 1858, după ce acest județ s'a alipit din noŭ la Moldova, archiva de la Iașĭ a primit în deposit peste 7.000 dosare rusescĭ privitóre la numeróse procese pentru moșiĭ și proprietățĭ. Aceste dosare conțin un material prețios în ceea ce privesce județul *Tomarova.*

nu înregistréză decât lupta luĭ Rumeantzeff cu Turciĭ de sub Cahul la 1770.

Ismail. Cetatea Ismail, la 1815, a avut 14 bastióne, patru porţĭ şi tot atâtea podurĭ; afară de acésta maĭ eraŭ 10 «eşirí». Acéstă cetate Ruşiĭ o consideraŭ la începutul acestuĭ secol de fórte importantă. Ruşiĭ aŭ reparat-o, mulţumită sfaturilor date de inginerul german Caufert. Oraşul Ismail pe la 1815 aveà 4 bisericĭ, 71 case carĭ aparţineaŭ statuluĭ, 155 case particulare şi 159 dughenĭ.

Portul de la Ismail s'a redeschis la 1812 din ordinul şefuluĭ armatelor ruse, Admiralul Cihaceff; afacerile comerciale se făceaŭ cu Constantinopole, comercianţiĭ eraŭ maĭ toţĭ Grecĭ. La 1815, aŭ eşit din port spre Constantinopole peste 279 vase. Cu tóte acestea, Ismailul propriŭ ȡis nu posedà în acel an decât treĭ vase, carĭ aparţineaŭ comercianţilor din oraş. Comerciantul de frunte pe aceste vremurĭ era un óre-care Maior Pataraki.

Swiniin, în manuscriptul sĕŭ, vorbind despre neajunsurile comercianţilor la Ismail, scrià la 1815 următórele în acéstă privinţă:

«Este neîndoios că, dacă guvernul va sprijinì comerciul de acì, apoĭ portul din Ismail în curînd va biruì pe acel din Galaţĭ. Comerciul din Galaţĭ neînlăturabil va trece spre portul rusesc, de óre-ce Austria şi Turcia nu vor maĭ puté găsì în Moldova acel belşug de produse, carĭ eraŭ acolo, pentru că Basarabia, avuţia Moldoveĭ, a trecut acum în partea nóstră.»

Oraşul Tucĭkof a fost pe la 1815 lângă cetatea Ismail (distanţă de doue km.), construit chiar pe malul înalt al Dunăriĭ; acum face partea din oraşul Ismail. Acéstă selişte a fost numită oraşul Tucĭkof din ordinul Impĕratuluĭ Alexandru I, în onórea şi pentru recompensa Generaluluĭ Tucĭkoff, care a creat orăşelul fără a recurge la ajutorul statuluĭ. Generalul Tucĭkoff a isbutit cu fel de fel de făgăduelĭ a ademenì pe Ruşiĭ din Dobrogea, numiţĭ *Necrasovţĭ* (1), de a se întórce în Rusia şi de a se stabilì în noul orăşel. Se credeà că peste 3.000 de Cazacĭ Necrasovţĭ se vor aşezà pe acolo. Orăşelul a fost întemeiat pe la 1810;

(1) Poporaţiune care locuesce acum la Portiţa (Caterlez).

la 1812 în acest orăşel eraŭ dejà peste 1.700 de case, formând strade bine aliniate, dar pe la 1815 din tóte aceste construcţiunĭ n'aŭ rĕmas în picióre decât abià 834 case, avênd o poporaţiune de 6.795 suflete de tóte némurile, majoritatea fiind Bulgarĭ şi Ruşĭ.

In curînd apoĭ numele de Tucĭkoff a dispărut şi astădĭ nimenĭ nu-şĭ maĭ aduce aminte despre acéstă invenţiune a unuĭ General rus.

Renĭ saŭ *Tomarovo* pe la 1815, erà un tîrguşor mic, iar sub administraţiunea turcéscă erà un port plin de viéţă şi de viitor. «Renĭ, scrie Swiniin, este centrul pentru întrégă Basarabia şi căile carĭ duc spre dînsul sunt cele maĭ bune. Vase pot ancorà acì de-alungul întreguluĭ mal, puindu-se la adăpost de orĭ-ce vînt. Pe cât acésta este important, atât este şi de primejdios, de óre-ce devine cu neputinţă de a supraveghià, maĭ cu sémă nóptea, ca vasele carĭ trec pe Dunăre să nu comunice cu cele ancorate.

«Imprejurul Renilor, adaoge Swiniin, se aşéză fel de fel de eraticĭ de peste graniţă.»

Ţinutul Grecenĭ este hotărnicit dintr'o parte cu hotarul ţinutuluĭ Codru, din alta cu ţinutul Bender, din a treia parte cu ţinutul Tomarov şi din a patra cu Prutul. In lungime, acest ţinut are o întindere de 60 km., iar în lărgime de 35 km. Pămîntul e bun şi roditor; pădurĭ cu lemn de construcţiune nu există în judeţ, dar pe malurile Prutuluĭ cresce pădurişte désă de ştejărel, capabilă a se transformà în pădure bună.

Locuitorĭ birnicĭ din ţinut, 2.226 (?), parte sunt Bulgarĭ, parte Moldovenĭ. Locuitoriĭ se ocupă cu agricultura şi creşcerea vitelor. Afară de arnăut (grîŭ), meiŭ, porumb şi ovĕz, nu se sémănă nimic. Se cultivă pepenĭ verdĭ şi galbenĭ, castravețĭ şi alte legume. Grădinĭ cu pomĭ sunt puţine în ţinut, viĭ există şi vinul e de calitate bună.

Afară de cele-lalte birurĭ, generale pentru întrégă Basarabia, ţinutul acesta maĭ plătesce 3.900 leĭ pentru întreţinerea a 11 surugiĭ, apoĭ dă pe fie-care sĕptĕmână 396 ómenĭ şi câţĭ-va călăraşĭ pentru straja pe linia Prutuluĭ; asemenea caĭ de postă, 14 stogurĭ de fîn, întreţinerea căilor de comunicaţiune, podurilor, etc. In curgerea anuluĭ 1816 acest ţinut a maĭ dat

3.986 care cu boĭ şi 80 căruţe cu caĭ pentru transporturĭ şi 4.630 ómenĭ de muncă.(1)

Ţinutul acesta, scrie Swiniin, posedă 40 de sate, carĭ tóte aparţin proprietarilor particularĭ.

Ţinutul se administréză de un ispravnic, care are pe lângă dînsul un sameş şi câţĭ-va copiştĭ.

Ţinutul Codruluĭ se hotărnicesce cu acel Hotărnicesc, cu Bender şi Grecenĭ, precum şi cu linia Prutuluĭ. In lungime are 40 km., în lărgime 25 km. Configuraţiunea luĭ este muntósă; pămîntul este fórte apt pentru cultura viilor şi agricultură în general. Pădurea tînĕră e multă şi în bună stare (1815), deşì fórte désă.

Ţinutul e locuit de 914 familiĭ (?) şi anume: 3.036 bărbaţĭ şi 6.322 femeĭ. Cea maĭ mare parte sunt Moldovenĭ, restul Bulgarĭ, Rutenĭ şi Evreĭ.

Birurí locuitoriĭ plătesc, afară de cele generale, 70 chile ovĕz pentru caí de postă şi 8 stogurĭ de fîn, precum şi 2.880 leĭ léfă. Locuitoriĭ sunt obligaţĭ a ţiné strajă de câte treĭ şi patru ómenĭ pe la 65 pichete ce sunt înşirate de-alungul Prutuluĭ. In anul 1815 ţinutul a dat 3.733 care cu boĭ pentru transporturĭ şi a maĭ plătit 14.806 leĭ pentru a fi scutiţĭ de a transportà materialul pentru construcţiunea caselor coloniştilor.

Ţinutul este compus din 22 sate şi un tîrguşor. Tóte satele aparţin boerilor (pomeşcickam), iar câte-va sunt închinate mănăstiriĭ Sf. Sava din Iaşĭ. Nicĭ o cale de postă nu străbate acest ţinut.

Ţinutul se administréză de un ispravnic rus.

Imediat ce Basarabia a trecut spre Rusia, poporaţiunea de acì a început să fugă peste Prut. Peste 290 de familiĭ aŭ fugit dejà.

Ţinutul Hotărnicesc se hotărnicesce la apus cu linia Prutuluĭ, la rĕsărit cu ţinutul Bender, din spre méḑă-ḑi cu ţinutul Codruluĭ şi din spre méḑă-nópte cu ţinutul Orheiŭ. In lungime are 100 km., iar în lărgime 20 km.

---

(1) Acéstă cifră nu se potrivesce de loc cu cifra birnicilor arătată maĭ sus; asemenea nu se potrivesc nicĭ cele-lalte cifre şi, în general vorbind, Swiniin în manuscriptul sĕŭ dă cifrele poporaţiuniĭ atât de micĭ, în cât este cu neputinţă a le considerà ca conforme cu adevĕrul.

Ţinutul nu are păduri decât spre hotarele Orheiuluĭ, pe lângă vechiul sat Dolbini ; pădurea acésta de stejar are o întindere ca de 12 km. lungime şi 3 km. lărgime; sunt şi alte pădurĭ maĭ micĭ prin ţinut.

Poporaţiunea ţinutuluĭ se compune din 3.445 suflete de sex bărbătesc, din carĭ:

Moldovenĭ birnicĭ . . .	2.819
Mazîlĭ	57
Bulgarĭ.	407
Evreĭ	19
Preoţĭ	53
Diaconĭ	24
Paracliserĭ	22

Avuţia poporaţiuniĭ sunt vitele, din carĭ 38.915 capete aparţin birnicilor. Albinăritul e rĕspândit în ţinut, care posedă 6.183 stupurĭ.

O părechie de boĭ se vinde pe acì cu 160—180 leĭ, vaca cu 45—60 leĭ, óia cu miel 8—9 leĭ, ocaua de carne 10 parale, brânza ocaua 10 parale.

Ţinutul posedă 21 sate şi nicĭ un tîrguşor. Intreg acest ţinut aparţine (1816) boeruluĭ Ioan Balş şi e străbătut de o cale de postă, care duce din Chişineŭ la Ismail.

Administraţiunea ţinutuluĭ este concentrată în mânile unuĭ ispravnic, care e boer moldovén, Serdarul Macarescu.

De la 1812 din acest ţinut aŭ fugit peste Prut 906 suflete.

Preţul grânelor la 1814—15 după manuscriptul Swiniin.

Chila de	arnăut	de la	30	până	la	35	piastri
»	grîŭ ordinar	»	27	»	»	30	»
»	orz	»	10	»	»	—	»
»	porumb	»	10	»	»	14	»
»	meiŭ	»	8	»	»	12	»
Ocaua de	anis	»	1	»	»	1 1/2	»

IV. REPERTORIŬ DE TOPONIMIE.

Ținutul Hotinuluĭ.

Anadol, pe Nistru
Atacĭ, pe Nistru
Atacĭ, pe Nistru
Babin, pe Nistru
Badrajul noŭ, pe Prut
Badrajul vechiŭ, pe Prut
Balamutăuca
Bălcăuțiĭ-de-sus
Bălcăuțiĭ-de-jos
Bălășinescĭ
Belevințĭ
Berestia
Bĕlĕuțĭ
Bĕlĕușăuca
Bîrnova, pe Nistru
Bogdănescĭ
Boșcăuțĭ
Bricenĭ, tîrgușor
Bulbóca
Burduh
Buzăuțĭ
Călicăuțĭ
Călugărenĭ
Căpleuca
Cărăcușenĭ
Cărlăcheŭ
Cepănoșĭ
Cepeleuțĭ
Cerlena-mare
Cernoleuca
Chelmința
Cherentințĭ
Ciabrova
Ciubotinți
Câșla luĭ Saliĭ
Câșla luĭ Zamjia
Câșla verde
Câșla luĭ Nadjim (Căcăuțĭ), pe Nistru
Clișcauțĭ
Clocușna
Cobolcenĭ
Colincăuțĭ
Comarova, pe Nistru
Conovca (Cofa), pe Nistru
Corestăuțĭ
Corjăuțĭ
Corman, pe Nistru

Costicenĭ, aprópe de Prut
Coşulenĭ
Coteleŭ
Cotelina
Cotiugenĭ
Criva (Strâmba), pe Prut
Cruglic
Culişăuca
Dăncăuţĭ
Dărăbana, pe Nistru
Dinăuţĭ
Dolinenĭ
Doljoc
Drencăuţĭ, aprópe de Prut
Duşenĭ, aprópe de Prut
Ediniţa, tîrguşor
Ferostna
Fetescĭ
Gheorgeuţĭ, pe Nistru
Ghiloveţ
Glina
Gl[illegible]óia
G[illegible]rdeuţ
[illegible]rdinescĭ
[illegible]remescĭ
[illegible]remescĭ, la Prut
Grimăncăuţĭ
Gromăgenĭ
Grozeniţa
Grubna
Gruşeuţĭ, pe Nistru
Gvozdăuţĭ
Hâjilĕŭ
Hincăuţĭ
Hodorosĕuţĭ
Hotin, oraş, capitala judeţuluĭ şi cetate, pe Nistru
Ianouţĭ
Larga
Lincăuţĭ
Lipcanĭ, tîrguşor aprópe de Prut
Livĕuţĭ
Lomacinţĭ
Lopatinca, pe Prut
Lucăcenĭ
Macareuca, pe Nistru
Mălinescĭ
Mandicăuţĭ
Mămăliga, pe Prut
Mărcăuţĭ
Marşineţ, pe Prut
Măşineţĭ, pe Nistru
Medveja
Mihalca
Molinţa
Molodava, pe Nistru
Morile
Morşiniţa
Nedobăuţĭ
Negrescĭ
Negurenĭ, pe Nistru
Nelipăuţĭ
Neporotova, pe Nistru
Nesvoia
Noua-Suliţă, la gura Rachitneĭ
Noua-Suliţă
Ocniţa
Ojeŭ, pe Nistru
Onut, pe Nistru
Orestĕuca
Păşcăuţĭ
Pĕrcăuţĭ, pe Nistru
Perebâcăuţĭ, pe Nistru
Pererîta pe Prut
Poiana
Prigorodoc, pe Nistru
Rachitna, pe Rachitna
Răspopenĭ

Raşcov, pe Nistru
Rătunda
Rĕsteŭ
Rĕucăuţĭ, pe Rachitna
Rîngacĭ
Rîpa luĭ Pelivan
Rjevenĭ
Romancăuţĭ
Rosoşenĭ
Rucşin
Ruhotin, pe Nistru
Rusenĭ
Sancăuţĭ
Sângerenĭ
Securenĭ, tîrguşor
Şein
Selişte
Selişte
Şendrenĭ, pe Prut
Şerbăcenĭ
Şerbenĭ
Şilăuţĭ
Şirăuţĭ
Şirăuţĭ, pe Prut
Slobodia Cheretinţeĭ
Slobodia(1), pe rîuleţul Larga
Slobodia-Berlin
Stălinescĭ
Stăucenĭ
Stroiniţa, pe Rachitna
Tăbana
Tarasăuţĭ, aprópe de Prut
Tîrnova
Tiţcanĭ, aprópe de Prut
Tolburenĭ
Trebesăuţĭ
Treştenĭ
Treştenĭ
Trînca
Vălcineţ
Văncicăuţĭ, aprópe de Prut
Varticăuţĭ
Văscăuţĭ
Vasileuţĭ pe Nistru
Vetrénca
Viişóra, pe Prut
Vişneva (vişina), pe Nistru
Voldenĭ
Voloşcăŭ, pe Nistru
Vornicenĭ
Voronoviţa, pe Nistru
Zalucia, aprópe de Prut
Zarogenĭ

Ţinutul Bălţilor (fost al Iaşuluĭ).

Albineţĭ
Aluniş
Băcana
Bahmut
Balan
Bălţĭ, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Rĕut
Baraboĭ
Belicenĭ, pe Ciulucul-mare
Berescĭ, pe Prut.
Blândescĭ, pe Prut
Bleştenĕuţĭ
Boghenĭ
Bolotina, pe Camenca
Borosenĭ, pe Camenca
Bratuşenĭ

(1) Locul bătălieĭ Ruşilor cu Turciĭ la 7 Iulie 1770.

Brinlenĭ
Bumbăta
Butescĭ, pe Prut
Cajba
Camenca, pe rîulețul Camenca
Călinescĭ, pe Camenca
Cărpacĭ, pe Prut
Căşcădanĭ
Cetîrenĭ
Chetriş, pe Camenca
Chetroşica
Chirilenĭ
Chirpița
Chişcarenĭ
Ciolacăuca
Cioroncanĭ, pe rîulețul Gârla-mare
Ciulucanĭ
Ciurciulea
Coicenĭ, pe Camenca
Condrătescĭ
Copocianca
Cornescĭ
Costescĭ, pe Prut
Cubanĭ, pe Camenca
Cuconescĭ, pe Prut
Cuhnescĭ, pe Camenca
Danul
Dănuțenĭ, pe Prut
Dombrovița
Dumanĭ, pe Prut
Duşmanĭ
Elisavetĕuca, pe Rĕut
Flămânḑenĭ
Folescĭ, tîrguşor
Fundura
Gheciul noŭ, pe Rĕut
Gheciul vechiŭ, pe Rĕut
Ghijilienĭ
Ghilicenĭ
Glinjenĭ
Glodenĭ
Grinăuțĭ, pe Rĕut
Hâncescĭ, pe Camenca
Herman (acì în secolul XVII eraŭ magasiile pentru bucatele oştiriĭ; la 1789 armata rusă a tăbărît acì lung timp.)
Hilĕuțĭ
Horĕscĭ, pe Prut
Izerenĭ, pe Ciulucul mijlociŭ
Isvóre
Limbeniĭ vechĭ
Limbeniĭ noĭ
Mălăescĭ
Măgurile saŭ Măgura
Mărăndenĭ
Mândrescĭ
Mânzătescĭ
Michăilenĭ
Mustéța
Năpădenĭ
Năvîrneț (la 1789 pe acì aŭ trecut armatele rusescĭ, mergênd spre Iaşĭ)
Nicorenĭ
Obreja
Ochiul Alb (Ruşiĭ îl numesc *Oto Alb*)
Parcova
Pârlița, sot.
Pârlița, gară c. f.
Pânzerenĭ
Pereval, st. c. f.
Petrescĭ
Petruşenĭ
Ploscurenĭ
Pociumbenĭ

Tolcănescĭ
Trefăuţĭ, pe Nistru
Ungurĭ, pe Nistru
Vadu-luĭ-Raşcu, pe Nistru
Vălcineţu, pe Nistru
Văscăuţĭ
Vasilcova, pe Nistru
Verejenĭ, pe Nistru
Vertijenĭ pe Nistru
Videnĭ
Vîsoca
Volova
Voroncăŭ, pe Nistru
Zălucenĭ, pe Nistru
Zguriţa, pe Căinarĭ

Ţinutul Orheiuluĭ.

Alcedar
Bănescĭ, pe Ciulucul-mare
Biescĭ
Bucovĕţ
Boşcana, aprópe de Ichil
Bravicia
Brânzenĭ, pe Rĕut
Budeĭ
Buhăescĭ
Bulăescĭ
Busĕuca
Căcărăzenĭ
Călăraş, pe Bîc
Căzănescĭ, pe Rĕut
Chipeşca
Chipricenĭ
Chiştelniţa
Cihorenĭ
Cinişĕuţĭ
Ciorna, pe Nistru
Cişmea
Clişova, pe Rĕut
Cobâlca
Cornova
Coşerniţa, pe Ichil
Crăsnăşenĭ
Crîulenĭ, tîrguşor
Cruglic
Cuizeuca
Dereneŭ
Duşca
Ereneŭ, pe Rĕut
Furcenĭ, pe Rĕut
Fuzeuca
Ghidulenĭ
Ghirova
Hirisenĭ
Hârtopul-mare
Hârtopul-mic
Hârjinescĭ (Hârjauca)
Hirova
Hlijenĭ
Holercanĭ, pe Nistru
Hordinescĭ
Horodişte saŭ Gradişte
Ichimĕuţĭ
Ignăţeĭ
Inescĭ
Isacova
Işnovĕţ
Ivanca
Isvóre
Ievrenĭ, pe Rĕut
Iora, pe Nistru
Lalova, pe Nistru
Leuşenĭ
Lopatna, pe Nistru
Mărcăuţĭ, pe Nistru

Brinlenĭ
Bumbăta
Butescĭ, pe Prut
Cajba
Camenca, pe rîulețul Camenca
Călinescĭ, pe Camenca
Cărpacĭ, pe Prut
Cășcădanĭ
Cetîrenĭ
Chetriș, pe Camenca
Chetroșica
Chirilenĭ
Chirpița
Chișcarenĭ
Ciolacăuca
Cioroncanĭ, pe rîulețul Gârla-mare
Ciulucanĭ
Ciurciulea
Coicenĭ, pe Camenca
Condrătescĭ
Copocianca
Cornescĭ
Costescĭ, pe Prut
Cubanĭ, pe Camenca
Cuconescĭ, pe Prut
Cuhnescĭ, pe Camenca
Danul
Dănuțenĭ, pe Prut
Dombrovița
Dumanĭ, pe Prut
Dușmanĭ
Elisavetĕuca, pe Rĕut
Flămânḑenĭ
Folescĭ, tîrgușor
Fundura
Gheciul noŭ, pe Rĕut
Gheciul vechiŭ, pe Rĕut
Ghijilienĭ
Ghilicenĭ
Glinjenĭ
Glodenĭ
Grinăuțĭ, pe Rĕut
Hâncescĭ, pe Camenca
Herman (acì în secolul XVII eraŭ magasiile pentru bucatele oștiriĭ; la 1789 armata rusă a tăbărît acì lung timp.)
Hilĕuțĭ
Horĕscĭ, pe Prut
Izerenĭ, pe Ciulucul mijlociŭ
Isvóre
Limbeniĭ vechĭ
Limbeniĭ noĭ
Mălăescĭ
Măgurile saŭ Măgura
Mărăndenĭ
Mândrescĭ
Mânzătescĭ
Michăilenĭ
Mustéța
Năpădenĭ
Năvîrneț (la 1789 pe acì aŭ trecut armatele rusescĭ, mergênd spre Iașĭ)
Nicorenĭ
Obreja
Ochiul Alb (Rușiĭ îl numesc *Oto Alb*)
Parcova
Pârlița, sot.
Pârlița, gară c. f.
Pânzerenĭ
Pereval, st. c. f.
Petrescĭ
Petrușenĭ
Ploscurenĭ
Pociumbenĭ

Tolcănescĭ
Trefăuţĭ, pe Nistru
Ungurĭ, pe Nistru
Vadu-luĭ-Raşcu, pe Nistru
Vălcineţu, pe Nistru
Văscăuţĭ
Vasilcova, pe Nistru
Verejenĭ, pe Nistru
Vertijenĭ pe Nistru
Videnĭ
Vîsoca
Volova
Voroncăŭ, pe Nistru
Zălucenĭ, pe Nistru
Zguriţa, pe Căinarĭ

Ţinutul Orheiuluĭ.

Alcedar
Bănescĭ, pe Ciulucul-mare
Biescĭ
Bucovĕţ
Boşcana, aprópe de Ichil
Bravicia
Brânzenĭ, pe Rĕut
Budeĭ
Buhăescĭ
Bulăescĭ
Busĕuca
Căcărăzenĭ
Călăraş, pe Bîc
Căzănescĭ, pe Rĕut
Chipeşca
Chipricenĭ
Chiştelniţa
Cihorenĭ
Cinişĕuţĭ
Ciorna, pe Nistru
Cişmea
Clişova, pe Rĕut
Cobâlca
Cornova
Coşerniţa, pe Ichil
Crăsnăşenĭ
Crîulenĭ, tîrguşor
Cruglic
Cuizeuca
Dereneŭ
Duşca
Ereneŭ, pe Rĕut
Furcenĭ, pe Rĕut
Fuzeuca
Ghidulenĭ
Ghirova
Hirisenĭ
Hârtopul-mare
Hârtopul-mic
Hârjinescĭ (Hârjauca)
Hirova
Hlijenĭ
Holercanĭ, pe Nistru
Hordinescĭ
Horodişte saŭ Gradişte
Ichimĕuţĭ
Ignăţeĭ
Inescĭ
Isacova
Işnovĕţ
Ivanca
Isvóre
Ievrenĭ, pe Rĕut
Iora, pe Nistru
Lalova, pe Nistru
Leuşenĭ
Lopatna, pe Nistru
Mărcăuţĭ, pe Nistru

Măscăuţĭ, pe Rĕut
Matveuţĭ
Mârzescĭ
Miclescĭ
Migulenĭ
Mîndra
Molovata, pe Nistru
Morozenĭ
Nabiştea
Negurenĭ, pe Rĕut
Nişcanĭ
Oxintea, pe Nistru
Olişcanĭ
Onescĭ, pe Ichil
Onişcanĭ
Oniţcanĭ
Ordăseĭ, pe Rĕut
Orheiŭ, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Rĕut
Păpăuţĭ
Pânţerenĭ
Pétra, pe Rĕut
Peresecina
Picescĭ
Pituşca
Poiana, pe Nistru
Pripicenĭ
Răculescĭ, pe Rĕut
Răspopenĭ
Răciula, aprópe de Ichil
Rădenĭ
Rîzina, tîrguşor pe Nistru
Săharna, pe Nistru
Sămăşcanĭ
Scorţenĭ
Selişte
Seritenĭ pe Rĕut
Sesenĭ
Sîrcova
Slobodia Grădişte
Soloncenĭ, pe Nistru
Stodolnă, pe Nistru
Sustenĭ
Tabora, cu mănăstirea Tabora
Tarasova, pe Nistru
Tătărescĭ
Târşova
Telenescĭ, tîrguşor, pe Ciulucul-mijlociŭ
Ţibirica
Ţigănescĭ
Tiţcanĭ, pe Rĕut
Trebujenĭ, pe Rĕut
Trifescĭ
Tuzora (saŭ Călăraşĭ), tîrguşor, pe Bîc
Ustia, la gura Rĕutuluĭ
Vaduleca, pe Rĕut
Vărzărescĭ
Văsienĭ
Vaticĭ
Verejenĭ, pe Rĕut
Vîprova
Vîşcăuţĭ, pe Nistru
Voinova
Vorotic
Zăhăicanĭ
Zăhorenĭ

Ţinutul Chişinĕuluĭ.

Băcioĭ, pe Işnovĕţ
Bălănescĭ, pe Nîrnova
Bălăurescĭ
Balciana, aprópe de rîuleţul Lăpuşna
Bardăr

Gangura, pe Botna
Gâsca
Ghilacheuca, pe Nistru
Ghiltos, pe Pruteț
Giamâna, pe rîulețul Calinlirĭ
Grădiște, pe Cogâlnic
Gura-Bîculuĭ, pe Nistru
Gura-Galbină, pe Cogâlnic
Gura-Sarateĭ, aprópe de Prut
Hagimus
Hanaseniĭ vechĭ, pe Tighecĭ
Hanaseniĭ noĭ, pe Prut
Hĕrbăuțĭ
Hotescĭ, pe Pruteț
Ilpujel
Iordanăuca, pe Cogâlnic
Josendorf
Iăugur
Lac
Lărguța
Leonteva
Leova, tîrgușor, pe Prut
Leova nouă (saŭ Sirma), aprópe de Prut.
Lipcaniĭ vechĭ, pe Nistru
Lipcaniĭ noĭ
Mătăsarĭ, pe Prut
Matildendorf, pe Ciaga
Mengir
Mînzirĭ
Mocrescĭ
Molescĭ
Opacĭ
Orac
Persenĕuca
Petreuca, tîrgușor pe Ciaga
Petricanĭ
Pogănescĭ, pe Prut
Puhăcenĭ, pe Nistru
Puhoiŭ
Sadaclia, pe Cogâlnic
Sadîc, pe Ialpujeț
Sahaĭdac
Sâițĭ
Șamalia
Sărata, colonie de Nemțĭ
Sărata-luĭ-Holban, pe Sărata
Sărățica nouă
Satul Noŭ
Schinósa, pe rîulețul Schinósa
Sălcuța
Selemet
Șerpenĭ, pe Nistru.
Speia, pe Nistru
Sturzenĭ
Tapatarĭ
Taraclia, pe Cioga
Tartaul, pe Larga
Teplița, pe Nistru
Țiganca, aprópe de Prut
Tighecĭ, pe rîușorul Tighecĭ
Țințerenĭ, pe Bîc
Tocenĭ, pe Prut
Tochilele-Răducanĭ, pe Prut
Tocuz
Tomaĭ
Topal
Troița
Ursóia
Vișinĕuca
Zaim
Zlotea, st. c. ferată

Măscăuţĭ, pe Rĕut
Matveuţĭ
Mârzescĭ
Miclescĭ
Miguleni
Mîndra
Molovata, pe Nistru
Morozenĭ
Nabiştea
Negurenĭ, pe Rĕut
Nişcanĭ
Oxintea, pe Nistru
Olişcanĭ
Onescĭ, pe Ichil
Onişcanĭ
Oniţcanĭ
Ordăseĭ, pe Rĕut
Orheiŭ, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Rĕut
Păpăuţĭ
Pânţerenĭ
Pétra, pe Rĕut
Peresecina
Picescĭ
Pituşca
Poiana, pe Nistru
Pripicenĭ
Răculescĭ, pe Rĕut
Răspopenĭ
Răciula, aprópe de Ichil
Rădenĭ
Rîzina, tîrguşor pe Nistru
Săharna, pe Nistru
Sămăşcanĭ
Scorţenĭ
Selişte
Seritenĭ pe Rĕut
Sesenĭ
Sîrcova
Slobodia Grădişte
Soloncenĭ, pe Nistru
Stodolnă, pe Nistru
Sustenĭ
Tabora, cu mănăstirea Tabora
Tarasova, pe Nistru
Tătărescĭ
Târşova
Telenescĭ, tîrguşor, pe Ciulucul-mijlociŭ
Ţibirica
Ţigănescĭ
Tiţcanĭ, pe Rĕut
Trebujenĭ, pe Rĕut
Trifescĭ
Tuzora (saŭ Călăraşĭ), tîrguşor, pe Bîc
Ustia, la gura Rĕutuluĭ
Vaduleca, pe Rĕut
Vărzărescĭ
Văsienĭ
Vaticĭ
Verejenĭ, pe Rĕut
Vîprova
Vîşcăuţĭ, pe Nistru
Voinova
Vorotic
Zăhăicanĭ
Zăhorenĭ

Ţinutul Chişinĕuluĭ.

Băcioĭ, pe Işnovĕţ
Bălănescĭ, pe Nîrnova
Bălăurescĭ
Balciana, aprópe de rîuleţul Lăpuşna
Bardăr

Gangura, pe Botna
Gâsca
Ghilacheuca, pe Nistru
Ghiltos, pe Pruteţ
Giamâna, pe rîuleţul Calinlirĭ
Grădişte, pe Cogâlnic
Gura-Bîculuĭ, pe Nistru
Gura-Galbină, pe Cogâlnic
Gura-Sarateĭ, aprópe de Prut
Hagimus
Hanaseniĭ vechĭ, pe Tigheci
Hanaseniĭ noĭ, pe Prut
Hĕrbăuţĭ
Hotescĭ, pe Pruteţ
Ilpujel
Iordanăuca, pe Cogâlnic
Josendorf
Iăugur
Lac
Lărguţa
Leonteva
Leova, tîrguşor, pe Prut
Leova nouă (saŭ Sirma), aprópe de Prut.
Lipcaniĭ vechĭ, pe Nistru
Lipcaniĭ noĭ
Mătăsarĭ, pe Prut
Matildendorf, pe Ciaga
Mengir
Mînzirĭ
Mocrescĭ
Molescĭ
Opacĭ
Orac
Persenĕuca
Petreuca, tîrguşor pe Ciaga
Petricanĭ
Pogănescĭ, pe Prut
Puhăcenĭ, pe Nistru
Puhoiŭ
Sadaclia, pe Cogâlnic
Sadîc, pe Ialpujeţ
Sahaĭdac
Sâiţĭ
Şamalia
Sărata, colonie de Nemţĭ
Sărata-luĭ-Holban, pe Sărata
Sărăţica nouă
Satul Noŭ
Schinósa, pe rîuleţul Schinósa
Sălcuţa
Selemet
Şerpenĭ, pe Nistru.
Speia, pe Nistru
Sturzenĭ
Tapatarĭ
Taraclia, pe Cioga
Tartaul, pe Larga
Tepliţa, pe Nistru
Ţiganca, aprópe de Prut
Tighecĭ, pe rîuşorul Tighecĭ
Ţinţerenĭ, pe Bîc
Tocenĭ, pe Prut
Tochilele-Răducanĭ, pe Prut
Tocuz
Tomaĭ
Topal
Troiţa
Ursóia
Vişinĕuca
Zaim
Zlotea, st. c. ferată

Ținutul Akkermanuluĭ.

Achembet, pe malul măriĭ
Acmanghit, pe Sărata
Adamăuca
Akkerman, oraș, capitala județuluĭ, pe Nistru (Ghiolul)
Alexandreuca, pe Sărata
Antoneuca
Arțiz, pe Ciaga
Bairamcea, tîrgușor, pe Hagidere
Bălăbanca mare, pe malul măriĭ
Benchendorf, pe Alcalia
Berezina, pe Cogâlnic
Bîcoza
Boccialia
Borisĕuca
Borodin
Briana, pe Cogâlnic
Budacă, pe malul măriĭ
Burgugĭ
Cair, pe Hagidere
Camcic, pe Sărata
Caplenĭ
Caracci
Caragacĭ
Cara-Mahmet
Cardon
Cargăsenĭ
Cațleah
Catorga
Cemcelea
Chibabcia, pe Alcalia
Chilia, tîrg, pe Dunăre
Ciobrucia, pe Nistru
Cișmea
Ciumlechioĭ, pe Chirhij
Clesticĭ, pe Ciaga
Codiescĭ, pe malul măriĭ
Constantinĕuca, pe Hagidere
Copciac
Cornilova, pe Alcalia
Crivda, aprópe de Nistru
Crocmaz, pe Nistru
Culeucia, pe Hagidere
Culmea
Cuparan, pe Chirdij
Deljiler
Deneviț
Devletagacĭ, pe Aliaca
Dgolmen
Dimitrĕuca
Divisia, pe Hagidere
Dracul
Eĭngheĭm, pe Alcalia
Enichioĭ
Ermoclia
Eschipolos
Faraónca
Fère-Champenoise I, pe Cogâlnic
Fére-Champenoise II, pe Aliacă
Feștelița
Friedensthal, pe Ciaga
Frumușica veche, pe Celeghider
Frumușica nouă
Furmanca, pe malul lacululuĭ Chitaĭ
Galitescĭ
Gura-Celeghideriuluĭ, pe același rîușor
Gura-Roșă

Goliște, pe Chitébugul-mic
Greceni̓
Hagi-Abdul
Hagi-Curd, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Hagi-Cheĭ
Haĭdar
Haĭdar
Hasan-Aspag
Hasan-Batîr, pe Chitébugul-mic
Împuțita, pe malul laculuĭ Ialpuh
Isiraĭia, pe Chirhiș-Chitaĭ
Ismail, oraș, capitala județuluĭ, pe Dunăre
Larga
Lucescĭ
Manta, pe Pruteț
Matrosca
Moscoveĭ
Muravleŭca, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Musaĭd, pe Salcea
Necrasovca, pe Dunăre
Paic, pe Pruteț
Pandaclia
Pelineĭ
Renĭ, oraș, pe Dunăre
Roșa
Satul Noŭ, aprópe de Dunăre
Săfliana
Șecherlîc-Chitaĭ
Slobodia-mare, pe Prut
Tabac, pe rîul Ialpuh
Taraclia
Tașebunarĭ
Tatar-Copeiac
Tomaĭ
Troianul vechiŭ, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Troianul noŭ
Vadul-luĭ-Isac, la Prut
Vaisal
Vălcănescĭ
Valea-Perjeĭ
Vanova, pe Catlabugul-mare
Vălenĭ, pe Prut
Zadunaica, pe Chirhij-Chitaĭ

Ținutul Akkermanuluĭ.

Achembet, pe malul măriĭ
Acmanghit, pe Sărata
Adamăuca
Akkerman, oraș, capitala județuluĭ, pe Nistru (Ghiolul)
Alexandreuca, pe Sărata
Antoneuca
Arțiz, pe Ciaga
Bairamcea, tîrgușor, pe Hagidere
Bălăbanca mare, pe malul mării
Benchendorf, pe Alcalia
Berezina, pe Cogâlnic
Bîcoza
Boccialia
Borisĕuca
Borodin
Briana, pe Cogâlnic
Budacă, pe malul măriĭ
Burgugĭ
Cair, pe Hagidere
Camcic, pe Sărata
Caplenĭ
Caracci
Caragacĭ
Cara-Mahmet
Cardon
Cargăsenĭ
Cațleah
Catorga
Cemcelea
Chibabcia, pe Alcalia
Chilia, tîrg, pe Dunăre
Ciobrucia, pe Nistru
Cișmea
Ciumlechioĭ, pe Chirhij
Clesticĭ, pe Ciaga
Codiescĭ, pe malul măriĭ
Constantinĕuca, pe Hagidere
Copciac
Cornilova, pe Alcalia
Crivda, aprópe de Nistru
Crocmaz, pe Nistru
Culeucia, pe Hagidere
Culmea
Cuparan, pe Chirdij
Deljiler
Denevit
Devletagacĭ, pe Aliaca
Dgolmen
Dimitrĕuca
Divisia, pe Hagidere
Dracul
Eïngheïm, pe Alcalia
Enichioĭ
Ermoclia
Eschipolos
Faraónca
Fère-Champenoise I, pe Cogâlnic
Fére-Champenoise II, pe Aliacă
Feștelița
Friedensthal, pe Ciaga
Frumușica veche, pe Celeghider
Frumușica nouă
Furmanca, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Galitescĭ
Gura-Celeghideriuluĭ, pe acelașĭ rîușor
Gura-Roșă

Golişte, pe Chitébugul-mic
Grecenĭ
Hagi-Abdul
Hagi-Curd, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Hagi-Cheĭ
Haĭdar
Haĭdar
Hasan-Aspag
Hasan-Batîr, pe Chitébugul-mic
Împuţita, pe malul laculuĭ Ialpuh
Isiraĭia, pe Chirhiş-Chitaĭ
Ismail, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Dunăre
Larga
Lucescĭ
Manta, pe Pruteţ
Matrosca
Moscoveĭ
Muravleŭca, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Musaĭd, pe Salcea
Necrasovca, pe Dunăre
Paic, pe Pruteţ
Pandaclia
Pelineĭ
Renĭ, oraş, pe Dunăre
Roşa
Satul Noŭ, aprópe de Dunăre
Săfliana
Şecherlîc-Chitaĭ
Slobodia-mare, pe Prut
Tabac, pe rîul Ialpuh
Taraclia
Taşebunarĭ
Tatar-Copciac
Tomaĭ
Troianul vechiŭ, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Troianul noŭ
Vadul-luĭ-Isac, la Prut
Vaisal
Vălcănescĭ
Valea-Perjeĭ
Vanova, pe Catlabugul-mare
Vălenĭ, pe Prut
Zadunaica, pe Chirhij-Chitaĭ

V. FAMILIILE BOERILOR MOLDOVENĬ DIN BASARABIA CU CÂTE-VA SCHIŢE BIOGRAFICE ALE ÓMENILOR DE FRUNTE.

I.

BOERIĬ BASARABIEĬ.

In Imperiul Ţarilor toţĭ supuşiĭ sunt despărţiţĭ în *clase* (soslovia) şi, dacă uniĭ din aceştĭ supuşĭ, din óre-carĭ împrejurărĭ, nu aparţin niciĭ uneia din aceste clase, atuncĭ, totuşĭ, eĭ sunt clasaţĭ de ocârmuire într'o clasă separată, numită *rasnocinţĭ*. Basarabia, cu poporaţiunea sa, imediat ce a fost alipită la Rusia, fu la rîndul sĕŭ supusă reguleĭ generale. Poporaţiunea sa, neputênd să fie despărţită în *clase* după calapodul muscălesc, s'a despărţit pe temeiul datinelor străvechĭ moldovenescĭ, admise de astă dată de Rusia; rĕmânênd, firesce, ca cu timpul despărţirea naţională să fie înlocuită cu cea muscăléscă. Guvernul rus, după ce a alipit la Imperiŭ acéstă parte a Moldoveĭ, a despărţit poporaţiunea Basarabieĭ în următórele clase:

1. *Cler*
2. Boerĭ
3. Mazîlĭ
4. Ruptaşĭ
5. Răzeşĭ
6. Ţĕranĭ saŭ Birnicĭ
7. Robĭ.

tat 100.000 cetverti de grîŭ al armatelor și aŭ construit magasiĭ pentru tóte aceste bucate, aŭ dat 8.000 stînjenĭ pentru spitalurĭ militare, aŭ construit carantine pe linia Prutuluĭ, apoĭ aŭ fost obligațĭ de a întreține *pe comptul lor* pe toțĭ *eraticiĭ* din Varsovia (poselenți), a construì pentru coloniștĭ case, a găzduì pe soldațiĭ rușĭ, a ține cordóne pe linia graniţeĭ și a da care și căruțe la orĭ-ce cerere.

Afară de acésta, tot țĕraniĭ eraŭ datorĭ a da călărașĭ pentru isprăvniciĭ și alte instanțe administrative. Iată numĕrul acestor călărașĭ după județe:

1. Orheiŭ	1.074	călărașĭ
2. Hotărnicesc	180	»
3. Codru	114	»
4. Tomarova	160	»
5. Grecenĭ	120	»
6. Iașĭ	223	»
7. Bender	258	»
8. Soroca	598	»
9. Hotin	150	»
Total	2.902	călărașĭ

Fie-càre călăraș primià léfă 250—300 leĭ pe an.

Scutelnicĭ. Boeriĭ marĭ aveaŭ în Moldova drept la scutelnicĭ după gradul boerieĭ; pe aceștĭ scutelnicĭ, breslașĭ și slugĭ boerul și-ĭ alegeà din birniciĭ liberĭ. Scutelniciĭ eraŭ slobodĭ de tóte chovalevĭ, adecă de imposite și găzduire, și plătiaŭ $^3/_4$ din birurĭ; de fie-care scutelnic boerul primià din Visterie câte 2 leĭ pe lună; slugile și breslașiĭ nu plătiaŭ bir de loc. Liberându-se de orĭ-ce imposit, scutelnicul se obligà a slujì boeruluĭ, după cum a fost învoiala. Firesce că boeriĭ îșĭ alegeaŭ scutelnicĭ printre chiaburiĭ satuluĭ, pentru ca să pótă aveà de la eĭ cât maĭ mare folos.

Numĕrul total al scutelnicilor în Basarabia erà între 4.000—6.000.

Scutelnicia a fost introdusă în Basarabia de Mavrocordat, după desființarea «vecinilor».

Istoria *vecinilor* în Basarabia e aceeașĭ ca și în Moldova. Dincolo de Prut, ca și dincóce, Domniĭ luase obiceiŭ de a da boerilor pentru slujbele lor sate și moșiĭ. Acest obiceiŭ a făcut că țĕraniĭ, de alt-fel slobodĭ, s'aŭ vĕdut obligațĭ de

V. FAMILIILE BOERILOR MOLDOVENĬ DIN BASARABIA CU CÂTE-VA SCHIŢE BIOGRAFICE ALE ÓMENILOR DE FRUNTE.

I.

BOERIĬ BASARABIEĬ.

In Imperiul Ţarilor toţĭ supuşiĭ sunt despărţiţĭ în *clase* (soslovia) şi, dacă uniĭ din aceştĭ supuşĭ, din óre-carĭ împrejurărĭ, nu aparţin nicĭ uneia din aceste clase, atuncĭ, totuşĭ, eĭ sunt clasaţĭ de ocârmuire într'o clasă separată, numită *rasnocinţĭ*. Basarabia, cu poporaţiunea sa, imediat ce a fost alipită la Rusia, fu la rîndul sĕŭ supusă reguleĭ generale. Poporaţiunea sa, neputênd să fie despărţită în *clase* după calapodul muscălesc, s'a despărţit pe temeiul datinelor străvechĭ moldovenescĭ, admise de astă dată de Rusia; rĕmânênd, firesce, ca cu timpul despărţirea naţională să fie înlocuită cu cea muscăléscă. Guvernul rus, după ce a alipit la Imperiŭ acéstă parte a Moldoveĭ, a despărţit poporaţiunea Basarabieĭ în următórele clase:

1. *Cler*
2. Boerĭ
3. Mazîlĭ
4. Ruptaşĭ
5. Răzeşĭ
6. Ţĕranĭ saŭ Birnicĭ
7. Robĭ.

tat 100.000 cetverti de grîŭ al armatelor şi aŭ construit magasiĭ pentru tóte aceste bucate, aŭ dat 8.000 stînjenĭ pentru spitalurĭ militare, aŭ construit carantine pe linia Prutuluĭ, apoĭ aŭ fost obligaţĭ de a întreţiné *pe comptul lor* pe toţĭ *eraticiĭ* din Varsovia (poselenţi), a construì pentru coloniştĭ case, a găzduì pe soldaţiĭ ruşĭ, a ţiné cordóne pe linia graniţeĭ şi a da care şi căruţe la orĭ-ce cerere.

Afară de acésta, tot ţĕraniĭ eraŭ datorĭ a da călăraşĭ pentru isprăvniciĭ şi alte instanţe administrative. Iată numĕrul acestor călăraşĭ după judeţe:

1. Orheiŭ	1.074	călăraşĭ
2. Hotărnicesc	180	»
3. Codru	114	»
4. Tomarova	160	»
5. Grecenĭ	120	»
6. Iaşĭ	223	»
7. Bender	258	»
8. Soroca	598	»
9. Hotin	150	»
Total	2.902	călăraşĭ

Fie-care călăraş primià léfă 250—300 leĭ pe an.

Scutelnicĭ. Boeriĭ marĭ aveaŭ în Moldova drept la scutelnicĭ după gradul boerieĭ; pe aceştĭ scutelnicĭ, breslaşĭ şi slugĭ boerul şi-ĭ alegeà din birniciĭ liberĭ. Scutelniciĭ eraŭ slobodĭ de tóte chovalevĭ, adecă de imposite şi găzduire, şi plătiaŭ $^3/_4$ din birurĭ; de fie-care scutelnic boerul primià din Visterie câte 2 leĭ pe lună; slugile şi breslaşiĭ nu plătiaŭ bir de loc. Liberându-se de orĭ-ce imposit, scutelnicul se obligà a slujì boeruluĭ, după cum a fost învoiala. Firesce că boeriĭ îşĭ alegeaŭ scutelnicĭ printre chiaburiĭ satuluĭ, pentru ca să pótă aveà de la eĭ cât maĭ mare folos.

Numĕrul total al scutelnicilor în Basarabia erà între 4.000—6.000.

Scutelnicia a fost introdusă în Basarabia de Mavrocordat, după desfiinţarea «vecinilor».

Istoria *vecinilor* în Basarabia e aceeaşĭ ca şi în Moldova. Dincolo de Prut, ca şi dincóce, Domniĭ luase obiceiŭ de a da boerilor pentru slujbele lor sate şi moşiĭ. Acest obiceiŭ a făcut că ţĕraniĭ, de alt-fel slobodĭ, s'aŭ vĕdut obligaţĭ de

a plătì proprietarilor și de a muncì pentru eĭ. Aceștĭ țĕranĭ eraŭ *vecinĭ*. Până la introducerea porumbuluĭ în Moldova, adese-orĭ se întîmplà fómete, despre care pomenesc uniĭ din cronicarĭ ; în aniĭ de lipsă, fie din causa releĭ recolte, fie din altă causă, țĕraniĭ eraŭ silițĭ a se adresà la boerĭ, carĭ, pentru ajutorul dat în timpurile de restriște, robiaŭ pe cel împromutat. Aceștĭ robĭ eraŭ tot *vecinĭ*. Afară însă de vecinĭ, totușĭ existaŭ și țĕranĭ slobodĭ, carĭ posedaŭ moșiĭ. Aceștia aŭ fost *răzeșĭ*. Vecinĭ aŭ existat în Basarabia până la Constantin Mavrocordat. Acest Domn a desființat pe vecinĭ, ardênd multe chrisóve privitóre la robia țĕranuluĭ moldovén, rĕmânênd de atuncĭ robițĭ numaĭ Țiganiĭ. De la Constantin-Vodă, țĕraniĭ locuitorĭ pe moșiile boerescĭ eraŭ slobodĭ a da proprietaruluĭ *deciuială* și a muncì 12 dile pe an de fie-care vatră. Proprietarul, din partea sa, erà dator a da țĕranuluĭ de pe moșia sa atât pămînt cât iĭ trebuià luĭ pentru hrană, fînețe și pășune pentru 12 capete de vite și 120 oĭ. Dacă moșia posedà pădure saŭ pădur iște, trestie etc, erà dator a da țĕranuluĭ materialul combustibil. Țĕranul erà slobod a cumpĕrà moșie, și atuncĭ puteà să părăséscă moșia proprietaruluĭ, făcêndu-se răzeș.

II.

FAMILIILE BOERESCĬ ROMÂNE.

Pentru a face istoricul întru cât-va complet al familiilor boerescĭ rĕmase în Basarabia după anexarea sa la Rusia ar trebuì neapĕrat ca cronicele scrise de către mulțĭ din boeriĭ din Basarabia, precum și documentele lor de familie, să fie scuturate de praful în care zac și date la lumină. Dar acésta tocmaĭ nu este în obiceiul acestor boerĭ, carĭ cu mare rivnă ascund ast-fel de documente și nu le arată decât cu mare greutate.

In procesele civile pentru revendicarea drepturilor la moștenire apar din când în când nisce chrisóve vechĭ, carĭ însă adese-orĭ, fiind cercetate de cinovniciĭ rușĭ, sunt declarate de false. Așà, de pildă, pe la 1861, într'un proces mare al fa-

miliei Patarichi pentru nisce moșiĭ din Bugéc, s'a stabilit de către tribunal că: falsificarea documentelor moldovenescĭ se face în Basarabia pe o scară întinsă, ceea ce póte dovedì prin faptul că chrisóvele aduse de familia Patarichi în sprijinul sěŭ sunt date în numele luĭ Ioan Sturza pe când acest Domn fusese dejà mazilit.

Intr'un alt rechisitoriŭ (1) privitor la moșia Larga, pe care o revendicà familia Balș, găsim următórele ḑise: «Sub Grigorie Ghica, la Iașĭ, s'a descoperit *o companie* de ómenĭ, care, sub conducerea unuĭ fugar rus Cholodnicoff, fabricà numeróse chrisóve false pentru boerie. Asemenea fabricațiune se făceà și la Chișineŭ, Orheiŭ și Bălțĭ. Falsificarea este cu atât maĭ comodă cu cât urmașiĭ (potomki) Domnitorilor aŭ păstrat la eĭ pecețile de domnie, iar cărțĭ saŭ registre în carĭ s'ar fi trecênd acele chrisóve de boerie n'aŭ ființat nicĭ odată; și apoĭ, la urma urmelor, pe la 1827, a maĭ ars și archiva Divanuluĭ Moldoveĭ, — de aceea este cu neputință a cercetà acum carĭ din acele chrisóve sunt adevěrate și carĭ false.»

Orĭ-cum, după arătările oficiale, în Basarabia aŭ rěmas și s'aŭ așezat,—parte aŭ trecut de s'aŭ stabilit în Rusia,—peste *27 familiĭ de boerĭ*, înscrise în cartea de catifea (barchatnaia kniga) a nobilimiĭ Imperiuluĭ Rusesc. Din aceste familiĭ următórele maĭ aŭ descedențĭ în Basarabia:

1. Bantașescĭ
2. Arăpescĭ
3. Bohușescĭ
4. Gănescĭ
5. Dariescĭ
6. Donicĭ
7. Drăgășescĭ
8. Jorescĭ
9. Isăcescĭ
10. Cantacuzinescĭ
11. Carpescĭ
12. Catargiescĭ
13. Costin
14. Crupensky (2)
15. Chiriac (3)
16. Movilescĭ
17. Neculescĭ
18. Raziĭ
19. Racovițescĭ
20. Rosetescĭ

(1) A vedé *Истор. Мин. Вн. Дѣлъ.* 1859, No. 10.

(2) Din acéstă familie rusificată e și actualul mareșal al nobilimiĭ basarabene.

(3) Singurul representant rěmas în viéță din acéstă familie boeréscă e d-l Constantin Chiriac, fiul luĭ Dimitrie Chiriac.

21. Talpescĭ
22. Cerchezescĭ
23. Moruzescĭ
24. Stroescĭ
25. Casimirescĭ
26. Bogdănescĭ
27. Stîrcea
28. Sturdza (nu maĭ locuesc în Basarabia)
29. Stamati-Ciurea
30. Dicescĭ
31. Rălescĭ

Afară de aceste familiĭ boerescĭ, maĭ există în Basarabia o mulţime de familiĭ nobile, dar nobilimea lor îşĭ are de temeiŭ o origine absolut nedovedită, dar totuşĭ admisă de Rusia, fie că representanţiĭ acestor familiĭ aŭ servit statuluĭ rusesc şi s'aŭ înobilat pe calea biurocratică, fie că aŭ isbutit să capete rangul de nobilĭ într'un mod óre-care. Aşà sunt nobile de pildă familiile *Purcel*, *Lascari*, *Semigradov*, *Lemni*, *Mereacre*, *Bunacale*, *Horgos*, *Dimo*, *Capaţina*, *Botezat*, *Tomuleţ*, etc.

Maĭ sunt în Basarabia şi familiĭ de nobilĭ de origine pur ruséscă, rutenéscă şi polonă. Aceştia aŭ venit în Basarabia ca funcţionarĭ aĭ statuluĭ şi aŭ rĕmas acolo, înrudindu-se cu boeriĭ pămîntenĭ.

In general, nobilimea pămînténă din Basarabia parte s'a stins, precum de pildă s'a stins familia Ralli (1), parte s'a înrudit cu familiile nobilimiĭ rusescĭ, dând nascere unuĭ stat de nobilĭ pur rusesc. In casele acestor boerĭ nu se maĭ vorbesce limba românéscă, iar copiiĭ nu învaţă limba paternă decât de la slugĭ şi argaţĭ de curte.

III.

GAVRIL BĂNULESCU-BODONI.

Rĕposatul I. P. S. Mitropolit Gavril Bodoni s'a născut în Bucovina şi a fost fiul drabantuluĭ Grigorie Bodoni; rĕposatul a făcut studiĭ în şcólele din Transilvania, apoĭ, după isprăvirea studiilor, a petrecut maĭ mulţĭ anĭ la Chios, Patros şi Smirna.

(1) Familia Ralli este trecută în maĭ multe chrisóve polone printre boeriĭ carĭ aŭ venit în Polonia cu Petriceico-Vodă.

Intorcêndu-se din acéstă călĕtorie, Gavril Bodoni, în curgere de treĭ anĭ, a fost profesor de limba latină în Moldova. In anul 1779 s'a călugărit la Constantinopole şi apoĭ, întorcêndu-se în Moldova, a fost chirotonisit ieromonach şi a ocupat postul de profesor de religiune. In anul 1782 a părăsit Moldova şi a trecut în Rusia, unde a primit postul de profesor de limba grécă la seminariul din Pultava; în anul 1784, desgustat de Rusia, s'a întors în Moldova, unde Mitropolitul Gavril l'a înălţat la rangul de archimandrit.

La 1788, îndemnat de uniĭ din prelaţiĭ ruşĭ, a trecut iarăşĭ în Rusia, unde a ocupat postul de rector al seminariuluĭ din Ecaterinoslaw. In anul 1789, Gavril Bodoni a fost chemat de Ambrosie, Exarchul Moldoveĭ şi Valachieĭ, şi, după recomendaţiunea favorituluĭ Impĕrăteseĭ Ecaterina, chirotonisit Episcop al eparchieĭ Benderuluĭ. După încheiarea păciĭ din anul 1792, a fost numit Mitropolit al Moldoveĭ şi Valachieĭ de către Sinodul rus, iar Ambrosie a fost mutat la Pultava, unde a şi murit în curînd. In acele momente Gavril Bodoni s'a arătat aşà de rusofil, în cât simpatiile sale pentru Imperiul Rus, precum şi dorinţa sa de a vedé Ţéra-Românéscă cucerită de Rusia aŭ deşteptat bănuelile Turcieĭ. Mitropolitul Gavril a fost arestat şi trimis la Constantinopole, unde trăià supraveghiat. Prin intervenţiunea Rusieĭ el a fost liberat şi s'a întors în Rusia.

La 1793 Sinodul rus l'a numit Mitropolit al Ecaterinoslavuluĭ, Kersonesuluĭ şi Taurideĭ. Când s'a urcat pe tronul Rusieĭ Impĕratul Pavel, Mitropolitul Gavril s'a vĕḑut permutat la Novocercask. In anul 1797 el a creat în acest oraş un consistoriŭ şi un seminariŭ. In anul 1799 fu din noŭ permutat la Kiew, numindu-se în acelaşĭ timp şi în postul de archimandrit al Lavreĭ. In anul 1800, obosit de intrigile ce mereŭ se făceaŭ în sinod în contra sa, şi-a dat demisiunea din scaunul mitropolitan; demisiunea sa a fost primită şi Gavril Bodoni s'a stabilit la Kiew, apoĭ s'a mutat la Dubasarĭ. Acì el a locuit în pace şi linişte până la 1808.

Dejà la 1806 Rusia făceà răsboiŭ Turcieĭ, pretextând călcarea unuĭ tractat, iar în realitate cu scopurĭ de cucerire. Armata rusécă, pretextând sfînta causă a creştinătăţiĭ, după porunca Ţaruluĭ, a ocupat Basarabia, Moldova şi Valachia. In fruntea acesteĭ armate erà Principele Prozorovsky. Vorbind

despre acest răsboiŭ, istoricul rus Solovieff mărturisesce singur că: «Rusia a voit să pue piciorul ferm pe Dunăre, considerând acest rîŭ drept léganul némurilor slave, și a-șĭ supune (nodcinitĭ) țĕrile dunărene.» In Moldova, Valachia și Basarabia s'a înființat regim muscălesc.

Moldova și Valachia făceaŭ pe atuncĭ parte din eparchia patriarchatuluĭ de la Constantinopole. La 1808, în ḑiua de 27 Martie, a apărut un «ukaz» al Impĕratuluĭ Alexandru I, care sunà: «Ordonăm fostuluĭ Mitropolit al Kiewuluĭ Gavril a se numì iarășĭ membru al Sinoduluĭ și a fi Exarch la Moldova, Valachia și Basarabia.» Din partea sa, Sinodul rusesc a dispus ca Mitropolitul Gavriil, care locuià la Dubasarĭ, să fie «păstorul turmeĭ creștinescĭ în Moldova, Valachia și Basarabia, alegêndu-șĭ după dorință reședința, iar în viitor, despre cele bisericescĭ, despre carĭ foștiĭ Mitropolițĭ aĭ Moldo-Vlachieĭ se adresaŭ la Patriarchul din Constantinopole, de aḑĭ înainte se adresà către Sinodul rus». (1)

In luna Maiŭ același an Mitropolitul Gavril a și sosit la Iașĭ și în ḑiua de 22 a prestat în biserica Mitropolieĭ jurămîntul înaintea Principeluĭ Prozorovsky, care a și avisat despre acest fapt Divanurile Principatelor, precum și pe Mitropolitul Valachieĭ.

Iată cum a fost redactată acéstă însciințare a luĭ Prozorovsky:

«Pe temeiul abdicăriĭ P. S. Veniamin, fost Mitropolit al Moldoveĭ, din postul de ocârmuitor al turmeĭ, precum și din celelalte îndatorirĭ ale sale, Maiestatea Sa Imperială, milostivul Hosudar, *ca capul* (glava) *bisericeĭ greco-catolice creștine*, printr'un ukaz imperial dat Sf. Sinod, a bine-voit să încuviințeze și să poruncéscă fostuluĭ Mitropolit al Kiewuluĭ a fi iarășĭ membru al Sinoduluĭ și Exarch al Moldoveĭ, Valachieĭ și Basarabieĭ. De aceea, despre voința Imperială, mie comunicată, facem acéstă cuvenită însciințare Divanurilor Moldoveĭ și Valachieĭ.

«De óre-ce P. S. Gavril a fost numit Exarch nu numaĭ al Moldoveĭ, ci și al Valachieĭ, — mĕ cred dator a avisà pe Prea Sf. Vóstră ca de aḑĭ înainte să bine-voițĭ a vĕ adresà despre tóte cele duhovnicescĭ către P. S. Gavril, fiind supușĭ luĭ.»

(1) Archiva Consistoriuluĭ din Chișineŭ, 1808, No. 6, f. I, *Delo*.

Limpede şi lămurit. Principele Prozorovsky, printr'un avis aduceà la cunoscinţa poporuluĭ român că autocratul Rusieĭ, care şi-a însuşit titlul de *papă al bisericeĭ pravoslavnice de la Rĕsărit,* de aḑĭ înainte va chirotonisì, cu ajutorul «*ukazurilor*» *date Sinoduluĭ rus,* pe Mitropoliţiĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ.

Sosind la Iaşĭ Mitropolitul Gavriil, cel dintâiŭ lucru pe care s'a grăbit a-l face, a fost traducerea din limba ruséscă în românesce a ecténieĭ, în care se rugà pentru sănătatea Impĕratuluĭ Rusieĭ şi a familieĭ Romanoff, precum şi a Sf. Sinod rusesc. Traducerea acesteĭ ecteniĭ s'a tipărit imediat şi a fost expediată pe la tóte parochiile Moldoveĭ, Valachieĭ şi Basarabieĭ. Rusia *de facto* considerà dejà ambele Principate ca douĕ provinciĭ rusescĭ. După ce Mitropolitul Gavril a isprăvit cu ectenia, s'a pus pe călĕtorit, în scop de a face cunoscinţă cu turma sa.

Mitropolitul Gavril a găsit starea economică a mitropolieĭ Moldoveĭ fórte rea. Mitropolia aveà o datorie de peste 200.000 l. v., pentru care plătià anual peste 18.000 l. v. dobândă. Datoria acésta rĕmăsese, se ḑice, de pe timpul Mitropolituluĭ Veniamin. In privinţa acestor datoriĭ, Mitropolitul Gavril scrià următórele către Sinodul rus:

«Acì erà altă dată obiceiŭ ca datoriile făcute de Mitropoliţĭ, Episcopĭ, archiereĭ saŭ egumeniĭ mănăstirilor, după ce aceştĭ ierarchĭ părăsiaŭ scaunul lor, să se tréćă pe socotéla instituţiuniĭ în fruntea căreia aŭ stat contractanţiĭ. Din acéstă causă multe rele s'aŭ făcut. De aceea trebue dat ordin ca nicĭ unul din cinovnicĭ să nu facă de aḑĭ înainte datoriĭ pe comptul postuluĭ ce ocupă şi poliţele să fie de acum înainte întărite de Exarch cu punerea sigiluluĭ sĕŭ.» (1)

Despre starea bisericilor, Exarchul Gavril, în raporturile sale către Sinodul rusesc, ḑice că le-a găsit la Iaşĭ în bună stare, construite bine, înzestrate cu obiectele bisericescĭ; clerul Moldoveĭ însă puţin instruit, «dar capabil de a oficià serviciul divin în limba lor». In ceea ce privesce bisericile de prin sate, atât din eparchia metropolitană cât şi cele-lalte eparchiĭ (2), apoĭ, după părerea Mitropolituluĭ, ele *eraŭ într'un numĕr prea mare,* iar *preoţiĭ şi maĭ mulţĭ,* aşà că la 50 de

---

(1) *Delo*, Archiva Consist. din Chişineŭ, 1808. No. 6, cóla 12.

(2) In Moldova, maĭ eraŭ pe atuncĭ dejà eparchia Romanuluĭ şi a Huşuluĭ

curţĭ adese-orĭ venià câte 3—4 preoţĭ. Observând acésta, Exarchul a dispus ca în viitor să nu se maĭ construiască nicĭ o biserică fără o anchetă prealabilă care să arate necesitatea eĭ; asemenea a dispus ca chirotonisire de preoţĭ să nu se maĭ facă de loc, până ce preoţiĭ în ființă nu vor avé fie-care parochia sa stabilită.

«Episcopiile Romanuluĭ şi a Huşuluĭ, scrià Mitropolitul Gavril către Sinodul rus, sunt ocârmuite adĭ—întâia de Episcopul Gerasim, de vîrstă mijlocie, şi este un archiereŭ bine-intenţionat (blagonadejni) şi meritoriŭ de laude,—a doua de Episcopul Meletie, tînĕr de vîrstă şi asemenea bine intenţionat.»

Intorcêndu-se din călĕtoria de inspecţiune, Mitropolitul Gavril a transformat tribunalul duhovnicesc, înfiinţat de către Mitropolitul Veniamin, în consistoriŭ, formându-l din clericĭ localĭ. Apoĭ a creat în eparchia sa *blagocini* (protoiereĭ), traducênd pentru eĭ nisce «pravile» din limba ruséscă; asemenea tot din rusesce a tradus şi un Catechism prescurtat, pe care l'a şi tipărit.

După ce a isprăvit tóte acestea în Moldova, Mitropolitul a plecat în Valachia. In Valachia pe atuncĭ existaŭ patru eparchiĭ: una mitropolitană şi cele din Rîmnic, Argeş şi Buzĕŭ.

«Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, scrià P. S. Gavril către Sinodul rus, Dosofteiŭ, e fórte bĕtrân şi, din propria sa declaraţiune, din causa slăbiciuniĭ sale, nu maĭ oficiază şi eparchia sa nu o visitéză. Episcopul Rîmniculuĭ Nectarie asemenea e bĕtrân şi slab; nu oficiază, locuesce la Bucurescĭ şi în eparchia sa nu merge, ocârmuind-o prin protopopĭ. Episcopul Argeşuluĭ Iosif e de vîrstă mijlocie, sîrguitor pentru serviciul divin şi îngrijitor de cele bisericescĭ; locuesce asemenea la Bucurscĭ, visitând une-orĭ eparchia sa; dar boeriĭ Divanuluĭ adesea îl reţin, pentru că el asistă la şedinţele Divanuluĭ. Episcopul Buzĕuluĭ Constanţiŭ, nepotul Mitropolituluĭ Dositeiŭ nu e om bĕtrân, dar póte că de adĭ înainte va arătà grijă pentru turma sa; locuesce la Bucurescĭ şi de aceea eparchia sa e neîngrijită, aşà că în bisericile eparchieĭ sale, precum şi în general în tótă Valachia, chiar pe mesele sfinte şi în cupa cu grijanie s'aŭ găsit necurăţeniĭ, iar în Episcopia Buzĕuluĭ sf. tainepu tredite. Mitropolitul Dositeiŭ şi Episcopiĭ Rîmniculuĭ şi a Buzĕuluĭ sunt nisce Grecĭ veniţĭ în Valachia; sin-

gur Episcopul de Argeş e de acì din nascere. Bisericile şi clerul în Valachia nu sunt maĭ puţinĭ decât în Moldova.

«Eŭ am dat o propunere în scris P.S. Mitropolituluĭ Dositeiŭ şi Episcopilor de a face aceea ce am făcut în Moldova, adecă de aḑĭ înainte a nu maĭ înmulţì preoţimea, de óre-ce şi ocârmuirea civilă se plânge despre acésta. Adevĕratul prestigiŭ în bisericele Valachieĭ lipsesce, iar clerul e aşà de incult în cât nu cunósce regulele bisericescĭ şi nu scie bine cum se oficiază sf. leturghie. De aceea am propus Mitropolituluĭ de a înfiinţà protoiereĭ, precum am înfiinţat în Moldova.»

In ceea ce privesce Basarabia propriŭ ḑisă, apoĭ în acéstă parte a Moldoveĭ puţine bisericĭ s'aŭ găsit şi clerul asemenea n'a fost în numĕr îndestulător pentru a satisface cerinţele poporaţiuniĭ creştine. Bisericile eraŭ fórte sărace, iar despre starea lor în Basarabia de la méḑă-ḑi Mitropolitul Gavril nu pomenesce nimic, de óre-ce p'acolo nicĭ n'a fost.

Deosebita atenţiune a Mitropolituluĭ aŭ atras-o asupra lor mănăstirile nóstre, atât cele din Moldova, cât şi cele din Valachia; cea maĭ mare parte din aceste mănăstirĭ, şi anume cele maĭ avute, eraŭ închinate Sf. Mormînt, Munteluĭ Atos saŭ Sinai, unele scaunelor patriarchale şi mănăstirilor grecescĭ. In aceste mănăstirĭ domniaŭ ca adevĕraţĭ stăpânĭ călugăriĭ grecĭ, carĭ cumpĕraŭ locurile de egumen şi carĭ prin urmare priviaŭ averea mănăstiréscă drept o moşie arendată. In unele mănăstirĭ aceştĭ călugărĭ desfiinţară chiar obştea călugăréscă şi încetară de a servì sf. leturghie în biserică. Mitropolitul Gavril, ca Român de nascere, deşì rusificat şi alipit cu sufletul la interesele Rusieĭ, a început o luptă dréptă cu călugăriĭ grecĭ. El s'a adresat către Sinodul rus, cerênd ca egumeniĭ grecĭ să fie supuşĭ autorităţiĭ Exarchuluĭ, iar în ceea ce privesce administraţiunea averiĭ mănăstirescĭ să fie supuşĭ dispoziţiunilor ce ar emanà de la autoritatea duhovnicéscă locală; ceĭ nesupuşĭ din egumenĭ grecĭ să pótă fi depărtaţĭ din postul lor şi înlocuiţĭ cu alţiĭ, iar baniĭ ce se cuvin mănăstirilor străine să se trimiţă direct acelor mănăstirĭ. Mitropolitul Gavril maĭ cereà apoĭ ca Sinodul rus să-l autorise de a cere de la superioriĭ mănăstirilor grecescĭ chrisóvele vechĭ, pe temeiul cărora mănăstirile eraŭ închinate, pentru a se puté sci voinţa şi dorinţele ctitorilor şi întemeietorilor

Gavril Bănulescu-Bodoni, Mitropolitul Basarabiei
(1746—1821).

mănăstirilor şi a se vedé dacă acéstă voinţă şi aceste dorinţe sunt saŭ nu realisate.

Pentru a face óre-care ordine în aceste mănăstirĭ, Mitropolitul Gavril aveà în vedere să le clasifice în treĭ clase, după tipicul mănăstirilor din Rusia, oprind călugărirea vagabonḑilor şi altor ómenĭ, carĭ pe atuncĭ mişuiaŭ prin ţéră, căutând adese-orĭ prilejul de a-şĭ ascunde trecutul lor plin de crime sub sutana călugăréscă, de a fi călugăriţĭ.

Cestiunea privitóre la instruirea cleruluĭ român, care din causa persecuţiunilor şi nelegiuirilor prelaţilor grecĭ decăḑuse rĕŭ, preocupà mult pe Exarchul Gavril. Incă sub Mitropolitul Veniamin se înfiinţase la Iaşĭ o şcólă duhovnicéscă, unde copiiĭ clericilor învĕţaŭ regulele bisericescĭ, retorica, logica şi teologia luĭ Damaschin; în acea şcólă învĕţaŭ peste 50 de băeţĭ, a cărora întreţinere erà pe séma mănăstirilor. Acéstă şcólă Exarchul voià s'o transforme într'un seminariŭ; dar pentru a puté dobândi autorisaţiune din partea Sinoduluĭ rusesc, a alcătuit programul studiilor viitoruluĭ seminariŭ după tipicul seminariilor rusescĭ, absolut inutil pentru clerul român. In Valachia nu existà o atare şcólă şi Exarchul, prin intermediul Mitropolituluĭ ungro-vlach, a isbutit ca Divanul să voteze o lege pentru înfiinţarea uneĭ şcóle analoge la Bucurescĭ.

După inspecţiunea Exarchatuluĭ creat prin «ucazul» Impĕratuluĭ rusesc, P. S. Gavril s'a adresat către Principele Galiţin, pe atuncĭ Procuror suprem al Sinoduluĭ rusesc, cerêndu-ĭ în ajutor maĭ mulţĭ teologĭ ruşĭ. Iată textul scrisoriĭ în cestiune:

«Avênd în vedere instruirea cleruluĭ de acì şi *stăruind ca acéstă cultură să fie pe cât se póte maĭ conformă cu ordinea de lucrurĭ care există în Rusia*, am nevoie de un amploiat duhovnicesc, care, alăturea cu cunoscinţele rituluĭ bisericeĭ greco-rusescĭ, să scie în acelaşĭ timp limbile grécă şi valachă. Ast-fel de cunoscinţe posedă protoiereul Petru Cunitsky, care a isprăvit studiele în seminariul din Ecaterinoslaw....» (1)

Aşà dar P. S. Gavril îşĭ cereà acum în ajutor maĭ mulţĭ teologĭ ruşĭ, carĭ să-l ajute să rusifice clerul român printr'o cultură teologică rusécă. In acéstă privinţă Mitropolitul Gavril, precum vedem, a păşit pe o cale diametral opusă ma-

(1) *Delo*, Архивъ Кишинев, 1808, N. 8, col. 1.

reluĭ teolog român Petru Movilă, care, trecênd în Rusia, a dus acolo cunoscinţele sale teologice, pentru a civilisà şi creştinì poporul rus, lipsit de cultura creştinéscă.

Cererea Exarchuluĭ a fost satisfăcută; protoiereul Cunitsky a şi sosit la Iaşĭ în Septembre 1808 şi, între altele, a fost numit imediat rector al şcóleĭ duhovnicescĭ de la Socola. După acest pionier al teologieĭ rusescĭ în Moldova, aŭ sosit şi alţĭ doĭ, anume Isidor Gherbanovsky şi Ivan Nestorovicĭ.

«De óre-ce în şcólele publice din Iaşĭ, scrià cu acéstă ocasiune Exarchul către Preşedintele Divanuluĭ, *se simte amarnică necesitate* (?) de un profesor de limba rusă, de aceea eŭ am făcut disposiţiune de a numì la acéstă catedră pe Gherbanovsky. Asemenea şi în şcóla duhovnicéscă de la Socola se simte necesitate de un profesor de limba rusă.»

Aşà dar, după şcólele duhovnicescĭ venise rîndul şi şcólelor publice de a introduce în studiul lor limba muscăléscă.

Intr'o altă scrisóre (1) către Principele Galiţin, Exarchul scrià: «Eŭ, ca Exarch, am reşedinţa mea la Iaşĭ şi pot numaĭ din când în când, şi maĭ cu sémă când împrejurările mĕ vor chemà, a visità Valachia. Dar a zăbovì în Valachia nu pot, de orĭ-ce în absenţa mea se produce óre-care desorganisare în Moldova, şi maĭ cu sémă în afacerile bisericescĭ, din partea Episcopilor moldovenĭ, carĭ imediat după plecarea mea şi-aŭ permis a înmulţì numĕrul cleruluĭ mirén, contrar disposiţiunilor date. Când Dumneḑeŭ va binecuvîntà să capĕt câţĭ-va amploiaţĭ luminaţĭ *ruşĭ* şi pe un vicar episcopal, aceea ce *nu pot dobândì acì*, atuncĭ voiŭ puté să mĕ absentez, fără ca ordinea să sufere.»

In curînd după acésta vicarul s'a găsit: el erà protoiereul din oraşul Niculaef — Daniil Sulima (1811).

Exarchatul luĭ Gavril Bodoni n'a durat mult.

La 1812, în ḑiua de 16 Maiŭ, Turcia a încheiat pace cu Rusia şi tractatul s'a semnat la Bucurescĭ. Prin acest tractat Imperiul Rus ne-a luat *Basarabia*, adecă întréga ţéră românéscă dintre Prut şi Nistru.

In luna Octobre, Mitropolitul Gavril s'a mutat la Chişineŭ.

Părăsind Moldova, Gavril Bodoni scrià următórele Admiraluluĭ Cihaceff: «Eŭ nu mĕ îngrijiam în postul meŭ de

(1) *Delo*, Arch. Con. Chişinuluĭ, No. 18, foĭ 15.

alt cevà decât de binele turmeĭ încredințate mie și eram cuprins de dorința de a-mĭ îndeplinì datoria ce-mĭ incumbà prin încrederea Monarchuluĭ, a Sf. Sinod și prin onórea archiereilor rușĭ.»

Maĭ departe Gavril Bodoni scrià:

«Am așteptat că *sórtea poporuluĭ pravoslavnic, tânguit de nedumenire,* sleit nu numaĭ de răsboiŭ atât, cât de desordinile și siluirile nacialnicilor sĕĭ, poporul, care așteptà *slobodenia* sa, va găsì ispășirea nenorocirilor sale *în alipirea sa pentru tot-deauna la Imperiul Rus.*» (1)

Așteptarea Mitropolituluĭ Gavril, pentru fericirea poporuluĭ român, nu s'a realisat. Providența pregătià o sórtă maĭ bună némuluĭ nostru; singură Basarabia a cădut în mânĭ străine. Mitropolitul Gavril, care suferise în viéța sa mult de la Turcĭ, invederat că a putut se aibă simpatiĭ marĭ pentru Rusia; aceste simpatiĭ sunt legitimate și prin faptul că rĕposatul a fost călugăr și, ca cleric ortodox, aveà legăturĭ personale cu tagma duhovnicéscă din Rusia; dar dacă atare aŭ fost simpatiile Mitropolituluĭ Gavril, apoĭ de altă parte poporul român a dat în curgerea istorieĭ sale destule probe cum că dînsul, ca și consângeniĭ sĕĭ Venețienĭ din secolul XIV, nu admite și n'a admis nicĭ odată a se lepădà de patria sa, de limba sa și de tot ce forméză individualitatea sa etnică; precum Venețieniĭ către Papa, poporul român mereŭ va rĕspunde prelaților sĕĭ, adoratorĭ aĭ pravoslavniceĭ Rusieĭ: «*Siamo Veneziani (romani) e poi cristiani*».

Pentru devotamentul sĕŭ către Rusia, Mitropolitul Gavril erà fórte bine vĕdut de Sinodul rusesc, care-l consultà în tóte afacerile privitóre la Novo-Rosia (Rusia de sud).

La 1811, după dorința sa, ajutorul sĕŭ Daniil Sulima, călugărit încă la Iașĭ sub nume de călugărul *Dimitrie*, a fost facut vicar episcopal și Episcop al Benderuluĭ și Akkermanuluĭ.

Mitropolitul Gavril a ocârmuit eparchia Chișineuluĭ și Hotinuluĭ de la 1813 până la 1821 și a murit în diua de 30 Martie 1821. Rĕmășițele sale pămîntescĭ sunt înmormîntate la mănăstirea Chiprianĭ. (2)

---

(1) *[illegible]*, idem, No. 224, anul 1812, cóla 3—4.

(2) Vedĭ mănăstirea Chiprianĭ.

IV

FAMILIA HASDEŬ.

Intr'un manuscript ce posedăm şi care este scris în limba polonă de către Tadeŭ Hasdeŭ, cetim următórele:

«Familia Hasdeŭ din Moldova este o familie boeréscă fórte veche, înrudită cu cele dintâĭ case boerescĭ şi cu mulţĭ Voevoḑĭ aĭ Moldoveĭ. Acéstă familie a fost altă dată puternică şi avută, ceea ce se póte dovedì prin multe acte şi prin genealogia caselor boerescĭ ale Moldoveĭ. Documente istorice privitóre la acéstă familie se află în diferite mânĭ.

«Din chrisóvele secoluluĭ XVI reese că pe la 1600 aŭ trăit treĭ *Hasdeĭ* şi anume: *Andronic, Dumitru* şi *Efrem*, toţĭ fiiĭ luĭ *Gavrilă*, fiul luĭ *David*, fiul luĭ *Ştefan Hasdeŭ*.

«Urmaşiĭ luĭ Andronic aŭ fost succesoriĭ luĭ Toader Badură, ginerele luĭ Andronic. Dumitru n'a avut urmaşĭ. *Efrem Hasdeŭ* a avut şése copiĭ de la două neveste, cea dintâiŭ Capoticéncă, cea d'a doua fata Vorniculuĭ Hruş. Aceştĭ copiĭ, după mórtea părinteluĭ lor, aŭ împărţit moştenirea în acest fel: (1)

«*Gheorghe*, pe atuncĭ căpitan, apoĭ mare Armaş, moşia Păşcăuţiĭ întrégă, moşia Negurenĭ jumătate, Tulburenĭ jumătate; tóte aceste moşiĭ se aflaŭ în ţinutul Hotinuluĭ;

«*Ştefan*, maĭ pe urmă Paharnic, moşia Dolineenĭ întrégă şi părţĭ din moşia Cruhlic din ţinutul Hotinuluĭ;

«*Maria*, jumătate a moşieĭ Negorenĭ din judeţul Hotin şi moşia Berlincea întrégă din ţinutul Suceveĭ;

«*Agata*, $^1/_3$ parte din Şendrenĭ, $^1/_2$ din Dumenĭ şi óre-care parte din Costicenĭ de lăngă Prut din ţinutul Hotinuluĭ;

«*Oxana*, jumătate din Bălcăuţĭ, $^1/_2$ din Turburenĭ, $^1/_3$ din Chruşova şi o parte din Tuletinĭ de lângă Nistru;

«*Miron*, în urmă căpitan, satul Citnicăuţĭ acum numit Haşdeva, şi jumătate Medweja, şi alte moşiĭ.»

Maĭ departe chrisovul polon, pe care-l citéză în manuscriptul sĕŭ Tadeŭ Hasdeŭ, adăogià următórea notă fórte interesantă:

«Opt anĭ după încheierea actuluĭ în cestiune, a isbucnit în Moldova o îngrozitóre neorînduială, care a avut de efect

---

(1) Chrisovul este cu data de 7173—1665 Maiŭ 27.

perderea proprietăţilor a maĭ multĭ boerĭ, între carĭ şi familia Hasdeŭ a suferit.

«Se cuvine să judecăm despre cele întîmplate. In anul 1673 Ştefan Petriceico, Domn al Moldoveĭ, după lupta cu Turciĭ de lângă Hotin pentru liberarea patrieĭ, a trecut în partea Polonilor. Lupta câştigată, Domnul ne maĭ putênd rĕmâné sub protecţiunea otomană, a trecut în Polonia şi a tras după sine întrégă rudenia sa, precum şi maĭ multe familiĭ boerescĭ, între carĭ eraŭ şi: *Ştefan Hasdeŭ*, cumnatul Voevoduluĭ, soţul Alexandreĭ Petriceico; *Gheorghe Hasdeŭ* şi *Miron Hasdeŭ*, fraţiĭ luĭ *Stefan Hasdeŭ; Catargi Apostol, Turcul Vasili, Grigorie Chabaşescu, Chalepinski-Ralli* şi mulţĭ alţiĭ, despre carĭ putem cetì în actele diplomatice a Dieteĭ Polone din anul 1674—1690.

«Aceste familiĭ căpĕtaseră privilegiul nobilimiĭ polone şi proprietăţĭ pe viéţă. Deocamdată, cât aŭ trăit Petriceico-Vodă şi Sobieski, aceştĭ boerĭ aŭ revenit cu armată în patria lor şi, după lupte marĭ cu Turciĭ iarăşĭ s'aŭ retras în Polonia. Uniĭ din aceştĭ boerĭ în parte se folosiaŭ óre-cum de proprietăţile lor din Moldova, şi anume de acele moşiĭ carĭ eraŭ aşezate pe teritoriul Moldoveĭ cel ocupat de armata polonă, de pildă în Bucovina şi pe graniţa din spre Pocuţia.

«Douĕ-decĭ şi doĭ anĭ a durat acéstă stare de lucrurĭ şi de-abià în anul 1699, în diua de 26 Ianuarie, i s'a pus capĕt, prin tractatul de la Karlowiţ. Poloniĭ şi-aŭ recăpĕtat Cameniţa şi s'aŭ retras din Moldova; boeriĭ refugiaţĭ cu Petriceico, care a murit la 1690, în diua de 21 Iulie, s'aŭ întors în patrie. Din ceĭ carĭ s'aŭ întors aŭ fost şi *Gheorghe Hasdeŭ*, Armaş, cu copiiĭ luĭ, şi *Miron Hasdeŭ*. In curînd după acésta bĕtrânul Armaş a murit, lăsând copiilor sĕĭ un testament.»

Cu acestea se isprăvesce manuscriptul polon al luĭ Tadeŭ Hasdeŭ.

Genealogia familieĭ Hasdeŭ, precum am vĕdut dejà maĭ sus, se póte dar stabilì într'un mod neîntrerupt de la *Gavril Hasdeŭ*, poreclit *Ciapa* saŭ *Ţopa*, care a fost Mare Logofĕt sub Ioan-Vodă (Potcóvă). La 1577, când se coborî de pe scaunul domnesc Ioan-Vodă, Gavril Hasdeŭ fugì la Cazacĭ, părăsind moşiile sale din Basarabia Costicenĭ, Berlinăţĭ şi

Negurenĭ, precum şi moşiile séle de baştină: Tulburenĭ, Şindrenĭ, Hruşauţĭ şi Medveja. (1)

Gavril Hasdeŭ, precum am vĕḑut maĭ sus, a avut treĭ fiĭ, şi anume pe *Efraim*, pe *Dumitru*, căsătorit cu sora luĭ Ioan-Vodă (Potcóvă), şi *Andronic*. Cel maĭ mare din fiĭ, *Efrem*, după ce servise între Cazacĭ în Zaporojie, unde învĕţă arta militară, s'a întors în Moldova şi a fost numit Pârcălab al Hotinuluĭ. Dînsul a fost sfetnic al maĭ multor Domnĭ şi a rĕposat la 1664, în vîrsta de vre-o 100 de anĭ. Efrem a fost căsătorit cu o nepótă a luĭ Moise Movilă şi a avut treĭ fiĭ anume pe *Gheorghe*, pe *Ştefan* şi pe *Miron*.

Cel mijlociŭ, adecă Ştefan Hasdeŭ, a luat apoĭ în căsătorie pe sora luĭ Ştefan Petriceico-Vodă şi a fost Mare Păharnic. Dînsul a murit în ḑiua de 11 Novembrie 1673, în bătălie sub zidurile cetăţiĭ Hotin, când Turciĭ aŭ fost învinşĭ de Moldovenĭ cu Ioan Sobieski.

Genealogia acestuĭ period de timp (de la 1577—1675) a familieĭ Hasdeŭ se póte stabilì dar printr'un şir de documente autentice consecutive.

Documente şi acte istorice polone arată că Regele Polonieĭ Ioan III, în anul 1675, în ḑiua de 2 Februarie, la Cracovia, a dat luĭ Ştefan Petriceico şi nepoţilor sĕĭ, anume luĭ *Iancul Lupaşcu Hasdeŭ* şi *Niculaĭ Hasdeŭ*, precum şi luĭ *Gheorghe Hasdeŭ* şi *Miron Hasdeŭ*, chrisóve prin carĭ întăresce demnitatea lor de *nobilĭ* în Polonia. Aceste acte sunt tipărite în Constituţiunile Regale sub titlul de «*Volumina Legum Regni Poloniæ*» pe p. 400. (1) Unul din aceste acte polone intitulat: *Indigenat Hospodara Woloskiego*, sună că: «Iancul-Lupaşco Hasdeŭ şi Niculaĭ Hasdeŭ, moştenitoriĭ de sânge ceĭ maĭ apropiaţĭ aĭ Principeluĭ Ştefan Petriceico, împreună cu al lor prea luminatul unchiŭ, se declară *pro civibus Regni*», adecă cetăţenĭ aĭ Polonieĭ.

Ştefan Petriceico-Vodă şi-a păstrat în Polonia stema Moldoveĭ, iar moştenitoriĭ sĕĭ Iancul-Lupaşco Hasdeŭ şi Niculaĭ Hasdeŭ aŭ căpătat altă stemă eraldică, iară ceĭ-lalţĭ mem-

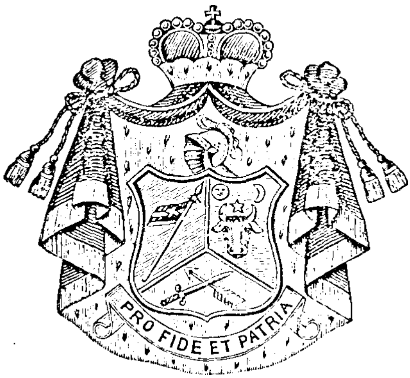
---

(1) Tóte aceste moşiĭ de baştină ale familieĭ Hasdeŭ sunt anume prenumĕrate într'un act vechiŭ din anul 1595.

(1) Legum Volum V. Actorum Reipublicæ — Prawa Konstytucye i Przywileje, Warszawa. 1738, f. sub No 169, p. 399—400.

bri din familia Hasdeŭ conservară vechia lor stemă de familie, dar toţĭ adaoseră la ea devisa: *Pro fide et Patria.* Acésta marcă a familieĭ are desemnul arătat maĭ jos.

Guvernul rusesc, după anexarea Basarabieĭ în 1812, a recunoscut familieĭ Hasdeŭ originea lor din Ştefan Petriceico-Vodă şi următórea stemă princiară:

Numele de familie a Hasdeilor în documente polone se scrie în următorul mod: *Hizdeu* şi *Hyzdeu.* Evident că acest *y* se scrià pentru a înlocuì pe românescul ы adecă, «â», pe care limba polonă nu-l posedă. Asemenea tot în aceste acte polone găsim numele luĭ *Ştefan Petriceico* scris ba în modul următor: *Petriczeyko,* ba în modul următor: *Petryczayko,* şi în unele acte *Petru;* iar unul din ceĭ doĭ nepoţĭ de soră aĭ luĭ Ştefan Petriceico pórtă în actele polone triplul nume de botez: Iancu-Lupaşcu-Gheorghe, bunăóră în actul din 1698: *Iancula idest Georgius nuncupatus Lupaszko Hizdeu.»*

Din Hasdeiĭ carĭ emigraseră în Polonia, *Gheorghe* şi *Miron* (1), unchiĭ luì Gheorghe Lupaşcu şi Niculaĭ Hasdeŭ, celor înfiaţĭ de Ştefan Petriceico, s'aŭ întors maĭ târḑiŭ în ţéră: cel dintâiŭ căpĕtă demnitatea de Vel-Armaş, cel d'al doilea a fost numit Pârcălab al Hotinuluĭ. Niculaĭ Hasdeŭ a murit fără copiĭ la 1698, în curînd după răsboiul de sub Viena, unde luase parte în fruntea unuĭ escadron de husarĭ

(1) Legum volum. V Actorum Reipublicæ—Prawa Konst., Warszawa 1738 f.

alcătuit de dînsul pe a sa proprie cheltuială. Aşà dar în Polonia n'aŭ rĕmas decât *Hasdeiĭ* din linia ce purcede de la *Gheorghe* fiul luĭ Ştefan, *Iancu Lupaşcu*, moldovenesce Armaşul, polonesce *rotmistru*; în Moldova a rĕmas în acelaşĭ timp oaltă linie de Hasdeĭ, care a purces de la *Gheorghe*, fiul luĭ *Efrem*; iar *Miron* n'a lăsat copiĭ.

Gheorghe Hasdeŭ aveà un fiŭ *Vasile*, care a intrat în serviciul armateĭ rusescĭ, când Petru-cel-Mare venì la Iaşĭ, răsboindu-se cu Turciĭ. După desastrul armateĭ rusescĭ de la Prut, Vasile Hasdeŭ, împreună cu bĕtrânul sĕŭ tată Gheorghe Hasdeŭ, a fugit în Polonia. Cu fiul luĭ Vasile, *Ioan*, care a murit la 1761, s'a stins acéstă linie a Hasdeilor.

Iancu-Lupaşcu-Gheorghe Hasdeŭ a avut, precum am spus, treĭ fiĭ: *Ştefan-Dominic*, *Francisc* şi *Gaspar*.

Ştefan a avut treĭ fiĭ: pe *Ioan*, *Toma* şi *Carol*; din aceştĭ fiĭ, *Ioan* Hasdeŭ a avut iarăşĭ treĭ fiĭ: pe *Tadeŭ*, *Ioan* şi *Felix;* din aceştia *Tadeŭ* a avut iarăşĭ treĭ fiĭ: pe *Tadeŭ*, *Alexandru* şi *Boleslaŭ*.

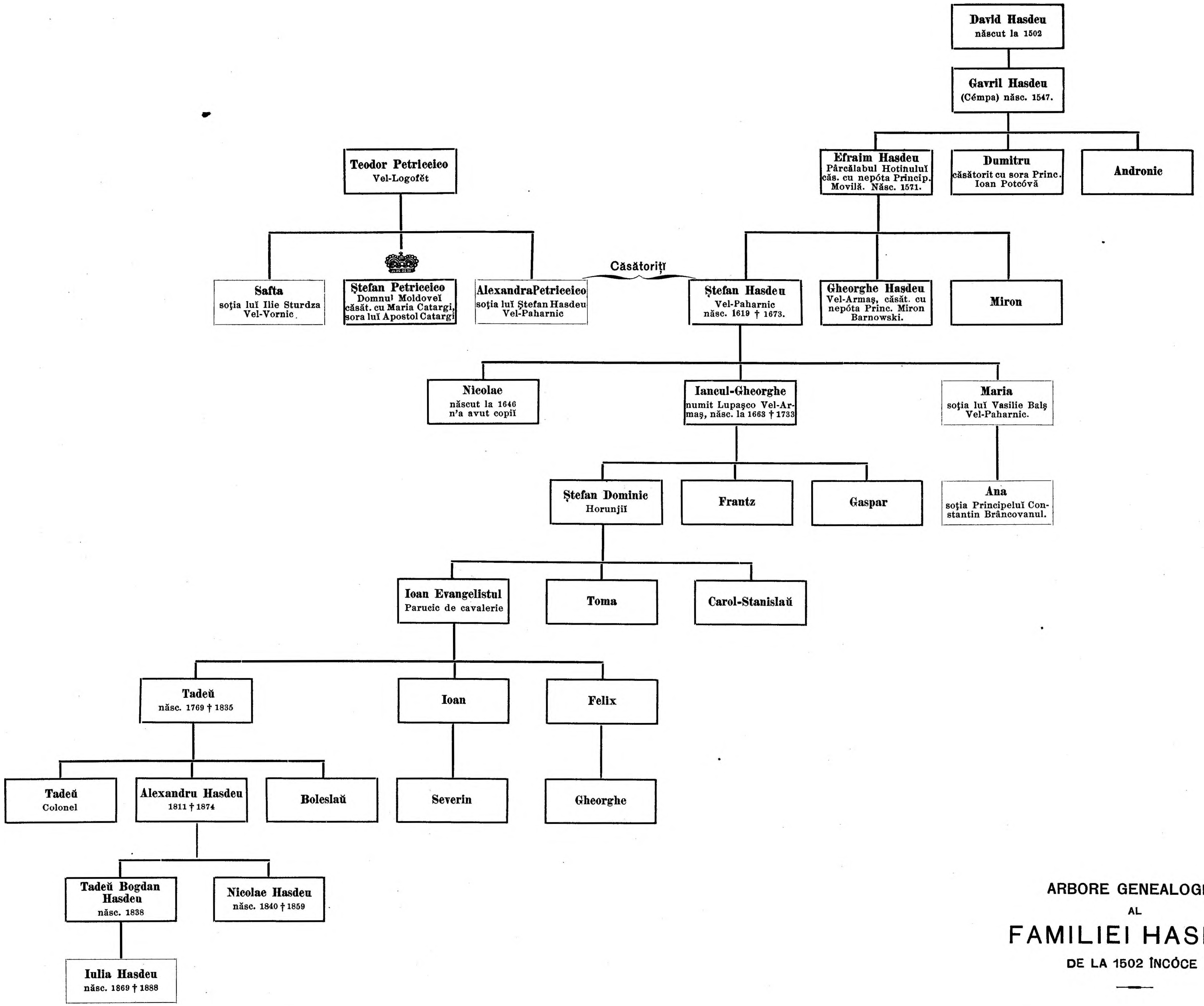
Ce s'a făcut cu ceĭ-lalţĭ unchĭ aĭ luĭ Tadeŭ, fiul luĭ Ioan Hasdeŭ ?

Din documentele familieĭ Hasdeŭ, noĭ găsim că linia luĭ *Gaspar* a rĕmas în Austria şi a fost recunoscută ca familie nobilă, care la 1784 se iscălià *Hizdeu Ritter von Lupaschko;* linia luĭ Ioan a rĕmas în Rusia şi este înscrisă în cartea a 6-a genealogică a nobilimiĭ. Din acéstă din urmă linie singurul *Tadeŭ Hasdeŭ* s'a întors în Basarabia, unde a continuat generaţiunea cea românéscă.

Din fiiĭ luĭ Tadeŭ Hasdeŭ, cel maĭ mare, *Tadeŭ*, colonel în garda imperială ruséscă, a murit fără copiĭ; cel maĭ mic fiŭ, Boleslaŭ, asemenea n'a avut copiĭ; şi singurul *Alexandru Hasdeŭ* a avut doĭ fiĭ: *Tadeŭ-Bogdan* şi *Nicolae*.

Aşà dar, putem acum să desemnăm întregul arbore genealogic al familieĭ Hasdeŭ. (Vedĭ arborele genealogic.)

Din altă parte avem înaintea nóstră următorul document inedit al familieĭ Hasdeŭ, scris în limba rusă de către *Tadeŭ Hasdeŭ :*

ARBORE GENEALOGIC

AL

FAMILIEI HASDEU

DE LA 1502 ÎNCÓCE

Copie

1815 în ḑiua de 21 Octobre, la Paşcovĕţ, noĭ maĭ jos subscrişiĭ, din satul Paşcovĕţu, adecă eŭ Andreiŭ Borcea, s[illegible] rĕposateĭ Safta, fiica luĭ Niculaĭ Lepădat, nepóta luĭ Zaharia Lepădat, născută de Ruxanda, fiica luĭ *Gheorghe Hasdeu* Armaşu şi Angeluşa, fiica luĭ Miron Stîrcea, soţia acestuĭ Hasdeu susnumit, care erà fiul luĭ *Efraim Hasdeu*, împreună cu copiiĭ meĭ, anume: cu Elena, soţia luĭ Vasile Teutu, cu fiul meŭ Ioan, cu fiica Ecaterina, soţia luĭ Vasile Roman, precum şi cu fiul meŭ Neculaĭ şi fiica Ana, şi cu toţiĭ copiiĭ meĭ, precum şi eŭ Ioan Metaxa, doctor, cu soţia mea Anastasia, fiica luĭ Constantin Lepădat, nepóta luĭ Zaharia Lepădat şi a Ruxandeĭ, fiiceĭ luĭ *Gheorghe Hasdeu* şi a Angeluşeĭ, fiiceĭ luĭ Miron Stîrcea, soţieĭ luĭ *Gheorghe Hasdeu* Armaşu, fiul luĭ *Efrem*, împreună cu fiul meŭ Atanasie Stanciul, Maria, soţia luĭ Gheorghe Drac Polcovnic şi cu Sultana, soţia luĭ Gheorghe Botezat căpitan, carĭ sunt născuţĭ de la întâia căsătorie cu Stanciul Armaş, — în fine, eŭ, parutcic *Tadeus Hasdeu*, fiul luĭ Ioan, nepotul luĭ Ştefan, strănepot luĭ Lupaşcu *Gheorghe Hasdeu*, strănepotul luí Ştefan Paharnicul, luĭ *Efrem Hasdeu*, şi împuternicitul luĭ Vincentiu Merjevski, fiul Franţisceĭ, fiiceĭ luĭ Ioan, nepotul luĭ Vasilie, fiul luĭ *Gheorghe Armaşu Hasdeu* şi a Antemieĭ, fiica luĭ Vasile Vartic, împuternicitul din partea tuturor moştenitorilor luĭ *Ştefan Hasdeu* Paharnicul, frate cu Gheorghe, care a ţinut în căsătorie pe fiica luĭ Petriceicu Alexandra, sora luĭ Voevoda Ştefan Petriceicu, asemenea şi împuternicitul din partea luĭ *Miron Hasdeu*, moştenitor frateluĭ Ştefan Miron Hasdeu, iar toţĭ fiiĭ luĭ *Efrem Hasdeu*, am intocmit între noĭ cu bună-voia nóstră următórea vecinică înţelegere:

1.

Incredinţându-ne din cercetarea genealogieĭ nóstre despre înrudirea nóstră, care merge de la *Efrem Hasdeu*, desfiinţăm prin actuala înţelegerea nóstră pîra începută între noĭ la I-iul Departament al Regiunii basarabene şi privitóre la părţile moşiilor carĭ aŭ aparţinut familieĭ Hasdeu, precum sunt satul Paşcovĕţ, Tulburenĭ, jumătate din Medvejiĭ, a treia parte din Chruşovĕţ, Chirstineţu şi a patra parte Cerleno-mare, carĭ moşiĭ s'aŭ adjudecat asupra luĭ Andreiŭ Borce, Ioan Metaxa, prin adeverinţa dată luĭ de către soţia Anastasie. şi Vasile Tuşinski, şi de B. Sturza, prin hotărirea Divanuluĭ Principatuluĭ Moldoveĭ şi a senatoruluĭ Crasnominaşevicĭ, pe basa documentelor în fiinţă, şi pe calea judecătorescă, şi spesele de judecată lor s'aŭ înapoiat; de aceea noĭ prin comună a nóstră înţelegere, tóte pîrile nóstre, proteste, explicărĭ şi cererĭ a unora contra altora, atât în I-iul Departament, precum şi în alte instanţe date pe vecĭ, le desfiinţăm şi le considerăm neavenite.

2.

Satul Paşcovĕţ, jumătate Turburenĭ, jumătate Medveji, a treia parte din Chruşovĕţ din judeţul Hotin şi jumătate din Iordănescĭ din Bu-

covina, după împărţirea din anul 1701 dintre Angeluşa, soţia luĭ Gheorghe Hasdeu şi fiul eĭ vitreg Vasilie Hasdeu, fiul aceluiaşĭ Gheorghe Hasdeu, din căsătoria dintâiŭ, trebue să rĕmâe în vecĭnică stăpânire a moştenitorilor Ruxandeĭ, fiiceĭ luĭ Gheorghe Hasdeu Armaşu şi a soţieĭ sale Angeluşa, şi numaĭ aceştĭ moştenitorĭ, carĭ sunt de la Ruxanda aŭ drept la acele moşiĭ sus pomenite şi nimenĭ altul; iar altă parte din Tulburenĭ trebue să rĕmâe în vecĭnică stăpânirea moştenitorilor Ruxandeĭ, drept recompensă pentru cheltuelile şi ostenéla făcută de eĭ pentru căutarea documentelor şi altor hârtiĭ de afacerĭ, carĭ se află în mânile Sturzescilor.

3.

Jumătate din satul Cristineţu, care a fost în stăpânirea nóstră, ca moştenitoriĭ Ruxandeĭ, fiiceĭ Armaşuluĭ Gheorghe Hasdeu, cu permisiunea dată de noĭ ca d-l Hasdeu Tadeus pe calea judecătoréscă să revendice pentru dînsul şi altă parte a aceluiaşĭ sat Cristinĕţu în stăpânire› precum asemenea şi partea a patra a satuluĭ Cerveno-Mare, carĭ moşiĭ aŭ fost a Antemieĭ, fiiceĭ luĭ Vasile Vartic, soţieĭ întâia luĭ Gheorghe Hasdeu Armaşu, şi muma luĭ Vasile Hasdeu, cu tóte acaratele, gospodăria şi alte anexe de construcţiunĭ din curtea boeréscă, cu grădinĭ, semĕnăturĭ, pămînt de arătură şi câmp, cu fîneţe, iazul şi cu locuitoriĭ aşezaţĭ p'aceste moşiĭ, şi aceste moşiĭ sus pomenite în stăpânirea vecĭnică să fie a paruciculuĭ Tadeus Hasdeu şi a luĭ Vicenţiu Marochevski; de adĭ de către noĭ în proprietatea sa o considerăm şi noĭ moştenitoriĭ Ruxandeĭ ne obligăm a-ĭ remite copie autentică de pe hotărirea Divanuluĭ, precum şi alte autentice documente referitóre la cele sus dise moşiĭ. Iar d-l parucic Tadeus Hasdeu se obligă către noĭ moştenitoriĭ Ruxandeĭ, că în cas dacă nu va căpĕtă prin judecată acea a doua parte din satul Cârstinĕţu, apoĭ nu va puté şi nu va cere de la noĭ altă moşie, iar noĭ Vasile Teutul, Vasile Tuşinski şi eŭ Gheorghe Dracul ne obligăm atuncĭ a-ĭ da 2.000 leĭ, drept partea averiĭ pe nedrept stăpânite şi cu munca şi cheltuielile nóstre de noĭ recăpĕtate; asemenea va fi obligat Tadeus Hasdeu, pe temeiul acesteĭ înţelegerĭ a nóstre, a ne remite copie de pe tóte cele treĭ adeverinţe din partea a 3 generaţiunĭ după Efrem Hasdeu, adecă după Ştefan, Miron şi Vasile, fiul luĭ Gheorghe Hasdeu, fraţĭ între eĭ, şi fiul luĭ Efrem Hasdeu, copie întărită de Departament. Şi dacă cine-va din membriĭ acestor 3 generaţiunĭ ar fi început în contra nóstră o pretenţiune, în casul acesta Hasdeu este dator a rĕspunde din partea nóstră, lăsându-ne pentru tot-deauna în pace neturburată şi linişte în ceea ce privesce moşiile nóstre în punctul al 2-lea pomenite, precum şi în ceea ce privesce veniturile nóstre, a moştenitorilor Ruxandeĭ, din jumătatea satuluĭ Cristineţu şi $^1/_4$ parte satuluĭ Cerleno-Mare căpĕtate, şi pe carĭ le-am cedat noĭ luĭ Tadeus Hasdeu şi Vichentie Merjevski, şi că nicĭ un ban maĭ mult de la noĭ nu va pretinde.

4.

In ceea ce privesce diferitele moşiĭ ce se află în diferite localităţĭ ale Moldoveĭ, Bucovineĭ şi Basarabieĭ, carĭ moşiĭ trebue să ne aparţie nouĕ moştenitorilor de linia bărbătéscă saŭ femeiască după Hasdeu, Vartic, Petriceicu şi Angeluşa, soţia luĭ Gheorghe Hasdeu şi fiica luĭ Miron Stîrcea, şi după alte rude, carĭ ni se cuvin nouĕ, apoĭ pentru aceste moşiĭ ne-am înţeles, revendicându-le pe calea judecătorêscă, a le împărţi în treĭ părţĭ: o parte revenind moştenitorilor luĭ Ştefan, Miron şi Vasile Hasdeu, altă parte moştenitorilor luĭ Andreiŭ Borce şi a treia parte moştenitorilor Anastasieĭ Metaxa, carĭ derivă de la Ruxanda, fiica luĭ Gheorghe Hasdeu. Aceste părţĭ trebue să fie de o potrivă egale una alteia

5.

Pentru căutarea acestor moşiĭ, din partea nóstră, a tuturor moşteni-torilor familieĭ Hasdeu după Efraim Hasdeu, s'aŭ ales ca împuterni-ciţĭ parucicul Tadeus Hasdeu şi Vasile Tuşinski, pentru recompensa ostenelilor cărora, precum şi pentru cheltuelĭ, stabilim a treia parte din douĕ părţĭ din moşiĭ în vecînica lor stăpânire, iar maĭ mult nimic nu vor avé drept de a ne maĭ cere.

6.

Atare înţelegere între noĭ rudele şi moştenitoriĭ familieĭ Hasdeu cu bună voia nóstră stabilim, şi ambele părţĭ din partea bărbătéscă şi femeiască, cu propria iscălitură întărind, ne obligăm tot ce stă scris în punctele sus scrise a îndeplinì şi cu sfinţenie în vecĭ a păzì; iar în cas contrariŭ, dacă unul din noĭ contra acesteĭ înţelegerĭ saŭ a vre-unuĭ punct din el va lucrà şi se va opune saŭ va începe o pîră saŭ prin şiretlicurĭ va daunà, acela va perde atât partea moşieĭ ce stăpânesce, precum şi moşiile ce revendică în vecĭ, şi atare moşiĭ vor trece în *pricasul* asistenţeĭ publice, pentru ajutorarea săracilor, şi va maĭ avé acela a plătì şi 1.000 ruble argint către visterie. Si dacă chiar în acéstă privinţă i-ar fi de un ajutor vre-un mijloc judecătoresc, apoĭ nicĭ atare mijloc să nu fie acceptat de către noĭ şi să fie considerat de judecătorĭ ca ruşinos, iar dînsul să se alunge, publicându-se neconstanţa luĭ drept încredinţare, iară noĭ şi urmaşiĭ noştri totul maĭ sus scris vom realisà şi, pentru maĭ mare încredinţare pentru noĭ şi moştenitoriĭ noştri, ne obligăm pe sf. evangelie şi crucea Mântuitoruluĭ nostru a jurà, despre ce în faţa marturilor cinstiţĭ ne iscălim.

Andreiŭ Borca, *Vasile Teutul* şi soţia sa *Elena*, *Vasile Tuşinski* şi soţia sa *Caterina*, *Ivan Metaxa* şi soţia sa *Anastasia*, *Atanasie Stanciul*, *Gheorghe Dracu* şi soţia sa *Marióra*, Tadeus Hasdeu.

Martorĭ: preotul *Ion Estuşinski*, registratorul guvernamental *Buţan*, *Petru Buţan*, preotul *Onufrie Maurodușa*.

Intărire.

Al 2-lea Departament al instanţeĭ civile din Basarabia intăresce acéstă înţelegere de vecĭ a maĭ sus iscăliţilor prin punerea sigiliuluĭ şi iscălitura membrilor şedinţeĭ la Chişineŭ. 1817 Martie 17.

Consilier, *Gheorghe Donicĭ.*
» *Iancu Russo.*
Secretar, *Cruşovan.*
Sef de biuroŭ, *Babesco.*

Adeveresce translator, Registrator de colegiŭ *Stamatti.*

Care a fost resultatul firesc a acesteĭ înţelegerĭ între moşcenitoriĭ direcţĭ aĭ familieĭ Hasdeu şi familielor înrudite vom arătà maĭ jos.

Ne oprim acum maĭ pe larg asupra celor patru generaţiunĭ, începênd cu bĕtrânul Tadeŭ Hasdeŭ, noua tulpină basarabénă a némuluĭ.

Tadeŭ Hasdeu, fiul luĭ Ioan Hasdeu şi al Margareteĭ Pierkuszewski, s'a născut la 1769. In vîrstă de 17 anĭ, după o aventură amorósă, el fugise din Polonia, apoĭ pe la 1788 îl găsim luând parte la răsboiul Austrieĭ cu Turcia. In rîndurile armateĭ austriace, comandate de mareşalul Laudon, Tadeŭ Hasdeu cădù grav rănit pe câmpul de bătaie de lângă Novi-Bazar. Vindecat de rănĭ, el ieà apoĭ parte la asediul Belgraduluĭ. Drept resplată pentru vitejie, Tadeŭ căpĕtă gradul de locotenent şi decoraţiunĭ. In curînd după acésta el se căsătorì cu Baronesa Denhof şi pe la 1806 avù, din acéstă căsătorie de o scurtă durată, un fiŭ, care fu numit iarăşĭ *Tadeŭ.* A doua nevastă a luĭ erà o Evreică, pe care dînsul o răpise dintr'un sat şi, botezând-o sub numele de *Valeria,* o luă de nevastă. De la Valeria s'aŭ născut doĭ fiĭ: *Alexandru Hasdeu* şi *Boleslaŭ Hasdeu.* Fiul maĭ mare al luĭ Tadeŭ Hasdeu, născut din căsătoria întâia, îmbrăţişă cariera militară, intrând în guarda imperială ruséscă. Ca militar, *Tadeŭ* luă parte activă în răsboiul Rusieĭ cu Turcia din anul 1828. In vrîsta de 30 anĭ el erà dejà colonel şi comandà un regiment. Dar mórtea prematură a fidanţateĭ sale îl făcù misantrop; el părăsì cariera ce îmbrăţişase şi se retrase la ţéră, unde murì apoĭ isolat de lume.

La 1812, după răpirea Basarabieĭ de Rusia, Tadeŭ Hasdeu venise din Polonia în acea provincie pentru a revendicà nisce moşiĭ înstrăinate, carĭ aparţineaŭ de drept familieĭ Hasdeu. Dejà pe la 1805 guvernul rus îl recunoscuse de urmaşul direct a familieĭ princiare Petriceicu. După anĭ de procese, în carĭ Tadeŭ Hasdeu desvĕluì minunĭ de energie, el reuşì în fine a revendicà pentru dînsul două moşiĭ din judeţul Hotin. În curînd după acésta el se aşeză în Basarabia şi a murit pe la 1835, în vîrstă de 66 anĭ, iubit de sătenĭ şi stimat de către vecinii seĭ, boerĭ.

Tadeŭ Hasdeu căpĕtase o educaţiune fórte îngrijită. El vorbià maĭ multe limbĭ, cunoscea limbile clasice perfect, erà musicant şi făceà pictură. In tinereţe scrià poesiĭ frumóse în limba polonă şi în literatura acestuĭ popor sunt cunoscute două volume de traducerĭ a operelor luĭ Kotzebue, scrise de dînsul. Poesiile sale originale se păstréză în manuscript în biblioteca Academieĭ Române; asemenea un volum din scrierile sale maĭ există şi în biblioteca Universităţiĭ din Iaşĭ, Libraria Hachette din Paris, în volumul al II, intitulat *Chevalerie*, al operelor genialeĭ feciórе române Julia B. Hasdeu, a publicat o odă a luĭ Tadeŭ Hasdeu şi treĭ fabule, scrise într'o limbă curată polonă. Acea odă palpită de o dragoste înfocată a poetuluĭ pentru Moldova.

Alexandru Hasdeu, precum am spus maĭ sus, s'a născut la 1811. El a isprăvit studiele sale universitare la Charcov, unde, afară de Facultatea de drept, a fost laureat şi de Facultatea de litere pentru studiul sĕŭ: «Despre influenţa legilor Impĕratuluĭ Alexandru I asupra instrucţiuniĭ şi moravurilor Ruşilor». Acest studiŭ, precum şi un altul: «Despre nutriţiunea plantelor», încoronat de către Facultatea sciinţelor naturale, aŭ fost scrise pe la 1830—31.

Alexandru Hasdeu, în afară de drept, care erà specialitatea sa, maĭ aveà şi o erudiţiune enciclopedică fórte vastă: el se ocupà cu istoria, filosofia, linguistica, sciinţele naturale şi matematicile, cunosceà perfect ambele limbĭ clasice, precum şi vorbià limbile română, rusă, polonă, boemă, ruténă, germană, francesă, italiană, neo-grécă şi spaniolă.

Dejà în vîrsta de-abià 18 anĭ, Alexandru Hasdeu începuse a scrie în reviste rusescĭ, iar în vîrsta de 26 anĭ a pronunţat la Hotin memorabilul sĕŭ discurs asupra vechiĭ gloriĭ

a Moldoveĭ». Despre acel memorabil discurs vorbesce Félix Colson în scrierea sa «*De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*» (Parìs 1830, p. 26): «Discursul acesta a fost rostit la 27 Iulie 1837 în şcóla guvernamentală a Basarabieĭ. El a fost adresat Ruşilor şi Moldovenilor, carĭ, după isprăvirea studiilor lor la Hotin, treceaŭ la liceul din Chişineŭ, de către Alexandru Hasdeu, nobil moldovén, efor al şcóleĭ şi membru al maĭ multor societăţĭ sciinţifice.»

Michail Kogălniceanu a scris la 1840 în *Dacia Literară* următórea notiţă privitóre la Alexandru Hasdeŭ: «Până acum d-l A. Hasdeŭ ne-a fost cunoscut numaĭ prin superbul discurs asupra vechiĭ gloriĭ a Moldoveĭ; dar activitatea sa nu s'a mărginit cu atât. Dînsul a scris, deşì în limba rusă, multe opere frumóse, consacrate exclusiv patrieĭ sale. El a publicat dejà în *Вѣстникъ Европы* din anul 1830: 1°. *Cântecele istorice a Moldoveĭ;* 2°. *Legenda Voevoduluĭ Duca.* în revista Молва din 1834: 1°. *O legendă despre Petriceico-Vodă;* 2°. *Judecata la serdaria din Orheiŭ;* 3°. *Cugetările moldovene;* în revista Телескопъ: 1°. *Asupra literatureĭ Basarabieĭ*, 1834 ; 2°. *Cântecele poporane a Moldoveĭ din punctul istoric de vedere* (1833) ; 3°. *Scrisóre asupra importanţeĭ limbiĭ române pentru studiul istorieĭ Rusieĭ;* în Bul. Societ. Agric. din Odesa : 1°. *Scrisóre către Alexandru Sturdza despre economia agricolă a Basarabieĭ;* 2°. *Elena, fiica luĭ Stefan-cel-mare.* Afară de aceste scrierĭ, d-l A. Hasdeu a compus o Floră a Moldoveĭ, rusesce şi românesce, nepublicată însă, şi lucréză la un Dicţionar român-rusesc.»

Pe lângă cele pomenite de M. Kogălniceanu în notiţa sa, Alexandru Hasdeu a maĭ scris în limba germană o lucrare filosofică despre Grigorie Scovoroda, intitulată: *Gregor Skoworoda's Lebenswandel und Wirkungskreis oder historisch-kritische Würdigung seiner Schriften, als Beitrag zu einer Geschichte der slavischen Volksweisheit, in Briefen an J. J. Görres.* Resumatul acesteĭ scrierĭ s'a tipărit şi în limba rusă în revista *Telescopul* din anul 1835. La 1842 Alexandru Hasdeu a maĭ scris tot în limba rusă un alt op filosofic, *Задача нашего времени* (Problema timpuluĭ nostru), care însă a rĕmas în manuscript.

Mult maĭ târḑiŭ apoĭ, Alexandru Hasdeu a scris o admi-

rabilă nuvelă istorică în limba română, intitulată «*Domnia Arnăutuluĭ*», care s'a publicat pe la 1872 la Bucurescĭ.

La 1866 Academia Română îl chemă la Bucurescĭ, dar guvernul rus îĭ creă dificultăţĭ pentru a puté trece graniţa. Desperat că nu póte murì măcar în patria mumă, Alexandru Hasdeu părăsì baroul, părăsì viéţa publică şi se retrase la ţéră. Acolo, în mijlocul poporuluĭ român de la ţéră, el a trăit până la 1874, când şi-a dat obştescul sĕŭ sfîrşit în vîrsta de 63 anĭ.

In anul 1897, folosindu-mĕ de visita celebruluĭ literat rus d-l Vladimir Korolenco, am cetit óspeteluĭ meŭ câte-và poesiĭ rusescĭ scrise de Alexandru Hasdeu, şi aceste poesiĭ eraŭ o adevĕrată descoperire pentru nuvelistul rus, care apoĭ cetì singur de maĭ multe orĭ unele din bucăţĭ aprópe inedite.

Alexandru Hasdeu s'a căsătorit pe la 1836, luând de soţie pe Elisabeta Dauksza, fiica unuĭ nobil lituan şi nepóta Generaluluĭ rus Bistram, născută din o mamă româncă din némul Morţun, mórtă aprópe centenară la 1889, ca schimnică în mănăstirea Paserea de lângă Bucurescĭ, peste 40 de anĭ după mórtea fiiceĭ sale Elisabeta Hasdeu, care murise la 1848, lăsând doĭ copiĭ, pe Bogdan-Tadeŭ, născut la 1838, şi pe Nicolae, născut la 1840. Din aceştĭ doĭ vlăstarĭ a viguróseĭ familiĭ Hasdeu, România a avut parte numaĭ de unul — de Bogdan, iar cel maĭ tînĕr Nicolae, pictor fórte talentat, întemniţat la Petersburg ca bănuit de a fi participat la o conspiraţiune politică, a cădut bolnav de ftisie şi a murit în vîrstă de abià 19 anĭ.

La 1858 Alexandru Hasdeu a trămis fiuluĭ sĕŭ Bogdan Hasdeu, care pe atuncĭ se stabilise dejà în România, «o epistolă către Românĭ». Aceea epistolă a luĭ Alexandru Hasdeu, scrisă în limba rusă, nu s'a tipărit până acum şi originalul eĭ se află în mânile nóstre.

Simţemîntul adînc şi veneraţiunea pentru figura măréţă a patriotuluĭ basarabén ne obligă a da acì *in extenso* traducerea fidelă a acesteĭ frumóse epistole :

Epistolă către Românĭ.

Cu dragoste frăţéscă, fraţĭ Românĭ, mĕ bucur că v'aţĭ unit, şi înalţ ruga mea către Domnul Dumnedeŭ, cel ce a scăpat şi a păstrat Muntenia şi Moldova în mijlocul tuturor cataclismelor, al tuturor prefacerilor şi nimicirilor ce de atâtea orĭ aŭ schimbat faţa Europeĭ, atuncĭ când statele cele maĭ puternice cădeaŭ pentru a nu se maĭ ridicà. Să dăruiască Dumnedeŭ vouĕ şi viitórelor lăstare ale vóstre acele dile senine de fericire şi slavă, de carĭ s'aŭ bucurat strămoşiĭ voştri sub scutul celor de către Dumnedeŭ aşezaţĭ şi de Dumnedeŭ înălţaţĭ Domnitorí Ştefan-cel-Mare şi Michaiŭ Vitézul! Vĕ trimit urărĭ de bine din partea Basarabieĭ, pentru care sunt scumpe şi pline de însemnare viitórele destine ale Românieĭ unite, patria-muma; primiţĭ aceste urărĭ ale mele ca un glas sufletesc al unuí frate, pentru că eŭ sunt trup din acelaşĭ trup şi os din aceleaşĭ óse, din carĭ sunteţĭ plămădiţĭ voĭ, şi în vinele mele curge acelaşĭ sânge românesc care curge în vinele vóstre.

Iisus fiul luĭ Sirah a dis: «este vreme de a tăcé şi e vreme de a vorbì». Când întîmplările vremurilor şterseră chiar numele Românilor dintre ale cele-laltor noróde ce aveaŭ dreptul de a alcătuì câte un stat, Româniĭ tăcură, şi mult timp aŭ tăcut eĭ, şi tăcerea lor lungă a fost adîncă. Dar acea tăcere n'a fost de loc semnul că aŭ perit la Românĭ simţemîntul naţional şi cugetarea naţională; dimpotrivă, în mijlocul tăceriĭ nu numaĭ se păstraŭ, ci încă se desvoltaŭ, cresceaŭ şi se întăriaŭ simţul românesc şi gândirea românéscă. Şi când duhul véculuĭ a arătat neapĕrată nevoie de a recunósce pe Românĭ de popor avênd dreptul de a formà un stat prin sine stătător, când acest popor a cerut în sistema politică a Europeĭ să i se dea locul pe care nimenĭ altul nu-l póte cotropi şi care loc, de va rĕmâné gol, va împedecà integritatea organică a aceleĭ sisteme, — atuncĭ a sunat césul pentru Românĭ de a vorbì şi eĭ aŭ dis cuvîntul lor în Divanurile *ad-hoc*, aŭ rostit ceea ce până atuncĭ păstraŭ în tăcere: cugetul poporuluĭ român, simţemîntul lor naţional, în audul şi în vilégul tuturora.

Ce maĭ rĕmâne acuma de făcut?... Iisus fiul luĭ Sirah n'a adaos că, precum este vreme de a tăcé şi este vreme de a vorbì, asemenea este vreme de a vorbì şi este vreme de a lucrà. Deci, fraţĭ Românĭ, pentru voĭ a sunat ora de acţiune. Acuma, când Europa, pentru a deslegà marea problemă privitóre la integraţiunea sistemeĭ politice, voesce să afle maî întâiŭ

dorinţele vóstre, dorinţele poporuluĭ, care are dreptul de a fi un stat prin sine stătător, — sunteţĭ datorĭ de a dovedì că dorinţele rostite în Divanurile *ad-hoc* nu sunt nisce visurĭ nerealisabile saŭ nisce fantome imposibile, nisce teoriĭ abstracte, plăsmuite de imaginaţiunea deputaţilor celor împuterniciţĭ de a spune dorul naţiuniĭ. Din contra, sunteţĭ datorĭ a dovedì că acésta este resultatul şi ultimatul cugetăriĭ naţionale şi simţemîntuluĭ vostru naţional, este programa realităţiĭ, întemeiată pe elemente poporale ale istorieĭ Românilor, pe logica acelor fapte în carĭ pururea s'a resfrânt viéţa naţiuniĭ române. Sunteţĭ datorĭ a dovedì înaintea Europeĭ că Româniĭ aŭ, nu numaĭ dreptul, dar şi capacitatea pentru autonomie, pentru cârmuirea prin sineşĭ.

Aşà dară, fraţĭ Românĭ, mână în mână, toţĭ împreună, frăţesce, să vĕ apucaţĭ de lucru! Problema, care vĕ încumbă în momentul de faţă, este o problemă măréţă şi grea: măréţă — pentru că de chipul vostru de a lucrà la deslegarea eĭ atârnă sórta viitóre a ţĕriĭ vóstre şi a naţiuniĭ vóstre; grea — pentru că prin modul cum o veţĭ deslegà sunteţĭ datorĭ a legà viitorul, nu meşteşugit, ci firesce, cu trecutul naţiuniĭ române, sunteţĭ datorĭ a luptà în contra acelor oportuniştĭ carĭ, nesocotind trecutul şi neîngrijindu-se de viitor, se încércă a isolà momentul de faţă pentru satisfacerea unor interese egoiste personale.

Pentru a eşì biruitorĭ din acéstă luptă, adecă pentru a păstrà actualuluĭ moment valórea sa adevĕrată şi importanţa firéscă ca moment naţional, sunteţĭ datorĭ, fraţĭ Românĭ, a vĕ pătrunde adînc de idea că Tractatul de Paris, care a recunoscut poporuluĭ român dreptul de a formà un stat, nu v'a dat prin acésta niscaĭ-va drepturĭ nouĕ, ci numaĭ şi numaĭ a asigurat drepturile vóstre cele vechĭ seculare, ast-fel că de aḑĭ înainte, fie prin arbitrar, fie prin siluire, ele nu pot să fie ştirbite, jignite, micşorate saŭ călcate. Maĭ sunteţĭ datorĭ a vĕ încredinţà pe deplin că Constituţiunea cea proiectată de către Convenţiunea din Paris ca basă a organisaţiuniĭ Românilor într'o singură naţiune cu dreptul de a formà din sine un stat nu trebue să devină pentru voĭ un fel de stîlpĭ aĭ luĭ Hercule saŭ de zid chinezesc, căcĭ nu sunteţĭ şi nu puteţĭ fi despoiaţĭ de dreptul cel divin al omeniriĭ de a păşì înainte pe calea progresuluĭ.

Aprofundaţĭ, fraţĭ Românĭ, datinele Istorieĭ Române, maĭ cu sémă ale tuturor protectoratelor din trecut, şi veţĭ aflà că strămoşiĭ voştri nicĭ odată n'aŭ primit şi n'aŭ recunoscut jugul străin: în epocele critice, Româniĭ cereaŭ protecţiunea pentru sine tocmaĭ din partea acestuĭ stat învecinat care erà cel maĭ primejdios pentru neatârnarea lor şi aveà dorinţa de a-ĭ ni-

micì și de a desființà individualitatea lor națională. Acesta a fost în adevĕr un minunat instinct sădit în eĭ de Dumnedeŭ, prin care, după cum ne arată relațiunile lor diplomatice ba cu Ungaria, ba cu Polonia, ba cu Turcia și așà maĭ departe, Românii se puneaŭ sub protecțiunea anume a aceluia care se încercà de a-ĭ robì. Printr'o ast-fel de unire externă și suzeranitate nominală, eĭ aŭ sciut să salveze acea autonomie internă a țĕriĭ, care singură garantéză pentru popor o libertate reală. Minunat a fost acest instinct, cu ajutorul căruia, simțind tendința statuluĭ celuĭ protector de a călcà capitulațiunile cele încheiate, Româniĭ sciaŭ immediat a se pune sub protecțiunea unuĭ alt Stat, formând prin acésta o rivalitate între ambele state și bucurându-se de acea rivalitate pentru a salvà drepturile naționale.

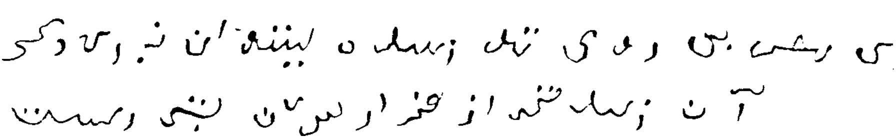
Lucrând ast-fel, vețĭ avé în vedere că un popor e puternic nu prin fortărețele sale și prin armată, ci prin fraternitatea civică, unanimitate, lipsa în fie-care cetățén de porniri egoistice, toțĭ fiind cuprinșĭ de acelașĭ cuget național și de acelașĭ simț național. Un popor, puternic printr'o asemenea solidaritate, nicĭ odată nu va perì, și nicĭ odată nu-șĭ va perde pămîntul sĕŭ, pentru că naționalitatea luĭ este o scântee zăcênd nevĕdută în cremene, unde din întîmplărĭ vremelnice póte să zacă mult timp, dar când duhul véculuĭ va pregătì iasca și va lovì cu oțelul, scânteia se va aprinde. Poporul nu e ca un burete ce se îmbibă de umedélă, ci este o mare care aruncă din sînul sĕŭ afară pe mal tot ce nu asimiléză.

Pentru ca arena pentru activitatea vóstră să fie proprie, e necesar să curățițĭ pămîntul țĕriĭ de dușmaniĭ poporuluĭ, și anume de dușmaniĭ ceĭ din lăuntru, carĭ sunt maĭ primejdioșĭ decât dușmaniĭ din afară. In momentul de față dușmaniĭ poporuluĭ român în țéră românéscă sunt așà dișiĭ candidațĭ la domnie, carĭ îșĭ recrutéză partisanĭ cu ajutorul auruluĭ, banchetelor, balurilor, promisiunilor de slujbe și de alte bunurĭ, intrigând unul contra altuia, ba chiar tatăl contra fiuluĭ și fiul contra părinteluĭ sĕŭ, — iar toțĭ împreună intrighéză în contra glorieĭ și linișteĭ patrieĭ. Aceștĭ ómenĭ lucréză după aceeașĭ metodă după care altă dată lucraŭ miserabiliĭ Grecĭ din Fanar; dar Fanarioțiĭ, cu tótă lipsă de cinste, totușĭ eraŭ maĭ cinstițĭ decât aceștĭ Românĭ, căcĭ aceĭ din Fanar, pentru a dobândì scaunul Moldoveĭ și al Valachieĭ, cumpĕraŭ și mituiaŭ puterea străină care usurpase dreptul de a numì Domnitorĭ, și apoĭ eĭ lucraŭ contra unuĭ ném străin, pe când ceștia aĭ noștri cumpĕră, ademenesc și corump pe frațiĭ lor și conspiră contra patrieĭ lor propriĭ. Sin-

gur faptul că aceștĭ ómenĭ înroléză partide personale dovedesce dejà că eĭ sunt nedemnĭ de a fi Domnĭ.

Nu partidele, adecă nu câte o haită de slugĭ purtând aceeașĭ livrea arată cine trebue să fie unsul luĭ Dumnedeŭ; ci-l arată acea voce în care rĕsună Dumnedeŭ. Alesul luĭ Dumnedeŭ nu e dintre aceia, carĭ înșișĭ îșĭ pun candidatura la scaunul domnesc, Domnul ales de către Dumnedeŭ nu caută de cu vreme domnia, nu se gândesce la ea, ci cu resemnare primesce povara ce Dumnedeŭ ĭ-o pune pe umerĭ; și din momentul alegeriĭ sale el se consideră ca mort pentru sine şi pentru aĭ seĭ, pentru amiciĭ și cunoscuţiĭ seĭ, mort pentru foştiĭ seĭ inimicĭ și rĕŭ voitorĭ; el se transformă într'un noŭ om, care jertfesce pe sine cu tóte ale sale personale pentru binele obștesc și binele patrieĭ. Să dea Domnul Dumnedeŭ, fraţĭ Românĭ, ca sfînta cunună a puteriĭ supreme, cununa luĭ Radu și Dragoș, să nu încununeze fruntea unuĭ fur de cele sfinte. Amin!

Multe maĭ sunt, despre carĭ aș fi vrut să vĕ scriŭ, dragiĭ meĭ fraţĭ Românĭ; dar veţĭ voì óre voĭ să primiţĭ epistolele mele? Orĭ-cum, fiţĭ încredinţaţĭ că sunt al vostru — un frate Român. Ce vĕ pasă de numele meŭ personal? In momentul de faţă, în afacerea comună a Românieĭ, e destul să sciţĭ că sunt un frate Român a căruia sórtă este de a îndurà adevĕrul cel însufleţit al cuvintelor poetuluĭ persan:

Adică: «A trăì făr' de tine și afară din tine, — o patria mea scumpă! — se póte; dar o asemenea viéţă e maĭ gróznică decât de a murì miĭ de orĭ și iară a învià pentru o clipă!»

Иаєкȣ Хъждєȣ.

Originalul acesteĭ frumóse epistole se află în mânile nóstre. Epistola a fost trimisă în 1858, împreună cu o scrisóre personală a veneratuluĭ Alexandru Hasdeu, către fiul sĕŭ Bogdan Hasdeu, care părăsise dejà Basarabia și se stabilise la Iașĭ. Bogdan Hasdeu n'a credut oportun de a o tipărì, temêndu-se de a face rĕŭ prin acésta părinteluĭ sĕŭ, rĕmas în Basarabia. Temerile d-luĭ B. Hasdeŭ eraŭ cât se póte de întemeiate, căcĭ epistola, deșì anonimă, de sigur că ar fi fost recunoscută de guvernul rus ca opera luĭ Alexan-

dru Hasdeu, căcĭ un alt patriot de acéstă valóre in Basarabia întrégă nu există; recunoscênd dar *ex ungue leonem*, condeiul luĭ Alexandru Hasdeŭ, guvernul rus ar fi luat immediat disposiţiunĭ de a depărtà pe acest mare patriot de la hotarele patrieĭ-mume.

Bogdan Petriceicu-Hasdeu, fiul luĭ Alexandru Hasdeu, s'a născut, precum am ḍis, la Hotin, în anul 1838. Ilustrul nostru om de sciinţă a terminat studiele juridice la Universitatea din Charcov, după ce maĭ întâiŭ servise în garda imperială rusă (în regimentul de husarĭ). Folosindu-se de Tractatul din Paris, prin care o bucată din pămîntul românesc de dincolo de Prut se reîntorceà spre patria-mamă, Bogdan Hasdeu, în calitate de proprietar al uneĭ case din Cahul, deveni cetăţén român. Optând în acest mod pentru cetăţenia românéscă, el îşĭ asigură posibilitatea de a trăì şi de a muncì pentru némul românesc. Strămutându-se în 1858 la Iaşĭ, Bogdan Hasdeu ocupă în vechia capitală a Moldoveĭ postul de profesor liceal şi bibliotecar. La 1864 el s'a strămutat la Bucuresci, unde începù în curînd publicarea *Archiveĭ istorice a Românieĭ*, care după un deceniŭ îl conduse în mod logic a înterprinde geniala sa operă: *Istoria critică a Românilor*. De o fecunditate prodigiósă, de o tenacitate de muncă uimitóre, Bogdan Hasdeŭ, pe terenul istorieĭ ţěriĭ nóstre ne-a înzestrat cu un şir de lucrărĭ de o valóre incontestabilă, carĭ vor rĕmâné un monument maiestos înălţat pe mormîntul familieĭ Hasdeŭ, al căreĭ ultimul representant este. Din scrierile sale istorice vom cità acì: *Analise literare externe*, apărute la 1864; *Viéţa şi scrierile luĭ Luca Stroieĭ* (1864); *Filosofia portretuluĭ luĭ Ţepeş* (1864); *Ioan-Vodă cel Cumplit* (1865); *Istoria toleranţeì religióse în România* (1865); *Originele Craioveĭ* (1887); *Cronica luĭ Zilot Românul* (1884); *Datinele şi obiceiurile juridice ale Românilor; Familia Basarabilor, Strat şi sub-strat, Negru-Vodă, etc.*

După aceste studiĭ istorice, vaste şi ingeniόse, Bogdan Hasdeu se consacră linguisticeĭ şi publică sub titlul: de *Cuvinte din bĕtrânĭ* (1878—1881), o serie de lucrărĭ filologice române; după acéstă operă, dînsul a conceput planul genial al unuĭ Dicţionar istoric şi poporan al limbeĭ române, *Etimologicum magnum Romaniae* (1866—1897); conform

cu acest plan uriaş, dînsul a putut scóte la lumină până acum treĭ volume, editate de Academia Română; însă acéstă lucrare, prin planul eĭ vast, nu póte să fie isprăvită decât printr'o muncă continuă a maĭ multor ómenĭ, înzestraţĭ de natură tot aşà de bogat precum este înzestrat acela care a conceput-o. Acum însă cele treĭ-patru-cincĭ volume, pe carĭ ni le va da Bogdan Hasdeu, vor rĕmâné *încoronarea neperitóre* a vieţeĭ pline de o muncă uriaşă a mareluĭ nostru om de sciinţă.

Bogdan Hasdeu, pe terenul istorieĭ şi al limbeĭ române, este şi remâne cel maĭ ilustru representant al nostru până astădĭ. Din scrierile sale linguistice vom maĭ cità acì: *Principiĭ de filologie comparativă* (1875); *Fragmente pentru istoria limbeĭ române* (Elemente dacice) (1875); *Beaudouin de Courtenay şi dialectul slavo-turanic din Italia* (1876); *Filma* (1877) etc.

Afară de acest vast teren de muncă intelectuală, pe care Bogdan Hasdeu a desfăşurat geniala bogăţie a natureĭ sale, ingeniositatea sciinţeĭ sale şi o erudiţiune uimitóre, dînsul nu s'a mulţumit de a-şĭ cercuì activitatea în acest vast teren, ci, posedând cunoscinţe enciclopedice şi poliglote, a maĭ lucrat mult şi bine pe terenul ziaristiceĭ politice-sciinţifice şi literare. Bogdan Hasdeu a scris şi publicat următórele scrierĭ periodice: *Fóia din Moldova* (1862), *Lumina* (1863), *Aghiuţă* (1863), *Archiva Istorică* (1865—67), *Satirul* (1866), *Traian* (1869), *Columna luĭ Traian* (1870) şi, în fine, *Revista Nouă* (1888). Dînsul a mai scris următóre opere poetice: *Răsvan-Vodă* (1869), dramă istorică; *Poesiĭ* (1873); *Treĭ craĭ de la Resărit*, comedie (1879); nuvele şi altele, şi următórele studiĭ polemice: *Talmudul*, *Industria naţională*, etc.

Bogdan Hasdeu a avut un singur copil, pe *Iulia Hasdeu*, care a murit acum 10 anĭ. Acéstă genială copilă a fost admirată de Sully Prudhomme, de Mistral, de Gubernatis şi alţiĭ; s'aŭ ţinut despre ea conferinţe publice în străinătate, s'a scris în ḑiare francese, italiane, germane, rusescĭ, polone, maghiare.

Născută în Novembre 1869, Iulia Hasdeu a murit în Septembre 1888. Nu împlinià încă nicĭ 19 anĭ, şi totuşĭ lăsà în manuscript opere maiestre pentru şése tomurĭ, din carĭ treĭ

s'aŭ publicat: *Bourgeons d'Avril*, *Chevalerie*, *Théâtre*, tóte în limba francesă.

La vîrsta de 2½ anĭ, Iulia Hasdeu scià dejà a cetì, la 8 anĭ isprăvise în Bucurescĭ clasele primare, iar la 12 patru clase gimnasiale de la Sf. Sava. La 16 anĭ a trecut strălucit la Paris cele două examene de bacalaureat, şi la 18, când a rĕsbit-o bóla, erà gata pentru licenţa în litere. Acéstă copilă genială scià grecesce şi latinesce; vorbià franţuzesce, englezesce şi nemţesce, înţelegeà italiana şi provenţala.

Cu dînsa s'a stins vigurosul arbore al familieĭ Hasdeu, unicul represintant al căreia ne maĭ rĕmâne Bogdan Hasdeu.

Familia Hasdeu este podóba cea maĭ înaltă a vechiĭ nóstre boerimĭ pămîntene.

VII.

ALEXANDRU DONICĬ.

Alexandru Donicĭ s'a născut la Chişineŭ pe la 1806 şi a murit la Iaşĭ la 1866. El îşĭ făcuse studiele în Rusia. Aşezându-se apoĭ la Iaşĭ, a intrat acolo în magistratură, ocupându-se în momente de odihnă cu poesia şi în special cu fabula, pe terenul căreia şi-a câştigat un renume meritat. Influenţat de fabuliştiĭ ruşĭ şi în deosebĭ de Krilof, Donicĭ a sciut totuşĭ devenì poporal. El a lăsat după dînsul 91 de fabule în versurĭ, carĭ aŭ fost tipărite pe la 1842, şi a maĭ tradus din Puşkin maĭ multe bucăţĭ frumóse.

VIII.

SCARLAT M. COTRUŢĂ.

Scarlat M. Cotruţă s'a născut la 1821 în satul Mincenĭ, jud. Orheiŭ, şi a isprăvit studiele sale la liceul din Chişineŭ (1842) şi şcóla superióră din Odesa (Ришельевскій Лицей) pe la 1845.

In calitate de membru al Societăţiĭ de istorie şi archeologie din Odesa, Scarlat Cotruţă a lucrat mult, ajutând pe Marzakevicĭ în traducerea şi tipărirea documentelor istorice privitóre la Basarabia. «*Записки Общества Исторіи*» sunt pline de resultatele neobositeĭ sale muncĭ.

Scarlat Cotruţă a maĭ lucrat şi ca membru al Comitetuluĭ statistic din Basarabia; lucrările sale pe acest teren sunt de mare valóre. Îmbĕtrânit, d-l Cotruţă e orb acum şi, în mijlocul întunericuluĭ în care trăeşte, singura lumina ce-ĭ maĭ luminéză calea vieţeĭ — este lumina spirituluĭ sĕŭ viguros, conscient că şi-a îndeplinit tot-deauna datoria faţă cu semeniĭ sĕĭ, faţă cu patria sa, faţă cu némul sĕŭ.

BIBLIOGRAFIA BASARABIEĬ.

Аксаковъ И. Записки о Бессар. Расколышкахъ. Рус. Архивъ. 1888. 11.

Аккерманское Земство. Доклады, отчеты, смѣты, за 1888 г.

Idem Смѣта и разскладка 1890 г. и денежный отчетъ за 1892/93.

Бендерское земство. Отчеты, доклады, смѣты, разскладка Бендерскаго уѣзднаго земскаго собранія 1889.

Idem Городское общественное управленіе. Протоколы Засѣданій Бендерской Город. Думы. 15 Января 1887.

Бессарабское Земство Денежный отчетъ областной Земской управы съ 1-го Января по Іюль 1872.

Idem Отчетъ и доклады Губ. Земс. Управ. 1877—1878—86—88—89 și 1890.

Idem Смѣты и раскладки Бес. Земства на 86—90.

Idem Отчетъ Губ. Зем. Управы. по общественному призрѣнію и врачебной части за 1887—89 г.

Idem Вѣстникъ Бессараб. Земства за 1881—1884.

Idem Сборникъ Бесс. Земства изд. Област. Зем. Управы за 1871—1880 г.

Бессарабскій Адресъ Календарь на 1876—78—87—90—1891 г.

Бессарабско-Таврическій Земельный банкъ. 1891 г.

Бѣлецкое Земство. Отчеты, доклады, смѣты и пр. 1888—89 г.

— Денежный отчетъ XXI очеред. Уѣзд. Зем. Соб 1888—90 г.

Бѣлый Б. Итоги дѣятельности и средства содержанія Бессар народной школы за 1876—1886 г. Кишин. 1887

Виды Бессараб. сельско-хозяйств. выставки въ г. Кишиневѣ въ 1889 (album).

Вельтманъ Начертаніе древней Исторіи Бессарабіи 1828 г.

Гербановскій. Капу-де-Боу Историч эпизодъ изъ Бессарабской жизни. Кишеневъ 1872 г.

Idem Стереоскопъ эксцентричныхъ типовъ. Кишиневъ, 1871 г.

Денкингъ А. Обзоръ дѣйствій Бесс. училища садоводства Кишиневъ. 1867 г

Ермолинскій К. Обзоръ Хотинскаго уѣзда въ сельско-хозяйственномъ отношеніи за 1887 г

Записки Бессараб. статистич. Комитета. Егунова, pentru anii 1864—1867 şi 1868.
Защукъ. Бессарабская область Спб. 1862 г.
Idem Новороссійское Казачье войско.
Карта Россійской западной части. Шубертъ. (Измаилъ, Килія, Акерманъ. etc.)
Калейдоскопъ. Кишиневъ 1848 г.
Кишинев. Город. Общ. Управленіе за 1872—73 г.
Доклады ревизіонной Коммиссіи за 1875.
Вѣдомость Кишинев. Городск. Управы за 1879 г.
Обязательныя постановленія, изданныя Кишинев. Городс. Думой 1881 г.
Земство за 1885. XVIII *очеред.* созыва 88 г. XIX очеред. созыва 1887. XX очеред. созыва 1888 г. şi XXI очеред. созыва 1889 г.
Кохманскій Р. Сборникъ окончательныхъ судебныхъ рѣшеній по вопросамъ Бессараб. граждансъ права. Кишиневъ. 1862 г.
Леонардъ П, Нѣсколько словъ о земствѣ вообще, о Бессерабскомъ всобенности Зем. Господа и земскія управляющія. Одесса. 1881 г.
Накко А. Исторія Бессарабіи съ древнѣшихъ временъ. Одесса. 1873—1876 г. 4 v.
Неручевъ. Статистика народныхъ школъ въ Бессарабіи.
Idem Табачная промышленность въ Бессарабіи и Евреи С. Пет. 1887. 2 v.
Idem Бессараб. земство, его недоимки и мѣры борьбы съ ними С. Пет. 1882. 2 v.
Idem Филоксера въ Бессарабіи. С. П. 1886.
О порядкѣ отпуска сѣянцевъ и сажанцевъ изъ казенныхъ древесныхъ питомниковъ. 1890—189.
Отчетъ о дѣятельности Аккерман. отдѣла Импер. Россійскаго общ. садоводства Аккерманъ 1590 г.
— *Отчетъ Кишинев.* Город. Общ. банка за 1888—1889 г.
Отчетъ Кишинев. Общ. Взаимнаго Кредита за 1882 г. şi 1888 г.
О состояніи народныхъ училищъ Хотинскаго уѣзда за 1880—81.
— *Отчетъ*-правленія Кишинев. общ. *пособія нуждающимся* въ образованіи за 1885 şi 1886.
Idem правленія общест. вспомоществованія нуждающимся ученикамъ Кишинев. Реальнаго училища. 1890.
Idem Одесской филоксерной Коммисіи. 1886—1888 г.
Idem Попечительство Кишиневс. ночлежнаго пріюта 1890,
Idem Кишиневской дѣтской больницы. 1884 г. и дома призрѣнія старцевъ 1888—1889 г.
Idem Кишинев. Общества Взаимнаго отъ огня страхованія 1888 г.
Idem Кишинев. Город. еврейской больницы.
Оргѣевскаго земство. pentru 1885—86—87—88 şi 1889 г.
Пархамовичъ А. Торжественная встрѣча *Августѣйшихъ* особъ. 11 Іюня 1867 г.
Памятная Книжка Бессараб. Области. 1852.
Протоколы засѣданій Кишинев. военно-санитарнаго общества за 1887—1890 г.
Правила о мѣрахъ противъ повально-заразительныхъ болѣзней на домашнихъ животныхъ. Кишиневъ 1890 г.
Проэктъ устава земской пенсіонной Кассы.
Рабиновичъ Н. Положеніе евреевъ въ возсоединенномъ участкѣ Бессарабіи, какъ

слѣдствіи восточной войны. Одесса, 1880 г. O scriere romănofobă, scrisă in favórea Evreilor.

Рекало Е. Саранча въ Бессарабіи и Румыніи въ 1885, 1896 г. Одесса.

Idem Виноградная болѣзнь Мильдіу и способы борьбы съ нею. Кишиневъ 1882.

Ржондковскій Ф. Сѣрнистый углеродъ какъ средство въ борьбѣ съ сусликами. 1888 г.

Синцовъ И. О водоносныхъ слояхъ г. Кишинева. Одесса 1887.

Скальковскій А. Болгарскія колоніи въ Бессарабіи и Новороссійскаго Края. Одесса. 1848

Сорокское земство. Отчеты, доклады, XXI очеред. зем. собранія. Сороки. 1890.

Справочная Книга Одесс. Учебнаго Округа. *Начальныя* училища Бессараб. Спб. 1848 г.

Труды Одесскай энтомологической Коммиссіи: 1) о вредныхъ насѣкомыхъ Бессараб. и Херсон. Губ. 1886 г. 2) Болѣзнь Кукурузы, 3) труды VII съѣзда въ Одессѣ. 4) Доклады гг. Рекало и Погибко, 5) Отчеты В. Якунина, 6) Куриная холера, etc.

Уставы Кишиневскаго Общества любителей драматическаго искуства Спб. 1884.

А. Ильинъ. Карта Бес. Губер. Спб. 1868.

Судебно — Статист. свѣдѣнія и соображенія о введеніи въ дѣйствіе судебной реформы ч. III Спб. 1866 г.

Городскія поселенія Росс. Имперіи т. I--VII Спб. 1861—64. Volum. I cuprinde Basarabia cu orașele sale.

Описаніе Высочайше утвержденныхъ украшеній *гербовъ губерній*, областей, градоначальствъ, городовъ и посадовъ, *Кёне. Спб. Вѣдом* 1857. No. 216 (Изъ 73 No. Сенат. Вѣдомостей).

О громадномъ значеніи для Юго-Западнаго Края улуч. судоходства на р. Днѣстрѣ. *Одесскій Вѣстникъ.* 1875. No. 266

Карта старообрядческихъ поселеній въ юго-запад. Россіи и во владѣніяхъ Австрійскихъ, Турецкихъ и Молдавскихъ. *П. Мельникова*, I г. 1864 г.

Молдовскія сказки (сравненіе молдовскихъ сказакъ съ Литовскими, славянскими и словенскими. *Д. Филатова. Бесс. Обл. Вѣд.* 1861 No. 23--25.

Этнографическій Атласъ западно-русскихъ губерній и сосѣднихъ областей. *Эр-карта* Спб. 1863.

О мѣстныхъ Бессарабскихъ законахъ. Рѣчь адъюнкта, магистра законовѣдѣнія *Владиміра Линовскаго*, произнесенная въ торж. собраніи Ришельевскаго Лицея 21 Іюня 1842. Одесса 1842 г.

Дѣло объ образованіи гражданскаго управленія Бес. Области. 1816.

Хозяйственныя опыты и наблюденія. Денкингъ 1852.

Болгарскія колоніи Бессарабіи. Скальковскаго.

Хронологическое обозрѣнія Бессарабіи.

Военно-статист. обозрѣніе Бесс. Дараганъ.

De sermone *getica. Каватія.*

Молдавскія пѣсни. Бес. Област. Вѣдомости. 1860. No 43.

Булгара (Болгары) *Ст. В. В. Григорієвъ*, Энциклопедич. лексиконъ *Плюшара* VII t. Спб. 1836.

О правахъ состоянія различныхъ классовъ народонаселенія Бессарабіи. Надеждинъ. Жур. Минист. Внут. Дѣлъ 1843. No. 7.

Правила Нормальнаго Контракта. Леонидъ Деми. Кишиневъ 1846 г. Contractul normal, drepturile proprietarilor și datoriile țeranilor ca ii locuesc pe moșiile particulare.

Очеркъ Исторіи хлѣбной торговли Новороссійскаго Края. *Вольскій.* Одесса 1859 г.

Бесѣда о сельскомъ хозяйствѣ. *В. Линовскій.* Одесса 1846 г.

Изъ путешественниковъ посѣщавшихъ между прочимъ Бессарабію: Галниберть 1421 г. Изд. р. Врнно. *Одесса* 1852. Путешествіе Клемана. *Сумароковъ* 1799; Путешествіе въ Очаковскую Землю. *Демидовъ.*

О торговлѣ Колоній черноморья въ средніе вѣка. Шостакъ.

Описаніе Бессар. Области. Веселовскаго.

Essai sur l'histoire naturelle de la Bessarabie*. Тарданъ. Одесса* 1841 г.

О геогностическомъ изслѣдованіи Бессарабіи. Рапорты полков. горн. инженера. *Бледе. Горный Журналъ.* I г. carte I și 2 Спб. 1839 г.

Исторія Винодѣлія въ Россіи IX ревизія *Кеппенъ.* Спб. 1850 г.

Carte de la Moldavie pour servir à l'histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs. Levée par l'état-major sous la direction de F. G. Basser. Amsterdam 1870.

Карта Молдавіи и Бессарабіи. Абдата Гербицъ. Вѣна. 1811.

Карта черпаго моря (Морской берегъ Бессарабіи) вицеадмирала Крюйса. 1699.

Карта берега Чернаго моря. Бенгенія 1772.

Днестровскій лиманъ и Бес. берегъ Чернаго моря. Манганари. 1842 г.

Триангуляція съ астрономич. опредѣленіемъ разныхъ пунктовъ области. *Теннеръ.* 1846. Записки веонно-топогр. депо часть XVII Спб. 1855 г.

Карта Бессарабіи Эйтнера. Кишиневъ 1843.

Планъ и промѣръ р. Днестра, Карты теченія р. Прута и съемка Буджака. *Корниловичъ.* 1841. Подлинники хранятся въ Одес. Музеѣ.

Днестръ. Всеобщее ЗемлеДѣліе Traducere din t. XXVI din *Allgemeine Erdkunde*, pag. 218.

Подземныя воды въ Бессарадіи. Artic. lui *Strucoff* in Журн. Минис. Госуд. Имущ. 1853, No. 3.

Содержаніе почтовыхъ станцій въ Бессарабіи. Янушкевичъ. Одесскій Вѣстникъ 1860. No. 64.

Два слова изъ экономич. исторіи Новор. Края. *Ив. Стайковичъ Южный Сборникъ.* No. 2 din anul 1859

Наблюденія нѣкоторыхъ періодическихъ явленій органическ. природы. *Денкингъ.* Вѣст. Импер. Рус. Геогр. Общ. 1856. Despre flora Basarabieĭ.

Опытъ разведенія сорго. Articolul luĭ Della-Bocc. Жур. Минист. Госуд. Им. 1857. No. 4.

О разведеніи винограда. Зап. Импер. Общ. Сельс. Хозяйства. 1841. No. 1.

Виноградарство, К. И. *Тарданъ.* Traduc. din franțusesce.

Шелководство, Денкингъ. Жур. Минис. Государ. Имущ. 1855. No. 7.

Отчеты инспекціи сельскаго хозяйства. *Струковъ.* Жур. Мин. Государ. Имущ 1854—1861.

Объ рыбномъ промыслѣ въ Бессарабіи. К. Бес. Вѣдомости 1861.

Славянская надпись въ Килійской церкви св. Николая Надеждина. Зап. Одесс. Общ. Исторія и древн. t. I (*Academia Română*, Biblioteca).

Консисторскія Отчеты о первоначальныхъ школахъ при церквяхъ Бесс. Области.

Бессар. Вѣдомости. 1862. No. 16. (Ḑiarul oficios *Бессар. Вѣдомости* apar. de la 1860).

Придунайскія Княжества. Н. К... севича Библіот. для Чтенія. 1860. No. 11.

О причинѣ обилія тяжебныхъ дѣлъ въ Бессарабіи. Жур. Мин. Юст. 1859. No. 10.

Histoire de la Moldavie et Valachie, avec une dissertation sur l'état actue de ces deux provences, par. *A. Carra*. 1778. A fost editată la Iaşĭ la 1777

Молдавскія любовныя пѣсни. Собр. *Н. Танскій. Бес. Област. Вѣдом.* 1860. No. 43.

О волостныхъ правленіяхъ. В. Ханацкій. Бесс. Обл. Вѣд. 1860.

Древняя топографія нѣкот. мѣстъ Нов. Края. въ Бес. *Брунъ.*

О происхожденіи названія г. Бѣльцъ. *Одесс. Вѣст.* 1859.

О происхожденіи названія г. Сорока. К. *Ханацкій Одесс. Вѣст.* 1859. No. 61.

Г. Сороки. Матер. для Геогр. и статис. Защукъ.

Исторія Новой сѣчи. Скальковскій.

О сходствахъ Кургановъ Южной Россіи съ Курганами Сибири.

Спасскій. Зап. Од. Общ. Ист. и древ. t. III. Bibliot. Academieĭ Române.

Нынѣшнее состояніе турецкихъ Княжествъ Молдавіи, Валахіи и Бессарабіи. Игнанія Яковенка. Спб. 1828. Рецензія Ю. Венелина. Москов. Вѣстникъ (1) 1828. No. 15, 16 şi 18.

Памятная Книжка Бессар. Области на 1860 г. Ediţ. oficială.

Хронологическое показаніе главнѣйшихъ событій въ Бессарабіи. 1862.

Записки Бессарабскаго Областнаго статистическаго Комитета II. Кишиневъ 1864.

Памятная Книжка Бесс. Обл. conţine material preţios privitor la: eparchia Chişineuluĭ, navigaţiunea pe Nistru, pescuitul în Basarabia, flora Basarabieĭ, etc. 1862.

Лѣса въ Бессарабіи. 1868 г.

Краткій очеркъ Болгарскихъ Колоній въ Бессарабіи. Ив. Ивановъ Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. Кишиневъ 1864 v. I.

О нравственныхъ нуждахъ болгаръ вообще. Зап. Бес. Обл. Ст. Комит. 1864 v. I.

Статистическія свѣдѣнія о бессар. нѣмецкихъ колоніяхъ 1861—62 г. Н. Ф. *Лагоріо.* Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. v. I.

О цыганахъ въ Бессарабіи. А. Егуновъ. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. v. I.

Сводъ девятнадцатилѣтнихъ наблюденій надъ климатомъ и органич. природой въ окрестностяхъ Кишинева *А. Денкинга.* Зап. Бес. Обл. Ком. Ст. t. I.

О оргѣевскомъ известковомъ промыслѣ М. Зазулинъ. *Idem.*

Замѣтки о виноделіи и табаководствѣ въ окрестностяхъ г. Кишинова. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. t. I.

Записки Бесс. Обл. Ст. Ком. v. II 1867.

Idem v. III. 1868.

Кишиневская Гимназія. Историко-стат. очеркъ Кириллъ П. *Яновскій.* Зап. Бес. Обл. Ком. v. III.

Число учащихъ şi *учащихся* въ учебныхъ заведеніяхъ Бессар. А. Н. *Егуновъ.* Зап. Бес. Обл. Ком. Ст. v. II.

---

(1) Iuriĭ Ivanovicĭ Venelin s'a născut la 1802 şi a murit la 1839. A venit la Hotin pe la 1823 şi a fost profesor la Chişineŭ pe la 1825.

Почтовая часть въ Бессар. 1861—62. А. *Егуновъ*. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. t. II.
Отчеты телеграфные за 1861—65 г. Ф. Я. *Наркевичъ*. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. t. II.
Путешествіе по Крыму и Бессар. Сумароковъ 1800.
Болгарскія Колоніи. Скальковскій. Одесса 1848.
Путешествіе по Россіи. Демидовъ. 1853 In capit. IV se scrie despre Basarabia.
Очерки Бессарабской Области. Штукенбергъ 1859.
Описаніе Бессарабіи. Бес. Обл. Вѣд. 1859. No. 16—18.
Путевыя записки Бес. Обл. Вѣд. 1860. No. 31—50.
Путешествіе для испытанія плаванія по Днѣстру 1785. Бол. *Дзѣдушицскій.*
Важность Днѣстра для торговли Галиціи съ южной Россіей. *Я. Голуховскій* Львовская газета. 1842.
Гидр. Карта Днѣстра, составл. послѣ плаванія герцога Нассау. 1789.
Карта Днѣстра по Исаковецъ. изд. 1793.
Польская Карта Днѣстра. Чацкій 1797.
Карта нижняго Днѣстра и днѣстров. лимана. И. *Кушнеренко.* 1841.
О мѣстоположеніи Тираса. Ф. *Брунъ. Зап. Од. Общ. Исторіи* и древ. v. III. Biblioteca Academieĭ Române.
Гражданскій бытъ Тиритовъ. Стемпковскій. 1849 Одесса.
Молдо-влахійскія грамматы хранящіеся въ Бессарабіи. *Мирзакевичъ.* Зап. Од. Общ. Ист. и древн. v. III. Biblioteca Academieĭ Române.
Бюджетъ канцелярскаго чиновника въ Кишиневѣ. И. А. *Бучинскій.* Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. v. II.
Бессар. гражданскій судъ. А. А. *Джунковскій* şi Ф. Ф. *Крупенскій.* Зап. Бес. Об. Ст. Ком. v. II.
Бессар. Коммерческій судъ. Т. Т. *Гризовъ.* С. Б. О. С. К. t. II.
Режистрація (Кадастръ) *земель Бессар. Области. Я. В. Новгородцевъ. Idem.*
Земскія суммы Бессарабіи. А. Н. *Егуновъ,* ibid.
Замѣтки по поводу всероссійс. выставки. А Д. *Деннингъ,* ibid.
Оргѣевскій Уѣздъ въ 1862 г. В. К. *Осинскій,* ibid.
Г. Бѣльцы въ 1862 г. С. И. *Кенигшацъ,* ibid.
Климоуцкая волость, сорок. уѣзда 1866. А. *Бржозовскій,* ibid.
Бринзинская Волость, Яс. уѣзда, 1864 г. А. *Соломонъ,* ibid.
Коболтская волость Ясскаго уѣзда 1864. И. Д. *Оснашъ.* ibid.
Село Бырново. Сорок. уѣзда 1864. Д. *Кастовскій,* ibid.
Вотчина Унцешты, Ясс. уѣзда 1864. А. *Вартули,* ibid.
Водчина Редени, Ясс. уюзда. 1864, ibid.
Тюрьмы и арестанты въ Бессарабіи. А. И. *Егунова,* ibid.
Обороты уѣздн. Казначейства, 1861—62, А. *Егунавъ,* ibid.
Обороты разныхъ суммъ Казенной палаты. 1861 г. М. В *Грисенко,* ibid.
Соображенія о введеніи судебн. реформы въ Бессар К. И. *Артемовскій-Гулакъ* ibid.
Производительность въ Бессар. А. И. *Егуновъ,* ibid.
О винокуреніи въ Бессар. 1864—66. А. Е Емануель.
Протоколы Стат. Комитета, ibid.
Краткій Истор. Очеркъ Бессар Зап. Бес. Ст. Ком. v. III. А. И. *Егуновъ.* 1868 г.
Молдавскія граматы. А. И. *Егуновъ,* ibid.
Матеріалы для исторіи Молдавіи и Бессар. 1806 г. по 1812 И. т., ibid.

Г. Кишиневъ въ 1843 г. Д. М. Кипжевичъ şi *И. Федоровъ,* ibid. asemenea şi în Ж. М. Вн. Дѣлъ. 1845. 1. 3.

Кишиневскій Каѳедральный соборъ. прот. *Порушкевичъ.*

Историко-Технич. обзоръ дѣйствій Бесс. училища садоводства за 25 лѣтъ. 1842—66. А. *Денкингъ.*

Вольные матросы въ Новоросс. Краѣ и Бессарабіи А. *Комарницкій.* idem.

О судоходствѣ по Днѣстру, ibid.

Румынскія княжества и *Бессарабія около половины* XVIII столѣт. Ф. *Брунъ.*

Сборникъ судебныхъ рѣшеній по вопросамъ мѣст. граж. права. Р. *Кохманскій,* ibid.

Борьба съ филоксерой. А. *Ковалевскій.* 1887.

Труды Одес. филоксер. Коммисс. 1887.

Труды Одесской Энтомолог. Коммиссіи. И. А. *Заборинскій* t. 1887. 8° 15 pag.

Обзоръ Хотинскаго уѣзда въ сельско-хозяйст. отношеніи 1887.

О мѣстныхъ Законахъ Бессар. Сообщенія Одесс. Юридич. Общ. 1887.

Новоросійскій Телеграфъ. 1888. No. 40—41.

На Днѣстровскомъ Побережіе. Kwartalnik. Львовъ. 1888. No. 2.

Наше Судоходство. 1888. No. 6.

Изъ раскопокъ въ Аккерманѣ . Diarul *Кіевлянинъ.* 1888. No. 104.

Наше Судоходство: Dunărea şi Nistru. Рус. Судоход. 1888. No. 21.

Былые и новые лѣса въ Южс. степяхъ Бес. Губ. Вѣдом. 1888. No. 8.

Изслѣдованія виногр. садовъ Бендер. уѣзда. Бес. Губ. Вѣд. 88 г. No. 39.

Бессарабское табаководство. Бес. Губ. Вѣд. 1888. No. 69—70.

О мѣстныхъ Законахъ Бессарабіи. М. В. *Шимановскій.* вып. I. 1888 г.

По поводу 20 лѣтія реформы, 14 Іюля 1868 г. въ Бессарабіи. *Суручана. Нов. Тел.* 88 г. No. 4130, 4140, 4182.

Чиновники Бессарабіи и *десятинщики Новороссіи. Сурučанъ.* Нов. Телегр. 1888. No. 4151—4167.

25-лѣтняя дѣятельность русс. общ. пароход. и торг. по Днѣстру. 1888 г.

Еврейскія народныя школы въ Кишиневѣ и Одессѣ. А. *Lion* 1888. No. 8.

Память А. С. *Пушкина въ Кишиневѣ.* 1888. Новор. Тел. 88 No. 24.

Прошедшее и современное состояніе вопроса одъ улучшеніи Днѣстра. Рус. Судох. 1888. No. 39.

Народное Преданіе объ взяніи Вендеръ. Кіевская Старина 1887. Novembre.

Молдавскія сведѣнія о мѣстѣ погребенія и могилѣ Мазепы. Кіевская Старина. 1885. 7.

На Днѣстровскомъ побережіе. Кіевс. Старина. 87. No. 8.

Пѣсня Черноморскихъ Казаковъ на взятіе Измаила. Сообщ. С. *Б-скій Кіевская Старина.* 1882. No. 6.

Былъ-ли Геродотъ въ Юж. Россіи? Ѳ. *Мищенко. Кіевъ* 86.

Посадъ Вилковъ. Историко-стат, и бытовой очеркъ. де Г. *Бахталовскій.* Киш. 1881, Рец. Гр. Д-па *Кіев,* 82. No. 8

Бессарабская старина. М. *Ганицкій.* Киш. Еп. вѣд. 81. No. 1, 3, 7.

Изъ воспоминаній Вельтмана о времени пребыванія Пушкина въ Кишиневѣ. Е. С. *Некрасовъ,* В. Е. 31 Мартъ.

Обычаи молдованъ въ дни Рождест. праздниковъ, святокъ и новаго Года. Кишин. Епар. Вѣд. 81. No. 1.

О мѣстоположеніи древняго города Пересѣчина. Н. Надеждина. З. Им. Од. Ист. и Др. t. I. 1884. Biblioteca Academieĭ Române.

Славянская надпись въ Килійской церкви Св. Николая. Н. Надеждина, ibid.

Граматы Молдавскаго воеводы Александра, данная въ 1407 г. Н. Мурзакевичь, ibid.

Грамата данная монастырю Кипріань. 1599 г. мол. воевод. Антіохомъ Конст. И. *Пелидовъ,* ibid.

Свадебныя обряды въ Бессарабіи. П. *Ботьяновъ,* ibid.

Свѣдѣнія о нѣкот. православныхъ монастыряхъ епар. Кишин. Н. *Мурзакевичъ.* Зап. Од. Общ. Ист. и древ. t. III. 1848—50.

О внѣшней торговлѣ Новоросс. Края и *Бессарабіи* 1846. Ф. *Бруна,* ibid.

Аккерманскія Греческія надписи. Н. Мурзакевичъ, ibid.

Килійская церковь и ея достопримѣчательности. Н. *Мурзакевичъ,* ibid.

Примѣчательнные Курганы въ Бендер. уѣздѣ. ibid.

Слѣды лагеря Карла XII возлѣ Бендеръ у с. Варница. *Ф. Бруна,* ibid.

Молдо-Влахійскія граматы, хранящ. въ Бессарабіи. 1437—1535, 1554, 1609. 1607. Н. *Мурзакевича,* ibid.

Манганари. Атласъ чернаго моря. 1841. Н. *Мурзакевичъ,* ibid.

Димитрій Сулима. Архип. Кишинев. (Necrolog.) Н. Мурзакевичъ, ibid.

О Бессарабіи и ея древнихъ окрестностяхъ. C. Stamati, ibid.

О мѣстоположеніи Тираса. Брунъ. З. О. Ис. и др. t. III 1853.

Молдавскія Грататы хранящіеся въ Бессар. 1495—1518—1528—1551—1574—1605 1647. Н. *Мурзакевичъ.*

Карлъ XII въ Юж. Россіи. 1709, ibid.

Молдав. Граматы 1305—1508—1434—1510 хронящіеся въ Архивѣ Мин. Иностр. дѣл. Н. Мурзакевичъ. t. VI 60.

Молдо-Валахск. граматы, хранящ. въ Бессар. 1525—43—46—47, 70, 1600, 05, 09, 23, 32, 36, 1667. Н. Мурзакевичъ t. IV 60.

Нравы и обычаи Бессар. болгаръ. Н. Левицкій t. III.

Этнографія Бессар. области. А. *Защукъ.* Зап. Од. Общ. Ш. и древ. t. V. 63.

Уставъ для Генуезскихъ Колоній на Черномъ морѣ, изданный въ Генуѣ въ 1449 г. Textul latin cu traducerea în limba rusă făcută de către B. *Юргевичъ,* t. V ibid. 1863.

Молдаво-влахійскія граматы, хранящ. въ Бессарабіи 1496, 1608, 1622. Н. *Мурзакевичъ* t, V 1863. Од. Ист. şi Древ.

Донесеніе о поѣздкѣ къ устіямъ Буга и Днѣстра. Ф. *Брунъ.* Од. Ист. Об. t. V. Aci sunt şi câte-va notiţe privitóre la satele românescĭ din guver. Herson, despre carĭ a scris şi d-l *Burada* în *Convorbirĭ Literare.*

Описаніе Бессараб. Области въ 1816. П. *Свиньинъ.* Сообщ. Н. *Мурзакевичъ* t. VI, Од. 1867.

Археологическія замѣтки по поводу посѣщенія Аккермана въ 1866 г. *А. Струве* t. VI, ibid.

Славянская надпись въ Оргеевской церкви Св. Димитрія. *Н. Мурзакевичъ* t. VI, 1867, ibid.

О родствѣ Гетовъ съ Даками, сихъ послѣднихъ съ славянами и румыновъ съ рымлянами. *Ф. Брунъ,* ibid. t. VII, 1868.

Мученичество св. Іоанна Новаго, пострадав. въ Аккер. Епис. Порфирія t. II.

Армяно-Грегоріанскіе архіереи въ Новороссіи и Бессарабіи. Етнкора *Гавріила Аивязовскаго.* Зап. Од. Ист. t. II. 1875.

Спиридонъ Николаевичъ Палаузовъ (Некрологъ) Зап. t. IX. 1875.

Послужные списки генералъ-губернаторовъ Бессарабіи. comitele *Langeron.* Зап. t. X. 1877.

Уставъ Молдавіи 1741 г. изд. Констан. Niculau вел-воеводою. Перев. молдов. еписк. Филарета Скрибапа, t. X. 1877.

Очеркъ Граждан. Управленія въ Бессар. Молдавіи и Валахіи, во время русско-Турец. войны 1806 г. — 1812. Од. 1879. К. *Накко,* t. XI. Зап.

Матеріалы, касающіеся Крыма и Молдавіи. Турецкіе фирманы (1578—1761 г.) Сообщ. *В. Бруна.* Зап. t. XI, 1879. Од.

Старинная церковъ въ мѣс. Кажіанахъ. Свящ. *Пяга* Зап. t. XXI, 1881.

Краткое описаніе села Динкауцъ, Хотин. уѣзда Киш. Епарх. Вѣд. No. 17. 1889.

Описаніе побѣды фельдмарш. Миниха при мѣстечкѣ *Ставучаны* (în apropiere de Hotin) 28 Авг. 1739 г. *Варшавскій Дневникъ* 1889. No. 120.

Descriptio belli Ivoniae voivodae Valachiae, quod anno 1574, cum Selim II. Turcarum imperatore, gessit. *Леонарда Гарецкаго* Франкфуртъ. 1578. *Кіев. Стар.* 1889. 10.

Geschichte der Walachei und Moldau. Engel. Halle 1796.

Мѣстные гражд. законы Бессарабіи. Спб. 1881.

О мѣрѣ улучшенія винодѣлія въ Бессарабіи М. *Неручевъ* Труды Импер. Вольно. Экон. Общ. No. 3. 1883.

О нѣкот. мелкихъ предметахъ древности, найденныхъ *съ Аккерманѣ.* въ 1867 г. *Кондаковъ.* Труды 2-го Археол. Съѣзда. 1876.

Архіологическія замѣтки о хотинскомъ уѣздѣ. *Козубскій Одес. Вѣст.* 1873. No. 28.

Замѣчательныя мѣста Днѣстровскаго побережья. П. *Гроссулъ-Толстой. Кіевлянинъ.* 1875. No. 51—53—56.

Василій Александри и его произведенія. Бесс. Обл. Вѣд. 1867 No. 44—51. 1868— No. 1.

О началѣ типографскаго дѣла въ Молдавіи. Г. *Бессар. Обл. Вѣд.* 1867. No. 6. O notiţă fórte interesantă privitóre la bibliografia Moldoveĭ.

О Молдавскихъ пѣсняхъ Г. Г. Бес. Обл. Вѣд. No. 3. 1868 г.

Святочные обычаи и пѣсни у Бессар. молдованъ на Рожд. и Новый Годъ. *Полихроній Сырковъ* (Sircu) Киш. Епарх. Вѣд. 1874. No. 14—15.

Нѣсколько словъ о ходѣ преподаванія молдавскаго языка въ Киш. Гимназіи *Бес. Об. Вѣд.* No. 30. 1877. *Одес. Вѣст.* No. 240. 1858.

Исторія Бессар. съ древ. временъ Накко.

Образованіе Бессар. Области и о Классахъ бессар. жителей. Чтенія въ Общ. Ист. и древ. No. 1. 1875.

Румынія. Разсказы о Бес. Буков. Молдавіи и Валахіи. Одесса 1868.

Два мѣсяца въ дорогѣ по Бессарабіи, Молдавіи и Валахіи въ 1829 г. А. Я. *Стороженко.* Москва. 1875.

Хронол. таблицы о достоприм. событій Новор. Края и Бессар. *Новор. Календарь* 1865.

Ученическая библіотек. при Киш. дух. семин. Ив. *Пассовскаго.* К. Епар. Вѣд. 1889. No. 15.

Отчетъ о состояніи ученич библіоте. Киш. дух. семинаріи.

Объ имѣніяхъ молдавск. монастырей въ Бессарабіи. *Самсонова.* Одес. Вѣст. 1866. No. 87 (213).

Описаніе Гербовецкаго Свято-Успен. Монастыря. Киш. Епарх. Вѣд. No. 11, 12, 14 şi 16 din 1874.

Idem Епарх. Вѣд. 1874 No. 17 şi 20.

Историко-статис. описаніе Гиржавскаго монастыря Кишинев. Епарх. Вѣд. 1875. No. 5—6—7. De egumenul Gherasim.

Жабскій Вознесенскій монастырь. Киш. Епарх. Вѣд. 1876. No. 18—20—23.

Городищенскій скитъ и *сахарнянскій монастырь,* жабскій монастырь, Ладовская церковь въ м. Студеница, лагеръ шведс. Короля Карла XII въ Варницахъ. Киш. Епар. Вѣд. 1871. No. 7.

Нѣсколько словъ о положеніи церкви въ Бесс. Губер. *Одес. Вѣст.* 1866 г. No. 64.

Кишинев Θеодоро-Тироновская Церковь. Свящ. Іоана *Бутукъ. Киш. Епарх. Вѣд.* No. 4. 1875.

Описаніе церкви с. Задунаевка, Акер. уѣзда. *Киш. Епар. Вѣд.* No. 21—22. 1876.

Историко-Статист. описаніе церкви села *Плахтеевки К. Е. Вѣд.* No. 9. 1875.

Опытъ истор. стат. описанія церкви посода *Шаба* свящ. *Богословскаго. К. Е. Вѣд.* 1872 г. No. 16—18—20—21, 22, 24.

Лѣтопись Бендерскихъ церквей и приходовъ К. Е. Вѣд. 1871. No. 15—16—17—19.

Истор. Стат. описаніе церкви села *Батыръ,* Бенд. уѣзда К. Е. Вѣд. 1873. No. 22. 1879. No.2.

Нѣкія свѣдѣнія о церкви села *Чукуръ-Манжура* (Бендер. уѣзда) *К. Е. В.* No. 15. 1874.

Приходская лѣтопись Михайловской церкви села *Киперчани* de-jos. Оргеев. *К. Е. В.* 1870. No. 4, 5, 9, 19. 1871. No. 20. 1873. No. 2—3.

Истор. стат. описаніе церкви села *Сухулуцени,* Орг. уѣзда. К. Епар. Вѣд. 1876. No. 4.—3.

Описаніе церкви села *Корнешты,* Ясс. уѣзда. *К. Е. В.* 1874 г. No. 7—11—13—14.

Православное Кишинев. Кладбище. Киш. Епарх. Вѣд. 1873. No. 17.

Аккерм. правос. городское Кладбище 1874. No. 21.

Отнош. къ управленію Бес. Обл. бывшаго сербскаго вождя Георгія Петровича Чернаго, 13 Ноября 1815 г. Чтеніе въ Общ. Ист. и древ. 1875. No. 1.

Рескриптъ преосвящ. Гавріила, митр. Киш. и Хотинскаго. 1816 г. Чт. Об. Ист. и древ. 1875. No. 1.

Куріозное дѣло о появившихся въ селѣ Олишканахъ невидимыхъ духовъ. 1833 г. *Бес. Обл. Вѣд.* 1868 г. No. 30.

Синодикъ Шабскаго Вознес. монастыря. К. Епар. Вѣд. 1872. No. 13—22.

Исторія Кодификаціи Граж. права. С. В. *Пахмана;* 2 v. Спб. 1861.

Пребываніе императора Александра II въ Бендерахъ. Бес. Губ. Вѣд. 1872. No. 42.

Воспоминанія Ф. Ф. *Вигеля* 3. ч. 1. 7. 1864. Sunt nisce amintirĭ despre A. Sturdza, Principele G. M. Cantacuzino şi M. G. Sturdza.

Письма во время осады Измаила, 1790 г. гр. Т. *Чернышева* къ кн. С. Ф. Голицну. 1861. Nr. 5.

Матеріалы для новор. провосл. Іерархіи X. Кишиневск. и Хотинская (1813—1874). Scrisorile Mitropol. Gavril Бодини către A. *Безбородко* Н. *Мурзакевичъ*. Зап. Об. Истор. и древн. t. 9.

Тарутинскіе раскольники. Стеф. *Кирновъ*. *К. Еп. Вид.* 1873. No. 1.

Среди старообрядцевъ Хотинс. уъзда. К. Епар. Вѣд. 1876. No. 10.

Раскольники въ Кишин. епархіи. К. Епар. Вѣд. 1876. No. 12.

Раскольники и острожники. Очерки и разсказы. *Ливанова* Спб. 1872. Intr'un capitol se află: *Бессарабскіе молокани* и *духоборцы* cu relaţiunile lor în Moldova.

Idem t. 4 Спб. 1873. *Бессар.* и *уфимскіе молокане и духоборцы*.

Болгары въ южной Бессарабіи, уступл. Молдавіи. Голосъ 1868. No. 252.

Школы и образованіе въ Бессарабіи. истор. очеркъ. Б. Об. Вѣд. 1866 г. No. 29, 33, 35, 37. 37. 39. 43.

Начальное нарадное образованіе въ Бессар. Губ. Вѣдом. 1875 — No. 19.

Очерки Истор. Киш. дух. семинаріи. Галецкій. К. Еп. В. No. 5—19—1871.

Рукописи и старообрядческія Книги въ Кондрицкомъ монастырѣ. Кишинев Епарх. Вѣдо. 1874 г. No. 22.

Цыгане. Историко-Этнограф. очеркъ. А. *Пальминъ*; Ремесл. Газета. 1876. No. 3—4.

Изъ исторіи цыганскаго племени. Новости, 1875; No. 192.

Изъ воспоминаній о Бессарабіи. С. *Крапиванъ*. *Семья и Школа*. 1879; No. 2. Кн. I.

Бессараб. Губернія въ 1870—73 г. выпус I. *Перечень населенныхъ мѣстъ, состов.* Н. *Егуновъ*. Кишиневъ. 1879 in 4°.

Моровая Язва въ Бессарабіи. Киш. Епарх. Вѣдом. 1879. No. 2—3—6 («Зараза 1812—15 год»).

Idem Зараза 1817—1819 гг.

Нужды Бессарабіи. Новое время. 1879 г. No. 1280.

Присоединенный уголокъ Бессарабіи. «Петербур. Газета» 1879 г. No. 139.

Добруджа, въ санитарномъ отношеніи во время войны 1877—1878. С. Ор. *Унтербергеръ*. В. М. Ж. 1879 г. 134.

Воспоминаніе о томъ, какъ путешест. епис. Павелъ по Бессарабіи *И. О. К. Е. В.* 1879. No. 9—16.

Галичъ на Днѣстрѣ. «Рус. Старина» 1879. No. 4.

Бендеро-Галицкая жел. дорога «Правда» 1879. No. 133.

О необходимости расчистки и *регулированія* теченія р. Днѣстра, «Зап. Оде. Сел. Хоз. Юж. Россіи» 1879. No 9—10.

Санитарное состояніе Кишинева. «Правда» 1879. No. 61.

Кишинев. Александро-Невское братство за 1878—79. Бес. Губ. Вѣд No. 23. 1879.

Судоходство по Днѣстру Одесская жел. дорога. *Правда* 1879. No. 75

Нѣсколько церковно-лѣтописныхъ свѣдѣній о церкви села Татаренп. Оргѣев. уѣзда. Киш. Еп. Вѣд. 1879 No. 5.

Источникъ св. великомуч. Іоанна Сочавскаго К. Еп. Вѣд. 1879 No. 6.

Очерки городовъ Новороссійскаго Края Г. Измаилъ. «Новороссійс. Телеграфъ» No. 1163. 1879.

Нѣсколько словъ о г. Измаилѣ и его торговомъ значеніи «Правда». 1879. No. 141.

По вопросу возможно-ли у насъ разведеніе кормовой кукурузы (dinte calului) «Землѣдел. Газета» 1878. No. 14—17.

Очеркъ ружейной охоты въ Бессарабіи. С. *Давидовичъ* «Природа и Охота» 1879. No. 7—8.

Ornitologische Bemerkungen über Bessarabien. W. Radacoff. Moscau. 1879. 8⁰.

Übersicht des bis hier in Bessarabien aufgefundenen Spermatophiten. 1880.

Физіономія Бессараб. евреевъ. «Разсвѣтъ» No. 8.

Черты современнаго положенія Бессарабіи «Новоро. Телегр.» 1880. No. 1710—1722.

Краткій обзоръ Бессарабіи «Сборникъ Бес. Земства» 1880. No. 1.

Очерки возсоедин. Бессар. «Одес. Вѣст» 1880. No. 1611. Despre tâlharul Ioan Grozescu.

Современное положж. Бессарабіи «Новор. Телегр.» 1880. No. 1611.

Объ устройствѣ присоедин. къ Россіи по Берлинскому Трактату участка Бессарабіи. *Голосъ.* 1880. No. 23.

Значеніе г. Рени послѣ возсоединенія. Одесса 1878. 8⁰.

Будаки. Топографич. очеркъ. «Правда» 1879. No. 79.

Музей древности Натальи Спкаре въ (Vadul-Voda). И. К. *Суручанъ.* Бес. Губ. Вѣд. 1880. No. 50.

Монастырскія имѣнія Бесс. губ. «Новор. Телеграфъ» 1880. NN. 1640—1641—1776—1780—1782.

Новонямецкій монастырь. Изъ путевыхъ замѣтокъ *Чудецкаго.* «Киш. Епар. Вѣд.» 1880. No. 19—20.

Бессарабская Старина. «Киш. Епар. Вѣд.» 1880. No. 21—22—24, conține descrierile bisericeĭ din Chilia a Sf. Nicolae, a bisericeĭ Sf. Dumitru din Orheiu, evangelia veche slavonă din mănăstirea Chiprianĭ.

Возможность и выгодность желѣз. дороги на Измаилъ. «Правда» — 1880. No. 43.

Государствено-экономич. значеніе станціи Галацъ. при Бендерс-Галац. желѣз. дорогѣ. Ник. *Meledon. Правда* 1880. No. 3 și 25.

По поводу передачи румынами провительству части Бендер. Галац. дороги «Берегъ» 1880. No. 235.

Нѣсколько словъ о топографіи нашей области И. *Стаматти.* Бес. Обл. Вѣд. 1864. No. 6.

Бессарабія и *претенціи ромынъ.* Бесс. Обл. Вѣд. 1864. No. 23—25. Одес. Вѣст. 1864. No. 116, 117. Fórte dușmană némuluĭ nostru, scrisă de d-l *Cerescu I.*

Городъ Сороки. «Воскресный Досугъ» 1864. No. 53.

Объ Цыганахъ «Бессарабецъ» Газета Февраль 1897.

Домъ Инзова, бывшаго намѣстника Бессарабіи. In acéstă casă a locuit poetul rus Pușkin, exilat în Basarabia pe timpul domnieĭ Împĕratuluĭ Nicolae I. De *Егуменъ* Спб. 1864.

Бессарабія «Голосъ» 1864. No. 174 și 286.

Кишиневъ «Голосъ» 1864. No. 43—56—80—106—124—137—160—162—185—187—223—269—272—273 și 312. Сп. Вѣд. 1864— No. 145.

По пути отъ Кишинева до Одессы «Од. Вѣстникъ», 1864 No. 171—176.

Изъ путевыхъ замѣтокъ по Бессарабіи. «Од. Вѣст.» 1864 No. 212.

Замѣчанія о Бессараб. области. И. Чернѣвскій. Новор. Календарь 1865. Este o notiță despre *Cheile Bîcului.*

Бессарабія «С. Петер. Вѣд.» 1865. No. 2965—68—105, 118.
Кишиневъ «Голосъ» 1865. No. 278. *Од. Вѣст* 1865. No. 107—152.
Бендеры «Одесс. Вѣст» 1865. No. 18.
Оргѣевъ idem 1865 No. 140.
Хотинъ idem 1865 No. 48—88—98 şi 235.
Очерки Бессарабіи «Недѣля» 1866. No. 41.
По Бессарабіи или Подоліи. Сравненіе выгодъ вѣтвей желѣзной дороги, мнѣнія генер-маіора Христофорова.
О Бессарабской линіи желѣзной дороги въ стратегическомъ отношеніи. «Кіевлянинъ» 1866. No. 7.
Подольская или Бессарабс. желѣз. дорога. *И. Вильсонъ.* «Московск. Вѣдом» 1866. No. 28—29.
Бессараб Губернія 1879. «Правда» 1880. No. 6.
Монастырскія имѣнія Бессарабіи и вопросъ объ устр. сельской школы. «Зап. Общ. Сельс. Хоз. Юж. Россіи» 1880. No. 6.
Историко-статист. описаніе села Ленковецъ. Хот. уѣз. «К. Еп. Вѣд» No. 10—13—16—23, anul 1880.
Отчетъ начальнаго образованія въ Бессараб. Губер. 1878/9 «Сборникъ Бесс. Земства» 1880. No. 3.
Отчетъ Киш. Женск. Епарх. Учил. за 1878—79—80. К. Еп. Вѣд. 1880. No. 8—9—21.
Публичная Библіот. въ Кишиневѣ. «Правда» 1880. No. 100.
Казенныя Каменоломни близъ Аккермана. «Правда» 1880. No. 84.
О страхованіи скота въ Бессарабіи. Князь К. Мурузи.
Сельское Хозяйство въ Бессар. Я Грудзина. Жур. Мин. Государ. Имущ. 1864. No. 7.
Нѣсколько словъ о Бессар. табакѣ. О. *Зиморовичъ.* Одес. Вѣст. No. 199. 1864.
О табачномъ производствѣ въ Бессар. К. Х. «*Одесс.* Вѣст. 1864. No. 110.
Кишиневская Гимназія. Истор. Стат. Очерк. Кир. Пет. *Яновскій.*
Обзоръ дѣятельности типографій, существующихъ въ Кишиневѣ. «Бес. Обл. Вѣд» 1865. No. 4—5.
Отчетъ библіотеки Сорок. уѣзд. училища за 1863—64 г. В. Об. Вѣд. 1865. No. 7.
О винокуреніи и акц. управленіи. «Сбор. Свѣдѣній по Вѣд. Минист. Финансовъ. 1865.
Общее обозрѣніе хода торговли по Кубейск. и Скулянской Таможни. 1864. Сб. Свѣд. М. Ф.
Обороты по ярмаркамъ въ Бессарабіи. 1863—64 г. Новор. Календарь за 1865.
Южная Бессарабія въ 1865 г. Ходжа. Одес. Вѣд. 1866. No. 103.
Общ. Обозрѣніе хода торговли 1865 г. «Сбор. М. Ф.» 1866. 2—9.
Мнѣнія экспертовъ Бес. Ст. Ком. по акцизу съ табаку. Сборн. Свѣд. по Мин. Фин. 1860.
О населеніи Бессарабіи. «Голосъ» 1874. No. 144.
Историко-Статист. опис. церквей села Батырь Бенд. уѣзда Киш. Епар. Вѣд. 1874. No. 2.
Обо оргѣевскомъ извѣстковомъ промыслѣ. «Вѣст. Промышленности» 1874. No. 13.
О состояніи урожая въ селѣ Кебабчи. Аккер. уѣз. 1874 г. Киш. Епарх. Вѣд. 1874. No. 14.

Наше винодѣліе и садоводство. Бес. Губ. Вѣд. 1874. No. 84.
Записки военно-топограф. Отд. Главнаго Штаба. Спб. 1880. 8° Cu tabele astronomice şi geodesice.
Очеркъ растительной силы Бессарабіи. C. Stamatti. «Бесс. Обл. Вѣд.» 1864. No. 1—3—4.
Измѣнился-ли климатъ въ Бессарабіи? «Земледѣльчес. Газета». 1865. No. 27.
Объ измѣненіи Климата юга Россіи. А. *Перепелкинъ.* Рус. Сель. Хозяйство 1874. No. 2.
Виноградарство и винодѣліе. К. М. *Тирданъ.* 1873. 8°.
Атмосферныя явленія и дѣйствіе ихъ на растительность въ Кишиневѣ и его окрестностяхъ. А. *Денгингъ.* Бес. Губ. Вѣд. 1874. No. 29.
Отчетъ о Геологическихъ изслѣдованіяхъ, произвед. въ Бес. Зап. Новорос. Общ. Естес. t. 3. 1873.
Матеріалы для флоры Новор. Края и Бессар. Н. К. «Зап. Новоросс. Общ Естес. t. II.
Соляныя озера въ присоедин. части Бессарабіи. «Соврем. Извѣстія 1878. No. 206.
Дѣла и дѣлишки Бес. Губер. Земства. «Новор. Телегр.» 1878. 1088—1092.
О лѣсахъ Бессарабіи. «Лѣсной Журналъ» 1878. No. 6.
Овцеводство ради молока въ Бессар, В. Г. *Гнѣдичъ* «Зем. Галета» 26 — 1878.
Мѣстные законы въ Бессарабіи. «Новое время» 1878 г. No. 949.
Исторія русскаго прова Д. *Самоквасовъ.* 1888. l, pag. 233--235.
Темный періодъ въ исторіи Румыніи, de preotul N. *Laşcoff.* Кишин. 1886, pag. 2—5—7—11.
Матеріалы для географіи и статист. Россіи, собранные офицерами генеральнаго штаба. А. *Защука.* Спб. 1862.
Критическія и библіографич. замѣтки. Васильевскаго. 1879.
Моравія и *Мадьяры* К. Я. Грота. Спб 1881, pag. 41—42—44—45.
Исторія Бессарабіи съ древн. временъ. Алексѣя Накко. v. 4.
Генетическое и этнографическое сродство скиѳовъ и *словянъ.* Д. Я. *Самоквасова.* «Труды 5-го Археол. съѣзда» 1887, pag. 196—197.
Краткій очеркъ православныхъ церквей Болгарской, Сербской и *Румынской.* Е. *Голубинскій.* 1871, pag. 333—334.
Очеркъ извѣстій о *Подольской землѣ до 1434 г.* Н. *Молчановскій.* 1885, Кіевъ, pag. 17—18.
Кіевская Старина. 1883.
Русь и Византія въ X вѣкѣ. Ѳ. *Успенскаго.* 1888, pvg. 12—15.
Бесарабія Р. Н. *Батюшкова,* изд. министерства Внутреннихъ дѣлъ. 1892.
Очерки русской исторической географіи. Н. *Барсова.* Варшава. 1885 г.
Образованіе втораго Болгарскаго царства. Ѳ. *Успенскаго.* Одесса. 1879.
Поѣздка въ Южную Россію. А. *Аѳанасьева-Чужбинскаго.* Спб. 1863, pag. 373.
Румынскія господарства Валахіи и Молдавіи въ историческомъ, географическомъ и политич. отношеніи С. Н. *Палаузова.* Спб. 1859, pag. 71—80.
Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1772 до конца 1800 г. А. С. *Петрушевича.* Львовъ. 1889.
Княженіе Даніила Романовича Галицкаго. Дашкевичъ. 1873. Кіевъ.
Записки Одесс. Общ. исторіи и древнасти t. II, pag. 807.

Византія и Печенеги. В. Васильевскаго. «Жур, Мин. Народ. Просв.» Decembre 1872. Pe pag. 302 scrie: «Românisarea Slavilor s'a operat prin tenacitatea Românilor. Chiar și adĭ, pe unde Românii locuesc împreună cu Slavĭ, același eveniment se observă, adecă Slaviĭ cu înlesnire îșĭ însușesc limba românéscă, pe când Românii disprețuesc studiul limbeĭ slave, așà că Slaviĭ se desnaționalisézǎ.»

Новый вздлядъ на жизль и дѣятельность Григорія Цамблака. П. А. Сырку. «Жур. Мин. Народ. Просвѣщ.» 1884. Novembre.

Лапидарныя надписи въ XV *столѣтіи изъ Бѣлгорода* (Акерман). А. *Кочубинскій.* «Зап. Одес. Общ. Исторіи и древностей».

Описаніе рукописей церковно-археологич. музея при Кіев. дух. академіи. Н. *Петрова.* Кіевъ. 1875, pag. 458.

Сказаніе вкратцѣ о молдавскихъ господаряхъ. «Рукописи Почаевской лавры». No. 116, pag. 452--453—462—483.

Кіевскій митрополитъ Пеетръ Могила и его сподвижники. С. *Голубева.* 1883.

Молдо-влахійскіе господари изъ грековъ. Н. *Лашковъ.* Киш. Епар, Вѣд. за 1884—85.

Молдо-влахійскій экзархатъ (1808—1812) preotul M. *Ganițky.* Киш. Епар. Вѣд. No. 12. 1884.

Христіанство у Готавъ. Д. *Бѣликова.* «Правос. Собесѣдникъ». 1886—87.

Очеркъ исторіи западно-русской церкви. П. *Чистовича.* 1882, pag. 113.

Описаніе словяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ Кирилловскими буквами. Н. *Каратаевъ.* Спб. 1883, t. I. No. 92—98, fórte intesesant din punctul de vedere al bibliografieĭ cărților tipărite în România.

Лѣтопись Львовскаго Ставропичіальскаго Братства. Зубрицкій. Жур. Мин. Нар. Прасв. 1849.

Исторія Кіевской Академіи, Макарія *Булгакова,* pag. 81.

Житіе и писанія молдавскаго старца Паисія Величковскаго. Москва. 1847, și «Киш. Епар. Вѣд.» No. 21. 1880.

Веніаминъ Костаки, митрополитъ Молдавскій и его дѣятельность на пользу духовнаго просвѣщ. (1786—1846) *Ербичяну,* manuscript în Archiva Acad. duhov. din Kiew.

Geographia Blaviana. 1662, vol. II, lib. VI, p. 10.

Кіевъ его судьба и значеніе съ XIV—XVI вѣка. В. *Антоновича,* въ *Кіевской Старинѣ,*Январь 1882 pag. 26—27—36, idem Январъ 1889 pag. 121.

Очерки русской историч. географіи Н. *Барсовъ,* pag. 115—116.

Описаніе Бессарабской Области. П. *Свиньина.*1816 г. și «*Записки Одес. Общ. Исторіи и древностей,* t. VI, pag. 203.

Письма фонъ-Роана. Перечень изъ собственнаго своего журнала въ продолженіи войны 1787—1790. Cu adnotările fórte interesante istorice făcute de d-l G. *Samureanu.*

Рожецкій или Микулинскій монастырь. I. *Шиповича.* 1891, pag. 27—28.

Сношенія Россіи съ Востокомъ. А. Н. *Муравьева,* pag. 270.

Очеркъ исторіи западной русской церкви. П. *Чистовича,* рад. 2, pag. 305 in Киш. Епар. Вѣд. 1874.

Synowie Gedymina. Stadnickiego t. I, pag. 63—64.

Podole, Wolyn, Ukraina. A. *Brzezdzieskiego,* t. I 123.

Богданъ Хмельницкій. Н. И. *Кастомаровъ.* 1884, t. I, pag. 117.
Полное собраніе законовъ Россійской Имперіи въ 1649 г. Спб. 1830. No. 1324, pag. 962—965.
Петръ Великій на берегахъ Прута in Жур. Мин. Нар. Прос. 1847 Январь и Февраль.
Штурмъ Измаила 11 Декабря 1790 г. Н. *Орловъ.* Хер. Епарх. Вѣд. 1860. No. 6.
Вѣдомость городовъ, сёлъ, хуторовъ и пустопорожнихъ участковъ въ отходящихъ къ Турціи и Молдавіи пространствѣ. 1856. генералъ-маіоръ *Шебеко.*
Представленіе генералъ-маіора Шебеко о пріемѣ отъ Румынскаго Правительства Бассарабіи 24 Noembrie 1878 г.
Бес. справочный Календарь за 1890 г.

Ion Vodă cel Cumplit. Ediț. 2. 1895. *B. P. Hasdeu.*
Archiva Istorică a României, t. I, III. *B. P. Hasdeu.*
Istoria critică a Românieĭ, t. I. *B. P. Hasdeu.*
Fragmente pentru istoria limbeĭ române, 1876—77. *B. P. Hasdeu.*
Cuvinte din Betranĭ, t. I. *B. P. Hasdeŭ.*
Ety mologicum Magnum Romaniae, v. I, II și fasc. III din vol. III. *B. P. Hasdeu.*
Istoria Românilor, t. I și II. *A. D. Xenopol.*
Cronicele Românieĭ de *M. Kogălniceanu,* tom. I, II și III.
Istoria Imperiuluĭ Otoman de *Demetriu Cantemir,* traducere de Dr. I. Hodosiu, part. I și II.
Descrierea Moldoveĭ, trad. de Dr. Hodosiu.
Dacia înainte de Românĭ, p. 674. *Gr. G. Tocilescu.* (An. Acad. Române.)
Neigebaur, Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums.
Gratiani de Ioanne Heraclide Despota Vallachorum principe.
Biblioteka starozytna pisarzy polschich. 1842, t. 6.
Acta Eruditorum.
Оболенскій Книга Посольская В. К. Литовскаго съ 1545 до 1572. Москва. 1843.
Orzechowski Quincunx to iest Wzor Korony Polskiei.
Okolski Orbis Polonus.
Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, t. III.
A. D. Xenopol, Răsbóiele dintre Rușĭ și Turcĭ și înriurirea lor asupra țerilor române. 1880. 2 vol.
» Teoria luĭ Rösler, studiĭ asupra stăruințeĭ Românilor în Dacia Traiană. 1884.
» Les Roumains au moyen-âge. 1885. Paris.
» Etudes historiques sur le peuple roumain. 1888. Iașĭ.
» Istoria Românilor din Dacia Traiană, 1888—95, v. 6.
» Michail Kogălniceanu. Discurs de recepțiune. 1895.
Erbiceanu C., Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ și Suceveĭ și a catedraleĭ mitropolitane din Iașĭ.
» Religiunea în luptele Românilor. 1895.
» Viéța și activitatea preasf. Neofit Scriban, Episcop de Edesa și fost profesor la Seminariul Veniamin din Socola. 1888.
» Discursul rostit în aula Universitățiĭ din Iașĭ asupra școleĭ grece și române din timpurile luĭ Vasile Lupu și Mateiŭ Basarab. 1885.

Tocilescu Gr. G., Cercetărĭ asupra popórelor carĭ aŭ locuit ţĕrile române de-a stânga Dunăriĭ, maĭ înainte de concuista acestor ţĕrĭ de către Împĕratul Traian. (An. Soc. Acad. X, secţ. II.).

» Raporturĭ asupra câtor-va mănăstirĭ, schiturĭ şi bisericĭ din ţéră. 1887.

V. A. Urechia, Operele complete ale luĭ Miron Costin. 1886.

» Sóma Visterieĭ Moldoveĭ din 1818.

» Istoria evenimentelor din Orient cu referinţă la Principatele Moldoveĭ şi Valachieĭ, 1769—1774, scrisă de biv vel stolu. Dumitrache, din 1782. Bucurescĭ. 1889.

Dr. N. Manolescu, *Igiena ţĕranuluĭ, costumele ţĕranilor din Soroca*, etc.

Dissertation sur une tête de marbre antique découverte sur la rive droite du Dniester, près de la forteresse d'Akkerman, par *I. P. Blaramberg.*

Quelques antiquités découvertes en Bessarabie, par *I. P. Blaramberg.*

Documente privitóre la Istoria Românilor, 1376—1650, de *Eudoxie de Hurmuzaki*, vol. VIII.

N. Iorga, Acte şi fragmente cu privire la Istoria Românilor, pag. 24—5—26—7—96—7—116—149.

» Manuscripte din bibliotecĭ străine relative la istoria Românilor: memoriul întâiŭ şi al doilea, Anal. Acad. Române, Seria II, tom. XX şi XXI.

Stefan Cellu Mare, de *C. Esarcu.*

Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques par le Major M. Kogalnicean. 1845. Iaşĭ.

Documente istorice descoperite în archivele Italieĭ, de C. Esarcu. 1878.

«Сынъ Гетмана» O. Ragova. (Despre căsătoria luĭ Timaş.)

P. Bekker. Die Gestade des Pontus Euxius vom Ister bis zum Borysthenes in Bezug auf die im Alterthume dort gelegenen Kolonien (notiţe despre Akkerman şi colonia Şaba). 1852, in-8°, pag. 82.

(Ὀφιοῦσα). Ofiuza.

Köhne (Bernh.), Musée de feu le prince Basile Kotchubey et recherche sur l'histoire des colonies grecques en Russie. S. Peter. 1856. 3. v.

» Voyage de Vienne à Belgrad et a Kilia, dans le pays des Tartares Budjiacs et Nogais, fait en 1768—1770. Neufchatel. 1780.

M. de Sainson, le Play, Voyage dans la Russie Méridionale, Valachie et Moldavie exécuté en 1837. Paris. Bourdin et C-ie editeurs. 1840 4 v. in-8°.

Soumarocoff (Paul), Reise durch die Krimm und Bassarabien im Jahre 1799. Leipzig 1802, in-12°, pag. 230.

Struve (Joh.), Reisen eines jungen Russen von Wien über Iassy in die Krimm Gotha 1801.

Рутешествіе по всему Крыму и Бессарабіи въ 1799. Moscva 1800.

Vasile Laşcu a scris în limba ruséscă o dramă în 3 acte: «Rĕsbunarea nereuşită». E scrisă în versurĭ; piesa e slabă, limba rusésсă pocită.

TARTARIAE DESCRIPTIO

de Martin (des Biezdfedea) Bronewsky, Köln 1593. Edițiunea a doua s'a făcut la 1630 la Leiden și este intitulată: *Russia seu Moscovia item que Tartaria.*

. . . . De la hotarele Podoliei *Moldaviei saŭ Valachiei aparținênd*, ajungem la Camenet, Hotin, Soroca și Olhionia, de acì spre orașele Principatulu Moldoveĭ și cetățile ce se aflâ pe Nistru. Apoĭ trecênd Prutu saŭ Hieras, rîŭ moldovenesc, găsim Stepanovca saŭ Iașiĭ, orașul principal al Valachieĭ; saŭ maĭ drept pe Prut vom găsi orășelul Technia și o cetate turcéscă, nu de mult construită, tocmaĭ la gura Nistruluĭ, tot acolo pe Nistru se află trecerea de la Tinichea saŭ trecĕtórea moldovenéscă, care duce în stepele Vetinens, trece prin lacul Vidov saŭ Obido, care, precum dic mulțĭ a căpĕtat numele sĕŭ de la Ovid, póte că e un basm; lacul e mare și se revarsă în Marea Négră lângă orașul Belgorod. Anticiĭ numiaŭ acest oraș și cetatea *Moncastro*; nu de mult acest or..ș a fost luat de la Turcĭ de către Principiĭ Valachieĭ și aĭ Moldoveĭ, carĭ îl ocârmuesc. Acì Tiras se revarsă în mare. Tocmaĭ la gurile sale se află un turn de pétră, numit turnul Neuptolomei, și satul Hermonacta, iar din ambele părțĭ ale Nistruluĭ sunt două orașe, din carĭ, după Strabon, unul e Niconia, iar cel de pe malul stâng *Ofiuza*. In față se află vadul *Maiachi* . . . . .

CUPRINSUL

Pagina

Introducere. Consideraţiunĭ istorice generale asupra Basarabieĭ dinainte de 1812 6

Cartea I. Geografia fisică şi politică. Geografia, orografia, hidrografia, clima, flora, fauna 25

Geografa fisică . . . . . . »

Geografia politică 30

Spaţiul saŭ suprafaţa 31

Impărţirea administrativă 32

Geologia 38

Orografia 46

Hidrografia 51

Basenul Nistruluĭ 53

Basenul Prutuluĭ 62

Dunărea 65

Lacurile din sudul Basarabieĭ 68

Mlaştine 70

Isvóre subterane 71

Apele minerale 72

Marea Négră . . . . . . »

Clima . . . . . . »

Flora 83

Fauna 87

Cartea II-a. Locuitoriĭ. Demografia de la 1810—1892. Etnografia . 91

Locuitoriĭ . . . . . . »

Etnografia 99

Românĭ . . . . . . »

Rusinĭ şi Ruşĭ 100

Rutenĭ 101

Polonĭ 102

Germanĭ . . . . . . »

Bulgarĭ 104

	Pagina
Armenĭ	109
Ţiganĭ	113
Fisionomia etnică (numĕrul locuitorilor pe némurĭ)	117
Locuitorii după clasele sociale	126
Conclusiune la studiul demografieĭ şi etnografieĭ	140
Cartea III-a. Moravurile şi obiceiurile popórelor din Basarabia	148
Românii	»
Cântecele poporale române	177
Proverbele poporale române	191
Bulgarii	195
Obiceiurile coloniştilor bulgarĭ	205
Colinda la Bulgarĭ	213
Coloniştiĭ germanĭ	215
Cântecele poporale la Germanĭ	219
Ţiganiĭ	223
Limba ţigănéscă	227
Rutenii	229
Colinde la Rutenĭ	231
Ruşiĭ	239
Cartea IV-a. Oraşele şi satele din Basarabia	242
Chişineŭ	249
Akkerman	264
Bender	279
Bălţĭ	284
Orheiŭ	287
Soroca	292
Hotin	295
Ismail	300
Chilia	301
Belgrad	303
Renĭ	304
Cahul	305
Tîrguşórele din Basarabia	»
Atachi	»
Bricenĭ, Vadu-Rişcovuluĭ	306
Camrat	307
Cubeŭ, Crîulenĭ, Lipcanĭ, Mazir	»
Bairamcea, Noua-Suliţa, Căuşanĭ	308
Peresecina, Sculenĭ, Ancecrac	309
Tatar-Bunar, Telenescĭ	310
Fălescĭ, Şaba, Turlachi, Unghenĭ, Stavucenĭ, Popuşoĭ, Leova	311
Vălcănescĭ, Vîlcov	312
Mănăstirile din Basarabia	315
Mănăstirea Chipriană	317
Schitul Condriţa	321
Mănăstirea Hâncul	»

Pagina

Mănăstirea Sorucean 323
Mănăstirea Vărzărescĭ. 324
Mănăstirea Chirova 325
Mănăstirea Curcova. »
Mănăstirea Tabora 326
Mănăstirea Ţiganescĭ 327
Mănăstirea Frumuşica. 328
Mănăstirea Reciul 329
Mănăstirea Gărbovĕţul. »
Mănăstirea Hârjauca 330
Mănăstirea Dobruşa. 332
Mănăstirea Coşeleva. 334
Mănăstirea Saharnenĭ . . . . »
Mănăstirea Grădiştea 335
Mănăstirea Călăraşĭ 336
Mănăstirea Şaba 337
Mănăstirea Noul-Neamţ 339
Despre averea mănăstirilor 352
Anticitățile din Basarabia 368
Cartea V. Agricultura şi proprietatea funciară 383
Pomicultura. 433
Viticultura. 435
Sericicultura 443
Cultura plantelor manufacturale. 444
Albinăritul. 445
Silvicultura 447
Crescerea vitelor 457
Pescuitul 465
Conclusiune la partea economică a cărţiĭ. 469
Cartea VI-a. Industria 472
Comerciul. 475
Căĭ de comunicaţiune 486
Căile ferate 493
Cartea VII-a. Biserica şi şcóla 500
Biserica română de la 1812 505
Diferite religiunĭ din Basarabia 512
Sectanţiĭ. 513
Invĕţămîntul public 520
Pătura cultă în Basarabia 530
Criminalitatea 533
Cartea VIII-a. Administraţiunea şi justiţia. 537
Armata 555
Birurile şi impositele 556
Anexe:
I. Legile speciale ale Basarabieĭ. 561
Drepturile şi datoriile familiare 562

	Pagina
Despre vîrstă	563
Tutela	565
Dreptul de proprietate	566
Dreptul la avere străină	567
Dreptul de a stăpânì şi de a se folosì	»
Dreptul de a contractà	568
Dreptul la despăgubire pentru daune	569
Dăruială	571
Despărţire-sinafora	574
Zestrea	576
Rĕscumpĕrarea	596
Vînḑarea-Cumpĕrarea	598
Facerea şi executarea contractelor	601
Chezăşia	603
Zălog-amanet	»
Inchiriarea averiĭ	605
Intreprindere	607
Imprumut-dobândă	»
Asociaţiunĭ	608
II. Aşezămîntul coloniilor bulgare	609
III. Manuscriptul luĭ Swiniin	698
IV. Repertoriŭ de toponimie	718
V. Familiile boerilor moldovenĭ din Basarabia	733
Gavril Bănulescu-Bodoni	739
Familia Hasdeŭ	748
Alexandru Donicĭ	766
Scarlat M. Cotruţa	766
VI. Bibliografia	769